

To my friend Dr Ronald Ross
with compliments
of John Cardamatis

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ

ΕΛΕΙΟΓΕΝΩΝ ΝΟΣΩΝ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ Π. ΚΑΡΔΑΜΑΤΗ

ΙΑΤΡΟΥ

Βραβευθέντος δι' ἀργυροῦ μεταλλίου ὑπὸ τῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων διὰ τὰς εἰδικὰς ἐπιστημονικὰς ἐργασίας ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας

ΜΕΤΑ 62 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

16 — Ὁδὸς Περικλέους — 16

1908

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΤΩι ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΩι ΑΔΕΛΦΩι

ΔΗΜΗΤΡΙΩι Π. ΚΑΡΔΑΜΑΤΗι

ΕΙΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ

ΑΔΕΛΦΙΚΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τελευταῖα καὶ μοναδικὰ ἔργα περὶ ἑλειογενῶν νόσων εἶνε τὰ τῶν σοφῶν διδασκάλων κ. κ. Ἰωάν. Θεοφανίδου (Πραγματεία περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν 1885) καὶ Γ. Βάφα (Περὶ συνεχῶν πυρετῶν 1888), ὡς καὶ τὸ τοῦ διαπρεποῦς συναδέλφου κ. Ν. Βιτσαρᾶ (Περὶ ἑλειογενοῦς καχεξίας 1898)· ἐργασίαι πᾶσαι βραβευθεῖσαι καὶ αἵτινες καίτοι ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὴν κλινικὴν σπουδὴν τῶν ἑλειογενῶν νόσων καὶ τῶν συνεχῶν πυρετῶν, οὐχ ἧττον μετὰ τὰς γενομένας μεγάλας ἀνακαλύψεις παρά τε τοῦ Laveran καὶ τοῦ Ross, περὶ τοῦ εἰδικοῦ αἰτίου τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, ὡς καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταδόσεως τούτων διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, παρουσιάζουσι τὴν σήμερον κενὸν μέγα, καθ᾽ ὅσον τὰ κεφάλαια τῆς αἰτιολογίας καὶ προφυλάξεως ἄρδην ἀνετράπησαν.

Κατόπιν ὅθεν τῶν νέων θεωριῶν περὶ τῆς αἰτιολογίας τῆς ἑλονοσίας, τῶν γενομένων παγκοίνως ἀποδεκτῶν, ἐθεώρησα ἐπάναγκες τὸ προκύψαν παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ κενὸν νὰ ἀναπληρώσω ὅσον τὸ ἐπ᾽ ἐμοί, καὶ ἐρειδόμενος ἐπὶ 20ετοῦς ἐνδελεχοῦς καὶ ἐπιπόνου σπουδῆς τῆς παρ᾽ ἡμῖν ἑλονοσίας, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τοῖς πεδίοις τοῦ κράτους τῶν ἑλειογενῶν νόσων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μικροβιολογικοῖς ἐργαστηρίοις, ὡς καὶ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ, προέβην εἰς τὴν συγγραφὴν πραγματείας ὅσον οἷόν τε πληρεστέρας περὶ τῶν κατὰ τὴν ἑλονοσίαν, προσπαθήσας νὰ περισυλλέξω καὶ ἀποταμιεύσω ἐν αὐτῇ, οὐ μόνον πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐγένετο, ἀλλ᾽ ἰδίᾳ πᾶν ὅ,τι μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν προέκυψεν ἔκ τε τῆς πείρας καὶ παρατηρήσεως.

Τὸ ὅλον ἔργον, καταστηρίξας οὐ μόνον ἐπὶ ἱκανῶν χιλιάδων προσωπικῶν κλινικῶν περιπτώσεων, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς 9440 μικροσκοπικὰς παρατηρήσεις, διῄρεσα εἰς τρία μέρη, θεωρήσας ἐπάναγκες νὰ ἀφιερώσω τμῆμα ἴδιον περὶ τῆς ἑλονοσίας παρὰ τῷ παιδίῳ, ὡς καὶ περὶ τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν.

Ὡς πρὸς τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων ἠκολούθησα ἐν πολλοῖς τὴν τοῦ δαφνοστεφοῦς Laveran, οὗτινος τὸ περὶ ἑλονοσίας σύγγραμμα μεθοδικώτερον ἁπάντων προστυγχάνει.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς συγγραφῆς ἀφιέρωσα κεφάλαιον ἴδιον περὶ τῆς ἱστορίας τῆς παρ' ἡμῖν ἑλονοσίας ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς μέχρις ἡμῶν, ὡς ἐγγύψας δ' ἀπὸ διετίας εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλονοσίας τῶν παρ' ἡμῖν πτηνῶν, χάριν τῆς βιολογικῆς καὶ ἱστολογικῆς σπουδῆς τῶν παρασίτων Danilewsky, ὡς καὶ τῶν ἄλλων πρωτοζῴων, καὶ ἐξετάσας ἀνατομοπαθολογικῶς καὶ μικροσκοπικῶς 1000 περίπου πτηνὰ διαφόρων εἰδῶν, ἀφιερῶ πλῆρες κεφάλαιον περὶ τῆς ἑλονοσίας τῶν πτηνῶν, ἐν ᾧ πραγματεύομαι ἰδιαίτατα καὶ τὰ περὶ ἐνδογενοῦς πολλαπλασιασμοῦ τῶν αἱματοζωαρίων Danilewsky, ὁ τρόπος τοῦ ὁποίου λίαν διάφορος τυγχάνει ἀπὸ τοῦ μέχρι τοῦδε γνωστοῦ.

Τὰ κατὰ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου « Ἡ ἑλονοσία παρὰ τῷ παιδίῳ» ἐξήγαγον ἐκ τῆς κλινικῆς καὶ μικροβιολογικῆς σπουδῆς 1541 περιπτώσεων ἑλονοσίας τῆς πρώτης καὶ δευτέρας παιδικῆς ἡλικίας.

Τὰ δὲ κατὰ τὸ τρίτον μέρος ἀποτελοῦσι τὰς ἐπὶ τῆς κλίνης τῶν πασχόντων ἰδίας παρατηρήσεις μου βασιζομένας ἐπὶ 55 περιπτώσεων, χωρὶς νὰ κατοκνήσω νὰ λάβω ὑπ' ὄψει τὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου συμπεράσματα τῆς παγκοσμίου φιλολογίας, ὡς καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν τὰς ἀφορώσας εἰς 2446 περιπτώσεις καὶ ὧν πίνακα συνοπτικὸν παραθέτω εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς προκειμένης συγγραφῆς κατέβαλον τῇ ἀληθείᾳ μεγάλους μόχθους, παραβλέψας ὅλως τὰ ἴδια συμφέροντα, διότι προσεπάθησα νὰ σπουδάσω τὴν λοίμωξιν ταύτην ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτῆς ἐκφάνσεις ἐν αὐτῇ τῇ κοιτίδι της, συνέβαλον δὲ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου μου τὰ μέγιστα καὶ αἱ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπιδαψιλευθεῖσαί μοι μέγισται

εὐκολίαι ἐν τῷ Παθολογικοανατομικῷ ἐργαστηρίῳ ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. Νικ. Πεζοπούλου, πρὸς ὃν καὶ δημοσίᾳ αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκφράσω τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην μου.

Ἐν τέλει ἐπιτελῶν καθῆκον, ἀπευθύνω ἐντεῦθεν τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας καὶ πρὸς πάντας τοὺς διαπρεπεῖς κ.κ. συναδέλφους τοὺς προθύμως συνδραμόντας με.

Δημοσιεύων τὴν προκειμένην συγγραφὴν λογίζομαι εὐτυχής, ὡς παρέχων τὰ πορίσματα τῆς ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ἀρρώστου πείρας μου, προσκομίζων βεβαίως οὐχὶ σημεῖα σελαγίζοντα οὐδὲ καταυγάζοντα, ἀλλὰ παρέχων πᾶν ὅ,τι κατὰ τὴν βραχεῖαν σταδιοδρομίαν, πᾶν ὅ,τι εἰς τὸν ἀνάντη καὶ ἄχαριν ἐπιστημονικόν μου δρόμον ἐκαρπώθην, διδαχθεὶς ἀπὸ τῶν σοφῶν διδαγμάτων σοφῶν προκατόχων μου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 8βρίου 1908.

ΙΩ. Π. ΚΑΡΔΑΜΑΤΗΣ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Η ΕΛΟΝΟΣΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΜΥΚΗΝΑΪΚΗΝ ΕΠΟΧΗΝ

ΕΡΓΑ ΕΞΥΓΙΑΣΤΙΚΑ

Ἡ Ἑλονοσία εἶνε ἀρχαιοτάτη ὅσον ὁ κόσμος.

Ἡ ἑλονοσία οὖσα συμφυὴς τῇ ἀνθρωπότητι εἶνε παλαιτάτη, ἀρχέγονος καὶ ἡ ἱστορία ταύτης ἀπόλλυται εἰς τὰ σκότη τῶν αἰώνων. Εἰς τὸ χαῶδες αὐτὸ κενὸν καὶ εἰς τὴν σκοτίαν τῶν αἰώνων διαβλέπομεν ἐν τούτοις διαχεομένην ἀμυδράν τινα φωτὸς ἀκτῖνα, δι᾽ ἧς ἀναγνωρίζομεν ἐν τῇ ὁμίχλῃ φωτεινάς τινας παραδόσεις καὶ μνημεῖα αἰγλήεντα, ἀποδεικνύοντα οὐ μόνον τὴν παρ᾽ ἡμῖν ἔκπαλαι ὑπόστασιν τῆς ἑλονοσίας, ἀλλὰ καὶ τὰς τοσαύτας γνώσεις ἃς περὶ ταύτης ἔχομεν ὅσας δι᾽ οὐδεμίαν ἄλλην νόσον.

Ἡ ἱστορία τοῦ προμυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἱστορία τῆς παναρχαίας Ἑλλάδος, τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς, ἀνερχομένης μέχρι τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰῶνος π. Χ., παρέχει ἡμῖν τεκμήρια ἁπτὰ ἀποδεικνύοντα τὴν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χώρᾳ ἀρχέγονον ὑπόστασιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

I

Ὡς γνωστόν, ἡ ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιστημῶν ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (1194—1184 π. Χ.) καὶ δὴ ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν (1104 π. Χ.)· πάντα δὲ τὰ γεγονότα στηρίζονται ἐπὶ μύθων καὶ ποιητικῶν παραδόσεων μεταβιβαζόμενα προφορικῶς καὶ ἐγγράφως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Τῶν μυθολογουμένων ἠμφισβητεῖτο ἡ ὑπόστασις μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Τροίας, πολλῷ δὲ πλειότερον τῶν πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἐν τούτοις

γεγονὸς ἀναμφισβήτητον εἶνε, πολὺ δὲ πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Τρωϊκῶν, ἐπὶ τῶν Μινυῶν, ὅτι ἐγένοντο ὑπὸ τούτων μεγάλα ἐξυγιαστικὰ ἔργα, καὶ ὡς ἓν ἐκ τῶν μεγίστης σημασίας ἐκπολιτιστικῶν τοιούτων ἔργων εἶνε ἡ ἐξυγίασις τῆς Βοιωτίας. Ἡ ἀποξήρανσις τῆς Κωπαΐδος λίμνης κατὰ τὴν παλαιτάτην ἐκείνην ἐποχὴν ὑπὸ τῶν Μινυῶν, ἡ γενομένη πολὺ πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ πρὸ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ (1200—1300 π.Χ.), ἕνεκα δὲ τοῦ ἀνθυγιεινοῦ ταύτης, εἶνε τεκμήριον μαρτυροῦν τὴν πολλῷ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπόστασιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐν Βοιωτίᾳ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἠνάγκασε τὴν λῆψιν τῶν γιγαντιαίων τούτων μέτρων, τὸ μὲν χάριν τῆς γεωργίας, τὸ δὲ καὶ χάριν τῆς ἐξυγιάσεως τῆς χώρας. Ὁ λοιμὸς τῶν ἐξαφανισθέντων Ἐκτήνων, ὁ λοιμὸς ἐν Βοιωτίᾳ ὁ πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ἡρακλείας [1] καὶ ἡ λοιμώδης νόσος ἡ καταστρέψασα τὸν ἀρχαῖον ληστρικὸν λαὸν τῆς Βοιωτίας τοὺς Φλεγύας, (Παυσανίας IX) οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἦσαν ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὅθεν καὶ ἐπιτευχθεῖσα ἀποξήρανσις τῆς λίμνης Κωπαΐδος δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν αὔξησιν τῶν πρὸς καλλιεργίαν γαιῶν, καίτοι οἱ Μινῦαι ἦσαν κατ' ἐξοχὴν γεωργικὸς λαός, ἀλλὰ πρὸ παντὸς καὶ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑγιείας τῶν ἐκ Θεσσαλίας εἰς Ὀρχομενὸν ἀποικισθέντων Μινυῶν, διότι, ὡς γνωστόν, ἡ Δημοσία ὑγιεία ἣν περὶ πολλοῦ εἶχον οἱ παλαίτατοι πρόγονοι ἡμῶν, ἐστὶν ἡ βάσις ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ ἰσχὺς παντὸς Κράτους. Ὁ Στράβων δὲ θέλων νὰ δώσῃ ἰδέαν τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀποικίας ταύτης ἀναφέρει, ὅτι «τὸ χωρίον, ὅπερ ἡ λίμνη κατέχει νῦν ἡ Κωπαΐς, ἀνεψῦχθαι πρότερον καὶ γεωργεῖσθαι παντοδαπῶς ὑπὸ τοῖς Ὀρχομενίοις οἳ πλησίον οἰκοῦσι· καὶ τοῦτ' οὖν τεκμήριον τοῦ πλούτου τιθέασι.» (Strabon libre IX 2, 40).

Ἀλλ' ἡ ἀποξήρανσις τῆς Κωπαΐδος, λέγει ὁ Michel Cambanis (Bulletin de Correspondance Hellénique 1892, pages 121—137) καὶ ἡ ἐξυγίασις ἁπάσης τῆς Βοιωτίας ὑπῆρξε τὸ μέλημα πάντων τῶν αἰώνων. Ἴχνη δ' ἀρχαῖα ἐπανειλημμένων προσπαθειῶν ἀποξηράσεως καὶ ἐπινοήσεις τολμηραὶ γιγαντιαίων ἔργων ἐγκαταλειφθέντων, ὁτὲ μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ ὁτὲ δὲ ἐν πλήρει ἐκτελέσει, ἀπαντῶσι πάμπολλα κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἔτι ἐποχήν. Ὅτι δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐγένοντο ἐν Κωπαΐδι ἔργα τεχνητὰ τοῦτο εἶνε ἀναντίρρητον, ἀλλ' ἀγνοοῦμεν τὸ εἶδος

---

[1] Justinus XVI, 3

τῶν γενομένων ἐργασιῶν, τὴν ἐποχὴν καὶ τοὺς ἐργασαμένους ταῦτα. Πιθανῶς ἀπόπειραι νὰ ἐγένοντο καὶ ὑπὸ τῶν Ἐκτήνων, συγχρόνων τοῦ Ὠγύγου, ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς μεσημβρινῆς Βοιωτίας, ἕνεκα ἴσως τῆς βαρείας αὐτόσε ἐνδημίας τῆς ἑλονοσίας ἐξ ἧς καὶ πιθανῶς νὰ κατεστράφησαν, ἀφοῦ ἀναφέρεται ὅτι ὑπὸ λ ο ι μ ο ῦ ἐξηφανίσθησαν «καὶ τούτους μὲν ἀπολέσθαι λοιμώδει νόσῳ φασὶν» Παυσανίας IX, 5)· Βέβαιον ὅμως εἶνε, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Παυσανίας, ὅτι αἱ ἐπὶ τῆς Κωπαΐδος λίμνης ἀνθίζουσαι ἄλλοτε πόλεις, ὧν σήμερον ἀνευρίσκομεν ἴχνη ὡς καὶ αἱ γόνιμοι πεδιάδες, κατεκλύσθησαν ὑπὸ ὑδάτων συνεπείᾳ κατακλυσμῶν «καὶ πολίσματα ἄλλα πρὸς τῇ λίμνῃ ποτέ, Ἀθήνας καὶ Ἐλευσῖνα, οἵ ποιεῖσθαι, καὶ ὡς ὥρᾳ χειμῶνος ἐπικλύσασα ἠφάνισεν αὐτὰ ἡ λίμνη». Παυσανίας IX, 24, 2, καὶ Stravon).

Γνωσταὶ ἐποχαὶ ἀποξηράνσεως τῆς Κωπαΐδος λίμνης καὶ ἐξυγιάσεως τοῦ Βοιωτικοῦ πεδίου, ὡς ἰσχυρίζεται καὶ ὁ Κούρτιος, εἶνε δύο, ἡ τῶν Μινυῶν, πολλὰ ἔτη πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, καὶ ἡ τοῦ Κρατῆ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (336—323), ἀλλ᾽ αἱ ἐργασίαι τῶν Μινυῶν, οἵτινες δι᾽ ἔργων κολοσσιαίων προκαλούντων τὸν θαυμασμὸν ἀπεξήραναν μονίμως, ἐξυγίαναν τὸ ἔδαφος καὶ ἀπέδωκαν εἰς τὴν καλλιεργίαν χιλιάδας στρεμμάτων, κρατύναντες τὸ βασίλειον τοῦ Ὀρχομενοῦ εἰς πλοῦτον καὶ εὐμάρειαν, ἀποδεικνύουσιν ἀναμφισβητήτως ὅτι ἡ Βοιωτία ἀπὸ πολλῷ προγενεστέρας ἐποχῆς ἐμαστίζετο ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας.

II

Μυθολογία

Ἡ Μυθολογία ἧς τὸ ἔργον ἦτο ἡ συλλογὴ καὶ συστηματοποίησις τῶν μύθων καθ᾽ ὕλην καὶ εἶδος, οὐσιώδης δὲ χαρακτὴρ ταύτης ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, σκοπὸν εἶχε τὴν ἑρμηνείαν τῶν γεγονότων καὶ τὴν διάδοσιν τούτων ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Παρ᾽ Ὁμήρῳ δὲ μῦθος ἐδήλου κυρίως τὸν λόγον, τὴν διήγησιν· ἀφεώρα δ᾽ ὁ μῦθος τὰς προϊστορικὰς καὶ ἐκ παραδόσεως πιστευομένας διηγήσεις οὐ μόνον τῶν Θεῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀτόμων, ἅτινα ἢ ὄντως ὑπῆρξαν ἢ ἦσαν φανταστικὰ καὶ ἐξεπροσώπουν τὰς ἰδέας καὶ γνώσεις τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες οὐ μόνον τοὺς προπάτορας ἡμῶν ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὴν γενεὰν τῶν ἀνθρώπων τῆς παναρχαίας ἐποχῆς ἐθεώρουν μᾶλλον ὡς ὑπεράνθρωπα ὄντα ἢ ὡς συνήθεις ἀνθρώπους

φέροντας ὅμως τὴν ἁλουργίδα τῶν ἡμιθέων. Συλλήβδην οἱ μῦθοι ἀφεώρων συμβάντα καὶ πράξεις μεγάλας, ἀληθεῖς ἢ καὶ συμβολικάς. Ἐκ τῆς Μυθολογίας γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ἡ χώρα ἡμῶν εἴς τινα σημεῖα μόνον κατεκλύζετο ὑπὸ ἐκτεταμένων ἑλῶν, ὑπάρχουσι δὲ μάλιστά τινες, ἐν οἷς καὶ ὁ W. Wachsmuth, οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλὰς ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν λέξιν ἕλος, διότι κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἡ Θεσσαλία ὅλη ἦτο ἕλος ἐκτενὲς ὡς θάλασσα, ὡς ἀναφέρει τοῦτο καὶ ὁ Ἡρόδοτος «τὸ δὲ παλαιὸν λέγεται οὐκ ἐόντος καὶ τοῦ αὐλῶνος καὶ διεκρόου τούτου τοὺς ποταμοὺς καὶ πρὸς τοῖσι ποταμοῖσι τούτοισι τὴν Βοιβηΐδα λίμνην οὔτε ὀνομάζεσθαι κατάπερ νῦν ῥέειν τε οὐδὲν ἔσσον ἢ νῦν ῥέοντας δὲ ποιέειν τὴν Θεσσαλίαν πᾶσαν πέλαγος» Livr. VII Cap. 129. Οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως Ἑλλὰς ἐκ τοῦ ἕλος, ἐξάγουσι τοῦτο προσάγοντες μαρτυρίας καὶ ἄλλων τόπων, οἵτινες ἐκ τοῦ ἕλος ἔλαβον τὸ ὄνομα ὡς λ. χ. Ἑλλοπία· χώρα κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον περὶ τὴν Δωδώνην «οἴονται δὲ ἀπὸ τῶν ἑλῶν τῶν περὶ τὸ ἱερὸν οὕτω καλεῖσθαι», Ἕλος, ἐξ οὗ κατὰ τὸν Ἔφορον, Ἕλληνα συγγραφέα τῆς 4ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος μὴ σωζόμενον ἀλλ' ἀναφερόμενον, ἔλαβον τὸ ὄνομα οἱ Εἵλωτες τῶν Σπαρτιατῶν. Ἦν δὲ τὸ Ἕλος, πόλις παράλιος ἐπὶ Ὁμήρου (Ἰλιάδ. Β. 584) «ἔφαλον πτολίεθρον» ἐπὶ δὲ Στράβωνος (Η 263) ἤτοι κατὰ τὴν 1ην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα παρακμάσασα πιθανῶς διὰ τὸ ἑλῶδες τοῦ τόπου καὶ μεταπεσοῦσα εἰς χωρίον, ἐπὶ δὲ Παυσανίου (Γ, 22, 3) εἰς ἐρείπια. Ἐκτὸς τῆς πατρίδος τῶν Εἱλώτων, Ἕλος ἐκαλεῖτο καὶ χωρίον τι τῆς Ἤλιδος περὶ τὸν Ἀλφειόν, ὡς καὶ πόλις τις τῆς Ἀργολικῆς.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω γνωρίζομεν ὡσαύτως ἐκ τῆς Μυθολογίας, ὅτι ἐπὶ τῶν ἑλῶν τούτων ἐγένοντο οὐ μόνον ἀπόπειραι ἀλλ' ὅτι τινῶν ἐξ αὐτῶν ἐπετεύχθη καὶ ἡ ἀποξήρανσις, τοῦτο μὲν χάριν τῶν γεωργικῶν ἀναγκῶν τῶν τότε κοινωνιῶν καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς καλλιεργίας, τοῦτο δὲ χάριν τῆς ἐξυγιάσεως τοῦ τόπου. Τὸ παράδειγμα λοιπὸν τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἀποπειρῶν δῆλον ὅτι τῆς ἐξυγιάσεως τῆς χώρας, δὲν παρέχουσιν ἡμῖν μόνοι οἱ Μινῦαι, ἀλλὰ ἀπτὰς ἀποδείξεις τοῦ παναρχαίου πολιτισμοῦ ἀνευρίσκομεν ὡσαύτως ἁπανταχοῦ τῆς χώρας εἰς διάφορα σημεῖα· τούτων δὲ τὰς γιγαντιαίας ἐργασίας τὰς πραγματικὰς μὲν ἀλλ' ὡς ὑπερανθρώπους, ἐκπροσωποῦσι καὶ διερμηνεύουσιν οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους (1350 π. Χ.)

Ὁ ἆθλος τοῦ Ἡρακλέους ἐκδιώκοντος ἐκ τῆς Φολόης δι' ἀνημ-

μένων δαυλῶν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου τῆς Φόλου, τοὺς διὰ κορμῶν δένδρων καὶ μεγάλων λίθων ὡπλισμένους Κενταύρους καὶ φονεύοντος αὐτοὺς διὰ τῶν βελῶν του, οὐδὲν ἄλλο συμβολίζει ἢ τὴν βελτίωσιν τῆς ἐδαφικῆς παραγωγῆς τοῦ ὀροπεδίου τῆς Φολόης. Διότι ἐκ τῶν πολυπληθῶν σπηλαίων ταύτης ὁρμηθέντες οἱ κάτοικοι ἐξεχέρσωσαν τὰ πέριξ καὶ ἀπεστράγγισαν, καλλιεργήσαντες ἑλώδεις ἐκτάσεις καὶ ἐντονωτέραν καταστήσαντες τὴν γεωργικὴν παραγωγήν.

Ἡ ἀπόσπασις τοῦ ἑνὸς κέρατος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὑπὸ μορφὴν ταύρου Ἀχελῴου ποταμοῦ, οὐδὲν ἄλλο συμβολίζει ἢ τὰ γενόμενα τεχνικὰ ἔργα περὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴν ἀπόδοσιν εἰς τὴν γεωργίαν ἀχανῶν πεδιάδων καὶ ἑλωδῶν ἐκτάσεων, αἱ ὁποῖαι διὰ τῆς καλλιεργίας κατέστησαν τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας.

Ὁ φόνος τῶν σαρκοβόρων καὶ μὲ σιδηρᾶς πτέρυγας Στυμφαλίδων ὀρνίθων, οὐδὲν ἄλλο συμβολίζει ἢ τὸν διακανονισμὸν τῶν ὑπογείων ὑδάτων καὶ τὴν ἐκχωμάτωσιν τῶν καταβοθρῶν τῶν διατρεφουσῶν τὸν Ἐρασῖνον ποταμόν.

Ὁ φόνος τῆς Λερναίας Ὕδρας, συμβολίζει ὁμοίως τὴν ἐξυγίασιν τοῦ Ἀργολικοῦ πεδίου ἀπὸ τῶν ἑλωδῶν νόσων, διὰ τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐκροῆς πρὸς τὴν θάλασσαν τῶν ἐν τῷ ἕλει τῆς Λέρνης λιμναζόντων ὑδάτων.

Πάντα ταῦτα, εἶνε τεκμήρια ἁπτὰ καὶ ἀποδείξεις, εἶνε ἑρμηνεῖαι γεγονότων, τὰ ὁποῖα διαλάμπουσιν ἐν τῇ σκοτίᾳ τῆς Μυθολογικῆς καὶ προϊστορικῆς ἐκείνης ἐποχῆς καὶ διὰ τῶν ὁποίων συνάγεται, ὅτι ἡ ἑλονοσία ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γῇ ὑπῆρχεν ὄντως ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς. Ἡ γνώμη δ' ἡμῶν αὕτη καθίσταται ἔτι μᾶλλον πιθανή, ὁπόταν, ὡς ἀπεδείχθη ὑπὸ διαπρεπῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν κ. κ. Μητσοπούλου καὶ Αἰγινήτου [1], ἡ γεωλογικὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους καὶ αἱ κλιματολογικαὶ ὡς καὶ μετεωρολογικαὶ συνθῆκαί εἰσιν ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς οἷαι ἀπαντῶσι τὴν σήμερον, ἀποτελοῦσαι δ' ὡς γνωστόν, λίαν εὐνοϊκοὺς ὅρους διὰ τὴν ἐνδημίαν τῆς ἑλονοσίας.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω, συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὴν παναρχαίαν, τὴν πρὸ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐποχήν, κατὰ τὴν προϊστορικὴν δῆλον ὅτι ἐποχήν, ἤτοι κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα π. Χ.,

---

[1] Δ. Αἰγινήτης. «Ἡ σταθερότης τοῦ κλίματος τῆς Ἑλλάδος». Ἐπετηρὶς Ἐθν. Πανεπιστημίου ἔτη 1905—1906 σελ. 273—315.

ἐγένοντο ὄντως πλεῖσται ἐργασίαι ἐξυγιάσεως τῆς χώρας, διὰ τῆς ἀποξηράνσεως ἐκτεταμένων ἑλωδῶν ἑστιῶν, τοῦτο μὲν πρὸς περιστολὴν τῆς ἑλονοσίας τῆς ἔκτοτε ὑφισταμένης ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν, τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καλλιεργίας. Αἱ γενόμεναι δ' αὗται ἐργασίαι ἐναργῶς μαρτυροῦσι τὴν προΰπαρξιν τῆς ἑλονοσίας εἰς χρόνους πολὺ προγενεστέρους τοῦ χρόνου τῶν ἐπιχειρήσεων. Κατὰ τὴν πάροδον δὲ τοῦ χρόνου, καταθλιβεῖσαι αἱ τότε κοινωνίαι καὶ ἐκβιασθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ὀλέθρου, ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι μέτρα καὶ νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐξυγιαστικῶν ἔργων. Ἡ ἐκτέλεσις δὲ τῶν μεγάλων τούτων ἐξυγιαστικῶν ἔργων συμπίπτουσα πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ ἐνισχύει ἔτι μᾶλλον τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην.

Διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς μελέτης τῶν γεγονότων, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, μανθάνομεν ὡς ὑπάρχοντα κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχήν, καὶ ἕτερον παράγοντα τῆς ἑλονοσίας, τοὺς κώνωπας τοὺς φορεῖς δῆλον ὅτι τοῦ μολύσματος. Τοῦτο δὲ μανθάνομεν οὐχὶ ἀπὸ τῆς Παλαιοντολογίας, ἀλλὰ διδασκόμεθα ἀπὸ τῆς προσωνυμίας ἀρχαίας τινὸς πόλεως τῆς Αἰτωλίας τῆς ἀποδιδούσης πιθανῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ὡς καλουμένης «Κωνώπα» καὶ μετονομασθείσης ἐπὶ Πτολεμαίου εἰς Ἀρσινόην.

Βραδύτερον, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους τοῦτ' ἔστι χρόνους, ἡ ὕπαρξις τῶν κωνώπων, ἀναφέρεται ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων, ὡς λ. χ. ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου (525—456 π. Χ.) (Ἀγαμέμνων στιχ. 892), τοῦ Ἀριστοφάνους (450—387 π. Χ.), τοῦ Ἱποκράτους (Ι, 329) καὶ τοῦ Γαληνοῦ [1] (Kühn τόμ. ΙΙ σελ. 537).

Ἔχοντες λοιπὸν ὡς δεδομένον, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ὕπαρξιν ἑλῶν κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχήν, ἀφ' ἑτέρου δ' ὡς γεγονός, τὴν αὐτὴν γεωλογικὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ τὰς αὐτὰς κλιματολογικὰς καὶ μετεωρολογικὰς συνθήκας οἵας τὴν σήμερον, προσφόρους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλονοσίας, ἔτι δὲ καὶ τὴν ὕπαρξιν κωνώπων, ὑπολείπεται ἡμῖν ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως ἑλονοσούντων, ὅπως καταδειχθῇ πλήρως ἡ γνώμη ἡμῶν, ὑποστηριζόντων ὅτι ἡ ἑλονοσία ἐν Ἑλλάδι εἶνε ἀρχέγονος ὅσον ὁ κόσμος.

---

[1] Ἀριστ. Κούζη. (Πεπραγ. Συλλ. Ἑλωδῶν νόσων 1907 σελ. 101).

III

Αἱ περὶ ἑλονοσίας γνώσεις κατὰ τὸν ἡρωϊκὸν πολιτισμὸν

Ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐπιστημονικῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, ὁ ὁρίζων τῶν γνώσεων τῆς ἱστορίας τοῦ ἡρωϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπεκτείνεται μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος π. Χ. Τὰ ἐν Τροίᾳ εὑρήματα ἀνάγονται εἰς τὸν 16ον αἰῶνα π. Χ. Τὰ ἐν Θήρᾳ ὁμοίως, τὰ ἐν Ἰαλυσῷ εἰς τὸν 14ον αἰῶνα, τὰ δὲ ἐν Μυκήναις καὶ Τύρινθι εἰς τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα. Ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων τούτων ἀποδεικνύεται ἀναμφηρίστως τὸ ὕψος τοῦ προμηκυναίου πολιτισμοῦ τοῦ ἀκμάσαντος κατὰ πολύ· ἐπειδὴ δὲ τὸ θεμελιῶδες ἑκάστου πολιτισμοῦ εἶνε ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ πρόοδος εἰς ἁπάσας τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ πάντας τοὺς κλάδους τῆς πολιτείας, ἔτι δὲ καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος τῆς κοινωνίας, πολὺ λογικὸν εἶνε παραλλήλως πρὸς πάσας τὰς τέχνας καὶ πρὸς πάντας τοὺς κλάδους τῆς Πολιτείας, καὶ ἡ Ἰατρικὴ ἐπιστήμη νὰ εἶχε διαπλασθῇ κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν ἐπαρκῶς. Καὶ ὄντως ἡ Ἰατρικὴ ἐπιστήμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἦτο, ὡς πολλοὶ φρονοῦσιν, εἰς πρωτογενῆ κατάστασιν, διότι δὲν μετήρχετο ὑπὸ τῶν ἱερέων ἀλλ᾿ ἦτο ἐμπεπιστευμένη εἰς χεῖρας λαϊκῶν, τοῦτο δ᾿ εἶνε τεκμήριον τῆς προόδου τῆς τότε ἰατρικῆς ἐπιστήμης, δεδομένου μάλιστα, ὅτι κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχήν, τὰ πάντα εἶχον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ δημόσιος καὶ πολιτικὸς βίος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἦτο στενώτατα συνδεδεμένος μὲ τὴν θρησκείαν. Ἤκμασε λοιπὸν ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη πρὸ τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὸν 14ον καὶ 13ον αἰῶνα π. Χ. καὶ μάλιστα ἐπαρκῶς, τόσον δὲ ὥστε πρὸς θεραπείαν τῆς ἐν Κέῳ ἀναπτυχθείσης κατὰ τὸ 1250 π. Χ. λοιμώδους νόσου, ὁ Ἀρισταῖος διάσημος ἰατρὸς ὃν «Μοῦσαι ἀκεστορίην τε θεοπροπίας τ᾿ ἐδίδαξαν» (Ἀπολλωνίου Ῥοδίου Ἀργοναυτικῶν βιβλ. β´ ἔκδ. A. Vallauer Lipsiae 1828 στιχ. 512) διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἀπόλλωνος μετέβη αὐτόσε πρὸς καταστολὴν τῆς νόσου. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (1194—1184) ὁλόκληρος ἡ ὑγιειονομικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου ἦτο ἐμπεπιστευμένη οὐχὶ εἰς χεῖρας ἱερέων, ἀλλ᾿ εἰς χεῖρας ἰατρῶν κοσμικῶν, ἰατρῶν θνητῶν, ὧν προεξῆρχεν ὁ ἀμύμων ἰητὴρ Ἀσκληπιὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ

Μαχάων καὶ Ποδαλείριος, μετὰ πλήθους ἄλλων δευτερευόντων ἰατρῶν, τῶν καλουμένων παρ' Ὁμήρῳ Πολυφαρμάκων (ὡς ἐμπείρων πολλῶν φαρμακειῶν, πολλῶν μαγειῶν, πολλῶν θεραπειῶν).

Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ὅστις ὑπῆρξεν ἡ πολυχεύμων πηγὴ ἐξ ἧς ἀνέβλυσεν ἡ ἐποποιΐα, ἐκ τῶν διδαγμάτων καὶ φωτεινῶν παραδόσεων τῆς ὁποίας βραδύτερον τόσοι μεγάλοι χαρακτῆρες διεπλάσθησαν, ἀποτελεῖ δὲ τὸν ἀπροσπέλαστον σταθμὸν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡρωϊκοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῆς γραπτῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, ἄπλετον φῶς ἐπιχέει οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν γένει ἰατρικῶν γνώσεων τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐποχῆς, ἀλλ' ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἀληθὲς τῆς γνώμης ἡμῶν. Διότι οὐ μόνον ὁμολογεῖται ὅτι ἡ ἑλονοσία ἔκτοτε ὑφίστατο ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γῇ, ἀλλ' ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ τότε ἰατροὶ εἶχον εὐρείας γνώσεις ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου τῆς Ἐσωτερικῆς Παθολογίας. Ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποποιΐᾳ, ἐν ᾗ ἐξιστορεῖται ὁ φόνος τοῦ Ἕκτορος (Ἰλιάδος Χ) γίνεται ἔκτοτε μνεία περὶ τῆς ὑποστάσεως τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διακρίνεται ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐνδημοεπιδημιῶν αὐτῶν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑξῆς στοίχων.

«Τὸν δ' ὁ γέρων Πρίαμος πρῶτος ἴδεν ὀφθαλμοῖσιν
παμφαίνονθ' ὥστ' ἀστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
ὅς ῥά τ' ὀ π ώ ρ η ς εἶσιν, ἀρίζηλοι δὲ οἱ αὐγαὶ
φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ·
ὅν τε κυν' Ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν·
λαμπρότατος μὲν ὅδ' ἐστί, κ α κ ό ν δ έ τ ε π ῆ μ α τ έ τ υ κ τ α ι,
κ α ί τ ε φ έ ρ ε ι π ο λ λ ὸ ν π υ ρ ε τ ὸ ν δ ε ι λ ο ῖ σ ι β ρ ο τ ο ῖ σ ι ν».

Ἐν τοῖς ἔπεσι τούτοις ὁ ποιητὴς παραβάλλει τὸν ἐκ τοῦ Ἀχιλλέως ὄλεθρον τῶν Τρώων πρὸς τὰ κακά, ἅτινα ἐπιγίγνονται κατὰ τὴν ὀ π ώ ρ η ν, ἀρχομένην κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, ὁπότε ἡ ἐπιτολὴ τοῦ κυνὸς ἡ μετὰ τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Ὠρίωνος ἐρχομένη, συμπίπτει πρὸς τὴν μᾶλλον θερμὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους. Τοῦτο δὲ ὁ ποιητὴς ἀποκαλεῖ ὡς κ α κ ὸ ν π ῆ μ α, διότι ὄντως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀναπτύσσονται πολλοὶ πυρετοὶ καὶ εὕρηνται κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὸ μεγαλείτερον ὕψος αὐτῶν αἱ ἐνδημοεπιδημίαι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Ἦσαν δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην κάτοχοι οὐ μόνον τῆς νόσου καὶ τῆς χρονικῆς περιόδου τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐνδημοεπιδημίας τῶν

ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἀλλ' ἦσαν γνῶσται καὶ τῶν μορφῶν ἔτι τούτων, διότι ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς τοῖς ἀποδιδομένοις κατά τινας εἰς τὸν ἀρχαιότατον καὶ μυθικὸν ἀοιδὸν τῶν Ἑλλήνων τὸν Ὀρφέα, τὸν ζήσαντα ὀλίγον πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου, γίνεται μνεία περὶ τῆς διακρίσεως ὡρισμένων τύπων ἐκ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, τοῦ τριταίου δῆλον ὅτι καὶ τοῦ τεταρταίου. Τὸ δὲ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶνε ὅτι γίνεται μνεία περὶ τοῦ χρόνου τῆς διαρκείας τοῦ τύπου τούτου, καὶ περιγράφεται ἀκριβῶς, ὡς παρατηροῦμεν αὐτὸν καὶ σήμερον ἔτι, ὡς πυρετὸν δηλαδὴ μακροχρονιώτατον καὶ μὴ εὐχερῶς θεραπευόμενον.

«Εἰ δὲ πυριφλεγέθων ἑ τ ε ρ ή μ ε ρ ο ς ἄνδρα θαμίζων ἢ κρυερὸς » μάρπτων πυρετὸς παρενήνοθε γυίοις, ἠὲ τ ε τ α ρ τ α ί η ς π ῆ μ α » β ρ α δ ύ, μ ή π ο τ ε λ ή γ ε ι ν β ο υ λ ο μ έ ν η ς, ἀλλ' αἰὲν, ὅπῃ πελά- » σῃσι, μενούσης, τὸν σύ γ' ἰήσασθαι δι' ἀμύμονος αὐτίκ' ἀχάτου». (Λιθικὰ Στοίχ. 672). Ἄλλως τε καὶ ἐὰν τὰ Ὀρφικὰ ἐγράφησαν κατὰ μεταγενεστέραν ἐποχὴν τοῦ Ἱπποκράτους, πολλαὶ τῶν κατὰ τοὺς παλαιτάτους χρόνους γενομένων ἐπιδημιῶν, ὡς τῆς ἐν Κέῳ τῆς ἀναπτυχθείσης κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1250 π. Χ. (Διόδωρος Σικελιώτης IV, 82), τῆς ἐν Αἰγίνῃ πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας, τῆς ἐν Θήβαις ἐπὶ Οἰδίποδος, τῆς μεταξὺ τῶν Ἐκτήνων, τῶν ἀρχαιοτάτων κατοίκων τῆς Βοιωτίας, ὡς καὶ τῆς μεταξὺ τῶν Φλεγυῶν, ληστρικοῦ λαοῦ τῆς Βοιωτίας, πιθανώτατα εἶνε, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Κούζης (Πεπραγμένα Συλ. πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλ. νόσων Α' καὶ Β' ἔτος σελ. 99), νὰ ὠφείλοντο εἰς ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Ὑπὸ τοῦ Jones ἐλέχθη, (*Malaria a neglected Factor in the History of Greece and Rome Cambridge 1907*) ὅτι τὰ διασωθέντα ἰατρικὰ συγγράμματα δὲν παρέχουσι πληροφορίας δι' ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι πρὸ τοῦ 400 π. Χ. καὶ συμπεραίνει ὅτι ἡ νόσος ἦλθεν ἐξ Αἰγύπτου κατὰ τὴν 4ην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ἡ σκέψις αὕτη φαίνεται ἡμῖν βεβιασμένη, ἄλλως τε διατί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος οἱ ἕλκοντες τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου δὲν συναπεκόμισαν ἔκτοτε τὰ σπέρματα τῆς νόσου ἀπὸ τῆς παναρχαιοτάτης ἐποχῆς; Ὁ Κέκρωψ, ὁ Δαναὸς δὲν ἦλθον ἐξ Αἰγύπτου; Ὁ Κάδμος καὶ οἱ Φοίνικες δὲν ἦλθον ἐκ Συρίας καὶ Αἰγύπτου; Ὁ Πέλωψ δὲν ἦλθεν ἐκ Φρυγίας ; οἱ δὲ Καύκωνες ἐκ Σκυθίας καὶ Παφλαγονίας; Πολὺ ὀρθὸν ἄρα ἤθελεν εἶνε καὶ μάλιστα ἀφοῦ ὡς ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι ἐπὶ

Ὁμήρου οἱ Ἕλληνες εἶχον γνώσεις τῶν ἑλειογενῶν νόσων, νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι οἱ τῆς Ἑλλάδος ἀρχαιότατοι κάτοικοι ἔκπαλαι ἐμαστίζοντο ὑπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ἄλλως τε ἡ Αἴγυπτος, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος, πολλῷ πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἦτο ἓν ἐκτενὲς ἕλος «βασιλεῦσαι δὲ πρῶτον Αἰγύπτου ἀνθρώπων ἔλεγον Μῆνα, ἐπὶ τούτου πλὴν τοῦ Θηβαϊκοῦ νομοῦ, πᾶσαν Αἴγυπτον εἶνε ἕλος» (*Herodot. Libr. II Cap. 2—6*). Ὁ Μὴν δ' οὗτος ἢ Μήνιος ὁ ὑποτιθέμενος ὡς πρῶτος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὁ κτίσας τὴν Μέμφιδα καὶ εἰσαγαγὼν τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν, ἐβασίλευσε περὶ τὸ 2100 π. Χ.

Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ἐκτὸς τῶν ἑλῶν ὑπῆρχον καὶ ἄφθονοι κώνωπες ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἐπὶ δὲ Ψαμμιτίχου τοῦ Νεκῶς (670 π.Χ.) ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὰς τελουμένας ἐργασίας τῆς διώρυγος πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐκτεταμέναι ἐπιδημίαι, πιθανῶς μὲν τύφου ἢ δυσεντερίας πιθανῶς δ' ὅμως καὶ ἑλειογενῶν πυρετῶν. Διότι, ὡς γνωστόν, αἱ ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν συνήθως ἀπαντῶσιν εἰς ἁπάσας τὰς ἐν ἐποχῇ θέρους τελουμένας ἐργασίας ἀνασκαφῶν, παρατηρηθεῖσαι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων ἡμῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου, ἐν τῷ Ἰσθμῷ τοῦ Παναμᾶ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην (Δευτερονόμιον 1273 π. Χ.), οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ὑφίσταντο ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φαραὼ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, διότι ἡ δυσαερία ἐθεωρεῖτο ὡς τιμωρία ἀποστελλομένη παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ παραβάσει τῶν ἐντολῶν «Πατάξαι σε Κύριος ἐν ἀπορίᾳ καὶ πυρετῷ καὶ ῥίγει καὶ ἐρεθισμῷ καὶ ἀνεμοφθορίᾳ (=δυσαερία=malaria) καὶ τῇ ὤχρᾳ καὶ καταδιώξονταί σε ἕως ἂν ἀπολέσωσί σε» (Δευτερονόμιον σελ. 206 ΚΗ' 22). Ἐν δὲ τῇ Σκυθικῇ, καθ' ἣν ἐποχὴν μετηνάστευσαν ἐκεῖθεν οἱ ἀρχαιότατοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι οἱ Καύκωνες, ἐνεδήμουν οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί, τὸν δὲ διερχόμενον διὰ τῆς Σκυθικῆς χώρας μέγαν ποταμὸν Ἴστρον οἱ μὲν Σκῦθαι «Πόρατα καλέουσι, Ἕλληνες δὲ π υ ρ ε τ ὸ ν» (*Herod. Libr. IV cap. 48*). «Ἡ δὲ Χώρη σφέων (Βουδίνων καὶ Γελωνῶν (Σκυθίας) πᾶσά ἐστι δασέα ἴδῃσι παντοίῃσι ἐν δὲ τῇ ἴδῃ τῇ πλείστῃ ἐστὶ λίμνη μεγάλη τε καὶ πολλὴ καὶ ἕλος καὶ κάλαμος περὶ αὐτὴν» (*Herodot. Lib. IV Cap. 111*). Κατὰ τὰ εἰρημένα ὅθεν, οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχον πρὸ τοῦ 400 π. Χ.

Τούτου δοθέντος, ποία ἡ ἔκτασις τῆς ἑλονοσίας κατὰ τὴν τότε ἐποχήν;

IV

Ἔκτασις τῆς ἑλονοσίας κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν μέχρις Ἱπποκράτους

Πρὸ τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τούτου ἡ χώρα πᾶσα ἦν δασώδης, μόνον δὲ αἱ ὁμαλαὶ κλιτύες τῶν ὀρέων καὶ αἱ ἔφοροι πεδιάδες ἦσαν καλλιεργημέναι. Ὁ Πλάτων (Κριτίας 110) ἀναφέρων περὶ τοῦ δασώδους τῆς χώρας κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν λέγει «καὶ πολλὴν ἐν τοῖς ὄρεσιν ὕλην εἶχεν, νομὴν δὲ βοσκήμασιν ἀμήχανον ἔφερεν». Ὁ Ὅμηρος τὸ γυμνὸν ἤδη τῆς Ἰθάκης ὄρος Νήριτον, ἀπεκάλει «εἰνοσίφυλλον», τὴν νῆσον Ζάκυνθον ὑλήεσσαν, τὸν δὲ Παρνασσὸν «ὄρος κατακειμένῳ ὕλῃ». Ὁ τῶν Ἀργοναυτῶν ἀρχαιότατος μῦθος (1230 π. Χ.) ὁ ὑπαινιττόμενος κατὰ τὰς Θετταλοβοιωτικὰς παραδόσεις τὰς πρώτας ναυτιλιακὰς ἀποπείρας τῶν Μινυῶν, φέρει ὡς γενομένην τὴν ναυπήγησιν τοῦ στόλου αὐτῶν ἐκ τῶν ἐλατῶν τοῦ ὄρους Πηλίου. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς πυκνότητος τῶν δασῶν οὐ μόνον σῦς ἄγριοι, ἄρκτοι καὶ βόνασοι, ἀλλὰ καὶ λέοντες διῃτῶντο ἐν αὐτοῖς. Κατὰ τὸν μῦθον τοῦ Ἡρακλέους (1350 π. Χ.), ἐν τῷ Κιθαιρῶνι ἐν τῷ Παρνασσῷ, ἐν τῇ Νεμέᾳ καὶ εἰς τὰ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Νέστου καὶ Ἀχελῴου, ἀπὸ τῶν Ἀβδήρων τῆς Θρᾴκης μέχρις Οἰνιαδῶν, ὑπῆρχον λέοντες. «Εἰσὶ δὲ κατὰ ταῦτα τὰ χωρία καὶ λέοντες πολλοὶ καὶ βόες ἄγριοι, τῶν τε κέρεα ὑπερμεγέθεά ἐστι τὰ ἐς Ἕλληνας φοιτέοντα. οὖρος δὲ τοῖσι λέουσί ἐστι ὅ τε δι᾽ Ἀβδήρων ῥέων ποταμὸς Νέστος καὶ ὁ δι᾽ Ἀκαρνανίης ῥέων Ἀχελῷος· οὔτε γὰρ τὸ πρὸς τὴν ἠῶ τοῦ Νέστου οὐδαμόθι πάσης τῆς ἔμπροσθε Εὐρώπης ἴδοι τις ἂν λέοντα, οὔτε πρὸς ἑσπέρης τοῦ Ἀχελῴου ἐν τῇ ἐπιλοίπῳ ἠπείρῳ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ μεταξὺ τούτων τῶν ποταμῶν γίνονται (Herodoti Lib. VII Cap. 127), «ὡς ὅ τ᾽ ἐν Νεμέᾳ λέων καὶ ὁ Παρνάσσιος καὶ δράκοντες τῆς Ἑλλάδος πολλαχοῦ καὶ ὗς περί τε Καλυδῶνα καὶ Ἐρύμανθον καὶ τῆς Κορινθίας ἐν Κρομμυῶνι» Παυσανίας (Liber. I Σελ. 72). Τὸ λεκανοπέδιον τῆς Μεγαλοπόλεως τὸ ὁποῖον πρὸ ἀμνημονεύτων ἐτῶν ἦτο λίμνη, ἥτις διὰ τοῦ παρὰ τὴν Καρύταιναν βραχώδους ῥήγματος ἕνεκα σεισμικῶν δονήσεων ἀπεξηράνθη, κατέστη κατόπιν τῆς ἀποξηράνσεως δασωδέστατον, τοῦτο δὲ μαρτυροῦσιν οἱ λυχνῖται καὶ τὰ παλαιοντολογικὰ εὑρήματα (Ἡρ. Μητσόπουλος)· τοιαῦτα δὲ σπουδαιότερα τοῦ Πικερμίου εὗρεν ὁ Καθηγητὴς Θ. Σκοῦφος (ἐλέφαντος 7 μέτρα μήκους ἐκτὸς τῆς οὐρᾶς

5,40 % ὕψους καὶ χαυλιάδοντα 3 μ. 20 %. (Γεώρ. Λ. Κομνηνός)[1].

Ἕνεκα τῆς ἀφθονίας τῶν δασῶν καὶ τῆς πολλῆς φυτικῆς ὕλης τὸ ὑέτειον ὕδωρ καταπῖπτον εἰς τὴν γῆν οὐδαμοῦ ἐλίμναζε διότι συνεκρατεῖτο εἰς τὰ ὄρη, συνεπῶς οἱ ῥύακες, οἱ αὔλακες, οἱ χείμαρροι ἦσαν πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν τῆς σήμερον, εἰς ὀλίγα δὲ μέρη τῆς χώρας ὑπῆρχον ἑλώδεις ἐκτάσεις. Ἕλη δὲ γνωστὰ εἶνε τὰ περὶ τὸ ἕλος τῆς Σπάρτης, τὰ περὶ τὸν Ἀχελῷον, τὰ περὶ τὸν Ἀλφειόν, τὰ ἐν τῇ Φολόῃ, τὰ ἐν τῇ Στυμφαλίδι, τὰ ἐν τῇ Κωπαΐδι καὶ τὰ περὶ τὴν Βοιβηΐδα καὶ Νεσσωνίδα λίμνην ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἐπὶ τῶν πλειοτέρων δ' ἐξ αὐτῶν κατὰ τὰς μυθολογικὰς παραδόσεις, ἐγένοντο ἐξυγιαστικαὶ ἐργασίαι, ὡς λ. χ. ἡ ἀποξήρανσις τῆς Κωπαΐδος λίμνης, ὁ διακανονισμὸς τῶν ὑδάτων τῆς Στυμφαλίας, ὁ διακανονισμὸς τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀχελῴου ποταμοῦ, τὰ ἐν Λέρνῃ, ἡ ἀποστράγγισις τῶν ἐν τῇ Φολόῃ ἑλωδῶν ἐκτάσεων κ.λ. Ἦτο δὲ τόσον δασώδης ἡ χώρα κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχήν, ὥστε κατὰ τὰς μυθικὰς παραδόσεις οἱ τότε κάτοικοι ἐξεχέρσωσαν δάση τινὰ διότι αἱ καλλιεργήσιμοι γαῖαι ἦσαν ὀλίγαι, ὁ δὲ Ὅμηρος κατὰ τὴν ἐποχήν του ὡς καλλιεργησίμους πεδιάδας ἀναφέρει μόνον τὸ Πελασγικὸν Ἄργος (Ἰλιάδ. Β, 681) καὶ Ἀχαϊκὸν Ἄργος (Ἰλιάδ. Α, 30, Β 559, Ι 141, Ὀδυσ. Γ 251).

Κατὰ τὰ εἰρημένα ὅθεν, ἡ ἑλονοσία κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ἦτο οὐχὶ ὡς τὴν σήμερον διαδεδομένη, ἀλλὰ τοὐναντίον περιωρισμένη, ἀπαντῶσα εἰς σημεῖά τινα μόνον τῆς χώρας. Τοῦτο ὅμως δὲν παρεκώλυεν ἴσως καὶ τὴν κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἀνάπτυξιν ἐπιδημιῶν.

Μετὰ τὸν Μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν ἕνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἡρακλειδῶν (1104 π. Χ.) ἐπηκολούθησεν εἰς τὴν χώραν πτωχεία καὶ ἔνδεια, αἱ ὀλίγαι γαῖαι ἔμειναν χέρσοι, αἱ ἀνάγκαι ξυλεύσεως περιωρίσθησαν καὶ τὰ ἐκχερσωθέντα ὀλίγα δάση ἀνεγεννήθησαν ἐπὶ τῶν τέως καλλιεργησίμων ἐκτάσεων.

Βραδύτερον, ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων στάσεων, τὰ δάση ἤρξαντο καταστρεφόμενα, ἡ καλλιεργία ἐγκατελείφθη, αἱ πεδιάδες ἠρημώθησαν, ὡς δ' ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (βιβλ. V, 4, 6), πρὸς τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς καὶ λοιμώδεις νόσοι διέφθειρον τὴν Ἑλλάδα.

Ποίας ὅμως φύσεως ἦσαν αἱ λοιμώδεις αὗται νόσοι;

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων τόμος Α' σελ. 337.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων ἐθνῶν εἶνε γεγονὸς ἐξηκριβωμένον, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῶν πολέμων καὶ μετ' αὐτούς, μεταξὺ τῶν διαφόρων λοιμωδῶν νοσημάτων (τῦφος, δυσεντερία) ἅτινα ἀναπτύσσονται ἐν καιρῷ θέρους ἀπαντῶσι κατ' ἐξοχὴν ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν. Τίς οἶδεν, ἐὰν αἱ μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λυκούργου (884 π. Χ.) λοιμώδεις νόσοι, αἱ διαφθείρασαι τὴν Ἑλλάδα καὶ τῶν ὁποίων τὴν θεραπείαν ὁ Ἴφιτος ὁ υἱὸς τοῦ Αἵμωνος ἢ Πραξωνίδου ἠτήσατο παρὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, δὲν ἦσαν ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν; Ἔκτοτε μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—404 π. Χ.), καίτοι ἔλαβον χώραν πόλεμοι, ὧν σπουδαιότεροι ὁ Α' καὶ ὁ Β' Μεσσηνιακὸς (743—742 καὶ 685—668), ὁ μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Ἀργείων (490 π. Χ.) καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Δημάρητος ἐνέπρησε τὸ πυκνὸν ἄλσος τοῦ Ἄργους, καὶ οἱ Περσικοὶ (490 καὶ 480 π. Χ.) οἵτινες ἐλεηλάτησαν τὴν Ἑλλάδα, ἐν τούτοις μέχρι τῆς πρὸ τοῦ πολέμου μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Αἰγινητῶν ἐποχῆς, (460 π. Χ.), ἡ Ἑλλὰς πᾶσα, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, εἶχε δάση, ἕνεκα δὲ τοῦ δασώδους οὐδαμοῦ ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἐλαία ἢ ἐν Ἀθήναις μόνον (Ἡρόδοτος βιβλ. V Cap 82). Ἄλλως τε δὲ καὶ ὁ μῦθος μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὃν φαίνεται ὑπερισχύσασα ἡ Ἀθηνᾶ διὰ τοῦ συμβόλου αὐτῆς τῆς ἐλαίας, συμβολίζει τὴν τότε ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν καλλιεργίαν τῆς ἐλαίας. Οὕτως δὲ ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχον πυκνόφυτα δάση μέχρι τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου (480 π. Χ.) διότι οὐ μόνον παρὰ τὴν Θέρμην, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλ' εἰς πᾶσαν τὴν μεταξὺ Ἀβδήρων μέχρις Οἰνιαδῶν χώραν, ὑπῆρχον λέοντες οἵτινες ἀπεδεκάτιζον τὰς καμήλους τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος «Πορευομένῳ δὲ ταύτῃ λέοντες οἱ ἐπεθήκαντο τῇσι σιτοφόροισι καμήλοισι· καταφοιτέοντες γὰρ οἱ λέοντες τὰς νύκτας καὶ λείποντες τὰ σφέτερα ἤθεα ἄλλου μὲν οὐδενὸς ἅπτοντο οὔτε ὑποζυγίου, οὔτε ἀνθρώπου, οἱ δὲ τὰς καμήλους ἐκεράϊζον μούνας». (Ἡρόδ. βιβλ. VII κεφ. 126).

Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν τὰ δάση ὡς ἐκ τῶν δενδροτομιῶν καὶ πυρκαϊῶν ἤρξαντο ἐλαττούμενα, ἡ Ἀττικὴ δ' ἰδίως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πλάτωνος (429—348 π. Χ.) εἶχεν ἀποψιλωθῇ ἐκτὸς τῆς Πάρνηθος, ἔνθα μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Παυσανίου (117 μ. Χ.) τὰ δάση ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον διότι ἀναφέρεται ὅτι διῃτῶντο ἄρκτοι καὶ σῦς ἄγριοι (Παυσανίας Ἀττικά). Ἡ ἀποψίλωσις τῆς Ἀττικῆς κυρίως εἰς

δύο αἴτια ὀφείλεται, τὸ μὲν εἰς τοὺς πολέμους, τὸ δὲ πιθανῶς καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας. Ὡς γνωστόν, ἡ ὕπαρξις δασῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν κατὰ τόπους κοινωνικῶν ἀναγκῶν, ἡ καταστροφὴ ἄρα τῶν δασῶν τῆς Ἀττικῆς, ἐκτὸς τῶν πολέμων, ὀφείλεται καὶ εἰς τὰς ἀναποδράστους ἀνάγκας τῶν τότε κοινωνιῶν, διότι ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγάλος καὶ πυκνὸς συνοικισμὸς ὑφίστατο καθ' ἅπασαν τὴν Ἀττικήν. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἡ καλλιεργία τοῦ ἐδάφους μάλιστα δὲ ἐν Ἀττικῇ μετὰ τὴν σοφὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος, κατὰ τὸν 5ον πρὸς τὸν 4ον αἰῶνα π. χ. ἦτο λίαν ἔντονος, ἀνάλογος πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ τότε πληθυσμοῦ, ὅτε καὶ πολὺ χρῆμα ὑπῆρχεν.

Σημεῖα τῆς ἐντόνου καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον ἀπαντῶσι πολλαχοῦ μέν, ἰδίᾳ ὅμως ἐν τῷ δήμῳ Εἰδυλλίας τῆς Μεγαρίδος, παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν τῶν Αἰγοσθενῶν.

Κατὰ τὰ εἰρημένα λοιπόν, τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ δασώδους τῆς χώρας, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ἐντόνου καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ τοῦ πυκνοῦ πληθυσμοῦ τῶν πεδιάδων, τὰ ἕλη ἦσαν ὀλίγα, αἱ ἑλώδεις ἐκτάσεις ἐν σμικρᾷ κλίμακι, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἑλονοσία δὲν εἶχε τὴν διάδοσιν οἵαν παρατηροῦμεν τὴν σήμερον. Ἄλλως τε δὲ ἔργα τεχνικά, ἔργα ὑδραυλικὰ προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν, ἔργα ἀποξηράνσεως ἑλῶν, ἐκτὸς τῶν κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν γενομένων, ἀπαντῶμεν ὡσαύτως καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας ὡς ἐπιχειρηθέντα. Οὕτω λ. χ. τὰ ἐν Σάμῳ ἐπὶ Πολυκράτους (550 π. χ.), τὰ ἐν Ἀκαρνανίᾳ πλησίον τῶν Οἰνιαδῶν ἔνθα αἱ διώρυγες ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τῆς πόλεως Οἰνιαδῶν εἰς ἀπόστασιν περίπου τριῶν ὡρῶν διέσχιζον τὸ ἐκτενὲς σήμερον ἕλος, ὅπερ ὡς ἐκ τῶν τεχνητῶν τούτων ἔργων δὲν ὑφίστατο τότε, τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέους γενόμενα ἐξυγιαστικὰ ἔργα εἰς Σελινοῦντα (504 π. Χ. (Διογένης Λαέρτιος Η, ΙΙ, 70) καὶ τὰ ἐν Πτέχταις τῆς Ἐρετρείας γενόμενα ἔργα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης ὑπὸ τοῦ Χαιρεφάνου [1] κατὰ τὸ 200 π. Χ. εἰσὶν ἔργα ἀποδεικνύοντα τὴν ἐπίδοσιν τῶν τότε κοινωνιῶν εἰς πάσας τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.

Ἐκτὸς τῶν ὀλίγων ἑλῶν ἅτινα ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, ἔτι δὲ καὶ τῶν βραδύτερον σχηματισθέντων ἑλῶν τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ Λαμιακοῦ τέλματος παρὰ τὰς Θερμοπύλας καὶ τῶν διαφόρων πηγῶν καὶ φρεά-

---

[1] Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς Τεῦχος ΙΓ' 1869. Ἀριθ. 404 α.

των, περὶ ὧν ἀναφέρει καὶ ὁ Παυσανίας, οὐδαμοῦ ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὁ διελθὼν ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἀναφέρει τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἑλῶν, ἅτινα περιλαμβάνουσι σήμερον πᾶσαι αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Κράτους.

Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἑλῶν καὶ κατ᾽ ἀναλογίαν ἡ εἰς μέγαν βαθμὸν ἀνάπτυξις τῆς ἑλονοσίας, ὀφείλεται εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, πιθανῶς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν. Τοῦτο εἶνε ἀναντίρρητον, ἡ ἐποχὴ δ᾽ αὕτη συμπίπτει μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ μεγάλου διδασκάλου, τοῦ πατρὸς τῆς Ἰατρικῆς ἐπιστήμης τοῦ θείου Ἱπποκράτους (466—377 π. Χ.) τοῦ θέσαντος ἔκτοτε οὐ μόνον τὰς βάσεις τῆς αἰτιολογίας τῶν ἑλωδῶν νόσων καὶ τὰς σχέσεις τούτων πρὸς τὰς μετεωρολογικὰς καταστάσεις καὶ τὰ ἕλη, ἀλλὰ καὶ περιγράψαντος μετὰ σαφηνείας καὶ λεπτομερειῶν πάσας τὰς ἔκτοτε παρατηρηθείσας μορφὰς καὶ τύπους τῶν ἑλειογενῶν νόσων, καὶ διερμηνεύσαντος τὰς τότε [1] κεκτημένας γνώσεις τῆς Ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Σπουδάζοντες δὲ τὰ συγγράμματα τῆς Ἱπποκρατείου Σχολῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἑλονοσίαν καὶ παραλληλίζοντες τὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς παλαιτάτης ἐκείνης ἐποχῆς μέχρι τῆς σήμερον, συνάγομεν τὸ ἀσφαλὲς συμπέρασμα ὅτι καίτοι τόσοι αἰῶνες παρῆλθον, οὐχ ἧττον ἡ νοσολογικὴ κατάστασις τῆς χώρας εἶνε περίπου αὐτὴ μὲ διακυμάνσεις τινὰς ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς νόσου, τοῦτο δ᾽ ἀποδεικνύει, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας Αἰγινήτης, τὴν σταθερότητα τοῦ κλίματος.

V

Ἐπιδημίαι

Οἱ περὶ ἐπιδημιῶν πραγματευθέντες ἀρχαῖοι συγγραφεῖς οἵ τε ἱστορικοὶ καὶ ἰατροὶ ἀναφέρουσι πάσας τὰς ἐπιδημικὰς νόσους ὑπὸ τὰς προσωνυμίας, νοῦσος λοιμικὴ (παρ᾽ Ἱπποκράτει), πάθη λοιμικά, λοιμικὴ κατάστασις, λοιμικὴ περίστασις, λοιμὸς=νόσος μολυσματική. Περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων λοιμῶν οὐδὲν τὸ σαφὲς γνωρίζομεν,[2] ὡς περι-

---

[1] Ὡς γνωστόν, πρὸ τοῦ Ἱπποκράτους ἤκμαζεν ἡ σχολὴ Δημοκήδους (521—485 π. Χ.) τοῦ Κροτωνιάτου ὡς καὶ τοῦ Κυρηναίου «πρῶτοι μὲν Κροτωνιῆται ἰητροὶ ἐλέγοντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα εἶνε, δεύτεροι δὲ Κυρηναῖοι). (Herodoti Lib. III Cap. 131).

[2] Αἱ ἐν Ἑλλάδι ἐπιδημίαι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων Α. Κούζη.

γραφέντων τῶν πλειοτέρων ὑπὸ μὴ ἰατρῶν. Περὶ τῶν ἐπιδημιῶν τούτων καθόλου δὲν θὰ ἐνδιατρίψωμεν, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὸ θέμα ἡμῶν, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι τινὲς τῶν ἐπιδημιῶν τούτων οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν. Τοῦτο δ' ἐπιχειροῦμεν, ὅπως ἐνισχύσωμεν τὴν γνώμην ἡμῶν φρονούντων ὅτι ἡ ἑλονοσία ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ εἶνε παλαιτάτη ὅσον οἱ κάτοικοι ταύτης.

Ἐκ τῶν διαφόρων λοιπὸν ἐπιδημιῶν αἵτινες κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν ἀναφέρονται καὶ περιγράφονται μέχρι τῆς 4ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, αἱ μᾶλλον πιθαναὶ αἱ δυνάμεναι ὁπωσοῦν νὰ λογισθῶσιν ὡς ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν εἶνε τρεῖς αἱ ἑξῆς :

α') Ἡ παρὰ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου περιγραφομένη εἰς τὰ κατ' ἀντίπεραν τῶν νήσων Ῥόδου, Χίου καὶ λοιπῶν μερῶν, ἔνθα καὶ σήμερον ἔτι βαρυτάτη ἡ ἑλονοσία ἐνδημεῖ, καὶ περὶ ἧς ὡς ἑξῆς ἀναφέρει :

«Τὴν δ' ἀντιπέραν τῶν νήσων κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς συνέβη διὰ τὸν κατακλυσμὸν μεγάλας καὶ δεινὰς κατασχεῖν ἀτυχίας. Διὰ μὲν γὰρ τὰς ἐπομβρίας ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐφθαρμένων τῶν καρπῶν σπάνις τε τῶν ἐπιτηδείων ὑπῆρχε καὶ λοιμικὴ κατάστασις ἐπεῖχε τὰς πόλεις διὰ τὴν τοῦ ἀέρος φθοράν». (Διόδωρος ὁ Σικελιώτης τόμος Α' Βιβλ. Ε'. Σελὶς 306, LXXXII ἐκδ. Carolus Müllerus).

β') Ὁ παρὰ Διογένους τοῦ Λαερτίου ἀναφερόμενος λοιμὸς τῶν Σελινουντίων, περὶ οὗ τὰ ἑξῆς ἀναφέρονται ἐν τῷ σχετικῷ χωρίῳ :

«Τοῖς δὲ Σελινουντίοις ἐμπεσόντος λοιμοῦ διὰ τὰς ἀπὸ τοῦ παρακειμένου ποταμοῦ δυσωδίας, ὥστε καὶ αὐτοὺς φθείρεσθαι καὶ τὰς γυναῖκας δυστοκεῖν, ἐπινοῆσαι τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ δύο τινὰς ποταμοὺς τῶν σύνεγγυς ἐπαγαγεῖν ἰδίαις δαπάναις· καὶ καταμίξαντα γλυκᾶναι τὰ ῥεύματα· οὕτω δὲ λήξαντος τοῦ λοιμοῦ.....» (Διογένης Λαέρτιος Η, ΙΙ, 70).

γ') Ὁ παρὰ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου περιγραφόμενος λοιμὸς τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, ἔχων ὡς ἑξῆς :

«Ἐπ' ἄρχοντι δ' Ἀθήνησιν Εὐθυδήμου Ῥωμαῖοι κατέστησαν ἀντὶ τῶν ὑπάτων χιλιάρχους τρεῖς, Μάρκον Φάβιον, Μάρκον Φαλίνιον καὶ Λεύκιον Σερουΐλιον. Ἐπὶ δὲ τούτων Ἀθηναῖοι χρόνον τινὰ τῆς νόσου τῆς λοιμικῆς ἀνειμένοι, πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς συμφορὰς ἐνέπεσον. Οὕτω γὰρ ὑπὸ τῆς νόσου διετέθησαν, ὥστε τῶν στρατιωτῶν ἀποβαλεῖν πεζοὺς μὲν ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ τετρακοσίους, τῶν δὲ

ἄλλων ἐλευθέρων τε καὶ δούλων ὑπὲρ τοὺς μυρίους. Ἐπιζητούσης δὲ τῆς ἱστορίας τὴν τῆς περὶ τὴν νόσον δεινότητος αἰτίαν ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐκθέσθαι ταῦτα. Προγεγενημένων ἐν τῷ χειμῶνι μεγάλων ὄμβρων, συνέβη τὴν γῆν ἔνυδρον γενέσθαι, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν κοίλων τόπων δεξαμένους πλῆθος ὑδάτων, λιμνάσαι καὶ σχεῖν στατὸν ὕδωρ, παραπλησίως τοῖς ἑλώδεσι τῶν τόπων, θερμαινομένων δ' ἐν τῷ θέρει τούτων καὶ σηπομένων, συνίστασθαι παχείας καὶ δυσώδεις ἀτμίδας· ταύτας δ' ἀναθυμιωμένας διαφθείρειν τὸν πλησίον ἀέρα, ὅπερ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἑλῶν τῶν νοσώδη διάθεσιν ἐχόντων ὁρᾶται γενόμενον». Συνεβάλετο δὲ πρὸς τὴν νόσον καὶ ἡ τῆς προσφερομένης τροφῆς κακία· ἐγένοντο γὰρ οἱ καρποὶ κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν ἔνυγροι παντελῶς καὶ διεφθαρμένην ἔχοντες τὴν φύσιν. Τρίτην δὲ αἰτίαν συνέβη γενέσθαι τῆς νόσου, τὸ μὴ πνεῦσαι τοὺς ἐτησίας, δι' ὧν ἀεὶ κατὰ τὸ θέρος ψύχεται τὸ πολὺ τοῦ καύματος· τῆς δὲ θερμασίας ἐπίτασιν λαβούσης καὶ τοῦ ἀέρος ἐμπύρου γενομένου τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, μηδεμιᾶς ψύξεως γενομένης, λυμαίνεσθαι συνέβαινε. Διὸ καὶ τὰ νοσήματα τότε πάντα καυματώδη συνέβαινεν εἶναι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς θερμασίας. Διὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν οἱ πλεῖστοι τῶν νοσούντων ἔρριπτον ἑαυτοὺς εἰς τὰ φρέατα καὶ τὰς κρήνας, ἐπιθυμοῦντες αὐτῶν καταψῦξαι τὰ σώματα». (Διόδωρ. ὁ Σικελιώτης. Τόμ. Α' βιβλ. 12, σελ. 447—448 κεφ. LVIII).

Ἐκ τῶν ἐπιδημιῶν, ὡς εἶνε γνωστόν, ἡ συνηθέστερον ἐν τοῖς στρατοπέδοις καὶ ταῖς μεγάλαις συγκεντρώσεσιν ἀπαντῶσα, ἀνεξαρτήτως τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ὡς καὶ τοῦ κλίματος, εἶνε ἡ ἐπιδημία τοῦ τύφου, ἡ μαστίζουσα συχνῶς τὰ πλήθη καὶ καθισταμένη ἐνίοτε τὰ μάλιστα θανατηφόρος, ἐν τούτοις ἐπὶ τῶν ἀναφερομένων καὶ περιγραφομένων ἀνωτέρω τριῶν ἐπιδημιῶν ἐὰν ἐξετάσωμεν οὐ μόνον τὰ αἴτια τὰ προκαλέσαντα ταύτας ἀλλὰ καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξελίξεώς των, οὐδεμία ἀμφιβολία καταλείπεται ἡμῖν, ὅτι καὶ οἱ τρεῖς λοιμοὶ δὲν ἦσαν ἄλλο ἢ ἐκτεταμέναι ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι αἱ ἐπιδημίαι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀπαντῶσι συνηθέστατα μετὰ χειμῶνα ὑετώδη ἢ ὁπόταν μετὰ τὰς βροχὰς τοῦ ἔαρος ὡς καὶ τοῦ θέρους, τοῦτο δὲ καὶ συνήθως ἀπαντᾷ, ἀναπτυχθῇ μεγάλη θερμοκρασία, καὶ οἱ ὅροι μὲν οὗτοι ὅσῳ ἀφορᾷ τὸν λοιμὸν τῶν κατ' ἀντιπέραν τῆς Ῥόδου ὡς καὶ τὸν τῶν Ἀθηνῶν, ὑπῆρχον, ὡς ανα-

φέρει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, διότι ὄντως αἱ ἐπιδημίαι ἀνεπτύχθησαν μετὰ τὰς πολυομβρίας. Περὶ τοῦ λοιμοῦ δὲ μάλιστα τῶν Ἀθηνῶν ἀναφέρει εἰδικώτερον, ὅτι ὁ πρὸ τῆς ἐπιδημίας χειμὼν ἦτο λίαν ὀμβρώδης, πανταχοῦ δὲ κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος ἐλίμναζον τὰ στάσιμα ὕδατα πλησίον μάλιστα τῶν ἑλωδῶν ἑστιῶν. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ἐπὶ τοῦ Περικλέους συγχρόνου τοῦ Ἀριστοφάνους ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τοῦ Ἰλισσοῦ ἑλῶν, ὑπῆρχον στάσιμα ὕδατα πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους, παρὰ τὸν ὑπάρχοντα σήμερον ναὸν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης ἔνθα τὰ ἐρείπια τοῦ τεμένους τοῦ Διονύσου, καλουμένου Ληναίου καὶ ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸ Ν. Α. τῆς Ἀκροπόλεως χώρου μέχρι τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο Λίμναι. «Ἦσαν δὲ βεβαίως αἱ Λίμναι τὸ ταπεινὸν χωρίον, τὸ μεταξὺ τοῦ Μουσείου καὶ τοῦ Ἰλισσοῦ, ἐντὸς τοῦ τείχους, ἀλλ' ἴσως καὶ πέραν αὐτοῦ ἐκτεινόμενον, ἐπιδεκτικὸν δὲ ἐπὶ πολυομβρίας νὰ κατακλύζηται καὶ νὰ λιμνάζῃ». (Ῥαγκαβῆ, Τοπογραφικὰ Ἀθηνῶν, σελ. 75.—Θουκυδ. Β' 15.—Ἀριστοφάνους Βάτραχοι 217). Τὰ στάσιμα ταῦτα ὕδατα ἕνεκα τοῦ λίαν θερμοῦ θέρους θερμαινόμενα καὶ σηπόμενα, ἀνέδιδον κατὰ τὰς τότε θεωρίας ἀναθυμιάσεις διαφθειρούσας τὸν ἀέρα. Ἀναφέρονται λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ὡς αἴτια τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν, συνθῆκαι ἰσχύουσαι καὶ σήμερον ἔτι, ὅροι οἵτινες ὡς γνωστὸν ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον ἔτι τὸν κύριον παράγοντα τῶν ἐνδημιῶν καὶ ἐπιδημιῶν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ἐπὶ πλέον δέ, ὡς καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν, ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἤρξατο κατὰ τὸ ἔαρ καὶ ἤκμασε τὸ θέρος, ἐξελίχθη δῆλον ὅτι κατὰ περίοδον χρονικὴν καθ' ἣν ἄρχονται καὶ ἀκμάζουσιν αἱ ἐνδημίαι καὶ ἐπιδημίαι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς πάντα τὰ θερμὰ καὶ εὔκρατα κλίματα τῆς ὑδρογείου.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν αἰτιολογίαν τῆς ἀναφερομένης ἐπιδημίας μεταξὺ τῶν Σελινουντίων, τῆς ὀφειλομένης, ὡς ἀναφέρει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, εἰς τὰ ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Σελινοῦντος ποταμοῦ στάσιμα ὕδατα, καθορῶμεν τὰς αὐτὰς συνθήκας, οἵας ἀπαντῶμεν σήμερον καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς πανδημίας τῶν ἐν Ἀθήναις ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐπιδημίας ὀφειλομένας εἰς τὰ ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ στάσιμα ὕδατα. Ἄλλως τε δὲ καὶ τὰ μέτρα τὰ παρὰ τοῦ ἰατροφιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους ληφθέντα πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν Σελινουντίων ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ, μέτρα τὰ ὁποῖα καὶ σήμερον ἔτι συνιστῶνται ὑπὸ τῶν ὑγιεινολόγων πρὸς περιστολὴν τῆς ἑλονοσίας, καὶ ὧν ἡ ἐφαρμογὴ ἐπέφερεν ὄντως τὴν ἐξυ-

γίασιν τοῦ τόπου, ἀποδεικνύουσιν ἀρριδήλως, ὅτι ἡ ἐπιδημία αὕτη ἦν ἀναντιρρήτως ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω τὰ τόσον σαφῆ, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ᾿ ὄψιν καὶ τὰ περιγραφέντα ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ὡς πρὸς τὰ τοῦ λοιμοῦ τῶν Ἀθηνῶν, οὐδὲν ὡς ἐγράφησαν δύναταί τις τὸ ὀρθὸν περὶ τῆς φύσεως τῆς νόσου νὰ συμπεράνῃ, ἕνεκα δὲ τούτου ἀκριβῶς καὶ μυρίαι αἱ ἐξαχθεῖσαι εἰκασίαι. Ἀλλ᾿ ὁ κορυφαῖος τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁ μέγιστος πάντων τῶν ἱστορικῶν, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, οὗτινος τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν εἶνε ἡ σαφήνεια, ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν ἐξιστορουμένων, φαίνεται ὅτι περιέγραψε πᾶν ὅ,τι καὶ παρετήρησε· τοῦτο δὲ παρέχει καὶ τὸ ἐνδόσιμον, ὅτι περιεγράφησαν συνεξελισσόμενα δύο λοιμώδη ἀνεξάρτητα νοσήματα, ὧν ἐπικρατέστερον ἦτο ἡ ἐπιδημία τῆς ἑλονοσίας.

Ἦν δὲ ἡ ἐπιδημία, ὡς ἐξάγεται, γενική, εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἐπικρατήσασα, διότι αἱ τὸν χειμῶνα πολυομβρίαι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα παρετηρήθησαν. Αἱ πολυομβρίαι δὲ καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τὴν δογματικὴν ἐπιστήμην, ἀποτελοῦσι τὸν κυριώτερον παράγοντα τῶν παρ᾿ ἡμῖν πανδημιῶν. Οὕτω κατὰ τὰς ἀνὰ τὸ κράτος πανδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν κατὰ τὰ ἔτη 1835, 1838, 1849, 1850, 1855, 1856, 1860, 1861, 1866, 1869, 1886, 1905 καὶ 1907 προηγήθησαν σταθερῶς πολυομβρίαι, τοῦτο δ᾿ ἄλλως τε ἀποτελεῖ ἀξίωμα ἐπιστημονικὸν καὶ εἶνε δόγμα τοῦ Ἱπποκράτους.

Ἀλλὰ καὶ ἡ περίοδος τῆς ἀρχῆς τοῦ λοιμοῦ (ἔαρ 429 π. Χ.), μετὰ τὰς πρώτας θερμὰς ἡμέρας τοῦ ἔαρος, ὁπότε ὡς γνωστὸν ἰδιαίτατα ἀναπτύσσονται οἱ κώνωπες. ἔτι δὲ καὶ ἡ παράτασις τῆς ἐπιδημίας ἐπὶ δύο κατὰ συνέχειαν ἔτη, ἐξαρθείσης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου (426 π. Χ.), μετὰ ὕφεσιν 1 $^1/_2$ ἔτους συντρέχουσι πολὺ εἰς τὴν πιθανότητα, ὅτι ἐκτὸς καὶ ἄλλης τινὸς συνεξελισσομένης ἐπιδημίας, ὑπῆρχεν ὄντως εἰς μεγάλην κλίμακα ἀνεπτυγμένη ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν ὑπὸ τύπον πανδημίας.

Ἀπεβίωσαν δὲ κατὰ τὸν λοιμὸν τοῦτον, ὡς ἀναφέρουσιν οἱ συγγραφεῖς, 4700 ἐπὶ 31800 ὁπλιτῶν (14,80 $^0/_0$), θνησιμότης οὐχὶ βεβαίως σμικρὰ ἀλλ᾿ οὐχὶ καὶ μεγάλη σχετικῶς πρὸς ἄλλας ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν λ. χ. τῶν Γάλλων ἐν ἔτει 1763—1764 εἰς Cayenne, ἐπὶ 12000 στρατιωτῶν δὲν ὑπελείφθησαν ἐν διαστήματι δύο ἐτῶν ἢ 918!! (θνησιμότης 92,35 $^0/_0$).

Ἐν ἔτει 1805 εἰς Βορδὼ τῆς Γαλλίας, ἐπὶ 12,000 προσβληθέντων ἀπεβίωσαν 3,000 (θνησιμότης 25 %).

Ἐν ἔτει 1809 ἐπὶ 39,000 στρατιωτῶν Ἄγγλων εἰς τὸ Walcheren τῆς Ὀλλανδίας προσεβλήθησαν 26,000 καὶ ἀπεβίωσαν 4,000 (νοσηρότης 66 % καὶ θνησιμότης 15 %).

Εἰς δὲ τὴν Μαδαγασκάρην κατὰ τὰς ἐπιδημίας τοῦ 1884—1885 καὶ 1895 ἔτους, ἐπὶ 24,000 στρατιωτῶν ἐντὸς 10 μηνῶν ἀπεβίωσαν 6,000 (θνησιμότης 25 %).

Ὁ λοιμὸς ἄρα τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρὸς τὴν θνησιμότητα οὐδὲν τὸ καινοφανὲς παρέχει, οὐδὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν νοσηρότητα ἔτι, ὁπόταν λάβῃ τις μάλιστα ὑπ᾿ ὄψιν, ὅτι κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905 προσεβλήθησαν περίπου πλέον τοῦ 1/3 τῶν κατοίκων τοῦ Βασιλείου ἤτοι 900 χιλιάδες καὶ ἐπέκεινα.

Εἰς τὰς σκέψεις ἡμῶν, ὅτι κατὰ τὸν λοιμὸν τῶν Ἀθηνῶν συνεξελίσσετο καὶ ἐκτεταμένη ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν, συμβάλλει κατὰ πολὺ καὶ ὁ τρόπος καθ᾿ ὃν ἐγένετο ἡ ἐξυγίασις τῆς πόλεως.

Ὡς γνωστόν, κατὰ τὸν λοιμὸν τῶν Ἀθηνῶν παρετηρήθη ὅτι οἱ σιδηρουργοὶ σπανιώτατα προσεβάλλοντο ὑπὸ τῆς νόσου. Τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ ἀποτελεῖ παρατήρησιν οὐ σμικράν, προσελκύσασαν καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ Ἱπποκράτους, ὅστις μελετήσας τότε τὸ νόσημα, συνεβούλευσε τὴν διὰ πυρὸς κάθαρσιν τῆς ἀτμοσφαίρας· «κελεύσας οὖν ἀνὰ τὴν πόλιν ὅλην ἐξάπτεσθαι τὸ πῦρ, οὐχ ἁπλῆν τῆς ἀνάψεως τὴν ὕλην ἔχον, ἀλλὰ στεφάνων τε καὶ τῶν ἀνθῶν τὰ εὐωδέστατα, τοιαῦτα συνεβούλευσεν εἶναι τοῦ πυρὸς τὴν τροφήν». (Γαληνὸς ἔκδοσις Kühn τόμ. XIV 281). Ὄντως δὲ ἡ πόλις ἐξυγιάσθη καὶ ἡ ἐπιδημία περιεστάλη διὰ τοῦ τρόπου τούτου.

Ἀλλὰ ποία ἡ σχέσις τῶν καπνῶν πρὸς τὴν ἐξυγίασιν τῆς πόλεως ἐκ τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἐπιδημίας ;

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους, ὡς γνωστόν, τὰ μαχαιροποιεῖα, τὰ ἀσπιδοπηγεῖα, τὰ σιδηρουργεῖα, τὰ χαλκοχωνευτήρια καὶ λοιπὰ ἐργοστάσια, ἦσαν συγκεντρωμένα παρὰ τὸ Ἀργυρεῖον τοῦ Τιμάρχου, ἐκεῖ ἔνθα σήμερον κεῖται ἡ συνοικία Πλάκας, παρὰ τὴν ὁδὸν Τριπόδων. Ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀναντίρρητον, ἀποτελοῦσιν αἱ πρὸς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ἄφθονοι ἀνασκαπτόμεναι σκωρίαι εἰς ἱκανὸν βάθος, «τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίων μεταλλουργικῶν ἐργοστασίων εἰς τὰ μέρη ταῦτα πιθανολογοῦσαι» (Ἅπαντα Φιλολογ. Ραγκαβῆ 1889 σελ. 73—74).

Εἰς τὰ ἐργοστάσια ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς τότε πολλῆς καὶ συντόνου ἐργασίας ἕνεκα τοῦ πολέμου, ἐγένετο φυσικῶς ἀδιάκοπος χρῆσις πυρῶν ἐκ τούτων δὲ καπνὸς ἀενάως ἀνεδίδετο. Ὁ καπνὸς δ' οὗτος ὡς καὶ αἱ πυραί, αἵτινες καθ' ὅλην τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ἐθεωροῦντο καὶ θεωροῦνται καὶ σήμερον ἔτι ἕνεκα τοῦ καπνοῦ ὃν ἀποδίδουσιν ὡς μέσον προφυλακτικὸν κατὰ τῆς ἑλονοσίας, ὄντως καὶ κατὰ τὰς σήμερον ἔτι ἰσχυούσας θεωρίας περὶ τῆς μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας διὰ μέσου τῶν κωνώπων, ἀπετέλεσε προφυλακτικὸν μέσον· καθότι ὁ καπνὸς ἐδίωκε καὶ παρεκώλυε τὴν διαμονὴν κωνώπων εἰς τὰ ἐργοστάσια. Τοῦτο δ' ἀποτελεῖ τὴν μόνην πιθανὴν αἰτίαν καθ' ἥν, ὡς ἀναφέρεται, οἱ σιδηρουργοί, οἱ ἐργάται οἱ κατεργαζόμενοι τὸν σίδηρον σπανίως προσεβάλλοντο. Ἀληθῶς δὲ μόνη ἡ τοῦ καπνοῦ ἐπήρεια ἐφείλκυσεν ὄντως τὴν προσοχὴν καὶ τοῦ Ἱπποκράτους, καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀπελύμανε τὴν πόλιν, περιστείλας τὰ μέσα τῆς μεταδόσεως, τὰ μέσα τῆς διαιωνίσεως τῆς νόσου.

VI

Ἡ Ἑλονοσία κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τοῦ Ἱπποκράτους

Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ἕνεκα τῶν ἀδιαλείπτων συρράξεων, ἕνεκα τῶν Μακεδονικῶν πολέμων, κατόπιν δὲ ὡς ἐκ τῆς κυριαρχίας τῶν Ῥωμαίων καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ ἑλονοσία ἤρξατο ἐπεκτεινομένη μεγάλως, συχνότερον δὲ μνημονεύονται ἐντεῦθεν οἱ *λοιμοί*, αἱ *ἐπιδημίαι*, καὶ τὰ *θανατικά*.

Αἴτια τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης ἐν κυρίαις γραμμαῖς εἶνε τὰ ἑξῆς:

Α'. Ἡ *ἀραίωσις τοῦ πληθυσμοῦ*, ἐξ' οὗ περιστολὴ τῆς καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους.

Ὡς γνωστὸν δέ, εἰς τὴν μείωσιν τῆς καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους, κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους τῆς δουλείας, ὡς καὶ μετὰ τὴν παλιγγενεσίαν τοῦ Ἔθνους, συνέτεινον αἱ φυλετικαὶ ἀντεκδικήσεις καὶ οἱ φόβοι τῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν, οἱ συνέχοντες τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμούς:

Β'. Ἡ *προϊόντος τοῦ χρόνου συμπληρωθεῖσα ἀποψίλωσις τῆς χώρας*. Τὸ μὲν ἕνεκα πυρκαϊῶν καὶ ἐμπρησμῶν συνεπείᾳ τῶν ἀδιαλείπτων πολέμων καὶ τῶν φυλετικῶν ἀγώνων, τὸ

δὲ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἔθνους χρόνους, ἕνεκα τῆς ποιμνιοβοσκῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν:

Γ'. Ἡ προϊοῦσα καταπληκτικὴ αὔξησις τῶν μικρῶν ἰδίᾳ ἑλῶν. Ἀποτέλεσμα παράλληλον, τῆς ὁσημέραι ἀποψιλουμένης χώρας:

Δ'. Ἡ ἐγκληματικὴ ὀλιγωρία τῆς Πολιτείας πρὸς τὴν δημοσίαν ὑγιεινήν. Συνέπεια δὲ ταύτης, ἡ παντελὴς παρ' ἡμῖν ἔλλειψις στοιχειώδους ἔτι ὑγειονομικῆς νομοθεσίας καὶ ἴχνους ὑγειονομικῆς ἐν γένει ὑπηρεσίας.

Ὁρισμὸς τῆς Ἑλονοσίας

Πρὸ τοῦ Ἱπποκράτους ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τούτου, ὁ ὅρος ἑλειογενὴς πυρετὸς οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, οὐχ ἧττον μελετῶντες τὰς περιγραφομένας διαφόρους παθολογικὰς καταστάσεις δυνάμεθα νὰ ἀνάγωμεν ἀναμφισβητήτως ταύτας εἰς τὰς ἑλειογενεῖς παθήσεις. Γενικῶς οἱ πρὸ τοῦ Ἱπποκράτους τὸν πυρετόν, τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο σύμπτωμα ποικίλων νόσων, ἐθεώρουν ὡς παρὰ φύσιν θερμασίαν. Οὕτω, κατὰ τοὺς φιλοσόφους τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς, Ἐμπεδοκλέα τὸν Ἀκραγαντῖνον (490—430 π. Χ.) καὶ Ζήνωνα τὸν σύγχρονον αὐτοῦ, ὁ πυρετὸς «ἦν παρὰ φύσιν θερμασία ἀρχομένη ἀπὸ τῆς καρδίας, προϊοῦσα δ' ἐκ ταύτης διὰ τῶν ἀγγείων ἐφ' ἅπαν τὸ σῶμα καὶ βλάπτουσα οὕτω τὰς φυσικὰς ἐνεργείας.

Κατὰ τὸν Γαληνὸν ὁ πυρετὸς ἦν πλεονασμὸς πυρώδους θερμασίας προερχομένης ἐκ δυσκρασίας, κατὰ δὲ τὸν Ἐρασίστρατον κίνημα αἵματος ἐμπεσόντος εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ πνεύματος, ὅπερ πυρούμενον θερμαίνει ὅλον τὸ σῶμα.

Ὁ ἑλειογενὴς δὲ πυρετὸς ἦν τὸ ἀποτέλεσμα φθορᾶς ἀέρος καὶ ἡ ἀναπνοὴ ἢ ἡ ἕλξις τοῦ διεφθαρμένου τούτου ἀέρος, περιέχοντος λεπτὰς ἢ παχείας δυσώδεις ἀτμίδας ἢ ὀδμὰς ἀναθυμιωμένας ἀπὸ ὑδάτων στατῶν θερμαινομένων ἐν τῷ θέρει καὶ σηπομένων. Ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν δὲ τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς ἑλονοσίας, συνέβαλε κατὰ πολὺ καὶ τὸ ἐπιγιγνόμενον ἐν τῷ ὀργανισμῷ ποσὸν τῆς χολῆς, ἐλαχίστη ἀπαντῶσα ἐν τῷ τριταίῳ, μεγαλειτέρα ἐν τῷ ἀμφημερινῷ καὶ πλειοτέρα ἐν τῷ συνεχεῖ.

Ἡ θεωρία τῶν ἀναθυμιάσεων μέχρι μὲν πρό τινος ἐδέσποζεν ἔτι, σήμερον δ' ἑλειογενῆ πυρετὸν ἢ ἑλειογενεῖς νόσους καλοῦ-

μεν τὰς παθολογικὰς καταστάσεις τὰς γεννωμένας οὐχὶ τῇ ἐπιδράσει τῶν ἀναθυμιάσεων ἢ μιασμάτων, ἀλλὰ τὰς προερχομένας ἀπὸ πρωτοζῳαρίων τῆς τάξεως τῶν σποροζωϊδίων, ζώντων ἐν εἴδει παρασίτων ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου, ὡς αἱμοσποριδίων· καὶ τῶν ὁποίων ἡ μὲν σχιζογονία, ὁ ἄγαμος, ὁ διὰ παρθογεννέσεως δῆλον ὅτι πολλαπλασιασμὸς τελεῖται ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ σπορογονία, ἡ διὰ γάμου τῶν δύο φύλων προερχομένη, ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ κώνωπος.

Μετὰ τὰ εἰρημένα, ὁ ὅρος ἑλειογενής, ἑλώδης πυρετὸς ἢ ἑλονοσία, οὐδὲν διερμηνεύει, ὡς καὶ ὁ σοφὸς Laveran (traité du paludisme 1907 p. 32) παρατηρεῖ, οὐχ' ἧττον μέχρι τοῦ καθορισμοῦ ὅρου ἐπακριβοῦς ἀποδεχόμεθα τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς συνωνυμίας, διαφυλάττοντες οὕτω τοὺς ἀρχαίους ἐπιστημονικοὺς ὅρους.

Τινὲς ἀπεπειράθησαν νὰ εἰσαγάγωσι τὸν ὅρον anophelisme, ὁ καθορισμὸς ὅμως οὗτος πιθανῶς νὰ ἀποδειχθῇ βραδύτερον σφαλερός. Ὁ Billet (Congrès Internat. Bruxelles 1903) ὡς ἑξῆς δίδει τὸν ὁρισμὸν τῆς ἑλονοσίας. Ἀνωφελεῖς + ἄτομον ἑλονοσοῦν = ἑλονοσία. Ἡ ἐξάλειψις ἢ ἡ ἀπουσία ἑνὸς τῶν δύο τούτων μέσων ἀποκλείει τὴν ἑλονοσίαν.

Ἱστορία τῆς Ἑλονοσίας

I

Ὡς ἀνεφέραμεν καὶ ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, ἡ ἱστορία τῆς ἑλονοσίας ἀποτελεῖ τὸν ἀρχαιότερον κλάδον τῆς Παθολογίας, ἐπιχειρῶν δὲ νὰ γράψῃ τις τὴν ἱστορίαν ταύτης εἶνε ὡς νὰ ἐπιχειρῇ νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Colin (traité des maladies épidémiques 1879 Paris) ἔλεγεν· «Οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἀφίνουσι πολὺ μακρὰν ὄπισθεν τὴν χολέραν, τὸν κίτρινον πυρετὸν καὶ τὸν τύφον.... ἐξ ὅλων τῶν λαϊκῶν νόσων εἶνε αἱ πιέζουσαι βαρύτερον τὴν ἀνθρωπότητα. Δὲν ἔχουσι χρονολογίαν τῆς γεννήσεώς των, εἰσὶ τόσον ἀρχαῖοι ὅσον ὁ κόσμος».

Ἐκ τῶν ἐνδείξεων τὰς ὁποίας ἔχομεν ἔκ τε τῶν συγγραφῶν καὶ τῶν κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν μνημείων, ἐξάγεται ὅτι οἱ μὲν Ἕλληνες εἶχον γνώσεις σαφεῖς περὶ τῆς ἑλονοσίας 3181 ἔτη π. Χ. οἱ δὲ Ἑβραῖοι ὡς καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπέκεινα τῶν 3324 ἐτῶν π. Χ. πρὸ τῆς ἐποχῆς δῆλον ὅτι Ῥαμσῆ τοῦ Β' (1416—1357 π. Χ.). Καὶ περὶ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἱκανὰς τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν κειμένων ἀνεφέραμεν,

περὶ δὲ τῶν Αἰγυπτίων τὰς ἀποδείξεις ἀρυόμεθα ἐκ τῶν μνημείων καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν διασήμων Αἰγυπτιολόγων, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν κειμένων τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Ἡροδότου.

Ὡς γνωστόν, ἡ Αἴγυπτος κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχήν, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου βασιλέως Μηνὸς ἢ Μηνίου (2100 π. Χ.) ἦν ἕλος ἐκτενές. Ἡρόδοτος (*Libr. II Cap.* 2—6). Ἐξηκολούθει δὲ παρ' ὅλα τὰ γενόμενα τεχνητὰ ἔργα νὰ ᾖ ἑλώδης μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡροδότου (484—404 π. Χ.), μεταβαλλομένη εἰς πέλαγος ἕνεκα τῶν πλημμυρῶν τοῦ Νείλου· ἐξ ὅλης δὲ τῆς καλυπτομένης ἐκτάσεως ὑπὸ τῶν ὑδάτων μόναι αἱ πόλεις ἐφαίνοντο «Ἐπεὰν δ' ἐπέλθῃ ὁ Νεῖλος τὴν χώρην, αἱ πόλιες μοῦναι φαίνονται ὑπερέχουσαι, μάλιστα κῃ ἐμφερέες τῇσι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πόντῳ νήσοισι. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς Αἰγύπτου πέλαγος γίνεται, αἱ δὲ πόλεις μοῦναι ὑπερέχουσι». (*Herod. Lib. II Cap.* 97).

Κατὰ τὴν ἱερὰν Γραφήν, οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ὑφίσταντο ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῆς παλαιτάτης ἐποχῆς τῶν Φαραώ, ἀπεστέλλετο δὲ ἡ ἑλονοσία παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς τιμωρία τῶν παραβάσεων τῶν ἐντολῶν του (Δευτερονόμιον σελ. 206 ΚΗ. 22 1273 π. Χ.). Βραδύτερον πολὺ κατὰ τὴν ἱερὰν Γραφὴν (*II Rois* 19, 35), ὡς καὶ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον (βιβλ. II κεφ. 141) ἀναλόγως δὲ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ἤθους ἑκάστου, ἀναφέρεται ἡ καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων *Sennachérib* (785—681 π. Χ.), ἡ ἐπελθοῦσα ἐκ τῶν μιασματικῶν ἀναθυμιάσεων τοῦ Δέλτα. Ἀλλὰ πιθανῶς καὶ πολλαὶ ἔτι τῶν ἐπὶ Ψαμμιτίχου τοῦ Νεκὼς (670 π. Χ.) ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐπιδημιῶν, τῶν ἀναπτυχθεισῶν κατὰ τὰς γενομένας ἐργασίας ἐπὶ τῆς διώρυγος τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, νὰ ἦσαν ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Κατὰ τὰς μελέτας τῶν Αἰγυπτιολόγων ἐπὶ τῶν παπύρων καὶ ἱερογλυφικῶν τῶν πυραμίδων, τὴν Αἴγυπτον πᾶσαν ἐμάστιζε κατὰ χρονικὰς περιόδους τοῦ ἔτους ἐπιδημία τις, προσωπεποιημένη κατὰ τὰς τότε παναρχαίας θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν Αἰγυπτίων, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς φοβερᾶς θεᾶς *Sekhet*. Ἡ ἐπιδημία αὕτη προσέβαλε πάντας μὲν τοὺς κατοίκους, μεγάλην δὲ καταστροφὴν προὐκάλει ἰδίως μεταξὺ τῶν μικρῶν παιδίων καὶ τῶν νηπίων. Πρὸ τῆς ἐπιδημίας, ὡς ἀναφέρει προσευχή τις πρὸς τὴν θεὰν ταύτην, προηγοῦντο ἀτμοσφαιρικαὶ διαταραχαί, κατὰ τὴν περίοδον δὲ ταύτην οὐδεὶς ὤφειλε νὰ ἐκτεθῇ κατὰ

καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς τὸ ὕπαιθρον. Ἡ ἐπιδημικὴ νόσος αὕτη καλουμένη *a a l*, ἀνεπτύσσετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίᾳ τῆς σπορᾶς. Ἐπειδὴ δὲ προὐκαλεῖτο ἐκ κακοποιῶν πνευμάτων, ἐθεραπεύετο δι' ἐπῳδῶν, μαγειῶν, ἐξορκισμῶν καὶ προσευχῶν, ἀπευθυνομένων πρὸς τὴν θεὰν *Sekhet* ἢ *Bast*.

Αἱ προσωποποιήσεις τῶν νοσημάτων παρ' ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνιῶν διασώζονται εἰς πάντας τοὺς λαοὺς καὶ μέχρι σήμερον ἔτι, οὕτω δὲ παρ' ἡμῖν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ καὶ Ῥιγανᾶς ἐπικαλούμενος θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ὡς ὁ κατὰ τῆς ἑλονοσίας προστάτης, ἐξαιτεῖται δὲ παρὰ τῶν ἀφελῶν ἡ θεραπεία τῆς χρονίας ἑλονοσίας, δι' ἐξορκισμῶν, μαγγανειῶν κ.λ. μέσων.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπιδημία *a a l*, ἀναφέρεται εἴς τινα βασιλικὴν πυραμίδα, ὅτι ἐξήρχετο ὑπὸ τὴν προσωποποίησιν ταύρου ἐμφανιζομένου εἰς τὸν οὐρανὸν «τὸ δὲ στόμα του φανεροῦται ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς μεγάλης *a l - l*».

Κατὰ τὸν *William Groff*, (*Étude archéologique sur la malaria Caire 1892*), ἡ Αἰγυπτιακὴ λέξις *al* ἢ *aal* σημαίνει δυστυχίαν, μάστιγα, ἦτο δὲ ἐν χρήσει πρὸς ἐκδήλωσιν ἐπιδημίας. Ὡς ἐπιδημίαν δ' ἀποδέχεται σημαίνουσαν τὴν λέξιν ταύτην καὶ ὁ σοφὸς Αἰγυπτιολόγος *Chabas (La peste e.t.c. Mél. Égyptol.)*, προσομοιάζων τὴν ἐπιδημίαν *a a l* πρὸς τὴν τῆς *d é b é r*. Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ λέξις *débér*; Κατὰ τὸ ἀληθὲς κείμενον τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ὡς πέμπτη πληγὴ ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ Φαραὼ ἀναφέρεται νόσος τις ἐπιδημικὴ καλουμένη *débér*, ἀναφέρεται δ' ἡ λέξις αὕτη εἰς τὸ 9ον κεφάλαιον τῆς Ἐξόδου (ἐδάφιον 3) «θανατικὸν βαρὺ σφόδρα», καὶ 20 «καὶ θέλω πατάξει σὲ καὶ τὸν λαόν σου μὲ θανατικὸν» καὶ εἰς τὸ Δευτερονόμιον (XXVIII, 21) «Ὁ Κύριος θέλει προσκολλήσει εἰς σὲ τὸν θάνατον ἕως ἂν ἐξολοθρεύσῃ σὲ ἀπὸ τῆς γῆς.... Πατάξαι σε Κύριος ἐν ἀπορίᾳ καὶ πυρετῷ καὶ ῥίγει καὶ ἀνεμοφθορίᾳ κ.λ.» ὡς τιμωρία παρὰ τοῦ *Jéhovah* ἀποστελλομένη τῷ ἀνθρώπῳ. Ἡ δὲ λέξις *débér* μεταφρασθεῖσα ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα (283—282 π. Χ.) Ἑλληνιστὶ μὲν σημαίνει θάνατον (Ἔξοδος 9, 3), κατὰ δὲ τὸν ἅγιον Ἱερώνυμον τὸν ἐπεξεργασθέντα τὴν λατινικὴν μετάφρασιν (*vulgate*) τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἡ λέξις *débér* σημαίνει λοιμόν. Ταύτην δὲ τὴν ἑρμηνείαν ἀποδέχεται καὶ ὁ *Chabas*. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες συχνάκις μετεχειρίζοντο, μεταχειρίζονται δὲ καὶ σήμερον ἔτι συνθηματικὰς λέξεις. Οὕτω λ.χ.

3

κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν λέγοντες λοιμὸν ἠννόουν τὰς ἐπιδημίας, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους δὲ χρόνους ἐπὶ βυζαντινῶν καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἐπιδημιῶν μετεχειρίζοντο τὴν λέξιν θ α ν α τ ι κ ό, ὡς σήμερον λ.χ. τὰς μεγάλας ἐπιδημίας τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν τὰς ἀπαντώσας ἐν Ἄργει ἀποκαλοῦσι διὰ τῆς λέξεως τ ρ ι μ έ ρ ι[1] «διότι οἱ κρουόμενοι ἀποθνήσκουσι τριήμεροι». Λέγοντες λοιπὸν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες λοιμὸν ἐννοοῦσι πᾶσαν ἐπιδημίαν, εἶνε δ' ἀποδεδειγμένον, ὡς ἀνεφέραμεν καὶ εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, ὅτι τινὲς τῶν λοιμῶν τούτων τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἀνταποκρίνονται πληρέστατα εἰς ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν. Κατὰ τὰ εἰρημένα ὅθεν, ἡ ἐπιδημικὴ νόσος *aat=déber*, τὸ πιθανώτερον ἦτο ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν. Τοῦτο δ' ἐξάγεται, ὡς ἰσχυρίζεται καὶ ὁ *William Groff*, ἐξ ἐπῳδοῦ τινος πρὸς τὴν θεὰν *Hathor*, (προσομοίαν τῇ θεᾷ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων Ἀφροδίτῃ), δέσποιναν τῆς *Dendérah*, κωμοπόλεως τῆς ἄνω Αἰγύπτου παρὰ τὴν ἀρχαίαν *Tentyris*, κατὰ τὴν ὁποίαν γίνεται μνεία τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, ὡς τῆς σπορᾶς (*per*), τοῦ θερισμοῦ (*schemou*) καὶ τῶν πλημμυρῶν (*cha*). Συνιστᾶται δὲ διὰ τῆς προσευχῆς ἡ προφύλαξις τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σπορᾶς, τὴν ἀκολουθοῦσαν τὴν τῶν πλημμυρῶν.

Ἔλεγον δὲ ἐν τῇ προσευχῇ, κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἐποχῆς τῶν πλημμυρῶν «μὴ ἐξέρχου.... περὶ λύχνων ἀφάς, τὴν ἡμέραν ταύτην ἡ θεὰ *Sekhet* ἐξέρχεται πρὸς τὸ ὄρος τῆς Ἀνατολῆς».

Κατὰ τὸν δεύτερον μῆνα ἔλεγον ὡσαύτως, μὴ ἐξέρχου τῆς οἰκίας σου εἰς οὐδεμίαν ἀτραπόν. Πᾶν τὸ γεννώμενον κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ κακοποιὸν πνεῦμα *a a t e n* θὰ τὸ φονεύσῃ.

Κατὰ τὸν τρίτον μῆνα τῆς ἐποχῆς ταύτης, 20ὴν ἡμέραν «ἐὰν ἐπέλθῃ τοκετός, τ ὸ ἐ τ ή σ ι ο ν κακὸν πνεῦμα *a a t-u* θὰ τὸ φονεύσῃ».

Μετὰ τὰς πλημμύρας καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς σπορᾶς, ἀναφέρεται ὅτι ἐπηκολούθουν ἐτήσιοι ἀτμοσφαιρικαὶ διαταραχαὶ ἀ ν α μ ε μ ι γ μ έ ν α ι μ ε τ ὰ σ π ό ρ ω ν κ α ὶ τ ο ῦ *a a t-u*, μετὰ τὰς ὁποίας ἔλεγον «πρόσεχε μὴ βαδίσῃς ἐκτὸς τῆς οἰκίας σου εἰς τὸ ὕπαιθρον κατὰ ἢ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. (*Sallier IV 2, 4—4 3 S.—8. 9—14, 9. 15, I S.—Chabas Le Calendrier des jours fastes et nefastes*).

Τὴν ἐπιδημίαν ταύτην τοῦ *a a t-u* (*Rev. Égypt. V. p* 148) ἀνευ-

---

[1] Καραμήτσας. Μετάφρασις Νιμεϋέρου β' τόμ. σελ 731.

ρίσκομεν καὶ κατὰ τὰς ἐκστρατείας τοῦ Σεσώστριος (Ῥαμσῆ τοῦ Β´ 1416—1357 π. Χ.)· ἀναφερομένου ὡς ἀφίνοντος ὄπισθέν του σωροὺς πτωμάτων καὶ διασκορπίζοντος τὴν θεομηνίαν μετὰ τοῦ a a t-u (Wil. Cproff). Λέγεται δὲ περὶ τοῦ Aménophis προηγηθέντος τοῦ Σεσώστριος, ὅτι τόσον τρόμον παρεῖχεν εἰς τοὺς ξένους λαούς, ὅσον παρεῖχεν ἡ θεὰ Sekhet διὰ τοῦ a a t-u.

Μετὰ τὰ εἰρημένα λοιπόν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν παλαιτάτην ἐποχὴν ὅτε ἐβασίλευσεν ὁ Μὴν (2100 π.Χ.), ἡ Αἴγυπτος πᾶσα ἦτο ἓν ἕλος ἐκτενές, εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ τῆς χώρας τὸ ἔδαφος ὅτι ἦτο τελματῶδες, ἔτι δὲ τὰς παραδόσεις τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σεσώστριος (1416—1357 π. Χ.) καὶ πρὸ αὐτοῦ ἔτι, καθ᾽ ἃς περιοδική τις μάστιξ, περιοδική τις νόσος ἐκπροσωπουμένη ὑπὸ τῆς θεᾶς Sekhet ἐμάστιζε τὰ πλήθη. Ἀναλυτικώτερον δέ, ἐὰν λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι ἡ αἰτιολογία τῆς ἐπιδημικῆς ταύτης νόσου ὠφείλετο εἰς σπόρους αἰωρουμένους ἐν τῷ οὐρανῷ, εἰς σπόρους δῆλον ὅτι φερομένους διὰ τοῦ ἀέρος κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν, ἡ δὲ ἐπιδημία εἶχε μείζονα ἔκτασιν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς σπορᾶς. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ἔτι ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι ἡ αἰτιολογία αὕτη συμπίπτει οὐ μόνον μὲ τὰς θεωρίας τῶν κατὰ πολλῷ μεταγενεστέρων τῆς ἐποχῆς ταύτης Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὡς λ. χ. τοῦ Δημοκρίτου, καθ᾽ ἃς ἐφρόνουν ὅτι αἰτία τῶν λοιμῶν εἶνε ἄτομα πίπτοντα ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ τῆς καταστροφῆς οὐρανίων σωμάτων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς θεωρίας τοῦ Ἱπποκράτους τὰς μέχρι πρὸ ὀλίγου ἰσχυούσας, καθ᾽ ἃς τὸ εἰδικὸν μίασμα τῆς ἑλονοσίας, ὠφείλετο εἰς ζυμώσεις ἢ σήψεις ὀργανικὰς ἰδίως φυτικῶν οὐσιῶν, εἰς ἄτομα δῆλον ὅτι αἰωρούμενα ἀπὸ τῶν ἀναδιδομένων μιασματικῶν ἀναθυμιάσεων τῶν ἑλῶν. Ἔτι δέ, ἐὰν λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἐπῳδῶν συμβουλευομένην προφύλαξιν κατὰ τὰς νύκτας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, θεωρίαν ἰσχύουσαν μέχρι πρὸ μικροῦ ἔτι διὰ τὴν ἑλονοσίαν, καθ᾽ ἣν ὁ κίνδυνος κατὰ τὰς νύκτας ἦτο πάντοτε μεγαλείτερος ἕνεκα τῆς εἰδικῆς βαρύτητος τῶν μιασμάτων ἡνωμένων μετὰ τῆς ὁμίχλης ἢ τῆς δρόσου τῶν συμπεπυκνωμένων ὑδρατμῶν κατὰ τὰς νυκτερινὰς καὶ πρωϊνὰς ὥρας· ὡς καὶ ὅτι ἡ νόσος ἀπέβαινε μᾶλλον θανατηφόρος εἰς τὰ μικρὰ παιδία, θεωρία ἰσχύουσα διὰ τὴν ἑλονοσίαν καὶ σήμερον ἔτι.

Ἐπὶ πλέον δέ, ἐὰν λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν τὴν ἀπὸ τῆς παλαιτάτης ἐποχῆς ἀφθονίαν τῶν κωνώπων ἐν Αἰγύπτῳ, ἀφθονίαν ἀποτελέσασαν μίαν

τῶν πληγῶν τοῦ Φαραὼ καὶ τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἔτι ὁ Ἡρόδοτος (Βιβλ. Β' κεφ. 95). Ἐκ τοῦ σμήνους δὲ τῶν ὁποίων οἱ μὲν ὑπεράνω τῶν ἑλῶν οἰκοῦντες ἔκτιζον πύργους εἰς τοὺς ὁποίους ἐκοιμῶντο, προφυλασσόμενοι οὕτω ἀπὸ τῶν κωνώπων μὴ δυναμένων ἕνεκα τῶν ἀνέμων νὰ ἵπτανται ὑψηλά, οἱ δὲ περὶ τὰ ἕλη οἰκοῦντες μετεχειρίζοντο περὶ τὰς κλίνας δίκτυα (κωνωπεῖα). Ἔτι δὲ καὶ τὴν τιμωρίαν, ἣν κατὰ τὸ Δευτερονόμιον (1273 π. Χ.) ὁ Θεὸς ἀπέστελλεν εἰς πάντα παραβαίνοντα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπάτασσε «πυρετῷ καὶ ῥίγει καὶ ἐρεθισμῷ καὶ ἀνεμοφθορίᾳ καὶ ὤχρᾳ», ἄγεταί τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ νόσος ααι ἦτο ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ ὅτι ἡ ἑλονοσία καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἔτι ἀποτελεῖ τὸ ἀρχαιότερον κεφάλαιον τῆς Παθολογίας, ὄντως δὲ ἡ ἱστορία τῆς ἑλονοσίας φαίνεται ὅτι συμβαδίζει μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

II

Μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, μανθάνομεν οὐ μόνον ὅτι ἡ ἑλονοσία ὑφίστατο ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς, ὀφειλομένη κατὰ τὰς ἔκπαλαι θεωρίας εἰς ἀνεμοφθορίαν [1] (1273 π. Χ.), ἀλλ' ὡσαύτως, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου [2] εἶχον γνῶσιν τοῦ χρόνου καθ' ὃν αἱ ἐνδημοεπιδημίαι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀναπτύσσονται, ὡς καὶ τῶν ἐκ τούτων προκαλουμένων κακῶν τῇ ἀνθρωπότητι. Ὁ Θέογνις (540 π. Χ.) ὁμιλεῖ εἰς τὰ Ἐλεγεῖα αὐτοῦ περὶ ἠ π ι ά λ ο υ, παροξυσμοῦ ἑλειογενοῦς μετὰ ῥίγους σφοδροῦ καὶ πυρετοῦ, ὃν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀρχιγένης (100 μ. Χ.) «Ἄνδρ' ἀγαθὸν πενίη πάντων δάμνησι μάλιστα, καὶ γήρως πολιοῦ Κύρνε καὶ ἠπιάλου». (Θεόγνιδος Ἐλεγεῖον 37ον στίχ. 173—174 Σελ. 156 Die Elegiker bis auf Alezander's zeit von J. A. Hartung). Πολλῷ δὲ βραδύτερον ἐπὶ τῶν χρόνων δῆλον ὅτι τοῦ μυθικοῦ ἀοιδοῦ Ὀρφέως [3] διέκρινον τὰς μορφὰς τῶν διαλειπόντων καὶ εἶχον γνώσεις περὶ τοῦ τριταίου καὶ τοῦ τεταρταίου τύπου.

Πολλῷ πρὸ τοῦ Ὀρφέως Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος (490-430 π. Χ.) ἔθηκε τὰς βάσεις καὶ ἐδίδαξεν ἡμῖν τὸν τρόπον τῆς ἐξυγιάσεως τῶν πόλεων ὡς καὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐπιδημιῶν, εἰς μὲν τὸν Ἀκρά-

---

[1] Δευτερονόμιον. Σελ. 206 ΚΗ' 22

[2] Ἰλιάδος Χ.

[3] Λιθικὰ στίχ. 672.

γαντα περιφράξας μὲ τεῖχος χάσμα ὄρους, δι' οὗ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν νοτίων ἀνέμων, εἰσήρχοντο τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης κατακλύζοντα τὴν πεδιάδα· εἰς δὲ τὴν Σελινοῦντα σώσας τοὺς κατοίκους ἐκ βροτολοιγοῦ ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν διὰ τῆς μεταστροφῆς τῶν ὑδάτων δύο παρακειμένων ποταμῶν, δι' ὧν κατέκλυσε τὰ τὴν πόλιν περιστοιχοῦντα ἕλη.

Μετὰ τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ τοὺς διαφόρους φιλοσόφους αἱ γνῶμαι τῶν ὁποίων ἐξήσκησαν οὐ σμικρὰν τὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς καθόλου ἰατρικῆς ἐπιστήμης, Ἱπποκράτης (470—377 π. Χ.) ὁ θεμελιωτὴς τοῦ κώδηκος τῆς πυρετολογίας οὐ μόνον ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς αἰτιολογίας τῶν ἐνδημοεπιδημιῶν τῆς ἑλονοσίας, ἀπαρασαλεύτους διαμεινάσας ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν, ὡς καὶ τῆς διακρίσεως τῶν διαφόρων τύπων ταύτης, ἀλλὰ καὶ περιέγραψε λεπτομερῶς ἁπάσας ἀνεξαιρέτως τὰς μορφὰς τῆς ἑλονοσίας. Ἔκτοτε δὲ διακρίνομεν, τὸν ἀμφημερινόν, τὸν τριταῖον, τὸν τεταρταῖον, τὸν συνεχῆ τύπον (ξυνεχέα, σύνοχον καὶ καῦσον)[1] τὰς μορφὰς τῶν κακοήθων παροξυσμῶν, τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν, καὶ τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν (μέλανα οὖρα). Αἱ γνῶμαι δὲ τούτου, ὡς πρὸς τὴν αἰτιολογίαν τῆς νόσου ἀποτελέσασαι δόγμα, ἴσχυσαν ἐπὶ 2270 ἔτη ἤτοι μέχρι τοῦ ἔτους 1889, ὁπότε ὁ σοφὸς Ἄγγλος ἐπιδημιολόγος R. Ross ἀνεκάλυψε τὸν τρόπον τῆς μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας διὰ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἀνατρέψας πρόρριζα τὰς περὶ ἀναθυμιάσεων θεωρίας.

Μετὰ τὸν Ἱπποκράτην ὁ Varron (Varron De re rustica. Lib' I, Cap. 12) 118 π. Χ. ἔκτοτε διεῖδεν ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ὠφείλοντο εἰς ζωϊκοὺς μικροοργανισμούς, ἀποδίδων δὲ τὴν αἰτίαν εἰς τούτους λέγει ὡς ἑξῆς: «Advertendum etiam si qua erunt loca palustria et propter easdem causas, et quod arescunt, crescunt, animalia quaedam minuta, quae non possunt oculi consequi, et per aera intus in corpus per os ac nares perveniunt atque efficiunt difficiles morbos». Ὁ Vitruve, σύγχρονος τοῦ Varron, ὁ Columelle Λατῖνος συγγραφεὺς τοῦ α' μ. Χ. αἰῶνος καὶ ὁ σοφιστὴς Παλλάδιος τὸν ε' μ. Χ. αἰῶνα, ἐδέχοντο ἔκτοτε ὅτι λίαν μικρὰ ἔντομα μεταφερόμενα διὰ τοῦ ἀέρος προυκάλουν τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετούς.

Μετὰ τὸν Ἱπποκράτην ἤκμασεν ὁ Γαληνὸς (131—200 μ. Χ.)

---

[1] Ἱπποκρ. Ἀφορ. 11 τόμ. Γ'.

ὅστις σχολιάσας ἐν πολλοῖς τὰ συγγράμματα τούτου καὶ ἀπορρίπτων τὰς γνώμας τοῦ Ἱπποκράτους περὶ τῆς διακρίσεως μεταξὺ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν καὶ τῶν πεμπταίων, ἑβδομαδιαίων καὶ ἐνναταίων τύπων, ἀναφέρει ὅτι αὐτὸς μὲν «οὔπω σαφῶς (εἶδε) οὔτε ταύτην τὴν περίοδον (πεμπταίων), οὔτε ἄλλην τινὰ ἐξωτέρω τῆς τεταρταίας», ἀποδίδει δὲ τὴν αἰτίαν τῆς διαφορᾶς τοῦ τύπου τῶν διαλειπόντων εἰς τὸ ποικίλον τῆς χολῆς. «Τῶν μὲν οὖν διαλειπόντων πυρετῶν τρεῖς εἰσιν αἱ πᾶσαι διαφοραί, ὁ ἀμφημερινός, τριταῖος καὶ τεταρταῖος· ἐπὶ φλέγματι μὲν ὁ ἀμφημερινὸς σαπέντι· ἐπὶ δὲ ταῖς χολαῖς ἑκατέραις, τῇ ξανθῇ μὲν ὁ τριταῖος, τῇ μελαίνῃ δ' ὁ τεταρταῖος».

Ὁ Ἱπποκράτης μεταξὺ τῶν διαφόρων μορφῶν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀναφέρει καὶ περὶ ἡμιτριταίου πυρετοῦ τοῦ παρ' ἡμῖν καλουμένου τὴν σήμερον ὑφεσίμου, «τὸ μὲν ὅλον οὐ διαλείποντες, ὁ δὲ τρόπος ἡμιτριταῖος· τὴν μὲν μίαν κουφοτέρην, τῇ δ' ἑτέρᾳ παροξυνόμενος, καὶ τὸ ὅλον ἐπὶ τὸ ὀξύτερον ἐπιδιδόντες» (Ἐπιδημ. βιβλ. Α'.). Τὸν ἡμιτριταῖον τοῦτον ὁ Γαληνὸς ἀποδίδει εἰς διακράτησιν τῆς χολῆς, ἐξ οὗ ἔμφραξις καὶ φλεγμονὴ τοῦ ἥπατος καὶ φρονεῖ ὅτι ὀφείλεται εἰς κρᾶμα ἐξ ἀμφημερινοῦ, τριταίου καὶ συνεχοῦς. «Κεκραμένος γάρ, ἐξ ἀμφημερινοῦ τε συνεχοῦς καὶ τριταίου διαλείποντος, τῆς ὅλης αὐτοῦ φύσεως τὸ ἥμισυ μέρος ἑκάτερον ἔχει τῶν εἰρημένων πυρετῶν». Τὸν ἡμιτριταῖον τοῦτον ὁ Littré ἐξομοιεῖ πρὸς τὸν ὑφέσιμον χολώδη τῶν θερμῶν χωρῶν, ἀπαντῶντα καὶ παρ' ἡμῖν ὡς παρετηρήσαμεν[1] κατά τινας βαρείας ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν, τοῦτον δὲ περιγράφει ὁ Θεοφανίδης[2] ὡς ἰδίαν μορφὴν ὑφεσίμων, ὑπὸ τὸ ὄνομα Γαστροχολικὸς ἢ ἰκτερώδης ὑφέσιμος πυρετός.

Συνεχεῖς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀπεκάλουν, οὓς ἔνιοι καὶ συνόχους, τοὺς μηδεμίαν δῆλον ὅτι πυρετικὴν μεταβολὴν ποιουμένους ἄχρι κρίσεως. Διεκρίνοντο δ' οἱ ξυνεχέες ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ, εἰς ὁμοτόνους καὶ ἀκμαστικούς, εἰς ἀναβατικοὺς καὶ ἐπακμαστικούς, ὡς καὶ εἰς παρακμαστικούς. «τῶν μὲν οὖν συνόχων αἱ πᾶσαι τρεῖς εἰσιν αἱ διαφοραί, τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕως τῆς τελευτῆς ἴσοι διαμένουσι· τινὲς δὲ παραυξάνονται κατὰ βραχύ· τρίτοι δ' ἄλλοι μειοῦνται κατὰ βραχύ· καί τινες ὀνόματα τοῖς μὲν πρώτοις ὁμοτόνους τε καὶ

[1] Ἡ Ἑλονοσία ἐν Ἑλλάδι. Πεπραγμένα Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων ἔτος 1907 Σελ. 309.

[2] Ι. Θεοφανίδου Περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν 1885 σελ 164.

ἀκμαστικοὺς ἔθεντο, τοῖς δὲ δευτέροις ἀναβατικούς τε καὶ ἐπακμαστικούς, τοῖς δὲ τρίτοις παρακμαστικούς» τόμ. 7ος σελ. 337. Τοὺς ὅρους τούτους ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Καραμήτσας[1] ἀπορρίπτων συνιστᾷ ὡς ἁρμόζοντας κατὰ τὴν πορείαν τοῦ κοιλιακοῦ τύφου.

Τὸν καῦσον περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ Ἱπποκράτης εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ παθῶν καὶ ὃν περιγράφει οὕτως: «Καῦσος δὲ ὅταν ἔχῃ πυρετὸς καὶ δίψα ἰσχυρά, καὶ ἡ γλῶσσα τραχεῖα καὶ μέλαινα γίνεται, τοῦ πνεύματος ὑπό γε τῆς θερμότητος, καὶ τὸ χρῶμα ὑπόχολον γίνεται καὶ τὰ πτύελα χολώδεα, καὶ τὰ μὲν ἔξω ψυχρὰ γίνεται, τὰ δὲ ἔσω λίαν θερμά», ὁ μὲν Α. Laveran[2] ἀποδίδει εἰς τοὺς βαρεῖς ὑφεσίμους χολώδεις ἑλειογενεῖς ὁ δὲ Καραμήτσας[3] φρονῶν ὅτι καῦσος εἶνε ὁ τῶν νεωτέρων τῦφος, συμβουλεύει ὅπως ἀποκαλοῦμεν διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου τὸν ἀκριβῆ ὑφέσιμον.

Αἱ γνῶμαι τοῦ Ἱπποκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ τῆς ἐπηρείας τῶν χυμῶν ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς τύπους καὶ μορφάς, ἐδέσποσαν ἐπὶ αἰῶνας πολλούς, οὕτω δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεὺς (ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου 191—211 μ. Χ.) καὶ Ὀρειβάσιος ὁ ἐκ Περγάμου (360 μ. Χ) μετὰ πάροδον ἑκατοντάδων ἐνιαυτῶν ἀκολουθοῦντες τὰς τοῦ Γαληνοῦ ἰδέας, ἀποδίδουσι τὸν μὲν τριταῖον ὡς ὀφειλόμενον εἰς τὴν ξανθὴν χολήν, τὸν δὲ τεταρταῖον εἰς τὴν μελαίνην. Βραδύτερον Ἀέτιος ὁ Ἀμιδηνὸς (450 μ. Χ.) ὁ ἐγκύψας εἰς μελέτας εἰδικωτέρας ἐπὶ τοῦ τύπου τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, ἀναφέρει ὅτι ὁ τεταρταῖος ἀπαντᾷ μὲν εἰς ἁπάσας τὰς ἡλικίας ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν παρακμαστικήν, ἀντιθέτως δῆλον ὅτι πρὸς ὅσα ἐφρόνει ὁ Ἱπποκράτης, ὁ ἰσχυριζόμενος εἰς τὴν ἀκμαστικὴν ἡλικίαν τὸ συνηθέστερον ὅτι ἀπαντᾷ.

Παῦλος δ' ὁ Αἰγινήτης (κατὰ τὴν 7ην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα) διέκρινε τὴν ἐκ φλεγμονῆς τῶν μηνίγγων καὶ τοῦ ἐγκεφάλου φρενίτιδα ἀπὸ τοὺς ἐγκεφαλικοὺς πυρετοὺς τοὺς ὀφειλομένους εἰς τὰς ἑλειογενεῖς ἀναθυμιάσεις, ὑπολαμβάνει δὲ πάντας τοὺς πυρετοὺς τούς τε διαλείποντας καὶ συνεχεῖς ὡς ὁμογενεῖς τὴν φύσιν. Μετὰ τοῦτον Μι-

---

[1] Καραμήτσα. Περὶ ἑλωδῶν ἢ ἑλειογενῶν νοσημάτων Μετάφρασις Φ Νιμεύέρου. Εἰδικὴ Νοσολογία Τόμος 6' σελ 768

[2] Traité du Paladisme 1907 page 2

[3] Καραμήτσας l. c. σελ. 767

χαὴλ ὁ Ψελλὸς κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα θεωρεῖ τὴν σαπεῖσαν ξανθὴν χολὴν ὡς ἀπεργαζομένην τὸν καῦσον. Τελευταῖος δὲ τῶν Βυζαντινῶν ἰατρῶν ὁ Ἀκτουάριος[1] κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα μ. Χ. διακρίνων τοῦ καύσου τρεῖς μορφάς, τὸν μετὰ σφοδροτάτου πυρετοῦ ὃν ἀποδίδει εἰς ὑπερζέσασαν χολήν, τὸν ἠπίαλον τὸν διακρινόμενον κλινικῶς διὰ τὸν οὐχὶ σφοδρὸν πυρετὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν λειπυρίαν ἐπάγοντα μὲν ἱκανὸν ῥῖγος οὐχὶ δὲ ἔκδηλον τὴν θερμασίαν.

Μετὰ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς ὁ *Torti* κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐταξινόμησε τὰς διαφόρους μορφὰς τῶν κακοήθων πυρετῶν, ὁ δὲ *Sydenham* κατὰ τὸ 1666 διέκρινε τοὺς διαλείποντας τοῦ ἔαρος ἀπὸ τοὺς τοῦ φθινοπώρου καὶ ὑπεστήριξε τὴν γνώμην Παύλου τοῦ Αἰγινήτου φρονοῦντος ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ οἵ τε διαλείποντες καὶ συνεχεῖς ἐξαρτῶνται ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰτίου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεκαλύφθη ἡ κινίνη (1640), ἡ ὁποία ἔθηκεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου XIV τῆς Γαλλίας ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν *Pelletier* καὶ *Caventou* (1820) μέγαν φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἑλονοσίας, εἰς τὸν καιάδα τῆς ὁποίας μυριάδες μυριάδων ἀνθρώπων ἀνὰ πᾶν ἔτος κατεπίνοντο.

Μετὰ τὴν μεγάλην ἀνακάλυψιν τῆς κινίνης· αἱ ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας ἔρευναι ἐπολλαπλασιάσθησαν, μεταξὺ δὲ τῶν μᾶλλον ἐργασθέντων εἰς τὴν συνόλην σπουδὴν ταύτης εἶνε οἱ *Annesley*, *Boudin*, *L. Laveran*, *Haspel*, *Burdel*, *Morehead*, *Dutroulau*, *Griessinger*, *Frerichs*, *Colin* ὑπὸ ἔποψιν δ' ἀνατομοπαθολογικὴν ἰδίᾳ οἱ *Kelsch - Kiener* κ.λ. Ὡς πρὸς δὲ τὰς γενομένας ἐρεύνας διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ παραγωγικοῦ αἰτίου τῆς ἑλονοσίας ἐπὶ τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος, τοῦ βυθοῦ καὶ τῶν φυτῶν τῶν ἑλῶν, ἀξιολογώτεραι εἶνε αἱ τῶν *Nepple*, *Monfalcon*, *Gattoni*, *Volta*, *Savi*, *Moscati*, *Levy*, *Salisboury*, *Nood* κ.λ., ταύτας δ' ἐπηκολούθησεν ἡ κατὰ τὸ 1880 ἐν Κωνσταντίνῃ τῆς Ἀλγερίας μεγάλη ἀνακάλυψις τῶν ἑλοπαρασίτων ὑπὸ τοῦ Γάλλου στρατιωτικοῦ ἰατροῦ *A. Laveran*, ἀνατρέψασα ἄρδην πάσας τὰς μέχρι τότε ἰσχυούσας θεωρίας καὶ ἐπὶ τῆς σπουδῆς τῶν ὁποίων ἄξιαι λόγου βιολογικαὶ καὶ ἱστολογικαὶ μελέται εἶνε ἰδίᾳ αἱ τῶν Ἰταλῶν *Marchiafava*, *Celli*, *Golgi*, *Canalis*, *Grassi et Feletti*, *Guarnieri*, *Antolisei*, *Bastianelli*, *Bignami* καὶ διαφόρων ἄλλων ἐθνικοτήτων, ὡς αἱ τοῦ *Fr.*

---

[1] Ἀρ. Κούζη. Πεπραγμένα Συλλόγου ἑλωδῶν νόσων 1907 ἔτος Α' καὶ Β') σελ. 107.

Plehn, Mannaberg, Ziemann, Danilewsky, Manson, Ross, Romanowsky Billet, Marchoux, *Πεζοπούλου—Καρδαμάτη*[1] κ.λ. Τὴν μεγάλην ταύτην ἀνακάλυψιν ἐπηκολούθησαν ἀδιάλειπτοι ἔρευναι, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ὕπαρξιν τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ ἡ ἀθανασία ἔστεψε τὸ μέτωπον τοῦ Ἄγγλου στρατιωτικοῦ ἰατροῦ *R. Ross*, ἀνακαλύψαντος κατὰ τὸ ἔτος 1898 ὅτι τὰ ἑλοπαράσιτα συμπληροῦσι τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν διὰ γάμου ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ κώνωπος. Μετὰ τὴν σοφὴν ταύτην ἀνακάλυψιν ἐκινήθη τὸ ἐνδιαφέρον σύμπαντος τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου, πανταχόθεν δὲ πολυάριθμοι ἐγένοντο ἐργασίαι ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας, πλεῖσται δὲ μελέται ἐδημοσιεύθησαν περὶ τῶν ἀνωφελῶν καὶ κοινῶν κωνώπων, ὧν μνημονεύομεν τὰς τοῦ *Théobald, Grassi, Koch, Laveran, Nuttal, Ziemann, Neveu-Lemaire, Celli, Stephens et Christophers, Galli-Valerio, Billet, Bertrand et Klymens, Blanchard* κ.λ. ὡς μᾶλλον περισπουδάστους.

Αἰτιολογία

Μετεωρολογικαὶ καὶ ἐδαφικαὶ συνθῆκαι. Κατὰ τὰς θεωρίας τὰς ἀπὸ παλαιτάτης ἐποχῆς καὶ μέχρι πρὸ ὀλίγου ἔτι ἰσχυούσας, αἱ ἑλειογενεῖς νόσοι ὀφείλονται εἰς τὰς ἀπὸ τῶν ἑλῶν ἀναθυμιάσεις τὰς ἀναπτυσσομένας τῇ ἐπηρείᾳ ὑψηλῆς θερμοκρασίας. Ἀναθυμιάσεις, περιέχουσαι νοσηρὰς ὀργανικὰς καὶ φυτικὰς ὕλας καὶ προερχόμεναι ἀπὸ τῆς σήψεως ἢ ζυμώσεως τῶν ἐν τοῖς ἕλεσι ζῳϊκῶν ἢ φυτικῶν οὐσιῶν. Ἀναποδράστως ὅθεν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλονοσίας ἀπαιτοῦνται ὡς συνθῆκαι παραγωγῆς τῶν ἀναθυμιάσεων τούτων, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὕδωρ στάσιμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ θερμοκρασία ὑψηλή. Συμμετοχὴ δῆλον ὅτι ὅρων μετεωρολογικῶν καὶ ἐδαφικῶν, ὅρων ἰσχυόντων καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τὰς κρατούσας νέας θεωρίας, ἀλλ' ὑπὸ διάφορον ἑρμηνείαν.

«Τὰ ἕλη, (ἔλεγεν ὁ Καραμήτσας)[2], ὅπως καταστῶσι μιασματογόνα πρέπει νὰ διατελῶσιν ὑπὸ συνθήκας, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς ἀποσύνθεσιν ὀργανικῶν μάλιστα δὲ φυτικῶν οὐσιῶν». Αἱ νοσηραὶ δ' ἐπεξεργασίαι τῶν ἑλῶν τελοῦνται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν μόνον τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας. Ὄντως δὲ ἐναργὴς ἐστιν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀτμοσφαιρικῆς

---

[1] Centralblat für Bakter, Parasit Bd. XL.

[2] Καραμήτσας. loc. cit. σελ. 729.

θερμοκρασίας πρὸς γένεσιν τῆς ἑλονοσίας, διότι ὅσον ἐκ τῶν πόλων κατέρχεταί τις πρὸς τὸν Ἰσημερινὸν ἢ ὅσον ἐκ τῶν ψυχρῶν κλιμάτων βαίνει πρὸς τὰ εὔκρατα καὶ ἐκ τούτων πρὸς τὰ θερμά, ἡ ἑλονοσία καθίσταται μᾶλλον συχνή, τοῦτο δὲ ἐναργέστερον καταδηλοῦται εἰς τὸν παρακολουθοῦντα τὰ εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας συμβαίνοντα, ἔνθα εἰς μὲν τὰ ὑψηλὰ ὄρη ἡ ἑλονοσία ἀπαντᾷ σποράδην ἢ δὲν ὑφίσταται πάντῃ, ὅσον δὲ κατέρχεταί τις ἀπὸ τούτων πρὸς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ παράλια, τοσοῦτον αὕτη ἐκτενέστερον καὶ ἐντονώτερον ἐνδημεῖ. Ἄλλως τε, ὡς γνωστόν, ἡ ἑλονοσία ἀπαντᾷ κατὰ τὴν θερμὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, τότε δ' ἀναπτύσσονται αἱ ἐνδημοεπιδημίαι ταύτης. Μελετήσαντες ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πολλῶν τὰς ἐνδημοεπιδημίας τῆς ἑλονοσίας, παρετηρήσαμεν ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἄρχονται παρ' ἡμῖν ἀναπτυσσόμενοι σταθερῶς κατὰ μῆνα Μάϊον (ὁπότε ἡ μέση θερμοκρασία κυμαίνεται μέχρις 20°), πολλαπλασιαζόμενοι κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον (ὁπότε ἡ μέση θερμοκρασία κυμαίνεται ἀπὸ 26°—27°) καὶ λήγοντες κατὰ μῆνα Δεκέμβριον (ὁπότε ἡ μέση θερμοκρασία ἐξικνεῖται μέχρις 11°). Μετὰ τοῦ καθηγητοῦ δὲ Πεζοπούλου [1] παρετηρήσαμεν περιπτώσεις πρωτογενοῦς ἑλονοσίας μέχρι 10ης Δεκεμβρίου, ἤτοι μέχρις ἀρχῶν τοῦ χειμῶνος, λίαν μὲν σπανίας ἀλλ' ἀναμφισβητήτους, παρ' ἀτόμοις ἅτινα οὐδέποτε ἄλλοτε ἔπαθον ἑλειογενεῖς πυρετούς.

Πᾶσαι αἱ περιπτώσεις αἱ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Δεκεμβρίου μέχρι Μαΐου εἰσὶν ἀναντιρρήτως ὑποτροπαί.

Διάκρισις Ἑλῶν

Ἕλη. Κατὰ τὰς κρατούσας θεωρίας τῆς ὑγιεινῆς ἕλος δύναται νὰ κληθῇ πᾶν ὕδωρ στάσιμον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀδιαφόρως τῆς ἐκτάσεως, τῆς περιεκτικότητος καὶ τῆς παραγωγικῆς αὐτοῦ αἰτίας. Δύναται δὲ τοῦτο νὰ ἀποτελῆται ἀπὸ ὀμβρίων ὡς καὶ ἀπὸ ὑπογείων ὑδάτων ἀλλ' ἀνερχομένων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ὡς δύναται νὰ προέρχηται ἀπὸ πηγῆς τινος ἢ κρήνης ἢ καὶ ἀπὸ ὑδάτων ἐν τῇ κοίτῃ χειμάρρων ῥεόντων ὑπογείως καὶ ἀναφαινομένων διαλειπόντως ἢ καὶ ἀπὸ θαλασσίων ὑδάτων.

Τῶν ἑλῶν διακρίνομεν, μ ε γ ά λ α μὲν τὰ ἀριθμοῦντα ἑκατοντάδας

[1] Pezopoulos und Cardamatis. Centralblat für Bakteriol. parasit. bd. XI. Heft. 4 σελ. 344—350 καὶ 480—496 —Βιολογικὴ καὶ ἱστολογικὴ σπουδὴ τῶν ἑλοπαρασίτων. Ἰατρικὴ Πρόοδος. Σῦρος, ἀριθ. 5—8, ἔτους 1906.

καὶ χιλιάδας στρεμμάτων, μικρὰ δὲ πάσας τὰς μικροσυλλογὰς στασίμων ὑδάτων, τὰς ἀπαντώσας συνήθως οὐ μόνον πέριξ τῶν πόλεων, κωμῶν, χωρίων, ἀγροικιῶν καὶ ἐξοχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς αὐτῶν, ὡς καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, τὰς προερχομένας τὸ συνηθέστερον μὲν ἐκ κοινωνικῶν καὶ βιωτικῶν ἀναγκῶν, ὡς καὶ τῆς ἐλλείψεως πάσης στοιχειώδους ὑγιεινῆς ἐπιβλέψεως, σπανιώτερον δὲ ἐξ ὀμβρίων ὑδάτων μετὰ συνεχεῖς βροχὰς καὶ πλημμύρας.

Ἕλη βαθέα καλοῦμεν τὰ ἔχοντα τὸν βυθὸν αὐτὸν ὑπὲρ τὸ μέτρον. Μικτὰ δὲ τὰ ἀπὸ γλυκέων μεθ' ἁλμυρῶν ἢ μετὰ θειούχων ὑδάτων συνιστάμενα.

Τὰ ἕλη διακρίνομεν καὶ ἄλλως, εἰς ἀνθυγιεινὰ ἢ καὶ πυρετογόνα καὶ εἰς ἀβλαβῆ.

Τὴν διάκρισιν ταύτην τῶν ἑλῶν ἀπὸ πολλοῦ πολλοὶ τῶν παρατηρητῶν διεῖδον, κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ Ἰταλοί, οἵτινες προεξάρχοντος τοῦ ἐν Πίζῃ καθηγητοῦ Savi, μετ' ἰδιαζούσης ἐπιμελείας ἐσπούδασαν τὰς πυρετογόνους αἰτίας καὶ ἀπέδωκαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ εἰς τὴν ποιότητα τοῦ στασίμου ὕδατος. Μετὰ τοὺς Ἰταλοὺς ὁ Boudin, ὡς καὶ διάφοροι Ἕλληνες, παρετήρησαν ὅτι ὄντως ὑφίσταντο εἰς τὰς θερμὰς χώρας ὡς καὶ παρ' ἡμῖν ἕλη μὴ πυρετογόνα, ἐξ ἀντιθέτου δὲ παρετήρησαν τόπους πυρετογόνους οὐχὶ ἑλώδεις (Καραμήτσας).

Εἰς Νέαν Καληδονίαν, ὡς ἀναφέρει ὁ Laveran, ἐνῷ ἀπαντῶσιν ἕλη παρέχοντα τὰς πυρετογόνους συνθήκας ἑλονοσία δὲν ὑφίσταται. Ὁ Pommay κατέδειξε τὸ ἀβλαβὲς τῶν ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων ἑλῶν τοῦ μεσημβρινοῦ Oran. Ὁ Θεοφανίδης ὅμως, ὅστις παρετήρησεν ὡσαύτως ὅτι ἐνῷ πολλαὶ κῶμαι καὶ χωρία τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ οὐδενὸς ἕλους περιστοιχίζονται οὐδὲ διαβρέχονται ὑπὸ ποταμῶν οὐχ ἧττον ἐλυμαίνοντο ὑπὸ ἑλωδῶν πυρετῶν, διεῖδεν ἐν τῇ διορατικότητί του καὶ ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν τῶν ἐνδημιῶν τούτων τῆς ἑλονοσίας, συμφώνως πρὸς τὰς τότε θεωρίας, εἰς μιασματικὰς ἐπηρείας προερχομένας ἐκ τῶν μικρῶν στασίμων ὑδάτων; ἐκ βόθρων ἀνορυσσομένων χάριν τεχνικῶν ἐργασιῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν πέριξ τῶν φρεάτων πηγῶν ἢ καὶ κρηνῶν λιμναζόντων ὑδάτων ἢ ἐντὸς αὐλάκων, πολὺ δ' ὀρθῶς λέγει «Ὅσῳ μικραὶ καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν αἱ μιασματικαὶ αὗται ἑστίαι, σαφῶς ὅμως καταδεικνύουσιν ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν, ὅτι προστιθέμεναι εἰς ἄλλας γενικωτέρας καὶ μᾶλλον διαδεδομένας ἐνεργείας, ἐξηγοῦσι τήν τε σύγχρονον τῶν πυρε-

τῶν ἐμφάνισιν εἰς πολλὰ μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας καὶ τὸ ἔμμονον αὐτῶν. Ἐκ τῆς μακρᾶς μου πείρας οὐκ ὀλίγα τοιαύτης πυρετογονίας δύναμαι νὰ ἀρυσθῶ παραδείγματα»[1].

Τὸ τοιοῦτον ἀτυχῶς εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀπαντᾷ, ἀποτελεῖ δ' ἀληθῶς τὸν κυριώτερον παράγοντα τῆς τόσον ἐκτεταμένης παρ' ἡμῖν ἑλονοσίας. Ἡ Πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἀπὸ ἑπταετίας ἐμαστίζετο δεινῶς ὑπὸ ἐπιδημιῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν λίαν ἐκτεταμένων, ἕνεκα τῶν μικρῶν στασίμων ὑδάτων τῶν λιμναζόντων ἐν τῇ κοίτῃ τῶν βραχιόνων τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ.

Ἡ Καρδίτσα ἀριθμοῦσα περὶ τὰς 10 χιλ. κατοίκων πάσχει βαρύτατα ἐκ τῆς ἑλονοσίας, ἕνεκα λιμναζόντων ὑδάτων εἰς βόθρους οὓς οἱ περὶ τὴν κεραμοποιΐαν ἀσχολούμενοι ἀνοίγουσι κατεργαζόμενοι κεράμους καὶ πλίνθους δι' ὧν οἰκοδομεῖται ἡ πόλις ἐλλείψει λίθων, τὸ δὲ ἕνεκα ῥυακίων ὡς καὶ αὐλάκων διασχιζόντων τὴν πόλιν. Ἡ πόλις Κυπαρισσία προσβάλλεται ἐκ τῆς ἑλονοσίας, ἕνεκα ἀσκεποῦς τινος ῥύακος διήκοντος ἀνὰ μέσον τῆς πόλεως. Ὁ Ἁλμυρὸς μὴ ἔχων ἐγγὺς ἕλη πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς ἑλονοσίας ἕνεκα τῶν κατὰ τὰς βροχὰς τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ θέρους λιμναζόντων ὑδάτων ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ χειμάρρου Ἀρίου, καὶ ὡς πολλῶν τῶν κατοίκων διαμενόντων εἰς τὰς παρὰ τὴν παραλίαν ἑλώδεις ἐκτάσεις, ἕνεκα τῶν κτηματικῶν ἐργασιῶν ἢ ἄλλων ἐπαγγελματικῶν ἀσχολιῶν αὐτῶν. Πάντα τὰ περὶ τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμὰς χωρία, τὰ ἀνὰ τὰς πεδιάδας, πάσχουσιν ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἕνεκα τῶν μικροσυλλογῶν ὑδάτων ἐντὸς τῶν ἑκατέρωθεν τῶν γραμμῶν τάφρων. Εἰς τὸν δῆμον Σφακιωτῶν (Λευκάδος) ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1906 πανδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἕνεκα μικρῶν συλλογῶν στασίμων ὑδάτων πέριξ φρέατος. Ἕνεκα λοιπὸν μικρῶν συλλογῶν στασίμων, βραδέως ἢ καὶ διαλειπόντως ῥεόντων ὑδάτων εἰς τὴν κοίτην τῶν χειμάρρων κατὰ τὴν θερμὴν περίοδον τοῦ ἔτους, ἕνεκα μικρῶν ἑλῶν σχηματιζομένων ἀπὸ βιομηχανικῶν καταστημάτων, ἕνεκα βόθρων οὓς οἱ περὶ τὴν ἀγγειοπλαστικὴν καὶ τὴν κεραμοποιΐαν ἀσχολούμενοι ἀπεργάζονται πέριξ τῶν πόλεων, ἕνεκα ῥυακίων ἀπὸ κρηνῶν, καὶ αὐλάκων ἀσκεπῶν διασχιζόντων τὰς πόλεις καὶ κώμας, ἕνεκα τάφρων ἑκατέρωθεν τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ἕνεκα δεξαμενῶν καὶ ποικίλων ἄλλων μικροσυλλογῶν ὑδάτων, ἡ χώρα ἡμῶν πολλαπλασίονα

---

[1] Θεοφανίδης loc. cit. σελ. 30.

ἀποτίνει τὸν φόρον πρὸς τὴν ἑλονοσίαν ἢ ἐκ τῶν μεγάλων ἑλωδῶν ἐκτάσεων. Τὴν κατάδειξιν δ' ἀκριβῶς τοῦ κινδύνου τούτου μετὰ καὶ ἄλλων, σκοπὸν εἶχεν ἡ κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1907 περιοδεία ἡμῶν ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν διὰ δημοσίων διαλέξεων διδασκαλίαν τῶν διαφόρων κοινωνιῶν περὶ τῆς σημασίας τῶν μικρῶν ἑλῶν καὶ τοῦ κινδύνου τοῦ προερχομένου εἰς τὴν δημοσίαν ὑγείαν ἐκ τῶν μικρῶν συλλογῶν στασίμων ἢ καὶ διαλειπόντως ῥεόντων ὑδάτων.

Ἕλος ἀνθυγιεινὸν καλεῖται πᾶσα συλλογὴ στασίμου, βραδέως ἢ διαλειπόντως ῥέοντος ὕδατος διαυγοῦς, ὀμβρίου ἢ καὶ πηγαίου, βάθους οὐχὶ πέραν τοῦ ἑνὸς μέτρου, ἔχοντος ἐλευθέραν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, ἄνευ ἐπιπάγου τινὸς ἢ στρώματος κόνεως ἢ λιπαρᾶς τινος οὐσίας, μετὰ ἢ ἄνευ νηματοειδοῦς πρασίνης φυτικῆς βλαστήσεως, μὴ περιέχοντος ἀφθονίαν φυλλωμάτων δένδρων καὶ ὑπήνεμον.

Ἕλη περιέχοντα τὰς συνθήκας ταύτας καθίστανται ἧττον ἐπιβλαβῆ, ἐὰν ἔχωσι πλουσίαν βλάστησιν ἢ καλύπτεται ἡ ἐπιφάνεια αὐτῶν ἐξ ὑδροβίων φυτῶν, ἰδίᾳ τῆς πλατοφύλλου νυμφαίας καὶ διαφόρων ἄλλων εἰδῶν θρύων.

Ἕλος ἀβλαβὲς ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἑλονοσίαν, καλεῖται πᾶσα συλλογὴ στασίμου, βραδέως ἢ διαλειπόντως ῥέοντος ὕδατος ἀκαθάρτου, ῥυπαροῦ, βάθους ὑπὲρ τὸ μέτρον, ἢ ἔχοντος τὴν ἐπιφάνειαν καλυπτομένην ὑπὸ λιπαρᾶς τινος οὐσίας ἢ κόνεως καθιστώσης ἀδιαπέρατον ταύτην εἰς τὰ ἔντομα, εἴτε μετ' ἀφθονίας φυλλωμάτων δένδρων, εἴτε ἔχοντος τὴν ἐπιφάνειαν ἀναπεπταμένην καὶ κολπουμένην ὑπὸ τῶν ἀνέμων συχνῶς ἢ ὁπωσδήποτε ἀναταρασσομένην (πίδακες) ἢ καὶ περιέχοντος διαφόρους χημικὰς οὐσίας ἐν περισσείᾳ, ὡς λ. χ. τὰ ἀπὸ ἀμιγοῦς θαλασσίου ὕδατος, τὰ λίαν ἀλκαλικὰ καὶ τὰ λίαν ὄξεινα.

Μικτὰ ἕλη καὶ διάφοροι πειραματικαὶ ἔρευναι

Τὰ μικτὰ ἕλη τὰ ἐκ γλυκέων καὶ θαλασσίων ὑδάτων, τὰ θεωρούμενα ἄλλοτε ὡς τὰ μᾶλλον ἐπικίνδυνα, καὶ περὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων τῶν ὁποίων τοσαῦται πειραματικαὶ ἐργασίαι ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ Ἰταλῶν, ἀπεδείξαμεν κατά τινα μελέτην ἡμῶν [1], ὅτι δὲν ἐξασκοῦσιν, ὡς πρὸς τὴν αἰτιολογίαν τῆς ἑλονοσίας, οἵαν ἐπίδρασιν τὰ

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου ἑλωδῶν νόσων 1907 σελ. 264—276

μικρὰ ἕλη τὰ ἀπὸ ὀμβρίων ἢ πηγαίων ὑδάτων. Ὁ Maureau [1] σχετικῶς πρὸς τὰ μικτὰ ἕλη ἀναφέρει ὅτι εἰς Noumea τὴν γειτνιάζουσαν πρὸς ἕλος ἐκ θαλασσίων μετὰ γλυκέων ὑδάτων, περιέχον πάσας τὰς καταλλήλους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλονοσίας συνθήκας, παρετήρησεν ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ εἶνε ἄγνωστοι.

Τὰς μελέτας ἡμῶν ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐστηρίξαμεν ἐπὶ τῶν πολυπληθῶν μικτῶν ἑλῶν τῶν δυτικῶν δήμων τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς. Εἰς τοὺς δήμους τούτους, ὡς γνωστόν, ἐνῷ ἀπαντῶσιν ἐκτεταμένα μικτὰ ἕλη ἐκ γλυκέων καὶ θαλασσίων ὑδάτων ἡ ἐκ τῆς ἑλονοσίας νοσηρότης, κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἐπιτοπίων ἰατρῶν, κυμαίνεται ἀπὸ 5—10 %, τοὐναντίον εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς δήμους τοὺς ἑλοβριθεῖς ἀπὸ ἑλῶν ἐξ ἀμιγῶν γλυκέων ὑδάτων, ἡ ἐξ ἑλονοσίας νοσηρότης κυμαίνεται ἀπὸ 15—80 %. Ἔδωκαν δ' ἡμῖν ὤθησιν εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας τὰ πειράματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ 1902 εἴχομεν ἐνεργήσει μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου εἰς τὸ ἐργαστήριόν του, μελετῶντες ἀπὸ κοινοῦ καὶ παρακολουθοῦντες τὴν βιολογίαν τῶν κωνωποειδῶν ἐντόμων, καὶ σπουδάζοντες τὴν ἀντοχὴν τῶν προνυμφῶν καὶ νυμφῶν τούτων εἰς διάφορα ὑγρὰ ἐκ ποικίλων χημικῶν οὐσιῶν. Παρετηρήσαμεν δὲ κατὰ τὰ γενόμενα ταῦτα πειράματα [2] τὰ ἑξῆς σχετιζόμενα πρὸς τὴν σημασίαν ἣν δύνανται νὰ ἐνασκῶσιν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὑγιείας τὰ μικτὰ ἐκ θαλασσίων καὶ γλυκέων ὑδάτων ἕλη.

Ἐν ἀκράτῳ θαλασσίῳ ὕδατι αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἔζησαν μέχρι 5 ὡρῶν.

Εἰς κρᾶμα θαλασσίου καὶ γλυκέος ὕδατος ἀνὰ ἴσα μέρη, αἱ προνύμφαι ἤρξαντο μετὰ 4 ὥρας ἐπηρεαζόμεναι, αἱ κινήσεις ἦσαν δυσχερεῖς καὶ μετὰ πάροδον 10—15 ὡρῶν ἀπέθανον πᾶσαι.

Εἰς κρᾶμα ἑνὸς μέρους θαλασσίου πρὸς δύο μέρη γλυκέος ὕδατος αἱ προνύμφαι ἔζησαν εἰς διάστημα 15—60 ὡρῶν.

Ὁμοίας πειραματικὰς ἐρεύνας εἶχον ἐνεργήσει οἱ Celli καὶ Casagrandi [3] κατὰ δὲ ταύτας αἱ προνύμφαι τῶν κοινῶν κωνώπων εἰς διάλυσιν ὕδατος ἁλατούχου 5—10 % ἔζησαν μέχρι 15 ὡρῶν.

---

[1] Maureau These de Paris 1891 pag. 31.

[2] I. Καρδαμάτη. Ἀνακοίνωσις ἐν τῇ συνεδρίᾳ ἰατρ. ἑταιρ. Ἀθηνῶν, 18 8βρίου, 1903.

[3] Annali d'igiene sperimentale Vol IX. 1899 p 317.

Ἐκτὸς τῶν ἐρευνῶν τούτων ἃς ἐνηργήσαμεν, παρετηρήσαμεν τὰ ἑξῆς ὡς πρὸς τὰς ἀλκαλικὰς διαλύσεις.

Εἰς διάλυσιν νατριούχου ὕδατος 1—2 % αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων οὐδαμῶς ἐπηρεάζονται.

Εἰς διάλυσιν 3 % ἀπεβίωσαν πᾶσαι μετὰ 22 ὥρας
» » 4 % » » » 20 »
» » 5 % » » » 10 »

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ καθ' ἡμᾶς, κατὰ τοὺς Ἰταλοὺς δὲ παρατηρητάς [1], τὸ μέγιστον ὅριον τῆς διαλύσεως χλωριούχου σοδίου εἰς ὕδωρ, εἰς τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ ζήσωσιν αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἐξικνεῖται κατὰ μὲν τὸν Peronne μέχρις 1,87 % κατὰ δὲ τὸν Vivante [2] μέχρις 1,75 %. Γνώμη δὲ κρατεῖ ὅτι στάσιμα ὕδατα περιέχοντα χλωριοῦχον σόδιον μέχρι 2 % εἰσὶν ἀνεπιτήδεια πρὸς ἀνάπτυξιν ἑλονοσίας. Τελευταίως ὁ W. Th. De Vogel [3] περετήρησεν εἰς τὰς ριζοφόρους φυτείας τῶν Ἰνδιῶν τὰς καθύγρους καὶ διαβρόχους ἀπὸ ἀμιγοῦς θαλασσίου ὕδατος ἀπαντῶντας τοὺς κώνωπας, εἰς δὲ τὴν νῆσον de Grand Karimon (τῶν Ὀλανδικῶν Ἰνδιῶν) εὗρε προνύμφας ἀνωφελῶν κωνώπων εἰς ἕλη ἐκ θαλασσίου ὕδατος περιέχοντα χλωριοῦχον σόδιον οὐχὶ ἔλαττον τῶν 3 %, εἰς δὲ τὰ θαλάσσια ἕλη τῆς Semarang τὰ περιέχοντα χλωριοῦχον σόδιον ἀπὸ 2,5 — 2,7 % ἀνεῦρεν ὁμοίως προνύμφας ἀνωφελῶν κωνώπων. Προήρχοντο δὲ αἱ ἀνὰ τὰ θαλάσσια ἕλη προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἐκ δύο εἰδῶν μὴ ἀπαντώντων ἐν Ἰταλίᾳ ὡς οὐδὲ παρ' ἡμῖν. Τὸ πρῶτον ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος Anopheles vagus (Dönitz) [4], τὸ δεύτερον ὅπερ εἶνε μελανὸν καὶ προσομοιάζει καταπληκτικῶς πρὸς ἕνα κώνωπα ἀνωφελῆ τὸν ὁποῖον ἀνεύρομεν καὶ περιεγράψαμεν μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου εἰς τὸ 4ον Πανελλήνιον Ἰατρικὸν Συνέδριον [5] καὶ ὅστις εἶνε σπανιώτατος οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν Semarang, φρονεῖ ὁ Vogel, οὐχὶ δ' ὀρθῶς, ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος anopheles maculipennis, τοῦ γνωστοτάτου ἄλλως καὶ συνηθέστατα ἀπαντῶντος ἐν Ἰταλίᾳ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν.

---

[1] Societa per gli studi della Malaria 1907.
[2] La malaria in Venezia.
[3] Societa per gli studi della Malaria 1907 page 1—18.
[4] Zeitsch. f. Hyg. u. Infectionsckr. 1903.
[5] Πρακτικὰ Δ' Πανελ. Ἰατρ. συνεδρίου 4—8 Μαΐου 1903 σελ. 303—312.

Ἐκτὸς τῶν μικτῶν ἑλῶν ἐξ ἁλμυρῶν καὶ γλυκέων ὑδάτων καὶ ἡ μίξις ἔτι γ λ υ κ έ ω ν μ ε τ ὰ θ ε ρ μ ῶ ν θ ε ι ο ύ χ ω ν ὑ δ ά τ ω ν ἐθεωρεῖτο ὡς αἰτία παραγωγῆς μιασματικῶν ἀναθυμιάσεων, ἕνεκα τῶν ἀναπτυσσομένων θειούχων ἑνώσεων μετὰ ὀργανικῆς ὕλης, ἐξ οὗ ἐξάτμισις θειούχου ὑδρογόνου. Ἡ μίξις αὕτη κατὰ τὸν Θεοφανίδην εἶνε λίαν ἐπιβλαβής, ἕνεκα δὲ τῆς ἐξατμίσεως τοῦ θειούχου ὑδρογόνου καθίστανται λέγω τὰ ἕλη τῶν Θερμοπυλῶν δηλητηριωδέστερα.

Ὡς πρὸς τὴν ἀνάμιξιν τῶν ὑδάτων τούτων ἡμεῖς παρετηρήσαμεν τὰ ἑξῆς: Τὰ μὲν θειοῦχα ὕδατα τῶν λουτρῶν Κυλλήνης, τὰ πλούσια εἰς ὑδρόθειον καὶ χλωριοῦχον νάτριον εἶνε κατάλληλα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν προνυμφῶν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, εἰς ταῦτα δὲ παρακολουθήσαντες παρετηρήσαμεν τὴν ἐξέλιξίν των μέχρι τέρματος φυσιολογικῶς γιγνομένην, τοὐναντίον εἰς τὰ ὕδατα τῶν λουτρῶν Ὑπάτης, τὰ τασσόμενα ἕνεκα τῆς χημικῆς αὐτῶν συστάσεως μεταξὺ τῶν θερμῶν ἀλκαλικῶν θειούχων ἁλιπηγῶν, πλούσια δ' εἰς ἀνθρακικὸν ὀξύ, αἱ μὲν προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἔζησαν 10'—18', αἱ δὲ τῶν κοινῶν 20'—25'. Εἰς τὰ ὕδατα τῶν λουτρῶν Μεθάνων (πηγῆς Καρασταμάτη) τὰ ὀξυανθρακικοαλκαλικά, αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἔζησαν ἀπὸ 3—7 ἡμερῶν. Εἰς τὰ ὕδατα τῶν θερμῶν θειοπηγῶν τῆς θέσεως Θερμοπυλῶν τῆς κυρίας πηγῆς ἔνθα οἱ λουτῆρες, ἔζησαν ἀπὸ 8—10 ὥρας, εἰς δὲ τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν τῶν ἄνωθεν τῶν λουτρῶν ἔζησαν ἀπὸ 1—5 ἡμέρας.

Πολυομβρίαι, πλήμμυραι. Τὴν ἑλονοσίαν εὐνοοῦσι κατ' ἐξοχὴν αἱ πολυομβρίαι καὶ αἱ ἀπὸ τούτων πλήμμυραι, καθόσον συντελοῦσιν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑλῶν καὶ εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐν τοῖς κοιλώμασι τοῦ ἐδάφους στασίμων ὑδάτων. Ὁ Καραμήτσας[1] λέγει: «Συνήθως δ' ἐπιπολάζουσιν οἱ ἑλώδεις πυρετοί, ὅταν θέρους πολὺ θερμοῦ προηγηθῇ ἔτος πολὺ ὑγρόν». Ὑπὲρ πᾶσαν δ' ἄλλην μετεωρολογικὴν αἰτίαν ταύτην θεωροῦσιν ὡς σπουδαιοτέραν πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν. Ἑκάστην τῶν βροχῶν, τὸ θέρος ἰδίως, παρακολουθεῖ, λέγει ὁ Θεοφανίδης[2], αὔξησις τῶν ἐνδημικῶν πυρετῶν καὶ μάλιστα ὁπόταν τὴν βροχὴν διαδέχηται θερμὸς ἥλιος. Ἡ γνώμη αὕτη εἶνε ἀρχαιοτάτη, Διόδωρος δ' ὁ Σικελιώτης, εἰς τὰς ἀνομ-

---

[1] Καραμήτσας loc. cit. σελ. 730.
[2] Θεοφανίδης loc. cit. σελ. 76.

βρίας ἀποδίδει οὐ μόνον τὴν ἀναπτυχθεῖσαν ἐπιδημίαν εἰς τὰ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ κατ' ἀντίπεραν τῶν νήσων Ῥόδου, Χίου καὶ λοιπῶν μερῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν λοιμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἕνεκα τῶν προγεγενημένων τὸν χειμῶνα μεγάλων ὄμβρων. «συνέβη δὲ τὴν γῆν ἔνυδρον γενέσθαι πολλοὺς δὲ καὶ τῶν κοίλων τόπων δεξαμένους πλῆθος ὑδάτων λιμνάσαι καὶ σχεῖν στατὸν ὕδωρ παραπλησίως τοῖς ἑλώδεσι τῶν τόπων, θερμαινομένων δ' ἐν τῷ θέρει τούτων καὶ σηπομένων συνίστασθαι παχείας καὶ δυσώδεις ἀτμίδας, ταύτας δ' ἀναθυμιωμένας διαφθείρειν τὸν πλησίον ἀέρα». Ὁ Ἱπποκράτης τὴν σχέσιν τῶν βροχῶν πρὸς τὰς ἐνδημοεπιδημίας τῆς ἑλονοσίας, ὡς ἑξῆς διετύπωσεν. «Τῶν δὲ καταστάσεων τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸ μὲν ὅλον οἱ αὐχμοὶ τῶν ἐπομβρίων εἰσὶν ὑγιεινότεροι καὶ ἧσσον θανατώδεις, νοσήματα δὲ ἐν μὲν τῇσιν ἐπομβρίῃσιν, ὡς τὰ πολλὰ γίνονται πυρετοί τε μακροὶ καὶ κοιλίας ῥύσιες» (Ἀφορ. 15. τμ. γ') Καὶ ἀλλαχοῦ. «Ἂν δὲ ὁ μὲν χειμὼν αὐχμηρὸς καὶ βόρειος γένηται τὸ δὲ ἔαρ ἔπομβρον καὶ νότιον, ἀνάγκη τὸ θέρος πυρετῶδες γίγνεσθαι» (Περὶ ἀέρων ὑδάτων καὶ τόπων. Τόμ. 2, σελ. 44). Ἡ δοξασία αὕτη εἰς ἄμεσον σχέσιν εὑρισκομένη καὶ πρὸς τὰς κρατούσας τὴν σήμερον θεωρίας περὶ ἀνωφελῶν κωνώπων, τὶς οἶδεν ἐπὶ πόσους ἔτι αἰῶνας θὰ ἰσχύῃ ἔτι. Αἱ τοῦ χειμῶνος πολυομβρίαι, αἱ βροχαὶ τοῦ ἔαρος, αἱ βροχαὶ τοῦ θέρους, χρησιμεύουσιν εἰς τὸν κατ' ἀριθμὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν μικρῶν ἑλῶν καὶ τὸν ἐντεῦθεν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, τῶν μέσων δῆλον ὅτι τῆς μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας, αἱ δὲ μετὰ τὰς βροχὰς ἐν καιρῷ ἔαρος καὶ θέρους μεγάλαι θερμοκρασίαι, χρησιμεύουσιν οὐχὶ πρὸς τὴν σύντονον ἀνάδοσιν μιασματικῶν ἀναθυμιάσεων, ἀλλ' εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ σύντονον ἐξέλιξιν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων καὶ τὴν ταχυτέραν ἀνάπτυξιν τῶν σποροζωΐτων ἐν τῷ κώνωπι. Ἡ ἄμεσος δ' αὕτη σχέσις τῶν βροχερῶν ἐνιαυτῶν πρὸς τὰς ἐνδημοεπιδημίας τῆς ἑλονοσίας πανταχόθεν τῆς ὑδρογείου ἐξαγγέλλεται. Εἰς Ἀλγερίαν, εἰς Ὀράν, εἰς τὸ Ἀνάμ, εἰς Ὀλλανδίαν ἄλλοτε, εἰς τὰς Παριστρίους χώρας, εἰς Ἰταλίαν, εἰς Αἴγυπτον, τὰς πολυομβρίας παρακολουθεῖ σταθερῶς αὔξησις τῆς ἑλονοσίας, παρ' ἡμῖν δὲ κατὰ τὰς ἄχρι τοῦδε γενομένας ἀπὸ τῆς παλλιγγενεσίας τοῦ Ἔθνους πανδημίας μέχρι σήμερον, κατὰ τὰ ἔτη 1835, 1838, 1849, 1850, 1856, 1859, 1860, 1861, 1886, 1905, καὶ 1907, πάντοτε προηγήθησαν μεγάλαι βροχαί, χιλιάδες δ' ὑπάρξεων ἐθανατώθησαν· καὶ κατὰ μὲν τὴν

πανδημίαν τοῦ 1886, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀφεντούλης[1] «Οὐδεμία ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδος ἔμεινεν ἀπρόσβλητος, οὐδεμία γωνία ἔμεινεν ἄσκαφος, ἀναροτρίωτος ὑπὸ τάφων», κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1905 κατὰ τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας συνέλεξεν ὁ Σύλλογος πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων[2], ἀπεβίωσαν 6162 ἄτομα!!

Ἔδαφος. *Κατά τινα ἐποχὴν οὐχὶ μεμακρυσμένην, διὰ τὴν γένεσιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀπεδίδετο μείζων σημασία εἰς τὸ ἔδαφος ἢ εἰς τὰ ἕλη, φυσικαί τινες δ' ἰδιότητες τοῦ ἐδάφους ἐθεωροῦντο λίαν εὐνοϊκαὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλονοσίας.*

Τὰ ἀργιλλώδη ἐδάφη *ἐθεωροῦντο ὡς κατ' ἐξοχὴν πυρετογόνα, ὡς κωλύοντα τὴν βαθεῖαν εἴσδυσιν τῶν ὑδάτων. Ἐὰν δὲ συνέπιπτε τὸ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν στρῶμα νὰ ᾖ ἀργιλλῶδες, ἐφρόνουν ὅτι ἕνεκα τοῦ ἀδιαχωρήτου τοῦ στρώματος ἐσχηματίζοντο ὑπόγεια ἕλη. Ὡσαύτως τὸ πορῶδες ἔδαφος ὡς καὶ τὰ παρέχοντα ἀφθονίαν τιτανωδῶν ἀλάτων ἐθεωροῦντο ὡς πυρετογόνα. Εἰς τὰς θεωρίας ταύτας ἐδόθη ἀφορμή, διότι εἶχον παρατηρήσει ἐπανειλημμένως ἀναπτυσσομένας ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς τόπους ἔνθα ὕδατα στάσιμα δὲν ἀπαντῶσιν, ὡς τοῦτο καὶ σήμερον ἔτι πολλοὶ ἀναφέρουσιν. Εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου ἐδέσποσαν αἱ γνῶμαι τῶν* Baumes *καὶ* Griesinger *φρονούντων ὅτι αἱ εἰς ξηρὰ καὶ οὐχὶ ἑλώδη ἐδάφη ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν ὠφείλοντο εἰς ὑγρὰ στρώματα μετὰ φυτικῶν λειψάνων ἀπαντῶντα ὑπὸ τὸ ἀνώτερον ξηρὸν στρῶμα τοῦ ἐδάφους. Ἐν τοῖς ὑπογείοις τούτοις στρώμασιν ἐφρόνουν ὅτι ἀνεπτύσσετο τὸ μίασμα ἀναδιδόμενον εἰς τὰ ἐκτὸς διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν θερμῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, αἵτινες εἰσεχώρουν διὰ τῆς πορώδους ἐπιφανείας τοῦ ὑπερκειμένου ξηροῦ ἐδάφους. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐπιδημίας τὰς ἀναπτυσσομένας εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ ξηρὰ ἐδάφη, ἰδίως τῶν ὀροπεδίων, ἴσχυεν ἡ αὐτὴ δοξασία. Δύναταί τις δὲ νὰ ὑποθέσῃ, ἔλεγεν ὁ* Griesinger[3], *«ὅτι αἱ χῶραι αὗται ἔχουσι πορῶδες καὶ ὑγρὸν κυρίως ἔδαφος, καὶ συνεπῶς πάσας τὰς συνήθεις συνθήκας τῆς παραγωγῆς τοῦ ἑλώδους μιάσματος».*

Ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς ξηρὰ ἐδάφη καὶ σήμερον

---

[1] Πρακτικὰ Συνεδρ. Ἑλλήνων ἰατρῶν 1887 σελ. 147.

[2] Πεπραγμένα Συλλόγου 1907, σελ. 184—191. Τόμος Α'.

[3] Griesinger. Traité des maladies, infectieuses 1877 pag. 7—8.

ἔτι συχνῶς ἀναπτύσσονται, τοῦτο δὲ διασείει τὰς πεποιθήσεις πολλῶν πρὸς τὰς νέας θεωρίας περὶ ἀνωφελῶν κωνώπων. Αἱ ἐπιδημίαι αὗται ὀφείλονται βεβαίως οὐχὶ εἰς τὰ ὑπόγεια ὑγρὰ στρώματα οὐδὲ εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ πορώδους ἐδάφους ἀναδιδομένας ἀναθυμιάσεις, ἀλλ' εἰς μικρὰς συλλογὰς στασίμων ὑδάτων πηγαίων, ὀμβρίων, ὡς καὶ οἰκιακῆς ἢ ἐπαγγελματικῆς χρήσεως. Παραδείγματα ἐκ τῆς μακρᾶς σταδιοδρομίας ἡμῶν ἔχομεν ἄπειρα, τούτων δ' ἀναφέρομεν τὰ προσφατώτερα [1]. Οὕτω λ. χ. εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία Κρυονέριον, Καρέας καὶ Κεφαλᾶς τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου, ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1906 ἐκτεταμένη ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἕνεκα μικρῶν συλλογῶν πηγαίων ὑδάτων (Ἰω. Γιαν. Ῥαζέλος). Εἰς τὸ χωρίον Βετολίτσα Ναυπακτίας, ἐκτεινόμενον ἐπὶ ξηροῦ ἐδάφους ὕψους 650 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καίτοι οὐδαμοῦ ἀπαντῶσιν ἕλη, οὐχ ἧττον ἡ ἑλονοσία ἐνδημεῖ βαρεῖα, ἕνεκα τῶν ἐν τῷ χωρίῳ μικρῶν ἀσκεπῶν δεξαμενῶν (Ἰω. Λαζαρόπουλος). Εἰς Σωποτὸν Καλαβρύτων κείμενον ἐπὶ ἐδάφους ξηροῦ καὶ ὕψους 800 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ 1901 πανδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἕνεκα λιμνάσεως ὀμβρίων ὑδάτων (Σπήλ. Ἀρβανίτης). Εἰς τὸν δῆμον Μονεμβασίας ἐκτεινόμενον ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν μεγάλου βουνοῦ, ἐπὶ ξηροῦ καὶ πετρώδους ἐδάφους, καίτοι οὐδὲν ἕλος ἀπαντᾷ, ἐν τούτοις κατὰ τὸ ἔτος 1905 ἐπὶ 5123 κατοίκων προσεβλήθησαν 5000, ἕνεκα τῶν εἰς τοὺς κήπους λιμναζόντων μικρῶν συλλογῶν ὑδάτων (Ε. Καλογερᾶς). Εἰς τὴν παρὰ τὴν Ὕδραν ξηρὰν νῆσον Δοκός, ἕνεκα μικρῶν συλλογῶν ὀμβρίων ὑδάτων κατὰ μὲν τὸ ἔτος 1905 ἐπεκράτησε πανδημία (νοσηρότης 85 %) κατὰ δὲ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1906 ἕνεκα ἀνομβρίας οὐδεὶς προσεβλήθη ἐκ πρωτογενοῦς λοιμώξεως (Ραφαλιᾶς). Εἰς τὴν κατάξηρον κωμόπολιν Ἀμαλιάπολιν (Ν. Μιτζέλαν), ἔνθα οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ὕδωρ εἰς μεγάλην ἀκτῖνα, οἱ δὲ κάτοικοι ὑδρεύονται ἀπὸ μεγάλων πίθων ἐντὸς τῶν ὁποίων συλλέγουσι τὰ ὄμβρια ὕδατα, παρετηρήσαμεν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος (1907) ἐκτεταμένην ἐπιδημίαν ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἀναλογούντων εἰς 82 %, ὀφειλομένην εἰς τὸν ἐν τῷ πυθμένι ἀσκεπῶν τινων πίθων ἐξελισσόμενον μέγαν ἀριθμὸν ἀνωφελῶν κωνώπων. Εἰς τὴν κατάξηρον νῆσον Σῦρον ἀνεπτύχθησαν ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐκτεταμένη μὲν καὶ βαρυτάτη κατὰ τὸ ἔτος 1885, ἠπιώτεραι κατὰ τὸ ἔτος 1892 καὶ 1901, περιωρι-

[1] Πεπραγμ. Συλλ. Ἑλωδ. Νόσων. Τόμος Α΄.

σμέναι δὲ εἰς συνοικισμούς τινας κατὰ τὰ ἔτη 1905 καὶ 1906, ἕνεκα μικρῶν συλλογῶν ὀμβρίων ὑδάτων εἰς βόθρους, οὓς οἱ κεραμεῖς κατειργάσαντο χάριν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς (Ἐ. Ἀρφάνης).

Εἰς τὴν βραχώδη καὶ ξηρὰν κορυφὴν τοῦ ἀκρωτηρίου Τρίκκερι, ἔνθα κεῖται ἡ ξηρὰ κωμόπολις Τρικκέρων, ἄνυδρος καὶ μακρὰν ἑλῶν, ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1906 ἐκτεταμένη ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν ἕνεκα τῶν κατὰ μῆνα Ἰούλιον βροχῶν, ἐξ ὧν μικροσυλλογαὶ ὑδάτων εἰς πολλὰς βραχώδεις κοιλότητας (Δ. Παπακωνσταντίνου). Τὰ γεγονότα ταῦτά εἰσιν ἱκανὰ ὅπως καταδείξωσιν οὐ μόνον τὴν αἰτίαν τῆς ἀναπτύξεως ἐπιδημιῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς ἐδάφη ξηρά, ἄνυδρα, βραχώδη καὶ ὑψούμενα ἱκανῶς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ νὰ μαρτυρήσωσι καὶ τὴν σημασίαν τῶν μικρῶν ἑλῶν, τῶν ἀποτελούντων τὸ κυριώτερον ἴσως αἴτιον τῆς τόσον διαδεδομένης ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἑλονοσίας.

Ἀναταράξεις τοῦ ἐδάφους. Τὸ δόγμα τῶν ἀναταράξεων τοῦ ἐδάφους ὡς αἰτιολογία τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐνδημοεπιδημίας τῆς ἑλονοσίας ἴσχυεν ἐπὶ πολύ, οὐκ ὀλίγους δ' ὀπαδοὺς ἀριθμεῖ καὶ σήμερον ἔτι, εἶνε δ' ἀληθῶς γεγονὸς ὅτι εἰς πολλὰ μέρη ἔνθα ἐγένοντο μεγάλαι ἐκχωματώσεις, καὶ δὴ ἐν καιρῷ θέρους, ἀνεπτύχθησαν ἐκτεταμέναι ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν. Εἰς Παρισίους, ὡς ἀναφέρει ὁ Laveran, ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὸ 1811 ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς διώρυγος Saint-Martin, ὡς καὶ κατὰ τὸ 1884 κατὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ὀχυρωμάτων τῆς πόλεως. Εἰς Ἀλγερίαν, εἰς Μαδαγασκάρην καὶ εἰς πάσας τὰς ἀποικίας, πάντοτε μετὰ τὰς μεγάλας ὀχυρωματικὰς ἐργασίας ἀνεπτύσσοντο ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν. Κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς διώρυγος τοῦ Σουὲζ καὶ τὰς ἤδη ἐνεργουμένας εἰς Παναμᾶν, ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐθανάτωσαν χιλιάδας ἐργατῶν. Παρ' ἡμῖν, ὡς ἀναφέρει ὁ Καραμήτσας, «μετὰ τὰς περὶ τὸ Δίπυλον ἀνασκαφὰς ἐπεδήμησαν οἱ διαλείποντες πυρετοὶ εἰς τὴν πέριξ συνοικίαν». Ὅμοιαι ἐπιδημίαι ἀνεπτύχθησαν ἐν τῇ συνοικίᾳ Τσακαγιάννη (Νεάπολις) κατὰ τὰ ἔτη 1895 καὶ 1896 κατόπιν τῶν ἐκχωματώσεων διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς λεωφόρου Ἀλεξάνδρας. Μεγάλαι ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν παρετηρήθησαν μεταξὺ τῶν ἐργατῶν κατὰ τὴν τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ὡς δ' ἀναφέρει ὁ Θ. Φαρμακόπουλος, εἰς Ναύπλιον ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ 1894 καὶ 1895 ἐκτεταμένη ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς κατεδαφί-

σεως τῶν ὀχυρωμάτων τῆς πόλεως. Ὡσαύτως πανδημίαν ἑλειογενῶν πυρετῶν παρετηρήσαμεν μετὰ τοῦ Γ. Παπαβασιλείου εἰς Ἀχαρνάς, ἀναπτυχθεῖσαν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1899 κατὰ τὴν κατασκευὴν μεγάλης τάφρου διὰ μέσου τοῦ χωρίου διελθούσης χάριν τοῦ αὐτόσε ὑδραγωγείου.

Πᾶσαι αἱ ἐπιδημίαι αὗται δὲν παρήχθησαν βεβαίως ἀπὸ τῶν ἐκ τῶν ἐκχωματώσεων ἀναθυμιάσεων, ἀλλ' ὀφείλονται πρῶτον μέν, διότι αἱ ἐκχωματώσεις συντελοῦσιν εὐχερῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἑλῶν, τοῦθ' ὅπερ παρ' ἡμῖν συχνῶς ἀπαντᾷ, καὶ μάλιστα εἰς τὰ πέριξ τῶν πεδινῶν πόλεων τῆς Θεσσαλίας χάριν τῶν πλινθοκτίστων οἰκιῶν, δεύτερον δὲ εἰς τὰς ἀνθυγιεινάς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διαιτῶνται οἱ ἐργάται διερχόμενοι τὰς νύκτας ἐν ὑπαίθρῳ, ἐκτιθέμενοι εἰς τὰ δήγματα τῶν κωνώπων καὶ μολυνόμενοι οὕτω· μολύνονται δέ, διότι μεταξὺ τῶν ἐργατῶν πάντοτε ἀπαντῶσι καὶ ἄτομα πάσχοντα ἐκ χρονίας ἑλονοσίας καὶ φέροντα τὰ σπέρματα τῆς νόσου ἤτοι γαμέτας. Ἄλλως τε δέ τινες τῶν ἐργατῶν καὶ ὑπαλλήλων ἔχουσι πλησίον αὐτῶν καὶ τὰς οἰκογενείας των, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ παράγοντα διαδόσεως τῆς νόσου, καθόσον, ὡς γνωστόν, τὰ παιδία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ προερχόμενα ἐξ ἑλειογενῶν ἑστιῶν φέρουσιν ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν τὰ ἑλοπαράσιτα, ἀποτελοῦντα οὑτωσεὶ ἑστίας διαρκεῖς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Τοῦτο ἐκτὸς ἡμῶν παρετήρησαν ἐν Singapore μὲν ὁ H. Wright[1], ἐν Ἀφρικῇ δὲ οἱ Stephens καὶ Christophers[2]. Παράδειγμα πειστικὸν ἀποδεικνύον τὴν σχέσιν τῶν κωνώπων καὶ οὐχὶ τῶν κατὰ τὰς ἐκχωματώσεις ἀναδιδομένων ἀναθυμιάσεων, μεταξὺ τῶν ἀπείρων ἅτινα κατέχει ἡ ἰατρικὴ φιλολογία, ἔστω τὸ τοῦ Kermorgant[3] καθ' ὃ ἑταιρία τις ἐνεργοῦσα τὴν κατασκευὴν διώρυγος ἐν Cochinchine καὶ ἀπὸ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων προφυλάξασα κατὰ τὰς νύκτας τοὺς ὑπαλλήλους αὐτῆς, ἐντὸς εὐρυτάτων παραπηγμάτων προασπιζομένων διὰ μεταλλικῶν δικτύων, παρετηρήθη ὅτι οὐ μόνον ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν δὲν ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ καὶ αἱ περιπτώσεις τῆς ἑλονοσίας ἦσαν σπανιώταται.

---

[1] The malarial fev. of Britisch Malaya. Singapore 1901.

[2] Reports to the malaria Committee 31 Dec. 1901.

[3] Instract. concernant les mesures à prendre contre les malad. endém. epid. et contag. Paris 1903.

Ἄλλως τε ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι κατὰ τὰς γιγνομένας ἐκχωματώσεις ἐπιδημίαι δὲν ἀναπτύσσονται καὶ κατὰ κανόνα, διότι ὁμολογουμένως, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Laveran, ἐνῷ ἐκχωματώσεις μεγάλαι ἐγένοντο ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν Παρισίων, ἐν τούτοις ἐπιδημίαι δὲν ἀνεπτύχθησαν, παρατηρεῖ δ' ὅτι πρὸς τὰς ἐργασίας τῶν ἐκχωματώσεων ἀπαντῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στάσιμα ὕδατα καὶ ὅτι,ἐὰν λάβῃ τις μέσα προφυλακτικὰ κατὰ τῶν δηγμάτων τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἡ ἑλονοσία δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ.

Καλλιεργία. Ἡ καλλιεργία τοῦ ἐδάφους μεγίστην ὄντως ἐνασκεῖ τὴν ἐπήρειαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν μείωσιν τῆς ἑλονοσίας, ἡ ἐξυγιαστικὴ δ' ἰδιότης τῆς καλλιεργίας κατεδείχθη ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἐποχῆς, ὡς ἑξῆς δὲ διατυποῦμεν ταύτην.

Ἐγκατάλειψις τῆς καλλιεργίας=αὔξησις τῆς ἑλονοσίας.

Σχετικῶς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο πολλὰ ἀνεφέραμεν ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, συνεπῶς ἐλάχιστα θέλομεν ἤδη προσθέσει.

Τὸ ἔδαφος πολλοὶ ἐθεώρουν ὡς πηγὴν ἀκένωτον μιασματικῶν ἀναθυμιάσεων, καθόσον εἶχον παρατηρήσει ὅτι τοπεῖα παραμεληθέντα καὶ καλλιεργηθέντα ἐκ νέου καθίσταντο αἰτία ἐπιδημιῶν, πανταχοῦ δὲ διέβλεπον νὰ διαδραματίζωσιν εἰς τὰς ἐπιδημίας τὸ κύριον μέρος αἱ ἀναθυμιάσεις, ἐφαντάζοντο δὲ ταύτας ἀνερχομένας ἐπιβλαβέστερον, ἐὰν ἡ καλλιεργία ἐγίνετο εἰς ὑγρὰ καὶ γόνιμα ἐδάφη. Ἡ ἁπλῆ ἀροτρίωσις ἐχρησίμευε πρὸς διευκόλυνσιν καὶ ἐπιτάχυνσιν τῆς ἐξόδου ἀπείρου ποσοῦ ἀερίων μιασματικῶν, μόνη δὲ ἡ μεθοδικὴ ὑπαυλάκωσις τοῦ ἐδάφους κατὰ τοὺς ὅρους τῆς γεωπονίας ἠδύνατο νὰ ἐξυγιάνῃ τὴν χώραν.

Αἱ θεωρίαι αὗται σήμερον δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὰ γεγονότα, πλεῖσται ἤδη μεγάλαι ἑλώδεις ἐκτάσεις τῆς χώρας μετεβλήθησαν εἰς σταφιδῶνας καὶ εἰς τόπους παραγωγικοὺς διαφόρων προϊόντων, καὶ ὅμως ἡ ἑλονοσία παντάπασι δὲν ἐμειώθη καίτοι τὸ ἔδαφος ὄντως ἀπεστραγγίσθη. Ἡ ἑλονοσία δὲν περιεστάλη, οὐχὶ διότι ἐξακολουθοῦσι τὰ ἐδάφη ταῦτα ἀναδίδοντα τὰς ὑπογείους ἀναθυμιάσεις, ἀλλὰ διότι αἱ ἀποξηράνσεις δὲν ἐγένοντο συμφώνως πρὸς τοὺς ὅρους τῆς ὑγιεινῆς. Ἡ Ἰταλία ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων κατηνάλωσε διὰ τὴν ἐξυγίασιν τῶν Ῥωμαϊκῶν πεδιάδων καὶ ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως σχεδὸν οὐδὲν τὸ κέρδος προσεπορίσατο. Παρ' ἡμῖν παρόμοιον παράδειγμα πρόκειται ἡ

ἀποξήρανσις τῆς Κωπαΐδος λίμνης, ἥτις ἐνῷ ἀπὸ ἕλους ἐκτενοῦς μετεβλήθη εἰς σιτοβολῶνα καὶ χιλιάδες στρεμμάτων ἀπεξηράνθησαν, οὐχ ἧττον ἡ ἑλονοσία ἀκολουθεῖ ἔτι ἀμείωτος νὰ παραμένῃ. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας, ἡ ἑλονοσία δὲν περιεστάλη,διότι πολλαχοῦ τῶν ἐκτεταμένων τούτων πεδιάδων, ἕνεκα λόγων μηχανικῶν, ἕνεκα λόγων ὑδραυλικῶν,ἐγένοντο μικραὶ διώρυγες ἀβαθεῖς διαυλακίζουσαι τὸ ἔδαφος. Ὑπελείφθησαν δῆλον ὅτι μικραὶ συλλογαὶ στασίμων ἢ βραδυρροούντων ὑδάτων, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν κύριον λόγον τῆς διαιωνίσεως τῆς ἑλονοσίας. Τοῦτο δ' ἀντελήφθημεν ὡς ἐπιτοπίως σπουδάσαντες μετὰ τοῦ Ross τὰ αἴτια τῆς ἐν Κωπαΐδι ἑλονοσίας. Μόνον λοιπὸν ἡ πλήρης ἀποξήρανσις τοῦ ἐδάφους, ἡ τελεία ἐξαφάνισις πάντων τῶν τῆς ἐπιφανείας ὑδάτων ἢ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ ἐνάσκησις ὑγιειονομικῆς ἐπιβλέψεως συμφώνως πρὸς τὰς νέας θεωρίας, δύναται ὄντως νὰ περιστείλῃ τὴν ἑλονοσίαν καὶ νὰ καταστήσῃ ἀνόσους τοὺς πρότερον νοσηροὺς τόπους. Ἐν συνόψει δέ, ὡς λέγει καὶ ὁ Laveran, «ἡ καλλιεργία τοῦ ἐδάφους ἐπιφέρει εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα,ὁπόταν ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἀποτελέσματα δὲ δυσμενῆ, ὁπόταν αὕτη τὴν εὐνοεῖ».

Ὕψος. Ἡ ἑλονοσία κατὰ κανόνα ἀπαντᾷ συχνότερον εἰς τὰς πεδιάδας ἢ εἰς τὰς ὑψηλὰς θέσεις. Αἱ πεδιάδες, αἱ κοιλάδες, τὰ λεκανοπέδια, ὡς ἐδάφη χθαμαλὰ καὶ μᾶλλον ὑγρὰ προσβάλλονται πλειότερον ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας ἢ τὰ ὀρεινά. Εἰς τὰ ὀρεινὰ ἐδάφη ἡ θερμοκρασία εἶνε χαμηλοτέρα, τὰ στάσιμα ὕδατα εἶνε ὀλιγώτερα, διότι ἕνεκα τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ῥέουσιν εὐχερῶς πρὸς τὰς πεδιάδας. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τρικκάλων οἱ πλειότεροι τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος ἀποσύρονται κατὰ τὸ θέρος εἰς τὰ ὑψηλὰ ὄρη πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῆς ἑλονοσίας. Ἐν τῷ χωρίῳ κάτω Σουλίου τοῦ δήμου Μαραθῶνος πάντες οἱ κάτοικοι μετοικοῦσι, κατὰ τὸν κατ' ἐξοχὴν θεωρούμενον πυρετογόνον μῆνα Αὔγουστον, εἰς τὸ ἐπὶ ὑψηλοῦ ὄρους χωρίον ἄνω Σοῦλι πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῆς ἑλονοσίας. Παρ' ἡμῖν ἡ ἑλονοσία εἰς ὕψος 800 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ἔχει μεγάλην ἔτι συχνότητα οὐχὶ σπανίως ἐπάγουσα πανδημίας ὡς κατὰ τὰ ἔτη 1905 καὶ 1907, ὁπότε δεινῶς προσεβλήθησαν αἱ ἐπαρχίαι Καλαβρύτων καὶ Ναυπακτίας. «Ἡ ἀναλογία τῆς ἐπιδημίας κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1906, λέγει ὁ Παπαπάνου[1], ἐν τῇ

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων τόμ. Α' σελ. 332.

ἐπαρχίᾳ Ναυπακτίας καὶ δὴ ἐν τοῖς ὀρεινοῖς δήμοις ἀνῆλθεν εἰς 10 $^0/_0$ ἀπέναντι ἀνολογίας 30 καὶ πλέον ἐπὶ τοῖς $^0/_0$ τῶν προηγουμένων ἐτῶν. Ἡ σπάνις τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ξηρασίαν.... Σημειωτέον δ' ὅτι τὰ χωρία τὰ ἀπαρτίζοντα τοὺς ὀρεινοὺς δήμους κεῖνται εἰς ὕψος 700—1000 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης». Ἡ ἑλονοσία παρ' ἡμῖν ἀραιοῦται μεγάλως ἀπὸ 1000 μ. καὶ ἄνω χωρὶς καὶ νὰ ἐκλείπῃ. Εἰς τὴν ὀρεινὴν ἐπαρχίαν τῆς Εὐρυτανίας ἡ ἑλονοσία εἶνε λίαν ἀραιά, εἰς δὲ τὸν δῆμον Καρπενησίων ὕψους 966 μέτρων ἡ ἑλονοσία δὲν ἀπαντᾷ ἢ ἐπὶ ἀτόμων μολυνθέντων ἐν τῇ πεδιάδι. Ἐν τούτοις ἡμεῖς κατὰ τὸ προπαρελθὸν θέρος παρετηρήσαμεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Κοτύλαιον τῆς ἐπαρχίας Ὀλυμπίας, ἐπὶ ὕψους 1150 περίπου μέτρων ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης περιπτώσεις ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐπιτοπίως ἀναπτυχθείσας. Εἶνε τὸ ἀνώτατον παρ' ἡμῖν ὕψος καθ' ὃ παρετηρήθη ἡ ἑλονοσία.

Κατὰ τὸν **Laveran**, οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐνδημιοῦσιν ἐν Τογκίνῳ εἰς ὕψος 800—1000 μ. Εἰς Ἰάβαν μέχρις ὕψους 4000 ποδῶν. Εἰς Μαδαγασκάρην δὲ καὶ Ταναναρίβην ἡ ἑλονοσία ἐνδημεῖ μετὰ σφοδρότητος εἰς ὕψος 1100 μέτρων ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ὑφίσταται δ' αὕτη εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ *Jurjura* εἰς Καβυλίαν εἰς ὕψος ἄνω τῶν 1000 μέτρων. (*Chassagne, Bernard*). Εἰς τὰς Πολιτείας τῶν Ἰμαλαΐων εἰς ὕψος μέχρι 1200 μέτρων (*James*). Εἰς δὲ τὸ *Cameroon* εἰς ὕψος 1000 μέτρων (*Ziemann*). Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς θαλάσσης ὕψος αὐτὸ καὶ μόνον δὲν δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλονοσίας, ὁπόταν μάλιστα ἔχομεν ὡς παράδειγμα τὴν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀροπεδίων τοῦ Μεξικοῦ ἑλονοσίαν τὴν ἀπαντῶσαν εἰς ὕψος 2000 μέτρων. (*Libermann*).

Πρὸς περιστολὴν τῆς ἑλονοσίας κατὰ τὰ ὕψη ταῦτα συμβάλλουσι πᾶσαι αἱ γνωσταὶ συνθῆκαι, αἱ καθιστῶσαι ἀδύνατον τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἐνόσῳ λοιπὸν εἰς τὰ ὕψη ταῦτα ἀπαντῶσι συνθῆκαι εὐνοοῦσαι τὴν ἐξέλιξιν τῶν κωνώπων ἤτοι θερμοκρασία καὶ ὕδωρ στατόν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλονοσίας ἀνεξαρτήτως τοῦ ὕψους ποσῶς δὲν κωλύεται.

Παρ' ἡμῖν κώνωπας ἀνωφελεῖς ἀνεῦρον μέχρις ὕψους 900 μέτρων ἄνω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων. Ὁ *Galli Valerio* καὶ *J. Rochar de Jongh*[1] ἀνεῦρον ἀνωφελεῖς κώνω-

[1] Manuel pour la lutte contre les moustiques 1906 p. 39

πας ἐπὶ τῶν Ἑλβετικῶν καὶ Ἰταλικῶν Ἄλπεων εἰς ὕψος 1145 περίπου μέτρων. Ὁ *Blanchard*[1] εἰς ὕψος 1400 μ. Ὁ *Perrone*[2] εἰς ὕψος 1283 μ. Ὁ δὲ *Brumpt* εἰς ὕψος 2000 μ. εἰς *Harrar*. Πολὺ ὀρθῶς ὅθεν καὶ ὁ *Laveran* φρονεῖ ὅτι τὸ ὕψος δὲν εἶνε ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἑλονοσίας, ὁπόταν τοῦτο δὲν πληροῖ συνθήκας δυσμενεῖς διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλοπαρασίτων εἰς τὰ κωνωποειδῆ ἔντομα.

Ἄνεμοι. Οἱ ἄνεμοι ἐθεωρήθησαν ἔκπαλαι ὡς τὸ αἴτιον πολλῶν ἐπιδημιῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, μέσῳ δὲ τούτων ἐπεξηγοῦντο ἐπιδημίαι ἀναπτυσσόμεναι εἰς τόπους μακρὰν ἑλῶν κειμένους, ὡς μεταφερόντων δῆθεν τὰ σπέρματα τῆς νόσου. Ἐν νηνεμίᾳ τὸ μίασμα βαρύ, πυκνόν, ἔντονον, καθίστατο ἐντονώτερον ὅσῳ ὑγρότερος καὶ θερμότερος ἦτο ὁ ἀήρ, ἐξαπλούμενον δ' ὁριζοντίως ἀνεστέλλετο διὰ κωλυμάτων τεχνητῶν ἢ φυσικῶν ὡς λ. χ. οἰκιῶν, φυτειῶν, συστάδος δένδρων ἢ πυκνοφύτων δασῶν. Διὰ τῶν ἀνέμων τὸ μίασμα διεσκορπίζετο, διασκεδαζόμενον δὲ ἠδύνατο νὰ μεταφερθῇ εἰς τόπους μακρὰν τῶν ἑλῶν κειμένους ἀσθενέστερον ὅμως πάντως τὴν ἔντασιν. Οἱ ἄνεμοι μεταξὺ τῶν μετεωρολογικῶν αἰτίων ἐθεωροῦντο ὡς συντείνοντες τὰ μέγιστα εἰς τὴν διασποράν, τὴν αὔξησιν ἢ καὶ ἐλάττωσιν τῆς νόσου, καθόσον τὸ μίασμα ἐστερεῖτο πάσης κινήσεως. Ἡ ἐξάτμισις τῶν μιασματικῶν τούτων ἀναθυμιάσεων ἐν μὲν νηνεμίᾳ εἶχεν ὑπολογισθῇ ἀνὰ τὰς εὐκράτους χώρας, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Θεοφανίδης, μέχρι 400—500 μέτρων κατὰ κάθετον διεύθυνσιν, ἡ δὲ ὁριζόντιος ἀκτὶς αὐτῶν, εἰς ἣν ἠδύναντο νὰ ἐξαπλωθῶσιν ἐν ἀπολύτῳ νηνεμίᾳ, ἐκυμαίνετο ἀπὸ 200—300 μέτρων. Ἡ ἀκτινοβολία τῶν ἑλῶν μέσῳ τῶν ἀνέμων ἦτο μεγάλη, διότι διὰ μέσου τῶν ἀνέμων ἠδύνατο νὰ ἀκτινοβολήσῃ πέραν τῶν θαλασσῶν προσβάλλουσα χώρας ἀνόσους καὶ μακρὰν κειμένας, ἠκολούθει δὲ ἡ ἀκτινοβολία τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ῥεύματος. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς τότε θεωρίας συχνῶς προσεβάλλετο ἀπὸ τῆς ἑλοβριθοῦς Ὀλλανδίας διὰ μέσου τῶν ἀνέμων!

Ἡ θεωρία τῶν ἀνέμων παναρχαία καὶ βαθέως ἐρριζωμένη ἀριθμεῖ καὶ σήμερον ἔτι ὀπαδούς, οἱ ἄνεμοι δ' ὅτι λαμβάνουσιν ἐνεργὸν μέρος τοῦτο ὄντως εἶνε ἀναμφίλεκτον, ἀλλ' ἐνεργοῦσιν οὐχὶ ὡς μέσα

---

[1] Les moustiques. Paris 1905

[2] Annali d'igiene sperimentale. Vol. XI, 1901, p. 1

ἐξαπλώσεως τῆς νόσου, τοὐναντίον μάλιστα εἶνε εὐεργετικώτατοι καὶ συντελοῦσι τὰ μάλιστα εἰς τὴν περιστολὴν τῆς νόσου, διότι οὐ μόνον ἐμποδίζουσι τὴν παρουσίαν τῶν κωνώπων ἀλλὰ παρακωλύουσι καὶ τὴν ἀνὰ τὰ ὑπαίθρια ὕδατα ἐξέλιξιν αὐτῶν. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου θέσεις παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμέναι στεροῦνται κωνώπων. Εἰς θέσεις τινὰς τῶν Κυκλάδων νήσων ἰσχυρῶς καὶ διαρκῶς ἀεριζομένας ἀπὸ τοὺς ἐπικρατοῦντας ἰδίᾳ βορείους ἀνέμους κώνωπες δὲν ἀπαντῶσιν, εἰς τὸ ἀνεμῶδες δὲ Γαύριον τῆς νήσου Ἄνδρου τὸ σαρωνόμενον κυριολεκτικῶς ὑπὸ τῶν ἀνέμων οὐ μόνον κώνωπες δὲν ἀπαντῶσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἑλειογενεῖς πυρετοί, καίτοι ἀνὰ τὴν παραλίαν ἀπαντῶσιν ἱκαναὶ μικραὶ συλλογαὶ ὑδάτων.

Ἀκτινοβολία ἑλῶν. *Κατὰ τὰς νέας θεωρίας ἡ ἀκτινοβολία τῶν ἑλῶν δὲν τελεῖται διὰ τῶν ἀνέμων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων. Τινὲς δ' ἰσχυρίζονται ὅτι παρετήρησαν ἀναπτυχθείσας ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς θέσεις ἔνθα δὲν ἀπαντῶσιν ἀνωφελεῖς κώνωπες. Τὰ γεγονότα ταῦτα δέον νὰ ἐξακριβῶνται οὐχὶ ἐπιπολαίως, ἀλλὰ μετὰ ἐπαρκῆ σπουδὴν καὶ ὑπὸ κατεχόντων τὰ πράγματα. Ὁ Soulié λ. χ. ὡς καὶ ὁ Montebello ἀνέφερον τοιαύτας παρατηρήσεις, ἀλλ' ὁ Et. Sergent ἀπέδειξε τὴν πλάνην τῶν παρατηρητῶν. Τελευταίως Ἰταλοί τινες ἀνέφερον ὡσαύτως ὅτι ἐν τῇ Κρήτῃ ὡς καὶ ἐν τῇ Λαρίσσῃ τῆς Θεσσαλίας ἐνῷ ἐκτεταμένως καὶ ἐντόνως ἐνδημοεπιδημοῦσιν οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί, ἐν τούτοις ἀνωφελεῖς κώνωπες δὲν ἀπαντῶσιν. Ἡ γνώμη αὐτῶν εἶνε ἀπολύτως σφαλερά, διότι ἐρευνῶντες εἰς Λάρισσαν ἀνεύρομεν κώνωπας ἀνωφελεῖς κορυνηφόρους ὡς καὶ ὑπερποικίλτους, ἄλλως τε δὲ καὶ εἰς τὸν καθηγητὴν Σάββαν ἐκ Λαρίσσης ἀπέστειλαν ἀνωφελεῖς κώνωπας κορυνηφόρους, ὡς ἀναφέρει ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ[1] Τοιαῦται μονομερεῖς παρατηρήσεις περὶ ἀναπτύξεως ἐπιδημιῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἄνευ κωνώπων ἐγένοντο καὶ παρ' ἡμῖν ἀντικείμενον ἀνακοινώσεων κατὰ τὸ Ε' Πανελλήνιον Ἰατρικὸν Συνέδριον. Περὶ τῶν παρατηρήσεων τούτων ἔχομεν λόγους νὰ ἀμφιβάλλωμεν. Ὁ δὲ Laveran σχετικῶς πρὸς ὁμοίας παρατηρήσεις ἐγείρων δισταγμούς, λέγει ὅτι αἱ σχετικαὶ ἐξετάσεις διὰ τὴν ἐνδημίαν τῆς ἑλονοσίας εἰς θέσιν τινὰ ὡς καὶ διὰ τὴν ὕπαρξιν ἢ ἀπουσίαν τῶν ἀνωφελῶν κω-*

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου Περιστ. Ἑλ. νόσων ἔτος Α' σελ 180—184. (Τὰ ἐν Ἑλλάδι εἴδη τῶν κωνώπων)

νώπων, ὀφείλουσι νὰ συνοδεύωνται μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας διὰ νὰ εἶνε πιθαναί. Ἡμεῖς ὁπουδήποτε καὶ ἂν παρετηρήσαμεν ἐπιδημίαν ἑλονοσίας εἴτε εἰς χθαμαλὰ εἴτε εἰς ὑψηλὰ ἐδάφη, σταθερῶς ἀνεύρομεν κατὰ κανόνα τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας.

Κατόπιν τῶν ὅσων ἄχρι τοῦδε εἴπομεν διδασκόμεθα ὅτι τὴν ἀκτινοβολίαν τῶν ἑλῶν ἀντεκατέστησεν ἡ μεσολάβησις τῶν κωνώπων, τούτου δὲ δοθέντος τίνα ἀπόστασιν δύνανται οὗτοι νὰ διανύσωσιν;

Ὁ *Theobald*[1] καὶ *Grassi*[2] φρονοῦσιν ὅτι οἱ κώνωπες δὲν δύνανται νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς ἑστίας αὐτῶν πέραν τῶν 1000 μέτρων, οἱ δὲ *Ambrosi* καὶ *Riva*, ἀγόμενοι ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ἡ ἑλονοσία διαδίδεται πέριξ τῆς ἑστίας αὐτῆς ἀπὸ ἡμίσεως μέχρι 4—5 χιλιομέτρων, φρονοῦσιν ὅτι οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες δύνανται νὰ μετατοπισθῶσι μέχρι τῆς ἀποστάσεως ταύτης.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος 1907 αἱ.ἀπὸ τοῦ Ἰλισσοῦ ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν ἠκτινοβόλησαν μέχρις ἀποστάσεως 1600 μέτρων περίπου, ἡ ἀκτινοβολία αὕτη ἐγένετο βεβαίως οὐχὶ διὰ τῶν ἀναθυμιάσεων, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἐπετεύχθη διὰ τῶν διαδοχικῶν μεταναστεύσεων τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων.

Δὲν εἶνε λοιπὸν οἱ ἄνεμοι τὰ μέσα δι' ὧν ἀκτινοβολεῖ ἡ ἑλονοσία εἰς μακρὰς ἀποστάσεις, ἀλλ' οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες, οἵτινες δύνανται οὐ μόνον νὰ μετατοπισθῶσι τῆς ἑστίας αὐτῶν μέχρις 1000 μ. περίπου, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταφερθῶσιν εἰς μακρὰς ἀποστάσεις διὰ διαφόρων μέσων.

Ἔμμεσα ἢ προδιαθετικὰ αἴτια

Ἡλικία. Ἐὰν ἡ νεαρὰ ἡλικία καὶ δὴ ἡ παιδικὴ προδιατίθεται εἰς τὴν ἑλονοσίαν κατὰ κανόνα, δὲν ἔχει ὅμως οὕτω καὶ ὡς πρὸς τὴν θηλάζουσαν ἡλικίαν. Διὰ τοῦ σχετικοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον ἐκτενῶς πραγματευόμεθα εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου «Ἡ ἑλονοσία παρὰ τῷ παιδίῳ», ἀποδεικνύομεν ὡς πεπλανημένην τὴν ἄχρι τοῦδε κρατοῦσαν γνώμην, ὅτι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἡ βρεφικὴ ἡλικία ἁλίσκεται ὑπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

---

[1] Monograph. of the Culicidae. London 1901.

[2] Studi di uno zoologo sulla malaria Rome 1901.

Κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905 ἐν Ὠρωπῷ καὶ Αὐλίδι, ἐπὶ 2273 ἑλονοσούντων ἀτόμων ἅτινα περιεθάλψαμεν ἡ ἡλικία αὐτῶν ἦτο ὡς ἑξῆς:

0—12	μηνῶν	32	θηλάζοντα
1— 5	ἐτῶν	339	παιδία
6—10	»	358	»
11—20	»	499	»
21—30	»	398	»
31—40	»	330	»
41—50	»	144	»
51—60	»	100	»
61—70	»	55	»
71—80	»	15	»
81—90	»	3	»
		2273	

Κατὰ τὸν Ὀρφανίδην[1] ἐν ἔτει 1886 ἐπὶ 3181 ἑλονοσησάντων ἀνῆκον

65	εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν
590	εἰς τὴν παιδικὴν
995	εἰς τὴν νεανικὴν
1411	εἰς τὴν ἀνδρικὴν
120	εἰς τὴν πρεσβυτικὴν
3181	

[1] Λογοδοσία Πρυτάνεως 1886.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΡΑΜΗΤΣΑ [1]

Ἔτη	1—2	2—7	7—15	15—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—80	80—90	100	Σύνολον
1860	25	99	152	325	88	49	21	9	1	—	—	769
1861	14	75	102	198	37	29	9	12	1	—	—	477
1862	15	42	60	166	30	19	9	2	1	—	—	344
1863	6	44	51	110	18	21	3	2	1	—	—	256
1864	27	107	154	364	74	46	32	9	1	—	—	814
1865	120	436	672	1049	253	217	103	57	15	—	2	2924
1866	43	160	286	324	75	77	41	18	3	—	—	1027
1867	46	127	156	266	52	34	24	9	1	—	—	715
1868	26	121	221	318	106	56	59	22	3		—	912
1869	30	162	337	444	134	60	53	23	5	1	—	1249
1870	33	129	256	299	89	45	23	8	1	2	1	886
	385	1502	2447	3863	956	653	357	171	33	3	3	10373

[1] Πρακτικὰ Συνόδου Ἑλλήνων ἰατρῶν 1882, σελ. 145.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΗΜΕΤΕΡΑ

Ἐξαχθεῖσα ἐκ τῶν ἡμερολογίων τῆς Ἀστυκλινικῆς

Ἔτη	0-1	1-2	2-3	3-4	4-7	7-10	10 15	15-20	20-30	30 40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	90 100	Σύνολον
1894	3	4	10	7	28	34	66	88	117	69	53	35	17	8	3	—	542
1895	9	8	16	23	60	83	103	112	174	96	89	60	23	10	3	1	870
1896	6	13	11	15	53	60	80	87	154	89	80	70	21	10	1	1	751
1897	11	18	32	26	72	61	123	108	258	147	88	55	24	7	2	—	1032
1898	2	16	13	9	50	52	77	96	180	107	70	45	40	11	2	1	771
1899	6	8	15	9	29	53	65	73	118	69	59	34	13	5	—	—	556
1900	6	16	15	13	20	35	50	64	104	54	39	25	2	1	—	—	444
1901	6	11	8	15	33	38	51	71	109	74	46	31	8	1	—	—	502
1902	—	10	8	5	23	19	48	66	90	47	40	23	16	2	—	—	397
1903	4	5	10	13	36	31	59	77	106	95	60	35	29	4	—	—	564
	53	109	138	135	404	466	722	842	1410	847	624	413	193	59	11	3	6429

Σπουδάζοντες τὰς ἀνωτέρω τέσσαρας στατιστικὰς τῶν ἡλικιῶν, ἐξάγομεν ὅτι ἡ μᾶλλον προσβαλλομένη ἡλικία εἶνε ἡ παιδικὴ ἀπὸ 7—15 ἐτῶν, ἡ παρέχουσα δὲ τὴν μικροτέραν νοσηρότητα εἶνε ἡ νηπιακὴ καὶ πρεσβυτικὴ ἡλικία. Οὕτως.

Ἐπὶ	11781	ἑλονοσ.	προσεβλ.	150	ἀπὸ	0— 1	ἐτ. Ἀναλ.	1,27 %
»	18973	»	»	3012	»	1— 7	» »	15,87 %
»	16802	»	»	3635	»	7—15	» »	21,63 %
»	6429	»	»	842	»	15—20	» »	13,09 %
»	8600	»	»	1808	»	20—30	» »	22,30 %
»	18973	»	»	2033	»	30—40	» »	10,69 %
»	18973	»	»	1507	»	40—50	» »	7,95 %
»	18973	»	»	870	»	50—60	» »	4,58 %
»	18973	»	»	403	»	60—70	» »	2,12 %
»	18973	»	»	107	»	70—80	» »	0,55 %
»	18973	»	»	17	»	80—90	» »	0,08 %
»	18973	»	»	6	»	90 100	» »	0,30 ‰

Φῦλον. Κατὰ τοὺς ξένους συγγραφεῖς ἡ ἑλονοσία προσβάλλει μᾶλλον τὸ ἄρρεν φῦλον, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ, παρ' ἡμῖν ὅμως ἡ διάκρισις αὕτη φρονοῦμεν ὅτι δὲν ὑφίσταται, καθόσον ἀνὰ τοὺς γεωργικοὺς καὶ ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς καὶ αἱ γυναῖκες ἔτι ἐργάζονται μετέχουσαι πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀνδρῶν.

Ἰδιοσυγκρασία. Ὡς πρὸς τὰς ἰδιοσυγκρασίας τῶν ἀτόμων οὐδεμία ἀπολύτως διάκρισις ὑφίσταται· οὐχ ἧττον εἶνε γεγονός, ὅτι ἄτομά τινα ἔχουσι φυσικὴν ἀνοσίαν πρὸς τὴν ἑλομίανσιν, τὰ ἄτομα δὲ ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους διαθέσεις.

Ἐπάγγελμα. Ὡς πρὸς τὰ ἐπαγγέλματα οἱ μᾶλλον ἐκτιθέμενοι εἶνε οἱ γεωργοί, οἱ καλλιεργηταί, οἱ κηπουροί, οἱ ἀγγειοπλάσται καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἔχοντες ἐπάγγελμα συναφὲς πρὸς τὴν γῆν, ὡς λ.χ. οἱ ἐργαζόμενοι ἐν τοῖς μεταλλείοις, ἐν ταῖς ἐκχωματώσεσιν, ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν διωρύγων κ.λ., ἔτι δὲ καὶ οἱ ἔχοντες ἔργον συναφὲς πρὸς τὰ ἕλη, ὡς οἱ καθαρισταὶ τῶν αὐλάκων, οἱ θερισταὶ τῶν ἐν αὐτοῖς καλαμοειδῶν φυτῶν (ψάθης, βούρλων κ.λ.), οἱ βουκόλοι κ.λ. καὶ πάντες οἱ ὡς ἐκ τοῦ ἔργου αὐτῶν διερχόμενοι τὰς νύκτας ἐν ὑπαίθρῳ.

Ἐκτὸς τῶν ἐπαγγελμάτων τούτων οἱ στρατιῶται βαρὺν ἀποτίνουσι

τῇ ἑλονοσίᾳ τὸν φόρον, τὸ $^1/_3$ δὲ τῆς παρ' ἡμῖν γενικῆς νοσηρότητος ἐν τῷ στρατῷ καλύπτουσιν οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί· οὕτω κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ καθηγητοῦ Σάββα[1] Ἐπὶ 36392 ἀσθενῶν 14396 ἔπασχον ἐξ ἑλειογενῶν νόσων.

Κατά τινα στατιστικὴν ἡμῶν[2] ἐπὶ 153158 ἀσθενῶν 60125 ἔπασχον ἐξ ἑλειογενῶν νόσων. Κατὰ δὲ τὰς στατιστικὰς πληροφορίας τοῦ Τυπάλδου[3] ἐπὶ μέσης δυνάμεως ἀνδρῶν τῆς τελευταίας δεκαετίας συμποσουμένων εἰς 192055 προσεβλήθησαν ἐξ ἑλειογενῶν νόσων 68396. Ἡ ἐν τῷ στρατῷ δ' ἑλονοσία κατὰ τὴν τελευταίαν 18ετίαν, ὡς ἀναφέρει ὁ ἴδιος, κυμαίνεται ἐπὶ τοῦ ὅλου τῶν νοσηλευθέντων ἀπὸ 14—30 % κατ' ἔτος.

Οἱ στρατοὶ οἱ διενεργοῦντες στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις βαρὺν ὡσαύτως ἀποτίνουσι τὸν φόρον τῇ ἑλονοσίᾳ, ὡς λ. χ. ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ὁ ἐλθὼν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸ 1828, καὶ ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ ἔτι ὁ κατὰ τὸ 1897 Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.

Κατὰ τὸν Ῥωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877 ὁ στρατὸς τοῦ Δουνάβεως ἠρίθμει 140,000 περιπτώσεις ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ 1092 θανάτους. Ὁ δ' Ἀγγλικὸς στρατὸς ἐν Κύπρῳ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς κατοχῆς εἶχε θνησιμότητα ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν 40,27 ‰.

Παραβάλλοντες τὰς στατιστικὰς τῆς ἐξ ἑλονοσίας νοσηρότητος τῶν ξένων στρατῶν πρὸς τὰς τοῦ ἡμετέρου παρατηροῦμεν τὸ θλιβερὸν πόρισμα, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καταθλίβεται ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας ὑπὲρ πάντα ἄλλον. Τὰ αἴτια τούτου ὄντα τόσον ἁπλᾶ ὅσον καὶ ἀπελπιστικὰ παρακάμπτομεν, ἵνα μὴ παρεξηγηθῶμεν.

Αἴτια ἐξασθενωτικά. Γνωστὸν εἶνε ἀπὸ πολλοῦ, ὅτι οἱ κόποι, οἱ μόχθοι, αἱ πορεῖαι, οἱ παρατεταμένοι περίπατοι, αἱ θλίψεις, αἱ στερήσεις, ἡ ἔνδεια, ἡ ψύξις, αἱ καταχρήσεις, αἱ ἀπώλειαι χυμῶν, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐξασθενωτικαὶ αἰτίαι τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀποτελοῦσι συνθήκας προδιαθετικὰς εὐμενεῖς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλονοσίας. Τοῦτο μᾶλλον καταφανὲς εἶνε προκειμένου περὶ ὑποτροπῶν. Τὰς ὑποτροπὰς δὲ

---

[1] Γαληνὸς 1888. «Πενταετὴς στατιστικὴ τοῦ στρατιωτ. νοσοκομείου Ἀθηνῶν ἀπὸ 1882—1887.

[2] Ἰω. Καρδαμάτη. Πραγματεία περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρ. πυρετοῦ 1900 σελ. 223.

[3] Νοσηρότης καὶ θνητότης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1902. «Πεπραγμένα Συλλόγου Ἑλωδῶν νόσων». Ἔτος 1907.

πάντων τῶν αἰτίων προκαλοῦσι κατ' ἐξοχὴν ὁ κάματος καὶ ἡ ψῦξις. Ἀναμιμνησκόμεθα[1] γυναικός τινος, ἥτις πάσχουσα ἐκ παροδικῆς λευκορροίας ὁσάκις κατὰ τὴν ἔμμηνον αὐτῆς κάθαρσιν μετεχειρίζετο ψυχρὰς πλύσεις, κατελαμβάνετο σταθερῶς ἀπὸ παροξυσμοῦ διαλείποντος πυρετοῦ, ὀφειλομένου οὐχὶ βεβαίως εἰς νεύρωσιν ὑστερικήν, ὡς οὐχὶ σπανίως τοιαῦτα γεγονότα ἀπαντῶσιν, ἀλλ' εἰς ὑποτροπὴν διαλείποντος παροξυσμοῦ φύσεως ἑλειογενοῦς.

Ἕνεκα τῶν πρώτων ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν κατὰ τὸ φθινόπωρον, πάντοτε παρατηρεῖται αὔξησις τῶν περιπτώσεων τῆς ἑλονοσίας. Εἰς ἁπάσας τὰς ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν ἃς παρηκολουθήσαμεν, παρετηρήσαμεν κατὰ μῆνα 8βριον αὔξησιν μεγάλην τῶν περιπτώσεων, ἡ δὲ ἐπιδημία ἐφαίνετο ὡσεὶ νὰ εἶχε τὸ μεγαλείτερον ὕψος κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον. Ἡ ἐπίτασις αὕτη τῆς ἐπιδημίας ὀφείλεται βεβαίως οὐχὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν πρωτογενῶν περιπτώσεων, ἀλλ' εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν ὑποτροπῶν ἕνεκα τῆς ψύξεως. Ὡς πρὸς τὴν ἐπήρειαν τοῦ καμάτου, ἀπόδειξιν ἐναργῆ ἀνευρίσκομεν σπουδάζοντες τὰς ἐν τῷ στρατῷ ἐπιδημίας, κατ' αὐτὰς δὲ μῆνες, καθ' οὓς κατ' ἐξοχὴν οἱ πλειότεροι τῶν στρατιωτῶν νοσηλεύονται ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς νοσοκομείοις καὶ θεραπευτηρίοις, εἶνε ὁ Αὔγουστος καὶ ὁ Ὀκτώβριος.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ ἀρχιάτρου Τυπάλδου ἀφορῶσαν εἰς 21,300 περιπτώσεις ἑλονοσίας, αὗται ὡς ἑξῆς κατανέμονται κατὰ μῆνα.

Ἰανουάριος	912
Φεβρουάριος	824
Μάρτιος	772
Ἀπρίλιος	808
Μάϊος	858
Ἰούνιος	1632
Ἰούλιος	2524
Αὔγουστος	3346
Σεπτέμβριος	2528
Ὀκτώβριος	3074
Νοέμβριος	2218
Δεκέμβριος	1814
	21310

[1] Γαληνός. Ἀριθ 4, 29 Ἰανουαρ. 1894 σελ. 51—52.

Εἰς τὴν στατιστικὴν ταύτην δὲν περιλαμβάνονται αἱ ἀνὰ τοὺς στρατῶνας θεραπευόμεναι περιπτώσεις, ὧν μέγας ὁ ἀριθμός· αἱ περιπτώσεις αὗται καταλογιζόμεναι ἀσφαλῶς θὰ ἐδείκνυον τὴν μεγαλειτέραν αὔξησιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον. Ἡ κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἐπίτασις τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ ἕνεκα τῆς ἀθρόας προσελεύσεως τῶν κληρωτῶν, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰς τὸν κάματον εἰς ὃν ἕνεκα τῶν ἐπιπόνων καὶ συντόνων γυμνασίων ὑποβάλλονται οἱ ἐξ ἑλονοσίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ προπάσχοντες νεοσύλλεκτοι, τὸ δὲ καὶ ἐκ τῆς ψύξεως, ὡς τοῦτο παρετηρήσαμεν κατὰ τὰ ἔτη 1902, 1903, 1904 καὶ 1907, καθ' ἃ αἱ πλειότεραι περιπτώσεις ἑλονοσούντων παρετηρήθησαν οὐχὶ κατ' Αὔγουστον, ἀλλὰ κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον. Τὸ ψῦχος, λέγει ὁ Καραμήτσας, εἶνε μία τῶν συχνοτάτων προφάσεων τῶν διαλειπόντων, καὶ τοῦτο δὲ καὶ τὰ λοιπὰ μνημονευθέντα αἴτια ἐν καιρῷ ἐπιδημίας ἢ καθ' ὃν χρόνον ἐπικρατεῖ ἡ ἐνδημία, προκαλοῦσι τὴν ἐκδήλωσιν τῶν ἑλειογενῶν νοσημάτων οὐ μόνον ἐν τόπῳ ἑλώδει, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ μὴ ἑλώδει, ὁσάκις ἄνθρωποι μεταβῶσιν εἰς αὐτὸν ἐξ ἑλωδῶν χωρῶν καὶ φέροντες ἐν ἑαυτοῖς τὸ μίασμα ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς τῶν ἀνωτέρω προφάσεων, ἰδίως εἰς τὸ ψῦχος.

Πολλοὶ τῶν πασχόντων ἐκ διαλειπόντων πυρετῶν μετὰ τὴν χρῆσιν ψυχρῶν λουτρῶν ὑφίστανται ὑποτροπάς. Εἴχομεν μεταξὺ ἄλλων ἀσθενῆ τινα ἐξ Ἀθηνῶν τὸν Ἀνδρ. Κουσουρῆν πάσχοντα ἐκ διαλειπόντων πυρετῶν, ὅστις, ὁσάκις κατὰ τὸ θέρος ἐλάμβανε θαλάσσιον λουτρόν, ὑφίστατο μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἰσχυρότατον παροξυσμόν· φρονῶν δ' ἀνοήτως ὅτι διὰ τῶν ψυχρολουσιῶν ἠδύνατο νὰ θεραπευθῇ, ὑπέστη 30 ἐντόνους παροξυσμούς, ὅσα δηλαδὴ καὶ λουτρὰ ἔλαβεν. Ἀλλὰ καὶ τὸν χειμῶνα ἔτι, ὁσάκις ἐλούετο τὸ πρόσωπόν του μὲ ψυχρὸν ὕδωρ, ὑφίστατο παροξυσμόν. Οἱ ἐκ τῶν Τροπικῶν χωρῶν ἐπανακάμπτοντες εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ κρούονται ἐκ παροξυσμῶν, ἕνεκα τῆς ἐπηρείας τῆς ἀτμοσφαιρικῆς διαφορᾶς. Μεταξὺ δὲ τῶν ἰσχυροτέρων προδιαθετικῶν αἰτίων καὶ ὁ Θεοφανίδης καταλογίζει τὴν ψύξιν.

Ἡ ἔμμηνος κάθαρσις ἐκτὸς τοῦ ψύχους, ὡς παρετηρήσαμεν, ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τοῦ αἵματος, συντελεῖ ἐνίοτε, εἰς τὰς ὑποτροπάς. Ἐπὶ γυναικῶν δὲ πασχουσῶν ταυτοχρόνως ἐκ φυματιώσεως καὶ ἑλονοσίας ἡ ἔμμηνος κάθαρσις οὖσα συντομωτέρα κατὰ τὰ χρονικὰ διαστήματα, παρετηρήσαμεν ὅτι δίδει συχνάκις ἀφορμὴν εἰς παρο-

ξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν ἐξακριβωθέντας καὶ μικροσκοπικῶς.

Δίαιτα. Πόσις ὑδάτων. Ἡ κακὴ δίαιτα καὶ ἡ ἀνεπαρκὴς διατροφή, ὡς μέσα ἐξασθενωτικὰ τοῦ ὀργανισμοῦ, δύνανται νὰ καταλογισθῶσι μεταξὺ τῶν προδιαθετικῶν αἰτίων, οὐχὶ ὅμως καὶ μεταξὺ τῶν δυναμένων νὰ προκαλέσωσι τὴν νόσον. Πολλοὶ καταλογίζουσι τὴν κατάχρησιν τῶν καρπῶν ὡς αἰτίαν τῆς νόσου, ἡ γνώμη αὕτη εἶνε πάντως σφαλερά, ἀφοῦ ὡς γνωστὸν ἡ ἑλονοσία ὀφείλεται εἰς εἰδικὸν αἴτιον τὸ ἑλοπαράσιτον, τὸ ὁποῖον δὲν μεταδίδεται ἄλλως ἢ διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων.

Πολλὴ σημασία ἀπεδίδετο ὡσαύτως εἰς τὴν πόσιν στασίμων ὑδάτων. Ὁ Ἱπποκράτης ὡς ἑξῆς ἐχαρακτήρισε τὴν βλαβερὰν πόσιν τῶν στατῶν ἢ ἑλωδέων ὑδάτων. «Ὁκόσα μὲν οὖν ἐστιν ἑλώδεα καὶ στάσιμα καὶ λιμναῖα, ταῦτα ἀνάγκη τοῦ μὲν θέρεος εἶναι θερμὰ καὶ παχέα καὶ ὀδμὴν ἔχοντα, ἅτε οὐκ ἀπόρρυτα ἐόντα............ τοῖσι δὲ πίνουσι σπλῆνας μὲν αἰεὶ μεγάλους εἶναι καὶ μεμυωμένους, καὶ τὰς γαστέρας σκληράς τε καὶ λεπτὰς καὶ θερμάς»[1].

Τὴν πόσιν ἑλωδῶν ὑδάτων οὐ μόνον ὡς προδιαθετικόν, ἀλλὰ καὶ ὡς πυρετογόνον αἴτιον πολλοὶ τῶν ἰατρῶν καὶ μέχρι σήμερον ἔτι κακῶς θεωροῦσιν. Μονομερῆ γεγονότα πολλὰ ἀναφέρει ἡ ἰατρικὴ ἱστορία. Ἐν τούτοις τὰ ἑλώδη ταῦτα ὕδατα πινόμενα οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ προκαλέσωσιν ἢ γαστρεντερικὰ συμπτώματα, ὡς δυσπεψίας καὶ λοιπὰς ἄλλας πεπτικὰς διαταραχάς, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τὴν ἑλονοσίαν, καθόσον τὰ σπέρματα τῆς νόσου, ὡς ἀπεδείχθη, δὲν περιέχονται ἐν αὐτοῖς, οὐδ' ἡ μολυσματικότης τῶν μολυνθέντων κωνώπων μεταδίδεται διὰ τῶν ὠαρίων ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Ἐπήρεια τῶν φυλῶν. Μέχρι τινὸς ἡ μαύρη φυλὴ ἐθεωρεῖτο ὅτι ἀπήλαυεν ἀπολύτου φυσικῆς ἀνοσίας ὡς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ γνώμη αὕτη διεσείσθη καὶ παρετηρήθη ὅτι ἡ ἀνοσία αὕτη δὲν ἦτο φυσικὴ ἀλλ' ἐπίκτητος, ἀπαντῶσα ὡς τοιαύτη καὶ εἰς πάντας τοὺς ἐγκλιματισθέντας. Παρετηρήθη δ' ἔτι ὅτι ἡ μαύρη φυλὴ ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν τῶν ἐπηλύδων Εὐρωπαίων παρουσιάζει ὄντως σχετικὴν ἀνοσίαν καὶ ὅτι οἱ Ἰθαγενεῖς προσβάλλονται ὡς πάντες οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξ ἁπασῶν τῶν μορφῶν τῆς ἑλονοσίας μέχρι τῆς βαρείας ἑλειογενοῦς καχεξίας ὡς καὶ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας.

---

[1] Περὶ ἀέρων ὑδάτων καὶ νόσων, τόμ. 2ος, σελ. 26.

Οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Κρεόλαι, λέγει ὁ Laveran, δὲν εἶνε ποσῶς προφυλαγμένοι ἐκ τῆς ἑλονοσίας, ὁ δὲ χολώδης αἱματουρικὸς ἐκαλεῖτο ἄλλοτε ὑπὸ τῶν ἐν Ἀντίλλαις ἰατρῶν «fièvre jaune des acclimatés et des creoles». Παρ' ἡμῖν ἡ φυλὴ τῶν Ἀθιγγάνων προσομοιάζουσα ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν τῶν Ἰθαγενῶν τῶν Τροπικῶν χωρῶν, δύναται ἔν τινι μέτρῳ νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης τοῦ Laveran, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν παρατηρητῶν. Οἱ Ἀθίγγανοι, σκηνῖται, διαιτώμενοι κακῶς καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ἐπηρείας τῶν αἰτίων τῆς ἑλονοσίας, οὐδεμίαν σχετικὴν ἀνοσίαν παρουσιάζουσι συγκριτικῶς πρὸς ἡμᾶς, βαρὺν δὲ καὶ οὗτοι ἀποτίνουσι τὸν φόρον τῇ ἑλονοσίᾳ, ὡς πάντες οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς χώρας. Κατὰ τὰς ἐρεύνας ἡμῶν ἐπὶ τῆς φυλῆς ταύτης ἀνὰ τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ Κράτους, ὡς λ.χ. ἐν Ἀκαρνανίᾳ, ἐν Φθιώτιδι, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν τῷ δήμῳ Ὠρωπίων κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905, καὶ τελευταῖον ἐν Μαραθῶνι, παρετηρήσαμεν δεινῶς πάσχοντας καὶ τούτους ἐκ τῆς ἑλονοσίας, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν παιδίων αὐτῶν εἶχον τὸν σπλῆνα διωγκωμένον, ὅσων δ' ἐξητάσαμεν τὸ αἷμα τὰ πλεῖστα ἔφερον ἐν αὐτῷ ἑλοπαράσιτα. Οὐδεμία ἄρα διαφορὰ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν Ἀθιγγάνων καὶ σκηνιτῶν ὡς πρὸς τὴν ἀντοχὴν εἰς τὴν ἑλονοσίαν συγκριτικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς κατοίκους τῆς ἡμετέρας χώρας, ὡς οὐδεμία διαφορὰ ἀνοσίας ἀπαντᾷ καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν ἐν ταῖς τροπικαῖς χώραις.

Φυσικὴ καὶ Ἐπίκτητος ἀνοσία. Ἡ φυσικὴ πρὸς τὴν ἑλονοσίαν ἀνοσία παρατηρεῖται κατὰ τὴν ἐνδομήτριον ζωήν, καθ' ὅσον ὡς ἀποδεικνύομεν εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ συγγενοῦς ἑλονοσίας (Μέρος Β') ἡ νόσος δὲν μεταδίδεται ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον διὰ τοῦ πλακοῦντος. Παρατείνεται δὲ ἡ ἀνοσία καὶ κατὰ τὴν ἐξωμήτριον ζωήν, ἀπὸ ἑνὸς μέχρι τριῶν μηνῶν περίπου. Οὐχ ἧττον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις θηλάζοντά τινα μεγαλειτέρας ἡλικίας παρετηρήσαμεν φέροντα ἐν τῷ περιφερικῷ αὐτῶν αἵματι ἑλοπαράσιτα ἄνευ οὐδεμιᾶς νοσηρᾶς ἐκδηλώσεως. Τὴν φυσικὴν ταύτην ἀνοσίαν παρετηρήσαμεν ὁμοίως καὶ εἰς ἄτομα διαφόρου ἡλικίας, οὐδέποτε δ' ὑποστάντα παροξυσμοὺς ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ὁ Celli ὡσαύτως παρετήρησε τοῦτο καὶ ἀνέφερε περιπτώσεις πέντε ἀτόμων, τὰ ὁποῖα καίτοι ἔζων εἰς ἑλειογενεῖς ἑστίας οὐδέποτε παρουσίασαν ἑλειογενεῖς πυρετούς. Τοιαῦτα ἄτομα παρετηρήσαμεν καὶ ἡμεῖς εἴς τε τὸ ἕλος Μεγάλη Βρύσις ὡς καὶ εἰς Μαραθῶνα. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἕλος Μεγάλη Βρύσις μεταξὺ 50 χωρικῶν

ἀνεύρομεν δύο ἄτομα, εἰς δὲ τὸν ἑλωδέστατον Μαραθῶνα μεταξὺ 1666 κατοίκων, οὓς εἴχομεν ὑπὸ τὴν ἰατρικὴν ἐπίβλεψιν, παρετηρήσαμεν 15 ἄτομα παρουσιάζοντα τὴν φυσικὴν ταύτην ἀνοσίαν ἀναλογοῦσαν πρὸς 9 $^0/_{00}$. Τὰ ἄτομα ταῦτα ἐξετασθέντα κατὰ μῆνα Μάϊον ὡς καὶ κατὰ Νβριον εἶχον σπλῆνα φυσιολογικόν, ἦγον δὲ τὴν ἑξῆς ἡλικίαν, 17, 19, 21, 30, 35, 45, 46, 50, 54, 55, 59, 60, 64, 65 καὶ 85 ἐτῶν. Τούτων τὰ 14 ἦσαν ἄρρενα καὶ 1 θῆλυ. Ἐκ τῶν τοῦ ἕλους Μεγάλη Βρύσις τὰ δύο ἄτομα ὁ πατὴρ Σταῦρος Τριανταφύλλου ἐτῶν 55 καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος 16 ἐτῶν, οὐδέποτε προσεβλήθησαν ἐξ ἑλονοσίας οὐδὲ ἔλαβον ποτὲ κινίνην. Τὴν οἰκογενειακὴν ἀνοσίαν πρὸς τὴν ἑλομίανσιν παρετηρήσαμεν καὶ μεταξὺ τῶν ἐν Μαραθῶνι περιπτώσεων.

Ὁ A. Plehn, ὁ Ziemann, ὁ Steuber ὡς καὶ ἄλλοι, παρετήρησαν τὴν ἀνοσίαν ταύτην μεταξὺ τῶν Ἰθαγενῶν τῶν Τροπικῶν χωρῶν, οἵτινες ἐνῷ ἔφερον ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτῶν, οὐχ᾽ ἧττον δὲν παρουσίαζον πυρετικὰς ἐκδηλώσεις.

Πολλοὶ τῶν συγγραφέων ὑποστηρίζουσιν ὅτι τὰ ἑλειογενῆ νοσήματα προδιαθέτουσιν εἰς νέας προσβολὰς χωρὶς νὰ ἐμφέρωσιν ἀνοσίαν. «Οὐδεμία γνησία ἑλειογενὴς νόσος, λέγει ὁ Griesinger, καθιστᾷ τὸν παθόντα ἄνοσον εἰς νέαν προσβολήν. Ἡ μακρὰ διάθεσις, ἣν τὰ ἑλειογενῆ νοσήματα μετὰ πρώτην προσβολὴν καταλείπουσιν, ὑποδεικνύει τῆς ἰδιοσυστασίας διαταραχήν, ἥτις, ὅπως τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ ἀρθρίτιδος, συφιλίδος καὶ διὰ μολύβδου δηλητηριάσεως, δύναται μὲν ἐπὶ μακρὸν νὰ μείνῃ ἄνευ συμπτώματος καὶ νὰ ἀποσβεσθῇ κατὰ μικρόν, ἐκ παντοίων ὅμως προφάσεων ἐπιτείνεται εἰς ὀξείας ἐκδηλώσεις, εἰς νέους πυρετικοὺς παροξυσμούς». Ἀληθῶς δ᾽ ὄντως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν ἑλονοσίαν εἶνε αἱ συχναὶ τῆς νόσου ὑποτροπαὶ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα.

Τὴν διαβάθμισιν τῆς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν εὐπαθείας κατ᾽ ἄτομα διακρίνομεν ὡς ἑξῆς:

Α΄ Εἰς ἄτομα ἅτινα ἄνευ οὐδεμιᾶς θεραπείας ἀπαλλάσσονται τῆς ἑλονοσίας δι᾽ αὐτοθεραπείας.

Β΄ Εἰς ἄτομα ἅτινα ἐλαφρότατα προσβληθέντα ἐκ τῆς ἑλονοσίας θεραπεύονται ταχέως.

Γ΄ Εἰς ἄτομα ἅτινα μετὰ ἔντονον πλὴν βραχυχρόνιον λοίμωξιν κατέστησαν τοῦ λοιποῦ ἄνοσα, χωρὶς νὰ λαμβάνωσιν οὐδέποτε κινίνην προ-

φυλακτικῶς. (Τοιαῦτα δ' ἄτομα παρετηρήσαμεν μεταξὺ τῶν ἐπηλύδων, καὶ μεταξὺ τούτων ἀναφέρομεν τὸν ὑποδιευθυντὴν τῆς ἑταιρείας Κωπαΐδος Andeiw Bruce ὅστις μετὰ 4 ἐτῶν διαμονὴν ἐν Κωπαΐδι προσβληθεὶς ἐπὶ δύο μῆνας ἐντόνως, ἔκτοτε μέχρι σήμερον πενταετίαν ὅλην ἔχει καλῶς).

Δ' Εἰς ἄτομα πάσχοντα ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα, παρ' ὅλην τὴν ἐνεργὸν θεραπείαν ἣν ἐφαρμόζουσιν.

Τὰ ἄτομα καὶ τῶν τεσσάρων τούτων κατηγοριῶν μετὰ τὴν πάροδον τῶν παροξυσμῶν προσκτῶνται τὴν πρὸς τὴν ἑλομόλυνσιν ἀνοσίαν, οὐχὶ δ' ὅμως ἀπολύτως ἀλλὰ σχετικῶς. Ὁ Plehn [1] ἀντιθέτως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Koch καὶ Firket, φρονεῖ ὅτι δύναται νὰ προσκτήσηταί τις τὴν ἀνοσίαν μεταχειριζόμενος προφυλακτικῶς τὴν κινίνην. Ἡ μορφὴ τῆς ἑλονοσίας ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν ἀνοσίαν συνοδεύεται ὑπὸ ἀναιμίας πλέον ἢ ἧττον ἐκσεσημασμένης μετ' ἀπωλείας ἀξιοσημειώτου τῆς αἱμοσφαιρίνης. Προσκτᾶται δὲ ἡ ἀνοσία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἤτοι ἀφοῦ ὁ ὀργανισμὸς ὑποστῇ ἐπανειλημμένας περιόδους προσβολῶν εἴτε ὑπὸ τύπον ὀξὺν εἴτε ὑπὸ τύπον χρόνιον. Ὁ Celli [2] ἀναφέρει ὅτι ἡ ἀνοσία ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰς μᾶλλον ἑλοβριθεῖς περὶ τὴν Ῥώμην ἑστίας παρ' ἀτόμοις ὑποστᾶσι πρότερον ἑλειογενῆ καχεξίαν, πλὴν σπανιώτατα.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε λεχθέντων ἐξάγεται ὅτι ὑφίστανται περιπτώσεις τινὲς καθ' ἃς τὴν πρώτην πρόσβολὴν τῆς ἑλονοσίας ἀκολουθεῖ ἡ ἀνοσία, ὡς ὁ Koch, Celli, Plehn, Firkel, Ziemann, Kohlbrugge, Billet κ.λ. παρετήρησαν, ἀλλὰ τὴν ἐπίκτητον ταύτην ἀνοσίαν ἐνδοιάζομεν νὰ δεχθῶμεν καὶ ἀπόλυτον, ὡς διαρκῆ δῆλον ὅτι. Διακρίνομεν δὲ ταύτης τὴν πρόσκαιρον, καὶ τὴν μετὰ λίαν μακρὰ χρονικὰ διαστήματα ἀναφαινομένην ἕνεκα ἀναμολύνσεως· ἄλλως τε ἐὰν ἡ κατὰ τὴν παιδικὴν χρονία ἑλομόλυνσις συναπέφερε τὴν ἐπίκτητον ἀνοσίαν μονίμως, διαρκῶς, τότε ἔδει νὰ μὴ συναντῶμεν ἑλονοσοῦντας ἀνὰ τὰς προϊούσας ἡλικίας. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι οὐχὶ σπανίως συναντῶμεν ἑλοκαχέκτας εἰς μεγάλην ἡλικίαν, κατὰ δὲ τὰς ἐκτεταμένας ἐπιδημίας καὶ πανδημίας οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ προσβάλλουσι τοὺς πάντας οὐδεμιᾶς ἡλικίας φειδόμενοι. Καὶ πρόσκαι-

---

1 A. Plehn. Weiteres ü Malaria Immunität und Latenz-periode. Iena.
2 Celli. Per la lotta contro la Malaria policlin, 1901-1902 p 213.

ρον μὲν ἀνοσίαν συχνῶς ἀπαντῶμεν, μετὰ ἔντονον ἢ καὶ μετρίως ἔντονον παροξυσμόν, συνήθως δὲ ἡ πρόσκαιρος αὕτη ἀνοσία, ἡ εἰς ἡμέρας τινὰς μόνον περιοριζομένη, ἐκδηλοῦται μετὰ τὴν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἐμφάνισιν τῶν γαμετῶν, ἄλλοτε δὲ μετὰ τὴν ἐξάνθησιν τοῦ ἐπιχειλίου ἕρπητος.

Ἡ μᾶλλον ἔμμονος, ἡ μᾶλλον διαρκής, ἡ καλουμένη ἐπίκτητος ἀνοσία ἡ ἀπαντῶσα μετὰ λίαν μακρὰ χρονικὰ διαστήματα, μετὰ ἔτη, προσκτᾶται συνήθως μετὰ περίοδον ἐπανειλημμένων παροξυσμῶν, μετὰ πάροδον ἑλειογενοῦς καχεξίας, σπανιώτερον δ' ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄτομα ἅτινα ἐλαφρῶς ἐνόσησαν ἐκ τῆς ἑλονοσίας ἢ καὶ λανθανόντως, ἀπαντᾷ δὲ μᾶλλον μεταξὺ τῶν ἐνηλίκων, καθόσον κατὰ τὸν γενικὸν κανόνα τῶν λοιμώξεων, τὰ νεαρὰ ἄτομα εὐχερέστερον προσβάλλονται ὑπὸ τούτων.

Ποῖαι ὅμως εἶνε αἱ χημικαὶ συνθῆκαι αἱ ἐπάγουσαι τὴν ἀνοσίαν ;

Ὁ **Plehn** ἀποδίδει τὴν ἀνοσίαν ὡς ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐν τῷ αἵματι παρουσίαν τῶν οὐδετεροφίλων. Φρονεῖ δ' ὅτι ἡ ἀνοσία ὀφείλεται, εἴτε διότι αἱ προερχόμεναι κατὰ τὴν σποροποίησιν τοῦ ἑλοπαρασίτου τοξῖναι ἐξουδετεροῦνται ἀπὸ εἰδικῶν τινων οὐσιῶν, εἴτε διότι αἱ δακτυλιοειδεῖς μορφαὶ δὲν φθάνουσι μέχρι σποροποιήσεως, ἀλλὰ καταστρέφονται ἐντὸς τοῦ αἱμοσφαιρίου διὰ τῶν ἀντιτοξινῶν. Θεωρητικῶς ἡ γνώμη αὕτη εἶνε λίαν ἐπαγωγός, λέγομεν δὲ θεωρητικῶς διότι ἐπὶ ὀκτὼ περιπτώσεων τὰς ὁποίας ἐπὶ πολὺ ἐσπουδάσαμεν, παρετηρήσαμεν ἁπάσας τὰς σχιζογονικὰς μορφάς, σημεῖον ἀλάνθαστον τῆς πλήρους ἐξελίξεως τῶν ἑλοπαρασίτων. Ἡ πιθανωτέρα γνώμη ἡ ἐπάγουσα τὴν ἀνοσίαν εἶνε ἡ τῶν ἀντιτοξινῶν, αἵτινες ἐξουδετεροῦσι τὰς ἐκκρινομένας κατὰ τὴν σχιζογονίαν ἑλοτοξίνας.

Ὁ *Celli*, *Casagrandi* καὶ *Carducci*[1] φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἀνοσία ὀφείλεται εἰς αἱμολυσίνην εἰδικήν, ὁ δὲ *Billet*[2] φρονεῖ ὅτι ἡ ἀνοσία πρὸς τὴν ἑλομόλυνσιν εἶνε ἀπότοκος τῆς ἀπαντώσης μονοπυρήνου ὑπερλευκοκυττώσεως.

Ἐξάπλωσις τῆς νόσου

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἰατρικὴν γεωγραφίαν, ἐξάγομεν τὸ

[1] La malaria in Italia durante il 1901 Atti de Soc. p. gli St. d. Malar. p. 628.

[2] Billet Raport au XIII Congrés. Bruxelles 1903.

συμπέρασμα ὅτι ἡ ἑλονοσία εἶνε πανταχοῦ διαδεδομένη. Νόσος ἄρα παγκοσμία καὶ πάσας τὰς ἠπείρους καὶ φυλὰς λυμαινομένη, καὶ δὲν δυνάμεθα, ὡς λέγει ὁ Griesinger, νὰ ἀνεύρωμεν χώραν ὑψηλὴν ἢ ἴδιόν τινα γεωλογικὸν σχηματισμὸν πάντη πεφυλαγμένον ἐκ τῆς νόσου ταύτης.

Ἀριθμοί τινες δύνανται νὰ δώσωσιν ἰδέαν τῆς ἐκτάσεως τῆς ἑλονοσίας. Ἐν Ἰταλίᾳ πρό τινων χρόνων, ὡς ἀναφέρει ὁ Celli, 2,000,000 ἄτομα προσεβάλλοντο ἐτησίως καὶ ἀπέθνησκον 15,000. Ἐν Ἰνδίαις 500,000 ἄτομα ἀποθνήσκουσι κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ἐν Ἀλγερίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1904 προσεβλήθησαν 240,000 ἄτομα καὶ ἀπεβίωσαν 18,000!!

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας αἱ ἐκτεταμέναι αὗται ἀνὰ τὰς χώρας πάσας ἐνδημίαι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, κατόπιν τῶν γενομένων ἀντιπλημμυρικῶν καὶ ἐξυγιαστικῶν ἔργων, δὲν ἀπαντῶσιν ὡς ἄλλοτε. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε μεγάλως ἡ ἀνάπτυξις τῆς καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους, ἡ ὑπὸ μεγάλην κλίμακα κατασκευὴ ἀντιπλημμυρικῶν καὶ ἐξυγιαστικῶν ἔργων, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ ἐχθροῦ, κατόπιν τῶν γενομένων πρὸ δεκαετίας ἀνακαλύψεων, καὶ ἡ εἰς μεγάλην κλίμακα χρῆσις τῆς κινίνης. Αἱ Κάτω Χῶραι λ. χ. αἵτινες ἄλλοτε ἐν Εὐρώπῃ παρεῖχον θέαμα λυπηρότατον, λυμαινόμεναι κυριολεκτικῶς ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας, σήμερον δὲν ἔχουσιν ἢ περιπτώσεις τινὰς σποραδικὰς ἠπίας ἑλονοσίας. Εἰς Ἀγγλίαν ἔνθα κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν Morton, Willis, Sydenham καὶ Graves ἐνεδήμουν ἄλλοτε οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί, σήμερον τελείως οὗτοι ἐξηλείφθησαν ἐκ τοῦ νοσολογικοῦ χάρτου τῆς χώρας ταύτης. Εἰς Γαλλίαν ἡ ἑλονοσία περιωρίσθη μεγάλως, μόνον δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὰς Παριστρίους χώρας, τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, εἰς τὰ περὶ τὸν Αἷμον κράτη, εἰς τὰ περὶ τὸν Καύκασον, εἰς τὴν Μεσημβρινὴν Εὐρώπην, καὶ τὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου, ἀπαντᾷ ἔτι. Εἰς τὰς Τροπικὰς χώρας καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῶν ἠπείρων ὑφίσταται ἔτι ἀλλὰ περιεσταλμένη ἐν μέρει ἕνεκα τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς κινίνης. Παρ' ἡμῖν ἡ ἑλονοσία τὰ μέγιστα εἶνε διαδεδομένη, ἐὰν δὲ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς πληροφορίας τὰς σταλείσας πρὸς τὸν Σύλλογον περιστολῆς τῶν ἑλωδῶν νόσων, ὀλίγαι χῶραι μαστίζονται ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας ὅσον ἡ Ἑλλάς, καθότι 314,864 ἤτοι τὸ $^1/_8$ περίπου τῶν κατοίκων αὐτῆς προσβάλλονται κατ' ἔτος καὶ 2000 ἀποθνήσκουσιν. Ἡ ἑλονοσία παρ' ἡμῖν οὐδεμιᾶς τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους φείδεται, ἐξαίρεσιν ἀποτελοῦσιν ἡ ἐπαρχία Εὐ-

ρυτανίας, ὀρεινά τινα χωρία ὕψους ἄνω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης ὑπὲρ τὰ 1000 μέτρα, καὶ νῆσοί τινες τῶν Κυκλάδων, ὡς ἡ Σῦρος, Ἄνδρος, Θήρα, Τῆνος κλπ. Ἀπολύτως ὅμως ἐξεταζομένου τοῦ θέματος καὶ αἱ γωνίαι αὗται τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου δὲν εἶνε ἐξ ὁλοκλήρου ἀπηλλαγμέναι τῆς ἑλονοσίας, ἀλλὰ παρουσιάζουσι τμήματά τινα μεμονωμένα ἐν οἷς ὄντως ἑλονοσία τοπικῆς προελεύσεως δὲν ἀπαντᾷ.

Ἐκ τῶν τμημάτων τῆς χώρας ἡ Θεσσαλία θλίβεται ἐκ τῆς ἑλονοσίας πλειότερον παντὸς ἄλλου τμήματος, ἐκ δὲ τῶν μεγαλοπόλεων τοῦ Κράτους ἡ πόλις Βόλος φέρεται ὡς πρώτη εἴς τε τὴν ἐκ τῆς ἑλονοσίας νοσηρότητα καὶ θνησιμότητα.

Μέσον δι᾿ οὗ δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸν βαθμὸν τῆς ἑλονοσίας χώρας τινός, εἶνε ἡ σχέσις τῶν ἐκ τῆς ἑλονοσίας θανάτων πρὸς 1000 κατοίκους, ἢ μᾶλλον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ ἑλονοσίας θανάτων πρὸς τὴν γενικὴν θνησιμότητα ἐπὶ τοῖς 100. Στατιστικὴν τοιαύτην ἀρυόμεθα ἐκ πραγματείας τοῦ καθηγητοῦ Σάββα [1], ἣν καὶ παραθέτομεν κατωτέρω.

---

[1] Κ. Γ. Σάββα Ἡ Ἑλονοσία ἐν Ἑλλάδι καὶ τὸ ἔργον τοῦ πρὸς περιστολὴν αὐτῆς Συλλόγου κατὰ τὰ ἔτη 1905 καὶ 1906 σελ. 11.

ΟΙ ΕΞ ΕΛΟΝΟΣΙΑΣ ΘΑΝΑΤΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ 12 ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΝ

Πόλεις	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	Ὁλικὸν θανάτων ἐξ ἑλονοσίας	Μέσος ἐτήσιος ὅρος τῶν θανάτων τούτων	Πληθυσμὸς τῶν πόλεων	Ἀναλογία θανάτων ἐξ ἑλωδῶν νόσων ἐπὶ 10 χιλιάδων κατοίκων	Μέσος ἐτήσιος ἀριθμὸς τῶν ἐν γένει θανάτων	Ἀναλογία τῶν ἐν γένει θανάτων ἐπὶ 1000 κατοίκων	Ἀναλογία τῶν ἐξ ἑλωδῶν νόσων θανάτων πρὸς τοὺς ἐν γένει θανάτους ἐπὶ τοῖς ο/ο
Ἀθῆναι	38	71	78	46	56	46	57	46	438	42	122 053	3,44	3448	28,09	1,21
Πειραιεὺς	30	25	24	24	22	14	25	18	182	23	51.020	4,50	1357	27,14	1,70
Πάτραι	41	38	39	37	31	17	40	15	258	32	37.985	8,42	957	25,18	3,35
Σῦρος	0	2	3	0	1	2	1	0	9	1	22.032	0,45	601	27,32	0,16
Τρίκκαλα	19	20	28	32	20	20	38	21	198	25	21.149	11,83	386	18,29	6,49
Κέρκυρα	2	21	16	8	2	7	4	3	63	8	29.135	2,74	666	22,89	0,12
Βόλος	22	16	10	10	43	46	115	47	309	38	16.788	22,63	450	27,27	8,44
Λάρισα	27	22	22	12	34	32	42	28	219	27	15.373	17,56	357	10,05	7,84
Ζάκυνθος	10	26	33	16	7	11	6	4	113	14	14 906	9,33	332	22,13	4,21
Καλάμαι	15	16	14	14	16	34	28	10	147	30	15.958	12,53	335	20,93	8,92
Πύργος	18	28	28	29	33	23	22	18	199	25	12 708	19,67	338	26,0	7,69
Τρίπολις	5	10	1	6	10	3	2	2	39	5	10.465	4,59	224	21,33	2,23
Ὁλικὸν	227	295	296	234	275	255	380	212	2171	Μέσος ὅρος 270	369 572	9,80	9451	Μέσ. ὅρος 24,14	4,36

ΠΡΩΤΟΖΩΑ

Τὰ πρωτόζῳα εἶνε κατώτατοι ὀργανισμοὶ συνιστάμενοι ἐξ ἑνὸς μονοπυρήνου ἢ καὶ πολυπυρήνου κυττάρου. Τὸ πρωτόζῳον συνίσταται ἐκ πρωτοπλάσματος καὶ πυρῆνος. Καὶ πρωτόπλασμα μὲν εἶνε οὐσία τις ἰξώδης ὑπὸ λεπτοτάτων κοκκίων στιζομένη καὶ ἔχουσα χασμάτια ἢ κενοχώριά τινα ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ὕλης. Τῶν κενοχωρίων τούτων τινὰ μὲν χρησιμεύουσι πρὸς πέψιν τῶν στερεῶν τροφῶν, τινὰ δὲ εἶνε συσταλτὰ καὶ ἀποβάλλουσιν εἰς τὰ ἐκτὸς διαλυτὰς οὐσίας (ἀπεκκρίμματα). Πυρὴν δὲ εἶνε σωμάτιον ἐντὸς τοῦ πρωτοπλάσματος κείμενον συνήθως περὶ τὸ κέντρον, σχῆμα ἔχον ποικίλον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ φυσαλιδοειδές. Διακρίνομεν τοῦ πυρῆνος δύο οὐσίας, τὴν ἄχρωμον μόλις χρωννυμένην διὰ τῶν γνωστῶν χρωστικῶν οὐσιῶν, καὶ τὴν χρωματίνην ἐντονώτατα χρωματιζομένην. Ἐπὶ τοῦ πρωτοπλάσματος συχνῶς διακρίνομεν κοκκία τινά, μελανίνης ἢ μελαγχρωστικῆς, ἢ καὶ αἱμοζωΐνης. Τὰ πρωτόζῳα ζῶσιν ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἢ ἐντὸς λίαν ὑγρῶν τόπων, καὶ προσλαμβάνουσι τὰς τροφὰς δι' ὀσμώσεως ἢ δι' εἴδους στόματος (cytostome). Τελεῖται δ' ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτῶν ἢ διὰ διαιρέσεως εἴτε ἐλευθέρας εἴτε ἐνδοκαψίου, διαιρουμένου τοῦ πυρῆνος εἴτε εἰς δύο ἴσα τμήματα (διχοτομία) ἢ καὶ δι' ἐκβλαστήσεως φύτρων ὡς τοῦτο οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν εἰς τοὺς σφαιρικοὺς σχίζοντας vivax. Ἐνίοτε ἡ διαίρεσις τοῦ πυρῆνος εἶνε πολλαπλῆ· οἱ παραχθέντες νέοι πυρῆνες περιβαλλόμενοι ὑπὸ μοίρας πρωτοπλασματικῆς ὕλης περιβαλλομένης ὑπὸ θήκης ἀποτελοῦσι τοὺς σπόρους τῆς ὁμοταξίας τῶν σπορոζῳαρίων.

Τινὰ τῶν πρωτοζῳαρίων πολλαπλασιάζονται διὰ γονιμοποιήσεως, κατὰ ταύτην δὲ ὁτὲ μὲν μίγνυνται τοῦ αὐτοῦ εἴδους ἄτομα μὴ διακριθέντα εἰς ἄρρενα ἢ θήλεα=(ἰσογαμία) ὁτὲ δὲ δύο διαφόρου φύλου ἄτομα (ἀνισογαμία), ἀποτελοῦντα ἓν σῶμα μεθ' ἑνὸς πυρῆνος.

Τὰ πρωτοζῳάρια κινοῦνται διὰ ψευδοποδίων, μαστιγίων ἢ βλεφα-

ρίδων. Συνηθεστάτη δὲ τούτων κίνησις εἶνε ἡ ἀμοιβαδοειδής, συνισταμένη εἰς ἐπαλλάσσουσαν προσεκβολὴν καὶ συστολὴν τῶν ψευδοποδίων. Ἀναλόγως λοιπὸν τῶν κινητικῶν αὐτῶν ὀργάνων διακρίνομεν τὰ πρωτοζῳάρια εἰς διαφόρους τάξεις, ὧν κυριώτερα εἶνε τὰ Πλασμόδρομα καὶ τὰ Βλεφαριδοφόρα. Τὰ πλασμόδρομα κινοῦνται διὰ ψευδοποδίων ἢ μαστιγίων, εἰς ταῦτα δ' ὑπάγονται τὰ ριζόποδα, τὰ μαστιγιοφόρα καὶ τὰ σπορόζῳα. Τὰ βλεφαριδοφόρα κινούμενα διὰ πολυαρίθμων βλεφαρίδων διακρίνονται εἰς βλεφαριδωτὰ (ciliata) καὶ μυζητικὰ (Suctoria).

Καὶ τῶν μὲν ριζοπόδων διακρίνομεν πέντε τάξεις τὰ Ἀμοιβαδοειδῆ ἢ ἀμοιβάδας, τὰ Ἡλιόζῳα, τὰ Ἀκτινόκογχα, τὰ Τμηματόκογχα, καὶ τὰ Μυκητόζῳα· ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων τάξεων τῶν μαστιγιοφόρων ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς αἱ Κερκομονάδες, αἱ Τριχομονάδες, καὶ τὰ Τρυπανοσώματα.

Ἡ ὁμοταξία τῶν σποροζῴων, ἥτις ἐνδιαφέρει ὡσαύτως ἡμᾶς, περιλαμβάνει πολυάριθμα εἴδη παρασίτων. Διακρίνονται δὲ ταῦτα κατὰ τὸν Schaudinn εἰς Τελοσπορίδια καὶ Νεοσπορίδια. Τὰ Τελοσπορίδια διαιροῦνται εἰς γρεγαρίνας ἢ αἱμογρεγαρίνας καὶ εἰς κοκκιδιόμορφα.

Διακρίνονται δὲ αἱ γρεγαρῖναι ἢ αἱμογρεγαρῖναι κατὰ τὸν Neveu-Lemaire εἰς τὰ ἑξῆς τρία εἴδη. α') Lankesterela Labbé=(Drepanidium) ἀπαντῶν εἰς τὰ ἀμφίβια, βατράχια καὶ πτηνά. β') Karyolysus Labbé, παράσιτον τῆς σαύρας καὶ τοῦ ὄφεως. γ') Danilewsky=(Danilewskya Labbé) παράσιτον τῆς χελώνης, τοῦ κροκοδείλου, τοῦ ἰχθύος, τῆς σαύρας καὶ τοῦ ὄφεως.

Ὁ Lühe ἀποκρούων τὴν διαίρεσιν ταύτην διακρίνει τὰς γρεγαρίνας ἢ αἱμογρεγαρίνας, εἰς αἱμογρεγαρίνας τῶν θηλαστικῶν, τῶν ἑρπετῶν, τῶν ἀμφιβίων καὶ τῶν ἰχθύων. Αἱ γρεγαρῖναι ἀποτελοῦσαι ὑποδιαίρεσιν τῶν σποροζῴων εἰσὶ τὰ μέγιστα διακεχυμέναι μεταξὺ τῶν ψυχραίμων ζῴων καὶ δὴ μεταξὺ τῶν σκωλήκων τῆς γῆς. Οὐχ ἧττον ὁ Στ. Καρτούλης καί τινες ἄλλοι τῶν παρατηρητῶν, ἀναφέρουσι σπανίας τινὰς περιπτώσεις ἐπὶ ἀνθρώπου ὡς καὶ ἐπὶ θερμαίμων ζῴων.

Τὰ κοκκιδιόμορφα περιλαμβάνουσι δύο εἴδη παρασίτων, τὰ κοκκίδια καὶ τὰ αἱμοσπορίδια, ὧν τὰ δεύτερα ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς ἰδιαζόντως. Οἱ Bertrandl καὶ Klynens διακρίνουσι τὰ σπορόζῳα ἢ σποροζῴαρια εἰς ἓξ τάξεις τὰς ἑξῆς:

Κοκκίδια, Αἱμοσπορίδια, Γρεγαρίνας, Μυξοσπορίδια, Μικροσποpίδια καὶ Σαρκοσπορίδια.

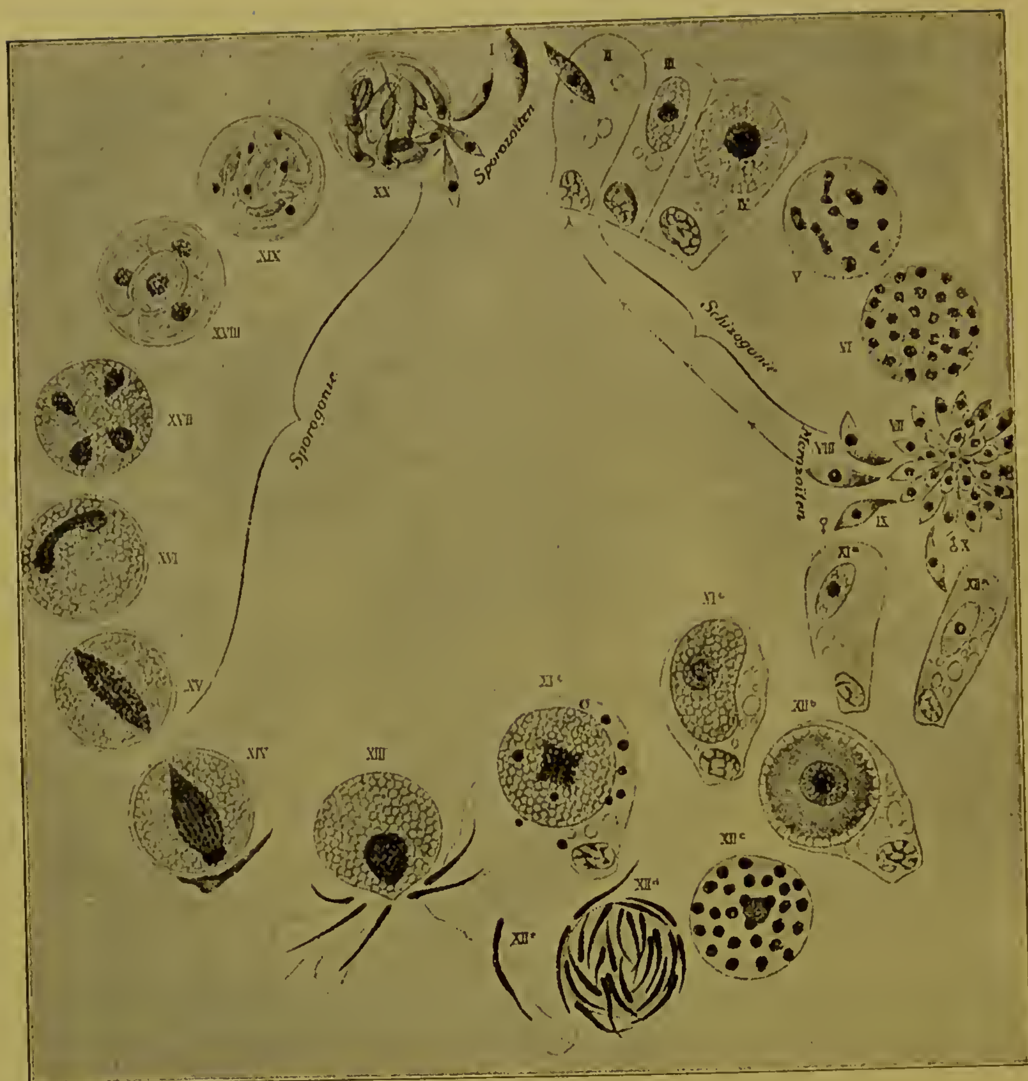
Τὰ Κοκκιδιόμορφα ἢ κοκκίδια ἀποτελοῦντα μεγάλην τάξιν μεταξὺ τῶν σποροζῴων, εἶνε παράσιτα ζῶντα ἰδίως ἐντὸς τῶν ἐπιθηλιακῶν κυττάρων τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος ἢ τῶν κοιλιακῶν σπλάγχνων καὶ σπανίως τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ, καὶ ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν ἀρθροπόδων, τῶν ἀμφιβίων, τῶν ἰχθύων, τῶν πτηνῶν καὶ μαστοφόρων. Κατ' ἐξοχὴν δὲ προσβάλλεται ὁ νεαρὸς κόνικλος ἐκ τοῦ φοσχήμου κοκκιδίου σπανιώτερον δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος. (Παρατηρήσεις Eimer (1876) Podwyssotzki (1889) καὶ Silcock (1890).

Διακρίνομεν δὲ τούτων γονιμοποιήσεως δύο εἴδη τὴν ἄφυλον ἢ ἄγαμον (διὰ σχιζογονίας) καὶ διὰ ἀμφιγονίας (σπορογονίαν). Καὶ ἡ μὲν σχιζογονία καλεῖται καὶ ἄλλως κύκλος ἄσπορος καὶ σποροποίησις ἐνδογενής, ἡ δὲ σπορογονία κύκλος διὰ σπόρων ἢ σποροποίησις ἐξωγενής. Ἡ νεαρὰ μορφὴ τοῦ κοκκιδίου καλουμένη σποροζῳΐδιον ἔχει κινήσεις ζωηράς, ἕνεκα δὲ ἐκκρίσεως ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ βλεννώδους τινὸς οὐσίας διολισθαίνει πρὸς τὰ πρόσω εὐχερῶς καὶ δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μεθ' ἑνὸς ἐπιθηλιακοῦ κυττάρου τοῦ ἐντέρου, τὸ ὁποῖον ἐντὸς 5—10 λεπτῶν διαπερᾷ ἐνίοτε, εἰσδύει εἰς δεύτερον, τρίτον καὶ τέταρτον μέχρις οὗ εὑρὸν πιθανῶς κατάλληλον ἔδαφος ἀκινητεῖ. Ἐγκαταστὰν ἐν τῷ ἐπιθηλιακῷ κυττάρῳ ἠρεμεῖ ἀπολύτως ἐπὶ δύο ὥρας, μεθ' ὃ συστέλλεται λαμβάνον μορφὴν ᾠοειδῆ, ὁπότε καὶ καλεῖται σχίζων. Ὁ σχίζων οὗτος ταχύτατα μεγεθυνόμενος συνίσταται ἀπὸ πρωτοπλάσματος καὶ πυρῆνος ὁ ὁποῖος εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ φέρει ἓν πυρηνόσωμον. Τοῦτο κατ' ὀλίγον ἐκτεινόμενον καὶ λεπτυνόμενον κατὰ τὸ μέσον διαιρεῖται εἶτα ὡς καὶ ὁ πυρὴν εἰς δύο μέρη. Οἱ νέοι πυρῆνες διαιροῦνται κατ' ἐπανάληψιν καὶ οἱ νέοι μικροὶ πυρῆνες μεθίστανται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ παρασίτου περιβαλλόμενοι ὑπὸ ποσότητος πρωτοπλασματικῆς ὕλης· διαιρεθέντος τοῦ παρασίτου τὰ προκύψαντα νεαρὰ παράσιτα καλοῦνται μεροζῳΐδια ἢ σχιστά.

Τὰ μεροζῳΐδια ἀνεπιτήδεια νὰ ζήσωσιν ἐπὶ πολὺ ἐκτὸς τῶν ἐπιθηλιακῶν κυττάρων εἰσδύονται ἐντὸς ἑτέρων τοιούτων καὶ ἐξακολουθοῦσι πολλαπλασιαζόμενα. Ἡ σχιζογονία οὕτως ἐπαναλαμβανομένη πλειστάκις καθιστᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν σχιζόντων μέγαν, εἰς τρόπον ὥστε οὐδὲν ἐπιθήλιον μένει ἄτρωτον. Ἐν τῷ μεταξὺ τὴν σχιζογονίαν διαδέχεται ἡ σπορογονία, ὁ ἕτερος δῆλον ὅτι κύκλος τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν παρασίτων, τελούμενος ὡς ἑξῆς:

Μετὰ τὴν ἐπανειλημμένην σχιζογονίαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν πολλῶν

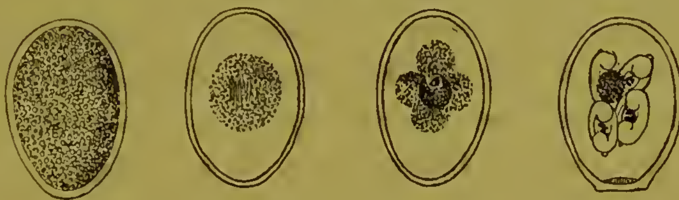
ΠΙΝΑΞ 1ος

Σχηματογραφικὴ ἐξέλιξις τοῦ Σχουβεργείου κοκκιδίου κατὰ Schaudinn. I Σποροζωΐδιον.—II Ἐντερικὸν ἐπιθηλιακὸν κύτταρον εἰς ὅ εἰσχωρεῖ σποροζωΐδιον. —III καὶ IV. Περαιτέρω ἀνάπτυξις τοῦ σποροζωϊδίου εἰς κοκκίδιον ἐντὸς ἐπιθηλιακῶν κυττάρων.—V καὶ VI. Πυρηνοτομία τοῦ κοκκιδίου.—VII καὶ VIII. Τὰ ἐκ ταύτης παραχθέντα μεροζωΐδια, εἰσχωροῦντα εἰς κύτταρα πρὸς ἐπανάληψιν τῆς σχιζογονίας.—IX καὶ X. Μεροζωΐδια εἰσδυόμενα εἰς κύτταρα ἵνα μεταβληθῶσιν εἰς γαμέτας —XIa, XIb, XIc. Ἐξέλιξις μακρογαμέτου.—XIIa, XIIb, XIIc. Ἐξέλιξις μικρογαμετοκυττάρου.—XIId. Ἀνάπτυξις μικρογαμετῶν.—XIIe. Μικρογαμέτης.—XIII. Εἴσδυσις μικρογαμετῶν εἰς ὥριμον μακρογαμέτην.—XIV. Γονιμοποίησις τοῦ μακρογαμέτου διὰ συντήξεως τῶν πυρήνων ἀμφοτέρων τῶν γαμετῶν. Ὠόκυστις.—XV, XVI καὶ XVII. Πυρηνοτομία ἐν τῇ ᾠοκύστει.—XVIII. Ὠόκυστις μετὰ τεσσάρων σποροβλαστῶν.—XIX. Μετατροπὴ τῶν σποροβλαστῶν εἰς σπόρους.—XX. Κύστις μετὰ σπορωϊδίων διαρραγεῖσα ἐν τῷ ἐντέρῳ. (Ἐκ τῆς Μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

γενεῶν μεροζῳϊδίων, τινὰ μὲν τούτων αὐξάνουσι ταχέως πρὸς σχηματισμὸν τῶν σχιζόντων, ἄλλα δὲ τοὐναντίον αὐξάνουσι βραδέως καὶ παράγουσι τοὺς καλουμένους γαμέτας, ὧν ὅσοι μὲν ἔχουσι τὸ πρωτόπλασμά των λεπτότατα κοκκῶδες μὲ λεπτότατα κενοχώρια καλοῦνται μικρογαμέται ἤτοι ἄρρενες γαμέται, ὅσοι δὲ ἔχουσι κοκκία πολυάριθμα ἁδρὰ καὶ λίαν διαθλαστικὰ μακρογαμέται ἤτοι θήλεις γαμέται. Προϊούσης τῆς ἐξελίξεως τοῦ μικρογαμέτου, ὁ πυρηνίσκος καθίσταται ὠχρὸς καὶ μόλις διακρίνεται τοῦ πυρῆνος, ὁ πυρὴν ἀπόλλυσι τὰ ὅριά του καὶ συγχέεται μετὰ τοῦ πρωτοπλάσματος. Ἐκ τῶν μικρογαμετῶν τότε προσεκβάλλουσιν ἐπιμήκη νημάτια δίκην μαστιγίων μήκους 6—7 μ. καὶ πάχους 1 μ. ἀποτελούμενα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ πυρῆνος. Τὰ μαστίγια ἢ μικρογαμετοκύτταρα ταῦτα ἀποσπασθέντα τοῦ μικρογαμέτου περιβάλλουσι 10—15 ἐξ αὐτῶν τὸν μακρογαμέτην, ὅστις προσελκύει ταῦτα μετὰ τὴν ἀπόσπασιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ παρασίτου, συνάπτεται μεταξύ των ἀγὼν καὶ τέλος ἓν ἐξ αὐτῶν εἰσδύεται ἐντὸς τοῦ μακρογαμέτου ὅνπερ καὶ γονιμοποιεῖ. Τὰ λοιπὰ μικρογαμετοκύταρα ἀπωλέσαντα τὴν ζωτικότητά των θνήσκουσιν.

ΠΙΝΑΞ 2ος

Τὸ κοκκίδιον τοῦ ἀνθρώπου ἐν σπορογονίᾳ (Riek).
(Ἐκ τῆς μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

Γονιμοποιηθεὶς ὁ μακρογαμέτης ἀπὸ ᾠοειδὴς γίνεται σφαιρικός, οἱ δύο δὲ πυρῆνες ἤτοι τὸ εἰσδύσαν εἰς αὐτὸν μαστίγιον καὶ ὁ πυρὴν τοῦ μακρογαμέτου, ἑνοῦνται ἀφομοιούμενοι εἰς ἕνα μέγαν τοιοῦτον ὅστις μετὰ 24 ὥρας φέρεται πρὸς τὸ κέντρον, τὸ ἔλυτρον τοῦ παρασίτου παχύνεται καὶ οὕτω σχηματίζεται ἡ ᾠόκυστις. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ πυρὴν τῆς ᾠοκύστεως ἐπιμηκύνεται, διαιρεῖται καὶ παράγονται νέα παράσιτα οἱ σποροβλάσται, οἵτινες περιβαλλόμενοι ὑπὸ θήκης μετατρέπονται εἰς σπόρους. Οἱ πυρῆνες τῶν σπόρων τούτων διαιροῦνται καὶ οὗτοι καὶ παράγονται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον νέα σωμάτια μηνοειδῆ, τὰ σποροζῳΐδια, ἅτινα ἐξερχόμενα τῶν σπόρων καὶ εἰσδυόμενα

εἰς τὰ ἐπιθηλιακὰ κύτταρα ἐπαναλαμβάνουσι τὸν κύκλον τῆς σχιζογονίας.

Αἱμοσποϱίδια. *Τὰ αἱμοσποϱίδια παϱάσιτα κυτταϱικά, πεϱιλαμβάνοντα καὶ τὰ τῶν ἑλειογενῶν πυϱετῶν, ζῶσι διαϱκούσης τῆς σχιζογονίας ἐντὸς τῶν αἱμοσφαιϱίων. Κατὰ τὰ νεαϱὰ στάδια φαίνονται ὡς σωμάτια μονοκύτταϱα, ἅτινα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μεγεθυνόμενα μεταβάλλουσι μοϱφὴν ἀντιστοιχοῦσαν πϱὸς τὸ σχῆμα τῶν μολυνθέντων ἐϱυθϱοκυττάϱων καὶ φέϱουσι κοκκία μελανίνης ἢ αἱμοζφΐνης πϱοεϱχομένης ἐκ τῶν μεταβολῶν τῆς αἱμοσφαιϱίνης.*

Ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτῶν τελεῖται κατὰ δύο τϱόπους, διὰ σποϱογονίας ἐξωγενοῦς ἤτοι ἀμφιγονίας καὶ διὰ σχιζογονίας. Εἰς τὰ θεϱμαιμα ζῷα ἡ μὲν σχιζογονία τελεῖται ἐν αὐτῇ τῇ κυκλοφοϱίᾳ, ἡ δὲ σποϱογονία ὑπὸ τὸ ἐπιθήλιον τοῦ στομάχου τῶν κωνώπων. Ἐν συνόλῳ ὁ τϱόπος τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν αἱμοσποϱιδίων εἶνε πεϱίπου ὁ αὐτὸς καὶ ὁ τῶν κοκκιδίων. Ἐκ τῶν αἱμοσποϱιδίων διακϱίνομεν τὰ **αἱματοζῳάϱια τῶν πτηνῶν**, *ὧν: α') Τὸ πϱωτεόσωμα ἢ αἱμαμοιβάς, κατάλοιπος (Proteossoma grassii.—Relicta). β') Τὸ ἁλτηϱίδιον Danilewsky. Καὶ τὰ* **αἱματοζῳάϱια τοῦ ἀνθϱώπου** *(ἑλοπαϱάσιτα).*

Μεταξὺ τῶν αἱματοζῳαϱίων καὶ δὴ τῶν ἐνδοκυτταϱίων δυνάμεθα νὰ ὑπαγάγωμεν ὡς ἴδιον γένος τὸ πυϱόπλασμα (πυϱόσωμα ἢ καὶ ἀπιόσωμα λεγόμενον) τοῦ ὁποίου διακϱίνομεν, τὸ πυϱόπλασμα ἀνθϱώπου (πυϱόπλασμα Donovani, ἢ σποϱόζῳον Leishmanium), τὸ πυϱόπλασμα βοός, τὸ πυϱόπλασμα κυνός, τὸ πυϱόπλασμα πϱοβάτου, τὸ πυϱόπλασμα ἵππου, καὶ τὸ πυϱόπλασμα (Kollei).

Τελευταῖον δὲ πεϱιλαμβάνομεν τὸ γένος τῶν Αἱμογϱεγαϱινῶν.

Πϱωτεόσωμα ἢ αἱμαμοιβὰς Relicta=κατάλοιπος. *Τὸ αἱματοζῳάϱιον τοῦτο ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Grassi ἐν τῷ αἵματι τῶν πτηνῶν ὡς λ.χ. τῶν σποϱγίλων ἢ στϱουθίων, τῶν πεϱιστεϱῶν, ἁϱπακτικῶν τινων πνηνῶν κ. λ. πϱοκαλεῖ δὲ τὴν ἑλονοσίαν τούτων καὶ ἀπαντᾷ ἰδιαίτατα ἐν Ἰταλίᾳ, Ἱσπανίᾳ καὶ Ἀλγεϱίᾳ. Παϱ' ἡμῖν τὰ παϱάσιτα ταῦτα φαίνεται ὅτι εἶνε σπάνια, διότι μεταξὺ 936 πτηνῶν διαφόϱων εἰδῶν ἅτινα ἐξητάσαμεν κατὰ πάσας τὰς ὥϱας τοῦ ἔτους, εἰς 10 μόνον τούτων παϱετηϱήσαμεν τοιαῦτα ἐπὶ δύο τϱυγόνων, ἐπὶ δύο οἰνανθῶν, ἐπὶ δύο ὑπολαΐδων, ἐπὶ δύο πεϱιστεϱῶν κατοικιδίων, ὡς καὶ ἐπὶ δύο σπίνων.*

Ἐν Σικελίᾳ κατὰ μῆνα Μάϱτιον τὰ στϱουθία εἶνε μεμολυσμένα

ἐκ τῶν παρασίτων τούτων ἐν ἀναλογίᾳ 20 %, κατὰ δὲ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου εἰσὶ μεμολυσμένα σχεδὸν πάντα, ὥστε ὧραι τοῦ ἔτους καθ' ἃς συχνότατα ἀπαντῶσι ταῦτα ἐν τῷ αἵματι τῶν πτηνῶν εἶνε τὸ ἔαρ καὶ τὸ θεροφθινόπωρον, ὡς τοῦτο γίγνεται καὶ ἐπὶ ἑλοπαρασίτων.

Τὸ παράσιτον τοῦτο ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δὴ αἱ σχιζογονικαὶ ἢ πολύτμητοι τούτου μορφαί, τελεῖ τὸν μὲν ἕνα κύκλον τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ ἐν τῷ αἵματι τῶν πτηνῶν, τὸν

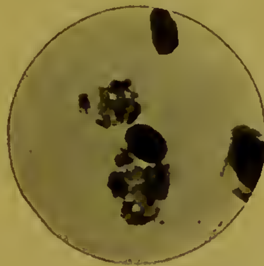
ΠΙΝΑΞ 3ος

1 Αἱμοσφαίριον περιέχον δύο νεαρὰ παράσιτα (μεροζωΐδια). 1—5 Νεαραὶ μορφαί. 6—8 Σχιζογονικαὶ μορφαί. 9 Διαίρεσις τοῦ σχίζοντος εἰς 14 μεροζωΐδια. 10 Γαμέτις θῆλυς. 11 Γαμέτης ἄρρην. 12 Γαμετοκύτταρον. (Παρατηρήσεις ἡμέτεραι).

δὲ ἕτερον ἐν τῷ τοιχώματι τοῦ στομάχου τοῦ κώνωπος. Κατὰ τὸν ἐνδογενῆ κύκλον τὰ παράσιτα ταῦτα κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον στεροῦν-

ΠΙΝΑΞ 4ος

Πρωτεόσωμα ἐν αἵματι καναρίου πτηνοῦ (Zettnow).
(Ἐκ τῆς μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

ται κοκκίων μελαγχρωστικῆς ἢ αἱμοζωΐνης, αὐξανόμενα μετακινοῦσι τὸν πυρῆνα τῶν αἱμοσφαιρίων ὑφ' ὧν ξενίζονται εἰς τρόπον ὥστε ὁ

πυρὴν λαμβάνει θέσιν ἐγκαρσίαν. Οὕτω δὲ μεταμορφοῦται τὸ ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον, ἀντιθέτως δῆλον ὅτι πρὸς τὸ ἀλτηρίδιον τοῦ Danilewsky, τὸ ὁποῖον διαφυλάττει πάντοτε τὸ σχῆμα τούτου.

Ὁ διὰ σχιζογονίας πολλαπλασιασμὸς τοῦ παρασίτου τούτου τελεῖται ὁμοιομόρφως ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἑλοπαρασίτου. Ὁ πυρὴν ὡς καὶ τὸ πρωτόπλασμα διαιροῦνται εἰς 2, 4, 8, 12, 16 τμήματα καὶ τὸ παράσιτον λαμβάνει σχῆμα χρυσανθέμου ὡς ἐπὶ τοῦ τεταρταίου, τῆς μελαγχρωστικῆς συσσωρευομένης εἰς τὸ κέντρον αὐτοῦ. Τὰ παράσιτα ταῦτα εἶνε ἐνδοκυτταρικὰ καὶ μόνον οἱ γαμέται εἶνε ἐλεύθεροι ὄντες σφαιρικοὶ τὸ σχῆμα καὶ οὐχὶ ἡμισεληνοειδεῖς. Ἡ γονιμοποίησις τοῦ θήλεος γαμέτου ἢ μακρογαμέτου τελεῖται ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἑλοπαρασίτων. Ἡ σπορογονία, κατὰ τὰ ἐν Ἰνδίαις γενόμενα ὑπὸ τοῦ Ross πειράματα ἐπὶ τοῦ στρουθίου, τελεῖται ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ κοινοῦ κώνωπος pipiens καὶ nemorosus (Koch). Ἐνοφθαλμίζεται δὲ τὸ Πρωτεόσωμα ἀπὸ πτηνοῦ εἰς πτηνὸν εὐχερῶς. Ὁ Laveran, ἐνοφθαλμίσας τοῦτο εἰς τοὺς μῦς τοῦ θώρακος ἐπέτυχε πάντοτε τὴν μετάδοσιν τῆς νόσου.

Τὰ αἱματοζωάρια ταῦτα εἶνε παθογόνα, καὶ ἀνυψοῦσι τὴν θερμοκρασίαν τῶν μολυνθέντων πτηνῶν ἅτινα ἀπολλῦσι τὴν ὄρεξίν των, ἰσχναίνουσιν, ὡς δ' ἀναφέρει ὁ Danilewsky, ὑφίστανται ἐνίοτε πρὸ τοῦ θανάτου των καὶ σπασμούς. Τὰ παράσιτα ταῦτα ἀνεῦρον ἐπὶ μιᾶς οἰνάνθης (ἀσπροκώλας), παρετήρησα δ' ὅτι τὸ αἷμα αὐτῆς ἦτο λίαν ὑδαρὲς καὶ σχεδὸν ἄχρουν, τὸ δὲ πτηνὸν κάτισχνον. Εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ πτηνοῦ τούτου δὲν ἀνεῦρον πολυτμήτους μορφάς. Φαίνεται δὲ τοῦτο ὅτι εἶχεν ἀναμολυνθῆ, διότι ὁ σπλὴν αὐτοῦ ἦτο διωγκωμένος, μελανὸς καὶ εὔθρυπτος.

Τὰ παράσιτα ταῦτα οὐ μόνον ἐνδημίαν ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐκτεταμένας ἐπιζωοτίας προκαλοῦσιν, οἱ Laveran δὲ καὶ Lucet παρηκολούθησαν καὶ περιέγραψαν ἐκτεταμένας ἐπιζωοτίας τῶν περδίκων ἐν Οὐγγαρίᾳ (Acad des Sciences 30 Octobre 1905).

Κατὰ τὴν αὐτοψίαν παρετήρησα τὰς αὐτὰς ἀλλοιώσεις οἵας καὶ ἐπὶ ἑλομιάνσεως.

Ἀλτηρίδιον Danilewsky. Τὸ ἐκ τῶν αἱματοζωαρίων τῶν πτηνῶν παράσιτον τοῦ Danilewsky, ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τούτου ἐν ἔτει 1886—1887 ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς πρὸς τὸ παράσιτον τῆς ἑλονοσίας τοῦ ἀνθρώπου: Εἶνε παράσιτον ἐνδοκυττάριον, ὅπερ συχνῶς ἀπαντᾷ εἰς τὰ πτηνά, μεταξὺ τῶν ὁποίων συνηθέστατα παρ' ἡμῖν εἰς τὴν γλαῦκα,

τὸν σποργίλον (στρουθίον), τὴν χλωρίδα (φλῶρον), τὸν ἀετομάχον, τὴν ὑπολαΐδα, τὴν ἀκανθίδα (καρδερίναν), κ.λ. Ἐν Εὐρώπῃ, ὡς ἀναφέρουσι διάφοροι παρατηρηταί, ἀπαντᾷ τὸ παράσιτον τοῦτο συχνῶς παρὰ τῷ ἀγροτικῷ κορυδαλῷ, τῷ κολοιῷ (καλοιακούδᾳ), τῷ σπίνῳ καὶ τῇ περιστερᾷ. Ὁ Laveran τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ παρασίτου τούτου ἔκαμεν ἐπὶ τῶν περιστερῶν, τοῦ κολοιοῦ, τῆς χλωρίδος (φλώρου), τοῦ κορυδαλοῦ καὶ τοῦ σπίνου. Γνωστὰ εἴδη πτηνῶν ἐφ' ὧν ἀνευρέθησαν τὰ παράσιτα Danilewsky εἶνε τὰ ἑξῆς:

1) Accentor	collaris	=Χιωνάδα
2) Agelaeus	phoeniceus	=Πτηνὸν Ἀμερικῆς
3) Alauda	arborea	=Κορυδαλὸς δενδρόβιος
4) »	arvensis	=Σιταρήθρα χειμῶνος
5) Anthus	trivialis	="Ανθος βλάχος)
6) Asio	otus	=Βύας μικρὸς
7) Bubo		=Βύας
8) »	virginianus	=Βύας τῆς Βιργινίας
9) Budytes	flavus	=Σεισοῦρα (σεισοπυγὶς)
10) Buteo	vulgaris	=Ἱέραξ κοινὸς
11) Carduelis	elegans	=Ἀκανθὶς ἢ σπίζα ἀκανθοφάγος (καρδερίνα)
12) Coloeus	monedula	=Κολοιὸς (καλοιακοῦδα, κάργια)
13) Columba	domestica	=Περιστερὰ κατοικίδιος
14) »	livia	= » ἀγρία
15) Carine	noctua	=Γλαὺξ ἡ κοινὴ
16) Circus	oeruginosus	=Ἱέραξ
17) Corvus	americanus	=Κόραξ Ἀμερικῆς
18) »	corax	= » ὁ κοινὸς
19) »	cornix	=Κορώνη
20) »	frugilegus	=Καρπολόγος (χαβαρῶνι)
21) Emheriza	cia	=Τσιχλόνι τοῦ βουνοῦ
22) »	miliaria	=Τσίφτης
23) Falco	Tinnunculus	=Κιρκινέζι τοῦ βράχου
24) Fringilla	eoelebs	=Σπίνος
25) Garrulus	glandarius	=Κίσσα βουνοῦ
26) Hirundo	rustica	=Χελιδὼν
27) Lanius	exoubitor	=Ἀετομάχος ὁ ἐκδορεὺς (κεφαλᾶς)
28) »	minor	= » ὁ μέγας (διπλοκεφαλᾶς)
29) »	rufus	= » ὁ μικρὸς (μονὸς κεφαλᾶς)
30) Melospiza	fasciata	Πτηνὰ Ἀμερικῆς
31) »	georgiana	
32) Milvus	migrans	=Ἰκτῖνος (Περδικογέραξ)
33) Pandion	haliaetus	=Ἁλιάετος
34) Pernis	apivorus	
35) Pica	candata	=Κίσσα μακρόουρος (χαρακάξα)
36) Passer	domesticus	=Σποργίλος (στρουθίον, σπουργῆτι)
37) »	hispaniolensis	= » ἱσπανικὸς
38) »	montanus	= » ὁ ἀγριοδίαιτος ἢ τῶν ὀρέων
39) Parus	oeter	=Αἰγίθαλος (παπαδίτσα)
40) »	pulustris	= » ἑλώδης

41) Perdrix		=Πέρδιξ
42) Pratincola	rubetra	=Οἰνάνθη (ἀσπροκώλα)
43) Phylloscopus	Bonellii	=Φιλόσκοπος
44) »	rufus	= » ὁ ἐρυθρόνωτος
45) Ruticilla	phoenicurus	='Ερύθακος (ἐρύθαλος, καρβουνιάρης)
46) Saxicola	oenanthe	=Πετρουλὶς
47) Sitta	caesia	=Σίττη (τσοπανάκος)
48) Sylvia	cinerea	='Υπολαῒς (Τσιροβάκος, πουλάδα)
49) Strix	flammea	=Γλαὺξ
50) Syrnium	aluco	= »
51) Sturnus	Vulgaris	=Ψάρ (ψαρῶνι)
52) Troglodytes	parvulus	=Τρωγλοδύτης(Τρυποφράκτης,τρυποκάρυδο)
53) Spiza		=Χλωρὶς (φλῶρος)

Ἡμεῖς ἐνηργήσαμεν τὰς αἱματολογικὰς ἐρεύνας ἐπὶ 37 εἰδῶν πτηνῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν νυκτερίδων, ἤτοι ἐν ὅλῳ ἐπὶ 38 εἰδῶν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων δ' ἐρευνῶν προκύπτει ὅτι ἐκτὸς τῶν γνωστῶν 53 εἰδῶν προσβάλλονται καὶ ἄλλα εἴδη πτηνῶν ὡς λ.χ. τὰ φανέτα, τὰ τσιμπογιαννάκια, οἱ ἀγριοσπίνοι, αἱ τρυγόνες, καὶ σίτται αἱ κυαναῖ, ὡς δεικνύει ὁ παρατιθέμενος κατωτέρω ἡμέτερος πίναξ.

Τὰ παρ' ἡμῶν ἐξετασθέντα πτηνὰ προήρχοντο ἐκ διαφόρων τοποθεσιῶν ἢ μᾶλλον ἑλωδῶν περιφερειῶν, ὡς λ.χ. ἐκ τῶν περὶ τὰς Ἀθήνας ἑλωδῶν συνοικισμῶν Βατραχονησίου, Παγκρατίου, ἐκ τοῦ χωρίου Μαραθῶνος, ἐκ τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Μαραθῶνος ἑλῶν Βρεξίζης καὶ Σουλίου, ἐκ τοῦ δήμου Φυλῆς, ἐκ τῶν παρὰ τὴν Πύλον ἑλωδῶν ἑστιῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἑλωδῶν χωρίων τοῦ δήμου Τανάγρας, Χλεμβοτσαρίου, Μπρατσίου, Σχηματαρίου κ.λ. ὡς ἑξῆς:

Περιφέρειαι	*Πτηνὰ ἐξετασθέντα*
Ἀθηνῶν καὶ περιχώρων	*602*
Μαραθῶνος	*120*
Φυλῆς	*118*
Πύλου	*62*
Τανάγρας	*34=936*

Τῶν ἐξετασθέντων πτηνῶν 24 μὲν εἴδη μονίμως διαμένουσιν ἐν ταῖς προαναφερθείσαις περιφερείαις, 12 δέ εἰσι διαβατικά. Τῶν μονίμως διαμενόντων 3 εἴδη εἰσὶν οἰκιακά, 3 ἁρπακτικὰ καὶ 1 ὑδρόβιον. Ἐκ τῶν 936 πτηνῶν ἦσαν μεμολυσμένα τὰ 230, ἀναλογία νοσηρότητος 25,64 %. Ἡ μόλυνσις τούτων κατ' εἶδος πτηνοῦ εἶχεν ὡς ἑξῆς:

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΕΞΕΤΑΣΘΕΝΤΩΝ ΠΤΗΝΩΝ ΚΑΤ' ΕΙΔΟΣ ΑΡΙΘΜΟΝ ΚΑΙ ΝΟΣΗΡΟΤΗΤΑ

Εἴδη πτηνῶν	Ἀριθμὸς πτην. ἐξετασθέντων		Πτηνὰ μεμολυσμένα	Ἀναλογία
1) Σπουργίτοι (Στρουθία, σπουργῆται)	128		52	46,01 %
2) » ἀγροδίαιτοι (passer petronia)	20		—	—
3) Κορυδαλοὶ λοφοφόροι	20		—	—
4) Σιταρῆθραι τῆς πεδιάδος	18		—	—
5) Περιστεραὶ κατοικίδιαι	44		8	18,18 %
6) Νυκτερίδες	24		—	—
7) Χλωρίδες (φλῶροι)	104		36	34,61 %
8) Ἀκανθίδες ἢ σπίζαι ἀκανθοφάγοι (καρδερίναι)	74		12	16,21 %
9) Φανέτα	40		2	5 %
10) Σκαρθάκια	2		—	—
11) Τσιμπογιαννάκια (compojannis, Sylvia Rumbecula)	16		4	25 %
12) Ὑπολαΐδες (Τσιροβάκοι, πουλάδες)	26		10	38,04 %
13) Μυϊοκάπται μυϊοχάφται)	14		4	28,57 %
14) Αἰγίθαλοι (παπαδίτσαι)	4		—	—
15) Τρωγλοδύται Τρυποφράκται, τρυποκάρυδα)	12		—	—
16) Ἀγριοσπίνοι (Τσώνια)	26		14	53,84 %
17) Μπεκαφίκια	86		—	—
18) Αἰγοθῆλαι (νυκτοπάται	4		—	—
19) Κόσσυφοι	8		—	—
20) Ἀμπελουργοὶ	2		2	—
21) Οἰνάνθαι (Ἀσπροκῶλαι)	48	Διαβατικὰ	4	8,33 %
22) Μέροπες (μελισσοφάγοι)	4		—	—
23) Σεισοῦραι (Σεισοπυγίδες, σουσουράδαι)	2			—
24) Χλωρίωνες καὶ Κιλλυρίονες (συκοφαγάδες)	2			—
25) Μαλακοκρανεῖς (Ἀετομάχοι, κεφαλάδες μονοὶ)	92		48	52,17 %
26) » » » διπλοῖ	20		10	50 %
27) Ἔποπες (τσαλαπετεινοὶ)	10		—	—
28) Ὄρτυγες	8		—	—
29) Τρυγόνες	26		6	23, 7 %
30) Χαλκοκορῶναι (Χρυσοκαρακάξαι)	2		2	—
31) Ἀλκυῶνες	2		—	—
32) Κίσσαι μακρόουροι (καρακάξαι)	2		—	—
33) Γλαῦκες (Ἀθηνᾶς)	14		12	85,71 %
34) Ἱέρακες	4		—	—
35) Γλάροι	4		—	—
36) Σίτται κυαναῖ (κόκκινοι τσοπανάκοι)	2		—	—
37) Σπίζαι (σπίνοι)	18		4	22,22 %
38) Τσίφται	4		—	—
	936		230	24,57 %

Κατὰ τὸν ἀνωτέρω πίνακα ἐκ μὲν τῶν ἀνὰ τὰς ἐλειογενεῖς ἑστίας μονίμως διαμενόντων 724 πτηνῶν ἦσαν μεμολυσμένα 158. Νοσηρότης 21,79 %. Ἐκ δὲ τῶν 212 διαβατικῶν ἦσαν μεμολυσμένα 68. Νοσηρότης 32,07 %. Μολύνονται δὲ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν μονίμως διαμενόντων εἰς ἐλειογενεῖς ἑστίας πτηνῶν, οἱ σπουργίτοι, αἱ χλωρίδες, οἱ ἀγριοσπίνοι, αἱ ἀκανθίδες, τὰ τσιμπογιαννάκια, αἱ ὑπολαΐδες, αἱ γλαῦκες, οἱ σπίνοι, οἱ μυϊοχάφται καὶ αἱ περιστεραί. Ἐπὶ τῶν λοιπῶν πτηνῶν ὧν καίτοι μέγαν ἀριθμὸν ἐξητάσαμεν, τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν θεωροῦμεν ἐπαρκῆ ἔτι, δὲν ἀνεύρομεν οὔτε εἰς τὸ αἷμα τῆς περιφερικῆς κυκλοφορίας οὔτε εἰς τὰ σπλάγχνα παράσιτα. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ διὰ τὰς νυκτερίδας, ὧν 24 ἐξητάσαμεν μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας, καὶ ὧν 20 μὲν ἀνῆκον εἰς τὸ κοινὸν εἶδος, τέσσαρες δὲ εἰς τὸ εἶδος νυκτερὶς φάσμα.

Ἐκ τῶν διαβατικῶν πτηνῶν κατ' ἐξοχὴν μολύνονται οἱ ἀετομάχοι, αἱ τρυγόνες καὶ ἐπ' ἐλάχιστον αἱ οἰνάνθαι. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν πτηνῶν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ἡμῶν μεγάλως, ἦτο τὸ ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα τῶν αἱματολογικῶν καὶ ἀνατομοπαθολογικῶν ἐξετάσεων ἐπὶ 86 μπεκαφικίων. Ἆρά γε τὸ εἶδος τοῦτο εἶνε ἄνοσον πρὸς τὴν ἑλονοσίαν τῶν πτηνῶν ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξετασθέντων δὲν εἶνε ἐπαρκής; Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ πτηνὸν τοῦτο ἢ ἔχει ἀνοσίαν ἢ παρουσιάζει σμικροτάτην νοσηρότητα. Ἐκ τῶν ἁρπακτικῶν κατ' ἐξοχὴν μολύνεται ἡ Γλαὺξ διότι ἐκ 14 ἃς ἐξήτασα αἱματολογικῶς καὶ ἀνατομοπαθολογικῶς αἱ 12 ἦσαν μεμολυσμέναι. Νοσηρότης 85,71 %.

Κατὰ περιφερείας τὰ πτηνὰ ἦσαν μεμολυσμένα ὡς ἑξῆς:

Περιφέρειαι	Ἐξετασθέντα πτηνὰ	Μεμολυσμένα	Ἀναλογία
Ἀθηνῶν	602	158	26,24 %
Μαραθῶνος	120	23	19,19 %
Φυλῆς	118	23	19,48 %
Πύλου	62	22	35,48 %
Τανάγρας	34	4	11,76 %
	936	230	24,57 %

Ἡ ὥρα τοῦ ἔτους συμβάλλει κατὰ πολὺ εἰς τὴν συχνότητα τῆς νόσου παρὰ τῷ πτηνῷ. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἀνευρίσκομεν ταῦτα σπανιώτατα, κατὰ δὲ τὸ θέρος συχνότατα. Ἔχουσι δὲ ταῦτα, ὡς πρὸς τὴν περίοδον τοῦ ἔτους, τὴν αὐτὴν περίπου πρὸς τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ

ἀνθρώπου ἀναλογίαν. Κατὰ τὰς ἡμετέρας ἐρεύνας ἡ ἀναλογία τῆς λοιμώξεως, ὡς πρὸς τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ὧραι ἔτους	Ἐξετασθέντα πτηνὰ	Μεμολυσμένα	Ἀναλογία
Ἔαρ	180	28	15,55 %
Θέρος	353	125	35,38 %
Φθινόπωρον	370	76	20,54 %
Χειμὼν	33	1	3,03 %
	936	230	24,57 %

Περιγραφὴ τοῦ παρασίτου. Παρασκευάσματα πρόσφατα. Τὸ ἁλτηρίδιον **Danilewsky** εἶνε κατὰ καιόνα παράσιτον ἐνδοκυττάριον, ἔχει δὲ μορφὴν ὡς τὰ πολλὰ κυλινδροειδῆ. Ἐξετάζοντες ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον πρόσφατον αἷμα πτηνοῦ τινος περιέχοντος τοιαῦτα παράσιτα, παρατηροῦμεν ἐνίοτε κοκκία τινὰ μελαγχρωστικῆς ἐλεύθερα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος. Τὰ μελανὰ ταῦτα κοκκία οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσιν ἢ τὴν παρουσίαν ἢ καὶ τὴν προϋπαρξιν παρασίτων, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ὁποίων ὑπελείφθησαν τὰ κοκκία ταῦτα διακεχυμένα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος.

Τὰ παράσιτα **Danilewsky** κατὰ τὴν νεαρὰν αὐτῶν μορφὴν παρίστανται ὡς ἑξῆς:

Α΄. Ὑπὸ μορφὴν μικρῶν σωματίων σφαιρικῶν, διαθλαστικῶν, ὧν τινα μὲν φέρουσιν ἓν κοκκίον μελαγχρωστικῆς, ἄλλα δὲ οὐχί.

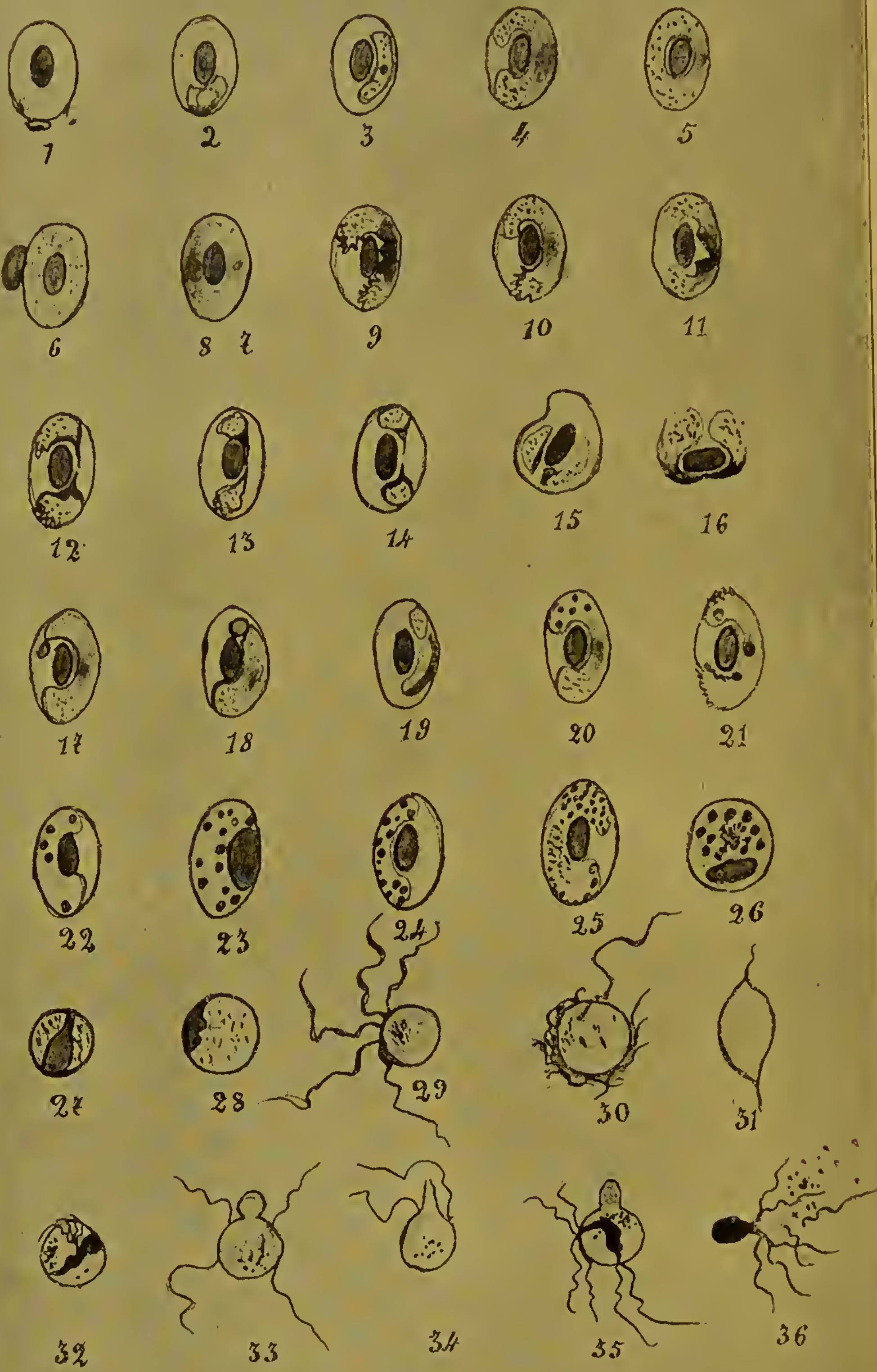
Β΄. Ὑπὸ μορφὴν μικρῶν ᾠοειδῶν παρασίτων ἐχόντων κοκκία τινὰ μελαγχρωστικῆς καὶ κατεχόντων τὸ $^1/_4$ περίπου τοῦ ἡμίσεος τμήματος τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου.

Γ΄. Ὑπὸ μορφὴν παρασίτων ἐπιμήκων, κυλινδροειδῶν μετὰ περάτων ἐνίοτε κεκαμμένων, ἐκτεινομένων δὲ κατὰ τὸν ἄξονα τοῦ αἱμοσφαιρίου καὶ φερόντων κοκκία μελαγχρωστικῆς, τινὰ τῶν ὁποίων ἀνεπαισθήτως κινοῦνται. Τὰ παράσιτα ταῦτα πληροῦσι τὸ $^1/_2$—$^2/_3$ τοῦ ὄγκου τοῦ αἱμοσφαιρίου.

Δ΄. Ὑπὸ μορφὴν παρασίτων μικρῶν, ἐξωκυτταρίων, σφαιρικῶν, λαμβανόντων δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο μετὰ τὴν διάρρηξιν τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, οὗτινος ὁ πυρὴν παραμένει ἐγγὺς τοῦ παρασίτου. Τὰ παράσιτα ταῦτα στερούμενα κινήσεως ἔχουσι κοκκία μελαγχρωστικῆς ἁδρά. Εἶνε οἱ νεαροὶ γαμέται.

Ε΄. Ὑπὸ μορφὴν ὁμοίων σφαιρῶν μαθηματικῶς στρογγύλων,

ΠΙΝΑΞ 5ος

1 2 3 4 5
6 8 7 9 10 11
12 13 14 15 16
17 18 19 20 21
22 23 24 25 26
27 28 29 30 31
32 33 34 35 36

Ἐξέλιξις τοῦ ἁλτηριδίου Danilewsky κατὰ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις.

1 σποροζωΐδια. 2, 3 νεορὰ παράσιτα. 4 μέγα παράσιτον. 5 παράσιτον κατέχον ὁλόκληρόν τὸ αἱμοσφαίριον. 6 παράσιτον διαρρῆξαν τὸ αἱμοσφαίριον καὶ οὗτινος ὑπελείφθη ὁ πυρὴν πλαγίως. 7 αἱμοσφαίριον κατεχόμενον ὑπὸ δύο μεγάλων παρασίτων, ὧν τὸ πρὸς ἀριστερὰ ὑπ' ἀριθ. 8 μετὰ μεγάλου διακεχυμένου πυρῆνος. 12—16 παράσιτα λεπτυνόμενα κατὰ τὸ μέσον καὶ ὡσεὶ ὑφιστάμενα διχοτόμησιν. 17—18 ἔκφυσις φύτρων. 20—26 παράσιτα μετὰ κοκκίων ἁδρῶν ὧν εἰς ἄλλα μὲν παρασκευάσματα εἶνε μελανά, εἰς ἄλλα δὲ βαθέως κυανᾶ. 25—26 παράσιτα φέροντα ἐκτὸς τῶν ἁδρῶν κοκκίων καὶ λεπτότατα μελανὰ κοκκία κατὰ τὸ κέντρον μελαγχρωστικῆς. 27 γαμέτης ἄρρην. 28 γαμέτις θῆλυς. 29 γαμέτης ἄρρην μετὰ μαστιγίων. 30 μακρογαμέτης γονιμοποιούμενος ὑπὸ ἑνὸς ἐκ τῶν εἰς τὴν περιφέρειάν του 6 μικρογαμετοκυττάρων (μαστιγίων). 31 σχῆμα γονιμοποιηθέντος μακρογαμέτου μετὰ 20' λεπτὰ ὥρας ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον. 32, 35, 36, εἰκόνες ἀποδεικνύουσαι τὴν ἔκφυσιν τῶν μαστιγίων ἀπὸ τοῦ πυρῆνος 33, 34, 35 σχήματα γαμετῶν ἀνώμαλα. 36 γαμέτης ἄρρην οὗτινος κατεστράφη τὸ πρωτόπλασμα, τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς διεσπάρησαν εἰς τὸ πλάσμα τοῦ αἵματος, διεσώθη δ' ὁ πυρὴν μετὰ τῶν ἐκφυομένων ἀπὸ τούτου μαστιγίων.

κινουμένων περὶ τὸν ἄξονα αὐτῶν καὶ ἔστιν ὅτε ὡσεὶ ἀναπαλλομένων μετὰ κοκκίων δὲ μελαγχρωστικῆς λίαν ζωηρῶς κινουμένων. Τινὲς τῶν σφαιρῶν τούτων φέρουσι μαστίγια μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος κινούμενα. Εἶνε ὥριμοι γαμέται.

Ἡ μορφὴ τῆς πρώτης φάσεως τοῦ παρασίτου δύναται πρὸς στιγμὴν νὰ συγχισθῇ πρὸς διάφορα μικρόβια καὶ κόκκους, ὧν τινες παρίστανται ὡς κοκκία μελανά, ἐὰν τὸ αἷμα ἐλήφθη ὑπὸ τὸ πτίλωμα. Ἡ πλάνη αὕτη ἀποκλείεται ἐν ᾗ περιπτώσει τὸ αἷμα ληφθῇ ἐκ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πτηνοῦ διὰ χλωροφορμιάσεως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ παρεμπεσόντες κόκκοι ὡς καὶ τὰ μικρόβια ἔχουσι λίαν ζωηρὰς κινήσεις, δὲν ἔχονται τῶν αἱμοσφαιρίων, τοὐναντίον δ' ἀπομακρύνονται τούτων κατὰ τὰς κινήσεις, ἐν συνόλῳ δ' ἔχουσι διαφοράς τινας.

Παραβάλλοντες ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον ξηρὰ πρὸς πρόσφατα παρασκευάσματα αἵματος πτηνοῦ περιέχοντος μεγάλα παράσιτα ταὐτοχρόνως δὲ ληφθέντα, παρατηροῦμεν ὅτι τὰ μὲν ξηρὰ παρασκευάσματα ἔχουσι πολλὰ παράσιτα κυλινδρικά, ἐλάχιστα δὲ σφαιρικά, ἐνῷ εἰς τὰ πρόσφατα παρασκευάσματα μετὰ πάροδον συνήθως στιγμῶν τινων παρατηροῦμεν πλεῖστα σφαιρικά, ἐλάχιστο δὲ τὸν ἀριθμὸν κυλινδρικά. Τὴν μεταμόρφωσιν τῶν μεγάλων κυλινδρικῶν παρασίτων εἰς σφαιρικὰ σπανίως ἠδυνήθημεν νὰ παρακολουθήσωμεν εἰς πρόσφατον αἷμα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον, καθ' ὅσον ἡ μεταμόρφωσις τούτων εἰς σφαιρικὰ

καὶ ἡ διάρρηξις τοῦ αἱμοσφαιρίου γίγνονται, τῶν ὡρίμων μὲν παρασίτων ἅμα ὡς ἐξαγγειωθῇ τὸ αἷμα, τῶν μικροτέρων δὲ τὴν ἡλικίαν λίαν βραδέως καὶ ἀνεπαισθήτως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὴν διάρρηξιν τοῦ αἱμοσφαιρίου δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν, καθ᾽ ὅτι τὸ αἱμοσφαίριον καθίσταται τόσον διαθλαστικόν, τόσον ἄχρουν, ὥστε διαφεύγει τὴν ὅρασιν.

Τὴν σπουδὴν τῶν γαμετῶν καὶ γαμετίδων παρηκολούθησα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον μετὰ πολλῆς προσοχῆς. Παρετήρησα δ᾽ ὅτι κατ᾽ ἐξαίρεσιν τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς ἐπὶ τῶν γαμετῶν λίαν ζωηρῶς κινοῦνται, παρὰ τῷ ἄρρενι δὲ μάλιστα οὐ μόνον τὰ κοκκία κινοῦνται μετὰ μεγάλης ζωηρότητος, ἀλλ᾽ ἔτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ παράσιτον ὁλόκληρον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκφύσεως τῶν μαστιγίων. Εἶνε δὲ τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς παρά τε τῷ γαμέτῃ καὶ τῇ γαμέτιδι διάσπαρτα καὶ μεγάλα ἀφθονώτερα δὲ παρὰ τῷ ἄρρενι. Κατὰ κανόνα οἱ ἄρρενες γαμέται ἢ μικρογαμέται εἶνε μικρότεροι τῶν θηλέων ἢ μακρογαμετῶν κατὰ τὸν ὄγκον καὶ ἐκφύουσι 3—7 μαστίγια λίαν εὐκίνητα, ἅτινα λίαν διαθλαστικὰ εἰσὶν ἀόρατα εἰς τὸν μὴ ἐξησκημένον διὰ τοιαύτας παρατηρήσεις ὀφθαλμόν, εἶνε δ᾽ ἀντιληπτὰ μόνον ὡς ἐκ τῆς ζωηρᾶς μετατοπίσεως τῶν παρακειμένων αἱμοσφαιρίων.

Παραβάλλοντες τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς τοῦ παρασίτου Danilewsky πρὸς τὰ τῶν ἑλειογενῶν παρασίτων, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ τοῦ πρώτου εἶνε ἁδροτέρα καὶ εἰς τὰς πρωτογενεῖς ἔτι μολύνσεις ὁμοιάζουσα ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν μελαγχρωστικὴν τῶν ἡμισεληνοειδῶν παρασίτων. Εἶνε δὲ τὰ κοκκία ταῦτα μελανὰ ἢ μελανόφαια, ἀκανόνιστα μᾶλλον τὸ σχῆμα καὶ ἐπιμήκη. Μεταξὺ 230 περιπτώσεων ὀκτάκις μόνον παρετήρησα καὶ δὴ ἐπὶ τῶν περιστερῶν παράσιτα Danilewsky μετὰ λίαν λεπτῶν κοκκίων. Τὴν μορφολογίαν τοῦ παρασίτου τούτου σπουδάζομεν κάλλιον ἐν ξηροῖς παρασκευάσμασι κεχρωσμένοις διὰ τῆς μεθόδου ἡμῶν (Πεζοπούλου-Καρδαμάτη) ἢ καὶ διὰ τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν τοῦ Giemsa, δι᾽ ὧν καθίστανται λίαν καταφανεῖς πᾶσαι αἱ μεταμορφώσεις τῶν παρασίτων καὶ ἐν πάσῃ αὐτῶν τῇ λεπτομερείᾳ.

Χρωστικὴ Μέθοδος. *Ὡς πρὸς τὴν χρῶσιν τῶν παρασκευασμάτων μετεχειρίσθην τὴν ἡμετέραν χρωστικὴν μέθοδον (Πεζοπούλου-Καρδαμάτη)*[1]*, τροποποίησιν τῆς τοῦ Romanowsky, συνισταμένην α´)*

[1] Centralblatt für Bakteriologie, Parasit, und infekt. XL. 1906.

Εἰς διάλυμα 1 $^0/_0$ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου (Hœchst) μετὰ 0,30 ἀνθρακικοῦ νατρίου, τιθεμένου ἐν κλιβάνῳ ἐπὶ 3 ἡμέρας ἐν θερμοκρασίᾳ 55^0. β΄) Ἁπλοῦν διάλυμα 1 $^0/_0$ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου (Hœchst). γ΄.) Διάλυμα 1 $^0/_{00}$ ἠωσίνης B A extra (Hœchst).

Πρὸς χρῶσιν λαμβάνομεν ἐκ τοῦ α΄) διαλύματος 3 κ. ἑκστμ., ἐκ τοῦ β΄) 1 κ. ἑκστμ., καὶ ἐκ τοῦ γ΄) 11 κ. ἑκστμ. Ἕκαστον ὑγρὸν ἀναμιγνύομεν κεχωρισμένως εἰς 10 κ. ἑκτστμ. ὕδατος ἀπεσταγμένου· μιγνύομεν δὲ πρῶτον τὰ κυανᾶ διαλύματα καὶ ταῦτα εἶτα μετὰ τοῦ διαλύματος τῆς ἠωσίνης, καὶ ἐντὸς τοῦ ὅλου μίγματος ἐμβαπτίζομεν τὰ ξηρὰ παρασκευάσματα. Πρὸς ἐπιτυχῆ χρῶσιν τοῦ πυρῆνος τῶν παρασίτων **Danilewsky** ἀφίνομεν τὰ παρασκευάσματα ἐντὸς τοῦ μίγματος τούτου ἐπὶ 24 ὥρας. Τὸν τρόπον τοῦτον ἠκολούθησα διὰ τὴν χρῶσιν καὶ τῶν τρυπανοσωμάτων ὡς καὶ τῶν λεπτοσκωλήκων τῆς νηματιάσεως τῶν πτηνῶν, πάντοτε δ᾽ ἔχομεν παρασκευάσματα ἐξόχως κεχρωσμένα.

Παρασκευάσματα ξηρά. Τὰ νεαρὰ παράσιτα τὰ ἐκ τῆς σχιζογονίας προερχόμενα, ἅμα ὡς ἀποσπασθῶσι τοῦ μητρικοῦ σώματος, διὰ ταχυτάτων ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος κινήσεων φέρονται καὶ προσκολλῶνται κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ αἱμοσφαιρίου διὰ λεπτοτάτων ψευδοποδίων πρωτοπλασματικῆς οὐσίας, ἔχουσι δὲ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σχῆμα ᾠοειδὲς ἢ δακτυλιοειδὲς καί τινα τούτων ὁμοιάζουσι καταπληκτικῶς πρός τινα τῶν λεπτοτάτων δακτυλιοειδῶν παρασίτων τοῦ ἑλοπαρασίτου Praecox ἔχοντα μέγεθος $^1/_{20}$—$^1/_{22}$ τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου (Πίναξ 5ος Σχ. 1ον). Κατὰ τὴν νεαρὰν ταύτην μορφὴν ὁ πυρὴν κεῖται εἰς τὸ λεπτότερον μέρος τῆς περιφερείας τοῦ δακτυλίου, ὅστις δὲν εἶνε ἰσοπαχής, ἔχει δὲ κέντρον φωτεινόν (Σχ. 2). Τὰ νεαρὰ παράσιτα αὐξάνουσι ταχέως τὸ μέγεθος, ὅσῳ δὲ μεγεθύνονται καὶ μεταμορφοῦνται, ὁ πυρὴν αὐτῶν φέρεται πρὸς τὸ κέντρον (Σχ. 3). Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τινὰ τούτων, ὡς δεικνύει τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 2 σχῆμα, λαμβάνουσι τὴν μορφὴν μεγάλου πάχέος δακτυλίου ἔχοντος τὸ κέντρον ὡσεὶ κενόν.

Τὰ νεαρὰ παράσιτα αὐξάνοντα τὸν ὄγκον λαμβάνουσι σχῆμα κυλίνδρου ἔχοντος κεκαμμένα ὡς τὰ πολλὰ τὰ πέρατα αὐτοῦ. Τὰ παράσιτα ταῦτα ἔχουσι τὸν πυρῆνα ἐν τῷ κέντρῳ, εἰς τὰ ἑκατέρωθεν δὲ πέρατα τοῦ πρωτοπλάσματος αὐτοῦ ἀραιά τινα κοκκία μελαγχρωστικῆς (Σχ. 4). Τῶν παρασίτων τούτων τινὰ ὁμοιάζουσι κατὰ πολὺ πρὸς τὰ

παχέα ἡμισεληνοειδῆ ἑλοπαράσιτα τὰ νεφροειδῆ. Διακρίνομεν δὲ τούτων δύο μορφάς, τὰ μετὰ πυρῆνος ἐκτεινομένου καθ' ὅλον περίπου τὸν ἐπιμήκη ἄξονα τοῦ αἱμοσφαιρίου καὶ κατέχοντος τὰ $^2/_3$ περίπου τοῦ παρασίτου καὶ τὰ μετὰ μικροῦ στρογγύλου μᾶλλον πυρῆνος.

Τὰ παράσιτα τὰ μετὰ ἐπιμήκους πυρῆνός εἰσι προωρισμένα ὡς τὰ πολλά, διὰ τὴν μονογονίαν ἤτοι τὸν ἄσπορον πολλαπλασιασμὸν ἢ καὶ σχιζογονίαν. Μετὰ τὴν ἀλλεπάλληλον διὰ σχιζογονίας ἀναπαραγωγὴν νέων παρασίτων διακρίνομεν παράσιτα μεγάλα, κυλινδρικά, παχέα, μετὰ περάτων λίαν κεκαμμένων, τείνοντα νὰ καταλάβωσιν ὁλόκληρον τὸ αἱμοσφαίριον καθιστάμενα οὕτωσὶν ᾠοειδῆ (Σχ. 5), τούτων τὰ μὲν ἔχοντα παχὺ πρωτόπλασμα καὶ ἐντόνως χρωννύμενα μετὰ πυρῆνος δὲ μικροῦ εἶνε γαμέτιδες (Σχ. 7)· τὰ δὲ ἔχοντα πυρῆνα μεγάλον ὡσεὶ διακεχυμένον ἐν ὅλῳ τῷ παρασίτῳ, μετὰ μικρᾶς τινος ποσότητος πρωτοπλασματικῆς ὕλης πρὸς τὰ πέρατα εἶνε γαμέται (Σχ. 8).

Τῶν γαμετῶν οἱ μὲν ἄρρενες ἔχουσι μέγαν πυρῆνα ἐρυθρὸν ἢ ἰώδη ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῶν κείμενον (Σχ. 27) πρωτόπλασμα ἀραιὸν καὶ χρωννύμενον ἐλαφρῶς κυανοῦν, κοκκία δὲ τῆς μελαγχρωστικῆς μελανά, ἁδρὰ καὶ ἱκανὰ τὸν ἀριθμόν. Οἱ δὲ θήλεις, αἱ γαμέτιδες δῆλον ὅτι, ἔχουσι μικρὸν πυρῆνα κείμενον κατὰ τὴν περιφέρειαν (Σχ. 28) πρωτόπλασμα δὲ παχὺ καὶ μελανὰ κοκκία λεπτότερα καὶ διάσπαρτα. Ἡλικιωθέντες οἱ ἄρρενες γαμέται ἔχουσι πυρῆνα μέγιστον, διακεχυμένον ἐν ὅλῳ τῷ παρασίτῳ, οὗτινος δὲν φαίνεται οὐδαμοῦ πλέον τὸ πρωτόπλασμα (Σχ. 29), καθ' ὅσον ὁλόκληρος περίπου ὁ μικρογαμέτης λαμβάνει χροιὰν ἰώδη ἐντονωτέραν μὲν κατὰ τὸ κέντρον, ἀσθενεστέραν δὲ πρὸς τὰ πέρατα, τὰ δὲ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς ὁτὲ μὲν ἀποτελοῦσι δύο ἢ τρία ἀθροίσματα ἀπεικονίζοντα μεγάλας μελανὰς κηλῖδας, ὁτὲ δὲ εἶνε διάσπαρτα. Μορφολογικῶς οἱ γαμέται τοῦ παρασίτου Danilewsky ὁμοιάζουσι κατὰ πολὺ πρὸς τοὺς γαμέτας τοῦ τεταρταίου ἑλοπαρασίτου, καὶ τοὺς σφαιρικοὺς τοῦ Praecox.

Κατὰ τὴν λοίμωξιν τῶν πτηνῶν ὑπὸ τοῦ παρασίτου Danilewsky κατέχονται συνήθως τὰ αἱμοσφαίρια ὑπὸ ἑνὸς καὶ μόνου παρασίτου, ἐπὶ ἐντόνων δ' ὅμως μολύνσεων πολλὰ τούτων κατέχονται ὑπὸ δύο καὶ τριῶν παρασίτων πληρούντων ὁλόκληρον τὸ αἱμοσφαίριον (Σχ. 7, 8) τόσον δὲ πρὸς ἄλληλα συναπτομένων διὰ τῶν κεκαμμένων περάτων αὐτῶν, ὥστε τὸ αἱμοσφαίριον φαίνεται ὡσεὶ κατεχόμενον ὑπὸ ἑνὸς παρασίτου ἔχοντος τὸν πυρῆνα διῃρημένον εἰς δύο τμήματα. Ἐπὶ περι-

στερῶν ἐξαιρετικῶς παρετήρησα πολλὰ αἱμοσφαίρια κατεχόμενα ὑπὸ τριῶν καὶ τεσσάρων παρασίτων, ὡς ἄλλως τε παρετήρησε καὶ ὁ Laveran.

Κατὰ τὴν λοίμωξιν ταύτην τῶν πτηνῶν τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια τὰ κατεχόμενα ὑπὸ τῶν παρασίτων δὲν μεταβάλλουσι τὸ σχῆμα αὐτῶν ἢ σπανιώτατα (Σχ. 15) οὐδὲ μετατοπίζεται ὁ πυρήν. Τοῦτο δ' ἀποτελεῖ γνώρισμα χαρακτηριστικὸν μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἀπὸ πρωτεοσώματος λοιμώξεως, καθ' ἣν συχνὰ ὁ πυρὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων μετατοπίζεται.

Ἐνδογενὴς πολλαπλασιασμὸς τῶν παρασίτων Danilewsky. Ὁ τρόπος τοῦ ἐνδογενοῦς πολλαπλασιασμοῦ τῶν παρασίτων τούτων ἀποτελεῖ θέμα πολλοὺς τῶν ἐρευνητῶν ἀπασχολῆσαν. Ὁ Labbé περιέγραψεν ἴδιον τρόπον πολλαπλασιασμοῦ τούτων, ἡμεῖς μεθ' ὅλας

ΠΙΝΑΞ 6ος

Ἀλτηρίδιον ἐν αἵματι περιστερᾶς (Zettnow). (Ἐκ τῆς μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

ΠΙΝΑΞ 7ος

Ἐξέλιξις τοῦ Ἀλτηριδίου καὶ σχιζογονικαὶ μορφαὶ (Κατὰ Labbé $^{1650}/_{1}$).

τὰς ἐρεύνας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν τὰς σχιζογονικὰς μορφὰς ἃς περιγράφει. Ἄλλως τε δὲ καὶ διάσημοι ἐρευνηταί, ὡς ὁ Koch, Laveran καὶ ἄλλοι, δὲν παρετήρησαν τοιαύτας μορφάς. Ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι τινὰ τῶν κυλινδρικῶν παρασίτων (Σχ. 12—16) λεπτύνονται κατὰ τὸ μέσον ἔνθα κεῖται ὁ πυρὴν αὐτῶν, εἰς τρόπον τοιοῦτον ὥστε φαίνονται ὡσεὶ ὑφιστάμενα διχοτόμησιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ παρετηρήσαμεν παράσιτα (Σχ. 20—26) ἔχοντα εἴς τινα μὲν

τῶν ἐξετασθέντων πτηνῶν κοκκία πολυάριθμα, εἰς ἄλλα δὲ ὀλιγάριθμα τοιαῦτα καὶ ἁδρά, μελανὰ ἢ βαθέως τὴν χροιὰν κυανᾶ. Ἐπί τινων τῶν τελευταίων τούτων παρασίτων (Σχ. 25, 26) ὑπάρχουσι κατὰ τὸ κέντρον λεπτότατα κοκκία μελανὰ (μελαγχρωστικῆς).

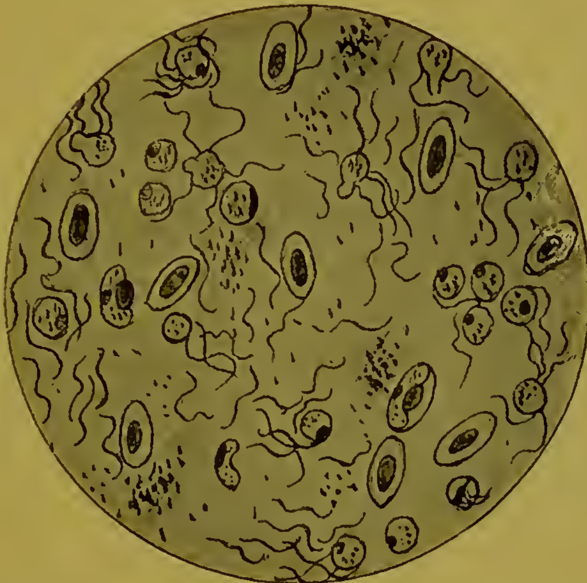
Πρόκειται περὶ διαιρέσεως διὰ σχιζογονίας ἢ περὶ νέων παρασίτων; Ἀγνοοῦμεν.

Πολλαπλασιασμὸς τῶν παρασίτων κατ' ἀμφιγονίαν. Ὡς γνωστόν, τὰ παράσιτα Danilewsky ἅμα ὡς διαρρήξωσι τὸ αἱμοσφαίριον καταστρέφονται σὺν τῷ χρόνῳ, ὅπως δ' ἐν τῷ σμικρῷ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τὰ παράσιτα διατηροῦνται ζῶντα ὑπὸ τὸν καλυπτῆρα, δυνηθῶμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τούτων, ὡς οἷόν τε δὲ ἐνεργωτέραν, μιγνύομεν τὸ ληφθὲν αἷμα μετ' ἴσου ποσοῦ ὕδατος ἢ καὶ μεγαλειτέρου καὶ μέχρι τοῦ δεκαπλασίου ἔτι καὶ δι' αὐτοῦ κατασκευάζομεν ἀνὰ 2 ἕως 3 λεπτὰ τῆς ὥρας ξηρὰ παρασκευάσματα. Οὕτως ἐνεργοῦντες θέλομεν παρατηρήσει, ὅτι δὲν εἶνε καὶ ἀπολύτως ἀληθὲς τὸ ὑποστηριχθέν, ὅτι ἐὰν ἀναμίξωμεν αἷμα πτηνοῦ περιέχοντος παράσιτα Danilewsky ἐν ἀναλογίᾳ 1:10 ὕδατος ἢ φυσιολογικοῦ ὀρροῦ τὰ παράσιτα ἐξελισσόμενα ἐγγίζουσι τάχιστα εἰς τὸ τέρμα αὐτῶν. Ἀληθῶς τινα τούτων αὐξάνουσι καὶ προάγονται, τὰ δὲ μεγάλα τῶν παρασίτων μετατρέπονται εἰς σφαιρικά, ὡς ἐπίσης τὰ ὥριμα τῶν παρασίτων μεταμορφοῦνται εἰς γαμέτας, πολλὰ ὅμως τῶν κυλινδροειδῶν παρασίτων, εἰς περιστάσεις δέ τινας ἀγνώστους ἡμῖν ἔτι, σχεδὸν πάντα τὰ παράσιτα τὰ κυλινδρικὰ τά τε μικρὰ ὡς καὶ τὰ ἰσούμενα τῷ ἐπιμήκει ἄξονι τοῦ αἱμοσφαιρίου, ἔτι δ' ἐνίοτε καὶ τὰ μεγαλείτερα τούτων, οὐ μόνον δὲν μεταβάλλονται, ὁσασδήποτε ὥρας καὶ ἂν παρακολουθῶμεν ταῦτα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον, ἀλλ' οὐδὲ προδίδουσι σημεῖα ζωῆς, ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου οἱ ὥριμοι γαμέται πάντα τὰ ἐνεργὰ σημεῖα ζωῆς ἀκμαίας προδίδουσιν.

Ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ζωτικότητος τῶν γαμετῶν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν κατ' ἀμφιγονίαν πολλαπλασιασμὸν τοῦ παρασίτου κατὰ τὰς πρώτας φάσεις τοῦ ἐξωγενοῦς πολλαπλασιασμοῦ, εἴτε εἰς ἀπῃωρημένην σταγόνα, καθ' ἃ τοὐλάχιστον συμβουλεύει ὁ Κώχ, εἴτε καὶ ἄλλως ὡς θὰ ἀναφέρωμεν ἀμέσως. Ὁ δι' ἀπῃωρημένης σταγόνος τρόπος δὲν ἐξυπηρέτησεν ἡμᾶς ἐπαρκῶς, ἐξυπηρετήθημεν δὲ μεγάλως διὰ τῆς ἑξῆς ἀγωγῆς, ἣν καὶ συνιστῶμεν. Ἀφοῦ λάβωμεν σταγόνα αἵματος πτηνοῦ περιέχοντος ἱκανὸν ἀριθμὸν παρασίτων καὶ ἀναμίξωμεν πρὸς 5—10 σταγόνας ὕδατος, ἐκτείνωμεν δὲ ταύτην ἐπὶ πλακὸς ἀντι-

κειμενοφόρου εἰς παχεῖαν στιβάδα, πιέζομεν ταύτην κατὰ τὸ μέσον τοῦ καλυπτῆρος, καὶ ἀφοῦ περιβάλωμεν τὰ ὅρια τούτου διὰ βαζελίνης ἢ παραφίνης ἐξετάζομεν ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον, ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ τοῦ δωματίου. Διὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐκάμομεν ἀποκλειστικῶς χρῆσιν αἵματος γλαυκῶν, ἀετομάχων, στρουθῶν οἰκιακῶν, χλωρίδων, σπιζῶν ἀκανθοφάγων, ὡς καὶ περιστερῶν, καθ' ὅσον εἰς τὰ πτηνὰ ταῦτα συγκριτικῶς πρὸς ἄλλα, μέγαν ἀριθμὸν παρασίτων ἔτυχε νὰ ἀνεύρωμεν ἰδίᾳ κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας Ἰούλιον, Αὔγουστον, ὡς καὶ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον ἔτι.

ΠΙΝΑΞ 8ος

Ὀπτικὸν πεδίον πλῆρες γαμετῶν καὶ γαμετίδων μετὰ ἀφθόνων ἀπεσπασμένων μαστιγίων ἢ γαμετοκυττάρων, ὧν τινα γονιμοποιοῦσι τὰς γαμέτιδας ἢ μακρογαμέτας. (Παρατηρήσεις ἡμέτεραι).

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν, ἅμα ὡς θέσωμεν τὸ πρόσφατον παρασκεύασμα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον παρατηροῦμεν ἀριθμόν τινα σφαιρικῶν σωματίων, ποικίλλοντα ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς λοιμώξεως, ὧν οὐ μόνον τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς ζωηρότατα κινοῦνται, ἀλλ' ἐν πολλοῖς καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ παράσιτα, ὧν τινα φέρουσι καὶ μαστίγια, ἅτινα ἀποσπώμενα τοῦ μικρογαμετοκυττάρου προσκολλῶνται ταχύτατα εἰς τὸν μακρογαμέτην, ὃν πανταχόθεν περιβάλλουσιν (Σχῆμα 30, Πίνακος 5ον). Ἐνίοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν

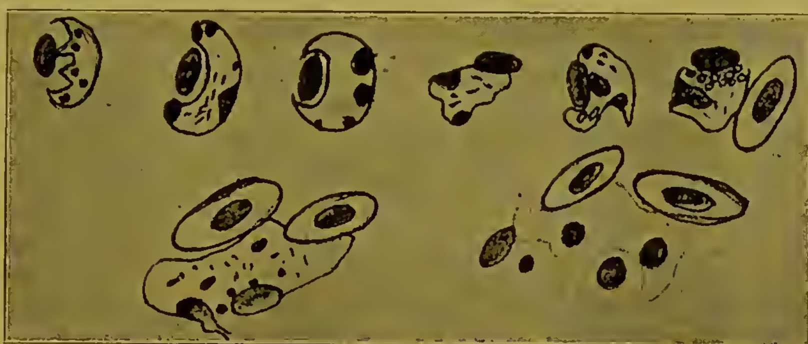
γαμετῶν ὡς καὶ τῶν ἀποσπωμένων μαστιγίων εἶνε μέγας, ὥστε εἰς ἓν ὀπτικὸν πεδίον δυνάμεθα νὰ ἀριθμήσωμεν πολλὰ τοιαῦτα, ἅτινα θεώμενα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον ἔχουσι ζωηροτάτας κινήσεις ὡς τὰς τῶν σπερματοζωϋφίων. Εἰκόνα τοιαύτην εἰς ξηρὰ παρασκευάσματα ἐλάβομεν, ἐξετάζοντες τὸ αἷμα γλαυκός, ὑφ' ἃς συνθήκας ἀνεφέρομεν προηγουμένως, καὶ ἣν ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀπεικονίσαντες παραθέτομεν ἀνωτέρω.

Πολλοὶ τῶν γαμετῶν μετὰ τὴν ἔκφυσιν τῶν μαστιγίων καὶ ἀπόσπασιν τούτων καταστρέφονται διαχεομένων τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος. Ἀποσπασθέντα δὲ τὰ μαστίγια συνήθως ὁδεύουσιν ὁμοῦ ἀρχικῶς εἶτα δὲ ἀπομακρύνονται ἀλλήλων. Ἐκφύονται δὲ ταῦτα ὡς παρετήρησα καλῶς, οὐχὶ ἀπὸ τῆς περιφερείας τοῦ παρασίτου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ εὑρισκομένου πυρῆνος, ὡς δεικνύουσι τὰ ὑπ' ἀριθ. 32 καὶ 35 Σχήματα (Πίνακος 5ον). Οἱ γαμέται δὲν εἶνε πάντοτε μαθηματικῶς σφαιρικοὶ τὸ σχῆμα (Πίνακος 5ον σχήματα 33, 34, 35). Ἐνίοτε οἱ γαμέται ῥήγνυνται διαχεομένου τοῦ τε πρωτοπλάσματος καὶ τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος ἐνῷ παραμένουσι ζῶντα καὶ ἐντόνως κεχρωσμένα ὅ τε πυρὴν καὶ τὰ μαστίγια, ὡς δείκνυσι τὸ ὑπ' ἀριθ. 36 σχῆμα (Πίνακος 5ον). Ἀποσπασθέντων τῶν μαστιγίων, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἓν τούτων εἰσδύεται ἐντὸς τοῦ μακρογαμέτου (Πίνακος 5ον Σχ. 30) καὶ γονιμοποιεῖ αὐτόν, τὸ παράσιτον δονεῖται, ἡ δὲ μελαγχρωστικὴ αὐτοῦ ζωηρῶς κινεῖται. Τὸ παράσιτον γονιμοποιηθὲν μικρὸν κατὰ μικρὸν μεταμορφοῦται, ἐντὸς δ' εἴκοσι λεπτῶν τῆς ὥρας λαμβάνει σχῆμα ἀτρακτοειδὲς μετὰ δύο βλεφαρίδων ἢ νηματίων κατὰ τὰ πέρατα (Πίνακος 5ον Σχ. 3). Κινεῖται δὲ ἢ μᾶλλον ὀλισθαίνει λίαν βραδέως ἐν τῷ ὀρρῷ, ἐνῷ τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς καθίστανται ἐνίοτε ἀφανῆ. Πέραν τοῦ σημείου τούτου ἤτοι τῆς γονιμοποιήσεως τοῦ παρασίτου δὲν ἠδυνήθην νὰ παρατηρήσω ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον.

Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην τῆς γονιμοποιήσεως τοῦ παρασίτου δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν οὐ μόνον ἐπὶ προσφάτου αἵματος, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ σπουδάσωμεν καλλίτερον ἔτι καὶ ἐπὶ ξηρῶν παρασκευασμάτων. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ ἐκ τοῦ ἀναμιγέντος μεθ' ὕδατος αἵματος διατηρουμένου δὲ εἰς θάλαμον ὑγρὸν καὶ ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ δωματίου (26^0 — 32^0 Κ.) κατασκευὴ παρασκευασμάτων ξηρῶν ἀνὰ πᾶν λεπτὸν τῆς ὥρας.

Παράτασις τῆς ζωῆς τῶν παρασίτων. *Τὰ παράσιτα Danilewsky δυνάμεθα νὰ διατηρήσωμεν ζῶντα ὑπὸ τὸν καλυπτῆρα ἐπὶ πολλὰς ὥρας, τηροῦντες τὰς συνθήκας, ἃς περιεγράψαμεν ἀνωτέρω, ἤτοι τῆς ἀναμίξεως τοῦ αἵματος μεθ' ὕδατος κατ' ἴσον ὄγκον ἢ καὶ μείζονα, καὶ τῆς περιβολῆς τῶν ὁρίων τοῦ καλυπτῆρος διὰ βαζελίνης ἢ παραφίνης, διαφυλασσομένου τοῦ παρασκευάσματος ἐν ὑγρῷ θαλάμῳ. Σπουδάζων κατὰ μῆνα Αὔγουστον τὴν νηματοσκωληκίασιν τῶν πτηνῶν καὶ διαφυλάξας εἰς ὑγρὸν θάλαμον αἷμα νωπὸν γλαυκὸς περιέχον ἐκτὸς τῶν νηματοσκωλήκων καὶ μέγαν ἀριθμὸν παρασίτων Danilewsky ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ δωματίου κυμαινομένῃ ἀπὸ 26ο—32ο ἑκατονταβάθμου, παρετήρησα παραταθεῖσαν τὴν ζωὴν παρασίτων τινῶν μέχρι 50 ὡρῶν. Τὸ ὅριον τοῦτο εἶνε τὸ ἀνώτατον τῆς μέχρι τοῦδε παρατηρηθείσης ζωῆς τῶν παρασίτων Danilewsky.*

ΠΙΝΑΞ 9ος

1 2

Ἐκφυλιστικαὶ μορφαὶ τοῦ παρασίτου Danilewsky. (Παρατηρήσεις ἡμέτεραι).

Πῶς καταστρέφονται τὰ παράσιτα. *Παρατηροῦντες ξηρὰ παρασκευάσματα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον διακρίνομεν μεταξὺ τῶν μεγάλων κυλινδροειδῶν παρασίτων τινὰ ἔχοντα τὸν πυρῆνα λίαν ἀραιὸν μετὰ κενοτοπίων, ἐνῷ ἄλλα παράσιτα ἔχουσι τοῦτον τοσοῦτον λελεπτυσμένον, ὥστε οὐδ' ἡ χρωματίνη τοῦ πυρῆνος εἶνε ὁρατὴ (πυρηνολυσία). Ἀντὶ δὲ τοῦ ἐξαφανιζομένου πυρῆνος ὑπολείπονται διακεχωρισμένα καὶ απομεμακρυσμένα ἀλλήλων ἓν δύο ἢ καὶ πλειότερα τμημάτια πυρῆνος ἰωδοέρυθρα ἢ ἰώδη. Ἄλλοτε παρατηροῦμεν ἀντὶ τῶν κυλινδροειδῶν μεγάλα σφαιρικὰ παράσιτα σχήματος ἀκανονίστου μετὰ λίαν ἀραιοῦ καὶ μόλις κεχρωσμένου πρωτοπλάσματος, ὧν τὸ μέγεθος ἐν συνόλῳ εἶνε διπλάσιον, ἐνίοτε δὲ καὶ τριπλάσιον τοῦ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων,*

ὡς δεικνύουσι τὰ ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 Σχήματα τοῦ 9ου Πίνακος. Τὰ μεγάλα ἀκανονίστου δὲ σχήματος παράσιτα ταῦτα εἶνε ἐκπεφυλισμένα καὶ καταδικασμένα εἰς θάνατον. Καταστρέφεται δὲ κατὰ κανόνα τὸ πρωτόπλασμα προηγουμένως καὶ ἕπεται ὁ πυρήν. Ἐνίοτε δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ παρασίτου ὑπολείπεται τμῆμά τι πρωτοπλάσματος μετὰ κοκκίων μελαγχρωστικῆς. Τὰ ὑπολειπόμενα δὲ τμημάτια τοῦ πυρῆνος ὡς καὶ τὰ τμημάτια τοῦ πρωτοπλάσματος ὅσα τυχὸν διατηροῦσι τὴν ζωτικότητά των ἐξακολουθοῦσι χρωννύμενα καλῶς, καὶ πιθανῶς νὰ χρησιμεύωσιν ὡς ἀφετηρία ἀναπτύξεως νέων παρασίτων.

Πλειστάκις τὴν καταστροφὴν τῶν παρασίτων διακρίνομεν καθορῶντες τμήματα κονιορτώδη πρωτοπλασματικῆς ὕλης ὡς καὶ πυρῆνος, μεταξὺ δὲ τούτων διακεχυμένα τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς, ἅτινα ὁτὲ μὲν εἶνε ὡς κόκκοι ἁδροὶ μελανοί, ὁτὲ δὲ συνεσπειρωμένοι εἰς ἕνα μέγαν κόκκον μελανὸν λεπτυνόμενον προϊόντος τοῦ χρόνου. Τῶν κοκκίων τούτων ἡ χροιὰ βραδύτερον μεταβάλλεται καὶ φαίνονται ὡς σκωριόχροα ἢ ὡς φαιομέλανα. Τῶν παρασίτων τελευταῖα πάντων καταστρέφονται οἱ γαμέται. Τοὺς διαφόρους τούτους βαθμοὺς τῆς καταστροφῆς τῶν παρασίτων παρακολουθοῦμεν καλῶς, ἐὰν ἀναμίξαντες ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς ἔχομεν διατυπώσει τὸ αἷμα μεθ' ὕδατος, κατασκευάσωμεν δὲ ξηρὰ παρασκευάσματα ἐκ τοῦ μίγματος τούτου ἀνὰ πέντε λεπτὰ μέχρι τοῦ ἀπωτάτου ὁρίου μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας.

Μέθοδος πρὸς λῆψιν τοῦ αἵματος. Τὸ διὰ τὰς μικροσκοπικὰς σπουδὰς αἷμα ἐκ τῶν πτηνῶν λαμβάνομεν ὡς ἑξῆς: Βοηθὸς κρατεῖ μεταξὺ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὕπτιον τὸ πτηνὸν οὗ ταὐτοχρόνως ἐκτείνει τὴν πτέρυγα, ἡμεῖς δὲ ἐὰν τὸ πτηνὸν εἶνε μικρὸν ὡς στρουθίον λ. χ. φυσῶμεν διὰ τοῦ στόματος συνεχῶς ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς πρώτης διαρθρώσεως τῆς πτέρυγος, ἵνα οὕτω παραμερίσωμεν τὰ πτίλα μέχρις οὗ διακρίνομεν τὰ αἱματοφόρα ἀγγεῖα. Ἐὰν ὅμως τὸ πτηνὸν εἶνε μέγα ὡς λ. χ. περιστερά, γλαὺξ ἢ ἱέραξ ἀναζητοῦμεν τὰ ἀγγεῖα ταῦτα. παραμερίζοντες τὸ πτίλωμα διὰ τῶν δακτύλων τῆς χειρός. Τῷ τρόπῳ τούτῳ ἐνεργοῦντες διακρίνομεν σταθερῶς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς πρώτης κατ' ἀγκῶνα διαρθρώσεως, καὶ μικρὸν ἀριστερόθεν ταύτης μεγάλα αἱματοφόρα ἀγγεῖα, ὧν τὸν αὐλὸν νύσσομεν ἐν τῷ κέντρῳ διὰ λεπτοτάτης βελόνης ἢ καρφίδος, ἀφοῦ πρότερον ἀπολυμάνωμεν δι' ἀραιοτάτης διαλύσεως ἄχνης ἢ καὶ ἁπλοῦ

βεβρασμένου ὕδατος. Πρὸς νύξιν μεταχειριζόμεθα πάντοτε οὐχὶ τὰς συνήθεις καρφίδας, ἀλλὰ καρφίδας τοῦ ἐμπορίου μελανὰς λίαν ὀξυαίχμους μετὰ μεφαλῆς σφαιρικῆς, λείας, στιλπνῆς καὶ ὑαλίνης. Ἅμα δὲ ὡς νύξωμεν καὶ τὸ αἷμα ἀναβλύσῃ, μεταφέρομεν τοῦτο ἐπὶ τῆς ἀντικειμενοφόρου πλακὸς ἐμβαπτίζοντες τὴν κεφαλὴν τῆς καρφίδος ἐν τῷ ἐκρεύσαντι σταγονιδίῳ. Πρὶν ἢ νύξωμεν τὸ ἀγγεῖον μεριμνῶμεν, ὅπως παραμερίσωμεν τὸ πτίλωμα ὅσον οἷόν τε ἐντελέστερον, ἐν ἀνάγκῃ δὲ ἀποσπῶμεν τοῦτο, διότι ἐὰν τὸ σταγονίδιον τοῦ αἵματος ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πτιλώματος πληροῦται ὑπὸ διαφόρων μικροβίων καὶ κόκκων.

Ἐκ τῶν περιστερῶν ἐξάγομεν ἐκ τῆς οὐρᾶς ἢ παρὰ τὴν ἔκφυσιν τῶν πτερύγων ἓν μικρὸν πτίλον ἐκ τῶν νεωστὶ ἐκφυομένων, εἰς τὸν αὐλὸν τοῦ ὁποίου περιέχεται σταγονίδιον αἵματος. Ἐν ᾗ περιπτώσει ἔχομεν ἀνάγκην μεγαλειτέρου ποσοῦ τῆς μιᾶς ἢ δύο σταγόνων αἵματος διὰ τὰς πειραματικὰς ἡμῶν ἐρεύνας, ἀφοῦ νύξωμεν τὸ πτηνὸν διὰ τῆς καρφίδος, φέρομεν τοῦτο ἄνωθεν κοίλης ὑαλίνης πλακὸς τοῦ ὡρολογίου καὶ ἀφίνομεν τὰς ἐκβλυζούσας σταγόνας τοῦ αἵματος νὰ πέσωσιν ἐντὸς αὐτῆς, μεθ' ὃ ἀναμιγνύομεν ματὰ τῆς ἀπαιτουμένης ποσότητος ὕδατος καὶ φυλάσσομεν τοῦτο ὑπὸ ὑέλινον κώδωνα, ἐπεστρωμένον ἔχοντα τὴν ἔσω ἐπιφάνειάν του διὰ λεπτῆς στιβάδος βάμβακος ὑδροφίλου ὕδατι βεβρεγμένου.

Ὁπόταν σκοπῶμεν νὰ σπουδάσωμεν τὰ σπλάγχνα πτηνοῦ τινος καὶ θέλωμεν νὰ λάβωμεν αἷμα ἐξ αὐτῶν πρὸς ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις, ναρκοῦμεν τοῦτο διὰ χλωροφορμίου ὡς ἑξῆς: Ἐντὸς φιαλιδίου ἔχοντος στόμιον ἀνάλογον πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ πτηνοῦ καὶ περιέχοντος χλωροφορμίου ποσότητά τινα, φέρομεν τὴν κεφαλὴν τοῦ πτηνοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ στομίου καὶ ἐντὸς λεπτῶν τινων ἢ καὶ δευτερολέπτων τοῦτο νεκροῦται. Ἐπὶ 38 εἰδῶν πτηνῶν ἐφ' ὧν μετεχειρίσθην, τὸν διὰ χλωροφορμίου θάνατον, παρετήρησα ὅτι εὐαισθητότερον εἶδος πρὸς τὸ χλωροφόρμιον εἶνε ἡ τρυγών.

Κλινικαὶ παρατηρήσεις. Τὰ βαθέως καὶ ἐντόνως μεμολυσμένα πτηνὰ ἐξ ἑλονοσίας εἶνε οὐχὶ ζωηρά, τὸ πτίλωμα αὐτῶν οὐχὶ στιλπνὸν αἱ κινήσεις των ἧττον ζωηραί. Εἶνε δὲ παραβολικῶς πρὸς τὰ ὁμοειδῆ πτηνὰ μικρότερα, διότι εἶνε ἰσχνά. Κατὰ μῆνα Αὔγουστον, ἐποχήν, καθ' ἣν πάντα περίπου τὰ εἴδη τῶν πτηνῶν, ἐκτὸς τῶν ἁρπακτικῶν, εἶνε εὔτραφῆ, ὅσα εἶνε ἐντόνως μεμολυσμένα εἶνε λιπόσαρκα.

Τοῦτο δ' ἐπανειλημμένως παρετήρησα ἐπὶ τῶν ἀετομάχων ἰδίᾳ. Τὰ πτηνὰ προσβάλλονται ὑπὸ δύο πυρετικῶν τύπων, ὑπὸ τοῦ διαλείποντος καὶ τοῦ συνεχοῦς, τοῦτο δ' ἐξάγομεν οὐχὶ βεβαίως ἐκ θερμομετρικῶν παρατηρήσεων, ἀλλ' ἐκ τῆς περιοδικότητος ἢ συνεχείας τῆς νόσου αὐτῶν. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ συνεχὴς τύπος εἶνε καὶ ὁ μᾶλλον θανατηφόρος, διότι, ὅσα τῶν πτηνῶν τὰ ὁποῖα εἴχομεν πρὸς σπουδὴν ἀπεβίωσαν, ἦσαν ἀσθενῆ ἀπὸ τεσσάρων μέχρι πέντε ἡμερῶν, ἔφερον δὲ ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ αὐτῶν μέγαν ἀριθμὸν παρασίτων, ἦσαν δὲ λιπόσαρκα καὶ ἰσχνά.

Ἀνατομοπαθολογικαὶ παρατηρήσεις. *Πάντες οἱ παρατηρηταὶ συνομολογοῦσιν, ὅτι ἐπὶ λοιμώξεως ἐκ τῶν παρασίτων Danilewsky ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῶν πτηνῶν αἱ αὐταὶ χαρακτηριστικαὶ ἀλλοιώσεις οἷαι καὶ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἑδράζονται δὲ αἱ ἀλλοιώσεις αὗται εἰς δύο κατ' ἐξοχὴν σημεῖα, εἰς τὸ αἷμα καὶ τὸν σπλῆνα. Τὸ αἷμα τῶν νοσούντων πτηνῶν ἐνίοτε εἶνε ὑδαρές, ὀλιγώτερον τὸ ποσόν, ὠχροέρυθρον μᾶλλον καὶ δὲν πήγνυται εὐκόλως.*

Ἐξετάζοντες ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον τὸ αἷμα τῶν ἐντόνως μεμολυσμένων πτηνῶν παρατηροῦμεν ὅτι τινὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαρίων δὲν ἔχουσι πυρῆνα, ἐνῷ ἄλλα τούτων μᾶλλον ἄχροα φέρουσιν ἓν ἢ δύο κοκκία μελαγχρωστικῆς ἁδρά, τοῦθ' ὅπερ σημαίνει ὅτι οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὰ αἱμοσφαίρια ταῦτα κατείχοντο ὑπὸ παρασίτου νεκρωθέντος.

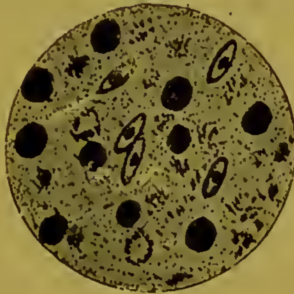
Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος ἀπαντῶμεν ἐνίοτε κοκκία τινὰ μελαγχρωστικῆς, τοῦτο δὲ ἐν ἐλλείψει ὡσαύτως παρασίτων μαρτυρεῖ προηγηθεῖσαν λοίμωξιν τῶν πτηνῶν ἑλειογενῆ. Κατὰ κανόνα πάντα τὰ αἱμοσφαίρια τὰ ὑπὸ παρασίτων κατεχόμενα εἶνε τελείως ἄχροα, ὑελοειδῆ, ὡς ἀπολέσαντα τὴν αἱμοχρωστικήν.

Ὡς πρὸς τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια ἅπαξ μόνον ἐπὶ στρουθίου τινὸς ἐντόνως μεμολυσμένου παρετήρησα λίαν σπάνια λευκὰ αἱμοσφαίρια μεγάλα, πενταπλάσια περίπου τὸ μέγεθος τῶν φυσιολογικῶν μετὰ πρωτοπλάσματος παχυτάτου, συμπαγοῦς καὶ μετὰ διπλοῦ πυρῆνος αὐτοτελοῦς.

Ἐκ τῶν σπλάγχνων τὸ κατ' ἐξοχὴν παρέχον ἀλλοιώσεις ὁρατὰς καὶ μακροσκοπικῶς ἔτι εἶνε ὁ σπλήν, ὅστις ἔχει ὄψιν σοκολατοειδῆ, φαιομέλαιναν, ἢ συνηθέστερον μελανήν. Εἶνε δὲ μαλθακὸς τὴν σύστασιν, εὔθρυπτος καὶ πολτώδης καὶ συνήθως διωγκωμένος κατὰ τὸ διπλάσιον, μέχρι τοῦ τετραπλασίου τοῦ φυσιολογικοῦ. Λεῖος δὲ τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐν εἴδει ἀλλάντος τὸ σχῆμα,

Πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ σπληνὸς ἀνάγκη νὰ ἀφαιρέσωμεν τὸν στόμαχον προηγουμένως καλύπτοντα τελείως τὸν σπλῆνα εὑρισκόμενον ὄπισθεν αὐτοῦ, ἀποκόπτομεν δὲ μετὰ προσοχῆς πάντας τοὺς συνδέσμους καὶ τὰς συμφύσεις αὐτοῦ. Νὰ ἐπιτύχωμεν τομὰς ἐπὶ προσφάτου σπληνὸς καὶ διὰ τοῦ αἰχμηροτέρου μαχαιρίου οὐδέποτε ἠδυνήθημεν, διότι πάντοτε τὸ παρέγχυμα τούτου ἦτο πολτῶδες ὡσεὶ ἀλοιφὴ μελανή. Ἐξετάζοντες ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον τὸ πολτῶδες παρέγχυμα τοῦ σπληνός, παρατηροῦμεν μέγιστον ἀριθμὸν κοκκίων μελαγχρωστικῆς, ὡσεὶ τὸ παρασκεύασμα νὰ ᾖ κεκονιαμένον ἢ πεπασμένον ὑπὸ λεπτοτάτων κοκκίων κόνεως μελανῆς, κατὰ τόπους δὲ ἀθροίσματα μελαγχρωστικῆς ἀπεικονίζοντα ἐκ τῆς διατάξεώς των τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῶν παρασίτων.

ΠΙΝΑΞ 10ος

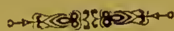
Ὀπτικὸν πεδίον σπληνικοῦ παρεγχύματος πλῆρες κοκκίων μελαγχρωστικῆς.
(Παρατηρήσεις ἡμέτεραι).

Ἐν τῷ σπληνὶ καὶ δὴ ἐπὶ χρονίων λοιμώξεων σπανιώτατα ἀνευρίσκομεν παράσιτα παρ' ὅλην τὴν ἀφθονίαν τῆς μελαγχρωστικῆς, διότι τὰ πλειότερα καταστρέφονται ὡς ἐκ τῆς λίαν ζωηρῶς ἐνεργουμένης φαγοκυττώσεως. Ὁ φυσιολογικὸς σπλὴν παρὰ μὲν τοῖς πτηνοῖς ἔχει τὸ σχῆμα σκώληκος λεπτοῦ κυλινδρικοῦ, παρὰ δὲ ταῖς νυκτερίσιν εἶνε πλατύς, ταινιώδης, καλύπτων τὸν στόμαχον ἔμπροσθεν, ἐρυθρὸς δὲ τὴν χροιάν. Συγκριτικῶς δὲ πρὸς τὸν τῶν λοιπῶν πτηνῶν εἶνε μέγιστος, ἐνῷ ὁ τῶν γλαυκῶν συγκριτικῶς πρὸς τὸν τῶν σπουργίτων ἢ στρουθίων εἶνε σμικρότατος.

Φαγοκύττωσις. *Ἡ φαγοκύττωσις γίγνεται εἰς πάντα μὲν τὰ ἐσωτερικὰ σπλάγχνα, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῷ σπληνί, καὶ τελεῖται διὰ*

τῶν μεγάλων μονοπυρήνων λευκῶν κυττάρων. Εἰς παρασκευάσματα ἥπατος παρετήρησα πολλὰ τούτων φέροντα παράσιτα μεγάλα ἐγκεκλεισμένα, ὧν τὸ πρωτόπλασμα σχεδὸν εἶχον ἐξαφανίσει, τὸν δὲ πυρῆνα κατατέμει εἰς μικρὰ τεμαχίδια. Τὰ τεμάχια ταῦτα παρ' ὅλον τὸν τεμαχισμὸν διατηροῦσιν ἐνίοτε τὴν ζωτικότητά των, διότι χρώννυνται διὰ τῆς μεθόδου ἡμῶν ζωηρῶς ἰωδοερύθρως.

Ἔχουσι δὲ τὰ φαγοκύτταρα ἀραιότατον τὸ πρωτόπλασμα, καὶ εἰς ὅσα μὲν ἐξ αὐτῶν ἀνευρίσκομεν τεμάχια πυρῆνος δὲν παρατηροῦμεν κοκκία μελαγχρωστικῆς, τοιαῦτα συγκεντρωμένα εἰς μίαν δὲ ἢ δύο μεγάλας μελανὰς κηλῖδας παρατηροῦμεν ἐπὶ τῶν φαγοκυττάρων ἅτινα δὲν περιέχουσιν οὐδ' ἴχνος παρασίτου.

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Μετάδοσις τῆς νόσου.

Ὡς τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ ἀνθρώπου οὕτω καὶ τὰ ἑλοπαράσιτα τῶν πτηνῶν μεταδίδονται διὰ τῶν κωνώπων, πολλαὶ δ' ἄχρι τοῦδε ἐγένοντο ἀπόπειραι περὶ μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας τῶν πτηνῶν διὰ διαφόρων εἰδῶν κωνώπων, ὡς λ. χ. τοῦ *Albopunctatus*, *Penicillaris*, *Vexans*, *Annulata*, *Theobaldinella* κλ. πλὴν καίτοι αἱ πλειότεραι ἀπέβησαν ἄκαρποι οὐχ ἧττον εἶνε γεγονὸς ἀναμφίλεκτον ὅτι ἡ νόσος αὕτη μεταδίδεται εἰς πτηνὰ διὰ τῶν κωνώπων, culex pipiens, nemorosus καὶ fatigans. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπανειλημμένως ἠσχολήθην, ἐκτὸς δὲ τούτου τὰ πειράματά μου ἀπέβλεπον συλλήβδην εἰς τοὺς ἑξῆς τέσσαρας σκοπούς:

1ον Εἰς τὴν μετάδοσιν τοῦ νοσήματος ἀπὸ πτηνοῦ εἰς πτηνὸν διὰ μεμολυσμένων κωνώπων. 2ον Εἰς τὴν μετάδοσιν τοῦ νοσήματος ἀπὸ νοσοῦντος εἰς ὑγιὲς πτηνὸν δι' ἐγχύσεων αἵματος μεμολυσμένου. 3ον Εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῆς θεραπευτικῆς ἰδιότητος ἢ μὴ τῆς κινίνης κατὰ τῶν παρασίτων Danilewsky. 4ον Εἰς τὴν μετάδοσιν τῆς ἑλονοσίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ πτηνά.

Πρὸς μετάδοσιν τῆς μολύνσεως διὰ τῶν κωνώπων.

ἔθεσα κατὰ διαφόρους τοῦ θέρους καὶ φθινοπώρου περιόδους ἐν κλωβῷ συρματοπλέκτῳ κατασκευασθέντι ἐπὶ τούτῳ, κωνώπων τοῦ εἴδους Nemorosus καὶ Pipiens ἱκανὸν ἀριθμόν, καὶ ἐνέκλεισα:

α΄) Ζεῦγος πτηνῶν χλωρίδων (φλώρων) μετὰ ζεύγους σπιζῶν ἀκανθοφάγων (καρδερινῶν) μεμολυσμένων καὶ ἑκατέρου τῶν ζευγῶν φέροντος ἐν τῷ κυκλοφορικῷ αὐτῶν αἵματι μέγαν ἀριθμὸν παρασίτων μετὰ γαμετῶν. β΄) Κατ᾿ ἄλλην περίοδον ἔθεσα ἓν καὶ μόνον ζεῦγος μεμολυσμένων σπιζῶν, καὶ γ΄) κατ᾿ ἄλλην ἓν καὶ μόνον πτηνὸν φέρον ἄπειρα παράσιτα. Ἀφ᾿ ἑτέρου δ᾿ ἔθεσα ἐν τῷ κλωβῷ μετὰ τῶν πασχόντων ἴσον ἀριθμὸν πτηνῶν ὑγιῶν.

Καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας περιπτώσεις τὰ πειράματα ἐπέτυχον καθ᾿ ὅτι ἐξ ἑκάστης σειρᾶς ἐμολύνθη ἀνὰ ἓν πτηνὸν ὡς ἑξῆς: Ἐκ τῆς πρώτης σειρᾶς μία χλωρίς, ἐκ τῆς δευτέρας δὲ καὶ τρίτης ἀνὰ μία ἀκανθὶς (καρδερίνα). Καὶ ἐνόσησαν ἡ μὲν χλωρίς, τὴν 26 ἡμέραν αἱ δὲ ἀκανθίδες τὴν 28ην καὶ 30ήν, ἀφ᾿ ἧς ἐνέκλεισα τὰ πτηνὰ ταῦτα ἐν τῷ κλωβῷ. Ἡ χλωρὶς ἐνόσησεν ἐπὶ 4, αἱ δὲ ἀκανθίδες ἐπὶ 5 ἡμέρας μεθ᾿ ἃς ἀπεβίωσαν. Τὰ πτηνὰ ἐξετασθέντα ἔφερον ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ ὡς καὶ ἐν τοῖς σπλάγχνοις αὐτῶν ἀριθμόν τινα παρασίτων Danilewsky.

Ὡς πρὸς τὸν δεύτερον σκοπόν μου, **τὴν μετάδοσιν τοῦτ᾿ ἔστι τοῦ νοσήματος ἀπὸ νοσοῦντος εἰς ὑγιὲς πτηνὸν** δι᾿ ἐγχύσεων αἵματος μεμολυσμένου, μετεχειρίσθην ὁμοειδῆ καὶ ἑτεροειδῆ πτηνά, ὡς λ. χ. γλαῦκας, περιστεράς, ἀετομάχους, στρουθία, χλωρίδας καὶ σπίζας ἀκανθοφάγους, ἐνεργήσας ὡς ἑξῆς:

Α΄. Σειρὰ πειραμάτων. Τὰ πρῶτα πειράματα ἐγένοντο ἐπὶ γλαυκῶν κατὰ τόνδε τὸν τρόπον. Διὰ σύριγγος Pravaz διατηρουμένης πρὸ τῆς χρήσεως εἰς θερμὸν ὕδωρ, εἰσάγων τὴν βελόνην εἰς ἓν τῶν μεγάλων ἀγγείων τῆς πρώτης κατ᾿ ἀγκῶνα διαρθρώσεως τῆς πτέρυγος ἀπεμύζων αἷμα μέχρις $^{1}/_{4}$ τῆς σύριγγος καὶ ἐν ἀκαρεῖ ἐβύθιζον τὴν βελόνην εἴτε ἐντὸς τῶν μυῶν τοῦ στέρνου εἴτε ὑποδορίως κατὰ τὴν πτέρυγα πτηνοῦ ὑγιοῦς, καὶ μετὰ 24 ὥρας ἐνήργουν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος μέχρι τῆς 16ης ἡμέρας.

Τὰς ἐπὶ τῶν γλαυκῶν ἀποπείρας ἡμῶν ταύτας ἐξηκολούθησα καὶ ἐπὶ τῶν περιστερῶν. Μετὰ δὲ τὰς περιστερὰς ἐνήργησα ἐγχύσεις, καθ᾿ οἷον τρόπον περιέγραψα ἀνωτέρω, ἀπὸ ἀετομάχου εἰς ἀετομάχον, ἀπὸ χλωρίδος εἰς χλωρίδα, ἀπὸ στρουθίου εἰς στρουθίον καὶ ἀπὸ σπίζης τῆς

ἀκανθοφάγου εἰς τοιαύτην. Εἰς ἕκαστον πτηνὸν ἐνήργησα τρεῖς ἐγχύσεις αἵματος ἀνὰ 4ήμερον, πλὴν μέχρι τῆς 16ης ἡμέρας ἡ ἑκάστοτε γιγνομένη μικροσκοπικὴ ἐξέτασις ἀπέβη ἀρνητικὴ ὡς πρὸς τὴν μετάδοσιν τῆς λοιμώξεως διὰ τοῦ τρόπου τούτου.

Β΄. Σειρὰ πειραμάτων. *Ὁμοίας ἐγχύσεις αἵματος ἐνήργησα ἐπὶ ἑτεροειδῶν πτηνῶν ὡς λ. χ γλαυκὸς καὶ περιστερᾶς, ἀετομάχου καὶ στρουθίου, σπίζης τῆς ἀκανθοφάγου καὶ χλωρίδος ὡς καὶ τἀνάπαλιν, πλὴν καὶ οὕτω τὰ πειράματα ἀπέτυχον, μὴ κατορθωθείσης τῆς μεταδόσεως τοῦ νοσήματος.*

Γ΄. Σειρὰ πειραμάτων. *Τὰ πειράματα τῆς σειρᾶς ταύτης ἐνήργησα ἀποκλειστικῶς ἐπὶ ζεύγους περιστερῶν ὡς ἑξῆς:*

Ἀφοῦ ἀπεστείρωσα τὴν βελόνην καὶ τὴν σύριγγα Pravaz διὰ βρασμοῦ, ἀπελύμανον δὲ τὴν πρώτην κατ᾽ ἀγκῶνα διάρθρωσιν τῆς πτέρυγος τῆς περιστερᾶς, εἰσῆλθον διὰ τῆς βελόνης εἰς τὸν αὐλὸν ἑνὸς τῶν μεγάλων αἱματοφόρων ἀγγείων καὶ ἀπεμύζησα αἷμα μέχρις οὗ ἐπληρώθη τὸ ἥμισυ τῆς σύριγγος, ἣν πρὸ τῆς ἐργασίας διετήρουν ἐν θερμῷ ὕδατι. Τὸ ἐν τῇ σύριγγι τοῦ Pravaz ἀπομυζηθὲν αἷμα μετήγγισα εἰς ὕελον ὡρολογίου ἀπεστειρωμένην περιέχουσαν ἴσον ποσὸν ὀρροῦ φυσιολογικοῦ, ἀνέμιξα τὸ ὅλον ὑγρὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐνέχυσα ἑκάτερον ἥμισυ τοῦ ποσοῦ τούτου ἐνδοφλεβίως εἰς δύο περιστερὰς ὑγιεῖς. Ἐξετάσας δὲ σταγονίδιον τοῦ προσφάτου τούτου μίγματος τοῦ αἵματος ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον παρετήρησα πολλὰ τῶν παρασίτων ἐνδοκυττάρια ἔτι καὶ στρογγύλα, ὡς καὶ ἱκανοὺς γαμέτας ἐλευθέρους, ὧν ἡ κίνησις ἦτο ζωηροτάτη. Μετὰ 24, 36, ὡς καὶ 48 ὥρας ἐξετάσας μικροσκοπικῶς τὸ αἷμα τῶν ἐνοφθαλμισθεισῶν περιστερῶν εὗρον τοῦτο στεῖρον παρασίτων. Ἡ ἔγχυσις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπανελήφθη τρίς, πλὴν αἱ μικροσκοπικαὶ ἔρευναι καὶ μετὰ 16 ἔτι ἡμέρας ἀπὸ τῆς πρώτης ἐγχύσεως, 12 δ᾽ ἀπὸ τῆς δευτέρας, 8 ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ 4 ἡμέρας ἀπὸ τῆς τετάρτης ἐγχύσεως ἀπέβησαν ἀρνητικαί.

Δ΄. Σειρὰ πειραμάτων. *Κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην τῶν πειραμάτων μετεχειρίσθην πρὸς ἐνέσεις τὸ ἐξαχθὲν αἷμα, ἀφοῦ προηγουμένως ἀφῄρουν τὸ ἰνῶδες αὐτοῦ πλήττων τὸ ἐν κάψῃ τεθὲν αἷμα διὰ ῥάβδου ὑελίνης. Ἄλλοτε δὲ προσέθετον καὶ ὕδατος ἀπεστειρωμένου*

κατὰ τὸ $^1/_4$ τοῦ ὄγκου τοῦ αἵματος καὶ ἐνήργουν εἶτα τὰς ἐγχύσεις. Τετράκις ἐνήργησα ἐγχύσεις εἰς δύο περιστερὰς ἀπὸ ἡμίσειαν σύριγγα τοιούτου ἀνιώδους αἵματος πλήρους παρασίτων Danilewsky καὶ πᾶσαι αἱ ἔρευναι ἡμῶν μετὰ 1—16 ἡμέρας ἀπὸ τῶν ἐγχύσεων ἀπέβησαν ἀρνητικαί.

ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΔΙΑ ΚΙΝΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΙΜΑΤΟΣ ΕΛΟΝΟΣΟΥΝΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ὡς πρὸς τὴν θεραπευτικὴν ἢ μὴ ἰδιότητα τῆς κινίνης *ἐνήργησα κατὰ διαφόρους τρόπους, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ ἐξαχθέντος αἵματος περιέχοντος παράσιτα ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀμέσως ἐπὶ πτηνῶν εἰς ἃ ἐνέχεον τὴν κινίνην ἐνδομυϊκῶς καὶ ὑποδορίως κατὰ διαφόρους ἀναλογίας.*

Διὰ τὴν μετάδοσιν τῆς ἑλονοσίας τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τοῖς πτηνοῖς, *ἐνήργησα ἐγχύσας αἷμα ἀπὸ ἑλονοσοῦντος ἀνθρώπου ἐπὶ περιστερῶν, ἀετομάχων καὶ γλαυκῶν, ἐνδομυϊκῶς πλὴν πᾶσαι αἱ πειραματικαὶ ἡμῶν ἐργασίαι ἀπέτυχον, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων πειραματιστῶν προηγηθέντων ἡμῶν κατὰ πολύ.*

Ε'. σειρὰ πειραμάτων. *Ἔλαβον τρεῖς σταγόνας αἵματος ἀπὸ χλωρίδος φερούσης ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ αὐτῆς μέγαν ἀριθμὸν παρασίτων καὶ ἀνέμιξα σταγονίδιον ὑδροχλωρικῆς κινίνης ἐκ διαλύματος 0,50 πρὸς 1,25 ὕδατος καὶ ἐξήτασα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικόν, διότι τὰ παράσιτα ἐξειλίχθησαν φυσιολογικῶς. Τὸ πείραμα τοῦτο ἐπανέλαβον καὶ ἐπὶ αἵματος περιστερᾶς, στρουθίου καὶ σπίζης ἀκανθοφάγου (καρδερίνας), πλὴν πάντοτε τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικόν, καθ' ὅτι τὰ παράσιτα ποσῶς δὲν ἐπηρεάζοντο.*

ΣΤ'. σειρὰ πειραμάτων. *Κατὰ ταύτην ἔλαβον ἀσηπτικῶς διὰ σύριγγος Pravaz, διατηρουμένης πρὸ τῆς χρήσεως ἐντὸς θερμοῦ ἀσηπτικοῦ ὕδατος, αἷμα περιστερῶν, σπίνων καὶ γλαυκῶν ἀπ' εὐθείας ἐκ μεγάλων ἀγγείων, τῶν πτηνῶν φερόντων ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ αὐτῶν μέγαν ἀριθμὸν παρασίτων. Τὸ ληφθὲν αἷμα ἀνέμιξα μετ' ἴσου ποσοῦ*

διαλύματος διττοχλωρυδρικῆς κινίνης 0,50 πρὸς 1,25 ὕδατος, καὶ ἐξήτασα ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν τὰ πλεῖστα τῶν αἱμοσφαιρίων ἐγένοντο σφαιρικά, τὰ παράσιτα ἔμειναν ἐνδοκυττάρια, πλὴν μετεβλήθησαν κατὰ τὸ σχῆμα ἀπὸ κυλινδρικῶν εἰς ᾠοειδῆ, εἶτα δὲ εἰς σφαιρικά. Οἱ γαμέται ἐγένοντο ἐξωκυττάριοι, βραδύτερον δὲ ἐγένοντο ἐξωκυττάρια καί τινα τῶν μεγάλων παρασίτων. Προϊόντος τοῦ χρόνου τὰ κατεχόμενα ὑπὸ παρασίτων αἱμοσφαίρια κατέστησαν ἄχροα, λίαν διαθλαστικὰ καὶ ὑαλοειδῆ, χωρὶς μηδαμῶς νὰ μεγεθυνθῶσι κατ' ὄγκον, τόσον δὲ ἐλεπτύνθησαν, ὥστε δὲν ἠδύνατό τις διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ῥῆξιν ἢ καταστροφὴν τούτων.

Μετὰ πάροδον 20 λεπτῶν τῆς ὥρας ἱκανὰ τῶν αἱμοσφαιρίων εἶχον διαρραγῆ καὶ οἱ πυρῆνες ἤρξαντο συρρικνούμενοι. Τὰ παράσιτα ἐξηκολούθουν ἔτι νὰ ζῶσι, πολλοὶ δὲ τῶν γαμετῶν διετήρουν λίαν ζωηρὰς τὰς κινήσεις. Ὡς πρὸς τὰ μικρὰ παράσιτα ἐκτὸς τῆς μεταβολῆς τοῦ σχήματος εἰς ᾠοειδὲς καὶ σφαιρικὸν οὐδὲν ἄλλο σημεῖον ἠδύνατο νὰ ἐκσημάνῃ τὴν ζωήν των, καθ' ὅσον τὰ κοκκία τῆς χρωστικῆς τῶν παρασίτων *Danilewsky* δὲν ἔχουσι πάντα κινήσεις καταφανεῖς.

Τὰ πειράματα ταῦτα ἐπανέλαβον μεταχειρισθεὶς διαλελυμένης κινίνης διπλάσιον ποσὸν κατ' ὄγκον τοῦ ληφθέντος αἵματος. Κατὰ τὴν μίξιν τὰ μὲν αἱμοσφαίρια κατεστράφησαν ταχύτατα, οἱ πυρῆνες αὐτῶν συνερρικνώθησαν, τὰ δὲ παράσιτα ἔμειναν ἀνεπηρέαστα καὶ μετεβλήθησαν εἰς σφαιρικά, τῶν γαμετῶν διατηρούντων καταφανῆ τὴν ζωτικότητά των.

Ζ΄. Σειρὰ πειραμάτων. Κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην διὰ τὰς ἐνέσεις κινίνης μετεχειρίσθην διάλυμα διττοχλωρυδρικῆς κινίνης ἐκ φυσίγγων περιεχουσῶν 0,50 εἰς 1,25 ὕδατος, ὡς καὶ διάλυμα κινίνης ὑδροχλωρικῆς τοῦ Κράτους ἐκ φύσιγγος περιεχούσης 0,40 μετὰ 0,20 αἰθυλικῆς οὐρεθάνης. Ἐνήργησα δὲ ἐνέσεις ἐκ τῶν μικρῶν μὲν πτηνῶν εἰς στρουθία, σπίζας ἀκανθοφάγους, ἀετομάχους καὶ χλωρίδας, ἐκ δὲ τῶν μεγάλων εἰς περιστερὰς καὶ γλαῦκας.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν μετεχειρίσθην τὴν διάλυσιν τῆς διττοχλωρυδρικῆς κινίνης κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἀραίωσιν ἐγχύνων 2—3 σταγόνας ἐνδομυϊκῶς εἰς τοὺς μῦς τοῦ στέρνου. Πάντα τὰ μικρὰ πτηνὰ κατὰ τὰς ἐνέσεις ταύτας μετὰ 1—2 λεπτὰ τῆς ὥρας δὲν ἠδύναντο νὰ

ὀρθοστατήσωσιν, ἐφαίνοντο δεινῶς ἀλγοῦντα, εἶχον τὰ ἄκρα ψυχρὰ καὶ μελανά, ἔπασχον σπασμούς, καὶ μετ' ἀγωνίαν 3—8 λεπτῶν ἀπέθνησκον.

Η'. Σειρὰ πειραμάτων. *Ἐπὶ τῶν αὐτῶν εἰδῶν πτηνῶν ἐνήργησα ἐνέσεις κινίνης ἐκ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω διαλυμάτων, ἀραιῶν ὅμως τὸ ἐν τῇ φύσυγγι διάλυμα τῆς κινίνης εἰς ἴσον ὄγκον ὕδατος. Τὰ ἀποτελέσματα καὶ οὕτως ὑπῆρξαν ἀνεπιτυχῆ, διότι τὰ μικρὰ πτηνὰ ἀπέθνησκον ἀγωνιῶντα.*

Θ'. Σειρὰ πειραμάτων. *Κατὰ τὰς πειραματικὰς ταύτας ἐργασίας τὰ μικρὰ πτηνὰ ἠνέχθησαν τὸ ἀνωτέρω διάλυμα τῆς κινίνης, ἠραιωμένον ὅμως δι' ὕδατος εἰς πενταπλάσιον ποσόν. Ἐγένοντο δὲ αἱ ἐνέσεις ἐνδομυϊκῶς καὶ ὑποδορίως. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἐνήργησα τρεῖς ἐνέσεις ἀνὰ 4ήμερον ἐγχύνων ἀνὰ 4 σταγόνας ἐκ τοῦ ἄνωτέρου διαλύματος (0.50 : 1,25 ὕδατος καὶ ἐξ αὐτοῦ λαμβάνων σταγόνα κινίνης ἐμίγνυον πρὸς 5 σταγόνας ὕδατος). Καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν μικροσκοπικῶν ἐξετάσεων τοῦ αἵματος ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ὑπῆρξαν ἀρνητικά, καθ' ὅσον οὐδεμίαν ἐπήρειαν τῆς κινίνης παρετήρησα ἐπὶ τῶν παρασίτων Danilewsky.*

Ι'. Σειρὰ πειραμάτων. *Κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην μετεχειρίσθην μεγάλα πτηνὰ ὡς περιστερὰς καὶ γλαῦκας, μετεχειρίσθην δὲ διάλυμα κινίνης διττοχλωρυδρικῆς ἐκ φύσιγγος περιεχούσης (0,50 : 1,25 ὕδατος) ὡς καὶ ὑδροχλωρικῆς ἐκ φύσιγγος κινίνης τοῦ Κράτους περιεχούσης (0,40 : 0,20 αἰθυλικῆς οὐρεθάνης), ἐξ ἀμφοτέρων τούτων τῶν διαλυμάτων ἐλάμβανον 4 σταγόνας καὶ ἀνεμίγνυον πρὸς 10 σταγόνας ὕδατος ἀπεστειρωμένου ἐνεργῶν ἐπανειλημμένως ἐνέσεις ἐνδομυϊκὰς ἐπὶ τῶν μυῶν τοῦ στήθους ὡς καὶ ὑποδορίως κατὰ τὴν πτέρυγα.*

Ἀνὰ 4ήμερον ἐπὶ 12 δὲ ἡμέρας ἐνήργησα τοιαύτας ἐνέσεις εἰς ζεῦγος περιστερῶν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα πάντοτε ὑπῆρξεν ἀρνητικόν. Ἐπὶ γλαυκὸς δέ τινος ὡς καὶ μιᾶς περιστερᾶς ἐνήργησα ἐντὸς 12 ἡμερῶν 6 τοιαύτας ἐνέσεις ἀνὰ διήμερον μίαν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὁμοίως ὑπῆρξεν ἀρνητικόν, διότι τὸ κυκλοφορικὸν αἷμα περιεῖχε τὸν αὐτὸν περίπου ἀριθμὸν παρασίτων.

ΙΑ'. Σειρὰ πειραμάτων. *Κατὰ τὰς πειραματικὰς ἐργασίας*

ταύτας, μετὰ τὴν λῆψιν τῶν ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν ἀναγκαίων προφυλακτικῶν ἀσηπτικῶν μέτρων, ἐνέχυσα εἰς ζεῦγος περιστερῶν ὑγιῶν πρῶτον μὲν ὑποδορίως, μετὰ τετραήμερον δὲ ἐνδομυϊκῶς, ἀνὰ ἡμίσειαν σύριγγα **Pravaz** αἵματος ἀνθρώπου ἠραιωμένου δι' ἴσου ποσοῦ ὀρροῦ φυσιολογικοῦ καὶ περιέχοντος μέγαν ἀριθμὸν παρασίτων **vivax**. Τοῦτο ἐντὸς 16 ἡμερῶν τετράκις ἐπανέλαβον ἐπὶ τῶν γλαυκῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀετομάχων, ἐπὶ τῶν τελευταίων τῶν ὁποίων ἐνέχεον τὸ 1/4 τῆς σύριγγος.

Τὰ πειράματα ταῦτα ἐγένοντο ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω εἴρηται τρόπον, καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν εἰδῶν τῶν πτηνῶν, α') δι' αἵματος ἀνθρώπου περιέχοντος παράσιτα **Vivax**, β') δι' αἵματος ἀνθρώπου περιέχοντος παράσιτα **Praecox**, ἰδίᾳ δὲ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας, καὶ γ') δι' αἵματος ἀνθρώπου περιέχοντος παράσιτα Τεταρταίου.

Αἱ μετὰ τὰς ἐνέσεις μικροσκοπικαὶ ἐξετάσεις ἐγένοντο ἑκάστοτε, δὶς δὲ ἀνὰ τὸ 24ωρον, πλὴν τὰ πειράματα ἀπέβησαν ἄκαρπα.

Μετὰ τὰ γενόμενα πειράματα τὰ πτηνὰ πάντα ἐθυσίαζον πρὸς ἐξέτασιν καὶ τῶν σπλάγχνων, πλὴν καὶ πᾶσαι αἱ ἔρευναι αὗται ἀπέβησαν εἰς μάτην. Σχετικῶς δὲ πρὸς πάντα τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν θέματα τῶν διαφόρων ἀνωτέρω σειρῶν, πάντοτε ἐθυσίαζον τὰ πτηνά.

*
* *

Ὡς γνωστὸν τὰ πτηνὰ τὰ ἐκ τοῦ **proteosoma Grassii** μεμολυσμένα δὲν δύνανται νὰ ἀναμολυνθῶσιν ἐὰν ἐγχύσωμεν αἷμα περιέχον παράσιτα τοιαῦτα, μήτοι τοιοῦτόν τι συμβαίνῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων πειραμάτων σχετικῶς δὲ διὰ τὰ παράσιτα **Danilewsky**; Ἡ σκέψις αὕτη ἀποκλείεται καθ' ὅσον κατὰ τὰ ἡμέτερα πειράματα μετεχειρίσθην καὶ νεοσσοὺς περιστερῶν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πειραματικῶν ἐρευνῶν συνάγομεν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα, α') ὅτι τὰ παράσιτα **Danilewsky** ἐκτὸς τῆς διὰ τῶν κωνώπων μεταδόσεως δὲν δύνανται νὰ μεταδοθῶσιν ἀπὸ πτηνοῦ εἰς πτηνὸν δι' οἱουδήποτε ἄλλου μέσου, καὶ β') ὅτι ἡ ἑλονοσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ μεταδοθῇ παρὰ τῷ πτηνῷ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς πειραματικὰς ἡμῶν ἐρεύνας ἐν σχέσει πρὸς τὴν θεραπευτικὴν τῆς κινίνης ἰδιότητα ἢ μὴ ἐπὶ τῶν παρασίτων **Danilewsky** συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κινίνη διὰ τὰ παράσιτα ταῦτα εἶνε οὐσία οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐνασκοῦσα θεραπευτικὴν ἰδιότητα.

Παρατηρήσεις. Ὁ *Laveran* *φρονεῖ ὅτι μεμολυσμένα πτηνὰ διατηρούμενα ὑπὸ καλὰς συνθήκας, μετὰ πάροδον χρόνου τινὸς ἔχουσιν ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ αὐτῶν ὀλιγώτερα παράσιτα, τινὰ δὲ τούτων ὅτι καὶ τελείως θεραπεύονται. Διετήρησα ἐκ τῶν μεμολυσμένων πτηνῶν ἐντὸς μεγάλου κλωβοῦ τρία ζεύγη ἀκανθίδων, (καρδερινῶν) εἰς τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἄφθονα παράσιτα ἐπὶ τέσσαρας μῆνας καὶ πλέον, ἓν ζεῦγος περιστερῶν, ὡς καὶ ἓν ζεῦγος χλωρίδων (φλώρων) εἰς τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ὑπῆρχον πολλὰ παράσιτα. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν παρασίτων παρετήρησα εἰς πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ πτηνὰ ὧν τινα καὶ διατηρῶ ἔτι.*

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Πρῶτοι ἡμεῖς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἑλονοσίας ἐξητάσαμεν τὰ παρ' ἡμῖν πτηνά, παρετηρήσαμεν δ' ὅτι διὰ τοῦ ἀλτηριδίου Danilewsky μέγας ἀριθμὸς πτηνῶν μολύνεται. Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἐνδημούντων πτηνῶν μολύνονται ἰδιαίτατα α' αἱ γλαῦκες, β' τὰ στρουθία, γ' αἱ ὑπολαΐδες, δ' αἱ χλωρίδες καὶ ε' αἱ περιστεραί, ἐκ δὲ τῶν διαβατικῶν πτηνῶν οἱ μαλακοκρανεῖς (ἀετομάχοι) κατ' ἐξοχὴν ὡς καὶ αἱ τρυγόνες.

Οὐδεὶς τῶν παρατηρητῶν ἐξήτασε τόσον μέγαν ἀριθμὸν πτηνῶν οἷον ἡμεῖς, ἐκ τῶν παρατηρήσεων δὲ τούτων ἐξάγεται τὸ πόρισμα ὅτι τὰ παρ' ἡμῖν ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας πτηνὰ εἶνε μεμολυσμένα ἐν ἀναλογίᾳ 25, 64 %.

Διὰ τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν ἀποδεικνύομεν ὡσαύτως, ὅτι ἐκτὸς τῶν γνωστῶν 53 εἰδῶν πτηνῶν προσβάλλονται ἐκ τοῦ παρασίτου Danilewsky καὶ ἄλλα ἔτι εἴδη πτηνῶν τὰ ἑξῆς: Τὰ φανέτα, τὰ τσιμπογιαννάκια, οἱ ἀγριοσπίνοι, αἱ τρυγόνες καὶ σίτται αἱ κυαναῖ.

Παρ' ἡμῖν τὰ πτηνὰ μολύνονται κατὰ τὸ θέρος ἰδίᾳ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ὥραν τοῦ ἔτους.

Τὰ παράσιτα Danilewsky κατὰ κανόνα εἰσὶν ἐνδοκυττάρια, ἔχουσι δὲ κινήσεις βραδυτάτας μὴ ὑποπιπτούσας εἰς τὴν ὅρασιν.

Τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς κινοῦνται μόνον ἐπὶ γαμετῶν, ζωηρῶς δέ. Σφαιρικὰ παράσιτα ἐξωκυττάρια ὧν ἡ κίνησις εἶνε καταφανὴς εἶνε γαμέται ἄρρενες.

Τὴν πρώτην φάσιν τῆς κατ' ἀμφιγονίαν ἐξελίξεως τῶν συζευγνυμένων παρασίτων δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον, ἀρκεῖ νὰ ἀναμίξωμεν τὴν ληφθεῖσαν ποσότητα τοῦ αἵματος πρὸς ὕδωρ ἢ φυσιολογικὸν ὀρρὸν ἐν ἀναλογίᾳ 1 πρὸς 1 ἢ καὶ μέχρι 10 ὕδατος ἢ ὀρροῦ.

Τὰ παράσιτα Danilewsky παρετηρήσαμεν ὅτι δύνανται ἐπὶ αἵματος ἐκταθέντος ἐπὶ πλακὸς ἀντικειμενοφόρου νὰ ζήσωσι μέχρι 50 ὡρῶν ἐὰν περιβάλωμεν τὰ πέρατα τοῦ καλυπτῆρος διὰ βαζελίνης ἢ παραφίνης καὶ θέσωμεν τὴν πλάκα εἰς θάλαμον ὑγρὸν ἐν θερμοκρασίᾳ 26°—32° Κ.

Τῶν παρασίτων ἡ καταστροφὴ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάσματος τελευταίου μένοντος τοῦ πυρηνοσώματος.

Τελευταῖα τῶν παρασίτων καταστρέφονται οἱ γαμέται.

Πρὸς λῆψιν αἵματος νύσσομεν τοῦ πτηνοῦ ἕν τῶν αἱματοφόρων ἀγγείων, ἅτινα ἀπαντῶσι κατὰ τὴν γωνίαν τῆς πρώτης διαρθρώσεως τῆς πτέρυγος, ἐπὶ δὲ τῶν περιστερῶν ἐξάγομεν ἕν τῶν κατὰ τὴν οὐρὰν ἢ πρὸς τὴν ῥίζαν τῆς πτέρυγος ἄρτι ἐκφυομένων πτερῶν ἐν τῷ αὐλῷ τῶν ὁποίων ἐκτὸς τῆς λύμφης ὑπάρχει καὶ σταγονίδιον αἵματος.

Ἐν περιπτώσει ἱστολογικῶν σπουδῶν θανατοῦμεν τὸ πτηνὸν διὰ χλωροφορμίου. Ἀνατομοπαθολογικῶς ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῶν πτηνῶν καὶ μορφολογικῶς ἐν τῷ αἵματι εὑρίσκομεν οἵας ἀλλοιώσεις καὶ ἐπὶ ἑλονοσοῦντος ἀνθρώπου.

Ἡ μετάδοσις τῆς νόσου ἀπὸ πτηνοῦ εἰς πτηνὸν τελεῖται μόνον διὰ μέσου τῶν κωνώπων μὴ μολυνομένου τοῦ πτηνοῦ δι᾽ ἐγχύσεων μεμολυσμένου αἵματος.

Ἡ κινίνη οὐδεμίαν ἀπολύτως θεραπευτικὴν ἐνέργειαν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ παρασίτου **Danilewsky** λοιμώξεως.

Εἰς τὰ ξηρὰ παρασκευάσματα οὐχὶ σπανίως παρατηροῦμεν νεαρὰ παράσιτα ἤτοι δακτυλίους μικροὺς ὁμοιάζοντας καταπληκτικῶς πρὸς τοὺς δακτυλίους τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ δὴ τοῦ **Praecox**.

Τὰ παράσιτα **Danilewsky** εἰς πολλὰ εἴδη καὶ εἰς μέγαν ἀριθμὸν πτηνῶν παρετήρησα, εἰς πάντα δὲ τοὺς αὐτοὺς μορφολογικοὺς χαρακτῆρας τούτων ἐξηκρίβωσα. Μόνον εἰς τὰς περιστερὰς καὶ τὰς τρυγόνας παρετήρησα διαφοράς τινας ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Αἱ διαφοραὶ αὗται συνιστάμεναι ἐπὶ μὲν τῶν περιστερῶν καὶ μόνον εἰς τὴν λεπτότητα τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς τῶν παρασίτων, ἐπὶ δὲ τῶν τρυγόνων, εἰς τὴν ἐν τοῖς παρασίτοις παρουσίαν ὁτὲ μὲν ὀλίγων ὁτὲ δὲ πολυαρίθμων ἁδρῶν κοκκίων μελανῶν ἢ βαθέως κυανῶν, ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῶν παρασίτων συνεσωρευμένων λεπτοτάτων κοκκίων μελαγχρωστικῆς, αἱ διαφοραὶ αὗται εἶνε ἱκαναὶ ἆρά γε, ὥστε νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους παρασίτου ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων ἔτι εἰδῶν;

Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ ζήτημα δεῖται σπουδῆς, ὡς δὲ λέγει καὶ ὁ **Laveran**, εἶνε ἄλυτον ἔτι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alphonse Labbé. Sporozoa. Das Tierreich. Eine Zusammenstellung und Kennzeichnung der rezenten Tierformen. Herausgegeben von der Deutschen Zoologischen Gesellschaft. Generalredakteur: Franz Eilhard Schulze. Berlin 1899

R. Koch. Ueber die Entwickelung der Malariaparasiten.—Zeitschrift. Für Hygiene und infectionskraukheiten. Von Dr Koch und C. Flugge 1899

F. Doflein. Die Protozoen als parasiten und Krankbeitserreger nach Biologischen gesichtspunkten dargestellt. München 1901

L. Bertrand et Klynens. La malaria 1903

A. Le Dantec. Precis de pathologie exotique 1905

R. Blanchard. Les moustiques histoire naturelle et médicale »

A. Laveran et Lucet. Academie des Sciences 30 Octobre »

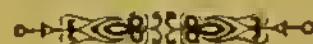
J. W. W. Stephens et Christophers. Du paludisme et des parasites du sang 1906

Max Lübe. Die im Blute schmarotzenden Protozoen und ihre nächsten Verwandten. Handbuch der Tropenkrankheiten »

A. Laveran. Traité du paludisme 1907

K. Σάββα. Μικροβιολογία 1908

Patrick Manson. Maladies des Pays chauds »

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΟΝΟΣΙΑΣ

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Pasteur τὰ βακτηρίδια ὑπῆρξαν τὸ ἀντικείμενον ἀδιαλείπτων ἐρευνῶν, τῶν δὲ πρωτοζωαρίων ἡ σπουδὴ τελείως εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ. Ὤθησιν πρὸς τὰς ἐρεύνας ταύτας ἔδωκεν ἡ κατὰ τὸ 1880 σοφὴ ἀνακάλυψις τοῦ Laveran, ἀνακαλύψαντος τὸ ἑλοπαράσιτον, τὸ μόνον μέχρι πρό τινος γνωστὸν πρωτοζῳάριον ὡς παθο-

γόνον. Ἔκτοτε ἄπειροί εἶσιν αἱ γενόμεναι ἐπὶ τῶν ζωϊκῶν μικροβίων ἐργασίαι, ἰδίᾳ δὲ αἱ ὑπὸ τοῦ Laveran, Mesnil, Dutton, Forde, Todd, Manson, Bruce, Castellani, Broden, Christy, Rouget, Austen κ.λ. αἱ ἀφορῶσαι οὐ μόνον εἰς τὴν ἰατρικὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κτηνιατρικήν. Οὕτω λ.χ. ποικίλαι ζῳονόσοι ἀνεκαλύφθησαν ὡς ὀφειλόμεναι εἰς τὰ μεταξὺ τῶν πρωτοζῳαρίων ἀνήκοντα τρυπανοσώματα τῆς οἰκογενείας τῶν μαστιγιοφόρων, τὰ ζῶντα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἑλοπαράσιτα τὰ ζῶντα ἐντὸς τῶν αἱμοσφαιρίων· ἐκτὸς τῶν τρυπανοσωμάτων ἀνεκαλύφθη τὸ αἱματοζῳάριον πυρόπλασμα τὸ προκαλοῦν κατὰ τὸν Donovan, Leishman, Mathias, Manson καὶ Low τὸν παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ κηλιδώδη πυρετὸν (Spotted fever), τὴν νόσον Kala azar ἢ fievre Dum-Dum καὶ τὸ φῦμα τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὴν γνώμην τῶν Lunningham, H. Wright, Manson, καὶ James, παρὰ δὲ τοῖς ζῴοις τὴν ἑλομίανσιν ἢ αἱμοσφαιρινουρίαν τῶν βοῶν ἢ καὶ πυρετὸν τοῦ Texas κατὰ τὸν Smith, Kilborne, Babès καὶ Ziemann, τὸν ὁποῖον ἐν Ἑλλάδι πρῶτοι ἡμεῖς[1] παρετηρήσαμεν κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1895 καὶ περιεγράψαμεν.

Μέγα κενὸν ὡσαύτως ὡς πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν πρωτοζῳαρίων ἐρεύνας ἐπλήρωσεν ἡ ὑπὸ τοῦ Καρτούλη ἐργασία τῶν ἀμοιβάδων, ὡς αἰτίων τῆς Αἰγυπτιακῆς δυσεντερίας.

Τὸ μέλλον ὅθεν ἄγνωστον ὁποῖον ἐνεργὸν μέρος ἐπιφυλάσσει διὰ τὴν τάξιν τῶν πρωτοζῳαρίων ἢ ζωϊκῶν μικροβίων.

Ὡς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς εἶχον διανοηθῇ, ὅτι αἰτία τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἦσαν μικροοργανισμοὶ φυτικοὶ ἢ ζωϊκοί. Ὁ Varron[2] τὸ ἔτος 118 π.Χ. ὡς καὶ ὁ Vitruve, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Lemaire[3], ὑπεστήριξαν ἀμφότεροι τὴν γνώμην ταύτην ἔκτοτε, βραδύτερον δὲ κατὰ τὸν Ε'. μ.Χ. αἰῶνα ὁ σοφιστὴς Παλλάδιος. Τὸν 17ον αἰῶνα ὁ Morton καὶ Lancisi (1716) ἐφρόνουν ὅτι ἔντομα προερχόμενα ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν ἑλῶν ἀποσυντεθειμένης φυτικῆς σήψεως ἀναπνεόμενα καὶ πολλαπλασιαζόμενα ἐν τῷ ὀργανισμῷ παρῆ-

---

[1] Αἱμοσφαιρινουρία παιδὸς ἀπὸ κινίνης καὶ αἱμοσφαιρινουρία βοός. Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ 9βιος 1896 σελ. 231.

[2] Varron. De re rustica, lib. I, cap. 12.

[3] Les Hématozoaires du paludisme par Dr M. Neveu-Lemaire 1901 page 11.

X

γον τὴν ἑλονοσίαν, ἀπεκάλεσαν δὲ οἱ Ἰταλοὶ βραδύτερον τὰ ζῳΐδια ταῦτα ὑπὸ τὸ ὄνομα *Serafici*. Μετά τινα χρόνον ὁ *Virey* ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν εἰς ἐγχυματικὰ ζωΰφια· μετὰ τοῦτον δὲ ὁ *Boudin* εἰς τὸ φυτὸν *Chara vulgaris* τὸ εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν διαχέον πτητικὰς οὐσίας λίαν ἐπιβλαβεῖς. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ θεωρία τῆς εἰσαγωγῆς ἐντόμων ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία ἄλλης θεωρίας, οὕτω δὲ τὸ ἔτος 1849 καὶ 1856 παρατηροῦμεν ἀκμάσασαν τὴν θεωρίαν τῶν σπόρων ὑπὸ τῶν *J. K. Mitchell* καὶ *Muhry*. Τὸ 1859 ὁ *Gigot* ὑπεστήριξεν, ὅτι οὐσίαι συνιστάμεναι ἐκ λειψάνων φυτῶν, ἐντόμων καὶ ἐγχυματικῶν ζωϋφίων ἀποτελοῦσι τὴν αἰτίαν τῆς ἑλονοσίας. Τὸ 1864 ὁ *Lemaire* ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν εἰς ἀέρια προερχόμενα ἐκ τῶν ἑλῶν. Τὸ 1866 ὁ *Salisbury* ἀνεῦρεν εἰς τὰ πτύελα, εἰς τὰ οὖρα καὶ τὸν ἱδρῶτα τῶν ἑλονοσούντων κύτταρα φυτικὰ τῆς οἰκογενείας *Palmella*. Θεωρῶν δὲ τὰ κύτταρα ταῦτα ὡς τὸ αἴτιον τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀπεκάλεσε ταῦτα γαιομίασμα, ἔκτοτε δὲ πολλοὶ ἀπέδωκαν τὴν αἰτίαν εἰς ἀέρια καὶ φυτικὰ παράσιτα. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὡς καὶ πρότερον ἔτι, ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀναφέρει ὁ Καραμήτσας, ἀπέδιδε πυρετογόνον ἰδιότητα εἰς τὸν φλῶμον (Τιθύμαλον, *Euphorbia*), ὅστις καὶ ἐφρόνει ὅτι ὅσον ἀφθονώτερον ἐφύετο τὸ φυτὸν τοῦτο, τόσον πολυπληθέστεροι ἦσαν καὶ οἱ πυρετοί. Ἄλλοτε δὲ μάλιστα ἐπεδιώκετο δραστηρίως ἡ ἐξολόθρευσις τοῦ φυτοῦ τούτου διὰ Β. Δ. ἔχοντος ὡς ἑξῆς:

«Κατὰ τὴν Β. ἀπὸ 2/14 Ἀπριλίου 1834 διαταγήν, πανταχοῦ ὅπου ἡ δημοσία ὑγιεία φαίνεται ἐκτεθειμένη εἰς κίνδυνον ἀπὸ τὸ ὑπέρμετρον πλῆθος τοῦ φυτοῦ, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα φλῶμος (Τιθύμαλος, *Euphorbia*), οἱ δῆμοι καὶ μάλιστα οἱ ἰδιοκτῆται ἢ ἐνοικιασταὶ τῶν χωρίων εἶνε εἰς χρέος εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ τὸ ἐκριζώνουν· ὁ δὲ νομάρχης θέλει προσδιορίζει κάθε ἄνοιξίν τινας ἑορτασίμους ἡμέρας, καθ' ἃς θέλει ἐνασχολῶνται εἰς τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ εἰρημένου φυτοῦ κατὰ τὸ ἀνῆκον μέρος».

Κατὰ τὸ ἔτος 1870 οἱ *Lanzi*, *Terrigi*, καὶ *Griffini* ἐνέσαντες ἐπὶ ζῴων ὕδωρ ἑλῶν ἀνεῦρον βακτηρίαν τινὰ ὀνομασθεῖσαν *Bacterium brunneum*. Ὁ *Hallier* μετὰ τοῦτο ἀπέδωκε τὸ μίασμα εἰς ζῳΐδιον συγγενὲς τῶν τρομοειδῶν ἐντόμων (*oscilavineae*). Ἔκτοτε δ' ἐτέθη ἡ μικροβιολογικὴ θεωρία τῆς ἑλονοσίας, καὶ τὸ 1879 ὁ *Klebs* καὶ *Tomasi-Crudeli* περιέγραψαν τὸν *Bacillus malariae*, καὶ τὴν 6 Νβρίου

A. Laveran

Ὁ δαφνοστεφὴς Ἀκαδημαϊκὸς ὁ ἀνακαλύψας ἐν Κωνσταντίνῃ
τῆς Ἀλγερίας τὸ 1880 τὰ ἑλοπλασμώδια.

1880 ὁ *Laveran* ἀνεκάλυψε τὸ ἑλοπαράσιτον, τὸ ὁποῖον ὁ μὲν *Meckel*[1] ἀπὸ τοῦ 1847 εἶχε παρατηρήσει, ὁ δὲ *Virchow*[2] τὸ 1849 περιέγραψε, χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν ἀμφότεροι ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ ἑλοπαράσιτον.

Πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως ὁ *Laveran* τὸ 1883 ἀπεκάλει τοῦτο *Oscillaria malariae*, μετὰ δὲ τὴν ἀνακάλυψιν μετωνόμασε τοῦτο εἰς *Hematozoon malariae*. Οἱ *Marchiafava* καὶ *Celli* (1885) ὠνόμαζον τοῦτο *Plasmodium malariae*, ὁ *Métschnikoff* (1887) *Hématophilum malariae*, ὁ *Osler* (1885) *Hématomonas malariae*.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνακάλυψιν ἔλαβε ποικίλας ὀνομασίας, ὧν ἐπικρατέστεραι εἶνε αἱ ἑξῆς:

Laverania malariae (*Feletti* καὶ *Grassi* 1890)
Plasmodium immaculatum (*Feletti* καὶ *Grassi* 1890).
Haemamœba malariae (» » » »).
Citozoon malariae hominis (*Danilewsky* 1891).
Hemosporidium (*Lewkowicz* 1897).
Haemamœba Malariae Laveran 1908).

*
* *

Τὸ ἑλοπαράσιτον, ἀμοιβαδοειδὲς μονοκύτταρον σωμάτιον εἶνε κυτταροπαράσιτον ζῶν δαπάναις τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, σμικρότατον τὸ μέγεθος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀρχήν του, μεγεθύνεται μεταβάλλον εἶτα τὸ σχῆμα αὐτοῦ ποικιλοτρόπως. Φέρει πυρῆνα μετὰ χρωματίνης καὶ περὶ αὐτὸν πρωτοπλασματικὴν οὐσίαν. Τὸ ἑλοπαράσιτον καταστρέφον τὴν αἱμοσφαιρίνην τῶν ἐρυθρῶν κυττάρων, τὴν ἀποτελοῦσαν, ὡς γνωστόν, τὰ $^{9}/_{10}$ περίπου τῆς ὅλης αὐτοῦ ὑποστάσεως, παράγει τὴν μελαγχρωστικὴν τὴν καὶ κοκκία μελαίνης χρωστικῆς καλουμένην. Ὁ πολλαπλασιασμὸς αὐτοῦ τελεῖται κατὰ δύο διαφόρους τρόπους, καὶ ἐν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἄφυλος ὢν τελεῖται διὰ παρθενογενέσεως καὶ καλεῖται σχιζογονία, ἐν δὲ τῷ στομάχῳ τοῦ κώνωπος τελεῖται δι' ἀμφιγονίας καὶ καλεῖται σπορογονία.

Τὸ ἑλοπαράσιτον παρίσταται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ὁ δὲ *Laveran* διακρίνων τὰς μορφὰς τούτου εἰς μικρὰς αἱμαμοιβάδας, εἰς μεσαίας ἢ μεγάλας αἱμαμοιβάδας, εἰς σωμάτια τετμημένα, εἰς ἡμισεληνοειδῆ καὶ

---

[1] Zeitschrift für Psychiatrie p. 198, 1847.
[2] Virchow s' Archiv. II, p. 587, 1849.

εἰς μαστιγιοφόρα, θεωρεῖ ὡς ἀποτελοῦσας ἓν καὶ μόνον εἶδος ἑλοπαρασίτου. Λέγεται δῆλον ὅτι τὸ ἑ ν ι α ῖ ο ν τ ο ῦ ἑ λ ο π α ρ α σ ί τ ο υ ὑπὸ τὸν πολυμορφισμόν. Τὸ 1885 ὁ Golgi παρετήρησεν ὅτι τὸ αἱματοζωάριον τοῦ τεταρταίου ἦτο ὅλως ἴδιον ἑλοπαράσιτον, τοῦτο δ' ἐβεβαίωσεν ἐκ Φιλαδελφείας καὶ ὁ Osler, κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος παρετήρησε καὶ τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ ἠπίου τριταίου (vivax). Ἐν τούτῳ ὁ Celli καὶ Guarnieri διέκρινον τὸ πρωτόπλασμα τοῦ ἑλοπαρασίτου, ὁ Grassi καὶ Feletti τὸν πυρῆνα αὐτοῦ, ὁ δὲ Romanowsky τὴν χρωματίνην τοῦ πυρῆνος. Τὸ δ' ἔτος 1887 οἱ Councilmann, Marchiafava, Celli καὶ Canalis διέκρινον τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ θερινοφθινοπωρινοῦ πυρετοῦ (Praecox). Οὕτω δὲ προέκυψαν τρία εἴδη ἑλοπαρασίτων τὰ ἑξῆς, ἅτινα καὶ παγκοίνως εἰσὶν ἀποδεκτὰ ἐκτὸς τῶν Γάλλων.

1) **Τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ ἢ τοῦ Τροπικοῦ πυρετοῦ.** (*Laverania malariae. Grassi et Feletti, haemamaeba ἢ p l a s m o d i u m P r a e c o x*).= Π λ α σ μ ώ δ ι ο ν π ρ ό ω ρ ο ν.

2) **Τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ ἠπίου τριταίου.** (*Haemamoeba ἢ p l a s m o d i u m v i v a x Grassi et Feletti* = Π λ α σ μ ώ δ ι ο ν ζ ω η ρ ὸ ν ἢ *Plasmodium malariae tertianum Golgi*).

3) **Τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ Τεταρταίου.** (*Plasmodium malariae quartanum Golgi*, ἢ *plasmodium malariae Laveran*).

ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΠΟΥΔΗ ΤΩΝ ΕΛΟΠΑΡΑΣΙΤΩΝ [1]

Κατὰ τὰς ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἐνδημίας καὶ ἐπιδημίας ἀνεύρομεν παρὰ τοῖς διαφόροις ἀρρώστοις, ὧν ἐξητάσαμεν τὸ αἷμα, δύο εἴδη παρασίτων τὸ Plasmodium praecox καὶ τὸ Plasmodium vivax, σπανιώτατα δὲ τὸ Plasmodium malariae.

[1] Τὴν περιγραφὴν τῶν ἑλοπαρασίτων δημοσιεύσαντες ἐν τῇ Centralblat für Bakteriologie Abt. Bd XL. ἐν κοινῇ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Πεζοπούλου ἐθεωρήσαμεν ἐπάναγκες ὅπως ἀναδημοσιεύσωμεν ταύτην ἐνταῦθα ἀντὶ πάσης ἄλλης.

Πλασμώδιον πρόωρον Plasmodium praecox.

Τὸ παράσιτον τοῦτο καλούμενον πλασμώδιον τῶν ἀτάκτων, τοῦ κακοήθους τριταίου ἢ θερινοφθινοπωρινοῦ, ἀνεύρομεν συχνότερον κατὰ πολὺ τοῦ Plasmodium vivax, *παράγει δὲ διαφόρους πυρετικοὺς τύπους, ἤτοι ἀμφημερινούς, βαρεῖς τριταίους, συνεχεῖς καὶ ἀτάκτους. Ἡ συχνοτέρα ἐμφάνισις τοῦ παρασίτου τούτου παρατηρεῖται παρ' ἡμῖν κατὰ τοὺς μῆνας Αὔγουστον, Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἐαρινοὺς μῆνας δὲν εἶνε πολὺ σπάνιον καὶ ἐν ὑποτροπαῖς καὶ ἐν σπανίοις τισὶ πρωτογενέσι παροξυσμοῖς.*

Τὸ παράσιτον τοῦτο ἐν τῷ προσφάτῳ αἵματι παρίσταται κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦτο μὲν ὑπὸ μορφὴν λίαν μικρῶν φωτεινῶν σωματίων ἄνευ κοκκίων μελαίνης χρωστικῆς, τοῦτο δὲ ὑπὸ μορφὴν μειζόνων σφαιρῶν μετὰ κοκκίων λεπτῆς μελαίνης χρωστικῆς, τοῦτο δὲ ὑπὸ μορφὴν ἡμισεληνοειδῆ. Τὰ κοκκία τῆς χρωστικῆς, ἰδίᾳ εἰς τὰ ἡμισεληνοειδῆ παράσιτα, κινοῦνται ἀρκούντως ζωηρῶς ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἀπὸ τῆς λήψεως τοῦ αἵματος. Οἱ ἱστολογικοὶ ὅμως καὶ μορφολογικοὶ χαρακτῆρες τῶν παρασίτων τούτων καθίστανται κάλλιον καταφανεῖς ἐν ξηροῖς παρασκευάσμασι κεχρωσμένοις διὰ σοδούχου κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου καὶ ἠωσίνης. Πρὸς χρῶσιν δὲ μεταχειριζόμεθα ἰδίαν τροποποίησιν τῆς χρωστικῆς ταύτης μεθόδου, ἥτις παρέσχεν ἡμῖν θαυμάσια καὶ πάντοτε σταθερὰ ἀποτελέσματα. Ταύτην δὲ θέλομεν περιγράψει παρακατιόντες. Ἐπὶ οὕτω λοιπὸν κεχρωσμένων παρασκευασμάτων τὸ παράσιτον τῶν θεροφθινοπωρινῶν λεγομένων πυρετῶν παρίσταται τοῦτο μὲν ὑπὸ μορφὴν λίαν λεπτῶν καὶ μικροτάτων, ὡς τὰ πολλά, δακτυλίων ἐχόντων μέγεθος ἀπὸ 1/25 μέχρις 1/5 τοῦ φυσιολογικοῦ ὄγκου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, τοῦτο δὲ ὑπὸ μορφὴν σφαιρῶν μεγέθους 1/3—1/2 αἱμοσφαιρίου, τοῦτο δὲ ὑπὸ μορφὴν ἡμισεληνοειδῆ.

Τὰ **δακτυλιοειδῆ** *τὴν μορφὴν παράσιτα παρίστανται ὁτὲ μὲν ὡς λίαν κανονικοί, ὁτὲ δὲ ὡς ἀκανόνιστοι δακτύλιοι. Φέρουσι δὲ κατά τι σημεῖον τῆς περιφερείας αὐτῶν, προέχον συνήθως πρὸς τὰ ἐκτὸς κοκκίον ἐκ χρωματίνης ἐντόνως ἰωδοερύθρως χρωννύμενον. Τὸ κοκκίον τοῦτο εἶνε ὁτὲ μὲν ᾠοειδὲς τὸ σχῆμα, ὁτὲ δ' ἐπίμηκες ἢ στρογγύλον, ὁτὲ δὲ τέλος ἐπιμηκυνόμενον λαμβάνει σχῆμα τελείου ἢ ἀτελοῦς κρίκου. Ἐνίοτε τὸ παράσιτον φαίνεται ἀποτελούμενον ἐκ δύο κρίκων ἀτελῶν, ἑνὸς πρωτοπλασματικοῦ κυανῶς κεχρωσμένου καὶ ἑτέρου ἐκ*

χρωματίνης ἰωδοερύθρου, συνεχομένων, πρὸς ἀλλήλους διὰ τῶν πε-ράτων αὐτῶν. Οὐχὶ δὲ σπανίως τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης εἶνε διπλοῦν ἢ τριπλοῦν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ δακτύλιοι τέλειοι ἢ ἀτελεῖς λαμπρότατα κυανῶς χρωματιζόμενοι ἄνευ κοκκίου χρωματίνης. Τοῦτο παρετηρήσαμεν ἰδίᾳ εἰς λίαν βαρεῖς πυρετούς.

Πάντα τὰ δακτυλιοειδῆ τὴν μορφὴν παράσιτα ἐγκλείουσι χῶρον διαφανῆ καὶ ἄχρουν ἢ ἐνίοτε ἐλαφρῶς ῥοδίζοντα, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὀφείλεται εἰς τὸ πυρηνικὸν πλάσμα, διότι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἐξελίξεως τοῦ παρασίτου ἡ χρωματίνη τοῦ πυρῆνος δὲν ἀποτελεῖ δίκτυον, ἀλλὰ κοκκίον συμπαγές, ἐνῷ βραδύτερον αὐξανομένου κατ' ὄγκον τοῦ παρασίτου, ἰδίᾳ εἰς τὰς σφαιρικὰς καὶ ἡμισεληνοειδεῖς αὐτοῦ μορφάς, καθίσταται ἀραιὰ πληροῦσα ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν διαφανῆ χῶρον, πλὴν συνήθως λεπτοῦ δακτυλίου περιφερικοῦ, ὅστις χωρίζει τὸ δίκτυον τῆς χρωματίνης ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ παρασίτου. Ἄλλως τε δὲ καὶ εἰς τοὺς μεροζωΐτας αὐτοὺς περὶ τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης ὑπάρχει τοιοῦτος διαφανὴς δακτύλιος, ὅστις μόνον εἰς τὸ πυρηνικὸν πλάσμα εἶνε δυνατὸν νὰ ὀφείληται.

Εἰς τοὺς μικροὺς δακτυλίους τὸ πρωτόπλασμα παρίσταται ὡς γραμμὴ λεπτοτάτη καὶ ἰσοπαχής, εἰς τοὺς μείζονας ὅμως ἤτοι εἰς ἐκείνους πιθανῶς, οἵτινες μέλλουσι νὰ ἐξελιχθῶσιν εἰς σφαίρας ἡ γραμμὴ αὕτη, ἰδίᾳ κατὰ τὸ ἀντίθετον σημεῖον, ἐν ᾧ κεῖται τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης, παχύνεται μέχρι τοῦ τριπλασίου καὶ πλέον πολλάκις τοῦ ὅλου ὄγκου τοῦ δακτυλιοειδοῦς παρασίτου.

Ἡ θέσις τοῦ κοκκίου τῆς χρωματίνης κειμένου κατά τι σημεῖον τῆς περιφερείας, ἣν διακόπτει, καὶ προέχοντος συνήθως πρὸς τὰ ἐκτὸς δίκην λίθου δακτυλίου, ἐνεποίησεν ἡμῖν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι **δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μέσον διαφορικῆς διαγνώσεως τῶν δακτυλίων τούτων, κατὰ τὴν νεαρωτάτην αὐτῶν ἡλικίαν, ἀπὸ τῶν μικρῶν δακτυλίων τῶν** Plasm. vivax καὶ Pl. malariae, διότι ἐπὶ τούτων ὡς τὰ πολλά, κεῖται ἔσωθεν τῆς περιφερείας χωριζόμενον ταύτης ὑπὸ λεπτῆς διαφανοῦς γραμμῆς. Ἐννοεῖται, ὅτι ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν εἶνε ἀπόλυτος, διότι ἐνίοτε καὶ εἰς τὰ δακτυλιοειδῆ τοῦ Praecox τὸ πυρήνιον κεῖται ἔνδοθεν μικρὸν τῆς περιφερείας, τοὐναντίον δὲ εἰς τὰ τοῦ Plasm. vivax καὶ Plasm. malariae κεῖται ἐπὶ τῆς περιφερείας.

Πλὴν ὅμως τῶν δακτυλιοειδῶν μορφῶν ἀπαντῶσι καὶ μείζονα δα-

κτυλιοειδῆ, λίαν ἀνώμαλα καὶ παχέα, φέροντα ἐν τῷ κέντρῳ κοκκίον χρωματίνης εὐμέγεθες περιβαλλόμενον ὑπὸ διαφανοῦς ζώνης εὐρείας, ἀπὸ τῆς περιφερείας δὲ τοῦ δακτυλίου τούτου ἢ ἀπό τινος μοίρας αὐτοῦ ἐκφύονται νηματοειδεῖς προσεκβολαί, αἵτινες πολλάκις ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας σχηματίζουσαι λεπτοφυὲς πρωτοπλασματικὸν δίκτυον. Τινὲς τῶν νηματοειδῶν προσεκβολῶν φέρουσιν ἐνίοτε κατὰ τὸ ἐλεύθερον ἄκρον αὐτῶν μικρὸν κοκκίον χρωματίνης. Τὸ μέγεθος τῶν ἀνωμάλων τούτων παρασίτων ἢ **ἀνωμάλων σχιζόντων** *εἶνε πολλάκις ἴσον πρὸς* $^1/_2$ *τοῦ ὄγκου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου. Εἶνε δὲ πάντοτε προσκεκολλημένον ἐπί τινος ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, ἐνῷ τὰ μικρὰ δακτυλιοειδῆ κεῖνται ἐνίοτε ἐλεύθερα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος, συνηθέστερον ὅμως καὶ ταῦτα εἶνε προσκεκολλημένα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Οὐχὶ δὲ σπανίως ἀνευρίσκομεν μέχρι πέντε τοιούτων μικρῶν δακτυλίων ἐφ᾽ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ αἱμοσφαιρίου.*

Παρὰ τοὺς ἀνωμάλους σχίζοντας ἀπαντῶσι καὶ **σχίζοντες σφαιρικοί,** *ἤτοι παράσιτα εὑρισκόμενα ἐν τῇ πρὸ τῆς τυπικῆς σχιζογονίας περιόδῳ. Παρίστανται δ᾽ οὗτοι ὡς σφαῖραι μικραὶ ἴσαι πρὸς τὸ* $^1/_3$—$^1/_2$ *τοῦ ὄγκου φυσιολογικοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου. Φέρουσι δὲ καὶ οὗτοι ὡς καὶ οἱ ἀνώμαλοι, κοκκία λεπτὰ μελαίνης χρωστικῆς διασπάρτου καὶ πυρῆνα μικρὸν καὶ συμπαγῆ μὴ περιβαλλόμενον ὑπὸ διαφανοῦς ζώνης. Τὸ σῶμα αὐτῶν εἶνε παχύτατον κατὰ τὴν περιφέρειαν καὶ χρώννυται βαθέως κυανοῦν, ἐνῷ κατὰ τὸ κέντρον εἶνε λεπτὸν καὶ οὐδαμῶς χρώννυται.*

Οἱ σφαιρικοὶ σχίζοντες προέρχονται ἐκ τῶν δακτυλιοειδῶν μορφῶν, παχυνομένου καὶ πυκνουμένου κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ πρωτοπλάσματος καὶ μετατιθεμένου πρὸς τὰ ἔσω τοῦ κοκκίου τῆς χρωματίνης, ὅπερ περιβάλλεται ἐν ἀρχῇ μὲν ὑπὸ εὐρείας διαφανοῦς ἅλω, βαθμηδὸν ὅμως σμικρυνομένης καὶ τέλος πολλάκις τελείως ἐξαφανιζομένης. Τὴν τοιαύτην δὲ τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων προέλευσιν παρετηρήσαμεν σαφέστατα εἰς τὸ περιφερικὸν αἷμα πασχόντων, ἐν ᾧ ὑπῆρχον πᾶσαι αἱ μεταξὺ τῶν λεπτῶν δακτυλιοειδῶν καὶ τῶν ἐν σχιζογονίᾳ εὑρισκομένων σφαιρικῶν παρασίτων διάμεσοι μορφαί.

Κατὰ τὸν Plehn (Die Malaria der afrikanischen Negerbevœlgerung etc.) τὰ δακτυλιοειδῆ παράσιτα πρὸ ἑκάστου παροξυσμοῦ, ἂν μὴ πάντα, καταστρέφονται μετὰ τῶν φερόντων αὐτὰ ἐρυθρῶν αἱμο-

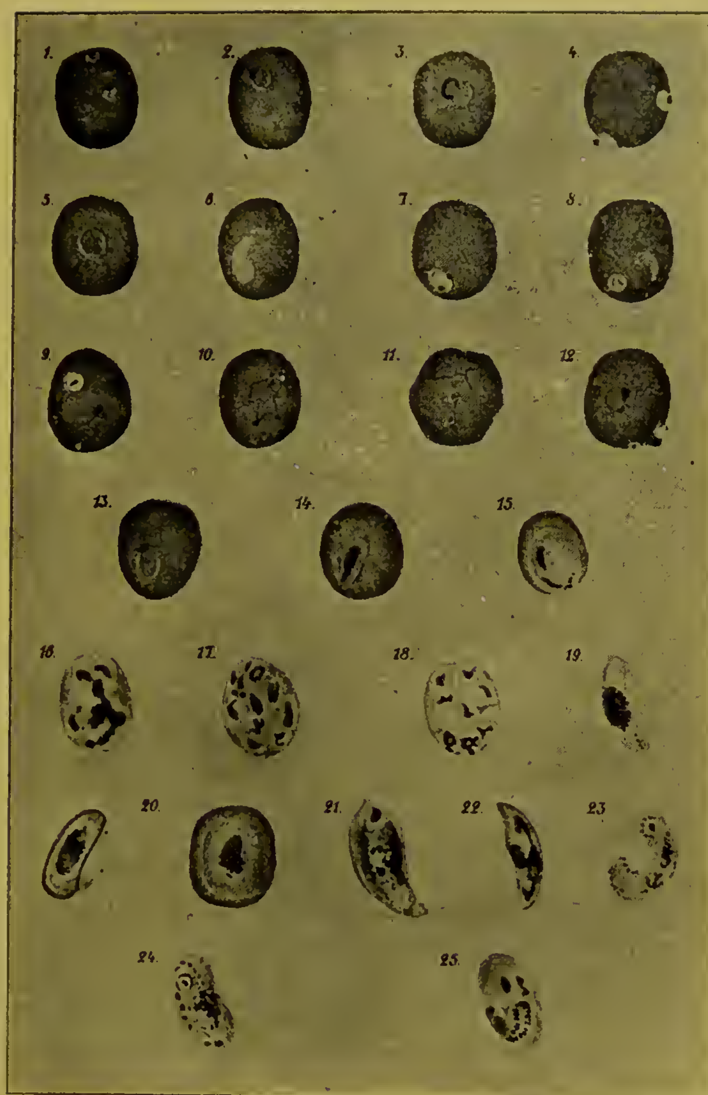
σφαιρίων, ἐκ τῆς ἀπορροφήσεως δὲ τῶν προϊόντων τῆς καταστροφῆς ταύτης γεννᾶται ὁ πυρετικὸς παροξυσμός. Μόνον δέ τινων παρασίτων δὲν συγκαταστρέφεται ὁ πυρὴν μετὰ τοῦ σώματος χρησιμεύων εἰς παραγωγὴν νέου παρασίτου. Τὴν γνώμην ταύτην στηρίζει ὁ συγγραφεύς, τὸ μὲν εἰς τὸ ὅτι πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἐξαφανίζονται τὰ δακτυλιοειδῆ παράσιτα, τὸ δὲ εἰς τὸ ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς ὀργάνοις καὶ δὴ ἐν τῷ μυελῷ τῶν ὀστῶν δὲν ἀνεῦρε παράσιτα ἐν σχιζογονίᾳ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἡμῶν παρατηρήσεων, ὅτι, ὅσῳ χωροῦμεν πρὸς τὸν παροξυσμόν, ἐλαττοῦνται καὶ τέλος ἐξαφανίζονται τὰ μείζονα τὸν ὄγκον παράσιτα τοῦ *Praecox* ἤτοι οἱ ἀνώμαλοι καὶ οἱ σφαιρικοὶ σχίζοντες, ἐλαττοῦνται δὲ κατὰ πολὺ κατ' ἀριθμὸν καὶ τὰ δακτυλιοειδῆ, δὲν φρονοῦμεν ὅμως ὅτι πάντα τὰ ἐκ τῆς περιφερικῆς κυκλοφορίας ἐξαφανισθέντα παράσιτα ὑφίστανται πάντα καταστροφήν, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἀπεχώρησαν τὰ πλεῖστα τούτων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα, ὅπως τελέσωσιν ἐκεῖ τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν. Διότι, ἅμα ἀρξαμένου τοῦ παροξυσμοῦ, παρουσιάζονται ἐν τῷ αἵματι τῆς περιφερικῆς κυκλοφορίας ἄφθονα δακτυλιοειδῆ παράσιτα, ἅτινα πάντως δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ προέρχωνται ἐκ τῶν ὀλίγων πυρήνων τῶν μὴ καταστρεφομένων κατὰ τὸν Plehn, καὶ χρησιμευόντων εἰς παραγωγὴν νέων παρασίτων, ἅτινα, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἤθελον εἶναι ἰσάριθμα πρὸς τοὺς πυρῆνας τούτους καὶ ἑπομένως ὀλιγαριθμότερα τῶν κατὰ τὸν προηγούμενον παροξυσμὸν ὑπαρχόντων. Παρετηρήσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἔν τε τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος καὶ ἐπὶ ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων πολλάκις τοιαῦτα ἐλεύθερα κοκκία χρωματίνης ζωηρῶς ἰωδοερύθρως κεχρωσμένα, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι δὲν χρησιμεύουσιν εἰς ἀναπαραγωγὴν παρασίτων, ἀλλ' εἶνε προωρισμένα εἰς ταχεῖαν καταστροφήν, διότι ἀνεύρομεν ταὐτοχρόνως ἐπὶ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων μεγάλα μελανὰ κοκκία ἐλεύθερα ἢ περιβαλλομένων ὑπὸ σώματος ὑαλοειδοῦς καὶ παντάπασι μὴ χρωννυμένου. Τὰ σωμάτια ταῦτα ὡς καὶ ἐλεύθερα κοκκία, εἶνε νεκρὰ παράσιτα, εἴς τινα τῶν ὁποίων οὐ μόνον ἐνεκρώθη, ἀλλὰ καὶ ἐξηφανίσθη τελείως τὸ πρωτόπλασμα, καὶ ἐναπέμεινε μόνον τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης νεκρόν. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν, ἡ συνηθεστέρα μορφὴ ὑφ' ἣν παρουσιάζονται τὰ τοῦ *Praecox* παράσιτα, ἐν τῷ περιφερικῷ τοὐλάχιστον αἵματι, εἶνε ἡ δακτυλιοειδής. Οἱ ἀνώμαλοι σχίζοντες καὶ οἱ σφαιρικοὶ εἶνε κατὰ πολὺ σπανιώτεροι. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει οὐδεμία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς μορφῆς τοῦ

παρασίτου καὶ τῆς περιόδου τοῦ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ, διότι εἰς ἄλλας μὲν περιπτώσεις, τὰς πλείστας μάλιστα, ἀνεύρομεν ἐν τῷ περιφερικῷ τῶν ἀρρώστων αἵματι καθ' ἅπαντα τὰ στάδια τοῦ πυρετοῦ καὶ τὴν ἀπυρεξίαν μόνον δακτυλιοειδῆ παράσιτα, εἰς ἄλλας δὲ καὶ μετὰ τούτων καὶ σχίζοντας ἀνωμάλους καὶ σφαιρικοὺς ἔστιν ὅτε μετὰ κοκκίων μελαίνης χρωστικῆς ἢ ἄνευ τοιούτων. Μόνον δὲ εἴς τινας περιπτώσεις ἀνεύρομεν κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν ἐξετάσαντες τὸ αἷμα μεγάλους μόνον ἀνωμάλους σχίζοντας. Ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτας ἔτι ὑπῆρχον ταυτοχρόνως μελανοὶ κόκκοι ἐλεύθεροι ἢ ὑπὸ φωτεινῆς ἅλω περιβαλλόμενοι, ἤτοι νεκροῦ ὑαλοειδοῦς πρωτοπλάσματος, ὅπερ δείκνυσι τὴν προΰπαρξιν καὶ ἐνταῦθα δακτυλιοειδῶν παρασίτων νεκρωθέντων.

Μεθ' ὅλων δὲ τῶν μορφῶν τοῦ παρασίτου τούτου ἀνεύρομεν μετὰ τὸν 5ον ἢ 6ον παροξυσμὸν καὶ ἡμισεληνοειδῆ παράσιτα.

Τὰ **ἡμισεληνοειδῆ** τὴν μορφὴν παράσιτα ταῦτα ἢ **γαμέται** παρουσιάζονται ὑπὸ δύο μορφάς. Ὁτὲ μὲν εἶνε μακροὶ καὶ στενοὶ δρεπανοειδῶς ὡς τὰ πολλὰ κεκαμμένοι μετὰ ὀξέων ἢ μικρὸν ἀπεστρογγυλωμένων ἄκρων (θήλεις γαμέται), ὁτὲ δὲ βραχεῖς καὶ παχεῖς ἔχοντες σχῆμα νεφροῦ ἢ κυάμου (ἄρρενες γαμέται)· ἀμφότεραι αἱ μορφαὶ αὗται τῶν γαμετῶν ἔχουσι πυρῆνα κείμενον κατὰ τὸ κέντρον, σπανιώτερον δὲ παρὰ τοῖς θήλεσι πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον ἢ πρὸς τὸ κυρτὸν χεῖλος. Ὁ πυρὴν οὗτος παρὰ μὲν τοῖς θήλεσι γαμέταις εἶνε μικρὸς καὶ συμπαγὴς κατέχων τὸ $^1/_6$ περίπου τοῦ ὅλου μήκους τοῦ παρασίτου, καὶ χρώννυται ἰωδοέρυθρος, παρὰ δὲ τοῖς ἄρρεσιν εἶνε μέγας πληρῶν τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ παρασίτου, ἀποτελούμενος ἐκ δύο μοιρῶν ἤτοι μιᾶς κεντρικῆς ῥοδίνως χρωννυμένης καὶ ἑτέρας περιφερικῆς ὡσαύτως μὲν ῥοδίνως, ἀλλ' ἀσθενέστατα χρωννυμένης. Τὸ σῶμα τῶν γαμετῶν χρώννυται ὁτὲ μὲν βαθέως, ὁτὲ δὲ ἀσθενῶς κυανοῦν, ὡς τὰ πολλὰ ὅμως τὰ ἄκρα αὐτοῦ χρώννυνται ζωηρότερον, καὶ φέρει ἄφθονα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς, ἅτινα εἰς τοὺς θήλεις κεῖνται συνήθως μὲν κατὰ τὸ κέντρον καλύπτοντα κατὰ μέγα μέρος τὸν πυρῆνα, ἐνίοτε ὅμως πρὸς τὸ ἕτερον ἄκρον, εἰς τοὺς ἄρρενας δ' εἶνε διεσπαρμένα συνήθως ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος αὐτῶν. Τὰ κοκκία ταῦτα εἶνε ὁτὲ μὲν στρογγύλα, ὁτὲ δ' ἐπιμήκη, βαθέως δὲ μελανὰ ἢ φαιὰ τὴν χροιάν. Γενικῶς δὲ εἰς τοὺς ἄρρενας γαμέτας τὰ κοκκία τῆς χρωστικῆς εἶνε μείζονα καὶ ἀφθονώτερα ἢ εἰς τοὺς θήλεις. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶνε ἀπόλυτον, ὥς τινες δισχυρίζονται. Τὰ παράσιτα ταῦτα κεῖνται, ἄλλα μὲν

ΠΙΝΑΞ 7ος

Plasmodium Praecox (Πλασμώδιον πρόωρον)

Σχ. 1. Μεροζωΐδιον. 2—4. Μορφαὶ δακτυλιοειδεῖς μετὰ κοκκίων χρωματίνης ἐπὶ τῆς περιφερείας. 5—6. Μορφαὶ δακτυλιοειδεῖς ἄνευ κοκκίων χρωματίνης. 7. Δακτυλιοειδὲς μετὰ 2 κοκκίων χρωματίνης. 8—11. Σχίζοντες μετὰ 3—4 κοκκίων χρωματίνης. 12—14. Δακτυλιοειδῆ παχέα μεταβαλλόμενα βαθμιαίως εἰς σχίζοντας σφαιρικούς. 15. Σχίζων σφαιρικός. 16—18. Σχίζοντες ἐν σχιζογονίᾳ. 19 Γαμέτις θῆλυς. 20. Γαμέτης ἄρρην. 21. Γαμέτης μετὰ διαχύτου πυρῆνος. 22. Γαμέτης μετὰ πυρῆνος διῃρημένου εἰς τρία τμήματα ἐγγίζοντα νὰ ἀποχωρισθῶσιν. 23—24. Γαμέτης μετὰ πυρῆνος διῃρημένου εἰς πολυάριθμα τμημάτια. 25. Γαμέτης ᾠοειδὴς καὶ μετὰ πυρῆνος διῃρημένου εἰς τέσσαρα τμήματα.

ἐλεύθερα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος, ἄλλα δ᾽ ἐντὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἅτινα σχηματίζουσι περὶ αὐτὰ εἶδος κάψης βαθέως ἰωδῶς χρωννυμένης. Ἴδιον ὅμως περίβλημα δὲν φαίνονται ἔχοντα τὰ παράσιτα ταῦτα.

Ἐνίοτε τὰ ἡμισεληνοειδῆ παράσιτα χρώννυνται διὰ τοῦ σοδούχου κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου καὶ τῆς ἠωσίνης σχεδὸν ὁμοιομόρφως ἰωδοέρυθρα κατά τε τὸ σῶμα καὶ τὸν πυρῆνα αὐτῶν. Τὸν τοιοῦτον διακεχυμένον χρωματισμὸν ἐφ᾽ ὅλου τοῦ παρασίτου, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἐξ αἱμοσφαιρίου κάψαν, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθόν, διότι, ὡς παρακατιόντες θέλομεν ἀναφέρει, ἐνίοτε τοιοῦτον χρωματισμὸν λαμβάνουσι καὶ οἱ ἐλεύθεροι γαμέται τοῦ *Plasm. vivax* ὡς καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ μεγάλοι τοῦ παρασίτου τούτου σχίζοντες. Κλίνομεν δὲ μᾶλλον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο ὀφείλεται πιθανῶς εἰς διάχυσιν τοῦ πυρῆνος, διότι εἰς τὰ οὕτω πως χρωννύμενα παράσιτα ὁ πυρὴν σχεδὸν δὲν διακρίνεται ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάσματος.

Οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται, διακριθέντες ἤδη ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἄρρενας καὶ θήλεις, μεταβάλλουσι σχῆμα καθιστάμενοι ᾠοειδεῖς ἢ σφαιρικοί. Τὴν τοιαύτην μεταβολὴν αὐτῶν παρακολουθήσαντες πλειστάκις ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον εἴδομεν, ὅτι τελεῖται ὁτὲ μὲν τάχιστα ἐντὸς 1 λ. ὥρας, ὁτὲ δ᾽ ἐντὸς 10′ μέχρις $^1/_2$ ὥρας. Μετεχειρίσθημεν δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην παρατήρησιν κατὰ προτίμησιν τὴν μέθοδον τοῦ Manson ὑγραίνοντες ἐλαφρῶς τὴν ἀντικειμενοφόρον ὕαλον, ἐφ᾽ ἧς ἐπιθέτομεν τὴν πρὸς ἐξέτασιν σταγόνα τοῦ αἵματος, διὰ τῆς ἀποπνοίας ἡμῶν. Ἐκ τῶν σφαιρῶν δὲ τούτων μόνον αἱ ἐκ βραχέων καὶ παχέων ἡμισεληνοειδῶν προερχόμεναι ἐξῆγον μαστίγια λεπτά, πενταπλάσια τὸ μῆκος περίπου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου καὶ ζωηρότατα κινούμενα. Ἡ κίνησις αὐτῶν διετηρεῖτο συνήθως ὑπὲρ τὴν ἡμίσειαν ὥραν καὶ εἶτα κατέπαυεν, ἢ τὰ μαστίγια ἀπεσπῶντο ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ παρασίτου καὶ ἐξηφανίζοντο μεταξὺ τῶν αἱμοσφαιρίων.

Τὰ σφαιρικὰ παράσιτα τὰ ἐξ ἡμισεληνοειδῶν προερχόμενα παριστῶσι βεβαίως γαμέτας φθάσαντας εἰς πλήρη ὡρίμανσιν καὶ ἑτοίμους διὰ τὸν κατ᾽ ἀμφιγονίαν πολλαπλασιασμόν, ὅστις ὅμως τελεῖται, ὡς γνωστόν, μόνον ἐν τῷ στομάχῳ εἰδῶν τινων ἀνωφελῶν κωνώπων.

Δυνάμεθα δὲ διὰ μικρᾶς ἀσκήσεως εὐχερῶς νὰ διακρίνωμεν τὸ γένος τῶν ἀποστρογγυλωθέντων γαμετῶν οὐ μόνον ἐν τῷ νωπῷ αἵ-

ματι ἐκ τῶν μαστιγίων, ἅτινα προβάλλουσιν οἱ ἄρρενες, ἀλλὰ καὶ ἐν ξηροῖς παρασκευάσμασι, διότι οἱ μὲν θήλεις εἶνε ἴσοι τῷ ὄγκῳ φυσιολογικοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, τὸ πρωτόπλασμα αὐτῶν χρώννυται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ζωηρῶς κυανοῦν, ἔχουσι δὲ πυρῆνα σχετικῶς μικρὸν καὶ συμπαγῆ ἰωδοερύθρως χρωννύμενον, καὶ κοκκία μελαίνης χρωστικῆς περὶ τὸ κέντρον συνήθως διατεταγμένα. Οἱ δ' ἄρρενες εἶνε μικρότεροι κατά τε τὸν ὄγκον ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, τὸ πρωτόπλασμα αὐτῶν χρώννυται λίαν ἀνοικτῶς κυανοῦν πρὸς τὸ τεφρόν, ἔχουσι δὲ πυρῆνα μέγαν χρωννύμενον ῥοδίνως, ζωηρότερον μὲν κατὰ τὸ κέντρον ἧττον δὲ ζωηρῶς κατὰ τὴν περιφέρειαν, καὶ κοκκία μελαίνης χρωστικῆς διεσπαρμένα πανταχοῦ τοῦ παρασίτου.

Οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται ἄρχονται ἐμφανιζόμενοι παρ' ἡμῖν συνήθως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, γινόμενοι κατὰ πολὺ συχνότεροι κατ' Αὔγουστον, εἶτα δὲ κατὰ Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον, τέλος δὲ κατὰ Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον ἐλαττοῦνται ταχέως κατ' ἀριθμὸν καὶ ἐξαφανίζονται. Ἡ ἐμφάνισις δηλονότι καὶ ἡ συχνότης αὐτῶν εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ παρασίτου ἐξ οὗ προέρχονται. Εἴς τινας ὅμως περιπτώσεις ἀνεύρομεν ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ ἔτι εἰς ἄτομα, ἅτινα μεθ' ὅλην τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης παρουσίαζον ἀτάκτους παροξυσμούς.

Οἱ γαμέται ἐμφανίζονται, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι συνήθως μετὰ τὸν 5ον ἢ 6ον πυρετικὸν παροξυσμὸν καὶ ἰδίᾳ μετὰ διαλείψεις ἡμερῶν τινων τῇ χρήσει κινίνης. Αὕτη ὅμως δὲν εἶνε βεβαίως ὁ κύριος λόγος τῆς παραγωγῆς τῶν γαμετῶν, διότι πολλάκις παρετηρήσαμεν τοιούτους εἰς ἀρρώστους μὴ λαβόντας ποσῶς κινίνην, ἅπαξ δὲ μάλιστα εὕρομεν γαμέτας μετὰ τὸν δεύτερον παροξυσμὸν εἰς γυναῖκα, ἥτις δὲν εἶχε λάβει κινίνην καὶ ἥτις οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχε πάθει ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Πολλαπλασιασμὸς τοῦ προώρου πλασμωδίου (Praecox).

Ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ *Pl. Praecox* τελεῖται κατὰ διαφόρους τρόπους. Ὁτὲ μὲν διὰ τυπικῆς σχιζογονίας, ἤτοι διὰ διαιρέσεως τοῦ πυρῆνος σφαιρικῶν παρασίτων εἰς ἀριθμόν τινα νέων μικρῶν πυρήνων περὶ ἕκαστον τῶν ὁποίων συσπειροῦται μικρὰ μᾶζα πρωτοπλάσματος, ἀποτελουμένων οὕτω μόνον νέων μικρῶν παρασίτων, **μεροζωϊ-**

τῶν καλουμένων, οἵτινες βαθμηδὸν καὶ αὐτοὶ ἐξελίσσονται εἰς σφαιρικὰ παράσιτα, ἵνα καὶ ταῦτα ἐκ νέου διαιρεθῶσιν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μεροζωϊτῶν, εἰς οὓς διαιροῦνται τὰ παράσιτα ταῦτα, κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 7—12, ἐνίοτε ὅμως φθάνει καὶ μέχρι 18· ἀποτελοῦνται δ' οὗτοι ἐκ πρωτοπλάσματος καὶ κοκκίου χρωματίνης περιβαλλομένου ὑπὸ καταφανοῦς ἀχρόου ἅλω. Συνήθως ἡ τυπικὴ αὕτη σχιζογονία τελεῖται ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς ὀργάνοις καὶ ἐν τῷ μυελῷ τῶν ὀστῶν, ὡς πολλοὶ παρετήρησαν, ὡς καὶ ἐν τοῖς πλακοῦσι ἑλονοσουσῶν μητέρων, ὡς ἡμεῖς ἐπανειλημμένως τοῦτο παρετηρήσαμεν οὐχ ἧττον καὶ ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι δὲν εἶνε σπανία ὡς συχνὰ παρετηρήσαμεν. Πρὸ τῆς τμήσεως τοῦ πυρῆνος οἱ σφαιρικοὶ σχίζοντες αὐξάνουσι τὸν ὄγκον γενόμενοι ἴσοι πρὸς τὰ $^3/_4$ ἢ πρὸς τὸν ὄγκον ὁλοκλήρου τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, τὰ δὲ κοκκία τῆς μελαίνης αὐτῶν χρωστικῆς συσσωρεύονται εἴς τι σημεῖον τοῦ παρασίτου, ἐν τῷ κέντρῳ ἢ τῇ περιφερείᾳ. Οἱ νέοι πυρῆνες δὲν διατίθενται κανονικῶς κατὰ τὴν περιφέρειαν, ἀλλὰ πανταχοῦ τοῦ σώματος, ὥστε ἡ τμῆσις τοῦ παρασίτου δὲν παρουσιάζει τὴν ἐν σχήματι ῥόδακος εἰκόνα, ἥτις εἶνε τόσον συνήθης εἰς τὰ τοῦ τεταρταίου παράσιτα.

Τὴν τοιαύτην **σχιζογονίαν** παρετηρήσαμεν γενομένην οὐ μόνον κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ἔτι παρ' ἀρρώστῳ παθόντι πυρετοὺς τὸ πρῶτον κατὰ τὸ τέλος τοῦ φθινοπώρου. Ἄλλοτε ὅμως ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν παρασίτων τούτων τελεῖται δι' ἀμέσου διαιρέσεως τῶν δακτυλιοειδῶν διὰ **διχοτομήσεως**, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ *Billet*, διαιρουμένου πρῶτον τοῦ κοκκίου τῆς χρωματίνης καὶ εἶτα τοῦ σώματος τοῦ δακτυλίου. Ὅτι δὲ τοιοῦτος διὰ διχοτομήσεως πολλαπλασιασμὸς ὄντως τελεῖται, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἑξῆς: α') ὅτι εἰς πολλὰς περιπτώσεις καθ' ὅλα τὰ πυρετικὰ στάδια καὶ κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι δὲν ἀνευρίσκομεν παρὰ μόνον δακτυλιοειδεῖς μορφάς, β') ὅτι πολλοὶ δακτύλιοι φέρουσι δύο πυρήνια μακρὰν ἀλλήλων κείμενα, καὶ γ') ὅτι οὐχὶ σπανίως παρατηροῦμεν ἐπὶ ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων δακτυλίους μετὰ δύο πυρηνίων, οἵτινες εἶνε διῃρημένοι εἰς δύο ἡμίση, οὕτως ὥστε φαίνονται ἀποτελούμενοι ὑπὸ δύο ἡμισφαιρικῶν ἡμιμορίων σαφῶς ὅμως κεχωρισμένων ἀλλήλων. Οἱ *Laveran* καὶ *Ziemann* φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἀναπαραγωγὴ τῶν παρασίτων τελεῖται καὶ δι' **ἐκφύσεως φύτρων** ἀπὸ τῆς περιφερείας τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων καὶ ἀποσπάσεως εἶτα αὐτῶν. Τοῦτο

δὲν εἶνε ἀπίθανον, ἀφοῦ μάλιστα βεβαιοῦσι τὸ πρᾶγμα ἄνδρες τῆς ἁρμοδιότητος τῶν ῥηθέντων συγγραφέων, ἀλλ' ἡμεῖς δὲν κατορθώσαμεν νὰ παρατηρήσωμεν αὐτό. Παρετηρήσαμεν ὅμως ὅτι ὑπάρχουσι λεπτότατα παράσιτα ἀποτελούμενα ἐκ γραμμοειδοῦς λεπτοτάτου πρωτοπλάσματος ζωηρῶς κυανῶς χρωννυμένου καὶ φέροντος εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον μικρὸν ἐκ χρωματίνης κοκκίον. Τὰ γραμμοειδῆ ταῦτα παράσιτα ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὰς λεπτὰς προσεκβολὰς τῶν ἀνωμάλων σχιζόντων, δὲν εἶνε δ' ἀπίθανον, ὡς φρονεῖ καὶ ὁ Lilberstein, νὰ ἀναπαράγωνται τὰ ἑλώδη ταῦτα παράσιτα δι' ἀποχωρισμοῦ τῶν πρωτοπλασματικῶν τούτων προσεκβολῶν. Τοῦτο καθιστᾷ λίαν πιθανὸν καὶ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς πολλοὺς ἀνωμάλους σχίζοντας ὑπάρχουσι 2 ἢ 3 λεπταὶ προσεκβολαὶ φέρουσαι κατὰ τὸ ἐλεύθερον αὐτῶν ἄκρον σαφέστατον μικρὸν κοκκίον χρωματίνης. Ὅτι δ' ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν παρασίτων τούτων δὲν τελεῖται πάντοτε διὰ τυπικῆς σχιζογονίας, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου ὅτι τὸ μέγεθος τῶν πλείστων νεαρωτάτων τὴν ἡλικίαν δακτυλιοειδῶν, ἰσουμένων πολλάκις μόλις πρὸς $^1/_{25}$ τοῦ ὄγκου φυσιολογικοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, εἶνε ἔλασσον τοῦ μεγέθους τῶν μεροζωϊτῶν καὶ συνεπῶς δὲν δύνανται νὰ προέρχωνται ἐκ τούτων. Διὰ ποῖον ὅμως λόγον τὰ δακτυλιοειδῆ ταῦτα παράσιτα ὁτὲ μὲν ἐξικνοῦνται μέχρι τῆς τυπικῆς σχιζογονίας, ὁτὲ δὲ πρωΐμως καὶ ἀτύπως διαιροῦνται, ἀγνοοῦμεν, οὐδὲ δυνάμεθα εἰς τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν στηριζόμενοι νὰ θεωρήσωμεν τὸν ἄτυπον πολλαπλασιασμὸν ὡς σχετιζόμενον πρὸς τὰς βαρυτέρας μορφὰς τοῦ βαρέος τριταίου. Πάντως ὅμως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὡς σχετιζόμενον πρὸς τὴν παράτασιν τῆς πυρετικῆς περιόδου, διότι τῆς διαιρέσεως τῶν δακτυλιοειδῶν μὴ τελουμένης εἰς πάντα ταὐτοχρόνως, ἀλλὰ διαδοχικῶς, παράγονται ἴσως συνεχῶς οὐσίαι πυρετογόνοι ὑποστηρίζουσαι καὶ διατηροῦσαι τὸν πυρετόν.

Τὸ παράσιτον τῶν θερο-φθινοπωρινῶν λεγομένων πυρετῶν μετ' ἐπανειλημμένην ἀναπαραγωγὴν καταλήγει εἰς τὴν παραγωγὴν ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν, ἤτοι παρασίτων μὴ δυναμένων κατὰ τὴν γενικῶς κρατοῦσαν γνώμην νὰ ἀναπαραχθῶσι διὰ σχιζογονίας ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μόνον διὰ γονιμοποιήσεως, ἥτις ὅμως τελεῖται ἐν τῷ στομάχῳ ἀνωφελῶν τινων κωνώπων. Παρατηρήσεις ὅμως τινές, αἵτινες ἐπ' ἐσχάτων ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι

οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται δύνανται ἐνίοτε νὰ παραγάγωσι νεαρὰς μορφὰς παρασίτων ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ γίνωσιν οὕτως ἀφορμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν πυρετικῶν παροξυσμῶν. Παρετηρήσαμεν δηλαδὴ ὅτι εἰς ἀρρώστους τινάς, οἵτινες μετὰ σειρὰν παροξυσμῶν ἔμειναν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐν τελείᾳ ἀπυρεξίᾳ συνεπείᾳ κινίνης, ὑπῆρχον καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἀπυρεξίας, μεθ' ὅλην τὴν καὶ κατὰ ταύτην χρῆσιν τῆς κινίνης, μόνον ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται, οἵτινες 12—20 ὥρας πρὸ τῆς ὑποτροπῆς καθίσταντο σπανιώτατοι ἢ ἐξηφανίζοντο τελείως, ἐνεφανίζοντο δ' ἀντ' αὐτῶν κατὰ τὸν νέον παροξυσμὸν νεαραὶ μορφαὶ παρασίτων δακτυλιοειδῶν μικροτάτων τῶν πλείστων, ἰσουμένων μόλις πρὸς τὸ $^1/_{25}$ τοῦ ὄγκου αἱμοσφαιρίου. Τί δὲ πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων; Ἢ ὅτι ὑπῆρχον νεαρὰ παράσιτα, διαφυγόντα τὴν πολυήμερον χρῆσιν τῆς κινίνης, καταφυγόντα εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα καὶ προσκτήσαντα ἐν δεδομένῃ στιγμῇ μεγάλην ἀναπαραγωγικὴν ζωτικότητα ἢ ὅτι ἐγένετο νέα μόλυνσις. Ἀλλ' οὔτε τὴν μίαν οὔτε τὴν ἑτέραν ὑπόθεσιν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, διότι ἐπὶ ἡμέρας καὶ ὀλίγας ὥρας ἔτι πρὸ τῶν παροξυσμῶν ἐξετάζοντες τὸ αἷμα οὐδὲ ἴχνος ὑπάρξεως μικρῶν παρασίτων εὑρίσκομεν κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν πλὴν τῶν ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν. Ἀγόμεθα λοιπὸν μοιραίως εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι αἱ τοιαῦται ὑποτροπαὶ ὠφείλοντο εἰς τὴν παραγωγὴν νεαρῶν μορφῶν ἐκ τῶν γαμετῶν. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονὸς τὸ κοινῶς γνωστόν, ὅτι ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται ἐν τῷ αἵματι ἀρρώστου τινός, μεθ' ὅλην τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης, οἱ πυρετοὶ συνήθως ὑποτροπιάζουσιν.

Τίνι ὅμως τρόπῳ γίνεται τοῦτο;—Ὁ Grassi (Die Malaria s. 142—146, 1901) φρονεῖ ὅτι οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται πολλαπλασιάζονται ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου διὰ παρθενογενέσεως ἤτοι ἄνευ γονιμοποιήσεως κατὰ διχοτόμησιν ἢ καὶ δι' ἐκφύσεως φύτρων (bourgeonnement). Τὴν γνώμην ταύτην ὑποστηρίζουσι καὶ οἱ Mannaberg καὶ Ziemann. Εἰς τὸν τοιοῦτον δὲ πολλαπλασιασμὸν τῶν ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν ἀποδίδει ὁ Grassi τὰς ὑποτροπὰς τὰς μετὰ ἑβδομάδας ἢ μῆνας ἐπερχομένας, διότι παρετήρησεν ὅτι, ἐφ' ὅσον πλησιάζομεν πρὸς τὴν ἐπανάληψιν τῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν, οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται καθίστανται πολυαριθμότεροι, εἶτα δὲ τῶν παροξυσμῶν ἐπελθόντων ἐλαττοῦνται τὸν ἀριθμὸν καὶ βαθμηδὸν ἐξαφανίζονται, ὁπότε καταπαύουσι καὶ οἱ παροξυσμοί. «Εἰς σπανίας δὲ μόνον περι-

στάσεις καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν αὐτῶν δὲν κατέπαυον οἱ παροξυσμοί».

Καὶ ὅτι μὲν αἱ μετὰ μακρὸν χρόνον ἐπερχόμεναι ὑποτροπαὶ συνδέονται πρὸς τὴν ὕπαρξιν ἐν τῷ αἵματι τῶν ἡμισεληνοειδῶν, τοῦτο εἶνε ἀναμφισβήτητον. Ἂν ὅμως αἱ ὑποτροπαὶ αὗται ὀφείλωνται εἰς πολλαπλασιασμὸν τῶν γαμετῶν, περὶ τούτου ἔχομεν λόγους νὰ ἀμφιβάλλωμεν, διότι ἡμεῖς τοὐναντίον παρετηρήσαμεν, ἐφ᾽ ὅσον χωροῦμεν πρὸς τὴν ἐπανάληψιν τῶν παροξυσμῶν, ἐλάττωσιν καὶ πολλάκις ἐξαφάνισιν τῶν ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν.

Κλίνομεν δὲ μᾶλλον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ ὑποτροπαὶ ὀφείλονται εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ ἢ ἐξαφάνισιν τῶν ἡμισεληνοειδῶν καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν ὑπὸ δακτυλιοειδῶν παρασίτων. Τῆς αὐτῆς δὲ γνώμης εἶνε καὶ ὁ G. Maurer (Die Malaria perniciosa. Centralblatt f. Bacter., Band XXXII, No 10), ὅστις λέγει ἐπὶ λέξει τάδε: «Τὰ ἡμισεληνοειδῆ δύνανται πιθανῶς νὰ ζήσωσιν ἐν τῷ αἵματι ἀμετάβλητα, οὐδὲν δ᾽ ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς περαιτέρω τύχης αὐτῶν. Βέβαιον δ᾽ ὅμως εἶνε ὅτι εἰς πάσχοντας, ὧν τὸ αἷμα περιέχει ἀποκλειστικῶς ἡμισεληνοειδῆ παράσιτα, παρουσιάζονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἔντονοι πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἀκανόνιστοι. Ἐξετάζοντες δὲ λίαν προσεκτικῶς τὸ αἷμα αὐτῶν κατὰ τὰς τοιαύτας περιόδους, ἀνευρίσκομεν πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυαρίθμους μικροὺς καὶ μεγάλους δακτυλίους, οἵτινες οὐδαμῶς διαφέρουσι τὴν ὄψιν τῶν ἐκ μεροζωϊτῶν προερχομένων σχιζόντων. Ἐὰν λοιπὸν ἐπὶ ἡμέρας πρότερον δὲν ἀνευρίσκωμεν ἐν τῷ αἵματι οὐδένα σχίζοντα, ἀλλὰ μόνον ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας, καὶ ἂν ταὐτοχρόνως ἐπὶ μακρὸν εἶχε χορηγηθῇ κινίνη, εἰς ἣν οὐδεὶς ἐξωτερικὸς σχίζων δύναται νὰ ἀντισταθῇ, εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ αἰφνιδίως ἐμφανιζόμενοι σχίζοντες δὲν δύνανται ἄλλοθεν νὰ προέρχωνται ἢ ἐκ τῶν ἡμισεληνοειδῶν, ἂν καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ προσκομισθῶσι γεγονότα διαλευκαίνοντα τὴν δρᾶσιν ἐνταῦθα τῶν γαμετῶν». Εὑρὼν δὲ παρά τινι τοιούτῳ ἀρρώστῳ κολοσσαῖον παράσιτον ἐν τελείᾳ σχιζογονίᾳ, θεωρεῖ τοῦτο ὡς γαμέτην ἐν σχιζογονίᾳ διατελοῦντα. Ἐὰν ἡ γνώμη τοῦ Maurer περὶ τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς τῶν νεαρῶν μορφῶν ἐκ τῶν ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν εἶνε ἢ οὒ ἀκριβής, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν. Παρατηρήσεις ὅμως τινὲς δεικνύουσιν ὅτι «δὲν εἶνε ἀπίθανον νὰ ὑφίστανται οἱ γαμέται σχιζογο-

νίαν, διότι εὕρομεν ἐνίοτε γαμέτας ἡμισεληνοειδεῖς ἢ ὠοειδεῖς τὸ σχῆμα, φέροντας συνεσωρευμένην εἴς τι σημεῖον ἢ ἐν εἴδει γραμμῆς τὴν μέλαιναν χρωστικήν, διῃρημένον δὲ τὸν πυρῆνα εἰς 3 ἢ 4 τμήματα. Ἐνίοτε ἡ χρωματίνη τοῦ πυρῆνος ἐφαίνετο ἀποτελουμένη ἐκ κοκκίων διακεκριμένων καὶ τεθειμένων κατὰ σειρὰν ἢ σχηματιζόντων κρίκους ἀτελεῖς, ἐν τῷ κέντρῳ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἓν κοκκίον εὐμεγεθέστερον τῶν λοιπῶν χρωματίνης ἢ ἓν κοκκίον μελαίνης χρωστικῆς. Τὸ πρωτόπλασμα τῶν γαμετῶν τούτων διατηρεῖ πλήρη τὴν ζωτικότητα αὐτοῦ. Ἡ εἰς μικρὰ δὲ κοκκία κατάτμησις τοῦ πυρῆνος αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς φαινόμενον πυρηνολυσίας, οὐχ ἧττον ὅμως ἕνεκα τῆς ζωτικότητος τῶν τε κοκκίων τούτων, ἅτινα ζωηρότατα χρώννυνται, καὶ τοῦ πρωτοπλάσματος τῶν γαμετῶν τούτων, δὲν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν ἐκ γαμετῶν παραγωγὴν νεαρῶν μορφῶν Pl Praecox. Ἄλλοτε ὅμως παρετηρήσαμεν ἐν νωπῷ αἵματι κεχρωσμένῳ, ὅτι ἀποστρογγυλωθέντες γαμέται ἐκβάλλουσιν ἀπό τινος σημείου τῆς περιφερείας αὐτῶν βραχὺ καὶ παχὺ φύτρον (bourgeon) συσταλτόν, τὸ ὁποῖον μισχούμενον κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ ἀπεχωρίζετο τοῦ παρασίτου· μετὰ τοῦτο δὲ νέον φύτρον ἀπεχωρίζετο ἀπὸ ἄλλου σημείου τοῦ παρασίτου καθ' ὅμοιον τρόπον. Μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν δὲ τῶν φύτρων τὸ πρωτόπλασμα τοῦ παρασίτου συνεστέλλετο καὶ τὸ παράσιτον ἐσμικρύνετο τὸν ὄγκον, ἐνῷ ὁ πυρὴν καθίστατο εὐμεγεθέστερος καὶ ἀραιός. Μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν δὲ τῶν φύτρων τὰ κεχρωσμένα ζῶντα ταῦτα παράσιτα ἀπεχρωματίζοντο διὰ μιᾶς καὶ ἐντελῶς, ἐνῷ πρὸ τούτου ἦσαν ζωηρῶς κυανῶς κεχρωσμένα.

Μὴ δυνηθέντες νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν τύχην τῶν ἐκπεσόντων φύτρων, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἂν ταῦτα μεταβάλλωνται εἰς δακτυλιοειδῆ παράσιτα ἢ εἰς ἕτερόν τι. Εἴτε ὅμως κατὰ σχιζογονίαν εἴτε κατ' ἔκφυσιν φύτρων εἴτε κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους γίνεται ἡ διαίρεσις ἢ καὶ κατ' ἄγνωστον εἰσέτι ἡμῖν τρόπον, ἓν φαίνεται ἀναμφισβήτητον, ὅτι οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται δὲν εἶνε προωρισμένοι μόνον εἰς πολλαπλασιασμὸν κατ' ἀμφιγονίαν ἐν τῷ στομάχῳ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἀλλ' ὑπό τινας περιστάσεις καὶ εἰς παραγωγὴν νεαρῶν παρασίτων ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου.

Μέχρι τοῦδε, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γνωρίζομεν, ὑποτίθεται

μέν, ἀλλὰ δὲν ἀπεδείχθη, ἂν κατὰ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν τὰ ἑλώδη παράσιτα παράγωσιν οὐσίας οἱασδήποτε, εἰς ἃς νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ ὁ ἐπακολουθῶν τὴν διαίρεσιν αὐτῶν πυρετικὸς παροξυσμός. Ἡ παρατήρησις ἡμῶν τοῦ αἰφνιδίου ἀποχρωματισμοῦ μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τοῦ φύτρου, διὰ τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου κεχρωσμένων ζώντων παρασίτων, δεικνύει ἐναργῶς, ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ παράγεται ὀξεινός τις οὐσία, ἱκανὴ ἵνα ἀποχρωματίσῃ τὸ παράσιτον, δὲν εἶνε δὲ ἀδύνατον τοιαύτη τις οὐσία νὰ παράγηται καὶ κατὰ τὸν διὰ σχιζογονίας πολλαπλασιασμόν, καὶ ἡ οὐσία αὕτη νὰ εἶνε ἡ ἄγνωστος τοξίνη ἥτις παράγει τοὺς πυρετικοὺς παροξυσμούς. Ἀτυχῶς ὅμως, τῆς προσοχῆς ἡμῶν μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἐφελκυσθείσης ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν λεπτομερῆ αὐτοῦ σπουδὴν ἐξ ἐλλείψεως καταλλήλου ὑλικοῦ.

Πλασμώδιον Ζωηρόν.

Plasmodium vivax Grassi καὶ Feletti
Plasmodium tertiana Golgi.

Τὸ παράσιτον τοῦτο ἐν τῷ νωπῷ αἵματι παρίσταται ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἤτοι α') ὡς σωμάτια μικρά, ἀμοιβαδοειδῆ καὶ φωτεινά, ὧν ἄλλα μὲν φέρουσι κοκκία τινὰ μελαίνης χρωστικῆς, ἄλλα δὲ στεροῦνται τοιούτων· β') ὡς μεγάλα παράσιτα ἀνώμαλα φέροντα ψευδοποδικὰς προσεκβολάς, ἤτοι ὡς σχίζοντες ἀνώμαλοι ἀμοιβαδοειδεῖς. Τὰ παράσιτα ταῦτα ἔχουσι πολλάκις μέγεθος κατὰ τὸ τριπλάσιον μεῖζον τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων καὶ φέρουσιν ἄφθονα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς ζωηρῶς κινούμενα. Τινὲς τῶν ἀνωμάλων τούτων σχιζόντων βαθμηδὸν μεταβάλλονται εἰς σφαιρικὰ παράσιτα, ἅτινα μετὰ 1—2 ὥρας ἀπὸ τῆς λήψεως τοῦ αἵματος διαιροῦνται διὰ σχιζογονίας εἰς ἀριθμόν τινα μεροζωϊτῶν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τῆς διαιρέσεως ταύτης, ἤτοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς διαιρέσεως τοῦ πυρῆνος, τὰ κοκκία τῆς μελαίνης χρωστικῆς συσσωρεύονται εἴς τι μέρος τῆς περιφερείας τοῦ παρασίτου, ἡ κίνησις δ' αὐτῶν βαθμηδὸν ἐλαττοῦται καὶ τέλος παύει ἐντελῶς εὐθὺς πρὸ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν μεροζωϊτῶν· γ') ὡς σφαιρικὰ παράσιτα, μεγάλα ὧν τινα εἶνε διπλάσια καὶ πλέον τοῦ ὄγκου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου καὶ φέρουσι τὸν πυρῆνα κατὰ τὴν περιφέρειαν καὶ διάσπαρτα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς λίαν ζωηρῶς κινούμενα. Τὰ παράσιτα ταῦτα οὐδέποτε εἴδομεν

διαιρούμενα οὐδ' ἐξάγοντα μαστίγια καὶ δυνάμεθα νὰ τὰ θεωρήσωμεν ὡς θήλεις γαμέτας. Ἄλλα δὲ εἶνε μικρότερα τῶν προηγουμένων, πάντως ὅμως μικρὸν μείζονα ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, φέρουσιν ἄφθονα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς λίαν ζωηρῶς κινούμενα, τὰ ὁποῖα ἐν ἀρχῇ μὲν εἶνε διάσπαρτα, εἶτα ὅμως διατάσσονται ἐν εἴδει στεφάνης πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ παρασίτου. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην πολλὰ τῶν παρασίτων τούτων ἐκβάλλουσι 3—4 μαστίγια, τὰ ὁποῖα ἔχουσι μῆκος διπλάσιον τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου καὶ κινοῦνται λίαν ζωηρῶς. Ἐξαχθέντων δὲ τῶν μαστιγίων, ἡ μέλαινα χρωστικὴ διασκεδάζεται ἐκ νέου ἐφ' ὅλου τοῦ παρασίτου. Τὰ μικρὰ ταῦτα σχετικῶς σφαιρικὰ παράσιτα εἶνε γαμέται ἄρρενες.

Πάντα τὰ παράσιτα ταῦτα, τά τε μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα, εἶνε ὡς τὰ πολλὰ ἐξωκυτταρικά, ἤτοι ἐλεύθερα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος.

Ἐπὶ ξηρῶν δὲ καὶ κεχρωσμένων παρασκευασμάτων τὸ Pl. Vivax παρίσταται, ὁτὲ μὲν ὑπὸ μορφὴν **δακτυλίων διαφόρου μεγέθους,** *ὁτὲ δὲ ὑπὸ μορφὴν* **ἀνωμάλων τὴν περιφέρειαν σχιζόντων** *καὶ τέλος ὑπὸ* **μορφὴν μεγάλων σφαιρῶν.** *Παρακολουθοῦντες δὲ τὴν σχέσιν τῶν διαφόρων τὸ σχῆμα παρασίτων τούτων πρὸς τὰ διάφορα στάδια τοῦ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ, πειθόμεθα εὐχερῶς, ὅτι τὰ μὲν δακτυλιοειδῆ ἐμφανίζονται ἐν ἀρχῇ τῆς πυρετικῆς περιόδου, ἐνῷ οἱ ἀνώμαλοι σχίζοντες καὶ τὰ πλεῖστα σφαιρικὰ κατὰ τὸ μέσον ἢ περὶ τὸ τέλος αὐτῆς. Κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν δὲ μέγα μέρος τῶν παρασίτων τούτων καὶ ἰδίᾳ τῶν δακτυλιοειδῶν ἐξαφανίζονται, ἀντ' αὐτῶν δ' ἐμφανίζονται πρὸ τοῦ νέου παροξυσμοῦ σφαιρικὰ παράσιτα διατελοῦντα ἐν σχιζογονίᾳ, ἥτις ἐξακολουθεῖ ἐνίοτε καὶ κατὰ τὸ πυρετικὸν στάδιον τελουμένη.*

Τὰ **δακτυλιοειδῆ παράσιτα** *παρίστανται ὁτὲ μὲν ὡς κανονικοὶ δακτύλιοι, ὁτὲ δὲ ὡς ἀκανόνιστοι, ὧν ἡ μὲν περιφέρεια εἶνε παχεῖα καὶ χρώννυται βαθέως κυανῆ, ἡ δὲ κεντρικὴ μοῖρα διαφανὴς καὶ ἄχρους. Πάντα δὲ φέρουσι κοκκίον χρωματίνης, τὸ ὁποῖον εἶνε εἴς τινα μὲν στρογγύλον, εἰς ἄλλα δὲ ᾠοειδὲς καὶ εἰς ἄλλα ἐν εἴδει ῥαβδίου τοξοειδῶς κεκαμμένου. Τὸ κοκκίον δὲ τοῦτο τῆς χρωματίνης κεῖται γενικῶς μὲν ἔνδοθεν τῆς περιφερείας ἐν τῇ διαφανεῖ μοίρᾳ τοῦ δακτυλίου, σπανιώτερον ὅμως καὶ κατὰ τὴν περιφέρειαν προέχον ἐκτὸς αὐτῆς. Εἰς σπανίας δὲ περιστάσεις ἔχει σχῆμα κρίκου ἀτελοῦς, ὅστις φαίνεται ἀπεσπασμένος τοῦ σώματος τοῦ παρασίτου, μεθ' οὗ ὅμως*

συνδέεται πάντοτε διὰ γεφύρας πρωτοπλασματικῆς λίαν πολλάκις λεπτῆς.

Ὁ ὄγκος τῶν δακτυλιοειδῶν παρασίτων ἐν ἀρχῇ μὲν εἶνε ἐλάχιστος, μὴ ὑπερβαίνων ἐνίοτε τὸ $^1/_{20}$ τοῦ ὄγκου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, βαθμηδὸν ὅμως καὶ κατ᾽ ὀλίγον ὁ ὄγκος αὐτῶν αὐξάνεται. Ἡ αὔξησις δ᾽ αὕτη ὀφείλεται τὸ μὲν εἰς τὴν μεγέθυνσιν τῆς διαφανοῦς μοίρας, τὸ δὲ εἰς τὴν πάχυνσιν τοῦ δακτυλιοειδοῦς πρωτοπλάσματος, ὅπερ βαθμηδὸν παχυνόμενον καὶ πλατυνόμενον καὶ ἀνώμαλον καθιστάμενον μεταβάλλει τὸ δακτυλιοειδὲς παράσιτον εἰς ἀνώμαλον σχίζοντα. **Οἱ σχίζοντες** δ᾽ οὗτοι ὑπὸ ποικίλα παρίστανται σχήματα, πάντες δὲ προσεκβάλλουσιν ἀπὸ τῆς περιφερείας αὐτῶν βραχείας ψευδοποδικὰς προσεκβολὰς καὶ ἐγκλείουσι διαφανῆ χῶρον ἐν ᾧ ὑπάρχει εὐμέγεθες κοκκίον χρωματίνης, οἱ μείζονες δὲ τούτων φέρουσι καὶ διάσπαρτα λεπτὰ κοκκία μελαίνης χρωστικῆς. Οἱ σχίζοντες οὗτοι, οἵτινες εἶνε νεαρὰ εἰσέτι παράσιτα ἐν πλήρει ἀμοιβαδοειδεῖ κινήσει εὑρισκόμενα, προϊούσης τῆς ἡλικίας συστέλλουσι τὰς προσεκβολὰς αὐτῶν, χάνουσι τὰς ζωηρὰς κινήσεις καὶ μεταβάλλονται εἰς **σφαιρικοὺς σχίζοντας** ἑτοίμους εἰς πολλαπλασιασμὸν διὰ σχιζογονίας.

Τὰ οὕτω προελθόντα σφαιρικὰ παράσιτα εἶνε μεγάλα τὸν ὄγκον πληροῦντα σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ μέχρι τοῦ τετραπλασίου πολλάκις ἐξογκούμενον ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον, οὗτινος τὸ ἀκάλυπτον μένον μέρος εἶνε ὠχρὸν καὶ φέρει τὴν ἐρυθρὰν στίξιν τοῦ *Schüffner*. Ἡ περιφέρεια τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων σπανιώτατα εἶνε ὁμαλή, ὁ πυρὴν αὐτῶν εἶνε στρογγύλος κείμενος συνήθως κατὰ τὸ κέντρον τοῦ παρασίτου. Δὲν ἀποτελεῖται δὲ πλέον ὑπὸ κοκκίου χρωματίνης περιβαλλομένου ὑπὸ διαφανοῦς ζώνης, ἀλλ᾽ ὁλόκληρος χρωματίζεται ἰωδοέρυθρος. Τὸ σῶμα τῶν σχιζόντων τούτων χρωματίζεται ζωηρῶς κυανοῦν καὶ φέρει ἄφθονα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς, ἅτινα συνήθως μὲν εἶνε λεπτότατα, ἐνίοτε ὅμως μεγάλα καὶ ῥαβδοειδῆ. Τὸ χρῶμα τῶν κοκκίων τούτων εἶνε σιτόχρουν μᾶλλον ἢ μέλαν, ἀρχομένης δὲ τῆς σχιζογονίας, συσσωρεύονται ἢ κατὰ τὸ κέντρον ἢ κατά τι σημεῖον τῆς περιφερείας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὅμως συνήθως ἐκπέμπονται σειραὶ ἐξ ὁμοίων κοκκίων ἀποτελούμεναι πρὸς τὸ κέντρον τοῦ παρασίτου. Τὰ τμημάτια δὲ ἢ μεροζωῖται, εἰς οὓς τὰ σφαιρικὰ παράσιτα ἀποσχίζονται, κεῖνται ἀτάκτως διατεταγμένοι προσδίδοντες εἰς αὐτὰ ἐνίοτε ὄψιν μωροειδῆ.

Οἱ ἐξ ἑνὸς παρασίτου παραγόμενοι **μεροζωῖται** ἀνέρχονται συ-

νήθως εἰς 16, σπανιώτερον δὲ μέχρις 20 τὸν ἀριθμόν· ἀποτελοῦνται δ' ἐκ κοκκίου χρωματίνης ἀδροῦ περιβαλλομένου ὑπὸ διαφανοῦς στενῆς ζώνης, περὶ τὴν ὁποίαν κεῖται τὸ πρωτόπλασμα, ὅπερ σχετικῶς πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ σωματίου τούτου εἶνε ἀρκούντως παχύ. Οἱ μεροζωῖται ἐλεύθεροι καταστάντες λαμβάνουσι ταχέως δακτυλίου μορφήν, μεγεθυνομένης τῆς περὶ τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης διαφανοῦς ζώνης δι' αὐξήσεως τοῦ ἀπεργαζομένου αὐτὴν πυρηνικοῦ πλάσματος, τὸ ὁποῖον οὕτως ἀπωθεῖ τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ παρασίτου.

Καὶ τοιαύτη μὲν εἶνε ἡ κανονικὴ ἐξέλιξις τοῦ παρασίτου τοῦ ἐλαφροῦ τριταίου, ὡς ἠδυνήθημεν νὰ σπουδάσωμεν αὐτὴν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι, ἐν ᾧ ἀνευρίσκομεν μορφὰς διαμέσους ἀπὸ τῶν μεροζωϊτῶν ἀποτελούντων σφαίρας μικροτάτας μέχρι τῶν διαφόρου μεγέθους δακτυλιοειδῶν καὶ τῶν διαφόρου μορφῆς σχιζόντων, αἵτινες σαφῶς ὑποδηλοῦσι τὴν βαθμιαίαν τῶν μὲν εἰς τοὺς δὲ μετάβασιν. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὡς εἰς τὸ **Praecox**, τὰ δακτυλιοειδῆ παράσιτα διαιροῦνται ἐνίοτε ἀμέσως καὶ ταχέως μὴ ἐξελισσόμενα εἰς σφαίρας, διότι διαρκοῦντος τοῦ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ ἀνευρίσκομεν καὶ δακτυλίους μετὰ δύο ἢ τριῶν κοκκίων χρωματίνης μακρὰν ἀλλήλων κειμένων, τὰ ὁποῖα νομίζομεν ὅτι δὲν εἶνε τυχαῖον γεγονός, ἀλλ' ὑποδηλοῦσι τοιαύτην ἄμεσον καὶ ταχεῖαν διαίρεσιν τῶν δακτυλιοειδῶν. Ἡ διαίρεσις τοῦ κοκκίου τῆς χρωματίνης τελεῖται δι' ἁπλῆς διχοτομήσεως ἐμφανιζομένης ἐν ἀρχῇ κατὰ τὸ μέσον αὐτοῦ βαθείας ἐντομῆς, ἥτις βαθμηδὸν ἀποχωρίζει αὐτὸ εἰς δύο τμήματα. Ἄλλοτε δὲ τὸ κοκκίον τοῦτο, ὁσάκις εἶνε ἐπίμηκες, λεπτύνεται κατὰ τὸ μέσον ὡσεὶ ἐτείνετο ἐκ τῶν δύο αὐτοῦ ἄκρων καὶ οὕτω τέμνεται. Οὐδόλως δ' εἶνε ἀπίθανον ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην ἄμεσον καὶ ταχεῖαν διαίρεσιν τῶν δακτυλιοειδῶν παρασίτων νὰ ὀφείληται καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐπὶ Praecox, ἡ ἐπὶ πολλὰς ἐνίοτε ὥρας παράτασις τοῦ πυρετικοῦ σταδίου.

Τὸ *Vivax*, καθάπερ τὸ **Praecox**, ἐξελίσσεται κατὰ δύο τρόπους βαῖνον ἔνθεν μὲν εἰς πολλαπλασιασμὸν διὰ σχιζογονίας τυπικῆς ἢ ἀτύπου ἔνθεν δὲ εἰς παραγωγὴν γαμετῶν. Εἶνε δὲ **οἱ γαμέται** σφαιρικὰ παράσιτα λίαν εὐμεγέθη περιέχοντα ἕνα πυρῆνα καὶ γενικῶς παχέα κοκκία μελαίνης ἢ φαιᾶς χρωστικῆς διάσπαρτα, ἅτινα ἐπὶ νωπῶν παρασκευασμάτων λίαν ζωηρῶς ἀναπηδῶσι. Διακρίνονται δὲ καὶ οὗτοι ἐν

τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἄρρενας καὶ θήλεις διαφέροντας ἀπ' ἀλλήλων ἔκ τε τοῦ ὄγκου αὐτῶν καὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ πυρῆνος, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κοκκίων τῆς μελαίνης χρωστικῆς.

Καὶ οἱ μὲν ἄρρενες γαμέται εἶνε μικρότεροι τῶν θηλέων πληροῦντες τὰ $^2/_3$ περίπου τοῦ μόλις κατὰ τὸ διπλάσιον διογκουμένου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου καὶ φέρουσι πυρῆνα μέγαν, ὅστις πληροῖ κατὰ μέγα μέρος τὸ σῶμα τοῦ παρασίτου, ὅπερ δίκην κρίκου περιβάλλον αὐτὸν χρωματίζεται ἀνοικτῶς κυανοῦν καὶ φέρει ἄφθονα κοκκία χρωστικῆς. Οἱ δὲ θήλεις εἶνε πολὺ μείζονες τῶν προηγουμένων πληροῦντες κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ μέχρι τοῦ τετραπλασίου πολλάκις διογκούμενον ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον· τὸ σῶμα αὐτῶν χρωματίζεται ὁτὲ μὲν βαθέως, ὁτὲ δ' ἀνοικτῶς κυανοῦν, καὶ φέρει λίαν ἀραιὰ τὰ διάσπαρτα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς. Ὁ πυρὴν αὐτῶν εἶνε σχετικῶς μικρότερος τοῦ τῶν ἀρρένων καὶ κεῖται κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ παρασίτου προέχων πολλάκις πρὸς τὰ ἐκτός. Ἡ περιφερικὴ δὲ αὕτη στάσις τοῦ πυρῆνος καὶ ὁ ἐλάσσων ὄγκος αὐτοῦ παρὰ τοῖς θήλεσι γαμέταις εἶνε πιθανῶς φαινόμενον ἀνάλογον πρὸς τὸ συμβαῖνον κατὰ τὴν ὡρίμανσιν τῶν ᾠαρίων τῶν μεταζῴων, καθ' ἣν ὁ πυρὴν μετατίθεται εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ ἀποσπῶνται ἐξ αὐτοῦ τμημάτια, ἅτινα μετὰ μοίρας τοῦ πρωτοπλάσματος ἀποχωρίζονται τοῦ ᾠαρίου σχηματίζοντα τὰ λεγόμενα πολικὰ σωμάτια, μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν τῶν ὁποίων τὰ ᾠάρια εἶνε ἤδη ἕτοιμα πρὸς γονιμοποίησιν. Ὁ Schaudinn (*Untersuchungen über den Generationswechsel der Coccidien—Zool. Jahrb. Abt. f. Morph, Bd. XIII, 1900, p. 197—292 Taf. 13—16*) παρετήρησεν ὅτι οἱ μακρογαμέται ἢ θήλεις γαμέται τῶν κοκκιδίων (*Coccidies*) καὶ ἰδίᾳ τοῦ *Coccidium Schubergi*, ὅπερ ἀκριβέστερον τῶν ἄλλων ἐσπούδασεν, ὑφίστανται ἐλάττωσιν τοῦ ὄγκου (*Reduktions process*) ἀποβαλλομένου μέρους τῆς χρωματίνης τοῦ πυρῆνος. Κατὰ τὸν Schaudinn ἡ ἐξεργασία αὕτη τελεῖται διὰ συσπάσεως τοῦ πρωτοπλάσματος ἐπὶ τοῦ πυρῆνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκθλίβεται κατὰ τεμάχια τὸ πυρηνόσωμον (*karyosome*). Τὰ τεμάχια δὲ ταῦτα δι' ὁμοίων συσπάσεων τοῦ πρωτοπλάσματος ἀποβάλλονται διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μακρογαμέτου πρὸς τὰ ἐκτός, συνήθως μὲν δι' ὅλης τῆς ἐπιφανείας ταύτης, ὁπότε περιβάλλεται ἅπας ὁ μακρογαμέτης ὑπὸ μικρογαμετῶν ἤτοι μαστιγίων, ὁτὲ δὲ διὰ μοίρας μόνον ταύτης, ὁπότε οἱ μικρογαμέ-

ται συσσωρεύονται εἰς τὸ μέρος τοῦτο μόνον καὶ δι᾽ αὐτοῦ ζητοῦσι νὰ εἰσδύσωσιν ἐν τῷ θήλει γαμέτῃ ἢ μακρογαμέτῃ. Παραδέχεται δ᾽ ὁ Schaudinn ὅτι ἐκ τῶν τεμαχίων τοῦ πυρηνοσώμου ἐκλύεται χημική τις οὐσία, ἥτις ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν μικρογαμετῶν τὴν αὐτὴν ἑλκτικὴν ἐνέργειαν, οἵαν παρὰ τοῖς προθαλίοις τῶν πτεριδοειδῶν τὸ ἐκ τῶν ἀρχεγονίων ἐκκρινόμενον μηλικὸν ὀξὺ ἐπὶ τῶν σπερματοζῳϊδίων.

Παρὰ τοῖς θήλεσι γαμέταις τοῦ *Vivax* ἀνεύρομεν ἐνίοτε παρὰ τὸν πυρῆνα περιφερικῶς κείμενα 2—3 κοκκία χρωματίνης κεχωρισμένα αὐτοῦ. Νομίζομεν δ᾽ ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Schaudinn περιγραφὲν καὶ ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ὡρίμανσιν τοῦ παρασίτου. Τὰ κοκκία ταῦτα ἐκβληθέντα ἐκ τοῦ πυρῆνος ἐξαφανίζονται ταχέως, πιθανότατα ἀποβαλλόμενα ἐκτὸς τοῦ πρωτοπλάσματος, καὶ διὰ τοῦτο σπανίως ἔχει τις τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσῃ αὐτά.

Οἱ μικρογαμέται δύνανται εὐκόλως νὰ συγχισθῶσι πρὸς τοὺς μεγάλους σφαιρικοὺς σχίζοντας, οἵτινες πληροῦσι τὸ τριπλασίως μέχρι τοῦ τετραπλασίου διογκούμενον ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον, ἀλλ᾽ οὗτοι σπανιώτατα εἶνε κανονικῶς στρογγύλοι, ὅταν δ᾽ ἦνε τοιοῦτοι, ἔχουσι συνήθως τὸν πυρῆνα αὐτῶν διῃρημένον, ἤτοι παρασκευάζονται ἤδη εἰς τὸν διὰ σχιζογονίας πολλαπλασιασμόν. Τὴν διάκρισιν τῶν γαμετῶν ἀπὸ τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων, ἣν συνήθως ποιοῦνται πολλοὶ στηριζόμενοι εἰς τὸν ὄγκον τῶν κοκκίων τῆς μελαίνης χρωστικῆς, δὲν θεωροῦμεν ἀπολύτως ὀρθήν, διότι παρατηροῦνται ἐνίοτε σχίζοντες φέροντες χονδρὰ καί δίκην ῥαβδίων κοκκία μελαίνης χρωστικῆς, τοὐναντίον δὲ γαμέται φέροντες κοκκία τοιαῦτα λεπτότατα. Οἱ γαμέται οἵ τε ἄρρενες καὶ οἱ θήλεις, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὄγκου αὐτῶν, εἶνε κανονικῶς στρογγύλοι, ἡ περιφέρεια δ᾽ αὐτῶν λεία καὶ ὁμαλή, καὶ οὐδέποτε φέρουσι πυρῆνα διῃρημένον.

Οἱ γαμέται ἐμφανίζονται συνήθως μετὰ πλείονας πυρετικοὺς παροξυσμοὺς ἢ μετὰ διάλειψιν ἕνεκα κινίνης, σπανιώτατα δὲ μετὰ τὸν δεύτερον ἢ τρίτον παροξυσμόν. Οἵ τε γαμέται καὶ οἱ σχίζοντες παντὸς ὄγκου εὑρηνται ὁτὲ μὲν ἐπὶ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων προσκεκολλημένοι, ὁτὲ δὲ ἐλεύθεροι ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος.

Οὐχὶ σπανίως οἱ γαμέται καὶ οἱ σχίζοντες, καὶ ὅταν ἔτι ἦνε ἐλεύθεροι, χρωματίζονται ὁμοιομόρφως σχεδὸν τό τε σῶμα καὶ τὸν πυρῆνα ἰώδεις.

Τὸ Pl. Vivax παράγει συνήθως τριταίους τὸν τύπον πυρετούς, ἁπλοῦς ἢ διπλοῦς, ἐξαιρετικῶς δὲ μόνον συνεχεῖς. Καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἐπιδημίας τῶν ἐτῶν 1901, 1902, 1903, εὕρομεν, ὅτι οἱ ἐλαφροὶ τριταῖοι ὀφειλόμενοι εἰς τὸ Vivax ἀναπτύσσονται πρωτογενῶς παραλλήλως πρὸς τοὺς βαρεῖς τριταίους ὀφειλομένους εἰς τὸ Praecox κατὰ τοὺς θερινοὺς ἰδίως μῆνας, ἤτοι Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον. Ἡ συχνοτέρα ὅμως αὐτῶν ἐμφάνισις συμπίπτει πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον μῆνα.

Οἱ ἐλαφροὶ τριταῖοι κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ἀναπτυχθέντες ἰῶνται ταχέως καὶ ὁριστικῶς τῇ χρήσει κινίνης ἢ ὑποτροπιάζουσι κατὰ τὴν χειμερινὴν καὶ ἐαρινὴν περίοδον. Αἱ κατὰ τὸ ἔαρ ὑποτροπαὶ εἶνε κατὰ πολὺ ἀφθονώτεραι κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον, ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν ἐπακολούθησιν ἐπιδημίας, ὡς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (1904) παρετηρήσαμεν, καθ᾽ ὃ αἱ ἐαριναὶ ὑποτροπαὶ ἦσαν λίαν συχναί, δὲν ἐπηκολούθησαν ὅμως ἐπιδημίαι κατὰ τὸ θέρος.

Πρωτογενεῖς παροξυσμοὺς πυρετῶν ὀφειλομένους εἰς τὸ Pl. Vivax μόνον κατὰ μῆνα Μάϊον παρετηρήσαμεν, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς μῆνας τοῦ ἔαρος, οὐδὲ κατὰ τὸν χειμῶνα. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ ἐλαφροὶ τριταῖοι, εἰς τὸ Pl. Vivax ὀφειλόμενοι, εἶνε κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ ἁπαξάπαντες σχεδὸν δευτερογενεῖς καὶ ἐξ ὑποτροπῆς, κατὰ δὲ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον ἔτι, ὡς τὰ πολλά, πρωτογενεῖς.

Ὁ Billet (Annales de l'Inst. Pasteur. Tom. XVI, Mars 1902) ὅστις πάντας τοὺς πυρετοὺς τοὺς ὀφειλομένους εἰς τὸ Pl. Vivax, εἰς οἱανδήποτε περίοδον καὶ ἂν ἐμφανισθῶσι, θεωρεῖ ὡς ἁπλᾶς ὑποτροπάς, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ παράσιτον τοῦτο εἶνε ἁπλῆ ἐξέλιξις τοῦ Praecox, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν χειμερινο-θερινὴν περίοδον μεταβάλλεται εἰς Vivax. Διάκρισιν δὲ μόνον κάμνει μεταξὺ τῶν Pl. Vivax καὶ Pl. Quartana, ἅτινα θεωρεῖ ὡς εἴδη διακεκριμένα μὲν ἀπ᾽ ἀλλήλων, προερχόμενα ὅμως ἀμφότερα ἐκ τοῦ αὐτοῦ γεννήτορος, τοῦ Praecox. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην στηρίζει ἐπὶ τῆς ἀμέσου, ὡς λέγει, παρατηρήσεως παρακολουθήσας ἐπὶ 20 ἀρρώστων τὴν τοιαύτην τοῦ Praecox μεταβολήν. Παρετηρήσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἀρρώστους, εἰς ὧν τὸ αἷμα ἐφαίνετο ἐν ἐπιπολαίᾳ ἐξετάσει, ὅτι τὸ Praecox μετεβάλλετο βαθμηδὸν καὶ ἐφ᾽ ὅσον ἐχωροῦμεν πρὸς τὸν χειμῶνα εἰς Vivax, ἀλλὰ παρετη-

ρήσαμεν καὶ ἑτέρους, εἰς οὓς τὸ *Vivax* ἐφαίνετο μετατρεπόμενον κατὰ τὸ φθινόπωρον εἰς *Praecox*. Ἡ προσεκτικὴ ὅμως παρατήρησις ἔπεισεν ἡμᾶς ὅτι εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας δὲν ἐπρόκειτο περὶ πραγματικῆς μετατροπῆς τῶν μὲν τῶν παρασίτων εἰς τὰ δέ, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ μ ι κ τ ῆ ς μ ο λ ύ ν σ ε ω ς, ἥτις ἄλλως τε καὶ εἶνε εὔκολον νὰ νοηθῇ ἀφοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιδημικῇ ζώνῃ ἀνευρίσκομεν ἑλονοσοῦντας, ὧν ἄλλοι μὲν ἦσαν μεμολυσμένοι ὑπὸ *Praecox*, ἄλλοι δὲ ὑπὸ *Vivax*. Ἡ μικτὴ δὲ μόλυνσις δὲν εἶνε σπανία, ὡς καὶ ἕτεροι πολλοὶ παρετήρησαν, εἶνε ὅμως σπανιωτάτη ἡ ταὐτόχρονος μόλυνσις ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν παρασίτων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅπερ εἶνε βεβαίως ὅλως τυχαῖον, ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι παρατηρεῖται συνήθως ὅτι, ὅταν τὸ δεύτερον μολῦναν παράσιτον ἄρχηται πληθυνόμενον ἐν τῷ αἵματι, τὸ πρῶτον βαθμηδὸν ἐξαφανίζεται καὶ δύναται ἕνεκα τούτου νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀντικαθιστάμενον ὑπ' ἐκείνου. Ἰδίᾳ δὲ ἡ πλάνη δύναται νὰ γεννηθῇ εὐκόλως, ἐν αἷς περιπτώσεσι παρὰ τὸ *Vivax* εὕρηνται ἐν τῷ αἵματι καὶ γαμέται ἡμισεληνοειδεῖς. Ἀλλ' οἱ γαμέται γενικῶς ἔχουσι μεγάλην ἀντοχὴν διατηρούμενοι ἐπὶ μακρότατον χρόνον καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν λοιπῶν μορφῶν τοῦ *Praecox*, ὁπότε γενομένης μολύνσεως διὰ τοῦ *Vivax* δύναταί τις ἐξετάζων κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὸ αἷμα τοῦ πάσχοντος νὰ ὑπολάβῃ ὅτι τὸ *Praecox*, βαθμηδὸν μετετράπη εἰς *Vivax*.

Ἐξετάσαντες πλείστους ἀρρώστους ἄνευ προκαταλήψεως, εἴδομεν, ὅτι τὸ *Vivax*, ἤτοι αἱ μεγάλαι, ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς, μορφαὶ τοῦ ἑλοπλασμωδίου δὲν ἐμφανίζονται εἰς πεπαλαιωμένους πυρετοὺς ἤτοι εἰς ὑποτροπὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πρωτογενεῖς πυρετοὺς ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῶν παροξυσμῶν. Πάντοτε δέ, πλὴν τῶν ὀλίγων σχετικῶς περιπτώσεων τῶν μικτῶν μολύνσεων τῶν ἀναμφισβητήτων, εὕρομεν κατά τε τοὺς πρωτογενεῖς παροξυσμοὺς καὶ κατὰ τὰς ὑποτροπὰς ἐν τῷ αἵματι τῶν αὐτῶν ἀρρώστων τὰς αὐτὰς μορφὰς τοῦ μεγάλου παρασίτου, οὐδὲν δ' εὕρομεν, ὅπερ νὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ, ὅτι αἱ μορφαὶ αὗται προήρχοντο ἐκ μεταβολῆς τοῦ *Praecox*. Ε ἴ μ ε θ α λ ο ι π ὸ ν ἀ π ο λ ύ τ ω ς π ε π ε ι σ μ έ ν ο ι, ἐ π ί τ ε τ ῆ ς κ λ ι ν ι κ ῆ ς π α ρ α τ η ρ ή σ ε ω ς κ α ὶ τ ῶ ν μ ι κ ρ ο σ κ ο π ι κ ῶ ν ἐ ρ ε υ ν ῶ ν τ ο ῦ α ἵ μ α τ ο ς ἐ ρ ε ι δ ό μ ε ν ο ι, ὅ τ ι *V i v a x* κ α ὶ *P r a e c o x* ε ἶ ν ε δ ύ ο π α ρ ά σ ι τ α δ ι α κ ε κ ρ ι μ έ ν α ἀ λ λ ή λ ω ν, μ ὴ δ υ ν ά μ ε ν α μ ὲ ν ν ὰ μ ε τ α β λ η θ ῶ σ ι ν ε ἰ ς ἄ λ λ η λ α, δ υ ν ά μ ε ν α ὅ μ ω ς

ἐν τισι περιπτώσεσι νὰ ἐξελίσσωνται παραλλήλως ἢ νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τῷ αἵματι τοῦ αὐτοῦ πάσχοντος.

Διαφέρουσι δὲ τὰ δύο ταῦτα παράσιτα οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὄγκου αὐτῶν, οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν ξενιζόντων αὐτὰ ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν γαμετῶν, οὓς παράγουσι. Διότι τὸ μὲν Vivax εἴτε ἐν πρωτογενέσι παροξυσμοῖς εἴτε ἐν ὑποτροπαῖς ἀπαντᾷ, παράγει πάντοτε γαμέτας στρογγύλους, τὸ δὲ Praecox καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἐξελίσσηται εἰς μικροὺς σφαιρικοὺς σχίζοντας, ἀλλ' ἐξακολουθῇ καθ' ὅλα τὰ πυρετικὰ στάδια διατρέχον ὑπὸ μορφὴν δακτυλίων, παράγει πάντοτε γαμέτας ἡμισεληνοειδεῖς.

Πλασμώδιον Τεταρταῖον.

Plasmodium malariae. Plasmodium Var. Quartana Golgi.

Ὁ τεταρταῖος τὸν τύπον πυρετὸς ἐμφανίζεται παρ' ἡμῖν κατὰ πρῶτον κατὰ τὸ θέρος ἢ τὸ φθινόπωρον ὑπὸ τύπον ὁτὲ μὲν ἄτακτον, ὁτὲ δὲ τριταῖον ἢ ἀμφημερινόν, ἀναλαμβάνων μετὰ πάροδον μακροῦ πολλάκις χρόνου τὸν σαφῆ τεταρταῖον τύπον. Ἰδίᾳ δὲ τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὰς χειμερινὰς ὑποτροπάς. Εἶνε δὲ πάντοτε, εἴτε κατὰ τὸ θέρος ἀναπτυχθῇ τὸ πρῶτον εἴτε κατὰ τὸ φθινόπωρον, μακρότατος τὴν διάρκειαν. Οὕτω λ. χ. εἰς παιδίσκην τινα ἐν Ἀθήναις παθοῦσαν, ἥτις κατῴκει ἐν τῇ ἐπιδημικῇ ζώνῃ, οἱ παροξυσμοὶ διήρκεσαν ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1901 μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1904 μεθ' ὅλην τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης, ἣν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἔκαμνε. Προσβάλλει δ' ἀνεξαιρέτως πάσας τὰς ἡλικίας ἀπολήγων πάντοτε καλῶς. Πᾶσαι αἱ περιπτώσεις ἡμῶν ἐθεραπεύθησαν, μολονότι ἀτάκτως καὶ ἀνεπαρκῶς ἔκαμνον οἱ πάσχοντες χρῆσιν κινίνης. Εἰς τὸ αἷμα δὲ πάντων τῶν ἀρρώστων τούτων τῶν παρουσιαζόντων τὸν τεταρταῖον τύπον ἀνεύρομεν τὸ *Pl. malariae*.

Τὸ παράσιτον δὲ τοῦτο παρουσιάζεται ἐν τῷ αἵματι τῆς περιφερικῆς κυκλοφορίας ὑπὸ διαφόρους μορφάς· ἤτοι α') ὑπὸ μορφὴν δακτυλίων, β') ὑπὸ μορφὴν σχιζόντων ταινιωδῶν ἢ ἀνωμάλων, καὶ γ') ὑπὸ μορφὴν σφαιρικῶν παρασίτων.

Τὰ **δακτυλιοειδῆ** παράσιτα δὲν εἶνε ἐνταῦθα τόσον ἄφθονα ὅσον εἰς τὰς δύο προηγουμένας μορφάς, ἀποτελοῦνται δὲ ὑπὸ σχετικῶς

ΠΙΝΑΞ 8ος

(Πλασμώδιον Ζωηρὸν 1—10) Plasmodium vivax.

ΠΙΝΑΞ 9ος

(Πλασμώδιον Τεταρταῖον 1′—16′) Plasmodium Quartana.

Πλασμώδιον Ζωηρόν.

1—2 Μεγάλα δακτυλιοειδῆ παράσιτα μετὰ κοκκίου χρωματίνης κειμένου πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς περιφερείας. 3 Μεγάλον δακτυλιοειδὲς μετὰ δύο κοκκίων χρωματίνης. 4—5 Σχίζοντες ἀνώμαλοι ἐπὶ αἱμοσφαιρίων φερόντων τὴν στίξιν τοῦ Schüffner. 6—7 Μεγάλοι σχίζοντες μετὰ δύο πυρήνων (Σχιζογονία). 8. Σχίζων ἐν σχιζογονίᾳ. 9 Γαμέτις (θῆλυς). 10 Γαμέτης (ἄρρεν).

Πλασμώδιον Τεταρταῖον.

1′. Μεροζωΐδιον. 2′—3′ Μορφαὶ δακτυλιοειδεῖς μικραί. 4′—6′ Μορφαὶ δακτυλιοειδεῖς ἀνώμαλοι. 8′—13′ Σχίζοντες διαφόρων μορφῶν. 8′ Σχίζων ταινιοειδὴς ἐπὶ αἱμοσφαιρίου φέροντος μικρὰ κοκκία ἐρυθρά. 14′ Σχίζων ἐν μορφῇ λευκανθέμου. 15′ Γαμέτις (θῆλυς). 16′ Γαμέτης (ἄρρην).

παχέος δακτυλιοειδοῦς πρωτοπλάσματος καὶ κοκκίου χρωματίνης εὐμεγέθους, ὅπερ κεῖται συνήθως ἔνδοθεν τῆς περιφερείας. Τὸ κοκκίον τοῦτο εἶνε ἐνίοτε διῃρημένον εἰς δύο τμήματα. Οἱ δακτύλιοι ἔχουσι μέγεθος ἀπὸ $^1/_{14}$ περίπου μέχρις $^1/_6$ τοῦ ὄγκου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου. Τὰ μείζονα δακτυλιοειδῆ συνήθως εἶνε ἀνώμαλα καὶ παχέα καί τινα προσεκβάλλουσι μίαν λίαν ἐπιμήκη λογχοειδῆ προσεκβολήν.

Οἱ **σχίζοντες** ἔχουσι σχῆμα ἄλλοι μὲν ῥοπαλοειδές, ἄλλοι δὲ ταινιῶδες καὶ ἄλλοι κωνοειδὲς ἢ ἀνώμαλον. Τὸ ἐπικρατέστερον ὅμως καὶ χαρακτηριστικώτερον σχῆμα, ὑφ' ὃ παρουσιάζονται, εἶνε τὸ ταινιῶδες. Πάντες δ' οἱ σχίζοντες φέρουσι πυρῆνα συμπαγῆ μὴ περιβαλλόμενον ὑπὸ διαφανοῦς ἅλω, οὗτινος τὸ σχῆμα εἶνε ᾠοειδὲς ἢ ἐπίμηκες. Κεῖται δὲ συνήθως εἰς τὸ χεῖλος τοῦ παρασίτου προέχον πρὸς τὰ ἐκτός. Ἐνίοτε ὁ πυρὴν εἶνε ταινιώδης, ἀρχόμενος δ' ἀπὸ τοῦ ἑτέρου πέρατος τοῦ παρασίτου καταλήγει κατὰ τὸν ἐπιμήκη ἄξονα διήκων εἰς τὸ κέντρον περίπου αὐτοῦ. Πρὸς δὲ φέρουσι καὶ ἄφθονα λεπτὰ κοκκία μελαίνης χρωστικῆς, τὰ ὁποῖα παρ' ἄλλοις μὲν εἶνε διάσπαρτα, παρ' ἄλλοις δὲ συνηθέστερον συσσωρεύονται κατά τι σημεῖον ἢ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ἑτέρου χείλους τοῦ παρασίτου.

Οἱ σχίζοντες ἔχουσι μέγεθος ἀπὸ $^1/_4$—$^3/_4$ περίπου τοῦ ὄγκου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου. Χρώννυνται δὲ τὸ μὲν σῶμα αὐτῶν ἀνοικτῶς ὡραῖον κυανοῦν (*bleu-ciel*), ὁ δὲ πυρὴν λαμπρῶς ἐρυθρός. Τὰ ἐρυθρὰ δ' αἱμοσφαίρια, ἅτινα φιλοξενοῦσιν αὐτούς, διαφυλάττουσι τὸν κατὰ φύσιν ὄγκον καὶ τὴν χροιὰν αὐτῶν. Ἐνίοτε παρατηροῦνται ἐπί τινων τῶν αἱμοσφαιρίων τούτων ἀραιὰ στίγματα *Schüffner*, ἐπὶ ἑτέρων δὲ ἡ στίξις τοῦ *Plehn*.

Τὰ **σφαιρικὰ** παράσιτα εἶνε ἄλλα μὲν σχίζοντες, ἄλλα δὲ γαμέται.

Οἱ **σφαιρικοὶ σχίζοντες** ἔχουσι συνήθως μέγεθος μικρότερον κατά τι ἢ τὸ πολὺ ἴσον ἐρυθρῷ αἱμοσφαιρίῳ, φέρουσι δὲ πυρῆνα ὀγκώδη καὶ ἄφθονα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς, ἅτινα πάντα σχεδὸν διατίθενται κυκλοτερῶς κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ παρασίτου. Ἡ πρωτοπλασματικὴ μοῖρα τῶν παρασίτων τούτων χρώννυται ἀνοικτῶς κυανῆ, ὁ δὲ πυρὴν λαμπρῶς ἐρυθρός. Οἱ μείζονες τῶν σχιζόντων τούτων φέρουσι 3—4 πυρῆνας· ἐπὶ τούτων δὲ ἡ μέλαινα χρωστικὴ κεῖται μὲν εἰσέτι κατὰ τὴν περιφέρειαν, ἀλλὰ κατ' ἀθροίσματα καὶ οὐχὶ ἐν συνεχεῖ σειρᾷ. Βαθμηδὸν οἱ σχίζοντες οὗτοι καταλήγουσιν εἰς τελείαν σχιζογο-

νίαν διαιρούμενοι εἰς 6—12 τμημάτια, ἤτοι *μεροζωΐτας*, ὧν τὸ σχῆμα πρὶν καταστῶσιν ἐλεύθεροι εἶνε ἀπιοειδές. Ἔχοντες δὲ τὴν κορυφὴν αὐτῶν πάντες ἐστραμμένην πρὸς τὸ κέντρον, ἐν ᾧ συσσωρεύεται κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ μέλαινα χρωστική, τὴν δὲ βάσιν πρὸς τὴν περιφέρειαν, προσδίδουσι τῷ παρασίτῳ μορφὴν λευκανθέμου λίαν χαρακτηριστικήν. Τὰ τμημάτια ταῦτα ἢ μεροζωῖται ἀποτελοῦνται ἀπὸ μικρᾶς ποσότητος πρωτοπλάσματος καὶ ἐκ πυρῆνος, ὅστις περιβάλλει τὴν βάσιν αὐτῶν ἐν εἴδει καλύμματος καὶ χρώννυται βαθέως ἐρυθρός, ἐνῷ ἡ πρωτοπλασματικὴ μοῖρα χρώννυται ἐλαφρῶς πρασίνη. Εἰς τοὺς τελείως ὅμως ἀποχωρισθέντας καὶ ἐλευθέρους καταστάντας μεροζωΐτας ὁ πυρὴν καθίσταται συμπαγὴς καὶ τοποθετεῖται κατὰ τὸ χεῖλος τοῦ παρασίτου χρωννύμενος βαθέως ἐρυθρός, ἐνῷ τὸ πρωτόπλασμα χρώννυται βαθέως κυανοῦν. Τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, ἐφ᾽ ὧν συνήθως τελεῖται ἡ σχιζογονία, εἶνε συνήθως μικρότερα τὸν ὄγκον τῶν λοιπῶν κατὰ φύσιν αἱμοσφαιρίων καὶ χρωννύονται ἐντονώτερον αὐτῶν ῥοδίνως.

Οἱ **γαμέται** τοῦ παρασίτου τούτου παρίστανται ὡς σφαῖραι κανονικαὶ μείζονες ὅμως κατά τι τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων καὶ ἐπομένως μείζονες τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων. Ἐγκλείουσι δὲ πυρῆνα λίαν εὐμεγέθη, ὅστις εἰς μὲν τοὺς ἄρρενας κεῖται ἐντὸς τοῦ παρασίτου ἐκτεινόμενος ἐνίοτε ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς περιφερείας μέχρι τοῦ ἑτέρου, διαιρῶν οὕτω τὸ σφαιρικὸν παράσιτον εἰς δύο ἡμιμόρια, εἰς δὲ τοὺς θήλεις ὁ πυρὴν κεῖται κατά τι σημεῖον τῆς περιφερείας, ἣν διακόπτει κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο προέχον μικρὸν πρὸς τὰ ἐκτός. Τὰ κοκκία τῆς μελαίνης χρωστικῆς εἰς ἀμφοτέρους τοὺς γαμέτας, τούς τε ἄρρενας καὶ τοὺς θήλεις, εἶνε διάσπαρτα καὶ μείζονα τὸν ὄγκον ἢ εἰς τοὺς σφαιρικοὺς σχίζοντας, πάντοτε δ᾽ εἶνε ἀφθονώτερα εἰς τοὺς ἄρρενας ἢ τοὺς θήλεις.

Οἱ γαμέται διακρίνονται τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων ἔκ τε τοῦ ὄγκου αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ ὄγκου καὶ τῆς διατάξεως τῶν κοκκίων τῆς μελαίνης χρωστικῆς, ἅτινα εἰς μὲν τοὺς γαμέτας εἶνε διάσπαρτα, εἰς δὲ τοὺς σχίζοντας ἐν εἴδει στεφάνης κατὰ τὴν περιφέρειαν διατεταγμένα.

Παρακολουθήσαντες τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παρασίτου τούτου ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι τῶν ἀρρώστων ἡμῶν εὕρομεν, ὅτι καθ᾽ ὅλην μὲν τὴν περίοδον τῆς ἀπυρεξίας ὑπῆρχον διάφορα τὴν μορφὴν παράσιτα, ἤτοι

σχίζοντες ταινιώδεις, κωνοειδεῖς, σφαιρικοὶ καὶ γαμέται σφαιρικοί, 12 δὲ ὥρας πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ ὑπῆρχον πλὴν τῶν ἄνω μορφῶν καί τινα σπάνια σφαιρικὰ παράσιτα ἐν σχιζογονίᾳ ἀρχομένῃ· 2 $^1/_2$—3 ὥρας ὅμως πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἐνεφανίζοντο ἐν τῷ αἵματι σπάνιοί τινες δακτύλιοι, ὡς τὰ πολλὰ μικροί, μὴ ὑπερβαίνοντες οἱ πλεῖστοι τὸ $^1/_{14}$ τοῦ ὄγκου φυσιολογικοῦ αἱμοσφαιρίου,· ὧν τινες ἦσαν ἀνὰ δύο διὰ λεπτοτάτης πρωτοπλασματικῆς γεφύρας συνηνωμένοι. Ἐφ' ὅσον δ' ἐχωροῦμεν πρὸς τὸν παροξυσμὸν καὶ κατ' αὐτὸν οἱ δακτύλιοι οὗτοι ἐγίνοντο πολυαριθμότεροι καὶ μείζονες τὸν ὄγκον καὶ παχύτεροι, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ μορφαί, πλὴν τῶν σφαιρικῶν γαμετῶν καί τινων ἐν σχιζογονίᾳ εὑρισκομένων σφαιρικῶν παρασίτων, βαθμηδὸν ἐξηφανίζοντο, εἰς τρόπον, ὥστε 4 ὥρας ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ῥίγους δὲν ὑπῆρχον ἢ μόνον δακτύλιοι ἀπὸ $^1/_{10}$ — $^1/_5$ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, γαμέται καί τινα ἐν σχιζογονίᾳ παράσιτα.

Ἡ τοιαύτη δὲ παρατήρησις ἀκριβὴς ἀποδειχθεῖσα δι' ἐπανειλημμένων ἐξετάσεων ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐξέλιξις καὶ τοῦ παρασίτου τούτου εἶνε ὁμοία πρὸς τὴν τῶν δύο προηγουμένων. Ὅτι δηλαδὴ ἐκ μεροζωϊτῶν παράγονται δακτυλιοειδῆ καὶ ἐκ τούτων βαθμηδὸν πᾶσαι αἱ λοιπαὶ μορφαί, ὑφ' ἃς κατὰ διάφορα στάδια τοῦ παροξυσμοῦ παρίσταται τὸ τοῦ τεταρταίου πυρετοῦ παράσιτον. Φαίνεται δὲ καὶ ἐνταῦθα, ὅτι πλὴν τοῦ διὰ τυπικῆς σχιζογονίας πολλαπλασιασμοῦ ὑπάρχει καὶ ἕτερος τρόπος ἀναπαραγωγῆς τῶν δακτυλιοειδῶν ἄμεσος, ὀφειλόμενος εἰς διαίρεσιν ταχεῖαν τούτων, διότι εὕρομεν πολλὰ δακτυλιοειδῆ φέροντα 2—3 κοκκία χρωματίνης καὶ ἕτερα συνηνωμένα ἀνὰ δύο διὰ λεπτῆς πρωτοπλασματικῆς γεφύρας.

Συμπεράσματα.

Τὸ πρόωρον παράσιτον *(plasm. praecox)* ἀπαντᾷ κατὰ πολὺ συχνότερον τοῦ ζωηροῦ *(pl. vivax)*.

Ἐν προσφάτῳ αἵματι παρίσταται ὑπὸ μορφὴν μικρῶν φωτεινῶν σωματίων σφαιρικῶν ἄνευ κοκκίων μελαίνης χρωστικῆς. Εἰς κεχρωσμένα ξηρὰ παρασκευάσματα οἱ δακτύλιοι οὗτοι ἔχοντες μέγεθος $^1/_{25}$— $^1/_5$ φυσιολογικοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου φέρουσι κοκκίον χρωματίνης ἐπὶ τῆς περιφερείας ἀποτελοῦντες ἀληθῆ δακτύλιον.

Εἰς τοὺς μικροὺς κεχρωσμένους δακτυλίους τὸ πρωτόπλασμα εἶνε ὡς γραμμὴ λεπτοτάτη, ἐνίοτε δὲ μόλις χρωννυμένη, τοὐναντίον εἰς τὰ

μεγάλα δακτυλιοειδῆ τὰ ἔχοντα μέγεθος $^1/_3$—$^1/_2$ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου τὸ πρωτόπλασμα εἶνε παχὺ μετὰ κοκκίου χρωματίνης εὐμεγέθους ἐν τῷ κέντρῳ. Εἶνε αἱ νεαραὶ μορφαὶ τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων.

Ἐκτὸς τῶν σφαιρικῶν ἔχομεν καὶ ἀνωμάλους σχίζοντας παρισταμένους διὰ λεπτοτάτων γραμμοειδῶν προσεκβολῶν (7ου Πίν. Σχ. 10, 11).

Συνηθεστέρα μορφὴ ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι εἶνε ἡ δακτυλιοειδής. Οἱ σφαιρικοὶ ὡς καὶ οἱ ἀνώμαλοι σχίζοντες εἶνε λίαν σπάνιοι.

Τῶν ἡμισεληνοειδῶν παρασίτων τὰ μὲν μακρά, στενὰ καὶ δρεπανοειδῶς ὡς τὰ πολλὰ κεκαμμένα, μετὰ μικροῦ κατὰ τὸ κέντρον πυρῆνος πλήρους κοκκίων μελαίνης χρωστικῆς εἶνε θήλεα, τὰ δὲ βραχέα καὶ παχέα μετὰ μεγάλου πυρῆνος, ἀφθονωτέρων δὲ καὶ μεγαλειτέρων κοκκίων μελαίνης χρωστικῆς διεσπαρμένων, εἶνε ἄρρενα.

Οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται ἐμφανίζονται συνήθως ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι κατὰ τὸν 5ον καὶ 6ον παροξυσμόν.

Ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ παρασίτου τούτου γίνεται ὡς ἑξῆς: α΄) Διὰ διχοτομήσεως τῶν δακτυλιοειδῶν, β΄) διὰ τυπικῆς σχιζογονίας τῶν σφαιρικῶν παρασίτων, καὶ γ΄) διὰ σχιζογονίας τῶν ἡμισεληνοειδῶν ἢ καὶ ἐκφύσεως φύτρων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη καὶ τρίτη μορφὴ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τοῦ παρασίτου γίνεται ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι, ἡ δὲ δευτέρα ἐν τοῖς σπλάγχνοις.

Τὸ ζωηρὸν παράσιτον (*plasm. vivax*) ἐξελίσσεται ὑπὸ τρεῖς μορφὰς τὰς ἑξῆς: α΄) Ὡς μεγάλα δακτυλιοειδῆ, β΄) ὡς σχίζοντες ἀνώμαλοι μεγάλοι, καὶ γ΄) ὡς σφαιρικὰ παράσιτα. Καὶ τὰς τρεῖς μορφὰς τοῦ παρασίτου συνεχῶς παρατηροῦμεν εἰς τὰ πρόσφατα ἢ κεχρωσμένα παρασκευάσματα, σχεδὸν δὲ σταθερῶς παρὰ τὰ δακτυλιοειδῆ ἀπαντῶμεν καὶ τοὺς σχίζοντας.

Τὰ δακτυλιοειδῆ τοῦ ζωηροῦ παρασίτου (*vivax*) εἶνε μεγαλείτερα τῶν τοῦ προώρου (*praecox*), κυμαινομένου τοῦ ὄγκου αὐτῶν ἀπὸ $^1/_{20}$—$^1/_3$ τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου. Ἔχουσι δ᾽ ὡς τὰ πολλὰ τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης ἔνδοθεν τῆς περιφερείας. Τοῦτο ἀποτελεῖ μέσον διαφορικῆς διαγνώσεως μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν νεαρὰν μορφὴν δακτυλίων τοῦ προώρου, ἅτινα, ὡς εἴπομεν, ἔχουσι τὸ κοκκίον ἐπὶ τῆς περιφερείας ἢ προέχον πρὸς τὰ ἐκτὸς δίκην λίθου.

Οἱ σχίζοντες ἔχουσι διάφορον σχῆμα καὶ ποικίλας τὰς διαστάσεις, οἱ δὲ μεγάλοι σφαιρικοὶ διογκοῦσι τὸ αἱμοσφαίριον καὶ μέχρι τοῦ τε-

τραπλασίου, τοῦ ἀκαλύπτου μέρους φέροντος κοκκία χρωστικῆς ἐρυθρὰ (στίξις Schüffner).

Οἱ γαμέται τούτου εἶνε σφαιρικοὶ καὶ οἱ μὲν ἄρρενες εἶνε μικρότεροι τῶν θηλέων, φέρουσι δὲ πυρῆνα πληροῦντα σχεδὸν τὸ παράσιτον, ἐνῷ οἱ θήλεις ἔχουσι μικρὸν πυρῆνα πρὸς σημεῖόν τι τῆς περιφερείας. Διακρίνονται δ' οἱ γαμέται τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων κατὰ τοῦτο ὅτι οἱ γαμέται εἶνε κανονικῶς στρογγύλοι, ἄλλως τε δὲ οἱ σχίζοντες συνήθως φέρουσι καὶ τὸν πυρῆνα διῃρημένον.

Ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ παρασίτου τούτου τελεῖται διὰ τυπικῆς σχιζογονίας, ἀποσχιζομένων τῶν σφαιρικῶν παρασίτων συνήθως εἰς 16 νεαρὰ παράσιτα (μεροζωΐδια).

Τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ παρασίτου τούτου λοιμώξεως διογκοῦνται. Κατὰ τὸ πέρας τῆς σχιζογονίας τὸ παράσιτον λαμβάνει τὸ σχῆμα σταφυλῆς.

Τὸ τεταρταῖον πλασμώδιον *(plas. malariae ἢ quartana)* ἀπαντᾷ παρ' ἡμῖν σπανιώτερον τῶν ἄλλων. Ἡ δακτυλιοειδὴς μορφὴ τούτου εἶνε σπανιωτέρα, ἐνῷ ἡ τῶν σχιζόντων συχνοτέρα.

Οἱ σχίζοντες τούτου μικρότεροι τοῦ vivax καὶ μεγαλείτεροι τοῦ praecox, μεγέθους δὲ ἀπὸ 1/4—3/4 τοῦ ὄγκου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου ἔχουσιν ὡς τὰ πολλὰ σχῆμα ταινιῶδες καὶ τὸ πρωτόπλαμα αὐτῶν ἀφθονεῖ λεπτῶν κοκκίων μελαίνης χρωστικῆς.

Οἱ σφαιρικοὶ σχίζοντες ἔχουσι μέγεθος μικρότερον ἢ ἴσον τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, ὁ πυρὴν δὲ τούτων διαιρεῖται εἰς 6—12 τμήματα, ἡ διάταξις τῶν ὁποίων ἀπεικονίζει ἄνθος μαργαρίτας.

Οἱ γαμέται τοῦ παρασίτου τούτου εἶνε σφαῖραι κανονικαὶ μείζονες κατά τι τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, διακρίνονται δὲ τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων ἐκ τοῦ ὄγκου καὶ ἐκ τῆς διατάξεως τῶν κοκκίων τῆς μελαίνης χρωστικῆς, ἅτινα εἰς τοὺς γαμέτας εἶνε διάσπαρτα.

Ὁ πολλαπλασιασμὸς καὶ τοῦ παρασίτου τούτου ἐκτὸς τῆς τυπικῆς σχιζογονίας γίνεται καὶ διὰ τῆς διχοτομήσεως τῶν δακτυλιοειδῶν.

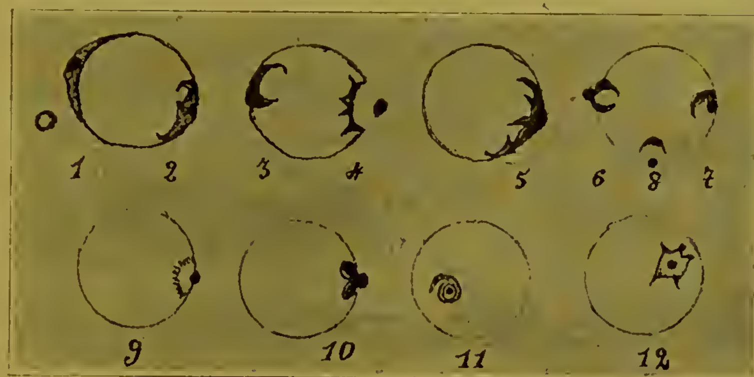
ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΔΙΑΦΟΡΙΚΟΙ ΤΩΝ ΕΛΟΠΑΡΑΣΙΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΗΜΕΤΕΡΑΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

	Πρόωρον (Praecox)	Ζωηρὸν (Vivax)	Τεταρταῖον
Νεαραὶ μορφαὶ	Σωμάτ. σφαιρ. διαθλαστ. μικρότατα Περιφέρεια σαφῶς διαγεγραμμένη Κινήσεις ἀμοιβαδοειδοῦς βραδεῖαι	Σωμάτια σφαιρ. μεγαλ. διαθλαστ. Περιφέρεια σαφὴς Κινήσεις ἀμοιβαδοειδ. ζωηρότατ.	Σωμ. σφαιρ. διαθλαστικὰ μέτρια Περιφέρεια σαφὴς Κινήσεις ἀμοιβαδοειδ. μικραί.
Σχίζοντες	Μικρότατοι, ἀνώμαλοι, λεπτότατοι, Ὀξύαιχμοι οἱ Σφαιρικοὶ διαστάσεων 1/4 — 3/4 φυσιολοειδ. ἐρ. αἱμοσφ. Κινήσεις ἀμοιβαδ. βραδύταται	Μεγάλοι, ἧττον ἀνώμαλοι, ἁδροί, ἄκρα ἀμβλύτατα ΟἱΣφαιρικοὶ ὅσονἐρυθρ. αἱμοσφ. ἐνίοτε διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι Κινήσεις ἀμοιβαδ. ζωηρόταται	Μικραὶ ταινιώδεις, κωνοειδεῖς ἢ ροπαλοειδεῖς Οἱ σφαιρικοὶ συνήθως μικρότεροι, ἐνίοτε ἴσοι ἐρ. αἱμοσφ. Κινήσεις ἀμοιβαδοειδ. μικραί.
Κοκκία μελαγχρωστικῆς ἢ μελανίνης	Κοκκία ὀλίγα, λεπτά, χροιᾶς σκοτεινῆς Κίνησις τούτων μικρὰ ἢ οὐδεμία	Κοκκία ἄφθονα, λεπτά, συνηθέστ. ἁδρά, ῥαβδοειδῆ σκωριόχροα Κίνησις τούτων ζωηροτάτη.	Κοκκία ἀφθονώτερα, ἁδρότερα, καταμέλανα Κίνησις ἧττον ζωηρά.
Αἱμοσφαίρια κατεχόμενα ὑπὸ ἐλοπαρασίτ.	Φυσιολογικὰ ἢ μικρόν τι μικρότερα Χροιὰ ἀνέπαφος (ὑπὸ ἡμισεληνοειδῶν δὲ ἄχροα ὑαλοειδῆ)	Μεγάλα, ἐνίοτε τετραπλάσια φυσιολογικοῦ Ἀποκεχρωσμένα	Φυσιολογικὰ Χροιὰ ἀνέπαφος
Σχῆμα σποροκυττάρου	Ὡσεὶ σφαιρικὸν ἀνώμαλον	Βότρυος	Μαργαρίτας
Ἀριθμὸς Σπόρων	7—8 μεροζῳΐδια	16—20 μεροζῳΐδια	6—12 μεροζωΐται
Κύκλος ἐξελίξεως	Ἀνώμαλος 24—48 ὧραι	48 ὧραι	72 ὧραι
Γαμέται	Ἡμισεληνοειδεῖς	Σφαιρικοὶ	Σφαιρικοί
Τύπος προκαλουμένου πυρετοῦ	Ἀμφημερινοῦ, Τριταίου, Συνεχοῦς, Ἀτάκτου	Τριταίου ἁπλοῦ ἢ διπλοῦ	Τεταρταίου, ἁπλοῦ, διπλοῦ, τριπλοῦ

Πῶς εἰσέρχεται τὸ ἑλοπαράσιτον ἐν τῷ αἱμοσφαιρίῳ.

Ἐξετάζοντες ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον αἷμα πρόσφατον ἑλονοσοῦντος παρατηροῦμεν τὰ σποροκύτταρα (μεροζῳΐδια) νὰ φέρωνται ταχέως πρὸς τὰ ἐγγύτερον εὑρισκόμενα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια καὶ νὰ προσπαθῶσιν ὡσεὶ ἐξ ἐνστίκτου ὁδηγούμενα νὰ προσκολληθῶσιν εἰς ταῦτα τὸ μὲν λόγῳ διατροφῆς, τὸ δὲ λόγῳ προφυλάξεως. Προσκολλῶνται δὲ τὰ σποροκύτταρα κατὰ κανόνα εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου καὶ οὐδέποτε πρὸς τὰς πλαγίας ὑποκοίλους ἐπιφανείας, ὡς τοῦτο δ' ἄλλως τε δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ εἰς πάντα τὰ ξηρὰ παρασκευάσματα.

ΠΙΝΑΞ 11ος

Τὸ σποροκύτταρον, καθ' ἃ ἐπὶ πολλῶν ἑκατοντάδων περιπτώσεων παρετηρήσαμεν, προσκολληθὲν τῷ ἐρυθρῷ αἱμοσφαιρίῳ ἐπεκτείνεται (Σχ. 1) καὶ δι' ἀμοιβαδοειδῶν κινήσεων τῆς πρωτοπλασματικῆς ὕλης, ἃς ἐνεργεῖ, ἐμβυθίζεται μικρὸν κατὰ μικρὸν προβάλλον λεπτότατα ὀξύαιχμα ἄγκιστρα, ὡς δεικνύουσι τὰ ὑπ' ἀριθ. 2, 3 καὶ 4 σχήματα, δι' ὧν εἰσέρχεται βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐντὸς τοῦ αἱμοσφαιρίου, τελευταίου εἰσερχομένου τοῦ πυρηνίου (Σχ. 4). Συνήθως τὸ χεῖλος τοῦ αἱμοσφαιρίου, δι' οὗ εἰσέρχεται τὸ παράσιτον ἀποχρωματίζεται (Σχ. 4) καὶ τοῦτο βεβαίως, διότι ἡ χρωστικὴ αὐτοῦ κατατρώγεται ὑπὸ τοῦ παρασίτου.

Ἅμα ὡς τὸ σποροκύτταρον εἰσέλθῃ ἐν τῷ αἱμοσφαιρίῳ, τὰ μὲν πρὸς τὸ μέσον ψευδοπόδια βραχύνονται καὶ ἐξαλείφονται, τοὐναντίον δὲ τὰ πρὸς τὰ πέρατα διογκοῦνται, ἐπιμηκύνονται καὶ σχηματίζουσι

τόξα (Σχ. 6) συγκλίνοντα, ἀποτελοῦντα οὑτωσὶν ἀτελῆ δακτύλιον. Ἄλλοτε τὸ ἓν μόνον ψευδοπόδιον παραμένει, ὅπερ ἐπεκτεινόμενον τοξοειδῶς (Σχ. 7) καὶ συγκλῖνον μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀποτελεῖ τὸν δακτύλιον (Σχ. 8).

Σπανιώτερον ἀντὶ ὡρισμένου ἀριθμοῦ προσεκβολῶν ἅπασα ἡ περιφέρεια τοῦ πρωτοπλάσματος ἐν εἴδει ψευδοποδίων εἶνε ἀκανθώδης (Εἰκ. 9). Ἄλλοτε δὲ τὸ σπορoκύτταρον προσεκβάλλει οὐχὶ δι' αἰχμηρῶν, ἀλλὰ δι' ἀμβλέων ψευδοποδίων, ὡς παριστᾷ τὸ σχῆμα 10.

Εἰς σπανίας περιπτώσεις τὸ σποροκύτταρον καὶ εἰσελθὸν ἐν τῷ αἱμοσφαιρίῳ διατηρεῖ τὰς ἀγκυστροειδεῖς αὐτοῦ προσεκβολάς, ὡς δεικνύουσι τὰ ὑπ' ἀριθ. 11 καὶ 12 σχήματα.

Συχνότης τῶν παρ' ἡμῖν ἑλοπαρασίτων.

Σύνολον μικροσκοπικῶν παρατηρήσεων κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν

Μῆνες	Praecox Πρώϊμον	Vivax Ζωηρὸν	Τεταρταῖον	Μολύνσεις μικταὶ: Praec. Vivax	Μολύνσεις μικταὶ: Praec. Τεταρτ.	Μολύνσεις μικταὶ: Vivax Τεταρτ.	Σύνολον
Ἰανουάριος	24	13	5	2			44
Φεβρουάρ.	8	6		5			19
Μάρτιος	2	5					7
Ἀπρίλιος		8	5	2			15
Μάϊος	56	145	59				260
Ἰούνιος	106	106	48	13			273
Ἰούλιος	338	229	18	11			596
Αὔγουστος	984	535	37	53	5		1614
Σεπτέμβρ.	197	55	13	13	5		283
Ὀκτώβριος	349	112	18	21	5	2	507
Νοέμβριος	170	32	5				228
Δεκέμβριος	42	18	5				65
Σύνολον	2276	1264	213	141	15	2	3911

Ἐπὶ 9440 ἀτόμων, ὧν τὸ αἷμα ἐξητάσαμεν μικροσκοπικῶς, ἀνεύρομεν ἑλοπαράσιτα κατ' εἶδος καὶ χρονολογικῶς, ὡς ἀνωτέρω σημειοῦμεν, ἐπὶ 3911 περιπτώσεων 41,42 %.

Ἐκ τοῦ πίνακος δὲ τούτου προκύπτουσι τὰ ἑξῆς:

α') Αἱ πλειότεραι τῶν περιπτώσεων χρονολογικῶς παρετηρήθησαν

κατὰ μῆνα Αὔγουστον, ὅτε καὶ συμπίπτει ἡ ἑλονοσία παρ' ἡμῖν νὰ ἀριθμῇ τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων.

β') Αἱ πλειότεραι τῶν παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς ἑλονοσίας λοιμώξεων ὀφείλονται εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ βαρέος θεροφθινοπωρινοῦ (*Praecox*), ἐντεῦθεν δ' ἐξηγητέα καὶ ἡ μεγάλη ἐξ ἑλονοσίας θνησιμότης, ἥτις ἀπαντᾷ παρ' ἡμῖν.

Ἐνοφθαλμισμὸς τοῦ ἑλοπαρασίτου.

Πρῶτος, ὅστις ἐπεχείρησε τὸν ἐνοφθαλμισμὸν τῆς ἑλονοσίας ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον, ἀναφέρεται ὁ **Dochmann** καὶ μετ' αὐτὸν ὁ *Leoni*, μεταχειρισθέντες πρὸς τοῦτο ἀμφότεροι τὸ ὀρρῶδες ὑγρὸν τῶν φυσαλίδων ἐπιχειλίου ἕρπητος. Ἐνοφθαλμισμὸν τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς εἴχομεν περιγράψει κατὰ τὸ ἔτος 1894 ἐπισυμβάντα παρὰ θηλάζοντι ἐνοφθαλμισθέντι τὴν ἑλονοσίαν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς διὰ τῶν φιλημάτων, δι' ὧν τὸ ὑγρὸν τῶν θραυσθεισῶν φυσαλίδων ἐνωφθαλμίσθη εἰς τὰς μικροσκοπικὰς ῥωγμὰς τοῦ βλεννογόνου τῶν χειλέων τοῦ θηλάζοντος [1]. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐνοφθαλμισμοῦ εἶνε μᾶλλον θεωρητικὸς ἢ πραγματικός, καθόσον τὰ ἑλοπαράσιτα συνήθως ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, σπανιώτερον δὲ τινα τούτων εἰσὶ διακεχυμένα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος. Ὁ **Laveran** καὶ ὁ *di* **Mattei** ἐνέσαντες ὑπὸ τὸν ἐπιπεφυκότα ὑγιοῦς ἀνθρώπου αἷμα ἑλονοσοῦντος ἀνεπαρήγαγον τὴν νόσον, ἐνῷ ἄλλοι πειραματισταί, ὡς ὁ *Gerhardt*, *Mariotti*, *Ciarocchi*, *Marchiafava*, *Celli* κ.λ. ἀπέτυχον ἐν ταῖς προσπαθείαις τοῦ ἐνοφθαλμισμοῦ. Ἀναπαρήγαγον δὲ τὴν νόσον ἐνεργήσαντες ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις ἐπὶ ἀτόμων ὑγιῶν ἐξ αἵματος ἑλονοσούντων, ὁ μὲν *Mariotti*, *Celli*, *di Mattei*, *Calandruccio*, *Bein*, *Baccelli*, *Sakharov*, *Bastianelli* καὶ *Bignami*, ἀναπαραγαγόντες οὐ μόνον τὰς αὐτὰς μορφὰς τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτοὺς ἔτι πυρετικοὺς τύπους, οὓς καὶ ἐθεράπευσαν διὰ κινίνης, ὁ δὲ *Gualdi*, *Antolisei* καὶ *Angelini* ἀναπαρήγαγον μὲν τὴν νόσον ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον. Ἐν συνόλῳ αἱ ἀναφερόμεναι πειραματικαὶ ἐργασίαι ἀνέρχονται εἰς 50 τὸν ἀριθμόν, εἰς πάντας δ' ἀναπαρήχθη ἡ νόσος μετὰ πάροδον χρόνου κυμαινομένου ἀπὸ 6—18 ἡμερῶν, ἐκτὸς μιᾶς περιπτώσεως τοῦ *Elting*, καθ' ἣν ἡ νόσος ἀναπαρήχθη μετὰ 36 ὥρας.

Ἐκτὸς τῶν ἐνδοφλεβίων ἐνέσεων ὁ *Calandruccio* (1890), ὡς καὶ ὁ *Bignami* μετὰ τοῦ *Bastianelli* (1896), ἐνήργησαν χάριν ἐνοφθαλ-

μισμοῦ ἐνέσεις αἵματος ἑλονοσοῦντος ὑπὸ τὸ δέρμα ὑγιοῦς ἀνθρώπου καὶ ἀναπαρήγαγον ὡσαύτως τὴν νόσον. Εἰς πάσας τὰς ἐνέσεις τὸ ἐνιέμενον ποσὸν τοῦ αἵματος ἐκυμαίνετο ἀπὸ 1—3 cm, ἐκτὸς τῶν ἀπὸ τῶν *Bignami* καὶ *Bastianelli* ἐνεργηθεισῶν ὑποδορείων ἐνέσεων, καθ' ἃς μετεχειρίσθησαν ἐλαχίστην ποσότητα αἵματος.

Ὡς πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν πειστικώτερα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ *A. W. Elting* γενόμενα ἐν *Baltimore* πειράματα ἐπὶ ἀτόμων ἐξελεγχθέντων πρότερον δι' ἐπανειλημμένων παρατηρήσεων, ὅτι ἦσαν ἀπολύτως ὑγιῆ. Τὸ διὰ τὰς ἐνέσεις αἷμα ἐλαμβάνετο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῆς μέσης φλεβὸς τοῦ πήχεως τῶν ἑλονοσούντων, ἀναμυζόμενον διὰ σύριγγος ἀπεστειρωμένης, ἐνεχύνετο δὲ ἀμέσως, ὁτὲ μὲν ἐντὸς τῶν φλεβῶν, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τὸ δέρμα τῶν πρὸς πειραματισμὸν ἀτόμων. Ἡ ποσότης τοῦ ἐνιεμένου αἵματος ἐκυμαίνετο ἀπὸ 1—3 cm.

Μετὰ τὰς ἐνέσεις ἐξητάζετο τὸ αἷμα μικροσκοπικῶς ἀνὰ 4 ὥρας νύκτα καὶ ἡμέραν.

Εἰς τέσσαρας ἐνοφθαλμισθέντας μεθ' αἵματος περιέχοντος ἑλοπαράσιτα τριταίου τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικὸν εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, εἰς τὰς λοιπὰς δ' ἐξηλίχθησαν τριταῖοι.

Εἰς ἓξ ἐνοφθαλμισθέντας δι' αἵματος περιέχοντος ἑλοπαράσιτα θερινοφθινοπωρινοῦ ἡ νόσος ἀναπαρήχθη εἰς πάντα, ἦν δ' ὁ τύπος τοῦ πυρετοῦ ὁτὲ ἀμφημερινός, ὁτὲ τριταῖος, ὁτὲ δ' ἀνώμαλος.

Εἰς δύο ἐνοφθαλμισθέντας δι' αἵματος περιέχοντος ἑλοπαράσιτα καλοήθους τριταίου ὡς καὶ θερινοφθινοπωρινοῦ παρετηρήθη ὅτι εἰς ἀμφότερα ἀναπαρήχθησαν καὶ τὰ δύο εἴδη τῶν ἑλοπαρασίτων.

Εἰς τρεῖς ἐνοφθαλμισθέντας δι' αἵματος περιέχοντος ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικὸν εἰς πάντα.

Ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου γενομένων ἀποπειρῶν ἐνοφθαλμισμοῦ τῆς ἑλονοσίας, ἐγένοντο τοιαῦται καὶ ἐπὶ ζῴων, πᾶσαι δὲ αἱ ἐργασίαι αὗται ἀπέτυχον ἐξ ὁλοκλήρου, καθότι τὰ ζῷα εἶνε ἄνοσα πρὸς τὴν ἑλονοσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς πάσας τὰς ἐξετάσεις τὰς ὑπὸ τοῦ *Laveran* γενομένας ἐπὶ σπλάγχνων ζῴων ὑποτεθέντων ὡς ἀποβιωσάντων ἐξ ἑλονοσίας τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικόν. Ἡ ὑδραιμικὴ καχεξία ἡ παρὰ τῷ ἀγροτικῷ καὶ ποιμενικῷ παρ' ἡμῖν κόσμῳ καλουμένη Κλαμπάτσα, ἣν συχνῶς παρετηρήσαμεν μεταξὺ τῶν ποιμνίων

[1] Γαληνὸς ἀριθ. 4, 29 Ἰανουαρ. 1894, σελ. 54.

ἐν Κατοχῇ τῆς Ἀκαρνανίας, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἐλονοσίαν, καίτοι ἡ νόσος ἀπαντᾷ ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας. Ἡ αἱμοσφαιρινουρία τῶν βοῶν, ἡ ὡς ἑλονοσία θεωρουμένη, ὀφείλεται εἰς τὸ πρωτοζφάριον πυρόπλασμα. Ἄλλως τε δὲ καὶ πᾶσαι αἱ γενόμεναι ἀπόπειραι τοῦ ἐνοφθαλμισμοῦ τῆς ἑλονοσίας εἰς τὸν κόνικλον ὑπὸ τοῦ Laveran καὶ Guarnieri, εἰς τὸν πίθηκον ὑπὸ τοῦ Richard, εἰς τὸν κύνα ὑπὸ τοῦ Guarnieri, εἰς τὸν ἵππον, τὸν ἡμίονον, τὸν κόνικλον, τὸν πίθηκον, τὴν ἀλώπεκα, τὰς περιστερὰς καὶ διάφορα ἄλλα πτηνὰ ὑπὸ τοῦ Celli, Sanfelice, di Mattei, Bein, Angelini, Fischer, Koch, Soulié, τελευταίως δὲ καὶ παρ' ἡμῶν (ὡς ἀνεφέραμεν εἰς τὸ προηγούμενον περὶ πρωτοζῴων κεφάλαιον) ἀπέτυχον.

Ἐκ τῶν ἀποτυχιῶν δὲ τούτων καταφαίνεται ἀριδήλως ἡ φυσικὴ ἀνοσία τῶν ζῴων καὶ τῶν πτηνῶν πρὸς τὴν ἑλονοσίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἓν σημεῖον ἔτι ὑπολείπεται ἡμῖν πρὸς πειραματικὰς ἐρεύνας, ὁ ἐνοφθαλμισμὸς αἵματος ἑλονοσοῦντος ἀνθρώπου εἰς τὰς νυκτερίδας, ἐπὶ τοῦ σημείου δὲ τούτου προσεχῶς θέλομεν ἐνασχοληθῇ.

Καλλιεργία τῶν ἑλοπαρασίτων.

Πᾶσαι αἱ γενόμεναι προσπάθειαι καλλιεργίας τῶν ἑλοπαρασίτων εἰς τὰ συνήθη μέσα ἀπέτυχον. Πᾶσαι αἱ ἀπόπειραί μου, λέγει ὁ Laveran [1], τὰς ὁποίας ἐνήργησα, ὅπως ἐπιτύχω καλλιεργίας εἰς πηκτήν, εἰς γεώμηλα ἢ εἰς αἷμα ἀπέτυχον, ὡς καὶ εἰς ἀπηωρημένην σταγόνα. Ὁ Angelini ἐπεχείρησε νὰ καλλιεργήσῃ τὰ ἑλοπαράσιτα εἰς τὸν ὀρρὸν ἀσκίτου, προστεθείσης αἱμοσφαιρίνης, ὡς καὶ εἰς αἷμα ἀνθρώπου. Ὁ Vincent παρετήρησεν εἰς τὸ αἷμα ἑλονοσοῦντος τεθὲν εἰς τὸν κλίβανον ζῶντα τὰ ἑλοπαράσιτα ἐπὶ 22 ὥρας ἐντὸς νεκρῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων. Μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου [2] σπουδάζοντες τὴν παθογένειαν τοῦ αἱμοφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνεμίξαμεν ἐπανειλημμένως 1—2 σταγόνας ὀρροῦ αἵματος, ὅπερ ἐλάβομεν κατὰ τὸν παροξυσμὸν αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ὡς καὶ μετ' αὐτόν, μετὰ μιᾶς σταγόνος αἵματος ἑτέρων ἑλοπαθῶν περιέχοντος ἑλοπαράσιτα, καὶ παρετηρήσαμεν, ὅτι τὰ ἑλοπαράσιτα ταῦτα ἐφ' ὅσον ἐπέτρεπεν ἡμῖν ἡ θερμοκρασία

---

[1] Traité du Paludisme A. Laveran 2 édit. 1907 p. 143.

[2] Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρικοῦ Συνεδρίου σελ. 506.

τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ἐξηκολούθησαν νὰ ζῶσιν ἐπὶ ὥρας πολλὰς ἐξελισσόμενα φυσιολογικῶς.

Ὁ Rosenbach ἐπεχείρησε νὰ σπουδάσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλοπαρασίτων ἐντὸς βδέλλης ἐκμυζησάσης αἷμα ἑλονοσοῦντος, τὸ ὁποῖον μετὰ 48 ὥρας περιεῖχεν ἔτι ζῶντα ἑλοπαράσιτα. Ὁ Sakharov ἀνεῦρε τὰ ἑλοπαράσιτα ἐντὸς τῆς βδέλλης μετὰ 7 ἡμέρας, γενομένου δὲ ἐνοφθαλμισμοῦ ἐκ τοῦ αἵματος ταύτης, ἡ νόσος ἀναπαρήχθη καὶ ἀνεῦρεν ἐν τῷ αἵματι τὰ αὐτὰ ἑλοπαράσιτα. Ἡμεῖς ἐπὶ τῶν κόρεων πειραματισθέντες ἀνεύρομεν ζῶντα καὶ ἀνέπαφα τὰ ἑλοπαράσιτα μετὰ 4 ἡμέρας χωρὶς νὰ παρατηρήσωμεν τὸν πολλαπλασιασμὸν τούτων [1].

Ἐπώασις τῶν ἑλοπαρασίτων.

Τὸ στάδιον τῆς ἐπφάσεως τῶν ἑλοπαρασίτων κατ' ἀρχὴν εἶνε ἀόριστον, ἐνόσῳ ἔχομεν οὐ μόνον διάφορα εἴδη ἑλοπαρασίτων, ἀλλὰ καὶ ποικίλα ἐδάφη, ἐφ' ὧν ἡ ἐξέλιξις γενήσεται. Κατὰ τὰς παλαιὰς θεωρίας ἡ ἐπφασις ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ποσότητος καὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀπορροφηθέντος μιάσματος, ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιδεκτικότητος τοῦ ἀτόμου, τοῦ κλίματος, καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, ὡς ἐκ τούτου ὁ χρόνος τῆς ἐπφάσεως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦτο ἀόριστος. Καὶ ὅμως κατά τινας περιπτώσεις ἡ ἐ π φ α σ ι ς ἦ τ ο τ ο σ ο ῦ τ ο ν τ α χ ε ῖ α, ὥστε ἠδύνατό τις νὰ μολυνθῇ καὶ διερχόμενος μόνον δι' ἑλώδους τινὸς ἐκτάσεως, ὅπως τὴν ἐπιοῦσαν παρουσιάσῃ παροξυσμόν. Κατὰ τὸν Nepple ἡ δρᾶσις τοῦ μιάσματος ἦτο ἄμεσος. Κατὰ τὸν Lind ὁ παροξυσμὸς ἐξεδηλοῦτο μετὰ 2—3 ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀναπνοῆς τῶν ἀναθυμιάσεων, κατὰ τὸν Baumes μετὰ 5—7 ἡμέρας, κατὰ τὸν Maillot μετὰ 10—12 ἡμέρας. Ὁ Dochmann ὅμως ἀναφέρει περιπτώσεις ἑλονοσίας μετὰ ὥρας τινὰς ἐκδηλωθείσας ἀπὸ τῆς ἀναπνοῆς τῶν μιασματικῶν ἀναθυμιάσεων, ἡ παλαιὰ δὲ θεωρία ἀναφέρει ὅμοια παραδείγματα, καθ' ἃ ἀμέσως προσεβλήθησαν τὰ ἄτομα, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἀντίθετα, καθ' ἃ ὁ χρόνος τῆς ἐπφάσεως διήρκεσεν ἑβδομάδας καὶ μῆνας (Ferrus). Τὴν μακρὰν ἐπφασιν ἀπορρίπτων ὁ Θεοφανίδης ἀποδίδει εἰς τὴν λανθάνουσαν ἑλομίανσιν, ἐκ τῶν ὀλίγων δὲ γεγονότων, εἰς ἃ κατωρθώθη νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς ἡ διάρκεια τοῦ χρόνου τῆς ἐπφάσεως τῶν ἑλωδῶν νόσων, φαίνεται, λέγει, ὅτι ἡ διάρκεια τοῦ σταδίου τούτου κυμαίνεται μεταξὺ

---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος ἀριθ. 23—24, 1905 σελ. 364 Περὶ ἐντομονόσων.

μιᾶς μέχρι τριῶν ἑβδομάδων τὸ πολὺ εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων.

Τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐπώασις εἶνε ταχεῖα, ὡς καὶ μακρὰ μέχρι μηνῶν, δέον νὰ ἀπορρίψωμεν, εἰς τὸν προσδιορισμὸν δὲ τοῦ χρόνου τῆς ἐπωάσεως προσεγγίζει κατὰ πολὺ ἡ γνώμη τοῦ Θεοφανίδου. Ὁ χρόνος τῆς ἐπωάσεως ἐξαρτᾶται ὄντως ἐκ τῆς ποσότητος τῶν ἐνοφθαλμιζομένων ἑλοπαρασίτων, ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐνοφθαλμισμοῦ, ἐκ τῆς μορφῆς ὡς καὶ τοῦ εἴδους αὐτῶν, ἐκ τοῦ κλίματος καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, ὡς καὶ ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ ὑγιεινῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς διατελεῖ τὸ ἄτομον, διότι ἐνῷ κατὰ τὰ πειράματα τοῦ *Elting* ἐνέσαντος ἐνδοφλεβίως αἷμα ἑλονοσοῦντος παρήγαγε τὴν νόσον μετὰ 36 ὥρας, ὁ διὰ τῶν κωνώπων ἐνοφθαλμισμὸς ἐμφαίνει ὡς ταχύτερον στάδιον τῆς ἐπωάσεως τὸ χρονικὸν διάστημα 6 μόνον ἡμερῶν. Τοῦτο εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς διαφορᾶς τοῦ τρόπου τοῦ ἐνοφθαλμισμοῦ.

Ἐξαρτᾶται δ' ἡ ἐπώασις οὐ μόνον ἐκ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ἐνεργεῖται ὁ ἐνοφθαλμισμός, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐδάφους ἔτι, ἐν τῷ ὁποίῳ τελεῖται οὗτος, ὡς καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ ἐνοφθαλμιζομένου ἑλοπαρασίτου, διότι ἐνῷ κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν *Mariotti*, *Ciarocchi*, *Celli*, *Marchiafava*, *Gualdi*, *Antolisei*, *Angelini*, *Baccelli*, *Bein*, *Canton*, *Calandrucio*, *di Mattei* κλ. γενόμενα πειράματα ἡ ἐπώασις ἐγίνετο ἐν διαστήματι κυμαινομένῳ ἀπὸ 6—18 ἡμερῶν, ὁ διὰ τῶν κωνώπων ἐνοφθαλμισμὸς κατὰ μὲν τὸν *Schüffner* τελεῖται ἐντὸς 13 ἡμερῶν, κατὰ τὸν *Warren* ἐντὸς 14 καὶ κατὰ τὸν *Jancso* ἐντὸς 15 ἡμερῶν. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὸν κατ' εἶδος ἑλοπαρασίτου ἐνοφθαλμισμὸν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἡ ἐν αὐτοῖς ἐπώασις τελεῖται κατὰ τὰ ἑξῆς χρονολογικὰ διαστήματα.

Ἐπώασις θερινοφθινοπωρινοῦ (*Praecox*) ἐντὸς 6—13 ἡμερῶν.

Ἐπώασις ἠπίου τριταίου (*Vivax*) ἐντὸς 10—20 ἡμερῶν.

Ἐπώασις τεταρταίου ἐντὸς 20—21 ἡμερῶν.

Ὅθεν ἀναμφιλέκτως ὁ χρόνος τοῦ σταδίου τῆς ἐπωάσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς συνθήκας, ἃς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν.

Τρόπος ἐξετάσεως τοῦ αἵματος.

Ἡ διάγνωσις τῆς ἑλονοσίας διὰ μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως ἀναμφηρίστως εἶνε ἡ θετικωτέρα ἁπασῶν καὶ ἡ μόνη δυναμένη πραγματικὴν ἀξίαν νὰ προσφέρῃ. Ὅπως δὲ σπουδάσῃ τις τὴν ἐξέλιξιν καὶ βιο-

λογίαν τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀνάγκη ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἀτόμου νὰ γίνῃ μεταξὺ ἑλονοσούντων μὴ λαβόντων κινίνην καὶ διατελούντων ἐν τῇ περιόδῳ παροξυσμῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐκτὸς δὲ τῆς σπουδῆς τῶν ζώντων ἑλοπαρασίτων ἐπὶ προσφάτου αἵματος ἤτοι νωπῶν παρασκευασμάτων δέον νὰ ἐνεργήσῃ ταύτην καὶ ἐπὶ ξηρῶν παρασκευασμάτων. Καὶ διὰ μὲν τῆς ἐξετάσεως τῶν ζώντων ἑλοπαρασίτων δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ οὐ μόνον τὰς ἀμοιβαδοειδεῖς κινήσεις τῶν αἱματοζφαρίων καὶ τὰς ποικίλας μεταμορφώσεις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστῇ ἱκανός, ὅπως διακρίνῃ τὰς διαφορὰς τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν εἰδῶν τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ παρακολουθήσῃ τὴν φαγοκύττωσιν. Διὰ τῆς ἐξετάσεως δὲ τῶν ξηρῶν παρασκευασμάτων δύναται νὰ σπουδάσῃ τὴν διαφορὰν καὶ ἐξέλιξιν τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τοῖς καθέκαστα. Πρὸς ἁπλῆν δὲ μόνον διάγνωσιν προτιμητέα ἡ ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος εἰς ξηρὰ παρασκευάσματα.

α΄. Διότι τὰ παρασκευάσματα ταῦτα εὐχερέστερον λαμβάνονται.

β΄. Διότι δυνάμεθα νὰ διαφυλάξωμεν αὐτὰ ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ ἐξετάσωμεν, ὁπότ᾽ ἂν εὐκαιρήσωμεν.

γ΄. Διότι δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἑκάστοτε εἰς μέγαν ἀριθμόν.

δ΄. Διότι δυνάμεθα νὰ σπουδάσωμεν τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια.

ε΄. Διότι διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Ross, τῆς παχείας δῆλον ὅτι στιβάδος, δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ διαγνώσωμεν τὴν νόσον καὶ ἐν περιπτώσει, καθ᾽ ἣν τὰ ἑλοπαράσιτα εἶνε λίαν σπάνια ἐν τῇ περιφερείᾳ.

Ξηρὰ παρασκευάσματα.

Πρὸς λῆψιν ξηρῶν παρασκευασμάτων χρήζομεν βελόνης ἀπεστειρωμένης καὶ πλακῶν ἀντικειμενοφόρων λείων καὶ λίαν καθαρῶν, ἐκπλυθεισῶν δι᾽ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, οἰνοπνεύματος καὶ ὕδατος ἀφθόνου, ἀποξηρανθεισῶν δὲ διὰ τῆς προστριβῆς λινοῦ ὑφάσματος καθαροῦ. Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν ταύτην πλύνομεν τὸν μεσαῖον ἢ μικρὸν δάκτυλον τοῦ ἑλονοσοῦντος δι᾽ οἰνοπνεύματος καὶ ὕδατος, ξηραίνομεν καλῶς αὐτόν. Μετὰ ταῦτα πιέζομεν τὸν μικρὸν δάκτυλον τοῦ νοσοῦντος διὰ τῶν δακτύλων ἡμῶν, νύσσομεν ταὐτοχρόνως καὶ ἐπιπολαίως τὸ ἄκρον τοῦ μεσαίου μᾶλλον δακτύλου, ὡς ἔχοντος λεπτὸν δέρμα, πρὸς τὴν ῥαχιαίαν δὲ πάντως ἐπιφάνειαν αὐτοῦ παρὰ τὸν ὄνυχα, διότι ἡ παλαμιαία ἐπιφάνεια τοῦ δακτύλου εἶνε λίαν ὀδυνηρά.

Τὴν ἐξελθοῦσαν δευτέραν ἢ τρίτην μικρὰν σταγόνα τοῦ αἵματος, μεγέθους ὅσον κεφαλῆς καρφίδος, παραλαμβάνομεν ἐπιθέτοντες ἐλαφρῶς τὴν ἀντικειμενοφόρον πλάκα κατὰ τὸ τρίτον ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς δεξιᾶς δὲ χειρὸς κρατοῦντες ἄλλην ἀντικειμενοφόρον πλάκα πλησιάζομεν τὸ ἄκρον ταύτης ἐπὶ τῆς σταγόνος τοῦ αἵματος μὲ ἀντικρυζούσας τὰς ἐπιφανείας, οὕτως, ὥστε τὰ ἐλεύθερα πέρατα ἀμφοτέρων τῶν ἀντικειμενοφόρων νὰ σχηματίσωσιν ὀξεῖαν γωνίαν. Τὸ αἷμα ἕνεκα τῆς συναφείας διαβρέχει τὰ πέρατα τῆς ἀντικειμενοφόρου, μεθ' ὃ σύρομεν τηροῦντες πάντοτε ὀξεῖαν γωνίαν κατὰ τὸν ἄξονα τῆς ἀντικειμενοφόρου καὶ ἡ σταγὼν τοῦ αἵματος ἐξαπλοῦται εἰς λεπτὸν ἐκτενὲς στρῶμα. Αἱ πρῶται δοκιμαὶ θ' ἀποτύχωσιν ἀσφαλῶς, μετὰ μικράν τινα ὅμως ἄσκησιν καταστρώνει τις ξηρὰ παρασκευάσματα ἄριστα. Διὰ τὴν ὅλην ἐργασίαν ἀπαιτεῖται ταχύτης καὶ εὐχέρεια, καθότι ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀὴρ δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸ παρασκεύασμα καὶ κατὰ τὴν ἐξέτασιν νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἐρευνῶντα. Ἡ δὲ λαμβανομένη πρὸς στρῶσιν σταγὼν ὀφείλει, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, νὰ ᾖ μικρὰ ὅσον κεφαλῆς καρφίδος, ἄλλως, ἐὰν ἡ σταγὼν εἶνε μεγάλη, ἐλάχιστον ποσὸν τῆς σταγόνος θὰ στρωθῇ ἐπὶ τῆς ἀντικειμενοφόρου, τὰ δὲ ἑλοπαράσιτα καὶ δὴ τὰ μεγάλα ὡς παρασυρόμενα πρὸς τὸ ὑπολειφθὲν ποσὸν αἵματος ἀπορρίπτομεν, οὕτω δὲ ἔχομεν παρασκεύασμα σφαλερὸν ὡς πτωχὸν ἢ στεῖρον ἑλοπαρασίτων μεγάλων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁπόταν ἡ σταγὼν τοῦ αἵματος εἶνε μεγάλη, σχηματίζεται παχεῖα στιβάς, τὸ δὲ παρασκεύασμα εἶνε κακότεχνον. Τὰ ξ η ρ ὰ π α ρ α σ κ ε υ ά σ μ α τ α ε ἶ ν ε κ α λ ά, ὁ π ό τ α ν τ ὸ σ τ ρ ῶ μ α τ ο ῦ α ἵ μ α τ ο ς ε ἶ ν ε λ ε π τ ό τ α τ ο ν, ὁ μ ο τ ί μ ω ς ἐ κ τ ε τ α μ έ ν ο ν ἐ π ὶ τ ῆ ς ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ο φ ό ρ ο υ, κ α ὶ τ ὰ α ἱ μ ο σ φ α ί ρ ι α δ ι α τ ε τ α γ μ έ ν α ἐ π ὶ μ ι ᾶ ς κ α ὶ μ ό ν η ς σ τ ι β ά δ ο ς, δ ι α κ ε κ ρ ι μ έ ν α δ' ἀ π' ἀ λ λ ή λ ω ν.

Μετὰ τὴν στρῶσιν τοῦ αἵματος ἀποξηραίνομεν ταχέως εἴτε ἀνακινοῦντες εἰς τὸν ἀέρα τὸ παρασκεύασμα, τοῦθ' ὅπερ πάντοτε προτιμῶμεν, εἴτε ἄνωθεν φλογός, περιτυλίσσομεν αὐτὸ εἰς στιλπνὸν καὶ λευκὸν χάρτην, ἐφ' οὗ ἐπιγράφομεν τὸ ὄνομα τοῦ νοσοῦντος, τὴν χρονολογίαν τῆς λήψεως τοῦ αἵματος, ἢ κάλλιον ἀντὶ τοῦ ὀνόματος, ἀριθμὸν ἀντίστοιχον, πρὸς τὸν ἀριθμὸν βιβλιαρίου, ἐφ' οὗ σημειοῦμεν πᾶσαν λεπτομέρειαν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς.

Προτιμῶμεν τὴν στρῶσιν τοῦ αἵματος διὰ ξηρὰ παρασκευάσματα εἰς ἀντικειμενοφόρους πλάκας καὶ οὐχὶ εἰς καλυπτῆρας.

α΄) Διότι δὲν εἶνε εὔθραυστοι.

β΄) Διότι ἔχομεν ὑπὸ ἐξέτασιν μέγαν ἀριθμὸν ὀπτικῶν πεδίων.

γ΄) Διότι κατὰ πολὺ εὐχερεστέρα πᾶσα ἐν συνόλῳ ἡ ἐργασία.

δ΄) Διότι καὶ σημειώσεις δυνάμεθα νὰ κρατήσωμεν ἐπὶ τῶν παρασκευασμάτων. Τὸν τρόπον τοῦτον ἐτηρήσαμεν ἐπὶ χιλιάδων περιπτώσεων, ἐξαιρετικαὶ δὲ πάντη εἶνε αἱ περιπτώσεις ἡμῶν, καθ' ἃς ἐξυπηρετήθημεν διὰ καλυπτῆρος.

Τὰ ξηρὰ παρασκευάσματα διὰ τῶν γνωστῶν μεθόδων πέραν τῶν ἓξ μηνῶν δὲν χρώννυνται καλῶς, διὰ τῆς μεθόδου ὅμως τοῦ Giemsa ὡς καὶ τῆς ἡμετέρας (Πεζοπούλου - Καρδαμάτη) χρώννυνται καὶ τὰ πολὺ μεγαλειτέρας ἡλικίας ξηρὰ παρασκευάσματα.

Παρασκευάσματα κεχρωσμένα διὰ τῆς μεθόδου ἡμῶν μετὰ βαλσάμου Καναδᾶ καὶ καλυπτῆρος διατηροῦνται ἀνέπαφα ἐπὶ ἔτη, διὰ τῶν ἄλλων γνωστῶν μεθόδων τοῦτο δὲν ἐπιτυγχάνεται, ἢ ὅταν ταῦτα μένωσιν ἀκάλυπτα, ἄνευ δῆλον ὅτι βαλσάμου.

Πρόσφατα παρασκευάσματα.

Ἡ λῆψις νωπῶν παρασκευασμάτων αἵματος ἀπαιτεῖ καθαριότητα μείζονα, ἔτι δὲ ἐπιτηδειότητα καὶ ταχύτητα. Εἰς τὴν ξηρὰν χώραν ἡμῶν καὶ δὴ ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἡ κόνις πανταχοῦ καὶ ἐν πάσῃ ὥρᾳ τοῦ ἔτους ἀπαντᾷ, δέον νὰ λαμβάνηται ἡ δέουσα προφύλαξις. Τὰ τυχὸν παρεμπεσόντα μόρια τῆς κόνεως παρακωλύουσι τὴν ἐπαφὴν τῶν ἐπιφανειῶν τῶν πλακῶν καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ αἵματος δὲν τελεῖται κανονικῶς. Ὅθεν πρὸς ἄρσιν τούτου δέον κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ καθαρίζωμεν διὰ λεπτοῦ ὑφάσματος τὰς ἀντικειμενοφόρους, τοὺς καλυπτῆρας καὶ τὸν δάκτυλον, ἐξ οὗ νύσσοντες διὰ βελόνης λαμβάνομεν μικρὸν σταγονίδιον αἵματος. Ἐκ τούτου δὲ λαμβάνομεν ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ καθαροῦ καλυπτῆρος ὅσον κεφαλῆς καρφίδος, μεθ' ὃ ἐπιθέτομεν τὸ ἐπὶ τοῦ καλυπτῆρος σταγονίδιον ἐπὶ τῆς ἀντικειμενοφόρου, πιέζοντες ἐλαφρῶς, ὅπως τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἁπλωθῶσιν ἐν στιβάδι λεπτῇ καὶ ὦσι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵνα μὴ ἐκ τῆς μεγαλειτέρας πιέσεως διαλυθῇ ἡ αἱμοσφαιρίνη, καὶ καταστῶσιν οὕτω τὰ αἱμοσφαίρια ἀόρατα.

Ἐν περιπτώσει πλεονάζοντος αἵματος ἀπορροφῶμεν τοῦτο δι' ἀναποτικοῦ χάρτου, μεθ' ὃ περιβάλλομεν τὰ χείλη διὰ βαζελίνης ἢ παρα-

φίνης ἢ δι' οἱασδήποτε ἄλλης λιπαρᾶς οὐσίας, ἵνα μὴ ὁ ἀὴρ ἐπηρεάσῃ τὸ παρασκεύασμα. Ἡ προφύλαξις αὕτη τοῦ παρασκευάσματος χρησιμεύει, ὅπως παρακολουθήσωμεν ὅσον οἷόν τε πλειοτέρας ὥρας τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλοπαρασίτων. Μετὰ τὴν παρασκευὴν ταύτην ἐπιθέτομεν κατὰ τὸ μέσον τοῦ καλυπτῆρος σταγόνα κεδρελαίου καὶ ἐξετάζομεν ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον δι' ἐλαιοβαπτικοῦ φακοῦ.

Ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον τὰ ζῶντα παράσιτα ἰδίᾳ τὰ δακτυλιοειδῆ τοῦ Praecox εἶνε μικρότατα φωτεινὰ σωμάτια μετὰ περιφερείας καθαρῶς περιγεγραμμένης καὶ ἔχοντα τὸ κέντρον αὐτῶν ὡς πρὸς τὸν χρωματισμὸν ὅμοιον πρὸς τὴν χροιὰν τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου. Συχνότατα ἀλλάσσουσι τὸ σχῆμα, προκειμένου δὲ περὶ δακτυλίων τοῦ ἠπίου τριταίου παρατηρεῖ τις ἐνίοτε ἓν ἢ πλείονα κοκκία μελαίνης χρωστικῆς. Ὁπόταν τὰ μικρὰ ταῦτα παράσιτα εἶνε ἐξωκυττάρια, ἔχουσι ζωηροτάτας ἀμοιβαδοειδεῖς κινήσεις, ἐνίοτε δὲ φαίνονται ὡσεὶ περιδινούμενα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος καὶ ἔχοντα παλμικὰς κινήσεις.

Ἡ διαφορὰ τοῦ ἑλοπαρασίτου ἀπὸ τοῦ χασματίου ἢ κενοχωρίου δὲν εἶνε δυσχερής, διότι ἐὰν τὸ χασμάτιον φέρωμεν εἰς τὸ κέντρον τοῦ μικροσκοπικοῦ πεδίου καὶ στρέψωμεν τὸν μικρομετρικὸν κοχλίαν, ἡ περίμετρος αὐτοῦ ποικίλλει. Ἄλλως τε τὰ χασμάτια εἶνε διαυγῆ καὶ μεταβάλλουσι σχῆμα εὐχερῶς χωρὶς νὰ παρουσιάζωσιν ἀμοιβαδοειδεῖς κινήσεις, δὲν ἔχουσι δὲ καὶ κοκκία μελανίνης.

Τὰ ὀ δ ο ν τ ω τ ά, τ ὰ σ υ ν ε ρ ρ ι κ ν ω μ έ ν α καὶ μετὰ χασματίων αἱμοσφαίρια διακρίνονται εὐχερῶς τῶν μεγάλων ἑλοπαρασίτων, τοῦτο μὲν διότι στεροῦνται κοκκίων μελανίνης, τοῦτο δὲ διότι στεροῦνται ἀμοιβαδοειδῶν κινήσεων. Αἱ κινήσεις τῶν κοκκίων τῆς μελανίνης εἰς τὰ ἑλοπαράσιτα, ἰδίᾳ τοῦ ἠπίου τριταίου εἶνε ζωηρόταται. Τινὰ δὲ τῶν μεγάλων σφαιρικῶν ἑλοπαρασίτων ἐκφύουσι καὶ μαστίγια κινούμενα μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος.

Προσήλωσις τῶν παρασκευασμάτων.

Παρασκεύασμα μὴ προσηλωθὲν στερρῶς διαλύεται ἐν τῷ ὕδατι· ἵνα προσηλώσωμεν καλῶς τὴν στιβάδα τοῦ αἵματος ἐμβαπτίζομεν τὸ παρασκεύασμα εἰς δοχεῖον περιέχον ἀπόλυτον οἰνόπνευμα ἐπὶ πέντε-δέκα λεπτά, ἢ ὡς συμβουλεύει ὁ Nikiforoff εἰς ἴσα μέρη οἰνοπνεύματος καὶ αἰθέρος.

Ταχύτερον μονιμοποιοῦμεν ἐμβαπτίζοντες τὸ παρασκεύασμα ἐπὶ δευτερόλεπτά τινα εἰς 9 μέρη ἀπολύτου οἰνοπνεύματος πρὸς 1 φορμόλης

εἶτα ἀποπλύνοντες. Ἐκτὸς τῆς ὑγρᾶς δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ξηρὰν μονιμοποίησιν, προσηλοῦμεν δ' οὕτω θέτοντες τὰ παρασκευάσματα ἐντὸς κλιβάνου εἰς θερμοκρασίαν 115—120° ἐπὶ ½—1 ὥρας.

Μέθοδοι ταχείας ἐξετάσεως ξηρῶν παρασκευασμάτων.

Χρῶσις ἁπλῆ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεταχειριζόμεθα κεκορεσμένον διάλυμα ὑδατοῦχον κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου ἢ κάλλιον διάλυμα ὑδατοῦχον κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου βορικοῦχον κατὰ τὴν μέθοδον Manson.

Κυανοῦν τοῦ Μεθυλαινίου	2,0
Βόρακος	5,0
Ὕδατος ἀπεσταγμένου	100,0

Ἐκ τοῦ διαλύματος τούτου ρίπτομεν σταγόνας τινὰς μέχρις οὗ ἐπικαλυφθῇ τὸ παρασκεύασμα, μετὰ 30 δευτερόλεπτα πλύνομεν, ξηραίνομεν καὶ ἐξετάζομεν. Τὸ διάλυμα τοῦτο χρώννυσι ζωηρότερον ὅσον εἶνε παλαιότερον.

Πρὸς ταχεῖαν χρῶσιν μεταχειριζόμεθα διάλυμα ὑδατοῦχον θειονίνης κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Marchoux.

Κεκορεσμένον διάλυμα θειονίνης εἰς οἰνόπνευμα 50°	20 c.m.
Ὕδωρ φαινικοῦχον πρὸς 2 : 100	100 c.m.

Ἀνάμιξον καλῶς. Χρῆσις μετὰ 15 ἡμέρας ἀπὸ τῆς παρασκευῆς.

Διάλυμα κυανοῦ τοῦ Μεθυλαινίου Lœffler.

Διάλυμα οἰνοπνευματούχου κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου	30,0
Διάλυμα καυστικῆς ποτάσσης (1/10,000)	100,0

Χρώννυμεν εἰς 30 δευτερόλεπτα.

Ἐν περιπτώσει ὑπερχρώσεως προτιμῶμεν τὴν ἐπὶ μακρότερον χρόνον πλύσιν δι' ὕδατος ἢ τὴν στιγμιαίαν ἐμβάπτισιν τοῦ παρασκευάσματος ἐντὸς οἰνοπνεύματος.

Μέθοδος ταχείας καὶ ἀσφαλοῦς ἐρεύνης.

Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἔχομεν βασίμους ὑπονοίας ὅτι τὸ πρὸς ἐξέτασιν αἷμα περιέχει ἐλάχιστον ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων, θέλομεν δὲ καὶ ταχέως νὰ ἀνεύρωμεν ταῦτα, λαμβάνομεν παχεῖαν στιβάδα αἵματος.

Ὡς γνωστόν, τὸ ἀδιαφανὲς τῆς *παχείας σταγόνος* τοῦ αἵματος ὀφείλεται εἰς τὴν αἱμοσφαιρίνην καὶ οὐχὶ εἰς τὴν πύκνωσιν τῶν αἱμοσφαιρίων, τὴν αἱμοσφαιρίνην δὲ δυνάμεθα νὰ διαλύσωμεν χωρὶς νὰ μεταβάλωμεν ποσῶς τὸ πυκνὸν τοῦ στρώματος τῶν αἱμοσφαιρίων, ἐνεργοῦντες οὕτως. Ἁπλοῦμεν ἐπὶ τῆς ἀντικειμενοφόρου σταγόνα αἵματος μεγάλην κατὰ τὸν ἄξονα ταύτης καὶ μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν ἐμβαπτίζομεν τὸ παρασκεύασμα ἐπί τινα λεπτὰ ἐν μίγματι ἴσων μερῶν, ἐκ φορμαλίνης 2 : 100 καὶ ὀξικοῦ ὀξέος $^1/_2$—1 : 100, μεθ' ὃ ἀφοῦ ξηράνωμεν χρώννυμεν. Τοῦ τρόπου τούτου προτιμῶμεν τὴν *μέθοδον τοῦ Ross*, δι' ἧς πάντοτε ἐξυπηρετήθημεν.

Μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἀντικειμενοφόρου παχείας σταγόνος αἵματος ρίπτομεν σταγόνας τινὰς ἐκ τοῦ ὑδατώδους διαλύματος ἠωσίνης μετὰ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου κατὰ τὴν μέθοδον Romanowsky ἀρκούσας νὰ καλύψωσι τὸ παρασκεύασμα καὶ ἀφίνομεν ἐπὶ $^1/_4$ ὥρας. Δυνάμεθα δ' ὡσαύτως, τοῦθ' ὅπερ προτιμῶμεν, νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸ ὑγρὸν Giemsa ἢ τὰς χρωστικὰς οὐσίας τῆς ἡμετέρας μεθόδου, περὶ ἧς κατωτέρω. Τὸ ἐπιχυθὲν ὑγρὸν ἐπὶ τοῦ παρασκευάσματος, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ διαλύσῃ τὴν αἱμοσφαιρίνην τῶν ἀποξηρανθέντων αἱμοσφαιρίων, ἅτινα οὕτω θὰ καταστῶσιν ἄχροα καὶ διαφανῆ ὅσα καὶ ἂν ὦσιν ἐπ' ἄλληλα, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ χρώσῃ ἐκ τῆς ὑποκειμένης μάζης τὰ ἑλοπαράσιτα μόνον ὡς καὶ πάντα τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια. Πλύνομεν ὑπὸ λεπτὴν ἀκτῖνα ὕδατος, ξηραίνομεν καὶ ἐξετάζομεν.

Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἕκαστον ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον ὀπτικὸν πεδίον περιέχει ποσότητα αἵματος εἰκοσαπλασίονα καὶ πλέον ἔτι τῶν συνήθων παρασκευασμάτων, ταχύτατα δὲ καὶ εὐχερέστατα ἀποβαίνει ἡ ἔρευνα.

Χρῶσις διπλῆ.

Διὰ τῶν μεθόδων τῆς ἁπλῆς χρώσεως, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, χρώννυται τὸ πρωτόπλασμα μόνον τῶν ζωϊκῶν παρασίτων, πρὸς σπουδὴν ὅμως τῆς ὑφῆς τῶν ἑλοπαρασίτων χρήζομεν τῆς διπλῆς χρώσεως, δι' ἧς χρώννυται διαφόρως τό τε πρωτόπλασμα ὡς καὶ ἡ χρωματίνη τοῦ πυρῆνος.

Πρῶτοι παρατηρήσαντες τὸν πυρῆνα τῶν ἑλοπαρασίτων ἦσαν οἱ Grassi καὶ Feletti, ἐπέτυχον δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς: Σταγόνα ἐξ ἀραιοῦ διαλύματος ὑδατώδους κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου ἢ φουξίνης ἔθηκαν

ἐπὶ ἀντικειμενοφόρου πλακός, ἐπὶ ταύτης δὲ ἔθεσαν καλυπτῆρα μετὰ σταγόνος αἵματος ἑλονοσοῦντος, τὸν ὁποῖον ἀπέσυρον, ἵνα προσψαύσωσιν ἐπανειλημμένως, οὕτω δὲ ἐπέτυχον τὴν χρῶσιν τῆς χρωματίνης τοῦ πυρῆνος. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ ἐπενοήθη ἡ μέθοδος **Romanowsky**.

Ὁ Ῥῶσσος οὗτος ἐξυπηρετήθη πρῶτον ἐκ διαλύματος ὑδατώδους κεκορεσμένου κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου καὶ διαλύματος ὑδατώδους ἠωσίνης 1 : 100. Διηθεῖ μέρος τι τοῦ πρώτου διαλύματος καὶ ἀναμιγνύει πρὸς δύο μέρη ἐκ τοῦ δευτέρου. Ἡ χρῶσις τοῦ παρασκευάσματος διήρκει 2—3 ὥρας.

Τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν διαλυμάτων σχηματιζόμενον ἵζημα ἦτο μέγα καὶ κατέστρεφε τὰ παρασκευάσματα, μεθ' ὃ ἐπενόησε δεύτερον διάλυμα, ἐλάμβανε δῆλον ὅτι δύο μέρη ὑδατώδους διαλύματος κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου καὶ πέντε μέρη ὑδατώδους διαλύματος ἠωσίνης 1 : 100 καὶ ἔθετε τὰς ἀντικειμενοφόρους ἐπὶ 24 ὥρας. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς χρώσεως ἐνίοτε ἔδιδεν ἔξοχα παρασκευάσματα, παρετηρήθη δὲ ὅτι ἐκ τῆς ἀναμίξεως ἀμφοτέρων τῶν διαλυμάτων προέκυπτε τρίτη χρωστικὴ οὐσία χρωννύουσα ἰδίᾳ τὴν χρωματίνην τοῦ πυρῆνος. Ἔκτοτε ἐπενοήθησαν διάφοροι τροποποιήσεις τῆς μεθόδου τοῦ **Romanowsky**, ὧν ἄξιαι μνείας εἶνε ἡ τοῦ **Leishman**, **Ziemann**, **Nocht**, **Harris**, **Berestnef** κ.λ. Τροποποίησιν τῆς μεθόδου ταύτης ἐπετύχομεν μετὰ τοῦ Καθηγητοῦ Πεζοπούλου καὶ ἡμεῖς, διὰ ταύτης δὲ χρώννυνται θαυμασίως οἱ πυρῆνες τῶν ἑλοπαρασίτων, διατηρουμένης τῆς χρώσεως ἐπὶ ἱκανὰ ἔτη.

ΧΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΟΠΑΡΑΣΙΤΩΝ ΔΙΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ
ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΥ—ΚΑΡΔΑΜΑΤΗ

Πᾶσαι αἱ χρωστικαὶ μέθοδοι, αἵτινες συνίστανται εἰς τὴν μῖξιν ἀλκαλικοῦ διαλύματος κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου μετὰ διαλύματος ἠωσίνης, χρωματίζουσι τοὺς πυρῆνας τῶν ἑλοπαρασίτων ἰωδοερύθρως, τὸ δὲ σῶμα αὐτῶν κυανῶς, ἀλλὰ δὲν παρέχουσι πάντοτε σταθερὰ καὶ ὁμοιόμορφα ἀποτελέσματα, τινὲς δὲ μάλιστα εἶνε καὶ λίαν πολύπλοκοι.

Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει δυσχερέστατα χρωματίζονται ὑπὸ πασῶν

σχεδὸν τῶν μεθόδων τούτων οἱ πυρῆνες τῶν ἡμισεληνοειδῶν, ἰδίᾳ ὅταν τὰ παρασκευάσματα τοῦ αἵματος εἶνε πεπαλαιωμένα. Πρὸς ἐπιτυχῆ λοιπὸν καὶ σταθερὰν χρῶσιν τῶν πυρήνων πάντων τῶν ἑλοπαρασίτων εὕρομεν, ὅτι τὰ μάλιστα συντελεῖ, ἐὰν εἰς τὸ ροδοῦχον κυανοῦν τοῦ μεθυλαινίου προστεθῇ πρὸ τῆς μίξεως αὐτοῦ μετὰ τῆς ἠωσίνης ποσότης τις διαλύματος 1% ἁπλοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἐνισχύει τὴν χρωστικὴν δύναμιν τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου καὶ χρησιμεύει ἅμα ὡς στύμμα, διότι παρασκευάσματα χρωσθέντα πρὸ διετίας καὶ πλέον διατηροῦσιν εἰσέτι ἄριστα τὴν χρῶσιν αὐτῶν. Ὡς δ' εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστὸν ἐν τοῖς πεπαλαιωμένοις διαλύμασι τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου ἀναπτύσσεται, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἔρευναι τοῦ *Nocht*, ἐξ ἀποσυνθέσεως αὐτοῦ ἐρυθρὸν χρῶμα (=*rothe aus Methylenblau*), ὅπερ ἐνισχυόμενον τῇ προσθήκῃ διαλύματος ἠωσίνης χρωννύει ἰωδοερύθρως τοὺς πυρῆνας τῶν ἑλοπαρασίτων. Τὸ χρωστικὸν δὲ στοιχεῖον τοῦ ἐρυθροῦ τούτου χρώματος εἶνε κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ *Michaelis* οὐσία τις, ἣν ἀπεκάλεσε *Methylen-azure* καὶ ἣν ἀπεμόνωσεν εἶτα ὁ *Giemsa*. Διάλυμα τῆς οὐσίας ταύτης μιγνύμενον μετὰ διαλύματος ἠωσίνης χρωματίζει ἰωδοερύθρως τοὺς πυρῆνας τῶν ἑλοπαρασίτων· ἡ χρωστικὴ ὅμως δύναμις αὐτῆς αὐξάνει, ἂν πρὸ τῆς μίξεως μετὰ τῆς ἠωσίνης προσθέσωμεν αὐτῇ διάλυμα ἁπλοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου. Ὅ,τι δὲ συμβαίνει ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, φαίνεται, ὅτι γίνεται ἀναμφιβόλως καὶ ὅταν ἀντὶ τοῦ *azure* μεταχειριζώμεθα διάλυμα κυανοῦν τοῦ μεθυλαινίου.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως μόνη ἡ προσθήκη αὕτη τοῦ ἁπλοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σταθερῶν ἀποτελεσμάτων, ἅπερ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης πάντοτε ἔσχομεν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται, ἵνα καὶ τὸ διάλυμα τῆς ἠωσίνης εἶνε λίαν πρόσφατον, διότι τὸ πεπαλαιωμένον τοιοῦτον παρέχει ἧττον καλά, ὡς τὰ πολλὰ δὲ καὶ ἀσταθῆ, ἀποτελέσματα. Ἕτερος τέλος ὅρος πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς χρώσεως εἶνε καὶ ἡ τηρητέα μεταξὺ τῶν διαφόρων διαλυμάτων ἀναλογία κατὰ τὴν μίξιν αὐτῶν.

Ποιούμεθα δὲ τὰ ἑξῆς τρία διαλύματα:

α') Διάλυμα 1% κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου *Hœchst* μετὰ 0,30 ἀνθρακικοῦ νατρίου κρυσταλλικοῦ, ὅπερ κονιοποιοῦμεν ἀμέσως πρὸ τῆς διαλύσεως. Τὸ διάλυμα τοῦτο θέτομεν πρὸς ὡρίμανσιν ἐπὶ 2—3 ἡμέρας ἐν κλιβάνῳ ὑπὸ σταθερὰν θερμοκρασίαν 55°, ἢ ἀφίνομεν ἐν τῇ θερμοκρασίᾳ τοῦ δωματίου ἐπὶ 1—2 μῆνας.

Τὸ διάλυμα δὲ τοῦτο, ὁπωσδήποτε ὡριμάσαν χρωννύει τόσῳ κάλλιον, ὅσῳ εἶνε μᾶλλον πεπαλαιωμένον.

β') Ἁπλοῦν διάλυμα 1 $^0/_0$ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου τοῦ Hœchst.

γ') Διάλυμα 1$^0/_{00}$ ἠωσίνης BA extra Hœchst.

Πρὸς χρῶσιν δὲ λαμβάνομεν ἐκ τοῦ πρώτου μὲν διαλύματος 3 κ. ἑκστμ., ἐκ τοῦ δευτέρου δὲ 1 κ. ἑκστμ. καὶ ἐκ τοῦ τρίτου 10 κ. ἑκστμ. καὶ θέτομεν αὐτὰ κεχωρισμένως ἐντὸς ὑαλίνων δοχείων καθαρῶν [1].

Νῦν δ' ἕκαστον τῶν ὑγρῶν τούτων ἀραιοῦμεν διὰ 10 κ. ἑκστμ. ὕδατος ἀπεσταγμένου καὶ μιγνύομεν αὐτὰ ταχέως ὡς ἑξῆς:

Μεταγγίζομεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς δοχείου εἰς τὸ ἕτερον τρὶς ἢ τετράκις, πρῶτον τὰ δύο κυανᾶ διαλύματα, εἶτα δὲ τὸ μῖγμα τούτων χέομεν ἐν τῷ ἠραιωμένῳ διαλύματι τῆς ἠωσίνης καὶ τὸ σύνολον χέομεν ἐντὸς τοῦ ὑαλίνου δοχείου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔχομεν τοποθετήσει ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἀντικειμενοφόρους πλάκας τὰς φερούσας ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν ἐπιφανειῶν αὐτῶν τὴν στιβάδα τοῦ πρὸς ἐξέτασιν αἵματος.

Τὰ παρασκευάσματα ταῦτα τοῦ αἵματος τοποθετοῦμεν συνήθως ἐντὸς ἀβαθῶν δοχείων καὶ οὕτως, ὥστε νὰ στηρίζωνται διὰ τοῦ ἑνὸς μὲν αὐτῶν πέρατος ἐπὶ λεπτῆς ὑαλίνου ῥάβδου, τεθειμένης ἐντὸς δοχείου, διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐπὶ τοῦ πυθμένος τούτου. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐναπομένει μεταξὺ τῆς ἐπιφανείας τοῦ παρασκευάσματος, τῆς φερούσης τὸ αἷμα, καὶ τοῦ πυθμένος τοῦ δοχείου ἀρκετὸς χῶρος πρὸς κυκλοφορίαν τοῦ πρὸς χρῶσιν ὑγροῦ.

Ἐντὸς τοῦ χρωστικοῦ τούτου ὑγροῦ ἀφίνομεν τὸ παρασκεύασμα τοῦ αἵματος ἐπὶ $^1/_4$ τῆς ὥρας. Ἡ θέρμανσις τοῦ ὑγροῦ εἶνε ὅλως περιττή. Εἶτα δ' ἐξάγομεν ταῦτα καὶ πλύνομεν, κρατοῦντες αὐτὰ ὑπὸ κρουνὸν ὕδατος κοινοῦ, ὅπερ ἀφίνομεν νὰ καταπέσῃ μεθ' ὅλης τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ παρασκευάσματος τῆς φερούσης τὸ αἷμα. Εἶτα δὲ πλύνομεν δι' ὕδατος ἀπεσταγμένου καὶ στεγνοῦμεν εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ κώδωνα ὑάλινον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς κόνεως.

Διὰ τῆς πλύσεως ταύτης τὰ παρασκευάσματα καθαίρονται ἀπὸ παντὸς ἰζήματος, οὐχὶ ὅμως πάντοτε. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον πράττομεν

---

[1] Πρὸς χρῶσιν τῶν παρασίτων Danilewsky καὶ τῶν τρυπανοσωμάτων, ὑπὸ πᾶσαν δ' ἔποψιν θαυμασίαν, προσθέτομεν ἀντὶ 10 ἐκ τοῦ διαλύματος τῆς ἠωσίνης 11 κ. ἑκστμ. καὶ ἐμβαπτίζομεν τὰ παρασκευάσματα μετὰ τὴν μῖξιν καὶ τῶν τριῶν ὑγρῶν ἐπὶ 24 ὥρας, ὡς ἀνεφέραμεν ἐν τῷ σχετικῷ κεφαλαίῳ.

συνήθως ὡς ἑξῆς: Ἐνῷ δηλαδὴ πλύνομεν ὑπὸ τὸν κρουνόν, προστρίβομεν τὴν φέρουσαν τὴν στιβάδα τοῦ αἵματος ἐπιφάνειαν διὰ τοῦ λιχανοῦ ἡμῶν ἐπί τινα δευτερόλεπτα ἐλαφρῶς. Διὰ τῆς προστριβῆς δὲ ταύτης ἀπαλλάσσεται τὸ παρασκεύασμα ἀπὸ παντὸς ἴχνους ἰζήματος καθιστάμενον οὕτω καθαρώτατον, οὐδεμίαν δὲ ἡ στιβὰς τοῦ αἵματος ὑφίσταται βλάβην. Μόνον δ' ὅταν αὕτη εἶνε παχεῖα ἢ ὅταν εἶνε λίαν πρόσφατος, δύνανται διὰ τῆς προστριβῆς νὰ ἀποσπασθῶσιν αἱμοσφαίριά τινα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ τὰς ἱστολογικὰς ἡμῶν ἐρεύνας προτιμῶμεν νὰ μονιμοποιῶμεν καὶ χρωματίζωμεν τὸ αἷμα τὴν ἐπιοῦσαν ἢ μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν τινων ἀπὸ τῆς λήψεως αὐτοῦ, ἵνα καλῶς ξηραινόμενον προσφύσῃ τελειότερον ἐπὶ τῆς πλακός, ὁπότε ἡ προστριβὴ μόνον καθαίρει, ἀλλὰ δὲν ζημιοῖ τὸ παρασκεύασμα τὸ παράπαν. Τὰ παλαιὰ δὲ παρασκευάσματα προσφάτως ὅμως μονιμοποιηθέντα ἀντέχουσι καὶ εἰς λίαν ἰσχυρὰν προστριβὴν χωρὶς νὰ ἀποσπασθῇ οὐδὲ ἓν αἱμοσφαίριον, ἀρκεῖ μόνον ἡ στιβὰς νὰ μὴ εἶνε παχεῖα.

Συνιστῶμεν λοιπὸν θερμῶς τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ καθαρισμοῦ τῶν παρασκευασμάτων, ὅστις ἔδωκεν ἡμῖν ἄριστα πάντοτε ἀποτελέσματα, διότι ἀπαλλάσσει αὐτὰ παντὸς ἰζήματος, τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξις δύναται νὰ καταστήσῃ δυσχερῆ πολλάκις τὴν ἐξέτασιν καὶ σπουδὴν τῶν ἑλοπαρασίτων.

Διὰ τῆς χρώσεως ταύτης καὶ τοῦ τρόπου τούτου τῆς πλύσεως δὲν παρατηρεῖται ὑπέρχρωσις, ἐὰν δέ ποτε τοιαύτη ἤθελε συμβῇ, αἴρεται αὕτη ἄνευ βλάβης τινός, ἐὰν πλύνωμεν ἐπὶ 1 δευτερόλεπτον τὸ παρασκεύασμα δι' οἰνοπνεύματος 96^{0}, ἢ διὰ τοῦ ὑγροῦ τοῦ Zelnow (κυανοῦ τοῦ μεθυλ. 1 γραμ., ὕδατος ἀπεστ. 200 κυβ. ἑκατμ., ὀξικοῦ ὀξέος $^{1}/_{2}$ κυβ. ἑκατμ.) ἠραιωμένου δι' ὕδατος ἀπεσταγμένου εἰς τὸ τριπλάσιον ἐπὶ 2—3 δευτερόλεπτα.

Δέον δὲ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ χρωστικὴ ἱκανότης τοῦ μίγματος, οὗτινος ποιούμεθα χρῆσιν, δὲν ἐξαντλεῖται διὰ τῆς χρώσεως τῶν πρώτων παρασκευασμάτων καὶ δυνάμεθα πολλὰ τοιαῦτα διαδοχικῶς ἐν αὐτῇ νὰ χρώσωμεν μετ' ἀρίστων ἀποτελεσμάτων. Δυνάμεθα μάλιστα καὶ μετὰ πάροδον 24 ὡρῶν νὰ χρώσωμεν ἀσφαλῶς διὰ τοῦ ὑγροῦ τούτου.

Ἡ χρῶσις δ' ἐπιτυγχάνει πάντοτε ἐν οἱῳδήποτε ὑγρῷ καὶ ἂν ἐγένετο ἡ στερέωσις τῆς στιβάδος τοῦ αἵματος. Συνήθως δὲ πρὸς στερέωσιν μεταχειριζόμεθα ἓν ἐκ τῶν ἀκολούθων τριῶν ὑγρῶν, ἤτοι:

α΄) Μῖγμα ἴσων μερῶν οἰνοπνεύματος καὶ αἰθέρος ἐπὶ 15—20 λ. ὥρας.

β΄) Οἰνόπνευμα ἄνυδρον ἐπὶ 20 λ. ὥρας.

γ΄) Φορμαλίνην κατὰ Reuter (10 μ. φορμαλίνης καὶ 90 μ. οἰνοπνεύματος ἀνύδρου)· ἐν τῷ ὑγρῷ τούτῳ ἀφίνομεν τὰ παρασκευάσματα ἐπί τινα δευτερόλεπτα μόνον καὶ εἶτα ἀμέσως πλύνομεν ἀφθόνως ἐν ὕδατι ἀπεσταγμένῳ.

Συνιστῶμεν δὲ θερμῶς, ἵνα ἡ στερέωσις τῆς στιβάδος γίγνηται ὡς οἷόν τε πρόσφατος καὶ εἰ δυνατὸν εὐθὺς πρὸ τῆς χρώσεως, διότι ἄλλως ἡ χρῶσις δύναται νὰ ἀποτύχῃ. Τοὐναντίον δὲ ὁ χρόνος τῆς λήψεως τοῦ αἵματος δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς χρώσεως. Πάντοτε ὅμως εἰς προσφάτως ληφθὲν αἷμα ἡ χρῶσις τῶν παρασίτων εἶνε ζωηροτέρα.

Πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῶν ἑλοπαρασίτων χρωματίζονται ἐν ξηροῖς παρασκευάσμασι καθισταμένου διὰ τῆς μεθόδου ταύτης τοῦ μὲν σώματος αὐτῶν κυανοῦ διαφόρου ἐντάσεως, τοῦ δὲ πυρῆνος ἰωδοερύθρου. Τῶν δακτυλιοειδῶν ὅμως δὲν χρώννυται ὁλόκληρος ὁ πυρήν, ἀλλὰ μόνον τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης.

Ζωηρότερον χρωματίζονται τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν παρασκευάσμασι μονιμοποιηθεῖσι δι᾽ ἁπλοῦ ἀνύδρου οἰνοπνεύματος.

Δυνάμεθα δὲ καὶ ζῶντα νὰ χρώσωμεν τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν νωπῷ αἵματι. Πρὸς τοῦτο πράττομεν ὡς ἑξῆς: Θέτομεν ἀντικειμενοφόρους πλάκας ἐντὸς τοῦ χρωστικοῦ μίγματος ἐπὶ $^1/_2$—1 ὥραν καὶ εἶτα πλύνομεν αὐτὰς καλῶς διὰ κοινοῦ καὶ εἶτα δι᾽ ἀπεσταγμένου ὕδατος. Διὰ τῆς πλύσεως ταύτης τὸ μὲν κυανοῦν χρῶμα ἐκπλύνεται, μένουσι δὲ αἱ πλάκες κεχρωσμέναι βαθέως ἰωδοέρυθροι, ἃς οὕτω παρασκευασθείσας φυλάσσομεν τυλίσσοντες ἐντὸς χάρτου ἀπορροφητικοῦ. Ὅπως δὲ χρώσωμεν νωπὸν αἷμα, θέτομεν μίαν σταγόνα τούτου ἐπὶ μιᾶς τῶν πλακῶν τούτων καὶ καλύπτομεν διὰ καλυπτηρίου ὑάλου, ἧς τὰ ὅρια φράσσομεν διὰ παραφίνης. Τούτου δὲ γενομένου, ἀποκαθαίρομεν τοῦ χρώματος τὴν ἀντίθετον τῆς ὑάλου ἐπιφάνειαν δι᾽ ὀθόνης βεβρεγμένης ἐν ὕδατι.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς χρώσεως τὸ μὲν πρωτόπλασμα τῶν δακτυλιοειδῶν παρασίτων ἢ δὲν χρώννυται ποσῶς, ὡς τὸ τῶν δακτυλιοειδῶν Praecox, ἢ χρώννυται ἀσθενῶς καθιστάμενον κυανοῦν πρὸς τὸ φαιόν, τὸ κοκκίον ὅμως τῆς χρωματίνης χρώννυται πάντοτε καθι-

στάμενον σκωριόχρουν. Οἱ σχίζοντες χρώννυνται ἐλαφρῶς κυανοῖ, ὁ δὲ πυρὴν αὐτῶν ἰώδης. Οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται χρώννυνται ζωηρῶς κυανοῖ, ὁ πυρὴν ὅμως αὐτῶν μένει ἄχρους. Περὶ αὐτοὺς δὲ τὸ ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον σχηματίζει εἶδος περιβλήματος ἀχρόου. Τὰ κοκκία τῆς μελαίνης χρωστικῆς εἰς μὲν τοὺς σχίζοντας καὶ τοὺς σφαιρικοὺς γαμέτας κινοῦνται ζωηρῶς, εἰς δὲ τοὺς ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας μένουσιν ἀκίνητα.

Μέθοδος ὡσαύτως δίδουσα τὰ αὐτὰ περίπου ἀποτελέσματα εἶνε καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Giemsa ἐπινοηθεῖσα, τροποποίησις δῆλον ὅτι τῆς μεθόδου τοῦ Romanowsky.

Ὁ Giemsa παρασκευάζει πρῶτον διάλυμα ἐκ 3,0 τῆς ὑπ' ἀριθ. 2 κυανούχου (Azur II) ἠωσίνης καὶ 0,8 κυανοῦ ὑπ' ἀριθ. 2 (Azur II) εἰς 250 κυβ. ὑφ. γλυκερίνης χημικῶς καθαρᾶς τοῦ καταστήματος Merk θερμ. 60°, μετὰ δὲ τὴν διάλυσιν προσθέτει 250,0 ἀμυλικοῦ πνεύματος (Kahlbaum I), θερμανθέντος προηγουμένως εἰς 60°, διατηρεῖ δὲ τὸ διάλυμα τοῦτο ἐπὶ 24 ὥρας ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ καὶ διηθεῖ. Ὁπόταν δὲ πρόκειται νὰ χρώσῃ, ἀραιοῖ τὸ διάλυμα ρίπτων σταγόνα αὐτοῦ εἰς ἓν κ. ὑφ. ἀπεσταγμένου ὕδατος 30°—40° καὶ χρωννύει αὐτὸ ἐπὶ 10—15 λεπτὰ τῆς ὥρας.

Ἐπειδὴ ἡ παρασκευὴ τοῦ διαλύματος δὲν εἶνε εὐχερής, ἡ βιομηχανία ἐξεμεταλλεύθη τὴν τροποποίησιν ταύτην καὶ τὸ ἐν Λειψίᾳ κατάστημα τοῦ Grübler παρασκευάζει τὸ ἄνω διάλυμα.

Χρῶσις τῶν μαστιγίων.

Ὡς εἴπομεν προλαβόντως, πρὸς ταχεῖαν ἔκφυσιν τῶν μαστιγίων ἀπὸ τῶν μικρογαμετῶν, ἐκφυομένων τούτων συνήθως μετὰ 25—30 λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς ἐξόδου τοῦ αἵματος ἐκ τῶν ἀγγείων, ἐφαρμόζομεν τὴν μέθοδον τοῦ Manson. Ὁ Ἄγγλος οὗτος συγγραφεὺς ὑγραίνων διὰ τῆς ἀναπνοῆς τὴν ἀντικειμενοφόρον πλάκα, θέτει ἐπ' αὐτῆς μεγάλην σταγόνα αἵματος ἀνθρώπου φέροντος ἐν αὐτῷ πολλοὺς ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας καὶ στρώννυσι ταύτην κατὰ μῆκος τοῦ ἄξονος τῆς ἀντικειμενοφόρου. Ἵνα δ' ἐμποδίσῃ τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ αἵματος θέτει τὴν ἀντικειμενοφόρον ὑπὸ κώδωνα ἢ εἰς ὑγρὸν θάλαμον. Μετὰ πάροδον ³/₄ τῆς ὥρας τὰ μαστίγια ἐκφύονται, προσηλοῦμεν τότε τὸ ἐπὶ τῆς πλακὸς αἷμα εἰς τὸν ἀέρα ἢ ἄνωθεν μικρᾶς φλογός. Ἀφαιροῦμεν δὲ τὴν αἱμοσφαιρίνην ἢ ἐμβαπτίζοντες τὸ παρασκεύασμα εἰς διά-

λυμα 10—20 : 100 ὀξικοῦ ὀξέος ἢ τοὐθ᾽ ὅπερ προτιμότερον ἐμβαπτίζοντες τοῦτο ἀπ᾽ εὐθείας ἢ εἰς διάλυμα Giemsa ἢ εἰς τὸ διάλυμα τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν τῆς μεθόδου ἡμῶν. Ὁ πυρὴν τῶν μαστιγίων χρώννυται ἰωδοέρυθρος, τὸ δὲ πρωτόπλασμα ἐλαφρῶς κυανοῦν. Τελευταίως ἐτροποποιήσαμεν τὴν μέθοδον ταύτην ὡς ἑξῆς: Ἐπὶ τῆς ἐξαχθείσης ἀπὸ τοῦ δακτύλου σταγόνος τοῦ αἵματος ἀναμιγνύομεν ἴσον ποσὸν ὕδατος ἢ φυσιολογικοῦ ὀρροῦ, καὶ προκειμένου μὲν περὶ γαμετῶν οὐ μόνον ἡ ἔκφυσις τῶν μαστιγίων γίγνεται ταχυτέρα, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ μορφαὶ τῶν παρασίτων ἐν γένει ταχύτερον ἀναπτύσσονται. Τὸν τρόπον τοῦτον μετεχειρίσθημεν καὶ κατὰ τὴν σπουδὴν τῶν παρασίτων τῶν πτηνῶν, διαφυλάσσομεν δὲ παρασκευάσματα γαμετῶν Danilewsky μετὰ μαστιγίων ἐξόχως κεχρωσμένων.

Χρῶσις ζώντων ἑλοπαρασίτων.

Πρὸς χρῶσιν τῶν ζώντων ἑλοπαρασίτων ἐνεργοῦμεν ὡς ἑξῆς:

Εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀντικειμενοφόρου πλακὸς θέτομεν σταγόνα ὑδατώδους διαλύματος κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου, κεκορεσμένου καὶ διηθημένου, ἐκτείνομεν ταύτην κατὰ τὸν ἄξονα τῆς ἀντικειμενοφόρου, ξηραίνομεν καὶ διὰ τῆς πλακὸς ταύτης κεχρωσμένης ἤδη, λαμβάνομεν σταγονίδιον αἵματος περιέχοντος ἑλοπαράσιτα ἐπιθέτοντες καλυπτῆρα. Μετὰ λεπτά τινα τῶν ἑλοπαρασίτων τὸ πρωτόπλασμα χρώννυται ἐλαφρῶς.

Καλλιτέραν ὅμως χρῶσιν τῶν ἑλοπαρασίτων ἀποκτῶμεν, χρωννύοντες προηγουμένως καθαρὰς ἀντικειμενοφόρους πλάκας κατὰ τὴν μέθοδον ἡμῶν καὶ ἐπιθέτοντες ἐπὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν τὸν καλυπτῆρα ἔχοντα τὸ σταγονίδιον τοῦ νωποῦ αἵματος.

Μέθοδοι διαγνώσεως τῆς ἑλονοσίας, ἐλλείψει τῶν ἑλοπαρασίτων.

Ἐπὶ περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν προσφάτων ἀσφαλῶς ἀνευρίσκομεν τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι, ὅτε ὅμως ὁ πάσχων ἔλαβε μεγάλην ποσότητα κινίνης, καθίσταται δυσχερὴς ἂν μὴ ἀνέφικτος ἡ ἀνεύρεσις τούτων, ἐκτὸς ὁπόταν πρόκειται περὶ ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν ἐλαφρῶς ἐπηρεαζομένων ὡς γνωστὸν ὑπὸ τῆς κινίνης. Πρὸς τὴν ἀσφαλῆ διάγνωσιν τῆς ἑλονοσίας συντρέχει ἡμᾶς κατ᾽ ἐξοχὴν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ σχέσις τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων πρὸς ἄλληλα.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν τινὰ περὶ τῆς σχέσεως τῶν λευκῶν πρὸς τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια.

Λευκὰ αἱμοσφαίρια.

Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι ἐπὶ 1 m. c. ἀναλογοῦσι 5 ἑκατομμύρια ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων καὶ 8 χιλιάδες περίπου λευκῶν αἱμοσφαιρίων, κατὰ μέσον δ' ὅρον εἶνε γενικῶς ἀποδεδειγμένη ἡ ἀναλογία 1 : 500 ἐρυθρά. Τῶν λευκῶν κυττάρων διακρινομένων εἰς τὰ ἑξῆς εἴδη :

α'. Εἰς τὰ λυμφοκύτταρα, τὰ συνιστάμενα ἀπὸ πυρῆνος κατὰ τὸ κέντρον, πληροῦντος τὸ ὅλον κύτταρον περίπου, ἐκτὸς παρυφῆς τινος λεπτῆς πρωτοπλασματικῆς οὐσίας κατὰ τὴν περιφέρειαν. Τούτων διακρίνομεν τὰ μεγάλα λυμφοκύτταρα ἴσα ὄντα ἢ μικρόν τι μεγαλείτερα τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, καὶ τὰ μικρὰ λυμφοκύτταρα μικρότερα τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου.

Ὡς γνωστὸν δὲ τὰ λυμφοκύτταρα προέρχονται ἐκ τῶν λυμφατικῶν γαγγλίων.

β'. Εἰς τὰ μεγάλα μονοπύρηνα λευκὰ αἱμοσφαίρια, συνιστάμενα ἀπὸ μᾶζαν πρωτοπλασματικὴν ἄνευ κοκκίων μετὰ μεγάλου πυρῆνος περιφερικοῦ καὶ ἔχοντα μέγεθος κυμαινόμενον ἀπὸ τοῦ διπλασίου μέχρι τοῦ τριπλασίου ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου.

γ'. Εἰς τὰ πολυπύρηνα οὐδετερόφιλα λευκὰ αἱμοσφαίρια προερχόμενα ἐκ τῶν μεγάλων μονοπυρήνων, τῶν ὁποίων ὁ ἑνιαῖος πυρὴν ἐτροποποιήθη εἰς πολύλοβον καὶ λίαν ἀνώμαλον, ἀναλογοῦντα δὲ πρὸς 75 : 100 ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια.

δ'. Εἰς τὰ ἠωσινόφιλα, κύτταρα πολυπύρηνα, ὧν τὸ πρωτόπλασμα εἶνε κατάστικτον ἀπὸ λεπτῶν κοκκίων οὐδετεροφίλων καὶ ἀπὸ ἁδρῶν κοκκίων ἠωσινοφίλων.

ε'. Εἰς τὰ Mastzellen κύτταρα λίαν σπάνια, μεγάλα ὡς τὰ πολυπύρηνα λευκὰ αἱμοσφαίρια, πλήρη δὲ ἀπὸ κοκκίων οὐδετεροφίλων ἁδροτάτων καὶ χρωννυμένων διὰ θειονίνης εἰς ἰώδη.

Ἡ φυσιολογικὴ ἀναλογία τῶν λευκῶν κυττάρων ἐπὶ τοῖς 100 ἔχει ὡς ἑξῆς :

Λυμφοκύτταρα μικρὰ καὶ μεγάλα 25—28. Μεγάλα μονοπύρηνα 4—8. Πολυπύρηνα 65. Ἠωσινόφιλα 1—2.

Εἰς σπανίας τινὰς περιπτώσεις ἑλονοσίας ἀπαντᾷ τις ἐν τῷ περι-

φερικῷ αἵματι μεγάλα αἱμοσφαίρια λευκὰ τὰ μυελοκύτταρα. Εἶνε δὲ ταῦτα μεγάλα μονοπύρηνα λευκὰ αἱμοσφαίρια μὲ ἁδρὰ ἠωσινόφιλα κοκκία ἢ μὲ λεπτότατα κοκκία οὐδετερόφιλα ὡς τὰ πολυπύρηνα. Ταῦτα εἰς ἐξαιρετικὰς πάντη περιπτώσεις παρετηρήσαμεν, ἐπ' ἐσχάτων δὲ καὶ παρά τινι γυναικὶ φερούσῃ μεγαλοσπληνίαν.

Συχνότερον τούτων κατὰ πολύ, σχεδὸν δὲ εἰς πᾶν παρασκεύασμα, παρατηροῦμεν ἀθροίσματα κυψελιδώδη ὑφῆς πυρηνικῆς περιγεγραμμένα μάλιστα σπανίως ἀπὸ πρωτοπλασματικῆς οὐσίας, συνηθέστατα δὲ ἄνευ τοιαύτης. Τὰ ἀθροίσματα ταῦτα εἶνε λευκὰ αἱμοσφαίρια ἐκφυλισμένα ἢ μηχανικῶς κατεστραμμένα.

Ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια.

Τὰ ἑλοπαράσιτα ὡς προσβάλλοντα κατ' ἐξοχὴν τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια καὶ δαπάναις τούτων συντηρούμενα, προκαλοῦσι ποικίλας τούτων ἀλλοιώσεις. Τὰς ἐπὶ τοῦ αἵματος βλάβας ὁ Meckel (1847—1850) ἔκτοτε διέκρινε, παρατηρήσας δὲ τὴν ὑποφαίαν χρῶσιν τῶν σπλάγχνων ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν ταύτης εἰς τὸ αἷμα. Τὰ κατὰ φύσιν ἔχοντα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια χρώννυνται καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἐπιφάνειαν, ζωηρότερον δὲ κατὰ τὴν περιφέρειαν καὶ ἐλαφρότερον πρὸς τὸ κέντρον. Ὁπόταν ἐπὶ ἑλονοσίας ἡ ἀναιμία εἶνε ἐλαφρά, τὰ αἱμοσφαίρια κατὰ τὸ κέντρον εἶνε ἀποχρωματισμένα, τὰ δὲ ἐπίλοιπα $^3/_4$ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν εἰσὶν ἐλαφρότερον κεχρωσμένα ἢ τὰ κατὰ φύσιν. Ἐπὶ ἀναιμίας βαθείας μικρά τις παρυφὴ περὶ τὴν περιφέρειαν εἶνε κεχρωσμένη, τὸ λοιπὸν τοῦ αἱμοσφαιρίου μένει ἄχρουν· σπανιώτερον ὁλόκληρον τὸ αἱμοσφαίριον εἶνε τελείως ἄχρουν, ἐνῷ ἄλλα, ὡς ἐπὶ λίαν ἐκσεσημασμένης ἀναιμίας, εἶνε τεφρόχροα ἢ ἰώδη ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῆς αἱμοσφαιρίνης καὶ ἐπιφορτίσεως λευκωματοειδῶν οὐσιῶν (Ehrlich).

Ἐπὶ ἑλειογενοῦς καχεξίας ὡς τὰ πολλὰ ἀπαντῶμεν ἀκανόνιστα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἤτοι ποικιλοκύττωσιν. Ἐνίοτε ἡ ποικιλοκύττωσις εἶνε τεχνητὴ προερχομένη ἐξ ἀδεξιότητος τοῦ στρωννύοντος τὸ αἷμα ἐπὶ τῆς ἀντικειμενοφόρου πλακός. Οὐχ ἧττον τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς λοιμώξεως ἐπηρεάζονται. Οὕτως ἐπὶ λοιμώξεως Ζωηροῦ (Vivax) τὰ αἱμοσφαίρια διογκοῦνται καὶ ἀποχρωματίζονται, ἐπὶ λοιμώξεως Τεταρταίου συστέλλονται μικρόν τι, ἐπὶ δὲ τοῦ Πρoώρου (Praecox) λαμβάνουσι ποικίλας διαστάσεις. Εἰς ἐξαιρετικάς τινας περιπτώσεις ἐπὶ λοιμώξεως Praecox παρετηρήσαμεν ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια

ἐλεύθερα παρασίτων πενταπλασίως διωγκωμένα τοῦ φυσιολογικοῦ, (γιγαντοκύτταρα). Ἐνίοτε ἀπαντῶμεν καὶ ἐμπύρηνα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, ταῦτα δὲ σπανίως παρετηρήσαμεν ἐπὶ βαθείας ἀναιμίας ὡς καὶ ἐπί τινων θηλαζόντων. Τὰ ἐμπύρηνα ταῦτα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἔχουσι μικρὸν πυρῆνα σφαιρικὸν μεθ' ἑνὸς ἐνίοτε ἢ πλειοτέρων φύτρων μικρῶν, χρωννύμενον διὰ τῆς διπλῆς χρώσεως εἰς λίαν βαθέως πρασινομέλανα. Ἐπὶ τῶν ἑλονοσούντων δ' ὁσάκις ἔτυχε νὰ παρατηρήσωμεν ἐμπύρηνα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἦσαν τῆς μορφῆς τῶν normoblastes.

Μικροκύττωσιν ἅπαξ παρετηρήσαμεν ἐπὶ ἐντόνου καχεξίας.

Ἐρευνῶντες ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον αἷμα ἑλονοσοῦντος ἀνευρίσκομεν κατὰ κανόνα τὰ αἱμοπετάλια τοῦ Bizzozero καὶ Laker ἢ αἱματοβλάστας τοῦ Hayem ἐν ποσότητι πλέον ἢ ἧττον μεγάλῃ. Εἶνε δὲ τὰ αἱμοπετάλια ταῦτα σωμάτια ποικίλων διαστάσεων μέχρις $^1/_3$—$^1/_2$ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου ἔχοντα προσεκβολὰς καὶ ἀπαντῶντα κατ' ἀθροίσματα ἀπὸ 6—50 τὸν ἀριθμόν. Σπανίως εἶνε μεμονωμένα, ὁπόταν δ' αἱματοβλάστης τις τύχῃ μεμονωμένος ἐπὶ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου, δύναται νὰ πλανήσῃ τὸν ἄπειρον παρατηρητήν, καὶ ἐκλάβῃ τοῦτον ὡς ἑλοπαράσιτον.

Τοὺς αἱματοβλάστας ἀπαντῶμεν πλείονας κατὰ τὸ ποσὸν ἐπὶ αἱμοσφαιρινουρικοῦ παροξυσμοῦ.

Στίξις Plehn. Ἐκτὸς τῶν ἀλλοιώσεων τούτων συχνῶς ἀπαντῶμεν ἐπὶ ἑλονοσούντων ἐρυθρά τινα αἱμοσφαίρια φέροντα στίξιν βασεόφιλον, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ A. Plehn[1] ἀπέδωκε παθογνωμονικὴν σημασίαν, θεωρήσας τὰ στίγματα ταῦτα ὡς ἀρχικὴν μορφὴν τῶν ἑλοπαρασίτων. Τὴν στίξιν Plehn ἀνεξαρτήτως τοῦ εἴδους τοῦ ἑλοπαρασίτου τοῦ προκαλοῦντος τὴν λοίμωξιν ἀνεύρομεν εἰς πολλὰς τῶν περιπτώσεων ἑλονοσίας, ἐξετάσαντες δὲ παραβολικῶς ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀρρώστων πασχόντων ἐκ νευρικοῦ πυρετοῦ, ἐξ ὑστερισμοῦ, ἐκ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ἐκ κυνάγχης καταρροϊκῆς, ἐξ ἑλοτυφώσεως, ἐξ ὀξείας φυματιώσεως, ἐκ βρογχικοῦ κατάρρου, ἐξ ἐφημέρου πυρετοῦ καὶ ἐκ ποικίλων δυσπεψιῶν, ἔτι δὲ ἐξετάσαντες καὶ τὸ αἷμα 35 ὑγιῶν ἀτόμων δὲν ἀνεύρο-

---

[1] A. Plehn Soc. de méd. de Berlin 31 Mai 1899 et Weiteres über Malaria Iena. 1091.

μεν τὴν στίξιν ταύτην ἢ ἅπαξ μόνον ἐπί τινος ἀτόμου διατελοῦντος ἐν ἀναρρώσει ἐξ ἐντερικῆς μολύνσεως.

Τινὲς θεωροῦσι τὴν στίξιν ταύτην ὡς σύμπτωμα ἐκφυλίσεως τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ὁ δὲ Schmidt τοὐναντίον θεωρεῖ ταύτην ὡς σύμπτωμα ἀναγεννήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, διότι παρετήρησε πολλὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων φέροντα τὴν στίξιν ταύτην κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν.

*
* *

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ θέμα ἡμῶν, τῆς διαγνώσεως τοῦτ' ἔστι τῆς ἑλονοσίας ἐν περιπτώσει ἀπουσίας τῶν ἑλοπαρασίτων ἀπὸ τοῦ περιφερικοῦ αἵματος.

Ὡς γνωστόν, σύμπτωμα ἑκάστης περίπου λοιμώξεως εἶνε ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων, ἐπὶ ἑλονοσίας δὲ τοῦτο κατ' ἐξοχὴν παρατηρεῖται, καὶ ἐνῷ ἀπαντᾷ καταπληκτικὴ ἡ αὔξησις τῶν μονοπυρήνων λευκῶν αἱμοσφαιρίων, ἐν ταὐτῷ παρατηρεῖται ἐλάττωσις τῶν λευκῶν πολυπυρήνων, ὡς καὶ τῶν λυμφοκυττάρων.

Ἡ ἐπὶ ἑλονοσίας ὑπερλευκοκύττωσις ἐσπουδάσθη πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν Kelsch, Metchnikoff, Dionisi, Bastianelli, Vincent κλπ. τελευταίως δὲ ἡ μονοπύρηνος ὑπερλευκοκύττωσις ὑπὸ τῶν Billet, Stephens et Christophers, Strzelbitzky, Rogers, Billings, Delmay κ.λ. Ὁ Dionisi παρετήρησεν ὑπολευκοκύττωσιν κατὰ τὸ στάδιον τοῦ παροξυσμοῦ. Ἐπί τινων δ' ἀσθενῶν τὰ λευκὰ πρὸς τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια ἀναλογοῦσιν 1:2000 ὡς καὶ 1: 4000. Ὁ Kelsh παρετήρησε τοὐναντίον παροδικὴν αὔξησιν τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων εἴς τινας τῶν ἀσθενῶν του, ὁ δὲ Bastianelli αὔξησιν τῶν μονοπυρήνων καὶ ἐλάττωσιν τῶν πολυπυρήνων.

Κατὰ τὸν Billings ὁ ἀριθμὸς τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων φθάνει τὸ ὕψιστον εἰς τοὺς ἠπίους τριταίους καὶ τὸν τεταρταῖον δύο ἢ τρεῖς ὥρας μετὰ τὸ ῥῖγος, βαθμηδὸν ἐπέρχεται ἐλάττωσις, ἧς τὸ ὕψιστον ἀπαντᾷ κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ παροξυσμοῦ.

Τὰς ἄχρι τοῦδε γενομένας παρατηρήσεις τῆς ἐπὶ ἑλονοσίας ὑπερλευκοκυττώσεως συνοψίζομεν ἐν τοῖς ἑξῆς:

Δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἀπαντᾷ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων, ἐκδηλουμένη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τῷ αἵματι.

Κατὰ τὰς ἀπαρχὰς τοῦ ῥίγους ὁ ἀριθμὸς τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων αὐξάνει μεγάλως, μεθ' ὃ ἄρχεται ὑπολευκοκύττωσις κυμαινομένη ἀπὸ 1 : 1500 ἐρυθρὰ μέχρις 1 : 1860 ἤτοι ἀπὸ 3 μέχρι 2000 καὶ μεῖον ἔτι εἰς ἕκαστον m. c. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ ῥίγους ἄρχεται ὑπερλευκοκύττωσις παρατεινομένη καθ' ὅλον τὸ στάδιον τοῦ πυρετοῦ μέχρις ἐφιδρώσεως, ὁπότε τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια ἀπὸ 2,000 αὐξάνουσι τὸν ἀριθμὸν μέχρις 25—30,000 ἕκαστον m c. Ἐπὶ ἀμφημερινοῦ ἡ ὑπερλευκοκύττωσις παρατείνεται μέχρις τῆς νέας σπορoποιήσεως, ἤτοι μετὰ 24 ὥρας, τὸ δὲ ὕψιστον τῆς ὑπερλευκοκυττώσεως ἐπὶ τριταίου ἀπαντᾷ μετὰ 48 καὶ τὸ ὕψιστον ταύτης ἐπὶ τεταρταίου μετὰ 72 ὥρας. Ὅθεν ἀπαντᾷ κύκλος ἑλειογενοῦς ὑπερλευκοκυττώσεως, τὸ ὕψιστον τοῦ ὁποίου συμπίπτει πρὸς τὴν σπορoποίησιν ἑκάστου εἴδους ἑλοπαρασίτων.

Ἡ ὑπερλευκοκύττωσις αὕτη εἶνε σταθερῶς μονοπύρηνος λυμφοκύττωσις ἤτοι μικρὰ μονοπύρηνα λυμφοκύτταρα, ὧν ὁ πυρὴν κατέχει περίπου ὁλόκληρον τὸ κύτταρον.

Ἐν περιπτώσει πολυπυρήνου ὑπερλευκοκυττώσεως ἐλέγχεται παρεμπίπτουσα μόλυνσις (πνευμονοκόκκου, στρεπτοκόκκου, σταφυλοκόκκου, βακίλλου τοῦ Eberth, κωλοβακίλλου κ.λ.)

Τὰ πολυπύρηνα οὐδετερόφιλα ἐλαττοῦνται εἰς 30—20 : 100 ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια.

Τὰ ἠωσινόφιλα κύτταρα ἐξαφανίζονται τελείως κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πυρετοῦ, πληθύνονται δὲ κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν.

Ἡ ὑπερλευκοκύττωσις δ' αὕτη ἀπαντᾷ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν διαλειπόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν συνεχῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν μεγαλοσπληνιῶν.

Κατὰ τὸν Rogers αὔξησις 12 : 100 τῶν μεγάλων μονοπυρήνων δεικνύει μόλυνσιν ἑλονοσίας πρόσφατον.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν φυσιολογικὴν αἱματολογικὴν σύνθεσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὑφισταμένην μεγάλην διαφορὰν τῆς ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας αἱματολογικῆς συνθέσεως, κατανοεῖ πᾶς τις, ὁπόσον μεγάλως δύναται νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ἑλονοσίας ἡ ἔρευνα τῆς σχέσεως τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων.

Ἐκτὸς τῆς ἐκ τῆς ἑλονοσίας ὑπερλευκοκυττώσεως οὐχ ἧττον ἀπαντᾷ τοιαύτη καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῆς κινίνης. Ὁ Billet μάλιστα ὁ ἀποδείξας ὅτι ἡ χρῆσις τῆς κινίνης ἐπιτείνει τὴν μονοπύρηνον ὑπερλευκοκύττωσιν τῆς ἑλονοσίας, ἀποδίδει τὴν ἐπίκτητον ἀνοσίαν εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς ὑπερλευκοκυττώσεως ταύτης. Κατὰ τὸν Billet 3—5 ὥρας

μετὰ τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ἄρχεται ὑπολευκοκκύτωσις, ταύτην ἀκολουθεῖ ὑπερλευκοκύττωσις 10—12 ὥρας μετὰ τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ἀρχομένη καὶ προκαλοῦσα μονοπύρηνον ὑπερλευκοκύττωσιν. Ἡ ἐκ κινίνης ὑπερλευκοκύττωσις ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἑλειογενῆ ὑπερλευκοκύττωσιν διατηρεῖται ἐφ' ὅσον ὑφίστανται τὰ αἱματοζφάρια ἐν τῷ αἵματι καὶ ἀκολουθεῖ ἡ διὰ κινίνης θεραπεία.

*
* *

Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἄχρι τοῦδε ἀνεφέραμεν σχετικῶς πρὸς τὴν διάγνωσιν τῆς ἑλονοσίας, προσθέτομεν παρατηρήσεις τινὰς ἔτι, ἃς ἐπορίσθημεν σπουδάζοντες τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1905 πανδημίαν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐν τῷ δήμῳ Ὠρωπίων. Αἱ παρατηρήσεις δ' ἡμῶν αὗται περιστρέφονται κυρίως εἰς δύο σημεῖα συμβάλλοντα κατὰ πολὺ εἰς τὴν διάγνωσιν.

Ὡς ἀνεφέραμεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς βιολογικῆς σπουδῆς τῶν ἑλοπαρασίτων, ἐξετάζοντες αἷμα ἑλονοσοῦντος παρατηροῦμεν ἐπί τινων ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ὡς καὶ ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος ἐλεύθερά τινα κοκκία χρωματίνης ζωηρῶς ἰωδοερύθρως κεχρωσμένα, παρ' αὐτὰ δὲ καὶ κοκκία μελανὰ ὡς καὶ σωμάτια ἀποτελούμενα ἐκ τοιούτων μελανῶν κοκκίων μεγάλων περιβαλλομένων ὑπὸ σώματος ὑαλοειδοῦς μὴ χρωννυμένου. Τὰ σωμάτια ταῦτα, ἤτοι τά τε ἐλεύθερα κοκκία καὶ τὰ ὑπὸ ὑαλοσώματος περιβαλλόμενα, εἶναι παράσιτα νεκρά.

Τὰ κοκκία ταῦτα διακρίνομεν εἰς δύο εἴδη:

1) Εἰς κοκκία μελανὰ μικρά, ὁτὲ μὲν μονήρη, ὁτὲ δὲ διπλᾶ ἀφιστάμενα ἀλλήλων, ὡς τὰ ἐπὶ τῶν δακτυλιοειδῶν παρατηρούμενα διπλᾶ ἐνίοτε κοκκία τῆς χρωματίνης, καὶ

2) Εἰς κοκκία μελανὰ μεγάλα ἢ κηλῖδας.

Ἡ παρουσία τῶν μελανῶν τούτων κοκκίων, μικρῶν ἢ μεγάλων, ἔχει πολλὴν σημασίαν, διότι αὐτὴ καὶ μόνη ἀρκεῖ, ὅπως ἐν ἀπουσίᾳ τῶν ἑλοπαρασίτων ἀπὸ τῆς κυκλοφορίας διαγνώσωμεν τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν.

Τὰ μελανὰ δὲ ταῦτα κοκκία ὑπὸ ἔποψιν διαγνωστικὴν ἔχουσιν ἀληθῶς μεγίστην σημασίαν, καθότι ἐπὶ ἑλείας μιάνσεως μόνον ἀπαντῶσιν, οὐδέποτε δὲ εἰς τὸ αἷμα ὑγιῶν ἢ καὶ πασχόντων ἐκ ποικίλων ἄλλων νόσων. Καὶ τὰ μὲν μικρὰ μελανὰ κοκκία ἐκπροσωποῦσι συνήθως τὰ νεκρωθέντα κοκκία τῆς χρωματίνης τῶν δακτυλιοειδῶν παρασίτων, ὡς

δεικνύουσι τὰ ὑπ' ἀριθὸν 1—4 αἱμοσφαίρια. Τὰ δὲ μεγάλα κοκκία ἑνιαῖα ἢ καὶ διπλᾶ, τὰ πλησίον ἀλλήλων κείμενα, (ὡς δεικνύουσι τὰ

ΠΙΝΑΞ 12ος

ὑπ' ἀριθ. 5—8 αἱμοσφαίρια) ἐκπροσωποῦσι τὴν συγκεντρωθεῖσαν μελαγχρωστικὴν τῶν μεγάλων σφαιρικῶν παρασίτων καὶ μαρτυροῦσι

τὴν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι προϋπαρξιν ἑλοπαρασίτων μεγάλων, συνηθέστερον δὲ τοῦ ἠπίου τριταίου (*vivax*), ἤδη ἐξαφανισθέντων. Ὅθεν ἡ ἀνεύρεσις τῶν μελανῶν τούτων κοκκίων δύναται οὐ μόνον νὰ θέσῃ τὴν διάγνωσιν τῆς ἑλονοσίας, ἀλλὰ καὶ τὸν καθορισμὸν ἔτι τοῦ εἴδους τοῦ προκαλέσαντος τὴν λοίμωξιν ἑλοπαρασίτου ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου τοῦ κοκκίου, ἐὰν λάβωμεν μάλιστα ὑπ᾿ ὄψιν τὸ δεδομένον, ὅτι τὸ κοκκίον τῆς χρωματίνης εἰς τὰ δακτυλιοειδῆ τοῦ *Praecox* εἶνε πάντοτε σχεδὸν μικρότερον τοῦ τῶν δακτυλιοειδῶν τοῦ *Vivax*.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω διαγνωστικῶν μέσων, προκειμένου ἰδίᾳ περὶ λοιμώξεως ἀπὸ τοῦ *Vivax*, δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν τὴν μόλυνσιν ταύτην ἐλλείψει οὐ μόνον τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν μελανῶν κοκκίων. Τοῦτο δὲ διαγιγνώσκομεν διὰ τῆς ἀνευρέσεως ἐρυθρῶν τινων αἱμοσφαιρίων, μεγαλειτέρων τῶν κατὰ φύσιν καὶ ἐντονώτερον κεχρωσμένων, ὡς δεικνύασι τὰ ὑπ᾿ ἀριθ. 1', 2', 3', 4' σχήματα. Ἐπὶ τῶν ἐρυθρῶν τούτων αἱμοσφαιρίων, ἐὰν προσέξωμεν καλῶς, θέλομεν παρατηρήσεις ὁτὲ μὲν μικρότατα τεμαχίδια τῆς χρωματίνης τοῦ πυρῆνος, ὁτὲ δὲ καὶ λεπτοτάτας τινὰς γραμμὰς ὀφιοειδεῖς πρωτοπλασματικῆς οὐσίας μόνης ἢ μετὰ τμηματίων χρωματίνης μόλις ἐκσημαινομένης, ἐνίοτε δὲ καὶ συγχεομένης πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ πρωτόπλασμα τοῦ αἱμοσφαιρίου, τοῦθ᾿ ὅπερ δηλοῖ τὰ ἴχνη τοῦ ὑπολειφθέντος ἢ καταστραφέντος ἑλοπαρασίτου. Ἄλλοτε πάλιν ἐπί τινων ἐκ τῶν ἐρυθρῶν τούτων αἱμοσφαιρίων, ὡς δείκνυσι τὰ ὑπὸ στοιχεῖα Α' καὶ Β' σχήματα, ἀνευρίσκομεν μόνον τὴν στίξιν τοῦ **Schüffner**, ἥτις ἄφθονος ἀπαντᾷ μόνον ἐπὶ μολύνσεως ἀπὸ τοῦ *Vivax* καὶ ἐπὶ τῶν μεμολυσμένων ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Τὰ ἐρυθρὰ δὲ ταῦτα αἱμοσφαίρια τὰ φέροντα τὴν στίξιν ταύτην ἔχουσιν ἢ φυσικὴν τὴν χροιάν, ὡς τὴν τῶν ἄλλων ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἢ ὠχράν, ἢ ἔστιν ὅτε ἐντονωτέραν. Εἶνε δὲ ἢ μεγαλείτερα τὸ μέγεθος, ἢ διατηροῦσι τὰς κανονικὰς διαστάσεις τοῦ φυσιολογικοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου.

Τὰς ἀνωτέρω ποικιλίας τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἀνεύρομεν ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς τὸ αἷμα τῶν ἑλονοσούντων, οὐδέποτε δ᾿ ἐπὶ ὑγιῶν ἢ ἐξ ἄλλων νοσημάτων πασχόντων ἀνθρώπων. Ἐννοεῖται, ὅτι εἰς τὰ διάφορα εἴδη τῆς κακοήθους ἀναιμίας ἀπαντῶσι λίαν μεγάλα ὡσαύτως ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, ἀλλ᾿ ἡ ἐν γένει αἱματολογία ἐν ταῖς καταστάσεσι ταύταις διακρίνει αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἑλονοσίας.

Φαγοκύττωσις.

Ὡς γνωστόν, ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι τῶν ὑποστάντων ἐντόνους παροξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν ἀνευρίσκομεν λευκὰ αἱμοσφαίρια περιέχοντα κοκκία μελαγχρωστικῆς διαφόρου διαστάσεως. Τοῦτο παρετηρήθη πρωτίστως ὑπὸ τοῦ **Virchow** *καὶ* **Frerichs**, *εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ* **Kelsch**, *ὅστις καὶ συνεπέρανεν ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ προέρχεται ἐκ τῆς καταστροφῆς τῆς αἱμοσφαιρίνης. Ὁ* Laveran *βραδύτερον σπουδάζων τὴν μελαγχρωστικὴν παρετήρησεν, ὅτι ἐκτὸς τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων τῶν φερόντων μελανὰ κοκκία ἀπαντῶσι καὶ ἄλλα στοιχεῖα ὅμοια πρὸς ταῦτα, ἀλλ' ἄνευ πυρῆνος. Ταῦτα ἦσαν τὰ σφαιρικὰ ἑλοπαράσιτα, τὰ ὁποῖα εἰσδύοντα ἐντὸς τῶν αἱμοσφαιρίων ζῶσι δαπάναις τῆς αἱμοσφαιρίνης αὐτῶν, ἥτις μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ παρασίτου πέψιν ἀποδίδεται ὡς μελανίνη, ὡς κοκκία δῆλον ὅτι μελαγχρωστικῆς. Τὰ λευκοκύτταρα ἐπιφορτισμένα ν' ἀποκαθαίρωσι πᾶν ὅ,τι ξένον ἀπαντῶσιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ (μικρόβια ἢ ξένα σωμάτια) δράττονται τῶν ἑλοπαρασίτων ὡς καὶ τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς, μεταβαλλόμενα οὕτω εἰς αἱμοσφαίρια λευκὰ μελανινιφόρα. Εἶνε δὲ τὰ μελανινιφόρα ταῦτα λευκὰ αἱμοσφαίρια, ὡς φρονεῖ ὁ* Laveran [1], *πάντοτε μεγάλα μονοπύρηνα. Τοῦτο ἡμεῖς δὲν ἐξηκριβώσαμεν ὡς σταθερόν, διότι οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι μεγάλα πολυπύρηνα αἱμοσφαίρια συμβάλλοντα εἰς τὸ ἔργον τῆς φαγοκυττώσεως. Ἡ φαγοκύττωσις δέ, ὡς γνωστόν, σπανιώτερον κατὰ πολὺ ἀπαντῶσα εἰς τὸ περιφερικὸν αἷμα, συνηθέστατα τελεῖται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ σπλάγχνα, ὡς καὶ εἰς τὸν μητρικὸν πλακοῦντα.*

Τῆς φαγοκυττώσεως τὴν διεξαγωγὴν τυχαίως παρηκολουθήσαμεν, τοῦτο δὲ δὲν εἶνε καὶ σύνηθες φαινόμενον, διότι ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον καὶ μὲν οὐχὶ σπανίως παρατηροῦμεν λευκὰ αἱμοσφαίρια μελανινιφόρα ἢ λευκὰ αἱμοσφαίρια περιβάλλοντα ἑλοπαράσιτα, τὴν λειτουργίαν ὅμως ταύτης καὶ τὸν τρόπον,καθ' ὃν ἐκτελεῖται αὕτη ἡμεῖς τοὐλάχιστον τὸ πρῶτον παρετηρήσαμεν λαβόντες ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος.

Ἐπειραματιζόμεθα πρὸς ἐξακρίβωσιν, ἐὰν ἐν τῷ αἵματι ὑποστάντος αἱμοσφαιρινουρικὸν παροξυσμὸν ἀπαντᾷ αἱμολυσίνη ἢ παρασιτολυσίνη τις καὶ εἴχομεν λάβει ὀρρὸν ἐξ αἵματος δύο ἀρρώστων κατὰ ὡς

---

[1] Laveran loc. cit. page 121.

καὶ μετὰ τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν παροξυσμόν. Τὸν ὀρρὸν τοῦτον πρόσφατον ὡς καὶ ἡλικίας διαφόρου μέχρις 7 ἡμερῶν ἀνεμιγνύομεν ἀνὰ ἴσα μέρη μεθ' αἵματος ἑλονοσοῦντος ἢ καὶ ἐν ἀναλογίᾳ 2 : 1 αἵματος, παρετηρήσαμεν δ' ὅτι ἐκτὸς τοῦ κυρίου σκοποῦ ἡμῶν, προυκαλεῖτο ἐρεθισμὸς τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων ἕνεκα τοῦ ἀναμιγέντος ὀρροῦ, καὶ ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον ἐπανειλημμένως παρηκολουθήσαμεν ζωηρῶς ἐνεργουμένην τὴν φαγοκύττωσιν, ἣν ἀπεικονίζουσι πιστῶς αἱ παρατιθέμεναι τρεῖς εἰκόνες, ἃς ἐλάβομεν ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον.

ΠΙΝΑΞ 13ος

Εἰκὼν Α.

Εἰκὼν Β.

Βαθμιαία ἐξέλιξις τῆς φαγοκυττώσεως.

Παρακολουθοῦντες τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὑπὸ στοιχεῖον Γ. εἰκόνος παρατηροῦμεν τρεῖς φάσεις.

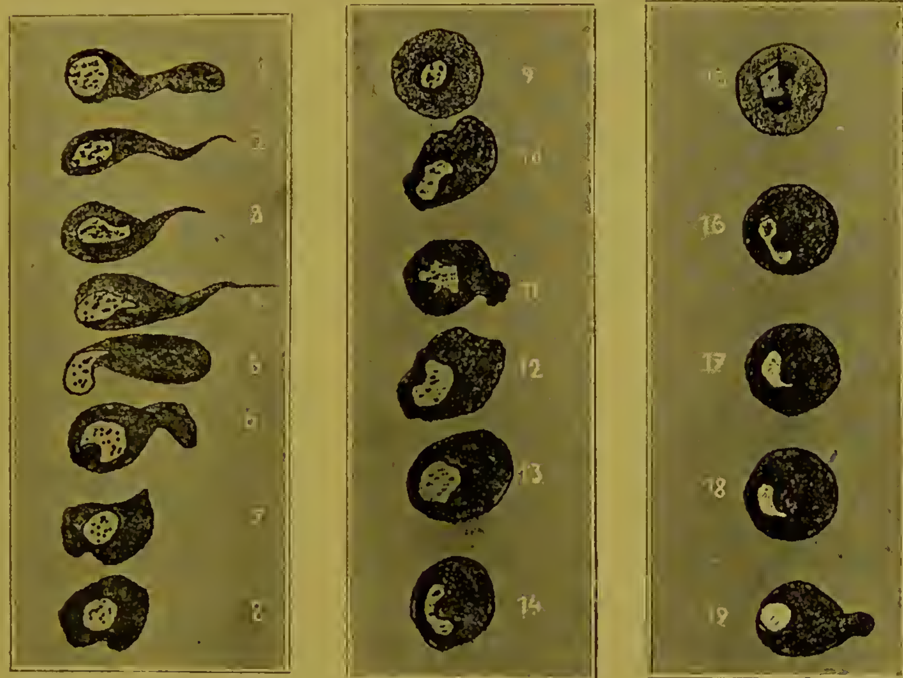
Κατὰ τὴν Α'. φάσιν ἡ κίνησις τοῦ πρωτοπλάσματος τοῦ λευκοῦ αἱμοσφαιρίου εἶνε λίαν ζωηρά, ἧττον δ' ἐκσεσημασμένη ἡ τοῦ ἑλοπαρασίτου, οὗτινος αἱ κινήσεις τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς εἶνε ζωηρόταται. Τὸ λευκὸν αἱμοσφαίριον συσφίγγει τὸ ἑλοπαράσιτον, τοῦτο δὲ διὰ τῶν ἀμοιβαδοειδῶν κινήσεων τείνει νὰ διαφύγῃ (εἰκὼν ὑπ' ἀριθ.

4 καὶ 5). Αἱ μεταμορφώσεις τῆς Α΄. φάσεως (1 - 8) ἐγένοντο ἐντὸς 8 λεπτῶν τῆς ὥρας.

Κατὰ τὴν Β΄ φάσιν (9—14) αἱ πρωτοπλασματικαὶ κινήσεις τοῦ λευκοῦ αἱμοσφαιρίου εἶνε ζωηρόταται. Τὸ περιβληθὲν ἑλοπαράσιτον διαφυλάττει τὸν ὄγκον αὐτοῦ, πλὴν αἱ κινήσεις τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς κατὰ τὸ 18 λεπτὸν τῆς ὥρας, ἀφ' ἧς ἤρξατο ἡ φαγοκύττωσις, εἶνε ἠλαττωμέναι.

ΠΙΝΑΞ 14ος

Εἰκὼν Γ.

Α΄. Φάσις. Β΄. Φάσις. Γ΄. Φάσις.

Ὁ ὄγκος τοῦ λευκοῦ αἱμοσφαιρίου ἐμεγεθύνθη παραβολικῶς πρὸς τὰ λοιπὰ μεγάλα μονοπύρηνα τὰ ἐλεύθερα.

Κατὰ τὴν Α΄ ὡς καὶ κατὰ τὴν Β΄ φάσιν ὁ πυρὴν τοῦ λευκοῦ αἱμοσφαιρίου δὲν διεκρίνετο, ἐνόμιζέ τις ὅτι εὑρίσκετο οὗτος κάτωθεν ἀκριβῶς τοῦ ἑλοπαρασίτου προσκεκολλημένος

Μετὰ $^1/_2$ ὥραν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φαγοκυττώσεως ἡ κίνησις τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς μεγάλως ἠλαττωμένη. Εἶνε δὲ τὰ κοκκία λεπτότερα καὶ ὀλιγώτερα τὸ ποσόν.

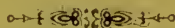
Κατὰ τὴν Γ΄ φάσιν (15—19) ἀναφαίνονται, ὡς δεικνύει ἡ ὑπ'

ἀριθ. 15 εἰκών, δύο τμήματα τοῦ πυρῆνος τοῦ λευκοῦ αἱμοσφαιρίου ὡσεὶ κάτωθεν τοῦ ἑλοπαρασίτου, ἡ κίνησις δὲ τῶν λεπτῶν κοκκίων ἔτι μᾶλλον ἠλαττωμένη. Τὸ ἑλοπαράσιτον εἶνε ὑαλῶδες, λίαν διαθλαστικόν, τὰ ὀλίγα δὲ κοκκία συνεσωρεύθησαν εἰς τὸ ἕν ἄκρον, ὅπως δεικνύει ἡ ὑπ' ἀριθ. 16 εἰκών.

Κατὰ τὸ 45' λεπτὸν τῆς ὥρας τὸ ἑλοπαράσιτον ἐλεπτύνθη καὶ ἀπεχρωματίσθη τοσοῦτον, ὥστε σχεδὸν κατέστη ἀόρατον, συγχεόμενον πρὸς τὸ λευκὸν αἱμοσφαίριον.

Κατὰ τὸ 50ὸν λεπτὸν τῆς ὥρας σχεδὸν ἐνεκρώθη, πᾶσα δὲ κίνησις τῶν κοκκίων κατέπαυσεν. Εἰς ἄλλα ἑλοπαράσιτα συλληφθέντα ὁ θάνατος ἐπῆλθε μετὰ 65 λεπτὰ τῆς ὥρας.

Παραβολικῶς ὑπὸ ἄλλο μικροσκόπιον εἴχομεν παρασκεύασμα νωποῦ αἵματος ληφθέντος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου, χωρὶς νὰ ἀναμίξωμεν ὀρρόν, εἰς τὸ παρασκεύασμα τοῦτο οὐδεμίαν φαγοκύττωσιν παρετηρήσαμεν. Ὅθεν ἀναντιρρήτως ὁ ἀναμιγὴς ὀρρὸς ὁ προερχόμενος ἐξ αἵματος ἀρρώστου παθόντος αἱμοσφαιρινουρικὸν παροξυσμὸν ἐχρησίμευσεν ὡς ἐρεθιστικὴ οὐσία τῶν λευκῶν κυττάρων.

ΕΝΤΟΜΑ ΚΑΙ ΛΟΙΜΩΔΕΙΣ ΝΟΣΟΙ

Ἱστορία τῆς διὰ τῶν κωνώπων μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας.

Τὸ κεφάλαιον τῶν ἐντομονόσων δὲν εἶνε νέον· ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ μεταξὺ τῶν πληγῶν τοῦ Φαραὼ ἀναφέρονται οἱ σκνῖπες, τῶν ὁποίων βεβαίως προηγήθησαν πολυομβρίαι, αἵτινες συμπαρασύρασαι πᾶσαν τὴν ἰλὺν ἐθόλωσαν τὰ ὕδατα τῆς Αἰγύπτου εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε κατέστησαν ταῦτα, ὡς ἀναφέρει ἡ ἱερὰ βίβλος, κατέρυθρα ὡς αἷμα. Τοὺς σκνῖπας ἠκολούθησαν αἱ κυνόμυιαι, οἱ οἶστροι, τούτους δὲ δεινὴ ἐπιζῳοτία, καθ' ἣν πάντα τὰ κτήνη τῶν Αἰγυπτίων ἐθανατώθησαν· «καὶ ἐγένετο, λέγει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, οἱ σκνῖπες ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἔν τε τοῖς τετράποσι καὶ ἐν παντὶ χώματι τῆς γῆς ἐγένοντο οἱ σκνῖπες· ἐποίησαν δὲ ὡσαύτως καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ ταῖς φαρμακίαις αὐτῶν ἐξαγαγεῖν τὸν σκνῖπα καὶ οὐκ ἠδύναντο». (Ἔξοδος Κεφ. η'.-17, 18) «.... καὶ παρεγένετο ἡ κυνόμυια πλῆθος εἰς τοὺς οἴκους

Φαραώ.... καὶ ἐξωλοθρεύθη ἡ γῆ ἀπὸ τῆς κυνομυίης» (κεφ. η'. 24) «.... ἰδοὺ χεὶρ κυρίου ἐπίσται ἐν τοῖς κτήνεσί σου τοῖς ἐν τοῖς πεδίοις, ἔν τε τοῖς ἵπποις καὶ ἐν τοῖς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς καμήλοις καὶ βουσὶ καὶ προβάτοις θάνατος μέγας σφόδρα.» Κεφ. θ'. 3.

Σήμερον τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον διαδραματίζουσιν αἱ μυῖαι, εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστόν, ἐκτὸς δὲ τῶν νόσων, ἃς μεταδίδουσι τῷ ἀνθρώπῳ, μεταδίδουσι καὶ τοῖς ζῴοις, τὰς τρυπανοσωμιάσεις, μεγίστας καταστροφὰς προκαλούσας ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις.

Ὅθεν ἡ θεωρία τῆς διὰ τῶν ἐντόμων μεταδόσεως νοσημάτων τῷ ἀνθρώπῳ πάντοτε εἶχεν ὀπαδούς, σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν ἑλονοσίαν οἱ Sforza καὶ Grassi ἀναφερόμενοι ὑπὸ τοῦ Lancisi βεβαιοῦσιν ὅτι οἱ χωρικοὶ τοῦ Τυρόλου τῆς Ἰταλίας ἐφρόνουν ἀπὸ τοῦ 1717, ὅτι ἡ ἑλονοσία μεταδίδεται διὰ τῶν κωνώπων.

Ἡ σχέσις τῶν κωνώπων πρὸς τὴν ἑλονοσίαν παρὰ πολλοῖς, ὡς εἰκάζεται, ἐγνωρίζετο, παρ' ἡμῖν δὲ κρατεῖ περὶ τῶν ἐντόμων ἡ ἰδέα ὡς δυναμένων νὰ μολύνωσι τὸν ἄνθρωπον. Εἰδικῶς δὲ διὰ τοὺς κώνωπας ὁ Koch ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἰθαγενεῖς τῶν ἐν Ἀφρικῇ Γερμανικῶν ἀποικιῶν διαμένοντες εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἀπέφευγον νὰ κατέρχωνται εἰς τὰς ἀνθυγιεινὰς πεδιάδας, ὡς δακνόμενοι ὑπὸ ἐντόμου τινὸς καλουμένου Mbu (κώνωπος), μετὰ τὸν νυγμὸν τοῦ ὁποίου προσβάλλονται ἐκ πυρετοῦ, ὃν ὁμοίως ἀποκαλοῦσι Mbu. Ἐν Ἀμερικῇ ὁ Kink διεῖδε τὴν σχέσιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν πρὸς τοὺς κώνωπας ἀπὸ τοῦ 1883, ὑποστηρίξας τὴν γνώμην του ταύτην διὰ τῶν ἑξῆς ἐπιχειρημάτων.

«Τὸ ἑλῶδες, λέγει, μίασμα εἶνε μᾶλλον ἐπικίνδυνον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ εἶνε σχεδὸν ἀδρανὲς κατὰ τὴν ἡμέραν. Ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων φυλῶν ἡ λευκὴ ἀναντιρρήτως εἶνε ἡ μᾶλλον ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ἑλώδεις πυρετούς. Ὁ μαῦρος εἶνε ἐπίσης ὀλιγώτερον ὑποκείμενος εἰς τὰ νύγματα τῶν σκνιπῶν, ἀναμφιβόλως ἕνεκα τῆς λιπαρᾶς ὀσμῆς.... Εἰς χώρας τινὰς ἡ χρῆσις τοῦ πυρὸς θεωρεῖται ὡς ἐξαίρετον προφυλακτικὸν μέτρον κατὰ τοῦ ἑλώδους μιάσματος. Οἱ σκνῖπες ἑλκόμενοι ὑπὸ τῆς λάμψεως πειρῶνται νὰ πλησιάζωσι πάντοτε καὶ καίονται ἐκ τῆς πυρᾶς».

Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Laveran ἐπανέλαβε τὸ 1884, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁ Ἀφεντούλης [1] ἔλεγε «πολλάκις ἦλθον εἰς πειρασμὸν νὰ πι-

[1] Πρακτικὰ Συνόδου Ἑλλήνων ἰατρῶν 1887 σελ. 150.

στεύσω ὅτι ἐκόλλησαν τὸν πυρετὸν ὁ μὲν παρὰ τοῦ δέ, οἱ ἐνδιαιτώμενοι ἐν θαλάμῳ στενῷ καὶ ἀναερίστῳ καὶ οἱ παρακοιμώμενοι ἐν τῇ αὐτῇ κλίνῃ». Ἡμεῖς [1] δὲ ἔτη τινὰ πρὶν ἢ ἡ θεωρία τῆς διὰ τῶν κωνώπων μεταδόσεως τῆς νόσου ἀποδειχθῇ, ὑπεστηρίξαμεν ὅτι «γεγονότα τινὰ πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι διὰ τοῦ τιτρωσκομένου δέρματος, ὡς καὶ διὰ τοῦ βλεννογόνου ὑμένος, εἰσέρχεται τὸ ἑλοπαράσιτον ἐν τῷ ὀργανισμῷ, ὡς καὶ διὰ τῶν δηγμάτων ἐντόμων τινῶν, ἐπιφερόντων μικροσκοπικὸν τραυματισμόν, δι' οὗ ὑπεισέρχεται ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ ἀπεργάζεται ὅ,τι καλοῦμεν ἑλονοσίαν».

Μετὰ τὰς πάντοθεν ἐκφερομένας ταύτας ὑπονοίας, πρῶτος, ὅστις προσήγγισεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ross γενομένην ἀνακάλυψιν, ἦτο ὁ Manson ἐν ἔτει 1894 καὶ 1896. Οὗτος ἐπιχειρήσας νὰ ἐπεξηγήσῃ, διατὶ τὰ μαστίγια τῶν γαμετῶν ἤτοι τὰ μικρογαμετοκύτταρα δὲν ἀνεπτύσσοντο ἐν τῷ ὀργανισμῷ, ἀλλὰ λεπτά τινα μετὰ τὴν ἐκ τῶν ἀγγείων ἔξοδον τοῦ αἵματος, συνεπέρανεν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει ἄλλο τι μέσον, ἐν τῷ ὁποίῳ διέρχεται τὴν πρώτην αὐτοῦ φάσιν τὸ αἱματοζῳάριον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἑλοπαράσιτον ζῇ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δαπάναις τοῦ αἵματος αὐτοῦ, συνεπέρανεν ὅτι διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν, ἔδει νὰ ὑπάρξῃ μέσον τι τὸ ὁποῖον νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀγγείων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπέθεσε τὸν κώνωπα. Βασιζόμενος δὲ ἐπὶ τῶν σκέψεων τούτων ἀνεκάλυψε βραδύτερον τὴν μετάδοσιν τῆς Βαγκροφτείου νηματιάσεως διὰ τῶν κωνώπων. Ἐμπνεόμενος ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὁ Ross, ἐπεχείρησε καὶ ἐπειραματίσθη ἐν Ἰνδίαις ἐπὶ τῆς αἱμαμοιβάδος τοῦ Labbé, αἱματοζῳαρίου συγγενοῦς πρὸς τὸ ἑλοπαράσιτον, καὶ μολύνας κώνωπα ἀπὸ μεμολυσμένου πτηνοῦ, ἐκ τῆς αἱμαμοιβάδος ταύτης παρετήρησε διανοίγων τὸ κύτος τῆς κοιλίας τῶν μολυνθέντων κωνώπων κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα κυμαινόμενα ἀπὸ 1—24 ὡρῶν καὶ ἀπὸ 1—7 ἡμερῶν ὅλην τὴν ἐξέλιξιν τῆς αἱμαμοιβάδος ἐν τῷ στομάχῳ τοῦ κώνωπος. Ἔκτοτε συνεπλήρωσε τὰς πειραματικάς του ἐρεύνας ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπέδειξε τὸν τρόπον τῆς μεταδόσεως τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως διὰ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων.

Ἐν Ἀμερικῇ ὁ Mac-Callum ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Ross ἐπεδίωξε τὰς ἐρεύνας του ἐπὶ ἄλλου αἱματοζῳαρίου τῶν πτηνῶν τοῦ ἀλ-

---

[1] Γαληνὸς ἀριθ. 4, 29 Ἰανουαρ. 1894 σελ. 51.

Ronald Ross

Ὁ δαφνοστεφὴς Ἄγγλος ἐπιδημιολόγος ὁ ἀνακαλύψας τὸν τρόπον τῆς μεταδόσεως τῶν ἑλειογενῶν νόσων διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων.

τηριδίου ἢ αἱμαμοιβάδος τοῦ *Danilewsky* καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἑλονοσία τοῦ κόρακος μεταδίδεται διὰ μέσου τῶν κοινῶν κωνώπων.

Τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ *Ross* συνεπλήρωσαν οἱ *Grassi*, *Daniels* καὶ *Koch*, τοῦ *Grassi* ἀποδείξαντος ὅτι δὲν εἶνε ἕν, ἀλλὰ πολλὰ τὰ εἴδη τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων τὰ μεταδίδοντα τὴν ἑλονοσίαν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐπανέλαβε δ' οὗτος μετὰ τοῦ *Bignami* τὰ πειράματα τοῦ *Ross* μολύνας ἐπιτυχῶς ὑγιεῖς διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων. Μετὰ τὰς ἐργασίας δὲ τῶν *Bignami*, *Celli*, *Bastianelli*, *Dionisi*, *Buchanan*, *Manson*, *Schüffner*, *Jancso* κ.λ. ἡ θεωρία τῆς διὰ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας πάντοθεν ἐξακριβωθεῖσα εἶνε ἤδη γενικῶς ἀποδεδεγμένη.

Ἐνδογενὴς καὶ Ἐξωγενὴς ἐξέλιξις τῶν ἑλοπαρασίτων.

Προλαβόντως ἀνεφέραμεν ὅτι τῶν αἱμοσποριδίων ὁ πολλαπλασιασμὸς ἐν τῷ αἵματι τῶν μεμολυσμένων θερμαίμων ζῴων τελεῖται κατὰ

ΠΙΝΑΞ 16ος

Α—Η ἐξέλιξις ἐνδογενὴς τοῦ ἑλοπαρασίτου. Κ—Σ ἐξέλιξις ἐξωγενὴς τοῦ ἑλοπαρασίτου Α—Κ Σχιζογονία. Ζ—Λ ὡρίμανσις καὶ γονιμοποίησις τῶν γαμετῶν. Μ—Σ σπορογονία.

δύο τρόπους, ἄνευ γάμου, ἄνευ σπόρων, τοῦτ' ἔστι διὰ παρθενογενέσεως, καὶ τὸν ἐνδογενῆ τοῦτον τρόπον ὠνομάσαμεν σχιζογονίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ γονιμοποιήσεως, διὰ σποροποιήσεως, δι' ἑνώσεως δηλαδὴ τῶν δύο φύλων, τὸν τρόπον δὲ τοῦτον τὸν ἐξωγενῆ ὠνομάσαμεν σπορογονίαν.

Ἐνδογενὴς κύκλος. *Ὡς γνωστόν, τὰ ἑλοπαράσιτα ἀφοῦ συμπληρώσωσι τὴν ἀνάπτυξίν των ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου, μεγεθυνθέντα διαιροῦνται εἰς ἀριθμόν τινα νεαρῶν παρασίτων καλουμένων μεροζῳϊδίων. Τὰ νεαρὰ ταῦτα παράσιτα μεγεθυνθέντα διαιροῦνται εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἐπιγόνων, τελεσθείσης δὲ τῆς σχιζογονίας ὑπολείπεται μέρος τοῦ πρωτοπλάσματος φέρον τὴν μελανίνην καὶ ἀποτελοῦν μορφὴν προωρισμένην διὰ τὸν κατ' ἀμφιγονίαν πολλαπλασιασμόν, ἐμφανιζόμενον μετὰ ἐπανειλημμένας γενεὰς σχιζογονίας. Αἱ μορφαὶ αὗται εἶνε τὰ γαμετοκύτταρα, διακρινόμενα εἰς σφαιρικά, τὰ προερχόμενα ἀπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων τοῦ ἠπίου τριταίου (vivax) καὶ τοῦ τεταρταίου, καὶ εἰς ἡμισεληνοειδῆ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων (praecox). Τῶν γαμετοκυττάρων διακρίνομεν τοὺς ἄρρενας καλουμένους μικρογαμέτας ἢ καὶ ἁπλῶς γαμέτας, σωμάτια ἢ σφαίρας ὑαλίνους, καὶ τοὺς θήλεις καλουμένους μακρογαμέτας ἢ γαμέτιδας, σωμάτια ἢ σφαίρας κοκκώδεις. Πέραν τῆς διακρίσεως ταύτης ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν ἕτερον τελεῖται.*

Ἐξετάζοντες ἐν τούτοις ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον πρόσφατον αἷμα περιέχον γαμετοκύτταρα ἑκατέρου τῶν φύλων, παρατηροῦμεν μετὰ πάροδον χρόνου τινὸς προσεκβάλλοντα τὰ γαμετοκύτταρα λεπτά τινα μαστίγια, ὧν τινα ἀποσπῶνται. Τὰ ἀποσπασθέντα ταῦτα μαστίγια εἶνε σποροζῳάρια συμπληροῦντα τὴν περαιτέρω αὐτῶν ἀνάπτυξιν ὑπὸ τὸ ἐπιθήλιον τοῦ στομάχου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο φύλων. Μετὰ τὰ εἰρημένα ὁ ἄφυλος, ὁ ἄνευ γάμου, ὁ διὰ παρθενογενέσεως πολλαπλασιασμὸς τῶν ἑλοπαρασίτων, ὁ καλούμενος σχιζογονικός, τελεῖται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν τῷ αἵματι τοῦ ὁποίου πέραν τῆς διαιρέσεως τῶν γαμετοκυττάρων εἰς ἄρρενα καὶ θήλεα οὐδὲν περαιτέρω συμβαίνει.

Ἐξωγενὴς κύκλος. *Ἅμα ὡς ὁ ἀνωφελὴς κώνωψ ἀπομυζήσῃ αἷμα ἑλονοσοῦντος περιέχοντος γαμετοκύτταρα ἄρρενα καὶ θήλεα, ἀποσπῶνται τῶν μικρογαμετοκυττάρων, τῶν μαστιγιοφόρων τοῦτ' ἔστιν ἑλοπαρασίτων, ἓν ἢ δύο ἐκ τῶν μαστιγίων, ἅτινα οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ὡς εἴπομεν, ἢ σποροζῳάρια, ἅτινα εὐκίνητα εἰσδύουσιν ἐντὸς τοῦ πρωτο-*

πλάσματος τῶν μακρογαμετοκυττάρων μιγνύμενα μετὰ τοῦ πυρῆνος αὐτῶν. Μετὰ τοῦτο ἀναλόγως τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος, συνήθως δὲ εἰς θερμοκρ. 30⁰ Κ. τὸ μακρογαμετοκύτταρον μεταμορφοῦται μετὰ 12 ὥρας εἰς σῶμα γονιμοποιηθὲν τὸν ζυγώτην ἢ κατὰ *Schaudinn* τὸν φοκυνέτην ἢ *amphiont*, ἔχοντα σχῆμα ἀπιοειδὲς ἢ καὶ ᾠοειδές. Ἡ μεταμόρφωσις αὕτη ὑπὸ μικροτέραν θερμοκρασίαν τελεῖται ἐντὸς 48 ὡρῶν.

Ὁ ζυγώτης διὰ κινήσεως βραδείας εἰς διάστημα 40 ὡρῶν εἰσδύει ἐντὸς τῶν ἐπιθηλιακῶν κυττάρων καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεται πρὸς τὸ τοίχωμα τοῦ στομάχου διὰ τοῦ μυϊκοῦ χιτῶνος, ἐκεῖ δὲ παύων τὰς κινήσεις του ἐγκαθίσταται καὶ παράγει ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ στομάχου τῶν κωνώπων σφαιροειδὲς ἐπαρμάτιον. Ὁ ζυγώτης ἤδη μετεβλήθη εἰς κύστιν μετὰ ἰδίου ἐλύτρου καὶ καλεῖται τὸ σωμάτιον τοῦτο φόκυστις, μετρεῖ δὲ ὅσον τὸ ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον καὶ εἶνε σῶμα ὑαλοειδές. Συνήθως τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ τῆς ἀπορροφήσεως τοῦ αἵματος μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς φοκύστεως ταύτης διανύεται ἀπὸ 2—3 ἡμερῶν. Τοιαῦται δ' φοκύστεις συνήθως σχηματίζονται ἀπὸ 40—500 ἀναλόγως τῆς πληθύος τῶν ἀπομυζηθέντων γαμετοκυττάρων.

Ὁ ζυγώτης ἀρχικῶς εἶνε κύτταρον μετροῦν μόλις 7 m., ἐὰν δὲ ἐπιχειρήσωμεν κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν νὰ ἐνεργήσωμεν ἱστολογικὰς ἐρεύνας, διακρίνομεν τὰ ἑξῆς:

Οἱ ζυγῶται οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τῶν ἡμισεληνοειδῶν ἔχουσι τὴν μελανίνην συνεσωρευμένην εἰς ἓν σημεῖον καὶ ὁμοιάζουσαν πρὸς κόκκους μελανοῦ πεπέρεως ἁδροτριμμένου.

Οἱ ζυγῶται τοῦ καλοήθους τριταίου ἔχουσι τὴν μελανίνην κιτρινοχρυσίζουσαν μὲ κοκκία λεπτὰ ἐπιμήκη ὡς βακτηρίας καὶ διατεταγμένα κατὰ γραμμάς.

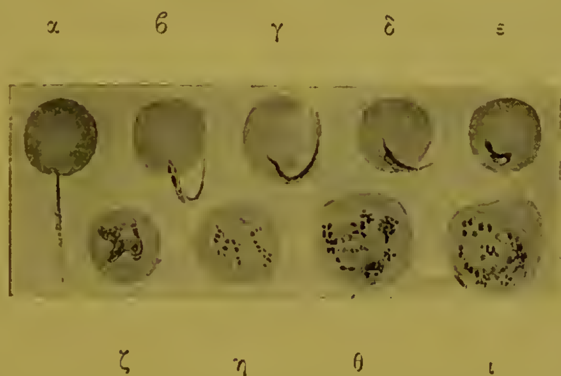
Οἱ δὲ τοῦ τεταρταίου ἔχουσι τὴν μελανίνην αὐτῶν ἐκ λίαν χονδρῶν κοκκίων, ἁδροτέρων τῶν τοῦ *Praecox* καὶ συνεσωρευμένην εἰς ἓν τμῆμα.

Βραδύτερον οἱ ζυγῶται δὲν δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς ποῖον εἶδος ἀνήκουσιν, οὐχ ἧττον ἐὰν ἐνεργήσωμεν τομὰς καὶ χρώσωμεν τὰ παρασκευάσματα κατὰ τὴν ἡμετέραν μέθοδον, διακρίνομεν τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα τῆς φοκύστεως διηρημένον εἰς μέγαν ἀριθμὸν πυρηνίων, ἑκάστου περιβαλλομένου ὑπὸ μικρᾶς τινος ποσότητος πρωτοπλασματικῆς ὕλης. Τὰ μικρὰ ταῦτα τμήματα καλοῦνται σποροβλάσται.

Πρὸς τὴν ἕκτην ἡμέραν ἡ ᾠόκυστις λαμβάνει πλέον τὰς διαστάσεις κύστεως, οἱ δὲ σποροβλάσται ἀποτελοῦσι κύστεις ἰδίας τὰς σποροκύστεις, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐξακολουθεῖ ἡ ὑποδιαίρεσις, μεθ' ἣν ἀναπτύσσονται σωμάτια ἐπιμήκη τὰ σποροζῳΐδια. Τὴν ἑβδόμην πρὸς τὴν δεκάτην πέμπτην ἡμέραν, ὁπότε ἡ κύστις μετρεῖ ἀπὸ 60—80 m. ῥήγνυται ἡ μεμβράνη ταύτης, ἐκχεομένων τῶν σποροζῳϊδίων εἰς τὸ κύτος τῆς κοιλίας τοῦ κώνωπος καὶ παραλαμβανόμενα ὑπὸ τοῦ κυκλοφορικοῦ λέμφου φέρονται πρὸς τοὺς σιαλογόνους ἀδένας.

Ἑκάστη διαραγεῖσα κύστις περιλαμβάνει κατὰ μέσον ὅρον 10,000 σποροζῳΐδια, εἶνε δὲ ταῦτα ὀργανισμοὶ ἐπιμήκεις, ἀτρακτοειδεῖς, μήκους 10—20 m. m. καὶ πλάτους 1—2 m. m. λίαν λεπτοὶ κατὰ τὰ πέρατα, ἰδίᾳ δὲ ὀξύτεροι κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος. Εἶνε λίαν

ΠΙΝΑΞ 17ος

α—δ. Σποροζῳΐδια προσβάλλοντα τὰ αἱμοσφαίρια κατὰ τὸν Schaudinn ε. Σποροζῳΐδιον εἰσελθὸν καὶ μεταμορφωθὲν εἰς σωμάτιον ἀμοιβαδοειδές. ζ. Σχίζων ἡλικίας 12 περίπου ὡρῶν. η. Σχίζων ἡλικίας 24—48 ὡρῶν. θ. Σχίζων προοιμιαζόμενος διὰ τὴν σχιζογονίαν. ι. Σχίζων ἐν σχιζογονίᾳ.

εὐκίνητοι, τὰς δὲ περισταλτικὰς κινήσεις τελοῦσιν ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐλθόντες εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν αἱμοσφαιρίων προσπαθοῦσιν νὰ εἰδύσωσιν ἐν αὐτοῖς, τοῦθ' ὅπερ κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν κατορθοῦσι, διατιτραίνοντες τὰ αἱμοσφαίρια μὲ τὸ ὀξύαιχμον πρόσθιον αὐτῶν πέρας. Εἰσδύσαντες ἐν τῷ αἱμοσφαιρίῳ ἐφησυχάζουσι πρὸς στιγμήν, ἵνα μετ' οὐ πολὺ μεταμορφωθῶσι καὶ λάβωσι τὰ διάφορα σχήματα, ἅτινα διετυπώσαμεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 8 πίνακι, καὶ ὡς παρατηρεῖ τις ἔτι ἐν τῷ παρατιθεμένῳ ὑπ' ἀριθ. 16 πίνακι.

*
* *

Η ἐξέλιξις τῶν ἐν τῷ κώνωπι φοκύστεων ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἐξωτερικῆς θερμοκρασίας. Ὁ Grassi ὡς ἐλάχιστον ὅριον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀπὸ τοῦ τεταρταίου παρασίτου φοκύστεων ὁρίζει θερμοκρασίαν 16°5 Κ. διὰ δὲ τὴν τῶν ἀπὸ τοῦ τριταίου 20°. Ὁ Jancso[1] τελευταίως ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ ἠπίου τριταίου (vivax) ἐξελίσσεται ἐν τῷ ἀνωφελεῖ κώνωπι Claviger ὑπὸ θερμοκρασίαν 21—30° Κ. ἐντὸς 10 ἡμερῶν. Ὑπὸ θερμοκρασίαν δὲ 21° Κ. ἐξελίσσεται ἐντὸς 19 ἡμερῶν. Ὑπὸ θερμοκρασίαν 15—17° Κ. ἐξελίσσεται ἐντὸς 53 ἡμερῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ φοκύστεις εἶνε ἐκφυλισμέναι. Ὡς πρὸς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ θεριν οφθινοπωρινοῦ πυρετοῦ (praecox) παρετήρησεν ὅτι ἐξελίσσεται τοῦτο εἰς τὸν αὐτὸν κώνωπα Claviger ὑπὸ θερμοκρασίαν μὲν 24—30° Κ. ἐντὸς 8—9 ἡμερῶν, ὑπὸ θερμοκρασίαν δὲ 20° Κ. ἐντὸς 20 ἡμερῶν. Πέραν τῶν δύο τούτων θερμομετρικῶν ὁρίων ἤτοι κάτω τῶν 16° καὶ ἄνω τῶν 30° Κ. τὰ τυχὸν γονιμοποιηθέντα παράσιτα ἢ καὶ αἱ σχηματισθεῖσαι φοκύστεις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκφυλίζονται, οὐχ ἧττον τινες τούτων ἐξαιρετικῶς δύνανται νὰ ἐξελιχθῶσιν.

Ἔχοντες δεδομένον ἀφ' ἑνὸς μέν, ὅτι αἱ φοκύστεις δὲν δύνανται νὰ ἐξελιχθῶσι πέραν τῶν δύο τούτων θερμομετρικῶν ὁρίων ἤτοι κάτω τῶν 16° καὶ ἄνω τῶν 30°, ἀφ' ἑτέρου δὲ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὰς ἀναφερομένας ἀνωτέρω παρατηρήσεις τοῦ Jancso, τοῦ ἀποδείξαντος ὅτι αἱ σχηματισθεῖσαι φοκύστεις ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ θερμοκρασία ἤθελε κατέλθη εἰς 8—9° Κ. δὲν καταστρέφονται πᾶσαι, ἀλλὰ τινες τούτων ἐξελίσσονται περαιτέρω, καὶ καθορίσαντος καὶ τὸν χρόνον τὸν μεσολαβοῦντα διὰ τὴν μετὰ τὸν ἐνοφθαλμισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπφασιν (6—21 ἡμέρας), φρονοῦμεν ὅτι οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες δύνανται νὰ διαφυλάττωσι τὴν μολυσματικὴν αὐτῶν ἰδιότητα, νὰ μολύνωσι τοὐτ' ἔστιν ὑγιεῖς τὸ ἔλαττον ἐπὶ 10 ἡμέρας, ἀφ' ἧς διερράγησαν αἱ τελευταῖαι φοκύστεις ὡς φέροντες ἔτι ἐν ἑαυτοῖς σποροζῳΐδια. Οὕτω δὲ καὶ δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς γινομένας πρωτογενεῖς λοιμώξεις κατὰ μῆνας Νβριον καὶ Δβριον, ὁπότε ἡ μέση θερμοκρασία παρ' ἡμῖν εἶνε 13° καὶ 11° Κ.

---

[1] Centralblat für Bakter. Abt. I. Orig. Bd. XXXVIII, 1905 p. 650.

Οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες τὸ μόνον μέσον μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ.

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ross ὡς πρῶτοι πειραματισθέντες ἀναφέρονται οἱ Grassi, Bignami καὶ Bastianelli ἐν ἔτει 1898, ὁπότε μολύναντες ἀνωφελεῖς κώνωπας δι' αἵματος ἀνθρώπου περιέχοντος ἡμισεληνοειδῆ γαμετοκύτταρα ἐπέτυχον νὰ ἐνοφθαλμίσωσι τὴν νόσον μολύναντες ἄνθρωπον οὐδέποτε ὑποστάντα πρότερον ἑλειογενεῖς πυρετούς. Τὸ ἑπόμενον ἔτος τὰ πειράματα ἐπανελήφθησαν μετ' ἐπιτυχίας ὑπὸ τοῦ Bignami καὶ Bastianelli, μεταδωσάντων τὴν νόσον τῷ ἀνθρώπῳ δι' ἀνωφελῶν κωνώπων, οὓς εἶχον μολύνει μὲ τὰ λοιπὰ εἴδη τῶν ἑλοπαρασίτων. Πειστικώτερα ὅμως εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Manson γενόμενα πειράματα. Ὁ Manson μολύνας ἐν Ἰταλίᾳ κώνωπας ἀνωφελεῖς μετέφερε τούτους εἰς Λονδῖνον, ὡς μάρτυρα δὲ τῆς ἐπιστήμης ἐξελέξατο τὸν υἱὸν αὐτοῦ δηχθέντα ὑπὸ τῶν κωνώπων ἐπανειλημμένως ἀπὸ τῆς 29 Αὐγούστου μέχρις 9 7)βρίου καὶ προσβληθέντα ἡμέρας τινὰς βραδύτερον ἐξ ἀμφημερινῶν, ὡς ἑξῆς:

Τὴν πρωΐαν τῆς 14ης 7βρίου ὑπέστη μικρὰν κακοδιαθεσίαν.

Τὴν 15, 16 καὶ 17 ἀνὰ ἕνα ἰσχυρὸν παροξυσμὸν ἔπαθεν, ἡ δὲ γενομένη μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ὑπῆρξε θετικὴ ἀποδείξασα ἱκανὸν ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων.

Ἐκτὸς τοῦ Manson ὁ Warren ὡς καὶ ὁ Schüffner ἐνοφθαλμισθέντες ὑπέστησαν ἑλειογενεῖς παροξυσμούς, ὁ μὲν πρῶτος μετὰ 14, ὁ δὲ δεύτερος μετὰ 13 ἡμέρας ἀπὸ τῆς μολύνσεως. Ὁ δὲ Jancso μολύνας 15 ἀνθρώπους παρετήρησεν εἰς τοὺς 10 ἐξ αὐτῶν μετεδοθεῖσαν τὴν ἑλονοσίαν, τῆς ἐπωάσεως διανυσάσης 15 ἡμέρας.

Ἐν Ἰαπωνίᾳ διὰ μέσου ἀνωφελῶν κωνώπων μολυνθέντων εἰς Fukagava καὶ ἀποσταλλέντων εἰς Sapporo ἐμόλυνον πειραματικῶς ἕνα ἄνθρωπον, εἰς δὲ τὸ ἐν Kolosıvar νοσοκομεῖον, ἔνθα ἑλονοσία δὲν ἀπαντᾷ, διαφυγόντες κατὰ τύχην ἐκ τοῦ κλωβοῦ 15 μεμολυσμένοι ἀνωφελεῖς κώνωπες ἐμόλυνον 9 ἐκ τοῦ νοσοκομείου.

Ἐκτὸς τῶν πειραματικῶν τούτων ἐρευνῶν, αἵτινες εἶνε τόσον πειστικαί, γεγονὸς ἀφ' ἑτέρου ἀναντίρρητον εἶνε, ὅτι ὅπου ἡ ἑλονοσία εἶνε διαδεδομένη ἐκεῖ καὶ οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες ἀπαντῶσιν, ἄρχεται δ' ἡ ἑλονοσία ἀκριβῶς ὁπόταν ἀναφαίνωνται οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες, παρακμάζει δέ, ὁπόταν ἐκλείψωσιν οὗτοι, οἱ δὲ προφυλασσόμενοι ἀπὸ τῶν

δηγμάτων τῶν κωνώπων δὲν προσβάλλονται ἐξ ἑλονοσίας ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ἐὰν δὲ κατὰ τὰς νύκτας εἶνε ἐπικίνδυνον νὰ ἐκτίθεταί τις, γεγονὸς παρατηρηθὲν ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων, τοῦτο δὲν ὀφείλεται εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς τοὺς κώνωπας, οἵτινες τὰς μὲν ἡμέρας κρύπτονται, τὰς δὲ νύκτας ἐξέρχονται τῆς κρύπτης αὐτῶν πρὸς καταδίωξιν τοῦ θηράματός των. Πανταχοῦ δὲ ὅπου καὶ ἂν ἐνηργήσαμεν ἐρεύνας εἰς ἑλειογενεῖς ἑστίας ἢ εἰς μέρη ὑψηλά, ἔνθα ἐξηλίχθη ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἀνεύρομεν πάντοτε ἀνωφελεῖς κώνωπας παρ' ὅλους τοὺς περὶ τοῦ ἐναντίου ἰσχυρισμοὺς ὡς καὶ μεμολυσμένους τοιούτους. Δέον ὅμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι δὲν παρετηρήσαμεν πάντοτε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἐν σχετικῇ ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς περιπτώσεις τῶν πασχόντων, διότι εἰς πολλὰ μέρη παρετηρήσαμεν ἐπιδημίας ἐκτεταμένας, σχετικῶς δὲ μικρότατον ἀριθμὸν ἀνωφελῶν κωνώπων. Λαμβανομένου ὅμως ὑπ' ὄψιν τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν σποροζῳϊδίων, ἅτινα εἷς καὶ μόνος μεμολυσμένος ἀνωφελὴς κώνωψ δύναται νὰ φέρῃ ἐν ἑαυτῷ (40,000—5,000,000), καταnοοῦμεν οἵαν σημασίαν παρέχει ἡ ἀνεύρεσις ἔστω καὶ μικροῦ ἀριθμοῦ μεμολυσμένων ἀνωφελῶν κωνώπων.

Ὁ Ziemann εἰς τὰς κατῳκημένας χώρας τῶν ἐν Ἀφρικῇ Γερμανικῶν ἀποικιῶν παρετήρησε τοὺς μεμολυσμένους ἀνωφελεῖς κώνωπας εἰς ἀναλογίαν 30 : 100. Ὁ Laveran πανταχοῦ τῶν ἑλειογενῶν ἑστιῶν ἀνεῦρε τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας, ἐκ τῶν πληροφοριῶν δέ, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, συμφωνουσῶν πρὸς τὰς παρατηρήσεις πάντων τῶν ἐρευνητῶν, ἐξάγεται ἡ σχέσις τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων πρὸς τὴν ἐπιδημιολογίαν τῆς ἑλονοσίας.

Εἰς χώρας ἔνθα ἡ ἑλονοσία δὲν ὑφίσταται, μόλον ὅτι δὲν διαιτῶνται πάσχοντες ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ξενικῆς προελεύσεως, ἀλλ' ὅμως ἡ ἑλονοσία δὲν μεταδίδεται, καίτοι πᾶσαι αἱ εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι παρίστανται, τοῦτο συμβαίνει, διότι δὲν ἀπαντῶσιν ἀνωφελεῖς κώνωπες, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται ἐν τῇ Νέᾳ Καληδονίᾳ, ἐν τῇ νήσῳ Βαρβάδῃ τῶν μικρῶν Ἀντιλλῶν καὶ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ Seychelles. Ἐν τῇ νήσῳ Asinara ἡ ἐξαφάνισις τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἐπέφερε τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἑλονοσίας. Τοὐναντίον ἐν τῇ νήσῳ Μάλτᾳ ἡ ἑλονοσία, ἥτις ἦτο ἄγνωστος, παρετηρήθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1904, μετὰ τὴν ἄφιξιν δῆλον ὅτι μολυνθέντων στρατιωτῶν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, ἐκ τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐκ τῆς Κρήτης, διαδοθεῖσα μεταξὺ τοῦ λαοῦ διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων πρότερον ἀγνώστων ἐν τῇ

νήσῳ.[1] Ἐν Ἰσμαηλίᾳ, ἀφ' ἧς ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ λιμνάζοντα ὕδατα καὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν ταὐτοχρόνως καὶ οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες, ἤρξαντο ἀναπτυσσόμεναι αἱ ἐπιδημίαι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Παρ' ἡμῖν ὁσάκις παρατηρηθῶσι πολυομβρίαι, πολλαπλασιάζουσαι τὰ στάσιμα ὕδατα, σταθερῶς ἀναπτύσσονται ἐπιδημίαι καὶ πανδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν, ὡς πολλαπλασιαζομένων τῶν ἑστιῶν παραγωγῆς ἀνωφελῶν κωνώπων.

Πρὸς ἀνατροπὴν τῆς γνώμης τῆς κρατούσης ἤδη ὡς πρὸς τὴν στενὴν σχέσιν ἀνωφελῶν κωνώπων καὶ ἑλονοσίας φέρεται τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἐνῷ ἀνωφελεῖς κώνωπες ἀπαντῶσι καὶ εἰς μέρη ὑψηλὰ ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν τούτοις ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν αὐτόσε δὲν ἀπαντῶσιν. Ἀλλὰ μήτοι ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν ταῖς Ὁλλανδικαῖς Ἰνδίαις, καὶ ἐν τῷ Τογκίνῳ, ἔνθα ἡ ἑλονοσία ἐνδημεῖ εἰς μεγάλην κλίμακα, δὲν ἀπαντῶσι καὶ τμήματα πάντη ὑγιεινά, τοῦτο δὲ μὴ δὲν παρατηρεῖται καὶ παρ' ἡμῖν ἔτι, ἰδίᾳ ἀνὰ τοὺς ὀρεινοὺς δήμους τῆς Εὐρυτανίας καὶ ἀνὰ τὰς νήσους τοῦ τε Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους;

Ἐν Massarosa, ὡς ἀναφέρει ὁ Grassi, οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες καίτοι εἶνε ἄφθονοι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ εἶνε σπάνιοι, τοῦτο παρετηρήθη ὁμοίως καὶ ἐν Magelang τῶν Ὁλλανδικῶν Ἰνδιῶν. Ὁ δὲ Montoro de Francesco παρατηρήσας ἐνδημίαν ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ μὴ ἀνευρὼν κώνωπας ἀνωφελεῖς, ἐξέφρασε τὴν ὑπόνοιαν μήτοι ἐκτὸς τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἀπαντῶσι καὶ ἄλλα εἴδη κωνώπων δυνάμενα νὰ μεταδώσωσι τὴν νόσον ἄνευ ἐξελίξεως τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐνεργούντων ὡς μέσων ἐνοφθαλμιστικῶν ὡς ἤθελε χρησιμεύσῃ ὀξύαιχμον μαχαιρίδιον.

Αἱ μεμονωμέναι προαναφερθεῖσαι παρατηρήσεις καὶ ὑποθέσεις ἀπέναντι τοῦ ὄγκου τῶν ἀποδείξεων καὶ τῶν πραγμάτων θραύονται. Μόνη ὑπόθεσις περὶ τοῦ πιθανοῦ καὶ ἄλλης τινὸς ἐξωγενοῦς φάσεως τῶν ἑλοπαρασίτων ἐκτὸς τῆς τῶν κωνώπων, ἥτις δεῖται ἐρεύνης, εἶνε ἡ τοῦ Manson, φρονοῦντος ὅτι πιθανὸν τὸ ἑλοπαράσιτον νὰ δύναται νὰ ζήσῃ εἰς πολλὰ εἴδη ζῴων, ὡς τοῦτο συμβαίνει περὶ τοῦ αἱμοπρωτέος τῶν πτηνῶν καὶ πολλῶν ἄλλων παρασίτων ἀνωτέρων ἐν τῇ ζῳολογικῇ κλίμακι. Στηρίζει δ' ὁ Manson τὴν ὑπόθεσίν του ταύτην ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Dionisi γενομένης ἀνακαλύψεως, καθ' ἣν ἀνευρέθησαν εἰς τὴν νυκτε-

---

[1] Th. Zammit et G. g. Sciclunа. Brit. méd. Journ. 1 Avril 1905 p 711.

ρίδα παράσιτα ἐνδοκυτταρικὰ ὁμοιάζοντα κατὰ πολὺ πρὸς τὸ αἱματοζφάριον τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Koch γενομένης ἀνακαλύψεως εἰς τὸν πίθηκον. Ἀληθῶς δὲ παρεμφερῆ παράσιτα εὑρέθησαν εἰς τὸν βοῦν, τὸν κύνα, τὸ πρόβατον καὶ τὸν ἵππον, πολλὰ δὲ τῶν δακτυλιοειδῶν παρασίτων τοῦ Danilewsky προσομοιάζουσι καταπληκτικῶς πρὸς νεαρὰς μορφὰς τῶν ἑλοπαρασίτων, ὡς παρετηρήσαμεν. Ταῦτά εἰσι βεβαίως ὑποθέσεις, ὡς ὑπόθεσις εἶνε ὡσαύτως ἐκεῖνο ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἤδη ἐκφράζομεν, περὶ τοῦ πιθανοῦ τοῦτ᾽ ἔστι τῆς ταυτότητος τῶν ἑλοπαρασίτων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ παράσιτα τὰ προκαλοῦντα τὴν ἑλονοσίαν τῶν πτηνῶν, τὰ ἀποτελοῦντα πιθανῶς τὴν ἀρχικὴν ἤτοι τὴν πρώτην φάσιν τοῦ ἑλοπαρασίτου. Οὐχ ἧττον ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ ἀνακαλύψεις ἐπὶ ὑποθέσεων ἀρχικῶς ἐστηρίχθησαν, ὀφείλομεν νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰς ἐρεύνας μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἐπὶ τῶν νυκτερίδων, καθότι τὸ νυκτόβιον τοῦτο μαστοφόρον πτηνόν, τὸ ἀφθονοῦν εἰς τὰς ἑλώδεις ζώνας, ἀνέχεται ἴσως τὰ ἑλοπαράσιτα καλῶς, διατηροῦν πιθανῶς τὸν σπόρον τὸν μολύνοντα τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας ἀορίστως, παῖζον οὕτω πρόσωπον ἐν τῇ ἑλονοσίᾳ οἷον ἡ ἀρκτόμυς τοῦ Θιβὲτ παίζει ἐν τῇ πανώλῃ.

ΚΩΝΩΠΕΣ

Τὰ ἔντομα ταῦτα ὀχληρὰ μόνον μέχρι πρό τινος θεωρούμενα καὶ ὡς τοιαῦτα ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου[1] ἀναφερόμενα «κώνωπες ἀναιδέες αἵματος ἀνδρῶν σίφωνες» ὑπὸ δὲ τῶν Ἑβραίων ὡς πληγή, μόλις ἐπ᾽ ἐσχάτων ἐξηκριβώθη ὅτι εἶνε καὶ φορεῖς διαφόρων νοσημάτων, μεταδιδομένων οὐ μόνον τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ πτηνῷ. Εἶνε δ᾽ οἱ κώνωπες Νηματόκερα, δίπτερα ἔντομα, ἀνήκοντα εἰς τὴν ὁμοιογένειαν τῶν κωνωποειδῶν ἐντόμων. Περιλαμβάνει δὲ ἡ ὁμοιογένεια τῶν κωνωποειδῶν ἐντόμων γνωστὰ ἄχρι τοῦδε εἴδη 500, πιθανῶς δὲ νὰ ἀριθμῇ καὶ πολλὰ ἄλλα μὴ περιγραφέντα ἔτι, ἀφοῦ καθ᾽ ἑκάστην ἀνακαλύπτονται καὶ νέα εἴδη.

Τὰ κυριώτερα γένη εἶνε 12, τούτων δὲ τὰ κοινότερα καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα εἶνε:

α΄. Τὸ γένος τῶν ἐμπίδων ἢ κοινῶν κωνώπων (Culex).

β΄. Τὸ γένος τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων (anopheles).

---

[1] Αἰσχύλου. Ἀγαμέμνων στίχ. 892.

Ἀμφότερα τὰ γένη ταῦτα πανταχοῦ τῆς γῆς εἶνε διεσπαρμένα, παρακολουθοῦντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ χθαμαλώτερα ὡς καὶ τὰ ὑψηλὰ μέρη μέχρι 2000 μ. ἄνω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης καὶ πέραν ἔτι. Τὸ γένος τῶν ἐμπίδων ἢ κοινῶν κωνώπων (Culex) ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Linné τὸ 1761 περιγράψαντος ἰδίᾳ τὸν culex pipiens. Τὸ γένος τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων περιεγράφη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Meigen τὸ 1818 διακρίναντος τὰ κωνωποειδῆ ἔντομα εἰς τρία γένη τὰ ἑξῆς: Culex, Anopheles, Aëdes. Βραδύτερον μεταξὺ τούτων διεκρίθησαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐννέα γένη συγγενεύοντα πρὸς τὰ τοῦ Culex καὶ Aëdes.

Ὁ Lynch Arribalzaga ἀποβλέπων εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς τῶν κωνώπων διακρίνει τούτους εἰς τέσσαρα εἴδη τὰ ἑξῆς:

Α'. Εἶδος οἰκιακὸν περιλαμβάνον τὸν Culex καὶ Tæniorhynchus.

Β'. Εἶδος ἀγροτικόν, (Ochlerotatus, Heteronycha καὶ Janthinosoma).

Γ'. Εἶδος ἑλῶδες (Anopheles Aëdes καὶ Uranotænia).

Δ'. Εἶδος δασικὸν (Sabethes, Psorophora, Megarhinus).

Τὸ ὄνομα ἀνωφελὴς δοθὲν ὑπὸ τοῦ Meigen ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ βλαπτικός, ὡς δ' ἀναφέρει ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τῆς Ζῳολογίας Ν. Ἀποστολίδης ὁ ὅρος οὗτος ἐν τῇ ὑποσημειώσει τῆς Synopsis der Naturgeschichte des thierreichs[1] ἀναγράφεται ἑλληνιστὶ ὡς ἑξῆς ἀνωφελὴς=ἐπιβλαβής[2].

Ἐκ πάντων τῶν γενῶν ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς τὸ γένος τῶν ἐμπίδων ἢ κοινῶν κωνώπων (culex) καὶ τὸ γένος τῶν ἀνωφελῶν, καθ' ὅσον ἀμφότερα προκαλοῦσι νόσους τῷ ἀνθρώπῳ. Ὅθεν ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ ἀνάγκη τῆς σπουδῆς τῶν διακριτικῶν χαρακτήρων τῶν κωνώπων καὶ τῆς βιολογίας αὐτῶν ὡς καὶ τῆς ἐξελίξεώς των.

Ἀνωφελεῖς κώνωπες.

Εἴδη τινὰ τῶν κοινῶν κωνώπων μεταδίδοντα διάφορα νοσήματα εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὰ ζῷα καὶ τὰ πτηνά, ὡς ὁ παρ' ἡμῖν ἀφθονῶν nemorosus ὁ μεταδίδων τὴν ἑλονοσίαν τῶν πτηνῶν, ἡ Stegomyia fasciata ἡ μεταδίδουσα τῷ ἀνθρώπῳ τὸν κίτρινον πυρετὸν καὶ τὴν Βαγκρόφτειον νηματίασιν, ὁ fatigans ὁ μεταδίδων τὴν νηματίασιν τῷ κυνί, εἶνε πάντῃ ἀνίκανα νὰ μεταδώσωσι καὶ τὴν ἑλονοσίαν τῷ ἀν-

---

[1] Ι. Leunis Hannover 1860 σελ. 604.

[2] (α στερητικὸν ἀ-ωφελής, ν χάριν εὐφωνίας ἀνωφελὴς=βλαπτικός).

ΠΙΝΑΞ 18ος

Κεφαλὴ ἄρρενος κοινοῦ κώνωπος Elegans
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

ΠΙΝΑΞ 19ος

Κεφαλὴ θήλεως κοινοῦ κώνωπος Pipiens
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

ΠΙΝΑΞ 20ος

Κεφαλὴ ἄρρενος ἀνωφελοῦς κώνωπος ἐπιποικίλτου Superpictus
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

ΠΙΝΑΞ 21ος

Κεφαλὴ θήλεως ἀνωφελοῦς κώνωπος ἐπιποικίλτου (Superpictus)
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

θρώπῳ. Ἐξ ἀντιθέτου δὲ εἴδη τινὰ ἀνωφελῶν κωνώπων, ὡς ὁ *Claviger*, ὁ *Superpictus*, ὁ *Bifurcatus*, ὁ *Pseudopictus* μεταδίδοντες κατ' ἐξοχὴν τὴν ἑλονοσίαν τῷ ἀνθρώπῳ δύνανται νὰ μεταδώσωσι καὶ εἰς τὸν κύνα τὴν νηματίασιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ *Pyretophorus costalis* καὶ ἡ *Myzomyia funesta* εἴδη ἀνωφελῶν κωνώπων μεταδιδόντων τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς δύνανται νὰ μεταδώσωσι καὶ τὴν Βαγκρόφτειον νηματίασιν τῷ ἀνθρώπῳ.

Τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων διακρίνομεν 85 περίπου εἴδη, ἅτινα ὁ *Théobald* διακρίνει εἰς 18 γένη τὰ ἑξῆς:

Myzorhyncella, *Anopheles*, *Myzomyia*, *Cyclolepidopteron*. *Stethomyia*, *Pyretophorus*, *Arribalzagia*, *Myzoriuchus*, *Nyssorhynchus*, *Cellia*, *Aldrichia*, *Christya*, *Lophoscelomyia*, *Chagasia*, *Feltinella*, *Neocellia*, *Kerteszia*, *Bironella*.

Τούτων ἀπαντῶσιν ἐν Εὐρώπῃ μὲν ἓξ εἴδη τὰ ἑξῆς:

Anoph. Maculipennis ἢ Claviger	A. Bifurcatus
A. Nigripes	Pyr. Superpictus
Myzor. Hispaniola	Myz. pseudopicta

Ἐν Ἑλλάδι δὲ τέσσαρα εἴδη τὰ ἑξῆς:[1]

An. Maculipennis ἢ Claviger	(Κορυνηφόρος)
An. Superpictus	(Ἐπιποίκιλτος)
An. Bifurcatus	(Δικρανωτὸς)
An. Pseudopictus	(Ψευδοποίκιλτος)

Εἴδη ἀνωφελῶν κωνώπων μεταδίδοντα τὴν ἑλονοσίαν τῷ ἀνθρώπῳ.

Α'. Γένος Anopheles.	**Β'. Γένος Myzomyia.**
Maculipennis ἢ Claviger	Funesta
Bifurcatus	Culicifacies
Formosaensis	Listoni
Martini	Lutzi
Pursati	Hispaniola
Vincenti	Aconitus (Dönitz)
Algeriensis	Rossii
Cohacsus	Turkhudi
Vagus	Christophersi
Farauti	

[1] Ἐπ' ἐσχάτων ἀνεύρομεν ἐν Ἀθήναις πέμπτον εἶδος ἀνωφελῶν κωνώπων οὗτινος δείγματα ἀπεστείλαμεν εἰς τὸν ἐντομολόγον τῆς ἐν Liverpool Ἰατρικῆς Τροπικῆς Σχολῆς κ. Neustead.

Γ΄. Γένος Pyretophorus.

Superpictus
Costalis
Chaudoyei
Jeyporensis

Δ΄. Γένος Myzorhynchus.

Pseudonictus
Paludis
Coustani
Nigerrimus
Jesoensis
Sinensis
Ziemanni ἢ Mauritianus
Barbirostris
Nyssorhynchus Fuliginosus
» Maculipalpis
» Stephensi
» Theobaldi

Εἴδη κοινῶν κωνώπων μεταδίδοντα τὴν ἑλονοσίαν τῷ πτηνῷ.

Culex Nemorosus, Culex Fatigans, Culex Pipiens.

Εἴδη κωνώπων μεταδίδοντα διάφορα νοσήματα τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῖς ζῴοις.

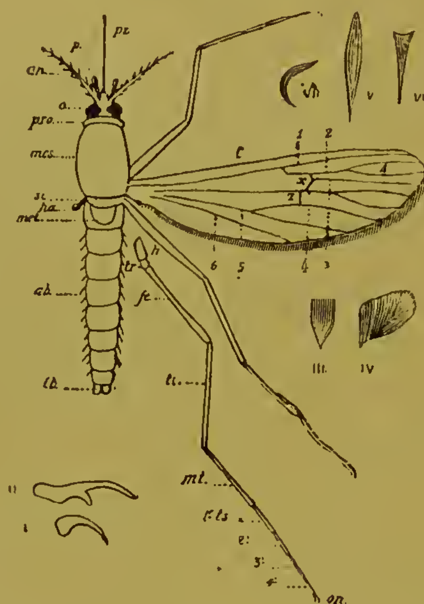
Stegomyia Fasciata (κίτρινον πυρετὸν καὶ Βαγκρόφτειον νηματίασιν).
Grabhamia penicillaris (νηματίασιν κυνὸς)
Culex pipiens (Βαγκρόφτειον νόσον ἀνθρώπου)
» fatigans (νηματίασιν ἀνθρώπου καὶ κυνός).
Mansonia uniformis (» »)
» pseudotitillans (» »)
Haemagogus cyaneus (» »)

Μορφολογία τοῦ κώνωπος.

Τοῦ κώνωπος διακρίνομεν τὴν κεφαλήν, τὸν θώρακα καὶ τὴν κοιλίαν. Ἡ κεφαλὴ πλατεῖα μᾶλλον, συνδεομένη πρὸς τὸν θώρακα διὰ λεπτοτάτου βραχέος λαιμοῦ, φέρει ἑκατέρωθεν δύο μεγάλους ὀφθαλμοὺς συνθέτους ἀποτελουμένους ἀπὸ ἀθροίσματος πολλῶν χιλιάδων μικρῶν ὀφθαλμῶν, κατέχοντας δ' ὅλον περίπου τὸ πρόσθιον μέρος. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς κεφαλῆς ἀκριβῶς προβάλλει ἡ προβοσκίς, σάκκος μυϊκὸς περιλαμβάνων τὰ κεντητήρια καὶ ἀπομυζητήρια ὄργανα. Ἑκατέρωθεν τῆς προβοσκίδος διακρίνομεν δύο ὄργανα τὰς προσακτρίδας, αἵτινες εἰς μὲν τὸν θῆλυν κοινὸν κώνωπα εἶνε βραχύταται ἁπτόμεναι στενῶς τῆς προβοσκίδος φαινομένης ὡσεὶ ἑνιαίας, εἰς δὲ τὸν θῆλυν ἀνωφελῆ ἰσο-

μήκεις τῇ προβοσκίδι, καὶ φαινομένης ὡσεὶ τριπλῆς. Εἰς τὸν ἄρρενα κοινὸν κώνωπα αἱ προσακτρίδες εἶνε μακρότεραι τῆς προβοσκίδος ἀποκλίνουσαι τοξοειδῶς ἢ λίαν ἀνεστραμμέναι πρὸς τὰ ἄνω ἐν εἴδει τόξου κύκλου, εἰς δὲ τὸν ἀνωφελῆ εἶνε ἴσαι πρὸς τὴν προβοσκίδα εὐθεῖαι καὶ πεπαχυμέναι κορυνοειδῶς. Ἑκατέρωθεν τῶν προσακτρίδων πρὸς τὸ γωνιαῖον μέρος τῆς κεφαλῆς ἐκφύονται αἱ κεραῖαι, μικραί, λεπταί, ὀξεῖαι καὶ μὲ λίαν ἀραιὰς μικρὰς τρίχας εἰς τοὺς θήλεις, μακρότεραι δὲ μὲ μακρὰς καὶ πυκνὰς τρίχας εἰς τοὺς ἄρρενας, ὡς θύσανοι.

ΠΙΝΑΞ 22ος

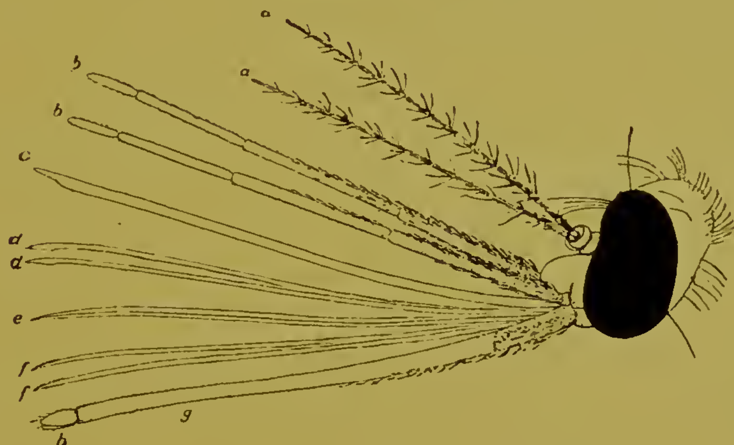

Εἰκὼν θήλεος κοινοῦ κώνωπος (A. Laveran).

Pr. Προβοσκίς, p. Προσακτρίδες, an. Κεραῖαι, o. Ὀφθαλμοί, pro. Προθώραξ, mes. Μεσοθώραξ, met. Μετοθώραξ, ha. Ἁλτῆρες, ab. Κοιλία, lb. Γεννητικὸς πόρος, h. ἰσχίον, tr. Τροχαντήρ, fe. Μηρός, ti. Κνήμη, mt. Μετατάρσιον. 1, 2, 3, 4 Ταρσός, on. Ὄνυχες, (Πτερόν) 1—6 Νεῦρα ἢ φλέβες ἐπιμήκεις τῶν πτερύγων, c. Ἀνώτερον ἢ πρόσθιον χεῖλος τῆς πτέρυγος, x. z. Νεῦρα ἐγκάρσια. A. B. Ἀνώτερος καὶ κατώτερος δισκοειδὴς χῶρος. I. Ὄνυξ ἁπλοῦς, II ὄνυξ μετὰ δύο ὀδόντων, III—VI λέπια.

Ἡ προβοσκὶς μυϊκὸς σάκκος ἰσοῦται πρὸς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ μήκους τοῦ σώματος, συνίσταται δὲ ἀπὸ τὸν κολεὸν ἢ χελύνην, αὔλακα μυϊκήν, περιβάλλουσαν ἔνθεν μὲν τὴν μάστακα καὶ ἐπιφάρυγγα, ὄργανα στενῶς συγκεκολλημένα, ἔνθεν δὲ τὸ γλωσσίδιον ἢ ὑποφάρυγγα. Ὁ ὑπο-

φάρυγξ συνίσταται ἐκ λεπτοῦ ἐλασματίου, τὸ ὁποῖον καμπτόμενον πρὸς τὰ ἄνω, παχυνόμενον δὲ καὶ κοιλαινόμενον σχηματίζει ὑδρορρόην ἢ αὔλακα στενὴν τελείως κλειομένην ἄνωθεν καὶ συνεχομένην μετὰ τῆς ἐκκριτικῆς αὔλακος τῶν σιαλογόνων ἀδένων. Ὁ ἐπιφάρυγξ μετὰ τοῦ ὑποφάρυγγος ἐφαπτόμενοι στενῶς ἀποτελοῦσιν ἀγωγόν, τοῦ ὁποίου τὸ ἐσωτερικὸν τοίχωμα εἶνε λεῖον, διὰ τούτου δὲ διοχετεύεται τὸ αἷμα εἰς τὸν στόμαχον. Πρὸς τὰ πλάγια ὑπάρχουσι δύο ζεύγη ξιφιδίων ὀξυτάτων, αἱ ἀνώτεραι καὶ κατώτεραι γνάθοι, ὧν αἱ τελευταῖαι εἶνε κατὰ τὸ ἐλεύθερον αὐτῶν πέρας ὀδοντωταὶ ὡς πρίονες. Τὰ ὀδοντωτὰ ξιφίδια χρησιμεύουσιν ὅπως εὐρύνωσι τὸ τραῦμα τὸ ἐπενεχθὲν διὰ τῆς μάστακος καὶ τοῦ ὑποφάρυγγος.

ΠΙΝΑΞ 23ος

Τὰ ἐν τῇ προβοσκίδι τοῦ κώνωπος κεντητήρια καὶ ἀπομυζητήρια, ὄργανα.—a, a. Κεραῖαι. b,b. Προσακτρίδες. c. Ἐπιφάρυγξ. d,d. Ἀνώτεραι γνάθοι. e. Ὑποφάρυγξ. f,f. Κατώτεραι γνάθοι. g. Χελύνη.

Ὁ Θώραξ συνίσταται ἐκ τριῶν ἄρθρων, τοῦ προθώρακος, ἐξ οὗ ἐκφύεται τὸ πρῶτον ζεῦγος τῶν ποδῶν, τοῦ μεσοθώρακος, ἐξ οὗ ἐκφύονται τὸ δεύτερον ζεῦγος τῶν ποδῶν καὶ αἱ πτέρυγες, καὶ τοῦ μεταθώρακος, ἐξ οὗ ἐκφύονται τὸ τρίτον ζεῦγος τῶν ποδῶν ὡς καὶ οἱ ἁλτῆρες. Ἀντικαθιστῶντες δὲ οἱ ἁλτῆρες τὸ δεύτερον ζεῦγος τῶν ἀτροφικῶν πτερύγων τῶν ἄλλων ἐντόμων, εἶνε ὄργανα μισχωτὰ πλούσια εἰς νεῦρα καὶ χρήσιμα διὰ τὴν ἰσορροπίαν κατὰ τὴν πτῆσιν. Ὁ προθώραξ καὶ μεταθώραξ εἰσὶ βραχύτατοι ἐν σχέσει πρὸς τὸν μεσοθώρακα. Τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ θώρακος κατέχει τὸ μυϊκὸν σύστημα. Ἡ δὲ

ἀναπνοὴ τελεῖται διὰ τῶν τραχειῶν διακλαδιζομένων καὶ συγκοινωνουσῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ στομίων καλουμένων στιγμάτων. Ἐκ τοῦ θώρακος ἐκφύονται πλαγίως δύο πτέρυγες καλύπτουσαι κατὰ τὴν στάσιν τὴν κοιλίαν τοῦ κώνωπος. Ἐπὶ τῶν πτερύγων παρατηροῦμεν γραμμάς τινας καλουμένας νεῦρα ἢ φλέβας, ἐφ' ὧν εἶνε διατεταγμένα λέπια,ἐκ τῆς ἐπάλληλα συσσωρεύσεως τῶν ὁποίων παράγονται αἱ ὁραταὶ γυμνῷ τῷ ὀφθαλμῷ κηλῖδες τῆς πτερώσεως, αἱ χρήσιμοι ὡς γνώρισμα διακριτικὸν τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἀνωφελῶν, ὡς καί τινων ἐκ τῶν κοινῶν κωνώπων.

Οἱ πόδες μακροί, λεπτοί, εὔθραυστοι λίαν, ἀποτελούμενοι ἐκ τριῶν ζευγῶν, συνίστανται ἐκ τοῦ μηροῦ παριστῶντος τὸ εὐρωστότερον μέρος τῆς κνήμης καὶ τοῦ ταρσοῦ, συνισταμένου ἐκ πέντε ἄρθρων, ὧν τὸ πρῶτον ἀποτελεῖ τὸ μετατάρσιον ἐπίμηκες ὅσον καὶ τὰ τέσσαρα ἄρθρα. Τὸ τελευταῖον ἄρθρον περατοῦται εἰς δύο ὄνυχας. Οἱ πόδες τῶν ἀνωφελῶν εἶνε μακρότεροι κατὰ πολὺ τῶν κοινῶν κωνώπων.

Ἡ κοιλία ἐπιμήκης καὶ ἐν μέρει κωνικὴ εἶνε τὸ μακρότερον τμῆμα τοῦ σώματος ἀπαρτιζομένη ἐξ ὀκτὼ δακτυλίων ἢ τμημάτων, ὧν τὸ τελευταῖον φέρει τὸν γεννητικὸν πόρον, παρὰ μὲν τῷ θήλει εἰς τρία λοβία, παρὰ δὲ τῷ ἄρρενι ἐκ ζεύγους μεγάλων ἀγκυλίων ἀρθρωτῶν.

Ἐκτὸς τῶν τῆς κεφαλῆς διακριτικῶν γνωρισμάτων οὐ μόνον τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ τοῦ φύλου τῶν κωνώπων διακρίνομεν ἔτι τοὺς ἀνωφελεῖς ἀπὸ τῶν κοινῶν κωνώπων ἐκ τῆς διατάξεως τῶν λεπίων, ἐξ ὧν αἱ κηλῖδες τῆς πτερώσεως παρατηροῦνται.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων μεταξὺ τῶν ἀνωφελῶν καὶ κοινῶν κωνώπων διακρίνονται τὰ εἴδη τούτων καὶ ἐκ τῆς στάσεως ἔτι. Κατὰ κανόνα ὁ ἐπιμήκης ἄξων τοῦ σώματος παρὰ τῷ ἀνωφελεῖ εἶνε κάθετος περίπου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ στηρίζεται ὁ κώνωψ, ἐνῷ παρὰ τῷ κοινῷ κώνωπι εἶνε παράλληλος. Τοῦτο προέρχεται διότι τὸ τρίτον ζεῦγος τῶν ποδῶν παρὰ μὲν τῷ κοινῷ κώνωπι αἰωρεῖται ἄνωθεν τοῦ σώματος, σχηματίζον οὕτω παρά τισι τῶν κοινῶν κωνώπων μικρόν τι τόξον, παρὰ δὲ τῷ ἀνωφελεῖ κώνωπι τὸ τρίτον ζεῦγος τῶν ποδῶν ἐκτείνεται κάτωθεν τῆς κοιλίας ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ. Ἄλλως τε ὁ κοινὸς κώνωψ ἱστάμενος φέρει τὸ τελευταῖον ἄκρον τῆς κοιλίας του σχεδὸν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ ἀντικείμενον, ἐφ' οὗ ἵσταται, φαινόμενος οὕτως ὡσεὶ ὑβός, ἀντιθέτως δηλαδὴ πρὸς τὸν ἀνωφελῆ, ὅστις κρατεῖ τοῦτο πολὺ μακράν. Ἐπὶ τοῦ κοινοῦ κώνωπος ὁ θώραξ καὶ ἡ κοι-

λία σχηματίζουσιν ἀμβλεῖαν γωνίαν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνωφελοῦς ἡ προβοσκίς, ἡ κεφαλή, ὁ θώραξ καὶ ἡ κοιλία ἐκτείνονται ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ.

ΠΙΝΑΞ 24ος

1 2 3

1 Στάσις κοινοῦ κώνωπος. 2 Στάσις Ψευδοποικίλτου.
3 Στάσις Κορυνηφόρου (Manson)

Ἀνωτέρω διελάβομεν ὅτι κατὰ γενικόν τινα κανόνα οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες ἱστάμενοι εἶνε περίπου κάθετοι πρὸς τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἵστανται, ἐν τούτοις ὁ κανὼν οὗτος δὲν εἶνε καὶ ἀπόλυτος, καθ' ὅτι μεταξὺ τῶν ποικίλων εἰδῶν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων διακρίνομεν διαφοράς τινας. Οὕτω λ. χ. οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες κορυνηφόροι (Claviger) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον φαίνονται ὡσεὶ καθέτως ἱστάμενοι ἀποτελοῦντες γωνίαν ἀμβλεῖαν 80°, τὰ δὲ λοιπὰ γνωστὰ παρ' ἡμῖν εἴδη ἀνωφελῶν κωνώπων καὶ δὴ ὁ ἐπιποίκιλτος (Superpictus) ἀποτελεῖ σχεδὸν πάντοτε ὀξεῖαν γωνίαν.

Ἀνατομικὴ ἐσωτερικὴ τοῦ κώνωπος.

Κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ἀγωγοῦ τοῦ ἀποτελουμένου ὑπὸ τῆς μάστακος καὶ τοῦ ὑποφάρυγγος ἀνοίγεται τὸ στόμα, μετὰ τοῦ ὁποίου συνέχεται ὁ οἰσοφάγος κατέχων ὅλον τὸ μῆκος τοῦ θώρακος. Κατὰ τὴν βάσιν τοῦ ὑποφάρυγγος ἐκστομίζεται σωλὴν ἀδενώδης ὁ ἐκφορητικὸς πόρος τῶν σιαλογόνων ἀδένων. Εἶνε δὲ οἱ σιαλογόνοι ἀδένες μᾶζαι ἀδενικαὶ κείμεναι εἰς τὸ πρόσθιον μέρος τοῦ θώρακος καὶ ἐκ τριῶν λοβῶν συνιστάμεναι. Ἕκαστος τῶν λοβῶν ἔχει ἐκκριτικὸν σωλῆνα ἑνούμενον μετὰ τοῦ τῶν ἄλλων λοβῶν, σχηματιζομένου οὕτως ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης κοινοῦ ἀγωγοῦ. Διὰ τοῦ ἀγωγοῦ τούτου ὁ κώνωψ ἐκκρίνει οὐσίαν τινὰ ναρκωτικὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ καταστήσῃ ἀνώδυνον τὸ τραῦμα, ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ὁ κώνωψ εἶνε μεμολυσμέ-

νος, μετὰ τῆς ναρκωτικῆς ταύτης οὐσίας συναπεκκρίνει καὶ τὰ σπορο-ζωΐδια.

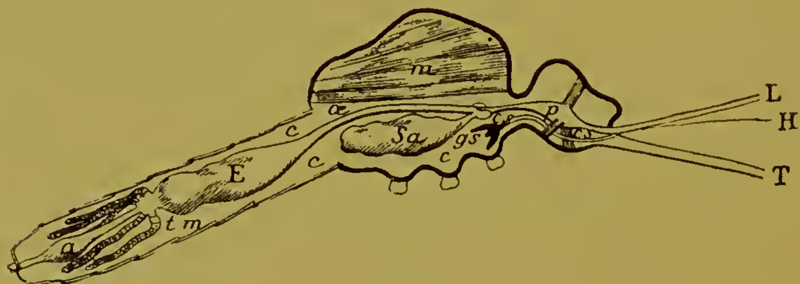
ΠΙΝΑΞ 25ος

Σιαλογόνοι ἀδένες μετὰ τριῶν λοβῶν. Οἱ δύο ἑκατέρωθεν μεγάλοι λοβοὶ εἰσὶν ἀδένες ὄντως σιαλογόνοι. Ὁ μεσαῖος λοβὸς ἐκκρίνει τὴν ναρκωτικὴν οὐσίαν.

Πρὸς τὸ πρόσθιον μέρος ὁ οἰσοφάγος εὐρυνόμενος ἀποτελεῖ σχῆμα τριγωνικόν, ἀπὸ τοῦ μέσου δ' ἑκάστης τῶν ἐπιφανειῶν ἄρχεται μῦς ἰσχυρός, καταφυόμενος διὰ τοῦ ἑτέρου ἄκρου αὐτοῦ εἰς τὸ τοίχωμα τῆς κεφαλῆς. Ἀποτελεῖ δὲ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ οἰσοφάγου τὴν ἀπομυ-

ΠΙΝΑΞ 26ος

Ἐσωτερικὴ ἀνατομικὴ τοῦ κώνωπος. Τομὴ ἐπιμήκης. (J. Guiart) L. μάσταξ, T. χελύνη, P μυζητικὸς οἰσοφάγος, Cs. σιαλογόνοι ἀδένες, s. μεσαῖος λοβὸς σιαλογόνων ἀδένων ἐκκρίνων τὸν ἰόν, m. θωρακικὸς μῦς, Sa. πρόλοβος, ce. οἰσοφάγος, E. στόμαχος, tm. σωλῆνες τοῦ Malpighi, a. ἔντερον, o. ἕδρα.

ζητικὴν συσκευήν, ὡς δ' ἀναφέρει ὁ Ἀποστολίδης [1], οἱ μύες συστελλόμενοι παράγουσι μέγα διεύρυσμα εἰς τὸν οἰσοφάγον, ἐν ᾧ ὁ ἀὴρ καθίσταται ἀραιότερος καὶ οὕτω προσχωρεῖ ἐν αὐτῷ τὸ αἷμα, ὅταν ἡ προ-

---

[1] Ἀποστολίδου Φυσικὴ καὶ Βιολογικὴ Ἱστορία τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων 1901 σελ. 8.

βοσκὶς ἐμβαπτίζεται εἰς αἱματοφόρον ἀγγεῖον. Ὁ οἰσοφάγος κατερχόμενος πρὸς τὸν θώρακα χωρίζεται εἰς δύο μέρη καὶ πρόσθεν μὲν καταλήγει εἰς τὸν πρόλοβον κείμενον κατὰ τὸ μέσον τοῦ θώρακος, ὄπισθεν δ' αὐτοῦ ἐκτεινόμενον τὸ ἕτερον τμῆμα αὐτοῦ κατέρχεται πρὸς τὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ στόμαχον, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ τρία πρῶτα κοιλιακὰ ἄρθρα. Ὁ στόμαχος περαιτέρω ἑνοῦται μετὰ τοῦ ἐντέρου τὸ ὁποῖον διευρυνόμενον περὶ τὸ μέσον καταλήγει εἰς τὴν ἕδραν, οὖσαν σφαιροειδῆ ἕνεκα τοῦ ὀσχέου ἢ τῶν φοθηκῶν. Ἐκστομίζουσι δὲ κατὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ στομάχου πρὸς τὸ ἔντερον πέντε σωλῆνες Μαλπιγειανοὶ ἀποτελοῦντες τὸ οὐροποιητικὸν σύστημα.

Χαρακτῆρες διαγνωστικοὶ τοῦ φύλου τῶν κωνώπων.

Κατὰ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις.

	Κώνωπες κοινοὶ (Culex).		Κώνωπες ἀνωφελεῖς (Anopheles).	
	Ἄρρενες	*Θήλεις*	*Ἄρρενες*	*Θήλεις*
Προσακτρίδες	Μακρότεραι τῆς προβοσκίδος ἀποκλίνουσαι ἑκατέρωθεν πρὸς τἀπλάγια ἢ πρὸς τὰ ἄνω και λίαν τριχωταί.	Λίαν βραχεῖαι	Ἰσομήκεις τῇ προβοσκίδι, εὐθύταται, πέρατα κορυνοειδῆ.	Ἰσομήκεις τῇ προβοσκίδι λεπταί, πέρατα ὀξέα.
Κεραῖαι	Θυσανωταί, πτεροφόροι.	Λεπταί, τρίχωμα βραχύτατον, ἀραιότατον.	Θυσανωταί, πτεροφόροι.	Λεπταί, τρίχωμα βραχύτατον, ἀραιότατον.

Χαρακτῆρες διαγνωστικοὶ τοῦ γένους τῶν κωνώπων.

	Κώνωπες κοινοὶ (Culex).	Κώνωπες ἀνωφελεῖς (Anopheles).
Στάσις κωνώπων	Παράλληλος τῷ ἐδάφει.	Κάθετος ἢ ἐν ὀξείᾳ γωνίᾳ 45°—80°.
Τελευταῖον ἄκρον κοιλίας	Ψαῦον σχεδὸν τὸ ἔδαφος.	Ὑψούμενον πολὺ τοῦ ἐδάφους.
Πόδες	Μικροί.	Μακροί.
Αἰώρησις γ'. ζεύγους ποδῶν	Ὕπερθεν κοιλίας.	Κάτωθεν κοιλίας.
Σχῆμα αἰωρουμένου γ'. ζεύγους ποδῶν	Πρὸς τὰ ἄνω ἀνεστραμμένον τοξοειδῶς.	Εὐθύ.
Σχέσις θώρακος καὶ κοιλίας	Γωνία ἀμβλεῖα.	Εὐθυτάτη.
Πτέρωσις	Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄνευ κηλίδων	Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ κηλίδων.

Ἐξέλιξις τῶν κωνώπων.

Ὠάρια. *Οἱ κώνωπες τίκτουσιν ὠάρια, εἶνε δὲ ταῦτα σωμάτια*

ΠΙΝΑΞ 27ος

Ὠάρια κοινοῦ κώνωπος Elegans
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

ΠΙΝΑΞ 28ος

Ὠάρια ἀνωφελῶν κωνώπων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος.

Ὠάρια Bifurcatus. Ὠάρια Claviger καὶ Superpictus.
(The Thoms. Yat. Laborat. Rep. Liverpool 1901).

μικρὰ μετροῦντα $^1/_2$—1 mm. μῆκος καὶ διαφέροντα πρός τε τὴν μορφὴν καὶ τὴν διάταξιν μεταξὺ τῶν διαφόρων γενῶν.

Τὰ ᾠάρια τῶν μὲν κοινῶν κωνώπων (culex) εἶνε κωνικά, ἐπιμήκη, πρὸς τὸ ἓν ἄκρον ὀξύτερα, πρὸς δὲ τὸ ἕτερον σφαιρικὰ καὶ διαστάσεων $^1/_2$ m. m. Τὰ δὲ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων εἶνε ἐλλειψοειδῆ, ἀτρακτοειδῆ, κατὰ δὲ τὰ ἄκρα ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἄνω κεκαμμένα καὶ μετροῦντα μῆκος 0,7—1 m. m.

Εἶνε δὲ τὰ ᾠάρια πρὸς τὸ ἓν ἄκρον ὡσεὶ ἐντονώτερον κεχρωσμένα, βαθυχρούστερα, τοῦτο δ' ὀφείλεται εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐμβρύου ὡπλισμένην μὲ δύο μεγάλους μελανοὺς ὀφθαλμούς, καὶ εὑρισκομένην ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ σημείου τούτου. Κατὰ τὴν μεσότητα τῆς βάσεως φέρουσι μικράν τινα ὀπὴν τὴν μικροπύλην πρὸς εἴδυσιν τῶν σπερματοζωαρίων. Τικτόμενα τὰ ᾠάρια εἶνε λευκὰ ἢ ἀργυρόλευκα, μεταβάλλεται δὲ μετά τινα χρόνον ἡ χροιὰ αὐτῶν κυμαινομένη μεταξὺ 2—3 ὡρῶν εἰς φαιομέλανα ἢ μελανήν.

Ὠάρια παραμένοντα λευκὰ τὴν χροιὰν δὲν ἐκκολάπτονται, πιθανῶς ὡς μὴ γονιμοποιηθέντα.

ΠΙΝΑΞ 29ος

Κώνωπες ἐχόμενοι ξηροῦ φύλλου καὶ ἀποθέτοντες τὰ ᾠάριά των (Le Dantec).

Ὁ θῆλυς κώνωψ τίκτει τὰ ᾠάρια αὐτοῦ ὡς ἑξῆς: Προσεγγίζοντος τοῦ τέρματος ἵσταται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, δραττόμενος δὲ διὰ τῶν προσθίων ποδῶν αὐτοῦ μικροῦ τινος ἐπιπλέοντος ἀντικειμένου καὶ ἐκτείνων τοὺς ὀπισθίους πόδας συνήθως χιαστὶ ἀποθέτει τὰ ᾠάρια τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος τῆς μεταξὺ τῶν ποδῶν του. Καὶ παρὰ τῷ κοινῷ κώνωπι, προσκολλώμενα τὰ ᾠάρια τὸ ἓν πρὸς τὸ ἄλλο κατὰ τὸ μέσον διὰ συγκολλητικῆς τινος οὐσίας ἀποτίθενται καθέτως καὶ ἀποτελοῦσιν ἐν συνόλῳ σωμάτιον ᾠοειδὲς κεκαμμένον σκαφοειδῶς ἔχον τὴν ὄψιν κυψέλης καὶ ἐπιπλέον. Τὰ σωμάτια ταῦτα μετροῦντα μῆκος 13 m. m. καὶ πλάτος 3—7 m m. ἀποτελοῦνται ἀπὸ 200—400 ᾠαρίων. (Πίναξ 30 καὶ 31).

Οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες τίκτοντες ἀπὸ 50—140 ᾠάρια οὐ μόνον δὲν τηροῦσι τὴν γεωμετρικὴν ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἀποθέτουσι ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ὁριζοντίως, ἕνεκα ἴσως φυσικῶν αἰτίων προ-

ερχομένων ἐκ τοῦ σχήματος, καὶ οἱ μὲν κορυνηφόροι (claviger) καὶ ἐπιποίκιλτοι (Superpictus) ἀποθέτουσι ταῦτα ἐν εἴδει ταινίας συνισταμένης ἐκ τριῶν μέχρις εἴκοσιν φαρίων, οἱ δὲ δικρανωτοὶ (Bifurcatus) ἀστεροειδῶς. Τὰ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων φάρια δὲν συνδέονται τόσον στενῶς ὅσον τὰ τῶν κοινῶν κωνώπων, διότι ἐλαφρὰ ῥιπὴ ἀνέμου ταράξασα τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἢ μικρὰ κίνησις τῆς φιάλης, ἐν ᾗ διατηροῦμεν τοιαῦτα, τὰ ἀποχωρίζει καὶ ἀπομονώνει. Ὠάρια ἀνωφελῶν κωνώπων συνδεδεμένα οὐδέποτε ἔτυχε νὰ παρατηρήσωμεν ἀνὰ τὰ ὑπαίθρια ὕδατα.

Οἱ κώνωπες κατὰ κανόνα ἀποθέτουσι τὰ φάριά των ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος, οὐχ ἧττον εἰς περιπτώσεις τινὰς πάντη ἐξαιρετικὰς τίκτουσι καὶ ἐν ξηρῷ. Τοῦτο καθ' ὅλην τὴν ὀκταετίαν ἐπανειλημ-

ΠΙΝΑΞ 30ος ΠΙΝΑΞ 31ος

30. Ὠάρια κοινῶν κωνώπων συγκεκολλημένα ἐν εἴδει κυψέλης (Blanchard).
31. Ὠάρια κοινῶν κωνώπων ἐπιπλέοντα (Galli—Valerio καὶ Jongh).

μένως παρετηρήσαμεν τόσον ἐπὶ τοῦ κοινοῦ κώνωπος elagans ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνωφελοῦς κώνωπος claviger. Κατὰ τὸ παρελθὸν δ' ἔτος μεταφέροντες ἀπὸ τοῦ Λεωνιδίου τῆς Κυνουρίας ἀνωφελεῖς κώνωπας κορυνηφόρους ἐντὸς κενῶν φιαλιδίων, μετὰ τέσσαρας ἡμέρας εἷς θῆλυς ἐξ αὐτῶν ἀπέθηκε τὰ φάριά του ἀστεροειδῶς καὶ ἐν διασπορᾷ. Τοῦτο παρετήρησε καὶ ὁ Ross ἐπὶ τῶν κοινῶν ὅμως κωνώπων, ὅστις μάλιστα ἐξεκόλαψε τὰ φάρια τρεῖς μῆνας μετὰ τὸν τοκετόν.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου οἱ Galli-Valerio καὶ J. R. de Jongh παρετήρησαν ὅτι οἱ κοινοὶ ὡς καὶ οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες πλειστάκις, ἰδίᾳ κατὰ τὸ φθινόπωρον, φοτοκοῦσιν ἐπὶ φύλλων ξηρῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων τάφρων τινῶν ἄνευ ὕδατος, διατηρουμένων οὕτω τῶν

φαρίων εἰς λανθάνουσαν κατάστασιν μέχρις οὗ ἔλθωσιν εἰς ἐπαφὴν μεθ' ὕδατος. Τοῦτο δὲ παρετήρησεν ἐν 'Αμερικῇ καὶ ὁ Smith διὰ τὸ γένος Sollicitans, ὁ δὲ Eysell διὰ τὸ γένος Aëdes. "Οθεν ἀντέχουσι, τὰ φάρια εἰς τὴν ξηρασίαν μεγάλως. Οὕτως ὁ Grassi καὶ Noé ἐξεκκόλαψαν φάρια ἀνωφελῶν διατηρηθέντα 12 ἡμέρας εἰς ξηρασίαν, ὁ Caroll, Agramonte καὶ Lazear ἐπὶ 30 ἡμέρας, ὁ Theobald ἐπὶ δύο μῆνας, οἱ δὲ Galli - Valevio καὶ J. R. de Jongh ἐπὶ τρεῖς μῆνας. Τὸ τοιοῦτον ἐνέχει πολλὴν σημασίαν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν κωνώπων, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψει τοῦ δεδομένου ὅτι τὰ φάρια διατηροῦσι τὴν ζωτικότητά των καὶ μέχρις ἓξ μηνῶν.

Προνύμφαι.

Μετὰ 24—72 ὥρας ἀναλόγως τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θερμοκρασίας, συνήθως δὲ παρ' ἡμῖν μετὰ 48 ὥρας, τὰ φάρια ἐκκολάπτονται καὶ ἐντὸς στιγμῶν τινων ἐξέρχονται αἱ προνύμφαι, ἔντομα, λεπτά, ἐπιμήκη, διαφανῆ, σκωληκοειδῆ καὶ ἄποδα μήκους 1 m. m περίπου, καταλείποντα τὸ ὡσεὶ κυλινδροειδὲς κέλυφος τοῦ ὁποίου τὸ ἀνώτερον τμῆμα, ἀπέσπασαν δίκην πίλου.

ΠΙΝΑΞ 32ος

Προνύμφαι ἐξερχόμεναι τῶν φαρίων.
(The Tom. Yat. Labor. Repport, Liverpool 1901).

Διὰ τὴν ἐκκόλαψιν τοῦ φαρίου ἀνάγκη ἱκανῆς θερμοκρασίας τῆς ἀτμοσφαίρας, ὡς ἐκ τούτου κατὰ τοὺς ψυχροὺς μῆνας ἕνεκα τῆς ταπεινῆς θερμοκρασίας ἡ ἐκκόλαψις παρακωλύεται. Παρ' ἡμῖν αἱ πρῶται

προνύμφαι οὐ μόνον τῶν κοινῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἀπαντῶσι σταθερῶς καὶ ταὐτοχρόνως κατὰ τὸ γ'. δεκαήμερον τοῦ Μαρτίου, ὁπότε τὰ δύο ἄκρα τῆς θερμοκρασίας κυμαίνονται 10°74—15°17. Ἐξαιρετικῶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1908 τὰς πρώτας προνύμφας τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων παρετηρήσαμεν τὴν 12 Ἀπριλίου, ὁπότε τὰ δύο ἄκρα τῆς θερμοκρασίας κατὰ τὸ α' 10ήμερον τοῦ μηνὸς ἐκυμαίνοντο μεταξὺ 12°—21°, καθότι κατὰ μῆνα Μάρτιον εἴχομεν μεγάλα ψύχη. Κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον πολλαπλασιάζονται αἱ προνύμφαι, ὡς τῆς θερμοκρασίας κυμαινομένης συνήθως ἀπὸ 13°98—19°15. Κατὰ Μάϊον πολλαπλασιάζονται καταπληκτικῶς (θερμ. κυμαινομένη ἀπὸ 18°68—24°20), ἐξακολουθοῦσι δ' αὗται ἀναπαραγόμεναι μέχρι τῶν μέσων τοῦ φθινοπώρου (θερμ. 8βρίου κυμαινομένη ἀπὸ 17°94—20°71), ἐλαττούμεναι ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τὰ μέγιστα καὶ σχεδὸν ἐξαφανιζόμενα κατὰ μῆνα Νοέμβριον (θερμ. κυμαινομένη ἀπὸ 13°35—16°90) ἕνεκα πιθανῶς τῶν βροχῶν, ὁριστικῶς δὲ κατὰ μῆνα Δεκέμβριον (μέση θερμ. 9°29) ἐξαφανίζονται.

Αἱ προνύμφαι ὅμως τῶν κοινῶν κωνώπων ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἐξελίσσονται παρ' ἡμῖν καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα ἔτι, διότι συνήθως παρ' ἡμῖν ἡ χειμερινὴ περίοδος εἶνε ἠπία (μέση θερμ. χειμῶνος 8°90). Ἐνῷ δὲ κατὰ τὴν χειμερινὴν ἐποχὴν εἰς τὰς ἑλειογενεῖς ζώνας ἀνευρίσκομέν που καί που προνύμφας κοινῶν κωνώπων, τοὐναντίον προνύμφας ἀνωφελῶν κωνώπων οὐδέποτε παρετηρήσαμεν. Οὕτω κατὰ Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1901 (μέση θερμ. 10°78) παρετηρήσαμεν ἐξελισσομένας προνύμφας καὶ νύμφας τῶν κωνώπων *nemorosus* καὶ *elegans* ἐντὸς πίθων πεπληρωμένων ὀμβρίων ὑδάτων, τοὔτ' αὐτὸ δὲ παρετηρήσαμεν τὰ ἐπιόντα ἔτη καὶ κατὰ μῆνας Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον (μέση θερμοκρ. 7°7—12°18). Οἱ κοινοὶ λοιπὸν κώνωπες παρ' ἡμῖν οὐ μόνον ἐξελίσσονται τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ νύσσουσιν ἔτι ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας.

Αἱ προνύμφαι πάντων τῶν εἰδῶν καὶ γενῶν τῶν κωνώπων ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁμοιάζουσιν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα, ἐν ταῖς λεπτομερείαις ὅμως διαφέρουσιν οὐσιωδῶς, ἤτοι ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις καὶ τὸ σχῆμα τῆς κεφαλῆς, ὡς πρὸς τοὺς τριχωτοὺς θυσάνους, ἔτι δὲ καὶ ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον κοιλιακὸν ἄρθρον καὶ τὸν ἀναπνευστικὸν σίφωνα. Οὕτω λ. χ. ὁ θώραξ τῶν προνυμφῶν τοῦ *Claviger*, ὡς παρετηρήσαμεν, εἶνε πολὺ πλατύτερος τοῦ τοῦ *Superpictus* καὶ *Bifurcatus*, ἐνῷ ἡ κεφαλὴ

τῆς προνύμφης τοῦ *Bifurcatus* εἶνε στενωτέρα τῆς τοῦ *Claviger*.

Συνίστανται δ' αἱ προνύμφαι ἐκ τριῶν μερῶν, τῆς κεφαλῆς, τοῦ θώρακος καὶ τῆς κοιλίας. Ἡ κεφαλὴ μᾶλλον πλατεῖα, σφαιροειδής, ἢ

ΠΙΝΑΞ 33ος

ΠΙΝΑΞ 34ος

33. Προνύμφη ἀνωφελοῦς κώνωπος ἐπιποικίλτου (Superpictus).
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

34. Προνύμφη κώνωπος κοινοῦ.
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

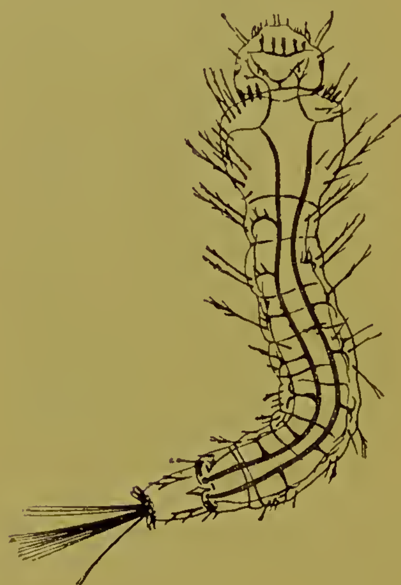
μακρὰ φέρει δύο μεγάλους ὀφθαλμοὺς μελανοὺς καὶ δύο κεραίας θυσανωτάς, εἶνε ὡπλισμένη μὲ δύο ἐξαρτήματα στοματικὰ δίκην σιαγόνων περιβεβλημένων ἀπὸ τριχῶν, σκληρῶν, κινητῶν δίκην μυστάκων, μᾶλλον δ' ἀνεπτυγμένων εἰς τὸν ἀνωφελῆ ἢ τὸν κοινὸν κώνωπα. Ἑνοῦται δ' ἡ εὐκίνητος ταύτης κεφαλὴ πρὸς τὸ σῶμα διὰ στενοῦ λαιμοῦ.

Ὁ θώραξ πλατύτατος, γωνιώδης, συνίσταται ἐκ τριῶν τμημάτων συγκεκολλημένων, εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁποίων ἐκφύεται ζεῦγος τριχῶν.

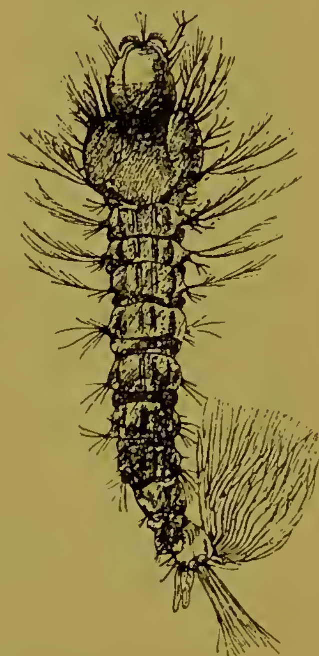
Ἡ κοιλία συνίσταται ἐξ ἐννέα τμημάτων διακρινομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ βαθειῶν ἐντομῶν, λεπτυνομένων ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω. Τὸ ὄγδοον τμῆμα ἔχει δύο ὀπάς, αἵτινες εἶνε τὰ στίγματα τῶν τραχειακῶν σωλήνων. Τὸ δὲ ἔνατον φέρει εἰς τὸ ἄκρον τὸ ἀπευθυσμένον περιβεβλημένον ἐκ τεσσάρων λεπτοτάτων πεταλίων ἀποτελούντων ζεῦγος θηλωμάτων, ὡς καὶ τὰς νηκτικὰς σμήριγγας διατεθειμένας ῥιπιδοειδῶς.

Εἰς τοὺς κοινοὺς κώνωπας τὸ ὀπίσθιον ἄκρον τῆς προνύμφης φαίνεται ὡσεὶ διῃρημένον εἰς δύο κλάδους διαφόρου μήκους, καὶ τὸ

ΠΙΝΑΞ 35ος

ΠΙΝΑΞ 36ος

35. Προνύμφη ἀνωφελοῦς Διχρανωτοῦ (Bifurcatus) Meinert.

36. Προνύμφη ἀνωφελοῦς κορυνηφόρου (Claviger) Grassi.

μὲν ὄγδοον τμῆμα, κλάδος παχύτερος καὶ μακρότερος, εἶνε σωλὴν κωνικὸς ἢ κυλινδροειδὴς καλούμενος σίφων ἀναπνευστικός, ὡς ἔχων εἰς τὸ πέρας αὐτοῦ τὰς ὀπὰς ἢ τὰ στίγματα τῶν τραχειακῶν σωλήνων. Οἱ ἀνωφελεῖς τὰς τραχειακὰς αὐτὰς ὀπὰς ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ῥάχεως. Τὸ ἔνατον δὲ τμῆμα ἤτοι τὸ ἀποτελοῦν τὸν βραχύτερον κλάδον φέρει τὸ ἀπευθυσμένον καὶ τὰς νηκτικὰς σμήριγγας.

Διαγνωστικοὶ χαρακτῆρες προνυμφῶν.

Κατὰ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις.

	Κοινῶν κωνώπων.	Ἀνωφελῶν κωνώπων.
Κεφαλή.	*Πλατεῖα, σφαιρική.*	*Στενὴ μᾶλλον καὶ κωνική.*
Τρίχες παρὰ τὸ στόμα.	*Βραχεῖαι.*	*Μακραὶ ὡσεὶ μύστακες.*
Τρίχες κοιλιακῶν ἄρθρων.	*Βραχεῖαι.*	*Μακραὶ (διπλάσιαι καὶ τριπλάσιαι τῶν culex).*
Κεραῖαι.	*Οὐχὶ λίαν κεκαμμέναι*	*Εὐθεῖαι.*
Ἀναπνευστικὸς σίφων.	*Μακρός.*	*Δὲν ὑπάρχει.*
Σμήριγγες νηκτικαί.	*Ὀλίγαι καὶ βραχεῖαι.*	*Ἄφθονοι μακραὶ καὶ ῥιπιδοειδῶς διατεταγμέναι ἐκτὸς τῶν τοῦ Superpictus (ἐλάχιστοι).*
Κινήσεις.	*Ρυθμικαί.*	*Ἀκανόνιστοι.*
Στάσις.	*Κάθετος πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος.*	*Ὁριζόντιος.*

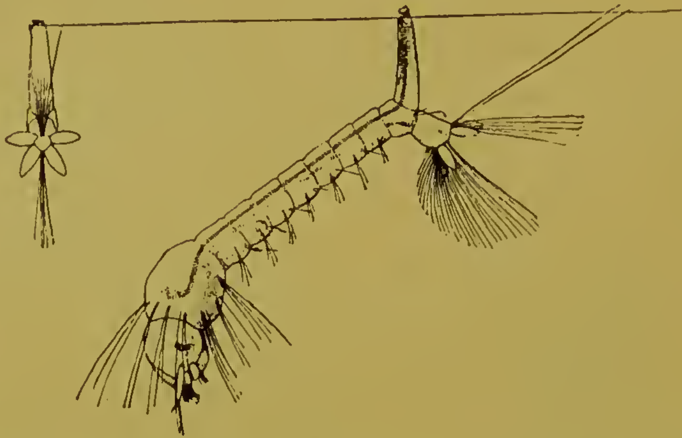
Παρ' ἡμῖν αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν ὡς καὶ τῶν κοινῶν κωνώπων ἀναπτύσσονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόναι ἢ μετὰ τῶν κοινῶν κωνώπων εἰς τὰ στάσιμα καὶ διαυγῆ ὕδατα τῆς κοίτης τῶν χειμάρρων, ὡς καὶ εἰς τὰ μετὰ πλουσίας πρασίνης φυτικῆς βλαστήσεως νηματοειδοῦς. Ἐπιπλέουσι δὲ καὶ ἵστανται καθ' ὁμάδας εἰς τὰ χείλη τοῦ κοιλώματος ἢ εἰς τὰ τοιχώματα τοῦ δοχείου ἡ μία παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς ἄλλης. Ἀπαντῶσι δὲ αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον μικροσκοπικοὺς οὕτως εἰπεῖν λακκίσκους, ὡς τοῦτο παρετηρήσαμεν πάντα μὲν τὰ ἔτη καὶ πανταχοῦ τοῦ Κράτους, ἰδιαίτατα δὲ ἕνεκα τῆς μεγάλης πληθύος κατὰ μὲν Μάϊον 1902 καὶ 1905, ἐν Ἀθήναις, κατὰ μῆνα δὲ Ἰούνιον 1907 ἐν Φθιώτιδι, ὁπότε πλέον ἢ ἑκατοντάκις συνεκομίσαμεν προνύμφας τοῦ Superpictus ἀπὸ λακκίσκων μικρᾶς ἐκτάσεως μέχρι κοχλιαρίου καφέ.

Αἱ προνύμφαι τῶν κωνώπων ὑφίστανται τέσσαρας ἀπεκδύσεις καὶ κατὰ μὲν τὰς τρεῖς πρώτας ὁ χιτὼν ἀποπίπτει κατὰ τμήματα, ἐνῷ κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπέκδυσιν ἀποβάλλεται ὁλόκληρος. Μετὰ τὴν πρώτην ἀπέκδυσιν ἡ προνύμφη κατὰ μέσον ὅρον ἔχει μῆκος 3 m. m., μετὰ τὴν δευτέραν 4—5 m. m. καὶ μετὰ τὴν τρίτην 7—9 m. m.

Διακρίνονται δὲ αἱ προνύμφαι τῶν διαφόρων γενῶν μεταξύ των λίαν εὐχερῶς οὐ μόνον ἐκ τῶν μορφολογικῶν χαρακτήρων, ὡς ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς στάσεως ἔτι. Αἱ προνύμφαι τῶν

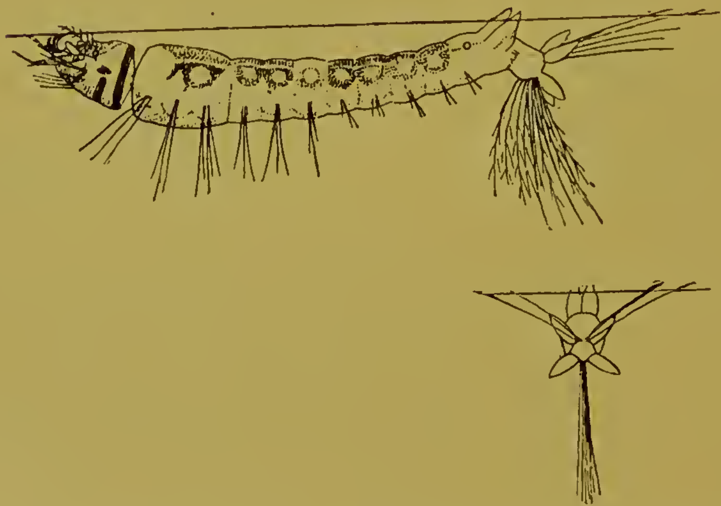
κοινῶν κωνώπων λ. χ. ἵστανται καθέτως πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ὡσεὶ ἀνηρτημέναι, σχηματίζοντος τοῦ προβαλλομένου ἀναπνευστικοῦ σίφωνος μὲ τὸ τελευταῖον τμῆμα τῆς κοιλίας γωνίαν 60^0 περίπου. Αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἵστανται ὁριζοντίως τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος.

ΠΙΝΑΞ 37ος

Προνύμφη κοινοῦ κώνωπος Fatigans ἱσταμένη ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος πρὸς ἀναπνοὴν (Howard).

ΠΙΝΑΞ 38ος

Προνύμφη ἀνωφελοῦς κώνωπος Κορυνηφόρου ἱσταμένη ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος πρὸς ἀναπνοὴν (Howard).

Τὸ μέγεθος τῶν προνυμφῶν ποικίλλει μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν κωνώπων, μεταξὺ δὲ τῶν παρ' ἡμῖν προνυμφῶν τῶν ἀνωφελῶν

κωνώπων αἱ προνύμφαι τῶν Superpictus καὶ Bifurcatus εἶνε μικραί, ἐνῷ αἱ τῶν τοῦ Claviger εἶνε διπλάσιαι περίπου. Ἀλλ' αἱ προνύμφαι τῶν κωνώπων διαφέρουσιν ἔτι καὶ μεταξὺ τῶν τοῦ αὐτοῦ εἴδους, πιθανῶς δὲ τοῦτο ὡς ἐκ τοῦ τόπου ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξελίσσονται. Κατὰ τὰς σπουδὰς ἡμῶν ἃς ἐπὶ χιλιάδων ἑκατοντάδων προνυμφῶν τῶν ἀνωφελῶν ὡς καὶ τῶν κοινῶν κωνώπων ἐπειησάμεθα κατὰ πάσας τὰς χρονικὰς περιόδους τοῦ ἔτους, ἐπὶ σειρὰν δὲ ἐτῶν παρετηρήσαμεν, ὅτι ἡμέρας τινὰς ἀφ' ἧς ἐνεκλείομεν τὰς προνύμφας εἰς εὐρέα ὑάλινα δοχεῖα μετὰ τοῦ ὕδατος, ἐν τῷ ὁποίῳ εἶχον ἐκκολαφθῇ, αἱ προνύμφαι καθίσταντο μικρότεραι τὰς διαστάσεις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, οὕτω δὲ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον αἱ πρότερον μεγάλαι προνύμφαι ὡς καὶ οἱ ἀκμαῖοι καὶ πλήρεις ζωῆς κώνωπες οἵτε κοινοὶ καὶ ἀνωφελεῖς ἀντικαθίσταντο ὑπὸ προνυμφῶν ἰσχνῶν καὶ κωνώπων κατὰ τὸ ἥμισυ μικροτέρων τῶν ἀρχικῶν. Τοῦτο ἐὰν ὀφείληται εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς καταλλήλου καὶ ἐπαρκοῦς διατροφῆς ἢ εἰς ἄλλο τι ἀγνοοῦμεν, φρονοῦμεν ὅμως ὅτι ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς διατροφῆς, διότι τὰ ἔντομα ταῦτα εἶνε λίαν ἀδηφάγα, ἕνεκα δὲ τούτου τὴν ἡσυχίαν τῶν πρώτων ἡμερῶν, τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν διαδέχεται ὁ ἕνεκα τῆς πείνης ἀλληλοσπαραγμός.

Ἐκφυλίζονται λοιπὸν αἱ γενεαί, πρὸς τοῦτο δὲ συμβάλλεται πιθανῶς καὶ ἡ τοῦ ἔτους ἐποχή, διότι διαθρέψαντες κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ ἐνιαυτοῦ περιόδους προνύμφας κωνώπων τοῦ εἴδους nemorosus παρετηρήσαμεν διάφορον τὸ μέγεθος αὐτῶν. Οὕτω λ. χ. κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1901 (μέση θερμ. 18°90) αἱ προνύμφαι εἶχον τὰς μεγαλειτέρας διαστάσεις, κατὰ Δεκέμβριον (μέση θερμ. 10°78) ἦσαν κατὰ τὸ ἥμισυ μικρότεραι, κατὰ δὲ Φεβρουάριον τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1902 (μέση θερμ. 11° 16) αἱ διαστάσεις αὐτῶν ἐπὶ μᾶλλον ἦσαν μικρότεραι.

Ἐκτὸς λοιπὸν τῆς διατροφῆς καὶ τοῦ τόπου ἐν τῷ ὁποίῳ διαιτῶνται αἱ προνύμφαι, ἐπηρεάζεται ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν πιθανῶς καὶ ὑπὸ τῆς θερμοκρασίας. Φαίνεται δέ, ὅτι καὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αἱ γενεαὶ ἐπηρεάζονται, καθότι παρετηρήσαμεν, ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1902, 1903 καὶ 1904 αἱ προνύμφαι, ὡς καὶ οἱ ἀρτιγενεῖς ἀνωφελεῖς κώνωπες Superpictus, τῶν αὐτῶν πάντοτε χειμάρρων, οἱ ἐκκολαφθέντες ἐν τῷ Παθολογικοανατομικῷ Ἐργαστηρίῳ ὡς καὶ τῷ σπουδαστηρίῳ ἡμῶν, ἦσαν κατά τι μικρότεροι τὰς διαστάσεις καὶ ἰσχνότεροι τῶν τοῦ πανδημικοῦ ἔτους 1901, ἦσαν οὕτως εἰπεῖν ἐκπεφυλισμένοι, ἡ δὲ ἀντοχή των

κατὰ τὴν τεχνητὴν διατροφὴν καὶ τὴν ἐν γένει δίαιταν, ἣν ἀσθενεστέρα καὶ μόλις ἠδύναντο νὰ ἐπιζήσωσι 40 ὥρας ἐν θερμοκρ. κυμαινομένῃ ἀπὸ 20°—27° Κ., ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου κατὰ τὸ πανδημικὸν ἔτος 1901 τινὲς τῶν ἐντὸς τῶν ὑαλίνων δοχείων ἐκκολαπτομένων ἔζων ὑπὲρ τὰς 50 ὥρας. Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸ πανδημικὸν ἔτος 1905, ἤτοι μετὰ πάροδον τετραετίας ἀπὸ τῆς τοῦ 1901 πανδημίας, οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες *Superpictus* τῶν αὐτῶν πάντοτε χειμάρρων τῆς ἐν Ἀθήναις ἑλειογενοῦς ζώνης, ἀναζωογονηθέντες ἄγνωστόν πως εἶχον οὐ μόνον τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωτικότητα τῶν κατὰ τὸ πανδημικὸν ἔτος 1901, τοῦτο δὲ παρετηρήσαμεν καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1907. Τὸ μὲν λοιπὸν ἡ ἐκφύλισις ἡ παρατηρηθεῖσα κατὰ τὰ ἔτη 1902, 1903, 1904 τῶν *Superpictus* τὸ δὲ ἡ ἀναζωογόνησις τῶν γενεῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1905 καὶ 1907 μήτοι ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν ἱκανότητα ἢ οὐχὶ τῆς μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας, ἀφοῦ αἱ κατὰ τὰ ἔτη 1905 καὶ 1907 ἀναζωογονήσεις τῶν πρότερον ἐκπεφυλισμένων ἀνωφελῶν κωνώπων συμπίπτουσι μὲ τὰς ἀναπτυχθείσας πανδημίας;

Αἱ προνύμφαι τῶν κοινῶν ὡς καὶ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων διαφέρουσι μεταξύ των καὶ ὡς πρὸς τὴν χροιὰν ἔτι, οὕτω δέ, ὡς παρετηρήσαμεν, παρ' ἡμῖν μὲν αἱ προνύμφαι τῶν *Superpictus* εἶνε ὠχρόλευκοι, αἱ τῶν *Claviger* χαλκόξανθοι καὶ ὑποπράσινοι, αἱ δὲ τῶν *Bifurcatus* μᾶλλον ὑπομέλαιναι.

Κατὰ τὰς βιολογικὰς μελέτας ἡμῶν ἐπὶ τῶν προνυμφῶν τῶν ὅσων συνελέξαμεν καὶ μετεκομίσαμεν εἰς τὸ γραφεῖον ἡμῶν, παρετηρήσαμεν ὅτι αἱ μὲν προνύμφαι τῶν κορυνηφόρων ὑστεροῦσιν ὡς πρὸς τὴν εὐκινησίαν τῶν τοῦ ἐπιποικίλτου, αἱ δὲ μεγαλείτεραι τῶν προνυμφῶν τοῦ κορυνηφόρου εἶνε τόσον εὐαίσθητοι ἐὰν κινήσωμεν ἀποτόμως τὸ ὕδωρ, ὥστε ταχέως ἀποθνήσκουσιν. Τοῦτο πιθανῶς εἶνε καὶ τὸ αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον, ὡς παρετηρήσαμεν, οἱ κορυνηφόροι ἐξελίσσονται μᾶλλον εἰς τὰ μεγάλα ἕλη τὰ πλήρη φυτικῆς βλαστήσεως, διότι ταῦτα εἶνε μᾶλλον ἠρεμοῦντα, μᾶλλον ὑπήνεμα, ἐνῷ εἰς τὰ ἐν τοῖς χειμάρροις στάσιμα ὕδατα τὰ μᾶλλον ἐκτεθειμένα εἰς τοὺς ἀνέμους, ἐπικρατοῦσι μᾶλλον αἱ προνύμφαι τοῦ ἐπιποικίλτου, αἵτινες ἐξελίσσονται ἔτι ἄνευ ἐπηρείας τινὸς καὶ εἰς τὰ ἄνευ ἴχνους τινὸς φυτικῆς βλαστήσεως στάσιμα ὕδατα τῶν χειμάρρων, τὰ ὁπωσδήποτε μᾶλλον ἐκτιθεμένα εἰς τὰς ἐπηρείας τῶν ἀνέμων.

Πᾶσαι αἱ μετὰ προσοχῆς μετακομισθεῖσαι παρ' ἡμῶν προνύμφαι

τῶν κορυνηφόρων ἐντὸς πλατυστομίων καὶ εὐρειῶν φιαλῶν ἔθανον ταχέως, τινὲς δὲ καὶ καθ' ὁδὸν ἔτι, ἐνῷ αἱ τῶν τοῦ ἐπιποικίλτου οὐ μόνον ἔζησαν, ἀλλὰ καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς κώνωπας. Αἱ μεγαλείτεραι τῶν προνυμφῶν τοῦ κορυνηφόρου εἶνε εὐαισθητότεραι τῶν μικροτέρων.

Ἐὰν ἐντὸς ὑαλίνου δοχείου εὐρέος θέσωμεν ἑκατοντάδας τινὰς ἐκ τῶν προνυμφῶν, μετὰ παρέλευσιν τριῶν μέχρις ἓξ ἡμερῶν παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ ὡς καὶ ἐν τῷ πυθμένι τοῦ δοχείου σχηματίζεται ὑποστάθμη, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν περιβλημάτων τῶν ἀπεκδυομένων προνυμφῶν, ἐκ ποδῶν, πτερύγων, κόκκων μελανῶν (ὑπολειμμάτων τῆς κεφαλῆς) ὡς καὶ ἐκ πτωμάτων προνυμφῶν καὶ νυμφῶν, χρησίμων πρὸς διατροφὴν τῶν ἐπιζησασῶν. Κατατρώγουσι δ' αἱ προνύμφαι οὐ μόνον τὰς θανούσας προνύμφας καὶ τοὺς τεθνεῶτας κώνωπας, ἀλλὰ καὶ τὰς ζώσας ἔτι, τὰς εὑρισκομένας κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀπεκδύσεως τοῦ κερατίου χιτῶνος, καθ' ἣν ὁσάκις ἀντιληφθῶσι τοῦτο, ὁρμῶσαι αἱ λοιπαί, κατασπαράσσουσιν αὐτὰς ἐν δεινῇ πάλῃ. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου κρατεῖ καὶ μεταξὺ τούτων· τὸ ἰσχυρότερον εἶδος κατατρώγει τὸ ἀσθενέστερον. Θέσαντες ἀναμὶξ προνύμφας ἀνωφελῶν Superpictus μετὰ προνυμφῶν κοινῶν κωνώπων annulatus παρετηρήσαμεν ὅτι αἱ δεύτεραι προϊόντος τοῦ χρόνου κατέφαγον σχεδὸν τὰς πρώτας. Οὗτος δ' εἶνε πιθανῶς καὶ ὁ λόγος, καθ' ὃν προνοίᾳ μητρικῇ, ὅπου ὑπάρχει ἔκτασις λιμναζόντων ὑδάτων, ὡς ἐν τοῖς χειμάρροις, αἱ γενεαὶ τῶν σκωληκοειδῶν τούτων ἀπόδων ἐντόμων συνηθέστατα εἶνε ὁμοειδεῖς, σπανιώτατα δὲ βλέπει τις ἐξελισσόμενα ἀναμὶξ διάφορα εἴδη κωνώπων. Τοῦτο ἀπαντᾷ περίπου, ὅπου εἶνε σμικρὰ ἡ συλλογὴ τῶν ὑδάτων, ὡς ἐντὸς δεξαμενῶν λ. χ. καὶ πίθων.

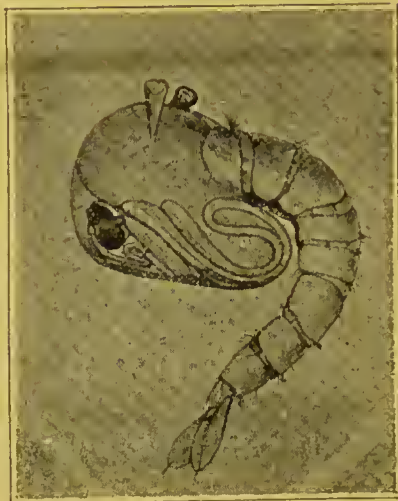
Τὸ ψῦχος ἐπιβραδύνει τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1901 ὡς καὶ τοῦ ἔτους 1905 θέσαντες ἐντὸς εὐρέων δοκιμαστικῶν σωλήνων τῶν οὔρων ἀνὰ τέσσαρας προνύμφας κοινῶν κωνώπων ἐν δωματίῳ μὴ θερμαινομένῳ εἴδομεν, ὅτι αἱ πλεῖσται τούτων καὶ μετὰ ἕνα ἔτι μῆνα δὲν εἶχον μεταμορφωθῇ εἰς νύμφας· μία μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἔζησεν ἐν καταστάσει προνύμφης ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον μῆνας ἐντὸς δωματίου θερμαινομένου κατὰ τὴν ἡμέραν μόνον.

Νύμφαι.

Αἱ νύμφαι ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν μεταμόρφωσιν τοῦ σκωληκοειδοῦς ἐντόμου. Ἔχουσι σχῆμα σφαιρικὸν ἢ μᾶλλον γωνιῶδες, ὁμοιάζουσι

δὲ κατὰ τὰς κινήσεις πρὸς τὰς τῆς καραβίδος, καὶ κινοῦσιν ἐλευθέρως τὸ κοιλιακὸν μόνον τμῆμα.

ΠΙΝΑΞ 39ος

ΠΙΝΑΞ 40ος

39. Νύμφη κώνωπος ἀνωφελοῦς Κορυνηφόρου (Claviger) Bertrand.
40. Νύμφη ἀνωφελοῦς Ἐπιποικίλτου (Superpictus)
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

Ἡ κεφαλή, αἱ κεραῖαι, ὁ θώραξ, οἱ πόδες, καὶ αἱ πτέρυγες περιβάλλονται ἐντὸς διαφανοῦς μεμβράνης, ἕνεκα δὲ τούτου τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς νύμφης κατέχει μεγάλον ὄγκον· ἀναπνέει διὰ δύο μικρῶν κωνοειδῶν ὀργάνων κειμένων ἑκατέρωθεν τῆς ῥάχεως. Ὑπὸ τὴν μορφὴν ταύτην τὸ ἔντομον δὲν διατρέφεται.

Ἡ ῥαχιαία περιφέρεια τῆς νύμφης τῶν ἀνωφελῶν ἀποτελεῖ τόξον ἄνευ ὕβου, ἡ δὲ τῶν κοινῶν κωνώπων ἀποτελεῖ τόξον μετὰ ὕβου.

Ἡ μεταμόρφωσις τῆς νύμφης εἰς κώνωπα τελεῖται, ὡς παρετηρήσαμεν, ἐντὸς 48—60 ὡρῶν ὑπὸ θερμοκρασίαν 18⁰—24⁰ Κ.

Ἤθη τῶν Νυμφῶν. *Αἱ νύμφαι τῶν κωνώπων αἱ ἀνὰ τὰ ὑπαίθρια ὕδατα εὑρισκόμεναι, ἀθροίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος μέχρις εἰς βάθος 10—15 % τοῦ μέτρου, ἀναλόγως τῆς περιεκτικότητος καὶ τοῦ βάθους αὐτοῦ, ἀποτελοῦσαι οὑτωσὶ μάζας διαφόρου πυκνότητος, ὁπόταν δὲ πρόκειται νὰ ἀναπνεύσωσιν ἢ ἐγγὺς εἰσὶ τοῦ χρόνου τῆς μεταμορφώσεώς των εἰς κώνωπας, ἀνέρχονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἔνθα καὶ ἀκινητοῦσιν.*

Μεταμόρφωσις τῆς νύμφης. *Ἡ ἀπέκδυσις τῆς νύμφης ὡς*

ΠΙΝΑΞ 41ος

41. Α΄. φάσις τῆς ἐξόδου κώνωπος ἀνωφελοῦς Superpictus.
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

ΠΙΝΑΞ 42ος

Β΄. φάσις τῆς ἐξόδου κώνωπος ἀνωφελοῦς Superpictus.
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

καὶ ἡ μεταμόρφωσις ταύτης εἰς τέλειον κώνωπα περατοῦται ἐντὸς πέντε

περίπου λεπτῶν. Πρὸ τῆς μεταμορφώσεως ταύτης ἡ νύμφη ἀνέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, ἐκτείνεται κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς κατὰ μῆκος καὶ ἀκινητοῦσα τελείως ὡς νεκρά, ἵσταται ἀναμένουσα τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ ἀνωτέρω μέρους τοῦ πρὸς τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ῥάχιν κελύφους. Εὐθὺς δ' ὡς τὸ κέλυφος ἀποξηρανθὲν τῇ τοῦ ἀέρος ἐπιδράσει σχασθῇ, ἐξέρχεται ἡ κεφαλὴ προωθουμένη βραδέως κατ' ὤσεις πρὸς τὰ ἄνω καὶ εἶτα ἀποτόμως ἐξέρχεται ἡ κοιλία. Διὰ τὴν ἔξοδον τῶν ποδῶν ἀπαιτεῖται πάντοτε χρονικὸν διάστημα 2—3 λεπτῶν τῆς ὥρας, καθ' ὃ καὶ διατρέχει τὸν κίνδυνον ν' ἀναστραφῇ ὑπὸ ῥεύματος ἀέρος, ὁπότε ἢ ἀποθνήσκει ἢ καὶ ζῶσα κατατρώγεται ὑπὸ τῶν προνυμφῶν.

Ἡ μεταμόρφωσις τῆς νύμφης εἰς κώνωπα τελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὰς νύκτας ὡς καὶ περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ ἡλίου. Μεταξὺ 4,000 νυμφῶν τῶν κωνώπων nemorosus, pipiens, elegans καὶ annulatus, ὧν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς παρηκολουθήσαμεν τὸν χρόνον τῆς ἐκκολάψεως ἔν τε τῷ ἐργαστηρίῳ καὶ κατ' οἶκον, αἱ 3,000 μετεμορφώθησαν εἰς κώνωπας κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, αἱ 600 κατὰ τὰς δυσμὰς τοῦ ἡλίου καὶ αἱ 400 κατὰ τὸ τῆς ἡμέρας. Ὅθεν ἡ αἰτία τῆς

ΠΙΝΑΞ 43ος

Αἱ διάφοροι μεταμορφώσεις τοῦ κώνωπος (Blanchard).

μεταμορφώσεως τῶν νυμφῶν εἰς κώνωπας κατὰ τὰς δυσμὰς τοῦ ἡλίου ἢ τὴν νύκτα δὲν εἶνε, ὡς ἰσχυρίζονται, ἡ ἠρεμία τῆς φύσεως, ἀλλ' ἄλλα πιθανῶς τὰ αἴτια.

Χρονικὸν διάστημα ἐκκολάψεως τῶν κωνώπων.

Ἡ ἐκκόλαψις τῶν φαρίων καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς προνύμφης εἰς κώνωπα διαφέρει ὡς πρὸς τὸν χρόνον μεταξὺ τῶν διαφόρων γενῶν. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ *Ficalbi* ἐντὸς 17 ἡμερῶν ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ μεταμορφωμένου φαρίου ὁ κώνωψ. Κατὰ δὲ τοὺς *Galli-Valerio* καὶ *Jongh* ἡ ὅλη ἐξέλιξις περατοῦται ἀπὸ 16—22 ἡμέρας, ἐνίοτε δὲ ἀπὸ 36—49 ἡμέρας.

Διὰ τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας ἡ ὅλη ἐξέλιξις περατοῦται ἐντὸς 30—33 ἡμερῶν.

Κατὰ κανόνα τὸ γένος τῶν ἀνωφελῶν ἐξελίσσεται βραδύτερον τοῦ τῶν κοινῶν κωνώπων. Ἐν Εὐρώπῃ εἰς θερμ. 25⁰—27⁰ ἑκατονταβάθμου ἡ ὅλη ἐξέλιξις περατοῦται ἐντὸς 25—27 ἡμερῶν. Ἐν Ἀφρικῇ κατὰ τὸν *Ross* μία ἑβδομὰς ἀρκεῖ. Τὸ ταχὺ τῆς ἐξελίξεως ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἐκ τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν μέσων πρὸς διατροφήν. Παρ' ἡμῖν τὰ φάρια συνήθως τῶν τε κοινῶν καὶ ἀνωφελῶν κωνώπων ἐκκολάπτονται ἐντὸς 48 ὡρῶν, αἱ δὲ προνύμφαι κατὰ τὸ ἔαρ, ὡς παρετηρήσαμεν, ὁτὲ μὲν μεταμορφοῦνται ἐντὸς 12 ἡμερῶν εἰς νύμφας, ὁτὲ δέ, ὡς κατὰ τὸ ἔτος 1908, καθυστεροῦσιν ἕνεκα τῆς μικρᾶς θερμοκρασίας. Οὕτω λ.χ. κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον εἰς θερμοκρασίαν κυμαινομένην ἀπὸ 10⁰7—24⁰ μετεβλήθησαν αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἐντὸς 21 ἡμερῶν πιθανῶς ἕνεκα ἐλλείψεως τροφῆς. Κατὰ τὰς μεγάλας θερμοκρασίας τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ θέρους ἡ πλήρης ἐξέλιξις τοῦ ἀνωφελοῦς ἀπὸ τῆς ἐκκολάψεως τοῦ φαρίου μέχρι κώνωπος τελεῖται ἐντὸς 15—20 ἡμερῶν.

Βιολογικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν κωνώπων.

Ὁ κώνωψ μεταξὺ τῆς τετάρτης καὶ πέμπτης ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐκκολάψεώς του τελεῖ τοὺς γάμους του, ἀπὸ δὲ τῆς δεκάτης πέμπτης μέχρι τῆς εἰκοστῆς ἡμέρας εὑρίσκεται εἰς τὴν περίοδον τῆς φοτοκίας, ἐκλέγων ἐπιμελῶς τὴν θέσιν, ἔνθα μέλλει νὰ ἐναποθέσῃ τὰ φάριά του.

Ἐν τῷ ὑπαίθρῳ φαίνεται ὑφισταμένη μεγάλη δυσαναλογία μεταξὺ τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων κωνώπων, ἀνερχομένη ὡς ἔγγιστα περίπου ὡς 10:100 θήλεις. Ἐπὶ 14,180 κωνώπων, ἐκκολαφθέντων ἔν τε τῷ Παθολογικοανατομικῷ ἐργαστηρίῳ καὶ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ ἡμῶν ἐν τοῖς ὑαλίνοις δοχείοις, 8,650 ἦσαν θήλεις καὶ 5,530 ἄρρενες, κατ' εἶδος δὲ ὡς ἑξῆς:

Ἐπὶ	1,180	*annulatus*	730	ἄρρενες	450	θήλεις
»	2,000	*nemorosus*	900	»	1,100	»
»	1,000	*elegans*	400	»	600	»
»	10,000	*superpictus*	3,500	»	6,500	»
Σύνολ. ἐπὶ	14,180		5,530	»	8,650	»

Κρύπται τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων προσφιλεῖς, κατὰ πάσας τὰς περιόδους τοῦ ἐνιαυτοῦ, εἶνε τὰ ἱπποστάσια καὶ ἁμαξοστάσια καὶ δὴ αἱ κατὰ τὴν ὀροφὴν γωνίαι αὐτῶν, κατ᾽ ἐξοχὴν δὲ αἱ μᾶλλον σκιεραὶ καὶ αἱ κεκαλυμμέναι ὑπὸ ἱστῶν ἀράχνης, τὰ ἀκροτελεύτια νήματα τῆς ὁποίας ἰδιαίτατα προτιμῶνται. Ἐπὶ τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης ἑκάστης γωνίας τῶν δωματίων ἠριθμήσαμεν εἴς τινα τῶν οἰκημάτων τοῦ παρὰ τὴν Λαμίαν ἕλους τῆς μεγάλης βρύσεως κώνωπας ἀνωφελεῖς Claviger ἀπὸ 400—600!!, ἐνῷ εἰς τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῆς ὀροφῆς ἐλάχιστοι ἦσαν διεσπαρμένοι.

Ἐλλείψει ἱπποστασίων ἀνευρίσκομεν τούτους ἰδιαίτατα ἐντὸς τῶν ἐντετειχισμένων ἑρμαρίων ὡς καὶ ὑπὸ τὰς κλίνας.

Μεταξὺ τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων τῆς χώρας ἡμῶν μεγαλειτέρας διαστάσεις ἔχει τὸ εἶδος Claviger, χαλκόχρουν ἢ σκωριόχρουν, ἀκολουθεῖ τὸ τοῦ Bifurcatus, λεπτότερον δὲ καὶ μικρότερον κατά τι εἶνε τὸ τοῦ Superpictus, σχεδὸν κατὰ τὸ ἥμισυ μικρότερον τοῦ Claviger. Τὸ εἶδος Pseudopictus ἔχει οἵας διαστάσεις καὶ τὸ τοῦ Superpictus.

Οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες ἱστάμενοι ἐπὶ τοῦ τοίχου ἢ καὶ ἐπὶ τοῦ ὀρόφου, σχηματίζουσι γωνίαν τὸ σύνηθες ὀξεῖαν, σπανιώτερον δὲ ἀμβλεῖαν, οἱ δὲ τοῦ εἴδους Claviger ἀμβλεῖαν μᾶλλον ἢ κάθετον, ἐπὶ δὲ τοῦ ὀρόφου καὶ τῶν ἱστῶν τῆς ἀράχνης πάντοτε κάθετον.

Οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες μειοῦνται μεγάλως τὸν ἀριθμὸν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ κατὰ Νοέμβριον, ἐξαφανίζονται δὲ ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ Δεκέμβριον μῆνα. Ἐντὸς ὅμως τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν ἐνδιαιτημάτων τῶν ἵππων διατηροῦνταί τινες καθ᾽ ὅλον τὸν χειμῶνα κεκρυμμένοι ἐν ταῖς κρύπταις αὐτῶν. Εἰς πάντας τούτους τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας τοὺς ἀνευρεθέντας παρ᾽ ἡμῶν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ χειμῶνος ἐν τῇ ἐπιδημικῇ ζώνῃ, ἐν οἰκίαις πασχόντων καὶ συνεπῶς μεμολυσμέναις, δὲν ἀνεύρομεν ἐν τῷ στομάχῳ αὐτῶν γονιμοποιημένα ἑλοπαράσιτα· ὡσαύτως δὲ δὲν ἀνεύρομεν τοιαῦτα καὶ εἰς ὅσους ἐμολύναμεν κατὰ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ὡς καὶ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1901 ἐν τῷ Παθολογικοανατομικῷ ἐργαστηρίῳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Πεζοπούλου.

Τὸ ψῦχος φαίνεται, ὅτι μᾶλλον τοὺς ἄρρενας ἢ τοὺς θήλεις τῶν κωνώπων ἐπηρεάζει, ἀδιακρίτως δ' εἴδους. Κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου πάντοτε μετὰ δυσχερείας ἀνευρίσκομεν ἄρρενας, κατὰ δὲ τὸν μῆνα Νοέμβριον οὗτοι ἐξαφανίζονται τελείως.

Οἱ ἀκμαῖοι θήλεις ἀνωφελεῖς κώνωπες οἱ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ συλλαμβανόμενοι ἐπιζῶσιν ἄνευ διατροφῆς ἐντὸς ὑαλίνων δοχείων ἀπὸ 4—10 ἡμερῶν τὸ σύνηθες· ἐν τούτοις κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1905 συλλαβόντες 14 τοιούτους τοῦ εἴδους Superpictus παρετηρήσαμεν ὅτι οὗτοι ἐπέζησαν νήστεις καὶ πέραν τῶν 16 ἡμερῶν ἐν θερμοκρασίᾳ 25⁰ Κ.

Ὁ θῆλυς ἀνωφελὴς Superpictus ἱπτάμενος περὶ τὸ θῦμα αὐτοῦ πρὶν ἢ ἐπισκοπήσῃ τὸ ἔδαφος, πρὶν ἢ ἐκλέξῃ αὐτό, οὐδέποτε νύσσει, στὰς δὲ πρὸ τοῦ μέρους ἔνθα πρόκειται νὰ νύξῃ, ἀπομακρύνει ἐπ' ὀλίγον τοὺς μεσαίους καὶ ὀπισθίους πόδας, μεθ' ὃ ἀπομακρύνει ἀπ' ἀλλήλων τὰς γναθιαίας προσακτρίδας καὶ ἀνυψοῖ αὐτὰς σχεδὸν καθέτως τοῦ κορμοῦ, φέρει δὲ τὴν προβοσκίδα ἀναλόγως τοῦ ἐδάφους τῆς διατροφῆς, ὁτὲ μὲν καθέτως, ὁτὲ δὲ λοξῶς καὶ εἰσωθεῖ τὰ ἐν αὐτῇ κεντητήρια καὶ ἀπομυζητήρια ὄργανα ἐντὸς τοῦ σώματος· ὅπως δὲ βυθίσῃ τὰ ὄργανα ταῦτα μέχρι τῆς ῥίζης αὐτῶν, τείνει τοὺς πόδας καὶ οὕτω φέρεται ὁλόκληρος ὁ κορμὸς πρὸς τὰ πρόσω. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς νύξεως τελουμένης ἐντὸς δευτερολέπτων καὶ πρὶν ἢ εἰσαγάγῃ τὰ κεντητήρια ὄργανα ἐξ ὁλοκλήρου, ἐκτελεῖ συνήθως ἀτελεῖς ἐξαγωγὰς καὶ εἰσαγωγὰς αὐτῶν, πιθανῶς ὅπως εὐρύνῃ τὸ τραῦμα καὶ δυνηθῇ εὐχερέστερον νὰ ἀναμυζήσῃ τὸ αἷμα. Νύσσων δὲ ἐκκρίνει ἐν τῷ μικροσκοπικῷ τραύματι σταγονίδιον ναρκωτικῆς οὐσίας προερχομένης ἐκ τῶν σιαλογόνων ἀδένων.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νύξεως τοῦ ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἀέρι Superpictus καὶ Claviger εἶνε ὀδυνηρὸν οὐχὶ καὶ πάντοτε, ὀλιγώτερον δὲ πάντῃ τοῦ τῶν κοινῶν κωνώπων, τοῦτο ἐξαρτᾶται πιθανῶς ἐκ τῆς θέσεως τῆς νύξεως μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς εὐαισθησίας τοῦ ἀτόμου. Οἱ αἰχμάλωτοι δ' ἀνωφελεῖς κώνωπες νύσσοντές τινα μετὰ 5 — 6 ἡμέρας ἀπὸ τῆς συλλήψεώς των δὲν προξενοῦσιν ἢ ἔτι σπανιώτερον ἔπαρσιν τοῦ δέρματος, ὡς οὐδὲ φλεγμονώδη φαινόμενα, οἷα παρατηροῦμεν συνήθως ἐπὶ ἀνθρώπων νυσσομένων ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ἐλευθέρῳ ἀέρι διαβιούντων κοινῶν κωνώπων. Εἶνε λοιπὸν πιθανόν, ὅτι τὰ ῥηθέντα φλογιστικὰ φαινόμενα ὀφείλονται εἰς μόλυνσιν τοῦ τραύματος μᾶλλον, τελουμένην εὐχερῶς καὶ συχνότερον προκαλουμένην ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ

διαβιούντων ἀνωφελῶν κωνώπων Superpictus καὶ Claviger, πιθανῶς ὡς μολυνομένων τῶν κεντητηρίων αὐτῶν ὀργάνων, ἢ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐκκρίματος τῶν σιαλογόνων ἀδένων.

Οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες Superpictus καὶ Claviger, καθὸ ἔντομα αἱμοδιψῆ, ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ εἴδη τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, σπανίως κορεννύουσι τὴν πεῖναν αὐτῶν ἐν ἑνὶ γεύματι. Τοῦτο συνήθως συμπληροῦσιν ἐντὸς 5—10 λεπτῶν τῆς ὥρας, ὡς νύσσοντες τρὶς καὶ τετράκις τὸν ἄνθρωπον. Σημεῖα τοῦ κορεσμοῦ εἶνε ἓν ἢ δύο ὀρροαιματώδη σταγονίδια, τὰ ὁποῖα ἐξακοντίζουσιν ἀπὸ τοῦ ἀπευθυσμένου καὶ τὰ ὁποῖα τὰς νύκτας ῥυπαίνουσι τὰ ὀθόνια. Τὴν πέψιν αὐτῶν περατοῦσιν ἐντὸς 36—72 ὡρῶν. Συνήθως οἱ ἐπιποίκιλτοι νύσσουσι τὴν νύκτα, πράττουσιν ὅμως τοῦτο καὶ τὴν ἡμέραν, πλὴν ἐξαιρετικῶς. Δηχθέντες δὲ καὶ ἡμεῖς ἐν ἡμέρᾳ ὑπὸ ἀνωφελῶν ἐπιποικίλτων προσεβλήθημεν ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἐξ ἀμφημερινῶν κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1901, διατρίβοντες χάριν τῆς μελέτης τῆς ἐπιδημίας ἐντὸς τῆς ἐπιδημικῆς ζώνης. Νύσσουσι δ' ὡσαύτως τὴν ἡμέραν οὐ μόνον οἱ ἐπιποίκιλτοι ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες Claviger, τοῦτο δὲ παρετηρήσαμεν ἐν Ὠρωπῷ καὶ ἐσχάτως ἐν Μεγάλῃ Βρύσει, πλὴν ἐξαιρετικῶς. Οἱ κώνωπες ἱπτάμενοι βομβοῦσι, πρὸς τοῦτο δὲν διαθέτουσιν αὐλὸν ἢ μουσικόν τι ὄργανον, ὁ βόμβος προέρχεται ἐκ τῶν λεπίων, τὰ ὁποῖα ἐν εἴδει κροσσῶν αἰωροῦνται καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ χείλους τῶν πτερῶν, ἐπειδὴ δὲ ταῦτα εἶνε διαφόρου σχήματος, διάφορος καὶ ἐντεῦθεν ὁ ἦχος ἀνὰ τὰ διάφορα εἴδη τῶν κωνώπων. Ὅθεν οἱ ἀνωφελεῖς βομβοῦσι, τούτων δὲ οἱ μὲν Claviger ἠχηρότατα μάλιστα, ὀλιγώτερον δὲ οἱ Superpictus ὡς καὶ οἱ τῶν λοιπῶν εἰδῶν.

Κώνωπας ἀνωφελεῖς ἀνεύρομεν εἰς ὕψος 800 μέτρων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων, φρονοῦμεν δ' ὅτι καὶ εἰς μεγαλείτερον ἔτι ὕψος ἀπαντῶσιν οὗτοι καὶ παρ' ἡμῖν.

Πῶς συλλαμβάνομεν καὶ διατρέφομεν τοὺς κώνωπας.

Τοὺς κώνωπας συλλαμβάνομεν λίαν εὐχερῶς διὰ σωλῆνος ὑαλίνου εὐρέος, ὁμοίου πρὸς τοὺς δοκιμαστικοὺς τῶν οὔρων σωλῆνας, εὔρους 4 0/0 καὶ ὕψους 20 0/0, ἐνεργοῦντες ὡς ἑξῆς. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατοῦμεν τολύπην βάμβακος ὑδροφίλου ἱκανὴν νὰ σφραγίσῃ τὸ στό-

μιον τοῦ σωλῆνος, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς κρατοῦμεν τὸν σωλῆνα διὰ τοῦ στομίου, τοῦ ὁποίου ἐπικαλύπτομεν τὸν ἐπὶ τοῦ τοίχου ἱστάμενον κώνωπα. Ὁ κώνωψ ἐπικαλυπτόμενος ἵπταται πρὸς τὸ βάθος τοῦ σωλῆνος δίδεται δὲ τότε ἡμῖν καιρὸς νὰ καλύψωμεν τὸ ἀνώτερον τοῦ σωλῆνος διὰ τῆς τολύπης τοῦ βάμβακος. Προτιμῶμεν τὸ μέσον τοῦτο πρὸς σύλληψιν τῶν κωνώπων, διότι δι᾽ αὐτοῦ δυνάμεθα λίαν εὐχερῶς νὰ μεταφέρωμεν αὐτοὺς εἰς ἄλλους σωλῆνας, ἐὰν θέλωμεν νὰ απομονώσωμεν αὐτούς. Δυσχέρειά τις ἀπαντᾷ μόνον ὁπόταν θέλῃ τις νὰ συναθροίσῃ μέγαν ἀριθμὸν κωνώπων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο διὰ τοῦ αὐτοῦ σωλῆνος ἐπιτυγχάνεται, ἀρκεῖ νὰ προηγηθῇ ἐξάσκησίς τις. Οὕτω λ.χ. συλλέξαντες ἀριθμόν τινα κωνώπων, ὠθοῦμεν τὸ ἐκ βάμβακος βύσμα πρὸς τὸν πυθμένα ἠρέμα καὶ βραδέως, ἀφίνοντες σχετικόν τινα χῶρον, ὅπως ἐν αὐτῷ ἐλευθέρως κινῶνται καὶ ἀναπνέωσιν οἱ συλληφθέντες κώνωπες, χρησιμοποιοῦντες τὸν ὑπολειπόμενον χῶρον τοῦ σωλῆνος πρὸς συλλογὴν ἄλλων κωνώπων.

Τοὺς συλληφθέντας κώνωπας ἀπομονοῦμεν τὸ μὲν κατὰ φῦλον χάριν τῆς διατροφῆς, τὸ δὲ καὶ κατ᾽ εἶδος, τῇ βοηθείᾳ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων σωλήνων· τὸ στόμιον τοῦ σωλῆνος ἀντὶ τῆς τολύπης τοῦ βάμβακος καλύπτομεν διὰ γάζης λεπτῆς ἐχούσης εὐρὺ τὸ δίκτυον καὶ τεταμένης, ἣν περιδένομεν διὰ νήματος ἐπὶ τοῦ σωλῆνος. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ἔαρ καὶ θέρος θέτομεν τοὺς σωλῆνας εἰς μέρος σκιερόν, κατὰ δὲ τὰ ψύχη τοῦ φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος εἰς αἰθούσας θερμοκρασίας 20° K.

Ἀνὰ πᾶν ἔτος διεθρέψαμεν κώνωπας κοινοὺς ὡς καὶ ἀνωφελεῖς. Τοὺς κοινοὺς κώνωπας τοῦ εἴδους nemorosus διεθρέψαμεν ἀνεξαρτήτως γένους διὰ σεραπίου ἐκ καρπῶν, τοὺς δὲ τῶν εἰδῶν annulatus, elegans καὶ pipiens διὰ τεμαχίων μήλων ὡς καὶ διὰ ξηρῶν σύκων. Ἡ διὰ μήλων διατροφὴ ἐφάνη ἡμῖν προσφορωτέρα.

Τοὺς θήλεις τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων διεθρέψαμεν διὰ τοῦ αἵματος τῶν ἑλονοσούντων καὶ ἄλλας μὲν σειρὰς διεθρέψαμεν ἀνὰ διήμερον, ἄλλας δὲ ἀνὰ τριήμερον καὶ πενθήμερον. Διετηρήσαμεν δὲ ἀνωφελεῖς κώνωπας Claviger, ἀποσταλέντας ἡμῖν ἀπὸ τοῦ δήμου Ὠρωπίων, ἐν τῷ γραφείῳ ἡμῶν ἐπὶ τρίμηνον (Νοέμβριον, Δεκέμβριον, Ἰανουάριον), διατρέφοντες αὐτοὺς διὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν χειρὸς ἀνὰ 10ήμερον. Ἀπεπειράθημεν δὲ νὰ διαθρέψωμεν ἀνωφελεῖς Superpictus καὶ δι᾽ αἵματος πτηνῶν ὡς καὶ ὀρνίθων, ἐμποτίζοντες εἰς αὐτὸ ὑδρό-

φιλον βάμβακα, πλὴν τὸ μέσον τοῦτο ἀπεδείχθη πάντη ἀκατάλληλον. Διεθρέψαμεν ὅμως ἐπιτυχῶς τοὺς θήλεις ἀνωφελεῖς ἐντὸς κλωβῶν ἐκ δικτυωτῆς γάζης, εἰς ἃς εἴχομεν ἐγκλείσει στρουθία ἀπογεγυμνωμένα μέρους τοῦ περὶ τὴν κεφαλὴν πτιλώματός των.

Ὡς μέσον διατροφῆς τῶν κωνώπων ἢ μᾶλλον πρὸς ἀπομύζησιν τοῦ αἵματος ἀπὸ τῶν ἑλονοσούντων μετεχειρίσθημεν εὐρεῖς ὑαλίνους σωλῆνας ἐπιμήκεις, ὡς τοὺς τῶν οὔρων δοκιμαστικοὺς σωλῆνας, ἀλλὰ πενταπλασίου εὔρους. Πάντων τὸ προσφορώτερον μέσον εἶνε ἡ ἐντὸς κλωβοῦ ἐκ δικτυωτῆς γάζης διαμονὴ τῶν κωνώπων, ἐν ᾗ προβάλλει τις τὴν γεγυμνωμένην χεῖρα. Πρὸς τοῦτο ἐπενοήσαμεν ἰδίας συσκευῆς κλωβὸν περιβαλλόμενον ἀντὶ γάζης διὰ μεταλλίνου λεπτοῦ δικτύου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτυχῶς ἐξυπηρετήθημεν ἐπ᾽ ἐσχάτων ἰδιαίτατα.

Ἐκ τῶν συλληφθέντων ἀνωφελῶν κωνώπων *Superpictus* ὅσους ἐμολύναμεν ἐν τῷ Παθολογικοανατομικῷ Ἐργαστηρίῳ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Πεζοπούλου καὶ διεθρέψαμεν εἶτα διὰ καρπῶν, οὐδέποτε παρετηρήσαμεν ἀναπτυσσομένας τὰς κύστεις ἐν τῷ στομάχῳ τῶν κωνώπων, τοῦτ᾽ αὐτὸ δὲ παρετηρήθη καὶ εἰς ὅσους ἐκκολάψαντες ἐν τοῖς δοχείοις διετρέφομεν διὰ καρπῶν.

Μόλυνσις κωνώπων καὶ ποσὸν ἀναπαραγομένων ἑλοπαρασίτων.

Τῶν κωνώπων οἱ μὲν ἄρρενες τρέφονται διὰ νέκταρος ἀνθέων καὶ χυμοῦ καρπῶν, οἱ δὲ θήλεις ἀπομυζῶσιν αἷμα οὐχὶ πρὸς ἱκανοποίησιν ἑαυτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον χάριν τῶν ἐπιγόνων, πρὸς διατροφὴν δῆλον ὅτι τῶν ᾠαρίων, ἕνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου οἱ θήλεις κώνωπες πρὸ τοῦ γάμου αὐτῶν οὐδέποτε νύσσουσι τὸν ἄνθρωπον.

Δάκνων ὁ κώνωψ ἐκκρίνει, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἐν τῷ τραύματι μικρόν τι σταγονίδιον ναρκωτικῆς οὐσίας προερχομένης ἐκ τῶν σιαλογόνων ἀδένων. Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ὁ κώνωψ εἶνε μεμολυσμένος καὶ τὰ γονιμοποιηθέντα ἑλοπαράσιτα ἐξειλίχθησαν εἰς σποροζῳΐδια σὺν τῷ ἐκκρίματι εἰσάγεται ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ δηχθέντος καὶ ποσόν τι σποροζῳϊδίων, δι᾽ ὧν ἐνοφθαλμίζεται ἡ νόσος.

Ἀλλὰ πάντες οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες δάκνοντες ἑλονοσοῦντας καὶ ἀπομυζῶντες ἀπὸ τούτων αἷμα δὲν ἕπεται ὅτι καὶ μολύνονται, ὁ ἀνωφελὴς κώνωψ μολύνεται τότε ὁπόταν ἀπομυζήσῃ αἷμα ἑλονοσοῦντος περιέχον διακεκριμένα τὰ ἑλοπαράσιτα εἰς ἄρρενα καὶ θήλεα ἤτοι

εἰς γαμέτας καὶ γαμέτιδας. Εἰσαχθέντων δὲ τῶν σποροζφαρίων ἐν τῷ ὀργανισμῷ, ὁ χρόνος τῆς ἐπφάσεως ἢ κάλλιον εἰπεῖν ὁ χρόνος τῆς παραγωγῆς τοῦ παροξυσμοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων μὲν αἰτίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐνοφθαλμισθέντων ἑλοπαρασίτων. Ὡς γνωστόν, ὁ χρόνος τῆς ἐπφάσεως τῶν ἑλοπαρασίτων κυμαίνεται ἀπὸ 6—21 ἡμερῶν, ὅσον λοιπὸν πλειότερα σποροζφΐδια ἐνοφθαλμισθῶσι τοσοῦτον ταχυτέρα ἡ ἐπφασις καὶ ἐντονώτερος ἔσεται ὁ παροξυσμός. Ὅπως δὲ λάβωμεν ἰδέαν τινὰ τοῦ ποσοῦ τοῦ προερχομένου κατὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν τῶν ἑλοπαρασίτων προβαίνομεν εἰς τὸν ἑξῆς ὑπολογισμόν.

Ὡς γνωστόν, ἐξ ἑνὸς σποροζφϊδίου παράγονται τὴν

3ην ἡμέραν		15	μεροζφΐδια
5ην	»	15 × 15= 225	»
7ην	»	225 × 15= 3,375	»
9ην	»	3,375 × 15=50,655	»
11ην	»	50,655×15=759,375	»
13ην	»	759,365 × 15=11,390,625	»
15ην	»	11,390,625 × 15=170,859,475	»
17ην	»	170,859,475×15=2,562,892,125	»
19ην	»	2,562,892,125×15=239,443,381,875	»

Ἐξ ἑνὸς λοιπὸν ἐνοφθαλμισθέντος σποροζφϊδίου τὴν 19ην ἡμέραν ἀναπαράγεται ὁ καταπληκτικὸς ἀριθμὸς 239,443,381,875 ἑλοπαρασίτων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ποσὸν τοῦ αἵματος ἀποτελεῖ τὰ 7 % τοῦ βάρους τοῦ σώματος ἤτοι 5 λίτρας ἐπὶ βάρους τοῦ σώματος 70 χιλιογράμμων, ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς εἶνε 25,000,000,000,000. Τὴν 19ην λοιπὸν ἡμέραν ἐπὶ 109 περίπου ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων θὰ ἀναλογῇ περίπου ἓν ἑλοπαράσιτον, ἤθελε δὲ ὑποστῇ ὁ ἐνοφθαλμισθεὶς παροξυσμόν, ἐὰν μὴ ἡ φαγοκύττωσις ἐμείου μεγάλως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑλοπαρασίτων. Οὐχ' ἧττον, ἐπειδὴ ὁ μεμολυσμένος κώνωψ φέρει ἐν ἑαυτῷ μέγαν ἀριθμὸν σποροζφϊδίων κυμαινόμενον ἀπὸ 40,000 μέχρις 5,000,000 πάντως κατὰ τὸν ἐνοφθαλμισμὸν μέγας ἀριθμὸς σποροζφϊδίων εἰσάγεται, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ διαφορὰ πρός τε τὴν ἐπφασιν καὶ τὴν ἔντασιν τοῦ παροξυσμοῦ.

Μέσα ναρκώσεως τοῦ κώνωπος.

Πρὸς νάρκωσιν τῶν κωνώπων, ὅταν μάλιστα θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν αὐτοὺς μετὰ τεταμένων τῶν πτερύγων, μετεχειρίσθημεν κατ'

ἀρχὰς τὴν βενζίνην, ἀλλὰ διὰ τοῦ μέσου τούτου οἱ εὔθραυστοι πόδες κάμπτονται πολὺ πρὸς τὸν θώρακα, ὁ δὲ θώραξ μετὰ τῆς κοιλίας ὡς καὶ ἡ προβοσκὶς κυρτοῦνται τόσον πολύ, ὥστε σχηματίζουσι καμπύλην, ἐξ ἧς δυσχερῶς εὐθειάζεται ὁ κώνωψ, ἐνίοτε δὲ μάλιστα ὁ οὕτω ναρκωθεὶς ἀνωφελὴς κώνωψ ἀνυψοῖ τὰς γναθιαίας προσακτρίδας αὐτοῦ καθέτως τῇ προβοσκίδι καὶ ἄλλοτε στρέφει τὰς τεταμένας πτέρυγας αὐτοῦ τοσοῦτον, ὥστε ἡ μία πτέρυξ φαίνεται ἐκ τοῦ πλαγίου. Μετὰ τὴν βενζίνην μετεχειρίσθημεν τὸ χλωροφόρμιον καὶ τέλος τὸν αἰθέρα, ὃν ἰδιαίτατα συνιστῶμεν. Ὁ Ross μεθ' οὗ ἐν τῇ λίμνῃ Κωπαΐδος συνειργάσθημεν, συνέστησεν ἡμῖν καὶ τὸν καπνὸν τοῦ σιγάρου.

Τρόπος ἐξετάσεως τοῦ στομάχου καὶ τῶν σιαλογόνων ἀδένων.

Πρὸς μακρὰν συντήρησιν τῶν κωνώπων θέτομεν τούτους ἅμα ὡς συλλάβωμεν ἐντὸς οἰνοπνεύματος ἢ βαλσάμου τοῦ Καναδᾶ μετὰ προσοχῆς πολλῆς, διότι οὐ μόνον οἱ πόδες αὐτῶν εἶνε λίαν εὔθραυστοι, ἀλλὰ διότι καὶ τὰ τῆς πτερώσεως λέπια ἀποσπῶνται εὐχερέστατα. Ἡ ἐντὸς τοῦ ἀπολύτου οἰνοπνεύματος διαφύλαξις τῶν συλληφθέντων κωνώπων εἶνε ὁ προτιμότερος τρόπος πρὸς στερεοποίησιν τῶν ἱστῶν δι' ἱστολογικὰς ἐρεύνας.

Προτιθέμενοι νὰ ἐξετάσωμεν ζῶντα κώνωπα, ἐὰν τυγχάνῃ μεμολυσμένος ἢ οὐχί, ναρκοῦμεν τοῦτον καθ' ὃν εἴπομεν ἀνωτέρω τρόπον, μεθ' ὃ τοποθετοῦμεν τοῦτον ἀνεστραμμένον ἐπὶ ἀντικειμενοφόρου πλακὸς καὶ διὰ λεπτοτάτων βελονῶν ἀποσπῶμεν τοὺς πόδας καὶ τὰς πτέρυγας. Ρίπτομεν σταγόνα ὀρροῦ φυσιολογικοῦ 5 : 100 ἐπὶ τῆς κοιλίας, ταύτης δὲ πιέζοντες διὰ τοῦ ἄκρου τῆς βελόνης τὰ τελευταῖα ἄρθρα, διὰ τῆς ἑτέρας βελόνης διανοίγομεν τὴν κοιλίαν πρὸς τὸ 6ον καὶ 7ον ἄρθρον τὸ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὰ ἔντερα καὶ τὸν οἰσοφάγον. Ἀποσπῶντες τὰ ἔντερα δι' ἐλαφρῶν ἕλξεων χωροῦμεν πρὸς τὸν στόμαχον, τὸν ὁποῖον μικρὰν ἄσκησιν ἐὰν ἔχωμεν, δυνάμεθα νὰ ἀποσπάσωμεν χωρὶς νὰ διαρρήξωμεν. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ κώνωψ προσφάτως ἐμολύνθη δι' αἵματος ἑλονοσοῦντος περιέχοντος γαμετοκύτταρα, διανοίγομεν τὸν στόμαχον τοῦ κώνωπος, ὅπως παρακολουθήσωμεν διὰ τοῦ μικροσκοπίου τοὺς γάμους αὐτῶν.

Πρὸς ἐξαγωγὴν τῶν σιαλογόνων ἀδένων ἐνεργοῦμεν ὡς ἑξῆς· στερεοῦμεν τὸν κώνωπα ὑπὸ βελόνην στηριζομένην πρὸς τὸ κάτω μέρος

τοῦ θώρακος, δι' ἑτέρας δὲ βελόνης προσαρμοζομένης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐνεργοῦμεν ἐλαφροὺς ἐξελκυσμοὺς συντελοῦντας εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τῶν σιαλογόνων ἀδένων.

Διὰ τομὰς ἱστολογικὰς ἀνάγκη ὁ κώνωψ νὰ μὴ περιέχῃ αἷμα εἰς τὸν στόμαχον, οὐδὲ μελανὴν κηλῖδα. Πρὸς τοῦτο τοὺς συλληφθέντας κώνωπας διατηροῦμεν εἰς σωλῆνας ἐν αἰθούσῃ σκιερᾷ μέχρι πλήρους πέψεως τοῦ αἵματος, τοῦθ' ὅπερ ἐκσημαίνεται διὰ τῆς ἐξαφανίσεως παντὸς ἴχνους μελανῆς κηλῖδος. Ὡσαύτως δέον νὰ ἐξετάζηται ὁ κώνωψ, ἐὰν διατελῇ εἰς περίοδον γονιμοποιήσεως. Δύο κηλῖδες λευκάζουσαι ἑκατέρωθεν τῆς ἕδρας μαρτυροῦσι τὴν ὕπαρξιν φαρίων.

Θέσεις ἐν αἷς παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσι κατ' ἐξοχὴν οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες.

Κατόπιν τῶν ἀπὸ ἐννεατίας καὶ τῶν κατὰ τὸ προπαρελθὸν καὶ παρελθὸν θέρος ἐρευνῶν ἡμῶν ἀνὰ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, τέσσαρα μὲν εἴδη ἀνωφελῶν κωνώπων ἀπαντῶσιν ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν, ὁ κορυνηφόρος (Claviger), ὁ ἐπιποίκιλτος (Superpictus), ὁ δικρανωτὸς (Bifurcatus) καὶ ὁ ψευδοποίκιλτος (Pseudopictus), ἀλλὰ κυρίως δύο εἶνε τὰ κατ' ἐξοχὴν ἐπικρατοῦντα εἴδη ἀνωφελῶν κωνώπων τὰ καὶ ἀφθόνως ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν ἡμῶν διεσπαρμένα, ὁ ἐπιποίκιλτος καὶ ὁ κορυνηφόρος.

Εἰς πάσας ἀνεξαιρέτως τὰς θέσεις ἀνεξαρτήτως τοῦ ἄνω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης ὕψους τοῦ ἐδάφους ἀνεύρομεν πάντοτε τὰ δύο ταῦτα εἴδη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον διακεχυμένα, εἰς ὀλίγας δὲ σχετικῶς θέσεις ἀνεύρομεν τὸν Δικρανωτόν, εἰς μίαν δὲ καὶ μόνην ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Φθιώτιδος θέσιν «Βαρκὰ» παρὰ τὰ λουτρὰ τῆς Ὑπάτης ἀνεύρομεν τὸν Ψευδοποίκιλτον.

Αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ὡς παρετηρήσαμεν, ἐξελίσσονται τόσον εἰς τὰ ἐκτεταμένα ἕλη καὶ τενάγη ὅσον καὶ εἰς τὰς μικρὰς συλλογὰς ὑδάτων ἀδιαφόρως. Εἰς τὰς ἐν τῇ κοίτῃ λ.χ. τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ μικρὰς συλλογὰς ὑδάτων, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ἐν Κωπαΐδι Μέλανος ποταμοῦ, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ἐν Τρικκάλοις Λιθαίου ποταμοῦ, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ἐν Φαρσάλοις Ἀπιδανοῦ ποταμοῦ, εἰς τὴν κοίτην τοῦ ἐν τῷ δήμῳ Ὠρωπίων Ἀσωποῦ ποταμοῦ, εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ παταμοῦ, εἰς τὴν κοίτην τοῦ Κηφισσοῦ ποταμοῦ, εἰς τὴν κοίτην πολλῶν χειμάρρων καὶ ρυάκων, ὡς ἐν Βόλῳ, Καρδίτσῃ, Κυ-

παρισσίᾳ, Καλαβρύτοις, Λεβαδείᾳ, Ἀραφῆνι, Ἀμαλιαπόλει, Ὑπάτῃ, Στυλίδι, Λεωνιδίῳ κ.λ. κ.λ. ὡς καὶ εἰς μικρὰ ἕλη ὀμβρίων, πηγαίων, φρεατίων, ἀρτεσιανῶν, καὶ ἀπὸ κρηνῶν ὑδάτων, ὡς καὶ ἐντὸς δεξαμενῶν καὶ πίθων, παρετηρήσαμεν μέγιστον ἀριθμὸν προνυμφῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἐξελισσόμενον, ὡσαύτως δὲ παρετηρήσαμεν ἐκ παραλλήλου ἀναρίθμητον ποσότητα προνυμφῶν ἐξελισσομένην καὶ εἰς τὰ μεγάλα, τὰ ἐκτενῆ ἕλη, ὡς εἰς τὸ παρὰ τὴν Φθιώτιδα ἐκτεταμένον ἕλος «Μεγάλη Βρύσις» καὶ εἰς τὸ παρὰ τὸν Μαραθῶνα ἐκτεταμένον ἕλος Σουλίου.

Εἰς τὰς πλειστέρας ἐκ τῶν ἀναριθμήτων θέσεων, ἃς ἠρευνήσαμεν, κρατεῖ συνήθως ἡ ὁμοιογένεια. Οὕτως ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ εἰς ἔκτασιν 5 χιλιομέτρων, εἰς τοὺς βραχίονας τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ εἰς ἔκτασιν 5 χιλιομέτρων, καὶ εἰς ἅπαν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς Φαληρικῆς ἀκτῆς μέχρι τοῦ Πεντελικοῦ, εἰς ἔκτασιν πολλῶν δεκάδων χιλιομέτρων, ὡς καὶ εἰς τὴν κοίτην τοῦ ἐν Μαραθῶνι χειμάρρου εἰς ἔκτασιν 1 καὶ ἐπέκεινα χιλιομ., ἀπαντᾷ ἓν καὶ μόνον εἶδος ἀνωφελοῦς κώνωπος τὸ τοῦ ἐπιποικίλτου. Εἰς ἄλλας θέσεις, ἀλλὰ μᾶλλον περιωρισμένας, ἀναλόγως δὲ καὶ τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν, παρετηρήσαμεν ἐπικρατοῦντα εἰς μεγάλην ποσότητα τὸν κορυνηφόρον μόνον, ὡς λ. χ. ἀνὰ τὸ ἐκτεταμένον ἕλος τῆς Φθιώτιδος «Μεγάλη Βρύσις» ἀνὰ τὸ τοῦ Σουλίου ἐν Μαραθῶνι, ἔτι δὲ εἰς τοὺς χειμάρρους καὶ εἰς τὰ ἀείρροα ρυάκια ἐν Καλαβρύτοις, Κυπαρισσίᾳ καὶ Καρδίτσῃ.

Ὅθεν ὡς προκύπτει ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων ἐρευνῶν ἡμῶν ὁ ἐπιποίκιλτος φαίνεται ὅτι εἶνε ὁ μᾶλλον διαδεδομένος ἀνωφελὴς κώνωψ ἐν Ἑλλάδι, διότι οὐ μόνον ἐπικρατεῖ καταπληκτικῶς ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας Ἀττικῆς, Βοιωτίας καὶ Φθιώτιδος, ἀλλ᾽ ἀπαντᾷ καὶ ἀναμὶξ μετὰ τοῦ κορυνηφόρου εἰς πλείστας θέσεις, ἃς ἠρευνήσαμεν ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους. Οὐχ ἧττον τὸ κεφάλαιον τοῦτο δεῖται πολλῆς ἐρεύνης ἔτι. Διὰ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦντος εἴδους τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων βεβαίως ὑπολείπονται πολλὰ ἔτι, διότι μόνη ἡ ἁπλῆ περισυλλογὴ κωνώπων ἐκ διαφόρων σημείων τῆς χώρας οὐ μόνον δὲν δίδει ἀκριβῆ, ἀλλ᾽ οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν τὰ ἀποτελέσματα. Διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ θέματος τούτου ἀπαράβατος εἶνε ἡ ταὐτόχρονος ἐπιμελὴς ἔρευνα, τὸ μὲν τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις κωνωποειδῶν ἐντόμων, τὸ δὲ καὶ τῶν ἐν τοῖς λιμνάζουσιν ὕδασι προνυμφῶν. Ἡ μονομερὴς ἔρευνα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ καθορισμοῦ τῶν εἰδῶν τῶν

ἀνωφελῶν κωνώπων ἄγει θετικῶς εἰς ἐπισφαλῆ συμπεράσματα. Εἶνε δὲ ὁ τρόπος τῆς μονομεροῦς ἐρεύνης ἐπισφαλής, διότι ὁσονδήποτε μεγάλη ποσότης προνυμφῶν ἐπιποικίλτου καὶ ἂν ἐξελίσσηται εἰς τὰ στάσιμα ὕδατα τῶν χειμάρρων ἢ καὶ εἰς μικροσυλλογὰς ἄλλας, ἐλαχίστην ποσότητα ἐκ τοῦ εἴδους τούτου τῶν κωνώπων δύναταί τις νὰ ἀπαντήσῃ ἐν καιρῷ ἡμέρας ἐντὸς τῶν οἰκιῶν. Τοῦ εἴδους τούτου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων δύναταί τις μὲν νὰ ἀπαντήσῃ ἀριθμόν τινα μικρὸν εἰς τὰς οἰκίας, ἐλάχιστον συγκριτικῶς πρὸς τὸν ἐν τοῖς ὕδασιν ἐξελισσόμενον, καὶ τοῦτο μόνον εἰς τὰς παρακειμένας οἰκίας, τὰς γειτνιαζούσας πρὸς τὰ στάσιμα ὕδατα, διότι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν κωνώπων κρύπτεται καλῶς ἐν ἡμέρᾳ, τόσον δὲ μάλιστα ἐπιμελῶς, ὥστε μετὰ δυσχερείας ἀνευρίσκει αὐτοὺς ὁ μὴ πρὸς τὴν ἔρευναν ἐξοικειωθείς. Οἱ ἐπιποίκιλτοι κώνωπες κρύπτονται ἐπιμελέστερον τῶν κορυνηφόρων καταφεύγοντες εἰς τὰ σκιερὰ μέρη, εἰς τὰ ζοφώδη, ἐν τῷ δωματίῳ δὲ ἀνευρίσκει τις τούτους κατὰ τὰς πρωΐας ἰδίᾳ, καὶ δὴ μεταξὺ τῶν πτυχῶν τῶν μαύρων ἐνδυμάτων καὶ εἰς τὰ λοιπὰ γνωστὰ ἐνδιαιτήματα. Οἱ κορυνηφόροι, ὡς μεγαλείτεροι τὰς διαστάσεις καὶ καταφανέστεροι, ἐκτιθέμενοι δὲ πολὺ ἐλευθεριώτερον εἰς τὰ ἀνοικτὰ χρώματα, ἀνευρίσκονται εὐχερέστερον ἱστάμενοι ἀνὰ τὰς γωνίας τῆς ὀροφῆς τῶν δωματίων ἢ ὑπὸ τὰ σκεύη, τὰς τραπέζας καὶ τὰς κλίνας. Ἄλλως τε οἱ ἐπιποίκιλτοι ἐνδιαιτῶνται τὰς ἡμέρας κατ᾿ ἐξοχὴν εἰς τὰ ἱπποστάσια, ἐκεῖ δὲ δυσχερῶς ἀνευρίσκονται ὑπὸ τοῦ μὴ ἠσκημένου εἰς τοιαύτας ἐρεύνας. Ἐν Ἀθήναις ἔνθα εἰς τὴν κοίτην τῶν βραχιόνων τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ μέγιστος ἀριθμὸς προνυμφῶν ἐπιποικίλτου ἐξελίσσεται, εἰς τὰς παρακειμένας τῷ ποταμῷ οἰκίας ἐλάχιστοι κώνωπες ἐν καιρῷ ἡμέρας ἀπαντῶσιν, εἰς δὲ τὰς βήματά τινα περαιτέρω τῆς κοίτης τῶν βραχιόνων τοῦ ποταμοῦ ἀπεχούσας οἰκίας, οὐδὲν ἴχνος κωνώπων ἐπιποικίλτου ἀπαντᾷ. Ἐν περιπτώσει λοιπὸν καθ᾿ ἣν ἡ ἔρευνα γίνῃ μονομερῶς εἰς τὰς οἰκίας ἡ πλάνη εἶνε εὐχερής. Ἐν Μαραθῶνι ὁμοίως καίτοι ἡ κοίτη τοῦ παραρρέοντος χειμάρρου βρίθει προνυμφῶν ἐπιποικίλτου, ἐν τούτοις οἱ κώνωπες εἰς μὲν τὰς οἰκίας τὰς ἀπεχούσας βήματά τινα τοῦ χειμάρρου δὲν ἀπαντῶσιν, εἰς δὲ τὰς παρακειμένας τῷ χειμάρρῳ τὰς ἐπὶ τῆς ὄχθης αὐτοῦ ἱδρυμένας οἰκίας ἀνευρίσκει μέν τις αὐτάς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς δυσχερείας καὶ λίαν εὐαρίθμους. Ἀφ᾿ ἑτέρου, ἐνῷ εἰς τὰ ἐν ὑπαίθρῳ στάσιμα ὕδατα ἀπαντᾷ τις προνύμφας τοῦ μὲν κορυνηφόρου μικρὸν ποσόν, τοῦ δὲ ἐπιποικίλτου μέγιστον, ἀντιστρόφως

εἰς τὰς οἰκίας ἀνευρίσκει τις συγκριτικῶς μέγαν ἀριθμὸν κορυνηφόρων καὶ ἐλάχιστον ἐπιποικίλτων. Τοῦτο πολλαχοῦ τῆς χώρας παρετηρήσαμεν οὐ μόνον κατὰ τὸ ἔαρ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ θέρος ὡς καὶ τὸ φθινόπωρον, ἔδωκε δ' ἄλλοτε καὶ συμπεράσματα ἀνακριβῆ, καθόσον ἐνομίζετο ὅτι ἡ ἐκκόλαψις τῶν κορυνηφόρων προηγεῖται τῆς τῶν ἐπιποικίλτων. Τοῦτο διὰ τὴν χώραν ἡμῶν, ὡς προκύπτει τοὐλάχιστον ἐκ τῶν προσωπικῶν ἡμῶν παρατηρήσεων, φαίνεται ὅτι δὲν εἶνε ἀληθές, διότι αἱ πρῶται προνύμφαι, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν ἀναφαινομένας κατὰ τὸ τρίτον δεκαήμερον τοῦ Μαρτίου εἰς τὸ λεκανοπέδιον Ἀθηνῶν ἐπὶ σειρὰν δ' ἤδη ἐτῶν, εἶνε τοῦ ἐπιποικίλτου, πρωϊαίτερον δὲ τοῦ Μαρτίου ἕνεκα τῆς ταπεινῆς θερμοκρασίας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξελιχθῶσιν ἐν τῇ ὑπαιθρίῳ χώρᾳ οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες.

Εἰς ὅσους χειμάρρους ἠρευνήσαμεν, ἀνεύρομεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ προνύμφας ἐπιποικίλτου. Νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων φιλεῖ κατ' ἐξοχὴν τοὺς χειμάρρους, δὲν ἔχομεν ἔτι ἱκανὰ τὰ πρὸς τὴν ἀπόδειξιν ταύτην στοιχεῖα, ἐν τούτοις ἐξ ὅσων παρετηρήσαμεν ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι εἰς μὲν τὰ μεγάλα ἕλη καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν ἀναπτύσσονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ κορυνηφόροι, εἰς δὲ τὰ τῶν χειμάρρων καὶ τὰ ὄμβρια λιμνάζοντα ὕδατα ἀναπτύσσονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον οἱ ἐπιποίκιλτοι. Ἡ ἀλήθεια τῶν γεγονότων ἀπόκειται εἰς τὰς περαιτέρω ἐρεύνας.

Περιγραφὴ τῶν παρ' ἡμῖν ἀνωφελῶν κωνώπων. Ἐπιποίκιλτος (Superpictus).

Ὁ ἀνωφελὴς ἐπιποίκιλτος εἶνε ὅμοιος πρὸς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τοῦ Grassi περιγραφέντα, ἔχει δὲ μῆκος ὁ μὲν ἄρρην ἀπὸ 6—7 m. ὁ δὲ θῆλυς ἀπὸ 6—8 m. Τὰ πτερὰ τοῦ τε ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος, φέρουσι κατὰ τὸ πρόσθιον χεῖλος τέσσαρας ἐπιμήκεις παραλλήλους τῷ ἄξονι τοῦ πτεροῦ κηλῖδας ὁρατὰς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἐκ τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη κηλὶς φαίνεται συνήθως ἀποτελουμένη ὑπὸ δύο μελανῶν σειρῶν κειμένων ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ τρίτου νεύρου, τοῦ δευτέρου συγχεομένου συνήθως κατὰ τὸ ὕψος τῆς κηλῖδος μετὰ τοῦ τρίτου νεύρου. Ἄλλοτε ὅμως ἡ κηλὶς αὕτη ἀποτελεῖται ὑπὸ τριῶν διακεκριμένων καὶ ἰσομήκων σειρῶν, καὶ τοῦτο ὁσάκις τὸ δεύτερον νεῦρον διήκει κεχωρισμένον τῶν λοιπῶν μέχρι τῆς ῥίζης τῶν πτερῶν. Παρατηρεῖται δὲ τοῦτο συνήθως ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῶν πτερῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ δε-

ξιοῦ, ὥστε συχνότατα ἐφ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κώνωπος ἡ πρώτη κηλὶς ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μὲν πτεροῦ ἀποτελεῖται ἐκ δύο μελανῶν σειρῶν, ἐπὶ τοῦ ἑτέρου δ' ἐκ τριῶν. Ἡ δευτέρα δὲ κηλὶς ἀποτελεῖται πάντοτε ὑπὸ τριῶν διακεκριμένων σειρῶν, ὧν ἡ ἐσωτερικὴ εἶνε πρὸς τὰ πρόσω

ΠΙΝΑΞ 44ος

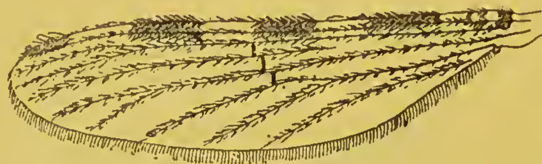

Ἐπιποίκιλτος Ἀθηνῶν.
Εἰκὼν ληφθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασία Πεζοπούλου—Καρδαμάτη.

κατὰ τὸ τρίτον βραχυτέρα τῶν δύο ἄλλων. Ἡ τρίτη δὲ κηλὶς καὶ τετάρτη ἀποτελοῦνται πάντοτε ὑπὸ δύο μελανῶν σειρῶν, διότι τὸ δεύτερον νεῦρον καταλήγει εὐθὺς ἄνωθεν τῆς τρίτης κηλῖδος ἐπὶ τοῦ πρώτου νεύρου. Ἡ τετάρτη ὅμως κηλίς, ἥτις κεῖται πρὸς τὴν κορυφὴν

τοῦ πτεροῦ, πολλάκις λείπει καὶ οὕτως εἰς πολλοὺς κώνωπας τὰ πτερὰ φέρουσι τρεῖς μόνον ὁρατὰς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ κηλῖδας.

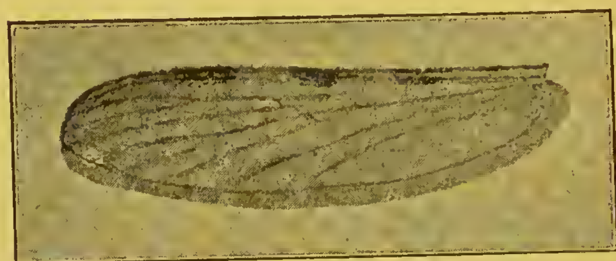
ΠΙΝΑΞ 45ος

Πλὴν ὅμως τῶν κηλίδων τούτων ὑπάρχουσι πάντοτε πρὸς τὴν ῥίζαν τοῦ πτεροῦ ὁραταὶ διὰ τοῦ μικροσκοπίου ἢ καὶ δι' ἁπλοῦ φακοῦ δύο ἕτεραι μικραὶ κηλῖδες ἀποτελούμεναι ἐκ μιᾶς σειρᾶς μελανῆς κει-

ΠΙΝΑΞ 46ος

Πτερὰ κώνωπος ἐπιποικίλτου Ἀθηνῶν μετὰ τριῶν μελανῶν κηλίδων.
Εἰκόνες ληφθεῖσαι ἐκ τοῦ φυσικοῦ, συνεργασίᾳ Πιζοπούλου — Καρδαμάτη.

μένης ἐπὶ τοῦ πρώτου νεύρου οὕτως, ὥστε τὸ ὅλον τῶν κηλίδων εἶνε ἓξ τὸν ἀριθμόν.

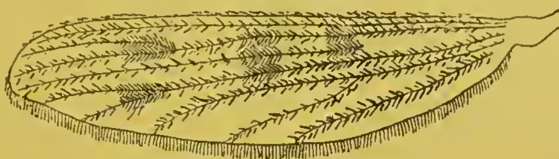
Κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ κώνωψ οὗτος οὐδὲν τὸ ἰδιάζον δεικνύει.

Κορυνηφόρος (Maculipennis ἢ Claviger).

Ὁ ἀνωφελὴς οὗτος κώνωψ εἶνε μεγαλείτερος τὰς διαστάσεις τοῦ ἐπιποικίλτου μετρῶν μῆκος ὁ μὲν ἄρρην 6 — 7 $^1/_2$ m. m., ὁ δὲ θῆλυς 7 $^1/_2$ — 11 m. m. Αἱ προσακτρίδες αὐτοῦ βραχύτεραι μικρόν τι τῆς προβοσκίδος εἶνε σκωριόχροοι ἢ σοκολατοειδεῖς. Κεραῖαι παρὰ μὲν τῷ ἄρρενι εἶνε ὡπλισμέναι διὰ μακρῶν τριχῶν ἀντιθέτως δηλαδὴ πρὸς

τὸ θῆλυ. Ὁ αὐχὴν εἶνε σκωριόχρους μετὰ φαιᾶς κηλῖδος χωρούσης μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν. Πρὸς τὴν ραχιαίαν ἐπιφάνειαν τοῦ θώρακος εἶνε δύο

ΠΙΝΑΞ 47ος

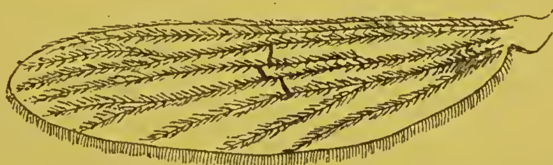

ταινίαι ἐπιμήκεις. Αἱ πτέρυγες εἶνε σκιεραὶ μετὰ τεσσάρων κηλίδων σκωριοχρόων καὶ μόλις ὁραταὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ εἰς τοὺς νεαρᾶς ἡλικίας κώνωπας.

Δικρανωτὸς (Bifurcatus)

Ὁ κώνωψ οὗτος μικρότερος κατά τι τοῦ κορυνηφόρου παρ' ἡμῖν, μετρεῖ ὁ μὲν ἄρρην ἄνευ τῆς προβοσκίδος 6—6,5 m. m. ὁ δὲ θῆλυς

ΠΙΝΑΞ 48ος

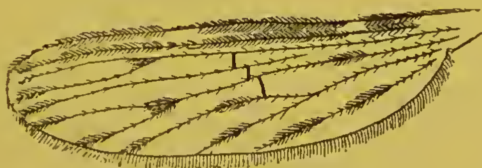

7,5—9 m. m. Ἡ προβοσκὶς εἶνε ὡσεὶ μελανή. Αἱ προσακτρίδες τῆς θηλείας εἶνε μικρόν τι μακρότεραι ἀπὸ τῆς προβοσκίδος καὶ πεπλατυσμένον ἔχουσαι τὸ τελευταῖον ἄρθρον. Πρὸς τὸ ραχιαῖον τμῆμα τοῦ θώρακος εἶνε κηλὶς φαιὰ βαίνουσα πρὸς τὸν αὐχένα καὶ σχηματίζουσα δύο λεπτὰς ραβδώσεις. Ὁ θώραξ εἶνε μετὰ πολλοῦ χνοός. Τὰ πτερὰ εἶνε ἄνευ κηλίδων, ἀλλὰ ποικιλόμενα ἐξ ἀφθόνων λεπίων καθ' ὅλα τὰ νεῦρα τοῦ πτεροῦ.

Ψευδοποίκιλτος (Pseudopictus)

Αἱ προσακτρίδες τῆς θηλείας εἶνε μελάγχροοι μετὰ τριῶν μικροτά-

ΠΙΝΑΞ 49ος

των λευκῶν βοστρυχώσεων. Ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τρίτου νεύρου

ἄφθονα λέπια σχηματίζουσι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ῥάχεως τοῦ πτεροῦ μίαν ἐπιμήκη μελανὴν κηλῖδα στιζομένην ὑπὸ δύο δειγμάτων ὠχρῶν, ὡσεὶ διαιρούντων τὴν ὅλην μελανὴν γραμμὴν εἰς τρεῖς ἐπιμήκεις κηλῖδας, ὧν μακροτέρα ἡ δευτέρα.

Μεταξὺ τῶν χιλιάδων ἀνωφελῶν κωνώπων ἐπιποικίλτου, οὓς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν σπουδάζομεν, ἀνεύρομεν κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1901 ἐκ τῶν ἐν τῇ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ κοίτῃ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Πεζο-

ΠΙΝΑΞ 50ος

Μελανὸς κώνωψ ἀνευρεθεὶς ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ.

πούλου καὶ ἕτερον εἶδος ἀνωφελοῦς κώνωπος μελανοῦ ἐξ ὁλοκλήρου[1],

[1] Πρακτικὰ τοῦ Δ'. Πανελληνίου ἰατρικοῦ Συνεδρίου 1903 σελ. 303—312.

τὸ ὁποῖον ἔκτοτε οὐδέποτε ἀνεύρομεν παρ' ὅλας τὰς ἐρεύνας ἡμῶν οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Ὅθεν οὐδόλως ἀπίθανον ἐκτὸς τῶν τεσσάρων εἰδῶν τῶν ἀναφερομένων ἀνωτέρω, νὰ ἀπαντῶσιν ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν καὶ ἄλλα εἴδη ἀνωφελῶν κωνώπων.

Τὰ κατὰ τὸν κώνωπα τοῦτον ἔχουσιν ἐν συνόψει, ὡς ἑξῆς·

Προσακτρίδες μελαναὶ ὁμοιομόρφως, ἴσαι κατὰ τὸ μῆκος τῇ προβοσκίδι. Ἕκαστον ἄρθρον αὐτῶν παχύνεται δακτυλιοειδῶς κατὰ τὸ κατώτερον πέρας. Τελευταῖον ἄρθρον ἰσοπαχὲς πανταχοῦ. Ἐφ' ὅλου τοῦ μήκους τῶν προσακτρίδων ὑπάρχουσιν ἀραιαὶ τρίχες βραχεῖαι.

Κεραῖαι μελαναὶ κατὰ τὰ χείλη, φαιαὶ κατὰ τὸ κέντρον, ἕκαστον ἄρθρον φέρει κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ζεῦγος τριχῶν μακρῶν, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τρίχας βραχείας λεπτοτάτας.

Προβοσκὶς μελανή.

Κεφαλὴ στρογγύλη, μελανή.

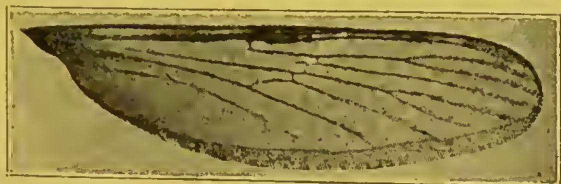
Θώραξ μελανός.

Κοιλία ἀτρακτοειδής, μελανή.

Ἁλτῆρες, κατὰ τὸ ἐλεύθερον μὲν αὐτῶν ἡμιμόριον μελανοί, κατὰ δὲ τὸ πρὸς τὸν θώρακα φαιοί.

Πόδες μελανοί. Ὁ μηρὸς καὶ ἡ κνήμη κατὰ τὸ κατώτερον αὐτῶν ἄκρον μικρὸν παχύτεροι. Τὸ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ μεταταρσίου φέρει δύο γαμψοὺς ὄνυχας. Πάντα τὰ τμήματα τῶν ποδῶν φέρουσι τρίχας βραχείας, ὑποφαίους τὴν χροιάν.

ΠΙΝΑΞ 51ος

Πτερὸν τοῦ μελανοῦ κώνωπος.

Πτερά. Ἐλαφρῶς ὑπόφαια τὴν χροιάν, βαθέως δὲ φαιὰ κατὰ τὸ πρόσθιον χεῖλος. Ἡ φαιὰ αὕτη χροιὰ εἶνε βαθυτέρα κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἥμισυ τοῦ πτεροῦ. Τὰ νεῦρα τοῦ πτεροῦ γενικῶς εἶνε λεπτὰ καὶ φαιὰ τὴν χροιὰν καὶ φέρουσι λίαν ἀραιὰ λέπια βραχέα. Τὰ τρία διάμεσα νεῦρα, τὰ ἑνοῦντα καθέτως τὸ 4ον, τὸ 5ον, 6ον καὶ 7ον νεῦρον,

εἶνε οὕτω πως διατεταγμένα, ὥστε σχηματίζουσι κλίμακα ἐκ τῶν πρόσω πρὸς τὰ ὀπίσω φερομένην, εἰσὶ δὲ λίαν καταφανῆ καὶ μελανά. Τὸ 4ον νεῦρον ἑνοῦται ὡσαύτως, ἀλλὰ τὸ πρόσθιον αὐτοῦ πέρας μετὰ τοῦ 3ου διὰ καθέτου μελανοῦ νεύρου, τὸ ὀπίσθιον χεῖλος φέρει κροσσὸν ἐκ μακρῶν τριχῶν καὶ βραχέων λεπίων, ἐλαφρῶς ὑποφαίων τὴν χροιάν.

Ἐκτὸς τοῦ μελανοῦ εἴδους τοῦ κώνωπος, τὸν ὁποῖον ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, παρετηρήσαμεν ἔτι μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου μεταξὺ τῶν ἐπιποικίλτων ἀνωφελῶν κωνώπων τινάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ τετάρτη κηλὶς, ἥτις κεῖται πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ πτεροῦ, ἔλειπεν οὕτως, ὥστε ἕκαστον πτερὸν ἔφερε τρεῖς μόνον ὁρατὰς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ κηλῖδας, ὡς παριστᾷ καὶ ἡ παρατεθεῖσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ εἰκὼν ἐν σελ. 234.

Κατὰ τὸ παρελθὸν δ' ἔαρ ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ παρετηρήσαμεν ἀνωφελεῖς τινας κώνωπας μικρούς, οἵτινες ἔφερον πτέρωσιν σχεδὸν ἄνευ κηλίδων ἢ μᾶλλον λίαν ἀσθενῶς ἐκσημαινομένων. Εἴδη τῶν κωνώπων τούτων ἀπεστείλαμεν εἰς τὴν ἐν Λιβερπούλει Ἰατρικὴν Τροπικὴν Σχολὴν πρὸς τὸν κ. Stephens, καθ' ἃ δὲ διεβεβαίωσεν ἡμᾶς ὁ Neustead, εἰδικὸς διὰ τὰς ἐντομολογικὰς ἐρεύνας, πρόκειται περὶ νέου εἴδους ἀνωφελῶν κωνώπων, οὗτινος τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν θέλει ἀνακοινώσῃ ἡμῖν.

Γενικοὶ Διαγνωστικοὶ χαρακτῆρες Κοινῶν καὶ Ἀνωφελῶν κωνώπων.

Κατὰ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις.

Κώνωπες κοινοί.	**Κώνωπες ἀνωφελεῖς.**
Ὠάρια.	
Ἐπιμήκη, κωνικά, τὸ ἓν ἄκρον ὀξύτερον, τὸ ἄλλο σφαιρικόν.	Ἐλλειψοειδῆ, ἀτρακτοειδῆ, ἐλαφρῶς κατὰ τὰ ἄκρα κεκαμμένα.
Συσσωματωμένα εἰς μᾶζαν ὡσεὶ κυψέλη μελανή.	Διεσπαρμένα καὶ ἀποτελοῦντα ἀθροίσματα ἀστεροειδῆ ἢ ταινίας μικράς.
Προνύμφαι.	
Κεφαλή. Πλατεῖα, σφαιρική, κάτωθεν τοῦ θώρακος φερομένη καὶ ἔχουσα χροιὰν οἵαν καὶ τὸ σῶμα.	Στενὴ καὶ μᾶλλον κωνική, χροιᾶς μελανῆς.
Πέρας κοιλίας. Ὡσεὶ δισχιδές, ὁ εἷς κλάδος μακρὸς ἀποτελεῖ τὸν ἀναπνευστικὸν σίφωνα, ὁ ἕτερος τὰς νηκτικὰς σμήριγγας.	Ὡσεὶ ἑνιαῖον διότι στεροῦνται ἀναπνευστικοῦ σίφωνος, καθ' ὅτι τὰς τραχειακὰς ὀπὰς ἔχουσιν ἐπὶ τῆς ῥάχεως.
Στάσις. Κεφαλὴ πρὸς τὰ κάτω.	Παράλληλος τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος.

Νύμφαι.

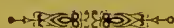
Ὀγκωδέστεραι τῶν ἀνωφελῶν.	Ἧττον ὀγκώδεις τῶν κοινῶν
Ραχιαία ἐπιφάνεια αὐτῶν ὑβώδης.	Ραχιαία ἐπιφάνεια αὐτῶν τοξοειδής.

Κατοικία προνυμφῶν.

Βαρέλια, πίθοι, κάδοι, πήλινα, ἀγγεῖα διάφορα ἐκ λευκοσιδήρου κυτία, δεξαμεναί, ρυάκια ρυπαρα, αὔλακες, λάκκοι, φρέατα ἀβαθῆ, τάφροι, ὡς καὶ πᾶσα μικροσυλλογὴ ρυπαρῶν μᾶλλον ὑδάτων.	Χείμαρροι, ἕλη μικρά ὄχθαι ἑλῶν ἐκτεταμένων, ὄχθαι λιμνῶν, δεξαμεναὶ ἀβαθεῖς, ἄχρηστα φρέατα, καὶ πᾶσα μικροσυλλογὴ ὕδατος κατὰ κανόνα δὲ διαυγοῦς ὡς τὰ πολλὰ δὲ μετὰ πρασίνης νηματοειδοῦςφυτικῆς βλαστήσεως

Κώνωπες.

Προσακτρίδες μακρότεραι τῆς προβοσκίδος παρὰ τῷ ἄρρενι, ἀποκλίνουσαι πρὸς τὰ πλάγια ἢ ἐστραμμέναι πρὸς τὰ ἄνω.	Προσακτρίδες παρ' ἀμφοτέρῳ τῷ φύλῳ ἰσομήκεις τῇ προβοσκίδι.
Προσακτρίδες παρὰ τῷ θήλει βραχύταται	
Πόδες μικροί.	Πόδες μακροί.
Στάσις παράλληλος τῷ ἐπιπέδῳ.	Στάσις μὲ κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω ἀποτελοῦσα γωνίαν 45—80 °.
Σχηματισμὸς κώνωπος ὡσεὶ νὰ φέρῃ ὕβον.	Ἄξων ὁλοκλήρου κώνωπος ἐν εὐθείᾳ γραμμῇ.
Τελευταῖον ζεῦγος ποδῶν ὕπερθεν κοιλίας.	Τελευταῖον ζεῦγος ποδῶν κάτωθεν κοιλίας.
Πτέρωσις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄνευ κηλίδων.	Πτέρωσις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ κηλίδων
Ἔντομα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἰκιακά	Ἔντομα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀγροτικά.
Προβοσκὶς εὐθύνεται πρὸς τὰ κάτω ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὸν θώρακα σχηματίζει ἀμβλυτάτην γωνίαν.	Προβοσκὶς εὐθεῖα ἀποτελοῦσα συνέχειαν τοῦ εὐθυτάτου ἄξονος τοῦ σώματος.
Ἀνίκανοι πρὸς μετάδοσιν τῆς ἑλονοσίας τῷ ἀνθρώπῳ.	Μεταδίδοντες τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἑλονοσίαν.

ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΜΟΡΦΩΝ ΕΛΟΝΟΣΙΑΣ

Ἡ ταξινόμησις τῶν μορφῶν τῆς ἑλονοσίας πάντοτε ἐβασίσθη ἐπὶ τῆς κλινικῆς εἰκόνος, ἕνεκα δὲ τούτου προέκυψαν μέγισται ποικιλίαι περὶ τὸν ὁρισμὸν τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων, διεκρίθησαν δ' οὕτω οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐν συνόλῳ εἰς συνεχεῖς, ὑποσυνεχεῖς, ὑφεσίμους καὶ διαλείποντας ἢ περιοδικούς. Λόγῳ δὲ τῆς σαφοῦς ἢ μὴ ἐκδηλώ-

σεως αὐτῶν διεκρίνοντο εἰς σαφεῖς, τακτικούς, κανονικούς, ὁμαλούς, ἀνωμάλους, κακορρύθμους, ἀτάκτους, πλανήτας καὶ λαθραίους.

Ὡς πρὸς τὴν βαρύτητα τῶν κλινικῶν συμπτωμάτων μέγας εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποδιαιρέσεων, ὡς μέγας εἶνε καὶ ὁ πρὸς τὴν διάκρισιν τῶν διαφόρων τύπων τῶν παροξυσμῶν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, καθότι τοὺς μὲν πρώτους, οὓς περιελάμβανον εἰς τρεῖς μεγάλας τάξεις, τοὺς ἁπλοῦς ἢ μεμονωμένους, συνθέτους ἢ συμπεπλεγμένους καὶ τοὺς συντήκοντας, διέκρινον εἰς ποικίλας μορφὰς ἀναλόγως τῶν συμπτωμάτων, ἅτινα ἐδείκνυεν ὁ πάσχων ἐκ τοῦ νευρικοῦ, τοῦ κυκλοφορικοῦ, τοῦ ἀναπνευστικοῦ, τοῦ πεπτικοῦ, τοῦ δερματικοῦ συστήματος καὶ τῶν διαφόρων σπλάγχνων, τοὺς δὲ δευτέρους διέκρινον εἰς ἀμφημερινόν, τριταῖον, τεταρταῖον, πεμπταῖον, ἑκταῖον, ἑβδομαῖον, ὀκταῖον, ἐναταῖον, δεκαταῖον, δεκατεταρταῖον, δεκαπεμπταῖον, μηνιαῖον, διμηναῖον, τριμηναῖον κ.λ. μέχρις ἐνιαυσίων.

Ὁ Laveran μετὰ τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην ἀνακάλυψιν τῶν ἑλοπαρασίτων διέκρινε τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς εἰς διαλείποντας, συνεχεῖς, καχεξίαν, κακοήθεις καὶ εἰς λαθραίους.

Ἡ διαίρεσις αὕτη εἰ καὶ πρὸς τὰς κλινικὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἑλονοσίας ἀνταποκρίνηται, οὐχ ἧττον δὲν ἐκπροσωπεῖ καὶ τὸ ἀκριβές, ἡ διαίρεσις αὕτη ὑποδηλοῖ παθολογικὰς ὑποστάσεις διαφόρους καὶ πάντῃ ἀνεξαρτήτους ἀλλήλων, ὀφειλομένας δῆλον ὅτι εἰς εἰδικὰ αἴτια, εἰς εἰδικὰ παράσιτα, ἐνῷ γνωστὸν εἶνε ὅτι τὰ παράσιτα τὰ προκαλοῦντα ἁπάσας ταύτας τὰς κλινικὰς ἐκδηλώσεις εἶνε τρία, τὸ τοῦ ἠπίου τριταίου, τὸ τοῦ βαρέος τριταίου ἢ θερινοφθινοπωρινοῦ καὶ τὸ τοῦ τεταρταίου, τὰ παράγοντα δῆλον ὅτι τὸν τριταῖον καὶ τεταρταῖον τύπον. Ὁ τύπος ὑφεσίμου ἢ συνεχοῦς πυρετοῦ, δὲν εἶνε ἡ κλινικὴ ἐκδήλωσις ὀφειλομένη εἰς ἓν ἐκ τῶν τριῶν γνωστῶν παρασίτων, ἀλλὰ πολλῶν γεννεαλογιῶν ἀλληλοδιαδόχως ἐξελισσομένων, ἐνῷ ἡ ταυτόχρονος ἐξέλιξις τῶν ἑλοπαρασίτων μιᾶς ἢ καὶ πλειοτέρων γεννεαλογιῶν προκαλεῖ τὸν διαλείποντα παροξυσμόν. Ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως ἀποδεχόμενοι τὴν διαίρεσιν τοῦ Laveran ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ταξιθετήσεων εἶνε ἡ ἀρίστη.

Ἡ διάκρισις ὅμως τῶν πυρετῶν εἰς ὀξεῖς καὶ χρονίους δύναται ὡς καὶ ὁ Laveran ὁμολογεῖ νὰ ἔχῃ ἀξίαν ἀπὸ ἀνατομοπαθολογικῆς μόνον ἀπόψεως, καθότι αἱ ἀπαντῶσαι ἀλλοιώσεις κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας εἰσὶ πάντῃ διάφοροι. Οὐδεμίαν δ' ἀπολύτως σημασίαν

δύναται νὰ ἔχῃ ἡ διάκρισις τῶν διπλῶν ἀμφημερινῶν καὶ τῶν ἀναδιπλασιαζομένων τριταίων καὶ τεταρταίων, ὡς ἀπορρίπτομεν τελείως καὶ πάντας τοὺς πέραν τοῦ τεταρταίου ἀναφερομένους τύπους, ὡς οὐδὲν ἄλλο ἐκπροσωποῦντας ἢ ὑποτροπάς, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ἐν τούτοις ὁ Ἱπποκράτης[1] *οὐ μόνον ἀποδέχεται, ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ κακοηθέστατον τὸν πεμπταῖον «ὁ δέ γε πεμπταῖος πάντων μὲν κάκιστος, καὶ γὰρ πρὸ φθίσιος καὶ ἤδη φθίνουσιν ἐπιγενόμενος κτείνει». Ὁ δὲ* ***Griesinger, Zimerman, Colin, Frank, Canstadt, Boudin, Haspel, Fleury, Bardel*** *καὶ ἄλλοι τῶν παλαιῶν συγγραφέων ἀναφέρουσι μὲν πλὴν ἱστορικῶς τοὺς πέραν τοῦ τεταρταίου τύπους, τινὲς μάλιστα τούτων χωρὶς καὶ νὰ ἔχωσιν ἰδίαν πεῖραν. Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Θωμόπουλος, ὁ Χωματιανὸς καὶ ὁ Παπαβασιλείου ἰσχυρίζονται ὅτι παρετήρησαν πεμπταίους, ὀκταίους ὡς καὶ δεκαταίους, ἐνῷ ὁ* ***Jaccoud***, *ὁ* ***Laveran***, *ὁ* ***Koch***, *ὁ* ***Celli***, *ὁ* ***Bignami***, *ὁ* ***Ziemann***, *ὁ* ***Billet***, *ὁ* ***Manson***, *ὁ* ***Le Dantec*** *καὶ πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς τῆς παγκοσμίου φιλολογίας, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁ Καραμήτσας, ὁ Ἀφεντούλης, ὁ Οἰκονομόπουλος, ὁ Θεοφανίδης, ὁ Ριζόπουλος, ὁ Κορῦλλος κ.λ. ἀπαρνούμενοι τοὺς πέραν τοῦ τεταρταίου τύπους ἀναφωνοῦσι μεθ' ἡμῶν τὸ τοῦ Γαληνοῦ «Ἐγὼ μὲν γὰρ οὔπω σαφῶς εἶδον οὔτε ταύτην τὴν περίοδον (πεμπταίαν) οὔτε ἄλλην τινὰ ἐξωτέρω τῆς τεταρταίας».*

Συχνότης μορφῶν ἑλονοσίας.

Ἐξ ὅλων τῶν μορφῶν τῆς ἑλονοσίας τύπος ὁ συχνότερον ἀπαντῶν ἁπανταχοῦ εἶνε ὁ τοῦ διαλείποντος, εἰς ὅλως δ' ἐξαιρετικὰς θέσεις, ὡς μεταξὺ τῶν ἐν Γουϊνέᾳ καταδίκων, ἐπικρατεῖ ὁ ὑφέσιμος, ἐν δὲ Léopoldville, ὡς ἀναφέρει ὁ Mense, ὁ ἄτακτος.

Μεταξὺ 5575 περιπτώσεων, ἃς ἀναφέρει ὁ ***Laveran***, *γενομένων εἰς διαφόρους τόπους, ἡ σχέσις τῶν διαφόρων τύπων τῆς ἑλονοσίας ἔχει ὡς ἑξῆς:*

Διαλείποντες 4,796, Συνεχεῖς 247, Κακοήθεις 130, Καχεξίαι 333, Λαθραῖοι 69.

Παρ' ἡμῖν ὡσαύτως κατὰ τὰς στατιστικὰς πληροφορίας διαφόρων παρατηρητῶν, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἐκθέσεις τῶν ἰατρῶν τοῦ Κράτους

---

[1] Ἱπποκρ. Ἐπιδημ. Α' ἐκδ Kühn III 409.

πρὸς τὸν Σύλλογον πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων, οἱ διαλείποντες εἶνε ἡ συνηθεστέρα μορφή, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων στατιστικῶν πινάκων.

Τύποι Κλινικοὶ Ἑλονοσίας.

Ἀθηνῶν.

	Διαλείπ.	Ὑφέσ	Κακ.	Αἱμοσφ.	Καχ.	Σύνολον
Στατιστικὴ Κ. Σάββα	14027	110	12	14	234	14397
» ἡμετέρα	1537	91	25	—	172	1825
» »	2129	306	20	5	488	2948
» »	9168	480	26	—	496	10170
» Σόλ Χωματιανοῦ	613	46	9	1	10	679
» Ι. Τυπάλδου (1887-1905)	20222	564	54	36	434	21310
» » (1906)	884	—	1	—	4	889
» ἡμετέρα (1907)	721	226	21	8	43	1019
» ἡμετέρα [1]	532	116	24	7	38	717
	49833	1939	192	71	1919	53954

Ἐπαρχιῶν.

Στατιστικὴ Ἰ. Τυπάλδου Ἀρχιάτρου (1902)	44038	4121	107	57	261	48584
» ἡμετέρα	56127	2767	127	56	990	60067
» »	1665	648	50	—	143	2506
» Π. Παμπούκη	3358	119	21	—	35	3533
» Ι. Τυπάλδου (1903)	4030	504	19	6	26	4585
» » (1904)	5906	146	11	9	79	5151
» » (1905)	6522	109	8	21	26	6686
» » (1906)	7145	175	20	—	62	7402
» Δ. Ἀθ. Οἰκονομοπούλου (1906)	400	80	3	—	17	500
» Α. Σταθάκου »	172	32	6	5	—	215
» Δ. Μαρκοπούλου (1906)	90	64	3	3	15	175
» (1907) [2]	11841	2125	470	218	3013	16[illegible]67
	141294	10890	845	375	4666	156371

Ἄθροισμα ἀμφοτέρων τῶν στατιστικῶν.

Ἀθηνῶν	49833	1939	197	71	1919	53954
Ἐπαρχιῶν	141294	10890	845	375	4666	156371
	191127	12829	1042	446	6585	210325

Παρ' ἡμῖν λοιπὸν αἱ διάφοροι μορφαὶ τῆς ἑλονοσίας ἀναλογοῦσιν ὡς ἑξῆς.

Διαλείποντες	82,91 %
Ὑφέσιμοι	5,56 %
Κακοήθεις	0,49 %
Αἱμοσφαιρ.	0,19 %
Καχεξίαι	2,85 %

---

[1] Καταρτισθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸς τὸν Σύλλογον πληροφοριῶν (1907)
[2] » » » » » » » » » »

ΔΙΑΛΕΙΠΟΝΤΕΣ

Διαλείποντες καλοῦνται οἱ παροξυσμοὶ οἱ διαρκοῦντες ὥρας τινὰς (6—12 ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ) καὶ μετ' ἀνορεξίαν ἐπερχομένην καθ' ὡρισμένα χρονικὰ διαστήματα, συνήθως δὲ ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἡμερῶν ἀλληλοδιαδόχως ἐπαναλαμβανόμενοι.

Διακρίνονται δ' οἱ διαλείποντες ἀναλόγως τῶν χρονικῶν περιόδων τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν εἰς Ἀμφημερινούς, τοὺς ἐπανερχομένους ἀνὰ 24 ὥρας, εἰς Τριταίους, τοὺς ἀνὰ 48 ὥρας, καί: εἰς Τεταρταίους, τοὺς ἐπανερχομένους ἀνὰ 72 ὥρας.

Τινὲς τῶν νεωτέρων διακρίνουσι μόνον Τριταῖον καὶ Τεταρταῖον τύπον θεωροῦντες πολὺ ὀρθῶς τὸν ἀμφημερινὸν ὡς διπλοῦν τριταῖον.

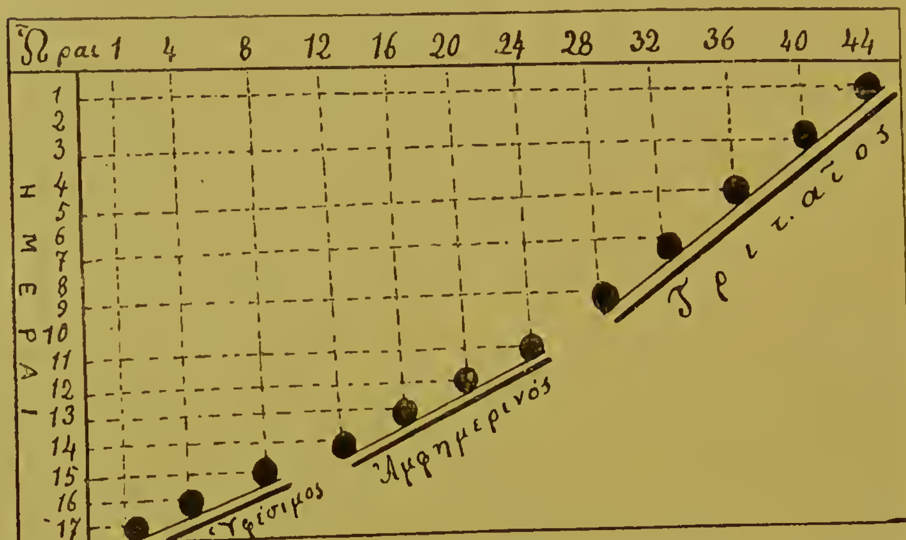
Οἱ διαλείποντες συνήθως ἄρχονται καθ' ὡρισμένας ὥρας, ἐπαναλαμβανομένων μάλιστα τινῶν ἐξ αὐτῶν εἰς μαθηματικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἐξηκριβωμένα χρονικὰ διαστήματα. Ὁπόταν δ' ὅμως ἀλλάσσωσι τὴν ὥραν καὶ ἐπαναλαμβάνωνται πρὸ τῆς ὥρας καλοῦνται προτερίζοντες, ἐὰν δ' εἰσβάλλωσι βραδύτερον καλοῦνται ὑστερίζοντες. Τὸ κυμαινόμενον τοῦτο χρονικὸν διάστημα κατὰ μέσον ὅρον εἶνε τριῶν μέχρι τεσσάρων ὡρῶν. Δέον δὲ νὰ μὴ διαφύγῃ τοῦτο τὴν παρατηρητικότητα τοῦ ἰατροῦ, διότι ἡ ἐξακρίβωσίς του ἤθελε συντρέξῃ κατὰ πολὺ εἰς τὸν ἐπιτυχῆ διακανονισμὸν τῆς θεραπείας.

Τὰ χρονικὰ ταῦτα διαστήματα δύνανται νὰ βαίνωσιν ἀπομακρυνόμενα ἀλλήλων ἐπὶ μᾶλλον ἢ τοὐναντίον νὰ προσεγγίζωσιν ὁπότε ὁ ἀρχικὸς τύπος κατ' ἀνάγκην μετεβληθήσεται, οὕτω δὲ ἐπὶ ὑστερίζοντος ὁ ἀμφημερινὸς τύπος δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς τριταῖον ἢ καὶ εἰς ἄτακτον ἔτι, ὁπόταν μάλιστα μεσολαβῇ καὶ κινίνη, ἐπὶ δὲ προτερίζοντος ὁ τριταῖος τύπος δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀμφημερινόν. Ἐὰν δὲ ἐξακολουθῇ ἡ κατάστασις αὕτη, ὁ παροξυσμὸς θέλει εἰσβάλει ὑπὸ τύπον ὑπεισδύοντα, πρὶν ἢ λήξῃ ἔτι τὸ τελευταῖον στάδιον τοῦ προηγουμένου, ὁπότε ὁ παροξυσμὸς ἀπὸ τύπον ἀρχικῶς τριταίου γενόμενος ἀμφημερινὸς μετέπεσεν εἰς τὸν ὑφέσιμον.

Σχηματογραφικῶς ὡς ἑξῆς παριστῶμεν τὸν προτερίζοντα τύπον, καθ' ὃν δύναται ὁ παροξυσμὸς ἀπὸ τριταίου τύπου νὰ μεταπέσῃ εἰς ἀμφημερινὸν καὶ ὑφέσιμον.

Ἡ ἐπαλλαγὴ τῶν τύπων παρὰ τῇ ἑλονοσίᾳ εἶνε σύνηθες φαινόμενον ὅσον καὶ αἱ ὑποτροπαί, συχνῶς δ' οἱ τύποι μεταβάλλονται κατὰ

ΠΙΝΑΞ 52ος

Σχεδιάγραμμα προτερίζοντος Τριταίου κατὰ 4 ὥρας καὶ μεταβληθέντος εἰς Ἀμφημερινόν, εἶτα δ' εἰς Ὑφέσιμον. Παρατήρησις ἡμετέρα.

τὰς ὑποτροπὰς ἢ ἀφ' ἑαυτῶν ἢ καὶ ἐκ τῆς παρεμβαλλομένης κινίνης, οὕτω δὲ συχνῶς παρατηροῦμεν ἀμφημερινοὺς μεταπίπτοντας εἰς τριταίους καὶ τἀνάπαλιν.

Τῶν τύπων συνηθέστερος εἶνε ὁ ἀμφημερινὸς καὶ σπανιώτερος ὁ τεταρταῖος, οὐχὶ τόσον ἀλλαχοῦ ὅσον καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσιν ἐκτάσεις ἢ καὶ θέσεις τινές, καθ' ἃς πλεονάζουσιν οἱ τριταῖοι τύποι. Οὕτω λ. χ. ἐν τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Κεντρῴᾳ Εὐρώπῃ ἐπικρατεῖ ὁ τριταῖος τύπος. Ὁ Griesinger ἐν Tubingue ἐπὶ 414 περιπτώσεων παρετήρησε:

Τριταίους 268, Ἀμφημερ. 122, Τεταρτ. 3, Ἀτάκτους 21.

Ὁ Manaberg ἐν Βιέννῃ ἐπὶ 143 περιπτώσεων παρετήρησε Τριταίους 88, Ἀμφημερ. 47, Τεταρταίους 8.

Ὁ Lewkowicz ἐν Κρακοβίᾳ ἐπὶ 406 περιπτώσεων παρετήρησε μᾶλλον τοὺς τριταίους. Τοὺς τριταίους δὲ κατ' ἐξοχὴν παρετήρησαν ὁ Murray ἐν Lahore τῆς Ἀσίας, ὁ Koch ἐν ταῖς Γερμανικαῖς ἀποικίαις ἐν Ἀφρικῇ καὶ ὁ Thiroux ἐν Σενεγάλῃ. Παρὰ δὲ τοῖς μαύροις τῆς Σενεγάλης οἱ κατ' ἐξοχὴν ἀπαντῶντες διαλείποντες εἶνε οἱ τοῦ τεταρταίου τύπου.

Παρ' ἡμῖν συνηθέστερος τῶν τύπων εἶνε ὁ ἀμφημερινός, οὐχ ἧττον κατά τινας τῶν ἐπιδημιῶν ἐπικρατοῦσι καὶ οἱ συνεχεῖς ὡς καὶ οἱ διαλείποντες τριταῖοι, ἐνῷ κατ' ἄλλας ἐπιδημίας ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως παρατηρεῖται τὸ ἀντίστροφον, ἐπικρατοῦσι δηλονότι οἱ τριταῖοι ἢ οἱ ἀμφημερινοί, οἱ δὲ συνεχεῖς καθίστανται σπανιώτεροι. Οὕτω λ.χ. κατὰ τὸ πανδημικὸν ἔτος 1905 παρετηρήθη συνηθέστερον ὁ ἀμφημερινὸς τύπος, ἐνῷ κατά τινας τῶν μικροεπιδημιῶν τοῦ 1906 ποὺ μὲν συχνότεροι ἦσαν οἱ ὑφέσιμοι, ἀλλαχοῦ οἱ τριταῖοι, κατὰ τὸ πλεῖστον δ' ὅμως οἱ ἀμφημερινοί. Οὕτως ἐκ πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἐλάβομεν κατὰ τὸ ἔτος 1906 ἐκ 269 δήμων τοῦ Κράτους εἰς 30 δήμους ἐπεκράτησεν ὁ τύπος τοῦ τριταίου, εἰς 8 δήμους ὁ ὑφέσιμος καὶ εἰς 231 ὁ ἀμφημερινός. Κατὰ κανόνα δὲ παρ' ἡμῖν σπανιώτατος εἶνε ὁ τεταρταῖος, τινὲς μάλιστα τῶν παρατηρητῶν ἀναφέρουσιν ὅτι τὸν τύπον τοῦτον δὲν παρετήρησαν. Τοῦτο συμβαίνει οὐχὶ διότι ἀπαντᾷ σπανιώτατα ἡ λοίμωξις αὕτη, ἀλλὰ διότι κλινικῶς σπανιώτερον ἐκδηλοῦται ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ τεταρταίου ἢ ὅσον μικροσκοπικῶς. Οὕτω λ. χ. ἐπὶ 28 τεταρταίων, οὓς παρηκολουθήσαμεν, ἤρξαντο ὑπὸ τύπον ἀτάκτου 18, τριταίου 6, ἀμφημερινοῦ 2, τεταρταίου 2, ἔλαβον δὲ τὸν τύπον τοῦ σαφοῦς τεταρταίου μετὰ ἐναλλαγὰς πολλὰς μόνον 8 περιπτώσεις. Ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου πλειότερα βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ Β'. μέρος τῆς πραγματείας, περὶ τῆς ἑλονοσίας παρὰ τῷ παιδίῳ.

Κλινικῶς ἡ σχέσις τῶν διαφόρων τύπων τῶν διαλειπόντων πυρετῶν ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τύποι διαλειπόντων ἑλειογενῶν πυρετῶν Ἀθηνῶν.

	Ἀμφημ.	Τριταῖοι	Τεταρτ.	Σύνολον
Στατιστικὴ ἡμετέρα	7675	2257	186	10118
» »	129	97	—	226
» » *καὶ Πεζοπούλου*	104	87	2	193
» *Χωματιανοῦ*	577	20	5	602
» *ἡμετέρα (ἐπιδημίας 1907)*	528	183	20	731
» » [1]	209	108	10	327
	9222	2752	223	12197

[1] Καταρτισθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸς τὸν Σύλλογον πληροφοριῶν κατὰ τὸ ἔτος 1907.

Τύποι διαλειπόντων πυρετῶν Ἐπαρχιῶν.

Στατιστικὴ ἡμετέρα	931	357	9	1297
» »	10497	3510	258	14265
» *Θεοφανίδου*	1453	532	73	2028
» *Κλ. Στεφάνου*	1000	352	14	1366
» *ἡμετ. (προσφύγ. Θεσσαλίας)*	211	45	3	259
» » [1]	4215	2240	792	7247
	18307	7036	1149	26462

Σύνολον

Ἀθηνῶν	9222	2752	223 = 12197
Ἐπαρχιῶν	18307	7036	1149 = 26462
	27529	9788	1372 = 38659

Ἀναλογία ἐπὶ τοῖς 100

Ἀμφημερινοὶ	71 %
Τριταῖοι	25 %
Τεταρταῖοι	3,54 %

* * *

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ **Maillot** *καὶ τῶν πλειοτέρων ἐκ τῶν νεωτέρων παρατηρητῶν οἱ διαλείποντες ἄρχονται μεταξὺ μέσης νυκτὸς καὶ μεσημβρίας. Ἡ μεγαλειτέρα δὲ συχνότης τῶν παροξυσμῶν παρατηρεῖται μεταξὺ 10ης πρωϊνῆς ὥρας, ἡ δὲ ἐλαχίστη ἀπὸ τῆς 9ης μέχρι τοῦ μεσονυκτίου. Τοῦτο πολλοὶ τῶν ἀρχαιοτέρων παρατηρητῶν ἀναφέρουσιν, ὡς οἱ* **Morehead, Griesinger, Finot, L. Laveran, Durand, Colin, Maurel** *κ.λ. ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁ Θεοφανίδης ἀναφέρει ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν παροξυσμῶν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν εἰσβάλλουσι πρὸ μεσημβρίας ἀπὸ τῆς 9ης συνήθως πρωϊνῆς ὥρας, οἱ ὀλιγώτεροι δὲ μετὰ μεσημβρίαν, καὶ τὰς μὲν πρωϊνὰς ὥρας συνηθέστερον οἱ ἀμφημερινοί, μετὰ μεσημβρίαν δὲ μέχρις ἑσπέρας οἱ τριταῖοι καὶ τεταρταῖοι πρὸ πάντων. Εἰς τοὺς τελευταίους δύναται ὡς κανὼν σχεδὸν νὰ θεωρηθῇ ἡ μετὰ μεσημβρίαν εἰσβολὴ τοῦ παροξυσμοῦ καὶ ὡς ἐξαίρεσις ἡ κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἡμεῖς*

[1] Καταρτισθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸς τὸν Σύλλογον πληροφοριῶν κατὰ τὸ ἔτος 1907.

παρετηρήσαμεν εἶνε ὅτι συνηθέστερον μετὰ μεσημβρίαν ἀπαντῶσιν οἱ χρόνιοι διαλείποντες πυρετοὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ τύπου.

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Πρόδρομα. *Οἱ διαλείποντες ἀνεξαρτήτως τοῦ τύπου ἔχουσι περίπου τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα, ἐξελισσόμενοι ὑπὸ τὰ τρία τυπικὰ στάδια, τοῦ ρίγους, τοῦ καύσωνος καὶ τῶν ἱδρώτων. Οὐχ ἧττον οἱ πρὸ πολλοῦ πάσχοντες ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν προαισθανόμενοι προλέγουσι τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς παροξυσμόν, ὡς αἰσθανόμενοι πρὸ τοῦ ρίγους μικράν τινα κακοδιαθεσίαν, γενικὴν κακουχίαν, χαλάρωσιν τῆς ὀργανικῆς ἀντιστάσεως, αἱμωδιάσεις, χασμήματα, σκορδινιάσεις, ἐλαφρὰν ψῦξιν τῶν ἄκρων, κεφαλαλγίαν ἐλαφρὰν κλ. Ἐπὶ τῶν προσφάτως προσβαλλομένων ἐξ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὁ παροξυσμὸς εἰσβάλλει μᾶλλον ἀποτόμως μετὰ θορυβώδους κλινικῆς εἰκόνος ἄνευ προδρόμων ἢ μετὰ τοιούτων μικρᾶς διαρκείας. Ἄλλοτε δὲ τὰ πρόδρομα παρατείνονται ἐπὶ δύο ἢ καὶ πλείονας ἡμέρας ἐξεικονιζομένης τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὑπὸ ἀδιαθεσίας, ἐκλύσεως τῶν δυνάμεων, ἐξαντλήσεως, πόνου τῶν καλαμοειδῶν ὀστῶν καὶ δυσπεπτικῶν συμπτωμάτων οὐχὶ σπανίως ὑποδυομένων γαστρικισμόν.*

Ρῖγος. *Τὸ στάδιον τοῦ ρίγους ὑπὸ διαφόρους εἰκόνας παρίσταται, ὁτὲ μὲν αἴσθημα ὡσεὶ ψύχους διαχεῖται καθ' ὅλον τὸ σῶμα, ὁτὲ δ' ὁ πάσχων αἰσθάνεται φρίκια ἢ καὶ ἐλαφρὰν ψῦξιν, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ράχιν ἢ τὴν ὀσφὺν καὶ τὰ ἄκρα, βραχείας διαρκείας, ὁτὲ δὲ ἄρχεται ὁ παροξυσμὸς ὑπὸ τύπον φρικίων ἀλλεπαλλήλων παρατεταμένων, ἄλλοτε δὲ ὡς ρῖγος τρομῶδες, ρῖγος κλονικὸν θορυβῶδες μετὰ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων καὶ σπασμωδικοῦ τρόμου τῶν μελῶν, μακρᾶς διαρκείας, τὰ μέγιστα καταθλίβων τὸν πάσχοντα. Ὁ πάσχων καταληφθεὶς ὑπὸ τοιούτου ρίγους συσπειροῦται ὑπὸ τὰ κλινοσκεπάσματα μὴ δυνάμενος νὰ θερμανθῇ σχεδὸν δι' οὐδενὸς μέσου, ἐν τῷ μεταξὺ καταλαμβάνεται ὑπὸ αἰφνιδίων τιναγμῶν, αἱ δὲ τοῦ δέρματος θηλαὶ ἕνεκα τοῦ ρίγους ἐξέχουσαι δίδουσι τὴν εἰκόνα χηνείου δέρματος.*

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ρίγους ἡ ὄψις καθίσταται ὠχρά, κυανωτική, συχνῶς δ' ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος εἶνε τεταπεινωμένη, βραδύτερον δ' ἐνῷ διὰ τῆς ἁφῆς αἰσθανόμεθα τὸ δέρμα ψυχρὸν καὶ ξηρὸν διὰ τοῦ

θερμομέτρου ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος εἶνε ὑψηλή, ἀνυψουμένη βαθμηδὸν μέχρι 39°—40° καὶ ἐπέκεινα.

Εἴς τινας περιπτώσεις τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους λείπει τελείως, ἄλλοτε δὲ διαρκεῖ ἀπὸ ἑνὸς τετάρτου μέχρι τριῶν ὡρῶν περίπου τῆς ὥρας, τὸ συνηθέστερον δὲ ἀπὸ ἡμισείας μέχρι μιᾶς ὥρας. Ἐνίοτε εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τὸ ῥῖγος ἀκολουθοῦσι φρίκια τὰ ὁποῖα παρατείνονται καθ' ὅλην τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παροξυσμοῦ ἀνεξαρτήτως τῆς ὥρας τοῦ ἔτους. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔαρ εἴχομεν ἀσθενῆ τινα πάσχουσαν χρονίους διαλείποντας, καθ' οὓς μετὰ τὸ ἀρχικὸν ῥῖγος, τὸ ὁποῖον διήρκει ἐπὶ 1—2 ὥρας, ἠκολούθουν φρίκια παρατεινόμενα ἐπὶ 8—12 —24 ὥρας, καθ' ὅλην τοῦτ' ἔστι τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παροξυσμοῦ. Ἡ πάσχουσα ἦν μεμολυσμένη ἐκ τοῦ ἑλοπαρασίτου vivax, συχνῶς δ' ὑπέστη παροξυσμούς, καθ' οὓς ἡ θερμοκρασία ἀνῆλθε μέχρι 41°6.

Παρετηρήσαμεν ὡσαύτως περιπτώσεις καθ' ἃς ἐνῷ τὸ ῥῖγος σφοδρότατον ἠκολούθει ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ πλέον τὸ στάδιον τοῦ καύσωνος διήρκει μόνον 3—4 ὥρας.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους τὸ ῥῖγος καὶ τὰ φρίκια εἶνε αἰσθητότερα κατὰ τὸν χειμῶνα. Τὸ ῥῖγος δ' ὡς παρετηρήσαμεν σπανίως λείπει κατὰ τοὺς διαλείποντας. Ἐπὶ 100 προσφάτως μολυνθέντων εἰς 90:100 ὁ παροξυσμὸς ἤρχιζε διὰ ῥίγους ἢ φρικίων. Ἐπὶ 100 πασχόντων ἐκ χρονίων διαλειπόντων εἰς 88:100 ὁ παροξυσμὸς ἤρχιζε διὰ ῥίγους ἢ φρικίων, ὅθεν ἐν συνόλῳ μεταξὺ 200 περιπτώσεων τῆς τε ὀξείας καὶ χρονίας ἑλονοσίας εἰς 22 ὁ παροξυσμὸς ἤρχιζεν ἄνευ ῥίγους.

Ἀναλυτικῶς αἱ περιπτώσεις αὗται ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

	Μόλυνσις χρονία		Μόλυνσις ὀξεῖα		
Ῥῖγος μέτριον	εἰς 42	περιπτώσεις	61	περιπτώσεις	= 103
» σφοδρότατον	» 16	»	22	»	= 36
Φρίκια	» 30	»	7	»	= 37
Ἄνευ ῥίγους ἢ φρικίων	» 12	»	10	»	= 22
	100		100		= 200

Ἐκτὸς τοῦ ῥίγους οἱ ἄρρωστοι ναυτιῶσιν, ἐμοῦσιν ὕλας ὑδαρεῖς, βλεννώδεις, χολώδεις. Ἐνίοτε δὲ οἱ ἔμετοι καθιστάμενοι συνεχεῖς εἶνε λίαν ἀγωνιώδεις. Πόνοι νυγματώδεις εἰς τὸ ἐπιγάστριον, ἐνίοτε σπληναλγία αὐτόματος καὶ κεφαλαλγία, σφυγμὸς μικρός, συχνός, οὖρα ἄφθονα, διαυγῆ.

Βραδύτερον ὑποχωροῦντος τοῦ ῥίγους τὸ πρόσωπον λαμβάνει τὴν

φυσικὴν χροιάν, ἀντιπαρελθόντος δὲ τοῦ σταδίου τούτου τὸ πρόσωπον ἔχει ἐξέρυθρον τὴν ὄψιν.

Καύσων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται, τὸ στάδιον τοῦ ρίγους ὑποχωρεῖ, τὸ δέρμα ἕνεκα συρροῆς αἵματος γίνεται οἰδηματῶδες, κατέρυθρον, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐνειμένοι, λάμποντες, θερμότης σφοδρὰ διαχέεται καθ' ὅλον τὸ σῶμα καθιστάμενον περικαές, τὸ καῖον δέρμα εἶνε ξηρόν, αὐχμηρόν, ὁ ἄρρωστος δυσφορῶν ἀπορρίπτει τὰ κλινοσκεπάσματα, ἡ ἀναπνοὴ καθίσταται εὐρυτέρα, ἡ θερμοκρασία ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως τῆς λοιμώξεως ἀνέρχεται εἰς τὸ μέγιστον σημεῖον δεικνύουσα 39—40°, σπανιώτερον δὲ 41° καὶ ἔτι περαιτέρω χωρὶς ἡ ζωὴ τοῦ πάσχοντος νὰ τεθῇ ἐν κινδύνῳ.

Οἱ σφυγμοὶ ἐν τούτῳ καθίστανται συχνότεροι, πληρέστεροι, οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας ἰσχυρότεροι, αἱ καρωτίδες σφύζουσιν. Δίψα ἔντονος, σπληναλγία αὐτόματος, οὖρα ἐλάχιστα, ὁ ἀσθενὴς στενοχωρεῖται, ἀνησυχεῖ, ριπτάζεται. Ἡ κεφαλαλγία σφοδρὰ προβαίνουσα ἐνίοτε μέχρι παρακρούσεων καὶ ὕπνος βαθύς.

Τὸ στάδιον τοῦ καύσωνος κυμαίνεται ἀπὸ 3—6 ἢ ὅπερ συνηθέστερον ἀπὸ 6—12 ὡρῶν. Οὐχ ἧττον ἀπαντῶσι καὶ περιπτώσεις καθ' ἃς τοῦτο κυμαίνεται ἀπὸ 3—4 καὶ 12—36 ὡρῶν, ἀνεξαρτήτως ἐὰν ὁ παροξυσμὸς ὀφείληται εἰς πρωτογενῆ λοίμωξιν ἢ εἰς ὑποτροπὴν προσφάτου μολύνσεως ἢ ἐὰν ὁ παροξυσμὸς ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν διαδρομὴν χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως.

Ἱδρῶτες. Ἡ ὑπερπυρεξία ἀνελθοῦσα εἰς τὸ ὕψιστον μένει ἐπί τινα χρόνον, μεθ' ὃ ἄρχεται ἀποκλίνουσα ἠρέμα καὶ βραδέως. Τὸ δέρμα καθίσταται μαλακόν, νοτίζεται, λεπτὸς ἱδρὼς περιρρέει τὸ μέτωπον καὶ τὸν λαιμόν, ἄλλοτε δ' ἄφθονοι ἱδρῶτες περιλούουσι καὶ τὸ σῶμα διαβρέχοντες ἐνδύματα, σινδόνας καὶ κλινοστρωμνάς. Ἐν τούτῳ ἡ δίψα, κεφαλαλγία καὶ θερμοκρασία βαθμηδὸν ὑποχωροῦσιν, ἡ γλῶσσα ὑγρά, ὁ σφυγμὸς καθίσταται πλατύτερος, βραδύτερος, οὖρα ἀφθονώτερα, θολά, καταλείποντα παχεῖαν ὑποστάθμην, αἴσθησις ἀνακουφίσεως διαδέχεται τὴν προτέραν γενικὴν κακουχίαν καὶ ὁ ἄρρωστος καταφέρεται εἰς ὕπνον ἥσυχον, ἐξ οὗ ἐγείρεται κατακεκμηκώς.

Λήξαντος τοῦ παροξυσμοῦ ἡ θερμοκρασία καταπίπτει εἰς 36° μέχρι 35°. Ἐπὶ ἐντόνου δὲ παροξυσμοῦ ἡ κεφαλαλγία παραμένει ἐνίοτε ὥρας τινὰς ἔτι εἰς ἥσσονα ὅμως πάντως βαθμόν.

Ὡς πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς διαρκείας τοῦ παροξυσμοῦ, ἐπειδὴ

οὗτος διαρκεῖ κατ' ἄλλον ἄλλοτε χρόνον, διατυποῦμεν ὡς ἑξῆς περίπου:

Μορφὴ παροξυσμοῦ	Διάρκεια
βραχεῖα	*4— 6 ὧρας*
μέσης διαρκείας	*6—12 »*
μακρὰ	*12—24 »*
μακροτάτη	*24—52 »*

Ἡ δευτέρα μορφὴ εἶνε ἡ μᾶλλον συνήθης, ἡ δὲ τελευταία ἡ σπανιωτέρα.

Στατιστικὸς πίναξ ἐμφαίνων τὸν χρόνον τῆς διαρκείας τῶν παροξυσμῶν ἐπὶ 610 περιπτώσεων.

Περιπτώσεις πρωτογενοῦς μολύνσεως	Περιπτώσεις ὀξείας μολύνσεως	Περιπτώσεις χρονίας μολύνσεως	Ὧραι διαρκείας τοῦ παροξυσμοῦ	Σύνολον περιπτώσεων
—	—	—	1	—
—	—	12	2	12
—	12	24	3	36
—	16	40	4	56
—	24	68	5	92
4	16	52	6	72
—	8	36	7	44
12	40	64	8	116
—	12	8	9	20
—	4	8	10	12
—	2	8	11	10
—	4	24	12	28
—	—	—	13	—
—	8	—	14	8
—	8	—	15	8
—	16	—	16	16
4	—	—	17	4
—	4	—	18	4
—	—	4	20	4
20	4	4	24	28
4	—	—	26	4
16	—	—	28	16
—	4	—	33	4
4	—	4	36	8
8	—	—	42	8
2	—	—	52	2
82	172	356		= 610

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω στατιστικοῦ πίνακος ἡμῶν προκύπτει σαφῶς ὅτι μέσος ὅρος διαρκείας τοῦ παροξυσμοῦ διαλείποντος πυρετοῦ εἶνε ὀκτὼ περίπου ὧραι.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὥραν καθ' ἣν εἰσβάλλει ὁ παροξυσμὸς τοῦ διαλείποντος συνηθεστέρα εἶνε, ὡς ἀναφέρεται, ἡ μεταξὺ 10ης πρωϊνῆς καὶ 1ης μετὰ μεσημβρίαν. Ὡς ὅμως προκύπτει ἐκ τοῦ παρατιθεμένου κατωτέρω στατιστικοῦ πίνακος ἡμῶν οἱ πλειότεροι τῶν παροξυσμῶν μεταξὺ 860 περιπτώσεων ἤρξαντο τὴν 11ην π. μ. ὥραν.

Στατιστικὸς πίναξ δεικνύων τὴν ὥραν τῆς εἰσβολῆς τῶν παροξυσμῶν ἀνὰ τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς ἑλονοσίας ἐπὶ 860 περιπτώσεων.

Ὧραι ἡμερονυκτίου	Περιπτώσεις μολύνσεως			Σύνολον περιπτώσεων
	Πρωτογενοῦς	Προσφάτου	Χρονίας	
Πρὸ μεσημβρίας.				
1	8	—	4	12
4	—	8	—	8
6	—	4	9	13
7	—	—	4	4
8	—	4	14	18
9	—	24	20	44
10	16	36	51	103
11	4	52	124	180
12	4	48	—	52
Μετὰ μεσημβρίαν.				
1	44	8	92	144
2	4	20	12	36
3	4	16	36	56
4	8	28	20	56
5	8	12	16	36
6	—	12	16	28
7	—	8	16	24
8	—	8	4	12
9	—	—	4	4
10	4	8	16	28
11	—	—	—	—
12	—	—	—	—
	104	296	460	= 860

Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν σχετικῶς πρὸν τὴν κλινικὴν εἰκόνα, ἐνίοτε ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις ἐκδηλοῦται καὶ ὑπὸ τύπον **πυρετίων**, τῆς θερμοκρασίας κυμαινομένης ἀπὸ 37°3—38°—38°5, ἀρχομένων δὲ δι' ἐλαφρᾶς αἰσθήσεως ψύξεως ἢ καὶ οὐχί, μετὰ καμάτου, ἐλαφρῶν πόνων ρευματοειδῶν εἰς τὰς γαστροκνημίας καὶ παρατεινομένων ἐπὶ ἡμέρας τινάς. Ἄλλοτε δὲ πάλιν, καὶ τοῦτο δὲν εἶνε σπάνιον, προηγεῖται μικρά τις κακοδιαθεσία ἐπαναλαμβανομένη ἑκάστοτε ἀπὸ 1—3 ἡμερῶν, μεθ' ἣν εἰσβάλλει ἰσχυρότατος παροξυσμὸς μετὰ λίαν ἐντόνου ρίγους καὶ καύσωνος, παρατεινομένου συνήθως τοῦ ὅλου παροξυσμοῦ ἀπὸ 8—17, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρις 72 ὡρῶν, ἄλλοτε λαμβάνει καὶ τύπον συνεχοῦς διαρκοῦντος ἀπὸ 4—7 ἢ καὶ πλειοτέρας ἔτι ἡμέρας ἐν περιπτώσει μάλιστα ἐντόνου ἐπιδημίας.

*
* *

Οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐξελίσσονται δι' ἀλληλουχίας παγίας τῶν κλινικῶν συμπτωμάτων, ἀλλὰ ποικίλλουσι μεταξύ των οὕτως, ὥστε τὰ ἐλαφρὰ φρίκια ἀκολουθεῖ στάδιον μεγάλου καύσωνος παρατεταμένου ἢ τὸ ἔντονον καὶ παρατεταμένον ρῖγος ἀκολουθεῖ βραχὺ στάδιον καύσωνος. Ἄλλοτε τὸν ἤπιον παροξυσμὸν ἀκολουθεῖ ὁ ἔντονος καὶ τὸν βραχὺν ὁ μακρότατος ἢ καὶ τἀνάπαλιν.

Ὁπόταν δ' ἔχωμεν παροξυσμὸν καθ' ὃν ἐξελίσσονται ὁμαλῶς καὶ τὰ τρία κλασσικὰ στάδια τῶν διαλειπόντων, ὁ παροξυσμὸς οὗτος καλεῖται πλήρης, ὁπόταν δ' ἓν τούτων λείψῃ, ὡς τοῦτο οὐχὶ σπανίως ἀπαντᾷ ὡς πρὸς τὸ τοῦ ρίγους καὶ τὸ τῶν ἱδρώτων στάδιον, ὁ παροξυσμὸς καλεῖται ἀτελής.

Ἀτελεῖς δὲ παροξυσμοὺς συνήθως ἀπαντῶμεν εἰς τὰ μικρὰ κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, ὡς καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἀσχέτως πρὸς τὴν ἡλικίαν.

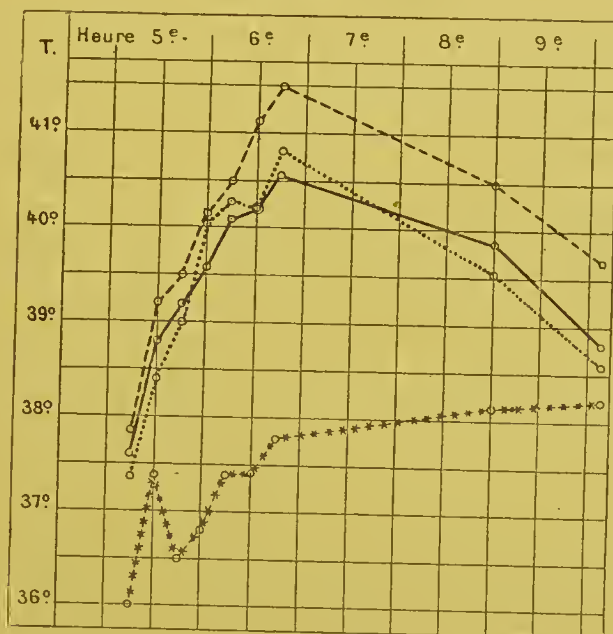
Παροξυσμοὶ μετὰ τῶν τριῶν τυπικῶν σταδίων ἀπαντῶσιν ὡς τὰ πολλὰ μεταξὺ τῶν κατὰ τὸ πρῶτον προσβαλλομένων.

Ὡς πρὸς τὸν ἔλεγχον τοῦ πλήρους ἢ ἀτελοῦς παροξυσμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν θερμοκρασίαν τούτου δέον νὰ θερμομετρῶμεν ὑπὸ τὴν μασχάλην, καθ' ὅσον μεγάλη διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν ταῦ σώματος. Ὁ Couty καὶ Le Dantec[1] φρονοῦσιν ὅτι ἡ πα-

[1] A. Le Dantec. Précis Patholog. exotique 2e édit. 1905 p. 487.

λαμιαία θερμοκρασία κατὰ τὸν παροξυσμὸν διαλείποντος προσεγγίζει κατὰ πολὺ πρὸς τὴν μασχαλιαίαν, τοῦτο δὲν εἶνε καὶ ἀπολύτως ὀρθόν. Τὸ παρατιθέμενον σχετικὸν θερμομετρικὸν διάγραμμα καταδείκνυσι τὴν ὑφισταμένην διαφορὰν θερμοκρασίας μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος.

ΠΙΝΑΞ 53ος

Παροξυσμὸς διαλείποντος πυρετοῦ. Διαγράμματα θερμομετρικὰ ἐκ τοῦ ἀπευθυσμένου, τοῦ στόματος, τῆς μασχάλης καὶ τῆς χειρὸς κατὰ τὸν Lorain.

— — — — — — — — — Θερμοκρασία ἐκ τοῦ ἀπευθυσμένου
———————————— » » στόματος
.... » ἐκ τῆς μασχάλης
* * * * * * * » » χειρός.

Ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἐπιδρᾷ οὐ σμικρὸν εἰς τὴν ἔντασιν τῶν σταδίων τοῦ διαλείποντος παροξυσμοῦ. Οὕτω λ. χ. τὸν χειμῶνα παρετηρήσαμεν ὅτι τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους οὐ μόνον αἰσθητότερον εἶνε, ἀλλὰ καὶ μακρότατον, τὸ δὲ θέρος τὸ στάδιον τοῦ καύσωνος ἐξελίσσεται ἐπιπονώτερον καὶ ἐντονώτερον. Παροξυσμοὶ δῆλον ὅτι μετὰ θερμοκρασίας 41^0 τὸν μὲν χειμῶνα ἔχουσιν ἠπιωτέραν, τὸ δὲ θέρος ἐντονωτέραν τὴν κλινικὴν ἐκδήλωσιν.

Ἐκτὸς τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ ἐδάφους ἐξασκεῖ πολλὴν ἐπήρειαν, διότι ἐνῷ τινες τῶν πυρεσσόντων δὲν ἔχουσι ποσῶς

συναίσθησιν τοῦ παροξυσμοῦ των καὶ μάλιστα ἀποδίδονται εἰς τὰς ἐργασίας των, ἐξ ἀντιθέτου ἄλλοι παρέχουσι μεγάλην εὐαισθησίαν, καὶ ταῦτα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸν πυρετόν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ ῥῖγος ἔτι.

Τὸ πυρετικὸν ῥῖγος ὡς φαινόμενον νευρικὸν ὀφειλόμενον εἰς ἐρεθισμὸν τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου παρουσιάζει ποικίλην εἰκόνα μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν διαρκείας ὡς καὶ τὴν τῆς σφοδρότητος.

Ἡ **θερμοκρασία** συνήθως ἄρχεται ὑψουμένη πρὸ τοῦ ῥίγους, μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἀνυψουμένη κατὰ δέκατά τινα, δὲν ἀνέρχεται ὡς ἰσχυρίζονται πάντες οἱ παρατηρηταὶ ἀποτόμως. Ὡς τὰ πολλὰ αὕτη ἀνέρχεται βραδέως, ὁπόταν δ' ὑπερβῇ τοὺς 38⁰ ἄρχεται τὸ ῥῖγος. Ὅθεν ἐξαιρετικαὶ εἶνε αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ θερμοκρασία ἀνέρχεται ἀποτόμως εἰς 40⁰ καὶ ἄνω, ἀνέρχεται δὲ ἡ θερμοκρασία βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον οὕτως, ὥστε τὸ ὕψιστον ταύτης ἀπαντᾷ μετὰ 2—5 ὥρας ἀπὸ τοῦ ῥίγους ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ παροξυσμὸς ἤθελε διαρκέσῃ 8—12 ὥρας. Ἡ συχνοτέρα θερμοκρασία τῶν διαλειπόντων κυμαίνεται μεταξὺ 39⁰—40⁰, ἐν τούτοις εἴς τινας περιπτώσεις δύναται νὰ ἀνέλθῃ καὶ μέχρις 42⁰. Ὁ Περ. Μητσόπουλος[1] παρετήρησεν ἐπὶ γέροντος ἡλικίας 83 ἐτῶν παθόντος κακοήθη κωματώδη νὰ ἀνέλθῃ ἡ θερμοκρασία εἰς 42⁰ καὶ νὰ διασωθῇ ὁ πάσχων, παρά τινι δὲ ὑπηρετρίᾳ συναδέλφου παρετήρησε θερμοκρ. 42⁰5 ἄνευ ἀπευκταίου. Ἡμεῖς μεταξὺ χιλιάδων περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν ἅπαξ μόνον παρετηρήσαμεν τὴν θερμοκρασίαν ἀνελθοῦσαν εἰς 42⁰2 ἐπὶ παιδίου ἡλικίας 14 ἐτῶν διασωθέντος. Ὁμοίαν περίπτωσιν ὑπερπυρεξίας ἔσχεν ὁ Cartier[2]. Ὑπερπυρεξίας δὲ μέχρις 41⁰6—41⁰8 πολλοὶ παρετήρησαν, ὁ Griesinger ἀναφέρει ὅτι αὐτὸς μὲν ὡς ὑψηλοτέραν θερμοκρασίαν παρετήρησε μέχρι 41⁰5, ἄλλοι δὲ μέχρι 42⁰6. Ὁ Ch. Richter ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Laveran ἀνεκοίνωσεν ἐν ἔτει 1894 εἰς τὴν Βιολογικὴν ἑταιρείαν περίπτωσιν τοῦ ἐκ Κατάνης Caparelli ἀφορῶσαν γυναῖκα προσβληθεῖσαν ἐκ διαλείποντος ἑλειογενοῦς παροξυσμοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θερμοκρασία ἀνυψώθη δὶς μέχρις 46⁰ Κελσίου.

---

[1] Πεπραγμ. Συλλ. Τόμ. Α΄ σελ. 200.

[2] Archiv. de méd. nav. 1888 σελ. 166.

Λειτουργικαὶ διαταράξεις καὶ διάφορα ἄλλα ἐπακόλουθα.

Κατὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμὸν ἀπαντῶσι συνήθως ποικίλαι λειτουργικαὶ διαταράξεις ἀφορῶσαι τὸ κεντρικὸν καὶ περιφερικὸν νευρικὸν σύστημα, τὸ ἀναπνευστικόν, τὸ κυκλοφορικόν, τὸ πεπτικόν, ὡς καὶ τὸ τῶν ἐκκρίσεων.

Ἐκ τοῦ **κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος** ποικίλα εἶνε τὰ παθολογικὰ συμπτώματα, τούτων τὰ μὲν εἶνε σταθερά, τὰ δὲ ἀσταθῆ. Σταθερὰ εἶνε ἡ γενικὴ κόπωσις, ἡ ἀδιαθεσία, ἡ εὐαισθησία τῶν αἰσθητηρίων, καὶ οἱ ἀόριστοι πόνοι, ἀσταθῆ δὲ ἡ αἴσθησις τοῦ ῥίγους, ἡ κεφαλαλγία, ἡ ὑπνηλία, τὸ κῶμα, τὸ παραλήρημα, οἱ σπασμοὶ καὶ αἱ παραλύσεις.

Ἐκ δὲ τοῦ **περιφερικοῦ νευρικοῦ συστήματος** ὡς διαταραχὰς τούτου ἀναφέρομεν τὰς ποικίλας νευραλγίας, τὰς πολυνευρίτιδας καὶ νευρίτιδας, περὶ ὧν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἐπιπλοκῶν θέλομεν ἐκταθῇ πλειότερον.

Τὸ κῶμα, ὁ ἀλυσμός, τὸ παραλήρημα, ἡ ῥεγχώδης ἀναπνοή, συμπτώματα, ἅτινα ὁπόταν ἀπαντῶσιν λίαν ἐκσεσημασμένως ἀποτελοῦσι κλινικὴν εἰκόνα διάφορον τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος, εἶνε παθογνωμονικὰ συμπτώματα κακοήθους παροξυσμοῦ.

Ἐκ τοῦ **ἀναπνευστικοῦ συστήματος** παρατηροῦμεν αὔξησιν τῶν ἀναπνοῶν, ἰδίως δὲ τοῦτο ἀπαντᾷ κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ νευρικῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ ἐπὶ πασχόντων χρόνιον βρογχικὸν κατάρρουν ἢ ἐπὶ τῶν ἐχόντων προπάθειαν τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος. Ὀφείλεται δὲ τὸ σύμπτωμα τοῦτο εἰς τὴν ὑπεραιμίαν τὴν προκαλοῦσαν ἐνίοτε οὐ μόνον δύσπνοιαν, ἀλλὰ καὶ βῆχα σπασμωδικόν. Δὲν εἶνε δὲ σπάνιον φαινόμενον καὶ πνευμονικὴ πύκνωσις νὰ προκληθῇ. Τελευταίως ἐθεραπεύομεν χωρικόν τινα, ὅστις ὁπόταν προσεβάλλετο ἐκ τῶν ὑποτροπῶν τοῦ διαλείποντος εἶχε πάντοτε πτύελα αἱματηρά, πάντοτε δ' ἐξητάζομεν μικροσκοπικῶς οὐ μόνον τὸ αἷμα, ἀλλὰ καὶ τὰ πτύελα ἐκ φόβου μήτοι ὑπὸ τὴν εἰκόνα τῶν πνευμονικῶν αὐτῶν ὑπεραιμιῶν ὑπεκρύπτετό τι οὐσιαστικώτερον, πλὴν εὐτυχῶς ἐπὶ ματαίῳ. Αἱ πνευμονικαὶ αὗται ὑπεραιμίαι ἦσαν φύσεως ἑλειογενοῦς. Αἱμοπτύσεις τοιαύτας παρετηρήσαμεν καὶ ἐπί τινος 12ετοῦς παιδίου. Ὁ δὲ Honsz ἀναφέρει

περίπτωσιν διαλείποντος έλειογενοῦς ἐκδηλουμένου δι᾽ αἱματεμέσεων, μελανῶν ὑποχωρημάτων καὶ χολωδῶν ἐμέτων.

Ἐκ τοῦ **κυκλοφορικοῦ συστήματος** ὁ σφυγμὸς ἀκολουθῶν τὴν θερμομετρικὴν ὕψωσιν ταχύνεται κατὰ τὸ στάδιον τοῦ πυρετοῦ, ἐπανέρχεται δὲ εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἀμέσως μετὰ τὴν λῆξιν αὐτοῦ ἢ καὶ μετά τινας ὥρας ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως τοῦ πυρετοῦ. Συνήθως μετὰ ἔντονον καὶ μακρᾶς διαρκείας διαλείποντα ὁ σφυγμὸς καταπίπτει ἅμα τῇ λήξει τοῦ πυρετοῦ μέχρι 45—50 κατὰ λεπτόν. Βραδυκαρδία τοιαύτη δὲν εἶνε σπάνιον φαινόμενον.

Ἐκτὸς τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ εἶτα τῆς ἀραιώσεως τῶν σφυγμῶν παρατηρεῖται καὶ αὔξησις τῆς καρδιακῆς ἀμβλύτητος ἕνεκα ὑπερπληρώσεως τῆς δεξιᾶς καρδίας καὶ παροδικῆς διατάσεως ταύτης κατὰ τὸν παροξυσμόν. Μετὰ τοὺς πρώτους δὲ καὶ ἐντόνους παροξυσμοὺς διαλειπόντων, ὁπότε ἀκολουθεῖ καὶ βαθεῖα ἀναιμία, ἀκούονται πολλάκις φυσήματα συστολικὰ καὶ εἰς τὰ τέσσαρα καρδιακὰ στόμια. Ὁ Rauzier παρετήρησεν ἐπὶ περιπτώσεώς τινος φύσημα κατὰ τὸν πρῶτον τόνον ἔχον τὴν μείζονα ἔντασιν κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς καρδίας μὴ ἐπεκτεινόμενον πρὸς τὰ ἀγγεῖα τοῦ λαιμοῦ, συνοδευόμενον δὲ μετ᾽ ἀναδιπλασιασμοῦ τοῦ δευτέρου τόνου.

Αἱ ἐπιστάξεις εἶνε σύμπτωμα συχνῶς ἀπαντῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν διαλειπόντων, παρατηρηθεῖσαι καὶ παρὰ τοῦ Ἱπποκράτους[1] «οἷσι δὲ ἐκ τῶν ῥινῶν ῥεῖ...» Μεταξὺ 468 περιπτώσεων ἃς ἐσπουδάσαμεν καλῶς κατὰ τὴν ἐν Ὠρωπῷ πανδημίαν, ἐπὶ 121 ἑλονοσούντων παρετηρήσαμεν ἐπιστάξεις, τούτων δὲ 32 κατά τινα τῶν παροξυσμῶν ἔπαθον ῥινορραγίαν. Ὁ Laveran ἐπὶ ἀσθενοῦς τινὸς προσβληθέντος ἐκ διαλείποντος μετὰ θερμοκρασίας 40'7 ἀναφέρει ἐπελθοῦσαν ἐπίσταξιν διαρκέσασαν καθ᾽ ὅλην τὴν νύκτα καὶ καταστήσασαν τὸν πάσχοντα σχεδὸν ἔξαιμον, ἐπαύσατο δ᾽ ἡ αἱμορραγία συνεπείᾳ ἐνέσεων κινίνης. Ἡ συμπτωματικὴ αἱμοφιλία αὕτη ὀφείλεται βεβαίως εἰς τὴν χημικὴν ἐπίδρασιν τῶν τοξινῶν ἐπὶ τῶν τοιχωμάτων τοῦ ἀγγείου καὶ εἰς τὴν ἐνδεῆ θρέψιν.

Ἐν συνόλῳ ποικίλαι εἶνε αἱ ἐκ τῆς ἑλονοσίας γενικαὶ λειτουργικαὶ διαταραχαὶ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος, ἕνεκα δὲ τοῦ εὔρέος τοῦ θέματος θέλομεν ἐπανέλθῃ ἐν τῷ οἰκείῳ τῶν ἐπιπλοκῶν κεφαλαίῳ.

---

[1] Ἱπποκρ. Προρρητ. Β'. Τόμ. 6ος Σελ. 66.

Τὸ **πεπτικὸν σύστημα** ἰδιαζόντως προσβάλλεται ἐκ τῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν. Ἀνορεξία, ἀηδία, ἐλαφρὰ γαστραλγία, δυσπεψία, καὶ ποικίλαι γαστρεντερικαὶ διαταραχαὶ εἶνε σύνηθες φαινόμενον παρὰ τοῖς διαλείπουσιν. Οἱ ἔμετοι εἶνε σύμπτωμα συχνότατον, ὁτὲ δ' οὗτοι εἶνε ὑδαρεῖς, βλεννώδεις, ὁτὲ δὲ μᾶλλον χολώδεις, σπανιώτατα δὲ καὶ αἱμοχροϊκοί. Αἱματέμεσιν ὡς καὶ ἔμετον αἱμοχρωϊκὸν ἅπαξ μόνον παρετηρήσαμεν. Εἶνε δὲ οἱ ἁπλοῖ ἔμετοι τόσον συχνὸν σύμπτωμα,ὥστε μεταξὺ 468 περιπτώσεων εἰς 187 παρετηρήσαμεν τούτους. Τῶν ἐμέτων ἐπικρατοῦσιν οἱ χολώδεις κατὰ τὰς ἐντόνους ἐπιδημίας.

Ἐκτὸς τῶν ἐμέτων συχνῶς ἀπαντῶσι καὶ αἱ διάρροιαι ἀκολουθοῦσαι προηγηθεῖσαν δυσκοιλιότητα, ἕνεκα ἐπισχέσεως τῶν ἐντερικῶν ἐκκρίσεων. Τὰ μικρὰ παιδία μάλιστα ἰδιαίτατα προσβάλλονται ἐκ διαρροιῶν. Προσβάλλονται δ' οὐ μόνον τὰ μικρά, ἀλλὰ καὶ οἱ πάσης ἡλικίας ὀργανισμοί, ἀνὰ τὰς ἐπιδημίας δὲ συχνῶς ἀπαντῶμεν πάσας τὰς μορφὰς τῶν διαρροιῶν, ὡς λ. χ. δυσεντεροειδῶν, χολεροειδῶν, πρασίνων, αἱματηρῶν, ἐντεροκωλιτίδων κ.λ.

Ἐκ τοῦ **οὐροποιητικοῦ συστήματος** ἕνεκα τῶν ἐπερχομένων παροδικῶν συμφορήσεων κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν διαλειπόντων παροξυσμῶν εἰς τοὺς νεφρούς, οἱ ἀσθενεῖς παραπονοῦνται ἐκ πόνων αὐτομάτων κατὰ τὴν ὀσφυϊκὴν χώραν, διαρκούντων ἐνίοτε καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ παροξυσμοῦ, ἢ καὶ πόνων διεγειρομένων ἐπὶ τῇ πιέσει.

Τὰ οὖρα ἐσπούδασαν ἐπαρκῶς ἀπὸ ποιητικῆς καὶ ποσοτικῆς ἀπόψεως οἱ Jaccoud, Ringer, Brousse, Lemoine, Roque, Rangé, Maurel, Colasanti, Jacoangeli κ.λ. Συνήθως δὲ τὰ οὖρα μετὰ τὸ πέρας τοῦ παροξυσμοῦ εἶνε ἐρυθρά, θολά, καταλείποντα πυκνὰ ἵζήματα, καὶ κυμαινόμενα δ' ὡς πρὸς τὸ ποσὸν κατὰ τὸ 24ωρον ἀπὸ 2 $^1/_2$—3 $^1/_2$ καὶ ἐνίοτε μέχρι 5 λιτρῶν.

Ὁ Καθηγητὴς Α. Mossé ἐξετάζων τὰ οὖρα τῶν ἑλονοσούντων παρετήρησεν ὅτι ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων ἀπαντᾷ ὀξεῖα πολυουρία, συχνή, ἀλλ' οὐχὶ καὶ σταθερά, πάντοτε δυναμένη νὰ φθάσῃ καὶ μέχρις 6—8 λίτρας τὸ 24ωρον. Ἡ πολυουρία αὕτη παρουσιάζει πολλοὺς χαρακτῆρας σημείου κριτικοῦ τοῦ παροξυσμοῦ, ὁμοιάζει δὲ πρὸς τὰς ὀξείας πολυουρίας τὰς παρατηρουμένας ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀναρρώσεως τῶν μιασματικῶν νόσων. Ἡ πολυουρία αὕτη παρέρχεται ταχέως ἢ καὶ βαθμηδόν, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιπτώσεις καθίσταται ὡς χρονία ὑποδηλοῦσα τὴν χρονίαν ἑλομόλυνσιν.

Ἀφθονοῦσι δ' εἰς τὰ οὖρα συνήθως τὰ χλωριοῦχα ἅλατα χωρὶς ἡ πολυουρία νὰ συνοδεύηται ὑπὸ ἀναλόγου ἀζωτουρίας. Εὑρίσκομεν δὲ τὰ χλωριοῦχα ἅλατα πάντοτε ηὐξημένα τὸ ποσὸν μετὰ πάντα πυρετικὸν παροξυσμὸν, ἐνῷ συνήθως κατὰ τὸν παροξυσμὸν καὶ ἰδίᾳ μάλιστα ἐν ἀρχῇ τούτου εἶνε ἠλαττωμένα. Καὶ ἡ μὲν οὐρολοχίνη εἶνε ἐνίοτε ηὐξημένη, κατὰ δὲ τὴν ἀνάρρωσιν ηὐξημένον τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ (7,5 γραμμ. pro die). Τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ τὸ ὁποῖον εἰς πάσας τὰς ὀξείας πυρετικὰς νόσους τὰς μετὰ ῥίγους συνοδευομένας ἐλαττοῦται, ἐπὶ τῶν διαλειπόντων παροξυσμῶν ποσῶς δὲν μεταβάλλεται, τοῦτο δὲ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μέσον ἔτι διαγνωστικὸν μεταξὺ διαφόρων ἄλλων ὀξέων νοσημάτων. Τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ παροξυσμοῦ εἶνε ἠλαττωμένον, αὐξάνει δ' ἐνίοτε ἐπαισθητῶς μετὰ τὸν παροξυσμόν. Ἡ αὔξησις τῆς οὐρείας δὲν εὑρίσκεται εἰς σχέσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πυρετοῦ, κατὰ δὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ **Fränkel** ἡ αὔξησις ταύτης φθάνει εἰς τὸ ὕψιστον κατὰ τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους.

Ὁ Ascoli καὶ Dubujadoux παρετήρησαν πεπτωνουρίαν, ὁ δὲ Burdel γλυκοσουρίαν εἰς 22 ἐπὶ 382 περιπτώσεων. Ὁ Mossé συχνῶς παρετήρησε τὴν γλυκοσουρίαν, ὁ δὲ Rangé ἐν Γουϊνέᾳ παρετήρησε ταύτην εἰς 10 περιπτώσεις ἐπὶ 60. Ἐν τούτοις ὁ Laveran ὡς καὶ ἡμεῖς πολλῶν ἑκατοντάδων περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐξετάσαντες τὰ οὖρα οὐδέποτε ἀνεύρομεν σάκχαρον, ἐκτὸς μόνον ἐὰν οἱ ἑλονοσοῦντες εἶχον προπάθειαν.

Οἱ Ἰταλοὶ ἰατροὶ Colasanti[1] καὶ Jacuangeli παρετήρησαν ὅτι τὰ οὖρα τῶν ἑλονοσούντων περιέχουσι μεγαλειτέραν ποσότητα σιδήρου, ὅσον ὁ πυρετὸς εἶνε ἐντονώτερος καὶ διαρκέστερος, ἰδίᾳ δὲ ἡ διὰ τῶν οὔρων ἔκκρισις τοῦ σιδήρου εἶνε ἀφθονωτέρα περὶ τὸ τέλος τοῦ παροξυσμοῦ. Εἰς τὴν ποσοτικὴν ταύτην αὔξησιν τοῦ σιδήρου ἐν τοῖς οὔροις παρετήρησαν κατόπιν παραβολικῶν χημικῶν ἀναλύσεων ὅτι ἀνταποκρίνεται ἀνάλογος ἐλάττωσις τῆς αἱμοσφαιρίνης ἐν τῷ αἵματι.

Πολλοὶ ἀναφέρουσιν ὅτι συχνῶς ἀπαντᾷ τὸ λεύκωμα ἐν τοῖς οὔροις τῶν ἑλονοσούντων, τοῦτο εἰς ἐξαιρετικὰς πάντως περιπτώσεις παρετηρήσαμεν παρ' ὅλην τὴν καταβληθεῖσαν παρ' ἡμῶν ἐπιμέλειαν ἐπὶ ἑκατοντάδων περιπτώσεων διαφόρων μορφῶν ἑλονοσίας. Περὶ τῶν

---

[1] Archives Ital. de Biologie XXIII p. 473.

λευκωματουριῶν τούτων θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἐπιπλοκῶν.

Τὰ **ὑποχόνδρια σπλάγχνα** συχνῶς ὑπεραιμοῦσι, τὸ δὲ ἧπαρ συχνῶς ἐξογκοῦται, συχνότερον δ' ὅμως ὁ σπλὴν ὅστις καὶ διογκοῦται μᾶλλον ἐκσεσημασμένως. Εἶνε δὲ μάλιστα ἡ ὑπερσπληνία ἓν τῶν συχνοτέρων συμπτωμάτων τῆς χρονίας ἑλονοσίας, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐκ τῶν σταθερῶν, διότι οὐχὶ σπανίως δύναται νὰ λείψῃ, πλειστάκις δὲ θέλομεν συναντήσει ἐν τῇ πράξει πάσχοντας ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐπιμόνων μὴ φέροντας ποσῶς διόγκωσιν τοῦ σπληνός. Τελευταίως ἐπὶ τῶν πλειοτέρων οὓς ἐθεράπευον πάσχοντας ἐκ χρονίας ἑλονοσίας χρονολογουμένης ἀπὸ 2—3 ἐτῶν καὶ ὄντας μεμολυσμένους ἐκ τοῦ τεταρταίου ἑλοπαρασίτου, κατὰ σύμπτωσιν ἴσως, ἐπὶ οὐδενὸς δὲν παρετηρήσαμεν διόγκωσιν τοῦ σπληνός.

Μεταξὺ 283 περιπτώσεων χρονίας ἑλονοσίας χρονολογουμένης ἀπὸ 1—3 ἐτῶν ἐπὶ 193 περιπτώσεων ὁ σπλὴν ἦτο διαφόρως διωγκωμένος ἐπὶ δὲ 90 φυσιολογικός. Τῶν 283 περιπτώσεων αἱ μὲν 104 ἀφορῶσιν εἰς παιδία διαφόρου ἡλικίας, αἱ δὲ 179 εἰς ἐνηλίκους.

Ἐκ τῶν ἐνηλίκων 63 εἶχον τὸν σπλῆνα φυσιολογικὸν καὶ 116 διωγκωμένον ἤτοι 66 %. Ἐκ τῶν παιδίων 27 εἶχον τὸν σπλῆνα φυσιολογικὸν καὶ 77 διωγκωμένον ἤτοι 75 %.

Ἐκ τῶν 193 διωγκωμένων σπληνῶν εἰς 111 περιπτώσεις ἡ μόλυνσις ὠφείλετο εἰς τὸ Πρόωρον παράσιτον, 51 εἰς τὸ Ζωηρόν, 17 εἰς τὸ Τεταρταῖον καὶ 14 εἰς μόλυνσιν μικτήν.

Ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς ἀπαντᾷ πλέον ἢ ἧττον ἐκσεσημασμένη κατὰ τὸ στάδιον τῶν ὑποτροπῶν μᾶλλον. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἡλικίας συχνότερον αὕτη ἀπαντᾷ ἐπὶ παίδων ἢ ἐπὶ ἐνηλίκων.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν πρώτων παροξυσμῶν μικρά τις μόνον διόγκωσις τοῦ σπληνὸς παρατηρεῖται, παρερχομένη μετὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ, ἡ παροδικὴ ὅμως αὕτη διόγκωσις καθίσταται μόνιμος μετὰ περίοδον ἀλλεπαλλήλων παροξυσμῶν. Ἐνίοτε ἡ διόγκωσις αὕτη δύναται νὰ ἀποκατασταῇ μικρὸν κατὰ μικρὸν καὶ ἄνευ ἐκφανῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν κατόπιν μάλιστα διαδρομῆς πυρετίων.

Κατὰ τὰς διογκώσεις ταύτας ὁ πάσχων αἰσθάνεται κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παροξυσμοῦ πόνον ἀρχικῶς ἀόριστον, ὡς βάρος μᾶλλον ἐκδηλούμενον κατὰ τὸ ἀριστερὸν ὑποχόνδριον, μετὰ τὴν πάροδον ὅμως ἐπανειλημμένων παροξυσμῶν ὁ πόνος γίνεται μᾶλλον αἰσθητός, ἀλγεινός,

αὐτομάτως ἀναφαινόμενος, συχνότερον δὲ καὶ ἐπὶ τῇ πιέσει προκαλούμενος.

Χροιὰ προσώπου. Μετὰ τοὺς πρώτους παροξυσμοὺς ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ ἕνα μόνον ἀλλ' ἔντονον παροξυσμὸν ἡ προτέρα ἀνθηρὰ ὄψις τοῦ προσώπου μεταβάλλεται εἰς ὄψιν ἀπὸ πολλοῦ νοσοῦντος, ὡς ἐκ τῆς διαχεομένης ὠχρότητος καθ' ὅλον τὸ δέρμα. Ἐνίοτε δὲ ἡ ὠχρότης αὕτη εἶνε ὡσεὶ κηρώδης παριστῶσα τὸν πάσχοντα ὠχρόλευκον· οὐχὶ σπανίως τὴν ὠχρότητα συνοδεύει καὶ ἐλαφρά τις ἰκτερικὴ χροιά, ἐκσημαινομένη ἔτι μᾶλλον μετὰ χολώδεις τινὰς παροξυσμούς, ὁπότε καὶ οἱ σκληρωτικοὶ εἶνε ὠχροπρασινίζοντες. Ἡ ὄψις τῶν ἑλονοσούντων εἶνε τόσον χαρακτηριστική, ὥστε δὲν δύναται νὰ διαλάθῃ τὸν ἠσκημένον παρατηρητήν. Αἱ χλωρώσεις, ἡ φυματίωσις, αἱ καρκινώδεις καχεξίαι, ὁ ἴκτερος, ἡ νόσος τοῦ Addisson, ἔχουσιν ἀληθῶς ἰδιάζουσαν ὄψιν μὴ δυναμένην νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὴν τῆς ἑλονοσίας, οὐχ ἧττον ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος ἀπαντῶσι, καθ' ὃν ἡ τῶν ἑλονοσούντων εἰδικὴ χροιὰ παρεμφέρει πρὸς τὴν γαιώδη τὴν ἡλιοκαῆ. Παρετηρήσαμεν παιδία μικρὰ ἰδίως, τὰ ὁποῖα εἶχον τὴν ὄψιν ὠχρόλευκον, κηρώδη, πολλοὺς δὲ τῶν ἐνηλίκων μελάγχροας ἔχοντας τὴν ὄψιν καρκινωματώδους μᾶλλον ἢ ἑλειογενοῦς καχεξίας. Ἡ γαιώδης ὄψις κατὰ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις ἀπαντᾷ μᾶλλον παρὰ τοῖς ἑλοκαχέκταις, ἐπὶ τῶν λοιπῶν δεσπόζει μᾶλλον ἡ «πεπονώδης», ὅρος ἐκφράσεως, τὸν ὁποῖον καὶ ὁ παρατηρητὴς λαὸς ἐπιτυχῶς ἀποδίδει.

Ἐξανθήσεις. Ἐκτὸς τῆς χαρακτηριστικῆς ταύτης ὄψεως συχνότατα ἀπαντᾷ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν διαλειπόντων ἐξάνθησις ἕρπητος ἀναπτυσσομένη συνηθέστατα περὶ τὰ χείλη, τὰ πτερύγια τῆς ῥινός, τὰς παρειάς, τὴν γλῶσσαν, τὴν ὑπερῴαν καὶ τὸν φάρυγγα. Ἀπαντᾷ δ' ὁ ἕρπης συχνότερον ἢ ἐπὶ τοῦ ἐφημέρου πυρετοῦ, ἔτι δὲ μᾶλλον συχνότερον ἢ ἐπὶ πνευμονίας, ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος, γρίππης ὡς καὶ πολτώδους ἀμυγδαλίτιδος. Κατά τινα περίπτωσιν διαλείποντος παροξυσμοῦ παρετηρήσαμεν ἐξάνθησιν ἕρπητος ἐπὶ τοῦ στήθους, ὁ δὲ Laveran παρετήρησε περίπτωσίν τινα καθ' ἣν ὁ ἕρπης κατέλαβε τὰ χείλη, τὰ πτερύγια τῆς ῥινὸς καὶ ὅλον τὸν βλεννογόνον τῆς ὑπερῴας.

Ἐξανθεῖ δ' ὁ ἕρπης ἐπὶ διαλειπόντων πυρετῶν συνήθως 24 ὥρας μετὰ τὸν παροξυσμόν.

Συχνῶς ὡσαύτως ἀπαντᾷ καὶ ἡ ἑλειογενὴς κνίδωσις ἐκδη-

λουμένη κατὰ τὸν παροξυσμόν, συνήθως μὲν κατὰ τὸ στάδιον τοῦ καύσωνος, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ ρίγους καὶ παρερχομένη ἅμα τῇ λήξει τοῦ παροξυσμοῦ. Ἀπαντῶσι δὲ συχνῶς αἱ ἑλειογενεῖς κνιδώσεις, ἃς καὶ θεραπεύομεν ἀσφαλῶς διὰ τῶν ἐνέσεων τῆς κινίνης. Τῶν πασχόντων τὴν ἑλειογενῆ κνίδωσιν ἔχουσί τινες ροπὴν μεγάλην πρὸς τὰς ὑποτροπὰς ταύτης, συνέπεσε δὲ πλειστάκις νὰ παρατηρήσωμεν ὑποστάντας ἀλλεπαλλήλους ἐξανθήσεις κνιδώσεως κατὰ τὴν διαδρομὴν διαλειπόντων πυρετῶν. Ὁ Zeissl, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Laveran, παρετήρησεν ἐπὶ ἀσθενοῦς τινος 14άκις νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ κνίδωσις εἰς 14 κατὰ συνέχειαν παροξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν.

Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Laveran, ὀφείλεται ἡ κνίδωσις εἰς προδιάθεσιν, καθότι παρετήρησεν ὅτι πολλοὶ παθόντες τὴν κνίδωσιν ταύτην κατὰ τὴν διαδρομὴν ἑλειογενῶν παροξυσμῶν ἔπασχον καὶ ἐν Γαλλίᾳ πρὶν ἢ προσβληθῶσιν ἐν Ἀλγερίᾳ ἐξ ἑλονοσίας.

Τῆς ἑλειογενοῦς κνιδώσεως ὀφείλομεν νὰ διαστείλωμεν τὴν ἐκ κινίνης κνίδωσιν, ἐξάνθησιν συχνῶς ἀπαντῶσαν ἐν τῇ πράξει. Παρά τισι δὲ οἰκογενείαις ἡ πρὸς τὴν κινίνην εὐαισθησία παρατηρεῖται μεταξὺ πολλῶν μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας.

Ἐν τούτοις εἴς τινας περιπτώσεις ἡ ἐκ κινίνης κνίδωσις εἶνε ὅλως προβληματικὴ κατὰ σύμπτωσιν προκαλουμένη καὶ ὀφειλομένη εἰς τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν ἢ εἰς τὴν κινίνην. Οὕτω λ. χ. ἐθεραπεύομεν πάσχοντά τινα ἐκ διαλειπόντων πυρετῶν τύπου τριταίου, ὁπότε 8 ὥρας μετὰ τὴν κινίνην ὑπέστη ἐξάνθησιν κνιδώσεως. Τὴν ἐπιοῦσαν ἔμεινεν ἄνευ κινίνης καί τὴν μεθεπομένην προσεβλήθη ἐκ νέων παροξυσμῶν καὶ ἅμα τῷ ρίγει ὑπέστη κνίδωσιν. 12 ὥρας μετὰ τὸν παροξυσμὸν ἔλαβε κινίνην εἰς μικρὰν ποσότητα καὶ ὁ παροξυσμὸς λαβὼν τύπον ἀμφημερινοῦ ἐπανελήφθη μετὰ τῆς κνιδώσεως τέσσαρας ὥρας μετὰ τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης.

Τὴν περίπτωσιν ταύτην, καθ' ἣν ἡ μετὰ χρῆσιν κινίνης ἐμφάνισις τῆς κνιδώσεως ἦν ὅλως συμπτωματική, ἐθεραπεύσαμεν τῇ χρήσει ἐνέσεων κινίνης.

Ὁ Brocq παρετήρησεν ἐπὶ γυναικὸς ἐξάνθησιν βλατιδο - φλυκταινώδη περιοριζομένην ἐπὶ τῆς ρινός, ἀναπαραγομένην ἑκάστην πρωΐαν καὶ προκαλοῦσαν ὀρρώδη διΐδρωσιν ἀρκούντως ἄφθονον, ἰαθεῖσαν δὲ τελείως τῇ χρήσει κινίνης.

Ὁ Moscato, Billet, καὶ Uaccari περιέγραψαν διάφορα ἐ ξ α ν θ ή-

ματα ἱλαριώδη καὶ ὀστρακιώδη. Ὁ δὲ Moncorvo καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενοι Obédénare (1869) καὶ Boïcesco (1888), παρετήρησαν ἱκανὸν ἀριθμὸν περιπτώσεων ὀζώδους ἐρυθήματος ἀναπτυσσομένου ἰδίᾳ μετὰ τὴν πάροδον πολλῶν παροξυσμῶν. Ἐξάνθημα, οὗτινος τὰ ὀζίδια εἶνε σκληρά, προέχοντα, ἀλγεινά, καὶ ἐντόνως ἐρυθρά, δυνάμενα δὲ νὰ ἐκταθῶσι μέχρις 4 ἑκατοστομέτρων περίπου, ἀπαντᾷ συνήθως μεταξὺ παιδίων ἡλικίας 3—8 ἐτῶν.

Συχνότερον τοῦ ἐρυθήματος τούτου ἀπαντᾷ ἡ αἱμορραγικὴ πορφύρα.

Τινὲς τῶν παρατηρητῶν ἀναφέρουσι καὶ δοθιῆνας ἀναφαινομένους ἐπὶ τοῦ δέρματος μετὰ τὴν περίοδον τῶν παροξυσμῶν. Ἄλλοτε δὲ εἶχον ἀποδώσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τούτων κριτικὴν σημασίαν εὔνουν. Τὸ τοιοῦτον φαίνεται ἡμῖν γνώμη σφαλερά, διότι ἵνα παραχθῇ δοθιηνώδης φλεγμονὴ ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία παθογόνου μικροοργανισμοῦ εἰσδύσαντος ἔξωθεν εἰς τὰ θυλάκια ἰδίᾳ τῶν τριχῶν τοῦ δέρματος πυογόνου τινὸς μικροκόκκου ἢ συνηθέστερον τοῦ σταφυλοκόκκου. Δοθιῆνας ὑπὸ τύπον μικροεπιδημίας παρετηρήσαμεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μεταξὺ τῶν ἐν Ἁλμυρῷ προσφύγων, οὓς ἐμάστισε δεινὴ ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν. Τὰ παιδία ὡς τὰ πολλὰ ἔπασχον ἐκ δοθιήνων κατὰ τὸ πρόσωπον καὶ τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν δοθιήνων κατὰ ἢ μετὰ τὴν διαδρομὴν τῶν διαλειπόντων παροξυσμῶν οὐδεμίαν ἀπολύτως δύναται νὰ ἔχῃ κριτικὴν σημασίαν, διότι τὰ παιδία τὰ φέροντα δοθιῆνας ἐν Ἁλμυρῷ οὐ μόνον ἔκτοτε δὲν ἀπηλλάγησαν, ἀλλ' ἐπὶ μῆνας ἔτι βραδύτερον ὑπέφερον ἐκ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Μετὰ δὲ τὰς τελευταῖον γνωσθείσας ἰδιότητας ἃς ἔχουσι τὰ ἔντομα νὰ μεταδίδωσι τῷ ἀνθρώπῳ ποικίλα νοσήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δερματικά, ἡ ἀνάπτυξις τῶν δοθιήνων οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, ἡ μικροεπιδημία δ' αὕτη ὠφείλετο βεβαίως εἰς ἐνοφθαλμισμὸν γενόμενον διὰ μέσου τῶν κωνώπων, πιθανῶς δὲ καὶ τῶν κόρεων, ἐκ τῶν ὁποίων σμήνη ἀπειράριθμα ὑπῆρχον ἐν τῷ στρατῶνι, ἔνθα διέμενον οἱ πρόσφυγες. Εἰς τὴν πόλιν Ἁλμυροῦ χίλια περίπου μέτρα πέραν τοῦ στρατῶνος κειμένην, δοθιῆνας μεταξὺ τῶν παίδων τῶν προσφύγων, τῶν συνωστιζομένων εἰς διάφορα μικροοικήματα, δὲν παρετηρήσαμεν.

ΥΠΟΤΡΟΠΑΙ

Ἕκαστος πυρετικὸς παροξυσμὸς κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἔχει τὴν αἰτίαν του ἐγκειμένην εἰς τὴν ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος ἔκχυσιν τῆς σπορoποποιήσεως ἤτοι τὴν σχιζογονίαν. Ἑκάστη δὲ σποροποίησις ἀντιπροσωπεύει καὶ μίαν γενεὰν ἑλωδῶν πλασμωδίων. Λόγῳ ἐδαφικῆς συστάσεως, ὡς καὶ τοῦ διαφόρου τῶν χημισμῶν, τῆς δραστικότητος ἢ οὐ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, τῶν λοιπῶν δυναμικῶν στοιχείων, ὡς καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπηρειῶν, δύναται ἡ ἐπφασις τῆς γενεᾶς νὰ ἀνασταλῇ ἢ νὰ ἐπισπευθῇ, ἕνεκα δὲ τούτου ἀκριβῶς παρατηροῦμεν ποικίλην διαφορὰν ὡς πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑποτροπῶν.

Εἶνε δὲ αἱ ὑποτροπαὶ τὸ κατ᾿ ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ἡ πρώτη περίοδος τῶν παροξυσμῶν δὲν ἐξαφαλίζει, ὡς εἰς πολλὰ ἄλλα λοιμώδη νοσήματα, τὴν ἀνοσίαν τοῦ ὀργανισμοῦ, ταύτην θὰ ἐπακολουθήσῃ σειρὰ ὑποτροπῶν, αἵτινες ἐπὶ ἑλονοσίας εἶνε τόσον συχναὶ ὅσον ἐπὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης νόσου.

Ὁ Durand σπουδάσας τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς ἐν Ἀλγερίᾳ καὶ Τύνιδι, ἀναφέρει ὅτι οἱ ἠπιώτεροι τῶν παροξυσμῶν ὑποτροπιάζουσιν εἰς ὀλιγώτερον διάστημα τῶν 20—30 ἡμερῶν ἐν ἀναλογίᾳ 87 ἐπὶ τοῖς 100. Κατὰ τὸν Barudel, ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Colin[1], ὁ ἀμφημερινὸς ὑποτροπιάζει τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ τελευταίου παροξυσμοῦ, ὁ τριταῖος τὴν δεκάτην τετάρτην καὶ ὁ τεταρταῖος τὴν εἰκοστήν. Ὁ Borius ἐν Sénégal ἐπὶ 100 περιπτώσεων παρετήρησεν ὀκτάκις ἀπυρεξίαν μέχρις ἑπτὰ ἡμερῶν, τριακοντάκις μέχρι δεκατεσσάρων, δεκαπεντάκις μέχρις εἰκοσιμιᾶς, τετράκις μέχρις εἰκοσιοκτὼ ἡμερῶν, καὶ εἰς τεσσαράκοντα τρεῖς περιπτώσεις ἡ διάρκεια τῆς ἀπυρεξίας ἦν ἄτακτος.

Τὰ μεσοδιαστήματα τῶν ὑποτροπῶν δὲν ὑπόκεινται εἰς κανόνας, ἄλλοτε αἱ ὑποτροπαὶ λαμβάνουσι χώραν ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι, ἄλλοτε δὲ ἐν μακρῷ, ὅθεν διακρίνομεν ὑποτροπὰς ἀναπτυσσομένας κατὰ βραχέα χρονικὰ διαστήματα καὶ ὑποτροπὰς ἀπαντώσας κατ᾿ ἀπο-

[1] Colin Fiévres intermittentes. p. 335

μεμακρυσμένα τοιαῦτα. Συνήθως κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον τὰ χρονικὰ διαστήματα τῶν ὑποτροπῶν εἶνε βραχύτερα ἢ κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος, μακρότερα δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα.

Συνηθέστερον αἱ ὑποτροπαὶ ἀναφαίνονται μετὰ 3 ἢ 4 μέχρι 15 περίπου ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ τελευταίου παροξυσμοῦ, ἐν τούτοις ἀπαντῶμεν ὑποτροπὰς καὶ κατὰ μακρότατα χρονικὰ διαστήματα ἐπεκτεινόμενα, ὡς ἐξ ἰδίων ἐρευνῶν συνηγάγομεν, διὰ μὲν τὸν βαρὺν τριταῖον τὸν θερινοφθινοπωρινὸν (Praecox) μέχρις ἐννέα μηνῶν ἀπὸ τοῦ τελευταίου παροξυσμοῦ, διὰ δὲ τὸν ἤπιον τριταῖον (vivax) μέχρις ὀκτὼ μηνῶν.

Αἱ ὑποτροπαὶ ὀφείλονται εἰς πλημμελῆ θεραπείαν ἤτοι εἰς ἀνεπαρκῆ χρῆσιν τῆς κινίνης, ἧς ἕνεκα δὲν ἐπέρχεται τελεία ἡ ἐξαφάνισις καὶ καταστροφὴ τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ ἰδίᾳ τῶν γαμετῶν. Ἐνόσῳ λοιπὸν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἑλονοσήσαντος ὑπάρχουσι γαμετοκύτταρα, ὑπόκειται οὗτος εἰς ὑποτροπάς. Εἶνε δὲ αἱ ὑποτροπαὶ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τῶν ἐξελιχθέντων ἐκ νέου ἑλοπαρασίτων, εἰς τὴν ἀναζωπύρωσιν τῶν ὁποίων καὶ ἄλλοι παράγοντες συντελοῦσι, καταργοῦντες πιθανῶς τὰς ἀντιβακτηριακὰς οὐσίας, ὡς λ. χ. ἡ γενικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ψῦξις, ὁ κάματος, αἱ ἀπώλειαι τῶν χυμῶν κ.λ.

Κατὰ τὰ πρῶτα ψύχη τοῦ φθινοπώρου, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὰς ἀποτόμους μεταβολὰς τοῦ ἔαρος, ὁπότε ἡ θερμοκρασία καταπίπτει ἀποτόμως κατὰ 12 καὶ 18 βαθμοὺς Κ., ἀπαντῶμεν μέγαν ἀριθμὸν ὑποτροπῶν. Τοῦτο ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν πολλῶν παρατηρητῶν κατὰ πολὺ ἀρχαιοτέρων ἡμῶν, ὡς τοῦ **Maillot**, τοῦ **Mac-Grégor**, τοῦ **Colin**, τοῦ **Jacquot** κλ. Τόσῳ συχνότεραι εἶνε αἱ ὑποτροπαί, λέγει ὁ Θεοφανίδης[1], ὅσῳ οἱ πυρετοὶ παλαιότεροι, ὅσῳ ἑπομένως ὁ νοσῶν μᾶλλον ἐξησθενημένος καὶ ὅσῳ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ψυχροτέρα. Κατὰ πάσας τὰς ἐπιδημίας τῶν Ἀθηνῶν, ἃς ἀπὸ τοῦ 1901 καὶ ἐντεῦθεν ἐσπουδάσαμεν, συχνόταται ἦσαν αἱ ὑποτροπαὶ κατὰ τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον, εὐθὺς ὡς κατήρχετο δῆλον ὅτι ἀποτόμως ἡ θερμοκρασία.

Μετὰ τὴν περίοδον τοῦ χειμῶνος αἱ πλειότεραι τῶν ὑποτροπῶν ἀπαντῶσι κατὰ τὸ ἔαρ, ὁπότε ἡ πληθὺς τῶν ὑποτροπῶν λαμβάνει ἐνίοτε τύπον μικροεπιδημίας. Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1904 παρετηρήσαμεν ἐν τῇ ἐπιδημικῇ ζώνῃ τῶν Ἀθηνῶν πολυάριθμα κρούσματα ὑποτροπῶν προσλαβουσῶν τὸν τύπον ὡσεὶ ἀρχομένης ἐπιδημίας, ἐνῷ κατὰ τὸ θέ-

---

[1] Loc. cit. σελ. 151.

ρος τοῦ ἔτους τούτου δὲν παρετηρήσαμεν ἢ ἐλαχίστας περιπτώσεις πρωτογενῶν λοιμώξεων. Συνηθέστερον αἱ πλειότεραι περιπτώσεις τῶν κατὰ τὸ ἔαρ ὑποτροπῶν ἀπαντῶσι παρ᾽ ἡμῖν κατὰ μῆνα Μάρτιον, ἐνίοτε δὲ καὶ κατ᾽ Ἀπρίλιον, ὁπόταν αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ μεταβολαὶ εἶνε ἀπότομοι καὶ καταπίπτει ἡ θερμοκρασία 15 καὶ 18 βαθμούς Κ.

Ἐκτὸς τῆς ψύξεως καὶ ἡ κόπωσις ὑποβοηθεῖ μεγάλως τὰς ὑποτροπάς. Οἱ νεοσύλλεκτοι στρατιῶται οἱ ἀπὸ τὰς πατρίδας αὐτῶν μεμολυσμένοι ἐξ ἑλονοσίας, κατὰ τὰς πρώτας κοπώσεις τῶν γυμνασίων πληροῦσι τὰ νοσοκομεῖα καὶ θεραπευτήρια τοῦ στρατοῦ προσβαλλόμενοι ἐξ ὑποτροπῶν προσδιδουσῶν τὸν τύπον ἐπιδημιῶν ἢ ἐξάρσεως τῆς ἐπιδημίας, ὑπαρχούσης τοιαύτης. Πλειστάκις ὡς πρόφασιν τῶν ὑποτροπῶν θὰ σᾶς ἀναφέρωσι τὸν ἐκ περιπάτου κάματον, τοῦτο συχνάκις ἔτυχεν ἡμῖν. Κατὰ δὲ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905 παρετηρήσαμεν ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν χωρικῶν τῶν δήμων Ὠρωπίων καὶ Αὐλίδος τῶν μεταβάντων εἴς τινα ἐν Χαλκίδι πανήγυριν κατὰ τὴν 26 Ἰουλίου προσεβλήθη ἐξ ὑποτροπῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἕνεκα τῶν κόπων τοῦ ταξειδίου, εἰς οὓς οἱ χωρικοὶ ὑπεβλήθησαν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔμμηνος κάθαρσις παρετηρήσαμεν ἐνίοτε ὅτι μεγάλην σχέσιν ἔχει πρὸς τὰς ὑποτροπάς.

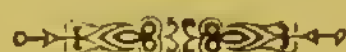
Τινὲς δὲ τῶν χειρουργῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀναφέρουσι μετὰ χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις ὡς ἐπιπλοκὴν ἐπερχομένην παροξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν. Τοιαύτας περιπτώσεις ὑποτροπῶν δὲν παρετηρήσαμεν, φρονοῦμεν ὅμως ὅτι δέον νὰ ἐξακριβοῦται ἡ φύσις τοῦ πυρετοῦ, ἐὰν ὄντως ὀφείλεται εἰς τὴν ἑλονοσίαν ἢ εἰς τὸ τραῦμα, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ὀφείλομεν ἀπαραβάτως νὰ ἐξελέγχωμεν ἐνεργοῦντες πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως αἱματολογικὰς ἐρεύνας ἢ κάλλιον κατὰ τὴν ἐγχείρησιν, ὁπόταν μάλιστα πρόκειται περὶ ἐγχειρήσεως σπλάγχνων, ἐν τοῖς παρεγχύμασι τῶν ὁποίων κατ᾽ ἐξοχὴν ἀπαντῶσι τὰ ἑλοπαράσιτα κρυπτόμενα ἐκεῖ καὶ πολλαπλασιαζόμενα.

Τὰς ὑποτροπάς, ἤτοι τοὺς πυρετικοὺς παροξυσμούς, οἵτινες συνηθέστερον μετά τινας ἡμέρας, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ ἑβδομάδας ἢ καὶ μῆνας μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ προηγουμένου παροξυσμοῦ ἐπέρχονται, διακρίνομεν ἀπὸ τῶν ἀναμολύνσεων ἐκ τῶν ἑξῆς:

α΄) Ἐφ᾽ ὅσον ἐν τῷ αἵματι τῶν ἑλονοσούντων ἀνευρίσκομεν γαμετοκύτταρα, οἱ νέοι παροξυσμοὶ κατὰ μεγίστην πιθανότητα εἶνε ἁπλαῖ ὑ π ο τ ρ ο π α ί.

β') Αἱ ἀναμολύνσεις, ὡς γνωστόν, δὲν λαμβάνουσι χώραν κατὰ τὸν χειμῶνα ἢ μόνον κατὰ τὸ θερινοφθινόπωρον, σπανιώτατα δὲ καὶ κατὰ μῆνα Μάϊον, ὡς καὶ κατὰ μῆνα Δεκέμβριον. Πυρετοὶ λοιπὸν ἔχοντες τύπον διαλείποντα καὶ ἀναπτυσσόμενοι ἀπὸ τῆς 10 Δεκεμβρίου μέχρι Μαΐου πρωτογενῶς δὲν εἶνε ἑλειογενοῦς φύσεως.

Κλινικῶς αἱ ὑποτροπαὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διακριθῶσι τῶν ἀναμολύνσεων. Οὐχ ἧττον ὁ Celli ἀποπειρώμενος νὰ διακρίνῃ ταύτας μεταξύ των, ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ παροξυσμοὶ ἐπαναλαμβανόμενοι καθίστανται βαθμηδὸν ἧττον ἔντονοι, ὥστε οἱ πάσχοντες ὑφίστανται αὐτοὺς χωρὶς νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην νὰ κατακλιθῶσιν, ἐνῷ μετὰ πᾶσαν ἀναμόλυνσιν συνήθως οἱ παροξυσμοὶ εἶνε ἐντονώτατοι. Τὴν διάκρισιν ταύτην τοῦ Celli δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν, διότι κατὰ τὴν πεῖραν ἡμῶν παρετηρήσαμεν ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὁπότε ἀναμολύνσεις δὲν γίγνονται, παροξυσμοὺς ὑποτροπῶν βαρυτάτους, καθ' οὓς διεκινδύνευσαν οἱ ἡμέτεροι ἀσθενεῖς, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρετηρήσαμεν ἐπὶ χρονίας μολύνσεως νὰ ἀπαντῶσιν ἐνίοτε παροξυσμοὶ ὡς καὶ κατὰ τὰς πρωτογενεῖς μολύνσεις, διαρκείας δῆλον ὅτι 12—18 καὶ 36 ὡρῶν μετ' ἐντόνου κλινικῆς εἰκόνος. Ὅθεν κλινικῶς, ἂν μὴ ἀνέφικτος, δυσχερεστάτη ἀποβαίνει ἡ διάκρισις τῶν ὑποτροπῶν ἀπὸ τῶν ἀναμολύνσεων.

ΣΥΝΕΧΕΙΣ

Ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ Α'. Βιβλίῳ τῶν Ἐπιδημιῶν διακρίνει τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς εἰς ξυνεχέας καὶ διαλείποντας. «Πυρετοὶ οἱ μὲν ξυνεχέες, οἱ δὲ ἡμέραν ἔχουσι, νύκτα διαλείπουσι, νύκτα ἔχουσιν, ἡμέραν διαλείπουσιν». Ὁ Γαληνὸς ὀνομάζει συνεχεῖς πυρετοὺς ὅσους «μὴ λήγουσιν εἰς ἀπυρεξίαν, ἐνίοτε δ' οὐχὶ ἅπαντας, ἀλλ' ἐκείνους μόνον ἐξαιρέτως ὅσοι μηδεμίαν ἔχουσι μεταβολὴν ἄχρι κρίσεως . . . ἔνιοι δὲ τῶν νεωτέρων ἰατρῶν, τοὺς μηδεμίαν ἀξιόλογον ἴσχοντας μεταβολήν, οὐ συνεχεῖς ἀλλὰ συνόχους ὀνομάζουσιν».

Ἐν τῇ κλάσει ἄρα τῶν ξυνεχέων ἢ καὶ συνόχων περιελαμβάνοντο πολὺ ὀρθῶς καὶ οἱ ὑφέσιμοι, εἶνε δὲ ὁ ὅρος οὗτος πολὺ μεταγενέστερος, παραχθεὶς ἐξ ἑρμηνείας τῶν λατινικῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων remittens, remittentia.

Ὁ τοῦ συνεχοῦς πυρετοῦ τύπος ἀπαντᾷ εἰς πλεῖστα νοσήματα διαφόρου φύσεως, πλὴν ἡ ὀνομασία αὕτη εἶνε πάντη ἀόριστος, ὡς μὴ διερμηνεύουσα καὶ τὴν φύσιν τούτων. Μέχρι πρό τινων δεκαετηρίδων ὑπὸ τὸ γενικὸν τοῦτο ὄνομα, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπενόουν τοὺς ἑλειογενοῦς φύσεως συνεχεῖς πυρετούς, πολλαὶ φλεγμονώδεις καὶ μιασματικαὶ νόσοι ξέναι πρὸς τὴν ἑλονοσίαν περιελαμβάνοντο. Ἀπόπειραν ταξινομήσεως τοῦ χάους τούτου τῶν πυρετῶν ἐπεχείρησεν ἡ Ἰταλικὴ Σχολὴ πλὴν ἀπέτυχε, διότι εἰς τοὺς συνεχεῖς ὑπήγαγε πλῆθος ἄλλο ἀνεξαρτήτων νοσημάτων, διέκρινον δὲ τοὺς ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἡμερῶν διαρκοῦντας πυρετοὺς εἰς τρεῖς μεγάλας κλάσεις, εἰς τοὺς σ υ ν ε χ ε ῖ ς, τοὺς φ λ ο γ ι σ τ ι κ ο ὺ ς καὶ τοὺς ο ὐ σ ι α σ τ ι κ ο ύ ς.

Ὁ Jacguot μελετήσας τοὺς συνεχεῖς πυρετοὺς διέκρινεν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἑλειογενεῖς, τοὺς κλιματικοὺς καὶ τοὺς μικτούς. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψαν οἱ ἰκτερώδεις πυρετοὶ τῆς Σμύρνης, οἱ ἐν Αἰγύπτῳ τοῦ Griesinger, ὁ καυσώδης τῶν Ἰνδιῶν, ὁ καροβλεννώδης τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, ὁ φλογιστικὸς τῶν Ἀντιλλῶν, ὁ γαστρορρευματικὸς τῆς κάτω Ἰταλίας, ὁ πυρετὸς τῆς Μεσογείου, ὁ πυρετὸς τῆς Συρίας, ὁ κλιματικὸς ἐντερικὸς πυρετός, ὁ ὑφέσιμος γαστρικὸς τῆς Ἀλγερίας, ὁ πυρετὸς τῶν καλαμώνων καὶ παντοῖοι ἄλλοι πυρετοὶ αὐτόχθονες.

Παρ' ἡμῖν τοὺς ἑλειογενεῖς συνέχεον πρὸς τοὺς τυφοειδεῖς καὶ κατελόγιζον πολλοὺς τῶν ὑφεσίμων ἑλειογενῶν ὡς καὶ τῶν ἐξ αὐτομιάνσεως πυρετῶν εἰς τοὺς γαστρικούς, οὓς δ' ἀπεκάλουν γ α σ τ ρ ι κ ὸ ν π υ ρ ε τ ὸ ν ἢ γ α σ τ ρ ι κ ή ν. Ἐπεκράτησε δὲ μέχρι τοῦ 1860 τοσοῦτον ὁ γαστρικὸς πυρετὸς τῆς ὅλης πυρετολογίας, ὥστε πάντα περίπου τὰ κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον ἀναπτυσσόμενα πυρετικὰ νοσήματα περιελάμβανον ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον. Βραδύτερον ἐφρόνουν ὅτι εἰς τὸν γαστρικὸν πυρετὸν ἐνίοτε συμμετέχει καὶ ἡ ἑλονοσία, ἐκάλουν δὲ τότε τοῦτον γ α σ τ ρ ο δ ι α λ ε ί π ο ν τ α σ υ ν ε χ ῆ ἢ ὑ φ έ σ ι μ ο ν (Α. Ἀντωνιάδης) γ α σ τ ρ ο ϋ φ έ σ ι μ ο ν, ὑ φ έ σ ι μ ο ν γ α σ τ ρ ι κ ὸ ν (Π. Παλάδιος), ὑ φ έ σ ι μ ο ν π υ ρ ε τ ὸ ν μ ε τ ὰ γ α σ τ ρ ο ε ν τ ε ρ ι κ ῶ ν δ ι α τ α ρ ά ξ ε ω ν (Γ. Βαλασσόπουλος). Προϊόντος τοῦ χρόνου πάντες οὗτοι οἱ πυρετοὶ ἐθεωρήθησαν ὡς ἑλειογενεῖς καὶ ἐκαλοῦντο γ α σ τ ρ ι κ ο ὶ ἑ λ ε ι ο γ ε ν ε ῖ ς π υ ρ ε τ ο ὶ (Ν. Λαμπαδάριος, Κ. Δεληγιάννης). Οἱ δὲ Καραμήτσας καὶ Θεοφανίδης ὑπὸ τὸν ὅρον ὑφέσιμος ἑλώδης πυρετὸς ὑπενόουν αὐτὸν τοῦτον τὸν γαστρικὸν πυρετὸν τὴν καὶ ἄλλοτε γαστρικὴν καλουμένην. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἤρξατο δια-

σειομένη ἡ αὐθαίρετος ἀπόδοσις τῶν γαστρικῶν πυρετῶν εἰς τοὺς ἑλειογενεῖς καὶ μεταξὺ τούτων ὁ Κορῦλλος διέκρινε τὸν ἑ λ ώ δ η τ υ φ ο ε ι δ ῆ πυρετόν. Διεκρίνοντο δὲ τότε οἱ συνεχεῖς πυρετοί, εἰς τὸν γαστρικόν, εἰς τὸν ὑφέσιμον ἑλειογενῆ, εἰς τὸν ἑλώδη τυφοειδῆ καὶ εἰς τοὺς τυφοειδεῖς πυρετούς.

Βραδύτερον ὁ Χατζημιχάλης καὶ ὁ Βάφας ἀπέδωκαν τοὺς κλιματικοὺς καὶ τὸν γαστρικὸν εἰς ἐλαφρὰς μορφὰς τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ὁ δὲ Πρετεντέρης διαμφισβητῶν τὴν ὑπόστασιν τοῦ τύφου ἐπὶ παντὸς πυρετοῦ διέκρινεν ὡς ὁ Γούδας, ὁ Ἀφεντούλης, ὁ Καραμήτσας, ὁ Καρδαμάτης, ὁ Κανέλλης καὶ Παπαθεοδώρου, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἑλειογενῶν καὶ τυφοειδῶν πυρετῶν ἀπαντῶσι καὶ πυρετοὶ συνεχεῖς μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς ἀνωτέρω κλάσεις, καὶ ὁ μὲν Καραμήτσας ἐκάλεσε τούτους ἀ π ρ ο σ δ ι ο ρ ί σ τ ο υ ς, ἡμεῖς δ' ὠνομάσαμεν πυρετοὺς ἐξ α ὐ τ ο μ ι ά ν σ ε ω ς, πυρετοὺς δῆλον ὅτι ἔχοντας, ὁτὲ μὲν τὴν κλινικὴν εἰκόνα ἑλώδους ὑφεσίμου, ὁτὲ δὲ τὴν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ καὶ ἀκολουθοῦντας ἀπὸ μιᾶς μέχρι δύο ἢ καὶ τριῶν ἑβδομάδων, πυρετοὺς ἀναφαινομένους καθ' ἁπάσας τὰς περιόδους τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα μεμονωμένως, κατὰ δὲ τὸ ἔαρ καὶ ἰδίᾳ τὸ θέρος καὶ φθινόπωρον ἀθρόως ὑπὸ τύπον ἐνίοτε ἐπιδημίας, καὶ ὀφειλομένους εἰς ἐνδογενῆ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτομίανσιν ἕνεκα τῆς πλημμελοῦς λειτουργίας τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος καὶ ἥπατος συνεπείᾳ τῶν μετεωρολογικῶν συνθηκῶν. Διεκρίνομεν δὲ τοὺς παρ' ἡμῖν οὐσιώδεις πυρετοὺς χωρὶς νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψει τὰς ἐνδιαμέσους αὐτῶν μορφάς, ὡς καὶ τὰς τῶν ἐπιμίκτων, εἰς τρεῖς μεγάλας κλάσεις τὰς ἑξῆς:

Εἰς πυρετοὺς ἑλειογενεῖς, εἰς πυρετοὺς ἐξ αὐτομιάνσεως καὶ εἰς πυρετοὺς τυφοειδεῖς. Μετὰ τοῦτο ὁ Κανέλλης ἀποδεχόμενος τὴν διάκρισιν ταύτην διέκρινε καὶ ἰδίαν τάξιν, τὴν τῶν συμμίκτων, πυρετῶν δῆλον ὅτι οἱασδήποτε τῶν προηγουμένων τάξεων συμμεμιγμένων πρὸς ἕτερον ἐξ αὐτῶν. Ἐξ αὐτομιάνσεως δῆλον ὅτι μετὰ τυφοειδοῦς ἢ ἐξ ἑλώδους ὑφεσίμου μετὰ αὐτομιαντικοῦ ἢ μετὰ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ἢ τέλος ἐκ κωλοβακιλλικοῦ μετὰ ἐλμιάνσεως.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω πυρετικῶν μορφῶν τινες ἰσχυρίσθησαν μετὰ θέρμης, ὅτι παρ' ἡμῖν συχνῶς ἀπαντᾷ καὶ ὁ Μ ε λ ι τ α ῖ ο ς πυρετὸς ἢ πυρετὸς τῆς Μεσογείου, ὁ ἀνήκων εἰς ἰδίαν ὅλως νοσολογικὴν ὑπόστασιν. Φρονοῦσι δ' ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος ὁ ὑπενδυόμενος μορφὴν τύφου ὡς καὶ ἑλονοσίας συχνότατα συνδυάζεται μετὰ τούτου καὶ ἀποτελεῖ

μορφὰς μικτὰς δυναμένας νὰ ἀποπλανήσωσι τὴν διάγνωσιν εἰς βάρος τῆς τάξεως τῶν τυφοειδῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Μελιταίου πυρετοῦ παρ' ἡμῖν ἔχομεν γνώμην πρὸ πολλοῦ ἐκπεφρασμένην [1], ἐξακολουθοῦμεν δὲ φρονοῦντες ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος παρ' ἡμῖν εἶνε οὐχὶ ὡς ὑποστηρίζουσι συχνός. Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην στηρίζομεν εἰς τὰς ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν ἐπιδιωκομένας παρ' ἡμῶν συστηματικὰς μικροσκοπικὰς παρατηρήσεις, τὴν γνώμην δ' ἡμῶν ταύτην ἐπικυροῦσιν ἄλλως τε οὐ μόνον τὰ διάφορα μικροβιολογικὰ ἐργαστήρια, ἀλλ' ἰδίως τὰ νοσοκομεῖα καὶ τὰ θεραπευτήρια, ἐκ τῶν ἐπετηρίδων τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ἡ παρ' ἡμῖν σπάνις τῶν περιπτώσεων τοῦ Μελιταίου πυρετοῦ. Οἱ συχνότερον μεταξὺ τῶν συνεχῶν πυρετῶν ἀπαντῶντες παρ' ἡμῖν εἶνε οἱ τυφοειδεῖς, ὧν ἕπονται οἱ ἑλειογενεῖς συνεχεῖς καὶ οἱ ἐξ αὐτομιάνσεως ἢ ὡς καλοῦσι τούτους καὶ ἄλλως πυρετοὺς κωλοβακιλλικοὺς ἢ καὶ παρατυφικούς.

Ὁ Μελιταῖος πυρετὸς ἐκτὸς τῆς μακρᾶς πορείας λαμβάνει συχνῶς εἰς ὅσα μέρη ἐνδημεῖ καὶ ἐπιδημικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀναφαίνεται εἰς ὡρισμένας ἑστίας, οἰκίας λ. χ. ἢ τμήματα πόλεως, ἀπεικονίζων οὕτω τὰς ἑστίας τοῦ μολύσματος. Αἱ ἐπιδημίαι δὲ τούτου ἀναπτυσσόμεναι κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τοῦ ἔτους ἔχουσι κατὰ τὸν Huge ἀντίστροφον λόγον πρὸς τὴν πτῶσιν τῶν βροχῶν, ἐνῷ ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν αἱ ἐπιδημίαι τοῦ τύφου ἀναπτύσσονται ἰδίᾳ μετὰ τὰς βροχάς, οἱ δὲ ὑφέσιμοι ἑλειογενεῖς ἀπαντῶσι συχνότερον κατὰ τὸ φθινόπωρον. Ἄλλως τε γνώρισμα χαρακτηριστικὸν τοῦ Μελιταίου πυρετοῦ εἶνε ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ ῥευματοειδεῖς πόνοι καὶ οἱ ἄφθονοι ἱδρῶτες, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ συχνὸν τῶν ὑποτροπῶν τῶν πυρετικῶν περιόδων, διαρκουσῶν τὸ συνηθέστεἀπὸ 1—3 ἑβδομάδων, σπανιώτερον δὲ ἀπὸ 1—2—3 μηνῶν, καὶ μετὰ μικράν τινα διάλειψιν ἐπαναλαμβανομένων καὶ παρατεινομένων οὕτως ἀπὸ μηνῶν μέχρις ἐτῶν. Παρ' ἡμῖν περιπτώσεις τοιαῦται ἀγνώστου φύσεως εἶνε οὐχὶ συχναί, δὲν παρετηρήθησαν δὲ οὐδ' εἰς χρόνον καθ' ὃν ἁπανταχοῦ τοῦ Κράτους καὶ δὴ εἰς τὰ μεγάλα παρ' ἡμῖν κέντρα κατ' ἀγέλας ἐπρομηθεύοντο τὰς αἶγας ἐκ Μελίτης. Εἶνε δ' εἰς πάντας γνωστή, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπήρεια ἣν ἐξασκεῖ τὸ γάλα τῶν αἰγῶν τού-

---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1903.—Πρακτικὰ Πανελλ. Ἰατρ. Συνέδρ. 1901 τόμ. 6'. σελ. 87—88.

των διὰ τὴν διάδοσιν τῆς νόσου, διότι παρατηρεῖται μεγάλη συγκολλητικὴ δύναμις τούτου πρὸς τὸν micrococcus melitensis ἀνὰ τὰς πλειοτέρας τῶν αἰγῶν τῆς νήσου, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἡ σημασία τῶν οὔρων, ὡς τοῦ μικροκόκκου σπειρομένου ἁπανταχοῦ διὰ τῶν οὔρων τῶν αἰγῶν, ὡς καὶ διὰ τῶν οὔρων τῶν πασχόντων.

Ἀναφορικῶς δὲ πρὸς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ὀρροῦ τοῦ αἵματος τῶν πασχόντων διὰ τὴν διάγνωσιν τῆς νόσου, μετὰ τὰς γενομένας ἐργασίας τοῦ Kornich ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ τοῦ Coch, ἀπεδείχθη ὅτι αὕτη ἔχει προβληματικὴν ὅλως ἀξίαν, διότι ὀρρὸς ἀνθρώπων οὐδέποτε παθόντων τὴν νόσον συγκολλᾷ τὸν μικρόκοκκον melitensis καὶ μέχρις ἀραιώσεως 1:500. Ἄλλως τε δέ, ὡς παρατηρεῖ καὶ ὁ Σάββας, μεγάλαι διαφοραὶ παρατηροῦνται περὶ τὴν συγκολλητικότητα μεταξὺ τῶν διαφόρων καλλιεργημάτων τοῦ μικροβίου τούτου.

Πυρετοὺς ἀπροσδιορίστους καὶ οὓς ἡμεῖς μὲν ἀποδίδομεν εἰς τὰς ἐνδογενεῖς αὐτομιάνσεις, ὁ δὲ Manson εἰς τοὺς τυφοειδεῖς, παρετήρησαν καὶ ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις, ἀποτελοῦσι δ᾽ ὁμολογουμένως οἱ πυρετοὶ οὗτοι τὸ αἰώνιον πρόβλημα τῶν πρακτικῶν ἰατρῶν. Ὁ Crombie ἐν Ἰνδίαις καὶ ὁ Manson ἐν Κίνᾳ παρετήρησαν μορφάς τινας τῶν ἀπροσδιορίστων τούτων πυρετῶν, οὓς καὶ διακρίνουσιν εἰς πυρετὸν συνεχῆ ἁπλοῦν, εἰς πυρετὸν συνεχῆ διπλοῦν, εἰς πυρετὸν ἤπιον καὶ εἰς ὑφέσιμον οὐχὶ ἑλειογενῆ.

Οἱ Thompstone καὶ Bennett ὑπὸ τὸ ὄνομα πυρετὸς ὑπερπυρετικὸς περιέγραψαν μορφήν τινα ἀπαντῶσαν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἀφρικῇ. Ὁ δὲ Mac Carisson ἐπ᾽ ἐσχάτων ἐσπούδασε πυρετόν τινα ἀπαντῶντα εἰς Chitral καὶ διαρκοῦντα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, λίαν δὲ προσφάτως ὁ Rogers παρετήρησεν εἰς Καλκούταν πυρετοὺς διαρκείας ἑπτὰ ἡμερῶν. Ἐκτὸς τῶν πυρετῶν τούτων παρετήρησαν ὡσαύτως ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις μεγάλην τινὰ τάξιν συνεχῶν πυρετῶν, οὓς ἐθεώρουν ὡς αὐτόχθονας, ἔχοντας τὴν κλινικὴν εἰκόνα τυφοειδοῦς πυρετοῦ, οὓς δ᾽ ἐκάλουν πυρετοὺς κηλιδώδεις ἢ πυρετοὺς τῶν βραχωδῶν ὀρέων. Ἔτι δὲ νόσον τινὰ προσομοιάζουσαν μεγάλως πρὸς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν καὶ ἣν ὀνομάζουσι πυρετὸν Dum-Dum, Kala-azar ἢ μέλανα πυρετόν, ἧς παρεμφερεῖς εἰκόνας παρετηρήσαμεν ἐν Κωπαΐδι μετὰ τοῦ Ross. Ἡ τάξις αὕτη τῶν συνεχῶν πυρετῶν ἡ θεωρουμένη ὡς ἀνήκουσα ἡ μὲν πρώτη εἰς τοὺς τυφοειδεῖς, ἡ δὲ δευτέρα ἕνεκα τῆς μεγαλοσπληνίας καὶ τῆς καχεξίας εἰς τοὺς ἑλειογενεῖς, ἀπεδείχθη ὅτι ἀνήκει εἰς εἰδι-

κὸν μικρόβιον τὸ σπορόζῳάριον πυρόπλασμα, τὸ προκαλοῦν ἰδίαν τάξιν νοσημάτων τὰς πυροπλασμονοσίας. Ἡ τάξις αὕτη τῶν πυρετῶν ἀπαντᾷ ἆρά γε καὶ παρ' ἡμῖν; Τοῦτο ἀπόκειται εἰς τὸ μέλλον, ἡμεῖς ἐξετάζοντες συστηματικῶς τὸ αἷμα ἐπὶ πάσης συνεχοῦς πυρετικῆς μορφῆς, δὲν ηὐτυχήσαμεν ἔτι νὰ ἀνεύρωμεν τοιοῦτον παράσιτον. Οὐδόλως ὅμως ἀπίθανον ἔρευναι διενεργούμεναι ὑπὸ μεγαλειτέραν κλίμακα νὰ ἀνακαλύψωσι τοῦτο καὶ παρ' ἡμῖν.

Ἀληθῶς πρὸς σπουδὴν τῆς πυρετολογίας τῆς ἡμετέρας χώρας ἀπαιτεῖται πολλὴ ἔρευνα ἔτι καὶ ἐνδελεχὴς μελέτη, δὲν ἀκολουθοῦμεν βεβαίως τὸ δόγμα τῶν εἰς πᾶσαν πυρετικὴν νόσον ἀναγνωριζόντων καὶ τὸ ἑλειογενὲς μίασμα, τοῦθ' ὅπερ ἄλλοτε ἀπεπλάνησε τοὺς ἰατροὺς διαμφισβητήσαντας τὴν ὑπόστασιν τῶν τυφοειδῶν πυρετῶν ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας καὶ ὑποστηρίξαντας ἀνταγωνισμόν, δὲν δυνάμεθα ὅμως καὶ νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι τὰ κύρια νοσήματα τῆς χώρας ἡμῶν εἶνε τὰ ἑλειογενῆ. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀπροσδιορίστων πυρετῶν, ἀνάγκη πάντες νὰ ἀποδοθῶμεν εἰς μελέτας σοβαράς, εἰς ἐρεύνας συστηματικάς, καθ' ὅσον πολὺ ἀπέχομεν ἔτι πρὸς τὸν ἐπιτυχῆ τούτων καθορισμόν.

*
* *

Τοὺς ὑφεσίμους ἑλειογενεῖς πυρετοὺς ὁ Γαληνὸς θεωρεῖ ὡς κρᾶμα ἀμφημερινοῦ, συνεχοῦς καὶ τριταίου «διττὸς δ' ὁ τρόπος τῆς γενέσεως ἤτοι συνελθόντων εἰς ἕνα καιρὸν τῶν δύο παροξυσμῶν, ὡς ἀρτίως ἐλέγετο, διὰ τὸ προληπτικὸν μὲν εἶνε τὸν ἕτερον, ὑστερητικὸν δὲ τὸν ἕτερον, ἢ εὐθέως ἐξ ἀρχῆς ἀνακεκραμένων ἀλλήλοις ἀμφοτέρων». Ἀποτελοῦσι δ' οἱ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὶ οὐχὶ ἰδίαν ὑπόστασιν πυρετικὴν ἐξαρτωμένην ἀπὸ διάφορον αἴτιον, ἐξ οὗ ἐξαρτῶνται καὶ οἱ διαλείποντες, ἀλλ' ἀποτελοῦσι τάξιν νοσημάτων ᾐτιολογημένην ἀπὸ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰτίου τῶν ἑλοπαρασίτων, πλὴν ὑπὸ διάφορον κλινικὴν εἰκόνα. Δύνανται δὲ νὰ παραχθῶσιν οἱ συνεχεῖς ἰδιαίτατα μὲν ἀπὸ τοῦ ἑλοπαρασίτου praecox, ποσῶς ὅμως δὲν ὑστεροῦσι πρὸς τοῦτο καὶ ὁ vivax ὡς καὶ τὸ τεταρταῖον παράσιτον. Πολλῷ εὐχερέστερον προκαλουμένων τούτων, ὡς ἐννοεῖται, ἐξ ἐπιμιξιῶν πρὸς ἄλληλα.

Ὁ Θεοφανίδης τοὺς συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς διακρίνει.

α') Εἰς τοὺς κυρίως συνεχεῖς, ἐν οἷς ὑπάγει τοὺς ἁπλοῦς συνεχεῖς

ἑλειογενεῖς, τοὺς χολώδεις ἢ ἰκτερώδεις συνεχεῖς, τοὺς ἑλοτυφώδεις συνεχεῖς, (ἑλοτυφώδη θερινόν, ἑλοτυφώδη φθινοπωρινὸν) τοὺς τυφοελειογενεῖς συνεχεῖς· καί,

β') Εἰς εἰς τοὺς ἑλειογενεῖς ὑφεσίμους πυρετούς.

Ὁ Γ. Οἰκονόμου διακρίνει τούτους εἰς συνεχεῖς θερινοφθινοπωρινοὺς καὶ εἰς συνεχεῖς ἀπὸ ἠπίας ἑλομιάνσεως. Καὶ οἱ μὲν συνεχεῖς θερινοφθινοπωρινοὶ ἀπαντῶσι τὸ θέρος καὶ φθινόπωρον, οἱ δὲ ἠπίας ἑλομιάνσεως κατὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἔτους, πλεονεκτοῦσι δὲ κατ' αὐτὸν οἱ τῆς ἠπίας ἑλομιάνσεως.

Ὁ Γαβαλᾶς ὡσαύτως διαστέλλει μεταξὺ τῶν συνεχῶν ἑλειογενῶν τοὺς θερινοφθινοπωρινούς, οὓς ἀποδίδει εἰς τὸν praecox καὶ τοὺς ἀπὸ μικτῶν μολύνσεων τοὺς ὀφειλομένους δῆλον ὅτι εἰς παράσιτα θερινοφθινοπωρινοῦ καὶ ἠπίου τριταίου (praecox καὶ vivax).

Ὁ Θεοφανίδης συνεχεῖς μὲν καλεῖ τοὺς διαπορευομένους μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς ἔγγιστα πυρετικῆς θερμοκρασίας καὶ ἐντάσεως ἄχρι τῆς κρίσεώς των, συνισταμένους δὲ οὐχὶ ἐκ πυρετικῶν παροξυσμῶν ὑπεισδυομένων, ὑφεσίμους δὲ τοὺς παρουσιάζοντας κατὰ τὴν διαδρομήν των ὑφέσεις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπαισθητὰς τῆς τε ἐντάσεως καὶ θερμοκρασίας αὐτῶν, καὶ προερχομένας ἐξ ὑπεισδυομένων πυρετικῶν παροξυσμῶν. Ἡ διάκρισις εἰς ὑφεσίμους καὶ συνεχεῖς ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη καὶ σήμερον, κακῶς ὅμως, ὡς καὶ ὁ Laveran λέγει, ὅτι οἱ ἑλώδεις συνεχεῖς πυρετοὶ ὠνομάσθησαν καὶ ὑφέσιμοι, διότι αἱ ὑφέσεις δὲν διακρίνονται οὐσιαστικώτερον εἰς τοὺς ἑλώδεις συνεχεῖς ἢ εἰς τοὺς τυφοειδεῖς πυρετούς, οἵτινές εἰσιν ὁ τύπος τῶν συνεχῶν πυρετῶν· ἡ ἔκφρασις λοιπόν, λέγει, ὑφέσιμος πυρετὸς οὐδεμίαν ἔχει δικαιολογίαν. Κατ' οὐσίαν ὑφέσιμος καὶ συνεχὴς πυρετὸς δέον νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν κατὰ τύπους μόνον, ἤτοι ὡς πρὸς τὴν αὐξομείωσιν τῆς θερμοκρασίας περιοδικῶς ἐπερχομένης ὑφίσταται μόνον διαστολή τις μεταξὺ τῆς ὑφεσίμου καὶ συνεχοῦς μορφῆς. Ὅθεν φρονοῦμεν ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη εἰς συνεχεῖς καὶ εἰς ὑφεσίμους καὶ εἰς πολυμορφισμὸν εἰκόνων δὲν πληροῖ πρακτικόν τινα σκοπόν, εἰς σύγχυσιν δὲ μᾶλλον ἄγει τὸν ἰατρόν· ὅτι δὲ μᾶλλον εἰς σύγχυσιν ἄγει ἀπόδειξις ὅτι παρ' ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἐπιστημονικὰς προόδους συχνῶς γίνεται σύγχυσις καὶ σήμερον ἔτι τῶν δύο ἀνεξαρτήτων παθολογικῶν ὑποστάσεων, τῶν συνεχῶν δῆλον ὅτι ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ τῶν τυφοειδῶν, οὐχὶ σπανίως δὲ ἐν ταῖς ἐκθέσεσι καὶ τοῖς ἀποβιω-

τηρίοις ἀναγράφονται οἱ ἀσαφεῖς ὅροι γαστροϋφέσιμος, ἑλώδης γαστρικός, ψευδότυφος, ἡμεδαπὸς καὶ ὑποσυνεχής.

Μορφαὶ συνεχῶν πυρετῶν.

Οἱ ἑλώδεις συνεχεῖς πυρετοὶ εἶνε νόσημα ἐνιαῖον, ὡς τυγχάνει τοιοῦτον ἡ πνευμονία, ὁ τῦφος, ἡ ἱλαρὰ καὶ πολλὰ ἄλλα μολυσματικὰ νοσήματα, τούτων δὲ διακρίνομεν τοὺς **ἠπίους συνεχεῖς**, *τοὺς* **ἐντόνους συνεχεῖς** *καὶ τοὺς* **συμμίκτους.**

Συνεχεῖς ἠπίους *καλοῦμεν τοὺς διαρκοῦντας 2—4 ἡμέρας, ἐνίοτε δὲ καὶ πέραν ἔτι, ἄνευ ἐξάρσεως κατὰ τὴν πορείαν τῆς νόσου τῶν γαστρικῶν, νευρικῶν, τυφοειδῶν ἢ ἄλλων κακοήθων συμπτωμάτων, δι' ὧν δύναται ἡ ζωὴ τοῦ ἀρρώστου νὰ διακινδυνεύσῃ.*

Συνεχεῖς ἐντόνους, *εἰς οὓς περιλαμβάνομεν τοὺς παλαιότερον ἐπιπλέκτους ὀνομαζομένους, καλοῦμεν τοὺς ἀρχῆθεν μετ' ἐντόνου σφοδρότητος ἐξελισσομένους καὶ ἐμφαίνοντας κλινικὴν εἰκόνα βαρεῖαν, μὲ τυφώδη συμπτώματα, ἐν οἷς συμμετέχει συχνῶς τὸ πεπτικὸν καὶ νευρικὸν σύστημα, καὶ δύναται ἕνεκα τῆς ἐξάρσεως τῶν κακοήθων συμπτωμάτων νὰ διακινδυνεύσῃ ἡ ζωὴ τοῦ πάσχοντος.*

Συνεχεῖς συμμίκτους *καλοῦμεν τοὺς συνεχεῖς ἐκείνους, καθ' οὓς ἀπαντᾷ ὁ συνδυασμὸς τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως μετὰ τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, τῆς κωλοβακιλλώσεως κ.λ.*

Ὡς πρὸς τὴν γένεσιν τῶν συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, τῶν ἀποτελούντων οὑτωσὶ τὴν μεγαλειτέραν ἐκδήλωσιν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἔκπαλαι δύο γνῶμαι ὑπῆρχον. Τούτων οἱ μὲν ἐφρόνουν ὅτι οἱ συνεχεῖς εἶχον οἵαν αἰτίαν καὶ οἱ διαλείποντες, οἱ δὲ ὅτι οὗτοι εἶνε κρᾶμα δύο νόσων, τῶν διαλειπόντων καὶ τῆς ὑποσυνεχοῦς φλογιστικῆς. Ὁ Boudin ἀπέδιδε τὴν αἰτιολογίαν τούτων εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ περιεχομένης ποσότητος τοῦ ἑλώδους μιάσματος, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ποιότητος αὐτοῦ, ὁ δὲ Colin αἰτιολογεῖ τὴν γένεσιν τῶν συνεχῶν πυρετῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ χρόνου τῆς δηλητηριάσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἐπηρείας τῆς κλιματικῆς θερμοκρασίας. Κατὰ τὸν Rayer τινὲς τῶν συνεχῶν προέρχονται ἐκ συγχύσεως τῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν πρὸς ἀλλήλους, κατὰ δὲ τὸν Dutroulau ἐκ τῆς μακροτέρας διαρκείας τῶν παροξυσμῶν καὶ τῆς βραχείας ὑφέσεως τῆς χωριζούσης τοὺς παροξυσμούς, ὑπεισερχομένου οὕτω τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλον.

Κατὰ τὰς προόδους τῆς σήμερον καὶ δὴ μετὰ τὰς γνώσεις τῆς βιολογίας τῶν ἑλοπαρασίτων ὁ συνεχὴς ἑλειογενὴς πυρετὸς ὀφείλεται εἰς τὴν ἀλληλουχίαν τῆς ἐξελίξεως πολλῶν γενεαλογιῶν τῶν ἑλοπαρασίτων διαδοχικῶς ἐξελισσομένων, τῆς σχιζογονίας ἑκάστης τελουμένης εἰς διάφορον χρονικὸν διάστημα οὐχὶ πέραν τῶν ὀκτὼ μέχρι δώδεκα ὡρῶν. Εὐνοοῦσι δὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συνεχῶν πυρετῶν οὐχὶ μόνον ἡ ὥρα τοῦ ἔτους, ἀλλὰ καὶ αἱ κλιματολογικαὶ συνθῆκαι, τοῦτο δὲ αὐταπόδεικτον εἶνε, διότι ὅσῳ ἀπὸ βορρᾶ κατέρχεταί τις πρὸς τὰς εὐκράτους καὶ ἐκ τούτων πρὸς τὰς Τροπικὰς χώρας, τόσῳ συχνότερον οἱ συνεχεῖς ἀπαντῶσιν. Ὅσῳ δὲ τὸ κλῖμα θερμότερον, τόσῳ μᾶλλον ἔντονοι εἶνε οὗτοι. τοὐναντίον δ' ἠπιώτεροι ὅσῳ ὀλιγώτερον θερμόν, τὸ κλῖμα ἄρα ἐπηρεάζει οὐσιωδῶς τὴν μορφὴν τούτων. Ἄγνωστοι ἐν τῇ Κεντρῴᾳ, καθίστανται συχνότεροι ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ εὐκράτῳ ζώνῃ, συχνότατοι δὲ ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις, ὡς ἐν Ἀλγερίᾳ, Σενεγάλῃ, Κογχικίνῃ, Ἰνδίαις, Ἀντίλλαις, Κεντρῴᾳ Ἀμερικῇ κ.λ.

Κατὰ τὸν **Griesinger**, **Morehead**, **Colin**, **Laveran** κ.λ. οἱ συνεχεῖς ἀπαντῶσι κατὰ τὴν ἀκμὴν τῶν ἐπιδημιῶν, τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς ἐπανειλημμένως παρετηρήσαμεν ἀνὰ τὰς διαφόρους ἐπιδημίας, ἃς παρηκολουθήσαμεν. Κατὰ μῆνας δ' ἰδίᾳ Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, τοὺς κατ' ἐξοχὴν θερμοτέρους, ἀείποτε τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων παρετηρήσαμεν. Ὁ Σάββας ἐν τῇ πενταετεῖ αὐτοῦ στατιστικῇ τῇ ἀφορώσῃ τὸ στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν μεταξὺ 110 περιπτώσεων συνεχῶν πυρετῶν παρετήρησε τὰς πλειοτέρας κατὰ μῆνα Αὔγουστον. Τοῦτ' αὐτὸ δ' ἀναφέρει καὶ ὁ Τυπάλδος ἐν τῇ στατιστικῇ τοῦ Στρατοῦ. Συχνότατα δ' ἀπαντῶσι παρ' ἡμῖν οἱ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοί, ἡ σχέσις τῶν ὁποίων πρὸς τοὺς διαλείποντας κατὰ τὰς στατιστικὰς πληροφορίας ἔχει ὡς ἑξῆς.

Πίναξ Στατιστικὸς συνεχῶν καὶ διαλειπόντων πυρετῶν.

Παρατηρηταὶ	Διαλείπ.	Συνεχεῖς	Ἀναλογ. %
Στατιστικὴ Σάββα (1) Στρατ. νοσοκ. Ἀθηνῶν 1882—1887)	14,027	110	0,7 %
» Μανούσου 2) » » »	900	12	2 %
» Καρδαμάτη (3) (43 Στρατ. νοσοκ. καὶ θεραπευτ. 1893—1898)	60,125	2,767	4 %
» Τυπάλδου (4) (ἀπὸ τοῦ 1896—1905)	68,346	4,960	7 %
» Καρδαμάτη (5) (ἀφορῶσαι τὰς λαϊκὰς τάξεις)	144,709	8,688	5 %
» » (6) ἐκ πληροφοριῶν πρὸς τὸν Σύλλογον (1907)	12,373	2,241	18,11 %
Σύνολον	300,480	18,778	6,2 %

Ὅθεν παρ' ἡμῖν οἱ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἀπαντῶσι συχνῶς ἀνερχόμενοι εἰς 6 % περίπου, ἀραιότερον τοῦτ' ἔστι τῆς Ἀλγερίας, ἔνθα ὁ Laveran ἀναφέρει ὡς ἀπαντῶντας τούτους μέχρις 7 %.

Ἀπαντῶσι δ' οἱ συνεχεῖς πυρετοὶ ἄλλοι κατ' ἄλλας ἐπιδημίας, ὁτὲ μὲν μᾶλλον ἀθρόοι ἢ ἀραιότεροι, ὁτὲ δὲ ἐντονώτεροι, οὐδεμιᾶς δ' ἡλικίας φειδόμενοι, ἀπαντῶσι συνηθέστερον μεταξὺ 5 καὶ 10 ἔτους. Ἐπὶ 500 περιπτώσεων συνεχῶν πυρετῶν, ἃς ἐσπουδάσαμεν, ἡ ἡλικία εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἀπὸ	*ἡλικίας*	*0— 1*	*ἔτους*	*5*	*περιπτώσεις*
»	»	*1— 5*	»	*58*	»
»	»	*5—10*	»	*83*	»
»	»	*10—15*	»	*68*	»
»	»	*15—20*	»	*68*	»
»	»	*20—25*	»	*54*	»
»	»	*25—30*	»	*44*	»
»	»	*30—35*	»	*25*	»
»	»	*35—40*	»	*28*	»
»	»	*40—45*	»	*16*	»
»	»	*45—50*	»	*17*	»
»	»	*50—55*	»	*9*	»
»	»	*55—60*	»	*7*	»
»	»	*60—65*	»	*11*	»
»	»	*65—70*	»	*2*	»
»	»	*71*	»	*3*	»
»	»	*72*	»	*1*	»
»	»	*75*	»	*1*	»
				500	

῾Η διάρκεια τῆς ἐξελίξεως τῆς πυρετικῆς περιόδου τῶν συνεχῶν πυρετῶν εἶνε διάφορος, συνηθεστέρα δὲ ἡ διάρκεια τούτων ἀπὸ 3—4 ἡμερῶν. ᾽Επὶ 562 ἡμετέρων περιπτώσεων διήρκεσαν ὡς πρὸς τὸν χρόνον οὕτως:

᾽Επὶ	2	ἡμέρας	εἰς	87	περιπτώσεις
»	3	»	»	130	»
»	4	»	»	68	»
»	5	»	»	54	»
»	6	»	»	44	»
»	7	»	»	41	»
»	8	»	»	64	»
»	9	»	»	12	»
»	10	»	»	31	»
»	11	»	»	11	»
»	12	»	»	12	»
»	13	»	»	4	»
»	14	»	»	2	»
»	15	»	»	2	»
				562	

᾽Εν τῇ ἐκτεταμένῃ ἐπιδημίᾳ τῶν ᾽Ωρωπίων καὶ Αὐλίδος οἱ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὶ οὐ μόνον ἀθρόοι, ἀλλὰ καὶ λίαν ἔντονοι ἦσαν ἀπεικονιζόμενοι ὡς οἱ ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις. Κατὰ τὸ ἔτος 1903, καθ᾽ ἃ ἀναφέρει ὁ Τυπάλδος, οἱ συνεχεῖς πυρετοὶ ἦσαν μᾶλλον ἀθρόοι ἢ τὰ ἄλλα ἔτη, ἐν ἀναλογίᾳ 11:100. ῾Ο Πετρόπουλος ἐν τῷ δήμῳ Λετρίνων παρετήρησε τοὺς συνεχεῖς ἐν ἔτει 1906 εἰς ἀναλογίαν 1:12 διαλείποντας. ῾Ο Γιαννέντσος ἐν τῷ δήμῳ ᾽Αριστομένους παρετήρησε τοὺς συνεχεῖς εἰς ἀναλογίαν 80:100, ὁ δὲ Γ. Οἰκονόμου [1] κατὰ τὸ ἔτος 1881 παρετήρησε τούτους εἰς ἀναλογίαν 97:100 διαλείποντας. ῾Ημεῖς πέραν τῆς ἀναλογίας 26:100 δὲν παρετηρήσαμεν τούτους οὐδὲ εἰς τὰς μᾶλλον ἐκτεταμένας πανδημίας. Κρούουσιν ἀληθῶς κατὰ προτίμησιν τοὺς τὸ πρῶτον μολυνομένους, ἀποτελοῦντες οὕτωσὶ τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ τῶν πρωτογενῶν μολύνσεων ἔχουσιν οὐχὶ συνεχῆ, ἀλλὰ τὸν τύπον τῶν διαλειπόν-

[1] Πρακτικὰ Ε΄. Πανελλ. ᾽Ιατρ Συνεδρίου 1906 σελ. 228.

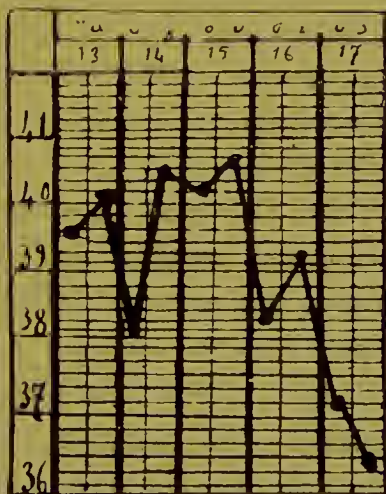
των. Δὲν ἀπαντῶσι δ' οἱ συνεχεῖς μόνον ἐπὶ τῶν προσφάτως μολυνθέντων, ἐνίοτε ἀναπτύσσονται καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χρονίας ἑλονοσίας.

Κατὰ τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας πανταχόθεν τοῦ Κράτους ἔχομεν, ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐξηκριβώσαμεν, παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσι μᾶλλον οἱ βαρείας ἐντάσεως συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἢ οἱ ἠπίας. Τὰς ἠπίας μορφὰς ἀπαντῶμεν μᾶλλον κατὰ τὰς ἐνδημίας ὡς καὶ κατὰ τὴν χειμερινὴν ἢ ἐαρινὴν περίοδον, τὰς δὲ ἐντόνους μορφὰς τὸ συνηθέστερον κατὰ τὰς συχνῶς ἐξελισσομένας παρ' ἡμῖν ἐπιδημίας, ὡς καὶ κατὰ τὸ θέρος καὶ φθινόπωρον. Τοῦτο παρετήρησαν καὶ οἱ Ἰταλοί, οἵτινες πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἠπίων ἐαρινῶν καλοῦσι τούτους θερινοφθινοπωρινοὺς (*Febbri estivoautunnali*) : ὁ δὲ Koch ἕνεκα τῆς μεγάλης συχνότητός των ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις καλεῖ πυρετοὺς Τροπικούς.

Συνεχεῖς ἤπιοι.

Ἡ ἠπία μορφὴ τῶν συνεχῶν πυρετῶν ἄρχεται ὡς τὰ πολλὰ ἐν μέσῳ ἀπολύτου ὑγιείας ἢ μετὰ προηγηθεῖσαν ὀλιγόωρον ἢ καὶ ὀλιγοήμερον κακουχίαν, ὁτὲ μὲν διὰ ρίγους ὀλιγώτερον ἐντόνου τοῦ τῶν

ΠΙΝΑΞ 54ος

Θερμομετρικὸν διάγραμμα ἠπίου συνεχοῦς πυρετοῦ. Παρατήρησις ἡμετέρα.

διαλειπόντων, ἢ φρικίων ἢ διὰ ψύξεως μόνον τῶν ἄκρων, ἐνίοτε δὲ εἰσβάλλει διὰ πυρετοῦ 39⁰—40⁰ ἄνευ φρικίων ἢ καὶ ἄνευ προδρόμων, ὅπερ καὶ συνηθέστερον, σπανίως δὲ τοῦ πυρετοῦ ἀνερχομένου

πέραν τοῦ σημείου τούτου. Κεφαλαλγία μετωπιαία ἔντονος, καρηβαρία, πρόσωπον ἐξέρυθρον, ἐπιπεφυκότες ἐνερευθεῖς, ὀσφυαλγία κυμαινομένη ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν διαφόρως καὶ ἐπισκιάζουσα ἔστιν ὅτε ἐκ τοῦ ἄλγους πάντα τὰ λοιπὰ συμπτώματα, εἶνε σημεῖα τῶν συνεχῶν ἠπίων πυρετῶν. Πόνοι νυγματώδεις ἀνὰ τὰ κεκμηκότα μέλη, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὰ γόνατα, ἀπὸ δὲ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος γλῶσσα πλατεῖα, ἔχουσα ἐν ἀρχῇ μὲν πρὸς τὴν ῥίζαν ἰδίᾳ ἐλαφρὸν στρῶμα, προϊούσης δὲ τῆς νόσου παχὺ λευκωπόν, ἐνίοτε δὲ κατόπιν χολωδῶν ἐμέτων κιτρινωπὸν ἐπίχρισμα, εἶνε ὡσαύτως συμπτώματα τῶν συνεχῶν ἠπίων πυρετῶν. Δίψα ἄσβεστος, ἀνορεξία, ἀηδία, γεῦσις πικρά, ἀποστροφὴ πρὸς τὰ σιτία, ναυτία, ἔμετοι ὑδαρεῖς ἢ καὶ χολώδεις, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐλαφρὰ γαστραλγία, δυσκοιλιότης, εἶνε καὶ ταῦτα συμπτώματα τῆς αὐτῆς μορφῆς. Πυρετὸς ἔντονος, ὁτὲ μετὰ ὑφέσεων πρωϊνῶν καὶ παροξύνσεων ἑσπερινῶν, ὁτὲ δὲ μετ' ἀσημάντου διαφορᾶς, ἱδρῶτες ἐπαλλασσόμενοι πρὸς ξηρασίαν τοῦ δέρματος, νύκτες ταραχώδεις, ἐνίοτε ἀϋπνία, εἰς τὰς ἀρχὰς ὄνειρα δυσάρεστα διεγείροντα συχνῶς τὸν τρόμον τῶν ἀσθενῶν, ἐξ ὧν καὶ ὁ ὕπνος διακεκομμένος, ἀπὸ τοῦ ἀναπνευστικοῦ καταρροϊκά, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ πνευμονικαὶ συμφορήσεις, ἐπιστάξεις κατὰ τὴν πρώτην, συνηθέστερον δὲ τὴν δευτέραν πρὸς τὴν τρίτην ἡμέραν, ἤπιον παραλήρημα, ἄλλοτε φλυαρία, ἡ διόγκωσις τῶν ὑποχονδρίων σπλάγχνων μικρά, ἐνίοτε δὲ ἐπὶ τῇ ἐπιψαύσει πόνοι κατὰ τὸ ἀριστερὸν ὑποχόνδριον, οὖρα ὀλίγα, ἐρυθρά, πυκνά, ὡς δ' ἡμεῖς παρετηρήσαμεν ἐξετάσαντες οὖρα πολλῶν πασχόντων σπανιώτατα περιέχοντα ἴχνη λευκώματος, πάντα ταῦτα εἶνε συμπτώματα τῶν συνεχῶν ἠπίων πυρετῶν.

Ὑπὸ τὴν εἰκόνα ταύτην ὁ πάσχων μετὰ λελογισμένην θεραπείαν διατελεῖ ἐπὶ 36 ὥρας, λυομένης συνήθως τῆς νόσου μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας. Οὐχ ἧττον καὶ ἄνευ θεραπείας ἀφεθείσης τῆς νόσου μετὰ πάροδον τεσσάρων μέχρι πέντε ἡμερῶν παρέρχεται, παρατεινομένη ἐνίοτε καὶ μέχρις ἑβδομάδος, ὁπόταν μάλιστα συνυπάρχῃ ἐπιπλοκή τις ἀπὸ τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος. Ὑποχωρησάσης τῆς νόσου ὁ πάσχων ἀναλαμβάνει, καὶ μετὰ πάροδον ἡμερῶν τινων τὸν συνεχῆ διαδέχονται οἱ διαλείποντες. Κατὰ τὴν πρωτογενῆ ταύτην λοίμωξιν σπανίως ἀπαντῶσι συμπτώματα προσδίδοντα τὴν εἰκόνα κακοήθους παροξυσμοῦ.

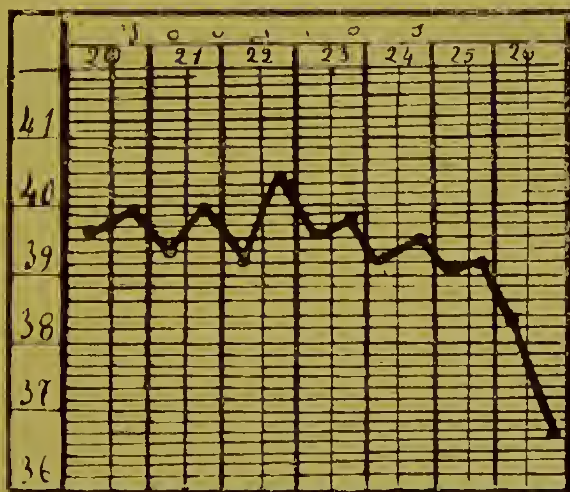
Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς διαρκείας τῆς νόσου ἐπιδρᾷ μεγάλως ἡ διὰ τῆς κινίνης θεραπευτικὴ ἐπέμβασις. Διὰ χορηγήσεως μεγάλης ποσότητος κινίνης ἡ νόσος πάντως ὑποχωρεῖ, ὁ δὲ πυρετὸς ἂν μὴ ἐξαλειφθῇ

σπουδαίως ὑφίεται. Ἡ λύσις τοῦ πυρετοῦ ἐξαγγέλλεται διὰ βαθμιαίας καταπτώσεως τῆς θερμοκρασίας καὶ ταὐτοχρόνου ἐμφανίσεως τῶν ἱδρώτων, οἵτινες κατὰ τὸ τέρμα τῆς πυρετικῆς περιόδου, ὁτὲ μὲν εἰσιν ἄφθονοι, ὁτὲ δὲ ἐκσημαίνονται δι' ἁπλῆς ἐπινοτίσεως τοῦ δέρματος. Λήξαντος τοῦ πυρετοῦ, τὰ γαστρικὰ συμπτώματα ἐκσημαίνονται ἔτι, μετὰ πάροδον δὲ δύο μέχρι τριῶν ἡμερῶν ἐξαλείφονται καὶ ταῦτα, ὁ δὲ ἀναρρωννύων ὠχρός, βαθέως ἀναιμικός, ἄτονος, φαίνεται ὡσεὶ ἀνανήφων ἀπὸ βαρείας λοιμώξεως.

Συνεχεῖς ἔντονοι.

Ἐν τῇ τάξει ταύτῃ ὑπάγονται αἱ περιπτώσεις τῶν συνεχῶν πυρετῶν ἐκεῖναι, αἵτινες παρίστανται ὑπὸ κλινικὴν εἰκόνα μᾶλλον ἔντονον τῆς προηγουμένης, εἰκόνα, καθ' ἣν τὰ γαστρεντερικὰ καὶ τυφώδη συμπτώματα εἶνε μᾶλλον ἔντονα, μᾶλλον ἐκσεσημασμένα, καὶ ἡ λοίμωξις βαρυ-

ΠΙΝΑΞ 55ος

Θερμομετρικὸν διάγραμμα ἐντόνου συνεχοῦς πυρετοῦ. Παρατήρησις ἡμετέρα.

τέρα· ἀπαντῶσι δὲ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μορφῆς ταύτης καὶ χολώδη συμπτώματα, ἤτοι ἴκτερος τῶν σκληρωτικῶν ὑμένων ἄλλοτε ἄλλος τὴν ἔντασιν, ἔμετοι χολώδεις, διάρροια χολώδης, ἔτι δὲ καὶ νευρικὰ φαινόμενα.

Ἡ νόσος εἰσβάλλουσα ὡς τὰ πολλὰ ἐξ ἀπίνης, ἐν μέσῳ δῆλον ὅτι ἐντελοῦς ὑγιείας, ἀνοίγει τὴν σκηνὴν ἢ διὰ προδρόμων ἀναγομένων εἰς γενικὴν κακουχίαν ἢ ἀφοῦ προηγηθῇ ἐπί τινας ἡμέρας μικρά τις κακουχία ὑπὸ τύπον λαθραίων πυρετῶν. Ἄλλοτε προηγοῦνται

διαλείποντες παροξυσμοὶ σαφεῖς. Ἄρχεται δ᾽ ἡ νόσος ἐνίοτε διὰ φρικίων ἢ καὶ ῥίγους, συνηθέστερον δ᾽ ἄνευ τούτων καὶ μετὰ σφοδροῦ πυρετοῦ ἀνερχομένου ταχέως εἰς ὕψος μέγα (40^{0}—40^{0} 5). Κεφαλαλγία σφοδρά, πρόσωπον ἐξέρυθρον, ἐξάψεις, δυσφορία, ἄλυσμός, δίψα ἔντονος, ἀηδία, γλῶσσα ἐπικεχρισμένη, πλατεῖα, εἰς τὸ ἄκρον ἐρυθρά, ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ τὴν περιφέρειαν, ἔμετοι χολώδεις, ὁτὲ ἀραιοί, ὁτὲ δὲ ἐπίμονοι λίαν παρατεταμένοι, ἄφθονοι καὶ τυραννοῦντες τὸν πάσχοντα, διάρροια χολώδης, ὁτὲ μὲν ἀκολουθοῦσα προηγηθεῖσαν δυσκοιλιότητα, ὁτὲ δὲ παρατηρουμένη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐνίοτε ἐπαλλασσομένη πρὸς δυσεντεροειδεῖς κενώσεις, εἶνε συμπτώματα τῆς ἐντόνου μορφῆς.

Προϊόντος τοῦ χρόνου ἀποκαθίστανται συμπτώματα τυφώδη, ὑπνηλία, παραλήρημα διαφόρου ἐντάσεως, σφυγμὸς συχνός, σκληρός, ἐνίοτε ἄρρυθμος καὶ διαλείπων. Ἀρρυθμίαν σφυγμῶν, ἀναφέρει ὁ ἀρχίατρος Μανοῦσος παρατηρηθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς λοχίαν τινὰ τοῦ ἱππικοῦ, ἐπεκτεινομένην εἰς ἑκάστην πυρετικὴν παρόξυνσιν μετὰ καρδιακῶν παλμῶν ἄνευ ἀνωμάλου ἤχου ἢ αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῆς καρδίας. Ὑποχόνδρια σπλάγχνα διωγκωμένα μικρόν τι καὶ ἀλγεινὰ τῇ ἐπιθλίψει, εἶνε καὶ ταῦτα συμπτώματα τῆς αὐτῆς μορφῆς. Ἐνίοτε τὰ χολώδη συμπτώματα ἐξαίρονται καὶ ἡ κλινικὴ εἰκὼν λαμβάνει ἰδίαν μορφήν, τὸν τύπον τοῦ καλουμένου χολώδους ἢ ἰκτερώδους συνεχοῦς πυρετοῦ τοῦ ἀπαντῶντος συνηθέστατα μὲν ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις (Μαδαγασκάρην, Ἰνδίαις, Ἰνδοκίναν, Γουϊνέαν, παράλια Ἀφρικῆς κ.λ.), καὶ φερομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα ὑφέσιμος χολώδης, οὐχὶ δὲ σπανιώτατα καὶ παρ᾽ ἡμῖν. Ἀπαντᾷ δ᾽ ἡ μορφὴ αὕτη παρ᾽ ἡμῖν ἰδιαίτατα κατὰ τὰς ἐντόνους ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν. Κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1905 πλείστας περιπτώσεις τοιαύτης μορφῆς παρετηρήσαμεν κατὰ μῆνα Αὔγουστον.

Ὁ χολώδης οὗτος ὑφέσιμος πυρετὸς περιγράφεται ὑπὸ ἐνίων μὲν συγγραφέων ὡς ἰδία μορφή, ὁ Θεοφανίδης δὲ [1] ἀναφέρει αὐτὸν ὡς σπανίως ἀπαντῶντα παρ᾽ ἡμῖν. Ἐκ τῆς μελέτης ὅμως, ἣν ἐνηργήσαμεν κατὰ τὴν πανδημίαν Ὠρωποῦ καὶ Αὐλίδος, ἀποδεικνύεται ὅτι οὐ μόνον συχνότερον ἀφ᾽ ὅ,τι ἐπιστεύετο ἀπαντᾷ καὶ παρ᾽ ἡμῖν ὁ χολώδης οὗτος ὑφέσιμος πυρετός, ἀλλ᾽ ὅτι εἶναι καὶ ἑλειογενοῦς φύσεως.

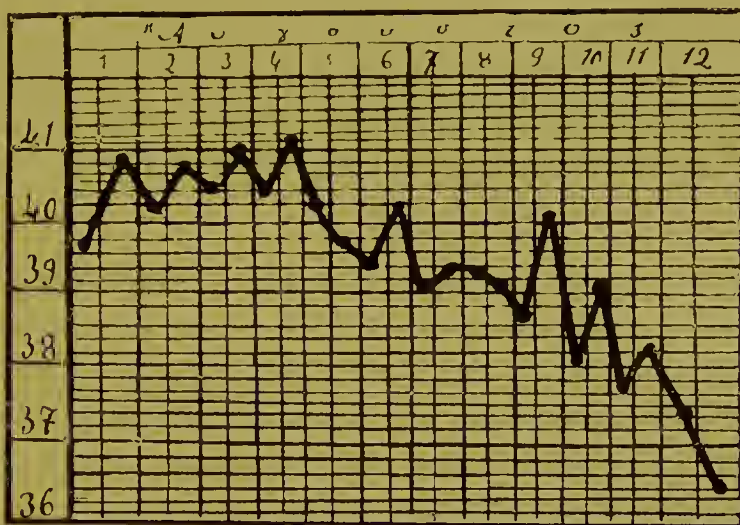
Ἐπὶ πλέον δ᾽ ἀναιρεῖται καὶ ἡ γνώμη συγγραφέων τινῶν, ὅτι οἱ χολώδεις οὗτοι πυρετοὶ ἀπαντῶσι κατὰ τὴν ὑγρὰν περίοδον καὶ εἰς βα-

---

[1] Πραγματεία Θεοφανίδου περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν 1885 σελ. 164.

ρείας μόνον ἑλειογενεῖς ἑστίας [1], διότι ἀκριβῶς τὰς περιπτώσεις ἡμῶν ταύτας παρετηρήσαμεν ἐν ξηρᾷ ὅλως ὥρᾳ τοῦ ἔτους καὶ ἐν ζώνῃ προσβαλλομένῃ λίαν σπανίως ἐξ ἐπιδημιῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ὅθεν ἐκ τῆς ἐρεύνης ἡμῶν ταύτης προκύπτει, ὅτι οἱ χολώδεις ὑφέσιμοι πυρετοὶ τῶν τροπικῶν χωρῶν ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἡμῖν, ἐνδημικῶς μὲν λίαν σποράδην, ἐπιδημικῶς δὲ κατ' ἀθρόας περιπτώσεις. Εἶναι δὲ μορφὴ πάντῃ ἀνεξάρτητος τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ.

ΠΙΝΑΞ 56ος

Θερμομετρικὸν διάγραμμα χολώδους συνεχοῦς πυρετοῦ. Παρατήρησις ἡμετέρα.

Ἐξέχοντα συμπτώματα τῶν χολωδῶν τούτων ὑφεσίμων πυρετῶν εἶνε τὰ ἑξῆς: Ἔναρξις ἀπότομος, πρόσωπον ἐρυθρόν, ὀφθαλμοὶ ἐνερευθεῖς, σκληρωτικοὶ τούτων ἰκτερικοὶ (τοῦτο δὲ δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς σπουδαῖον διαγνωστικὸν σύμπτωμα μεταξὺ τυφοειδοῦς καὶ ἑλώδους συνεχοῦς πυρετοῦ), γαστρικισμός, διάτασις ἐνίοτε τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων, συνήθως δυσκοιλιότης, σπανιώτερον διάρροια χολώδης, ἔμετοι χολώδεις συχνοί, ἐνίοτε ἄφθονοι, ἴκτερος ἐνίοτε καθολικός, θερμοκρασία ὑψηλὴ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν κυμαινομένη μεταξὺ 40°—41°, μεθ' ὃ ὑφέσεις παροδικαὶ τείνουσαι εἰς ἀπυρεξίαν καὶ κατάπτωσις αὐτοῦ βαθμιαία, συχνῶς δὲ ἄνευ λύσεως δι' ἱδρώτων, φωτοφοβία συχνή,

---

[1] Le Dandec Pathologie exotique 1905 p 493

παραλήρημα ἐνίοτε ἤρεμον, διάνοια θολή, ἐνίοτε κωματώδης κατάστασις, βαθεῖα ἀναιμία, ἐπιστάξεις ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν. Εἰς τὰ οὖρα σπανίως ἀπαντᾷ λεύκωμα, καθόσον δὶς μόνον ἀνεύρομεν ἴχνη τοιούτου.

Εἶνε δὲ τὰ οὖρα χολοβαφῆ, ἐρυθρόφαια, ἢ κιτρινόφαια εἰς ὅσους ἰδίως εἶνε λίαν ἐκσεσημασμένος ὁ ἴκτερος τοῦ δέρματος. Ἐνίοτε κατὰ τὴν συστολὴν ἀκούονται ἦχοι ὀφειλόμενοι βεβαίως εἰς ἱστολογικὰς ἀλλοιώσεις. Ἡ νόσος παρ' ὅλην τὴν γιγνομένην μεγάλην καταστροφὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων λήγει συνήθως εἰς ἴασιν καὶ διαρκεῖ συχνῶς ἀπὸ 3—8 ἡμερῶν σπανίως παρατεινομένη καὶ μέχρι δύο ἑβδομάδων. Κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν ἀπαντῶμεν ἐνίοτε βραδυσφυγμίαν, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σφύξεων κατερχομένου εἰς 50, σπανιώτερον δὲ εἰς 40 μετ' ἀναλόγου ὡς τὰ πολλὰ καταπτώσεως τῆς θερμοκρασίας ($36^0 2—35^0 4$).

*
* *

Παρ' ἡμῖν συχνῶς ἀπαντᾷ ὁ τυφώδης ἑλειογενής, ὃν καλοῦσιν ὑφέσιμον τυφίζοντα, συνεχῆ τυφώδη, ἑλώδη τυφικόν, ἑλώδη τυφοειδῆ. Παρατηρεῖται δ' ἡ μορφὴ αὕτη ἰδιαίτατα κατὰ τὴν θερμοτέραν περίοδον τοῦ θέρους καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου. Ἐξέχοντα συμπτώματα τῆς μορφῆς ταύτης εἶνε, καρηβαρία, ὑπνηλία, παραλήρημα, παρακρούσεις ἢ ἀδυναμία μεγάλη, ἐπιστάξεις, γλῶσσα ξηρὰ μετ' ἐπιθηλίου ἀνωρθωμένου, οὖρα λιγνυώδη, διάρροια τὸ συνηθέστερον, μετεωρισμὸς κοιλίας μέτριος, ἐνίοτε κοιλία ἐπώδυνος, βρογχικά, διόγκωσις σπληνός, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐξάνθησις ἕρπητος.

Ἡ μέση διάρκεια τῆς νόσου εἶνε 5—8 ἡμέραι, ἐνίοτε μέχρι 12, τὸ δὲ σπανιώτερον καὶ μέχρι 15 ἡμερῶν. Ἄρχεται δ' ἡ μορφὴ αὕτη συνήθως ἄνευ φρικίων ἢ ῥίγους καὶ περατοῦται ἄνευ κριτικῶν ἱδρώτων, ἐν γένει δὲ οἱ ἱδρῶτες ὁσάκις παρατηρηθῶσιν εἶνε μέτριοι.

Ἡ μορφὴ αὕτη δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἀποτελεῖ ἴδιον τύπον τῆς ἑλονοσίας ὡς οὐδὲ αὐτοτελῆ παθολογικὴν ὑπόστασιν. Ἐν μιᾷ λέξει ἡ τυφώδης κατάστασις τῶν συνεχῶν πυρετῶν δὲν ἐκφράζει ἢ μίαν τῶν πολυπληθῶν ἰδιοτήτων, τὰς ὁποίας ἐπάγεται ἡ ἑλονοσία ἀδιαφόρως. Δέον νὰ θεωρήσῃ τις ταύτην, ὡς λέγει ὁ Billet [1], ὡς τὴν μείζονα ἐκ-

---

[1] Billet. Du paludisme à forme typhoïde. Revue de Medécine 22 année N° 12, 1902 page 1068.

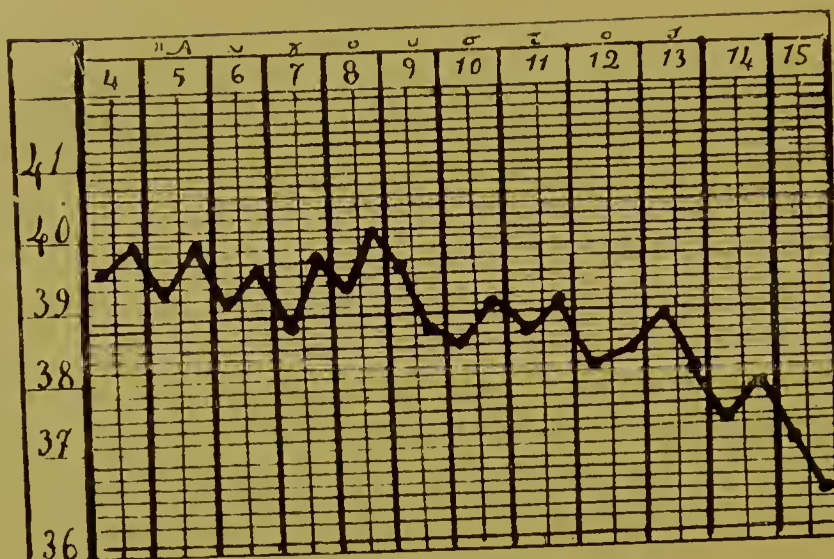
φρασιν βαρείας μολυσματικῆς καταστάσεως δυναμένης νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἑλονοσίας ἔστω καὶ τῆς ἠπιωτέρας.

Ἀπαντῶσι δ' οἱ πυρετοὶ οὗτοι μεταξὺ τῶν τὸ πρῶτον ἤδη μολυνομένων ἐκ τῆς νόσου, ὡς καὶ μεταξὺ τῶν παλαιῶν ἑλοπαθῶν· ἡ συχνοτέρα δὲ τούτων περίοδος εἶνε κατὰ μῆνας Αὔγουστον καὶ 7βριον, ὁπότε ἀθρόως παρατηροῦνται, κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς μῆνας ἀπαντῶσι λίαν σποραδικῶς.

Εἰς τοὺς ἐντόνους συνεχεῖς πυρετοὺς καταλέγομεν, ὡς εἰκός, καὶ τοὺς μετὰ τυφισμοῦ ἀναπτυσσομένους. Τοὺς συνεχεῖς δὲ ἑλειογενεῖς πυρετοὺς ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τυφοειδοῦς πολλοὶ τῶν συγγραφέων παρετήρησαν οὐ μόνον ἐν Ἀλγερίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Jacquot σπουδάσας τοὺς ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ ἁγ. Δομενίκου ἐν Ῥώμῃ ὡς καὶ ἐν Civita-Vecchia συνεχεῖς πυρετούς, διέκρινε μεταξὺ τούτων μορφήν τινα συχνῶς ὑποδυομένην τὸν τυφοειδῆ πυρετόν. Τὴν ὑπόστασιν δὲ τῶν πυρετῶν τούτων διὰ σειρᾶς ἄρθρων ἀπὸ τοῦ 1849—1854 ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ. «Ὁ ὑποσυνεχὴς ἢ ὑφέσιμος πυρετὸς ὑπὸ μορφὴν τυφοειδῆ, ἄγνωστος ἐν Παρισίοις, σπάνιος εἰς τὰς ψυχρὰς ἑλειογενεῖς ζώνας, σύνηθες εἶνε γεγονὸς εἰς τὰς θερμὰς ἑλειογενεῖς χώρας, ὡς ἐν Ἀλγερίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ» (Jacquot). Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Παλλάδιος (1858) μεταξὺ τῶν συνήθων ὑφεσίμων πυρετῶν διέκρινεν ἔν τισιν ἐπιδημίαις τάξιν τινὰ συνεχῶν πυρετῶν ὑποδυομένων τὸν τύπον τῶν τυφοειδῶν πυρετῶν. Τοὺς πυρετοὺς δὲ τούτους, οὓς ἐκάλουν ἑλώδεις τυφοειδεῖς οἱ Ἀντωνιάδης καὶ Οἰκονομόπουλος, κατέτασσον μεταξὺ τῶν κακοήθων. Ὁ Καραμήτσας (1879) διακρίνων τὸν ὑφέσιμον ἑλώδη πυρετὸν μετὰ τυφοειδῶν συμπτωμάτων, λέγει, ὅτι, ἔντονος ὢν παριστᾷ εἰκόνα σχεδὸν ἀπαράλλακτον πρὸς τὴν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. Ὁ πυρετὸς οὗτος (λέγει ὁ Καραμήτσας) δὲν πρέπει νὰ καλῆται τυφοειδὴς ὑφέσιμος, οὐδὲ τῦφος ἑλώδης, διότι οὔτε ἡ γένεσις αὐτοῦ, οὔτε αἱ ἀνατομικαὶ ἀλλοιώσεις ἀποδεικνύουσιν αὐτὸν ἀνήκοντα εἰς τοὺς τύφους. Ἁρμόζει δὲ νὰ ὀνομάζεται ὑφέσιμος ἑλειογενὴς μετὰ τυφοειδῶν συμπτωμάτων. Ὁ Ριζόπουλος (1887) ἐδέχετο ἑλειογενεῖς πυρετοὺς γεννωμένους ἀπὸ μίασμα ἑλῶδες ἁπλοῦν, ἀμιγές, καθαρόν, καὶ ἑλειογενεῖς πυρετοὺς μετὰ τυφοειδῶν συμπτωμάτων γεννωμένους ἀπὸ ἑλῶδες μίασμα τροποποιημένον, σύνθετον. Βραδύτερον οἱ Kelsch καὶ Kiener (1889) ἐν τῷ περισπουδάστῳ αὐτῶν συγγράμματι διέκριναν παρὰ τὸν ὑφέσιμον ἑλειογενῆ τὸν ὑφέσιμον τυφοειδῆ,

τοῦτον δὲ μεταξὺ 157 περιπτώσεων συνεχῶν πυρετῶν παρετήρησαν 54άκις.

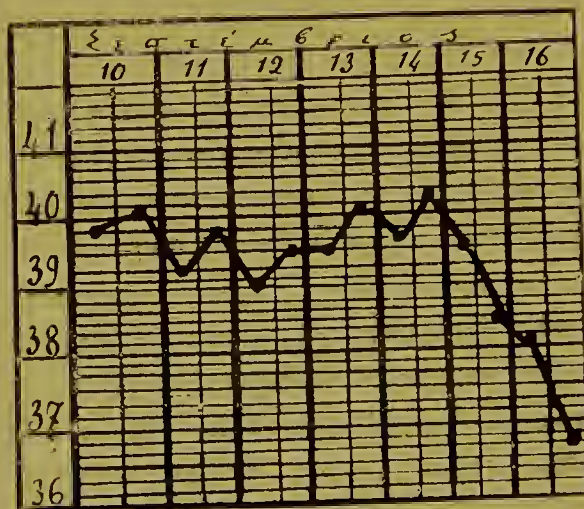
ΠΙΝΑΞ 57ος

Θερμομετρικὸν διάγραμμα συνεχοῦς ἑλώδους πυρετοῦ μετὰ τυφωδῶν συμπτωμάτων. Παρατήρησις ἡμετέρα.

Ὁ Laveran ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημείας τῶν Παρι-

ΠΙΝΑΞ 58ος

Θερμομετρικὸν διάγραμμα συνεχοῦς ἑλώδους πυρετοῦ μετὰ τυφωδῶν συμπτωμάτων. Παρατήρησις ἡμετέρα.

σίων τῆς 7ης Δεκεμβρίου 1897 εἰσηγούμενος ἡμετέραν μελέτην ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Κανέλλη «περὶ ἑλώδους συνεχοῦς πυρετοῦ μετὰ

τυφωδῶν συμπτωμάτων καὶ ἑλοτυφώσεως» καὶ ἀποδεχόμενος ἐξ ὁλοκλήρου τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα ἐπὶ τῆς ἐργασίας ταύτης, ὑπεστήριξε συνταυτίσας τὴν γνώμην του, ὅτι συχνῶς ἀπαντᾷ τυφώδης κατάστασις ἐπὶ τῶν ἑλειογενῶν συνεχῶν πυρετῶν.

Τὰ συμπεράσματα τῆς ἐργασίας ἡμῶν ταύτης εἶχον ὡς ἑξῆς:

1) Ἐπὶ τῶν ἑλειογενῶν νοσημάτων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν συχνῶς τὸν τυφισμόν, ὃν ἐνίοτε κακῶς ὑπολαμβάνομεν ὡς καθ' αὑτὸ ἑλοτύφωσιν, χωρὶς οὐδεμία σχέσις ἢ συμπλοκὴ τοῦ αἱματοζωαρίου πρὸς τὸν τυφικὸν βάκιλλον νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλὰ τῆς αἰτίας ἐγκειμένης εἰς τοὺς χημικοὺς μετασχηματισμοὺς τοῦ αἵματος ἐξ ἀπορροφήσεως σηπτικῶν ὑλῶν ἀπὸ τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος μετὰ πλημμελοῦς λειτουργίας τῶν σπλάγχνων καὶ ἰδιαίτατα τοῦ ἥπατος.

2) Οὐδεὶς ἀνταγωνισμὸς ὑπάρχει μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, τοὐναντίον ἐκ τῆς πείρας συνάγεται ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων παραγόντων, καίτοι σπάνιος, ἀλλὰ κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἄλλοτε μὲν ὁ εἷς παράγων μένει ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἐντετοπισμένος ὑπὸ μορφὴν οὐχὶ καθαρῶς λανθανούσης, ἀλλ' ὑποκεκρυμμένης ζωῆς, οὐδόλως ἐπιδρῶν ἐπὶ τῶν ἐκκριμάτων καὶ τῶν παθολογικῶν παραγόντων τοῦ ἑτέρου. Ἐνῷ ἄλλοτε, σπανιώτερον δέ, εὑρίσκονται ἀμφότεροι οἱ νοσογόνοι παράγοντες ἐκ παραλλήλου δρῶντες, ἑκάτερος δι' ἑαυτόν, ἄνευ ἀλληλεπιδράσεως ἀνταγωνιστικῆς, ἀλλὰ καταθλιπτικῆς τοῦ ὀργανισμοῦ ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς μικροβιακῆς ἐπιμιξίας.

3) Ὅ τε ἑλώδης συνεχὴς καὶ τυφοειδὴς πυρετός, εἶνε δύο νοσολογικαὶ ὑποστάσεις τελείως ἀφωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ αἵτινες δύνανται σπανιώτερον, ἢ ὡς νομίζονται, νὰ συνυπάρχωσιν ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὀργανισμῷ ἀμφότεραι, χωρὶς οὐδεμίαν ἀνοσίαν νὰ ἐνασκῇ ἡ μὲν ἐπὶ τῆς δέ, εἰμὴ μόνον ἐνόσῳ πρωτοστατεῖ ἡ μία, ἡ ἑτέρα νὰ μὴ ἐξωτερικεύηται παραστατικώτερον καὶ ἐκφανέστερον τῆς ἄλλης, εἰς ὀλίγας δὲ περιστάσεις νὰ συνεξελίσσωνται παραλλήλως, ὁπότε τὰ ἔκδηλα συμπτωματικὰ φαινόμενα δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι τὸν ὄλεθρον.

4) Συχνοτέρα εἶνε ἡ μορφή, καθ' ἣν ἐν τῷ συνδυασμῷ πρωτοστατεῖ πότε ἡ μία καὶ πότε ἡ ἄλλη μίανσις, σπανιωτέρα δὲ ἡ μορφή, καθ' ἣν καὶ οἱ δύο παράγοντες ἐξελίσσονται ἐκ παραλλήλου, ἀμφότεροι ἐξωτερικευόμενοι καθ' ὁμοίαν ἔντασιν συμπτωματολογικῶς.

5) Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ ἑλώδους συνεχοῦς πυρετοῦ εἰς κοιλιακὸν τῦφον, εἶνε καθαρὰ οὐτοπία.

῾Ο *Billet*[1] ἔν τινι ἐργασίᾳ αὐτοῦ «*Du paludisme à forme typhoide*» ὑποστηρίζει διὰ σειρᾶς περιπτώσεων, ὅτι ἐν ᾿Αλγερίᾳ ὑφίσταται συχνῶς ποικιλία τις τῆς ἑλονοσίας δυναμένη νὰ συγχυσθῇ εὐχερῶς μετὰ τῶν τυφοειδῶν πυρετῶν. ᾿Επ᾿ ἐσχάτων δ᾿ ὁ *Dellys* ἀπέδειξεν ὁμοίως διὰ πολλῶν περιπτώσεων σπουδασθεισῶν ἐν ᾿Αλγερίᾳ τὴν ὑπόστασιν συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ὑποδυομένων τὸ προσωπεῖον τῶν τυφοειδῶν, ἀνερχομένων καὶ εἰς 42 : 100. Γεγονὸς ἀναμφίλεκτον εἶνε ἐξακριβωθὲν ἐπ᾿ ἐσχάτων, ὅτι ἱκανὸς ἀριθμὸς περιπτώσεων ἑλονοσίας ἐμφαίνει κλινικὴν εἰκόνα δυναμένην νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὀνομασίαν τούτων ὡς τυφοειδῶν πυρετῶν. ῾Ο *Billet* ἐπὶ 400 περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν παρατηρηθεισῶν κατὰ τὰ ἔτη 1900 καὶ 1901 αἱ 40 ἦσαν συνεχεῖς πυρετοὶ μορφῆς τυφοειδοῦς. ῾Ο Θεοφανίδης[2] καλεῖ τὰς μορφὰς ταύτας πυρετοὺς ἑλοτυφώδεις καὶ διακρίνει τούτων δύο τύπους. «Τὸν θ ε ρ ι ν ό ν, ὅστις ἀναφαίνεται κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἐπιδημίας, τὸ θέρος, καὶ εἰς ἀνθρώπους μὲ ἄθικτον ἐκ προτέρας ἑλομιάνσεως καὶ ἑλειογενοῦς νόσου ὀργανισμόν, καὶ ἑπομένως εἰς ἔχοντας πρὸ τῆς νόσου ἀκεραίας τὰς σωματικὰς αὐτῶν δυνάμεις· καὶ τὸν φ θ ι ν ο π ω ρ ι ν ό ν, ὅστις ἀναφαίνεται κατὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐπιδημίας, περὶ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου, καὶ εἰς ἀνθρώπους, ὧν ὁ ὀργανισμὸς ὑπεσκάφη πρότερον καὶ κατέρρευσεν ἐκ τῶν συχνῶν ὑποτροπῶν διαλειπόντων πυρετῶν, οὕτω δὲ περιῆλθον εἰς ἑλειογενῆ καχεξίαν μετὰ μεγάλης ἀναιμίας καὶ ἐξογκώσεως τῶν ὑποχονδρίων σπλάγχνων καὶ ἰδίως τοῦ σπληνός.»

῾Η μορφὴ αὕτη ἀπαντᾷ κατ᾿ ἐξοχὴν κατὰ τὰς μεγάλας καὶ ἀποτόμους θερμοκρασίας τοῦ τε θέρους καὶ φθινοπώρου, σημεῖον ἀποδεικνύον τὴν σχέσιν τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν πρὸς τὸν α ὐ τ ο τ υ φ ι σ μ ό ν. Εἶνε δὲ ὁ αὐτοτυφισμὸς προϊὸν τῆς ἐπισχέσεως τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος καὶ ἥπατος, ἐκ τῆς ἀναστολῆς τῶν ὁποίων συνεπείᾳ τῶν μεγάλων ἀτμοσφαιρικῶν θερμοκρασιῶν ἀναπτύσσονται σηπεδονώδεις ζυμώσεις, τὸ τοξικὸν προϊὸν τῶν ὁποίων ἀδυνατεῖ ἐξ ἑνὸς μὲν νὰ καταστρέψῃ τὸ ἧπαρ, ἐξ ἄλλου δὲ ν᾿ ἀπεκκρίνωσιν οἱ νεφροί, οὕτω δὲ παράγεται κατάστασις γενικῆς μιάνσεως ἀνάλογος πρὸς τοὺς συνεχεῖς ἢ

---

[1] Billet loc. cit page 1076—1077.

[2] Θεοφανίδης Πρακτικὰ Πανελλ. ᾿Ιατρ. Συνεδρ. 1901 σελ. 54.

ὑφεσίμους καὶ τοὺς τυφοειδεῖς πυρετούς. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ ζυμωτικῆς ἐπεξεργασίας ἐν τῷ αἵματι, κατὰ τὴν διαδρομὴν πολλῶν ὀξέων νοσημάτων, οἷον πνευμονίας, εὐλογίας, ἐξανθηματικῶν πυρετῶν, πυαιμίας, σηψαιμίας, ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἐρυσιπέλατος καὶ διαφόρων ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐπικρατεῖ τὸ τυφῶδες στοιχεῖον, ὅπερ τὴν αἰτίαν δύναται νὰ ἔχῃ οὐχὶ εἰς τὸ εἰδικὸν μικρόβιον, ἀλλ᾿ εἰς τὰς ἀτελεῖς καὶ πλημμελεῖς λειτουργίας τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος, τοῦ ἥπατος, καὶ τῶν νεφρῶν, καθ᾿ ἃς τὸ ἐπικρατοῦν μικρόβιον τῆς εἰδικῆς νόσου, προσκτᾶται τυφώδη ἰογόνον ἰδιότητα κατὰ τὰς δοξασίας τοῦ Pasteur, τοῦ ἀποδείξαντος, ὅτι μικρόβιόν τι δύναται νὰ προσκτήσηται ἢ νὰ ἀπολέσῃ ἰογόνον δύναμιν εἰς περιπτώσεις τινάς.

Ὥστε ὁ τυφισμὸς δὲν ἀποτελεῖ κατὰ τὰ προμνησθέντα νοσήματα πρωτογόνου αἰτίας, δὲν εἶνε στοιχεῖον πρωτογενές, δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς τὸν τυφώδη ἰόν, εἰς τὸ εἰδικὸν τουτέστι μικρόβιον τοῦ Eberth, ἀλλ᾿ εἶνε παράγωγον, εἶνε δηλητηρίασις τοῦ ὀργανισμοῦ δευτερογενῶς τελουμένη, ἀπότοκος τῆς πρωτοπαθείας ἕνεκα πλημμελοῦς λειτουργίας, τροποποιούσης οὑτωσὶ τὸ αἷμα, ὡς συμβαίνει κατὰ τὸν καθ᾿ αὑτὸ τυφοειδῆ πυρετόν, τὸν ἔχοντα τὴν αἰτίαν του εἰς τὸν εἰδικὸν ἰόν, τὸ εἰδικὸν μικρόβιον.

Ἐὰν ἀποβλέψωμεν πρὸς πάντα τὰ μολυσματικὰ καὶ μολυσματομιασματικὰ νοσήματα καὶ εἰς τὰ ἔχοντα ἰδιότητας πρὸς σηψαιμίας ἢ πυαιμίας, θέλομεν ἀνεύρει πρωτοστατοῦντα τὰ τυφώδη συμπτώματα. Ἐπὶ ἐνδοκαρδίτιδος μάλιστα τυφώδους ἐκτὸς τῆς πυρετικῆς κινήσεως ὁ συνυπάρχων ἐντερικὸς κατάρρους μετὰ τοῦ τυμπανισμοῦ τῆς κοιλίας, τῶν ῥοδοχρόων κηλίδων, τῆς ὑπεραιμίας τῶν πνευμόνων, τῆς λευκωματουρίας, παρέχει καταπληκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸν αὐτούσιον τυφοειδῆ πυρετόν.

Τὸ ἧπαρ λίαν ἐνεργὸν μέρος λαμβάνον, τόσον κατὰ τὸν τυφοειδῆ πυρετόν, ὅσον καὶ κατὰ τοὺς ἑλειογενεῖς, τοὺς ἐξανθηματικούς, καὶ πάντα τὰ λοιμώδη νοσήματα τὰ παρέχοντα τὴν τυφώδη κατάστασιν, ἄλλοτε μὲν καθίσταται ἁπλῶς ὑπεραιμικόν, ὁτὲ δὲ ἀπὸ τῆς ἐντόνου ὑπεραιμίας μαλακύνεται καὶ φθάνει μέχρι τῆς λιπώδους ἐκφυλίσεως, ὑφίσταται δῆλον ὅτι βλάβας, διηκούσας ἀπὸ τῆς ἐλαφροτέρας μέχρι τῆς καθ᾿ αὑτὸ παρεγχυματώδους. Πλειστάκις δὲ πρὸς τὸ ἧπαρ διαβλέπομεν συμπάσχοντα κατ᾿ ἀνάγκην καὶ τὸν νεφρικὸν ἠθμόν, ὡς ἐκ τῆς ταὐτότητος δῆλον ὅτι τῆς ἐργασίας, δι᾿ ἣν ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀμφότερα

έχουσι προορισθῇ, τὴν ἐλάττωσιν τοῦτ' ἔστι τῶν τοξικῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ στοιχείων, εἴτε διὰ τῆς καταστροφῆς εἴτε διὰ τῆς ἀπεκκρίσεως. Τὸ ἧπαρ δὲ μολύνεται κατὰ τὰς νοσηρὰς ταύτας καταστάσεις, εἴτε διὰ τῆς πυλαίας φλεβός, εἴτε μέσῳ τῶν λεμφοφόρων ἢ καὶ χολαγωγῶν ἀγγείων. Ἡ ἀξία τῆς φυσιολογικῆς σπουδαιότητος τοῦ ἥπατος ἦτο γνωστὴ ἔκπαλαι, δὲν εἶχε δὲ διαλάθει οὐδὲ τὸν Γαληνόν, ὅστις εἰς τοῦτο ἀπέδιδε τὰς ἀνωμάλους συνθέσεις τοῦ αἵματος καὶ τὰς ἐκ τούτου πολλαπλᾶς καὶ ποικίλας παθήσεις.

Ὅθεν τὰ τυφώδη συμπτώματα, ἅτινα διαβλέπομεν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαφόρων ὀξέων μολυσματικῶν ἢ μολυσματομιασματικῶν νοσημάτων, ὡς καὶ κατὰ τὰ ἑλειογενῆ, ζητητέα εἰς τὴν πλημμελῆ λειτουργίαν τῶν γαστρεντερικῶν ζυμώσεων, τὴν ἐντεῦθεν μόλυνσιν τοῦ ἥπατος καὶ τὴν πλημμελῆ τούτου λειτουργίαν περὶ τὴν καταστροφὴν τῶν τοξικῶν στοιχείων, τόσον τῶν ἀπὸ τῶν βακτηριδίων, ὅσον καὶ τῶν ἀπὸ πτωματινῶν τῶν διὰ τῆς ἐντερικῆς βλεννομεμβράννης ἀπορροφουμένων ἐν τῷ αἵματι.

Συνεχεῖς σύμμικτοι.

Ὁ συνδυασμὸς ἑλομιάνσεως καὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἀπησχόλησε μεγάλως τοὺς διαφόρους παρατηρητάς, ποικίλαι δ' ἐξηνέχθησαν θεωρίαι αἱ ἑξῆς :

α') Περὶ ὑφισταμένου ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. Θεωρία Boudin.

β') Οἱ τυφοελώδεις πυρετοὶ εἶνε τροποποίησις εἰδικὴ τῶν τυφοειδῶν πυρετῶν. Θεωρία Borelli.

γ') Οἱ τυφοελώδεις πυρετοὶ εἶνε βαρεῖα μορφὴ τῆς ἑλονοσίας. Θεωρία Obédenaire, Aitken καὶ Magel.

δ') Ὁ ἑλώδης τυφοειδὴς δύναται νὰ μεταπέσῃ εἰς τυφοειδῆ. Θεωρία Colin, Ριζοπούλου κ.λ.

ε') Δυνατὴ εἶνε ἡ ἐξέλιξις τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἐπὶ πάσχοντος ἐξ ἑλονοσίας. Εἶνε ἡ κρατοῦσα νῦν θεωρία.

*
* *

Ἡ τυφοελομίανσις σήμερον δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡνωμένη τις μόλυνσις προκύπτουσα ἐκ τῆς συγχρόνου παρὰ τῷ αὐτῷ ὀργανισμῷ ὑπάρξεως τῶν δύο μολύνσεων, τῆς μιᾶς τῆς εἰς τὸ ἑλοπλασμώδιον τοῦ

Laveran ὀφειλομένης καὶ τῆς ἑτέρας εἰς τὸν βάκιλλον τοῦ Eberth. Ὁ Laveran ἀναφέρει πολλὰς παρατηρήσεις τυφοελώδους πυρετοῦ. Εἰς τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοῦ τὸ ἑλοπλασμώδιον εἶχεν ἐξαφανισθῇ ταὐτοχρόνως μετὰ τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ἵνα αὖθις ἀναφανῇ. Τοῦτο δὲν ὑπονοεῖ βεβαίως ἀνταγωνισμόν, ἀλλὰ παρέχει τὸ ἐνδόσιμον ὅτι ἡ μία λοίμωξις πρωτοστατεῖ καὶ ἐξωτερικεύεται δι' ἐμφαντικωτέρας συμπτωματολογίας, ἐνῷ ἡ ἄλλη παρίσταται οὐχὶ μετὰ ζωηρᾶς ἐξωτερικεύσεως, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ κεκρυμμένην ζωήν.

Ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀλγερίας ὁ Maillot ἐσημείωσεν ἐν τῷ περὶ διαλειπόντων πυρετῶν ἐγχειριδίῳ αὐτοῦ ἐν ἔτει 1836 τὴν ὕπαρξιν δοθιηνεντερικῶν ἀλλοιώσεων παρὰ θανοῦσιν ἐκ καταφανοῦς ἑλώδους πυρετοῦ· ἐν τῷ ἐν Φιλαδελφείᾳ γενομένῳ διεθνεῖ ἰατρικῷ συνεδρίῳ τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1876 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας ὁ Woodward ἐν ἐκτάσει ἀνέπτυξε τὸ ζήτημα τῆς τυφοελομιάνσεως σχετικῶς μὲ τὰς ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις παρατηρηθείσας περιπτώσεις.

Συνεπείᾳ τῶν σπουδαίων αὐτοῦ περιπτώσεων ἐγένετο δεκτὸν ὅτι ἡ τυφοελομίανσις δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς εἰδικὸς πυρετικὸς τύπος, ἀλλ' ἐφαίνετο ὡς προκύπτουσα ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ συνδυασμοῦ τῶν αἰτίων, ἅτινα παράγουσι τὴν ἑλομίανσιν καὶ τὴν δοθιηνεντερίαν. Σημειωτέον ἐπίσης, ὅτι οἱ μικτοὶ οὗτοι πυρετοὶ φαίνονται ἐπικρατήσαντες παρὰ τῷ Ρωσσικῷ στρατῷ κατὰ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων τελευταῖον αὐτοῦ πόλεμον, εἶτα παρὰ τοῖς Ἀγγλικοῖς στρατεύμασιν, ἅτινα κατέλαβον τὴν νῆσον Κύπρον, ἐν τῷ Γαλλικῷ στρατῷ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τύνιδος, κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἰταλῶν ἐν Ἀβυσσινίᾳ, ὡς καὶ τὴν τῶν Γάλλων ἐν Μαδαγασκάρῃ. Ἐν συνόψει οἱ τυφοελώδεις πυρετοὶ ἀναπτύσσονται, ἔνθα κοινῶς ἐνδημοῦσιν ἥ τε ἑλομίανσις καὶ ὁ τυφοειδὴς πυρετός.

Ὁ Ριζόπουλος παρεδέχετο, ὅτι πᾶς ἰσχυρὸς πυρετὸς ἑλειογενής, ὅταν συνοδεύηται ὑπὸ βαθείας ἀλλοιώσεως τῶν ἐκκρίσεων καὶ ὑπὸ ἰσχυρῶν γαστρεντερικῶν συμπτωμάτων, οἷα παρατηροῦνται συνήθως εἰς τοὺς ὑφεσίμους καὶ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετούς, δύναται παρατεινόμενος νὰ μετατραπῇ διὰ τῆς αὐτομολύνσεως – αὐτομιάνσεως—εἰς τυφώδη, καὶ ὅτι εἰς τοιαύτας περιπτώσεις ἡ μετατροπὴ ἢ μετάπτωσις τῆς νόσου γίνεται διὰ τῆς κατεργασίας σηπτικοῦ—τυφικοῦ—μιασμα-

τικοῦ στοιχείου — ἰοῦ — ἐν αὐτῷ τῷ ὀργανισμῷ, ἐξησθενημένῳ καὶ προδιατεθειμένῳ ὑπὸ τοῦ ἑλώδους μιάσματος.

Ἡ γνώμη αὕτη εἶνε πάντη ἀπορριπτέα, διότι πυρετὸς ἑλειογενὴς δὲν δύναται νὰ μεταμορφωθῇ δι' αὐτομιάνσεως εἰς τυφοειδῆ, καθ' ὅσον τόσον ἡ μία, ὅσον καὶ ἡ ἄλλη λοίμωξις αἰτιολογοῦνται ἀπὸ εἰδικῶν παραγόντων.

Ὡσαύτως ἡ θεωρία τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἡ ὑπὸ τοῦ Boudin θεμελιωθεῖσα δὲν ἔχει πλέον λόγον ὑπάρξεως καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰατρικῆς. Ἐπιδημίαι τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἀναπτυχθεῖσαι εἰς ἑλωδέστατα μέρη, ὡς καὶ πάσχοντες ἐξ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὀξείας καὶ ἐντόνου ἢ καὶ χρονίας, ὅτι προσεβλήθησαν ἐν ταὐτῷ καὶ ἐκ τυφοειδοῦς πυρετοῦ κλασικῆς μορφῆς, τοῦτο εἶνε ἀναντίρρητον, ἀποτελοῦσι δὲ ἀποδείξεις ἀναμφηρίστους διὰ τὴν καταδίκην τῆς θεωρίας τοῦ Boudin.

Στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἡμῶν πείρας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν στατιστικῶν τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιδημιῶν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ἐξάγομεν τ' ἀνωτέρω πορίσματα. Τὸ τί δὲ γίγνεται ἐν αἷς περιπτώσεσιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ κατὰ συγκυρίαν ἐμφωλεύουσι τό τε ἑλῶδες πλασμώδιον καὶ ὁ τυφικὸς βάκιλλος, τοῦτ' ἔστιν ἐὰν τὸ ἓν ἐπενεργῇ ἐξασθενίζον τὴν ἔντασιν τοῦ ἑτέρου ἢ ἀντιπεπονθότως, τοῦτο ἄγνωστον ἡμῖν. Δὲν δίδομεν δὲ καὶ μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ἐὰν κατὰ τὰς ἐπιδημίας ἢ καὶ κατὰ τὰ πολλὰ σποραδικὰ κρούσματα τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, προϋπάρχουσιν ἢ συνυπάρχουσιν ἢ μεθύστερον ἐπισυμβαίνουσι καὶ ἐπιδημίαι ἢ πολλαὶ σποραδικαὶ περιπτώσεις ἑλωδῶν πυρετῶν. Τοῦτ' ἔστι δὲν πιστεύομεν ἐξωτερικευτικὴν ἐπενέργειαν, ἀμοιβαίαν συνεξέλιξιν δῆλον ὅτι τῶν δύο μικροβίων, ἑλώδους καὶ τυφοειδοῦς.

Οἱ πρεσβεύοντες τὴν συνύπαρξιν τοῦ ἑλώδους ὑφεσίμου μετὰ τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, λέγει ὁ Καραμήτσας, στηρίζονται εἰς τὰ τυφικὰ ἕλκη καὶ τὸν ἐγκεχρωσμένον σπλῆνα, ἅτινα εὑρίσκουσιν ἐν νεκροτομαῖς τοιούτων κρουσμάτων. Ἀλλ' ἡ μελάνωσις τοῦ σπληνὸς ἀποδεικνύει μόνον ἑλώδη πάθησιν· ἡ δὲ συνύπαρξις καὶ ἡ παράλληλος πορεία καὶ τῶν δύο νόσων ἤθελεν ἀποδειχθῇ, ἂν διὰ τῆς ἐν καιρῷ ζωῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τοῦ αἵματος ἀπεδεικνύετο μελαναιμία, μετὰ θάνατον δὲ εὑρίσκοντο τὰ τυφικὰ ἐν τοῖς ἐντέροις ἕλκη. Ὁ τυφοειδὴς πυρετὸς δυνατὸν νὰ προσβάλλῃ ἀνθρώπους φέροντας ἐν ἑαυτῷ τὸ ἑλῶδες μίασμα ἢ διὰ παροξυσμῶν ἐκδηλωθὲν ἢ μήπω ἐκδηλωθέν. Ἐν τοιαύτῃ

δὲ περιπτώσει δυνατὸν νὰ ἐπέλθωσι παροξυσμοὶ διαλείποντες μάλιστα κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν, ὅπως τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ὅταν ἄλλα νοσήματα προσβάλλωσιν ἀνθρώπους φέροντας ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἑλῶδες μίασμα.

Ὁ τυφικὸς βάκιλλος συμπλεκόμενος μετὰ τοῦ ἑλοπαρασίτου καὶ συνεξελισσόμενος δέον νὰ ἐκδηλῶται διὰ κλινικῆς εἰκόνος πολλῷ βαρυτέρας ἐκείνης, ἣν μόνον τὸ αἱματοζωάριον ἢ ὁ βάκιλλος τοῦ Eberth παράγει. Γνωστὸν τυγχάνει ὅτι πρὸς παραγωγὴν μολυσματικῆς τινος νόσου οἱασδήποτε ἀνάγκη ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ μέσου, τοῦ μικροβίου δῆλον ὅτι καὶ τοῦ ἐδάφους ἀφ᾿ ἑτέρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ δυνηθῇ ν᾿ ἀστοχήσῃ ἢ ν᾿ ἀναπτυχθῇ ἀκωλύτως ἡ νοσηρὰ ἐξέλιξίς του. Ἐὰν τὸ μικρόβιον τοῦτο τυγχάνῃ ἐκ τῶν λεγομένων εἰδικῶν, εὐχερέστατα θέλει ἀναπτύξει τὴν ἐγκατάστασίν του διὰ τῶν νοσηρῶν ἀπεκκριμάτων αὐτοῦ. Ἐπερχομένου δὲ κατὰ τοῦ ὀργανισμοῦ νέου ἄλλου τοιούτου μικροβίου, ἐγκαθίσταται καὶ τοῦτο, ἀναζωογονεῖται, ἀναλάμπει εὐχερέστερον ἐξωτερικευόμενον ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ πρώτου εἰδικοῦ μικροβίου διὰ τῶν ἀπεκκριμάτων του μεταβολῆς, τῆς χημικῆς καὶ δυναμικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐνόσῳ ὑπάρχει ἡ ἀμοιβαιότης μεταξὺ τῶν ἀλληλοσυμμαχούντων, ἀλληλοσυνδυαζομένων μικροβίων· ἐνόσῳ ὅμως ἐπέρχεται ἀνταγωνισμὸς μεταξύ των, ὡς τὸ τοιοῦτον διαβλέπομεν μεταξὺ ἄνθρακος καὶ πυοκυανείου βακίλλου καὶ στρεπτοκόκκου, δαμαλίδος καὶ εὐλογίας κλπ., ἡ ἰώδης δύναμις θέλει παραστῇ ἐξασθενουμένη, καθόσον ἡ χημικὴ οὐσία τοῦ ἑνὸς ἐπιδρᾷ ἧττον τοξικῶς εἴτε ἐπὶ τῶν κυττάρων εἴτε ἐπὶ τοῦ ἑτέρου μικροβίου.

Ἆρά γε τοιοῦτόν τι νὰ συμβαίνῃ κατὰ τὸν λεγόμενον συνδυασμὸν ἑλειογενοῦς καὶ τυφοειδοῦς λοιμώξεως; Τοιοῦτόν τι δὲν τολμῶμεν ἀνενδοιάστως νὰ δεχθῶμεν, οὐχ ἧττον φρονοῦμεν ὅτι τόσον ὁ βάκιλλος τοῦ Eberth, ὅσον καὶ ἡ ἑλώδης μίανσις εἶνε ἐπιδεκτικὰ συνδυασμοῦ. Τὸν συνδυασμὸν δὲ τοῦτον τῶν διαφόρων μικροβίων εἰδικῶν νόσων καθ᾿ ἑκάστην παρὰ τῇ κλίνῃ βλέπομεν, ἐκπεσούσης ἤδη κατὰ πολὺ τῆς θεωρίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ ἐνίων μολύνσεων.

Ἀλλὰ τὸν συνδυασμὸν τῶν δύο τούτων νόσων δὲν βλέπομεν καὶ τόσον συχνόν, ὡς φρονοῦσιν οἱ Ἄγγλοι, παρ᾿ ἡμῖν τοὐλάχιστον. Ὁ ἀρχίατρος Μανοῦσος[1] Διευθυντὴς τοῦ Α´ Στρατιωτικοῦ Νοσοκομείου

---

[1] Πρακτικὰ Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1901 σελ. 89.

Ἀθηνῶν μῖξιν ἑλειογενοῦς καὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἅπαξ μόνον παρετήρησεν, ἐν τῇ περιπτώσει δὲ ταύτῃ, λέγει, κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ τύφου τὰ ἑλοπαράσιτα εἶχον ἐξαλειφθῇ ἐκ τῆς περιφερικῆς κυκλοφορίας, ὅπως ἀναφανῶσι κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν καὶ αὖθις.

Ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ τοιαῦται παρατηρήσεις δὲν ἐδημοσιεύθησαν. Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ εἴδομεν τὴν ἑλομίανσιν διαδεχομένην τὸν τυφοειδῆ πυρετὸν καὶ τἀνάπαλιν, ἐν τούτοις τὴν τυφοελομίανσιν (typho-malaria) πυρετικὴν μορφὴν μικτήν, ὡς ὑπονοοῦσι καὶ περιγράφουσιν αὐτὴν οἱ Ἄγγλοι, διστάζομεν νὰ ἀποδεχθῶμεν, διότι ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν οὐδέποτε παρετηρήσαμεν, ἢ μόνον τυφοειδῆ πυρετὸν ἐξελισσόμενον ἐπὶ ἑλονοσοῦντος. Μόλυνσις λοιπὸν ἡνωμένη, ὑπὸ ἑνιαῖον τοῦτ' ἔστι τύπον, παραγομένη δὲ ἐκ δύο εἰδικῶν νόσων ἀφοριζομένων ἀνατομοπαθολογικῶς καὶ κλινικῶς ὑπὸ σαφῶν χαρακτήρων καὶ ὑπὸ τύπον ἰδίας νόσου, φρονοῦμεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Πρῶτον διότι τὰ ἑλοπαράσιτα ἐξαφανίζονται πρὸς καιρὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τῆς περιφερείας, ὡς τοῦτο οὐ μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ παρατηρηταὶ ἐβεβαίωσαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἥ τε ἑλομίανσις καὶ ὁ τυφοειδὴς πυρετὸς ἔχουσιν ἑκάτερα ἰδίαν παθολογικὴν ὑπόστασιν καὶ ἰδίαν παθογένειαν, καὶ δὲν δύνανται ἑνούμενα ταῦτα νὰ παραγάγωσι τρίτην νόσον ἰδίαν τὴν τυφοελομίανσιν, ὡς νόσον αὐτοτελῆ, μὲ ἴδιον κλινικὸν τύπον. Τὰς ἐπιπλοκὰς δὲν ἀρνούμεθα, ἀλλὰ δὲν ἀποδεχόμεθα ὅτι ἐκ τῆς ἐπιμιξίας τῶν νόσων δύνανται νὰ παραχθῶσιν ἄλλαι ὑπὸ ἰδίαν ὑπόστασιν. Πράττοντες τοῦτο μεταπίπτομεν εἰς χάος, οὗτινος οὐδεὶς δύναται νὰ προγνωρίσῃ τὰς διαστάσεις. Ὡς λοιπὸν ἐπὶ ἑλομιάνσεως, παρεμπιπτουσῶν τῆς φυματιώσεως, τῆς ἱλαρᾶς, τῆς χολέρας, τῆς δυσεντερίας, τοῦ ὑποστρόφου πυρετοῦ, τῆς εὐλογίας, τοῦ ἐρυσιπέλατος καὶ λοιπῶν ἄλλων λοιμώξεων, δὲν δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν τρίτας νόσους ἰδίας, οὕτω, παρεμπίπτοντος τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἐπὶ ἑλονοσίας δὲν δύναται νὰ παραχθῇ τρίτη νόσος αὐτοτελής. Διὸ ὁ ὅρος (typho-malaria) πάντῃ ἀκατάλληλος εἶνε, ὡς θὰ ἦτο τοιοῦτος ἐὰν ἐλέγομεν καὶ ἑλοχολέρα, ἑλοδυσεντερία, ἑλοευλογία κ.λ.

Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἰταλῶν ἰατρῶν, ὡς ὁ Bacelli καὶ Ascoli, τοιαύτας πυρετικὰς μορφὰς δὲν παρετήρησαν. Ἡμεῖς εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, καθ' ἃς ἐπὶ ἑλονοσοῦντος δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ τυφοειδὴς πυρετὸς αὐτούσιος, φρονοῦμεν στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν ἡμετέρων μικροσκοπικῶν παρατηρήσεων, ὅτι ὁ ἕτερος τῶν παραγόντων μένει ἐν λαθροβιώσει

οὐδαμῶς δρῶν ἐπὶ τῶν ἀλλοιώσεων καὶ τῶν συμπτωμάτων τῆς πρωτογενοῦς λοιμώξεως εἴτε αὕτη ἦτο τυφοειδὴς πυρετὸς εἴτε ἑλειογενὴς λοίμωξις. Τοῦτο δ' ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν ἐρευνῶν ἁπάντων τῶν παρατηρητῶν. Οὕτω λ.χ. ὁ J. Lyon[1] παρετήρησε κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀναρρώσεως συνδεδυασμένης τυφοειδικῆς καὶ ἑλειογενοῦς μιάνσεως πυρετικοὺς παροξυσμούς, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὁποίων ἀνεῦρεν ἑλοπαράσιτα τριταίου (vivax). Ἀναφέρων δὲ καὶ 29 ἄλλας περιπτώσεις, ἐφ' ὧν ὅμως δὲν ποιεῖται μνείαν μικροσκοπικῶν ἐξετάσεων τοῦ αἵματος, ἐπάγεται, ὅτι κατὰ τὸν συνδυασμὸν τοῦτον αἱ κλινικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς ἑλονοσίας ἐφαίνοντο κατὰ διαφόρους περιόδους, πολλάκις μὲν ἐνσκήπτουσαι κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς νόσου, ἐνίοτε κατὰ τὴν διαδρομὴν αὐτῆς, συχνότατα δὲ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν. Πολλάκις ὅμως δὲν παρατηροῦμεν παρὰ τῇ κλίνῃ τῶν ἐκ τύφου πασχόντων καθ' ὅλην τὴν σταδιοδρομίαν τῆς νόσου νὰ παρεμπίπτωσι τοιαῦται πυρετικαὶ ἐξάρσεις μετὰ ῥίγους, ἀνυψώσεως τῆς θερμοκρασίας ἀποτόμου ἢ ὑφέσεως μεγάλης; Ποσάκις δὲ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν μάλιστα δὲν ἔχομεν πυρετικὰς κινήσεις πανομοιοτύπους πρὸς τὰ τρία κλασικὰ στάδια τοῦ διαλείποντος, χωρὶς νὰ μεσολαβῇ παντάπασιν ἡ ἑλονοσία, ἐπὶ γνησίου καὶ μόνου τυφοειδοῦς πυρετοῦ;

Ὁ J. Da Costa[2] ἀναφέρων 10 περιπτώσεις τυφοελώδους πυρετοῦ, ἐπιβεβαιωθείσας διὰ τῆς θετικῆς ἀντιδράσεως τοῦ Widal, ἀνεῦρε κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν τὰ ἑλοπαράσιτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ καλοήθους τριταίου (vivax).

Ὁ C. Craig[3] ἀναφέρει περίπτωσίν τινα ἐπὶ ἀσθενοῦς ἰατροῦ καθ' ἣν μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς νόσου ἀνεῦρε τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ τεταρταίου.

Ὁ Stengel[4] ἀναφέρει δύο περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀνεῦρε κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ τριταίου.

Ὁ Gollman[5] παρετήρησε περίπτωσιν, καθ' ἣν ἀνεῦρε τὰ ἑλοπαράσιτα τὰς δύο μόνον πρώτας ἡμέρας τῆς τυφικῆς λοιμώξεως.

Πάντες λοιπὸν οὗτοι οἱ παρατηρηταί, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀναφέρουσι περιπτώσεις, δι' ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ ἕτερος τῶν παραγόντων μένει λαθροβιῶν.

---

[1] American Journ. of. Med. Sciences Ἰανουάρ. 1899
[2] Philadelphia Med. Journ. Μάϊος 1899.
[3] Philadelphia Med. Journ. Ἰούν. 1899.
[4] Philadelphia Med. Journ. Φεβρ. 1899.
[5] Médical Rec. 7βρ. 1898.

Αἱ τοῦ *Vincent*[1] καὶ *Mac Naught*[2] μικροσκοπικαὶ ἔρευναι, εἰ καὶ εἶνε ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι πρὸς τὰς τοῦ *Rho*[3] (τοῦ κατὰ τὴν ἐν Ἀβυσσινίᾳ ἐκστρατείαν ἀνευρόντος ἐπὶ ἑλοτυφώσεως τὰ ἑλοπαράσιτα) ὡς καὶ πρὸς τὰς τοῦ *Pasquale* (τοῦ ἀνευρόντος μόνον τὸν βάκιλλον τοῦ *Eberth* καὶ τοῦτον ἐπὶ δύο μόνονπεριπτώσεων), ἀποδεικνύουσιν οὐχ ἧττον τὸ σπανίως μέν, ἀλλὰ καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ταὐτοχρόνου ἐξελίξεως τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ τῶν βακίλλων τοῦ *Eberth*, ἀλλὰ τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἐπὶ ἑλςμολυνθέντων δὲν ἀνευρίσκομεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἄνευ οὐδεμιᾶς κλινικῆς ἐκδηλώσεως ; Ἡ παρουσία τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἀπόδειξιν τῆς συνεξελίξεως τῆς ἑλομιάνσεως παραλλήλως πρὸς τὸν τυφοειδῆ πυρετόν, ταύτην ἀποτελεῖ μόνον ἡ ἀνεύρεσις σχιζογονικῶν μορφῶν τῶν ἑλοπαρασίτων, παρασιτικῶν μορφῶν μαρτυρουσῶν τὸν κύκλον τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν. Τοιαύτας περιπτώσεις ἡμεῖς δὲν παρετηρήσαμεν, ἄγνωστον ἂν κατὰ σύμπτωσιν ἢ μὴ ἀλλὰ ἀνεύρομεν μόνον κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἤτοι κατὰ τὴν ἀπόληξιν τῆς νόσου. Τὰ γεγονότα δὲ ταῦτα ἀποδεικνύουσι πλήρως τὴν γνώμην ἡμῶν, φρονούντων, ὅτι κατὰ τὴν τυφοελομίανσιν (*typho-malaria*) ὁ ἕτερος τῶν δύο παραγόντων καὶ συνηθέστερον ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις διατελεῖ ἐν λαθροβιώσει, ἐνόσῳ ἐξελίσσεται ὁ τυφοειδὴς πυρετός. Ἑπομένως πᾶσαι αἱ περιπτώσεις αἱ φερόμεναι ὑπὸ τὸ ὄνομα τυφοελώδεις πυρετοὶ δὲν ἀποτελοῦσι τύπον ἰδίας νόσου, ἀλλ' εἶνε τυφοειδεῖς μὲν πυρετοί, ἐξελισσόμενοι ἐπὶ ἐδάφους φέροντος τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν, ἐνόσῳ ἡ ἀντίδρασις τοῦ *Widal* εἶνε θετική, κωλοβακιλλικοὶ δὲ ἢ παρατυφικοὶ ἢ οἱασδήποτε ἄλλης φύσεως, ἀναπτυσσόμενοι ἐπὶ ἐδάφους ἑλομολυσμένου, ἐνόσῳ τὰ τεχνητὰ μέσα ἀποδεικνύουσι τοῦτο. Ἀλλὰ μήτοι καὶ ἡ ἀντίδρασις τοῦ *Widal* ἢ ἡ ἀντίδρασις ἐπὶ τῶν παρατυφικῶν εἶνε πάντοτε ἀποδεικτική ; Μήτοι θετικὰ ἀποτελέσματα, θετικὴν δῆλον ὅτι ἀντίδρασιν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐπὶ ἀρρώστων, οἵτινες πρὸ χρόνου ἱκανοῦ ἀνέλαβον ἐκ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ὡς λέγει καὶ ὁ *Baccelli* ; Ὅθεν πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ θέματος, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς συνεξελίξεως ἑλο-

---

1 Mercredi Médical 1895.
2 Brit. Médic. Journ. 10 Nov. 1900.
3 Rho. Maladies prédominantes aux pays chauds

μιάνσεως καὶ τύφου, προβάλλουσι τόσα ζητήματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ διορατικότης τοῦ παρατηρητοῦ δέον νὰ ᾖ ὀξυτάτη.

Κλινικὴ εἰκὼν κατὰ τοὺς Ἄγγλους τῆς τυφοελομιάνσεως (typho-malaria).

Ἡ διαδρομὴ τῆς τυφοελομιάνσεως, ὡς περιγράφουσι ταύτην οἱ Ἄγγλοι, εἶνε οὐχὶ ἡ τοῦ κλασικοῦ τύφου, τὸν τυφοελώδη τοῦτον πυρετὸν διακρίνει τὸ ποικίλον τῆς θερμομετρικῆς κλίμακος. Ἐπὶ τῶν ἀκμαίων ὀργανισμῶν, ἐφ᾽ ὧν ἡ ἑλονοσία δὲν κατέλιπεν ἔτι βαθέα ἴχνη, εἰσβάλλει ἡ νόσος ὑπὸ τύπον διαλείποντα, μεθ᾽ ὃ ὁ πυρετὸς ἀκολουθεῖ τὸν συνεχῆ τύπον. Ἐπὶ τῶν ἑλοκαχεκτούντων ἡ θερμομετρικὴ κλῖμαξ οὐδὲν τὸ κανονικὸν ἐμφαίνει, ἐνίοτε παρατηροῦμεν ὑπερθερμίαν διαρκοῦσαν δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας μόνον, οὐδεμία περίοδος ἀκμῆς ἢ παρακμῆς, ἐξάρσεις πυρετικαὶ ἀπότομοι, καὶ ἐν συνόλῳ ὁ πυρετὸς οὐδένα τυπικὸν χαρακτῆρα δεικνύει. Ἐνίοτε μάλιστα ἐνῷ ἡ τυφώδης εἰκὼν διατρέχει τὰ στάδιά της, ἀντὶ ὑπερπυρεξίας τοὐναντίον παρατηροῦμεν ὑποθερμίαν.

ΠΙΝΑΞ 59ος

Θερμομετρικὸν διάγραμμα τυφοελώδους πυρετοῦ ἐπὶ ἐλαφρῶς ἑλομολυσμένου. Le Dandec.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀνώμαλον πορείαν τῆς θερμοκρασίας, τὰ τυφώδη συμπτώματα, τὸ παραλήρημα καὶ ἡ ὅλη κλινικὴ εἰκὼν τοῦ

τύφου, εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἀπαντᾷ, ἀδιαφόρως πρὸς τὴν ὑπερθερμασίαν ἢ ὑποθερμίαν. Ὁ δὲ θάνατος δυνατὸν νὰ ἐπέλθῃ ἀπὸ τῆς τρίτης μέχρι τῆς δωδεκάτης ἡμέρας. Οἱ διαφυγόντες τοῦτον ἀναρρώννυσι βραδύτατα καὶ ἐπιπόνως, ὡς ὑφιστάμενοι ἐπανειλημμένους παροξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν.

Μικροσκοπικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν συνεχῶν πυρετῶν.

Οἱ πλειότεροι τῶν συγγραφέων φρονοῦσιν, ὅτι οἱ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ὀφείλονται εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ βαρέος τριταίου ἢ θερινοφθινοπωρινοῦ (praecox), ἐκ τῶν ἡμετέρων παρατηρήσεων προκύπτει τὸ γεγονός, ὅτι οἱ συνεχεῖς πυρετοὶ δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς ὡρισμένον εἶδος ἑλοπαρασίτου. Συνηθέστερον μὲν ἀνευρίσκομεν ἐπὶ τούτων τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ θερινοφθινοπωρινοῦ, οὐχ ἧττον ποσῶς δὲν ὑστερεῖ καὶ τὸ παράσιτον τοῦ καλοήθους τριταίου (vivax), ὅπερ ἀνευρίσκομεν οὐ μόνον εἰς ἠπίας περιπτώσεις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐντόνων ἔτι καὶ παρατεταμένων συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Σπανιώτερον οἱ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ὀφείλονται καὶ εἰς μικτὰς μολύνσεις praecox μετὰ vivax.

Ὁ Billet ἐπὶ 34 περιπτώσεων συνεχῶν πυρετῶν, ἃς ἐσπούδασεν ἐν Κωνσταντίνῃ τῆς Ἀλγερίας, παρετήρησε τὰς 28 ὀφειλομένας εἰς τὸν praecox καὶ τὰς 6 εἰς τὸν vivax.

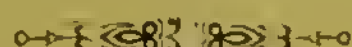
Ὁ Dellys ἐπὶ 28 περιπτώσεων συνεχῶν πυρετῶν, ἃς ἐσπούδασεν ὁμοίως ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐπὶ τῶν 23 μὲν ἀνεῦρε τὸ ἑλοπαράσιτον praecox, ἐπὶ 5 δὲ τὸν vivax. Ἐπὶ 4 περιπτώσεων τυφοελωδῶν πυρετῶν (typho-malaria) εἰς δύο μὲν ἀνεῦρε τὸν praecox, εἰς δύο δὲ τὸν vivax.

Ἡμεῖς ἐπὶ 49 περιπτώσεων ἀνεύρομεν εἰς 38 τὸν praecox, εἰς 9 τὸν vivax, καὶ εἰς 2 μόλυνσιν μικτὴν (praecox-vivax).

Ἐπὶ 37 δὲ περιπτώσεων, ἐφ᾿ ὧν τὸ αἷμα ἐξητάσαμεν οὐχὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν συνεχῶν πυρετῶν, ἀλλ᾿ ἡμέρας πολλὰς μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τούτων, καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξελίξεως διαλειπόντων πυρετῶν, ἀνεύρομεν εἰς 28 μὲν τὸν praecox, εἰς 8 δὲ τὸν vivax, καὶ εἰς 1 μόλυνσιν μικτὴν (praecox-vivax).

Ἐν ὅλῳ λοιπὸν ἐπὶ 152 περιπτώσεων ἑλειογενῶν συνεχῶν πυρετῶν.

119	ὠφείλοντο εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον	praecox	ἤτοι 78 %
30	» » »	vivax	» 19 %
3	» » μόλυνσιν μικτὴν	(praecox-vivax)	» 2 %
152			

ΕΛΕΙΟΓΕΝΗΣ ΚΑΧΕΞΙΑ

Ἑλειογενῆ καχεξίαν *καλοῦμεν παθολογικὴν κατάστασιν ποικίλην τὴν κλινικὴν εἰκόνα καὶ καθ' ἣν ὁ ὀργανισμὸς πεποτισμένος ὢν ἐκ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, συνήθως μετὰ σειρὰν παροξυσμῶν, ἀλλοιοῦται βαθέως, μαραίνεται, γηράσκει πρὸ τῆς ἡλικίας του καὶ καχεκτεῖ χωρὶς νὰ δύναται ἔστιν ὅτε νὰ ἀντιδράσῃ.*

Ἡ παθολογικὴ κατάστασις αὕτη γνωστὴ ἔκπαλαι ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων καὶ ἐνῷ ὁ Ἱπποκράτης περιγράφων τὰς ἑλειογενεῖς νόσους, οὐδαμοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀναφέρει τὸν ὅρον ἑλειογενὴς ἢ ἑλώδης καχεξία, οὐχ ἧττον περιγράφει ταύτην ὡς νόσον τοῦ σπληνὸς καὶ ὡς ὕδρωπα τῆς μήτρας.

«Τοῖσι δὲ πίνουσι σπλῆνας μὲν ἀεὶ μεγάλους εἶναι καὶ μεμυωμένους καὶ τὰς γαστέρας σκληράς τε καὶ λεπτὰς καὶ θερμάς» [1].

Καὶ ἀποδίδει μὲν τὴν αἰτίαν εἰς τὴν πόσιν τῶν στασίμων, τῶν λιμναίων, τῶν ἑλωδέων, τῶν θερμῶν ὑδάτων, φρονεῖ δ' ὅτι εἰς ταύτην ἄγουσι κατ' ἐξοχὴν οἱ τεταρταῖοι ἕνεκα τῆς μακροτάτης αὐτῶν πορείας, καὶ μάλιστα οἱ κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀπαντῶντες «οἱ πρὸς τὸν χειμῶνα ξυνάπτοντες», ὁπότε «καὶ πυρετοὶ τεταρταῖοι καὶ πλανῆτες καὶ σπλῆνες καὶ ὕδρωπες» [2].

Τὴν κλινικὴν εἰκόνα τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας ὡς ἑξῆς περιγράφει ὁ Ἱπποκράτης.

«Ὁκόσοι σπλῆνα ἔχουσι μέγαν, ὅσοι μὲν εἰσι χολώδεις, κακόχροοί τε γίνονται καὶ κακελκέες καὶ δυσώδεις ἐκ τοῦ στόματος καὶ λεπτοί... πάσχει γοῦν ὑπὸ τούτου τοῦ νοσήματος τάδε· ἡ γαστὴρ φυσᾶται, μετὰ καὶ ὁ σπλὴν οἰδέος καὶ σκληρός ἐστι, καὶ ὀδύναι ὀξεῖαι ἐμπίπτουσιν εἰς τὸν σπλῆνα, ἡ καὶ χροιὴ τρέπεται, καὶ ὁρᾶται μέλας, ἔπωχρος, σιδιο-

---

[1] Ἱπποκράτης. Περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων τόμ. β' σελ. 26.

[2] Ἱπποκράτης. Ἀφορισμός. Τμ. 3ον. Τόμος 4ος σελ. 496.

ειδής, καὶ ἐκ τοῦ ὠτὸς κακὸν ὄζει, καὶ τὰ οὖλα κακὸν ὄζει, καὶ τ᾽ ἀπὸ τῶν ὀδόντων ἀφίσταται, καὶ ἐκ τῶν κνημέων ἕλκεα ἐκρήγνυται, ὁκοῖά περ ἐπινυκτίδες, τὰ καὶ γυῖα λεπτύνεται, καὶ ἡ κόπρος οὐχ ὑποχωρέει» [1].

Καὶ ἀλλαχοῦ, «Πρὸς δὲ τουτέοισι καὶ ὑδρωπές τε πλεῖστοι γίνονται καὶ θανατωδέστατοι· τοῦ γὰρ θέρεος δυσεντερίαι πολλαὶ ἐμπίπτουσι, καὶ διάρροιαι καὶ πυρετοί τε τεταρταῖοι πολυχρόνιοι· ταῦτα δὲ τὰ νοσήματα μυκηνθέντα, τὰς τοιαύτας φύσιας ὕδρωπας καθίστησι καὶ ἀποκτείνει. . . . Μάλιστα μὲν τοῖσιν ἀνδράσι κίρσοι καὶ ἕλκεα ἐν τῇσι κνήμῃσιν, ὥστε τὰς τοιαύτας φύσιας οὐχ οἷόν τε μακροβίους εἶναι, ἀλλὰ προγηράσκειν τοῦ χρόνου τοῦ ἱκνευμένου. . . . Τῇσι δὲ γυναιξὶν οἰδήματα ἐγγίγνονται, καὶ φλέγμα λευκόν, καὶ ἐν γαστρὶ ἴσχουσι μόλις, καὶ τίκτουσι χαλεπῶς» [2].

Συχνότης τῆς παρ᾽ ἡμῖν ἑλειογενοῦς καχεξίας.

Ἡ ἑλειογενὴς καχεξία παρ᾽ ἡμῖν συχνῶς ἀπαντᾷ, πιθανῶς μάλιστα ἡ μορφὴ αὕτη μετὰ τοὺς διαλείποντας νὰ ἀπαντᾷ συχνότερον πάσης ἄλλης. Ἐὰν δὲ μάλιστα λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψει, ὅτι ἐν ταῖς στατιστικαῖς θνησιμότητος μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν παρεμβάλλονται, κατὰ τὴν πρώτην μάλιστα παιδικὴν ἡλικίαν, πλεῖστα νοσήματα ξένα πάντῃ πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, ἐξ οὗ τὸ ἄθροισμα τῶν κακοήθων πυρετῶν ἐξογκοῦται, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ὅτι πολλαὶ ἐλαφραὶ μορφαὶ τυφοειδῶν, παρατυφικῶν, κωλλοβακιλλικῶν πυρετῶν καὶ αὐτομιάνσεων, ἐκλαμβάνονται ὡς συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοί, ἀσφαλῶς αἱ ἑλειογενεῖς καχεξίαι παρ᾽ ἡμῖν ὡς πρὸς τὴν συχνότητα κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τοὺς διαλείποντας πυρετούς. Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην ὡς ὀρθὴν ἀποδεικνύουσιν αἱ στατιστικαὶ νοσηρότητες τῶν διαφόρων νοσοκομείων, θεραπευτηρίων, τῆς ἀστυκλινικῆς, καὶ τῶν πολυκλινικῶν, διότι κατὰ ταύτας αἱ ἑλειογενεῖς καχεξίαι ἀναλογοῦσι 2 πρὸς 100 πάσχοντας ἐκ διαλειπόντων. Κατὰ δὲ τὰς πληροφορίας τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἰατρῶν αἱ καχεξίαι ἀναλογοῦσι 17 πρὸς 100 διαλείποντας. Κατά τινα δὲ δημοσιευθεῖσαν στατιστικὴν ἡμῶν ἐν τοῖς Πεπραγμένοις τοῦ Συλλόγου πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων [3] ἐπὶ 144709 περιπτώσεων διαφόρων

---

1 Ἱπποκράτης. Περὶ χυμῶν.
3 Ἱπποκράτης. Περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων.
3 Ἔτος Α′ καὶ Β′ 1907 σελ. 129—130.

μορφῶν ἑλονοσίας αἱ ἑλειογενεῖς καχεξίαι ἀναλογοῦσιν ὡς ἑξῆς:

Διαλείποντες	132662	91,67 %
Συνεχεῖς	8688	6 %
Κακοήθεις	397	0,27 %
Αἱμοσφαιρινουρικοὶ	133	0,09 %
Ἑλειογενεῖς καχεξίαι	2829	1,95 %
	144709	

Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πρὸς τὸν Σύλλογον πρὸς περιστολὴν τῆς ἑλονοσίας πληροφοριῶν κατὰ τὸ ἔτος 1907 ἐπὶ 17667 περιπτώσεων διαφόρων μορφῶν ἑλονοσίας αἱ ἑλειογενεῖς καχεξίαι ἀναλογοῦσιν ὡς ἑξῆς:

Διαλείποντες	11841	67 %
Συνεχεῖς	2125	12,02 %
Κακοήθεις	470	2,66 %
Αἱμοσφαιρινουρικοὶ	218	1,23 %
Ἑλειογενεῖς καχεξίαι	3013	17 %
	17667	

Ἀπαντᾷ δὲ κατὰ κανόνα ἡ ἑλειογενὴς καχεξία ὅπου εἶνε καὶ αἱ μᾶλλον βαρεῖαι ἑλειογενεῖς ἑστίαι. Οὕτω λ.χ. εἰς τὸν ἑλωδέστατον δῆμον Δαφνουσίων τὰ $^2/_3$ τῶν κατοίκων πάσχουσιν ἐξ ἑλειογενοῦς καχεξίας (Α. Δ. Μανωλίδης). Εἰς τὸν δῆμον Λευκιμμαίων καὶ δὴ εἰς τὸ χωρίον Μελύκια ἐπικρατεῖ ἡ ἑλειογενὴς καχεξία εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν (Α. Θ. Βούλγαρης). Εἰς τὸν ἑλωδέστατον δῆμον Ὀρχομενίων, ἔνθα μετὰ τοῦ Ross εἰς τὸ χωρίον Μοῦλκι παρετηρήσαμεν μεγαλοσπληνίας τύπου Kala-azar τῶν Τροπικῶν, ἡ ἑλειογενὴς καχεξία, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Γ. Δογαρόπουλος, εἶνε συχνοτάτη. Εἰς τὸν ἑλωδέστατον δῆμον Παμίσου πάντες ἔχουσι τὸν σπλῆνα διωγκωμένον (Δ. Μ. Ἀλεβῖζος). Εἰς Φάρσαλα ἡ ἑλειογενὴς καχεξία εἶνε συχνοτάτη (Β. Εὐαγγελόπουλος). Εἰς τὸν δῆμον Οἰχαλίας συχνότεραι μορφαὶ εἶνε αἱ τῶν διαλειπόντων καὶ αἱ τῶν ἑλειογενῶν καχεξιῶν (Λ. Σκλήρης). Εἰς τὸν δῆμον Εὔας σχεδὸν πάντες οἱ κάτοικοι φέρουσι τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν (Γ. Κ. Σταυρόπουλος). Εἰς τὸν δῆμον Ἀρήνης τὰ $^3/_4$ τῶν κατοίκων πάσχουσιν ἐξ ἑλειογενοῦς καχεξίας (Α. Τζαμαλοῦκος). Εἰς Ἀντίπαρον ἡ ἑλειογενὴς καχεξία μετὰ τῆς ὑπερμεγέθους ἐξογκώσεως τῶν ὑποχονδρίων σπλάγχνων εἶνέ τι σύνηθες καὶ παροιμιῶδες (Ι. Μάτσας). Εἰς τὰ χω-

ρία τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσης ἡ ἑλειογενὴς καχεξία ἀποτελεῖ τὸν κανόνα (Θ. Ἰωαννίδης). Εἰς τὸν δῆμον Νηλείας κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1906 οἱ πλειότεροι θάνατοι ὠφείλοντο εἰς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν (Σταματόπουλος). Εἰς τὸν δῆμον Μεσοχωριτῶν ἡ ἑλειογενὴς καχεξία παρὰ τοῖς παισὶν εἶνε συχνοτάτη καὶ τὰ πλεῖστα ἀποκτείνει (Γ. Ν. Καψοκαβάδης).

Πλείστας τοιαύτας μαρτυρίας ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, καθ' ἃς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἑλειογενὴς καχεξία παρ' ἡμῖν εἶνε συχνοτάτη, ὡς λ. χ. εἰς τὸ Φθιωτικὸν πεδίον καὶ δὴ εἰς θέσεις τινάς, ὡς εἰς τὸ χωρίον Μεγάλη βρύσις, ἔνθα οἱ πλεῖστοι τῶν χωρικῶν εἶνε ἑλοκαχέκται.

Ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὅσα ἀνεφέραμεν, εἰς ὅσα μέρη δὲν ὑπάρχουσιν ἑλειογενεῖς ἑστίαι καὶ ἡ ἑλονοσία εἶνε ἀραιά, ἑλειογενεῖς καχεξίαι δὲν παρατηροῦνται. Οὕτω λ.χ. εἰς τὴν νῆσον Ὕδραν ἀπηλλαγμένην ἑλειογενῶν ἑστιῶν ἡ ἑλειογενὴς καχεξία εἶνε νόσημα ἄγνωστον (Ε. Γ. Παπαδόπουλος). Εἰς τὸν δῆμον Κυθήρων, ἔνθα δὲν ἀπαντῶσιν ἑλειογενεῖς πυρετοὶ τοπικῆς προελεύσεως, ἑλειογενεῖς καχεξίαι δὲν παρατηροῦνται (Δ. Καλούτσης, Σ. Νικηφοράκης). Εἰς τὸν δῆμον Αἰγιάλης ἐξαφανισθέντων τῶν ἑλῶν πρὸ 15ετίας καὶ ἐκλειψάντων τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, οὐδέποτε ἔκτοτε παρετηρήθη ἑλειογενὴς καχεξία (Κ.Δ. Σῖμος). Ὁμοίως καὶ εἰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὡς καὶ εἰς τὰ ὑψηλὰ χωρία τὰ ἱδρυμένα εἰς ὕψος ἄνω τῶν 1000 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, αἱ ἑλειογενεῖς καχεξίαι δὲν παρατηροῦνται. Κατ' ἀκολουθίαν ὅπου ἔχομεν ἑλειογενεῖς ἑστίας καὶ οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐνδημοῦσιν, ἐκεῖ ἀναλόγως τῆς ἐνδημίας παρατηρεῖται καὶ ἡ συχνότης τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Ὅθεν ἡ ἔκτασις τῆς ἐνδημίας εὑρίσκεται εἰς εὐθὺν λόγον πρὸς τὴν συχνότητα τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας.

Ἡλικία. Ἡ ἑλειογενὴς καχεξία ὀφείλεται εἰς ἀτελῶς γιγνομένην θεραπείαν, συνηθέστερον δὲ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς νόσου καὶ τὴν πλήρη ἀπὸ τῆς κινίνης ἀποχήν. Εἰς ταῦτα δ' ἀληθῶς συμβάλλει τὰ μέγιστα ἡ λαθραία ἑλονοσία, ἐξ ἧς δηλητηριαζόμενος ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀνύποπτος ὢν φέρεται μοιραίως πρὸς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν χωρὶς νὰ ὑποβληθῇ εἰς θεραπείαν τινά. Παρατηρεῖται δ' ἡ ἑλειογενὴς καχεξία ἰδιαίτατα μεταξὺ τῶν μονίμως διαμενόντων εἰς τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας, μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων, τῶν ἰθαγενῶν οὕτως εἰπεῖν κατοίκων τῶν ἑλωδῶν χωρῶν, ἐξαιρετικῶς δὲ μεταξὺ τῶν προσωρινῶς διατριβόντων.

Καὶ προσβάλλει μὲν ἡ νόσος πᾶσαν ἡλικίαν, κατὰ δὲ τὸν παρατηρητικώτατον Ἱπποκράτην «τοῖς πρεσβυτέροισι τῶν παιδίων καὶ πρὸς τὴν ἥβην προσάγουσιν» [1].

Ὁ Μιτσιάλης ἐκ Παξῶν παρετήρησεν ὅτι πάσχουσιν ἐξ ἑλειογενοῦς καχεξίας τὰ παιδία ἰδίᾳ τὰ μεταξὺ 1—5 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν. Ὁ δὲ Δ. Ἀλβανίτης ἀναφέρει ὅτι ἐν τῷ δήμῳ Λευκαδίων πλέον τοῦ ἡμίσεος ἀριθμοῦ τῶν παιδίων φέρουσι τὸν τύπον τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Κατὰ τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων παρετηρήσαμεν μεταξὺ τῶν παιδίων ἡλικίας 3—8 ἐτῶν εἰς ἀναλογίαν 39 %, εἰς δὲ τὰ ἄγοντα ἡλικίαν μεταξὺ 9—18 ἐτῶν εἰς ἀναλογίαν 33 % ὡς ἑξῆς :

Ἡλικία	Περιπτώσεις
Θηλάζοντα	4
Ἐτῶν 1	4
» 2	10
» 3	19
» 4	28
» 5	29
» 6	27
» 7	26
» 8	22
» 9	9
» 10	10
» 11	6
» 12	21
» 13	11

Ἡλικία	Περιπτώσεις
Ἐτῶν 14	16
» 15	11
» 16	21
» 17	12
» 18	11
» 19	1
» 20	5
» 21	2
» 22	4
» 23	4
» 24	4
» 25	7
» 27	5
» 28	3

Ἡλικία	Περιπτώσεις
Ἐτῶν 30	9
» 32	6
» 33	1
» 34	3
» 35	3
» 36	2
» 38	2
» 39	1
» 40	10
» 42	1
» 45	5
» 48	1
» 65	1
» 70	2

Ἡ ἑλειογενὴς καχεξία, ὡς δὲν φείδεται οὐδεμιᾶς ἡλικίας, οὕτω δὲν φείδεται οὐδὲ τοῦ φύλου, ἐν τούτοις εἶνε ἀληθές, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκτὸς τῶν παιδίων καὶ μεταξὺ τῶν γυναικῶν ἰδίᾳ παρατηρεῖται αὕτη, τοῦτο δὲ παρετήρησε καὶ ὁ ἐκ Πεταλιδίου Δ. Μαρκόπουλος.

Κλινικαὶ μορφαὶ τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. *Ἡ ἑλειογενὴς καχεξία εἰσβάλλει κατὰ δύο τρόπους.*

α΄) ἄνευ παροξυσμῶν ἐκδήλων,

β΄) διὰ λανθανούσης λοιμώξεως ἐκδηλουμένης διὰ πυρετίων,

γ΄) μετὰ σειρὰν ἐπανειλημμένων πυρετικῶν περιόδων.

---

[1] Ἀφορισμὸς 27 τμῆμα 3ον

Κατὰ τὸν α΄ καὶ β΄ τρόπον ἡ λοίμωξις προκαλεῖται πρωτοπαθῶς, κατὰ τὸν γ΄ τρόπον δευτεροπαθῶς.

Πρωτοπαθῶς προσβάλλονται μᾶλλον τὰ παιδία, διότι εἰς ταῦτα ἀνευρίσκομεν συχνῶς τὰ ἑλοπαράσιτα, εἰς ἔνια δὲ τούτων καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς κλινικῆς εἰκόνος ἐκδηλούσης τὴν λοίμωξιν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐξελίσσεται δ᾽ ἡ ἑλειογενὴς καχεξία μικρὸν κατὰ μικρόν, ἀναπτυσσομένη μετὰ χρόνον πολὺν μεταξὺ τῶν μονίμων κατοίκων, μεταξὺ τῶν χωρικῶν, τῶν ἀπαύστως διατελούντων ὑπὸ τὰς ἐπηρείας τῶν ἐπανειλημμένων λοιμώξεων, ὑπὸ τύπον δῆλον ὅτι χρόνιον. Οὐχ ἧττον ἀπαντῶσι καὶ ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις, καθ᾽ ἃς ἡ νόσος ἀναπτύσσεται ἐξ ἀπίνης ὑπὸ τύπον ὀξύν. Τοῦτο δὲ παρετηρήσαμεν οὐχὶ σπανίως μεταξὺ ἀνθρώπων προσκαίρως διαμεινάντων εἰς ἑλειογενεῖς ἑστίας ἢ παραθερισάντων εἰς τὰς θέρμας τῶν λουτρῶν Αἰδηψοῦ καὶ Ὑπάτης, σπανιώτερον δὲ καὶ μεταξὺ τῶν μονίμων κατοίκων, ὁπόταν ὅμως ἀναπτύσσωνται ἐκτεταμέναι ἢ ἔντονοι ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Μεταξὺ 286 περιπτώσεων καχεξιῶν, ἃς ἐσπουδάσαμεν κατὰ τὰς διαφόρους ἐπιδημίας τοῦ 1905 – 1907, αἱ 204 περιπτώσεις ἀφορῶσιν εἰς καχεξίας προσφάτους, αἱ δὲ λοιπαὶ 82 εἰς καχεξίας πρὸ πολλῶν ἐτῶν χρονολογουμένας. Τούτων αἱ μὲν 25 ἀνεπτύχθησαν ἐξ ἀπίνης, οὕτως εἰπεῖν; μετὰ 2 ἢ 3 παροξυσμοὺς σαφεῖς, αἱ 40 μετὰ ἀριθμόν τινα ἐπανειλημμένων παροξυσμῶν ἐξελιχθέντων ἐντὸς 20 ἡμερῶν καὶ μετὰ τὴν πάροδον τῶν ὁποίων παρετηρήσαμεν ἐγκαταστὰν τὸ α΄ στάδιον τῆς καχεξίας, αἱ 60 ἀνεπτύχθησαν μετὰ μακρότερον χρονικὸν διάστημα κυμαινόμενον μέχρι 30 ἡμερῶν, καθ᾽ ὃ ἐπανειλημμένοι παροξυσμοὶ ἐξειλίχθησαν, αἱ δὲ λοιπαὶ 69 μετὰ πάροδον ἑνὸς μέχρι τριῶν μηνῶν.

Τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας ἀπὸ κλινικῆς ἀπόψεως ὁ Θεοφανίδης διακρίνει δύο μόνον μορφάς, τὴν μετρίαν καὶ τὴν βαρεῖαν ἢ προωδευμένην. Εἰς τὴν διάκρισιν δὲ ταύτην περιλαμβάνει πάσας μὲν τὰς πολυμόρφους καὶ πολυποικίλας τῆς νόσου μορφάς, τῶν ὁποίων δ᾽ ὅμως ὁ Καραμήτσας ὡς κυριωτέρας διακρίνει τὰς ἑξῆς τέσσαρας:

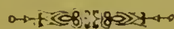
α΄) τὴν συνήθη, β΄) τὴν αἱμορραγικήν, γ΄) τὴν μετὰ μελανώσεως, δ΄) τὴν μετὰ διαθέσεως εἰς αἱμοσφαιρινουρίαν.

Ὁ Quennec παρατηρήσας μέγαν ἀριθμὸν καχεξιῶν εἰς Μαδαγασκάρην διακρίνει τούτων δύο μορφάς.

Τὴν ὑγρὰν καχεξίαν καὶ τὴν ξηράν.

Ἡμεῖς διακρίνομεν τρεῖς μορφὰς ἢ μᾶλλον τρία στάδια τῆς καχε-

ξίας. Τὸ πρῶτον στάδιον τὸ καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν ἠπίαν μορφήν, τὸ δεύτερον τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν μετρίαν, καὶ τὸ τρίτον στάδιον τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν ἔντονον ἢ βαρεῖαν μορφήν.

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Α΄ Στάδιον (Μορφὴ ἠπία). *Συνήθως μετά τινας παροξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὁποίων δὲν ἐγένετο χρῆσις τῆς κινίνης ἢ καὶ ἀτελὴς θεραπεία, ὁ πάσχων ἄρχεται ὠχριῶν, τὸ δέρμα αὐτοῦ ἀναιμικὸν λαμβάνει ὄψιν κηρώδη, ὑπὸ τὴν μαρασμώδη δὲ καὶ τὴν ἄτονον ταύτην χροιὰν τῆς ἀναιμίας παραμένει ὁ πάσχων ἐπὶ καιρὸν πολὺν χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀνακτήσῃ τὴν προτέραν ἀνθηρότητά του. Ὁ σπλὴν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον διογκούμενος καὶ προβάλλων ἐγκαρσίους τινὰς δακτύλους κάτωθεν τῶν νόθων πλευρῶν εἶνε ἐνίοτε καὶ ἐπώδυνος. Αἱ δυνάμεις τοῦ ἀρρώστου μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐκλείπουσι καὶ μετὰ χρόνον τινὰ αἰσθάνεται κατὰ τὰς ἐργασίας του πολὺν κάματον, τὸ δὲ βάδισμα εἶνε κοπιῶδες· ὁ πάσχων ἀσθμαίνει εὐχερῶς, περιρρεόμενος ὑπὸ ἱδρώτων. Τῆς ἀναιμίας προϊούσης ἐπιστάξεις παρατηροῦνται, παλμοὶ καρδιακοί, φυσήματα ἀναιμικὰ εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὰ μεγάλα ἀγγεῖα τοῦ λαιμοῦ.*

Τὴν κατάστασιν ταύτην συνοδεύουσιν ἐνίοτε πυρέτια ἢ συνηθέστερον παροξυσμοί τινες διαλειπόντων, ἄλλοτε δὲ λαθραία ἑλομίανσις ἄνευ οὐδεμιᾶς πυρετικῆς ἐκδηλώσεως.

Β΄ Στάδιον. (Μορφὴ μετρία). *Ἐὰν κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον ἐπιμεληθῶμεν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας, δυνάμεθα νὰ ἀναστείλωμεν τὴν περαιτέρω ταύτης ἐξέλιξιν, ἐν περιπτώσει ἐναντίᾳ οἱ παροξυσμοὶ ὑποτροπιάζουσιν, αἱ τυχὸν δ' ἐπερχόμεναι ἀναμολύνσεις ἐπιβαρύνουσι τὰ μάλιστα τὴν κατάστασιν τοῦ πάσχοντος. Ἡ ἀναιμία καθίσταται ἐντονωτέρα, οἱ βλεννογόνοι ὑμένες, τὰ χείλη καὶ τὰ οὖλα ἀποχρωματίζονται. Τὸ δέρμα ξηρὸν ἔχει χροιὰν ἀχυρόφαιον ἢ πεπονώδη. Οἱ σκληρωτικοὶ μᾶλλον ἰκτερικοί, τὰ βλέφαρα ἐξῳδημένα ἑκάστην πρωΐαν καὶ καθιστάμενα διαφανῆ περίπου ἐκ τῆς ἀναιμίας. Τὸ οἴδημα τῶν βλεφάρων παραμένει ἐπὶ χρόνον πολὺν ἐπινεμόμενον βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὸ πρόσωπον καὶ ἐξαπλούμενον βραδύτερον πρὸς τὸ*

ἐπίλοιπον σῶμα. Ἄλλοτε τὰ οἰδήματα ἄρχονται ἀπὸ τῶν σφυρῶν οἱ πόδες δὲ μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξοιδαίνονται πρὸς τὰ ἄνω. Ἐνίοτε ἀντὶ οἰδημάτων ἔχομεν ἀπίσχανσιν μεγάλην καὶ ἀσκίτην.

Ἕνεκα τῆς βαθείας ἀλλοιώσεως τοῦ αἵματος ἀμμηνόρροια, ἐπιστάξεις ἔντονοι, ἀλλεπάλληλοι, δυσεπίσχετοι. Ἡ καρδία πλαδαρά, πλα-

ΠΙΝΑΞ 60ος

Β΄ Στάδιον ἑλειογενοῦς καχεξίας ἐπὶ 12ετοῦς παιδίου ἐκ Μαραθῶνος.

τυτέρα. Ὁ ὄγκος αὐτῆς ηὐξημένος ἕνεκα τῆς παθητικῆς διατάσεως καὶ τῆς χαλαρότητος τοῦ καρδιακοῦ μυός. Ἡ ὑπερτροφία καὶ ἀνεύρυνσις τῆς καρδίας συχνοτάτη, ἐνίοτε δὲ ἐπίμονος ὑποθαλπομένη ὑπὸ λίαν συχνῶν παλμῶν. Ὁ Ἀρχίατρος Π. Μανοῦσος ἐπὶ ἀσθενοῦς τινος χρονίως ἑλονοσοῦντος μεθ' ὑπερτροφίας ἀμφοτέρων τῶν ὑποχονδρίων σπλάγχνων εὗρε τὴν καρδίαν διπλασίαν τὸν ὄγκον, τὸ δὲ πάχος τῶν τοιχωμάτων τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας περὶ τὰ 0,025 χιλ.μ.

Φυσήματα λειτουργικὰ κατὰ τὸν πρῶτον τόνον ἕνεκα διαστολῆς τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας. Ἐπὶ διογκώσεων δὲ καὶ τοῦ ἥπατος ἦχος καλπασμοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ κατὰ τὴν ξιφοειδῆ ἀπόφυσιν καὶ ἀναδιπλασιασμὸς τοῦ δευτέρου τόνου.

Τὰ ὑποχόνδρια σπλάγχνα μεγάλως ηὐξημένα, ἡ κοιλία ἐπηρμένη. Τὸ ἧπαρ ἀνέρχεται πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς δὲ τὰ κάτω ἐκτείνεται πέραν τῶν νόθων πλευρῶν. Ὁ σπλὴν τριπλάσιος καὶ μεγαλείτερος ἔτι κατέχει ἅπαν τὸ ἀριστερὸν τοίχωμα τῆς κοιλίας.

ΠΙΝΑΞ 61ος

Β′ Στάδιον ἐλειογενοῦς καχεξίας ἐπὶ δεκαετοῦς παιδίου ἐν τῷ συνοικισμῷ τοῦ ἕλους Μεγάλη Βρύσις. (Συνεργασία Τσουκαλᾶ Παπακώστα, Καρδαμάτη).

Ὁ πάσχων εἰς πάντα κόπον δυσπνοεῖ, ὀφείλεται δ' ἡ ταχύπνοια αὕτη τὸ μὲν εἰς τὴν ἀνώθησιν τοῦ διαφράγματος καὶ τὴν ἐντεῦθεν πίεσιν τῶν πνευμόνων, τὸ δὲ εἰς τὴν ἀναιμίαν. Οὐχ ἧττον παρ' ὅλην ταύτην τὴν παθολογικὴν κατάστασιν ἀπαντᾷ τις ἑλοκαχέκτας ἀνθισταμένους ἔτι, ἐργαζομένους καὶ ἐπιδιδομένους εἰς τὰς καθημερινὰς αὐτῶν ἐνασχολήσεις, χωρὶς νὰ αἰσθάνωνται ὑποκειμενικῶς ἐνόχλημά τι. Πολλὰ δὲ μάλιστα τῶν παιδίων ἀντιδρῶσιν ἐξόχως, ἀναλαμβάνοντα δυνάμεις ἐκ

τῆς ἀδηφαγίας των μὲ τὸν ἄρτον ἀείποτε ἀνὰ χεῖρας εὑρισκόμενα. Ἡ πέψις συνήθως εἶνε ἀνώμαλος, ἡ ὄρεξις δὲ διεστραμμένη, ἀποστροφὴ πρὸς τὸ κρέας, γλῶσσα ἐπικεχρισμένη, πλατεῖα,λευκή, δυσκοιλιότης μᾶλλον. Δίψα μεγάλη, δίψα ἄσβεστος, οἱ δὲ πάσχοντες πίνουσιν ἀκορέστως μεγάλας ποσότητας ὕδατος. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ λαὸς φρονεῖ ὅτι αἱ τοιαῦται διογκώσεις τοῦ σπληνὸς προέρχονται ἐκ τῆς ἀφθόνου ὑδατοποσίας, δι' ὃ καὶ τοὺς σπληνιῶντας ἀποκαλεῖ «ν τ α λ α κ ι ά ρ η δ ε ς».

Γ' Στάδιον (Μορφὴ ἔντονος). *Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ἡ κακουχία εἶνε μεγίστη, προϊούσης δὲ τῆς καχεξίας καὶ μεταπεσούσης ταύτης εἰς τὸ στάδιον τῶν ἐκφυλίσεων, σύμπας ὁ ὀργανισμὸς κλονίζεται, πάσχει, μεταπίπτει εἰς βαρυτάτην παθολογικὴν κατάστασιν,ἐξ ἧς δυσχερέστατα ἀνακύπτει, διότι πάντα τὰ κλινικὰ συμπτώματα ἐπιτείνονται. Ἡ ἀναιμία καθίσταται λίαν ἔντονος, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων κατέρχεται μέχρις 800,000 ἀνὰ πᾶν m. m., καταστρεφομένης δὲ τῆς πλαστικότητός του προάγεται μικρὸν κατὰ μικρὸν ἡ ὑδραιμία.*

Ὁ σφυγμὸς εἶνε μικρός, λίαν ἀσθενής, ἔστιν ὅτε βραδυκαρδία μέχρι 35 περίπου σφύξεων (Calleloup), ὀφειλομένη εἰς ἐκφύλισιν τῶν μυϊκῶν ἰνῶν τῆς καρδίας. Ἕνεκα τῆς βαθείας ἀναιμίας ἡ ἐπίσχεσις τῶν ἐμμήνων καθίσταται μακροχρόνιος, ὁ πάσχων αἰσθάνεται συχνῶς σκοτοδίνην καὶ λειποθυμεῖ, ἐμβοὰς τῶν ὤτων, καρηβαρίαν ἢ κεφαλαλγίαν. Ἐνίοτε παρακολουθοῦσι παρατεταμέναι ἐπιστάξεις, συνήθως πορφύρα αἱμορραγική, σπανιώτερον πετέχειαι, ἄλλοτε αἱμοπτύσεις, αἱματεμέσεις καὶ αἱματοδιάρροιαι. Σπανιώτερον ἐπέρχονται αἱμορραγίαι τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ὡς εὐρεῖαι πλάκες ἐξ ἐκχυμώσεως διαταράττουσαι τὴν ὅρασιν. Οἱ ἐλάχιστοι δὲ τραυματισμοί, τομαὶ ἢ νύξεις τοῦ δέρματος δύνανται νὰ προκαλέσωσιν ἀφθόνους καὶ δυσεπισχέτους αἱμορραγίας, ὡσεὶ ἐπὶ αἱμοφιλίας.

Τὸ βλέμμα εἶνε ἄτονον, ἀδιάφορον, τὸ πρόσωπον ἐρρυτιδωμένον μετὰ χροιᾶς γεώδους. Διάνοια νωθρά, ἀδιαφορία χαρακτηριστικὴ πρὸς πᾶν τὸ περιστοιχοῦν αὐτόν, φωνὴ ἐσβεσμένη, εἶνε συμπτώματα τῆς μορφῆς ταύτης. Τὸ δέρμα ξηρόν, ἀναιμικόν, πιτυριωδῶς ἀπολεπιζόμενον, ἐνίοτε καλυπτόμενον ὑπὸ πεμφίγων καὶ ἐκθυμάτων καχεκτικῶν, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ γαγγραινούμενον, εἶνε ὡσαύτως συμπτώματα. Τρόμος τῶν ἄνω ἄκρων, ἀτονία μεγίστη, αἱ παραμικρότεραι κινήσεις προκαλοῦσαι δύσπνοιαν, παλμούς, ἐξάντλησιν, τὸ δὲ βάδισμα καθίσταται κλονούμενον, εἶνε ὡσαύτως σημεῖα παθογνωμονικὰ τῆς μορφῆς ταύτης.

Ἡ ζωτικότης τῶν ἱστῶν ἐξ ὁλοκλήρου ἠλαττωμένη, διάφοροι δὲ αἰκίαι δυσχερῶς ἰῶνται. Ἐνίοτε ἕλκη ἄτονα κατὰ τὰς κνήμας.

ΠΙΝΑΞ 62ος

Μεγαλοσπληνία ἰθαγενοῦς παιδίου ἐν Ἀλγερίᾳ (Ed. καὶ Et Sergent).

Ὁ σπλὴν διογκούμενος κατέρχεται μέχρι τῆς ἡβικῆς συμφύσεως καμπτόμενος καὶ πρὸς τὰ δεξιά· «καὶ ὁ πλὴν οἰδέος καὶ σκληρὸς ἐστι, καὶ ὀδύναι ὀξεῖαι ἐμπίπτουσιν εἰς τὸν σπλῆνα καὶ ἡ χροιὴ τρέπεται καὶ ὁρᾶται μέλας, ἔπωχρος, σιδιοειδὴς» (Ἱπποκράτης περὶ χυμῶν). Ἡ κοιλία ἕνεκα τῆς μεγάλης διογκώσεως τοῦ σπληνὸς ἐπαίρεται μεγάλως ὡς ἐπὶ τῶν ἐπιτόκων γυναικῶν. Τὸ σχῆμα τοῦ σπληνὸς ὁτὲ κανονικόν, ὁτὲ στρογγύλον ὡς σφαῖρα ἢ ὡς ἄρτος, ἄλλοτε ἐπίμηκες, μακρὸν καὶ στενὸν ὡς γλῶσσα. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ μᾶλλον ὁμαλή, ἐνίοτε ὀχθώδης. Σκληρὸς τὴν ὑφήν, σανιδώδης καὶ κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς ἐπώδυνος, πολλάκις δὲ ὀδυνηρὸς κατὰ νησίδια μόνον, ἀλγεῖ αὐτομάτως καὶ ἐπὶ τῇ πιέσει, ὡς καὶ κατόπιν βαθείας εἰσπνοῆς ἢ βηχὸς ἕνεκα φλεγμονῆς τοῦ ἀμφιάσματος αὐτοῦ. Ἐν τούτοις εἴς τινας περιπτώσεις ὁ σπλὴν

μεταβάλλει τὴν σύστασίν του καθιστάμενος πλαδαρός, ὁπότε παρατηροῦνται καὶ ῥήξεις τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος. Καὶ συνήθως μὲν ὁ σπλὴν εἶνε ἀκίνητος, ὁτὲ δὲ λίαν εὐκίνητος, ἀκολουθῶν τὰς κινήσεις τοῦ διαφράγματος. Ἕνεκα τοῦ βάρους καὶ τῆς λεπτότητος τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων ὡς καὶ τῆς χαλαρότητος τῶν συνδέσμων ἐκτοπίζεται ἐνίοτε, τοιαύτας δ' ἐκτοπίσεις οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν ἰδιαίτατα παρὰ ταῖς γυναιξίν, ὡς ἐπ' ἐσχάτων εἴδομεν τοιαύτας ἐν Βόλῳ, ἐν Ἁλμυρῷ, ἐν Φαρσάλοις δὲ μετὰ τοῦ ἰατροῦ κ. Β. Εὐαγγελοπούλου. Ἐκτὸς τοῦ σπληνὸς τοιαύτας ἐκτοπίσεις παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ

ΠΙΝΑΞ 63ος

Παιδίσκη ἰθαγενὴς τῆς Ἀλγερίας, ἧς ὁ διωγκωμένος σπλὴν φέρει ὡσεὶ ἐντομὴν ἐκ τῆς περισφίγξεως τῆς ζώνης. (Edm. καὶ Et. Sergent).

τοῦ ἥπατος, ὅπερ κατερχόμενον μετὰ τοῦ σπληνὸς εἰς τὸ κύτος τῆς κοιλίας καὶ ἐπιπλέοντα ἀμφότερα εἶνε ὡς ὄγκοι εὐκίνητοι, ἀνεξάρτητοι. Ἐντεῦθεν διάφορα ἐνοχλήματα ἐν τῇ κοιλίᾳ, βάρος, ἕλξις καὶ πόνοι ἀόριστοι προερχόμενοι ἐκ τῶν ἐν τῇ κοιλίᾳ κινήσεων τῶν κεχαλαρωμένων ὀρ-

γάνων καὶ ἐκλείποντα ἅμα ὡς ἀνατάξωμεν ταῦτα. Διογκοῦται λοιπὸν καὶ τὸ ἧπαρ κατὰ κανόνα περίπου, ὀλιγώτερον δὲ σχετικῶς πρὸς τὸν σπλῆνα καὶ κατὰ διάφορα μεγέθη· ἄλλοτε προέχει δύο δακτύλους μόνον καὶ ἄλλοτε κατέρχεται μέχρις ὀμφαλοῦ. Ἐνίοτε διογκοῦται περισσότερον ὁ ἀριστερὸς λοβός, ὁπότε καλύπτων τὸν στόμαχον προκαλεῖ διαταραχάς. Ἄλλοτε ἀντὶ μεγάλου τὸ ἧπαρ εἶνε σμικρὸν τὸν ὄγκον ἕνεκα κιρρώσεως ἀτροφικῆς, ἀπαντώσης ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν οἰνοφλύγων. Ἄλλοτε δὲ πάλιν τὸ ἧπαρ διογκοῦται πρὸς τὰ ἄνω ὠθούμενον πολὺ ὑπὸ τὰς πλευράς.

Ἕνεκα τῶν καταστροφῶν τοῦ αἵματος καὶ τῆς ἀναιμίας τὸ ἀρχικὸν οἴδημα τοῦ προσώπου καὶ τῶν σφυρῶν διαδέχεται οἴδημα καθολικὸν ἀνὰ σάρκα, μορφὴ εἰς ἣν καταλήγουσι πάντα τὰ οἰδήματα, ἀναπτύσσονται δ' ὁμοίως διάφοροι ὕδρωπες ποικιλώτατοι τὴν ἕδραν, προσαναπτυσσομένου καὶ ἀσκίτου. Ἐνίοτε ὁ ἀσκίτης μόνος παρατηρεῖται ἄνευ ἐξωτερικῶν ἄλλων οἰδημάτων, ὅταν δ' εἶνε ἔντονος ἐμφαίνει τὴν εἰκόνα τοῦ κοινοῦ καὶ ἐκ κιρρώσεως προερχομένου ἀσκίτου μηδὲ τῆς διογκώσεως τῶν ὑποδορείων φλεβῶν ὑπολειπομένης. Ἀναμιμνησκόμεθα γυναικός τινος ἐν Κατοχῇ τῆς Ἀκαρνανίας πασχούσης ἑλειογενῆ καχεξίαν μετὰ ὕδρωπος ἀσκίτου καὶ θεραπευθείσης τελείως, διότι πρὸς τὰ τονωτικά, ἅτινα ἐχορηγοῦμεν ταύτῃ, ἔρρεε τὸ ἐν τῇ κοιλίᾳ ὑγρὸν ἀπὸ ἕλκους μικροῦ ἐν εἴδει συριγγίου ὀμφαλικοῦ.

Τὰ καχεκτικὰ οἰδήματα μετὰ ἢ ἄνευ θρομβώσεως ἀπαντῶσι σταθερῶς, ἐξοιδαίνονται δ' οἱ πόδες, αἱ κνῆμαι, αἱ χεῖρες καὶ τὸ ὄσχεον μεγάλως. Πολλάκις παρατηρεῖται ὕδρωψ καὶ ἄλλων κοιλοτήτων, ὡς τοῦ ὑπεζωκότος καὶ περικαρδίου.

Ὁ Ρωμανίδης [1], ἰατρὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ νοσοκομείου ἐν Σμύρνῃ, παρετήρησε περίπτωσιν πολλαπλῶν ἐξιδρωμάτων ἐπὶ ἑλοκαχέκτου ἡλικίας 34 ἐτῶν. Τὰ ἐξιδρώματα ταῦτα κατεῖχον τὸ περιτόναιον, τὸν ὑπεζωκότα καὶ τὸ περικάρδιον.

Κύρτωσις προκαρδιακὴ ἐπίσημος καὶ ἀμβλύτης ἀνάλογος ἦν, ἔλλειψις καρδιακῆς ὤσεως, ἦχοι τῆς καρδίας λίαν βαθέως ἀκουόμενοι ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν, οὖρα ὀλίγα 200—300 γραμμ. καθ' ἑκάστην καὶ λεύκωμα ἐντὸς αὐτῶν. Διὰ τῆς παρακεντήσεως ἐξήγαγεν ἐκ μὲν

---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1899 Τεῦχος 5ον σελ. 127.

τοῦ περιτοναίου 10 λίτρας ὑγροῦ, ἐκ τοῦ περικαρδίου 150 γραμμ. ὑγροῦ ὀρρώδους, ἐκ δὲ τοῦ ὑπεζωκότος 800 γραμμάρια.

Ἐκτὸς τῶν ἐξιδρωμάτων σπανιώτερον ἀπαντᾷ πυώδης περικαρδῖτις ὡς καὶ πυώδης μυοκαρδῖτις. Ἔτι δὲ καὶ παρεγχυματώδης χρονία νεφρῖτις. Ἕνεκα τῶν ἐκφυλιστικῶν ἐπεξεργασιῶν ἀπαντᾷ πυρετὸς ἑκτικός, πυρετὸς δευτεροπαθής. Συνεπείᾳ δὲ τῆς ὅλης ταύτης καταστάσεως, παρατηρεῖται δυσπεψία, γαστραλγία, ἔμετοι, πέψις κοπιώδης, ἐρυγαί. Ὁ στόμαχος εἶνε ἐνίοτε τυμπανικός, ἡ γλῶσσα ξηρά, λιγνυώδης, χείλη φέροντα ῥωγμὰς εἰς τὰς γωνίας τοῦ στόματος. Τὰ οὖλα ὠχρὰ αἱμορροοῦντα εὐχερῶς, ἐξηλκωμένα «καὶ τὰ οὖλα κακὸν ὄζει καὶ τ' ἀπὸ τῶν ὀδόντων ἀφίσταται» λέγει ὁ Ἱπποκράτης.

Ἐνίοτε ἀπαντᾷ νομή, γαγγραινώδεις δὲ στοματίτιδας περιεγράψαμεν [1], δὶς μέχρι τοῦδε παρατηρήσαντες τοιαύτας ἐπὶ παιδίων ἑλοκαχεκτούντων.

Διάρροια ἐξαντλητική, διάρροια δυσεντεροειδής, διάρροια ἀκάθεκτος, συντήκουσα, ἕνεκα τῆς ἀμυλοειδοῦς ἐκφυλίσεως τοῦ ἐντερικοῦ βλεννοϋμένος, ὁ δὲ ὀργανισμὸς ἀποβάλλων πᾶσαν ζωτικότητα, πᾶσαν ἰκμάδα, φθίνει καὶ μαραίνεται, σβεννυμένης τῆς ζωῆς. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται συνήθως κατόπιν δυσεντεροειδοῦς διαρροίας, ἢ κατὰ τὴν διαδρομὴν πνευμονίας, γαγγραίνης, ὀξέος οἰδήματος τῶν πνευμόνων ἢ τοῦ ἐγκεφάλου, ἀποστήματος τοῦ σπληνός, ἐντόνου τινὸς παροξυσμοῦ διαλείποντος ἢ καὶ ἐξ ἄλλης παρεμπιπτούσης νόσου· οὐχ ἧττον τινὲς τῶν παρατηρητῶν, ὡς ὁ Fayreu, ἀναφέρουσι θανάτους ἑλοκαχεκτῶν καὶ ἐκ συγκοπῆς.

Ὁ πυρετὸς ἐν τῇ ἑλειογενεῖ καχεξίᾳ.

Οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἐπὶ ἑλοκαχεκτούντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν ἀπαντῶσιν, ἴσως διότι οἱ ἑλοκαχέκται διατελοῦσιν ἐν ὑποθερμίᾳ κυμαινομένῃ μεταξὺ 36°—36°8, ἐν τούτοις κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῆς νόσου συνήθως, ὡς καὶ κατὰ τὸ τρίτον στάδιον ταύτης αἱ πυρετικαὶ κινήσεις οὐ μόνον σαφῶς ἐκδηλοῦνται, ἀλλ' εἶνε καὶ σύμπτωμα σύνηθες.

Καὶ τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς οἱ πυρετοὶ ἔχουσι τὸν τύπον ἐντόνου διαλείποντος παροξυσμοῦ, σπανιώτερον δὲ τὸν τύπον πυρετίων· βραδύτερον προϊούσης τῆς νόσου ἡ ἀντίδρασις τοῦ ὀργανισμοῦ εἶνε ἀσθενὴς καὶ ὁ πυρετὸς δὲν ὑπερβαίνει συνήθως 38°—38°5, κατὰ δὲ τὸ τρίτον

---

[1] Συνεδρία Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, 27 Νοεμβρίου 1899.

στάδιον τῆς νόσου, ὁπότε ὁ πυρετὸς δὲν ὀφείλεται εἰς τὰ ἑλοπαράσιτα, ἀλλ' εἶνε συμπτωματικός, ὁ πυρετὸς ἔχει τὸν τύπον τοῦ ἑκτικοῦ πυρετίου. Τοῦτο ὅμως ποσῶς δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπιπλακῇ ἔντονος παροξυσμὸς διαλείποντος ὑφεσίμου ἢ καὶ κακοήθους, ὀφειλομένου εἰς ἀναμόλυνσιν. Ὅθεν διακρίνομεν τὰς πυρετικὰς κινήσεις τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας εἰς δύο μεγάλας κλάσεις :

α΄) εἰς πυρετικὰς κινήσεις πρωτοπαθεῖς ὀφειλομένας εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον καὶ παρατηρουμένας συνήθως κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν δύο πρώτων σταδίων τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας, ὀφειλομένας δὲ εἰς ὑποτροπὰς ἢ εἰς ἀναμολύνσεις, καί:

β΄) εἰς πυρετικὰς κινήσεις δευτεροπαθεῖς, συμπτωματικὰς δῆλον ὅτι καὶ ὀφειλομένας εἰς δευτεροπαθεῖς ἀλλοιώσεις καὶ ἐκφυλίσεις τῶν διαφόρων ὀργάνων, καὶ ἀπαντώσας κατὰ τὸ τρίτον στάδιον.

Κατὰ τῶν πρώτων πυρετικῶν κινήσεων, ὡς ὀφειλομένων εἰς τὰ ἑλοπαράσιτα, δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν ἐπωφελῶς τὴν κινίνην, κατὰ τῶν δευτέρων, ὡς ὀφειλομένων εἰς κιρρωτικὰς ἐπεξεργασίας καὶ ἀμυλοειδεῖς ἐκφυλίσεις, ἡ κινίνη εἶνε πάντῃ ἀνενεργής.

Ἡ πρὸς τὴν ἑλομίανσιν ἀνοσία.

Ὡς γνωστόν, μεταξὺ τῶν ἑλοκαχεκτούντων ἀπαντῶμεν ὀργανισμούς τινας, οἵτινες μολονότι φέρουσι μεγαλοσπληνίαν καὶ πάσχουσιν ἐξ ἀναιμίας, ἡ λοιπὴ τούτων κλινικὴ εἰκὼν δὲν εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν βαρεῖαν αὐτῶν παθολογικὴν κατάστασιν. Ὁ πάσχων κινεῖται εὐχερῶς, ἄνευ κόπου, δὲν ἀσθμαίνει, ἐπιδίδεται εἰς τὰς ἐργασίας του καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν προσβάλλεται ὑπὸ παροξυσμῶν τινων διαλείποντος πυρετοῦ.

Κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι διεύθυνσιν τῶν ἐξυγιαστικῶν ἐργασιῶν εἴχομεν ὑπ' ὄψει πολλὰς περιπτώσεις μεγαλοσπληνιῶν ἐπὶ ἀρρώστων διαφόρου ἡλικίας καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ καχεξία ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ δύο ὡς καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀσθενῶν τούτων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔφερον καλῶς τὴν παθολογικὴν κατάστασίν των, καί τινες μὲν τούτων φέροντες μεγαλοσπληνίαν ἀπὸ πέντε ἐτῶν ἦσαν ἄνοσοι οὐδέποτε ὑποστάντες παροξυσμούς. Ἄλλοι φέροντες μεγαλοσπληνίαν ὑφίσταντο λίαν ἀραιοὺς παροξυσμοὺς κατὰ τὴν θερμὴν περίοδον τοῦ ἔτους. Ἄλλοι δὲ ἄγοντες ἡλικίαν μεταξὺ 7—42 ἐτῶν καὶ φέροντες ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν, ὧν τινες πρὸ 15ετίας καὶ πέραν,

ἔπασχον συχνῶς ἐκ παροξυσμῶν διαλειπόντων πυρετῶν ἀνὰ πᾶν θέρος καὶ φθινόπωρον.

Ἐκτὸς τῶν περιπτώσεων τούτων παρετηρήσαμέν τινας, οἵτινες παθόντες ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν μετὰ μεγαλοσπληνίας καὶ θεραπευθέντες χωρὶς οὐδὲν δεῖγμα νὰ ὑφίσταται τῆς προτέρας αὐτῶν καχεξίας παρέμενον ἀπὸ 25ετίας καὶ ἐπέκεινα ἄνοσοι τελείως.

Ὡς τὰ πολλὰ μετὰ ἑλειογενῆ καχεξίαν ἀκολουθοῦσαν 2—5 ἔτη κτᾶται σχετική τις ἀνοσία πρὸς τὴν ἑλονοσίαν. Τὴν σχετικὴν ταύτην ἀνοσίαν τινὲς τῶν ἀνθρώπων ἀποκτῶσι κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας χωρὶς νὰ ὑποστῶσιν οὐδὲ σαφεῖς παροξυσμούς· ἐνῷ ἄλλοι ἀποκτῶσι ταύτην μετὰ πάροδον πολλῶν ἐτῶν καὶ ἀφοῦ καταθλιβῶσιν ὑπὸ τῆς νόσου ἐντονώτατα. Ὅθεν ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῆς σχετικῆς ἀνοσίας ἀνάγκη πάντως ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑποστῇ προηγουμένως τὴν νόσον.

Φυσικὴ ἀνοσία δὲν ὑφίσταται ἢ μόνον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ζωῆς. Ἐνόσῳ δὲ ἔχομεν οὐχὶ νόσους, ἀλλὰ πάσχοντας, ἤτοι ποικιλίαν ἐδάφους, ὅροι πρὸς ἀπόκτησιν τῆς σχετικῆς ἀνοσίας δὲν ὑφίστανται.

Ὡς γνωστόν, ἡ πρώτη προσβολὴ τῆς ἑλονοσίας δὲν ἄγει εἰς τὴν ἀνοσίαν, τοὐναντίον μάλιστα ἡ πρώτη προσβολὴ ταύτης προδιατίθησιν εἰς ἄλλας, αἵτινες δυνατὸν νὰ ἦνε κατὰ τὸ πλεῖστον ὑποτροπαὶ τῆς νόσου. Αἱ ὑποτροπαὶ αὗται τείνουσι,καταλλήλως θεραπευόμεναι καὶ ἐφ᾽ ὅσον δὲν μολύνεται ἐκ νέου ὁ ὀργανισμός, νὰ γίνωνται βαθμηδὸν ἐλαφρότεραι, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους ἐγκαθίσταται ποιά τις ἀνοχὴ πρὸς τὸ μίασμα. Ἀλλ᾽ ἡ τοιαύτη ἀνοχὴ δὲν εἶνε ἀληθὴς ἀνοσία, διότι ἅμα ὡς ὁ πάσχων ἐκτεθῇ εἰς τὰς διαφόρους προφάσεις, αἵτινες μειοῦσι τὴν ἀντίδρασιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς λ. χ. ψῦξιν, κάματον, πορείας κ.λ. ἡ μολυσματικὴ δύναμις τοῦ ἑλοπαρασίτου αὐξάνει καὶ ἄρχεται ὁ πολλαπλασιασμὸς τούτων μέχρι νέας σπορογονίας. Ἐν Μαραθῶνι ἐπὶ 1666 κατοίκων ἐξετασθέντων λεπτομερῶς 15 ἰσχυρίσθησαν ὅτι οὐδέποτε προσεβλήθησαν ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ἤτοι 9 $^0/_{00}$, ἐξετάσαντες δὲ μικροσκοπικῶς τὸ αἷμα αὐτῶν ἐξηκριβώσαμεν ὅτι τοῦτο ἦτο παρθένον ἑλοπαρασίτων. Τοῦτο παρετηρήσαμεν καὶ μεταξὺ οἰκογενειῶν ἀριθμουσῶν μεταξὺ τῶν μελῶν των δύο μέχρι τεσσάρων φερόντων τὴν φυσικὴν ταύτην ἀνοσίαν. Παρετηρήσαμεν δ᾽ ὁμοίως τοῦτο καὶ εἰς δύο οἰκογενείας εἰς τὸ ἑλωδέστατον μέρος Μεγάλη βρύσις. Εἶνε ἀληθὴς ἆρά γε ἡ φυσικὴ αὕτη ἀνοσία ἢ ἐπίκτητος προσκτηθεῖσα δῆλον ὅτι μετὰ ἐπα-

νειλημμένους παροξυσμοὺς διαδραμόντας κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν;

Ἡ φυσικὴ ἀνοσία προϋποτίθησι τὴν ἐν τῷ ὀργανισμῷ ὕπαρξιν στοιχείων, ἀντιτοξινῶν δῆλον ὅτι, αἵτινες ἐξουδετεροῦσι τὰς ἀπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων ἀπεκκρινομένας τοξίνας ἢ οὐσίας, αἵτινες παρακωλύουσι πάντῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἑλοπαρασίτων. Τοιαύτας οὐσίας ἀντιτοξικὰς ἢ παρασιτολυσίνας, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν ἐν τῷ αἵματι τῶν φερόντων τὴν φυσικὴν ταύτην ἀνοσίαν πρὸς τὴν ἑλομίανσιν, διότι ἀναμίξαντες ὀρρὸν αἵματος εἰς διαφόρους ποσοτικὰς ἀναλογίας πρὸς σταγόνα προσφάτου αἵματος ἀπό τινων ἑλονοσούντων καὶ φερόντων ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν ἑλοπαράσιτα, οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐξήσκησεν ὁ ὀρρὸς ἐπὶ τῶν ἑλοπαρασίτων, ὡς ἐξακολουθησάντων τούτων νὰ ἐξελίσσωνται κανονικῶς. Ὅθεν ἐκ τούτου ἐξηγάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν τῷ αἵματι τῶν φερόντων τὴν φυσικὴν ταύτην ἀνοσίαν δὲν ὑπῆρχον οὐσίαι, αἵτινες ἠδύναντο νὰ προασπίσωσι τὸν ὀργανισμὸν ἀπὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἑλοπαρασίτων.

Δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀναγάγωμεν τοῦτο εἰς κανόνα καὶ νὰ δεχθῶμεν αὐτὸ ἀπολύτως; Τοῦτο ἄγνωστον ἡμῖν. Ἄγνωστον δὲ διότι ἡ πεῖρα διδάσκει ὅτι ἀπαντῶμεν ὀργανισμοὺς κατάγοντας νίκας κατὰ τῶν ἑλοπαρασίτων, οἵτινες μολονότι βαρέως ἐμολύνθησαν, ἐξυγιαίνονται ἄνευ οὐδεμιᾶς θεραπευτικῆς ἢ φαρμακευτικῆς ἐπεμβάσεως. Τί ἐνήργησεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου; Ἡ φαγοκύττωσις, ἢ αἱ ἐκ τῶν ἐνδοτοξινῶν παραχθεῖσαι ἀντιτοξῖναι;

Ὁ Koch, ὁ Plehn, ὁ Ziemann, ὁ Steuber, ὁ Kohlbrugge κ.λ., παρετήρησαν μεταξὺ τῶν Ἰθαγενῶν τοῦ Dar-es-Salam, τοῦ Kamerouu, τῆς Ἰάβας, τοῦ Togo κλ. μερῶν τῶν Τροπικῶν χωρῶν, ὅτι πολλοὶ τούτων ἔφερον ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ αἵματι χωρὶς νὰ παρουσιάζωσι πυρετικὰς κινήσεις, οἱ πλείονες δ' ἐξ αὐτῶν εἶχον μεγάλην διόγκωσιν τοῦ σπληνὸς καὶ μικρὰν ἀναιμίαν. Οἱ Ἰθαγενεῖς οὗτοι, λέγει ὁ Plehn, ἀποδημοῦντες ὡς αἰχμάλωτοι ἀπὸ ἑλονοσοῦντος τόπου εἰς ἄλλον, ἔνθα δὲν ἐπικρατεῖ βαρύτερος τύπος τῆς νόσου, προσβάλλονται ὑπὸ πυρετοῦ καταβαλλόμενοι ἐκ τοῦ ἀσυνήθους βίου, τῆς νοσταλγίας, τῶν κακουχιῶν καὶ τῆς δουλείας. Ἡ ἀνοσία ἄρα δὲν εἶνε ἀπόλυτος, διότι ἐὰν Ἰθαγενής τις κεκτημένος τὴν συγγενῆ ἀνοσίαν ἀποδημήσῃ τῆς νοσώδους περιοχῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον δύναται πάλιν νὰ πάθῃ πυρετοὺς μᾶλλον ἢ ἧττον βαρεῖς καὶ ἐπανειλημμένους πρὶν ἢ ἀνακτήσηται τὴν προτέραν ἀνοσίαν. Τοῦτο δὲ καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ, καθ' ὅσον παρετηρήθη ὅτι

ἀναχωρήσαντές τινες ἀπὸ ἑλωδῶν ἑστιῶν, ἔνθα ἐπὶ μακρὸν διέμενον καὶ ἐφαίνοντο ὡς ἔχοντες ὑγιῶς, προσεβλήθησαν ἐν τῇ ξένῃ ὑπὸ ἑλειογενῶν πυρετῶν μετὰ τοὺς κόπους τῶν ταξειδίων ἢ τῆς ψύξεως, ἢ ἄλλης τινος ἐξασθενωτικῆς αἰτίας. Ὅθεν ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας ἀπόλυτος ἀνοσία δὲν ἀπαντᾷ, ἀλλὰ σχετική, παρὰ μόνῳ δὲ τῷ θηλάζοντι ἀπαντᾷ ὄντως φυσικὴ ἀνοσία, περὶ ἧς ὁ ἀναγνώστης βλέπει τὰ σχετικὰ ἐν τῷ περὶ συγγενοῦς ἑλονοσίας εἰδικῷ κεφαλαίῳ τοῦ Β′ μέρους τοῦ βιβλίου.

*
* *

Ὡς γνωστόν, ἐπὶ τῶν καχεξιῶν συνήθως δὲν ἀνευρίσκομεν ἑλοπαράσιτα· ἂν δ' εὑρεθῶσι τοιαῦτα, θὰ εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γαμέται ἡμισεληνοειδεῖς. Ἡμεῖς μεταξὺ 42 περιπτώσεων καχεξιῶν ἐνηλίκων ἀνεύρομεν ἐπὶ 3 μὲν περιπτώσεων μικτὴν μόλυνσιν, ἐπὶ 11 τὸ **Plasmodium** *Vivax* καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων 28 περιπτώσεων ἡ μόλυνσις ὠφείλετο εἰς τὸ **Plasmodium** *Praecox*. Τὸ τοιοῦτον δὲν στερεῖται βεβαίως σημασίας τινός, καθ' ὅσον ἄχρι τοῦδε ἦτο γνωστόν, ὅτι ἡ ἑλειογενὴς καχεξία προυκαλεῖτο τὰ μάλιστα ὑπὸ τοῦ *Praecox*. Πιθανῶς ἡ ὕπαρξις ἑλοπαρασίτων *Vivax* νὰ ἐκπροσωπῇ, ἤθελέ τις εἴπει, ἀναμόλυνσιν τοῦ ἀσθενοῦς, διότι οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἐπὶ καχεξίας ἀναφαίνονται κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους, καθ' ἃς οὐδόλως ἀπίθανον νὰ προσεγένετο ἡ διὰ τοῦ *Vivax* νέα μόλυνσις. Ἡ σκέψις αὕτη γενικῶς δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ καὶ ἐφ' ὅλων τούτων τῶν περιπτώσεων, διότι ἀπαντῶσι καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἀρχικὴ μόλυνσις αἰτιωμένη ἀπὸ τοῦ *Vivax* καὶ μόνου ἐπέφερεν ἐντὸς ἡμερῶν τινων τὴν καχεξίαν ἄνευ συνεργίας τοῦ *Praecox*.

Δυναμένης τῆς ἑνιαίας μολύνσεως νὰ προκαλέσῃ καχεξίαν, βεβαίως πολλῷ εὐχερέστερον ταύτην ἤθελε προκαλέσει ἡ μικτὴ μόλυνσις καὶ μάλιστα ὑπὸ τύπον ὀξείας καχεξίας, ὡς ἀποδεικνύει τοῦτο ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν μεῖράξ τις προσβληθεὶς πρὸ 4 ἡμερῶν ὑπὸ διπλῶν ἀμφημερινῶν, ἐδείκνυε μετὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, καθ' ἣν ἐπεσκέφθημεν αὐτόν, πλήρη τὴν εἰκόνα καχεξίας μετὰ βαθείας ἀναιμίας.

Αἱ πλειότεραι τῶν καχεξιῶν, ἃς παρετηρήσαμεν κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905, ἀνεπτύχθησαν κατὰ ἢ μετὰ τὴν διαδρομὴν συνεχῶν πυρετῶν, διότι ἐπὶ 143 περιπτώσεων καχεξιῶν, 56 προῆλθον μετὰ συνεχῆ πυρετόν, ἐὰν δ' ἀφαιρέσωμεν τὰς 31 περιπτώσεις τὰς ὀφειλομένας εἰς

παλαιάς μολύνσεις, αἱ ὑπολειπόμεναι 56 περιπτώσεις ὀφείλονται εἰς πάντας τοὺς ἄλλους τύπους.

ΚΑΚΟΗΘΕΙΣ

Μία καὶ ἡ αὐτὴ αἰτία ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μικρόβιον, τὸ ἑλοπαράσιτον δῆλον ὅτι, παράγει τὴν ἑλονοσίαν, ἡ ἐκδήλωσις ὅμως τῆς παραγωγικῆς αἰτίας, ἡ ἐκσήμανσις καὶ ἐξωτερίκευσις αὐτῆς, ὑπὸ ὅλως διάφορον ἔντασιν καὶ μορφὴν εἰς δύο ὀργανισμοὺς παρίσταται, ἂν καὶ προκαλεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ εἴδους τῶν ἑλοπαρασίτων, καθόσον τὰ δυναμικά, τὰ χημικὰ καὶ τὰ φυσικὰ συστατικὰ αὐτῶν στοιχεῖά εἰσι πάντῃ διάφορα. Ἡ ἐξάρτησις λοιπὸν τῆς διαφορᾶς τοῦ ἤθους τῶν παροξυσμῶν ἔγκειται οὐ μόνον εἰς τὸ διάφορον τοῦ εἴδους τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ποικίλον τῶν φυσικῶν καὶ θρεπτικῶν διαφορῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς καὶ εἰς τὰς ἀνομοιότητας τῶν χημικῶν καὶ δυναμικῶν στοιχείων αὐτοῦ. Ἕνεκα δ' ἀκριβῶς τῆς μεγάλης ποικιλίας τῆς ἐξωτερικεύσεως τῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν, προέκυψαν ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἐντάσεως διάφοροι μορφαί, τὰς ὁποίας οἱ ἐπὶ τοῦ Torti ἡμιλλῶντο, ὅπως ταξινομῶσιν εἰδικῶς, ἐξ οὗ καὶ ἡ παραμικροτέρα σπλαγχνικὴ ἢ ὀργανικὴ ὑπεραιμία, ὅτε συνωδεύετο ὑπὸ ἐντόνου κλινικῆς εἰκόνος κατετάσσετο μεταξὺ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν.

Ἡ πασιφανὴς διαφορὰ ἡ ἐκ τῆς ἀνομοιότητος τοῦ ἐδάφους προερχομένη, ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς ἀνωμαλίας τῶν συμπτωμάτων. Τὴν ἀνομοιότητα δὲ ταύτην ἀντιλαμβανόμεθα ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ποικίλον τῶν τύπων καὶ μορφῶν τῆς ἑλομιάνσεως, ὡς καὶ τὸ πολλαπλοῦν ἔτι τῆς ἐξωτερικεύσεως, καὶ ποικίλον τῆς ἀντιδράσεως τῶν ὀργανισμῶν. Ἀλλὰ μήτοι τὴν διαφορὰν τῆς ἀνομοιότητος τοῦ ἐδάφους δὲν καθορῶμεν καὶ εἰς τὸ ζήτημα ἔτι τῆς ἐπφάσεως τῆς νόσου; Ἐνοφθαλμίζοντες ταὐτοχρόνως ἀριθμόν τινα ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἀντίδρασις τοῦ ὀργανισμοῦ οὐ μόνον ὁμοτίμως καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν εἰκόνα δὲν θέλει ἐκδηλωθῇ, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ταὐτοχρόνως.

Ὅθεν ἐκτὸς τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ τὸ ἔδαφος διέπει τὴν ὅλην θεωρίαν ἡμῶν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν παθογένειαν τῶν κακοήθων πα-

ροξυσμῶν, καὶ τὴν παθογένειαν τῶν συμπτωμάτων, ἅτινα δύνανται νὰ ὑποδυθῶσι τὴν εἰκόνα τῶν κακοήθων πυρετῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ ποικίλον τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τῆς ἐπφάσεως τῆς νόσου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸ διάφορον τοῦ χρόνου τῆς ἐμφανίσεως τῶν ὑποτροπῶν.

Ὁ Καραμήτσας[1] *φρονῶν ὅτι οἱ κακοήθεις πυρετοὶ εἶνε ἀπότοκοι τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς αἰτίας, ἧς καὶ οἱ ἁπλοῖ διαλείποντες, ἤτοι τοῦ ἑλώδους μιάσματος, ἐρωτᾷ, «διατί ὅμως τὸ ἑλῶδες μίασμα γεννᾷ νῦν μὲν ἁπλοῦν, ἄλλοτε δὲ διαλείποντας κακοήθεις;»*

Τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δίδει αὐτὸς οὗτος ὁ Θεῖος Ἱπποκράτης, ὅστις γράφων περὶ τῆς διαίτης καὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐδάφους λέγει ὡς ἑξῆς. «Ἀλλ᾿ ἴσως φήσει τις, διατί οὖν οὐχ ἅπασι τοῖς ζώοισιν, ἀλλ᾿ ἔθνει τινὶ ἀντέων ἐμπεριπίπτουσιν, αἱ τοιαῦται—ἐπιδήμιοι—νοῦσοι; Διότι φαίην ἂν διαφέρει σῶμα σώματος, καὶ φύσις φύσεως καὶ τροφὴ τροφῆς».

Καὶ ὄντως αἱ φυσικαὶ καὶ θρεπτικαὶ αὗται διαφοραὶ ἀπεργάζονται τὴν τηλικαύτην ἀνομοιότητα τοῦ ἐδάφους μεταξὺ τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν, πρὸς ταύτας δὲ δέον νὰ ἐξαρθῇ ἡ χημικὴ διαφορά, ἡ ἀπορρέουσα τόσον ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀτομικισμοῦ, ὅσον καὶ ἐκ τῆς μεταβολῆς, ἣν ἐπάγονται αἱ διαπάλαι ἢ αἱ ἀμοιβαιότητες τῶν διαφόρων μικροκόσμων. Ἕνεκα δὲ τοῦ διαφόρου τῆς μεταβολῆς τῶν χημισμῶν ἀνὰ τοὺς διαφόρους ὀργανισμούς, καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς νοσηρᾶς διαθέσεως παρίσταται οὐχὶ ὑπὸ ἑνιαῖον καὶ σαφῶς καθοριζόμενον τύπον, ἀλλ᾿ ὑπὸ ποικιλίαν τοιούτου.

Μία λοιπὸν καὶ ἡ αὐτὴ παραγωγὸς αἰτία εἶνε, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μικρόβιον δι᾿ ἑκάστην εἰδικὴν νόσον, ἀλλὰ διάφορος ἡ παράστασις αὐτῆς. Ἡ γρίππη καὶ ἡ πνευμονία ἀποδεικνύουσι τοῦτο ἐπαρκῶς, ἰδιαίτατα δ᾿ ἡ πρώτη, ὡς ἐκ τῆς πολλαπλότητος καὶ τῆς ποικιλίας τῶν παραστατικῶν αὐτῆς μορφῶν. Ὅθεν ἕκαστος ὀργανισμὸς πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν διατίθεται διαφόρως, διότι τὸ ἔδαφος, οἱ χημισμοί, καὶ τὰ δυναμικὰ στοιχεῖα, τὰ φυσικά, ἡ ἡλικία, τὸ γένος, ἡ ὥρα, ἡ ἕξις, ὁ χαρακτήρ, ἡ περίοδος τῆς νόσου, τὰ πάντα τέλος, ἄλλως ἔχουσιν ἐν ἑνὶ ἑκάστῳ, ὡς καὶ πρὸς τὴν ἑλονοσίαν διάφορος εἶνε ἡ ἐξωτερίκευσις, διάφορος ἡ ἐκσήμανσις ταύτης παρ᾿ ἑκάστῳ ὀργανισμῷ.

Ἔχοντες ἐκ τῶν μικροσκοπικῶν ἐξετάσεων δεδομένα καὶ γνωρί-

---

[1] Μετάφρασις Νιμεϋέρου σελ. 753.

ζοντες ὅτι ἕκαστος παροξυσμὸς ὀφείλεται εἰς τὴν σπορροποίησιν γενεαλογίας τινὸς ἑλοπαρασίτων, δυνάμεθα ἐκ τῶν προτέρων ἐπισκοποῦντες διὰ τοῦ μικροσκοπίου τὸ αἷμα νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τῆς ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι διακεχυμένης ποσότητος μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς μορφῆς, ἐὰν ὁ παροξυσμὸς ἔσεται ἤπιος ἢ ἔντονος. Ὁ Nalson-Cheyne πληρέστατα ἀπέδειξε τὴν ἐπίδρασιν τῆς ποσότητος τῶν παθογόνων ἐν γένει παρασίτων ὡς πρὸς τὰ ἐπακόλουθα ἀποτελέσματα. · Πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι μικροοργανισμοί τινες καίτοι οὐδεμίαν ἰώδη δύναμιν κεκτημένοι δύνανται νὰ προκαλέσωσι σοβαρὰ συμπτώματα καὶ θανατηφόρα ἔστιν ὅτε, ὁπόταν ἡ εἰσβάλλουσα ποσότης ἀνέρχηται εἰς ἱκανὸν ποσόν. Ὅθεν ἡ βαρύτης τῆς παθήσεως εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰσαγομένων γονιδίων.

Πάντα ταῦτα δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ἰσχύουσι καὶ ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας ἰδιαίτατα· διότι ὅσον μεγαλειτέρα κατὰ τὸ ποσὸν ἡ ἐκ τῆς σχιζογονίας παραγωγὴ τῶν ἐπιγόνων, τοσοῦτον ἐντονώτερος ἔσται ὁ παροξυσμός, ἐκ τοῦ ἀκανονίστου δὲ τῆς ἐγκατανομῆς τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τῷ αἵματι γεννῶνται τὰ συμπτώματα τῶν κακοήθων παροξυσμῶν, ἅτινα δύνανται νὰ παρατηρηθῶσι τόσον κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν τῶν ἐπανειλημμένως πληξάντων τινὰ ὅσον καὶ κατὰ τοὺς συνεχεῖς πυρετούς, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Οἱ κακοήθεις ἔγκεινται ἄρα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὸ δρῶν ποσὸν τῶν ἑλοπαρασίτων, κατὰ δεύτερον εἰς τὴν ἀκανόνιστον τούτων ἐγκατανομὴν ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ, κατὰ δὲ τρίτον καὶ εἰς τὴν παρὰ φύσιν μεταστοιχείωσιν τῶν ὑγρῶν τοῦ ἐδάφους, τῶν ἀλλοιουμένων ἐκ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς αἰτίας.

Ἐκ τῆς πείρας γνωρίζομεν ὅτι ὁ κακοήθης πυρετὸς ἀναφαίνεται, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, εἴτε κατὰ τὴν διαδρομὴν ἁπλῶν διαλειπόντων πυρετῶν ἢ συνηθέστερον ἐπὶ συνεχῶν τοιούτων ἢ καὶ ἐπὶ τῆς ἑλώδους καχεξίας. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται παθολογικαὶ καταστάσεις παράγουσιν ἀναιμίαν χαρακτηριστικήν, ἥτις ὅσον κραταιοτέρα εἶνε, τοσοῦτον ἐπὶ μᾶλλον προκαλεῖ λειτουργικὰς διαταραχάς. Τὸ νευρικὸν δὲ σύστημα εἶνε ἐκεῖνο, ὅπερ παράγει τὰς ὑπεραιμίας ἢ τὰς τοπικὰς ἀναιμίας, ἐπὶ τῶν ἀγγειοκινητικῶν δὲ νεύρων ἰδίᾳ δρῶσι κατ' ἐξοχὴν αἱ τῶν μικροβίων ἀπεκκρίσεις, αἵτινες ἐπάγουσι τὴν διαστολὴν ὡς καὶ τὴν συστολὴν τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος.

*
* *

Οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς, οἵτινες οὐδεμίαν εἶχον γνῶσιν τῶν μικροσκοπικῶν παρατηρήσεων τοῦ αἵματος, ἐδέχοντο, ὅτι ὁ κακοήθης πυρετὸς εἶνε ἀπότοκος τῆς ἁπλῆς τῶν φαινομένων ἀντιδράσεως, ὀφειλομένης εἰς πάλην μεταξὺ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τοῦ ἑλείου μιάσματος, τὸ ἀποτέλεσμα δῆλον ὅτι τῆς ἐντάσεως τοῦ μιάσματος καὶ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐνῷ κατ' ἄλλους ἡ τοῦ πυρετοῦ κακοήθεια ἀπέρρεεν ἀπὸ τῆς μείζονος ἀποταμιεύσεως τοῦ ἑλείου μιάσματος, ἐξ ἧς ἡ ἐξάντλησις τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ Καραμήτσας ἑρμηνεύων τὴν γνώμην τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ «πολλοὶ δοξάζουσιν, ἔλεγεν, ὅτι τοῦτο προέρχεται ἢ ἐκ τῆς ἐντάσεως καὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ μιάσματος ἢ ἐκ προσωπικῆς διαθέσεως τοῦ πάσχοντος».

Ἡ τοῦ ὀργανισμοῦ διαπάλη αὕτη πρὸς τὰς διαφόρους ἀποταμιεύσεις τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ σήμερον ἔτι ὑφίσταται, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅμως ὅτι τὴν ἀφῃρημένην ἔννοιαν τῆς ἀποταμιεύσεως τοῦ μιάσματος διεδέχθη ἡ διαπάλη τοῦ μικροβιακοῦ στοιχείου. Συνήθως τὸ μεταξὺ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν ἑλοπαρασίτων ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος, ὁτὲ μὲν εἶνε μηδαμινὸν ἢ ἐλάχιστον, ὅτε ὡς ἀποτέλεσμα ἔχομεν τὴν λαθραίαν ἑλομίανσιν, ὁτὲ δὲ εἶνε μέγα καὶ ἔχομεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔντονον ἑλομίανσιν, ἐξωτερικευομένην δ' ὡς νόσον καθολικήν, σαφῶς ἐκδηλουμένην καὶ προσβάλλουσαν ἐκ βάθρων ὁλόκληρον τὴν οἰκονομίαν. Ὅθεν τὰ παραγωγὰ τῆς διαπάλης εἶνε ζητήματα δημιουργούμενα ἀπὸ τῆς ἀθρόας ἢ σποραδικῆς σχιζογονίας τῶν ἑλοπαρασίτων.

Ὁ **Hericourt** φιλολογῶν τὰ τῆς δράσεως τῶν ἑλοπαρασίτων κατὰ τοὺς διαφόρους αὐτῆς τύπους, δέχεται ταῦτα ἐνεργοῦντα διὰ τῆς παρουσίας των ὡς ξένα σωμάτια, ὡς ἑξῆς δ' ἐπεξηγεῖ τὴν ἐνέργειαν τούτων. Εἰς τὰς ἀποκρύφους προσβολάς, εἰς ἐκείνας πρὸ πάντων, αἵτινες ἐμφανίζονται ὡς νευραλγίαι, βλέπει τις, λέγει, τὴν ὑπεροχὴν τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας τῶν ὀλιγαρίθμων σπερμάτων, τοποθετημένων πλησίον τῶν πασχόντων ὀργάνων, ἐνῷ εἰς τὰς βαρείας μορφὰς τῆς ἑλονοσίας εἰς τοὺς καθ' αὐτὸ κακοήθεις πυρετούς, τοὺς ἁπλοῦς ἢ μεμονωμένους, ἡ τυφοειδὴς ὄψις τῶν νοσούντων διὰ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὰ παρατηρούμενα γεγονότα κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῶν τυφοειδῶν νόσων δὲν ἀφίνει οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπὶ τῆς πραγματικότητος δηλητηριάσεώς τινος. Οἱ δὲ ἐπιπεπλεγμένοι κακοήθεις πυρετοὶ δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι διὰ τῆς ὑπεροχῆς μηχανικῆς ἐνεργείας ἐντετοπισμένης εἰς

τινα ὄργανα, ὧν αἱ διαταραχθεῖσαι λειτουργίαι ἐπιφέρουσι συμπτώματα ἐξ ἴσου διάφορα.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Παλλάδιος ἐδογμάτιζεν, ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἕλειον μίασμα ἐπιδρῶν τοξικῶς ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν πασχόντων, παράγει τοὺς κακοήθεις πυρετούς, εἴτε διότι εἰς μεῖζον ποσὸν εἰσήλασεν ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, εἴτε διότι εἰσῆλθε μεταβεβλημένον κατὰ ποσόν.

Ὁ Boudin τὴν βαρύτητα τῶν πυρετῶν ἀπέδιδεν εἰς τὴν μεγάλην ἀπορροφητικότητα τοῦ δέρματος. Ἐδέχετο δῆλον ὅτι τὴν γνώμην τῆς ἀπορροφήσεως καὶ ἐναποταμιεύσεως μεγάλης ποσότητος μιάσματος ἐν τῷ ὀργανισμῷ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ κακοήθους πυρετοῦ.

Ὁ δὲ Ἀντωνιάδης ἐν τῷ σχεδιάσματί του πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἔχει ἡ μείζων ποσότης τοῦ μιάσματος πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ κακοήθους πυρετοῦ, φέρει τὰ ἑξῆς ἐπιχειρήματα.

α΄) ὅτι οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ἐμφανίζονται ἰδίως καὶ συχνότατα εἰς τοὺς ἑλώδεις τόπους, ὅπου ἡ ἑστία τῶν μιασμάτων.

β΄) ὅτι ἐμφανίζονται ἰδίως κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους καθ᾽ ἃς καὶ τὸ μίασμα ἀφθονώτερον διαδίδεται καὶ πυκνοῦται, τοῦτ᾽ ἔστι κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον· καί.

γ΄) ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ξηρῶν ἐτῶν, ὅτε ἡ μιασματικὴ ἐπιφάνεια εἶνε μικρά, τὰ δὲ μιάσματα ἀραιότερα, ἐπικρατοῦσιν οἱ ἁπλοῖ διαλείποντες πυρετοί, σπανιάκις δὲ οἱ κακοήθεις. Τοὐναντίον εἰς τὰς ἐπιδημίας τῶν ἑλωδῶν τόπων οἱ κακοήθεις εἶνε συχνότατοι.

Ὁ Fr A. Morani (thèse de Montpel. 1868) πραγματευόμενος καὶ οὗτος τὰ τῶν κακοήθων πυρετῶν φρονεῖ ὅτι ὁ κακοήθης πυρετὸς δὲν εἶνε ὀντότης παθολογικὴ ἔχουσα ἰδίαν ὑπόστασιν, ἀλλ᾽ ὅτι εἶνε μεταμόρφωσις τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος παροξυσμοῦ.

Ὁ Pellarin ὡσαύτως διϊσχυρίσθη, ὅτι οἱ κακοήθεις πυρετοὶ δὲν ἀποτελοῦσιν ἰδίαν κατηγορίαν καὶ ἑπομένως δὲν ὑπάρχουσι κακοήθεις παροξυσμοί, ἀλλ᾽ ἐπιπλοκαὶ ἀπὸ τῶν σπλάγχνων, ἀπότοκοι τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἑλείου μιάσματος, λέγων ὡς ἑξῆς: «Ὅταν μετά τινας ἡμέρας πυρετοῦ ὁ πάσχων αἰτιᾶται αἴφνης ἰσχυροὺς πόνους κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον καὶ πρὸς τὸν ὁμώνυμον ὦμον μετὰ ὑποϊκτερικῆς τοῦ δέρματος καὶ τῶν ἐπιπεφυκότων χρώσεως, τὰ συμπτώματα ταῦτα τεκμαίρονται πάθησιν τοῦ ἥπατος—κακοήθη ἠπατικόν—, ἥτις εἰς τὰ θερμὰ κλίματα, ὡς τὰ πολλὰ ἀπολήγει εἰς ἀπόστημα τοῦ ἥπατος.

Τοῦτ' αὐτὸ εἰρήσθω καὶ περὶ τῶν λεγομένων νεφριτικῶν ἢ ἐγκεφαλικῶν κακοήθων παροξυσμῶν, καθ' οὓς ἀνευρίσκονται καταφανεῖς τῶν νεφρῶν καὶ τῶν κέντρων τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀλλοιώσεις». Ἀνασκευάζων ὁ Παλλάδιος [1] τὰς δοξασίας τοῦ Pellarin ἀποδεικνύει, ὅτι ὑπάρχει τάξις κακοήθων πυρετῶν προκαλουμένων ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ ἑλείου μιάσματος, αἱ δὲ κατ' αὐτοὺς ἐπερχόμεναι ὀργανικαὶ ἀλλοιώσεις εἰσὶν ἀπότοκοι τῆς προσβολῆς τούτων καὶ οὐχὶ παράγον αἴτιον. Φρονῶν δὲ ὅτι εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν κακοήθων πυρετῶν συμβάλλεται κατὰ πολὺ καὶ ἡ προδιάθεσις τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἀποδεχόμενος δῆλον ὅτι τὴν ἐδαφικὴν θεωρίαν λέγει ὡς ἑξῆς : «φαίνεται ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν νόσων τούτων ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων πρόσφορον ἔδαφος πρὸς ἐγκατάστασιν τῆς νόσου προσόμοιον τῷ ἐδάφει, ὅπερ ἐπιδιώκει τὸ βακτηρίδιον τῆς φυματιώσεως».

Ὁ Laveran φρονεῖ ὅτι ὁ ὅρος κακοήθης πυρετὸς δὲν πρέπει νὰ τηρῆται ἐπὶ πλέον. Δὲν ὑφίστανται, λέγει, κακοήθεις πυρετοὶ ἀφοριζόμενοι τῶν διαλειπόντων ἢ συνεχῶν πυρετῶν, ὑπάρχουσι μόνον ἑλώδεις διαλείποντες ἢ συνεχεῖς πυρετοί, οἵτινες ἐπιπλέκονται μὲ βαρέα συμπτώματα. Τοῖς ἐπιπεπλεγμένοις τούτοις πυρετοῖς ἐφαρμόζεται ἡ ὀνομασία κακοήθη συμπτώματα ἢ πυρετοί. Πᾶσαι αἱ ἐπιπλοκαί, πάντα τὰ συμπτώματα, ἅτινα δύνανται νὰ παραχθῶσι κατὰ τὴν πορείαν τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν, δὲν ἔχουσι τὴν ἀξίαν τῆς ἐπικλήσεως κακοήθων παροξυσμῶν. Δὲν ταξινομοῦνται ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἢ τὰ βαρέα ἐκεῖνα συμπτώματα, τὰ δυνάμενα ἐπενεγκεῖν ταχέως τὸν θάνατον καὶ προερχόμενα εὐθέως ἐκ τοῦ ἑλείου μιάσματος· Αἱ παρεμπίπτουσαι νόσοι, αἵτινες προστίθενται εἰς τοὺς ἐξ ἑλώδους μιάνσεως παθόντας, δὲν ὀφείλουσι νὰ λογισθῶσι μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν.

*
* *

Ἡ ἑλονοσία, ὡς γνωστὸν εἶνε λοίμωξις παρεμφερὴς τῇ γρίππῃ, νόσος δῆλον ὅτι πολύμορφος καίτοι ἔχουσα ὡρισμένους νοσολογικοὺς τύπους καὶ ἰδίας τυπικὰς κλινικὰς εἰκόνας· εἶνε δὲ πολύμορφος, διότι δύναται ὡς ἡ γρίππη νὰ προσβάλῃ οἱονδήποτε ὄργανον ἢ σύστημα, τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι τὰ ἑλοπαράσιτα ὡς ὄντα ζῳϊκά, ὑποκείμενα καὶ ταῦτα εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους, συνωθοῦνται ἐν τῇ ἀμύνῃ, ἣν

[1] Π. Παλλάδιος. Περὶ ἑλειογενῶν πυρετῶν Γαληνὸς 1885 σελ. 155.

διεξάγουσι κατὰ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ καθ' ὁμάδας, ὅπως κατισχύσωσιν· οὗτος δ' εἶνε πιθανῶς καὶ ὁ λόγος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπὶ συνεχῶν καὶ δὴ ἐπὶ κακοήθων παροξυσμῶν, τῶν ἐκπροσωπούντων οἱονεὶ τὴν μεγαλειτέραν ἔκφρασιν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἄλλοτε μὲν ἐλάχιστον ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων δυσανάλογον καὶ μὴ δικαιολογοῦντα ἀποχρόντως τὴν βαρύτητα τῆς κλινικῆς εἰκόνος, ἄλλοτε δὲ τοὐναντίον μέγαν ἀριθμὸν καθ' ὁμάδας οὕτως εἰπεῖν. Ἀνευρίσκομεν δὲ συνήθως ταῦτα πολυάριθμα εἰς τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα, ὡς λ.χ. εἰς τὰ μεσοβρογχίδια διαστήματα τοῦ δικτυωτοῦ σπληνικοῦ ἱστοῦ, ὡς καὶ εἰς τὸ σπογγῶδες παρέγχυμα τοῦ πλακοῦντος, ὡς τοῦτο ἐπανειλημμένως παρετηρήσαμεν.

Τοῦτ' αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ διὰ τὰ λοιπὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα τοῦ ὀργανισμοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῆς φυσικῆς ἰδιότητος, ἣν κέκτηνται τὰ πρωτοζωάρια ὡς ζωϊκὰ ὄντα, καταφεύγουσιν αὐτόσε, τὸ μὲν ὅπως εὕρωσι τὰ μέσα τῆς διατροφῆς των ἀνετώτερον, τὸ δὲ πρὸς προφύλαξιν, ὅπως μὴ παρασύρωνται ὑπὸ τῆς κυκλοφορίας.

Τὸ τοιοῦτον ὑποδηλοῖ ἰδιότητα τοῦ ἑλοπαρασίτου εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐντοπισμοῦ τῶν ἀποικιῶν του, δύναται δὲ ὁ ἐντοπισμὸς οὗτος νὰ προκληθῇ κατὰ τὴν σχιζογονίαν ἐν οἱῳδήποτε παροξυσμῷ ὀξείας ἢ καὶ χρονίας ἑλομιάνσεως, ἀρκεῖ μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιγόνων νὰ ᾖ μέγας, ὥστε ἐντοπιζόμενος ἐν οἱῳδήποτε ὀργάνῳ ἢ συστήματι νὰ προκαλέσῃ διαταραχὰς λειτουργικὰς καὶ συνεπαγάγῃ ἀλλοιώσεις. Ποικίλαι δ' εἰσὶν αἱ ἐντεῦθεν προκαλούμεναι ἀνατομοπαθολογικαὶ ἀλλοιώσεις, ὡς λ. χ. ἀποφράξεις τριχοειδῶν, πιέσεις, ὑπεραιμίαι, ῥήξεις τριχοειδῶν, αἱμορραγίαι, μαλακύνσεις τοῦ ἐμβόλου καὶ ἀναιμίαι, ποικίλα δ' ἐντεῦθεν τὰ κλινικὰ συμπτώματα ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τοῦ ὀργάνου ἢ τοῦ συστήματος τοῦ ἐξ ἀπίνης οὕτως εἰπεῖν καταληφθέντος ὑπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ τῆς ἀπὸ τούτων μελαγχρωστικῆς. Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ αἱ ποικίλαι μορφαὶ τῶν κακοήθων πυρετῶν ἀναλόγως τοῦ ἐντοπισμοῦ τῶν ἑλοπαρασίτων. Οὕτω πάσας τὰς ἐγκεφαλικῆς μορφῆς περιπτώσεις κακοήθων παροξυσμῶν δυνάμεθα νὰ ἐπεξηγήσωμεν, ὡς καὶ ποικίλας ἄλλας, οὕτω δ' ἐπεξηγεῖ καὶ ὁ ἐκ Ῥόδου Κωνσταντινίδης [1] περίπτωσιν ὀξείας διαχύτου νωτιαιοσφυϊκῆς μηνιγγομυελίτιδος ἑλειογενοῦς μετὰ πνευμονίας ἑλώδους

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1902 ἀρ. 14.

φύσεως, ὁ Dantec[1] ὁμοίως σκεπτόμενος ἀποδίδει τοὺς κακοήθεις παροξυσμοὺς εἰς τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ ἑλοπαρασίτου ἐν τῇ τριχοειδεῖ κυκλοφορίᾳ εἰς ἕνα τῶν βραχιόνων τοῦ τρίποδος τοῦ Bichat (ἐγκέφαλος, καρδία, πνεύμονες) δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ ταχύτατα τὸν θάνατον.

Μεταχειριζόμεθα, ὁ Davidson[2] λέγει, τὸν ὅρον κακοήθης διὰ νὰ σημάνωμεν τοὺς βαρεῖς παροξυσμούς, οἵτινες ἐξελίσσονται τυχαίως κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν μετὰ συμπτωμάτων σχετιζομένων πρὸς ὀργανικὰς βλάβας καὶ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος.

Ὁ Scheube[3] φρονεῖ ὅτι οἱ κακοήθεις πυρετοὶ προέρχονται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς ἑλονοσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ διαταράξεων μηχανικῶν ἀναγομένων εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Προσθέτει δὲ ὅτι πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν ἐν μέρει τοὺς κακοήθεις παροξυσμοὺς καὶ εἰς τὰς μικτὰς μολύνσεις. Τὰ ἑλοπαράσιτα καὶ αἱ τοξῖναι τούτου εἰσὶν ἐπιτήδεια νὰ καταστήσωσι τὸν ὀργανισμὸν ἐπιδεκτικὸν εἰς ἄλλους παθογόνους παράγοντας.

Ὁ Crespin[4] διακρίνει δύο κατηγορίας φαινομένων ἢ μᾶλλον δύο κατηγορίας πασχόντων, καὶ εἰς μὲν τὴν μίαν ταξιθετεῖ τοὺς κακοήθεις παροξυσμούς, εἰς δὲ τὴν ἑτέραν τὰ κακοήθη συμπτώματα. Πρόκειται, λέγει, περὶ κακοήθων παροξυσμῶν, ὁπόταν ἡ ἑλονοσία ὑπενδύηται τοσαύτην σφοδρότητα κακοηθείας, ὥστε νὰ ἐπισύρῃ ὅλην τὴν προσοχὴν τοῦ παρατηρητοῦ. Τὰ παρατηρηθέντα συμπτώματά εἰσι πολλαπλᾶ καὶ ἀδύνατον νὰ τὰ ταξιθετήσῃ τις, τὸ κῶμα εἶνε τὸ συνηθέστερον. Τὸ παγετῶδες δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῶν κακοήθων παροξυσμῶν, διότι εἰς τοὺς ἀποθνήσκοντας ἐκ τῶν λεγομένων κακοήθων παγετωδῶν ἀνευρίσκει τις συχνῶς ἐκτὸς τῆς μελαναιμίας καὶ βλάβας χρονίας νεφρίτιδος. Πρόκειται, λέγει, περὶ κακοήθων πυρετῶν, ὁπόταν κατὰ τὴν αὐτοψίαν ἀνευρίσκωμεν τὴν μελάνωσιν τῶν σπλάγχνων καὶ ἀφθονίαν ἑλοπαρασίτων καὶ μελαγχρωστικῆς εἰς τὰ τριχοειδῆ τοῦ κέντρου.

Κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν κακοήθων συμπτωμάτων ἀνευρίσκομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ κα-

---

[1] Le Dantec. Précis de pathologie exotique 1900.

[2] Davidson Higiene se diseases of warm climates 1893 p. 167.

[3] Scheube. «Die Krankheiten der warmen Länder». Iena 1900 p. 142.

[4] Crespin. Pathogenie des acces et accidents pernicieux. Caducé 2 Maï 1903.

λοήθους τριταίου ὡς καὶ τοῦ τεταρταίου, τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἡμεῖς παρετηρήσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν διασήμων παρατηρητῶν, ὡς οἱ *Ziemann*[1], *French*[2], *Ewing*[3] κ.λ., τοὐναντίον εἰς τοὺς κακοήθεις παροξυσμοὺς ἀνευρίσκομεν τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ θερινοφθινοπωρινοῦ (*praecox*). Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τῶν κακοήθων συμπτωμάτων πρόκειται περὶ ἀνεπαρκείας τῶν νεφρῶν καὶ τοῦ ἥπατος, ἔτι δὲ καὶ περὶ ὑποκειμενικῆς ἢ κληρονομικῆς διαθέσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς ἐπὶ τῶν σπασμωδικῶν.

Εἰς τοὺς κακοήθεις λοιπὸν παροξυσμοὺς ἡ παθογένεια ὀφείλεται οὐ μόνον εἰς τὸ εἶδος τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ εἰς τὸ ποσὸν τούτων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐντοπισμὸν αὐτῶν, εἰς δὲ τὰ κακοήθη συμπτώματα ἡ παθογένεια ὀφείλεται εἰς τοξικὰ μᾶλλον αἴτια μὴ ἐξαρτώμενα ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τῶν ἑλοπαρασίτων. Μετὰ τοῦ Κανέλλη ἄλλοτε ἐλέγομεν ὡς ἑξῆς:

Δεχόμεθα κακοήθεις πυρετοὺς ὡς τοιούτους καθαρῶς ἐκείνους, οἵτινες τὸ πρῶτον ἀναφαίνονται ὡς τοιοῦτοι, σπανιώτατα ἀπαντῶντες, συχνότατα δ' ἐκείνους, οἵτινες κατὰ τὴν διαδρομήν, κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαλειπόντων ἢ συνεχῶν πυρετῶν ἢ ἑλώδους καχεξίας ἀνεφάνησαν, ὑποδηλοῦντες τότε ὡς αἴτιον ἄμεσον τῆς παραγωγῆς αὐτῶν προηγηθεῖσαν καταφανῆ ἑλομίανσιν ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν σκέψιν ἡμῶν ταύτην ἀρωγὸν ἔχομεν τὰς διαφόρους στατιστικὰς τῆς θνησιμότητος τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων. Κατὰ τὰς στατιστικὰς δὲ ταύτας ἐν καιρῷ χειμῶνος, καθ' ὃν δὲν ὑπάρχουσι καὶ ὑποχωροῦσι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ κατὰ πολὺ μετριαζόμενοι, παρατηροῦμεν ἀναγραφομένους καὶ κακοήθεις πυρετούς, παραγώγους οὐχὶ βεβαίως νέας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἀλλ' ἀποτόκους τῆς ἐξελίξεως, προϋπαρχούσης ἐν τῷ ὀργανισμῷ χρονίας ἑλομιάνσεως, ἥτις, διότι ἐπῆλθε μεταστοιχείωσις τῶν ὑγρῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, εἴτε ἕνεκα ὀργανικῆς ἀλλοιώσεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ σπλάγχνου, εἴτε ἐξ ἐπηρείας ξένων παθογόνων μικροβιακῶν συνδυασμῶν, ἢ καὶ ἕνεκα ἀβλαβῶν ἔτι παρασίτων δι' ἄλλον ὑγιᾶ ὀργανισμόν, ἐξ ὧν δύναται νὰ προκληθῇ παθολογικὴ ἔξαρσις

---

[1] Ziemann—In. Mense s' Hondbach der Tropenkrank. III, 1, Leipsie 1906.

[2] French. N. Y. Med. Jn. May 23, 1896.

[3] Ewing—Jn. of Exper. Med. February 5, 1902.

ἀπεικονίζουσα κακοήθειαν, ἥτις βεβαίως οὐδόλως ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιπροσθήκην ἢ τὴν ἐπίδρασιν νέας ἑλομιάνσεως ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ ὑπαρχούσης, καθότι ἐν καιρῷ χειμῶνος γνωρίζομεν, ὅτι ἑλειογενεῖς πυρετοὶ πρωτογενεῖς δὲν ἀπαντῶσιν.

Τῷ τρόπῳ τούτῳ δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ πολλοὶ τῶν κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατούντων κακοήθων πυρετῶν, διὰ τῆς μεταστοιχειώσεως τοῦτ᾽ ἔστι τοῦ αἵματος καὶ ὑπερφορτώσεως τοξικῶν στοιχείων ὀφειλομένων κυρίως εἰς ἄλλα ὀργανικὰ αἴτια, ἅτινα εἴτε προϋπῆρχον ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἑλονοσοῦντι ὀργανισμῷ ἕνεκα διαφόρων ἀτομικῶν ἢ κληρονομικῶν διαθέσεων, εἴτε σὺν τῷ χρόνῳ παρεσκευάζοντο καὶ προδιετίθεντο πρὸς τοῦτο ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς χρονίως δρασάσης ἑλομιάνσεως ὡς κυρίου αἰτίου.

Παρ᾽ ἡμῖν τὸ κεφάλαιον τῶν κακοήθων πυρετῶν ἄλλοτε διωγκοῦτο μεγάλως, ἐπολλαπλασιάζετο δ᾽ ἡ πληθώρα τῶν κακοήθων πυρετῶν, διότι ὑμενογόνοι κυνάγχαι ἀπεδίδοντο, ὅτι ἐνεῖχον τὴν αἰτίαν των εἰς τὸ ἕλειον μίασμα καὶ ἐκάλουν αὐτὰς κακοήθεις πνιγμονώδεις πυρετούς, μυελίτιδες μετὰ μηνιγγιτίδων καὶ ἐγκεφαλιτίδων ἐθεωροῦντο καὶ ἐχαρακτηρίζοντο ὡς κακοήθεις πυρετοί. Εἰς τοὺς ἑλειογενεῖς δὲ δὲν ἐδίσταζον νὰ κατατάσσωσι καὶ ἐνίους ὑποτιθεμένους ὡς τοιούτους, ἐξωτερικευομένους δὲ ὑπὸ μορφὴν μητρίτιδος, χολέρας, βρογχίτιδος, πνευμονίας, ἀτροφίας, διαφόρων ὄγκων τοῦ ἐντέρου, ἡπατίτιδος, αἱμορροϊδικοῦ ἄσθματος, δυσεντερίας, ὀξυτάτης διαρροίας, ὀξέος ρευματισμοῦ τῶν ἄρθρων, πλευρίτιδος, μυελίτιδος καὶ λοιπῶν νοσημάτων ἐκ τοῦ πλουσιοπαρόχου νοσολογικοῦ πεδίου, τελείως ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τοῦ ἑλειογενοῦς μιάσματος καὶ ἐξαρτωμένων ἀπὸ εἰδικῶν αἰτίων.

Μὴ ἔχοντες δὲ γνῶσιν τῆς ἀντισηψίας πολλοὺς τῶν οὐρικῶν πυρετῶν ἐκ τῶν ἀναπτυσσομένων δηλαδὴ πυρετῶν μετὰ καθετηριάσεις τῆς οὐρήθρας κλπ. ἀπέδιδον εἰς τὸ ἑλειογενὲς μίασμα καὶ δὴ τοὺς κακοήθεις. Τοιαύτας περιπτώσεις μετὰ καθετηρίασιν τοῦτ᾽ ἔστι, καθ᾽ ἣν ἀνεπτύχθη κακοήθης ἀποπληκτικὸς πυρετός, ὡς διέγνωσαν, ἀναφέρουσι πέντε τῶν τότε ἐγκρίτων ἰατρῶν, κατὰ τὰς θεωρίας τῆς τότε ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεως [1], καὶ σήμερον δ᾽ ἀτυχῶς γίγνεται ἔτι σύγχυσις τῶν οὐρικῶν πυρετῶν πρὸς τοὺς κακοήθεις.

Ποσάκις νοσήματα ὀξέα μολυσματικὰ καὶ ἤδη ἔτι ἐλαφρᾷ τῇ συ-

---

[1] Ἰατρ. Μέλισσα. Τ. 3 ἔτους 1855, σελ. 185—88.

νειδήσει δὲν ἀποδίδονται εἰς βάρος τῶν κακοήθων ἕνεκα κεραυνοβόλων ἐκδηλώσεων, οὐδόλως μὲ τὰ συνήθη συμπτώματα ἐκδηλουμένων; Ὁ Roux[1] πραγματευόμενος περὶ τῆς μειονότητος τῶν κακοήθων πυρετῶν ἐν Ἰνδίαις κατὰ τὸ θέρος καὶ ἀντιτιθέμενος τῇ γνώμῃ ἄλλων συγγραφέων λέγει ὡς ἑξῆς. «Ἐκεῖνο ὅπερ κάμνει νὰ σκέπτωνταί τινες τῶν συγγραφέων ὅτι οἱ κακοήθεις παροξυσμοὶ εἶνε συχνότατοι ἐν Ἰνδίαις κατὰ τὸ θέρος ἢ κατὰ τὴν ὥραν, ἣν ἐγὼ ὑποδεικνύω (7βριον καὶ 8βριον), τοῦτο συμβαίνει, διότι συχνῶς ἐκλαμβάνουσι δι' ἕνα κακοήθη πυρετὸν μίαν ἡλίασιν ἢ μίαν θερμοβολίαν. Ἡ πλάνη εἶνε συχνοτάτη καὶ συχνῶς λίαν συγγνωστέα».

Ἀτυχῶς εἰς τὴν ἐξόγκωσιν τῆς πληθώρας συνετέλεσε καὶ συντελεῖ ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἑλείου μιάσματος ἐπὶ νοσημάτων τελούντων τὴν διαδρομὴν αὐτῶν, καθ' ἣν ἐπέρχεται ἐν συμπλοκῇ ἡ ἑλονοσία. Τῇ παρομαρτούσῃ ταύτῃ συμπλοκῇ τοῦ ἑλείου μιάσματος, ἥτις ἠδύνατο νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐκδήλως, παρατηρηταί τινες ἀτυχῶς προσέδωκαν μετὰ τοῦ ἀρχικῶς ἐξελισσομένου νοσήματος ἰδίαν νοσολογικὴν ὑπόστασιν καὶ περιέγραψαν οὕτω πνευμονικάς, δυσεντερικὰς καὶ γαστρεντερικὰς μορφὰς ἐξαρτωμένας ἀπ' αὐτοῦ δῆθεν καὶ μόνου τοῦ ἑλώδους μιάσματος, παραλείψαντες νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἡ συμπλοκὴ καὶ ἡ συνεξέλιξις δύο εἰδικῶν αἰτίων ἐκ παραλλήλου δρώντων ἐπιβαρύνει σπουδαίως τὸν ὀργανισμόν, παρισταμένων ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐξελίξει ἑκατέρων διὰ καταθλιπτικωτέρας καὶ παραστατικωτέρας ἐξωτερικεύσεως.

Λίαν δ' ὀρθῶς ὁ παρατηρητικώτατος Βάφας προηγηθεὶς τῶν σκέψεών μας ταυτιζομένων πρὸς τὰς ἑαυτοῦ ἐπιλέγει[2], «ὅτι ὅμως πᾶσα ἐκείνη ἡ μεγάλη πληθὺς τῶν ἀμαυρωτικῶν καὶ ὑδροφοβικῶν καὶ δυσεντερικῶν καὶ ἀφασικῶν καὶ πλευριτικῶν καὶ μυρίων ἄλλων ἐκφάνσεων, δι' ὧν δῆθεν περιενδύεται ὁ Πρωτεὺς ἑλώδης πυρετὸς κατὰ τὴν κακοήθη αὐτοῦ ἐκδήλωσιν, εἶνε πραγματικὴ καὶ οὐχὶ πολλάκις ἀποτέλεσμα εἴτε κακῆς παρατηρήσεως, εἴτε κακῆς τῶν παρατηρηθέντων ἐξηγήσεως, προερχομένης τὸ συνηθέστερον ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως νεκροτομῆς, ἐπὶ τούτου θὰ ἐπιτραπῇ ἐμοί ἐκ τοῦ ἐγγυτέρου μελετήσαντι τὸ ζήτημα, νὰ ἔχω μικράν τινα ἀμφιβολίαν».

---

[1] Roux. Traité pratiques des maladies des pays chauds p. 368.
[2] Γαληνός, ἔτος 1883, σελ. 177.

Ταῖς σκέψεσι τοῦ καθηγητοῦ Βάφα συνταχθεὶς τὸ ὕστερον καὶ ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Δ. Οἰκονομόπουλος, κατὰ τῆς πληθώρας τῶν κακοήθων πυρετῶν, δέχεται ὅτι ῥοπή τις ἐπικρατεῖ πρὸς πολλαπλασιασμὸν ἐπ' ἀόριστον τῶν τοῦ κακοήθους πυρετοῦ μορφῶν καὶ ὅτι κατάχρησίς τις γίνεται τοῦ ὅρου κακοήθης εἰς πυρετώδεις ἐνίοτε καταστάσεις ἐφαρμοζομένου, εἴτε ἥκιστα σοβαρὰς καὶ ἐπικινδύνους, εἴτε καὶ πᾶν ἄλλο ἐχούσας κατὰ τὸ φαινόμενον αἴτιον ἢ τὸ ἑλειογενὲς μίασμα.

Ἐν τῷ ἰατρικῷ σταδίῳ ἡμῶν ὡς καὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ μακροχρονιώτερον ἄλλων γηραιῶν ἐγκρίτων συναδέλφων καὶ ἐξόχων παρατηρητῶν παρετηρήθησαν κακοήθεις πυρετοὶ οὐχὶ ὅμως καὶ ἀναλόγως πολλοί, οὐδ' ὑπὸ ποικιλίαν μορφῶν τοσαύτην ὅση ἐξαγγέλλεται. Πλείονες κατὰ τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον περιστολῆς τῶν ἑλωδῶν νόσων ἀνακοινώσεις τῶν κ. κ. συναδέλφων παρετηρήθησαν μετὰ ἔτη πολυομβρίας, μεθ' ἃς τὰ ἑλειογενῆ ἐν γένει νοσήματα ὄψιν ἐπιδημιῶν καὶ ἐκ τῆς ἐκτάσεως καὶ ἐκ τῆς ἐντάσεώς των παρεῖχον. Ὅθεν μετὰ πεποιθήσεως φρονοῦμεν, ὅτι ἐν γένει ὁ ἀριθμὸς τῶν κακοήθων πυρετῶν ἐξογκοῦται σπουδαίως ἐκ τῶν ἀβασανίστως κατατασσομένων εἰς αὐτοὺς πολλῶν περιπτώσεων, ἀνηκουσῶν εἰς ἄλλας νοσηρὰς ἐπεξεργασίας, μακρὰν τοῦ ἑλείου μιάσματος ἐγκειμένας, ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν ὁποίων βαρέα καὶ τρικυμιώδη συμπτώματα ἐξεδηλώθησαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει συμβαίνει οὐχὶ σπανίως ἢ διὰ τῆς κατ' ἔθος χορηγήσεως τῆς κινίνης εἴτε κατὰ σύμπτωσιν ἢ διὰ τῆς γενικῆς ἀντιπυρετικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τὰ κρείττω τροπή, τῇ κατευνάσει τοῦ σοβαροῦ συμπτώματος, ἢ ἐπέρχεται τὸ ὀλέθριον τέλος πρὸ τῆς ἐντελοῦς ἐξελίξεως καὶ διαδρομῆς τοῦ νοσήματος, ἀποστεροῦν οὕτω τὸν παρατηρητὴν τῆς πλήρους καὶ ἐντελοῦς ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ ἀκριβοῦς παρατηρήσεως. Εἰς τὴν τοιαύτην ἐξόγκωσιν συντελοῦσι προσέτι καὶ ὀλεθρίως ἀποβαίνουσαι νόσοι, ἄνευ διαγνώσεως, καλυπτόμεναι μὲ τὴν προσωνυμίαν τοῦ κακοήθους πυρετοῦ. Ἐν ἀρχῇ ἐπιδημιῶν οὐχὶ εἰς τὸ ἑλῶδες στοιχεῖον ὀφειλομένων, ἀλλ' εἰς ἕτερα εἰδικὰ αἴτια, ὡς ἐπὶ τῆς ἐπιδημικῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος, τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου, τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, τοῦ ἰκτερώδους τύφου, ἐπὶ γριππώδους μιάνσεως, ὡς καὶ ἐπὶ περιπτώσεών τινων φυματιώδους μηνιγγίτιδος, ἀπαντῶσι κεραυνώδεις περιπτώσεις, ὀξύταται, αἵτινες δύνανται ν' ἀπολήξωσιν ἐν ὀλίγαις ὥραις ἢ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ κλπ. δι' ἐκτεταμένης ἢ καθολικῆς ἐπιδράσεως τοῦ νοσογόνου αἰτίου ἢ ἀγνώστως πως, πρὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐν τῇ νοσηρᾷ ἐπεξεργασίᾳ ταύτῃ

ἰδίων συμπτωματικῶν ἐκδηλώσεων. Τὰς τοιαύτας ἐν ἀρχῇ περιπτώσεις, πρὸ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ἐπιδημίας, ἰδίᾳ εἰς τόπους ἔνθα ἐνδημοῦσιν ἑλώδεις πυρετοί, κατατάσσουσιν ἐλαφρᾷ τῇ συνειδήσει καὶ ἀδιστάκτως ἔνιοι τῶν ἰατρῶν εἰς τοὺς κακοήθεις πυρετούς, ἐκ τῶν ὑστέρων ὅμως οἱ παρατηρηταὶ πείθονται ὅτι εἶχον ἄδικον.

Ἡ ἐγκεφαλονωτιαία μηνιγγῖτις ἐπερχομένη κεραυνωδῶς καὶ ἐντὸς ὡρῶν τινων συμπληροῦσα τὴν καταστρεπτικήν της εἰκόνα πολλὴν τὴν μερίδα τοῦ καταλογισμοῦ μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν εἶχε καὶ ἔχει ἔτι εἰς τοὺς κακοήθεις ἐγκεφαλικούς, ὡς μεγάλως προσομοιάζουσα διὰ τοῦ ῥίγους, τῆς κεφαλαλγίας, τῶν ἐμέτων, ἀπωλείας συνειδήσεως, πυρετικῆς κινήσεως, παραληρημάτων, κωματώδους καταστάσεως καὶ λοιπῶν συμπτωμάτων, πρὸς τοὺς ἑλώδεις κακοήθεις πυρετούς. Ὁ ἐκ Ναυπλίας Κωτσονόπουλος εἶχεν ἄλλοτε ἀνακοινώσει ἡμῖν ἐκ τῆς πολυετοῦς αὐτοῦ πείρας παραδείγματα, καθ' ἃ νοσήματα, οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὰ ἑλώδη ἔχοντα, ἐξελήφθησαν ἐπισήμως ὡς κακοήθεις ἑλειογενεῖς πυρετοί.

Περὶ τούτων δ' ἔγραφεν ἡμῖν τὰ ἑξῆς :

«Ἐπὶ τῆς εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ πρῶτον ἐνσκηψάσης ἐν ἔτει 1869—70 ἐπιδημικῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος, ἣν καὶ περιέγραψα ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Virchow, αἱ πρῶται δύο περιπτώσεις ἀπέληξαν κεραυνωδῶς εἰς θάνατον, οὐδαμῶς δ' ἐδιστάσαμεν ταύτας νὰ καταλέξωμεν μεταξὺ τῶν κακοήθων ἐγκεφαλικῶν πυρετῶν, καίπερ τοῦ παγεροῦ χειμερινοῦ καιροῦ ἀντιστρατευομένου.

»Ἐν ἐπιδημίᾳ ἐξανθηματικοῦ τύφου, ἐν ταῖς ἐξεταστικαῖς φυλακαῖς Ναυπλίου, μεταδοθείσῃ τῇ μεταφορᾷ πάσχοντός τινος ὑποδίκου ἐκ Τριπόλεως εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἡμῶν τότε δημοτικὸν νοσοκομεῖον, ἐνοσηλεύσαμεν 45 πάσχοντας ὑποδίκους. Ἐπὶ γραίας δὲ μητρός, ἐλθούσης πρὸς νοσηλείαν τοῦ πάσχοντος υἱοῦ της ἐκ τοῦ χωρίου αὐτῆς, ἐπῆλθεν ὁ θάνατος ἐντὸς 48 ὡρῶν ἀπὸ τῆς προσβολῆς μὲ φαινόμενα κωματώδους πυρετοῦ. Ἐν τῇ νεκροψίᾳ ἀνευρέθη ὁ σπλὴν μέλας καὶ διαρρέων τὴν σύστασιν. Ἡ γραῖα ὅμως μετέλαβε τοῦ νοσήματος ὑπὸ τῶν ἐν τῷ νοσοκομείῳ ἐξανθηματικὸν τῦφον πασχόντων καὶ ὑπέκυψεν ἐξ ἀθρόας οὕτως εἰπεῖν δηλητηριάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ ἐκ τοῦ τυφικοῦ ἰοῦ ἢ μικροβίου καὶ τῶν τοξινῶν αὐτοῦ ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι μὲ τὴν εἰκόνα τῆς καταπτώσεως».

Αἱ πρωτοπαθεῖς ἰδίᾳ πνευμονίαι, ὁσάκις τύχῃ νὰ εἰσβάλωσιν ὁμοῦ

μετὰ τῆς ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος συμπληροῦσαι τὴν παραστατικὴν εἰκόνα ἑνὸς κακοήθους ἐγκεφαλικοῦ πυρετοῦ, δύνανται νὰ ἐξελιχθῶσι θανατηφόρως ἐντὸς ὡρῶν πρὶν ἢ ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιγένωνται αἱ χαρακτηριστικαὶ ἀλλοιώσεις τῆς ταὐτοχρόνου δράσεως τοῦ πνευμονοκόκκου ἐπί τε τῶν πνευμόνων καὶ μηνίγγων. Ἐπὶ τούτοις ὁ αὐτὸς συνάδελφος ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν «ὅτι ἐν ἔτει 1881 ἐπὶ τῆς καταλήψεως τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, ὅτε διηύθυνεν ἐπὶ μῆνα τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον, παρέλαβεν ἱππέα ἐκ τοῦ ἱπποφορβείου μετενεχθέντα ἐν καταπτώσει μὲ θερμασίαν 35', ἐκλελυμένον, σῶας τὰς διανοητικὰς δυνάμεις ἔχοντα, κατάψυχρον καὶ οὐδὲν φαινόμενον τοπικῆς παθήσεως παρουσιάζοντα. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἤρξατο ἡ κατὰ τοῦ κακοήθους παγετώδους πυρετοῦ θεραπεία, ἐπ' αὐτοῦ ὅμως ἐξειλίχθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ τὴν πνευμονίαν χαρακτηρίζοντα φαινόμενα καὶ ὑπὸ τῆς νόσου ὑπέκυψεν.

«Ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἰκτεριώδους τύφου τῆς προσβαλούσης τὴν πόλιν ἡμῶν ἐν ἔτει 1886, καὶ ἣν περιεγράψαμεν, τὰς πρώτας ἡμέραις παρετήρησα δύο περιπτώσεις διατρεξάσας ὀλεθρίως ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐν φαινομένοις ὑπερθερμασίας—πρὸ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐπὶ τοῦ ἰκτεριώδους τύφου, μετὰ ὕφεσιν ὀλιγόωρον καὶ ἀπατηλήν, ἀναφαίνεται ἡ ἰκτερικὴ χρῶσις σὺν τοῖς λοιποῖς φαινομένοις—καὶ αἱ περιπτώσεις αὗται κατετάχθησαν, ὡς μὴ ἔδει, μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν. Ἡ φυματιώδης μηνιγγῖτις, ὁσάκις ἐπέρχεται κεραυνοβόλος ἐντὸς 24 ἢ καὶ 48 ὡρῶν, δύναται νὰ παραστῇ ὑπὸ τὸ προσωπεῖον κακοήθους πυρετοῦ, ὡς τοῦτο ἔτυχε νὰ παρατηρήσωμεν ἐπὶ τριετοῦς μικροῦ, οὗτινος ἡ διάγνωσις ἐτέθη μετὰ τὴν νεκροψίαν. Τελευταῖον δ' ἑτέρα περίπτωσις μὲ τοὺς χολώδεις μελανοὺς ἐμέτους, τὴν κωματώδη κατάστασιν, τὰ ρίγη, τὴν ὑπερθερμασίαν καὶ λοιπὰ παθογνωμονικά, ἀπαραιτήτως συμβάλλοντα πρὸς τὴν διάγνωσιν ἑνὸς ἑλώδους κακοήθους πυρετοῦ, ἔπεισαν ἡμᾶς περὶ τούτου, ἐνῷ ἡ νεκροψία οὐδὲν ἄλλο καὶ αὖθις ὑπέδειξεν ἢ τὴν ὀξεῖαν διαδρομὴν φυματιώδους μηνιγγίτιδος, μόλις κατ' ἴχνη παραστάσης ἀνατομικῶς».

Ἡ λοχεία καὶ αἱ σηπτικαὶ παθήσεις, καθ' ἃς αἱ πυαιμικαὶ ἐπεξεργασίαι, πολλὴν τὴν πλάνην δύνανται νὰ παράσχωσιν ἐπὶ ἑλκώδους μάλιστα ἐνδοκαρδίτιδος δυναμένης νὰ παραστῇ ὑπὸ κακοήθη κωματώδη πυρετόν, μὲ τὰ ἐναλλασσόμενα ρίγη, τὴν ὑπερθερμασίαν καὶ τὴν διόγκωσιν τοῦ σπληνός. Ποσάκις ἐπίσης ἐπιλεγόμενοι κακοήθεις γαστρα-

γικοὶ πυρετοὶ δὲν κατετάχθησαν εἰς τὴν χορείαν τούτων, καίτοι οὐδόλως μετέχοντες τοῦ ἑλείου μιάσματος, ὠφείλοντο δὲ εἰς παροξυσμοὺς ἡπατικῶν κωλικῶν ἐκ χολολιθιάσεως; Τέλος καὶ αὐτὴν μόνην τὴν ηὐξημένην πυρετικὴν κίνησιν ἐνοχοποίησαν ἐνίοτε ὡς μαρτύριον τῆς κακοήθους ἑλομιάνσεως· οὕτω «πᾶς πυρετός, ἔλεγεν ὁ Οἰκονομόπουλος, ὅστις ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς εἰσβολῆς του ἀναβιβάζει τὴν θερμασίαν εἰς 40⁰ εἶνε πυρετὸς ἑλειογενὴς κακοήθης!! Πᾶς δὲ σφοδρὸς καὶ βαρὺς πυρετός, παρουσιάζων περιοδικὸν τύπον—διαλείποντα, ὑφέσιμον, ἢ ὑποσύνοχον—εἶνε πυρετὸς κακοήθης!!». Κατόπιν τῶν ὅσων ἄχρι τοῦδε ἀνεφέραμεν περὶ τῆς χωρούσης πλάνης κατὰ τὴν διάγνωσιν τῶν κακοήθων πυρετῶν οὐδὲν ἔχομεν ἄλλο νὰ προσθέσωμεν ἢ νὰ ἀναφωνήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ τοῦ Colin [1] λέγοντος ὅτι ἡ «πρόοδος συνίσταται οὐχὶ εἰς τὸ πολλαπλασιάζειν τὸν ἀριθμὸν τῶν παθήσεων τούτων, ἀλλὰ τοὐναντίον εἰς τὸ ἀπομακρύνειν πᾶν ὅ,τι παρενεβλήθη χωρὶς νὰ σταθμισθῇ ἡ ἀξία τῶν ἐξ οὗ προῆλθε παρατηρήσεων.

*
* *

Τὸ ἔδαφος, ὡς προηγουμένως ἀνεφέραμεν, λίαν ἐνεργὸν μέρος λαμβάνει κατὰ τὰς ἐκδηλώσεις τῶν κακοήθων συμπτωμάτων, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ οἵαν σημασίαν ἐνασκοῦσι ταῦτα φέρομεν τὸ ἑξῆς παράδειγμα.

Λάβωμεν λ.χ. δύο ἀνθρώπους, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος κράσεως ὑγιοῦς, ὁ δὲ δεύτερος ἀρθριτικός, οὗτινος βεβαίως αἱ θρεπτικαὶ ἐναλλαγαί, αἱ χημικαὶ μεταμορφώσεις, αἱ ἱστολογικαὶ μορφαὶ εἶνε ἀλλοῖαι—ἢ κατὰ τὸν Lancereaux ἑρπητικὸς — τοῦ ὁποίου αἱ ἀγγειοκινητικαὶ διαταράξεις, αἱ νευραλγικαὶ ἢ σπασμωδικαὶ παθήσεις ἔγκεινται ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ, ὡς δηλητηριαζομένου τοῦ ὀργανισμοῦ ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῷ κατεργαζομένης ἀνωμάλου φυσιολογικῆς ὕλης— ἐκθέσωμεν δ᾽ ἀμφοτέρους τούτους ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἑλείου μιάσματος, τὴν αὐτὴν τότε ποιὸν καὶ ποσόν, εἰς τὸν μέν, ὡς θὰ παρατηρήσωμεν, ἡ ἐκδήλωσις τοῦ νοσήματος θέλει παραστῇ ὑπὸ τὸν τύπον **α**, εἰς δὲ τὸν ἄλλον ἕνεκα τῆς παθολογικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ τῆς φυσικῆς ἐρεθισιμότητος τῶν νεύρων, πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπιπροσθέτου, τῆς ἑλομιάνσεως δῆλον ὅτι, θὰ ἔχωμεν νευρικὰς ἐκδηλώσεις παρὰ φύσιν, αἵτινες

[1] Colin. Traité des fièvres intermitt. Paris 1870 p. 207.

ὑπὸ ποικίλας μορφὰς ἐξωτερικευθησόμεναι δύνανται νὰ παραστῶσιν ὑπὸ τὸν τύπον β. Σπουδαίως λοιπὸν συμβάλλει ἡ γνῶσις τῆς διαθέσεως ἑκάστου ὀργανισμοῦ, κατὰ πολλὰ δὲ κερδίζει ὁ ἰατρὸς ἐκεῖνος,ὅστις ἐκπληροῖ τὰς συνθήκας ταύτας παρὰ τῷ πάσχοντι.

Ὅτι δ' αἱ διαθέσεις ἔχουσιν ἐπίδρασιν, ἐξάγομεν τοῦτο ἀπὸ πολλῶν γεγονότων. Λ. χ. οἰκογένεια Δ. Β. συνισταμένη ἐκ μελῶν ἕξ, φέρει ἐκδεδηλωμένην τὴν ἀρθριτικὴν διάθεσιν. Ὁ πατὴρ πρὸ ἐτῶν τινων ἀπέθανεν ἐκ σακχαρώδους διαβήτου. Ἡ μήτηρ πάσχει ἐκ ποδάγρας, τὸ πρῶτον τέκνον πάσχει ψαμμίασιν, χρονίαν σκορβουτικὴν οὐλίτιδα καὶ τὴν ἐκφυλιστικὴν ἐνδομητρίτιδα. Τὸ δεύτερον φέρει ἐντονωτέραν τὴν ψαμμίασιν. Τὸ τρίτον ἀγνοοῦμεν ἂν πάσχῃ ἅ τε εὑρισκόμενον μακρὰν τῆς πατρίδος του. Τὸ δὲ τέταρτον καὶ πέμπτον ἀπὸ περιοδικῶν ῥινορραγιῶν. Ἅπαντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης πάσχουσι τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν, κυμαινομένης τῆς πρὸς ταύτην διαθέσεώς των. Ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως ταύτης ἀρωγὸν πρὸς τὰς σκέψεις ἡμῶν ἔχομεν τὰς παρατηρήσεις πολλῶν συναδέλφων, οἵτινες παρετήρησαν τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην προδιάθεσιν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξακριβώσωσιν ἀτυχῶς τὰς διαθέσεις τούτων. Ἑπομένως τὸ τοιοῦτον δὲν προκύπτει μόνον ἐκ τῆς ἀθρόας ἐπιδράσεως τῆς κινίνης πρωτίστως ἢ τοῦ ἑλείου μιάσματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ προϋπαρχούσης αἰτίας, τῆς ἀρθριτικῆς διαθέσεως, παθολογικῆς τοῦτ' ἔστι καταστάσεως παρασκευαζούσης τὸ ἔδαφος πρὸς τοῦτο διὰ τῶν μεταμορφουμένων ἐκ τοῦ ἐπιφορτισμοῦ καὶ μεταστοιχειωμένων χημισμῶν ἀπὸ τῆς μεταβολῆς τοῦ αἵματος. Ὅθεν προδιάθεσιν δεχόμεθα καὶ ἐνταῦθα πρὸς ταῖς ἄλλαις αἰτίαις, ἵνα ἐπέλθωσι τὰ ἔκδηλα ταῦτα χαρακτηριστικά, ἔνθα ἡ ἐπιπάθεια ἐπιδεινοῖ τὴν ὅλην οἰκονομίαν, καθότι ἡ ἀντίστασις καὶ ζωτικότης τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐὰν μάλιστα φέρῃ τὴν ἀρθριτικὴν διάθεσιν ἐκ κληρονομίας, εἶνε μᾶλλον ἔκδηλος. Ὅτι δὲ ἡ προδιάθεσις ἐπιδρᾷ μεγάλως, ἐξηγεῖται ἐκ τῆς παρατηρηθείσης αἱμοσφαιρινουρίας καὶ εἰς ὀργανισμούς, οἵτινες δὲν κατεχρήσαντο προγενεστέρως κινίνης, οὐδ' ἐταλαιπωρήθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλείου μιάσματος, οἵτινες ὅμως ἔφερον τὴν ἀρθριτικὴν διάθεσιν. Παράδειγμα τούτου φέρομεν τὸ τριετὲς μικρὸν συναδέλφου τινός, ὅπερ φέρον τὴν ἀπὸ πατρὸς κληρονομικὴν διάθεσιν τοῦ ἀρθριτισμοῦ, ἔπαθεν αἱμοσφαιρινουρίαν ἄνευ προηγηθέντων ἑλωδῶν πυρετῶν ἢ καὶ κινίνης ἄλλης ἐκτὸς τῆς ληφθείσης κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ παροξυσμοῦ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ

ἰδίου συναδέλφου. Τὰ αὐτὰ δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ ἀλκοολισμοῦ, τοῦ τοσαύτην στενὴν συνάφειαν παρέχοντος πρὸς τὸν ἀρθριτισμόν, ὡς ἐκ τῆς ἐπιβραδύνσεως τῆς θρεπτικῆς λειτουργίας, ἣν ἀπεργάζεται τὸ οἰνόπνευμα, ἰδίως μάλιστα ὡς κιρρογόνου δηλητηρίου, διὸ καὶ ὁ Laveran [1] λέγει ὅτι ἡ κατάχρησις τῶν οἰνοπνευμάτων εἶιε ὑποβοηθητικὴ αἰτία τῶν κακοήθων πυρετῶν, ὡς ἐν Ἀλγερίᾳ πολλάκις ἀναφαίνονται κακοήθεις παροξυσμοὶ τὴν ἐπαύριον ἑορτῶν, καθ' ἃς κατὰ κόρον θύουσι τῷ Βάκχῳ.

*
* *

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν σχετικῶς μὲ τὴν τοῦ σπληνὸς διόγκωσιν, ἣν ὡς κύριον θέμεθλον διαγνώσεως τῶν κακοήθων ἰδίως ἀποπληκτικῶν πυρετῶν ὁρίζουσι ; Μὴ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῶν ὀξέων μολυσματικῶν νόσων δὲν διογκοῦται καὶ οὗτος ; Μόνη ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις δύναται ὑπὸ ἐμπείρου παρατηρητοῦ ἐνασκουμένη νὰ διαλευκάνῃ τὰ διαμφισβητούμενα κατὰ τοὺς κακοήθεις πυρετούς, οἵτινες κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν εἰς τὰ πρῶτα βήματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ πρακτικοῦ ἰατροῦ προστυγχάνουσιν ἀθρόως ! ! Μόνον ἡ ἀνεύρεσις τοῦ πλασμωδίου δύναται νὰ καταστήσῃ τὴν διάγνωσιν τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν ἀδιαφιλονείκητον. Πλειστάκις δ' αἱ μικροσκοπικαὶ παρατηρήσεις ἀνήρεσαν καὶ διέψευσαν κλινικὰς διαγνώσεις, πεπειραμένων κλινικῶν, ὧν ἡ διάγνωσις, ἂν μὴ ὑπῆρχε τὸ μικροσκόπιον, ὁ ἀψευδὴς οὗτος μάρτυς, οὐδέποτε θὰ ἐτίθετο ὑπὸ ἀμφιβολίαν.

Ὑπάρχουσιν ἀληθῶς περιπτώσεις διαλειπόντων ἢ συνεχῶν πυρετῶν, αἵτινες μεταβάλλονται τοσοῦτον κακοήθως, ὥστε ἀληθῶς τὰ συμπτώματα αὐτῶν βαρέως ἀναπτυσσόμενα ἀπολήγουσιν εἰς θάνατον. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἐὰν πολὺ προσέξωμεν, θέλομεν ἴδει προϋπάρχουσαν πλημμελῆ λειτουργίαν ἢ μᾶλλον ἀνεπάρκειαν τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ, ὅστις μὴ ἐπαρκῶν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀποβολὴν τῶν τοξινῶν, τῶν ἰδιαίτατα μετὰ τὴν πάροδον τῶν παροξυσμῶν ἐν τοῖς οὔροις ἀναφαινομένων, θέλει συσσωρεύσει στοιχεῖα περιττωματικὰ ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, ἅτινα θέλουσι τοξικῶς ἐπενεργήσει κατὰ τῆς ὅλης οἰκονομίας. Αἱ πειραματικαὶ ἐργασίαι τῶν Roque καὶ Lemoine ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν νεφρῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλονοσίας ἐπεξηγοῦσι

---

[1] Laveran. Traité du palud. 1898 page 183.

πληρέστατα τὴν αἰτίαν πολλῶν κακοήθων πυρετῶν, καὶ ἰδίᾳ μάλιστα τῶν κωματωδῶν. Ἔλαβον ὑπ' ὄψιν δύο πάσχοντας τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν νεφρῶν, τοῦ μὲν ἐκ καταχρήσεως ζύθου, τοῦ δὲ ἀλκοολικοῦ, καὶ εἰς ἀμφοτέρους ἐπῆλθον διαλείποντες παροξυσμοί, ὧν ὁ ἀκόλουθος πάντοτε παρίστατο ὑπὸ βαρυτέρων συμπτωμάτων, διότι τὰ ἐκ τοῦ αἵματος τοξικὰ προϊόντα, ἅτινα ἰδίᾳ μετὰ τὸν παροξυσμὸν πλειότερα ἐν τοῖς οὔροις ἀναφαίνονται, δὲν ἐπήρκουν πρὸς ἀπέκκρισιν εἰς τρόπον, ὥστε συμποσοθέντα ἐν αὐτῷ παρήγαγον τὸν τρίτον παροξυσμὸν ὑπὸ τύπον κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ, ὧν ὁ μὲν ἰάθη, ὁ δὲ ἀπεβίωσεν. Τοιαύτην τινὰ περίπτωσιν ἀνέφερεν ὁ Καρτούλης [1] ὡς κωματώδη κακοήθη πυρετόν, κατὰ τὴν γενομένην δὲ νεκροτομὴν εὑρέθησαν αἱ ἑξῆς ἀνατομοπαθολογικαὶ ἀλλοιώσεις ἐπὶ τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ, εἰς τὰς ἀλλοιώσεις τοῦ ὁποίου ὠφείλοντο τὰ ἐγκεφαλικά, τὰ προσδώσαντα τὴν κακοήθη μορφὴν ἑνὸς κωματώδους πυρετοῦ, ἣν μορφὴν θὰ προσέδιδε καὶ οἱονδήποτε ἄλλο νόσημα, ἐὰν ἐξειλίσσετο ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου. «Δεξιὸς νεφρὸς ἀτροφικός, ἡ θήκη αὐτοῦ δυσαπόσπαστος, παρέγχυμα ὑπεραιμικόν, τὸ δ' αἷμα βαθὺ ἐρυθρόν. Ἐν γένει ἡ ὑφὴ τοῦ νεφρικοῦ ἱστοῦ σκληρὰ—κίρρωσις—· ὁ ἀριστερὸς ἔχει σχῆμα καὶ μέγεθος φυσιολογικόν, τὸ παρέγχυμα ὅλως ὁμογενὲς καὶ ἔχει τὸ χρῶμα σκοτεινόν». Ἄλλοτε ὡς οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς οὐραιμίας ἐθεώρουν τὴν ἀπυρεξίαν, εἰς τὴν ὀξεῖαν ὅμως μορφὴν ταύτης (Furbringen, Merklen) ἀπαντᾷ τις αὔξησιν τῆς κεντρικῆς θερμοκρασίας. Ἡ δὲ κωματώδης μορφὴ τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐραιμίας πληρέστατα ἀνταποκρίνεται πρὸς πολλὰς περιπτώσεις καταλογιζομένας μεταξὺ τῶν κακοήθων κωματωδῶν πυρετῶν, ὧν ὑποδύονται πληρεστάτην τὴν εἰκόνα.

Ὁρισμὸς κακοήθους πυρετοῦ.

Κακόηθες νόσημα ἐστιν ὅσον κίνδυνον ἀπειλεῖ τοῖς κάμνουσιν, οὐκ ἀποκόπτει τὴν τῆς σωτηρίας ἐλπίδα (Γαληνός).

Κακοήθη πυρετὸν καλεῖ ὁ Trousseau [2] τὸν διαλείποντα, ὅστις διὰ τῆς διαταράξεως ἣν προκαλεῖ ἐν τῷ ὀργανισμῷ, θέτει εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν τοῦ πάσχοντος ἐντὸς ἡμερῶν τινων ἢ ὡρῶν.

---

[1] Γαληνὸς 1884 σελ. 219.

[2] A. Trousseau. Clinique médicale T. 3éme p. 464. an. 1882.

Ὁ Tissot[1] *λέγει, «ὁ κακοήθης πυρετὸς εἶνε κύων, ὅστις δάκνει εὐθὺς ὡς ὑλακτεῖ».*

Κατὰ τὸν Laveran ὑπὸ τὸ ὄνομα κακοήθης παροξυσμὸς πρέπει νὰ ἐννοήσῃ τις συμπτώματα βαρέα προερχόμενα ἐκ τῆς ἑλομιάνσεως καὶ δυνάμενα νὰ προκαλέσωσι ταχέως τὸν θάνατον.

Κατὰ τὸν Θεοφανίδην κακοήθης δέον νὰ θεωρηθῇ ὁ πυρετὸς καθ' ὃν προσβάλλονται ὄργανα, ὧν ἡ λειτουργία εἶνε ἀμέσως ἀπαραίτητος πρὸς τὴν ὕπαρξιν τῆς ζωῆς.

Κατὰ δὲ τὸν Βάφαν[2] *κακοήθεις καλοῦνται οἱ ἀνώμαλοι ἐκεῖνοι πυρετοί, παρ' οἷς ἓν ἢ πλειότερα τῶν σταδίων παρουσιάζονται ἐκτάκτως ἔντονα ἢ καθ' οὓς παρεισφρύει ἔκτακτόν τι σύμπτωμα ἐξ ἐπισήμου ὀργάνου ἢ συστήματος προερχόμενον, καὶ οἵτινες ἐνίοτε ἀπειλοῦσι ταχεῖαν καταστροφήν. Διαφέρουσι δὲ τῶν βαρέων διαλειπόντων, καθ' ὅτι οὗτοι εἶνε ὁμαλοί, ἤτοι τὰ στάδια αὐτῶν ἀκολουθοῦσι τακτικὰ ἀλλήλοις, ἀλλ' ὑπὸ βαρυτέραν μορφήν, οὐδ' ἐπιπλέκεται αὐτοῖς ἔκτακτόν τι σύμπτωμα.*

Καθ' ἡμᾶς, ὑπὸ τὸ ὄνομα κακοήθη πυρετόν καλοῦμεν τὸν διαλείποντα ἢ συνεχῆ πυρετὸν, κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ὁποίου ἤθελεν ἐξαρθῇ ἐπικινδύνως σύμπτωμά τι ἢ τάξις συμπτωμάτων ἀσυνήθων ἐξαρτωμένων πάντῃ ἀπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων, δυναμένων δὲ νὰ ἀναπτυχθῶσι κατὰ τὴν διαδρομὴν ὀξείας ἢ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως καὶ ἐπαπειλούντων ἀμέσως τὴν ζωὴν τοῦ πάσχοντος χωρὶς νὰ ἀνακόπτωσι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας.

Ταξινόμησις κακοήθων πυρετῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ταξιθέτησιν τῶν κακοήθων πυρετῶν οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν ἰατρῶν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει τὰ μᾶλλον ἐξέχοντα συμπτώματα τῆς νόσου, οἱ δὲ νεώτεροι ἐπεχείρησαν, ὥστε ἡ ἀπόδοσις τοῦ ὀνόματος νὰ χαρακτηρίζῃ τὸ πιθανὸν αἴτιον. Ὁ Sauvage διέκρινε τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς εἰς διαλείποντας καὶ εἰς ὑφεσίμους ἐπὶ τῇ βάσει δῆλον ὅτι τῶν τύπων τῶν διαλειπόντων. Ὁ Franck παραβλέπων τὸν πυρετικὸν τύπον λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὴν διαφορὰν τῶν αἰτίων ὡς καὶ τῶν ἐπιπλοκῶν. Ὁ Mercatus βασιζόμενος ἐπὶ τῶν χημικῶν ἀλλοιώσεων διέκρινε τούτων ἓξ ὁμάδας, ὁ δὲ Ἰταλὸς Torti (1712) διέκρινεν αὐτοὺς εἰς δύο

---

[1] Arch. de Med. nav. 1877.

[2] Γ. Βάφας. Σκέψεις τινὲς ἐπὶ τῶν κακοήθων πυρετῶν. Γαληνὸς 1883 ἀρ. 12.

μεγάλας κλάσεις τὰς ἑξῆς. Εἰς τοὺς ἁπλοῦς μεμονωμένους, ἢ ὑποσυνεχεῖς (*Solitariae*) καὶ εἰς τοὺς ἐπιπλέκτους ἢ συμπεπλεγμένους (*comitatae*).

Καὶ ἁπλοῦς μὲν κακοήθεις ὀνομάζουσιν ἐκείνους, ὧν ἡ βαρύτης προέρχεται ἐκ τῆς ἐπιδεινώσεως ἑνὸς τῶν συνήθων συμπτωμάτων τοῦ διαλείποντος, ἐπιπλέκτους δὲ τοὺς παριστῶντας ἐπιπλοκὴν ἢ συνδρομὴν ἐπικινδύνων συμπτωμάτων ἐκ τῶν ἀσυνήθων τοῦ διαλείποντος, ἀλλὰ πάντως ἀπότοκον τούτου.

Κατέταξε δὲ μεταξὺ τῶν ἐπιπλέκτων τὸν χολεροειδῆ, δυσεντεροειδῆ, αἱμορραγικόν, καρδιαλγικόν, λειποθυμικὸν ἢ συγκοπτικόν, διαφορητικόν, παγετώδη καὶ ληθαργικόν.

Βραδύτερον ὁ Alibert (1804) ἐπολλαπλασίασε τὰς μορφὰς τῶν κακοήθων παροξυσμῶν, ἀλλὰ μὴ στηριχθεὶς ἐπὶ ἐπιτοπίων ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις σπουδῶν ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας. Ἕνεκα δὲ τούτου ὑπέπεσε προφανῶς εἰς πλάνην, διότι μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν κατέταξε καὶ μὴ τοιούτους, ὡς λ. χ. τὸν ἐξανθηματικόν, τὸν ρευματικὸν κ.λ. Ἀναγινώσκων τις τοῦτον, λέγει ὁ **Laveran**, ἄγεται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ἀποτελοῦσιν ἴδια καὶ διακεκριμένα νοσολογικὰ εἴδη, πάντῃ διάφορα τῶν συνήθων ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Ὁ **Pucinoti** (1819—1821) περιγράψας τοὺς ἐν Ρώμῃ κακοήθεις πυρετοὺς διέκρινε τούτων 46 μορφάς.

Ὁ Chomel βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀλγεινοῦ στοιχείου διέκρινε τέσσαρας τάξεις.

Ὁ Maillot (1836) μαθητὴς τοῦ **Broussais** ἀποκρούων τὴν ταξινόμησιν τοῦ Alibert ἐβάσισε ταύτην ἐπὶ τῆς ἀνατομικῆς παθολογίας μᾶλλον ἢ κατὰ συστήματα καὶ κατέταξε μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν τοὺς παρέχοντας ὄντως βαρέα συμπτώματα, ἀναγόμενα εἰς βλάβην τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου συστήματος καὶ τῶν κοιλιακῶν ἢ θωρακικῶν ὀργάνων. Δι' ὃ διέκρινε τοὺς κακοήθεις εἰς ἐγκεφαλικούς, θωρακικούς, καὶ κοιλιακούς. Ὁ δὲ **Grisolle** διέκρινεν ἓξ ὁμάδας κακοήθων πυρετῶν τὰς ἑξῆς: Τὴν τῶν παγετωδῶν, τὴν τῶν διαφορητικῶν, τὴν τῶν νευρικῶν, (ἐν οἷς ὑπῆγε τὸν κωματώδη, παραληρηματικόν, σπασμωδικόν, ἐπιληπτικόν, ὑδροφοβικόν, παραλυτικόν,) τὴν τῶν ἐχόντων συμπτώματα ἀπὸ τῆς καρδίας καὶ τῶν πνευμόνων (ὡς καρδιαλγικόν, συγκοπτικόν, ἀσθματικόν, δυσπνοϊκόν, ἀφωνικόν), τὴν τῶν συνοδευομένων ἀπὸ βαρέων συμπτωμάτων ἐκ μέρους τῶν κοιλιακῶν ὀργάνων

(ὡς γαστροχολικόν, χολερικόν, δυσεντερικόν, ἰκτερικὸν κ.λ.) καὶ τὴν τῶν ἐπιπλέκτων τῶν ἐνεχόντων δῆλον ὅτι τὸ κωματῶδες καὶ τὸ σπασμωδικὸν στοιχεῖον.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Ἀντωνιάδης (1861) διῄρει τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς εἰς πέντε κλάσεις ἀναλόγως τῶν διαφόρων συστημάτων, ἐν ἐν αἷς διέκρινεν 28 μορφὰς τὰς ἑξῆς:

Α'. Εἰς κοκοήθεις μετὰ συμπτωμάτων ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐν οἷς περιλαμβάνει, τὸν ληθαργικὸν καὶ παρακοπτικὸν (καρωτικόν, ἀποπληκτικόν, τυφοειδῆ), παραλυτικὸν (ἡμιπληγικόν, ἀφωνικόν, ἀμαυρωτικόν), σπασμωδικὸν (ἁπλοῦν καὶ ἐπιληπτικόν, τετανικόν, ὑδροφοβικόν), νευραλγικόν, (καρδιαλγικόν, γαστραλγικόν), παγετώδη (νεφριτικόν, περιτοναϊκόν).

Β'. Εἰς κακοήθεις μετὰ συμπτωμάτων ἀπὸ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος, ἐν οἷς περιλαμβάνει, τὸν λιποθυμικὸν ἢ συγκοπτικὸν καὶ τὸν αἱμορραγικὸν (ἐντερορραγικόν, αἱματουρικόν, πετεχειώδη).

Γ'. Εἰς κακοήθεις μετὰ συμπτωμάτων ἀπὸ τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος, βρογχιτικόν, πνευμονικόν, πλευριτικόν.

Δ'. Εἰς κακοήθεις μετὰ συμπτωμάτων ἀπὸ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος, γαστροχολικόν, χολεροειδῆ, δυσεντερικόν, ἰκτερώδη.

Ε'. Εἰς κακοήθεις μετὰ συμπτωμάτων ἀπὸ τοῦ δερμικοῦ συστήματος, διαφορητικόν, ἐξανθηματικόν.

Ὁ Ι. Οἰκονομόπουλος (1862) διέκρινε τὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατούσας μορφὰς τῶν κακοήθων πυρετῶν εἰς δύο κλάσεις.

α') Εἰς τὸ εἶδος, καθ' ὃ ἀπειλεῖται σπουδαίως ἡ ζωὴ τοῦ νοσοῦντος, ὡς ἐκ τῆς ἐντάσεως ἢ παρατάσεως ἑνὸς τῶν σταδίων τοῦ πυρετοῦ, καὶ εἰς ὃ περιελάμβανε τὰς ἑξῆς μορφάς. Τὸν παγετώδη, τὸν καυσώδη, τὸν τυφοειδῆ, καὶ τὸν διαφορητικόν.

β') Εἰς τὸ εἶδος, καθ' ὃ συνυπάρχει κατά τι τῶν σταδίων τοῦ πυρετοῦ προεξέχον καὶ κινδυνῶδές τι φαινόμενον, μὴ πυρετῶδες, ἀλλὰ πηγάζον ἐκ διαταράξεώς τινος τῶν ὀργανικῶν συστημάτων, καὶ εἰς ὃ περιελάμβανε τὸν κωματώδη, τὸν παρακοπτικόν, τὸν σπασμωδικόν, τὸν λιποθυμικόν, τὸν πνιγμονώδη, τὸν γαστροχολικόν, τὸν χολεροειδῆ, τὸν ἰκτερώδη, τὸν δυσεντερικόν, τὸν αἱμοπτοϊκὸν καὶ τὸν ἐντερορραγικόν.

Ὁ Dutroulau (1868) διέκρινε τέσσαρας κατηγορίας κακοήθων πυρετῶν. Τὸν κωματώδη, τὸν ἀταξικόν, τὸν παγετώδη καὶ τὸν χολώδη.

Ὁ Colin (1870) διέκρινε τοὺς κακοήθεις εἰς δύο μεγάλας τάξεις,

εἰς κακοήθεις συνεχεῖς καὶ εἰς κακοήθεις διαλείποντας. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην τάξιν ὑπῆγε τὸν ὑποσυνεχῆ θερινὸν καὶ τὸν ὑποσυνεχῆ φθινοπωρινόν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν διέκρινε δώδεκα ἰδίας μορφὰς τὰς ἑξῆς. Κωματώδη, ἀποπληκτικόν, ληθαργικόν, παρακοπτικόν, σπασμωδικόν, παγετώδη, χολερικόν, ἰκτερικόν, αἱμορραγικόν, διαφορητικόν, καρδιαλγικόν, καὶ συγκοπτικόν.

῾Ο Καραμήτσας (1879) ὡς κυριωτάτους ἐκ τῶν κακοήθων πυρετῶν διέκρινε τὸν παγετώδη (κρυμώδη) τὸν καυσώδη, τὸν διαφορητικόν, τὸν κωματώδη (καλούμενον καὶ καρωτικόν, ληθαργικόν, καὶ ἀποπληκτικόν), τὸν σπασμώδη, τὸν λιποθυμικὸν ἢ συγκοπτικόν, τὸν καρδιαλγικόν, τὸν χολεροειδῆ, τὸν δυσεντεροειδῆ, τὸν ἰκτερώδη, καὶ τὸν αἱμορραγικὸν (ἐν τῷ ὁποίῳ περιλαμβάνει τὸν αἱμοπτοϊκόν, ἐντερορραγικὸν καὶ αἱμοσφαιρινουρικόν).

῾Ο Θεοφανίδης (1885) ἀποδεχόμενος τὴν ταξινόμησιν τοῦ Jaccoud ἀναλόγως τῆς νοσογόνου αὐτῶν ἕδρας διακρίνει τούτους Α΄). Εἰς κακοήθεις πυρετοὺς τοῦ ἀγγειοκινητικοῦ καὶ συμπαθητικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Καὶ πρωτοπαθὴς μὲν φαίνεται ἡ πάθησις τοῦ ἀγγειονητικοῦ, δευτεροπαθὴς δὲ ἡ τοῦ συμπαθητικοῦ. ῾Η ἀγγειοκινητικὴ πάθησις δύναται νὰ εἶνε ἢ γενικὴ ἢ μερικὴ, περιοριζομένη δῆλον ὅτι εἰς τὰ νευρικὸν ἀγγειοκινητικὸν σύστημα τῶν σπλάγχνων, ὅτε καὶ ὁ κίνδυνος πηγάζει ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας ταύτης ἐντοπίσεως. Καί,

Β΄) Εἰς κακοήθεις πυρετοὺς τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου συστήματος.

Εἰς τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὴν γενικὴν πάθησιν τοῦ ἀγγειοκινητικοῦ καὶ συμπαθητικοῦ νευρικοῦ συστήματος κατατάσσει τὸν παγετώδη, τὸν χολερικὸν καὶ τὸν διαφορητικόν.

᾿Εν συνόλῳ δὲ διακρίνει τὰς ἑξῆς μορφάς:

Παγετώδη, χολερικόν, διαφορητικόν, πνευμονικόν, δυσεντερικόν, ἰκτερώδη, αἱματουρικόν, γαστρορραγικὸν καὶ ἐντερορραγικόν, κωματώδη, φρενιτικόν, ἀποπληκτικόν, σπασμωδικόν, τετανικόν, παραλυτικόν, συγκοπτικόν, ὑδροφοβικόν, γαστραλγικόν, καρδιαλγικόν, καὶ ἀμαυρωτικόν.

῾Ο Dantec (1905) ἀποκλείων τὸν ὑδροφοβικόν, ἀμαυρωτικόν, γαστραλγικόν, καρδιαλγικὸν καὶ πνευμονικόν, ἀποδέχεται τὰς λοιπὰς μορφὰς, ἃς καὶ ὁ Θεοφανίδης.

῾Ο Manson ἐν τῇ 4ῃ ἐκδόσει τοῦ περισπουδάστου συγγράμματός του «Νόσοι τῶν θερμῶν χωρῶν» (1908) διαιρεῖ τοὺς κακοήθεις πυ-

ρετοὺς εἰς δύο μεγάλας κλάσεις, τὴν τῶν ἐγκεφαλικῶν καὶ τὴν τῶν παγετωδῶν.

Καὶ εἰς μὲν τὴν τάξιν τῶν ἐγκεφαλικῶν ὑπάγει τὸν ὑπερπυρετικόν, τὸν κωματώδη, σπασμώδη, παραλυτικὸν κ.λ. εἰς δὲ τὴν τῶν παγετωδῶν, τὸν συγκοπτικόν, χολεροειδῆ, γαστραλγικόν, δυσεντεροειδῆ καὶ αἱμορραγικόν.

Τὴν διάκρισιν ταύτην ἀπεδέχθη καὶ ὁ ἐν Ἀλγερίᾳ καθηγητὴς Crespin[1].

Ὁ Laveran φρονῶν, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐπιπλοκαὶ ἢ τὰ συμπτώματα τὰ δεινά τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐκδηλούμενα δὲν εἶνε οὔτε δέον νὰ καλῶνται κακοήθη λέγει, ὅτι τοιαῦτα εἶνε καὶ δέον νὰ θεωρῶνται ὡς τοιαῦτα τὰ δυνάμενα ταχέως νὰ προκαλέσωσι τὸν θάνατον καὶ ὡς ἔχοντα πρώτην αἰτίαν τὴν ἕλειον μίανσιν. Αἱ διάφοροι νόσοι αἱ ἐπιπλέκουσαι ἐνίοτε τὴν ἑλομίανσιν ἢ σὺν αὐτῇ ἐπερχόμεναι δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τοὺς κακοήθεις παροξυσμούς. Διακρίνει δὲ τῶν κακοήθων πυρετῶν δέκα μορφὰς τὰς ἑξῆς: Κακοήθη μὲ τυφώδη εἰκόνα, παραληρηματικόν, κωματώδη, διαφορητικόν, παγετώδη, χολεροειδῆ, χολώδη.γαστραλγικόν, δυσπνοϊκὸν καὶ σπασμωδικόν.

Ἐν τούτοις, ὡς ἐξάγομεν ἐκ μελετῶν, αἱ κυριώτεραι μορφαὶ μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν αἱ ἁπανταχοῦ τῶν θερμῶν χωρῶν ἐπικρατοῦσαι εἶνε πρωτίστως αἱ κωματώδεις, αἱ παραληρηματικαί, αἱ παγετώδεις καὶ αἱ διαφορητικαί. Κατά τινα δὲ στατιστικὴν ἣν κατηρτίσαμεν κατὰ τὸ 1900[2] ἐπὶ τῇ βάσει στατιστικῶν σημειώσεων ξένων καὶ ἡμεδαπῶν παρατηρητῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς 1347 περιπτώσεις κατὰ τάξιν συχνότητος, αἱ μορφαὶ τῶν κακοήθων πυρετῶν ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Κωματώδεις	1063	Παγετώδεις	161	Παραληρηματικοὶ	45
Ἀταξικοὶ	18	Μηνιγγιτικοὶ	1	Σπασμωδικοὶ	10
Γαστροχολικοὶ	1	Δυσεντερικοὶ	8	Ἐντερορραγικοὶ	6
Συγκοπτικοὶ	9	Ἀποπληκτικοὶ	2	Χολερικοὶ	5
Γαστραλγικοὶ	5	Μανιακοὶ	10	Ἐπιληπτικοὶ	3
Συμφορητικοὶ	1	Ἀμαυρωτικοὶ	2		

Ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ Κράτους ἰατρῶν πρὸς τὸν Σύλλογον πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων οἱ

[1] Crespin. Précis du paludisme 1905.
[2] Ι. Καρδαμάτη. Περὶ τοῦ Ἰκτερώδους αἱμοσφ. πυρετοῦ 1900 σελ. 227—228.

συνηθέστερον ἀπαντῶντες κακοήθεις πυρετοὶ ἀνάγονται κατὰ τάξιν συχνότητος α΄) εἰς τοὺς κωματώδεις, β΄) εἰς τοὺς παγετώδεις, γ΄) εἰς τοὺς καυσώδεις, δ΄) εἰς τοὺς σπασμωδικούς.

Οὐχ ἧττον παρὰ λίαν εὐαρίθμων ἰατρῶν ἀναφέρονται ὡς ἐξαιρετικαὶ καὶ αἱ ἑξῆς ἄλλαι μορφαὶ παρατηρηθεῖσαι κατὰ τὰς μεγάλας ἐπιδημίας ὡς καὶ κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905. Κακοήθης παραπληγικός, μανιακός, ἐπιληπτικός, ἀμαυρωτικός, ἐντερορραγικός, γαστροχολικός, ἰκτερώδης, χολεροειδής, δυσεντεροειδής, δυσπνοϊκός, καρδιαλγικός, ἐφιδρωτικός, γαστραλγικὸς καὶ τετανικός.

Εἶνε δὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο λίαν εὐχάριστον, διότι ὁ ἐξοβελισμὸς τῶν ἄλλοτε ἀναγραφομένων πολυπληθῶν μορφῶν ἀποδεικνύει τὴν πρακτικωτέραν ἐξερεύνησιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν προσεκτικωτέραν σπουδὴν τῶν παρ᾽ ἡμῖν ἑλειογενῶν νοσημάτων.

Μορφαὶ κακοήθων πυρετῶν. Ἐκ τῶν ἄλλοτε ἐν ταῖς παθολογίαις ἀναφερομένων πολυποικίλων μορφῶν κακοήθων πυρετῶν ἡμεῖς διακρίνομεν μόνον τὰς ἑξῆς μορφάς.

Τὸν **κωματώδη, καυσώδη, παραληρηματικόν, παγετώδη, σπασμωδικὸν** καὶ **αἱμορραγικόν.**

Καὶ εἰς μὲν τοὺς κωματώδεις περιλαμβάνομεν τοὺς ὑπὸ τὴν περιληπτικὴν ἔννοιαν ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων συναδέλφων καὶ καλουμένους ἄλλως κακοήθεις ἐγκεφαλικούς, μηνιγγιτικούς, ληθαργικούς, καρωτικοὺς καὶ ἀποπληκτικούς, ὧν οἱ τελευταῖοι ὠνομάσθησαν οὕτως ἕνεκα τοῦ ἐξ ἀπίνης οὕτως εἰπεῖν ἀναπτυσσομένου κώματος, κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ὁποίου ὁ προσβληθεὶς διατελεῖ ὡς ἀπόπληκτος καὶ ρέγχων ἄνευ ἐγκεφαλικῆς αἱμορραγίας, ἀλλὰ μόνον ἕνεκα ὑπεραιμίας ἐγκεφαλικῆς. Περίπτωσιν δὲ τοιαύτην παρετήρησεν ἐνεργήσας καὶ αὐτοψίαν ὁ Ἀφεντούλης ἐν τῷ νοσοκομείῳ Πειραιῶς.

Εἰς τοὺς καυσώδεις περιλαμβάνομεν τοὺς καὶ ἄλλως παρ᾽ ἡμῖν καλουμένους ὑπερπυρετικοὺς καὶ ὑπερθερμικούς.

Εἰς τοὺς παραληρηματικοὺς περιλαμβάνομεν τὸν μανιακὸν ἢ καὶ φρενιτικὸν καλούμενον.

Εἰς τοὺς παγετώδεις περιλαμβάνομεν μόνον τὸν παγετώδη.

Εἰς τοὺς σπασμωδικοὺς ἀποκλείοντες πάντας περίπου τοὺς ἐπὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀπαντῶντας δεχόμεθα μόνον τοὺς πρωτοπαθῶς ἀναπτυσσομένους ἐκ τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ παρατηρουμένους σπανιώτατα μεταξὺ μόνον τῶν ἐνηλίκων.

Εἰς δὲ τοὺς αἱμορραγικοὺς περιλαμβάνομεν τὸν ἐντερορραγικὸν καὶ τὸν γαστρορραγικόν.

Ὡς πρὸς τὸν χολεροειδῆ καὶ τὸν δυσεντεροειδῆ, καταστάσεις παθολογικαὶ ἀπαντῶσαι ἰδίᾳ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ὡς καὶ πρὸς τὸν γαστροχολικόν, τὸν δυσπνοϊκόν, τὸν καρδιαλγικὸν ἢ γαστραλγικόν, τὸν τετανικόν, πνευμονικὸν κλπ. θεωροῦμεν τούτους μορφὰς ἐξαρτωμένας οὐχὶ ἀπὸ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἀμέσως. Αἱ μορφαὶ αὗται εἶνε συμπτώματα ἢ ἐπιπλοκαὶ ἐξαρτώμεναι ἐξ ἄλλων εἰδικῶν ἢ λειτουργικῶν ὡς καὶ ἐκ κλιματολογικῶν ἔτι αἰτίων. Οὕτω λ. χ. οἱ χολεροειδεῖς οἱ ἀπαντῶντες συχνῶς ἐν Κογχινκίνῃ ἕνεκα κλιματολογικῶν λόγων εἶνε ἄγνωστοι παρ᾽ ἡμῖν ὡς καὶ ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐνῷ ἐὰν ἐξηρτῶντο, ὡς οἱ κωματώδεις οἱ ἀπαντῶντες εἰς πάσας τὰς ἑλειογενεῖς χώρας ἀμέσως ἐκ τοῦ ἑλοπαρασίτου, ἔδει νὰ παρετηροῦντο καὶ μεταξὺ ἡμῶν. Ὡσαύτως τινὰ τῶν συμπτωμάτων, ὡς τὰ ἐπὶ δυσπνοϊκοῦ, καρδιαλγικοῦ ἢ γαστραλγικοῦ, ὀφείλονται εἰς προπάθειαν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἣν ἐξαίρει εἰς κακοήθειαν ὁ παροξυσμὸς ἁπλοῦ διαλείποντος, ὡς ἤθελεν ἐξάρει τοῦτο οἱαδήποτε ἄλλη λοιμώδης νόσος, ἐὰν ἤθελε τυχὸν παρεμπέσει. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ θεωρήσωμεν ὡς κακοήθεις τὸν διαφορητικὸν ἢ γαστροχολικὸν ἕνεκα τῆς ἐξάρσεως ἑνὸς καὶ μόνου συμπτώματος, μὴ θέτοντος δὲ καὶ τούτου εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν τοῦ πάσχοντος, ὡς δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν κακοήθη κωματώδη ἢ παραληρηματικὸν τὴν ὑπνηλίαν ἢ τὸ ἤπιον παραλήρημα, συμπτώματα συνοδεύοντα πάντοτε σχεδὸν τὸν παροξυσμὸν τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ. Κατὰ τὰς ἐπιδημίας πολλοὶ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοί, ὡς καὶ διαλείποντες, συνοδεύονται μετὰ χολωδῶν ἐμέτων, ἐνίοτε μάλιστα ἀφθόνων, ἀλλεπαλλήλων ὡς καὶ μετὰ ἰκτερικῆς χροιᾶς, πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν λοιπὸν τούτους κακοήθεις γαστροχολώδεις παροξυσμούς; Ἄφθονοι ἱδρῶτες ἕπονται μετὰ τὸ τέρμα παροξυσμοῦ τινος, δέον διὰ τοῦτο νὰ καταταχθῇ ὁ παροξυσμὸς οὗτος μεταξὺ τῶν κακοήθων διαφορητικῶν; Ἄρρωστός τις δύναται, ὡς πολλάκις παρετήρησα, νὰ παρουσιάσῃ διαδοχικῶς συμπτώματα ἐγκεφαλικὰ καὶ μετὰ ὑποτροπήν τινα νὰ ἔχῃ γαστραλγικὰς ἢ χολεροειδεῖς ἐκδηλώσεις, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ λεχθῇ περὶ τοῦ ἀρρώστου τούτου, ὅτι προσεβλήθη διαδοχικῶς ὑπὸ τριῶν κακοήθων πυρετῶν, τοῦ παρακοπτικοῦ, τοῦ γαστραλγικοῦ καὶ τοῦ χολεροειδοῦς;

Προφανῶς δὲν πρόκειται περὶ διαφόρων νοσημάτων, ἀλλὰ περὶ ποικίλων ἐπιπλοκῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς νόσου. (Laveran).

῎Αλλως τε εἰς πολλὰς τῶν περιπτώσεων τούτων ἀνευρίσκομεν τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου.

Ποία ἡ παρ' ἡμῖν συχνότης τῶν κακοήθων πυρετῶν.

Οἱ κακοήθεις πυρετοὶ παρ' ἡμῖν δὲν εἶνε τόσον συχνοὶ ὡς ἄλλοτε, οὕτω λ.χ. μεταξὺ 14396 ἑλονοσούντων εἰσελθόντων ἐν τῷ στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ 1882—1887 παρετηρήθησαν μόνον 12 κακοήθεις πυρετοί. (Κ. Σάββας)[1], ἤτοι 0,08 %. Μεταξὺ 60125 ἑλονοσούντων εἰσελθόντων ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς νοσοκομείοις καὶ θεραπευτηρίοις ἀπὸ τοῦ 1893—1898 ἔπασχον κακοήθεις πυρετοὺς 127 ἤτοι 0,21 %. (Καρδαμάτης)[2]. Ἐπὶ 144709 ἑλονοσούντων παρετηρήθησαν 397 κακοήθεις ἤτοι 0,27 %. (Καρδαμάτης)[3]. Ἐπὶ 48,584 ἑλονοσούντων (1887—1905) παρετηρήθησαν 107 κακοήθεις ἤτοι 0,22 %. (Ι. Τυπάλδος)[4]. Ἡ ἐλάττωσις τῶν κακοήθων πυρετῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς καλλιεργίας, εἰς γενόμενα μικρά τινα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα, εἰς ἐπιτευχθείσας ἐξυγιάσεις τελματωδῶν κτημάτων καὶ μικροελῶν διὰ τῆς γεωργίας. Ἔτι δὲ εἰς τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν χωρίων, τῶν κωμῶν, τῶν μικροπόλεων, ὡς καὶ τῶν μεγάλων κέντρων, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων ἐπυκνώθησαν αἱ οἰκοδομαὶ καλύψασαι πολλὰς τελματώδεις ἐκτάσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἠλαττώθησαν οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ἕνεκα καὶ τῆς πολλῷ εὐρυτέρας χρήσεως τῆς κινίνης.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἤτοι πρὸ 30 ἐτῶν περίπου, οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐν Φαρσάλοις ἦσαν ἄπειροι καὶ πολλάκις θανατηφόροι, μετὰ δὲ τὰ γενόμενα τεχνικὰ ἔργα οἱ πυρετοὶ ἠλαττώθησαν σημαντικῶς ὡς καὶ ἡ βαρύτης αὐτῶν. (Β. Εὐαγγελόπουλος)[5]. Ἕνεκα τῆς καλλιεργίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως οἰκοδομῶν ἡ ἑλονοσία σχεδὸν ἐξέλιπεν ὡσαύτως ἐκ τοῦ Πειραιῶς.

«Πρὸ δεκαετίας οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἦσαν συχνότεροι καὶ βαρύ-

---

1 Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστολὴν ἑλ. ν. ἔτος Α' καὶ Β'.

2 Ι. Καρδαμάτη. Πραγματεία περὶ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 1900.

3 Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστολὴν ἑλωδῶν νόσων ἔτος Α'. καὶ Β'. σελ. 130.

4 Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστολὴν ἑλωδῶν νόσων ἔτος Α'. καὶ Β'. σελ. 321.

5 Ἰατρικὸς Μηνύτωρ 1906 ἀριθ. 5.

τεροι, ἀπὸ τεσσάρων δ' ἐτῶν ἠραιώθησαν» Β. Παντελάκης. Ὡσαύτως ἀπὸ τῆς πόλεως Καλαμῶν «οἱ κακοήθεις ἐγένοντο σπάνιοι, ἐνῷ ἄλλοτε ἦσαν συχνοί, σπανιωτέρα δὲ τανῦν ἡ ἑλειογενὴς καχεξία» (Γ. Ι. Χρυσοσπάθης), ὡς καὶ ἀπὸ τῶν Πατρῶν. Ἕνεκα δὲ τῆς εὐρείας χρήσεως τῆς κινίνης οἱ κακοήθεις πυρετοὶ οἱ ἀπαντῶντες ἄλλοτε ἐν Λαμίᾳ, ἐν Αἰγίῳ, ἐν Ἀγρινίῳ, ἀπὸ δεκαετίας καὶ ἐντεῦθεν ἐλάχιστοι εἶνε σχετικῶς (Θεοφανίδης)[1]. Τὴν μεγάλην σχετικῶς σπανιότητα τῶν κακοήθων πυρετῶν παρ' ἡμῖν ἀποδίδω εἰς τὴν ἔγκαιρον καὶ συχνὴν χρῆσιν τῆς κινίνης καὶ ἣν ἔχουν συνειθίσει οἱ κάτοικοι πάσης τάξεως ὡς ἐν τοῖς χωρίοις ὡς καὶ ἐν ταῖς κωμοπόλεσι, καὶ ἧς χρῆσιν ποιοῦνται πρὶν ἢ προστρέξωσιν εἰς τοὺς ἰατροὺς (Δ. Ταλλιαδοῦρος)[2]. Εἰς τὸν ἑλωδέστατον δῆμον Ὀρχομενίων οἱ κακοήθεις εἶνε οἱ ἐλάχιστα ἀπαντῶντες (2 $^0/_0$ κατὰ προσέγγισιν) ὡς ἐκ τῆς συχνῆς χρήσεως τῆς κινίνης (Γ. Δογαρόπουλος καὶ Δ. Χριστοδούλου). Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ὄρους ἀπὸ τοῦ 1888 καὶ ἐντεῦθεν οἱ κακοήθεις πυρετοὶ εἶνε σπανιώτατοι (Α. Φ. Τζουλάτης), εἰς τὸν δῆμον Κραναίας ὁμοίως, εἰς τὸν δῆμον Τυμφρηστοῦ, εἰς τὸν δῆμον Δηλαντίων ὡσαύτως. Κατὰ τὰς ἐπιδημίας τὰς ἀναπτυχθείσας κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1907 ἐν τῇ πόλει Ἁλμυροῦ καὶ ἐν Ἀμαλιαπόλει οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ἦσαν σπανιώτατοι ἕνεκα τῆς χρήσεως τῆς κινίνης. Ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας πανδημίας ἀπὸ σειρᾶς ἐτῶν ἐν τοῖς συνοικισμοῖς Βατραχονησίου, Ἀμπελοκήπων, Ἀβερωφείου κ.λ. σπανιώτατα παρετηρήθησαν κακοήθεις πυρετοὶ ἕνεκα τῆς χρήσεως τῆς κινίνης. Ἐν Μαραθῶνι ὁμοίως ἕνεκα τῆς κινίνης κακοήθεις πυρετοὶ δὲν παρετηρήθησαν. Ἐν τῷ στρατῷ, ἔνθα ἡ ἐπίβλεψις εἶνε ἄμεσος καὶ ὑπάρχει πρόχειρος περίθαλψις τῶν ἑλονοσούντων καὶ ἐκτὸς ἔτι τῶν νοσοκομείων καὶ θεραπευτηρίων, σπανίως ἀπαντῶσιν οἱ κακοήθεις παροξυσμοί, ὁσάκις δὲ ἀναπτυχθῶσι τοιοῦτοι, παρατηροῦνται μεταξὺ στρατιωτῶν προσβεβλημένων ἀπὸ πολλοῦ ἐξ ἑλονοσίας καὶ φερόντων τὰ σπέρματα τῆς νόσου ἐκ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεώς των.

Καὶ ἐν τούτοις εἶνε γεγονὸς ἀναμφίλεκτον, ὅτι κατ' ἄλλα μὲν ἐπιδημικὰ ἔτη οἱ κακοήθεις πυρετοὶ εἶνε σπάνιοι, κατ' ἄλλα δὲ τοὐναντίον συχνοὶ καὶ θανατηφόροι. Πόθεν τὸ αἴτιον τοῦτο; λόγοι πιθανῶς με-

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστολὴν ἑλωδῶν νόσων ἔτος Α'. καὶ Β'. σελ. 206.

[2] Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστολὴν ἑλωδῶν νόσων ἔτος Α'. καὶ Β'. σελ. 314.

τεωρολογικαί, ὡς μεγάλη θερμοκρασία κ.λ. Οὕτω λ.χ. κατὰ τὴν ἐκτεταμένην ἐπιδημίαν τοῦ 1906 ἐν τῷ δήμῳ Κρωπίας αἱ περιπτώσεις κακοήθων πυρετῶν ἦσαν σπανιώταται, παρετηρήθησαν δὲ εὐαριθμόταται περιπτώσεις παγετώδους κυρίως μορφῆς εἰς ἐνηλίκους, ὡς καὶ ἐπιληπτοειδεῖς προσβολαὶ ἐπὶ παιδίων ἀπολήξασαι πᾶσαι πλὴν δύο καλῶς. (Κ. Μ. Μερκούριος). Τοὐναντίον κατὰ τὸ θερμότατον ἔτος 1905, ὡς καὶ κατ' ἄλλα προηγούμενα, οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ἦσαν συχνοί, ἐνιαχοῦ δὲ καταπληκτικὴ ὑπῆρξεν ἡ δυσαναλογία τῶν ἐκ τῶν κακοήθων πυρετῶν θανάτων πρὸς τὴν γενικὴν θνησιμότητα.

Οὕτω λ.χ. κατὰ τὴν ἐν Σύρῳ ἐπιδημίαν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐν ἔτει 1885 πλεῖσται μορφαὶ κακοήθων πυρετῶν παρετηρήθησαν. (Α. Φραγγίδης). Ἐν τῷ δήμῳ Τανάγρας κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905 πολλοὶ κακοήθεις πυρετοὶ παρετηρήθησαν, ἀπεβίωσαν δ' ἐκ τούτων εἰς μὲν τὸ χωρίον Χλεμβοτσάριον 8 παιδία ἡλικίας 1—5 ἐτῶν, εἰς τὸ χωρίον Μουσταφάδες 15 παιδία καὶ 5 ἐνήλικοι, εἰς δὲ τὸ χωρίον Μπράτσι 20 παιδία 1—2 ἐτῶν καὶ 2 ἐνήλικοι. (Ὀθ. Στεφόπουλος). Ἐν τῷ δήμῳ Μακρυνείας ἐν ἔτει 1906, ἀναπτυχθείσης ἐκτεταμένης ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν (60—70 %), οἱ κακοήθεις ἦσαν πλείονες ἢ ἄλλοτε (Ν. Πατρώνης). Εἰς τὸ Ἀγρίνιον κατὰ τὸ ἔτος 1906 ὁπότε ἡ ἑλονοσία ἦτο κατά τι συχνοτέρα ἢ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη, παρετηρήθησαν πολλοὶ κακοήθεις πυρετοί, ὑπερθερμικοὶ καὶ σπασμωδικοί. (Ε. Παπαγιάννης).

Ὡσαύτως ὁπόταν δὲν ἀναπτύσσωνται ἐπιδημίαι, ὁπόταν δηλαδὴ δὲν ἔχωμεν ἔτη ἐπιδημικά, ἡ ἑλονοσία καίτοι ἐνδημεῖ εἰς ἥσσονα πάντως βαθμὸν ἐκτάσεως, ἐκ παραλλήλου καὶ τὰ κρούσματα τῶν κακοήθων πυρετῶν εἶνε σπάνια. Οὕτως ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Θηβῶν, περιφερείᾳ ἑλωδεστάτῃ, κατὰ τὸ ἔτος 1906 κακοήθεις πυρετοὶ δὲν παρετηρήθησαν. (Ν. Μερεντίτης). Εἰς τὸν ἑλωδέστατον δῆμον Χαιρωνείας κατὰ τὸ ἔτος 1906 ἡ ἑλονοσία προσβαλοῦσα τοὺς κατοίκους 10 % ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ προηγούμενον ἔτος, καθ' ὃ προσέβαλε τούτους εἰς ἀναλογίαν 100 %, οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ἦσαν τόσον σπάνιοι, ὥστε δύο μόνον περιπτώσεις παρετηρήσαμεν. (Δ. Σκουζάκης). Εἰς τὸν δῆμον Ἀποδωτίας, ὡς καὶ εἰς τὸν δῆμον Ὀφιονίας, κατὰ τὸ ἔτος 1906 ὡς μὴ ἐπιδημικόν, οὐδεὶς κακοήθης πυρετὸς παρετηρήθη. (Ν. Παπαπάνου), εἰς τὸν δῆμον Προσχίου ὡσαύτως. (Ν. Οἰκονόμου).

Ὡς δὲ παρ' ἡμῖν οὕτω καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πρό τινων ἐτῶν οἱ κακοή-

θεις πυρετοὶ ἦσαν συχνότεροι. Ὁ Colin ἀναφέρει τὴν ἀναλογίαν τῶν κακοήθων πυρετῶν πρὸς τοὺς ἁπλοῦς διαλείποντας ἐν ἔτει 1864 1 : 25 εἰς τὸν Γαλλικὸν στρατὸν τὸν καταλαβόντα τὴν Ρωμαϊκὴν Πολιτείαν.

Ὁ Laveran ἐν Κωνσταντίνῃ τῆς Ἀλγερίας παρετήρησεν ἀναλογοῦντας τοὺς κακοήθεις πρὸς τοὺς ἁπλοῦς διαλείποντας πυρετοὺς 1 : 35—40. Ἐν Ἰνδίαις, Σενεγάλῃ, Μαδαγασκάρῃ, Κογχινκίνῃ καὶ λοιπαῖς θερμαῖς χώραις οἱ κακοήθεις πυρετοὶ εἶνε συχνότεροι. Ὅσῳ λοιπὸν ἐκ τῶν ψυχρῶν κλιμάτων κατερχόμεθα πρὸς τὰς θερμὰς χώρας, τοσοῦτον πολυπληθέστεροι ἀπαντῶσιν οἱ κακοήθεις πυρετοί. Σήμερον ὅμως τόσον ἐν Ἰταλίᾳ ὅσον ἐν Ἀλγερίᾳ, Κορσικῇ, Ὀλλανδικαῖς Ἰνδίαις καὶ λοιπαῖς χώραις, οἱ κακοήθεις πυρετοὶ περιεστάλησαν μεγάλως ἕνεκα τῆς εὐρείας χρήσεως τῆς κινίνης.

Κατὰ κανόνα ἐκ κακοήθων πυρετῶν προσβάλλονται οἱ πάσχοντες πρὸ πολλοῦ ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐξαιρετικαὶ δὲ εἶνε αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς παρετηρήθησαν κακοήθεις πυρετοὶ ἀναπτυχθέντες ἐξ ἀπίνης. Τοιαύτας περιπτώσεις ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀναφέρει ὁ Ἀντωνιάδης[1] παρατηρηθείσας κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1858 ἐπὶ δύο ἀγωγέων, οἵτινες ὑγιεῖς ὄντες, τὴν ἐπομένην, ἀφοῦ τὴν νύκτα ἐκοιμήθησαν εἰς ἕλος τι τῆς Στυλίδος, προσεβλήθησαν ὑπὸ κακοήθους πυρετοῦ, καὶ ὁ μὲν ἐτελεύτησεν ἐντὸς ὡρῶν τινων, ὁ δὲ περιεσώθη. Τοιαύτας περιπτώσεις κατὰ τὰς τότε θεωρίας τῶν ἀναθυμιάσεων καὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἑλῶν φερομένων ἀνέμων ἀναφέρουσί τινες τῶν παλαιῶν συγγραφέων, ὡς ὁ Lancisi ὁ Lind, ὅτι ὁ Nepple, ὁ Plingle, ὁ Baumes καὶ ἄλλοι. Ἐν τούτοις ὁ Θεοφανίδης ἀναφέρει, ὅτι παρ' ἡμῖν σπάνιον εἶνε νὰ ἀναφανῇ κακοήθης πυρετὸς ἐξ ἐφόδου εἰς ἄνθρωπον μὴ παθόντα πρότερον παροξυσμούς τινας διαλείποντος πυρετοῦ, ἐξαιρετικῶς μόνον δύναται νὰ ἀναφανῇ εἰς διανυκτερεύοντας ἢ καὶ διημερεύοντας ἐν μέσῳ βαρυτάτων ἑλωδῶν ἀναθυμιάσεων.

Ἀντιθέτως ὡσαύτως πρὸς τὰς παρατηρήσεις τῶν παλαιοτέρων, ὁ Laveran, λέγει, ὅτι οὐδέποτε οἱ κακοήθεις παροξυσμοὶ ἐκρήγνυνται ἀποτόμως παρ' ὑγιέσι μὴ μιανθεῖσιν ὑπὸ τοῦ ἑλείου μιάσματος, οὐδεμίαν δὲ τοῦ κανόνος τούτου ἐξαίρεσιν παρετήρησε.

Προδιάθεσις. Πρὸς τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς διατίθενται συ-

[1] Ἀσκληπιός. Τεῦχος Α'. τόμος 6ος σελ. 10.

νήθως οἱ ἄτονοι, οἱ ἐξηντλημένοι ὀργανισμοὶ καὶ οἱ μὴ τυχόντες οὐδεμιᾶς ἰατρικῆς περιθάλψεως κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν παροξυσμῶν διαλειπόντων πυρετῶν, ὡς λ.χ. οἱ ποιμένες, οἱ καλλιεργηταί, οἱ ἀγροτικοὶ φύλακες, οἱ θερισταὶ οἱ ἐκτιθέμενοι πανημέριοι εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν θερμῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, οἱ ἀλκοολικοὶ καὶ ἐν γένει οἱ παρέχοντες ἠλαττωμένην τὴν ὀργανικὴν ἀντίδρασιν ἐκ νόσων προηγηθεισῶν ἢ ἐκ διαφόρων ἄλλων ἐξασθενωτικῶν αἰτίων, ὡς καμάτου, ψύξεως, καταχρήσεων κ. λ.

Ἡ συνηθεστέρα διὰ τὰς ἡμετέρας χώρας καὶ οὐσιωδεστέρα συνθήκη εἶνε ἡ προηγηθεῖσα προσβολὴ πάσχοντός τινος ἐκ πλειόνων τοῦ ἑνὸς διαλειπόντων πυρετῶν 3—5 συνήθως ἀμφημερινῶν, 2—3 ἢ καὶ πλειόνων τριταίων, οὓς ὁ πάσχων ἠμέλησε νὰ θεραπεύσῃ (Θεοφανίδης).

Ἀποτελοῦσι δὲ τὰ πρόδρομα τῆς ἀναπτύξεως κακοήθους πυρετοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ ἔντονος κεφαλαλγία, αἱ ποικιλίαι τοῦ σφυγμοῦ, αἱ νευρικαὶ διαταραχαὶ καὶ ἡ ἀνωμαλία ἢ ἀνισότης μᾶλλον τοῦ πυρετοῦ πρὸς τὴν βαρύτητα συμπτωμάτων τινῶν, χαρακτῆρας τοὺς ὁποίους ἀπαντῶμεν ἐνίοτε κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ.

Ὧραι τοῦ ἔτους. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κακοήθων πυρετῶν συμβάλλει μεγάλως ἡ ὥρα τοῦ ἔτους, ἀναμφιλέκτως δὲ ἡ ἀτμοσφαιρικὴ θερμοκρασία μεγίστην ἐπίδρασιν ἐνασκεῖ. Κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ θέρους καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου, ὁπότε ἔχομεν ἀποτόμους ὑγρὰς θερμοκρασίας ὑψηλάς, ἀπαντῶσιν οἱ πλειότεροι κακοήθεις πυρετοὶ παρ' ἡμῖν. Κατὰ τοὺς μῆνας τοῦ θερισμοῦ καὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν προϊόντων ἀνὰ τὰς ἐκτενεῖς πεδιάδας τῆς Ἀκαρνανίας ἀνὰ πᾶν ἔτος προσεκόμιζον ἡμῖν ἐν Κατοχῇ ἢ μετεκάλουν ἡμᾶς πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν συχνῶς ἐκ κακοήθων παροξυσμῶν προσβαλλομένων ἐργατῶν.

Ἐπὶ 1165 θανάτων ἐκ κακοήθων πυρετῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ τελευταῖα 42 ἔτη ἐγένοντο οὗτοι κατὰ μῆνας ὡς ἑξῆς :

Μῆνες	Μέση θερμ.	Θάνατοι	Ὥρα ἔτους	Σύνολον
Δ)βριος	*11⁰*	*45*		
Ἰανουάριος	*9⁰*	*38*	*Χειμὼν*	*102*
Φεβρουάριος	*9⁰*	*24*		
Μάρτιος	*12⁰*	*25*		
Ἀπρίλιος	*16⁰*	*39*	*Ἔαρ*	*190*
Μάϊος	*21⁰*	*104*		
Ἰούνιος	*25⁰*	*161*		
Ἰούλιος	*28⁰*	*218*	*Θέρος*	*606*
Αὔγουστος	*28⁰*	*236*		
7)βριος	*24⁰*	*128*		
8)βριος	*19⁰*	*87*	*Φθινόπωρον*	*267*
9)βριος	*14⁰*	*60*		
		1165		*1165*

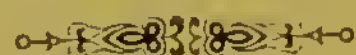
Ἑπομένως κατὰ πάντας τοὺς μῆνας τοῦ ἔτους ὡς καὶ κατὰ πάσας τὰς ὥρας αὐτοῦ ἀπαντῶσιν οἱ κακοήθεις παροξυσμοί, οὐχ ἧττον κατὰ τὴν θερμὴν περίοδον τοῦ ἔτους καὶ δὴ κατὰ τοὺς θερμοτέρους μῆνας ἀπαντῶσιν αἱ πλειότεραι περιπτώσεις τῶν κακοήθων πυρετῶν.

Ὁ Νίδερ ἐκ Μεσολογγίου συνέπεσε νὰ παρατηρήσῃ τοὺς πυρετοὺς κατὰ τὰς θερμοτέρας ἡμέρας τοῦ θέρους καὶ ἰδίᾳ κατὰ μῆνα Ἰούλιον. Ὁ δὲ Μακρυνιώτης κατὰ τοὺς μεγαλειτέρους καύσωνας τοῦ θέρους παρετήρησε τοὺς ἐκλαμπτικοὺς καὶ κωματώδεις. Ὁ Τζαμαλούκας ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀπὸ τὸν Ἰούλιον καὶ ἐντεῦθεν παρετήρησε τοὺς κακοήθεις πυρετούς. Τοῦτ' αὐτὸ δέ παρετήρησεν ὁ Βαλληνδρᾶς ἐν Νάξῳ καὶ ὁ Καλογεῶργος εἰς τὰ πέριξ χωρία τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ Διον. Μαρκόπουλος ἐν Πυλίᾳ παρετήρησε τούτους μᾶλλον κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ φθινοπώρου καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰς θερμὰς καὶ εὐηλίους ἡμέρας τὰς μετὰ βροχάς.

Ἡλικία. *Ἐκ τῶν ἡλικιῶν ἰδιαίτατα διατίθεται ἡ παιδική, εὐχερῶς δὲ καὶ οἱ γέροντες προσβάλλονται παρουσιάζοντες ἕνεκα τῶν διαφόρων σπλαγχνικῶν ἐκφυλίσεων μᾶλλον κακοήθη συμπτώματα ἢ αὐτόχρημα κακοήθεις παροξυσμούς. Ὁ ἐκ τοῦ δήμου Ἤλιδος Καλλιοντζῆς ἀναφέρει, ὅτι ἡ παιδικὴ ἡλικία τὰ μάλιστα διατίθεται εἰς τοὺς κακοήθεις πυρετούς. Ὁ Μαρκόπουλος ἐκ Πεταλιδίου παρετήρησε τοὺς κακοήθεις ἀπαντῶντας ἰδίως κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ὁ Νίδερ ἐκ Μεσολογγίου ὁμοίως παρετήρησε τούς κακοήθεις πυρετοὺς ἰδίᾳ παρὰ παισὶ μικρᾶς ἡλικίας ὑπὸ μορφὴν κωματώδους καὶ σπασμωδι-*

κοῦ, ὁ δὲ Τζαμαλούκας ἰδίᾳ εἰς τὰ παιδία τὰ ἄγοντα ἡλικίαν κάτω τῶν ὀκτὼ ἐτῶν.

Ὑποτροπαί. Παρά τισι τῶν ἑλονοσούντων παρατηροῦνται ὑποτροπαὶ κακοήθων παροξυσμῶν, τοῦτο οὐ μόνον παρετηρήσαμεν ἐν τῇ σπουδῇ τῶν διαφόρων ἐπιδημιῶν, ἀλλ' ἠρύσθημεν καὶ ἐκ τοῦ ἀναμνηστικοῦ πολλῶν κατοίκων τοῦ ἑλωδεστάτου δήμου Μαραθῶνος. Παρετηρήσαμέν τινας, οἵτινες κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χρονίας ἑλονοσίας, ἐξ ἧς ἔπασχον, προσεβλήθησαν δὶς καὶ τρὶς ἐκ κακοήθων παροξυσμῶν. Ὁ Laveran δὲ ἐδημοσίευσε περίπτωσιν στρατιώτου τινός, ὅστις προσεβλήθη διαδοχικῶς ὑπὸ βαρέος συνεχοῦς ἑλειογενοῦς μετὰ τυφώδους καταστάσεως, ὑπὸ κακοήθους παροξυσμοῦ γαστραλγικοῦ μετὰ γαστρορραγίας, καὶ μετὰ δεκαοκτὼ μῆνας ὑπὸ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ.

ΚΑΚΟΗΘΗΣ ΚΩΜΑΤΩΔΗΣ

Ὁ μεταξὺ τῶν κακοήθων μορφῶν τοῦ ἑλώδους Πρωτέως κωματώδης πυρετὸς εἶνε κατά τε τὰς ἡμετέρας, τὰς τῶν ἡμεδαπῶν, ὡς καὶ τὰς τῶν ἀλλοδαπῶν ἰατρῶν στατιστικάς, ὁ **συχνότερος τύπος καὶ ὁ μᾶλλον κινδυνώδης.**

Ὁ Παμπούκης[1] μεταξὺ 307 κακοήθων πυρετῶν ἀναφέρει 52 κωματώδεις, καὶ ἡμεῖς[2] ἐπὶ δύο στατιστικῶν μεταξὺ 127 κακοήθων πυρετῶν ἐξηκριβώσαμεν 113, καὶ μεταξὺ 1347 ἐσημειώσαμεν 1063 κωματώδεις.

Τὴν καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι συχνότητα τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ μεταξὺ τῶν διαφόρων μορφῶν παρετήρησαν διάφοροι Ἕλληνες συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἀντωνιάδης, Οἰκονομόπουλος, Καραμήτσας κ.λ., οἱ δὲ Ριζόπουλος καὶ Θεοφανίδης ἀποφαίνονται οὐ μόνον ὅτι ὁ κωματώδης πυρετὸς εἶνε ὁ ἁπαντῶν συχνότερον ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ὅτι μετὰ τὸν παγετώδη πυρετὸν εἶνε καὶ ὁ μᾶλλον θανατηφόρος.

---

[1] Pampoukis' Étude clinique et bactériologique sur les fièvres palustres de la Grèce 1888.

[2] Περὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ὑπὸ Ἰω. Π. Καρδαμάτη 1900, σελ. 224–227.

Ἡ ἐν τῇ Ἑλλάδι θνησιμότης τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ κατὰ μὲν τὸν Παμπούκην ἀνέρχεται εἰς 33,4 ἐπὶ τοῖς %, κατὰ δὲ τὰς ἡμετέρας στατιστικὰς σημειώσεις κυμαίνεται, κατά τινας συνθήκας ὡς καὶ κατ' ἐπιδημίας, ἀπὸ 20 μέχρι 50 %, ἐνίοτε δὲ καὶ περαιτέρω ἔτι. Οἱ ξένοι συγγραφεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ *Bergeaud*[1], ἀναβιβάζουσι τὴν ἐπὶ τοῦ κωματώδους πυρετοῦ θνησιμότητα μέχρι 50 %.

Πάντες οἱ ἀλλοδαποὶ συγγραφεῖς καὶ μεταξὺ τούτων ὁ *Bard*[2] διϊσχυρίζονται ὁμοίως ὅτι ὁ κακοήθης κωματώδης πυρετὸς εἶνε ὁ συχνότερος τύπος ἐν ἅπασι τοῖς κλίμασι[3], φαίνεται δέ, λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, σχετικῶς συχνότερος καθ' ὅσον απομακρυνόμεθα τοῦ Ἰσημερινοῦ, διότι εἰς τὰς μᾶλλον ἀρκτικὰς χώρας οἱ κακοήθεις πυρετοὶ καθίστανται ἐπὶ μᾶλλον σπάνιοι καὶ δὲν ἀντιπροσωπεύονται ἢ ὑπὸ τῆς κωματώδους μορφῆς, ἥτις ἀπορροφᾷ πάσας τὰς ἑτέρας. Ὁ *Lebeau*[4], γράψας περὶ τῶν ἐν *Mayotte* ἐπισυμβάντων πυρετῶν κατὰ τὸ 1849, φέρει ἐν πρώτῃ γραμμῇ τοὺς κωματώδεις, ἐν δευτέρᾳ τοὺς παραληρηματικοὺς καὶ μετ' αὐτὴν τοὺς παγετώδεις πυρετούς. Ὁ *Jul. Borius*[5] περιγράφων τὴν ἰατρικὴν γεωγραφίαν τοῦ *Gabon* (ἐν Ἀφρικῇ) ὡς μᾶλλον συχνοὺς φέρει ὁμοίως τοὺς κωματώδεις. Ὁ *Jaccoud*[6] καὶ ὁ *Dujardin-Beaumetz*[7] δέχονται ἐπίσης μεταξὺ τῶν κακοήθων τὴν κατὰ ποσὸν ὑπεροχὴν τῶν κωματωδῶν πυρετῶν. Ὁ *A. Borius*[8] μεταξὺ τῶν ἐν *Sénégale* κακοήθων πυρετῶν ὡς τὴν μᾶλλον συχνὴν μορφὴν ἀναφέρει τὴν τοῦ κωματώδους. Οἱ *Kelsch* καὶ *Kiener*[9], εἰς ἃς

---

[1] Bergeaud. Mémoire sur la fièvre pernicieuse en Haïti 1880.

[2] L. Bard. Des accidents pernicieux d'origine palustre 1883 pag. 79.

[3] Ἡ γνώμη αὕτη ἐν τούτοις φαίνεται οὖσα ἀπόλυτος, διότι εἴς τινας χώρας ἕνεκεν ἰδίων συνθηκῶν, ὑπάρχει διαφορά τις ὡς πρὸς τὴν ἐπικράτησιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς μορφῆς. Ὡς δ' ἀναφέρει καὶ ὁ Laveran, ἐν Κογχινκίνῃ, ὁ χολεροειδὴς εἶνε ὁ πασῶν τῶν μορφῶν συνηθέστερος, ἐνῷ ἐν Γουϊάνῃ, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Maurel, (Traité des malad. palud. à la Guyane 1883) ὁ παγετώδης.

[4] Revue Coloniale Nbre 1855.

[5] Thèse de Montpellier, 1887.

[6] Jaccoud. Traité de pathologie interne. Tom. III, page 351.

[7] Dujardin-Beaumetz. Leçons de Clin. Thérap. Tom. III 1884, pag. 753 καὶ 754.

[8] A. Borius Les maladies du Sénégale 1882.

[9] Kelsch et Kiener. Maladies des pays chauds, 1889.

χώρας ἐπικρατεῖ ἡ ἑλομίανσις, καὶ ὁ A. Laveran[1] ἐν Ἀλγερίᾳ καὶ Μαδαγασκάρῃ, ἐπίσης ὡς μᾶλλον συνήθεις φέρουσι τοὺς κακοήθεις κωματώδεις πυρετούς. Οἱ δὲ Annesley, James, Raynald, Martin, Morehead, Cartier, Segard, Sabatier, Daullé, Clavel, Burot et Legrand, Bérenger-Feraud, Truch, Marchovx κ.λ. ὁμοίως τὰ αὐτὰ μαρτυροῦσιν. Ἀλλ' οἱ κωματώδεις πυρετοὶ οὐ μόνον ὁσάκις ἀναφαίνονται σποράδην οἱ κακοήθεις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι ταῖς ἐπιδημίαις δεσπόζουσι τῶν ἄλλων μορφῶν. Οὕτω κατὰ τὰς ἐν Ρίῳ Ἰανεΐρῳ μεγάλας ἐπιδημίας κακοήθων πυρετῶν κατὰ τὰ ἔτη 1556, 1784, 1808, 1829, 1832 καὶ 1837 ἐπεκράτουν, ὡς ἀναφέρουσιν οἱ Sigand, Torrés, Homen et Meirelles, Pereira κ.λ., οἱ κωματώδεις πυρετοί. Καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι δέ, καθ' ὅσον καὶ ἡμεῖς ἐπὶ διαφόρων ἐπιδημιῶν παρετηρήσαμεν, καὶ ὡς ἀναφέρουσι δ' ἔτι καὶ οἱ Ἀντωνιάδης, Οἰκονομόπουλος, Θεοφανίδης, Ριζόπουλος, Γρηγοράκης, Βαλασσόπουλος κ.λ., ἐπεκράτησαν κατὰ τὰς ἐπιδημίας ἐπίσης οἱ κακοήθεις κωματώδεις πυρετοί.

Κατὰ τὸν Colin[2] ἡ κωματώδης μορφὴ μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν εἶνε τόσον συχνή, ὥστε δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ, οἱονεὶ ὡς νόμους, τὰς ἑξῆς δύο προτάσεις:

Α') Ἐὰν ἐν ἑλώδει τινὶ χώρᾳ ἓν μόνον εἶδος κακοήθους πυρετοῦ ἐκδηλῶται, διαρκούσης ἐπιδημικῆς καταστάσεως, τοῦτο εἶνε ὁ κακοήθης κωματώδης πυρετός· καὶ

Β') Ἐν αἷς χώραις οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ἐκδηλοῦνται ὑφ' ἁπάσας αὐτῶν τὰς μορφάς, ἡ κωματώδης δεσπόζει τῶν ἄλλων ὡς ἐκ τῆς συχνότητος.

Τὴν συχνότητα ταύτην τοῦ κωματώδους πυρετοῦ παρετήρησεν ὁ Colin τόσῳ ἐν Ρώμῃ, ὅσῳ καὶ ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐμφανίζεται δὲ ἰδίως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιδημικῆς περιόδου καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης θερμότητος, ὅτε ἐπιπολάζουσιν οἱ ἁπλοῖ ὑφέσιμοι πυρετοί. Ἐν τῇ Ἑλλάδι ὁ κωματώδης πυρετὸς ὁμοίως ἀναφαίνεται ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, ἐξαιρετικῶς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου, αὐξάνει ἰδιαίτατα κατὰ τὰς ἀπαρχὰς τοῦ φθινοπώρου καὶ ἀπαντᾷ σπανιώτερον ἐν καιρῷ χειμῶνος. Τοιαύτας ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις παρετηρήσαμεν ἐπανειλημμένως ἐν τῇ

---

[1] A. Laveran. Traité du paludisme 1898.

[2] Colin. Traité des fièvres intermitt. Paris, 1870.

χειμερίᾳ ὥρᾳ καὶ μάλιστα ἐπί τινων πασχόντων τὴν χρονίαν ἑλομίανσιν τὴν ὑπὸ τύπον τριταίου ἢ τεταρταίου διαλείποντος πυρετοῦ ἐκδηλουμένην, (ὅστις ἰδίᾳ προδιαθέτει εἰς τὸν κωματώδη)· τοιαύτην δὲ περίπτωσιν παρηκολουθήσαμεν ἔτι κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1899 καὶ ἐν τῇ κλινικῇ τοῦ καθηγητοῦ Καραμήτσα.

* * *

Μετὰ τοὺς διαλείποντας, τοὺς ὑφεσίμους πυρετοὺς καὶ τὴν ἑλώδη καχεξίαν, μεταξὺ τῶν παθολογικῶν καὶ ἐξασθενωτικῶν καταστάσεων, **ὡς προδιαθετικῶν αἰτίων,** *ἡ λοχεία κατὰ τὴν περίοδον αὐτῆς φαίνεται ὅτι ἐνασκεῖ εὐνοϊκὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν μετατροπὴν τῶν ἁπλῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν εἰς κακοήθεις.*

Μετὰ τὴν λοχείαν τὸν σωματικὸν ἢ ἠθικὸν κάματον καὶ τὰς ποικίλας καταχρήσεις ἡ οἰνοπνευμάτωσις καὶ ἡ ἡλίασις ὁμοίως, ὡς προδιαθετικὰ αἴτια, φαίνεται ὅτι εὐνοοῦσι κατὰ πολὺ τὴν μετατροπὴν τῶν ἁπλῶν διαλειπόντων ἢ καὶ ὑφεσίμων πυρετῶν εἰς τὸν κακοήθη κωματώδη, καὶ τοῦτο συχνῶς μεταξὺ μάλιστα τῶν χωρικῶν καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θερισμοῦ τῶν σιτηρῶν θεριστῶν Ζακυνθίων, τῶν καθ' ἅπασαν τὴν ἡμέραν εἰς τὰς τῶν καυστικῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἐπιδράσεις ἐκτιθεμένων, ἐξηλέγξαμεν ὡς ἀληθές.

Ὁ Bérenger-Féraud[1] *ἀποδίδων καὶ οὗτος ἐκτὸς τοῦ ἑλώδους μιάσματος πολλὴν σημασίαν διὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς νόσου εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ἰσχυρίζεται ὅτι ἐπί τινων καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀπὸ 7—15 ἐτῶν παιδίων παρετήρησε μετὰ ἰσχυρὰν ἡλιοπληκτικὴν ἐπίδρασιν προκαλούμενον τὸν κακοήθη κωματώδη πυρετὸν καὶ ὑποδυόμενον τὴν προσβολὴν ἀποτόμου ἐγκεφαλικῆς συμφορήσεως.*

Αἱ ἀκτῖνες ὅμως τοῦ ἡλίου δὲν εἶνε καὶ αἱ μόναι αἱ δυνάμεναι ὡς αἴτιον νὰ προκαλέσωσι τὸν κακοήθη κωματώδη πυρετόν, ἀλλὰ καὶ ἡ κατ' ἀντανάκλασιν ἁπλῆ τούτου θερμοβολία, διότι ἡμεῖς καὶ ἄνευ τῆς τῶν ἀκτίνων ἐπιδράσεως τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς κατ' ἀντανάκλασιν ἁπλῆς θερμοβολίας (κατὰ τὴν περίοδον μάλιστα τοῦ μεγάλου καύσωνος τοῦ θέρους, ἤτοι κατὰ τὸν Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον, ὁπότε ἐν Ἑλλάδι κατὰ μέσον ὅρον ἀνέρχεται ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ κατακό-

---

[1] Bérenger-Féraud. Traité clin. des malad. des Europ. aux Antilles 1881.

ρυφον) παρετηρήσαμεν νὰ συμβάλλῃ καὶ αὕτη εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς νόσου. Εἰ δὲ καὶ ἐτελεῖτο τακτικῶς ἡ διὰ τῆς κινίνης θεραπεία ἐπί τινων ἐκ τῶν πασχόντων διαλείποντας πυρετούς, ἐν τούτοις παρετηρήσαμεν μεταξὺ αὐτῶν καὶ περιπτώσεις κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ, ἀναπτυχθείσας μακρὰν τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ὑπὸ τὴν στέγην δὲ καὶ τῇ ἐπηρείᾳ μόνης τῆς θερμοβολίας.

*
* *

Ὁ κακοήθης κωματώδης πυρετὸς κατὰ τὴν ἐξέλιξίν του παρέχων πολλὰς τὰς διαφοράς, ὡς πρὸς τὴν βαρύτητα, **διακρίνεται ὑπὸ πολλῶν παρατηρητῶν εἰς ἰδίας μορφάς,** ὑπνωτικήν, καρωτικήν, ληθαργικὴν καὶ ἀποπληκτικήν, εἰς ταύτας δὲ καταλεκτέαν καὶ τὴν μηνιγγιτικήν. Παρὰ Ἱπποκράτει κατὰ Γαληνὸν «κῶμα γὰρ ὁ ὕπνος, καὶ οἷς κοίμημα· εἶ οὖν μετά τινος νωθρείας ἐν καταφορᾷ ὄντες, κωματώδεις». Καὶ ἀλλαχοῦ· «κάρος, ἡ παντελὴς τοῦ σώματος αἰφνίδιος ἀναισθησία καὶ ἀκινησία, λήθαργος δὲ ἡ καταφορὰ δυσδιέγερτος μετ' ἀχροίας καὶ οἰδήματος φυσώδους σὺν ἀτονίᾳ τῶν στερεῶν αὐτῶν καὶ τοῦ σφυγμικοῦ πνεύματος, γινομένη τοὐπίπαν ἐπὶ βληχροῦ καὶ κακοήθους πυρετοῦ».

Ὁ Colin πάσας τὰς τοῦ κωματώδους πυρετοῦ περιπτώσεις διαιρεῖ εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τὴν φλογιστικὴν καὶ τὴν ἀποπληκτικήν.

Οἱ Kelsch καὶ Kiener ἐν τῇ πλειονότητι τῶν περιπτώσεων τῶν κακοήθων ἐγκεφαλικῶν (comitées cérébrales) ἀποβλέποντες εἰς τὰ ἐξέχοντα ἐπὶ τούτων συμπτώματα (κῶμα, παραλήρημα, σπασμούς, παραλύσεις), δὲν περιγράφουσιν αὐτοὺς διακεκριμένως, ἀλλ' ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐγκεφαλικῆς μορφῆς περιλαμβάνουσιν ἐν ἑνὶ κεφαλαίῳ πάντας τοὺς κακοήθεις τοὺς ἐπιφέροντας ἐγκεφαλικὰς διαταραχάς, καὶ ἀναλύουσι μόνον ἕκαστον τῶν ἐξεχόντων τούτων συμπτωμάτων, ἑπομένως οὐδεμίαν διάκρισιν ἐν τῷ κωματώδει ποιοῦνται.

Ὁ Denis ἀκολουθῶν τὸν Dutroulau διακρίνει τὸν κωματώδη εἰς ὑπνωτικόν, καρωτικὸν καὶ ἀποπληκτικόν. Ὁ Jaccoud ὀνομάζει τοῦτον τριταῖον ληθαργικὸν (tertiana soporosa) ἢ καὶ ἀποπληκτικόν. Ὁ δὲ A. Laveran δέχεται δύο καὶ μόνας κατηγορίας, τὸν κυρίως κωματώδη καὶ τὸν καρωτικόν, ἀποκρούων τὸν ὅρον τοῦ ἀποπληκτικοῦ, ὡς οἱ πολλοὶ ἐκλαμβάνουσιν αὐτὸν τὸν δὲ καρωτικὸν θεωρεῖ ὡς τὴν ἐλαφρὰν μορφὴν τοῦ κωματώδους.

Οἱ νεώτεροι Ἕλληνες συγγραφεῖς θεωροῦντες τὸν καρωτικὸν καὶ ληθαργικὸν ὡς ταὐτόσημον μορφήν, διακρίνουσι δύο μορφὰς τοῦ πυρετοῦ τούτου, τὴν καθ' αὐτὸ κωματώδη καὶ τὴν ἀποπληκτικήν. Ὁ δὲ Θεοφανίδης μεταξὺ τῶν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου συστήματος κακοήθων πυρετῶν καταλέγων τὸν κωματώδη, τὸν φρενιτικὸν καὶ τὸν ἀποπληκτικόν, ὑπολαμβάνει τὸν τελευταῖον ὡς βαρεῖαν τοῦ κωματώδους παραλλαγήν. Ἡμεῖς ἀπὸ τῆς κλίνης ἀρυόμενοι ἐπίσης τὰ διδάγματα, δεχόμεθα ὁμοίως δύο μορφὰς τοῦ κωματώδους, τὴν ἐλαφρὰν καὶ τὴν βαρεῖαν.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ κατατάσσομεν τὴν ὑπνωτικήν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὴν καρωτικὴν ἢ ληθαργικήν, τὴν ἀποπληκτικὴν καὶ μηνιγγιτικήν.

Ἡ ἐλαφρὰ μορφὴ τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἔξαρσις τῆς κλινικῆς συμπτωματολογίας τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ, ἡ δὲ βαρεῖα μορφὴ ἀπεικονίζει ἴδιον κλινικὸν τύπον, ἀπειλοῦντα καὶ πολὺν τὸν κίνδυνον τοῖς κάμνουσιν.

Ὁ πυρετικὸς τύπος τῆς προηγηθείσης ἑλομιάνσεως τοῦ κακοήθους παροξυσμοῦ εἴτε ὑφέσιμος, διαλείπων, εἴτε ἄτακτος εἶνε, οὐδεμίαν ἐνασκεῖ ἐπίδρασιν διὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ, ὅθεν ἀδιαφόρως ἀναπτύσσεται ὁ κωματώδης, καὶ ἐμφανίζεται εἴτε κατὰ τὴν πορείαν ἁπλῶν διαλειπόντων (ἐλαφρῶν ἢ βαρέων) εἴτε ὑφεσίμων πυρετῶν, εἴτε καὶ κατὰ τὴν πορείαν ἑλώδους καχεξίας· ὁ Colin λοιπόν, ὅστις διατείνεται ὅτι ἡ φλογιστικὴ μορφὴ εἶνε πρὸ πάντων συχνὴ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ὑφεσίμων πυρετῶν, ἐστήριξεν ἴσως ἐπὶ συμπτώσεων τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ. Τὸ συμπέρασμα τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν εἶνε, ὅτι μεταξὺ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, ὡς καὶ τῆς ἑλώδους καχεξίας, προδιαθέτει ἰδιαίτατα εἰς τοὺς κωματώδεις ὁ τριταῖος καὶ τεταρταῖος τύπος.

Τὰ πρόδρομα *τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ ἀτυχῶς δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διατυπωθῶσι καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν περιπτώσεων, διότι ὁτὲ μὲν οὗτος ἐπέρχεται οὕτως εἰπεῖν ἐξ ἐφόδου, ὁτὲ δ' ἐν μέσῳ τοῦ φυσικοῦ ὕπνου. Ἐν τούτοις ἡ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος ἢ καὶ τοῦ ὑφεσίμου πυρετοῦ σφοδρὰ κεφαλαλγία καὶ ἡ πρὸς τὸν ὕπνον τάσις εἰσὶ συμπτώματα, ἅτινα δύνανται, ὁσάκις ἀπαντῶσι, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρόδρομα τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ. Τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀπαντᾷ ἡ συμπτωματολογία αὕτη, διαστέλλομεν, διότι τῇ ἀληθείᾳ ἐν ταῖς πλείοσιν οὐδὲν γνωρίζομεν τὸ δυνάμε-*

νον θετικῶς νὰ προδηλώσῃ εἰς τὸν θεραπεύοντα ἰατρόν, ὅτι ὁ ἁπλοῦς διαλείπων πυρετὸς ἤθελεν ἀπολήξει εἰς κωματώδη.

Πᾶσα ἐπίσης διαταραχὴ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἥτις κατὰ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν παροξυσμῶν τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ διάλειψιν ἤθελε παρατηρηθῇ, ὅσῳ ἐλαχίστη καὶ ἂν ᾖ, ὡς λ.χ. δυσχέρεια κατὰ τὴν ἄρθρωσιν τῶν λέξεων, ἀσυναρτησία τῶν ἰδεῶν, φλυαρία, διαστροφὴ χαρακτῆρος, ὑπεραισθησία τοῦ δέρματος κ.λ., δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σπουδαῖον προδρομικὸν σύμπτωμα τοῦ κωματώδους πυρετοῦ.

Ὁ Καραμήτσας[1] λέγει, ὅτι τοῦ κωματώδους πυρετοῦ πολλάκις προηγοῦνται παροξυσμοὶ ἐλαφροί, οὓς χαρακτηρίζει μεγάλη εἰς ὕπνον καταφορά. Ὁ δὲ **Emile Denis** ὡς προδρομικὸν ἔτι σύμπτωμα θεωρεῖ καὶ τὸν ὑπὸ στεναγμῶν διακοπτόμενον φυσικὸν ὕπνον.

Πάντα ταῦτα τὰ πρόδρομα φαινόμενα εἰσὶν ἐνίοτε τόσον ἀσαφῶς ἐκδεδηλωμένα, ὥστε καὶ ἀπαρατήρητα δύνανται ἐνίοτε ν' ἀντιπαρέλθωσιν· ἐν τούτοις ἡμεῖς ἀναμιμνησκόμεθα ἀσθενοῦς τινος λίαν νευρικοῦ, προσβληθέντος ὑπὸ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ, ὅστις ἡμέρας τινὰς πρὸ τῆς προσβολῆς αὐτοῦ, πάσχων ἐξ ἐλαφρῶν τινων παροξυσμῶν διαλείποντος πυρετοῦ, ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ὡς παθὼν τὰς φρένας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματι τῶν δύο τελευταίων αὐτοῦ ἠπίων παροξυσμῶν τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ παρελήρει ἐλαφρῶς λέξεις ἀκαταλήπτους, ἐνῷ ἦτο πάντῃ ἀπύρετος καὶ ἐφαίνετο καθ' ὅλα ἔχων ὑγιῶς.

*
* *

Τὸ κῶμα ὡς τὸ κυρίως σύμπτωμα τὸ διακρῖνον τὴν ἐλαφρὰν ἀπὸ τῆς βαρείας μορφῆς τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ δύναται, ὡς οἱ **Bard**[2] καὶ **Burot** καὶ **Legrand**[3] λέγουσι, νὰ ᾖ πρωτοπαθὲς ἢ δευτεροπαθές. Καὶ πρωτοπαθὲς μὲν εἶνε, ὅταν ἅμα τῷ ῥίγει ἢ τῇ ἀρχῇ τοῦ παροξυσμοῦ ἐμφανίζεται ὡς τὸ ἀμέσως ἐξέχον σύμπτωμα, καὶ ὅταν ἐνσκήπτῃ αἰφνιδίως παρά τινι ἐν πορείᾳ ἢ ὕπνῳ, ὁπότε καὶ εἶνε τὸ κῶμα ἀποπληκτικόν, δευτεροπαθὲς δέ, ὅταν

---

[1] Μετάφρασις ὑπὸ Καραμήτσα τῆς Εἰδικῆς Νοσολογίας καὶ Θεραπευτικῆς Φ. Νιμεϋέρου, Τόμος Β'. 1879 σελ. 758.

[2] L. Bard. op. cit. p. 81.

[3] Burot et Legrand. Thérapeutique du paludisme. Paris 1897.

βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον διαδέχηται τὴν ὑπνηλίαν. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἐκπροσωπεῖται **ἡ βαρεῖα** *καὶ κατὰ τὴν δευτέραν* **ἡ ἐλαφρὰ μορφὴ τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ.**

Ὑπὸ τῆς ἐλαφρᾶς μορφῆς τῆς καχεξίας συνήθως προσβάλλονται τὸ πρότερον καταπονηθέντες ὑπὸ τῆς ἑλομιάνσεως ἐν βραχεῖ χρόνου, ὑπὸ τῆς βαρείας δὲ μορφῆς οἱ χρονιώτερον, καὶ διὰ τοῦτο μεταξὺ τῶν περιπτώσεων τῆς βαρείας μορφῆς βλέπομεν καταλεγομένους τοὺς βαθέως ἀναιμικούς, οἵτινες μετέπεσαν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον τῆς καχεξίας ὡς ἐκ τῆς χρονίας τὸ πλεῖστον ἐνεργείας τῆς ἑλομιάνσεως. Καὶ ταῦτα μὲν συνήθως οὕτω συμβαίνουσιν, ἐνίοτε ὅμως ἕνεκεν ἀλλοιώσεως τοῦ ἐδάφους, κακῆς ἐναλλαγῆς, μεταβολῆς τῶν φυσικῶν, χημικῶν καὶ δυναμικῶν στοιχείων, ἀλλοιώσεως τῆς ζωτικότητος τῶν διαφόρων ὀργάνων, καὶ πλημμελοῦς ἐσωτερικῆς καταστάσεως αὐτῶν, ὡς καὶ τῶν διαφόρων συστημάτων, δύναταί τις νὰ ὑπολάβῃ τὸν ἁπλοῦν διαλείποντα πυρετὸν ὡς βαρὺν κωματώδη ἕνεκεν ἡπατο-τοξαιμίας τινός, ἀνεπαρκείας τῶν νεφρῶν, ἢ ἄλλης τινὸς ἐσωτερικῆς αἰτίας.

Τὴν παράστασιν ἁπλοῦ τινος διαλείποντος πυρετοῦ ὑπὸ τὸν τύπον βαρέος κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ, δυναμένου ἐνίοτε καὶ ὀλεθρίως νὰ ἀπολήξῃ, ἀπέδειξαν πειραματικῶς οἱ Rogue καὶ Lemoine. Δὲν εἶνε ἄρα ὑποκείμενα εἰς τὴν βαρεῖαν μορφὴν τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ μόνον ὅσοι ὑπέστησαν χρονίως τὴν ἐπήρειαν τῆς ἑλομιάνσεως, ἀλλὰ καὶ ὅσοι βραχὺ ὑποστάντες τὴν δρᾶσιν ταύτης, ἔχουσιν ὅμως ὀργανισμὸν μὲ προϋπάρχουσαν τὴν πλημμελῆ αὐτοῦ λειτουργίαν, εἴτε ἐκ καταχρήσεων, εἴτε ἐκ παθολογικῶν καταστάσεων, εἴτε καὶ ἐκ διαθεσικῶν αἰτίων, ἐπικτήτων ἢ κληρονομικῶν.

Ἀποδίδοντες σημασίαν εἰς τὴν προϋπάρχουσαν τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ κωματώδους πυρετοῦ πλημμμελῆ λειτουργίαν τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἐδάφους, οὕτω καὶ μόνον δυνάμεθα νὰ αἰτιολογήσωμεν τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, αἵτινες ὑπὸ τύπον βαρέος κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ ἐμφανίζονται, καθ' ὃν μάλιστα χρόνον οἱ ἄρρωστοι διατελοῦσιν εἴτε κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν, εἴτε καὶ κατὰ τὴν πορείαν ἁπλῶν διαλειπόντων ἢ ὑφεσίμων πυρετῶν, ὑπὸ τὴν προφυλακτικὴν καὶ θεραπευτικὴν ἰδιότητα τῆς κινίνης. Πόσοι τῶν συναδέλφων δὲν εἶδον ἀναπτυσσομένους τοὺς κωματώδεις, ἐνῷ οἱ ἀσθενεῖς αὐτῶν ἐλάμβανον τακτικῶς, κανονικῶς καὶ ἐν ἐπαρκεῖ ποσότητι τὴν κινίνην;

Πολλοὶ τῶν συγγραφέων ἀναφέρουσιν, ὅτι ἡ τοῦ κωματώδους πυρετοῦ βαρεῖα μορφή, ἡ λεγομένη ἀποπληκτική, ἐπέρχεται ἐν μέσῳ ὑγιείας προσβάλλουσα τὸν ἄνθρωπον ἀποτόμως, εἴτε ἐν μέσῳ ἐργασίας τινὸς εἴτε ἐν ὁδοιπορίᾳ εἴτε καὶ καθ' ὕπνους. Μετὰ τούτων δυστυχῶς εὑρίσκομαι ἐν διαφωνίᾳ, καὶ ἀρκοῦμαι νὰ ἐπαναλάβω τὸ τοῦ Laveran [1] δόγμα, τοῦ ἰσχυριζομένου πολὺ ὀρθῶς «ὅτι δὲν ὑπάρχει παράδειγμα ὑγιοῦς ἐντελῶς ἀνθρώπου νὰ περιπέσῃ ἀποτόμως εἰς κῶμα ἕνεκα τῆς ἐλομιάνσεως, ὁμοίως ὡς προσβάλλεταί τις ὑπὸ τῆς ἐγκεφαλικῆς αἱμορραγίας».

Ἀληθῶς πλειστάκις παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ παρὰ τοῖς ἐν Ἀκαρνανίᾳ Ζακυνθίοις θερισταῖς εἴδομεν τοιαύτας ἀποτόμους προσβολάς, ὑποδυομένας τὸν τύπον τοῦ λεγομένου κακοήθους ἀποπληκτικοῦ πυρετοῦ, ἀλλ' ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταύταις κατελέγετο μᾶλλον ἡ ἡλίασις καὶ ἡ οἰνοπνευμάτωσις, ἢ ἡ ἐλομίανσις.

Ἐλαφρὰ μορφή. Τὸ κατὰ ταύτην ἐξέχον σύμπτωμα εἶνε ἡ ἔντονος κεφαλαλγία, ἣν ἀκολουθεῖ ἀκατανίκητος τοῦ πάσχοντος καταφορὰ πρὸς ὕπνον βαθύν. Ὁ πάσχων ἀναπνέων ἡσύχως καὶ κανονικῶς καθεύδει βαθέως μετ' ἐκφραστικῆς τοῦ προσώπου ἠλιθιότητος, μόνον δὲ δι' ἠχηρᾶς ἐπικλήσεως ἢ δι' ἐπισπαστικῶν δύναται πρὸς στιγμὴν ν' ἀνανήψῃ ἀπὸ τοῦ βαθέος αὐτοῦ ὕπνου, εἰς ὃν ἐπαναπίπτει ἀμέσως ἅμα ὡς ἀφεθῇ εἰς ἑαυτόν.

Ὁ σφυγμὸς πλήρης, ἰσχυρός, κυμαίνεται μεταξὺ 90 καὶ 110, ἡ δὲ θερμοκρασία τοῦ σώματος ἀπὸ 39 ⁰ 5 μέχρι 41⁰. Τὸ πρόσωπον ὡς καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐρυθροῦνται, τὸ δέρμα θερμὸν καίει, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλαφρῶς νοτίζεται.

Ὁ πάσχων κείμενος ἐκτάδην κινεῖ τὰ μέλη αὐτοῦ ὡς ὁ ὑπνώττων, ὁπόταν δὲ ταῦτα νύξωμεν διὰ τῆς βελόνης, τὰ ἀποσύρει πρὸς ἑαυτόν. Ἐκτὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ ὅστις ἀντιδρᾷ εἰς τὸ φῶς ἐλαφρῶς, πᾶσαι αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις εἰ καὶ φαίνονται τελείως ἐξησθενημέναι, ἐν τούτοις πρὸς στιγμὴν δύνανται νὰ διεγερθῶσι διὰ τῶν ἐρεθιστηρίων μέσων.

Ὁ παροξυσμὸς διαρκεῖ ἀπὸ 8 μέχρι 12 ἢ καὶ 24 ὡρῶν καὶ ἕπεται τὸ στάδιον τῶν ἱδρώτων, τοῦ δὲ ἀρρώστου ἀνανήφοντος ὡς ἀπὸ βαθέος ὕπνου, πᾶσαι αἱ ἀπὸ τῆς ὑπεραιμίας τοῦ ἐγκεφάλου ἐξαρτώ-

---

[1] Laveran. Oper. cit. pag. 188.

μεναι διατραχαὶ συνήθως διαλύονται ἀποτόμως, τοῦ ἐλαφροῦ κώματος τελείως ἀντιπαρερχομένου.

Βαρεῖα μορφή. *Τὸ κῶμα κατὰ ταύτην ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ παροξυσμοῦ ἐπέρχεται βαθὺ ἢ ἐντὸς ὡρῶν τινων ἐν προϊούσῃ κλίμακι ἀποκαθίσταται ὡς πλήρης καρωτικὴ κατάστασις.*

Τὸ πρόσωπον ὠχρόν, συνήθως ἐπὶ τῶν ἀπὸ πολλοῦ, καὶ ἐρυθρόν, ἐπὶ τῶν ἀπὸ βραχέος χρόνου ἐλονοσούντων, ἔχει ἔκφρασιν ἀπαθῆ. Ἡ ἀναπνοὴ ρεγχώδης, ἐνίοτε ἡ τοῦ Cheyne—Stokes, καὶ ἄλλοτε (ἐπὶ τῶν νευροπαθῶν μάλιστα ἀρρώστων) συρίζουσα. Ὁ σφυγμὸς μᾶλλον σκληρὸς καὶ βραδύς, συνήθως μέχρις 90 σφύξεων, ὁπόταν δ' ἀποκατασταῇ τελεία ἡ παράλυσις τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς κινήσεως (σημεῖον ὅπερ προδίδει τὴν ἐκτίμησιν τῆς βαρύτητος τοῦ παροξυσμοῦ), ὁ σφυγμὸς τότε γίγνεται λίαν ἀσθενὴς καὶ ταχύς. Ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος συνήθως εἶνε οὐχὶ μεγάλη καὶ κυμαίνεται μεταξὺ 38⁰ 5 καὶ 39⁰ 5. Ἐν τούτοις τινὲς τῶν συγγραφέων ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ πυρετὸς δύναται ν' ἀνέλθῃ καὶ ὑπὲρ τοὺς 40⁰. Οὕτως ὁ Cartier [1] λ. χ. ἀναφέρει περιπτώσεις καθ' ἃς τὸ θερμόμετρον ἀνῆλθε μέχρι 42⁰ καὶ ὁ Guéguen [2] μέχρι 42⁰ 2. Οὐχ ἧττον ἀναφέρονται καὶ περιπτώσεις ὑπερπυρεξιῶν μέχρι 43⁰ καὶ 44⁰ [3]. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας φρονοῦμεν, ὅτι ἐνέχεται μᾶλλον ἡ ἡλίασις ἢ ἐλονοσία.

Κατὰ τὴν βαρεῖαν μορφὴν ὁ πάσχων εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐξεγερθῇ τοῦ ὕπνου, διότι πᾶσαι αὐτοῦ αἱ αἰσθήσεις εἰσὶ τελείως ἐξηφανισμέναι· οὕτω τὸ δέρμα λ. χ. ἀναισθητεῖ καὶ εἰς τὰ μᾶλλον δραστικώτερα μέσα ὡς τοὺς νυγμοὺς τῆς βελόνης, τὰς ἐνέσεις καὶ τὰς καυτηριάσεις. Οἱ ὀφθαλμοί, οἵτινες ὁτὲ μὲν εἰσὶ κεκλεισμένοι ὁτὲ δὲ ἀνεῳγμένοι καὶ ἐπί τινος ἀντικειμένου προσηλωμένοι, δὲν βλέπουσι παντελῶς, καὶ τελείως πρὸς τὸ φῶς ἀναισθητοῦσιν, οὐδαμῶς τῆς διεσταλμένης κόρης ἀντιδρώσης πρὸς αὐτό· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις, ὡς καὶ αἱ διανοητικαὶ λειτουργίαι ἔχουσι τελείως καταλυθῇ.

Τοῦ βαθέος κώματος ἕπονται ἐνίοτε σπασμοί, μερικοὶ ἢ καὶ κλω-

---

[1] Cartier. Contribution à la Géographie Médicale Diégo-Suarez. Archives de médecine navale. 1888, Tom. B'. page 166.

[2] Guéguen. Etude sur la marche de la température dans les fièvres intermittentes. Paris 1878.

[3] Burot et Legrand. Thérapeutique du paludisme Paris. 1897.

νικοί· συνήθως οἱ μασσητῆρες μῦς καὶ ὁ οἰσοφάγος συσπῶνται, οἱ ὀφθαλμικοὶ βολβοὶ ἀναστρέφονται, τά δὲ μέλη κατάκεινται ὡς παράλυτα καὶ ὁπόταν ἀποκαταστῇ ἡ παράλυσις γενική, τότε ἔχομεν κενώσεις ἀκουσίας ἔκ τε κύστεως καὶ ὀρθοῦ.

Ἡ τοῦ παροξυσμοῦ διάρκεια ποικίλλει ἀπό τινων μέχρι 30, 48 ἢ καὶ ἐπέκεινα ὡρῶν, παρατεινομένου δὲ τοῦ κώματος τὸ μοιραῖον τέλος ἀκολουθεῖ, ὡς ἐκ τῆς ἐπερχομένης φλεγμονῆς τῶν μηνίγγων ἢ τοῦ ἐγκεφάλου, ὅπερ ἐπέρχεται ἐν μέσῳ σπασμῶν ἢ βαθυτάτου κώματος μετ᾽ ἀναπνοῆς ἐπιπολαίας καὶ σφυγμοῦ ταχέος καὶ ἀσθενοῦς. Ἐν τούτοις ὁ Segard [1] παρετήρησε παρ᾽ ἀσθενεῖ παθόντι τὸν κωματώδη πυρετὸν καὶ θεραπευθέντι, νὰ παραταθῇ τὸ κῶμα ἐπὶ 52 ὥρας, μεθ᾽ ἃς διεδέχθη αὐτὸ παροξυσμὸς ὀξείας μανίας μετ᾽ ἐρωτικῶν τάσεων, διαρκέσας τρεῖς ἡμέρας. Ὁ Sabatier [2] σπουδάσας ἑπτὰ κωματώδεις παρετήρησε τὸν θάνατον ἐπελθόντα ἀπὸ 3—10 ὡρῶν.

Ἐνίοτε ἐνῷ ἡ ἔκφρασις τῆς φυσιογνωμίας ἐμφαίνει τὴν ἐλάττωσιν τῆς καρωτικῆς καταστάσεως, καὶ ἐν γένει ὁ παροξυσμὸς φαίνεται ὡς ὑποχωρῶν, αἰφνιδίως ὁ παροξυσμός, ὅστις ἐφαίνετο ὑπούλως ἐξασθενῶν, ἐντείνεται ἐκ δευτέρου καὶ ἀφαρπάζει τὸν ἄρρωστον.

Εἰς ἃς περιπτώσεις ἡ τοῦ παροξυσμοῦ λῆξις πρόκειται νὰ ἐπέλθῃ αἰσίως, τὸ κῶμα ἄρχεται καθιστάμενον ἐλαφρότερον, τὴν πλήρη ἀναισθησίαν διαδέχεται ἡμιαναισθησία, τὴν δὲ παράλυσιν ἀκολουθεῖ ἡ ἀσταθὴς κινητικότης. Ἐν τούτοις ἐνῷ ἡ γενικὴ κατάστασις τοῦ ἀρρώστου παρέχει τοιαῦτα σημεῖα βελτιώσεως, οὗτος κατὰ ταύτην τὴν περίοδον, οὐδὲ τὸ τυφλὸν ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἔχει, ἡ διανοητικὴ δ᾽ αὐτοῦ ἀνάπτυξις ἰσοσταθμεῖ περίπου τὴν τῶν βλακῶν. Οὕτω λαλεῖ ἀσαφῶς, ἀρθρώνει βραδέως ἀκαταλήπτους τινὰς λέξεις, ἔκπληκτος στρέφει τοὺς ἀπλανεῖς ὀφθαλμοὺς τῇδε κἀκεῖσε, στερεῖται ἐντελῶς τῆς μνήμης τῶν πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ, καὶ μετ᾽ ἀνακουφιστικόν τινα ὕπνον, ὁτὲ μὲν ἀναλαμβάνει τὰς διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ τὴν κινητικότητα, ὁτὲ δ᾽ ἐπί τινας ἡμέρας παραμένει ἡ ἀμβλύτης τῆς διανοίας καὶ πάρεσις μερικὴ κινητικότητος.

Ὡς ἐπιπλοκὴν τῆς βαρείας μορφῆς τοῦ κακοήθους κωματώ-

---

1 Archives de médec. naval. Tom. Β'. 1886.

2 Archives de méd. nav. 1888. Communic. Clavel.

δους πυρετοῦ ὁ Catrin [1] ἀναφέρει νευρίτιδα περιφερικήν, ἄλλοι νευρίτιδα ὀπτικήν, ὁ δὲ Clavel [2] παρετήρησεν εἰς πυροβολητήν τινα, προσβληθέντα ὑπὸ τοῦ κωματώδους, ἀφωνίαν παραταθεῖσαν ἐπὶ μῆνα, καὶ διαλυθεῖσαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον.

Ὁ ἐξ Ἀθηνῶν Α. Κορδούλης [3] ἀναφέρει περίπτωσιν παροδικὴν ἀφασίας κατὰ τὴν διαδρομὴν κακοήθους μηνιγγιτικοῦ ἐπὶ κυρίας ἐτῶν 35.

Ἡμεῖς εἰς ἕνα τῶν ἀρρώστων, παθόντα κατὰ τὸν παροξυσμὸν τοῦ κωματώδους πυρετοῦ παράλυσιν τοῦ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου δεξιοῦ ἄκρου ὡς καὶ τῆς γλώσσης, παρετηρήσαμεν ἀποκαταστᾶσαν πλήρη τὴν κινητικότητα εἰς μὲν τὸν δεξιὸν πόδα τὴν δευτέραν ἀπὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἡμέραν, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὴν γλῶσσαν μετὰ ἑπτὰ ἀπὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἡμέρας.

Εἰς ἕτερον τῶν ἀρρώστων ἡμῶν ἡ σύγχυσις τῶν ἰδεῶν, ἡ τοῦ λόγου ἀσυναρτησία καὶ ἐν γένει ἡ θόλωσις τῆς διανοίας, παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἐν γένει δὲ εἰς ὅσους ἡ μηνιγγιτικὴ συμφόρησις παρετηρεῖτο ἔντονος καὶ διέφευγον τὸν θάνατον, ἡ διάνοια ἔμενε νωθρὰ καὶ ἀφηρημένη τις ἢ μᾶλλον βλακώδης κατάστασις διεδέχετο τὸ κῶμα.

Ὡς σημεῖα τῆς φλεγμονῆς τῶν μηνίγγγων ἐκτὸς τῆς ἀπωλείας τῆς συνειδήσεως, ἀπαντῶμεν ὑπεραίσθησιν ἢ δυσκαψίαν τοῦ αὐχένος χαρακτηριστικήν, αὔξησιν τῶν ἀνακλαστικῶν φαινομένων, φωτοφοβίαν, ἀνισοκορίαν κλπ. (κακοήθης μηνιγγιτικός). Τοιαύτας περιπτώσεις ἀναφέρουσιν ὡς παρατηρηθείσας παρ' ἡμῖν ὁ Βερροιώτης, ὁ Πιταούλης, ὁ Λέλλος, ὁ Μικεδάκης καὶ ὁ Τραμπαδῶρος.

Ἡ πρόγνωσις, εἰ καὶ κατὰ κανόνα εἶνε βαρεῖα, ἐν τούτοις ἐξαρτᾶται ἀπό τινων συνθηκῶν, ὡς λ.χ. τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ ἤρξατο ἡ θεραπεία.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν ὁ Θεοφανίδης ἐκτὸς τοῦ φρενητικοῦ θεωρεῖ τὸν κωματώδη ὡς τὸν μᾶλλον θανατώδη καὶ ἔσχε θνησιμότητα ἐπὶ τοῦ $^1/_3$ τῶν περιπτώσεων αὐτοῦ.

Ὁ Παμπούκης ἐπὶ 52 ἀναφέρει ἐν τῇ στατιστικῇ αὐτοῦ 20 περιπτώσεις θανάτων, ἤτοι θνησιμότητα 38,4.

---

[1] Catrin. Bullet. et Mém. de la Société médicale des Hopitaux. 1895, Janvier.

[2] Communication médicale d'infermérie—Ambulence de Chiem—hou (haut-Tonkin). Archiv. de medec. naval. 1890.

[3] Ἰατρικὴ Πρόοδος ἀρ. 3, 1902

Ἡμεῖς παρετηρήσαμεν θνησιμότητα ἐπὶ $^1/_5$ τῶν περιπτώσεων ἡμῶν, ἤτοι 20 ἐπὶ τοῖς $^0/_0$, ὀφειλομένην ὅμως ἀπολύτως εἰς τὸ ἔγκαιρον τῆς συνδρομῆς τῶν προσβαλλομένων.

Τὸ προγνωστικὸν ἄρα τῶν κακοήθων κωματωδῶν πυρετῶν εἶνε τόσῳ μᾶλλον αἴσιον, ὅσῳ ταχύτερον παρέχεται ἡ θεραπεία· καὶ κατά τινα γενικὸν κανόνα, ὃν ἀποδέχεται καὶ ὁ Laveran [1], προκειμένου περὶ θεραπείας τῶν κακοήθων πυρετῶν, φρονοῦμεν ἐν πεποιθήσει, ὅτι οἱ κακοήθεις πυρετοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰῶνται, ἐὰν ἡ κατ' αὐτῶν εἰδικὴ θεραπεία ἐφαρμοσθῇ ἐν καιρῷ.

Εἰς τὴν κακὴν πρόγνωσιν τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ συμβάλλουσι κατὰ πολὺ ἡ προτέρα γενικὴ κατάστασις τοῦ προσβληθέντος, ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῶν διαφόρων ὀργάνων καὶ συστημάτων καὶ ἡ ἡλικία αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνατομικὰ στοιχεῖα ἐπηρεάζονται ὑπὸ τῶν θρεπτικῶν διαταραχῶν, ὑπὸ τῆς ἀφομοιώσεως, ἢ τῆς ἀφετεροιώσεως, κατὰ δὲ τὰ πειράματα τοῦ Hochinger σπουδαίως ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων νόσων ἐπιδρᾷ καὶ ἡ ἡλικία (ὁτὲ μὲν ἐντοπιζομένων καὶ ἐπιφερόντων μόνον τοπικὰς ἀλλοιώσεις τῶν ἐνοφθαλμιζομένων ἰῶν, ὁτὲ δὲ καθολικευομένων), καὶ ἐπειδὴ αἱ δύο ἄκραι ἡλικίαι, ἡ γεροντικὴ καὶ ἰδιαίτατα ἡ παιδικὴ ἡλικία, εἰσὶν αἱ μᾶλλον ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς ἐξασθενήσεις τοῦ ὀργανισμοῦ ἐκ ποικίλων αἰτίων καὶ παρέχουσιν ἥσσονα ὀργανικὴν ἀντίστασιν, διὰ τοῦτο αὗται, καὶ ἰδιαίτατα ἡ παιδική, εἰσὶν αἱ μᾶλλον ἐκτεθειμέναι εἰς τὴν κακὴν πρόγνωσιν.

Εἰς ταύτην ὡσαύτως ἄγει καὶ ἡ ἔντασις ἑνὸς τῶν συμπτωμάτων ὡς καὶ ἡ παραλλαγὴ αὐτῶν· ὅθεν ὀλέθριον σύμπτωμα δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ τελεία τῆς αἰσθήσεως ὡς καὶ τῆς κινήσεως παράλυσις.

Σφυγμὸς καὶ θεραπεία μὴ παραλληλιζόμενα, ὑψηλὴ θερμοκρασία, σφυγμὸς μικρὸς καὶ ἀραιός, ἢ ταπεινὴ θερμοκρασία καὶ σφυγμὸς συχνὸς καὶ ἀσθενής, κακὴν ὁμοίως πρόγνωσιν ὑποδηλοῦσι. Τοὐναντίον ἐὰν τὰς καταστάσεις ταύτας ἀκολουθήσῃ σφυγμὸς πλήρης καὶ βραδύς, ἀποτελεῖ καλὴν πρόγνωσιν, διότι τοῦτο δείκνυσιν ἐγγὺς τὸ τοῦ παροξυσμοῦ τέρμα.

Ὁ Danlec ὡς σημεῖον παρέχον πολυτίμους ἐνδείξεις ἐπί τε τῆς βαρύτητος καὶ τῆς προγνώσεως τῆς ἑκάστοτε παρουσιαζομένης περιπτώσεως κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ λαμβάνει τὸ ἀνακλαστικὸν φαινόμενον τοῦ γόνατος. Καὶ τοῦτο μέν, ἐν ὅσῳ τὸ κῶμα ὑφίσταται

1 Oper. cit. page 337.

δὲν παρατηρεῖται, ἀναφαινόμενον δὲ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ, προδίδει τὸ αἴσιον αὐτοῦ τέρμα.

*
* *

Σημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δικαίως ἐδόθη πολλὴ σημασία, ὡς ἐν τῷ περὶ αἰτιολογίας κεφαλαίῳ εἴπομεν, εἶνε καὶ ἡ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἐπίδρασις. Ὅτι δ' ἀληθῶς ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτινοβολία ἐπιδρᾷ, τοῦτο ἐκτὸς πάσης συζητήσεως κεῖται, διότι ἡ ἀκτινοβολία, ὡς καὶ ἡ ἁπλῆ τοῦ ἡλίου θερμοβολία, ἐπιφέρουσι βαρεῖαν διατάραξιν καὶ μάλιστα τῶν ὀργανικῶν ἐναλλαγῶν, τῶν παραγώγων τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν λευκωματοειδῶν τροποποιούντων τὸ αἷμα, δηλητηριαζόντων τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα καὶ δημιουργούντων τὴν σειρὰν τῶν συμπτωμάτων, τῶν πρὸς τοὺς κακοήθεις κωματώδεις πυρετοὺς παρεμφερῶν.

Ἐκεῖνο λοιπόν, ὅπερ δέον νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν τῆς μελέτης βάσανον, εἶνε ἡ περιστολὴ τῆς ἀνεξελέγκτου ἀποδοχῆς τῶν πλειόνων κρουσμάτων τῆς ἡλιάσεως ὡς κρουσμάτων τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ. Ἀλλ' εἰς τὴν αὐθαίρετον ταύτην διάγνωσιν συμβάλλει, φρονοῦμεν, κατὰ πολὺ καὶ ἡ ταὐτότης τῆς θεραπείας ἐν ἑκατέραις ταῖς νόσοις, ἡ χρῆσις τοῦτ' ἔστι τῆς κινίνης. Ἕνεκα δὲ τῆς ἐπὶ τῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου ἰσχαίμου αὐτῆς ἰδιότητος συνιστᾶται ὑπὸ πολλῶν ἡ κινίνη καὶ κατὰ τῆς ἡλιάσεως, ἐν οἷς καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Binz[1], ὅστις στηριζόμενος ἐπὶ τῆς θεωρίας ὅτι ἡ κυτταρικὴ δρᾶσις ἐλαττοῦται διὰ τῆς κινίνης καὶ ἑπομένως καταστέλλονται αἱ καύσεις, συνιστᾷ καὶ κατὰ τῆς ἡλιάσεως ἔτι τὰς ὑποδορείους τῆς κινίνης ἐνέσεις.

Ἡ **διάγνωσις** τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ ἐκτὸς τῆς ἡλιάσεως δύναται ἐνίοτε νὰ συγχυσθῇ καὶ μετὰ τῆς ἐγκεφαλικῆς αἱμορραγίας, τῆς οἰνοπνευματώσεως, τῆς ἐπιληψίας, τῆς οὐραιμίας, τῆς μηνιγγίτιδος, τοῦ ἐπιλοχείου πυρετοῦ καὶ τοῦ διαβητικοῦ κώματος.

Ἡ διάκρισις τοῦ κώματος τῆς ἡλιάσεως ἀπὸ τοῦ κώματος τοῦ κακοήθους πυρετοῦ ἐνίοτε εἶνε λίαν δυσχερής, εἰ δὲ ἀμφότεραι αἱ παθολογικαὶ καταστάσεις διακρίνονται ὑπό τινων ἰδίων κλινικῶν τύπων, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι καὶ διάμεσοι βαθμοί, οἵτινες δύνανται νὰ συσκοτίσωσι τὴν διάγνωσιν.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ἡλιάσει, ὡς εἶνε γνωστόν, τέσσαρα εἰσὶ κυρίως τὰ

---

[1] Deutschen. Militärärztliche Zeitschrift. 1895

ἐξέχοντα συμπτώματα, τὸ κῶμα, οἱ σπασμοί, τὸ παραλήρημα καὶ ἡ ὑπερθερμασία· ἐν δὲ τῷ κακοήθει κωματώδει πυρετῷ τὸ κυρίως ἐξέχον σύμπτωμα εἶνε μόνον τὸ κῶμα· ἵνα δὲ ἀσφαλῶς βεβαιώσῃ τις τὴν διάγνωσιν, μεταξὺ τῶν δύο τούτων παθολογικῶν καταστάσεων, δέον ν' ἀποβλέψῃ ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς γενικῆς διεγέρσεως τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς ὑπερθερμασίας, σημείων, ἅτινα ἰδιάζουσι παρὰ τῇ ἡλιάσει. Οὕτω δὲ ἐν τῇ ἡλιάσει, ἐν μὲν τῇ ἀναιμικῇ μορφῇ ἔχομεν ὑποθερμασίαν, ἐν δὲ τῇ συμφορητικῇ ἔχομεν καρδιακὴν ἐνέργειαν ταχυτέραν, τὸν σφυγμὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔντονον, τὰς καρωτίδας παλλούσας, καὶ τὸν πυρετὸν κατὰ κανόνα ὑπερβαίνοντα τοὺς 40°, ἀνερχόμενον πολλάκις μέχρι 42° καὶ 43°, σπανιώτερον δὲ καὶ πέραν, τῆς ὑπερθερμασίας ἕνεκα τῶν ζυμώσεων καὶ σήψεων τῶν ὀφειλομένων εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν μικροοργανισμῶν αὐξανούσης καὶ μετὰ θάνατον ἔτι, ἐν δὲ τῷ κακοήθει κωματώδει πυρετῷ ἔχομεν τὴν θερμοκρασίαν τοῦ σώματος κυμαινομένην συνήθως ἀπὸ 38° 5 μέχρι 39° 5 ἢ καὶ 40°. Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι πᾶσαν θερμοκρασίαν ὑπερβαίνουσαν τοὺς 41° δέον νὰ θεωρῶμεν ὡς ἀνήκουσαν μᾶλλον εἰς τὴν ἡλίασιν παρὰ εἰς τὸν κακοήθη κωματώδη πυρετόν.

Ἡ μετὰ τῆς ἀποπληκτικῆς μορφῆς τοῦ κωματώδους πυρετοῦ τὰ μάλιστα συγχεομένη μορφὴ τῆς ἡλιάσεως οὖσα ἡ ἀποπληκτικὴ διαγιγνώσκεται καὶ αὕτη ἐκ τοῦ θερμομετρικοῦ διαγράμματος, διότι ἐπὶ μὲν τῆς ἡλιάσεως ἡ θερμοκρασία ὑπερβαίνει τοὺς 41°, ἐπὶ τοῦ ἀποπληκτικοῦ δὲ κωματώδους ἡ θερμοκρασία εἶνε μᾶλλον μικρά, τοῦ Colin [1] μάλιστα ὁμολογοῦντος ὅτι ἐνίοτε δὲν παρατηρεῖται οὐδαμῶς πυρετός, καὶ τοῦ Schultelaere [2] ἀναφέροντος περιπτώσεις ὑποθερμασίας κατὰ τὴν γενομένην ὑπ' αὐτοῦ περιγραφὴν τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τοῦ Siam (au Laos).

Εἰς τὴν διάγνωσιν μεταξὺ τῆς ἡλιάσεως καὶ τοῦ κωματώδους συμβάλλει κατὰ πολὺ καὶ ἡ γνῶσις τῆς προτέρας ὑγιεινῆς καταστάσεως τοῦ ἀρρώστου, διότι ἡ μὲν ἡλίασις δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἐν μέσῳ ἀπολύτου ὑγιείας, ἐνῷ τοὐναντίον ὁ κωματώδης κατὰ κανόνα οὐδέποτε δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἀποτόμως ἐπὶ τῶν μὴ μολυνθέντων ἐκ τῆς ἑλομιάνσεως, ἀλλ' ἀναπτύσσεται πάντοτε ἐπὶ τῶν ὑπὸ ταύτης μολυνθέντων πρότερον.

---

1 Colin. Traité des fièvres intermitt. Paris 1870, page 238.

2 Archives de Médec. milit. 1895, page 192.

Ἡ δὲ ἐγκεφαλικὴ αἱμορραγία εἰσβάλλει ἀποτόμως ἐν μέσῳ ἀπολύτου ὑγιείας, πλειστάκις ἡ συμμετρία τοῦ προσώπου δὲν ὑφίσταται, ἡ δὲ θερμοκρασία τὸ μὲν κατ᾽ ἀρχὰς ταπεινοῦται, τὸ δὲ μετά τινας ἡμέρας ἀνέρχεται μέχρι τοῦ φυσιολογικοῦ βαθμοῦ, καὶ ἐπὶ κακῆς ἐκβάσεως ἀνυψοῦται ἐνίοτε μέχρι 41⁰5, ἄλλοτε δὲ κατέρχεται ὑπὸ τὸ 37⁰.

Τὸ κῶμα τῆς ἐπιληψίας διαρκεῖ ἀπὸ λεπτῶν τινων μέχρις ὥρας, ἡ δὲ τοῦ σώματος θερμοκρασία μένει φυσιολογική. Τὸ κῶμα δὲ ταύτης ὡς καὶ τῆς οἰνοπνευματώσεως ὡς εὐχερῶς δυνάμενον νὰ διαγνωσθῇ, φρονοῦμεν ὅτι δὲν χρήζει καὶ ἰδίας σπουδῆς.

Τὸ οὐραιμικὸν ἐν τούτοις κῶμα τῆς ὀξείας μορφῆς, ὁπόταν τύχῃ ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς νὰ εἰσβάλῃ ὡς κωματώδης κατάστασις, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ σπασμωδικὴ περίοδος (μετὰ τῆς αὐξήσεως τῆς κεντρικῆς θερμοκρασίας—Furbringen, Merklen—), δύναται νὰ δυσχεράνῃ πρὸς στιγμὴν τὴν διάγνωσιν. Ἡ ἐπιμεμελημένη ὅμως σπουδὴ πασῶν τῶν κλινικῶν ἐκδηλώσεων, τόσον τοῦ οὐραιμικοῦ κώματος ὅσον καὶ τῆς ὀξείας μηνιγγίτιδος, ὡς καὶ τοῦ ἐπιλοχείου πυρετοῦ, δύναται ν᾽ ἀποκλείσῃ ἑκατέρας ταύτας τὰς νόσους, καὶ νὰ μὴ παράσχῃ πολλὰς περὶ τὴν διάγνωσιν δυσχερείας· ὡς δ᾽ ἀναφέρει ὁ Gendre [1] δύναται καὶ ὁ ἄνευ ρυσμὸς τοῦ στομάχου νὰ ὑποδυθῇ τὸν κωματώδη, φονεύων κατ᾽ εὐθεῖαν δι᾽ ἑνὸς κώματος δυσπεπτικοῦ. Ἐὰν δεχθῇ τις, λέγει, ὅτι αἱ νόσοι τοῦ νεφροῦ δύνανται νὰ αἰτιολογήσωσι συμπτώματα γενικὰ καὶ διαταραχὰς νευρικάς, ὀφείλει τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι αἱ στομαχικαὶ διαταραχαὶ δύνανται νὰ προαγάγωσι τὰς αὐτὰς ὁμοίως παθολογικὰς καταστάσεις.

Συμπεράσματα.

Ὁ μᾶλλον συχνὸς τύπος μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν καὶ παρ᾽ ἡμῖν εἶνε ὁ κωματώδης.

Ὁ πυρετὸς οὗτος ἀναφαίνεται συνήθως τὸν Ἰούλιον καὶ σπανιώτερον ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου, αὐξάνει κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ σπανίζει τὸν χειμῶνα.

Μεταξὺ τῶν προδιαθετικῶν αἰτίων ἐκτὸς τῆς ἑλομιάνσεως καταλέγονται ἡ τοῦ ὀργανισμοῦ προηγουμένη πλημμελὴς κατάστασις, ὡς

---

[1] Annal. de Médec. Thérap. 1886 p. 108.

λ. χ, ἀναιμία, καχεξίαι, διάφοροι παθολογικαὶ καὶ ἐξασθενωτικαὶ καταστάσεις, αἱ ποικίλαι καταχρήσεις, οἱ σωματικοί τε καὶ διανοητικοὶ κάματοι, ἡ λοχεία, ἡ οἰνοπνευμάτωσις, ἡ ἡλίασις, κλπ.

Διακρίνομεν τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ δύο κυρίας μορφάς: τὴν ἠπίαν καὶ τὴν βαρεῖαν.

Καὶ ἠπίαν μὲν καλοῦμεν τὴν ἔξαρσιν ἁπάσης τῆς κλινικῆς συμπτωματολογίας τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ, βαρεῖαν δὲ οὐ μόνον τὴν ἔξαρσιν τῆς συμπτωματολογίας, ἀλλὰ καὶ τὴν πλήρη τῆς αἰσθήσεως, τῆς διανοίας καὶ τῆς κινητικότητος κατάλυσιν, τὴν καὶ ἄμεσον τὸν κίνδυνον τοῖς κάμνουσιν ἀπειλοῦσα.

Ὡς πρόδρομα τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει, τὸ μὲν πᾶσα τυχὸν διαταραχὴ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἥτις ἤθελε παρατηρηθῇ κατὰ τὰς διαλείψεις τῶν τελευταίων παροξυσμῶν ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ, τὸ δὲ καὶ ἡ πρὸς τὸν ὕπνον καταφορὰ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν τελευταίως προηγηθέντων ἠπίων παροξυσμῶν ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ.

Πλημμελεῖς ἐσωτερικαὶ τοῦ ὀργανισμοῦ καταστάσεις ἀναγόμεναι εἰς ὄργανον ἢ σύστημά τι, δύνανται τὴν ἐξέλιξιν ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ νὰ παραστήσωσιν ὡς κακοήθη κωματώδη πυρετὸν μετὰ τῶν μορφῶν ἔτι καὶ τῶν ἐκβάσεων αὐτοῦ.

Ἐπὶ τοῦ κωματώδους πυρετοῦ ἡ τοῦ σώματος θερμοκρασία κυμαίνεται συνήθως ἀπὸ 38°5 μέχρι 40°, σπανίως 41°, καὶ ἔτι σπανιώτερον μετὰ ὑποθερμασίας· ἐπὶ τῆς ἡλιάσεως ὑπερβαίνει συνήθως τοὺς 41° καὶ αὐξάνει καὶ μετὰ θάνατον ἔτι. Ὅθεν πᾶσαν θερμοκρασίαν, ἐπὶ περιπτώσεων κυμαινομένων ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν μεταξὺ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ καὶ ἡλιάσεως, ὑπερβαίνουσαν τοὺς 41°—ἐκεῖ δὲ μάλιστα ἔνθα εἰσὶν ἀνέφικτοι αἱ μικροσκοπικαὶ ἔρευναι—θεωροῦμεν ὡς ἀνήκουσαν μᾶλλον εἰς τὴν ἡλίασιν ἢ εἰς τὸν κακοήθη κωματώδη πυρετόν.

Διὰ τὴν μεταξὺ ἡλιάσεως καὶ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ ἀσφαλῆ διάγνωσιν, ἐκτὸς τοῦ ὅρου τῆς ὑπερθερμασίας, δέον νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψει καὶ ἡ προτέρα τοῦ παθόντος ὑγιεινὴ κατάστασις, διότι ἡ μὲν ἡλίασις συνήθως ἐνσκήπτει ἀποτόμως ἐν μέσῳ ἀπολύτου ὑγιείας, ὁ δὲ κωματώδης πυρετὸς ἀπαντᾷ ἐπὶ μεμολυσμένων ἐκ τῆς ἑλομιάνσεως.

Ἡ τοῦ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ πρόγνωσις ἐξαρτᾶται ἀπὸ

ποικίλων συνθηκῶν, καὶ κατὰ μὲν τὰς εὐνοϊκὰς κατέρχεται μέχρις 20 %, κατὰ δὲ τὰς δυσμενεῖς συνθήκας ἀνέρχεται καὶ μέχρι 50 %.

ΚΑΚΟΗΘΗΣ ΚΑΥΣΩΔΗΣ

Ὁ κακοήθης καυσώδης ἢ φλογιστικὸς πυρετός, ὁ καὶ ὑπερπυρετικὸς καὶ ὑπερθερμικὸς παρ' ἡμῖν καλούμενος, ἀποτελεῖ δύναταί τις εἰπεῖν παραλλαγὴν τοῦ κακοήθους κωματώδους, οὗ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα εἶνε ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία.

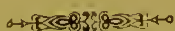
Ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ πυρετοῦ ἀπαντᾷ μᾶλλον κατὰ τὰ ἐπιδημικὰ ἔτη, ἐνιαχοῦ μάλιστα ὑπερτεροῦσα μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν πᾶσαν ἄλλην μορφήν. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 1906, ὁπότε ἐν Ἀγρινίῳ ἡ ἑλονοσία κατέστη συχνοτέρα καὶ μετὰ μείζονος ἐντάσεως, οἱ ὑπερθερμικοὶ ἐπεκράτησαν πάσης ἄλλης μορφῆς (Ε. Παπαγιάννης). Τοῦτ' αὐτὸ δὲ παρετήρησαν ὁ Ἀρχίατρος Αἰγιαλείδης ἐν Κερκύρᾳ, ὁ Σαμαράκης ἐν Καρδίτσῃ, ὁ Κουκούλας ἐν Σοφάδαις, ὁ Φεφὲς ἐν τῷ δήμῳ Κλειτορίας, καὶ ὁ Μαυρουλίδης ἐν τῷ δήμῳ Ἀβίας. Ὡς δ' ἀναφέρει ὁ ἐξ Ἀργοστολίου Π. Ἀλιβιζᾶτος, ἐν Κεφαλληνίᾳ οἱ καυσώδεις πυρετοὶ συνηθέστατα ἀπαντῶσιν, ὡς καὶ ἐν τῷ δήμῳ Μεσοχωριτῶν τῆς Κερκύρας, καθ' ἃ παρατηρεῖ καὶ ὁ Καψοκαβάδης.

Προσβάλλει δ' ὁ πυρετὸς οὗτος πάντας μέν, ἰδιαίτατα δὲ τοὺς νευρικούς, τοὺς εὐερεθίστους, καὶ ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἀντωνιάδης, τοὺς οἰνόφλυγας. Κατὰ δὲ τὸν ἐκ Νάξου Βαλληνδρᾶν ἡ μορφὴ αὕτη προσβάλλει σχεδὸν ὡς τὰ πολλὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Πρόδρομα τοῦ παροξυσμοῦ τούτου θεωροῦμεν τὴν ζάλην καὶ κεφαλαλγίαν, τὴν παραμένουσαν μετὰ τὴν ἀποδρομὴν παροξυσμῶν τινων ἁπλοῦ διαλείποντος παροξυσμοῦ.

Εἰσβάλλει δ' ὁ πυρετὸς οὗτος, ὡς ὁ παροξυσμὸς τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ, μετὰ ῥίγους δῆλον ὅτι, ταχέως δ' ἀνυψουμένης τῆς θερμοκρασίας ἄρχεται ἅμα ἡ κλινικὴ εἰκών, ἧς τὰ πρῶτα μηνύματα, ὡς λέγει ὁ Καραμήτσας, εἶνε ἡ ἀγριότης τοῦ βλέμματος καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου. Τὸ δέρμα ἕνεκα τῆς μεγάλης θερμοκρασίας φαίνεται ὡσεὶ καῖον, ὁ πυρετὸς ὑψοῦται μέχρι 41°, σπανιώτερον δὲ καὶ μέχρι 41° 5. Τὸ πρόσωπον καθίσταται ἐξέρυθρον, οἱ ὀφθαλ-

μοὶ εἶνε ἐνερευθεῖς, φωτοφοβία δὲ καὶ μῦσις τῶν ὀφθαλμῶν συχνῶς παρατηρεῖται. Ὁ σφυγμὸς εἶνε πλήρης, σκληρός, ἡ δὲ ἀναπνοὴ ἀγωνιώδης, διακοπτομένη, ἠχηρά, ῥεγχώδης. Συσπάσεις ἀκολουθοῦσι τοῦ φάρυγγος σπασμωδικαὶ, ἐνίοτε παρατηροῦνται καὶ κενώσεις οὔρων ἀκούσιαι, σπανίως δὲ ἡ αἴσθησις σβέννυται ἐξ ὁλοκλήρου. Μετὰ τοῦτο ἀκολουθεῖ ὁ ἀλυσμός, τὸ παραλήρημα, καὶ ἡ διέγερσις. Τὴν διέγερσιν τῶν ἐγκεφαλικῶν παρακολουθεῖ ἐνίοτε λήθαργος, ὅστις καὶ προοιωνίζει τὸ μοιραῖον τέλος. Διαρκεῖ δ' ὁ παροξυσμὸς συνήθως 12—24 ὥρας, παρατεινόμενος σπανιώτερον καὶ 36 ὥρας, ὁπότε ὁ κακοήθης οὗτος πυρετὸς ἀπεικονίζει τὸν καῦσον τοῦ Ἱπποκράτους.

ΚΑΚΟΗΘΗΣ ΠΑΡΑΛΗΡΗΜΑΤΙΚΟΣ

Ὁ κακοήθης παραληρηματικὸς ὁ καὶ ἄλλως φρενικός, μανιακὸς καὶ παρακοπτικὸς καλούμενος, ἔλαβε κατὰ Θεοφανίδην τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ Γαληνοῦ, ἐν Προρρητικῷ Ἱπποκράτους λέγοντος, οὕτως :

«Ἐν γὰρ τοῖς τῶν Ἐπιδημιῶν βιβλίοις, ὡς ἐπιδέδεικταί μοι διὰ τῶν εἰς αὐτὰ γεγραμμένων ὑπομνημάτων, Ἱπποκράτης φαίνεται τὴν ἐν ὀξεῖ πυρετῷ διηνεκῆ παραφροσύνην, φρενῖτιν ὀνομάζων· διηνεκῆ καὶ εἶπον, ἐπεὶ ταῖς ἀκμαῖς τῶν σφοδρῶν πυρετῶν ἐνίοτε παραφροσύναι ἐμπίπτουσιν, ἐν ταῖς παρακμαῖς εὐθέως πανόμεναι· μαίνεσθαι μὲν γὰρ ὀνομάζουσι πάντες ἄνθρωποι τοὺς ἄνευ πυρετοῦ παραφρονοῦντας, φρενιτίζειν καὶ τοὺς ἐν τῷ πυρετῷ· τὸ δ' ἐν ἀκμῇ σφοδροῦ πυρετοῦ παραφρονῆσαι καλοῦσι· φρενῖτιν δὲ οὐκ ὀνομάζουσιν ἄνευ τοῦ πυρέσσειν καὶ τοῦ διηνεκοῦς τῆς παραφροσύνης. Τῷ διηνεκεῖ καὶ τῆς παραφροσύνης, ὅταν ἅμα πυρετῷ γένηται, τὴν φρενῖτιν γνωριοῦμεν».

Οἱ μετὰ τὸν *Maillot* τὸν παραληρηματικὸν ἐθεώρουν ὡς συχνοτέραν μορφὴν μετὰ τοὺς κωματώδεις, τινὲς δὲ κατατάσσουσι τοῦτον μεταξὺ τῶν ἐγκεφαλικῶν παροξυσμῶν. Ἄλλοι τοὐναντίον θεωροῦσι τὴν μορφὴν ταύτην ὡς μὴ ἔχουσάν τι τὸ ἰδιάζον, ὡς οὐδὲ χρῄζουσαν ἰδιαιτέρας μνείας (*Crespin*).

Ὁ *Colin* περιγράφων τὸν παραληρηματικὸν διακρίνει τούτου δύο

μορφάς, κατὰ τὴν πρώτην τὸ παραλήρημα εἶνε ἔντονον, αἰφνίδιον καὶ ἀπότομον, κατὰ τὴν δευτέραν ἀπαντῶσι ποικιλίαι μορφῶν τούτου. Καίτοι δὲ πολλοὶ δὲν ἀποδίδουσιν εἰς τὰς μορφὰς ταύτας σημασίαν, ἐν τούτοις ἕνεκα τοῦ ὑπούλου τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς προγνωστικῆς αὐτῶν ἀξίας, συχνῶς λίαν βαρείας, αἱ μορφαὶ αὗται ἔχουσιν ἀνάγκην μείζονος προσοχῆς.

Ὡς πρόδρομα τοῦ κακοήθους τούτου πυρετοῦ θεωρητέα ἡ κατήφεια καὶ ἡ σκυθρωπότης τοῦ προσώπου ἡ παραμένουσα μετὰ τὴν ἐπανάληψιν παροξυσμῶν τινων ἁπλοῦ διαλείποντος παροξυσμοῦ. Ὁ ἀσθενὴς μετὰ τὴν πάροδον τούτων καὶ ἐν ἀπυρεξίᾳ διατελῶν εἶνε εὐέξαπτος, ὀργίλος, ἀπότομος εἰς τὰς ἀπαντήσεις, αἵτινες εἶνε συνήθως ἀσυνάρτητοι ἀναλόγως τῆς ἐγκεφαλικῆς διαταραχῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ παρεμπεσόντος τοῦ διαλείποντος, ἐκρήγνυται ἀποτόμως ἐν ἀρχῇ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ παροξυσμοῦ ἢ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους, ἄλλοτε δὲ καὶ κατὰ τὸ τοῦ πυρετοῦ, παραλήρημα λίαν θορυβῶδες, λίαν βίαιον, ὁ ἄρρωστος ἐνεργεῖ κινήσεις ἀποτόμους, ὠθεῖ πρὸς τὰ ἔξω τῆς κλίνης τὰ μέλη αὐτοῦ, φαίνεται ὡσεὶ τεταραγμένος, κεφαλαλγεῖ ἐντόνως, τὸ πρόσωπον εἶνε ὡσεὶ ἐξῳδημένον καὶ ἐρυθρόν, τὸ δέρμα εἶνε καῖον καὶ ξηρόν, ἡ γλῶσσα λευκή, ἔμετοι ἀκολουθοῦσι τροφικοὶ ἢ χολώδεις, ἡ δὲ θερμοκρασία εἶνε ηὐξημένη (40°—41°). Παρ' ὅλην ταύτην τὴν ὑψηλὴν θερμοκρασίαν ὁ ἄρρωστος ἔχει πολυλογίαν, φλυαρεῖ ἀκατασχέτως, ἐνίοτε κραυγάζει, ᾄδει, ἄλλοτε ὑβρίζει, γελᾷ, σφυρίζει, πτύει κατὰ πρόσωπον τῶν παρισταμένων, ἀναλόγως δὲ τοῦ παραληρήματος ἔχει καὶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου, ἥτις ὁτὲ μὲν εἶνε σκυθρωπὴ ἢ ὀργίλη, ὁτὲ δὲ τοὐναντίον μειδιῶσα. Ἐνίοτε ὑποπίπτων ὁ πάσχων εἰς παρακρούσεις ἀγρίας, προσπαθεῖ ἀναπτύσσων μεγάλην δύναμιν νὰ ἀποσπασθῇ τοῦ κύκλου τῶν περὶ αὐτόν, ἐνῷ ἄλλοτε ἀποπειρᾶται νὰ ῥιφθῇ ἀπὸ τῶν παραθύρων ἢ νὰ βλάψῃ ἄλλως ἑαυτόν.

Τὴν ἀγρίαν, τὴν μανιώδη ταύτην κατάστασιν διαδέχεται ἐνίοτε κῶμα εἰς τρόπον, ὥστε ὁ ἀσθενὴς παρουσιάζει τὴν συναπτὴν ἐξέλιξιν δύο κακοήθων παροξυσμῶν, τὴν τοῦ κακοήθους παραληρηματικοῦ καὶ τὴν τοῦ κακοήθους κωματώδους. Ἐνίοτε ὁ πυρετὸς δὲν εἶνε ὑψηλὸς ἢ ὑποχωρεῖ ὁπόταν τὸ παραλήρημα διαδεχθῇ τὸ κῶμα, τοὐθ' ὅπερ καὶ ἀποτελεῖ ὀλέθριον προγνωστικόν.

Ὁ παροξυσμὸς συνήθως διαρκεῖ 12—24 ὥρας, σπανιώτερον δὲ μέχρις 36. Τὸ πέρας τοῦ παροξυσμοῦ ἐκδηλοῦται ὑποχωρούσης τῆς

ὅλης κλινικῆς εἰκόνος βαθμιαίως μέχρις ἐμφανίσεως τοῦ σταδίου τῶν ἱδρώτων, οἵτινες καὶ ἀποτελοῦσι τὸ τέρμα τοῦ παροξυσμοῦ, ὁπότε οἱ σφυγμοὶ ἀπὸ παλμώδεις καὶ πλήρεις γίνονται εὐπίεστοι, ἡ δὲ ἀναπνοὴ ἀπὸ θορυβώδους καὶ διακεκομμένης καθίσταται βραδυτέρα καὶ εὐρυτέρα.

Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις μετὰ τὴν ἀπεδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ τὸ παραλήρημα ἤπιον πλέον τὴν μορφὴν ὑφίσταται ἐπὶ πολλὰς ἔτι ἡμέρας, ἐνίοτε δὲ κατὰ τὰς νύκτας μόνον ἔχει ὁ ἄρρωστος παρακρούσεις. Ὁ ἐκ Στυμφαλίας Ε. Παπακωνσταντίνου περιγράφει περίπτωσιν γυναικὸς προσβαλλομένης ὑπὸ παροξυσμῶν διαλείποντος πυρετοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἡ πάσχουσα κατελαμβάνετο ὑπὸ σφοδρᾶς κεφαλαλγίας, καθ' ἕνα δὲ τῶν παροξυσμῶν αὐτῆς παρελήρει διαρκῶς καὶ προσεπάθει νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας της φοβουμένη ὅτι θὰ τὴν δολοφονήσωσιν. Ἡ κατάστασις αὕτη μετὰ πυρετοῦ (39°) διήρκεσεν ἐπὶ 48 ὥρας.

Ὁμοίως δ' ἀναφέρει καὶ περίπτωσιν κόρης ἐτῶν 18 ἑλοκαχεκτούσης, ἥτις ἀφοῦ διῆλθε νύκτα ταραχώδη μετὰ παραληρημάτων ἐξηκολούθει καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νὰ παραληρῇ διαρκῶς καὶ θορυβωδῶς μετὰ μανιακῶν παρακρούσεων καὶ παραισθήσεων ποικίλων μόλις συγκρατουμένη ὑπὸ τῶν οἰκείων αὐτῆς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας της.

Σπανιώτερον ἡ κωματώδης κατάστασις προηγεῖται ἀντὶ νὰ ἕπηται, οὕτω δὲ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ κακοήθους κωματώδους ἀναφαίνεται τὸ μανιακὸν παραλήρημα. Ὁ Ségard [1] ἀναφέρει περίπτωσιν κακοήθους κωματώδους ἀκολουθήσαντος 52 ὥρας, τὸν ὁποῖον διεδέχθη παροξυσμὸς ὀξείας μανίας διαρκεσάσης 3 ἡμέρας.

Ἡ διάγνωσις τοῦ παραληρηματικοῦ πυρετοῦ δύναται νὰ συγχυσθῇ μετὰ τῆς μηνιγγίτιδος, τῆς ἐπιλοχίου μανίας ὡς καὶ τῆς τῶν ἀλκοολικῶν. Ἐνίοτε δ' ὁ παροξυσμὸς δύναται νὰ συγχυσθῇ πρὸς τὸ ὀξὺ παραλήρημα, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἐπὶ οὐραιμίας. Ὁ Cullere (Archives de Nevrologie) ἀναφέρει δύο περιπτώσεις ὀξέος παραληρήματος ὀφειλομένας εἰς νεφρίτιδα, καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐπρόκειτο περὶ γυναικὸς πασχούσης παραλήρημα μετὰ παραισθήσεων τῆς ὁράσεως καὶ ἀκατανικήτου ἀνησυχίας, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περὶ ἀνδρὸς ἡλικίας 42 ἐτῶν πάσχοντος ἐκ διανοητικῆς διεγέρσεως μετὰ συγκεχυμένης θρησκευτικῆς μανίας μετατρεπομένης εἰς ἀλαλίαν καὶ κατόπιν εἰς βαθεῖαν μελαγχολίαν μετὰ τάσεως πρὸς αὐτοκτονίαν. Ἀναφανείσης

---

[1] Archives de med. nav. 1886.

ἔτη τινὰ βραδύτερον τῆς οὐραιμίας, ἐξειλίχθη αὕτη μετὰ μανίας πρὸς ἀνθρωποκτονίαν μετ' ἀνησυχίας, ἀνουρίας, συνεχῶν ἐμέτων καὶ κώματος καταλήξαντος εἰς τὸ μοιραῖον τέλος.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων καὶ πολλαὶ ἄλλαι ὅλως τυχαῖαι συνθῆκαι δύνανται παρεμπεσοῦσαι νὰ προσδώσωσι τὴν εἰκόνα κακοήθους παραληρηματικοῦ πυρετοῦ. Ἡ ἔμμηνος ροὴ ἐπὶ νευροπαθῶν γυναικῶν οὐχὶ σπανίως καθίσταται αἰτία κυκλικῶν φρενοβλαβιῶν. Γυνή τις πάσχουσα ἐκ διαλειπόντων πυρετῶν καὶ προσβληθεῖσα ἐκ καταμηνιακοῦ παραληρήματος εἰς ἕνα τῶν παροξυσμῶν αὐτῆς ἐπέδειξεν εἰκόνα πλήρη κακοήθους παραληρηματικοῦ πυρετοῦ [1]. Εἰς δωδεκαετῆ κορασίδα πάσχουσαν ἐκ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως μετὰ μεγαλοσπληνίας, ἀφοῦ μετεχειρίσθησαν οἱ περὶ αὐτὴν εἰς ἕνα τῶν διαλειπόντων παροξυσμῶν ἐπιθέματα ὀπιοῦχα κατὰ τὸ μέτωπον, εἰς τὴν μικρὰν δηλητηριασθεῖσαν ἐξετυλίχθη πλήρης ἡ εἰκὼν κακοήθους παραληρηματικοῦ [2].

*
* *

Σήμερον ἐκ τῆς νεωτέρας φιλολογικῆς ἰατρικῆς κινήσεως ἐπὶ τῶν φρενικῶν νοσημάτων προέκυψεν, ὅτι ἡ ἐπιμελὴς ἔρευνα ἔστεψε μᾶλλον τὰς θεωρίας τὰς ἐχούσας ὡς βάσιν τῶν παθολογικῶν ἐκδηλώσεων τὰς χημικὰς μεταβολάς, αἵτινες συμβαίνουσιν ἐν τῇ νευρικῇ οὐσίᾳ, ἢ ἐν ταῖς ἄλλοτε ἐπιζητουμέναις ἀνατομικαῖς βλάβαις τῶν πασχόντων ὀργανισμῶν. Αἱ λεγόμεναι φυσιολογικαὶ ἐπεξεργασίαι, ὡς ἐμμηνόρροια, ἐγκυμοσύνη καὶ ἄλλαι, αἵτινες οὐδεμίαν τὴν ἀνατομικὴν βλάβην παρέχουσιν, ἀρκοῦσιν ἔστιν ὅτε ὡς ἔμμεσα αἴτια, ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν φρενικοῦ νοσήματος, ἐνῷ ἐξ ἄλλου ἡ ἐξέλιξις διαφόρων μολυσματικῶν ἢ μιασματικῶν νοσημάτων, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν φυσιολογικῶν αὐτῶν λειτουργιῶν, ἐπιδρῶσαι τοξικῶς ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ κέντρου καὶ δηλητηριάζουσαι αὐτό, δύνανται νὰ παραγάγωσι πλήρη τὴν εἰκόνα φρενικοῦ νοσήματος, ὡς τοιαύτας καταστάσεις συχνότατα βλέπομεν ἐξαγγελλομένας ἐπὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ.

Αἱ τοξῖναι, αἵτινες κατέχουσι σήμερον τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ παθολογίᾳ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὅπερ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπὸ τούτων ἐπηρεάζεται ἀναλόγως τῆς κληρονομικότητος τοῦ ἐδάφους, τῆς κατα-

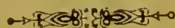
---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1898.
[2] » » »

στάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς διαθέσεως, τῶν χημισμῶν, τῆς κράσεως, τῆς ἰδιοσυγκρασίας, τῆς ἡλικίας, τῆς καταστάσεως τοῦ νευρικοῦ, γεννητικοῦ, οὐροποιητικοῦ, πεπτικοῦ, πνευμονικοῦ, κινητικοῦ καὶ λοιπῶν συστημάτων, δύνανται νὰ ἐπιβοηθήσωσι τὸ πλάσμα τοῦ αἵματος, νὰ δημιουργήσωσι τὴν τοπικὴν ἀλλοίωσιν, ἢ νὰ συντρέξωσιν εἰς τὴν καθολικὴν μόλυνσιν. Ἵνα ὅμως μόλυσμά τι προσβάλῃ ἓν σύστημα τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀνάγκη πρωτίστως ἕτεροι παράγοντες νὰ ἔχωσι προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος τῆς καλλιεργίας ἀκριβῶς, ὡς ἡ θεωρία τοῦ Charcot περὶ κληρονομικότητος τῶν νευροπαθολογικῶν προηγουμένων διδάσκει.

Ἐκτὸς τῶν τοξινῶν δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὰς ἐξωτερικὰς ἐπηρείας, τὰ αἴτια δῆλον ὅτι τὰ συνοψιζόμενα διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν χημισμῶν, ἰδιαίτατα μάλιστα τῶν ὑπὸ τῶν μικροβιακῶν τοξινῶν. Δὲν δύναταί τις δὲ ν' ἀρνηθῇ τὴν τοξικὴν κατὰ τοῦ ὀργανισμοῦ δρᾶσιν τῶν ἀπὸ μικροβίων ἀπεκκριμάτων. Ὁ τυφοειδὴς πυρετὸς μάλιστα συχνῶς παρέχει νοσηρὰς ἐξεγέρσεις τοῦ ἐγκεφάλου μὴ αἰτιολογουμένας ἐξ ὀργανικῆς ἢ ἀνατομικῆς βλάβης, ἀλλ' ἕνεκα μόνον τῆς μεταστοιχειώσεως τῶν χημισμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ μικροβιακῇ αἰτίᾳ, οἵαν δύναται νὰ ἔχωσιν ἄλλα ὀργανικὰ στοιχεῖα, ὡς ἐπὶ ἀλκοολισμοῦ, ἀψινθισμοῦ, μορφινισμοῦ, κ.λ. δηλητηρίων.

Κατὰ τῶν τοξινῶν ἢ ἀπεκκριμάτων τῶν μικροβίων ἕκαστος ὀργανισμὸς ἀντιδρᾷ, ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ ἄλλως, ἀναλόγως τῶν δυναμικῶν στοιχείων τῶν ἐγκειμένων εἰς τὴν ἀτομικότητά του εἴτε ὑποκειμενικῶς εἴτε κληρονομικῶς. Παραδείγματα δὲ ἐγκεφαλικῆς διεγέρσεως ὑπὸ τύπον μανιακὸν ἢ φρενικὸν ἔχομεν ἐπὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ πολλά, ἰδίως μάλιστα ἐπὶ ἐγγύων γυναικῶν.

ΚΑΚΟΗΘΗΣ ΠΑΓΕΤΩΔΗΣ

Ὁ κακοήθης πυρετὸς εἶνε γνωστόν, ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὁ ἁπλοῦς διαλείπων πυρετὸς αἰτίου, εἶνε δ' ὡσαύτως γνωστόν, ὅτι ἐνῷ ἡ φύσις τοῦ αἰτίου εἶνε ἡ αὐτή, ἡ ποσότης ὅμως αὐτοῦ ὡς καὶ ἡ ποιότης τοῦ ἐδάφους, ἐν τῷ ὁποίῳ διαμορφοῦνται καὶ ἐξελίσσονται αἱ τῶν ἑλοπαρασίτων ἀποικίαι, διαφέρουσιν, ὡς εἴπομεν καὶ ἀλ-

λαχοῦ, μεγάλως. Εἰς ἀμφοτέρους τούτους τοὺς παράγοντας ἡμεῖς ἀποδίδομεν μεγίστην σημασίαν, διότι ἐὰν τὸ ποσὸν δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸν ἤπιον εἰς βαρὺν παροξυσμόν, τὸ ἔδαφος ὅμως δύναται ἀσχέτως πρὸς τὸ ποσὸν καὶ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἑλοπαρασίτου, ὁτὲ μὲν νὰ ἐξουδετερώσῃ τοῦτο ἀντιδρῶν ἐρρωμένως, ὡς τοῦτο συχνῶς ἀπαντῶμεν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ὁτὲ δὲ ἕνεκα τοῦ ἐντοπισμοῦ, τῶν φυσικῶν, θρεπτικῶν, δυναμικῶν, χημικῶν, νευρικῶν καὶ λειτουργικῶν διαταραχῶν νὰ χρησιμεύσῃ καταλλήλως διὰ τὴν ἀνάπτυξιν οὐχὶ αὐτόχρημα κακοήθους παροξυσμοῦ, ἀλλὰ τῶν κακοήθων συμπτωμάτων.

Τὸ ἔδαφος λοιπὸν κυρίως ἢ μᾶλλον, ὡς καὶ ὁ σοφὸς Laveran λέγει, ἡ ὑποκειμενικὴ προδιάθεσις ἔχει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς νόσου. Ἔχοντες λοιπὸν δεδομένον ὡς αἴτιον τῆς γενέσεως τοῦ κακοήθους πυρετοῦ τὸ αὐτὸ πάντοτε, πῶς ἂν ἄλλως ἠθέλομεν δυνηθῇ νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς διαφόρους μορφάς, ἃς ὑποδύεται ὁ κακοήθης παροξυσμός, ἢ συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα;

Ὅτι τὸ ἔδαφος, ὁ ἐντοπισμὸς τῶν ἑλοπαρασίτων, καὶ αἱ προπάθειαι τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιδρῶσι σπουδαίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κακοήθους πυρετοῦ εἶνε ἀναμφίλεκτον, ἄλλως τε πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ προπάθειαι παντὸς λειτουργικοῦ ὀργάνου χρησιμεύουσιν εἰς τὸ νὰ καταστηρίζεται ἐκεῖ ἡ νόσος. Ἀλλ᾽ ἐὰν διὰ τοὺς ἐκλαμβανομένους ὡς κακοήθεις παροξυσμούς, τὸν γαστραλγικὸν δηλαδή, τὸν δυσεντερικόν, τὸν χολεροειδῆ ἢ καὶ τὸν ἐπιληπτικόν, ὡς προπάθειαι αὐτῶν φέρονται αἱ παθήσεις τοῦ στομάχου, τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος καὶ αἱ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, πῶς ὅμως διὰ τὸν κακοήθη παγετώδη παροξυσμὸν δέον νὰ ὑπονοήσωμεν τὴν προπάθειαν ταύτην;

Εἶνε γνωστόν, ὅτι αἱ μορφαὶ τοῦ κακοήθους πυρετοῦ ἀναπτύσσονται ἰδίᾳ μετὰ χρονίαν ἐπίδρασιν τῆς ἑλομιάνσεως, ἐξ ἧς πρώτη καὶ κυρία βλάβη εἶνε ἡ τῶν αἱμοσφαιρίων καταστροφὴ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος μεγάλη αὐτῆς ἐπήρεια, ἥτις ἐκ παραλλήλου ἀπαντᾷ κατὰ τὴν γριππώδη μόνον λοίμωξιν. Ἡ ἀναιμία αὕτη προκαλεῖ τὰς διαφόρους λειτουργικὰς καὶ σπλαγχνικὰς διαταραχάς, τὰς διεπομένας ὑπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἕνεκα τῆς ἐπὶ τῶν ἀγγειοκινητικῶν νεύρων ἐπηρείας τῆς ἑλοτοξίνης· ἐκ τῶν διαταραχῶν λοιπὸν τούτων ἐὰν σύστημά τι ἢ σπλάγχνον τι τοῦ ὀργανισμοῦ προπάσχῃ, ἐκεῖ καὶ ὁ κακοήθης παροξυσμὸς ὡς νόσος καταστηριχθήσεται. Ἀλλὰ τὸ κύριον τοῦ

ὀργανισμοῦ σύστημα, ὅπερ ἰδιαίτατα ἐκ τῆς ἑλοτοξίνης προσβάλλεται πρωτοπαθῶς ἢ καὶ ἀποτόκως, εἶνε τὸ τὴν ὅλην οἰκονομίαν ἡμῶν διέπον νευρικὸν σύστημα, οὗτινος ἡ ἀνασταλτικὴ δύναμις προκαλεῖ καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν πολλῶν παθήσεων καὶ ἐπιτρέπει τὴν παραγωγὴν τῶν ὑπεραιμιῶν ἢ προκαλεῖ τὰς τοπικὰς ἀναιμίας. Ὡς προπάθεια διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ ὑφίσταται μόνη ἡ ἐξάντλησις τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἡ ἐξασθένωσις δῆλον ὅτι τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ μείωσις τῆς ἀντοχῆς αὐτοῦ. Ὡς προπάθεια ἔτι θεωρητέα καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἑλομιάνσεως ἀπότοκος ἀναιμία, ἐξ ἧς πᾶσαι αἱ τοῦ νευρικοῦ συστήματος λειτουργίαι προσβάλλονται καὶ ἰδιαίτατα αἱ τῆς διανοίας, αἰσθήσεως καὶ κινητικότητος. Παρὰ τὴν ἀναιμίαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀνώμαλον τοῦ αἵματος ἐγκατανομήν, ἥτις ἐν τῷ παγετώδει κακοήθει παροξυσμῷ εἶνε ἰδιαίτατα ἐκσεσημασμένη, (ἐν τῷ περιφερικῷ ἀρτηριακῷ συστήματι κενότης, ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς σπλάγχνοις συμφορητικὴ κατάστασις), δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἑλοτοξίνην τὴν ἐπηρεάζουσαν τὸ νευρικὸν κεντρικὸν σύστημα ἢ μᾶλλον τὸ θερμογόνον κέντρον.

Ἐν τῇ ἑλειογενεῖ λοιμώξει κατὰ κανόνα ἡ ἑλοτοξίνη φαίνεται ὅτι διεγείρει πιθανῶς τὰ θερμογόνα μᾶλλον κέντρα καὶ αὐξάνει τὴν ζωϊκὴν θερμότητα ἀναλόγως τῆς δράσεως τῆς ζωϊκῆς αὐτῆς τοξίνης, ἐπὶ τοῦ κακοήθους ὅμως παγετώδους πυρετοῦ φαίνεται ὅτι ἕνεκα ἰδίων συνθηκῶν δὲν τελεῖται τοῦτο, ἑπομένως δύο τινὲς σκέψεις χωροῦσιν ἢ ὅτι ἐκτὸς τῆς ἑλοτοξίνης ἕτεραι ζωϊκαὶ τοξῖναι ἢ ζύμαι διαλυταὶ ἢ ἔμμορφοι, προϊόντα δηλαδὴ τῶν μικροβιακῶν κυττάρων ἢ τῶν κυττάρων τῆς οἰκονομίας, δρῶσι κατὰ τῶν θερμογόνων κέντρων, ὁπότε αἱ οὐσίαι αὗται εἶνε καὶ αἱ προκαλοῦσαι τὴν μείωσιν τῆς θερμογόνου παραγωγῆς ἢ ὅτι αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἑλοτοξίνη ἐπάγεται τὴν ὑποθερμίαν, ἀλλὰ δρῶσα ἐν μεγάλῳ ποσῷ.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν δέον νὰ δεχθῶμεν, ἢ ὅτι ἐκ τῆς ἐντόνου ἐπηρείας τῆς ἑλοτοξίνης ἐπέρχεται παράλυσις τῶν νευρικῶν κέντρων, ἢ παράλυσις τῶν ἀγγειοκινητικῶν τοῦ δέρματος, ἐξ οὗ ὑπέρμετρος περιφερικὴ ἀπώλεια τῆς ζωϊκῆς θερμοκρασίας, ἢ ὅτι ἐκ τῶν προϊόντων τῶν μικροβιακῶν κυττάρων τῆς οἰκονομίας, ὡς λ.χ. ἕνεκα παραγωγῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ περιττωματικῶν ἢ τοξικῶν οὐσιῶν, τὸ μὲν ἀτελῶς καὶ βραδέως ἀπὸ τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ ἀπεκκρινομένων, τὸ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος ἀπορροφουμένων (τοξῖναι γαστρεντερικαί), ἢ ἕνεκα τῆς ἐπι-

βραδύνσεως καὶ νωθρείας τῶν λειτουργιῶν τῆς θρέψεως ἐπέρχεται ἡ δηλητηρίασις τῶν νευρικῶν εἰδικῶν τῆς θερμογονίας κέντρων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐπὶ τῆς περιφερείας ἰσχαιμικῶν ἀγγειοκινητικῶν δράσεων. Ὁ παγετώδης παροξυσμὸς λέγει καὶ ὁ Κανέλλης[1] κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ἰσχαιμικῶν ἀγγειοκινητικῶν δράσεων ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένων, ἕνεκα προσβολῆς τῶν εἰδικῶν κέντρων τῆς θερμογονίας, τῶν παραδεδεγμένων ὑπὸ διαφόρων φυσιολόγων. Ὅθεν ὁ κακοήθης παγετώδης πυρετὸς πηγάζει ἐκ σοβαρᾶς προσβολῆς τοῦ κέντρου, ὅπερ ἄρχει τοῦ συνόλου τῶν τε θερμικῶν καὶ ἀγγειοκινητικῶν ἐνεργειῶν. Ἐπὶ ἠπίων περιπτώσεων ἴσως προσβάλλονται μόνον αἱ δευτερεύουσαι ἑστίαι τῆς φαιᾶς οὐσίας, ἅστινας θεωροῦσί τινες ὑφισταμένας, τῆς προσβολῆς μὴ διηκούσης βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μέχρι τῆς πρωτευούσης κεντρικῆς ἑστίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων ὁ κίνδυνος δὲν εἶνε μακράν. Ὁ Gros[2] ἀποδίδει τὸν παγετώδη παροξυσμὸν εἰς μίαν τῶν ἑξῆς τριῶν αἰτίων α') εἰς περίσσειαν οὐσιῶν τοξικῶν ἐν τῷ αἵματι ἴσως δὲ καὶ ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι, β') εἰς ἐνέργειαν ἀνακλαστικὴν τῶν γαστρεντερικῶν βλαβῶν, καὶ γ') εἰς λίαν ἔντονον καταστροφὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων.

*
* *

Ὁ κακοήθης παγετώδης παροξυσμός, ὁ κατὰ μὲν τὸν Torti ἀνήκων εἰς τοὺς ἐν τοῖς ἐπιπλέκτοις (comitatae) ὑπαγομένους συμπηκτικοὺς (coagulatives), κατὰ δὲ τὸν Jaccoud καὶ Θεοφανίδην εἰς τοὺς τοῦ ἀγγειοκινητικοῦ καὶ συμπαθητικοῦ νευρικοῦ συστήματος, φέρεται παρὰ πάντων τῶν συγγραφέων μεταξὺ τῶν κακοήθων μορφῶν ἐκείνων, αἵτινες οὐχὶ καὶ σπανίως ἀπαντῶσιν ἐν τῷ τῆς ἑλονοσίας νοσολογικῷ πεδίῳ. Ὡς δὲ πᾶσα μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν μορφὴ ἕνεκεν ἰδίων συνθηκῶν ἐπικρατεῖ εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν χώραν, οὕτω καὶ ὁ κακοήθης παγετώδης παροξυσμὸς ἀπαντᾷ μᾶλλον συχνῶς εἰς τὰ θερμὰ ἢ τὰ εὔκρατα κλίματα. Ἐν Guyane[3] λ. χ. εἶνε ὁ μᾶλ-

---

[1] Γαληνὸς 1888 σελ. 456.

[2] Arch. de Med nav. 1896.

[3] Maurel. Traité des maladies palud. à la Guyane. Paris 1883 page 104.

λον συχνὸς τύπος, ἐν *Sénégale*[1] εἶνε ἐξ ἴσου μετὰ τοῦ κωματώδους κοινός, ὡς ἐν *Birmanie*, *Tonkin*, *Cochinchine*, Ἀντίλλαις νήσοις[2], ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Ἀφρικῆς, ἐν τῷ *Grand-Bassam*, *Gabon*[3] καὶ *Corea*[4]. Τοὐναντίον ἐν Μαδαγασκάρῃ (*Daulé*), Ἀλγερίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ εἶνε σπάνιος.

Παρ' ἡμῖν ὁ κακοήθης παγετώδης πυρετὸς κατὰ μὲν τὸν Καραμήτσαν[5], Ἀντωνιάδην κ.λ. εἶνε ἐκ τῶν συχνότερον παρατηρουμένων κακοήθων πυρετῶν, κατὰ δὲ τὸν Θεοφανίδην[6] τοὐναντίον εἶνε μεταξὺ τῶν σπανίως ἀπαντώντων.

Οὐχ ἧττον καὶ κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἐν τῷ Κράτει ἰατρῶν πρὸς τὸν Σύλλογον πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων προκύπτει ὅτι μετὰ τοὺς κωματώδεις καὶ σπασμωδικοὺς οἱ συχνότερον ἀπαντῶντες εἶνε οἱ παγετώδεις. Ἐκ στατιστικῶν δὲ ἃς κατηρτίσαμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναφορῶν 43 στρατιωτικῶν νοσοκομείων καὶ θεραπευτηρίων τοῦ Κράτους ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ἀπὸ τοῦ 1893—1898, ἐπὶ 60,125 ἑλοπαθῶν, ὧν οἱ 127 προσεβλήθησαν ἐκ κακοήθων πυρετῶν, 3 μόνον (ἤτοι 2 $^0/_0$) ἦσαν παγετώδεις. Κατὰ τὸν Σάββαν[7] μεταξὺ 12 κακοήθων παροξυσμῶν, οὓς παρετήρησεν ἐν τῷ στρατιωτικῷ νοσοκομείῳ Ἀθηνῶν (1882—1887), εἷς ἦτο παγετώδης (ἤτοι 8 $^0/_0$). Ἐκ δὲ τῆς στατιστικῆς τοῦ Παμπούκη[8] μεταξὺ 307 περιπτώσεων κακοήθων πυρετῶν ἀναφέρονται μόνον 9 παγετώδεις παροξυσμοὶ (ἤτοι 2,93 $^0/_0$). Ἐν τούτοις ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐξασκήσαντες ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὸ τοῦ ἰατροῦ ἐπάγγελμα εἰς πολλὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας, περιελθόντες δὲ κατὰ περιόδους τὰς πλείστας τῶν ἑλειογενῶν ἐπαρχιῶν καὶ παρακολουθήσαντες τὴν ἐξέλιξιν πολλῶν ἐπιδημιῶν, σπανιώτατα παρετηρήσαμεν τὸν κακοήθη παγετώδη πυρετόν.

---

[1] Dutroulau. Traité des maladies des Européens dans les pays chaudes 1868.
[2] Corre. Traité de clinique des maladies des pays chauds 1887.
[3] Daulé. Thèse de Paris 1857.
[4] A. F. Dubergé. Le paludisme. Paris 1896.
[5] Καραμήτσας. Νυμεϋέρου εἰδικὴ νοσολογία τόμ. 2 σελ. 755.
[6] Θεοφανίδης. Περὶ ἑλ. πυρετῶν 1885.
[7] Σάββας. Γαληνὸς 1888.
[8] P. Pampoukis. Etude clinique et bacteriol. sur les fièvres palud. 1888. Paris page 22.

Ὁ Laveran θεωρεῖ τὴν μορφὴν ταύτην ὡς τὴν μᾶλλον ὕπουλον καὶ τὴν βαρυτέραν μεταξὺ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν. Ὁ Καραμήτσας θεωρῶν ταύτην ὁμοίως, ὡς ὁ Laveran, εἰσβάλλει, λέγει, πολλάκις οὕτως, ὥστε λανθάνει τοὺς περὶ τὸν ἄρρωστον καὶ παρατηρεῖται λίαν ὀψέ, ὅτε κατασβεννύει τὴν ζωήν. Φονεύει δὲ τὸν προσβληθέντα ἀσφαλῶς κατὰ τὸν πρῶτον, δεύτερον ἢ τρίτον παροξυσμόν. Μεταξὺ ἓξ περιπτώσεων, ἃς ἀναφέρουσι διάφοροι ἰατροὶ κατὰ τὰς πρὸς τὸν Σύλλογον περιστολῆς τῶν ἑλωδῶν νόσων πληροφορίας κατὰ τὸ α΄ καὶ β΄ ἔτος, καὶ αἱ ἓξ ἀπέληξαν μοιραίως.

Ὁ κακοήθης παγετώδης παροξυσμός, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν διαφόρων μορφῶν τοῦ κακοήθους πυρετοῦ ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ θνησιμότητος, ἀνταποκρίνεται διὰ τῆς προσωνυμίας αὐτοῦ μόνον εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν αἴσθησιν καὶ ἀποτελεῖ μεταξὺ τῶν διαφόρων μορφῶν τοῦ κακοήθους πυρετοῦ σχῆμα ὀξύμωρον, ἐὰν ἐπιτρέπηται ἡ ἔκφρασις, διότι ἐνῷ ἐξ ἀντικειμένου αἰσθανόμεθα ψυχρὰν παγετώδη κατάστασιν, οἱ πάσχοντες τοὐναντίον καίονται ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς θερμότητος καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ καύσου.

Εἰς τὸν παγετώδη παροξυσμὸν προδιατίθενται μᾶλλον οἱ παλαιοὶ ἑλοπαθεῖς, μέχρι τοῦδε δὲ ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζομεν περίπτωσιν ἀναπτυχθεῖσαν κατὰ τὸν πρῶτον τῆς ἑλομιάνσεως παροξυσμόν. Ὁ Maurel ἀνομολογῶν καὶ οὗτος ὅτι συνήθως ὁ κακοήθης παγετώδης παροξυσμὸς παρατηρεῖται μετά τινας παροξυσμοὺς ἁπλοῦ διαλείποντος καὶ σπανιώτατα κατὰ τὴν διαδρομὴν ὑφεσίμου πυρετοῦ, διϊσχυρίζεται ἐν ταὐτῷ ὅτι δύναται νὰ προκληθῇ οὗτος καὶ κατὰ τὴν πρώτην εἰσβολὴν τῆς ἑλομιάνσεως. Ὁ Laveran παρετήρησε τὸν παροξυσμὸν τοῦτον ἀναπτυχθέντα ἐπὶ μεσήλικος μόλις πρὸ ὀλίγου παθόντος παροξυσμούς τινας διαλείποντος πυρετοῦ καὶ αἰτιωμένου οὐχὶ δι' αὐτούς, ἀλλὰ διὰ χρονίαν βρογχίτιδα. Ὁ ἐκ Σηλυβρίας Γ. Μόσχος [1] ἀναφέρει περίπτωσιν κορασίδος Ἰσραηλίτιδος, ἥτις χωρὶς νὰ ἔχῃ πρότερον παροξυσμοὺς ἑλειογενῶν πυρετῶν τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1901 ᾐσθάνθη ῥῖγος σφοδρὸν μετ' ἐμέτων καὶ διαρροίας, μεθ' ὃ καύσωνα ὑπερβολικόν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἤρξατο ἀπὸ τῶν ἄκρων ψυχόμενον τὸ σῶμα δίκην μαρμάρου.

Τοῦ κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ προηγοῦνται συνήθως

---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1901 σελ. 263.

παροξυσμοὶ ἁπλοῦ διαλείποντος μετὰ μεγάλης ἐκλύσεως τῶν δυνάμεων, μικρᾶς ἀντιδράσεως καὶ περιψύξεως τοῦ προσώπου ὡς καὶ τῶν ἄκρων. Ταῦτα δὲ ὡς καὶ πᾶν ἄλλο ὅ,τι ἤθελε παρατηρηθῇ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν παροξυσμῶν τούτων, ὡς λ.χ. ἀπότομος τῆς θερμοκρασίας ἐπαλλαγή, αἰφνίδιος τῶν ἄκρων ἢ τοῦ προσώπου περίψυξις ἢ καὶ σμίκρυνσις τοῦ σφυγμοῦ, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὰ πρόδρομα τοῦ κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ.

Τινὲς τῶν συγγραφέων καὶ μεταξὺ τούτων ὁ Trousseau δέχεται ὅτι ἡ ἔξαρσις ἑνὸς τῶν συνήθων φαινομένων τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ ἀποτελεῖ τὸ τῆς μορφῆς τοῦ κακοήθους παροξυσμοῦ στοιχεῖον, διϊσχυρίζονται δὲ ὅτι οὕτω προκύπτουσιν ἐκ τῶν σταδίων τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ ἤτοι τοῦ ῥίγους, πυρετοῦ καὶ τῶν ἱδρώτων, ὁ παγετώδης, ὁ καυσώδης καὶ ὁ διαφορητικός· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πῶς δέον νὰ δικαιολογηθῇ ὁ κωματώδης παροξυσμὸς καὶ μάλιστα ἡ ἠπία τούτου μορφή, ἥτις ὡς καὶ ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ εἴπομεν, ἀπεικονίζει σύμπασαν τὴν συμπτωματολογίαν τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ ἐν τῇ ἐξάρσει αὐτοῦ; Εἶνε λοιπὸν καὶ ὁ κακοήθης παγετώδης παροξυσμὸς ἡ ἀόριστος παράτασις καὶ μόνη ἡ ἔξαρσις τοῦ σταδίου τοῦ ῥίγους τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ ἢ ἄλλο τι;

Οἱ παλαιότεροι συγγραφεῖς ἠσπάζοντο ἀληθῶς τὴν γνώμην ταύτην, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Haspel, Maillot καὶ ἐντεῦθεν ἡ γνώμη αὕτη κατέπεσε, τὸ μὲν διότι οἱ ἀσθενεῖς ἐπὶ μὲν τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ ἔχουσι συναίσθησιν τοῦ κατ' αὐτὸν ἐξελισσομένου ῥίγους, ἐνῷ δὲ ῥιγοῦσι μετ' οὐ πολὺ ἢ καὶ ἐν ταὐτῷ ὁ καῦσος ἄρχεται ἐκδηλούμενος εἰς τὴν περιφέρειαν καὶ διότι ὁ κακοήθης οὗτος παροξυσμὸς δὲν ἐμφανίζεται μόνον κατὰ τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους, ἀλλὰ συνηθέστερον καὶ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ καύσου ὡς καὶ κατὰ τὸ στάδιον τῶν ἱδρώτων, τὸ δὲ διότι οἱ ἀσθενεῖς κατὰ τὸν παγετώδη παροξυσμὸν οὐ μόνον δὲν αἰσθάνονται ποσῶς τὴν ἐξωτερικευομένην ταύτην ψῦξιν, ἀλλὰ τοὐναντίον εἰσὶ πάντῃ ἀδιάφοροι πρὸς αὐτήν, πολλῶν δὲ μάλιστα οὐδ' αἰσθανομένων καὶ τὸν κίνδυνον ὃν διατρέχουσιν. «Ὁ παγετώδης πυρετός, λέγει ὁ Maillot, δὲν εἶνε ὡς τὸν λέγουσιν ἡ ἀόριστος ἐπιμήκυνσις τοῦ σταδίου τοῦ ῥίγους, σπανίως τὸν εἶδον νὰ ἄρχεται οὕτως. Ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο τούτων καταστάσεων μία ἀντίθεσις καταφανής. Κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῶν διαλειπόντων παροξυσμῶν ἡ αἴσθησις τοῦ ψύχους εἶνε ἐκτὸς πάσης ἀναλογίας πρὸς τὴν κατάπτωσιν τὴν πραγματικὴν τῆς θερμο-

κρασίας τοῦ δέρματος, ἐνῷ κατὰ τὸν παγετώδη πυρετὸν τὸ ψῦχος δὲν γίνεται ἀντιληπτὸν παρὰ τοῦ ἀσθενοῦς καίτοι τὸ δέρμα εἶνε παγετῶδες. Τοῦτο συμβαίνει κανονικῶς κατὰ τὴν ἀντίδρασιν, καθ' ἣν ἄρχεται νὰ ἐμφανίζωνται τὰ συμπτώματα, τὰ ὁποῖα τὴν χαρακτηρίζουσι, συχνῶς ἐπέρχονται αἰφνιδίως ἐν μέσῳ μιᾶς ἀντιδράσεως, ἥτις ἤθελε φανῇ ἐλευθέρα. Τὴν διατάραξιν τῆς κυκλοφορίας διαδέχεται στιγμάς τινας καὶ σχεδὸν ἄνευ μεταβάσεως ἡ βράδυνσις τοῦ σφυγμοῦ καθισταμένου μετ' οὐ πολὺ σπανίου, ἵνα ἐξαφανισθῇ ὑπὸ τὸν δάκτυλον· τὰ ἄκρα, ἡ ὄψις, ὁ κορμὸς ψύχονται, ἡ ἁφὴ τοῦ δέρματος προσδίδει τὴν αἴσθησιν ψύχους, ἣν παρέχει τὸ μάρμαρον».

Ἡ παράτασις λοιπὸν τοῦ σταδίου τοῦ ῥίγους τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ δὲν εἶνε καὶ ἡ καθ' αὐτὸ ὑπόστασις τῆς παθολογικῆς ταύτης καταστάσεως, διότι ἡ παγετώδης αὕτη ἐκδήλωσις εἶνε, ὡς λέγουσι καὶ οἱ Kelsch καὶ Kiener, φαινόμενον δευτεροπαθὲς καὶ οὐχὶ εἰδικὴ τῆς ἑλομιάνσεως ἐκδήλωσις, σύμπτωμα δηλαδὴ ἀπαντῶν καὶ κατὰ τὴν πορείαν ἄλλων νοσημάτων, ὡς λ,χ. τῆς γρίππης, τοῦ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, τῆς πνευμονίας, τοῦ ἐρυσιπέλατος κ.λ. τοῦτ' ἔστιν ἀπότομος κατάπτωσις (collapsus) καὶ ὅπερ ἐγένετο ἀφορμὴ ὁ κακοήθης οὗτος παγετώδης παροξυσμὸς νὰ μὴ θεωρῆται ὑπό τινων ὡς ἰδιαιτέρα μορφὴ τῶν κακοήθων πυρετῶν.

Τοῦ κακοήθους παγετώδους πυρετοῦ διακρίνομεν δύο μορφὰς τὴν βαρεῖαν, καθ' ἣν ὑπάρχει ἐλπὶς διασώσεως τοῦ ἀσθενοῦς,καὶ τὴν βαρυτάτην ἢ θανατηφόρον. Καὶ βαρεῖαν μὲν καλοῦμεν ἐκείνην, καθ' ἣν δὲν μετέχει ἢ ἐλαφρῶς μόνον ὁ γαστρεντερικὸς σωλήν, βαρυτάτην δὲ ἐκείνην,καθ' ἣν ὁ παροξυσμὸς ἐξελίσσεται μετ' ἀφθόνου ὀρρώδους ἢ αἱματηρᾶς διαρροίας καὶ ἐπιμόνων χολωδῶν ἐμέτων.

Τόσον κατὰ τὴν μίαν ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μορφὴν ὁ κακοήθης παγετώδης πυρετὸς ἐξελίσσεται εἰς ἕνα καὶ μόνον παροξυσμόν, καὶ εἴτε ὥρας τινὰς ἢ καὶ πέραν τῆς ἡμέρας διαρκέσῃ, τοὐθ' ὅπερ σπανιώτατον, ἡ αἰσία ἢ ἡ κακὴ ἔκβασις αὐτοῦ παραταθήσεται ἐν τούτῳ καὶ μόνῳ τῷ παροξυσμῷ. Εἰς τοῦτο σχεδὸν πάντες οἱ συγγραφεῖς συμφωνοῦσιν, ὡς λ. χ. ὁ Maillol [1], Griesinger [2], Trousseau [3], Jaccoud [4] κ.λ.

[1] Maillot Traité des fiévres ou irritations cérébrospinal. intermitt, d'aprés les observ. rec. en France etc. 1836 p. 35.
[2] Griesinger. Traité des malad. infect. 1877 p. 83.
[3] A. Trousseau loc. cit. p. 463.
[4] S. Jaccoud. Pathologie interne 1883 T. 3 p. 349

Ὁ κακοήθης παγετώδης πυρετὸς ἀναπολῶν ἐν πολλοῖς τὴν χολέραν, ἐμφανίζεται κατὰ τὴν διαδρομὴν παντὸς σταδίου τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ καὶ συνηθέστερον μὲν ἀπαντᾷ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ καύσου, ἧττον συχνῶς κατὰ τὸ στάδιον τῶν ἱδρώτων καὶ σπανιώτερον κατὰ τὸ τοῦ ρίγους. Δὲν εἶνε ἄρα ὁ παγετώδης παροξυσμὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρατάσεως τοῦ σταδίου τοῦ ρίγους. Ἀναπτυχθέντος τοῦ παροξυσμοῦ κατὰ τὴν διαδρομὴν ἑνὸς τῶν σταδίων τοῦ διαλείποντος, ἐκδηλωθήσεται πάντοτε διὰ κινήσεως πυρετικῆς κυμαινομένης ἀπὸ 38^{0} — 39^{0}, ταύτην δὲ βαθμηδὸν καὶ κατ᾽ ὀλίγον διαδέχεται ἡ ψῦξις, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ἄκρων καὶ τῆς κεφαλῆς ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸν κορμόν. Ἡ ψῦξις ἐν μὲν τῇ μασχάλῃ δύναται νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι 35^{0}, εἰς δὲ τὰ ἄκρα ἐσημειώθη καὶ μέχρις 27^{0}. Τῆς ψύξεως ταύτης τοῦ σώματος οὐδόλως γιγνομένης αἰσθητῆς τῷ ἀρρώστῳ, ἡ προτέρα τοῦ προσώπου χροιὰ ἄρχεται μεταβαλλομένη καὶ ὠχρότης κυανίζουσα ὑποκαθιστᾷ ταύτην, τὰ χείλη καθίστανται ἄχροα, τὰ ὦτα καὶ τὰ ψυχρὰ ἄκρα κυανίζουσιν. οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ αἱ παρειαὶ κοιλαίνονται, τὰ ὑπώπια μελανοῦνται, οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου συρρικνοῦνται καὶ ἀλλοιοῦνται, ἡ γλῶσσα ψύχεται, ἡ φωνὴ ἐξασθενοῦσα σβέννυται βαθμηδὸν καὶ κατ᾽ ὀλίγον, πᾶσα ἡ τοῦ δέρματος ἐπιφάνεια καθίσταται παγερὰ ὡς ἡ τοῦ νεκροῦ, κολλώδεις ἱδρῶτες καθιστῶσι τὴν ψαῦσιν τοῦ ἀρρώστου ἀηδῆ, ἐν γένει δ᾽ἅπασα ἡ τοῦ ἀσθενοῦς κατάστασις παρέχει τὴν εἰκόνα τοῦ χολεριῶντος.

Κατὰ τὴν ἀρχικὴν τοῦ παροξυσμοῦ περίοδον ὁ σφυγμὸς γίγνεται μικρός, συχνός, λίαν εὔθλιπτος, νηματοειδής· αἱ συστολαὶ τοῦ καρδιακοῦ μυὸς εἶνε ἀσθενεῖς, οἱ δὲ τόνοι τῆς καρδίας βύθιοι. Κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ παροξυσμοῦ περίοδον ὁ σφυγμὸς διαφεύγει πλέον τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐξεταζούσης χειρός, ἐξαλειφόμενος τελείως ἕνεκα τῆς καρδιακῆς παρέσεως. Εἰς τὰς λίαν ἐντόνους περιπτώσεις συμμετέχει ὁ γαστρεντερικὸς σωλὴν ἐναργῶς, καὶ ὁτὲ μὲν ἀρχῆθεν ἡ τοῦ παροξυσμοῦ σκηνὴ ἀνοίγει διὰ τῶν γαστρεντερικῶν ἐκδηλώσεων, ὁτὲ δὲ κατὰ τὴν τοῦ παροξυσμοῦ διαδρομὴν ἐπέρχεται ἡ ἐπιπλοκὴ αὕτη.

Κατὰ τὴν συμμετοχὴν τοῦ γαστροεντερικοῦ σωλῆνος ἡ γλῶσσα φέρει ἐπίχρισμα, εἶνε ἐρυθρὰ καὶ ξηρά, ἡ δ᾽ ἐπιφάνεια αὐτῆς ὁτὲ στρωτή, ὁτὲ ἐλαφρῶς ἐπηρμένη ἢ καὶ ἀκανθώδης εἶνε. Ἔμετοι ἀρχικῶς μὲν τροφικοί, εἶτα δὲ χολώδεις καθίστανται συνοδευόμενοι ὑπὸ ἰσχυρῶν στομαχικῶν πόνων. Διάρροια ὀρρώδης, κάκοσμος, ὁτὲ μὲν χολώδης, ὁτὲ δὲ καὶ ἐν εἴδει κρεωπλύματος, καταβάλλει ὑπερβαλλόντως τὸν πάσχοντα εὑρισκό-

μενον ἐκλελυμένον καὶ πάντη ἄτονον. Ἐνίοτε ἀπαντᾷ κεφαλαλγία, εἰς σπανιωτάτας δὲ περιπτώσεις και συνολκαὶ μυϊκαί. Τὰ οὖρα κατὰ κανόνα ἐλαττοῦνται τὸ ποσόν, εἶνε πυκνὰ καὶ θολὰ ἐπὶ δὲ τῶν βαρυτάτης μορφῆς κακοήθους παγετώδους καὶ ἐπέχονται.

Οἱ πάσχοντες εἰ καὶ εἶνε κατεψυγμένοι, οὐχ ἧττον ἕνεκα τῆς σπλαγχνικῆς ὑπεραιμίας αἰσθάνονται μεγάλην φλόγα ἐσωτερικῶς, πίνοντες δ' ὕδωρ ἀκορέστως προσπαθοῦσι νὰ κορέσωσι τὴν ἄσβεστον δίψαν πλὴν εἰς μάτην. Ἕνεκα τῆς ὑπεραιμίας ταύτης αἱ ἀναπνευστικαὶ κινήσεις ἐπιταχύνονται, ἀναπτύσσεται δὲ δύσπνοια ἐνίοτε μάλιστα ἀγωνιώδης. Ἐνῷ δὲ σύμπας ὁ ὀργανισμὸς προσβάλλεται, μόνη ἡ διάνοια μένει ἀκεραία μέχρι καὶ τῶν τελευταίων στιγμῶν, θολουμένη μόνον ἐπὶ ἐπισχέσεως τῶν οὔρων, ὁπότε κρατοῦσι τὰ τῆς οὐραιμίας συμπτώματα. Συνήθως ἡ πορεία τοῦ παροξυσμοῦ διαρκεῖ 10—12 ὥρας, σπανιώτερον μέχρις 20 ὡρῶν, σπανιώτατα δὲ ἐπὶ ἡμέρας.

Ἡ ἐπίτασις πάσης τῆς περιγραφείσης κλινικῆς εἰκόνος ἐκλύουσα τὰς δυνάμεις τοῦ πάσχοντος ἐπιφέρει τὸ μοιραῖον τέλος, σβεννυμένης τῆς λαμπηδόνος τῆς ζωῆς ἀνεπαισθήτως, τοὐναντίον ἡ τοῦ σφυγμοῦ ἐνίσχυσις, ἡ παῦσις τῶν ἐμέτων, ἐνίοτε ἡ ἐμφάνισις ἀφθόνων ἱδρώτων, ἡ ἐλάττωσις τῆς δυσπνοίας, ἡ αὔξησις τῶν οὔρων ἢ ἡ ἀνεμφάνισις αὐτῶν, ἡ ἐξάλειψις τῆς κυανῆς χροιᾶς τῶν ἄκρων, ἡ μετρίασις τῆς παγετώδους καταστάσεως καὶ ἡ εἰς τὸ κατὰ φύσιν τοῦ ὀργανισμοῦ ἀντίδρασις, πάντα ταῦτα εἶνε συμπτώματα, προδίδοντα τὴν ὑποχώρησιν τοῦ παροξυσμοῦ καὶ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν αὐτοῦ.

Ἡ π ρ ό γ ν ω σ ι ς τοῦ παγετώδους πυρετοῦ εἶνε βαρυτάτη. Ἡ ἐξαφάνισις τοῦ σφυγμοῦ, ἡ ἀνουρία, ἡ ἐπίτασις τῶν χολωδῶν ἐμέτων, τῆς χολώδους διαρροίας καὶ τῆς δυσπνοίας, ἔτι δὲ καὶ ἡ καθ' ἅπασαν τὴν περιφέρειαν τοῦ σώματος ἐπέκτασις τῆς παγετώδους καταστάσεως, εἶνε συμπτώματα ἅτινα ἀθρόως ἢ καὶ μεμονωμένως ἀπαντῶντα ἀποτελοῦσι κακὴν τὴν πρόγνωσιν. Ὁ Colin [1] ὡς πρὸς τὴν πρόγνωσιν τῶν ἐπιπλέκτων κακοήθων παροξυσμῶν λέγει τὰ ἑξῆς. «Ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ καταστρώσω κλίμακα βαρύτητος ἐξ ὅσων ἰδίοις ὄμμασιν ἔχω πεισθῇ περὶ τῶν διαφόρων ἐπιπλέκτων κακοήθων πυρετῶν, ἤθελον κατατάξει αὐτοὺς οὕτως, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ κακοηθεστάτου; χολερικός, ἰκτερικός,

[1] Colin loc. cit. p. 331.

κωματώδης, παραληρηματικός, καρδιαλγικός, παγετώδης, συγκοπτικός».

Εἰς τὴν πρόγνωσιν συμβάλλει σπουδαίως τὸ μὲν ἡ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀτομικὴ προδιάθεσις, τὸ δὲ καὶ ἡ ἔλλειψις ἢ ἡ μὴ ἔγκαιρος θεραπευτικὴ ἐπέμβασις. Ὁ *Maurel*[1] εἰ καὶ θεωρεῖ τὸ προγνωστικὸν τοῦ παγετώδους παροξυσμοῦ ἧττον βαρὺ ἄλλων μορφῶν τῶν κακοήθων πυρετῶν, ἐν τούτοις ἐν τῷ πίνακι αὐτοῦ ἐπὶ παρατηρήσεων 28 τριμηνιῶν μεταξὺ 78 κακοήθων παγετωδῶν παροξυσμῶν σημειοῖ 23 θανάτους. Ὁ *Drago*[2] σπουδάσας τὸν παγετώδη παροξυσμὸν ἐν τῇ πόλει *Tamatave* τῆς Μαδαγασκάρης, θεωρεῖ τοῦτον λίαν θανατηφόρον καὶ λέγει ὅτι ὁ παροξυσμὸς οὗτος σχεδὸν οὐδέποτε θεραπεύεται. Ὁ *Fornel*[3] σπουδάσας τοὺς κακοήθεις παροξυσμοὺς ἐν Τογκίνῳ, θεωρεῖ ὁμοίως τὸν παροξυσμὸν τοῦτον ὡς λίαν θανατηφόρον. Ὁ *Maillot*[4] ἐπὶ 48 περιπτώσεων κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ ἔσχε 12 θανάτους, ἐν δὲ τῇ Σενεγάλῃ 6 ἐπὶ 7 περιπτώσεων.

Παρ' ἡμῖν ἡ μορφὴ αὕτη τῶν κακοήθων πυρετῶν ἀναφέρεται ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην θανατώδης. Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ Παμπούκη ἡ ἐπὶ τοῦ κακοήθους παγετώδους θνησιμότης ἀνέρχεται μέχρις 55, 5 %. Κατὰ τὸν Θεοφανίδην παρατηρήσαντα ἐπὶ 34 ἔτη, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1851—1884 πέντε μόνον περιπτώσεις, ἀπώλεσε δύο. Ἔσχε τοῦτ' ἔστι θνησιμότητα 40 %.

Ὁ Ἐπαμ. Παπαγιάννης[5] ἐπὶ δύο περιπτώσεων κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ, ἃς παρετήρησεν ἐπὶ νεάνιδος ἡλικίας 15 ἐτῶν καὶ νεανίου τινὸς ἡλικίας 16 ἐτῶν κατὰ 7βριον καὶ 8βριον τοῦ 1890, καὶ αἱ δύο ἔληξαν μοιραίως. Ὁ Κανέλλης[6] εἰς 2 περιπτώσεις παγετώδους παροξυσμοῦ ἐπὶ μιᾶς κόρης 17 ἐτῶν καὶ ἐπί τινος νέου ἡλικίας 24 ἐτῶν ἀπώλεσε τὸν ἕνα (θνησιμότης 50 %). Ὁ δὲ Χαρίδημος[7] ἀναφέρει περίπτωσιν κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ ἐπὶ Ζακυνθίου τινὸς στρατιώτου διασωθέντος. Ἀθροίζοντες πάσας τὰς περιπτώσεις τῶν

1 Maurel loc. cit p. 121.
2 Drago. Archives de Medec. naval. 1890.
3 Fornel. » » » 1892.
4 Maillot. » » » 1867.
5 Παπαγιάννης. Γαληνὸς 1890. Σελὶς 256.
6 Γαληνὸς 1888 ἀρ 29.
7 Γαληνὸς 1881 σελ. 86

Ἑλλήνων παρατηρητῶν συνοψιζομένας εἰς 13, ἡ ἐπὶ τούτων θνησιμότης ἀναλογεῖ εἰς 69 %.

Ἡμεῖς ἐπὶ 20ετίαν παρατηρήσαντες τέσσαρας περιπτώσεις ἀπωλέσαμεν τοὺς τρεῖς ἀσθενεῖς, ἀναλογία θνησιμότητος 75 %.

Ἡ πρόγνωσις εἰ καὶ βαρυτάτη, ἐν τούτοις δέον νὰ μὴ ἀποθαρρύνῃ ἡμᾶς, οὐδὲ νὰ ἀπελπίζῃ ἐκ τῆς τῶν συμπτωμάτων βαρύτητος, διότι, ὡς λέγει καὶ ὁ Colin, εἷς τῶν εἰδικῶν χαρακτήρων τοῦ κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ εἶνε ἐνίοτε ἡ αἰφνιδία ὀπισθοδρόμησις αὐτοῦ.

Ἡ διάγνωσις τοῦ πυρετοῦ τούτου ἐκεῖ μάλιστα, ἔνθα ἐνδημεῖ ἡ χολέρα, ὡς λ. χ. ἐν Κογχινκίνῃ, Βιρμανίᾳ, Τογκίνῳ κ. λ. παρέχει ἐνίοτε πολλὰς δυσχερείας.

Οἱ κοκοήθεις οὗτοι παροξυσμοὶ παραγνωρίζονται ὡσαύτως καὶ πρὶν ἢ ἐκδηλωθῇ ἡ ἐπιδημία τῆς χολέρας, τὰ δὲ πρῶτα κρούσματα ἢ καὶ τὰ σποραδικὰ τὰ ἀπαντῶντα εἰς ἄλλας περιόδους ἐκλαμβάνονται ὡς χολέρα ἢ καὶ τἀνάπαλιν. Ὁ Griesinger[1] εἰ καὶ ἀποδέχεται καὶ οὗτος τὸ τῆς συμπτωματολογίας παράλληλον ἐπὶ τῶν δύο τούτων αὐτοτελῶν παθολογικῶν ὑποστάσεων, αἵτινες τοσαύτην ἐμφαίνουσιν ὁμοιότητα, διϊσχυρίζεται ὅτι διαφέρουσιν αὗται οὐσιωδῶς, διότι τοῦ παγετώδους προηγεῖται ἀληθὴς πυρετικὸς παροξυσμὸς χωρὶς νὰ συνυπάρχῃ καὶ διάρροια ἄφθονος.

Ὁ Emile Legrain[2] πραγματευόμενος τὰ τῶν ἐξωγενῶν πυρεξιῶν καὶ ἐπισύρων τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τῆς ἐλομιάνσεως, ἣν ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις πανταχοῦ φαντάζονται ἐνυπάρχουσαν, ἀναφέρει ὅτι κατά τινα τελευταίως ἐπιδημίαν χολέρας ἐν καιρῷ φθινοπώρου οἱ ἐπὶ ἑβδομάδας ἀποδεκατιζόμενοι ἰθαγενεῖς ἐθεωροῦντο ὡς ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν παροξυσμῶν κακοήθους παγετώδους πυρετοῦ, ἐνῷ ἡ φύσις τῆς ἐπιδημίας ἀνεγνωρίσθη τότε, ὅτε πλέον εἶχε προσβληθῇ καὶ ἡ φρουρά.

Ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν δύο τούτων νοσημάτων ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορά. Εἰς τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν συμβάλλει πρῶτον κατὰ πολὺ ἡ κρατοῦσα ἐπιδημία καὶ δεύτερον διότι εἰς τὴν χολέραν αἱ κενώσεις ἔχουσιν ἰδιάζουσαν τὴν ὄψιν, εἰσὶ μᾶλλον ἄφθονοι καὶ παρατηροῦνται ὀδυ-

---

[1] Griesinger. loc. cit. p. 83.

[2] E. Legrain Introduction à l' étude des fiévres des pays chauds Paris 1899. p. 31.

νηραὶ συσπάσεις ἔχουσαι συνήθως ἕδραν τὰς γαστροκνημίας, αἵτινες καὶ ἀποτελοῦσιν ὀχληρότατον σύμπτωμα. Ἀφ' ἑτέρου αἱ μικροσκοπικαὶ ἔρευναι καὶ ἡ τῆς κινίνης ἐπίδρασις εἰσὶ παράγοντες συντελοῦντες σπουδαίως εἰς τὴν ἀληθῆ τῆς νόσου φύσιν.

Ὡς πρὸς τὸ θεραπευτικὸν μέρος περιοριζόμεθα ἐκτὸς τῶν γνωστῶν βοηθητικῶν μέσων καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς κινίνης εἰδικὴν θεραπείαν. Τινὲς τῶν συγγραφέων μὴ θεωροῦντες τὸν παγετώδη παροξυσμὸν ὡς εἰδικὴν μορφὴν τῶν κοκοήθων πυρετῶν, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς σύμπτωμα δὲν παρέχουσι κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ τούτου τὴν κινίνην, ἀλλὰ προσφεύγουσιν εἰς ἄλλα μέσα. Ὁ δὲ Dubergé [1] μεταχειρίζεται τὴν κινίνην μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ, διότι μεταχειρισθείς, λέγει, ἐπανειλημμένως τὰς ὑποδορείους τῆς κινίνης ἐνέσεις κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ, οὐδὲν εὐάρεστον ἀποτέλεσμα ἐπέτυχεν, οὐδ' ἐφάνη ποσῶς ἡ κινίνη ἐπηρεάσασα κἂν τὴν ἐξέλιξιν τῆς νόσου.

ΚΑΚΟΗΘΗΣ ΣΠΑΣΜΩΔΙΚΟΣ

Ἡ μορφὴ αὕτη μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν εἶνε γνωστοτάτη ἀπὸ τῶν παλαιτάτων χρόνων, ὁ Ἱπποκράτης δεχόμενος τοῦτον ὡς τὸν συχνότερον παρὰ τῷ παιδίῳ, περιγράφει τοῦτον ὡς ἑξῆς· «Τοῖσι δὲ παιδίοισι σπασμοὶ γίνονται, ἢν ὁ πυρετὸς ὀξὺς ἔῃ, καὶ ἡ γαστὴρ μὴ ὑποχωρέῃ, καὶ ἀγρυπνέουσί τε καὶ ἐκπλαγέουσι καὶ κλαυθμηρίζουσι, καὶ τὸ χρῶμα μεταβάλλουσι, καὶ χλωρόν, ἢ πέλιον, ἢ ἐρυθρὸν ἔχουσι· γίνεται δὲ ταῦτα ἐξ ἑτοιμοτάτου μὲν τοῖσι παιδίοισι, τοῖσι νεωτάτοισιν εἰς τὰ ἑπτὰ ἔτεα· τὰ δὲ πρεσβύτερα τῶν παιδίων ἐν τοῖσι πυρετοῖσιν καὶ οἱ ἄνδρες οὐκέτι ὑπὸ τῶν σπασμῶν ἁλίσκονται, ἢν μή τι τῶν σημείων προσγίνηται τῶν ἰσχυροτάτων τε καὶ κακίστων, οἷά περ ἐν τῇσι φρενέτῃσι γίνεται» [2]

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν σύμπτωμα τοῦ πυρετοῦ τούτου εἶνε σπασμοὶ κλονικοί, οἵτινες συνηθέστατα παρὰ τῷ παιδίῳ ἀναπτύσσονται

---

[1] Dubergé. le. Paludisme. Paris 1896 p. 299.

[2] Ἱπποκράτους. Πρόγν 3. λε.

κατὰ τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους διαλείποντος παροξυσμοῦ ἢ καὶ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ καύσωνος, σπανιώτερον δὲ καθ' ὕπνους, ὁπότε ἀφυπνιζόμενα ἔντρομα τὰ παιδία γογγύζουσιν ἢ καὶ κλαυθμηρίζουσιν. Οἱ σπασμοὶ ἄρχονται συνήθως ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν βολβῶν ἀναστρεφομένων ἢ διευθυνομένων πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω, ἐπεκτείνονται πρὸς τὰς σιαγόνας μετὰ τρισμοῦ τῶν ὀδόντων, μεθ' ἃς πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω ἄκρα. Ἐνίοτε τὸ πρόσωπον εἶνε ἐρυθρὸν καὶ ἐξῳδηκὸς ἐπαλλασσομένης τῆς ἐρυθρᾶς ὄψεως πρὸς τὴν ὠχρὰν ἢ καὶ πελιδνήν. Κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν σπασμῶν ἀφροὶ ἔστιν ὅτε ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ στόματος κατὰ πᾶσαν ἐκπνοήν. Διαρκοῦσι δ' οἱ σπασμοὶ ἄλλον ἄλλοτε χρόνον καὶ ὁτὲ μὲν εἶνε μονήρεις, ὁτὲ δὲ ἐπαναλαμβάνονται ἐπανειλημμένως ἀναλόγως τῆς ἐντάσεως τοῦ πυρετοῦ. Τοὺς σπασμοὺς ἀκολουθεῖ κωματώδης κατάστασις, ἀναισθησία καὶ ὁ προσβληθεὶς φέρεται εἰς ὕπνον βαθὺν μετ' ἀναπνοῆς ἐνίοτε ῥεγχώδους. Ἐκ τῆς ὑπνηλίας ταύτης ἐξεγείρεται κατὰ τὸ πέρας τοῦ παροξυσμοῦ, οὗτινος ἡ λύσις ἐκσημαίνεται δι' ὀλίγων ἢ καὶ ἀφθόνων ἱδρώτων.

Αἰτία ἔμμεσος τοῦ κακοήθους σπασμωδικοῦ πυρετοῦ εἶνε οὐ μόνον τὸ ἑλοπλασμώδιον, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀτομικαὶ ἢ κληρονομικαὶ διαθέσεις ὡς καὶ αἱ τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος δυσπεψίαι, φρονοῦμεν δ' ὅτι κακῶς θεωροῦμεν μόνην τὴν ἑλομίανσιν ὡς αἰτίαν ἄμεσον σπασμωδικῆς ἰδιότητος, ἐνῷ οἱ σπασμοὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ἑλονοσίας φαίνεται ὅτι ἐπικρατοῦσι κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν.

Ἀληθῶς τὸ ἑλειογενὲς στοιχεῖον λυμαίνεται ὑπὲρ πᾶσαν ἡλικίαν τὴν παιδικήν, ἐκ παραλλήλου δὲ τὴν ἡλικίαν ταύτην λυμαίνονται καὶ αἱ δυσπεπτικαὶ διαταραχαὶ καὶ γαστροεντερικαὶ μολύνσεις.

Ὅθεν ἐκ πρώτης σκέψεως φαίνεται ὅτι ὑφίσταται πιθανή τις σχέσις τοῦ ἑλειογενοῦς στοιχείου καὶ τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος.

Ἐὰν ἡ ἑλομίανσις ἐνοφθαλμίζηται οὕτως εἰπεῖν εἰς τὰς διαταράξεις τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος ἢ ἐὰν αὗται ἕπωνται ὡς ἀπότοκοι τῆς ἑλονοσίας, ἀλλαχοῦ θέλομεν τοῦτο πραγματευθῇ, σχετικῶς δὲ πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν γνωρίζομεν ὅτι οἱ σπασμοὶ εἶνε φαινόμενον ἐξαρτώμενον ἐκ τῶν τοξινῶν τῶν μικροβιακῶν ἐκκρίσεων, ὡς ἔχομεν ἀναλογίαν τοιαύτην καὶ κατὰ τὴν οὐραιμίαν. Ὅθεν κατὰ τὸν καλούμενον κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετὸν ἡ αἰτία δὲν ἔγκειται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς μικροβιακὰς ἐκκρίσεις τῶν ἑλοπλασμωδίων, ἀλλὰ κατὰ τὰς πλειοτέρας

τῶν περιπτώσεων εἰς τοὺς μετασχηματισμοὺς τῶν χυμισμῶν τῶν δρώντων ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, καὶ τῶν νεύρων, ἀναλόγως τῆς κληρονομικότητος ἢ ἀτομικῆς διαθέσεως, ἣν φέρει ὁ μικρὸς ἄρρωστος.

Ἀτυχῶς ὡς πρὸς τὸν σπασμωδικὸν πυρετὸν ἐπεκράτησε κατάχρησις μεγάλη, διότι πάντα ἑλειογενῆ πυρετόν, κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ὁποίου μικραὶ εἴτε ἐλάχισται σπασμωδικαὶ κινήσεις ἐπισυμβαίνουσι, καλοῦσι τοῦτον κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετόν. Εἰς παλαιοτέρους ἡμῶν χρόνους πᾶς σχεδὸν πυρετικὸς παροξυσμὸς εἴτε ἐκ τοῦ ἑλειογενοῦς στοιχείου εἴτε ἐξ ἄλλης αἰτίας (ὡς λ. χ. δυσπεψίας, ἑλμινθιάσεως, ὀδοντοφυΐας, ἑρπητισμοῦ κ.λ.) προήρχετο μετὰ σπασμῶν καὶ δὴ μετὰ τύπου περιοδικότητος, ἀγαθῇ τῇ συνειδήσει κατελέγετο εἰς τοὺς κακοήθεις σπασμωδικοὺς πυρετούς. Ἐκ τῶν ἡμετέρων δ' ὁ Βοῦρος ἐστήριξε τὴν διαγνωστικὴν ἀξίαν τοῦ κακοήθους σπασμωδικοῦ πυρετοῦ, τοῦ μετὰ ἰσχυρῶν ἐνίοτε κλονικῶν ἢ τετανικῶν σπασμῶν, γενικῆς ἐκλύσεως τῶν δυνάμεων, καρωτικῆς καταστάσεως, πόνων κωλικῶν, χολερικῶν φαινομένων κ.λ., εἰς μόνην τὴν διάλειψιν καὶ τὴν τακτικὴν ἐπάνοδον τὴν τυπικὴν τῶν συμπτωμάτων.

Ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἡ στατιστικὴ τῶν κακοήθων σπασμωδικῶν πυρετῶν ἤρξατο μειουμένη, διότι ἡ εὐσυνείδητος ἐπιστημονικὴ ἐργασία κατεδίκασε πανταχοῦ τὴν ἐλαφρότητα, μεθ' ἧς πᾶσαν ἐμπύρετον σπασμωδικὴν κατάστασιν ἀπέδιδον εἰς τὴν ἑλονοσίαν, οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς χορείας τῶν κακοήθων σπασμωδικῶν ἐξωστρακίσθησαν πλέον οἱ ἐπιληπτοειδεῖς, οἱ ὑδροφοβικοί, οἱ τετανικοί.

Ἀπὸ τοῦ Colin (1870) λέγοντος ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη εἶνε σπανιωτάτη [1] μέχρι τοῦ Laveran δεχομένου ταύτην ὡς σπανίαν παρὰ τῷ ἐφήβῳ, συχνὴν δὲ παρὰ τῷ παιδίῳ [2], καὶ τοῦ Dubergé θεωροῦντος τὸν κακοήθη τοῦτον ὡς λίαν σπάνιον [3], μόνος ὁ Dr Chasseriaud, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Rey [4], δέχεται συχνὴν τὴν μορφὴν τῶν σπασμωδικῶν κακοήθων παρὰ τῷ ἐφήβῳ, ἀνομολογῶν ταύτην ὡς βαρεῖαν καὶ συ-

---

1 Colin. Traité du Paludisme, 1870, Page 245.
2 Laveran. Traité du Paludisme, 1898, Page 193.
3 Dubergé. Paludisme 1896.
4 Rey. Contribution à la Géographie méd. du Tonquin. Vol. A'. 1887. Archives de Médec. navale, page 341.

χνῶς θανατηφόρον. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ Ἱπποκράτους μέχρι τῶν νεωτέρων Θεοφανίδου [1], Καραμήτσα [2], κ.λ. ἀναφέρεται ὁ κακοήθης σπασμωδικὸς ὡς συχνὸς μόνον παρὰ τοῖς παιδίοις. Ὁ δὲ Θεοφανίδης ἀναφέρων ὡς σπανιώτατον τὸν κακοήθη τοῦτον μεταξὺ τῶν ἐνηλίκων, καὶ μὴ συναντήσας τοῦτον κατὰ τὸ μακροχρόνιον διάστημα τῆς ἐξασκήσεώς του ἀνὰ τὴν ἑλώδη ἐπαρχίαν τῆς Ἀκαρνανίας, ἔνθα τὸ ἐπάγγελμά του μετέρχεται, ἀναφέρει τὰς ὑπὸ ἄλλων παρατηρητῶν ἀναφερομένας 1—2 περιπτώσεις. Ὁ Λαμπαδάριος [3] παρετήρησε περιπτώσεις τινὰς κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Γκαζοχωρίου, κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1885 μόνον εἰς παιδία τινά. Ὁ δὲ Καραμήτσας, ἀναφέρων ὡς συχνὸν τὸν πυρετὸν τοῦτον, λίαν παρατηρητικῶς ἐπάγεται: «Ἐχέτω τις ὅμως κατὰ νοῦν, ὅτι τὰ παιδία εὐκολώτατα ἁλίσκονται ὑπὸ σπασμῶν ἐκ παντοίων ἐρεθισμῶν, καὶ μάλιστα ὁπωσδήποτε πυρέσσοντα. Φαίνεται δ' ὅτι πολλάκις ὡς κακοήθεις σπασμώδεις ἐξελήφθησαν οὐραιμίαι καὶ ἄλλαι παθολογικαὶ καταστάσεις ἧττον γνωσταὶ κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους». Ὁμοίως κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους ἔδωκαν οἱ κ.κ. συνάδελφοι πρὸς τὸν Σύλλογον πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων, τὴν μορφὴν ταύτην παρετήρησαν μόνον μεταξὺ τῶν θηλαζόντων καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, οὐδεὶς δὲ τούτων ἀναφέρει περίπτωσιν ἐπὶ ἐνηλίκων.

Ἐκ τῆς στατιστικῆς, ἣν κατηρτίσαμεν ἐκ τῶν μηνιαίων φύλλων 42 θεραπευτηρίων καὶ νοσοκομείων τοῦ στρατοῦ, μεταξὺ τῶν ἀναπτυχθεισῶν 60,125 περιπτώσεων ἑλωδῶν νόσων, οὐδὲ εἷς σπασμωδικὸς παρετηρήθη οὐδαμοῦ τοῦ Κράτους ἐπὶ πενταετίαν ὁλόκληρον, καὶ δὴ εἰς ἑστίας ἑλώδεις ὡς λ. χ. ἀνὰ τὰ παρόχθια τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ἔνθα ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους οἱ ὑπὸ τὰ ὅπλα ἄνδρες τῆς ἐπιστρατείας τοῦ 1897 κατεθλίβησαν ὑπὸ τῶν ἑλωδῶν νόσων. Μεταξὺ δὲ 1474 κακοήθων πυρετῶν, οὓς ἔχομεν ἀρυσθῆ ἐξ ἄλλης στατιστικῆς μελέτης ξένων καὶ ἐγχωρίων παρατηρητῶν εὑρίσκομεν μόνον 10 κακοήθεις ἀληθεῖς σπασμωδικοὺς μεταξὺ τῶν ἐνηλίκων. Μεταξὺ δὲ 50 κακοήθων πυρετῶν, οὓς παρετηρήσαμεν κατὰ τὴν ἐν Ὠρωπῷ καὶ Αὐλίδι ἐπιδημίαν, οὐδὲ μίαν περίπτωσιν παρετηρήσαμεν μεταξὺ ἐνηλίκων, ὡς οὐδὲ εἷς

---

[1] Θεοφανίδης. Πραγματεία περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν, 1885 σελ. 231.
[2] Καραμήτσας. Εἰδικὴ Νοσολογία, 1879 σελ. 759.
[3] Λαμπαδάριος. Πρακτικὰ συνεδρίου Ἑλλήνων Ἰατρῶν 1887, σελ. 201.

ὅσας ἄλλας ἐπιδημίας καὶ ἂν ἐσπουδάσαμεν. Πάντοτε τοὺς σπασμωδικοὺς παρετηρήσαμεν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ἀλλὰ καὶ ἁπάσας σχεδὸν τὰς μονογραφίας τῶν ξένων συγγραφέων, ἃς ἠρευνήσαμεν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ξένων σχολῶν, ἀνεύρομεν λίαν εὐάριθμα ἱστορικὰ κακοήθων σπασμωδικῶν πυρετῶν, ἐπὶ τούτων δὲ ἀνευρίσκομεν ἐδάφη ἐπιληπτικῶν [1], φυματιώντων [2], ἑλμινθιώντων [3] καὶ διαφόρων διαθεσικῶν νόσων. Ὁ Laveran καὶ ὁ Dubergé ἀναφέρουσιν ὁ μὲν [4] μίαν περίπτωσιν τοῦ πατρός του, ὁ δὲ δύο περιπτώσεις, ἐν αἷς καίτοι οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ ἀτομικῆς τινος διαθέσεως παθογενοῦς, οὐχ ἧττον ὁ Dubergé [5] ἐκφέρει τὴν γνώμην ὅτι ὡς πρώτη αὐτοῦ ἐντύπωσις ἦτο, ὅτι οἱ παθόντες τὸν ἐκλαμβανόμενον δῆθεν ὡς κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετόν, παρίστων εἰκόνα τοιαύτην, ἧς ἡ πρώτη ἐγειρομένη ἐντύπωσις ἦν ἡ τῆς ἐπιληψίας. Ὁ Dantec [6] ὡς σπασμωδικὸν ἢ μᾶλλον ὡς ἐπιληπτοειδῆ ἀποδέχεται τοὺς προσβαλλομένους ἐκ γενικῶν σπασμῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ κακοήθους κωματώδους. Ὁ δὲ Καραμήτσας, διακρίνων τὰ σπάσματα τῶν μυῶν ἢ καὶ τοὺς καθολικοὺς σπασμοὺς τοὺς ἀπαντῶντας εἰς τοὺς κωματώδεις καὶ καυσώδεις κακοήθεις πυρετούς, ἀποδέχεται ὡς σπασμωδικοὺς ἐκείνους, κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ὁποίων οἱ σπασμοὶ κλονικοὶ ἢ τονικοὶ παρεμφερεῖς πρὸς τοὺς ἐπιληπτικοὺς ἢ τετανικοὺς ἐμφανίζονται ἅμα τῇ εἰσβολῇ τοῦ παροξυσμοῦ, ἐπιμένουσι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ μετὰ στιγμιαίων ἀνέσεων καὶ ἀποτελοῦσι τὸ κύριον καὶ ἐπικρατοῦν σύμπτωμα.

Ἐν Γουαδελούπῃ, ἐν Κορέᾳ καὶ Γουϊάνῃ, οἱ παλαιότεροι ἰατροὶ ἀνέφεραν ἁπλῶς τὴν ὕπαρξιν τοιούτων πυρετῶν, ἐδέχοντο δὲ προδιάθεσίν τινα τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὅτι δὲ αἱ ἀτομικαὶ ἢ αἱ ἐκ κληρονομίας διαθέσεις ἐνασκοῦσιν ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν τῆς νόσου ἐπιρροήν τινα, τοῦτο μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων διεῖδε καὶ ὁ Θεοφανίδης, ὅστις

---

1 Fr. Ant. Morani (Thèse de Montpel. 1868 page 67).—Reygnaud (Archives navales. Vol. A'. page 118. année 1888).

2 Lœvel (Journal de Médec. de Bordeaux n° 14, page 162 an. 1893).

3 Pasquale. (Giornale medico d. r. esercito e. d. r. marina, 1889 mai-juin).

4 Traité du paludisme 1898. Laveran, page 193.

5 Dubergé. Paludisme 1896.

6 Dantec. Precis de Pathologie exotique 2 édit. p. 502.

ἀφίνων τὰ πράγματα νὰ ὑπονοηθῶσιν ἐπάγεται αὐτολεξεὶ τὰ ἑξῆς: «Εἴς τινας τῶν παίδων[1] κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους, μετά τινας πυρετικοὺς παροξυσμούς, εἶδον ἐπαναληφθέντα τὸν κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετόν, ἐνῷ ἐπὶ πλείστων ἄλλων ὁμηλίκων καὶ μετὰ πλείονας καὶ βαρυτέρους ὁμοίους παροξυσμοὺς οὐδέποτε εἶδον ἀναφανέντας τοὺς σπασμούς».

Ἡμεῖς μὴ ἀφιστάμενοι κατὰ πολὺ τῶν δοξασιῶν ἐκείνων, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ ἐδάφους, δὲν ὑπερβάλλομεν ποσῶς, ἐὰν ὡς κυρίαν, ὄχι ὅμως καὶ μοναδικήν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς αἴτιον ἐμφανίσεως, ὡς αἴτιον ἔμμεσον, κατὰ τὴν παραγωγὴν σπασμωδικῶν πυρεξιῶν ἐξάρωμεν τὰς γαστρεντερικὰς διαταραχάς, αἵτινες ὡς γνωστὸν ἐπιδρῶσιν ἀπ᾽ εὐθείας ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ κέντρου.

Γεγονὸς δ᾽ εἶνε μεγάλης ἀξίας, ὅτι σχεδὸν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἱστορικῶν τῶν προσβληθέντων παιδίων ἐκ τῆς μορφῆς ταύτης, βλέπομεν τὰς γαστρεντερικὰς διαταραχὰς πάντοτε συνυπαρχούσας. Συμφωνῶν πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ Concetti[2] ἰσχυρίζεται, ὅτι παρὰ τοῖς μικροῖς ἡ ἑλονοσία εἶνε ἧττον συχνὴ ἢ ὡς θέλει τὸ πλεῖστον τῶν ἰατρῶν νὰ πιστεύῃ, πολλαὶ δὲ νόσοι μακρὰν τοῦ ἑλείου μιάσματος κείμεναι, ἕνεκα τῆς περιοδικότητός των καὶ τῆς πυρετικῆς διαλείψεως ἀποδίδονται τῇ ἑλομιάνσει. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων νοσημάτων, ἅτινα παρέχουσι μορφὴν διαλείπουσαν, ἀναφέρει καὶ τὰς ἀπείρους μιάνσεις ἐντερικῆς καταγωγῆς.

Αἱ πεπτικαὶ διαταραχαὶ αἱ παρατηρούμεναι ἰδιαίτατα εἰς τὴν ἑρπητικήν, ρευματικήν, χοιραδικήν, ραχιτικήν, καὶ λευχαιμικὴν διάθεσιν, αἱ συνιστάμεναι εἰς τὴν μὴ πεπτώνισιν τοῦ γάλακτος καὶ τὴν ἐρεθιστικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἀδιαλύτων θρόμβων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς βλεννομεμβράνης τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος, αἱ ὑποδαυλιζόμεναι καὶ ἀναρριπιζόμεναι ὑπὸ τῶν αἰφνιδίων καιρικῶν μεταβολῶν, παρασκευάζουσιν ἕνα μαρασμόν, μίαν ἀνώμαλον διανομὴν τοῦ αἵματος, ἀναιμίαν τοῦτ᾽ ἔστι καὶ ὑπεραιμίαν τῶν σπλάγχνων ἢ τοῦ ἐγκεφάλου, περὶ ὧν ὁ Jules Simon λέγει ὅτι οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ φύσις αὐτῶν, εἴτε συνδέεται μὲ ἐπεξεργασίαν τινὰ ἐνεργητικήν, εἴτε μὲ τοιαύτην παθητικήν, ἡ αἰτία δύναται νὰ ᾖ παραγωγικὴ σπασμωδικῶν συμπτωμάτων.

---

[1] Γαληνὸς 1887, σελ. 772.

[2] Concetti. Traité des maladies de l'enfance. Grancher 1897, tome premier, page 393.

Ὁμιλοῦμεν δὲ ἰδιαίτατα περὶ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας, διότι κατ᾽ αὐτήν, ὡς παρετήρησαν ὁ Ziemann, ὁ Firket, ὁ Koch, ὁ Moncorvo κ.λ. συχνῶς ἀπαντᾷ ἡ ἑλονοσία.

Εἰς τὰ θηλάζοντα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν πάσης αἰφνιδίας καιρικῆς μεταβολῆς εἴτε χειμῶνος, εἴτε φθινοπώρου, εἴτε ἔαρος, ὡς ἐπίσης καὶ συνεπείᾳ γαστρεντερικῶν διαταραχῶν, κατὰ τὴν ὀδοντοφυΐαν ἐπερχομένων, προώρου ἀπογαλακτισμοῦ ἢ παροχῆς τροφῶν ἀκαταλλήλων καὶ ἀσυμφόρων τῇ βρεφικῇ ἡλικίᾳ, ἡ νευρικὴ ἐρεθισιμότης εἶνε λίαν ἐκσεσημασμένη, τὸ δὲ ἧπαρ τῶν βρεφῶν ὡς καὶ τῶν μικρῶν παιδίων, ὅπερ εἶνε φύσει ὀγκῶδες καὶ λίαν εὐαίσθητον, φλογίζεται, ὑπεραιμεῖ, καὶ ὁτὲ μὲν ἔχομεν ἐκ τούτου πολυχολίαν, ὁτὲ τοὐναντίον ἐπίσχεσιν τῆς χολῆς, ἐνῷ ἄλλοτε ἀναστολὴν πότε τῆς λειτουργίας τοῦ ἥπατος καὶ πότε τῶν νεφρῶν. Αἱ ἐπὶ τοῦ ἥπατος αὗται ἐπιδράσεις, ἐξ ὧν ἡ πολυχολία ἢ ἀχολία ἢ καὶ τέλος αὐταὶ αἱ σπανιώτεραι ὀργανικαὶ ἀλλοιώσεις τοῦ σπλάγχνου τούτου, παραβλάπτουσαι τὴν γαλακτωματοποίησιν τῶν λιπαρῶν οὐσιῶν καὶ προκαλοῦσαι τὴν ἐξαντλητικὴν διάρροιαν, ἐπιφέρουσι μετὰ τοῦ μετρίου πυρετοῦ ἀπίσχνανσιν, κατάπτωσιν σοβαρὰν τῶν δυνάμεων, ἀναιμίαν ὑποκειμένην, ὄχι μόνον ἐξ ἑαυτῆς εἰς ἀνακλαστικὰ συμπτώματα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κληρονομικῆς διαθέσεως ἢ τῆς ἀτομικῆς τῆς προσαυξούσης, ὁπόταν μάλιστα συμπίπτῃ μετὰ τοῦ χρόνου τῆς ὀδοντοφυΐας.

Δεδομένου ὅτι πλειστάκις οἱ σπασμοὶ προέρχονται συνεπείᾳ γαστρεντερικῶν διαταραχῶν, εἴδομεν κατὰ πόσον ἡ ἑλονοσία συντρέχει εἰς τὰς πεπτικὰς διαταράξεις. Ὁ καθηγητὴς Ζίννης[1] ἀνακοινῶν περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ ἑλείου μιάσματος κατὰ τὴν ἐνδημικὴν διάρροιαν τῶν Ἀθηνῶν, ἐφρόνει ὅτι τὸ ἑλῶδες στοιχεῖον οὐδόλως φαίνεται συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νόσου, καθ᾽ ὅσον ἡ θειικὴ κινίνη οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπιρροὴν εἰς τὴν παιδικὴν διάρροιαν. Ὄντως δὲ ἐν ταῖς πλείουσι τῶν περιπτώσεων φαίνεται ὅτι ἀδίκως καταλογιστέα εἶνε ἡ ἑλομίανσις, διότι τὰ πλεῖστα τῶν παιδίων τῶν παθόντων τὸν καλούμενον κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετόν, ἔπασχον γαστρεντερικὰς διαταράξεις, ἔπασχον δῆλον ὅτι πάθησιν, ἥτις αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ ἀντανακλαστικὰ φαινόμενα, ἅτινα μετὰ τοῦ δυσπεπτικοῦ πυρετοῦ τοῦ κατὰ περίοδον ἐπερχομένου, δύναται νὰ ὑποδυθῇ τὴν εἰκόνα διαλείποντος πυρετοῦ. Ἡ συχνότης τοῦ κακοήθους σπα-

[1] Ἀνακοίνωσις Α. Ζίννη ἐν τῇ Ἰατρικῇ Ἀκαδημείᾳ Παρισίων 1881.

σμωδικοῦ πυρετοῦ φαίνεται συνηθέστερον παρατηρουμένη κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, διότι αἱ γαστρεντερικαὶ δυσπεψίαι εἶνε τὰ μᾶλλον συνήθη νοσήματα κατὰ ταύτην. Μετὰ προσοχῆς δὲ καὶ λεπτολόγου ἀκριβείας ἐὰν ἐρευνήσωμεν, θέλομεν ἀνεύρει μεταξὺ τῶν παιδίων τῶν παθόντων τὸν κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετόν, ὅτι τὰ πλεῖστα ἔπασχον ἐκ δυσπεπτικῶν λειτουργιῶν καὶ ἔφερον τὴν κληρονομικὴν προδιάθεσιν τῆς ἐγκεφαλικῆς διεγέρσεως, ἣν ἔλαβον ἐκ νευροπαθῶν γονέων ἀνηκόντων εἰς τὸν ἑρπητισμόν, τὸν ἐν τῇ φύσει του περικλείοντα τὰς σπασμωδικὰς παθήσεις, ἢ ὅτι ἔφερον ἄλλην τινὰ διάθεσιν παθολογικήν.

Ἐξαιρέσει τῶν διαφόρων αἰτιολογικῶν ἐπηρειῶν, λέγει ὁ Descroizilles, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει εἰς πολλὰ παιδία εἰδική τις προδιάθεσις, προερχομένη ἐξ ἐρεθισιμότητος ἐξαιρετικῆς τῶν νευρικῶν κέντρων. Ἡ τάσις αὕτη, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Baumés ἐπέμεινεν ἐλλόγως, ἐπιφέρει τὴν σπασμωδικὴν κατάστασιν εἴς τινα παιδία ὑπὸ συνθήκας, καθ' ἃς ἐκεῖνα τὰ μὴ προδιατεθειμένα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δὲν θὰ ἐνέφαινον οὐδεμίαν νοσηρὰν ἐκδήλωσιν. Ἡ ἐγκεφαλικὴ δὲ διέγερσις ὡς νευρικὴ κατάστασις ἄνευ παθολογικῶν ἀλλοιώσεων ἐκδηλουμένη, ἰδιαίτατα κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν, εἶνε νόσημα νευρικὸν τὰ μάλα περικλεῖον τὴν συχνότητα τῶν σπασμῶν ἐκ τῆς ἐλαχίστης αἰτίας, ὡς λ. χ. τοῦ τυχαίου πυρετοῦ. Ἵνα ἐννοηθῇ ἡ μεγάλη συχνότης τῶν σπασμῶν κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, παραθέτομεν σημειώσεις τινὰς ἐκ τῆς στατιστικῆς τοῦ Pereiro Rego [1] προερχομένης ἐκ τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ρίου Ἰανεΐρου, πόλεως εἰς ἣν ἐπιπολάζουσιν ἐπὶ τοσοῦτον οἱ ἑλώδεις πυρετοί, ὥστε ἐν μιᾷ δεκαετίᾳ ἀπὸ τοῦ 1860—1870 ἀνεπτύχθησαν δεκαοκτὼ ψευδοεπιδημίαι ἑλωδῶν πυρετῶν, καὶ ἐγένοντο θάνατοι ἐκ σπασμωδικῶν καταστάσεων ἀνεξαρτήτων τῆς ἑλομιάνσεως ὡς ἑξῆς :

Κατὰ	τὸ	1864	παιδικοὶ	θάνατοι	8159,	ἐξ	ὧν	ἀπὸ	σπασμοὺς	252
»	»	1865	»	»	9600	»	»		»	342
»	»	1866	»	»	8735	»	»		»	273
»	»	1867	»	»	1125	»	»		»	297
»	»	1868	»	»	822	»	»		»	304
»	»	1869	»	»	2513	»	»		»	343
				Ἐπὶ	30954	θανάτων				1811

θάνατοι ἐκ σπασμῶν. Ἤτοι 6 ½ ἐπὶ τοῖς % περίπου,

[1] Archives de Médec. navales tome B'. 1872.

῾Ο *Dubergé*[1] εἰς τοὺς ἐπονομαζομένους ὡς κακοήθεις σπασμωδικοὺς πυρετοὺς παρετήρησε, λέγει, πολλάκις ἕτερα αἴτια τῶν σπασμῶν ἢ τὴν ἑλομίανσιν, ὡς λ. χ. ἱλαράν, ἑλμινθίασιν, ἡλίασιν, δυσπεψίαν, πνευμονίαν, οἰνοπνευμάτωσιν βεβαίαν ἢ πιθανήν, κ.λ. ῾Ο *Legrain* πραγματευόμενος τὰ περὶ ἀλκοολισμοῦ καὶ κληρονομικότητος ἀπέδειξεν ὅτι ἡ οἰνοπνευμάτωσις ἐπιφέρει εἰς τοὺς κατιόντας τὴν σπασμωδικὴν διάθεσιν, ἀγαγὼν εἰς ἀξίωμα ὅτι ἐκ πατρὸς ἀλκοολικοῦ υἱὸς ἐξελεύσεται σπασμωδικός. ᾿Εκ 244 παιδίων ἐπιληπτικῶν εἰς τὴν κλινικὴν τοῦ *Bourneville* ἐν *Bicêtre*, 163 κατήγοντο ἐξ ἀλκοολικῶν. ῾Ο *Barella*[2] πλεῖστα ἱστορικὰ κατὰ δεκάδας ἀναφέρει κληρονομικῶν σπασμῶν, ἀπὸ γονέων ἀλκοολικῶν ἕλκοντα τὴν αἰτίαν. ῾Ο *Maurel*[3] παρετήρησε παροξυσμοὺς σπασμωδικοῦ πυρετοῦ ἐπὶ ἐπιληπτικοῦ. ῾Ο δὲ *Pasquale* δημοσιεύσας τὰς ἐν τῇ Μασσάβᾳ παρατηρήσεις του[4] ἐπιλέγει περὶ τῶν ἐκλαμβανομένων πυρετῶν τῆς Μασσάβας ὡς κακοήθων σπασμωδικῶν, ὅτι πολὺς ἀριθμὸς τῶν πυρετῶν τῶν θεωρουμένων ἐν Μασσάβᾳ ὡς ἑλειογενῶν, προέρχονται ἐκ μολύνσεως ὑπὸ ἑλμίνθων, οἷαι ἡ ταινία, ἡ στρογγύλη ἕλμινς, ἡ τριχίν, ὁ τριχοκέφαλος κ. λ. Μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω αἰτίων καταλεκτέα καὶ ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις ὡς αἴτιον παραγωγικὸν ἐπὶ ὀργανισμοῦ μάλιστα προδιατεθειμένου εἰς σπασμούς, τὸ πυρετικὸν δὲ ῥῖγος τῆς ἑλομιάνσεως συχνῶς εἶνε παρὰ τοῖς μικροῖς ἡ ἔμμεσος ἀφορμή, τὸ διάμεσον τουτ᾿ἔστιν αἴτιον σπασμωδικοῦ παροξυσμοῦ, ὡς προϋπαρχούσης τῆς διαθέσεως ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ παιδίου, ὅπερ καὶ ἐκ μικρᾶς τινος αἰτίας ἐν δεδομένῃ στιγμῇ δύναται νὰ πάθῃ σπασμούς. Ὅτι δὲ μᾶλλον τὸ ῥῖγος εἶνε ἡ παραγωγὸς αἰτία, εἰς τοῦτο συμβάλλουσιν αἱ ἔρευναι τοῦ *Soltmann*, καταδείξαντος τὴν μεγάλην ἐρεθιστικότητα τῶν περιφερικῶν νεύρων κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν. Ὅθεν τοὺς σπασμοὺς τούτους δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀνάγωμεν εἰς τοὺς συμπαθητικούς, ἀλλ᾿ εἰς τοὺς ἰδιοπαθεῖς, ὡς τοὺς παραγομένους δῆλον ὅτι ἀπὸ νύξιν, τριβήν, ξένον σῶμα, ἐρεθισμὸν τοῦ δέρματος, θλῖψιν, ἐναντιολογίαν, διότι μᾶλλον ἀπαντῶσι κατὰ τὸ ῥῖγος

---

1 Dubergé, Paludisme, 1896 page 283.

2 Hipp. Barella. Contribution à l' étude de l'alcoholisme. Bruxelles 1898, page 30—56.

3 Maurel. Traité des maladies paludéennes á la Guyane.

4 Pasquale. Gornale medico marina 1889, Mai—Juin.

τὸ πυρετικὸν ἢ κατὰ τὸ ὕψος τῆς θερμοκρασίας. Ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία διὰ τὸ παιδίον, ὅπερ παρέχει φοβερὰν ἀντοχὴν καὶ εἰς τὰ δεινότερα τῶν νοσημάτων, δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπ' αὐτοῦ, διότι ἀκοπώτερον καὶ ἀλυπότερον προσδέχεται ταύτην ἢ ὁ ἐνήλικος. Εἶνε δὲ συνήθεις αἱ πυρεξίαι εἰς τὰ μικρὰ παιδία, εἰς ταῦτα δὲ καὶ ἐκ συγκινήσεως ἔτι δύναται ἐνίοτε ν' ἀνυψωθῇ ἡ θερμοκρασία ἀζημιώτως. Ἤδη μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Bouchard οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὰς ἐκ νευρασθενείας πυρετικὰς κινήσεις, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ὑστερικὸν πυρετὸν, τὸν ὁποῖον οὐχὶ ἅπαξ παρετηρήσαμεν. Ὁ δὲ τυφοειδὴς πυρετὸς διδακτικώτατα παρέχει ἡμῖν τὰς ἀποδείξεις ὅτι ἐνίοτε κατὰ τὰς ἀναρρώσεις ἔχομεν ὑψηλὰς θερμοκρασίας (40°) ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἢ καὶ ὀλίγας, ἐνῷ τὴν ἀνάρρωσιν βλέπομεν νὰ βαίνῃ κανονικώτατα. Ὅθεν οἱ σπασμοὶ δὲν εἶνε πάντοτε προϊὸν τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας, οὐδ' ἐξηκριβωμένον εἶνε κατὰ πόσον τὸ ἕλειον μίασμα συντρέχει πρὸς τὴν παραγωγὴν ἑνὸς πραγματικοῦ σπασμωδικοῦ κακοήθους, ἀποκλειστικῶς ὀφειλομένου εἰς τὸ ἕλειον μίασμα μόνον ἄνευ ἄλλων συμπαρομαρτούντων αἰτίων. Τοὺς σπασμοὺς τοὺς ὁποίους ἀπαντῶμεν κατὰ τὴν πνευμονίαν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ κατὰ τὸν τυφοειδῆ πυρετόν, δὲν βλέπομεν ἢ εἰς σπανίας καὶ ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις νὰ περατῶνται διὰ θανάτου, τοὐναντίον δὲ συμβαίνει εἰς τὸν καθ' αὐτὸ σπασμωδικὸν πυρετὸν τὸν εἰς τὸ ἑλῶδες στοιχεῖον ἀποκλειστικῶς ὀφειλόμενον, καὶ οἱ σπασμοὶ μεταξὺ τῶν ἐνηλίκων εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θανατηφόροι, εἰς δὲ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ δὴ τὴν πρώτην, εἶνε σπανιώτατα θανατηφόροι. Τοῦτο τὸ μὴ εἰς εὐθὺν λόγον εὑρισκόμενον βιάζει ἡμᾶς νὰ σκεφθῶμεν ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων δὲν θὰ πρόκειται περὶ τῆς σοβαρᾶς ταύτης μορφῆς τῶν κακοήθων ἑλωδῶν πυρετῶν, ἀλλὰ περὶ ἁπλοῦ τινος διαλείποντος πυρετοῦ, ἐξελισσομένου εἰς ὀργανισμὸν εὐπαθῆ, προδιατεθειμένον εἰς σπασμούς, ἢ ὅτι θὰ πρόκειται περὶ μιᾶς ἐμπυρέτου καταστάσεως ὑποδυομένης διαλείποντα πυρετὸν μετὰ σπασμῶν, ἀνεξαρτήτου ὁλοτελῶς τῆς ἑλομιάνσεως. Δὲν εἶνε δέ τι νέον ἡ συχνότης τῶν σπασμῶν εἰς παιδία καταγωγῆς νευροπαθοῦς. Ὁ Trousseau, ὁ Feré, ὁ Comby, ὁ Bournevile, ὁ Legrain, ὁ Barella κλ. κατέδειξαν τοῦτο. Ἀλλὰ μήτοι ὀφείλομεν νὰ παρίδωμεν καὶ τὰς ἀπὸ τῆς ἐντερικῆς βλεννομεμβράνης ἀπορροφωμένας τοξίνας, αἵτινες ἐπιφορτίζουσαι τὸ αἷμα καὶ ἐρεθίζουσαι τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα, δύνανται αὐταὶ καθ' ἑαυταὶ νὰ ἐπιφέρωσι σπασμοὺς ἐπὶ δυσπεπτικῶν

μάλιστα παιδίων μὲ τὴν συνεξέλιξιν ἑνὸς ὑπὸ διαλείπουσαν μορφὴν δυσπεπτικοῦ πυρετοῦ.

Γεγονὸς μεγάλην ἐπιστημονικὴν ἀξίαν ἔχον εἶνε ὅτι ἐπὶ πυρετῶν ἑλειογενῶν ὑποδυομένων τὸν ὑφέσιμον τύπον ἡμεῖς τοὐλάχιστον σπανιώτατα παρετηρήσαμεν σπασμωδικὰς ἐκδηλώσεις, ἃς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς διαλείποντας πυρετοὺς τοὺς ἐξελη λεγμένους συνηντήσαμεν κατὰ τὸ πυρετικὸν ῥῖγος. Ὅθεν ἡ ψῦξις ἡ αἰφνιδία αὕτη καὶ ἀπότομος ἐνέργεια ἐπὶ τοῦ εὐαισθήτου μικροῦ παιδίου εἶνε ἡ μᾶλλον παραγωγὸς αἰτία τῶν σπασμῶν. Σὺν τῷ ῥίγει ἐπιμένομεν νὰ ἀποδίδωμεν σημασίαν μεγάλην εἰς τὰς ἐν γένει παθολογικὰς καταστάσεις τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος, καθότι φρονοῦμεν στηριζόμενοι ἐκ τῶν προσωπικῶν παρατηρήσεων ἡμῶν, ὅτι πιθανὸν ν' ἀναπτύσσηται ἐν τῷ γαστρεντερικῷ σωλῆνι χυμισμός τις τοξικός, ὀφειλόμενος εἴτε εἰς μεταστοιχείωσίν τινα εἴτε εἰς τὰς μικροβιακὰς ζυμώσεις, τὰς ἐνεργούσας ὡς σπασμογόνον αἴτιον.

Ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ πάσχοντος μελετῶν ἡμῶν φρονοῦμεν ὅτι δέον τοὺς σπασμοὺς τοὺς μέχρι τῆς πρώτης ὀδοντοφυΐας καὶ πέραν ταύτης, μέχρι τὸ πολὺ τῶν τριῶν ἐτῶν ἀπαντῶντας, νὰ μὴ ὑπολαμβάνωμεν οὐδὲ ν' ἀποδίδωμεν ἀνεξελέγκτως εἰς τὸν διαλείποντα ἑλειογενῆ πυρετόν, σπανιώτερον δὲ νὰ θεωρῶμεν τοὺς σπασμοὺς ἐπερχομένους πρωτοπαθῶς ἐκ τῆς ἑλονοσίας, διότι κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην πολλαπλᾶ τὰ αἴτια παρίστανται πρὸς τὴν παραγωγὴν σπασμῶν, ὅθεν δυσχεραίνομεν ν' ἀποδώσωμεν τῷ ἑλείῳ μιάσματι ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἰδιότητα ταύτην ἄνευ τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλλων αἰτίων.

Ὁ καθηγητὴς Ζίννης εἶχεν ἀνακοινώσῃ ἡμῖν δι' ἐπιστολῆς του κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1895, ὅτι «ἐν Ἀθήναις σπανίως ἀπαντῶσιν οἱ κακοήθεις ἑλώδεις πυρετοὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἔτι δὲ σπανιώτερον κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς». Ἐν τούτοις παρ' ὅλας ταύτας τὰς αὐθεντικὰς διαβεβαιώσεις αἱ στατιστικαὶ θνησιμότητος βρίθουσιν ἐξ αὐθαιρέτων θανάτων κακοήθων πυρετῶν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Φρονοῦμεν ὅτι τὸ ἕλειον μίασμα κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ κακοήθους σπασμωδικοῦ πυρετοῦ δρᾷ οὐχὶ ὡς ἄμεσον, ἀλλ' ὡς ἔμμεσον αἴτιον καὶ εἰς σπανιωτέρας ἢ ὅσον νομίζεται ὑπὸ τῶν πολλῶν περιπτώσεων, ἀκριβῶς δὲ καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἡλικίας τὰς ἄλλας πέραν τῆς παιδικῆς ἢ μᾶλλον τῆς βρεφικῆς βλέπομεν τοὺς καλουμένους κακοήθεις σπασμωδικοὺς πυρετοὺς ἐκλείποντας ἢ σπανίζοντας, ὁπόταν δ' ἀπαν-

τῶσι σχεδὸν πάντοτε θανατηφόρους. Πρὸς τί ἡ διαφορὰ αὕτη ὡς πρὸς τὴν ἔκβασιν τῆς νόσου μεταξὺ τῶν δύω τούτων ἡλικιῶν, ἤτοι ἤπιοι τὴν μορφὴν κατὰ τὴν παιδικήν, θανατηφόροι κατὰ τὴν ὥριμον ἡλικίαν ; Ποῦ λοιπὸν ἡ κακοήθεια τῆς μορφῆς ταύτης, ὁπόταν ἡ ζωὴ τοῦ μικροῦ παιδίου δὲν διακινδυνεύῃ ;

Ἡ σπουδὴ τῆς καταστάσεως τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος παρέχει πολλὴν τὴν σπουδαιότητα ἐπὶ τῶν νοσημάτων τῆς παιδικῆς ἰδίᾳ ἡλικίας, καθ' ἣν ὁ λίαν εὐπαθὴς καὶ ἀσθενὴς στόμαχος μὴ δυνάμενος νὰ ἀντιστῇ εἰς τὰς πολλαπλᾶς παθογόνους αἰτίας εὐχερῶς προσβάλλεται. Πλειστάκις ἡ μείωσις τῶν λειτουργιῶν τούτου δύναται νὰ καταστῇ ἀφορμὴ διαφόρων λοιμώξεων. Πολλαὶ τῶν θανατηφόρων βρογχοπνευμονιῶν ἐκεῖθεν ἕλκουσι τὴν ἀφορμήν, ἀρκετὰ δὲ συνεχῶς ἀπαντῶσι κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν βρογχοπνευμονίαι μολυσματικαὶ ἐντερικῆς προελεύσεως ἐκ τῶν σηπομένων δυσπέπτων οὐσιῶν τῶν μεταστοιχειουμένων εἰς τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα, ἐξ ὧν οἱ ἀδένες τοῦ Peyer καὶ τὰ λυμφατικὰ γάγγλια ἐξοιδαίνονται, ἡ κοιλία μετεωρίζεται καὶ ἐντεῦθεν αἱ παρομαρτοῦσαι πνευμονικαὶ παρὰ τὰς ἐντερικάς ἐκδηλώσεις. Ὁ Sevestre πολλὰ λέγει περὶ τῶν βρογχοπνευμονιῶν τούτων, ἃς καὶ μολυσματικὰς ἐπὶ τὸ πολὺ καλεῖ. Ἀλλὰ τὰς ἀπηχήσεις τῶν παθήσεων τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος παρατηροῦμεν οὐ μόνον ἐπὶ τῶν βρόγχων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς καρδίας, ἐπὶ τοῦ ἥπατος, ἐπὶ τῶν ἐκκρίσεων, ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγγειοκινητικοῦ, αἰσθητικοῦ, τροφικοῦ, καὶ ἐκκριτικοῦ συστήματας μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀπὸ τούτων συμπτωμάτων. Ἐξετάσατε μετὰ προσοχῆς παιδίον προσβληθὲν ἐκ τοῦ κακοήθους σπασμωδικοῦ, καὶ ἐπὶ τούτου ὡς τὰ πολλὰ θέλετε ἀνεύρει τὸν βλεννογόνον τοῦ στόματος οὐχὶ ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει, θέλετε ἀνεύρει ἐκεῖ ἐπιπόλαιον κατάρρουν ἑδρεύοντα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς βλεννομεμβράνης τῆς κοιλότητος τοῦ στόματος, ἐνίοτε οὐλίτιδα, σπανιώτερον δ' ἄφθας, ἢ καὶ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις στοματίτιδα. Ταῦτα βεβαίως ἐμφαίνουσι δυσπεπτικήν τινα ἐπεξεργασίαν χρονίαν τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος,ἧς ὁ ἀντίκτυπος συχνῶςἐκσημαίνεται διὰ φλεγμονωδῶν ἐκδηλώσεων ἐν τῇ στοματικῇ κοιλότητι, ὡς ἀποτελουσῶν τὴν ἀντίπεραν ἄκραν τοῦ ἐντερικοῦ κατάρρου, προσέξατε δ' ἔτι εἰς τὰς φλεγμασίας τῶν οὔλων, τὴν σιελόρροιαν καὶ λοιπὰ συμπτώματα. Πᾶσαι αὗται ἐν γένει αἱ νοσηραὶ καταστάσεις, αἱ ἐξασθενίζουσαι τὸν ὀργανισμόν, καὶ ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος τοῦ μικροῦ, δὲν πρέπει νὰ διαφεύ-

γωσιν ἡμᾶς, καθότι δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀπηχήσεις, ὡς λ. χ. φαινόμενα ἀνακλαστικά, σπασμοὺς δῆλον ὅτι ἐξαρτωμένους πρωτοπαθῶς ἀπὸ τῆς φλεγμονῆς τοῦ ἐντερικοῦ βλεννογόνου μᾶλλον καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ἐκ τύχης συμπεσόντος ἑλείου μιάσματος, ὁσάκις τοῦτο συμπαρίσταται ἢ τυχὸν συνεξελίσσεται.

Ἡ λυμφατικὴ διάθεσις, ἡ ραχιτικὴ καὶ κρανιακὴ φθίσις, παθήσεις, καθ' ἃς συχνότατα ἀπαντῶσιν οἱ σπασμοί, ἔχουσι σημεῖον συναντήσεως τὰς διαταραχὰς τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος, ὡς τοιαύτας ἀπαντῶμεν ἐπὶ τῶν τεχνητῶς γαλουχουμένων παιδίων, τῶν πλημμελῶς τρεφομένων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐνωρὶς ἀπογαλακτιζομένων. Τὸ πεπτικὸν σύστημα ἰδίᾳ τῶν νευρο-αρθριτικῶν παιδίων, ὅπερ ρέπει πρὸς τὴν μυϊκὴν ἀτονίαν, ἔτι δὲ καὶ τῶν μὴ ἐχόντων οὐδεμίαν κληρονομίαν, εἶνε καταλληλότατον προδιαθετικὸν αἴτιον διὰ τὴν ἀνεύρυνσιν τοῦ στομάχου.

Τοῦ στομάχου ἀνευρυνομένου ἐγκαθίσταται ἔμμονος ἐρεθισμὸς τῆς στομαχικῆς βλεννομεμβράνης, δυνάμενος κατὰ τὸν Potain νὰ προκαλέσῃ φαινόμενα κατ' ἀντανάκλασιν νευρικά, ἅτινα εἰς τὰ νευροπαθῆ μικρὰ δύναταί τις νὰ ἴδῃ μὲ τὴν παραδοξωτέραν εἰκόνα.

Ἡ σχέσις αὕτη τῶν στομαχικῶν παθήσεων πρὸς τὰ νευρικὰ συμπτώματα, καίτοι γνωστὴ ἦν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Γαληνοῦ, τελευταίως ἐπεξηγήθη ὑπὸ τοῦ Bouchard διὰ τοῦ αὐτομολυσμοῦ τῆς ὅλης οἰκονομίας, καὶ τῆς ἐκ ταύτης προσβολῆς τοῦ νευρικοῦ κέντρου διὰ τῶν τοξικῶν παραγώγων τῆς πέψεως.

Τὴν ἑλονοσίαν παρὰ τῷ μικρῷ καὶ μάλιστα κατὰ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν δὲν διαβλέπομεν ἐξεικονιζομένην διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν ἐκείνων συμπτωμάτων, δι' ὧν ἀναφαίνεται κατὰ τὰς ἄλλας ἡλικίας, δυσχερὴς δ' ἐνίοτε θ' ἀπέβαινεν ἡ διάγνωσις, ἂν μὴ πρὸς τοῦτο ἡ προκατάληψις τῆς ἐν ἑλώδει χώρᾳ διαβιώσεως δὲν ὡμίλει οὕτως εἰπεῖν ἡμῖν, κατ' ἔθος πλέον περὶ τῆς ὑποδηλουμένης ἀσαφέστατα ἑλομιάνσεως, καθ' ἧς ἀνεπιγνώστως παρέχομεν κινίνην.

Συνάδελφος μ' ὅλον ὅτι ἔμπειρος ἐξέλαβε πυρετικὴν κίνησιν μετὰ σπασμῶν, ὡς ἀναγομένην εἰς τὸ ἑλειογενὲς μίασμα[1] καὶ τὴν κινίνην ἐχορήγει ἐπανειλημμένως μάτην, μέχρις οὗ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἐκφανέντων τῶν ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου (πάρεσις δεξιοῦ ἡμιμορίου τοῦ σώματος, διαστολὴ καὶ ἀναισθησία κορῶν, κωματώδης κατάστασις),

---

[1] Γαληνός, Φυλλάδιον 44 ἔτος 1895.

ἔδειξεν ἀπόστημα τοῦ ἐγκεφάλου, θεραπευθὲν ἐπιτυχῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου δι' ἐγχειρήσεως.

Ἕτερος συνάδελφος πολλὴν μάλιστα τὴν πεῖραν ἔχων ἐξέλαβε τὰς ἀπαρχὰς παιδικῆς νωτιαίας παραλύσεως ὡς κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετὸν καὶ τὴν θεραπείαν ἐτέλει δι' ἐνέσεων τῆς κινίνης μέχρις ὅτου ἡ παράλυσις ὡμίλησεν ἀφ' ἑαυτῆς. Πολλοὶ τῶν συναδέλφων χορηγοῦσιν ἀφειδῶς τὴν κινίνην εἰς πάσας τὰς ἐντερικὰς μολύνσεις τῶν θηλαζόντων φρονοῦντες ἐκ προκαταλήψεως ὅτι συμμετέχει τὸ ἕλειον μίασμα. Καθ' ἑκάστην δὲ περίπου συναντῶμεν περιπτώσεις τοιαύτας, καθ' ἃς τόσον ἀδίκως ὑποβάλλονται εἰς τὰ ἐκ τῆς κινίνης ἐπακόλουθα τόσοι ἀθῷοι βλαστοί, οἵτινες ἐκτὸς τοῦ μαρτυρίου τῶν γαστρεντεριτίδων ὑφίστανται καὶ τὴν βάσανον τῆς κινίνης. Τοιαύτας μαρτυρικὰς περιπτώσεις ἀπείρους ἀπαντῶμεν, ὡς καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας θεραπευομένας καὶ δι' ἐνέσεων ἔτι κινίνης!!

Ἀλλὰ μήτοι πλειστάκις εἰς πεπλανημένην διάγνωσιν δὲν ἄγει ἡμᾶς καὶ ὁ ραχιτισμός; Ποσάκις δὲ καὶ ἡμεῖς δὲν ἠπατήθημεν, καθ' ἃς μάλιστα περιπτώσεις δὲν ἐπέτρεψαν ἡμῖν τὴν μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος;

Τινὲς τῶν λαθραίων σκωληκοειδιτίδων μεθ' ἡπατικῶν ἐπιπλοκῶν, αἵτινες ἀναπτύσσονται κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν μετὰ ρίγους, πυρετοῦ, γεώδους χροιᾶς, γαστρεντερικῶν καὶ νευρικῶν συμπτωμάτων, εἰς σπασμωδικοὺς παροξυσμοὺς ἐκδηλουμένων, ἐξελήφθησαν ὡς ἑλειογενεῖς κακοήθεις σπασμωδικοὶ καὶ ἐθεραπεύοντο διὰ τῆς κινίνης [1].

Τοιαύτας δὲ περιπτώσεις ἀνέφερον ὡσαύτως καὶ οἱ Mac. Clelland καὶ Ashby [2] ὡς καὶ ἄλλοι.

Ὁ Lepine διὰ τῶν πειραμάτων αὐτοῦ κατέδειξεν ὅτι δὲν εἶνε μόνον τὰ φυτικὰ κύτταρα καὶ τὰ μικροβιακά, τὰ παράγοντα τὸν πυρετόν, ἀλλὰ καὶ οὐσίαι ὀργανικαὶ ἀπὸ τῶν κυττάρων τῆς οἰκονομίας παραγόμεναι, ἐκκρίσεις δῆλον ὅτι στοιχείων πυρετικῶν.

Ὁ ἀρθριτισμός, ὅστις συμμετέχει εἰς πολλὰς περιπτώσεις, εἶνε κυρία αἰτία περικλείουσα ἐν ἑαυτῇ, ὡς ἐκ τῶν διαταραχῶν τῆς θρέψεως, πυρετογόνα στοιχεῖα, συντελοῦντα εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς θερμοκρασίας κατὰ τὴν ὑπερκόπωσιν τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος πρὸς τὰς

---

[1] Souques. Bull. de la Société anat. 1889.
[2] Lancet 1896 10 Avril.

ἐμμόρφους ζύμας, καὶ ἅτινα δύνανται νὰ ὑποδυθῶσιν ἕνα διαλείποντα ἢ ὑφέσιμον πυρετόν.

Ἐνίοτε ὁ ἐντερικὸς κατάρρους τῶν μικρῶν συνοδεύεται ὑπὸ μετρίου πυρετοῦ, τύπου μάλιστα ὑφεσίμου, ἐνῷ ἄλλοτε ἡ δυσπεψία δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὸ τύπον ἐγκεφαλικῆς διαρροίας, καθ' ἣν ἡ σπασμωδικὴ κίνησις πρωτοστατεῖ μὴ ὑπολειπομένης καὶ τῆς κωματώδους. Αἱ παρομαρτοῦσαι καταστάσεις αὗται δύνανται ἐκ τῆς προκαταλήψεως ἐξ ἑνὸς καὶ τῆς γαστρεντερικῆς ταραχῆς ἀφ' ἑτέρου, ἥτις πιστεύεται μέχρι σήμερον ὅτι ἰδιαζόντως προκαλεῖται καὶ ὑπὸ τῆς ἑλμινθιάσεως, εἴτε ἐκδήλως εἴτε λαθραίως, ἔτι δὲ ἐκ τῆς διογκώσεως τῶν ὑποχονδρίων σπλάγχνων καὶ τῆς πυρετικῆς κινήσεως, εἴτε μετρίας εἴτε καὶ ἐντόνου, δύνανται, λέγομεν, νὰ προσδώσωσι χαρακτῆρα κακοήθους δῆθεν πυρετοῦ, δυνάμενον νὰ παραπλανήσῃ τὸν παρατηρητήν.

Παράδειγμα τοιούτου γεγονότος χαρακτηριστικωτάτου, ἀποδοθέντος δὲ εἰς κωματώδη κακοήθη πυρετόν, ἔχομεν μεταξὺ τῶν ἀπείρων, ἅτινα συχνῶς ἐν τῇ πράξει συναντῶμεν, ὡς μᾶλλον ἐπίσημον καὶ πρόχειρον τὸ πρὸ τῆς Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν ἀνακοινωθὲν κατὰ Μάρτιον 1892, καθ' ὃ οὐδὲν ἄλλο ἀνευρίσκει τις ἢ μίαν καταρρώδη διάρροιαν μὲ ἐγκεφαλικὰ φαινόμενα ἀντανακλαστικῶς.

Τοιαύτην περίπτωσιν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα τὸ ὑποδυθὲν ἑλώδη κακοήθη σπασμωδικὸν συνέτυχεν ἡμῖν τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1893 νὰ ἴδωμεν παρὰ μικρῷ τινι μονοετεῖ ἐργάτου τινός. Ὀφειλομένης δὲ τῆς καταστάσεως ὅλης εἰς ἄπεπτον ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι σῶμα, ὅπερ ἐνεργῆσαν ἐρεθιστικῶς ἐπὶ τῆς ἐντερικῆς βλεννομεμβράνης, ἐπέφερε τὰ ἀντανακλαστικὰ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου φαινόμενα μὲ πυρετὸν μέχρι 39° 8. Τοιαύτας δὲ παραπλανώσας περιπτώσεις καθ' ἑκάστην ὁ πρακτικὸς ἰατρὸς ἀπαντᾷ.

Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἀνωτέρω ἀφηγήθημεν καὶ ἡ ἑλμινθίασις δύναται νὰ ὑποδυθῇ ἔστιν ὅτε κακοήθη πυρετόν, περιπτώσεις δὲ τοιαύτας συχνῶς ἀπαντᾷ ὁ ἰατρὸς ἐν τῇ πράξει. Παραδείγματα δέ, καθ' ἃ συνεσκοτίσθη ἡ διάγνωσις, ἄπειρα δυνάμεθα νὰ ἀπαριθμήσωμεν καὶ μάλιστα ἐπὶ δυσχεροῦς ὀδοντοφυΐας. Ὁπόσην δ' εὐρεῖαν περιφέρειαν σπασμωδικῶν δῆθεν κακοήθων πυρετῶν ἢ καὶ δυσεντερικῶν (!) ἔτι δὲν περικλείει πρὸς ταῖς κληρονομικαῖς ἢ ἀτομικαῖς διαθέσεσι τῶν δυσπεψιῶν καὶ ἡ ὀδοντοφυΐα, πρὸς ἣν ἄλλοτε μητέρες καὶ θεραπεύοντες ἰατροὶ μετὰ μεγάλου δέους προσέ-

βλεπον; Ὅθεν δὲν πρέπει εὐχερῶς ν' ἀποδίδωμεν τὴν πληθώραν ταύτην τῶν σπασμῶν ἐλαφρᾷ τῇ συνειδήσει εἰς τοὺς λεγομένους κακοήθεις ἑλώδεις πυρετούς, ὁπόταν μάλιστα γνωρίζωμεν, ὁπόσον ἀνωμάλως ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὑπούλως ἢ ἀσαφῶς ἐκδηλοῦται παρὰ τοῖς βρέφεσιν ἡ ἑλομίανσις.

Κατόπιν λοιπὸν τόσων πολλαπλῶν αἰτίων, ἅτινα δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι σπασμούς, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν τὸ ἕλειον μίασμα ὡς περικλεῖον τόσῳ συχνῶς αὐτὸ καὶ μόνον τὴν σπασμογόνον ἰδιότητα, ἂν μὴ τὸ ἔδαφος συντρέχῃ πρὸς τοῦτο. Ἐὰν ἀκεραίως ἐν τῷ ἑλείῳ μιάσματι ἐνυπῆρχεν ἡ σπασμογόνος αὕτη ἱκανότης, τοῦτο θὰ ἦτο ἀποτέλεσμα ἢ μεγάλης ποσοτικῆς δράσεως τοῦ ἑλείου μιάσματος ἢ ἀποτέλεσμα τῶν ποιοτικῶς μεταβεβλημένων χυμισμῶν τοῦ νοσοῦντος, ἑπομένως ἡ μορφὴ αὕτη, ὁ κακοήθης δῆλον ὅτι σπασμωδικός, ἔδει νὰ παρεῖχε πολὺν τὸν κίνδυνον, νὰ ἦτο συχνῶς θανατηφόρος, τοὐθ' ὅπερ εὐτυχῶς δὲν βλέπομεν ἢ μόνον εἰς τὰς ὀλίγας ἐξαιρετικὰς καὶ γνησίας περιπτώσεις τὰς ἀπαντώσας μεταξὺ τῶν ἐνηλίκων συνηθέστερον καὶ καθ' ἃς ὄντως πρόκειται περὶ κακοήθους σπασμωδικοῦ.

Ὅθεν τὸ ἕλειον μίασμα ὑπολαμβάνομεν ὡς ἔμμεσον αἴτιον, ὡς τὸ διάμεσον στοιχεῖον πρὸς ἐξέγερσιν τῆς νοσηρᾶς, τῆς συμφυοῦς τῷ ὀργανισμῷ σπασμωδικῆς ἰδιότητος, ἐκεῖ μάλιστα ὅπου ὑπάρχει ἡ προδιάθεσις τοῦ ὀργανισμοῦ, εἴτε ἐκ ταύτης εἴτε ἐξ ἐκείνης τῆς αἰτίας, διότι ἄλλως ἡ σπασμογόνος αὕτη ἰδιότης τοῦ ἑλείου μιάσματος ἔδει καὶ εἰς τὰς ἄλλας τὰς ἐκτὸς τῆς βρεφικῆς ἡλικίας νὰ ὑφίστατο συχνῶς, γεγονὸς ὅπερ ἔχομεν μόνον εἰς τοὺς κακοήθεις κωματώδεις ἀνακλαστικῶς, καὶ εἰς ὀλίγας περιπτώσεις ἐξαιρετικὰς αὐτόχρημα κακοήθους σπασμῳδικοῦ.

Αἱ κωλοβακτηριακαὶ δηλητηριάσεις, αἱ τόσον συχνῶς ἀπαντῶσαι ἀνὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν[1]*, αἱ ἀνατομοπαθολογικαὶ ἀλλοιώσεις τοῦ ἥπατος, ἰδίᾳ κατὰ τὰς γαστρεντερικὰς δυσπεψίας καὶ τὸν ἀνευρυσμὸν τοῦ στομάχου, αἱ διαταράξεις τῆς γλυκογόνου ἐνεργείας τοῦ ἥπατος, αἱ ἐλαττοῦσαι τὴν καταστρεπτικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα ἐπὶ τῶν τοξικῶν στοιχείων, ὡς καὶ τόσα ἄλλα πολλαπλᾶ αἴτια, ἅτινα ἐν τῇ ἐξελίξει των δύνανται νὰ ὑποδυθῶσι κακοήθεις πυρετούς, βιάζουσιν ἡμᾶς νὰ μὴ σπεύδωμεν καταλογίζοντες τὴν πληθώραν τῶν σπασμωδικῶν ἐκδηλώσεων εἰς τοὺς κακοήθεις δῆθεν ἑλώδεις πυρετούς, πρὸς οὓς καταφεύγομεν ὡς εἰς ἄγκυραν σω-*

---

[1] Charrin. Société de Biologie seance 18 Janvier 1896.

τηρίας, ὅπως περικαλύψωμεν τὸ ἔστιν ὅτε δυσχερὲς τῆς διαγνώσεως.

Συνεπείᾳ πάντων τούτων οἱ πλείονες τῶν συγγραφέων σπασμωδικὸν κακοήθη πυρετὸν δὲν περιγράφουσι πλέον εἰς τὰ κλασικὰ αὐτῶν συγγράμματα. Ὅσον δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀρνούμεθα διαρρήδην νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐκφάνσεις τοῦ κακοήθους σπασμωδικοῦ πυρετοῦ τὰς περιγραφείσας μορφὰς τοῦ ἐπιληπτικοῦ, τετανικοῦ, ὑδροφοβικοῦ καὶ ἐκλαμπτικοῦ!! Μήτοι εἰς τὸν κακοήθη κωματώδη πυρετὸν δὲν ὑφίστανται συνήθως μυϊκαὶ συστολαὶ περίγραπτοι, οἷον τρισμός, ἀναστροφὴ τοῦ ὀφθαλμικοῦ βολβοῦ; Ἐν ἐξαιρετικαῖς δὲ περιπτώσεσιν αἱ μυϊκαὶ διαταράξεις δὲν γενικεύονται εἰς τρόπον, ὥστε ἡ νόσος φαίνεται ὑποδυομένη μᾶλλον τὸν σπασμωδικὸν ἢ τὸν κωματώδη τύπον;

Συγκεφαλαιοῦντες ἤδη πανθ' ὅσα ἀνεφέραμεν συνάγομεν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα, ἅτινα καὶ ἄλλοτε μετὰ τοῦ Κανέλλη διετυπώσαμεν.

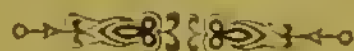
Κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετόν, αὐτόχρημα τοιοῦτον, δὲν δεχόμεθα ἢ σπανίως ἀπαντῶντα ὡς μορφὴν ἰδίαν τῆς ἑλονοσίας. Αἱ μορφαί: ἐπιληπτοειδής, ὑδροφοβικός, τετανικός, ἐκλαμπτικός, δὲν ὑφίστανται, καὶ δέον νὰ διαγραφῶσι τῶν παθολογιῶν. Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τῆς παιδικῆς ἡλικίας, δὲν πρόκειται περὶ τῆς καθ' αὐτὸ μορφῆς τοῦ κακοήθους σπασμωδικοῦ πυρετοῦ, ἀλλὰ περὶ ἁπλοῦ τινος διαλείποντος, ἐξελισσομένου δ' ὅμως ἐπὶ ὀργανισμοῦ εὐπαθοῦς καὶ προδιατεθειμένου εἰς σπασμούς, εἴτε ἐξ ὑποκειμένου εἴτε ἐκ κληρονομίας. Λέγοντες κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετόν, δὲν ὑπονοοῦμεν τὰς πυρετικὰς ἐκείνας κινήσεις, μετ' ἐλαφρῶν τινων ἢ μικρῶν σπασμῶν, καθ' ἃς οὐδέποτε διατρέχει κίνδυνον ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὑπονοοῦμεν ὡς τοιοῦτον ἐκεῖνον, καθ' ὃν ἐπέρχονται μεγάλοι, παρατεταμένοι, ἐπιληπτοειδεῖς σπασμοί, καθ' οὓς ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου πάντοτε ἐν κινδύνῳ τίθεται, καὶ τὰ μάλα ἐστὶ θανατηφόρος. Ἐὰν ἐπὶ τῶν σπασμωδικῶν ἐκδηλώσεων τῶν μὴ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπαπειλουσῶν, δηλαδὴ ἐπὶ τῶν ἐπονομασθέντων εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, κακοήθων σπασμωδικῶν, οὓς τόσῳ συχνῶς βλέπομεν ἐξαγγελλομένους κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, ἐάν, λέγομεν, προσέξωμεν τὸν νοῦν τόσον εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν κληρονομικὴν διάθεσιν, πάντοτε θέλομεν ἀνεύρει ἔδαφος προδιατεθειμένον. Αἱ προδιαθέσεις ἄρα αἱ ἀτομικαὶ εἰσιν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἀναλαμπὴν τῶν σπασμωδικῶν. Ἡ ἑλομίανσις ἔρχεται νὰ ἐνοφθαλμισθῇ οὕτως εἰπεῖν εἰς τὰς νοσηρὰς αὐτὰς καταστάσεις, εἰς τὸ πρόσφορον ἔδαφος τὸ περικλεῖον ἐν αὐτῷ τὴν

σπασμωδικὴν ἰδιότητα. Ὅθεν τὸ ἔδαφος λαμβάνει μέρος ἐνεργὸν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς τοιαύτης ἐκδηλώσεως τῆς ἑλομιάνσεως.

Διακρίνομεν τοὺς σπασμοὺς τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεώς των, εἰς δύο περιόδους. Τὴν μίαν μέχρι σχεδὸν τοῦ τρίτου ἔτους, καὶ τὴν ἄλλην ὑπεράνω τῆς ἡλικίας ταύτης. Καὶ τοὺς μὲν ὡς κακοήθεις σπασμωδικοὺς πυρετοὺς τοὺς κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν μέχρι τῶν τριῶν ἐτῶν θεωροῦμεν ὡς σπανιώτερον ἐπερχομένους, ἢ ὡς κοινῇ πιστεύεται, διότι εἰς τὴν μικρὰν ταύτην ἡλικίαν ὑφίστανται λίαν συχνῶς αἴτια προδιαθετικὰ πρὸς τοὺς σπασμοὺς ἐν γένει, ἅτινα ἐλαττοῦνται τόσον πολὺ προϊούσης τῆς ἡλικίας.

Ἡ μίανσις ἡ ἑλειογενὴς χρησιμεύει ὡς αἴτιον ἔμμεσον, δρᾷ δὲ μᾶλλον ὡς δευτεροπαθὲς στοιχεῖον, ἀφυπνίζον τὴν σπασμογόνον ἰδιότητα τὴν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἐγκειμένην, εἴτε ὑποκειμενικῶς εἴτε κληρονομικῶς.

Γενικῶς αἱ γαστρεντερικαὶ παθήσεις ἀποτελοῦσιν ἔδαφος εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἑλομιάνσεως καὶ ὑπὸ μορφὴν σπασμωδικοῦ τύπου. Δεχόμεθα τὸν αὐτόχρημα κακοήθη σπασμωδικὸν πυρετὸν ὡς σπάνιον, δεχόμεθα δὲ ὡς συχνοτάτην τὴν ἐξέλιξιν διαλείποντος ἐπὶ ἐδάφους προδιαθέτοντος εἰς σπασμοὺς καὶ ὑποδυομένου τὴν μορφὴν τοῦ αὐτόχρημα κακοήθους σπασμωδικοῦ,ὧν ὁ μὲν πρῶτος εἶνε θανατηφόρος σχεδὸν πάντοτε, ὁ δὲ δεύτερος καλοήθης καὶ αἰσίως ἀείποτε περατούμενος.

ΚΑΚΟΗΘΗΣ ΑΙΜΟΡΡΑΓΙΚΟΣ

Λέγοντες κακοήθη αἱμορραγικὸν δὲν ὑπονοοῦμεν βεβαίως τὰς ἐπιστάξεις,ἃς ἀπαντῶμεν ἐπὶ ἁπλοῦ διαλείποντος παροξυσμοῦ ἢ ὑφεσίμου, τὰς αἱμοπτύσεις ἢ τὰς συνηθέστερον ἀπαντώσας πετεχείας ἐπὶ ἑλώδους καχεξίας, ἀλλ᾽ ὑπολαμβάνομεν ὡς κακοήθη αἱμορραγικὸν τὸν γαστρορραγικὸν ἢ ἐντερορραγικὸν παροξυσμὸν,κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ὁποίου συμβαίνουσιν αἱματεμέσεις ἢ αἱματοδιάρροιαι, συμπτώματα συνεκλείποντα ἅμα τῷ πέρατι τοῦ παροξυσμοῦ καὶ τιθέμενα ἐν κινδύνῳ τὴν ζωὴν τοῦ πάσχοντος.

Τὴν αἱμορραγικὴν διάθεσιν οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶμεν ἐπὶ ἑλονοσίας,

μάλιστα δὲ τὰς ἐπιστάξεις συχνῶς παρατηροῦμεν ἐξικνουμένας καὶ μέχρι ῥινορραγίας, τοῦτο ἐν καιρῷ ἐπιδημιῶν καὶ δὴ κατὰ τὰς μᾶλλον θερμὰς ἡμέρας τῆς θερινῆς περιόδου εἶνε σύμπτωμα συχνῶς ἀπαντῶν. Οὕτω λ. χ. κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1905 πανδημίαν ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς τοὺς δήμους Ὠρωπίων καὶ Αὐλίδος οἱ μὲν χωρικοὶ συχνὰς ἀνέφερον ἡμῖν περιπτώσεις αἱματεμέσεων καὶ αἱματοδιαρροιῶν, ἡμεῖς δὲ μεταξὺ 468 περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἃς ἐσπουδάσαμεν καλῶς κατὰ τὴν πανδημίαν ταύτην, παρετηρήσαμεν 89 ἐπιστάξεις, 32 ῥινορραγίας, 2 πετεχείας, 1 αἱματέμεσιν, 1 γαστρορραγίαν καὶ 1 ἐντερορραγίαν. Μέχρι δὲ σήμερον ἐν συνόλῳ παρετηρήσαμεν 2 μόνον γαστρορραγίας, ὡς καὶ 2 ἐντερορραγίας.

Οἱ τοιαύτης μορφῆς κακοήθεις πυρετοὶ εἶνε παρ' ἡμῖν σπάνιοι. Ἡ ἐγχώριος ἰατρικὴ φιλολογία περιπτώσεις τοιαύτας δὲν ἀναφέρει, ὁ δὲ Θεοφανίδης τρεῖς ἐν ὅλῳ παρετήρησεν, ὧν δύο γαστροεντερικὰς καὶ μίαν γαστρορραγικήν. Ἐκ δὲ τῶν πληροφοριῶν ἃς συνέλεξεν ὁ Σύλλογος πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων παρὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους κ. κ. ἰατρῶν, μόνον ὁ ἐξ Ἀμπελακίων τῆς Λαρίσης Γ. Σούριας ἀναφέρει περίπτωσιν μελαίνης (αἱματοδιαρροίας) ἐπὶ πασχούσης ὀκταετοῦς παιδίσκης ἐν χωρίῳ Χατζιόμπαση τοῦ δήμου Νέσσωνος, ὁ ἐκ Μονεμβασίας Ἐμμ. Καλογερᾶς, ὅστις ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1908 παρετήρησε κακοήθεις αἱμορραγικούς, ὁ ἐκ Καλάμου τῆς Ἰθάκης Ν. Καλογερόπουλος, ὅστις παρετήρησεν αἱμορραγίαν νεφρικήν, καὶ ὁ ἐκ Κιούρκων Α. Κ. Ἀναστασόπουλος, ὅστις παρετήρησεν ὡσαύτως τρεῖς γαστρορραγίας ἀποληξάσας εἰς ἴασιν.

Ἀλλαχοῦ ἡ μορφὴ αὕτη εἶνε συνηθεστέρα, οὕτως ὁ Dantec[1] ἀναφέρει ὅτι εἰς Ἀντίλλας οἱ γαστρορραγικοὶ εἶνε συνήθεις μεταξὺ τῶν παιδίων, προκαλοῦντες μάλιστα μεγάλην θνησιμότητα. Ἐξ ἀντιθέτου δὲ ὁ Maurel[2] εἰς Guyane οὐδεμίαν τοιαύτην περίπτωσιν παρετήρησεν. Ὁ Loupy[3], ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ L. Audain d' Haiti[4] παρετήρησεν εἰς Kéniéba τῆς Σενεγάλης ἐπιδημίαν τινὰ χολωδῶν πυρετῶν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὁποίων ἐπηκολούθησαν βαρεῖαι αἱμορραγίαι ἀπὸ

---

[1] Dantec. loc. cit. p. 506.
[2] Maurel. Maladies paludéennes 1883 p. 80—81.
[3] Loupy. De la fièvre ictero-hémorrhagique.
[4] Pathologie Intertropicale 1904.

τοῦ στόματος, τοῦ δακτυλίου καὶ τῆς ῥινός. Τὰς ἀπὸ τοῦ στόματος αἱμορραγίας ταύτας ἢ αἱματεμέσεις ὡς καὶ τὰς αἱματηρὰς κενώσεις (μελαίνας) πολλοὶ τῶν συγγραφέων ἀποδίδουσιν εἰς βαρείας ἡπατικὰς ἐπιπλοκάς.

Τινὲς τῶν παρατηρητῶν μεταξὺ τῶν κακοήθων αἱμορραγικῶν κατατάσσουσι καὶ τοὺς παροξυσμοὺς ἐκείνους, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὁποίων ἐμφανίζονται πετέχειαι. Ὁ Θεοφανίδης μάλιστα τὸν κακοήθη πετεχειώδη θεωρεῖ ὡς παραλλαγὴν τοῦ ἑλώδους τυφοειδοῦς, ἐπ' ἐσχάτων[1] δὲ ἀνέφερε περίπτωσιν ἑλώδους καχεξίας ἐπὶ γραίας τινὸς ἑξηκοντούτιδος, συνοδευομένης μὲ συχνὰς ἰδίως αἱμορραγίας τῶν οὔλων, καὶ μὲ προφανεῖς ὑποδορείους μελαίνας μεγάλας κηλῖδας ἢ πετεχείας.

Εἶνε δὲ ὁ κακοήθης πετεχειώδης παροξυσμός, ὅστις ὁτὲ μὲν ὑπὸ τύπον ὑφεσίμου ὁτὲ δὲ ὑπὸ τύπον διαλείποντος ἐξελίσσεται καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ὁποίου παρατηροῦνται κηλῖδες ἐπὶ τοῦ δέρματος μικραί, ἐρυθραί, ἰώδεις ἢ μελαναί, παρεμφερεῖς πρὸς δήγματα ψυλλῶν, ἐπίπεδοι δὲ καὶ ἐνίοτε ἐπηρμέναι ὡς μικρὰ ψυδράκια ἢ φλυζάκια. Τὸ σύμπτωμα τοῦτο ἀπαντῶν συχνῶς κατὰ τὴν καχεξίαν θεωρεῖται μεταξὺ τῶν χωρικῶν ἐπαρχιῶν τινων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὡς προμήνυμα ὀλεθρίας ἐκβάσεως, ὁπόταν μάλιστα συνοδεύηται ὑπὸ ἐπιστάξεων ἢ καὶ αἱμορραγιῶν ἀπὸ διαφόρων ὀργάνων.

Ὁ Βιτσαρᾶς[2] πολλάκις, λέγει, παρετήρησεν ἐν Βουλγαρίᾳ τὰς αἱματεμέσεις καὶ αἱματοδιαρροίας μεταξὺ ἑλοκαχεκτῶν. Τὰ συμπτώματα ὅμως ταῦτα αὐτὰ καὶ μόνα δὲν ἀποτελοῦσι τὰ στοιχεῖα κακοήθους παροξυσμοῦ, ὁπόταν μάλιστα παρατηρῶνται κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλώδους καχεξίας ἄνευ ἄλλων συμπτωμάτων. Τὰ συμπτώματα ταῦτα ἔχουσι σημασίαν καὶ ἀποτελοῦσι τοὺς χαρακτῆρας κακοήθους παροξυσμοῦ τότε μόνον, ὁπόταν συμπέσωσι νὰ ἐξελιχθῶσι κατὰ τὴν διαδρομὴν παροξυσμοῦ διαλείποντος ἢ συνεχοῦς πυρετοῦ ἔστω καὶ ἐπὶ ἑλειογενοῦς καχεξίας ἀναπτυχθέντος.

---

[1] Πεπρ. Συλλ. Περ. Ἑλ. Νόσων Τόμος Α'. σελ. 330.
[2] Περὶ ἑλώδους καχεξίας Ν. Βιτσαρᾶ. Ἀθῆναι 1898.

ΠΥΡΕΤΟΙ ΛΑΘΡΑΙΟΙ

Ἐν ταῖς πλείουσι τῶν μονογραφιῶν ὡς καὶ ἐν τοῖς κλασσικοῖς συγγράμμασι γίγνεται μνεία περὶ λαθραίων ἑλειογενῶν πυρετῶν ἢ λανθανούσης ἑλομιάνσεως. Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ λαθραία ἑλομίανσις περιεγράφησαν πυρετιά τινα ἀνώμαλα καὶ νευραλγικαί τινες παθήσεις ὡς λ. χ. κεφαλαλγίαι περιοδικαί, νευραλγίαι διάφοροι, νευρίτιδες, καὶ πολυνευρίτιδες, αἵτινες ὑπὸ τύπον διαλείποντος σπανίως δὲ καὶ ὑφεσίμου ἐξελίσσονται, συνήθως μὲν ἄνευ πυρετικῆς κινήσεως,σπανιώτερον δὲ δι᾽ ἀνυψώσεως τῆς θερμοκρασίας κατά τινα δέκατα (37⁰4—37⁰9).

Ἡ μορφὴ τῆς λαθραίας ταύτης ἑλονοσίας κατὰ τοὺς πλειοτέρους τῶν παρατηρητῶν καὶ τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, ὡς τοῦ **Maillot Dutroulau, Colin, Kelsch et Kiener, Laveran** κ.λ. δὲν ἀπαντᾷ ἢ σπανιώτατα, εἶνε δ᾽ αὕτη βεβαίως ἀπόρροια τῆς τοξίνης τῶν ἑλοπαρασίτων, τῆς δυναμένης νὰ προκαλέσῃ συμπτώματα ἔκ τε τοῦ κεντρικοῦ καὶ τοῦ περιφερικοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ παρατηρεῖται μετὰ τὴν ἀποδρομὴν προηγηθέντων σαφῶν ἑλειογενῶν παροξυσμῶν. Ἀπαντᾷ δ᾽ ἡ μορφὴ αὕτη κατὰ τὸν **Lozinsky** παρὰ τοῖς ἐκ προτέρας νόσου ἐξῃσθενημένοις ὀργανισμοῖς, ἐντοπιζομένη συνήθως ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει προπάθεια, κατὰ τὸ δόγμα δῆλον ὅτι τοῦ **locus minoris resistentiae.** Πρωταγωνιστὴς καὶ ὑπέρμαχος τῆς λαθραίας ἑλομιάνσεως μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν εἶνε ὁ ἐν **Batoum** τοῦ Καυκάσου Τριανταφυλλίδης, ὑποστηρίζων μετὰ δυνάμεως πολλῆς, ὅτι παρὰ τοῖς προσβληθεῖσιν ἐξ ἑλονοσίας ἡ λοίμωξις αὕτη καταλείπει διάθεσιν ἢ προδιάθεσιν πανοσηράν, ἀνεξάρτητον πάσης ἄλλης ὀργανικῆς τοιαύτης, διάθεσιν παραμένουσαν λαθραίαν καὶ ἐκδηλουμένην ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν διαφόρων αἰτίων, ὡς λ. χ. τοῦ ψύχους κλ. Περιέγραψαν δ᾽ ὡς λαθραίαν ἑλομίανσιν, βῆχας, βρογχίτιδας, ἆσθμα, νευραλγίας μεσοπλευρίους, ὀφθαλμικάς, ἰσχιαδικάς, κ. λ. Εἰς τὰς λίαν συχνὰς ταύτας παρατηρήσεις φρονοῦμεν, ὅτι ὑπερβάλλουσα γίγνεται ἡ κατάχρησις. Συνέπεσε νὰ παρατηρήσωμεν νευραλγίας διαφόρους ἀνὰ πολλὰς τῶν ἑλειογενῶν ἑστιῶν,ἐν αἷς διέτριβον ἐγκύπτων εἰς τὰ κατὰ τὴν ἑλονοσίαν κατά τε τὰς ἐνδημίας καὶ ἐπιδημίας, οὐδέποτε δ᾽ ἀνεῦρον ἑλοπαράσιτα κατὰ ταύτας, ἂν μὴ τυχὸν συνεξειλίσσετο ἑλομίανσις ἔκδηλος ὑπὸ τύπον σαφῶν δῆλον ὅτι παροξυσμῶν.

Κατὰ τὰς ἐξυγιαστικὰς ἐργασίας τοῦ Συλλόγου πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων ἐν Μαραθῶνι, συχνῶς οἱ χωρικοὶ ὡς καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν παρεπονοῦντο ἡμῖν, ὡς καὶ τοῖς ἰατροῖς τοῦ Συνεργείου, συνηθέστερον μὲν διὰ κεφαλαλγίας, σπανιώτερον δὲ διὰ πόνους ἀορίστους ἢ καὶ διὰ κακοδιαθεσίας, οὐδέποτε δὲ οὔτε ἡμεῖς οὔτε ὁ ἰατρὸς τοῦ συνεργείου Περ. Μαρουδῆς ἀνεύρομεν ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων ἑλοπαράσιτα.

Μεταξὺ τῶν κυρίων αἰτίων τῶν προκαλούντων τοὺς ὑπὸ τύπον νευραλγίας λαθραίους πυρετοὺς καταλέγεται ἡ ψῦξις, ἀλλ' ἡ ψῦξις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ποσάκις δὲν προκαλεῖ νευραλγίας ; Μεταξὺ δὲ τῶν κυρίων αἰτίων τῆς αὐτομάτου νευρίτιδος δὲν καταλογίζεται καὶ ἡ ψῦξις ;

Τῶν ἐξ ἑλονοσίας νευραλγιῶν τούτων τὴν διάγνωσιν στηρίζουσιν οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐρεύνης τῶν ἑλοπαρασίτων, ἅτινα πάντως δὲν ἀνευρίσκονται, ἀλλ' ἐπὶ μόνης τῆς θεραπευτικῆς ἰδιότητος, ἣν ἐνασκεῖ ἡ κινίνη· ἀλλ' ἡ κινίνη μήτοι δὲν εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι εἰς πάσας τὰς νευραλγίας ὠφελεῖ ἀνεξαρτήτως τῆς φύσεως αὐτῶν ;

Ἐκτὸς τῶν νευραλγιῶν περιέγραψαν καταλέξαντες μεταξὺ τῶν λαθραίων πυρετῶν ἴλιγγον (Τριανταφυλλίδης), ἀϋπνίας (Catrin), ἐπώδυνα τίκ, ῥαιβόκρανον, συνολκὰς σπασμωδικὰς τῶν μυῶν, παραλύσεις, σπασμούς, κνιδώσεις, ἐξανθήματα διάφορα, αἱμορραγίας, διαρροίας, δυσπεψίας, περιτονίτιδας καὶ πλεῖστα ἄλλα νοσήματα ἢ παθολογικὰς καταστάσεις ἀνεξαρτήτους, καὶ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Πολλαὶ τῶν ἐπὶ τῶν λαθραίων πυρετῶν γενομένων παρατηρήσεων εἶναι παλαιαὶ ἀτελεῖς, ἀμφισβητήσιμοι δὲ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς νόσου. «Ἐνοεῖ τις δ' ἄλλως τε ὅτι θὰ ἦτο συχνῶς δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις ἀπὸ τῶν ἑλειογενῶν ἐκδηλώσεων τὰς ῥηθείσας, τὰς περεμπιπτούσας νόσους, αἵτινες ἐξελίσσονται παρὰ τοῖς προσβεβλημένοις ἐξ ἑλονοσίας καὶ αἵτινες λαμβάνουσιν ἐνίοτε παρ' αὐτοῖς ἐξαιρετικὴν ἐπανάληψιν, διότι ἀπαντῶσιν αὗται παρ' ἀναιμικοῖς, ἐξησθενημένοις, μὲ ἔδαφος εὐνοϊκόν». (Laveran) [1]

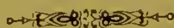
Ἐξ ἁπασῶν τῶν ἀνωτέρω παθολογικῶν καταστάσεων, ἃς ἀνεφέραμεν, μόναι αἱ νευρίτιδες καὶ πολυνευρίτιδες ἐταξινομήθησαν ὑπὸ τῶν πλειοτέρων συγγραφέων ὁριστικῶς εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς λαθραίας ἑλονοσίας. Ἐγένοντο δ' αὗται γνωσταὶ μόλις ἀπὸ τοῦ 1889 καὶ ἐντεῦ-

---

[1] Traité du paludisme 1907 p. 298.

θεν διὰ τῶν ἀνακοινώσεων τοῦ Boinet καὶ Stailbert. Πρὸ τῶν χρόνων τούτων ἐγένετο μνεία μόνον περὶ αἰσθητικῶν καὶ κινητικῶν διαταράξεων.

Ὡς πρὸς τὰς νευρίτιδας ταύτας, τὰς ἀπαντώσας μετὰ τὴν ἀποδρομὴν ἑλειογενῶν παροξυσμῶν σαφῶν, ἔτι δὲ ὡς πρὸς τὰς αἱμοῤῥαγίας, τὰ ἐξανθήματα, διαῤῥοίας, δυσπεψίας κ.λ. φρονοῦμεν, ὡς πάνυ ὀρθῶς καὶ ὁ Laveran ὑποστηρίζει, ὅτι αὗταί εἰσιν ἐπιπλοκαὶ καὶ δὲν ὀφείλουσι νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς λαθραίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ὡς δὲν δυνάμεθα ὡσαύτως νὰ κατατάξωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τὰς ψυχώσεις καὶ τὰς διανοητικὰς διαταραχάς, καθ' ὅτι αἱ καταστάσεις αὗται, ὡς ἐκσημαινόμεναι μετὰ τὴν ἀποδρομὴν ἢ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ὀξείας ἢ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, εἶνε ἀπότοκοι ἐκδηλωθείσης σαφῶς ἑλονοσίας, ἀπόῤῥοια τοῦτ' ἔστιν οὐ μόνον μηχανικῆς ἐπιδράσεως τῶν ἑλοπαρασίτων ἐπὶ τῶν νευρικῶν στοιχείων, ἀλλὰ μᾶλλον χημικῆς ἐπηρείας ἐπ' αὐτῶν διὰ τῆς ἑλοτοξίνης.

ΕΠΙΠΛΟΚΑΙ

Αἱ ἐκ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἀναφερόμεναι ἐπιπλοκαί, πλεῖσται εἶνε, καθ' ὃ δὲ νόσος δεσπόζουσα ἐν τῇ ὑδρογείῳ πάσης ἄλλης λοιμώξεως, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοσαύτας καταχρήσεις, ὥστε πλεῖστα ὅσα ἐπιγενῆ νοσήματα, ἄσχετα πάντῃ πρὸς τὴν μόλυνσιν ταύτην νὰ ἀποδοθῶσι· τῇ ἑλειογενεῖ λοιμώξει ὡς προηγηθείσῃ δῆθεν πρὸ 10ετίας! ἢ 20ετίας!! Ἡ συχνότης τῆς ἑλείου μιάνσεως, λέγει ὁ Laveran, καὶ ἡ μακρὰ τῆς νόσου διάρκεια ἐξηγοῦσι τὴν πληθὺν τῶν ἐπιπλοκῶν, ἃς εἰς τὴν μίανσιν ταύτην ἀπέδωκαν· ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων ἐνέπεσαν εἰς προφανῆ ὑπερβολήν. Διότι εἰς τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀῤῥώστου ἀνευρίσκεται ἡ ἑλομίανσις, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου, ὅτι πᾶσαι αἱ μετὰ ταύτην ἐπελθοῦσαι παθήσεις εἰσὶ καὶ ἑλειογενεῖς.

Εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας, ὡς εἰς τὴν ἡμετέραν, ἔνθα ἡ ἑλονοσία κατέχει τὸ $^1/_3$ περίπου τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς παθολογίας, συχνότατα ἐπιπλέκεται αὕτη μετὰ πλείστων ἄλλων νοσημάτων, ὡς λοίμωξις δὲ βαρεῖα διασείουσα ὁλόκληρον τὸν ὀργανισμὸν ἐκ βάθρων

ἕνεκα τῆς μακροχρονιότητος καὶ τῶν συχνῶν αὐτῆς ὑποτροπῶν, προδιαθέτει τὸν ὀργανισμὸν ἕνεκα τῆς βαθείας ἀναιμίας, ἣν ἐπάγεται, καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐπηρείας εἰς πλεῖστα ὅσα νοσήματα. Αἱ γαστρεντερικαὶ παθήσεις κατ' ἐξοχήν, τὰ ἐκ τῆς ἀναιμίας προκύπτοντα ἐπακόλουθα καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ὡς καὶ αἱ ἔμμονοι συμφορητικαὶ ἐπεξεργασίαι, εἶνε παθολογικαὶ καταστάσεις ἀπαντῶσαι συχνότατα κατὰ τὴν λοίμωξιν ταύτην, ὡς λ. χ. αἱ ἐκ τοῦ σπληνός, αἱ τοῦ ἥπατος καὶ αἱ ἐκ τοῦ νευρικοῦ, ἀναπνευστικοῦ καὶ κυκλοφορικοῦ συστήματος.

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τοῦ σπληνός.

Περισπληνῖτις. Ἓν τῶν κυριωτέρων ἐπακολούθων συμπτωμάτων τῶν ἑλειογενῶν παροξυσμῶν εἶνε, ὡς γνωστόν, ἡ σπληνικὴ διόγκωσις, ἀποτέλεσμα τῶν ἐπανειλημμένων συμφορήσεων, τῶν ἐπανειλημμένων ἀνευρυσμῶν τῶν μικρῶν ἀγγείων τοῦ σπλάγχνου τούτου, ἀποτέλεσμα δὲ εὑρισκόμενον ὡς τὰ πολλὰ ἐν εὐθεῖ λόγῳ πρὸς τοὺς πυρετικοὺς παροξυσμούς. Ἐφ' ὅσον οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἀκολουθοῦσι τακτικώτερον καὶ αἱ ὑποτροπαὶ ἐπαναλαμβάνονται συχνότερον, τοσοῦτον καὶ ὁ σπλὴν σταθερώτερον διογκοῦται, ἐμμονωτέρας καθισταμένης τῆς διογκώσεώς του, ὁπόταν δ' οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἐπαναλαμβάνωνται ἀραιότερον καὶ ἡ περίοδος τῶν ὑποτροπῶν εἶνε μικροτέρα, ἡ μικρὰ διόγκωσις τοῦ πληνὸς ἡ τυχὸν ἀναπτυσσομένη ὑποχωρεῖ, ἅμα ὡς οἱ παροξυσμοὶ παύσωσιν. Ἀποκαταστάσης μονίμου τῆς σπληνικῆς διογκώσεως, ἡ θήκη τοῦ σπληνὸς φλεγμαίνει συχνῶς, ἰδίᾳ κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐντόνων παροξυσμῶν. Ἡ φλεγμονὴ δ' αὕτη προκαλοῦσα ἄλγος ἰσχυρόν, ἔμμονον, ἐνόσῳ εἶνε τοπική, ἀντιπαρέρχεται διὰ τῶν γνωστῶν μέσων, ἐν ᾗ περιπτώσει ὅμως ἤθελεν ἐπεκταθῇ, ἡ ζωὴ τοῦ πάσχοντος τίθεται ἐν κινδύνῳ. Φλεγμονὴν τῆς θήκης τοῦ σπληνός, περισπληνίτιδα τοῦτ' ἔστι περιγεγραμμένην συχνῶς παρετηρήσαμεν, φλεγμονὴν δ' ὅμως διάχυτον ἐπεκτεινομένην καθ' ὅλον τὸ περιτόναιον οὐδέποτε. Μεταξὺ 468 περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐπὶ 32 παρετηρήσαμεν περιγεγραμμένην φλεγμονὴν τῆς θήκης τοῦ σπληνός.

Ἐξόγκωσις τοῦ σπληνός. Σπλὴν κινητός. Ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς κατὰ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν ἀποβαίνουσα ὑπερμεγέθης προκαλεῖ εἰς τὰ παρακείμενα ὄργανα ἕνεκα τῆς ὑπεραυξήσεως τοῦ βάρους διαφόρους ἐνοχλήσεις καὶ βλάβας ἐπιδρώσας ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ ὀργανισμοῦ. Οὕτω λ.χ. ὁ σπλὴν κατερχόμενος μέ-

χρις ἡβικῆς συμφύσεως πιέζει καὶ παρεκτοπίζει τὰ παρ' αὐτῷ καὶ πρὸ αὐτοῦ κείμενα κοιλιακὰ ὄργανα, πιέζει τὸν στόμαχον, ὃν ἀπωθεῖ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ καλύπτει τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἢ καὶ παρέλκει τοῦτον διὰ τῆς μεγάλης ἐκτανύσεως τοῦ γαστροσπληνικοῦ συνδέσμου, προκαλῶν οὕτως αἴσθημα προκαρδίου στενοχωρίας. Πιέζων τὸ ἐγκάρσιον καὶ κατιὸν κῶλον, προκαλεῖ μηχανικὴν ὑπεραιμίαν τῶν φλεβικῶν ἀγγείων καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἱμορροϊδικοῦ πλέγματος, ὡς καὶ εἰς κοπροστασίαν, ἐνίοτε δ' ἐπάγεται καὶ συμπτώματα ἐντερικῆς ἀποφράξεως. Ὁπόταν ὁ σπλὴν εἶνε πρὸς τὰ ἄνω μόνον διωγκωμένος προβάλλων ἐλάχιστα κάτω τῶν νόθων πλευρῶν, καὶ τοῦτο δὲν εἶνέ τι σπάνιον, πολλῷ δὲ μᾶλλον ὅτε εἶνε διωγκωμένος καθ' ὅλας τὰς διαστάσεις αὐτοῦ, προκαλεῖ, ἕνεκα τῆς ἀνωθήσεως τοῦ διαφράγματος συμπίεσιν τῶν πνευμόνων, ἐξ ἧς δύσπνοια προέρχεται. Ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν συμπιέζων προκαλεῖ ἐνίοτε διαταραχὰς καὶ μάλιστα δύσπνοιαν ἐξαρτωμένην συγχρόνως ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τῆς καρδίας ἄνευ οὐδεμιᾶς συμμετοχῆς τῶν νεφρῶν.

Ὁ σπλὴν ἐν ὅσῳ εἶνε κινητός, οἱ ἄρρωστοι κατὰ τὸ βάδισμα καὶ τὸν δρόμον αἰσθάνονται πόνον ὀδυνηρὸν ἔστιν ὅτε καὶ συχνῶς ἀλγοῦσι, παραπονοῦνται δὲ καὶ διὰ βάρος κατὰ τὴν κοιλίαν.

Τὸ ὑπερμεγεθυνθὲν σπλάγχνον τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ βάρους, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς πλαδαρότητος τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων καὶ χαλαρότητος τῶν συνδέσμων παρὰ τῇ γυναικὶ μάλιστα καὶ δὴ τῇ πολυτόκῳ συχνῶς ἐκτοπίζεται. Τοιαύτας δὲ σπληνικὰς ἐκτοπίσεις συχνῶς παρετηρήσαμεν, καθ' ἃς ὁ σπλὴν ἐν τῷ κύτει τῆς κοιλίας ἐπέπλεεν ὡς ὄγκος ἀνεξάρτητος καὶ ἦν λίαν εὐκίνητος. Πρὸς τὸν σπλῆνα σπανιώτερον συνεκτοπίζεται καὶ τὸ ἧπαρ, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἀμφότερα τὰ σπλάγχνα ἕνεκα τοῦ μεγάλου βάρους αὐτῶν συμπαρασύρουσιν ἐν τῇ καταπτώσει καὶ τοὺς νεφρούς.

Περίσφιγξις τοῦ μίσχου τοῦ κινητοῦ σπληνός. Ἡ περίσφιγξις τοῦ μίσχου τοῦ σπληνὸς ἔχει αἰτίαν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ σπλάγχνου τούτου. Εἶνε δὲ ἡ ἐπιπλοκὴ αὕτη ἡ μᾶλλον κινδυνώδης, ὁπόταν μάλιστα ἀναπτυχθῇ περιτονῖτις καθολική.

Ἡ περίσφιγξις τοῦ μίσχου τοῦ σπληνὸς ἐμφαίνει κλινικὴν εἰκόνα ὀξείας περιτονίτιδος, εἰς τὰς πλείους δὲ τῶν περιπτώσεων σώτειρα ἀποβαίνει ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις· οὐχ ἧττον πολλοὶ ἀναφέρουσι καὶ περι-

πτώσεις ἰάσεων αὐτομάτων ἄνευ χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως δι' ὑπτίας κατακλίσεως.

Ρῆξις τοῦ σπληνός. Τοῦ σπληνὸς βαρυτέρα τῶν ἐπιπλοκῶν εἶνε ἡ ρῆξις αὐτοῦ, σπανίως μὲν παρατηρουμένη, ἀπαντῶσα δὲ συχνῶς μεταξὺ τῶν πασχόντων ἐκ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἢ ἑλειογενοῦς καχεξίας. Οἱ ἀναφέροντες ρήξεις τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος μετὰ τῆς θήκης αὐτοῦ, ὡς ὁ Besmier, Maillot, Martin-Quod, Beauregard κ.λ., παρετήρησαν τὰς περιπτώσεις ταύτας μεταξὺ τῶν πασχόντων χρονίαν ἑλονοσίαν καὶ φερόντων σπλῆνας μεγάλως διωγκωμένους, καὶ οἵτινες κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χρονίας σπληνικῆς διογκώσεως ὑπέστησαν ἐπανειλημμένας φλεγμονὰς τῆς θήκης τοῦ σπλάγχνου τούτου, ἕνεκα τῶν ὁποίων ποῦ μὲν αὕτη φέρει πλάκας παχείας, σημεῖα περισπληνίτιδος, ποῦ δ' εἶνε λεπτή, διατηροῦσα τὸ φυσιολογικὸν αὐτῆς πάχος. Ἐν τούτοις ὁ Barralier, ὁ Colin καὶ ἄλλοι ἀναφέρουσι περιπτώσεις ρήξεως τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος ἐπὶ ἑλονοσούντων οὐχὶ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου καὶ ἄνευ βλάβης τῆς θήκης.

Πρὸς ρῆξιν τοῦ σπληνός, δέον οὗτος νὰ ᾖ προσκεκολλημένος ἐν τοῖς πέριξ, νὰ συγκρατῆται στενῶς καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸ διάφραγμα, νὰ περιβάλληται δὲ καὶ ὑπὸ θήκης μὴ ἐπαρκῶς ἐκτεινομένης, θήκης ἀπολεσάσης τὴν ἐλαστικότητά της ἕνεκα τῶν συνεπείᾳ φλεγμονῶν ἀναπτυχθεισῶν παχειῶν πλακῶν. Περιωρισμένος δ' οὕτως ὁ σπλὴν καὶ ἐξογκούμενος ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἐντόνου τινὸς παροξυσμοῦ, προκαλοῦντος ἄφθονον συρροὴν αἵματος ἐν τῷ σπληνικῷ παρεγχύματι, δύναται τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκοῦς ἐκτάσεως, τὸ δ' ἕνεκα τῆς ἀνίσου ἀντιστάσεως τῶν τοιχωμάτων τῆς θήκης νὰ διαρραγῇ. Διαρρήγνυται δ' εὐχερέστερον, ὁπόταν αἱ παχεῖαι τῆς θήκης πλάκες τύχῃ νὰ ἔχωσι μαλακυνθῇ ὅτε καὶ καθίστανται εὔθραυστοι, ὡς τοῦτο παρετήρησεν ὁ Colin.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω αἰτίων, ρήξεις τοῦ σπληνὸς παρατηροῦνται καὶ συνεπείᾳ κακώσεων ἐξωτερικῶν, ὡς καὶ κατόπιν ἀγώνων μυϊκῶν, βηχὸς ἐντόνου, ἐμέτου σφοδροῦ, ἔτι δὲ καὶ πτώσεως. Ὁ Catrin[1] ἀναφέρει περίπτωσιν ἑλονοσοῦντος τινός, ὅστις ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν σφοδρᾶς ὀργῆς διατελέσας ἀπέθανεν αἰφνιδίως, τῆς αὐτοψίας ἀποκαλυψάσης ρῆξιν τοῦ σπληνός.

Ρήγνυται δ' ὁ σπλὴν κατὰ πάσας τὰς διαστάσεις αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ

---

[1] L. Catrin. Le paludisme chronique.

πολὺ δ' ὅμως κατὰ τὸ ἀνώτερον ἄκρον αὐτοῦ· προκαλεῖ δ' ἡ ῥῆξις ἀπότομον καὶ λίαν ἔντονον πόνον περίγραπτον ἢ διάχυτον καθ' ὅλην τὴν κοιλίαν, τοῦτον δ' ἀκολουθεῖ ὠχρότης τοῦ προσώπου, ψῦξις τῶν ἄκρων, στενοχωρία, ἱδρῶτες ψυχροὶ κολλώδεις καὶ σφυγμὸς μικρὸς συχνός, συμπτώματα πάντα αἱμορραγίας κραταιᾶς. Ἀποθνήσκει δ' ὁ πάσχων ταχύτατα ἐκ συγκοπῆς ἢ ἕνεκα τῆς αἱμορραγίας ἢ κατόπιν ὀξείας περιτονίτιδος. Ἐν τούτοις ἀναφέρονται καὶ περιπτώσεις, ὡς αἱ τοῦ Chaumel καὶ Barallier, καθ' ἃς οἱ ὑποστάντες τοιαύτας ῥήξεις ἐπέζησαν μέχρι 12 ἡμερῶν. Ἐξαιρετικὴ δὲ πάντῃ εἶνε ἡ περίπτωσις τοῦ ἐκ Σμύρνης Ἐλευθεριάδου [1], καθ' ἣν μετὰ ῥῆξιν σπληνὸς κατόπιν λακτίσματος ὁ ἀσθενὴς ἐπέζησε δύο ἔτη μέχρις ὅτου ἐγένετο αὐτῷ ἡ ἐγχείρησις.

Ἀπόστημα τοῦ σπληνός. Ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ περὶ παθῶν βιβλίῳ αὐτοῦ ἀναφέρει περιπτώσεις σπληνικῶν ἀποστημάτων, καθ' ἃς οἱ ἰατροὶ ἀγνοοῦντες τὴν ὕπαρξιν πύου ἐν τῷ σπληνὶ καὶ χορηγήσαντες καθαρτικὸν ἐθεράπευσαν τοὺς πάσχοντας· «πύου κάτω ἐκάθηραν ἐκ τοῦ σπληνὸς καὶ ἀπήλλαξαν τῆς νούσου» [2].

Ὡς αἱ ῥήξεις τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος ἐπισυμβαίνουσι πασπανιώτατα, οὕτω καὶ τὰ σπληνικὰ ἀποστήματα εἶνε ἔτι μᾶλλον σπανιώτερα, ὀλίγαι δὲ πάντως εἰσὶν αἱ ἀναφερόμεναι ἐν τῇ Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ τοιαῦται περιπτώσεις. Εἰς τὰς παρ' ἡμῖν χειρουργικὰς κλινικὰς πυήσεις σπληνικαὶ συνεπείᾳ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως δὲν ἀναφέρονται ἐν ταῖς ἐνιαυσίαις λογοδοσίαις, γεγονὸς μαρτυροῦν περὶ τῆς σπανιότητος τῆς παθολογικῆς ταύτης καταστάσεως. Ὁ Laveran μίαν καὶ μόνην περίπτωσιν παρετήρησεν ἄχρι τοῦδε ἐν Bône τῆς Ἀλγερίας κατὰ τὸ ἔτος 1878 ἐπὶ ἀρρώστου προσβληθέντος ὑπὸ πολλῶν παροξυσμῶν πυρετοῦ διαλείποντος καὶ ἀποθανόντος ἐκ χρονίας πνευμονίας μετ' ἀνευρυσμοῦ τῶν βρόγχων. Τοιαύτην παρατήρησιν ἀναφέρει ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Τσέλιος [3], καθ' ἣν τὸ σπληνικὸν ἀπόστημα ἐρράγη ἐν ἕλικί τινι τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος, ἐξ οὗ ὑπελείφθη συρίγγιον.

Πρὸς διάγνωσιν τοῦ ἀποστήματος τοῦ σπληνὸς ἐνεργοῦμεν ὡς ἑξῆς: Ψαύοντες διωγκωμένον σπλῆνα, ἐὰν ἀνεύρωμεν ἀποτόμως ἐπώδυνόν τι σημεῖον, ὁ δὲ ἄρρωστος πάσχῃ ταὐτοχρόνως ὑπὸ ἑκτικοῦ πυρε-

---

[1] Πρακτικὰ Δ' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1903 σελ. 555.
[2] Ἱπποκρ. περὶ νούσων. Τόμ. 6ος σελ. 154.
[3] Γαληνὸς ἀριθ. 3. Μάρτιος 1904.

του ἢ καὶ ἀτάκτου τὸν τύπον καὶ μὴ ὑποχωροῦντος τῇ κινίνῃ, αἱ ὑπόνοιαι περὶ σπληνικοῦ ἀποστήματος εἶνε βάσιμοι. Ὁ Catrin φρονεῖ, ὅτι συχνῶς παραγνωρίζονται τὰ σπληνικὰ ἀποστήματα, ὁπόταν μάλιστα συνοδεύωνται μετὰ συμπτωμάτων ἧττον χαρακτηριστικῶν.

Γάγγραινα τοῦ σπληνός. Ἐκτὸς τῶν ἀποστημάτων παρετηρήθη καὶ γάγγραινα τοῦ σπληνός, τοιαύτην δὲ περίπτωσιν ἀναφέρει ὁ Ἱπποκράτης [1] ὡς ἐπιπλοκὴν ἑλειογενοῦς καχεξίας; περιγράφων ταύτην ἐν τῷ ἑβδόμῳ βιβλίῳ τῶν ἐπιδημιῶν ὡς ἑξῆς:

«Ἀναξήνωρ ἐν Ἀβδήροισιν ἦν μὲν σπληνώδης καὶ κακόχρους· ξυνέβη δὲ αὐτῷ, οἰδήματος γενομένου περὶ μηρὸν τὸν ἀριστερόν, ἐξαπίνης τοῦτο ἀφανισθῆναι· οὐ πολλῇσι δὲ ὕστερον ἡμέρῃσιν ἐγεννήθη αὐτῷ κατὰ τὸν σπλῆνα οἷον ἐπινυκτὶς ἐξ ἀρχῆς, ἔτι δὲ οἴδημα καὶ ἐρύθημα σκληρόν· μετὰ δὲ ἡμέρην τετάρτην πυρετὸς ἐγένετο καυσώδης καὶ ἐπελιδνώθη πάντα κύκλῳ καὶ σαπρὰ ἐδόκει· ἀπέθανεν· ὑπεκαθάρθη δὲ πρότερον καὶ κατενόει». Περιπτώσεις γαγγραίνης τοῦ σπληνὸς παρετήρησε καὶ ὁ Colin.

Ἀπέναντι τῆς τοιαύτης σπανιότητος τῆς γαγγραίνης τοῦ σπληνὸς ὡς καὶ τῶν σπληνικῶν ἀποστημάτων, μάλιστα δὲ μετὰ τοιαύτην καταθλιπτικὴν ἐπήρειαν, ἣν ἰδιαζόντως ἡ ἑλονοσία ἐνασκεῖ εἰς τὸ σπλάγχνον τοῦτο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, φρονοῦμεν, ὅτι αἱ παθολογικαὶ αὗται καταστάσεις δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπιπλοκαὶ τῆς ἑλονοσίας, καθ᾽ ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὸ τοιοῦτον ἔδει πολὺ συχνῶς νὰ παρετηρεῖτο μεταξὺ τῶν φερόντων σπλῆνα διωγκωμένον. Ὅθεν θεωροῦμεν τὰ ἀποστήματα τοῦ σπληνὸς μᾶλλον ὡς νόσους παρεμπιπτούσας, ὡς νόσους ὀφειλομένας εἰς δευτερογενεῖς μολύνσεις, πάντῃ ἀνεξαρτήτους τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως.

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τοῦ ἥπατος.

Ὡς ὁ σπλὴν οὕτω καὶ τὸ ἧπαρ, ἧττον δὲ πάντοτε τοῦ πρώτου, ὑπεραιμεῖ συνεπείᾳ τῶν ἐπανειλημμένων παροξυσμῶν. Αἱ ὑπεραιμίαι αὗται προκαλοῦσαι διογκώσεις τοῦ σπλάγχνου τούτου, προκαλοῦσιν ἄλγος κατὰ τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον.

Αἱ ὑπεραιμίαι αὗται συνήθως διαλύονται, ὁπόταν μάλιστα οἱ παροξυσμοὶ δὲν εἶνε ἀλλεπάλληλοι καὶ ὅταν ὁ ἀσθενὴς διατελῇ ὑπὸ καλὰς

[1] Ἐπιδημιῶν Ἕβδομον. Τόμ. 5ος σελ. 462.

ὑγιεινὰς συνθήκας. Ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα τῶν ὑπεραιμιῶν τούτων τῶν διογκουσῶν τὸ ἧπαρ εἶνε τὰ ἰκτερικὰ καὶ γαστρικά, ἅτινα συχνῶς ἀπαντῶμεν παρὰ τοῖς πάσχουσιν ἐπανειλημμένους παροξυσμοὺς διαλειπόντων. Ἐνίοτε ἡ διόγκωσις καθίσταται μόνιμος καὶ τὸ ἧπαρ ἐξογκοῦται σταθερῶς, δύο, τρεῖς καὶ πλέον δακτύλους κάτωθεν τῶν νόθων πλευρῶν. Ἀπαντᾷ δὲ τοῦτο παρ᾿ ἡμῖν μὲν σπανιώτερον, παρὰ τοῖς κατοίκοις δὲ τῶν Τροπικῶν χωρῶν συνηθέστερον ἕνεκα τῆς μεγάλης θερμοκρασίας. Μεταπίπτουσι δὲ αἱ ὑπερτροφίαι αὗται εἰς κίρρωσιν τοῦ ἥπατος, ὧν συνηθεστέρα κατὰ τὰς γενομένας παρατηρήσεις τοῦ Laveran μὲν ἐν Ἀλγερίᾳ, τοῦ De Brun δὲ ἐν Συρίᾳ, ἡ ἀτροφικὴ μορφή. Ὁ Κασιόπουλος ἐκ Βόλου διευθύνων κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1900 τὸ αὐτόσε Πολιτικὸν Νοσοκομεῖον παρετήρησε μεταξὺ ἓξ ἑλειογενῶν κιρρώσεων τοῦ ἥπατος τὰς μὲν δύο ἀνηκούσας εἰς τὴν ὑπερτροφικήν, τὰς δὲ λοιπὰς τέσσαρας εἰς τὴν ἀτροφικὴν μορφήν. Ἡ διάγνωσις τῆς μορφῆς ταύτης, ὡς πρὸς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν αἰτίων τοῦ προκαλέσαντος ταύτην, εἶνε δυσχερὴς προκειμένου περὶ οἰνοποτῶν, καθ᾿ ὅσον ἀμφότερα τὰ αἴτια ἤτε οἰνοπνευμάτωσις καὶ ἡ ἑλονοσία παράγουσιν ἐξ ἴσου τὴν ἀτροφικὴν κίρρωσιν. Ἐπὶ τῶν ἑλειογενῶν κιρρώσεων εἰργάσθησαν κατ᾿ ἐξοχὴν οἱ Kelsch καὶ Kiener, οὗτοι δὲ διακρίνουσι τὴν ἁπλῆν καὶ ὑπερτροφικὴν κίρρωσιν. Καὶ ἡ μὲν ἁπλῆ ἢ καὶ δακτυλιώδης καλουμένη θεωρεῖται ὡς ἀπότοκος τῆς φλεγμονῆς τῶν τριχοειδῶν τῆς πυλαίας φλεβός, ἡ δὲ ὑπερτροφικὴ ὡς ἀπότοκος τῆς φλεγμονῆς τῶν τριχοειδῶν χοληφόρων σωληναρίων. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ ἧπαρ σμικρύνεται, ὁ ἀσκίτης εἶνε σταθερὸς καὶ ἐντονώτατος, ὁ δὲ ἴκτερος ἐλλείπει πάντοτε, κατὰ τὴν δευτέραν τὸ ἧπαρ μεγεθύνεται, ὁ ἀσκίτης ἐλλείπει, ὁ δὲ ἴκτερος εἶνε σταθερός.

Τὰ ἀποστήματα τοῦ ἥπατος. Ταῦτα, ὡς καὶ ὁ Laveran φρονεῖ, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν. Παρ᾿ ἡμῖν ἀποστήματα τοῦ ἥπατος δὲν ἀπαντῶσιν ἢ ἐν ταῖς θερμαῖς μόνον χώραις. Εἶνε δὲ ταῦτα οὐχὶ ἐπιπλοκαὶ τῆς ἑλονοσίας, ἀλλὰ παθολογικαὶ καταστάσεις ξέναι πρὸς ταύτην καὶ παρεμπίπτουσαι, ἀναπτυσσόμεναι συνηθέστερον, ὁπόταν σὺν τῇ ἑλειογενεῖ λοιμώξει συνεξελίσσηται καὶ δυσεντερία, ὁ δὲ Laveran σχεδὸν πάντοτε ἀνεῦρεν ἐν τοῖς πτώμασι τῶν ἐξ ἡπατικοῦ ἀποστήματος ἀποθανόντων τὸν βλεννοϋμένα τοῦ παχέος ἐντέρου φέροντα πάσας τὰς ἀλλοιώσεις τῆς δυσεντερίας.

Ἡπατοπτωσία. Περίπτωσιν ἡπατοπτωσίας ἀναφέρει ὁ ἐκ

Σούμλας τῆς Βουλγαρίας Βιτσαρᾶς, ὡς καὶ ὁ ἐκ Βόλου Σ. Κυρίτσης[1] *ὅστις παρετήρησε ταύτην παρά τινι γυναικὶ πασχούσῃ χρονίους πυρετούς. Τὸ ἧπαρ ὑπερτροφικὸν καὶ ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ Πουπαρτείου συνδέσμου εἶχε καταπέσει ἕνεκα τῆς χαλαρώσεως τοῦ ἡπατοδιαφραγματικοῦ συνδέσμου, πλειστάκις δ' ἡ πάσχουσα κατὰ τὴν ὀρθίαν στάσιν κατελαμβάνετο ὑπὸ λιποθυμιῶν. Τὴν ἀνάταξιν ἐνήργησεν ὁ ἰατρὸς ἐπεμβὰς χειρουργικῶς.*

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τῶν νεφρῶν.

Λευκωματουρίαι καὶ ἑλειογενεῖς νεφρίτιδες. *Αἱ παρ' ἡμῖν ἐπιπλοκαὶ ἐκ τῶν νεφρῶν ἐπὶ ἑλονοσίας εἶνε οὐχὶ ὡς ἀλλαχοῦ συνήθεις. Μεταξὺ πολλῶν χιλιάδων περιπτώσεων ἑλονοσούντων σπανιώτατα παρετηρήσαμεν τὴν ἐπιπλοκὴν ταύτην, ἐπὶ 2506 προσβληθέντων ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ οὓς ἐθεραπεύσαμεν κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905, ὡς καὶ μεταξὺ τῶν τῆς ἰδιωτικῆς πράξεως ἡμῶν, μίαν καὶ μόνην περίπτωσιν παρετηρήσαμεν ὀξείας νεφρίτιδος κατὰ μῆνα Νβριον, καὶ ταύτην προκληθεῖσαν ἐπὶ ἑλονοσοῦντος, ἀλλὰ κατόπιν ψύξεως. Ἐπὶ δὲ 1740 ἑλονοσούντων στρατιωτῶν, νοσηλευθέντων ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς νοσοκομείοις Ἀθηνῶν κατὰ τὸ θεροφθινόπωρον τοῦ 1907, δύο μόνον στρατιῶται ἀναφέρονται ὡς πάσχοντες ἐξ ἑλειογενοῦς νεφρίτιδος.*

Ἐνεργοῦντες συστηματικῶς τὴν ἐξέτασιν τῶν οὔρων ἐπὶ τῶν ἑλονοσούντων ἀρρώστων ἡμῶν, σπανιώτατα παρετηρήσαμεν λεύκωμα, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις ἀπαντᾷ καὶ πρὸς ὅ,τι παρετήρησεν ἐν Ἀμερικῇ ὁ Thayer. Ὁ ἰατρὸς οὗτος ἐξετάσας ὑπὸ ἔποψιν λευκωματουρίας 691 περιπτώσεις ἑλειογενῶν πυρετῶν διαφόρων μορφῶν, ἐπὶ 321 περιπτώσεων ἤτοι 46,4 ἐπὶ τοῖς 100 ἔσχε θετικὰ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν λευκώματος.

Ἐν τῇ παρ' ἡμῖν Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ ἑλειογενεῖς νεφρίτιδες δὲν ἀναφέρονται ἢ μόνον αἱ τοῦ ἐκ Σπάρτης ἰατροῦ Δ. Ζερβέα[2]*, ὡς καὶ αἱ τοῦ Μπένση*[3] *περιπτώσεις. Ἀλλὰ καὶ αἱ περιπτώσεις αὗται, ἂν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ ἀναγραφομένου ἱστορικοῦ ἑνὸς τῶν ἀρρώστων τοῦ Μπένση, φαίνονται ὅτι δὲν ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, καθ' ὅσον*

---

[1] Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1906 σελ. 738.
[2] Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1906 σελ. 520.
[3] Δελτίον Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν. Τεῦχος Γ'. 1906.

ἡ νεφρῖτις παρετηρήθη μῆνας πολλοὺς μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Τὸ ὅτι προηγήθησαν ἑλειογενεῖς πυρετοὶ καὶ μετὰ τούτους ἕνεκα παρεμπεσούσης τυχὸν ψύξεως ἐνεκατέστη ἡ νεφρῖτις, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ὅρον ἀποδεικτικὸν διὰ τὰς πλείονας τῶν ἀναφερομένων περιπτώσεων ὡς ἑλειογενῶν νεφριτίδων, ὡς δὲν ἀποτελεῖ ὅρον ἀποδεικτικὸν καὶ διὰ τὰς μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐκδηλωθείσης ἑλονοσίας παρατηρηθείσας ὀργανικὰς τῆς καρδίας ἀλλοιώσεις. Ἡ γνώμη αὕτη δὲν ἐρείδεται ἐπὶ βάσεως ἀσφαλοῦς.

Ὁ Θεοφανίδης[1] ὡς ἐπιπλοκὴν βριχθείας νόσου ἐπὶ ἑλονοσίας δύο μόνον περιπτώσεις παρετήρησε, μίαν ἐπὶ δεκατετραετοῦς παιδὸς μετὰ ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, διαρκέσασαν δὲ ἕνα ἔτι περίπου μῆνα καὶ θεραπευθεῖσαν, καὶ δευτέραν ἐπὶ πεντηκοντούτιδος μετὰ ὕδρωπος ἀνὰ σάρκα καὶ ἀσκίτου καὶ μετὰ ὑπερτροφίας καρδιακῆς, ἥτις καὶ ἀπέθανε. Δύο, λέγει, πραγματικὰς νεφρίτιδας παρετήρησα ἐκ τῆς ἑλώδους μιάνσεως μετὰ πρακτικὴν τριάκοντα πέντε ἐτῶν ἐν μέσῳ βαρείας ἑλώδους χώρας, καὶ ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενος καὶ πεποιθὼς ὅτι καὶ τῶν συναδέλφων αἱ παρατηρήσεις δὲν ἀπέχουσι πολύ, λέγω ὅτι εἶνε πλάνη καὶ καθαρὰ ὀπτασία ἡ ἐκ τοιαύτης αἰτίας ὕπαρξις συχνῶν νεφριτίδων.

Παρ' ἡμῖν ἡ λευκωματουρία ἀπαντᾷ μόνον ἐπὶ ἑλοκαχεκτῶν, καὶ ἐφ' ὅσων παρατηρεῖται ὕδρωψ ἀνὰ σάρκα καὶ ἀσκίτης. Αἱ λευκωματουρίαι δ' αὗται βεβαίως δὲν ὀφείλονται εἰς νεφρίτιδας, ἀλλ' εἰσὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὑδραιμικῆς καταστάσεως, εἶνε ἀποτέλεσμα ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τοῦ αἵματος. Ἡ τόσον συχνῶς ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις ἀπαντῶσα λευκωματουρία ἐξαρτᾶται πιθανῶς ἐκ τῶν βαθειῶν ἀλλοιώσεων τοῦ ἥπατος, αἵτινες παρ' ἡμῖν, τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ κλίματος, τὸ δὲ καὶ ἕνεκα τῆς εἰς σμικροτάτην κλίμακα διαδόσεως τοῦ ἀλκοολισμοῦ, σπανιώτατα παρατηροῦνται.

Πολλοὶ τῶν ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις ἰατρῶν ἀναφέρουσιν, ὅτι ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις εἶνε ἡ συχνοτέρα αἰτία τῶν νεφριτίδων, περιπτώσεις δὲ τοιαύτας ἀναφέρουσιν οἱ *Wood*, *Bartels*, *Rosenstein*, *Martin*, *Kelsch et Kiener*, *Soldatow*, *Laveran*, *Lancereaux*, *Costa*, *Thayer*, κ.λ. Ὅθεν φαίνεται ὅτι τὸ κλῖμα πολλὴν ἐπήρειαν ἐνασκεῖ, διότι ὡς παρ' ἡμῖν οὕτω καὶ εἰς τὰ περὶ τὸν Αἷμον καὶ Δούναβιν, ἔνθα ἡ ἑλο-

[1] Γαληνὸς 1893 σελ. 633.

νοσία βαρεῖα ἐνδημεῖ, σπανιώτατα παρατηροῦνται αἱ ἑλειογενεῖς νεφρίτιδες. Ἡ νόσος αὕτη, λέγει ὁ ἐν Σούμλᾳ τῆς Βουλγαρίας ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα ἰατρὸς Ν. Βιτσαρᾶς[1], ὡς ἐπιπλοκὴ τῆς ἑλώδους καχεξίας δὲν εἶνε ἐκ τῶν συχνοτέρων. Παρ' ἡμῖν μάλιστα εἶνε σπανιωτάτη, καίτοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπαντᾷ καὶ αὕτη ὡς ἀναμφισβήτητον ἀποτέλεσμα τῆς καχεξίας. Τὸ περίεργον εἶνε ὅτι κατὰ τόπους ποικίλλει κατὰ τὴν συχνότητα, καὶ ἐν ᾧ εἰς ταύτην τὴν ἑλώδη χώραν συχνάκις ἐπιπλέκει τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν, εἰς ἑτέραν ἐπίσης ἑλώδη μόλις ἢ οὐδαμῶς ἀπαντᾷ. Εἶνε βεβαίως συχνότατον πρᾶγμα νὰ ἀπαντήσῃ τις λευκωματουρίαν καὶ ὕδρωπα ἀνὰ σάρκα ἐντονώτατον, ὡς καὶ ἀσκίτην παρὰ τοῖς καχεκτικοῖς· ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ προσέξωμεν πολύ, πρὶν ἢ θεωρήσωμεν τὰ συμπτώματα ταῦτα ὡς τεκμήρια ὑπαρχούσης νεφρίτιδος, διότι, ἐὰν ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν θεραπείαν, θέλομεν παρατηρήσει ὅτι τὰ συμπτώματα ταῦτα βαθμηδὸν ἐξαλείφονται, καὶ ὁ πάσχων ἀνακτᾷ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ὑγίειαν του. Ἕνεκα τῆς διαφορᾶς ταύτης τοῦ κλίματος αἱ γνῶμαι ὡς πρὸς τὴν συχνότητα τῶν λευκωματουριῶν ὡς καὶ τῶν ἑλειογενῶν νεφριτίδων διΐστανται, διότι ἄλλοι μὲν τῶν παρατηρητῶν, ὡς ὁ **Rosenstein**, φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἐπήρεια τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως πρὸς παραγωγὴν χρονίων ἀλλοιώσεων τοῦ νεφροῦ ἀνέρχεται εἰς 23 %, ὁ Costa εἰς 15 %, ἐνῷ ἄλλοι ἐξασκοῦντες ὁμοίως τὸ ἐπάγγελμα εἰς ἑλειογενεῖς χώρας, ἀλλὰ μὴ ὑγρὰς καὶ ψυχράς, σπανιώτατα παρετήρησαν ἑλειογενεῖς νεφρίτιδας. Ὁ ἐν Βυρητῷ **De Brun** ἀγόμενος πιθανῶς ἐκ τῆς σκέψεως, ὅτι τὰ ἑλειογενῆ παράσιτα παραμένοντα ἐν τοῖς Μαλπιγιανοῖς σωληναρίοις καὶ παρεμβάλλοντα κώλυμα εἰς τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν νεφρικὴν λειτουργίαν προκαλοῦσι λευκωματουρίαν, ὑποστηρίζει τὴν ὑπόστασιν παροδικῆς λευκωματουρίας ἐκδηλουμένης μετὰ τῶν παροξυσμῶν ὀξείας ἑλομιάνσεως ἢ συμπιπτούσης μετ' ἄλλων ἐκδηλώσεων τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Ἕκαστος πυρετικὸς παροξυσμὸς προξενεῖ, λέγει, αὔξησιν λειτουργικὴν τῶν νεφρῶν καὶ ὑπεραιμίαν τοῦ ὀργάνου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐπὶ παροξυσμῶν τινων ἐντόνων ἀπαντᾷ λευκωματουρία προσλαμβάνουσα τὸν παροξυστικὸν τύπον. Ἐκτὸς τῆς παροδικῆς ταύτης λευκωματουρίας διακρίνουσιν ἔτι καὶ τὴν ἔμμονον λευκωμα-

---

[1] Περὶ ἑλώδους καχεξίας 1898 σελ. 131.

τουρίαν συνοδευομένην ὑπὸ νεφριτικῶν συμπτωμάτων καὶ ἀπορρέουσαν ἐξ ὀξείας ἢ ὑποξείας νεφριτικῆς ἐπεξεργασίας.

Ἡ λευκωματουρία λίαν ἀσταθὴς ὡς πρὸς τὴν ποσότητα καὶ χαρακτηριζομένη, ὡς λέγει ὁ Costa, πρὸ πάντων ὑπὸ τῆς ὀρρίνης ἐξαφανίζεται μὲν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς γαλακτούχου διαίτης, ἀλλ' ἀναφαίνεται εἴτε διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν εἴτε δι' ἑνὸς παροξυσμοῦ πυρετικοῦ. Ἡ καλοήθεια τῆς παθήσεως ἐν ταῖς διαλείπουσι λευκωματουρίαις εἶνε ὁ κανών, ὁ δὲ ἀνὰ σάρκα ὕδρωψ καὶ αἱ οὐραιμικαὶ ἐπιπλοκαὶ εἶνε ἐξαιρετικαί.

Κλινικῶς αἱ ἑλειογενεῖς νεφρίτιδες διακρίνονται εἰς ὀξεῖαν καὶ χρονίαν μορφήν, καὶ ἡ μὲν ὀξεῖα μορφὴ συνοδευομένη ὑπὸ οἰδημάτων, ὕδρωπος ἀνὰ σάρκα, οὐραιμικῶν καὶ καρδιακῶν διαταράξεων, εἶνε σπανιωτέρα, συχνοτέρα δὲ ἡ χρονία μορφή, ἐγκαθισταμένη μετὰ ἐπανειλημμένας προσβολὰς ἀνὰ σάρκα ὕδρωπος.

Νεφροπτωσία. Ἡ ἐκτόπισις τοῦ δεξιοῦ νεφροῦ παρὰ τοῖς πάσχουσιν ἐκ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως δὲν εἶνε ἐξαιρετικὴ ἐπιπλοκή. Τοιαύτην περίπτωσιν παρετηρήσαμεν μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Καλλιοντζῆ ἐπὶ γυναικός τινος φερούσης ἐν ταὐτῷ καὶ διωγκωμένον τὸ ἧπαρ.

Ἕνεκα τῆς ἀμέσου πρὸς τὸν ὑποκείμενον νεφρὸν γειτνιάσεως τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ ὑπεραυξηθέντος βάρους αὐτοῦ τοῦ ἐνεργοῦντος καταθλιπτικῶς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ νεφροῦ ἀνὰ πᾶσαν εἰσπνοήν, ὡς καὶ ἕνεκα ἐλλείψεως ζωτικότητος τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀπαντᾷ ἐνίοτε ἡ νεφροπτωσία ἐπὶ γυναικῶν δ' ἰδίᾳ. Εἰς τὴν πτῶσιν ταύτην συντρέχει κατὰ πολὺ καὶ ἡ πτῶσις τῶν ἄλλων σπλάγχνων, ὡς καὶ προηγουμένως ἀνεφέραμεν. Ἡ πτῶσις τοῦ ἥπατος συνεπάγεται καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ δεξιοῦ νεφροῦ.

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τοῦ γεννητικοῦ συστήματος.

Ὀρχίτιδας ἑλειογενεῖς περιέγραψε πρῶτος ὁ Ἱπποκράτης [1] «Ὁ παρ' Ἀλκιβιάδεω ἐλθών, ἐκ πυρετῶν ὀλίγων πρὸ κρίσιος ὄρχις ἀριστερὸς ᾤδησεν· ἦν δὲ σπλῆνα μέγαν ἔχων· καὶ δὴ τότε ἐκρίθη ὁ πυρετὸς εἰκοσταῖος, κἄπειτα ὑπεχλιαίνετο ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε, καὶ ἔπτυεν ὑπαίθηρον».

Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων μεταξὺ τῶν ποικίλων ἐπιπλοκῶν, ἃς περιέγραψαν ὡς ὀφειλομένας τῇ ἑλονοσίᾳ ὁ Drago (1880), ὁ Girard

---

1 Ἐπιδημιῶν Βον, Τμῆμα Βον, Τόμος 5ος, σελ. 86.

(1882) καὶ ὁ Maurel (1883), ἀνέφερον ἱκανὰς περιπτώσεις ἀποδιδομένας εἰς φλεγμονὰς τῆς ἐπιδιδυμίδος ὡς καὶ τοῦ ὄρχεως, τὰς ὁποίας παρετήρησαν ὁ μὲν Drago καὶ Maurel ἐν Guyane κατὰ τὴν διαδρομὴν διαλειπόντων παροξυσμῶν μεταξὺ στρατιωτῶν τοῦ ἀποβατικοῦ ναυτικοῦ, ὁ δὲ Girard ἐν Παναμᾷ μεταξὺ τῶν αὐτόσε ἐργατῶν.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἡ ἐπιδιδυμὶς διογκοῦται, οἱ ἄρρωστοι αἰτιῶνται διὰ πόνους ἐντετοπισμένους ἢ ἀκτινοβολοῦντας εἰς τοὺς ὄρχεις, ἡ γενικὴ κατάστασις διαταράσσεται, ὁ πυρετὸς σφοδρὸς καὶ συνεχὴς ὑποχωρεῖ τῇ κινίνῃ, ἡ τοπικὴ θεραπεία ἐλαχίστην σημασίαν ἐνασκεῖ, ἡ δὲ ἐξέλιξις τῆς ὀρχίτιδος οὐδεμίαν παράλληλον πορείαν ἔχει πρὸς τὴν τοῦ πυρετοῦ. Ἐπιδιδυμίτιδος προσβολὴν ὡς ἐπιπλοκὴν ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὑπέστημεν καὶ ἡμεῖς κατὰ Ὀκτώβριον 1894, ἣν καὶ περιεγράψαμεν [1]. Ὑποστάντες κατὰ τὴν χρόνον τοῦτον ἔντονον παροξυσμὸν διαλείποντος ἑλειογενοῦς, ᾐσθάνθημεν κατὰ τὴν ἀπόκλισιν τούτου διογκούμενον τὸν δεξιὸν ὄρχιν μετὰ πόνων συνεχῶν μὴ ἀκολουθούντων τὴν διαδρομὴν τοῦ σπερματικοῦ λώρου, οἱ πόνοι οὗτοι ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς πόνους μᾶλλον νευραλγίας τοῦ ὄρχεως, διότι ἦσαν βύθιοι, ὑπόκωφοι, ἐπετείνοντο δὲ ἅμα τῇ ψαύσει αὐτοῦ.

Λήξαντος τοῦ παροξυσμοῦ ἡ κλινικὴ εἰκὼν ἤρξατο βαθμηδὸν ὑποχωροῦσα, ὁ δὲ διαλείπων παροξυσμὸς ἐπαναληφθεὶς μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ὑπετροπίασε χωρὶς νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ συμφόρησις τοῦ ὄρχεως.

Ἐκτὸς ἡμῶν ὁ Κανέλλης [2] ἀνέφερε περίπτωσιν ἑλειογενοῦς ὀρχίτιδος παρατηρηθεῖσαν εἰς ἄρρωστον ἡλικίας 24 ἐτῶν καὶ μὴ πάσχοντα ἐκ βλεννορροίας. Ἡ ὀρχῖτις ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν συνεχοῦς πυρετοῦ, ὅτε ἐνῷ ἡ θερμοκρασία κατῆλθεν εἰς 37°4 ἐπῆλθε νέα ἀνύψωσις αὐτῆς, ὁ δὲ ἀσθενὴς κατελήφθη ὑπὸ πόνων ἐντόνων κατὰ τὸν δεξιὸν ὄρχιν, ὅστις ὑπεδήλου συμπτώματα ὀξείας ὀρχίτιδος καὶ ἐπιδιδυμίτιδος, φύσεως προφανῶς ἑλειογενοῦς. Ἡ ὀρχῖτις διαρκέσασα πέντε ἡμέρας ὑπεχώρησε βαθμηδόν, ἐλαττουμένων τῶν πόνων καὶ τῆς φλεγμονώδους διογκώσεως τοῦ ὄρχεως καὶ τῆς ἐπιδιδυμίδος, τῇ χρήσει κινίνης ἐσωτερικῶς καὶ ἀλοιφῆς ἰχθυελαίου ἐξωτερικῶς.

Ἑλειογενεῖς ὀρχίτιδας ἀναφέρουσιν ὡσαύτως καὶ οἱ Bertholon, Magnani, Schmit, Charvot, Girard, Drago, Calmette, Hubbé,

---

[1] Ἰατρ. Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ Μάϊος 1895 σελ. 596.

[2] Δελτίον Ἰατρ. Ἑταιρ. Ἀθηνῶν Συνεδρ. 10 Ἀπριλ. 1904.

Lassabatie, Helie, Malinas, Coronado, Dentu, Castellan, Pluyette, Quennec, Planté κ.λ. Ὁ *Girard* ἐν Παναμᾷ παρετήρησεν ἐπὶ 350 ἑλομιανθέντων 192 ἀτροφίας τοῦ ἑνὸς ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν ὄρχεων συνεπείᾳ ὀρχιτίδων. Τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι εἶνε πολὺ ὑπερβολικόν, ὁπόταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐπὶ χιλιάδων περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἃς παρετηρήσαμεν, ἅπαξ μόνον εἴδομεν τοιαύτην καὶ οὐχὶ κλασικὴν, ἀλλὰ ὡς συμφόρησιν παροδικὴν τῆς ἐπιδιδυμίδος. Ἄλλως τε, ὡς φρονεῖ καὶ ὁ **Laveran**, δὲν ὀφείλομεν πᾶσαν ὀρχίτιδα ἐκδηλουμένην παρά τινι ἑλομιανθέντι νὰ θεωρῶμεν ὀρχίτιδα ἑλειογενοῦς φύσεως, πλεῖσται ὅσαι ὀρχίτιδες μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων ὡς ἑλωδῶν ἀποδεικνύονται φύσεως ὅλως διαφόρου.

Ὁ **Laveran** δυσπιστῶν εἰς τὰς περιγραφομένας περιπτώσεις ἑλειογενῶν ὀρχιτίδων, ἀναφέρει ὀρχίτιδας ἀναπτυχθείσας ἐπὶ ἀτόμων ἑλονοσούντων, τῶν ὁποίων τὴν φύσιν ἐπιμελῶς ἐρευνήσας διέγνω ὡς ὀφειλομένας εἰς βλεννοῤῥοίας, εἰς παρωτίτιδας, εἰς αὐνανισμόν, καὶ εἰς φυματίωσιν, ὑποστηρίζει δ' ὅτι ὀρχίτιδες τραυματικαί, ῥευματικαί, ὑστερικαί, καὶ ἐκ νηματιάσεως δύνανται νὰ συγχυσθῶσι πρὸς ἑλειογενεῖς ὀρχίτιδας, καὶ ἀναφέρει περιπτώσεις ὀρχίτιδος ἐκ νηματιάσεως περιγραφείσας ὡς ἑλειογενεῖς. «Δὲν ἀρνοῦμαι, λέγει, ἀπολύτως τὴν ὕπαρξιν τῆς ἑλειογενοῦς ὀρχίτιδος, ὀφείλω ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι δὲν συνήντησα τὴν ἐπιπλοκὴν ταύτην καὶ νὰ ὑπομνήσω τὰς συνηθεστέρας αἰτίας τῆς ἀπάτης».

Ἐκτὸς τῶν ἑλειογενῶν ὀρχιτίδων ὁ *Fayrer* ἀναφέρει ὅτι ἐν Ἰνδίαις παρετήρησε τὴν **ὑδροκήλην** νὰ ἐπιπλέκῃ τὴν ἑλονοσίαν, ὁ *Coe* τῆς Νέας Ὑόρκης[1] **ᾠοθηκαλγίαν**, ὁ *Gaillard Thomas* **δυσμηνόῤῥοιαν**, ἣν ὁ *Delioux de Savignac* συμβουλεύει νὰ θεραπεύωμεν διὰ κινίνης.

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος.

Κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ὀξείας ὡς καὶ τῆς χρονίας ἑλονοσίας τὸ πεπτικὸν σύστημα ἐπηρεάζεται κατ' ἐξοχήν, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως τῶν γαστρικῶν ὑγρῶν, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ποιοτικῆς ἀλλοιώσεως αὐτῶν. Ἕνεκα λοιπὸν τῶν αἰτίων τούτων οὐ μόνον ὁ στόμαχος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐντερικὸς σωλὴν πάσχει, ἐντεῦθεν δὲ δίψα, ἀνορεξία, διαστροφὴ ὀρέ-

---

[1] Sem. Médic. 1891 σελ. 82.

ξεως, δυσκοιλιότης, δυσπεψία, διάρροια, ἔμετοι κ.λ. συνήθεις δῆλον ὅτι τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος συνέπειαι τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως.

Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω, προκειμένου περὶ ἐμέτων ἐπανειλημμένων, δυσπεψίας ἐντόνου, γαστραλγίας, γαστρορραγίας, διαρροίας, δυσεντεροειδοῦς κατάρρου κ.λ. Αἱ παθολογικαὶ καταστάσεις αὗται ἐπιπλέκουσαι ἀνωμάλως τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλονοσίας, ἀνάγονται πλέον εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ἐπιπλοκῶν, καὶ ὡς τοιαύτας ἑκάστην τούτων θέλομεν ἐξετάσει ἰδιαιτέρως.

Ἔμετος. Συνήθως ὁ ἔμετος ἀπαντᾷ κατὰ τὴν εἰσβολὴν διαλείποντος παροξυσμοῦ ἢ καὶ συνεχοῦς, ὁπόταν ὅμως οὗτος ἐπαναλαμβάνηται κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ ἢ καθίσταται κενὸς, ἐντεῦθεν δὲ ἀγωνιώδης, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἔμετος διαφεύγει τὰ ὅρια τοῦ κανονικοῦ συμπτώματος καὶ ἐπέχει πλέον θέσιν σοβαρᾶς ἐπιπλοκῆς. Ὡς τοιαύτη δὲ θεωρητέα καὶ ὁπόταν εἶνε ἄφθονος, χολώδης, ὁπότε εἶνε καὶ λίαν ἐξαντλητικός.

Εἶνε δὲ ἡ ἐπιπλοκὴ αὕτη μία τῶν συνηθεστέρων τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, καὶ ἀπαντᾷ μᾶλλον κατὰ τὰς πρωτογενεῖς καὶ τὰς ἐντόνους ἑλειογενεῖς λοιμώξεις, ὡς καὶ κατὰ τὰς διαδρομὴν τῶν συνεχῶν ἢ ὑφεσίμων πυρετῶν ἐν ἐπιδημίαις.

Καὶ προσβάλλεται ἐκ τῆς ἐπιπλοκῆς ταύτης κατὰ τὰς ἐπιδημίας τὸ $^1/_3$ περίπου ἐκ τῶν ἑλονοσούντων, κατὰ διάφορον δ' ἕκαστος βαθμόν.

Δυσπεψία. Ἐκ τῆς ἐπιπλοκῆς ταύτης προσβάλλονται συνήθως οἱ πάσχοντες ἐκ χρονίας ἑλειογενοῦς καχεξίας, ταύτην δὲ συνηθέστατα συνοδεύει ἡ δυσπεψία ἀποτελοῦσα οὑτωσὶν ἓν τῶν χαρακτηριστικῶν ταύτης συμπτωμάτων. Ἡ δυσπεψία ἐνίοτε ἀπαντᾷ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους παροξυσμοὺς τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἀντιπαρερχομένη ἢ μετριάζουσα κατὰ τοὺς μεθεπομένους. Οὐχ ἧττον ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῆς δυσπεψίας προσβαλλομένη μορφὴ τῆς ἑλονοσίας εἶνε ἡ ἑλειογενὴς καχεξία, κατὰ ταύτην δ' ἀπαντῶσι καὶ πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῶν δυσπεψιῶν. Ὡς δὲ κατὰ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν ἀκολουθεῖ ἡ δυσπεψία, οὕτω κατὰ τοὺς συνεχεῖς καὶ ὑφεσίμους ἑλειογενεῖς πυρετοὺς ἀπαντᾷ ὁ γαστρικισμός.

Γαστραλγία. Τὰς πεπτικὰς διαταραχὰς ἀκολουθεῖ ἐνίοτε καὶ πόνος κατὰ τὴν στομαχικὴν χώραν ἐξικνούμενος ἔστιν ὅτε καὶ μέχρις ἀληθοῦς γαστραλγίας, ἡ ἔντασις δὲ τοῦ συμπτώματος τούτου κατὰ τὴν

διαδρομὴν διαλείποντος ἐξαίρεται τοσοῦτον, ὥστε καλύπτει τὴν λοιπὴν συμπτωματολογίαν, ὡς ἐκ τῆς βαρύτητος δὲ καὶ τῆς σφοδρότητός του προσδίδει τὴν ἰδέαν κακοήθους πυροξυσμοῦ.

Καὶ ὄντως κατὰ τὴν πορείαν ἁπλῶν διαλειπόντων παροξυσμῶν οὐχὶ σπανίως παρατηροῦμεν ἐλαφρὰς γαστραλγικὰς ὀδύνας, σπανιώτερον δ' ὅμως ἡ δριμύτης τοῦ πόνου εἶνε τοιαύτη, τὸ αἴσθημα τοῦ ἐπωδύνου καύσου ἢ τῆς περισφίγξεως εἶνε τοσοῦτον ἔντονον, ὥστε εὐλόγως ἀποκλίνει τις εἰς χαρακτηρισμὸν κακοήθους παροξυσμοῦ. Καὶ ἐν τούτοις ὁ παροξυσμὸς οὗτος, ὡς ἀντελήφθημεν ἐξ ἰδίας προσωπικῆς πείρας, καὶ ὡς ὁ Maillot μαρτυρεῖ, οὐδέποτε ἀπολήγει εἰς θάνατον, ἀντιθέτως τῇ γνώμῃ τῶν Haspel καὶ Colin φρονούντων, ὅτι ὁ γαστραλγικὸς εἶνε ἡ ἐπικινδυνωδεστέρα μορφὴ τῶν κακοήθων ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ὀφείλεται δ' ἡ μορφὴ αὕτη οὐχὶ βεβαίως εἰς ἰδιάζουσάν τινα αἰτίαν ἀπορρέουσαν ἐκ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εἴδους τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀλλ' ὀφείλεται ἁπλῶς εἰς προπάθειαν τοῦ στομάχου, ὡς τοὐλάχιστον ἐξηγάγομεν ἡμεῖς τοῦτο ἐξ ὅσων περιπτώσεων ἔτυχε νὰ συναντήσωμεν καὶ σπουδάσωμεν ταύτας.

Ὁ Laveran περιγράφων κλινικῶς τὴν εἰκόνα τοῦ γαστραλγικοῦ πυρετοῦ λέγει ὅτι ὁ ἄρρωστος αἰσθάνεται κατὰ τὸ ἐπιγάστριον ἀφόρητον αἴσθημα ἐπωδύνου καύσου ἢ περισφίγξεως· τὸ πρόσωπον ἐκφράζει τὴν ἀγωνίαν, ὁ ἀσθενὴς συνεσπειρωμένος περὶ ἑαυτὸν παραπονεῖται διαρκῶς ῥιπταζόμενος ἐν τῇ κλίνῃ, ἐνῷ πολλάκις καταλαμβάνεται ὑπὸ ἐμέτων, μετὰ χρόνον δὲ ποικίλλοντα κατὰ τὰς περιπτώσεις οἱ πόνοι καταπραΰνονται, ὁ δὲ παροξυσμὸς ἀπολήγει δι' ἀφθόνων ἱδρώτων.

Γαστρορραγία. Ἐπιπλοκὴ ἀξία λόγου ἔτι εἶνε ἡ γαστρορραγία, συνοδευομένη ὑπὸ ἐμέτων αἱματηρῶν, σπανίως μὲν ἀπαντῶσα, καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἱκανὰ διελάβομεν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ.

Διάρροια. Ἡ διάρροια καταλεκτέα μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν συνηθεστέρων ἐπιπλοκῶν τῆς ἑλονοσίας, παρακολουθοῦσα ἔτι ἀνεξαρτήτως τῆς ἡλικίας καὶ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτῆς στάδια. Καὶ ἐπιπλέκονται μὲν τῇ ἑλονοσίᾳ πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῶν διαρροιῶν, συχνῶς δὲ καὶ ἡ δυσεντεροειδής, προσλαμβάνουσα ἔστιν ὅτε χαρακτῆρα ἀπειλητικὸν καὶ ὑπενδυομένη τύπον κακοηθείας, ἐξ οὗ καὶ προέκυψεν ὁ κακοήθης δυσεντερικός, περὶ οὗ κατωτέρω.

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος.

Ἡ ἑλονοσία λοίμωξις προσβάλλουσα ὁλόκληρον τὸν ὀργανισμὸν δυναμένη νὰ ἐντοπισθῇ εἰς πάντα τὰ ὄργανα, τὰ σπλάγχνα καὶ τὰ συστήματα εἴτε ἀμέσως διὰ τῶν ἑλοπλασμωδίων καὶ τῆς ἐντεῦθεν μελαγχρωστικῆς, εἴτε ἐμμέσως διὰ τῶν τοξινῶν, καὶ προκαλοῦσα ποικίλας ὀργανικὰς ἀλλοιώσεις πλέον ἢ ἧττον ἐντόνους, ἐπηρεάζει, ὡς εἰκός, καὶ τὸ ἀναπνευστικὸν σύστημα προκαλοῦσα διαταραχάς τινας, ἰδίᾳ ἐκ μέρους τῶν πνευμόνων.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπαναλαμβάνεται ἀκριβῶς ὅ,τι παρατηροῦμεν ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐξανθηματικῶν λοιμώξεων· δὲν εἶνε βεβαίως τὸ ἑλοπαράσιτον τὸ προκαλοῦν τὰς βρογχίτιδας καὶ τὴν πνευμονίαν ἢ πλευρίτιδα οὐδὲ τὸ ἆσθμα ἢ τὴν βρογχοπνευμονίαν, αἱ παθολογικαὶ καταστάσεις αὗται εἶνε ἐπιπλοκαὶ ὀφειλόμεναι ἀσφαλῶς εἰς μολύνσεις δευτερογενεῖς ἐξαρτωμένας ἀπὸ εἰδικῶν μικροοργανισμῶν, ὡς λ.χ. ἀπὸ τοῦ πνευμονοκόκκου ἢ καὶ ἀπὸ ἁπλῶν τινων σαπροφύτων. Τὸ ἑλοπαράσιτον ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταύταις χρησιμεύει ἐμμέσως μόνον, ὅπως ὑπεγείρῃ τὴν ζωτικότητα τῶν εἰδικῶν παραγόντων, προσδίδων τούτοις διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν χημισμῶν, διὰ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ ἐδάφους, τοξικότητα ἱκανὴν νὰ προκαλέσῃ τὰς ἐπιγενεῖς ταύτας λοιμώξεις.

Τῇ ἀληθείᾳ εἶνε γεγονός, ὅπερ πλὴν ἡμῶν καὶ ἄλλοι πολλοὶ παρετήρησαν, ὅτι εἰς τοὺς πάσχοντας χρόνιον βρογχικὸν κατάρρουν, οἱ παροξυσμοὶ ἐντόνων διαλειπόντων πυρετῶν συνοδευομένων μετὰ ῥίγους ἰσχυροῦ καὶ ὑπερπυρεξίας, ἀναρριπίζουσι τοῦτον, ὡς τὸν ὑπὸ τέφραν σπινθῆρα ἡ πνοὴ τοῦ ἀνέμου, λαμβάνοντα δὲ τὸν τύπον ὀξέος βρογχικοῦ κατάρρου.

Βήξ. Ἐνίοτε κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐντόνου τινὸς παροξυσμοῦ διαλείποντος πυρετοῦ ἀπαντᾷ ἐνίοτε ἐπί τινων βήξ, χωρὶς οὐδεμία προπάθεια τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος νὰ ὑφίσταται. Τοῦτο εἶνε ἀποτέλεσμα ἐρεθισμοῦ νευρικοῦ ἢ μᾶλλον ὑπεραιμίας τῆς βρογχικῆς ἐπιφανείας, ἕνεκα τῆς ὁποίας προκαλεῖται βήξ, λαμβάνων ἐνίοτε τύπον σπασμωδικὸν ἄνευ συνυπάρξεως ἐκ μέρους τῶν πνευμόνων ἀλλοιώσεώς τινος. Εἶνε δὲ συχνὸς ὁ βὴξ ἐπὶ τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας, λέγει ὁ Βιτσαρᾶς [1]. «Βὴξ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ξηρὸς καὶ ἄνευ ἀποχρέμψεως, βὴξ ὅστις

[1] Loc. cit. σελ. 43.

πολλάκις παρουσιάζεται ἐν εἴδει παροξυσμῶν ἰσχυροτάτων και ὀχληροτάτων, ταλαιπωρούντων εἰς ἄκρον τὸν ἄρρωστον καὶ ἀφαιρούντων τὸν ὕπνον τῆς νυκτός».

Ἡ ἔξαρσις τῶν βηχικῶν τούτων παροξυσμῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τὴν διαδρομὴν διαλειπόντων παροξυσμῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἄνευ σαφοῦς τινος πυρετικῆς κινήσεως, ἔδωκε τὴν ἀφετηρίαν, ὅπως πάντα περιοδικὸν βῆχα, ἀνεξάρτητον βεβαίως τῆς ἑλομιάνσεως, καταλογίζωσιν ὡς ἐκ τῆς διαγνωστικῆς ἀδυναμίας εἰς τὴν λαθραίαν ἑλειογενῆ λοίμωξιν. Τοιαύτας περιπτώσεις λανθανούσης ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὑπὸ τύπον βηχός, ἀνευρίσκομεν ἐγκατεσπαρμένας εἰς τὰ διάφορα ἰατρικὰ περιοδικά, ἀποδιδομένας δὲ τῇ ἑλονοσίᾳ, ὡς θεραπευθείσας δῆθεν μετὰ χρῆσιν κινίνης, ὡς νὰ ἀπεκλείετο ἡ ἰδέα ὑπάρξεως καὶ νευρικοῦ βηχός, βηχὸς δῆλον ὅτι ὀφειλομένου εἰς νεύρωσιν τοῦ ἀνωτέρου λαρυγγαίου ἢ εἰς ἐρεθισμὸν τοῦ νωτιαίου κέντρου ἢ εἰς ἐρεθισμὸν τῶν ἀκροτελευτίων ἡπατικῶν νηματίων τοῦ πλάνητος νεύρου. Εἰς τὰς παθολογικὰς ταύτας καταστάσεις ἡ κινίνη ἐνεργεῖ ὄντως ἀποτελεσματικῶς καὶ λίαν δραστηρίως.

Βρογχῖτις. Πρῶτοι, οἵτινες ὑπεστήριξαν τὴν ὑπόστασιν ἑλειογενῶν βρογχιτίδων, φέρονται ὁ Broussais καὶ ἰδίᾳ ὁ Laënnec, περιπτώσεις δὲ βρογχίτιδος ἑλειογενοῦς ἀναφέρουσιν ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Σ. Χωματιανός[1] καὶ Τριανταφυλλίδης[2]. Τὰς ἑλειογενεῖς ταύτας βρογχίτιδας ὁ μὲν Jaccoud ἀποδίδει εἰς παράπλευρον συμφόρησιν, ὁ Χωματιανὸς εἰς διατάραξιν ἀγγειοκινητικὴν καὶ ἐκκριτικήν, ὁ δὲ Τριανταφυλλίδης εἰς τὴν ἑλειογενῆ διάθεσιν.

Τὰς ὑπὸ τύπον διαλείποντος βρογχίτιδας ἐσπουδάσαμεν καὶ περιεγράψαμεν ἄλλοτε[3], φρονοῦμεν δ' ἀδιστάκτως, ὅτι πολλὴ μεγάλη πλάνη χωρεῖ καὶ πολλὴν τὴν μερίδα μεταξὺ τῶν ἑλειογενῶν τούτων βρογχιτίδων ἔχει ἡ Γρίππη, συχνότατα ἐξελισσομένη κλινικῶς ὑπὸ τύπον διαλείποντα καὶ ἀπεικονίζουσα τυπικωτάτην εἰκόνα διαλείποντος ἑλειογενοῦς παροξυσμοῦ μετὰ τῶν κλασικῶν αὐτοῦ σταδίων καὶ συνοδευομένη μετὰ βρογχικοῦ κατάρρου ἄλλοτε ἄλλου τὴν ἔντασιν. Ἄλλως τε ἀνεξαρτήτως τῆς Γρίππης πολλὰς βρογχίτιδας ὑπὸ μορφὴν διαλείποντος

---

1 Ἰατρικὴ Ἐπιθεώρ. Στρατοῦ. Τόμ. Ζ'. Δβριος 1895, σελ. 299.
2 La Grèce Médicale—Phoustanos. No 6, année 1899.
3 Γαληνὸς ἀριθ. 39 8βριος 1895.

πυρετοῦ παρατηροῦμεν κατά τε τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον συνεπείᾳ τῶν ἀποτόμων ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν· οὐδὲν δὲ κωλύει βρογχικοὶ κατάρροι νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἀνεξαρτήτως καὶ ἐπὶ ἑλονοσούντων ὀργανισμῶν παρεχόντων ἥσσονα ἀντοχὴν καὶ ἔδαφος προδιατεθειμένον. Οὐχ ἧττον ἕνεκα δυσχεροῦς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος ἐν τοῖς πνεύμοσιν, ἕνεκα τῆς ἀτελοῦς καὶ νωθρᾶς κυκλοφορίας ἐν αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἀνίσου διανομῆς τοῦ αἵματος, ἰδίᾳ πρὸς τὰς βάσεις τῶν πνευμόνων, συνεπείᾳ συμπιέσεως αὐτῶν ἐκ τῶν πρὸς τὰ ἄνω διωγκωμένων ὑποχονδρίων σπλάγχνων, δύναται παρὰ τοῖς πάσχουσιν ἐξ ἑλειογενοῦς καχεξίας, κατόπιν τῆς ὑφισταμένης ἀνατομικῆς διατάξεως τῶν βρογχοπνευμονικῶν φλεβῶν, νὰ προκληθῇ ἔστιν ὅτε ὑπεραιμία τῶν βρόγχων μετὰ ἐξιδρώματος καὶ μικροβιακῆς ἐπακολούθου ἀναπτύξεως καὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν τέως ἀβλαβῶς ἐκεῖ κατασκηνούντων μικροβίων.

Ἡ βρογχῖτις ὅμως αὕτη εἶνε ἐπιγενής, εἶνε βρογχῖτις μηδαμῶς ἐξαρτωμένη ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἑλοπαρασίτου, εἶνε βρογχῖτις δευτεροπαθὴς καὶ ὡς τοιαύτας ἐννοοῦμεν ἡμεῖς τὰς καλουμένας ἑλειογενεῖς δῆθεν βρογχίτιδας.

Ἆσθμα. *Ὡς πρὸς τὴν ἀσθματικὴν βρογχίτιδα, περὶ τῆς παθογενείας τῆς ὁποίας ποικίλαι εἰσὶν αἱ θεωρίαι, ποικίλα δὲ καὶ τὰ παραγωγὰ αἴτια, θεωροῦμεν ταύτην ὡς νεύρωσιν καθαράν, ὡς νεύρωσιν τοῦ προμήκους μυελοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας δύναται ἐνίοτε νὰ ἐνασκῇ ἐπήρειάν τινα ἡ χρῆσις τῆς κινίνης, ἐπὶ τῆς θεραπευτικῆς ἰδιότητος τῆς ὁποίας ἐστηρίχθησαν πάντες περίπου οἱ ἀποδίδοντες ταύτην εἰς τὴν λαθραίαν ἑλειογενῆ λοίμωξιν.*

Πλευρίτιδες. *Σχετικῶς πρὸς τὰς φλεγμονὰς τοῦ ὑπεζωκότος, ἡμεῖς κατὰ συγκυρίαν ἴσως δὲν παρετηρήσαμεν τοιαύτας, πιθανῶς διότι ἡ ἐπιπλοκὴ αὕτη θεωρεῖται, ὡς φρονεῖ καὶ ὁ Laveran, σπανία, καίτοι ὁ Raymond*[1] *θεωρεῖ ταύτην συχνήν, ὑποθέτων μάλιστα, ὅτι οἱ πόνοι, οἵτινες ὑφίστανται συχνῶς παρὰ τοῖς ἑλονοσοῦσι κατὰ τὸ ὕψος τοῦ ἀριστεροῦ ὑποχονδρίου, ὀφείλονται εἰς πλευρίτιδας τῆς βάσεως. Ὁ Βιτσαρᾶς*[2] *ὡσαύτως θεωρεῖ ὡς συχνοτάτην τὴν ἀριστερὰν ξηρὰν πλευρίτιδα,*

---

[1] Pleuresie de la base gauche chez les paludeenes à grosse rate. Montpellier 1895.

[2] Loc. cit. σελ. 60.

ἀποδίδει δὲ τὴν φλεγμονὴν τοῦ ὑπεζωκότος κατ' ἐπινέμησιν ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος τὸν ὑπερτροφικὸν σπλῆνα περιτοναίου «ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ σπλὴν ἐξογκούμενος ἀνέρχεται ὑψηλὰ ὑπὸ τὰς πλευρὰς καὶ πιέζει ἴσως πρὸς ἑαυτὸν τὰ δύο φύλλα τοῦ ὑπεζωκότος τὰ ἐπενδύοντα τὸ διάφραγμα καὶ τὰς ἀντιστοίχους πλευρὰς κατὰ τὴν γωνίαν αὐτῶν, ἐξ οὗ τριβὴ συνεχὴς τῶν φύλλων πρὸς ἄλληλα καὶ φλόγωσις».

Πνευμονίαι. Ὑπὸ τὸν ὅρον κίρρωσις ἑλειογενὴς δὲν ὑπάγονται μόνον τὰ ὑποχόνδρια σπλάγχνα ἧπαρ καὶ σπλήν, ἅτινα εἶνε καὶ τὰ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν σφαῖραν ταύτης ὑπαγόμενα, οὐδὲ οἱ νεφροὶ οἱ πολλῷ σπανιώτερον προσβαλλόμενοι, ἀλλὰ κιρρωτικοὶ καθίστανται καὶ οἱ πνεύμονες ἔτι, ἀφοῦ προηγουμένως καταστῶσιν ἡ ἕδρα ἐπανειλημμένων ὑπεραιμιῶν.

Ὁ Ἱπποκράτης ἔκπαλαι παρετήρησε τὴν συχνότητα τῶν πνευμονιῶν ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς χώρας, ἀναφέρει δ' ὅτι συχνῶς οἱ ἀσθενεῖς οἱ προσβεβλημένοι ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐν μέσῳ τοῦ παροξυσμοῦ των καταλαμβάνονται ὑπὸ βηχὸς καὶ δυσπνοίας. Ὁ *Torti*, ὁ *Morton*, ὁ *Broussais*, ὁ *Laënnec*, ὁ *Maillot*, ὁ *Alibert*, ὁ *Grisolle*, ὁ *Dutrouleau*, ὁ *Trousseau* κ.λ. παρετήρησαν, ὅτι πνευμονίαι τινὲς ἐξειλίσσοντο ὑπὸ τὴν αὐτὴν εἰδικὴν ἐπήρειαν, ὑφ' οἵαν καὶ οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί, διέκρινον δὲ τὰς παθολογικὰς ταύτας καταστάσεις ὑπὸ τοὺς ἑξῆς τρεῖς τύπους, ὡς διαλείπουσαν ἑλειογενῆ πνευμονίαν, ὡς ὑφέσιμον πνευμονικὸν πυρετὸν καὶ ὡς κακοήθη πνευμονικὸν πυρετόν. Τινὲς δὲ τῶν παρατηρητῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ *Jaccoud*, ἐδέχθησαν τὸν κακοήθη πνευμονικὸν ὡς ὀφειλόμενον εἰς διαλείπουσαν συμφόρησιν πνευμονικήν.

Ὅτι οἱ πνεύμονες εἶνε ἕδρα ἐπανειλημμένων ὑπεραιμιῶν ὡς καὶ συχνῶν φλεγμονῶν, ὑπὸ τύπον δ' ὀξὺν οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ χρόνιον τοῦτο εἶνε ἀναμφήριστον, ὡς εἶνε ὡσαύτως ἀναμφισβήτητον, ὅτι κατὰ τὴν διαδρομὴν ἑλειογενῶν πυρετῶν δύναται νὰ ἐπιπλακῇ καὶ γνησία πνευμονία. Ἀπαντῶσι δὲ αἱ ἁπλαῖ ὑπεραιμίαι ὡς καὶ αἱ φλεγμοναὶ τοῦ πνευμονικοῦ παρεγχύματος ἐξ ἴσου, σπανιώτερον δὲ αἱ πνευμονικαὶ κιρρώσεις, αἵτινες καὶ παρατηροῦνται ἐπὶ ἑλοκαχεκτῶν.

Ὁ *Crespin* [1] διακρίνει δύο ἤδη πνευμονιῶν ἐν τῇ ἑλονοσίᾳ, τὴν μὲν ἐξελισσομένην ταὐτοχρόνως τῇ προσβολῇ τῆς ἑλονοσίας, ἀληθῆ τοῦτ' ἔστι πνευμονίαν ἀνάλογον πρὸς τὸν κακοήθη πνευμονικὸν πυ-

---

[1] Crespin. Precis du Paludisme 1905 p. 158.

ρετὸν καὶ τὴν ἑτέραν ἐξελισσομένην μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῆς ἑλονοσίας. Κατὰ τὴν πρώτην μορφὴν συμμίγνυνται τὰ συμπτώματα τῆς ἑλονοσίας πρὸς τὰ τῆς πνευμονίας, καθ' ἣν δὲ στιγμὴν τὰ τῆς πνευμονίας συμπτώματα ἀποκλίνουσιν, ῥῖγος εἰσβάλλει ἀποτόμως, τὸ θερμόμετρον ἀνυψοῦται ἐπὶ ὥρας τινάς, λύεται δ' ὁ παροξυσμὸς δι' ἱδρῶτος.

Κατὰ τὴν πνευμονίαν τὴν μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῆς ἑλονοσίας οὐδὲν συνδέει ταύτην μετὰ τῆς ἑλονοσίας, παροξυσμοὶ πυρετικοὶ ἀπότομοι δὲν παρατηροῦνται, ὡς οὐδὲ ἑλοπαράσιτα, ἡ δὲ πνευμονία μόνον δεσμὸν μετὰ τῆς ἑλονοσίας ἔχει, ὅτι ἐξελίσσεται ἐπὶ ἐδάφους ἑλειογενοῦς.

Ἡμεῖς διακρίνομεν τὰς ἀπὸ τοῦ πνευμονικοῦ συστήματος ἐπιπλοκὰς εἰς ὑπεραιμίας ἁπλᾶς καὶ εἰς πνευμονίας ὀξείας καὶ χρονίας.

Ὀξεῖα πνευμονία. Ἡ ὀξεῖα πνευμονία ἀπαντᾷ οὐ μόνον μεταξὺ τῶν ἐξησθενημένων, τῶν ἀναιμικῶν, τῶν ὑποστάντων ἐπανειλημμένους παροξυσμούς, ἀλλ' ἀναπτύσσεται ἔτι καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν ὀξείας ἑλονοσίας. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν εὐρώστων τῶν ἀπὸ μικροῦ χρόνου ἐξ ἑλονοσίας προσβεβλημένων ἡ νόσος ἐξελίσσεται μετὰ τῆς αὐτῆς κλινικῆς εἰκόνος, ὑφ' οἵας καὶ ἡ γνησία πνευμονία, ἐπὶ δὲ τῶν ἑλοκαχεκτῶν ἄρχεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ συμπτωμάτων βρογχικοῦ κατάρρου, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐπινεμομένων τῶν πνευμονικῶν κυψελίδων.

Ὁ Θεοφανίδης [1] περιγράφων τὰς ὑμενογόνους πνευμονίας τὰς ἀναφαινομένας εἰς διατελοῦντας ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας, ὡς αἰτιολογίαν μὲν τῆς νόσου δέχεται τὴν ψῦξιν ὡς καὶ τὴν ἀτονίαν, εἰς ἣν περιῆλθεν ὁ ὀργανισμὸς ἐκ τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως, ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν δὲ τῶν σταδίων ταύτης ὁρίζει χρονικὸν διάστημα ἀπὸ 2—4 ἑβδομάδων. Ἡ ἔκβασις τῆς νόσου εἰς μὲν τοὺς ἑλοκαχέκτας τοὺς περιελθόντας εἰς τὸν τύπον τῆς βαρείας, τῆς ἐκφυλιστικῆς καχεξίας, εἶνε σχεδὸν πάντοτε μοιραία, ἐνῷ ἐκ τῶν πασχόντων τὴν ἠπίαν καχεξίαν ἀπόλλυται τὸ $^1/_3$ μόνον μεταξὺ τῶν προσβαλλομένων.

Χρονία πνευμονία. Ἡ χρονία πνευμονία ἀπαντᾷ συνήθως μεταξὺ τῶν ἑλοκαχεκτῶν καὶ δὲν εἶνε σπανία, ἐξελίσσεται δὲ βραδέως καὶ παρέχει κλινικὴν εἰκόνα ὁμοίαν περίπου τῇ πνευμονικῇ φυματιώσει. Αἱ αἱμοπτύσεις καὶ ὁ ἑκτικὸς πυρετὸς προσδίδουσι τὴν εἰκόνα

---

[1] Πρακτικὰ Ε' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1906 σελ. 447.

πνευμονικῆς φυματιώσεως, αἱ δὲ ἀνευρύνσεις τῶν βρόγχων τὸν κλινικὸν τύπον σπηλαίων φυματικῶν. Τοιαύτας χρονίας διαμέσους πνευμονίας, ἃς περιέγραψαν οἱ *Heschl*, *Lancereaux*, *Grasset*, *De Brun*, *Crespin* καὶ *Mailfert*, προσδιδούσας δὲ τὴν εἰκόνα φθίσεως πνευμονικῆς παρετηρήσαμεν[1] καὶ ἐν Ἀκαρνανίᾳ ὡς καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ ἐπὶ πασχόντων ἐκ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Αἱ πνευμονίαι δ' αὗται κατὰ τὸν *De Brun* ἐντοπιζόμεναι ὡς τὰ πολλὰ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν πνευμόνων ἔχουσι πλήρη τὴν εἰκόνα πνευμονικῆς φυματιώσεως, ἐξ ἧς καὶ μόνον διαγιγνώσκεται διὰ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τῶν πτυέλων.

Ἐπὶ τῶν πνευμονικῶν τούτων ἐπιπλοκῶν, ἤτοι τῶν πνευμονικῶν ὑπεραιμιῶν, τῶν ὀξειῶν ὡς καὶ τῶν χρονίων πνευμονιῶν, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, οὐδέποτε ἀνεύρομεν τὰ ἑλοπαράσιτα, καίτοι ἐπιμελῶς ζητηθέντα, ἀνευρίσκομεν δ' ὅμως θετικῶς κατὰ τὰς πνευμονίας τάς τε ὀξείας καὶ χρονίας τὸν πνευμονόκοκκον ἐν τοῖς πτυέλοις. Εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα μεθ' ἡμῶν κατέληξαν ὁ *Laveran*, ὁ *Bacceli*, ὁ *Bignami*, ὁ *Guarnieri* καὶ ὁ *Ascoli*.

Ὑπόστροφος πνευμονία. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1907 ἐν Μαραθῶνι ἐπὶ χωρικοῦ τινος ἡλικίας 40 ἐτῶν πάσχοντος ἀνὰ πᾶν θεροφθινόπωρον ἑλειογενεῖς πυρετούς, ἀπολήξαντας εἰς καχεξίαν, παρετηρήσαμεν ἀναπτυχθεῖσαν μετά τινας παροξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν ὀξεῖαν πνευμονίαν ἐπαναληφθεῖσαν ἑξάκις ἐν διαστήματι τεσσάρων περίπου μηνῶν, ἑκάστης περιόδου πνευμονικῆς φλεγμονῆς διαρκούσης ἀπὸ 2—3 ἑβδομάδων, μετὰ ἀναπτύξεως ἐν τῷ μεταξὺ ἠπίων πνευμονικῶν ὑπεραιμιῶν. Κατὰ τὰς πνευμονίας ταύτας ὁ πυρετὸς ἐκυμαίνετο μεταξὺ 40°—40°5, ἐνῷ δὲ ὁ πυρετὸς ἐξηκολούθει ἄπτωτος ἀπὸ 5—7 καὶ 9 ἡμερῶν, ἡ λύσις τῆς φλεγμονῆς παρετείνετο ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα κυμαινόμενον μεταξὺ 15—21 ἡμερῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον ἠκούετο τό τε φύσημα καὶ οἱ τρίζοντες.

Βρογχοπνευμονίαι. Οἱ *Crespin* καὶ *Mailfert*[2] ἰσχυρίζονται ὅτι κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλονοσίας παρετήρησαν ἐν Ἀλγερίᾳ συχνῶς ὀξείας βρογχοπνευμονικὰς ἐπιπλοκάς, ἐξετάσαντες δὲ 120 ἑλονοσοῦντας κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1900 παρετήρησαν ἐπὶ 105 περιπτώσεων ἐκδηλώσεις βρογχοπνευμονικὰς πλέον ἢ ἧττον ἐντόνους.

---

[1] Γαληνὸς ἀριθ. 43 8βριος 1893.
[2] Crespin. Précis du paludisme 105 p. 158.

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος.

Ἡ ἐπήρεια τῆς ἑλονοσίας ἐπὶ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος εἶνε ἀναμφισβήτητος, προκαλοῦσα λειτουργικὰς διαταραχὰς καὶ ὀργανικὰς βλάβας τῶν αἱμοφόρων ἀγγείων καὶ τῆς καρδίας. Ἔδαφος δὲ πρὸς σπουδὴν τῆς σχέσεως τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως πρὸς τὸ κυκλοφορικὸν σύστημα παρέχει ἰδίᾳ ἡ χρονία ἑλειογενὴς λοίμωξις, καθ᾽ ὅσον σπανιώτατα ἢ σχεδὸν οὐδέποτε δίδεται ἡ εὐκαιρία ἐπὶ ὀξείας ἑλονοσίας νὰ σπουδασθῇ ἀνατομοπαθολογικῶς ἡ ἐπήρεια ταύτης.

Προκαλοῦνται δ᾽ αἱ λειτουργικαὶ διαταραχαί, τὸ μὲν ἐκ τῶν ἑλοπαρασίτων ὡς μηχανικῶν αἰτίων, τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ τούτων τοξινῶν ἐπιδρωσῶν ἀμέσως ἢ καὶ ἐμμέσως ἐπὶ τῆς καρδίας, τῶν γαγγλίων ἢ τῶν νευρικῶν κέντρων.

Ὁ Τριανταφυλλίδης ἐν Βατοὺμ τῆς Ρωσσίας μεταξὺ 12000 ἑλονοσούντων παρετήρησε 67 περιπτώσεις καρδιοπαθειῶν προκληθεισῶν ὑπὸ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως καὶ διακρίνει ταύτας εἰς καρδιοπαθείας ἀρχῆς ἑλειογενοῦς καὶ εἰς καρδιοπαθείας φύσεως ἑλειογενοῦς. Αἱ πρῶται παρουσιάζονται εἴτε ὡς ἐπιπλοκαὶ τῆς ἑλονοσίας εἴτε ὡς λείψανα προηγηθείσης ἑλειογενοῦς καρδιοπαθείας, αἱ δεύτεραι ὀφείλονται ἀμέσως εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑλῶδες μίασμα, καταπολεμούμεναι ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς.

Ἐνδοκαρδῖτις. *Κατὰ τὴν πορείαν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν κυριωτέρα τῶν ἐπιπλοκῶν ἀποτελοῦσα θέμα πρὸς συζήτησιν εἶνε ἡ φλεγμονὴ τοῦ ἐνδοκαρδίου. Θεωρεῖται δ᾽ ἡ ἐνδοκαρδῖτις μία τῶν συχνῶν ἐπιπλοκῶν τῆς ἑλονοσίας, καὶ διάσημοι καρδιολόγοι στηριζόμενοι ἐπὶ ἰδίων παρατηρήσεων φρονοῦσιν ὅτι δύναται ἡ ἑλομίανσις νὰ προκαλέσῃ ὀξεῖαν ἐνδοκαρδῖτιδα.*

Ἐξ ἀντιθέτου ἄλλοι, ἐπίσης ἔμπειροι παρατηρηταί, φρονοῦσιν ὅτι αἱ ἐνδοκαρδίτιδες αὗται ἔχουσιν «ἀτομικὴν μόνον σημασίαν», ἐνῷ οἱ συμβιβαστικώτεροι ἀποδέχονται τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἑλονοσία προδιαθέτει εἰς τὴν ἐνδοκαρδῖτιδα διὰ δευτερογενοῦς μολύνσεως. Οἱ Griesinger, Kallher, Pellarin, Leyden, Montfalcon, Haspel, Hamernyk, Durozier, Lancereaux, Marchiafava, Celli, Silvestrini καὶ πλῆθος ἄλλο παρατηρητῶν, στηριζόμενοι ἐπὶ κλινικῶν καὶ ἀνατομοπαθολογικῶν παρατηρήσεων, ἀποδέχονται τὴν ἐνδοκαρδῖτιδα ὡς ἄμεσον συνέ-

πειαν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Ἡμεῖς[1] ὡς καὶ ὁ Πατρίκιος[2] παρετηρήσαμεν ἐνδοκαρδίτιδα ἐπὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἡ ἐξ Ἀλεξανδρείας Παναγιωτάτου[3] παρετήρησε περίπτωσιν ἐνδοκαρδίτιδος μετ' ὀξέος ἀνευρυσμοῦ τῆς καρδίας συνεπείᾳ ἑλομιάνσεως, ἐξακριβωθείσης καὶ διὰ νεκροψίας. Ὁ δὲ Τριανταφυλλίδης[4] ἐκ τῶν 67 καρδιοπαθειῶν, ἃς παρετήρησεν, αἱ 39 ἀναφέρονται εἰς ἐνδοκαρδίτιδας, ὧν αἱ 3 μετὰ περικαρδίτιδος. Ὁ Γαβαλᾶς παρετήρησεν ἐν τῇ κλινικῇ τοῦ Καραμήτσα δύο περιπτώσεις ἐνδομυοκαρδίτιδος ἐπὶ ἑλονοσούντων ἐξακριβωθείσας διὰ νεκροψίας. Ἐκ δὲ τῶν κατὰ τὸ Δ' Πανελλήνιον Ἰατρικὸν Συνέδριον εἰσηγησαμένων περὶ τῶν ἐκ τῆς ἑλομιάνσεως ἀλλοιώσεων τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος, ὁ μὲν Κορῦλλος καὶ Κανέλλης ἀποδέχονται, ὅτι ὡς τὰ λοιπὰ μολυσματικὰ νοσήματα οὕτω καὶ ἡ ἑλονοσία δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐνδοκαρδίτιδα, ὁ δὲ Μανοῦσος φρονεῖ, ὅτι ἡ ἑλονοσία δὲν ἐπιπλέκεται ὑπὸ ἐνδοκαρδίτιδος, ἀλλ' ὅτι αὕτη χρησιμεύει ἁπλῶς ὡς προδιαθέτον αἴτιον πρὸς γένεσιν ἐνδοκαρδίτιδος διὰ δευτερογενοῦς μολύνσεως, ὡς πάντα τὰ ἐξασθενωτικὰ αἴτια, ὅτι δὲ καὶ τοῦτο σπανιώτατα ἀπαντᾷ.

Ὁ Θεοφανίδης φρονεῖ, ὅτι ἡ σπανίως παρατηρουμένη ἐνδοκαρδῖτις κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλωδῶν νοσημάτων ἀτομικὴν μόνον σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν ἔκφρασίν του.

Ὁ Laveran ἐνδοιάζει νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἐκ τῆς ἑλονοσίας φλεγμονὴν τοῦ ἐνδοκαρδίου, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐπὶ πενταετίαν ἐν Ἀλγερίᾳ παρετήρησεν ἅπαξ μόνον ἀλλοιώσεις τοῦ ἐνδοκαρδίου συνοδευομένας μετὰ τῶν χαρακτηριστικῶν ἀλλοιώσεων τῆς ἑλομιάνσεως, τῆς ἐνδοκαρδίτιδος ἀναπτυχθείσης πολλῷ προγενεστέρως τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως.

Ὑπερτροφία καὶ ἀνεύρυνσις τῆς καρδίας. Ἡ ὑπερτροφία τῆς καρδίας ἐσπουδάσθη ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Colin, βεβαιώσαντος 27άκις τὴν ὑπερτροφίαν τῆς καρδίας ἐπὶ 61 αὐτοψιῶν ἑλοκαχεκτῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν Kelsch καὶ Kiener ἀνευρόντων ἐπὶ 84 νεκροτομιῶν ἑλονοσούντων 34άκις ὑπερτροφίαν τῆς ἀριστερᾶς κοιλίας τῆς καρδίας. Προ-

---

[1] Γαληνὸς 1893 σελ. 495.
[2] » 1881 σελ. 403.
[3] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1898 σελ. 140.
[4] Πρακτικὰ Δ'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ.

έρχεται δ' ἡ ὑπερτροφία αὕτη κατὰ μὲν τοὺς Kelsch καὶ Laveran ἐκ τῆς ηὐξημένης λειτουργίας τῶν διωγκωμένων ὑποχονδρίων σπλάγχνων καὶ τῆς ἐντεῦθεν αὐξήσεως τῆς ἀρτηριακῆς πιέσεως, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἀρχομένης σκληρύνσεως τῶν νεφρῶν, κατὰ δὲ τὸν Μανοῦσον [1] ἡ πιθανωτέρα αἰτία πρὸς παραγωγὴν τῆς ὑπερτροφίας τῆς καρδίας εἶνε ἡ μυοκαρδῖτις, ἣν θεωρεῖ ὡς συχνῶς ἐπιπλέκουσαν τὴν ἑλονοσίαν, καὶ ἐξ ἧς ἀνευρυσμὸς καὶ ἐπιγενὴς ἀντιρροποῦσα ὑπερτροφία, οἵα ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλαις μολυσματικαῖς νόσοις. Ὁ Κανέλλης [2] παρετήρησεν ἔν τισι περιπτώσεσι χρονίων ἑλονοσούντων τὴν ὑπερτροφίαν τῆς καρδίας· ἡμεῖς δ' ὡσαύτως οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν τὰς ὑπερτροφίας τῆς καρδίας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, περιγράψαντες [3] ἐν ἔτει 1895 δύο τοιαύτας περιπτώσεις.

Ἐνδαρτηρῖτις, Ἀορτῖτις. Στηθάγχη. Πρῶτος, ὅστις κατὰ τὸ 1894 ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν παρατηρητῶν ἐπὶ τῶν προκαλουμένων ἀλλοιώσεων ἐπὶ τῆς ἀορτῆς συνεπείᾳ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ὁ καὶ περιγράψας μορφὰς ἀορτίτιδος μετ' εἰδικῶν παθολογικοανατομικῶν ἀλλοιώσεων, εἶνε ὁ Lancereaux. Τὴν γνώμην ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Huchard, βραδύτερον δὲ ὁ Potain ἀνεκοίνωσε περίπτωσιν ὀξείας παροδικῆς ἀορτίτιδος παρατηρηθεῖσαν κατὰ τὴν διαδρομὴν ἑλειογενῶν παροξυσμῶν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Ἀρχίατρος Μανοῦσος ἀνέφερεν 6 περιπτώσεις ἀορτίτιδος παρ' ἑλονοσοῦσιν, ὁ Τριανταφυλλίδης μίαν, ὁ δὲ Κανέλλης φρονεῖ ὅτι ἀναντίρρητος εἶνε ἡ ὕπαρξις ἀορτίτιδος ἑλειογενοῦς, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἀπαντώσας ἀορτίτιδας μολυσματικῆς φύσεως τὰς παραγομένας ἐκ μικροβιακῶν παροξυσμῶν. Ὁ ἐν Πάτραις Πανουτσόπουλος, ὡς ἀναφέρει ὁ Κορῦλλος, παρετήρησεν ἐπὶ 60ετοῦς γέροντος ἀνεύρυσμα τῆς κοιλιακῆς ἀορτῆς, τὸ ὁποῖον ῥαγὲν αἰφνιδίως μετὰ ἓν ἔτος ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς του ἐπέφερεν ἀκαριαίως τὸν θάνατον.

Κατὰ τὸν Lancereaux ἡ ἑλειογενὴς ἀορτῖτις οὖσα διάφορος πάντῃ τῆς σκληρύνσεως τῶν ἀρτηριῶν, ἑδράζεται ἐν τῇ ἀνιούσῃ μοίρᾳ τῆς ἀορτῆς, σπανίως δὲ ἐν τῇ θωρακικῇ καὶ κοιλιακῇ αὐτῆς μοίρᾳ, ἀντιθέτως τῆς συφιλιδικῆς ἀρτηρίτιδος, προσβαλλούσης τὰς μέσου μεγέθους

---

[1] Πρακτικὰ Δ'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. σελ. 151.
[2] Πρακτικὰ Δ'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου σελ. 174.
[3] Γαληνός 1895, ἀριθ. 49, σελ. 727—731.

ἀρτηρίας, καὶ τὰς ἐκ ρευματισμῶν ἢ ἀρθριτισμοῦ ἀορτίτιδας, τὰς προσβαλλούσας πρῶτον τὸν μέσον χιτῶνα καὶ εἶτα γενικευομένας εἰς καθολικὴν ἀρτηριοσκληροπάθειαν. Ἄρχεται δ' ἡ ἀορτῖτις ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς ἀορτῆς χιτῶνος, ὑπεραιμοῦντος καὶ διηθουμένου, χωρὶς νὰ προσβάλῃ τὰς μικρὰς ἀρτηρίας. Ἐκ τοῦ χιτῶνος τούτου ἐκφύονται μικρὰ ἀγγεῖα διελαύνοντα τὸν μέσον χιτῶνα ἀτροφοῦντα, κυκλοῦνται δὲ ὑπὸ νεαρῶν κυττάρων οὕτως, ὥστε κατὰ τόπους ὁ χιτὼν οὗτος ἐξοιδαίνεται δι' ἀμόρφου τινὸς οὐσίας περιεχούσης ἀραιοὺς πυρῆνας ἰνώδους ἱστοῦ καὶ σχηματίζει ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἐπιφανείᾳ τῶν ἀγγείων πλάκας λευκωπάς, πηκτοειδεῖς, ἐξεχούσας μὲ ἀνώμαλα χείλη. Αἱ ἀλλοιώσεις αὗται ἕνεκα τοῦ ἐρεθισμοῦ τοῦ καρδιακοῦ πλέγματος συνεπάγονται ἐκδηλώσεις στηθάγχης, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀορτίτιδος εἶνε τὰ σακκοειδῆ ἀνευρύσματα.

Ἡ πορεία τῆς νόσου κατὰ τὸν Lancereaux εἶναι βραδυτάτη, τῶν ὑποκειμενικῶν συμπτωμάτων ἀναφαινομένων ἔτη πολλὰ μετὰ τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν, ἀλλ' εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας, ἔνθα πάντες ὑπέστησαν τὰς ἐπηρείας τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, πᾶσαι αἱ τυχὸν ἀπαντῶσαι ἀορτίτιδες δέον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ἑλονοσίαν, ἀποκλειομένων πάντων τῶν λοιπῶν αἰτίων;

Κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Lanceraux ἐτάχθησαν οἱ Laveran, Kelsch, Colin, Θεοφανίδης, Γ. Χρυσοσπάθης, Κωτσονόπουλος, Φαρμακόπουλος, Κορῦλλος, Διαμαντόπουλος κ.λ. Ἅμα δὲ τῇ ἀνακοινώσει τοῦ Lancereaux ἐν τῇ Ἰατρικῇ Ἀκαδημείᾳ τῶν Παρισίων ὑπεβάλομεν πρῶτοι ἡμεῖς[1] μελέτην περὶ τῶν ἐξ ἑλομιάνσεως ἀορτιτίδων, δι' ἧς ὑπεστηρίξαμεν, ὅτι οὐδεμία αἰτιολογικὴ σχέσις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἀορτίτιδος καὶ τῆς στηθάγχης πρὸς τὴν ἑλονοσίαν. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Lancereaux φρονοῦντος ὅτι αἱ ἀορτίτιδες ὀφείλονται εἰς ἑλειογενῆ λοίμωξιν δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως ὅρον ἀποδεικτικόν, καθ' ὅτι εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας πάντες ἔχουν ὑποστῇ ἐπανειλημμένους παροξυσμούς, οὐδὲν δὲ κωλύει, ὡς φρονεῖ καὶ ὁ Laveran, νὰ συμπίπτῃ μετὰ τῆς ἐνδαρτηρίτιδος καὶ στηθάγχης ἡ ἑλονοσία, κατόπιν μάλιστα τῆς συχνότητος, ἣν ἔχει ἡ ἑλονοσία εἰς τὰ θερμὰ κλίματα. Ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἐπὶ περιπτώσεων ἀορτίτιδος καὶ στηθάγχης, παρετηρήσαμεν ὅτι αὗται ὠφείλοντο εἰς κατάχρησιν καπνοῦ ἢ εἰς ἀρθριτικὴν δυσκρασίαν· ἄλλως τε δὲ καὶ αἱ ὀλίγαι περιπτώσεις αἱ ἀναφερόμεναι ὡς ἑλειογενεῖς ἀορτίτιδες, δὲν εἰσιν ἐπαρ-

[1] Bullet. de l' Acad. de Méd. No 35 Séance 17 Octobre 1899

κεῖς, ὅπως ἀποδείξωσιν ἀναμφισβητήτως τὴν σχέσιν τῆς ἑλονοσίας πρὸς τὰς ἐνδαρτηρίτιδας καὶ ἀορτίτιδας, ὁπόταν μάλιστα δὲν συνοδεύωνται καὶ ὑπὸ παθολογικοανατομικῶν ἐρευνῶν. Πολὺ ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ Μανοῦσος ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκην ἀκριβεστέρων παθολογικοανατομικῶν παρατηρήσεων.

Φλεβίτιδες. Τινὲς τῶν παρατηρητῶν ἀναφέρουσιν ἑλειογενεῖς φλεβίτιδας, ὁ δὲ Κορῦλλος ἀφηγεῖται περίπτωσιν ὑποδηματοποιοῦ ἡλικίας 35 ἐτῶν, εἰς ὃν ἄνευ προφανοῦς αἰτίας ἀνεπτύχθη ἐλαφρὰ φλεγμονὴ μετὰ πυρετοῦ κατὰ τὰς ἐπιπολαίας φλέβας τοῦ ἀριστεροῦ ἀνωτέρου ἄκρου, συνοδευομένη ὑπὸ πόνου ἰδίως κατὰ τὴν ψαῦσιν τῶν πασχουσῶν φλεβῶν, ἐλαφροῦ οἰδήματος καὶ βαθείας ἐρυθροκυάνου χρώσεως τῶν κατ᾽ ἐπιπολὴν φλεβῶν.

Ἡ ἔμμονος χρῆσις τῆς κινίνης πλὴν τῶν ἄλλων ἀνακουφιστικῶν μέσων ἦρεν ἅπαντα τὰ συμπτώματα ταῦτα καὶ μετὰ 25 ἡμέρας ὁ ἄρρωστος ἀπηλλάγη τῆς νόσου.

Ὁ Κανέλλης φρονεῖ ὅτι ἡ χρονία ἑλειογενὴς λοίμωξις προκαλεῖ σὺν τῷ χρόνῳ διαχύτους ἢ καὶ ἐκτεταμένας φλεβικὰς σκληροπαθείας· ἔν τισι δὲ περιπτώσεσιν ἡ φλεβοσκληροπάθεια συνοδεύει τὴν ἀρτηριοσκληροπάθειαν, ὁπότε ἄμφω αὗται αἱ ἐκδηλώσεις ὀφείλονται εἰς τὴν αὐτὴν τοξινικὴν ἐκ τῶν ἑλοπλασμωδίων ἐπεξεργασίαν.

Ὁ Rigollet ἀναφέρει 50 περιπτώσεις φλεβίτιδος παρὰ χρονίως ἑλονοσοῦσιν ὡς καὶ παρ᾽ ἑλοκαχέκταις, παρετήρησε δὲ ἐν μιᾷ περιπτώσει ὅτι εἶχον προσβληθῇ καὶ τὰ τέσσαρα ἄκρα. Ὁ Rendu ἀναφέρων ὁμοίως περίπτωσιν ἀρτηριοφλεβίτιδος θεωρεῖ τὴν ἑλονοσίαν ὡς προδιαθέτουσαν αἰτίαν κατὰ τὴν δευτερογενῆ ταύτην πάθησιν.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν δημοσιευθεισῶν περιπτώσεων ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως εἰς παραγωγὴν τῆς φλεβίτιδος δὲν εἶνε σαφῶς ἀποδεδειγμένη, φλεβίτιδα τοιαύτην παρετηρήσαμεν τελευταίως ἔτι μεταξὺ τῶν ἐν Ἁλμυρῷ προσφύγων, ὀφειλομένην ὅμως εἰς δοθιῆνας, εἰς δευτερογενῆ τοῦτ᾽ ἔστι μόλυνσιν.

Ἐπιπλοκαὶ ἐκ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων.

Ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις προσβάλλει κατ᾽ ἐξοχὴν ἐκτὸς τοῦ αἵματος καὶ τὸ νευρικὸν σύστημα, ὡς ἡ Γρίππη, αἱ ἐπιπλοκαὶ δὲ τοῦ νευρικοῦ συστήματος κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ δὴ τῶν

ἐντόνων παροξυσμῶν δὲν εἶνέ τι ἀσύνηθες, ἔκπαλαι δ' ἐσημειώθησαν αἱ ἡμικρανίαι, τὸ παραλήρημα, ἡ ἀϋπνία, τὸ κῶμα, αἱ καρδιαλγίαι, αἱ σπασμοί, αἱ κεφαλαλγίαι κ.λ. διαταραχαὶ συχνότατα ἀπαντῶσαι. Αἱ νευραλγίαι τοῦ τριδύμου, αἱ μεσοπλεύριοι καὶ αἱ ἰσχυαλγίαι περιεγράφησαν ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ, ὡς ἀποτελοῦσαι τὴν λαθραίαν ἑλομίανσιν.

Νευραλγίαι. Αἱ νευραλγίαι τῆς πέμπτης συζυγίας εἰσὶν αἱ συχνότεραι πάσης ἄλλης, σπανιώτεραι δὲ αἱ τῆς ἑβδόμης συζυγίας, ταύτας συχνῶς παρετηρήσαμεν ὡς καὶ τὰς τοῦ ἰνιακοῦ νεύρου, σπανιώτερον δὲ τὰς μεσοπλευρίους ὡς καὶ τὰς ἰσχυαλγίας. Ὁ Crespin παρετήρησεν ἐν Ἀλγερίᾳ ἔτι νευραλγίαν τοῦ διαφράγματος, ὁ δὲ Λαμέρας [1] παρετήρησεν ἔτι νευραλγίας ὀσφυοκοιλιακὰς παρὰ γυναιξίν.

Ὁ Griesinger μεταξὺ 414 ἑλονοσούντων παρετήρησε νευραλγίας τῆς ε' συζυγίας ἐπὶ 13 περιπτώσεων, νευραλγικοὺς πόνους διαχύτους ἀνὰ τὴν ἐπικράνειον ἀπονεύρωσιν ἐπὶ 7 περιπτώσεων, ἅπαξ φαρυγγικὴν νευραλγίαν, καὶ ἅπαξ μεσοπλεύριον. Ἡμεῖς ἐπὶ 468 περιπτώσεων καλῶς σπουδασθεισῶν κατὰ τὴν ἐν Ὠρωπῷ ἐπιδημίαν παρετηρήσαμεν [2] εἰς δύο περιπτώσεις νευραλγίας μεσοπλευρίους, ἐθεραπεύσαμεν δὲ ἑτέραν ἐπώδυνον μεσοπλεύριον νευραλγίαν, ὡς ἐπιπλοκὴν ἐξ ἑλείου μολύνσεως, οὐχὶ διὰ κινίνης, ἀλλὰ δι' αἱματηρῶν σικυῶν [3]. Νευραλγίας τῶν ὑπερκογχικῶν καὶ ὑποκογχικῶν κλάδων πολλοὶ ἀνέφερον, συχνῶς δὲ μεταξὺ γυναικῶν ἰδίᾳ ἀπαντῶσιν αἱ τῆς ἐπικρανείου ἀπονευρώσεως νευραλγίαι. Πᾶσαι δ' αἱ νευραλγίαι, ἃς ἔτυχε νὰ παρατηρήσωμεν, κατελέγοντο πρὸ παντὸς μεταξὺ γυναικῶν καὶ νεαρῶν ἐξησθενημένων ἀτόμων. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Verneuil ὑποστηρίζοντος ὅτι ὑπάρχουσιν ἀτομικαὶ προδιαθέσεις εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῶν νευραλγιῶν.

Ἐξ ὅσων παρετήρησα ἐν Ἀλγερίᾳ, λέγει ὁ Laveran, ἄγομαι νὰ πιστεύσω, ὅτι ἡ ἑλομίανσις ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν χρησιμεύει ἢ ὡς προδιαθέτουσα αἰτία διὰ τῆς ταχείας καὶ ἐντόνου ἀναιμίας, ἣν προκαλεῖ. Εἰς τὰς σπανίας δ' ἐκείνας περιπτώσεις, καθ' ἃς συνήντησα νευραλγίας παρὰ τοῖς ἑλομιανθεῖσιν, ἐπρόκειτο περὶ ἀρρώστων, οἵτινες ὑπέφερον ἐκ νευραλγιῶν πρὶν ἢ ἔλθωσιν εἰς Ἀλγερίαν καὶ παρ' οἷς ὁ

---

[1] Ἰατρ. Πρόοδος 1903 σελ. 200.
[2] Πεπραγμένα Συλλόγου Α' καὶ Β' ἔτους σελ. 300.
[3] Γαληνὸς 1895 ἀρ. 44 σελ. 651.

πυρετὸς ἀφύπνισεν, ὡς εἰπεῖν, τὸν πόνον, προσδοὺς αὐτῷ καὶ διαλείποντα χαρακτῆρα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκπεφρασμένον.

Οὐχὶ σπανίως παρατηροῦμεν ἑλονοσοῦντας, οἵτινες μετὰ τὴν διαδρομὴν χρονίας ἑλονοσίας καὶ μετὰ τὴν τελείαν ἀποθεραπείαν ἀπὸ ταύτης, προσεβλήθησαν μετὰ πάροδον ἑβδομάδων ἢ καὶ μηνῶν ἔτι ἐξ ἐντόνων νευραλγιῶν. Τοιαύτην περίπτωσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρομεν τὴν σύζυγον τοῦ συναδέλφου Στεφοπούλου, ἥτις 45 ἡμέρας μετὰ τὸν τελευταῖον παροξυσμὸν προσεβλήθη ὑπὸ ἐντόνου νευραλγίας ὁλοκλήρου τοῦ τριδύμου ὡς καὶ τοῦ προσωπικοῦ, ἐξ ἧς τὰ μάλα ὑπέφερεν ἐπὶ πολὺν χρόνον.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις βεβαίως ἐχρησίμευσεν ὡς αἴτιον προδιαθετικὸν διὰ τῆς βαθείας ἀναιμίας καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἣν εἶχε προκαλέσῃ.

Νευρίτιδες. Πολυνευρίτιδες. Αἱ ἑλειογενεῖς νευρίτιδες καὶ πολυνευρίτιδες ἤρξαντο παρατηρούμεναι ἀπὸ τοῦ 1877, ὁπότε ὁ Eichorst περιέγραψε γενικὴν νευρίτιδα ἀναπτυχθεῖσαν ὡς παράλυσιν τοῦ Landey καὶ ἀποδοθεῖσαν μετὰ τὴν νεκροψίαν εἰς τὴν ἑλονοσίαν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Vincent ἐδημοσίευσε σχετικὴν μελέτην περὶ τῶν παραλύσεων κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἑλονοσίας, ποιούμενος διάκρισιν μεταξὺ ἀφασίας καὶ παραπληγίας ἑλειογενοῦς, ὡς καὶ περιφερικῆς νευρίτιδος, κατὰ δὲ τὸ 1886 ὁ Berillon ἀνέφερε περίπτωσιν νόσου τοῦ Raynaud ἐπί τινος ἑλονοσοῦντος, βελτιωθείσης διὰ τῆς κινίνης. Ἔκτοτε τὴν παρατήρησιν ταύτην διεδέχθησαν αἱ τῶν Cowers, Linger, Boinet, Faivre, Suckling, Salibert, Jourdan, Remlinger, Devight, Regnault, Fayrer, Pascal, Catrin, Matin, Abatouci, Ἀγγελίδου, Τριανταφυλλίδου κ.λ., καθωρίσθησαν δὲ σαφῶς καὶ διηυκρινίσθησαν αἱ πολυνευρίτιδες ἀπὸ τῶν μυελιτίδων, καθ' ὅτι πᾶσαι αἱ περιπτώσεις αὗται ἀπεδίδοντο πρότερον εἰς τὰς μυελίτιδας.

Παρατηροῦνται δὲ αἱ ἑλειογενεῖς νευρίτιδες οὐ μόνον κατὰ τὴν διαδρομὴν ὀξείας καὶ χρονίας ἑλονοσίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ χρόνον ἱκανὸν ἀπὸ τῆς παρελεύσεως τῆς ἑλονοσίας. Ὁ Catrin ὡς καὶ ὁ Remlinger, παρετήρησαν περιπτώσεις πολυνευρίτιδος ἐπὶ κακοήθους κωματώδους πυρετοῦ, ὁ δὲ Τριανταφυλλίδης οὐ μόνον ἐπὶ κακοήθους πυρετοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συνεχοῦς ἰκτερώδους, ἐπὶ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ὡς καὶ μετὰ ἀμφημερινούς τινας. Καὶ ὁτὲ μὲν ἡ πρώτη προσβολὴ μένει στάσιμος ἐπί τινα χρόνον μέχρις οὗ ἐπερχομένου νέου παροξυσμοῦ

ἐπιτείνονται τὰ ἀρχικὰ συμπτώματα, ὁτὲ δὲ μετὰ νέαν περίοδον ἑλειογενῶν παροξυσμῶν ἀκολουθεῖ ἡ προσβολὴ ἄλλου νεύρου καὶ οὕτω καθεξῆς.

Κλινικῶς ἡ νόσος ἐκδηλοῦται ὁτὲ μὲν διὰ νυγμῶν, μηρμυκιάσεων, ἢ πόνων καὶ ἀναισθησίας ἢ διὰ μυϊκῆς ἀτονίας· προϊούσης τῆς νόσου ἕπεται ἡ πάρεσις, εἶτα δὲ καὶ ἡ παράλυσις τοῦ ἑνός, δύο ἢ καὶ τῶν τεσσάρων ἄκρων, ὁπότε ἀπαντῶσιν αὐτόματοι ἐλαφροὶ πόνοι, τὰ ἀνακλαστικὰ φαινόμενα ἐλλείπουσιν, ἡ δὲ αἴσθησις εἶνε ἠλαττωμένη. Ἄλλοτε ἡ νόσος εἰσβάλλει δι' ἀποτόμου ἐνάρξεως τῶν συμπτωμάτων, ὡς κατὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀγγελίδου [1], καθ' ἣν ἡ ἀσθενὴς αὐτοῦ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ τελευταίου παροξυσμοῦ, ἐνῷ ἔμενεν ὀρθία, κατελήφθη αἰφνιδίως ὑπὸ σφοδροτάτων πόνων κατὰ τὸ μέτωπον καὶ τὸ κρανίον, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν εἶχε τελείαν παράλυσιν τοῦ ἀριστεροῦ ἡμίσεως τοῦ προσώπου, ἀτελῆ δὲ τοιαύτην τοῦ δεξιοῦ.

Ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τῶν ἐξελισσομένων κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἡ αἰτιολογικὴ σχέσις ταύτης πρὸς τὰς νευρίτιδας εἶνε καταφανής, προβληματικὴ δὲ φαίνεται ἡ σχέσις τῶν νευριτίδων τῶν ἀναπτυσσομένων μετὰ πάροδον χρόνου πολλοῦ ἀπὸ τῆς ἀποδρομῆς τῆς ἑλονοσίας· εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἀναζητητέα ἄλλα μᾶλλον αἴτια, ὡς λ.χ. χλώρωσιν, ἀναιμίαν, ἀρθριτισμόν, ψῦξιν, οἰνοπνευμάτωσιν, μολυβδίασιν, καὶ λοιπὰ γνωστὰ τοξικὰ καὶ μιασματικὰ αἴτια.

Τὰς πολυνευρίτιδας τὰς ἀπαντώσας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλονοσίας διακρίνει ὁ Τριανταφυλλίδης εἰς τὰς κοινὰς καὶ τὰς εἰδικάς.

Αἱ κοιναὶ πολυνευρίτιδές εἰσιν ἀρχῆς ἑλειογενοῦς, θεωρητέαι δ' αὗται ἕνεκα τούτου ὡς ἐπιπλοκαὶ τῆς ἑλονοσίας, ἀκολουθοῦσαι δὲ πορείαν ἀνεξάρτητον τῆς ἑλονοσίας εἰσὶν ἀνάλογοι πρὸς τὰς ἀπαντώσας ἐπὶ διαφόρων μολυσματικῶν νόσων.

Αἱ εἰδικαὶ πολυνευρίτιδες οὖσαι φύσεως ἑλειογενοῦς ἀποτελοῦσιν ἐκδήλωσιν τῆς ἑλονοσίας, ἀναπτύσσονται μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς ἑλονοσίας συμπτωμάτων ἢ καὶ ὑποδύονται τὸ προσωπεῖον τῆς λαθραίας ἑλονοσίας παριστάμεναι ὡς μοναδικὴ ἐκδήλωσις τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Ἀκολουθοῦσι συνήθως πορείαν ὀξεῖαν καὶ προϊοῦσαν, δυνάμεναι κατὰ τὸν Τριανταφυλλίδην ἐντὸς ἡμερῶν τινων ἢ ἑβδομάδων νὰ

---

[1] Δ'. Πανελλήνιον Ἰατρικὸν Συνέδριον 1903 σελ. 203.

ἐπεκταθῶσι καὶ ἐπὶ τῶν νεύρων τοῦ βολβοῦ, ἐξ οὗ ταχὺ τὸ μοιραῖον τέρμα· ἐκδηλοῦται δῆλον ὅτι ὑπὸ τύπον ἁπλῆς παραισθήσεως ἐπιτεινομένης βραδύτερον καὶ παρακολουθουμένης ὑπὸ κινητικῶν καὶ τροφικῶν διαταραχῶν, ἀναπτυσσομένης οὕτω βαθμηδὸν τῆς πολυνευρίτιδος ὑπὸ μορφὴν προϊοῦσαν.

Κατὰ τὰς ἄχρι τοῦδε περιγραφείσας παρατηρήσεις ἡ ἑλειογενὴς πολυνευρῖτις σπανιώτερον μὲν ἐντοπίζεται εἰς τὸ προσωπικὸν νεῦρον, συνηθέστερον δὲ εἰς τὰ κάτω ἄκρα, μεθ' ἃ εἰς τὰ ἄνω. Δὲν ἐντοπίζεται δ' ἡ νόσος εἰς ὡρισμένην τινὰ διακλάδωσιν, ὡς αἱ τοξικαὶ ἢ μιασματικαὶ πολυνευρίτιδες, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐμφαίνει ποικιλίαν ὡς πρὸς τὴν προσβολήν τοῦ νευρικοῦ ἐδάφους. Κατὰ τὸν Ἀγγελίδην εἷς τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτήρων τῆς ἑλειογενοῦς νευρίτιδος εἶνε καὶ ἡ βαθεῖα τροφικὴ καὶ κυκλοφορικὴ διαταραχή, ἐξ ἧς προκαλεῖται κυάνωσις καὶ ἀτροφία τῶν προσβεβλημένων μερῶν.

Ὡς πρὸς τὴν παθογένειαν, ἐὰν αἱ διαταραχαὶ τοῦ κεντρικοῦ καὶ περιφερικοῦ νευρικοῦ συστήματος ὀφείλονται εἰς χημικοοργανικὰς ἀλλοιώσεις τῶν ἀποτελούντων τὸν νευρικὸν ἱστὸν μορφολογικῶν στοιχείων ἢ εἰς τὴν τοξικὴν ἐπίδρασιν τοῦ αἱματοζωαρίου, τοῦτο δὲν κατεδείχθη εἰσέτι πειραματικῶς. «Ἐκτὸς δὲ πάσης συζητήσεως κεῖται ὅτι ὁ ἑλώδης ἰὸς ἐπιδρῶν ἐπὶ τῶν δεματίων τοῦ Burdach τοῦ N. M., προκαλεῖ κινητικὴν ἀταξίαν ἐπὶ τῶν προσθίων φαιῶν στηλῶν αὐτοῦ, παραπληγίαν, ἐπὶ τοῦ προμήκους μυελοῦ, ἔμετον, λύγγα, παραλλαγὴν τῆς λαλιᾶς καὶ πάσας τὰς συμπαρομαρτούσας διαταραχὰς τὰς προερχομένας ἐκ βλάβης τῶν νεύρων τῶν ἐχόντων τὴν πηγὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κέντρου τούτου». (Ἀγγελίδης).

Ὡς πρὸς τοὺς διαγνωστικοὺς χαρακτῆρας τῶν ἑλειογενῶν νευριτίδων ἀπὸ τῶν ἄλλης φύσεως ὁ Schupper ὡς ἑξῆς συνοψίζει τούτους.

α΄) Ἡ πορεία τῆς νόσου εἶνε διαλείπουσα, αἱ δὲ διαλείψεις αὐτῆς ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τοὺς πυρετικοὺς παροξυσμούς.

β΄) Τὰ τενοντώδη ἀνακλαστικὰ φαινόμενα συχνότατα περισώζονται καὶ δὴ καὶ ἐπιτείνονται, ἐνίοτε τρόμος, ἀταξία καὶ ἀθετοειδεῖς κινήσεις ἀνὰ τὰ παρετικὰ μέλη δὲν εἶνε σπάνια φαινόμενα, ἐν ἀρχῇ δὲ δυνατὸν νὰ ὑφίστανται καὶ ἀπὸ τοῦ προμήκους συμπτώματα.

γ΄) Αἱ αἰσθητήριαι διαταραχαί εἰσιν ἀνώμαλοι καὶ ἀσύντακτοι καὶ συνήθως ὑστερικῆς μορφῆς.

δ΄) Σπανίζει ἡ τελεία ἐκφυλιστικὴ ἀντίδρασις εἰς τοὺς παραλύτους μῦς.

ε΄) Συχναὶ ἐξ ἄλλου εἰσὶν αἱ ἀγγειοκινητικαὶ καὶ τροφικαὶ διαταραχαί.

στ΄) Σχεδὸν πάντοτε μένουσιν ἀδιατάρακτοι οἱ σφιγκτῆρες.

Λαρυγγοπληγία. Περίπτωσις σπανία ἐπὶ ἑλονοσίας εἶνε ἡ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Cold ἀνακοινωθεῖσα εἰς τὸ ἐν Stafford τμῆμα τοῦ Βρεττανικοῦ ἰατρικοῦ συνδέσμου, καθ' ἣν ἱεραπόστολός τις ἡλικίας 25 ἐτῶν μετὰ πυρετικάς τινας κινήσεις ἀνωμάλου τύπου ὑπέστη βράγχος τῆς φωνῆς μετὰ διαλείποντα παροξυσμόν. Ἡ λαρυγγοσκόπησις ἐδείκνυε τὴν ἀριστερὰν φωνητικὴν χορδὴν ἀκίνητον ἐν πτωματικῇ θέσει. Κατὰ τὴν φώνησιν ἡ δεξιὰ χορδὴ ὑπερέβαινε τὴν μέσην γραμμὴν καὶ ἐφήπτετο τῆς εὐωνύμου στερουμένης τόνου τελείως, ἐπισυνέβη δηλαδὴ παράλυσις τοῦ προσαγωγοῦ, τοῦ ἀπαγωγοῦ καὶ τοῦ τείνοντος τὴν ἀριστερὰν χορδὴν μυός.

Παραλύσεις νωτιαῖαι ἢ ἐγκεφαλικαί.

Ἀφασία. Παραλύσεις συνεπείᾳ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως δὲν εἶνέ τι κενοφανές· περιπτώσεις τοιαῦται ἔκπαλαι παρετηρήθησαν. Ὁ Duboué, ὁ Fernel, ὁ Maillot, ὁ Griesinger, ὁ Regnault, ὁ Bachon, ὁ Devight, ὁ Ouradou, ὁ Fayrer, ὁ Grasset, ὁ Vincent, ὁ Suckling, ὁ Pascal, ὁ Sacchi, ὁ Boinet καὶ Salibert, ὁ Mercier, ὁ Forestus, ὁ Tissot, ὁ Hoffmann, ὁ Cullen, ὁ Frank, ὁ Borsieri, ὁ Laveran καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ ἐκ Μαγνησίας Χ. Δασκαλάκης [1], ὁ ἐκ Σμύρνης Γιοβάνωφ [2], ὁ ἐκ Ρόδου Θ. Κωνσταντινίδης, ὁ ἐκ Στυμφαλίας Παπακωνσταντίνου, καὶ ὁ ἐξ Ἀθηνῶν Κορδούλης ἀνέφερον περιπτώσεις ἑλειογενῶν παραλύσεων καὶ ἑλειογενοῦς ἀφασίας, ὡς καὶ διαταραχὰς ἔτι τῆς ὁράσεως καὶ ἀκοῆς. Κατὰ τὴν ἐν Βιρμανίᾳ ἐκστρατείαν τῶν Ἄγγλων πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν ἐν Peshawâr προσεβλήθησαν ἐξ ἐντόνων ἑλειογενῶν πυρετῶν συνοδευομένων μετὰ παραλύσεων ποικίλων, ἀναισθησίας, ἀκινησίας, παραλύσεων προσωπικῶν, παραλύσεως τῶν φωνητικῶν χορδῶν κ.λ. ἄλλων συμπτωμάτων, ἀπεβίωσαν δὲ καί τινες μετὰ κλινικῆς εἰκόνος ὀξείας μυελίτιδος [3].

Τὰς παραλύσεις ταύτας πρό τινων ἐτῶν κατέτασσον εἰς ἰδίαν τάξιν

---

[1] Πρακτικὰ Συνεδρ. Ἑλλήνων ἰατρῶν 1887 σελ. 297.
[2] Πρακτικὰ Συνεδρ. Ἑλλήνων ἰατρῶν 1882 σελ. 138.
[3] Britisch. Médical Journal 1891, 1612.

τῶν κακοήθων πυρετῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέκρινον τὸν κακοήθη παραλυτικόν, καὶ τὸν κακοήθη ἡμιπληγικόν, εἰς τοῦτο δὲ ἤχθησαν διότι τὰς παρέσεις, τὰς ἡμιπληγίας καὶ τὰς παραλύσεις παρετήρουν κατὰ τὴν διαδρομὴν κακοήθων παροξυσμῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μεταξὺ συνεχῶν ὡς καὶ διαλειπόντων παροξυσμῶν.

Ὁ Ouradou διακρίνει δύο μορφὸς τῶν ἑλειογενῶν παραλύσεων, τὰς ἐπερχομένας ὑπὸ τύπον ὀξύν, συνεπείᾳ κακοήθους πυρετοῦ καὶ τὰς ὑπὸ τύπον βραδὺν συνεπείᾳ χρονίας ἐπηρείας τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Οἱ Boinet καὶ Salibert διακρίνουσι τὰς ἑλειογενεῖς παραλύσεις εἰς τρεῖς ὁμάδας.

Ἡ πρώτη περιλαμβάνει τὰς καθ᾽ αὑτὸ ἑλειογενεῖς παραλύσεις.

Ἡ δευτέρα περιλαμβάνει τὰς διαταραχὰς τῆς κινήσεως, ὡς λ.χ. τρόμον, κινήσεις χορεοειδεῖς, κινήσεις ἀθετώσεως, κινήσεις ἀταξικάς, σπασμοὺς καὶ συσπάσεις, αἵτινες ἐμφανιζόμεναι ταχέως ἀπαντῶσι μετὰ τῶν παραλύσεων.

Ἡ τρίτη περιλαμβάνει διαταραχὰς μᾶλλον βραδείας, φύσεως τροφικῆς, δι᾽ ἀτροφιῶν δῆλον ὅτι μυϊκῶν συνδεομένων τῇ ἑλομιάνσει.

Ἡμεῖς διακρίνομεν ταύτας ὡς ἑξῆς:

α΄) Εἰς τὰς παραλύσεις τὰς ἐπερχομένας ἐπὶ ἁπλῶν διαλειπόντων παροξυσμῶν, ἀναφαινομένας σὺν τῷ παροξυσμῷ καὶ ἀντιπαρερχομένας ἅμα τῇ λήξει τούτου.

β΄) Τὰς ἀπαντώσας κατὰ τὴν διαδρομὴν κακοήθους πυρετοῦ, ὁπότε καὶ ἀποτελοῦσι τὴν κυριωτέραν κλινικὴν εἰκόνα, ὡς ἐρχόμεναι ἀποτόμως καὶ ὑποδυόμεναι τὸν ἄλλοτε λεγόμενον κακοήθη παραλυτικόν, ἡμιπληγικόν, ἢ καὶ ἀποπληκτικὸν παροξυσμόν. καί:

γ΄) Τὰς ἀπαντώσας ἐπὶ παλαιῶν ἑλονοσούντων κατὰ τὴν διαδρομὴν μᾶλλον τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας, ὅτε αἱ παραλύσεις αὗταί εἰσι τὸ ἀποτέλεσμα βλάβης πολυπλόκου.

Αἱ κατὰ τὴν πρώτην ὁμάδα ἀπαντῶσαι παραλύσεις παρέρχονται ταχέως. ἅμα τῇ λήξει τοῦ παροξυσμοῦ, εἰσὶν οὕτως εἰπεῖν ἐφήμεραι, κολάσιμοι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς κινίνης. Αἱ κατὰ τὴν δευτέραν ὁμάδα περιπτώσεις ὑφίστανται χρόνον τινὰ πλέον ἢ ἔλαττον μακρὸν μετὰ τὸν παροξυσμόν, δύνανται δέ, ἐπαναληφθέντος τοῦ παροξυσμοῦ, τὰ παραλυτικὰ συμπτώματα, ἅτινα εὑρίσκοντο ἐν ὑφέσει, οὐ μόνον νὰ ἐξαρθῶσιν ἐκ νέου, ἀλλὰ καὶ θάνατον ἐνίοτε νὰ προκαλέσωσιν, ἢ ἐν τέλει δυνατὸν εἶνε αἱ παραλύσεις νὰ καταστῶσιν ἔμμονοι. Αἱ κατὰ τὴν τρίτην

ὁμάδα περιπτώσεις ἑλειογενῶν παραλύσεων ἐξαρτῶνται ἐκ διαφόρων ἐπιγενῶν αἰτίων, καὶ εἶνε ὡς καὶ αἱ τῆς δευτέρας ἀνένδοτοι εἰς τὴν διὰ τῆς κινίνης θεραπείαν.

Μεταξὺ τῶν συχνοτέρων παραλύσεων ἀπαντῶσιν αἱ κυστικαί, μετὰ ταύτας αἱ διαβατικαὶ μονοπληγίαι, ὡς καὶ αἱ ἀφασίαι. Παραλύσεις διαβατικὰς σπανίως παρετηρήσαμεν, μονοπληγίαν δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ἄνω ἄκρου παρετηρήσαμεν παρά τινι νεανίᾳ, ἐπισυμβᾶσαν κατὰ τὴν ἀπόκλισιν συνεχοῦς πυρετοῦ πρὸς τὴν τετάρτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παροξυσμοῦ καὶ διαρκέσασαν ἡμέρας τινάς.

Αἱ μερικαὶ παραλύσεις αἱ κατὰ τὴν πορείαν παροξυσμοῦ τινος διαλείποντος ἀπαντῶσαι, ὡς λ.χ. παραλύσεις καμπτήρων, ἀφασίαι, μονοπληγίαι, διαταραχαὶ ὁράσεως, ἀκοῆς καὶ ἐν γένει αἱ παραλύσεις τῆς αἰσθήσεως, δύνανται εὐχερῶς νὰ διαγνωσθῶσιν ὡς πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν, δὲν ἔχει ὅμως οὕτω καὶ περὶ τῶν ὑπὸ τύπον κακοήθων παραλυτικῶν περιπτώσεων τῶν αἰφνιδίως ἀναπτυσσομένων. Ὅταν αἱ παραλύσεις ἀναπτύσσωνται ἀποτόμως ἢ βαθμιαίως αὗται παραμένωσιν ἔμμονοι, ὁπότε, ὡς λέγει καὶ ὁ Laveran, ἡ αἰτιολογικὴ διάγνωσις ἀποβαίνει δυσχερής, δὲν πρέπει δὲ νὰ θεωρῶνται ἑλειογενεῖς πᾶσαι αἱ παραλύσεις αἱ ἐπερχόμεναι ἐπὶ ἀτόμων, ἅτινα ἔχουσιν ἤδη ἢ ἔσχον ἄλλοτε τὴν ἑλομίανσιν. Ἡμιπληγίαι ἐξ αἱμορραγίας ἢ μαλακύνσεως ἐγκεφαλικῆς ὅλως ἄσχετοι πρὸς τὴν ἑλομίανσιν δύνανται παρὰ τοῖς ἀρρώστοις τούτοις νὰ ἐκδηλωθῶσι· παρ᾽ αὐτοῖς παρατηροῦνται ὡσαύτως παραλύσεις τοξικαὶ ἐπὶ παραδείγματι ἐξ ὑδραργύρου, οἰνοπνεύματος ἢ ἀρσενικοῦ. Ἀναφέρουσι περιπτώσεις παραλύσεων ἐπὶ συφιλιδικῶν καὶ ἀλκοολικῶν, ἃς ἀποδίδουσι τῇ ἑλονοσίᾳ, διότι συνέπεσε νὰ ὑποστῶσι πρό τινων ἢ καὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν παροξυσμούς τινας ἑλειογενῶν πυρετῶν ἢ διότι προήρχοντο ἐξ ἑλωδῶν χωρῶν· αἱ περιπτώσεις αὗται ἀμεσωτέραν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν σύφιλιν καὶ τὴν οἰνοπνευμάτωσιν ἢ πρὸς τὴν ἑλονοσίαν. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶνε ἀρνητική, ὡς τοιαύτη εἶνε καὶ εἰς τὰς πλείους τῶν περιπτώσεων, καθ᾽ ὅσον τὰ ὀξέα συμπτώματα ἔχουσι παρέλθῃ ὡς τὰ πολλά, ὁπόταν ἐξετάζωμεν τοιούτους ἀρρώστους, ἄλλως τε καὶ εἰς ἃς περιπτώσεις ἕνεκα ὑποτροπῆς πυρετῶν ἀνευρίσκομεν τὰ ἑλοπαράσιτα, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς παραλύσεως ὡς φύσεως ἑλειογενοῦς, οὐδὲ ἀποκλείει τὰς διαφόρους παθολογικὰς καὶ διαθεσικὰς καταστάσεις

τὰς δυναμένας νὰ προκαλέσωσι παραλύσεις ἢ ἡμιπληγίας νὰ συνεξελίσσωνται μετὰ τῆς ἑλονοσίας.

Αἱ ἑλειογενεῖς παραλύσεις πιθανῶς νὰ ἔχωσι σχέσιν τινὰ πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς ἢ κληρονομικὰς διαθέσεις, οἱ Boinet καὶ Salibert μάλιστα φρονοῦσιν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ ἑλειογενεῖς παραλύσεις ἀπαντῶσι παρὰ προδιατεθειμένοις εἰς ταύτας εἴτε ἕνεκα προηγουμένων νοσηρῶν καταστάσεων (ἀλκοολισμός, δυσεντερία, κ.λ.) εἴτε ἐκ κληρονομικῶν αἰτίων.

Ὁ Torti, Angelini, Κανέλλης καὶ Τριανταφυλλίδης παρετήρησαν παρ' ἑλοκαχέκταις σκλήρυνσιν κατὰ πλάκας. Παρὰ τούτοις ἡ νόσος, ὑπεχώρησε τῇ χρήσει κινίνης.

Τελευταίως ὁ καθηγητὴς Κατσαρᾶς[1] περιέγραψε τύπον ὀξείας καὶ χρονίας παρεγκεφαλιδικῆς ἑλομιάνσεως, ἧστινος ἡ κυρία κλινικὴ ἐκδήλωσις εἶνε τὸ παράφορον τῆς στάσεως καὶ βαδίσεως. Ὁ δὲ D' Allocco ἀνέφερεν ἐν τῇ Riforma Medica περίπτωσιν γυναικὸς ἡλικίας 41 ἐτῶν πασχούσης ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν μετὰ παρεγκεφαλιδικῶν συμπτωμάτων συνοψιζομένων εἰς δυσχέρειαν περὶ τὴν λαλιὰν καὶ διαταραχὰς περὶ τὴν προαιρετικὴν κίνησιν.

Ὑστερισμός. Νευρασθένεια. Μέγα εἶνε τὸ πλῆθος τῶν νευρικῶν τῆς ἑλομιάνσεως ἐκδηλώσεων, λέγει ὁ Κατσαρᾶς[2], τῶν ἐξηρτημένων τοῦτο μὲν ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς μολύνσεως καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, τοῦτο δὲ καὶ κυρίως ἐκ τῆς ἐνεδράσεως τῶν ἀλλοιώσεων εἰς τὰ διάφορα τοῦ νευρικοῦ συστήματος μέρη. Πολλοὶ τῶν παρατηρητῶν ἀποδίδουσιν ὡς ὑφισταμένην αἰτιολογικὴν σχέσιν μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ ὑστερισμοῦ· κατὰ τὰς περιπτώσεις δὲ ταύτας ἡ ἑλομίανσις χρησιμεύει ὡς αἴτιον ἐξασθενητικὸν ἢ μᾶλλον ὡς προδιαθετικόν, πανθ' ὅσα δ' αἴτια ἐξαντλοῦσι τὸ σῶμα καὶ φθείρουσι τὸν ὀργανισμόν, ἀναντιρρήτως πολλὴν τὴν ἐπήρειαν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἐκτὸς τῆς ὑφισταμένης αἰτιολογικῆς σχέσεως μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ ὑστερισμοῦ εἶνε ἀποδεδειγμένον ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ὁ ὑστερισμὸς ἐξ ἀντιθέτου δύναται νὰ ὑποδυθῇ καὶ τὴν ἑλονοσίαν, χωρὶς οὐδεμία αἰτιολογικὴ σχέσις νὰ ὑφίσταται. Ὁ Regnault[3]

---

[1] Πρακτικὰ Δ' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. σελ. 205.

[2] Πρακτ. Δ' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1903.

[3] Gazet. des Hôpit. 1890 σελ. 23.

μάλιστα ἀναφέρει τὴν ἱστορίαν ἀρρώστου τινὸς 42 ἐτῶν ἑλονοσοῦντος ἀπὸ πολλοῦ, ὅστις προσβαλλόμενος ὑπὸ ἀμφημερινῶν πυρετῶν προσεβλήθη ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ κακοήθους ἀποπληκτικοῦ πυρετοῦ μὲ ἔλλειψιν συνειδήσεως ἐπὶ 20 λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἡμιπάρεσιν δεξιάν. Τρεῖς δ' ὥρας μετὰ τὴν προσβολὴν ἐπῆλθε τρόμος ρυθμικὸς ἐπαναλαμβανόμενος ἔκτοτε εἰς ἕκαστον παροξυσμόν. Ἡ πάρεσις καὶ ὁ τρόμος διήρκεσαν μέχρι 40 περίπου ἡμερῶν, τῆς παθολογικῆς ταύτης καταστάσεως ὀφειλομένης εἰς ὑστερισμὸν ἀποκαλυφθέντα ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν στιγμάτων.

Ὁ ἰατρὸς Coguet ἐν τῇ Ἰατρικῇ ἑταιρείᾳ τοῦ Βορδὼ ἀνεκοίνωσε περίπτωσιν γυναικὸς πασχούσης διαλείποντα πυρετὸν μεθ' ὅλων τῶν τυπικῶν αὐτοῦ σταδίων, ὀφειλόμενον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ὑστερισμόν. Περιπτώσεις τοιαύτας πολλοὶ παρετήρησαν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐπανειλημμένως, ἐπ' ἐσχάτων δ' ἔτι παρετηρήσαμεν τοιαύτας παρὰ τῇ θυγατρὶ συναδέλφου τινὸς ἐν Λεβαδείᾳ. Ἐν τούτοις ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις ὡς νόσος μολυσματικὴ προσβάλλουσα κατ' ἐξοχὴν τὸ αἷμα καὶ τὸ νευρικὸν σύστημα δύναται εἴς τινας ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ὁπόταν μάλιστα συντρέχωσι συνθῆκαι κατάλληλοι, ὡς λ. χ. προδιάθεσις, ἡλικία, φῦλον, κ.λ. νὰ προκαλέσῃ τὸν ὑστερισμόν. Ὁ Clément ἀναφέρει 18 περιπτώσεις ὑστερίας μεταξὺ ἑλονοσούντων συλλεγείσας παρὰ διαφόρων παρατηρητῶν, ἀναφέρει δ' ὅτι οἱ ὑστερικοὶ παροξυσμοί ἀπαντῶσι συνήθως κατὰ ἢ μετὰ τὸ πέρας τοῦ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ καὶ φρονεῖ ὅτι πολλαὶ περιπτώσεις θεωρούμεναι τέως ὡς κακοήθεις πυρετοὶ νευρικῆς μορφῆς εἰσι καθαρῶς ὑστερικῆς φύσεως.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων πρῶτος ὁ Θεοφανίδης [1] περιέγραψε περίπτωσιν διαλείποντος πυρετοῦ μετὰ ὑστερισμοῦ ἀναφανέντα κατόπιν χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως παρ' ἑξηκοντούτιδι γραίᾳ, ἥτις πρὸ δεκαετίας εἶχεν ὑποστῇ ὑστερικόν τινα παροξυσμόν. Παρὰ τῇ ἀρρώστῳ ταύτῃ οἱ ἐπανειλημμένοι ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐχρησίμευσαν, ὅπως ἀφυπνίσωσι τὴν νεύρωσιν ταύτην, ἥτις, ὡς ἀναφέρει ὁ παρατηρητής, οὐ μόνον τὴν διάγνωσιν κατέστησαν δύσκολον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόγνωσιν ἐπηρέασαν.

Ὁ Θεόδ. Φαρμακόπουλος [2] ἀναφέρει περίπτωσιν ὑστερίας ἐπὶ στρα-

---

[1] Γαληνὸς 1887 ἀριθ. 47 σελ. 641.

[2] Ὑστερισμὸς παρὰ στρατιώτῃ. Ἰατρ. ἐφημ. τοῦ στρατοῦ 1892 Ἀπρίλ. σελ. 529.

τιώτου ἡλικίας 23 ἐτῶν, ἀναπτυχθείσης κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐντόνου ἑλειογενοῦς καχεξίας. Ὁ στρατιώτης οὗτος πάσχων ἐξ ἀμφημερινῶν κατελαμβάνετο κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς ταύτων ὑπὸ δινήεντος ἰλίγγου, ὑπὸ δυσχερείας περὶ τὴν ἄρθρωσιν τῆς φωνῆς μετὰ μικροῦ βάρους κατὰ τὰ κάτω ἄκρα. Ἡμέρας τινὰς βραδύτερον τῷ ἐπῆλθον ἐξαίφνης σπασμώδη συμπτώματα ὡς καὶ δυσχέρεια περὶ τὴν λαλιάν, ἐξέβαλεν ἀκατανοήτους τινὰς φθόγγους, εἶχε δὲ ἀναισθησίαν πλήρη τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ σώματος, μετ' ἀκεραίας τῆς συνειδήσεως. Μετὰ μῆνα καὶ πλέον προσεβλήθη ἐκ περιοδικῶν γαστραλγιῶν ἄνευ πυρετοῦ καὶ τρόμου καθολικοῦ ὀλιγώτερον ἐκπεφρασμένου κατὰ τὰ ἀριστερά. Δὲν ἐπρόκειτο, λέγει, περὶ σκληρύνσεως κατὰ πλάκας, διότι φέρει εὐθὺ τὴν δεξιὰν χεῖρα εἰς τὸ στόμα πρὸς πόσιν ἐκ ποτηρίου, τὸ βάδισμα ἔχει βραδύ, σύρει τὸν δεξιὸν πόδα, εὐθυτενὴς δὲ τὸ σῶμα βαδίζει οὕτως ἔχων κλειστοὺς ἢ ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς. Αἱ αἰσθήσεις κατηργημέναι ἦσαν εἰς τὸ δεξιὸν ἥμισυ τοῦ σώματος, εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἀριστερὸν ἥμισυ τὰ πάντα εἶχον κατὰ φύσιν ὡς καὶ πάντα τὰ αἰσθητήρια ὄργανα. Οὕτως εἶχε κατὰ Ἀπρίλιον μέχρι 2 Μαΐου, ὁπότε καταληφθεὶς ὑπὸ παροξυσμοῦ, ᾐσθάνθη περὶ μέσας νύκτας ἰσχυρὰν δόνησιν τοῦ σώματος μετὰ αἱμωδίας καὶ τρόμου γενικοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἤρξατο ἀναρρωννύων καὶ τῇ 5 Ἰουνίου ἐξῆλθε τοῦ νοσοκομείου.

Ὁ Σκουζάκης [1] ἐκ Δαυλείας τῆς Χαιρωνείας ἀναφέρει ὡσαύτως περίπτωσιν ὑστερικῶν παροξυσμῶν ἐπὶ 25ετοῦς ἐγγάμου γυναικός, ἣν ἐθεράπευσε διὰ τῆς κινίνης. Ἡ κινίνη, λέγει, προφανῶς ὠφέλησεν ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἐξαλείψασα τελείως τοὺς παροξυσμούς, καὶ ἐρωτᾷ, ἐπρόκειτο ἆρά γε περὶ ὑστερικῶν φαινομένων ὀφειλομένων εἰς τὴν ἑλομίανσιν ἢ ἐπῆλθε τὸ θεραπευτικὸν ἀποτέλεσμα κατόπιν ὑποβολῆς;

ΨΥΧΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΡΑΧΑΙ

Πάντες οἱ ἀπὸ τῶν τοῦ Ἱπποκράτους μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων πραγματευθέντες τὰ τῶν ἑλειογενῶν νόσων, εἰ καὶ ποιοῦνται μνείαν τοῦ κατὰ τὰς διαφόρους τῆς ἑλομιάνσεως φάσεις ἀπαντῶντος παραληρήματος, ἐν τούτοις οὐδεὶς μεταξὺ τούτων, μηδὲ τῶν κλασικῶν ἔτι συγ-

[1] Πρακτικὰ Ε' Πανελλ. Ἰατρ. Συνέδρ. 1906 σελ. 522.

γραφέων ἐξαιρουμένων, ἐπραγματεύθη τὸ θέμα τοῦτο ἰδιαιτέρως, μόλις δὲ πρό τινος ἤρξατο νὰ ἐπισύρηται ἡ προσοχὴ τῶν περὶ τὴν σπουδὴν τῶν νόσων τῶν θερμῶν χωρῶν ἐνασχολουμένων ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ἀπαντωσῶν ψυχικῶν διαταραχῶν.

Ἐν τοῖς τοῦ Ἱπποκράτους συγγράμμασι σχετικῶς πρὸς τὸ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν παραλήρημα, ἀνευρίσκομεν κατεσπαρμένας λέξεις μόνον, ὡς καὶ φράσεις τινάς, συνοψιζομένας ὡς ἑξῆς «Παράληροι, φρενιτικοί, πάντα παρέκρουσε, λῆρος, παρεφρόνησεν, ἐλήρει, ἐς νύκτα παρέκρουσε πολλά, πολλὰ παρέλεγε, πολὺ δὲ πρὸ μέσου ἡμέρας ἐξεμάνη». κ.λ.

Οὕτως ἐν τῷ Ε′ Τόμῳ βιβλίῳ Α′ τῶν Προρρητικῶν καὶ ἐν σελ. 510 ποιούμενος λόγον περὶ τῶν φρενιτικῶν, λέγει. «Οἱ κωματώδεις ἐν ἀρχῇσι γενόμενοι μετὰ κεφαλῆς, ὀσφύος, ὑποχονδρίου, τραχήλου ὀδύνης, ἀγρυπνέοντες, ἆρά γε φρενιτικοί; μυκτὴρ ἐν τούτοισι ἀποστάζων ὀλέθριον, ἄλλως τε καὶ τεταρταίοισι ἢ ἀρχομένοισι». Ἐν ταῖς Κωακαῖς προγνώσεσι, Τόμ. Ε′ βιβλ. Α′ σελ. 601 λέγει. «Οἱ λαβόντες ἐς τὴν αὖραν παροξυνθέντες, τρίτην ἐπισχόντες, τετάρτην παροξυνθέντες, κακοί· ἆρά γε καὶ φρενιτικοὶ οἱ τοιοῦτοι παροξυσμοί»;

Καὶ ἐν τῷ Γ′ τόμῳ Γ′ βιβλίου τῶν ἐπιδημιῶν καὶ σελίδι 91. «Κωματώδεις δὲ μάλιστα μὲν οἱ φρενιτικοὶ καὶ οἱ καυσώδες ἦσαν». Ἐν δὲ τῇ σελίδι 117 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τῶν ἐπιδημιῶν λέγει. «Ὁ φρενιτικὸς τῇ πρώτῃ κατακλιθεὶς ἤμεσε ἰώδεα πολλά, λεπτά· πυρετὸς φρικώδης ξυνεχής· πουλὺς ἱδρὼς δι᾿ ὅλου· κεφαλῆς καὶ τραχήλου βάρος μετ᾿ ὀδύνης· οὖρα λεπτά· ἐναιωρήματα σμικρὰ διεσπαρμένα· οὐχ ἵδρωτο· ἀπὸ δὲ κοιλίας ἐξεκόπρησε ἀθρόως· πολλὰ παρέκρουσε οὐδὲ ὕπνωσε. Δευτέρῃ πρωῒ ἄφωνος· πυρετὸς ὀξύς· ἵδρωσε· οὐ διέλιπε· παλμοὶ δι᾿ ὅλου τοῦ σώματος· νυκτὸς σπασμοί. Τρίτῃ παρωξύνθη πάντα. Τετάρτῃ ἀπέθανε».

Ἐν τῷ περὶ διαίτης ὀξέων Τόμῳ Βῳ καὶ σελίδι 233 λέγει. «Μάλιστα δ᾿ ἂν ἐπαινέσαιμι ἰητρόν, ὅστις ἐν τοῖσι ὀξέσι νοσήμασι, ἃ τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων κτείνει, ἐν τούτοισι διαφέρων τι τῶν ἄλλων εἴη ἐπὶ τὸ βέλτιον. Ἔστι δὲ ταῦτα ὀξέα, ὁποῖα ὠνόμασαν οἱ ἀρχαῖοι πλευρῖτιν καὶ περιπνευμονίην καὶ φρενῖτιν καὶ λήθαργον καὶ καῦσον, καὶ τὰ ἄλλα νοσήματα, ὁκόσα τούτων ἐχόμενά ἐστιν, ὧν οἱ πυρετοὶ τὸ ἐπίπαν ξυνεχέες ἐόντες κτείνουσι».

«Τὰ μανιακὰ πυρετοὺς ὀξεῖς ταραχώδεας ἀχόλῳ καρδιαλγικῷ λύουσιν». Τόμ. 5ος Κωακαὶ προγνώσεις σελ. 707.

Ἐκτὸς τοῦ Ἱπποκράτους καὶ οἱ μετὰ τοῦτον ὁμοίως οὐδαμῶς ἐνδιατρίψαντες εἰς τὸ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν παραλήρημα λέγουσιν ἐν σχέσει πρὸς τοῦτο ὡς ἑξῆς : Παραλλάξεες φρενῶν, φρενῶν ἐντάσιες, πολλὸν αὐτίκα ἐφλυήρει, τετάρτῃ ἐς νύκτα ὑποπαρελήρει, ὁ δὲ Προδρόμου θέρεος ὑπότραυλεν.

Μετὰ τὴν Ἱπποκρατικὴν περίοδον, τὴν Ἀλεξανδριανήν, τὴν Ἑλληνορωμαϊκὴν καὶ τὴν μεταβατικήν, περιόδους χρονικάς,καθ' ἃς οὐδὲν ἀνευρίσκομεν ἄξιον λόγου σχετικῶς πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν, μεταπίπτομεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως, ἤτοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ XVI αἰῶνος μέχρι τοῦ 1750. Καθ' ἅπασαν ταύτην τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν αἰώνων ὡσαύτως οὐδεὶς λόγος ἴδιος γίγνεται περὶ τῶν κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ἀπαντωσῶν ψυχικῶν διαταραχῶν, μόνον δ' ἀπὸ τοῦ XVII αἰῶνος πρῶτος ἤρξατο πραγματευόμενος ταύτας, ἀκροθιγῶς δέ, ὁ **Rivier**, ὅστις ἐν ταῖς κλινικαῖς αὐτοῦ παρατηρήσεσιν ἀναφέρει τὴν ἱστορίαν ἰατροῦ τινος παθόντος χρονίους διαλείποντας πυρετούς, τύπου διπλοῦ τριταίου, καὶ καταστάντος ὑποχονδριακοῦ (Centurie I. Observ. 74).

Τὰς ἐντάσεις, τὰς παραλλάξεας τῶν φρενῶν καὶ τὰς παρακρούσεις, ὡς ὁ Ἱπποκράτης, οὕτω καὶ ἄλλοι μετὰ τὸν **Rivier** ἰατροὶ παρετήρησαν, φαίνεται δ' ὅτι τόσον τὸ κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς ὅσον καὶ τὸ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν παραλήρημα τῆς ἑλομιάνσεως,καὶ ἰδίᾳ τὸ μανιακόν, προυκάλεσε τὴν περιέργειαν οὐ μόνον τοῦ **Rivier**,ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων παρατηρητῶν, οἵτινες λέξεις τινὰς μόνον ἀφιέρωσαν εἰς αὐτό, καὶ μάλιστα, οἱ **Borelli**, **Etmüler**, **Sydenham**, **Hoffmann** καὶ **Morgagni**, οἵτινες ἐκτὸς τοῦ κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς τῆς ἑλομιάνσεως μανιακοῦ παραληρήματος, ἀναφέρουσιν (ἱστορικῶς δὲ) καὶ περιπτώσεις ὑποχονδρίας μετὰ τὴν ἀποδρομὴν χρονίων διαλειπόντων πυρετῶν.

Μετὰ τοὺς παρατηρητὰς τούτους, οἱ **Montfalcon** (*Histoire de marais*, Paris 1824), **Foderé**, **Baillarger** (1843), **Levy** (1869), κ. λ. ἀποδίδοντες τῇ ἑλειογενεῖ καχεξίᾳ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπάγειν διανοητικὰς διαταραχάς, ἐξέφρασαν καὶ οὗτοι διά τινων μόνον λέξεων τὴν γνώμην των ταύτην, — ἱστορικῶς δὲ πάντοτε, — λέγοντες ἁπλῶς, ὅτι «οἱ καχεκτοῦντες εἶνε ἠλίθιοι τὸν νοῦν, ἀπαθεῖς καὶ κτηνώδεις τὴν καρδίαν (**Montfalcon**). Εἰσὶν ἀναίσθητοι ὡς φυτοζωοῦντα ὄντα (**Foderé**), τὸ δὲ βλέμμα αὐτῶν μελαγχολικὸν μετ' ἐκφράσεως βλακώδους καὶ ἀπαθοῦς, μὴ γνωριζόντων τὴν χαρὰν τῆς παιδικῆς ἡλικίας οὐδὲ τὰς ἡδονὰς τῆς νεότητος καὶ μενόντων ἀναλγήτων εἰς τὰ γενναῖα πάθη» (**Levy**).

Ὁ Baillarger μεταξὺ πάντων τούτων φαίνεται ὁ μᾶλλον ἐπιστήσας τὴν προσοχήν του καὶ ὁ μελετήσας ὄντως τὰς ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας ἀπαντώσας διανοητικὰς διαταραχάς, διότι ἐπεχείρησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παθογένειαν αὐτῶν καὶ ἐθεώρησε ταύτας ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ τοῦ ἑλείου μιάσματος ἀναιμίας.

Ὁ Griesinger (Traité des maladies mentales Paris 1865) κατὰ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν παρετήρησε, λέγει, καὶ ἐν ἀπυρεξίᾳ νευρικὸν τρόμον, ἀλλοίωσιν τῆς φωνῆς, καταστάσῃς τραχείας καὶ ἐσβεσμένης, βάδισμα ἐνίοτε κλονιζόμενον μετὰ χορεϊκῶν κινήσεων, σημείων περιεγκεφαλίτιδος, συνοδευομένης μετ' ἐξασθενήσεως τῆς διανοίας ἢ μετὰ διαταράξεως τῶν φρενῶν εἰς διαφόρους βαθμοὺς ἐξικνουμένους μέχρι καὶ παραφροσύνης.

Ὁ Berthier (1861), ὁ Christian (1873) καὶ ὁ Frerichs, ἀναφέρουσιν ἐπίσης ψυχικὰς διαταραχὰς αἰτιολογουμένας ὑπὸ τῆς ἑλομιάνσεως.

Ὁ Colin (traité des fièvres intermit. 1870, page 241) περιγράφων τὸ κατὰ τὸν κακοήθη παροξυσμὸν παραλήρημα, ἀποδέχεται ὅτι εἰ καὶ παρέρχεται τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ ἀπόκλισιν, ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν καταλείπει εἰς τὸν ἄρρωστον ἀνησυχίαν καὶ ἔκπληξίν τινα.

Ὁ Calmette (Gazette des Hôpit. 1872), παρετήρησε μετὰ διαλείποντα ἑλειογενῆ πυρετὸν παραλήρημα μελαγχολικόν.

Ὁ Griesinger (traité des maladies infectieuses 1877, page 81) ἀναφέρει, ὅτι παρετήρησεν ἐπί τινων μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ κακοήθους παροξυσμοῦ παραμένουσαν ἐλαφρὰν τινα ἠλιθιότητα καὶ ὑπνηλίαν.

Ὁ Kraeplin κατὰ τὸ 1880 διϊσχυρισθεὶς ὁμοίως, ὅτι ἡ ἑλομίανσις δύναται νὰ ἐπιφέρῃ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς ψυχικὰς διαταραχάς, εἰς μὲν τὸν διαλείποντα πυρετὸν ἀπέδωκε τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπάγειν μανίαν, μελαγχολίαν ἢ λυπομανίαν, εἰς δὲ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν τὴν ἀπάθειαν.

Ὁ Γιοβανὼφ (ἐκ Σμύρνης) ἀνεκοίνωσεν ἐνώπιον τῆς πρώτης τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν συνόδου κατὰ τὸ ἔτος 1882 περίπτωσιν ἀρρώστου τινὸς παθόντος τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸν διαλείποντα πυρετὸν παραφροσύνην διαρκέσασαν 16 ἡμέρας καὶ παρελθοῦσαν ἄνευ θεραπείας.

Ὁ Θεοφανίδης (Πραγματεία περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν 1885) πραγματευόμενος τὰ τῶν ἐξ ἑλειογενοῦς καχεξίας πασχόντων λέγει, «Οὗτοι ἔχουσιν ἀμβλέα τὰ αἰσθητήρια, ἡ λαλιὰ αὐτῶν γίγνεται βραδεῖα, ἡ μνήμη ἀσθενὴς καὶ ἡ διάνοια ἐπὶ τέλους νωθρά».

Ὁ Segard (Archives de Médec. naval Tom. Βʹ 1886) παρετήρησε μετὰ τὴν ἀποδρομὴν κωματώδους παροξυσμοῦ, ὀξεῖαν μανίαν μετ᾽ ἐρωτικῶν τάσεων, διαρκέσασαν τρεῖς ἡμέρας.

Οἱ Kelsch καὶ Kiener (Maladies des pays chauds 1889, pag. 493-495) σπουδάσαντες εἰδικώτερον τὸ τῆς ἑλομιάνσεως παραλήρημα, διακρίνουσιν αὐτὸ εἰς τὸ κατὰ τὸν παροξυσμὸν καὶ εἰς τὸ κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν ἀπαντῶν παραλήρημα. Σπουδάσαντες δὲ τὸ κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν παραλήρημα λέγουσιν ὅτι διαδέχεται τὸ ὀξὺ παραλήρημα ἢ ἀποκαθίσταται ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τύπον ὕποξυ καὶ ἐνίοτε καὶ πέραν τῆς ἑβδομάδος.

Ὁ Liebermann (Les fièvres pernicieuses de la Cochinchine. Rec. médic. mil. 3e Serie. Tom. VII) ὁμοίως παρετήρησεν ἐπὶ ἑλομιάνσεως μετὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμὸν ὅτι ἀκολουθεῖ ἐνίοτε τὸ παραλήρημα καὶ πέραν τῆς ἑβδομάδος.

Ὁ Manson (Manson Hunteriam Society The. an. oration. 1894) ἀνέφερε περίπτωσίν τινα, καθ᾽ ἣν μετὰ τὴν ἐκ Βομβάης ἐπάνοδον ἐν Λονδίνῳ ταξειδιώτου τινὸς παρετηρήθη ὅτι οὗτος προσεβλήθη ἐξ ἐγκεφαλικῶν διαταραχῶν. Ἡ αἰτιολογία τῶν ἐγκεφαλικῶν τούτων διαταραχῶν διεγνώσθη μετὰ τὴν ἔγκλεισιν τοῦ ἀσθενοῦς ἐν τῷ φρενοκομείῳ, ὅτε ἐρεύνης μικροσκοπικῆς γενομένης, ἀνευρέθη ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ Laveran, ἐξ οὗ καὶ ἡ θεραπεία ἐπετεύχθη διὰ τῆς κινίνης.

Οἱ Rey (d'Aix-en-provence) καὶ Boinet (ἐν Μασσαλίᾳ) παρετήρησαν ψυχικὰς διαταραχὰς ἐπὶ 35 προμιανθέντων ἐξ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἐν Βραζιλίᾳ, Σουδὰν καὶ Μαδαγασκάρῃ. Διῄρεσαν δὲ τὰς διαταραχὰς ταύτας εἰς δύο κατηγορίας, εἰς τὰς ἀπαντώσας κατὰ καὶ μετὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμόν· ὁπόταν δὲ καὶ ἂν ἀπαντῶσιν αἱ ψυχικαὶ διαταραχαὶ χαρακτηρίζονται, λέγουσιν, ὑπὸ μελαγχολικῆς καταστάσεως, ἥτις εἰς μὲν τοὺς οὐδεμίαν προδιάθεσιν νευροπαθητικὴν φέροντας παρέρχεται ταχέως, εἰς δὲ τοὺς φέροντας τοιαύτην, ὁπόταν ἡ κατάστασις λάβῃ χρόνιον χαρακτῆρα, δύναται νὰ μεταπέσῃ εἰς συστηματικὸν παραλήρημα (ἰδέαι μεγαλείου, ἰδέαι καταδιώξεως κ.λ.).

Ὁ Régis (Congrès Français des médecins alienistes et neurologistes.—Séance du 4 Août 1897) ἀποδίδων τῇ ἑλομιάνσει τὴν δύναμιν τοῦ προκαλεῖν διανοητικὰς διαταραχάς, παρομιάζει αὐτὰς πρὸς τὰς τῆς οἰνοπνευματώσεως. Καὶ τὰς ψυχικὰς μὲν διαταραχὰς τὰς ἀπαντώσας κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς προσομοιάζει πρὸς τοὺς τῆς ὑποξείας

οἰνοπνευματώσεως, τὰς δὲ ἀπαντώσας κατὰ τὰς διαλείψεις τῶν παροξυσμῶν τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως προσομοιάζει πρὸς τὴν τῆς χρονίας οἰνοπνευματώσεως κλινικὴν εἰκόνα.

Αἱ κατὰ τὴν περίοδον τῶν παροξυσμῶν τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ ἀπαντῶσαι ψυχικαὶ διαταραχαὶ συνοδεύονται, λέγει, ὑπὸ ἀμνησίας, παρακρούσεων κ.λ. καὶ δύνανται νὰ ὑποδυθῶσι τὴν μανιακὴν μορφὴν μὴ παρουσιαζόμεναι συχνῶς ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μελαγχολικοῦ παραληρήματος.

Ὁ **Pasmackin** ἐκ Βουλγαρίας (**Wiener Médic, 20 u. 27 März 1897**) μεταξὺ 5412 ἑλονοσούντων παρετήρησεν, ὡς λέγει, 106 περιπτώσεις ψυχικῶν διαταραχῶν ἤτοι 2 % περίπου. Διϊσχυριζόμενος δ᾽ ὅτι οὐδέποτε συνήντησε τὴν μανίαν, ὁρίζει τὴν διάρκειαν τῶν ψυχώσεων αὐτῶν, ὡς κυμαινομένην ἀπὸ 4 ἡμερῶν μέχρι 3 μηνῶν.

Ἡμεῖς μετὰ τοῦ Κανέλλη (**Progrès Médical 10 Avril. 1897**) ταυτοχρόνως δὲ πρὸς τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ **Pasmackin** ὑπεστηρίξαμεν ἐναντίαν πρὸς τοῦτον γνώμην, καὶ ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑπόστασιν τῆς ὀξείας μανίας ἐπὶ ἑλομιάνσεως δεχόμεθα μὲν ταύτην ὡς ἀπαντῶσαν κατ᾽ αὐτήν, ἀλλὰ σπανίως. Ἡ γνώμη ἡμῶν αὕτη ὡς ὀρθὴ ὑπεστηρίχθη καὶ ἐν τῷ ἐν Τουλούζῃ συνεδρίῳ τῶν Γάλλων φρενολόγων καὶ νευρολόγων ἰατρῶν ὑπὸ τοῦ **Régis**, ὡς καὶ ὑπὸ ἄλλων ἰατρῶν.

Ὁ **Chabal** ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ **Régis** σπουδάσας τὰς ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως ψυχικὰς διαταραχάς, διαιρεῖ αὐτὰς εἰς τρεῖς κατηγορίας· α΄) εἰς διαταραχὰς τοῦ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ ἢ τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως, β΄) εἰς διαταραχὰς τῆς ἀναρρώσεως ἢ τῶν παροξυσμῶν τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως, γ΄) εἰς διαταραχὰς μεμακρυσμένας ἀπὸ τῆς διαδρομῆς τῆς ἑλομιάνσεως.

Ὁ **Danadjiev** περιέγραψε παραλήρημα ἐπὶ καχεξίας ἐπιπεπλεγμένον μετὰ πολυνευρίτιδος. (**Spis na Sofiisk médic droug Juillet 1900**).

Ἡμεῖς ἀπὸ ἐτῶν ἐγγύψαντες καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς μελετῶντες καὶ τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ἑλομιάνσεως, ταξινομοῦμεν τὰς ἐπὶ ἑλομιάνσεως ψυχικὰς διαταραχάς, ἀποβλέποντες οὐχὶ πρὸς τὰς θεωρίας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὰς κλινικὰς τῆς ἑλομιάνσεως ἐκδηλώσεις. Σπουδάσαντες λοιπὸν παρὰ τῇ κλίνῃ τῶν ἑλονοσούντων τὰς ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως διανοητικὰς διαταραχὰς κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῶν μορφὰς διακρίνομεν ταύτας.

α΄) εἰς τὰς ἐπερχομένας κατὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμὸν τοῦ ὀξέος ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ.

β') εἰς τὰς ἐπερχομένας κατὰ τὰς πυρετικὰς κινήσεις καὶ τὰς διαλείψεις τῶν ἐπὶ τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως ἀναπτυσσομένων παροξυσμῶν.

γ') εἰς τὰς ἐμφανιζομένας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὑφεσίμων πυρετῶν καὶ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν.

δ') εἰς τὰς ἐπερχομένας διανοητικὰς διαταραχὰς κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας.

Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πυρετικοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἁπλοῦ ὀξέος διαλείποντος πυρετοῦ, ὡς καὶ κατὰ τὴν τῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως, διακρίνομεν τὰς παρακρούσεις, ὁτὲ κατὰ τὴν ἀρχήν, ὁτὲ κατὰ τὴν ἔντασιν καὶ ὁτὲ κατὰ τὴν τοῦ πυρετοῦ παρακμήν. Ἐπί τινων ὅμως περιπτώσεων καὶ μετὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμόν, ἤτοι κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν, διακρίνομεν παθολογικήν τινα τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος κατάστασιν ἐπακολουθοῦσαν, ὡς λ.χ. μεγάλην τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων εὐαισθησίαν, τάσιν πρὸς τὴν σιγήν, ἐπιθυμίαν τοῦ ἀναρρωννύοντος πρὸς διαμονὴν ἐν τῷ σκότει, ἀϋπνίαν ἀπαντῶσαν κατὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ τοῦ παροξυσμοῦ νύκτα ἢ ὕπνον τεταραγμένον καὶ ἐνίοτε διακοπτόμενον ἐξ ὀνείρων φοβερῶν ἢ καὶ ἐφιάλτου.

Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὑφεσίμου πυρετοῦ αἱ παρακρούσεις ἀπαντῶσι συνήθως κατὰ τὸ πυρετικὸν ὕψος, ἧττον συχνῶς κατὰ τὰς ὑφέσεις τῆς πυρετικῆς κινήσεως, ἐνίοτε κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ὑφεσίμου πυρετοῦ ἀπαντῶντος τυφισμοῦ,(ὡς ἐκ τῆς τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτομιάνσεως) καὶ τελευταῖον κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν ἔτι.

Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν κακοήθων παροξυσμῶν αἱ παρακρούσεις συνήθως ἀπαντῶσι κατὰ τὴν τοῦ πυρετοῦ ἀνύψωσιν, ἐνίοτε κατὰ τὴν παρακμὴν αὐτοῦ, σπανίως μετὰ τὴν τοῦ πυρετοῦ ἀποδρομὴν καὶ ἔτι σπανιώτερον κατὰ τὸ προδρομικὸν στάδιον τῶν κακοήθων παροξυσμῶν καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ κωματώδους, (ἄλλοτε δὲ [1] κατεδείξαμεν, ὅτι ἡ παρατηρουμένη ἀσυναρτησία τῶν ἰδεῶν, ὡς καὶ πᾶσα τοῦ νευρικοῦ συστήματος διαταραχὴ ἡ μετὰ ἁπλοῦν παροξυσμὸν διαλείποντος πυρετοῦ ἐπακολουθοῦσα, ὡς λ.χ. διαστροφὴ χαρακτῆρος, φλυαρία, δυσχέρεια περὶ τὴν ἄρθρωσιν τῶν λέξεων, ὑπεραισθησία τοῦ δέρματος

---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος, Νβριος 1900.

κ.λ. ἀποτελοῦσι σπουδαῖον προδρομικὸν σύμπτωμα τοῦ κωματώδους παροξυσμοῦ).

Κατὰ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν διακρίνομεν τὰς ψυχικὰς διαταραχὰς ἀπαντώσας, τὸ μὲν κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἐξέλιξιν ἤτοι κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον ταύτης, τὸ δὲ καὶ κατὰ τὴν ὑστερογενῆ ἐξέλιξιν αὐτῆς, τοῦτ᾽ ἔστι κατὰ τὸ στάδιον τῶν κιρρωτικῶν ἐπεξεργασιῶν. Ἔχομεν λοιπὸν ψυχικὰς διαταραχάς ἀπαντώσας ἐπί τε τῆς ὀξείας καὶ τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως, ὡς κατὰ τὸ πυρετικὸν καὶ ἀναρρωτικὸν στάδιον αὐτῶν.

Τὸ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν παραλήρημα ἀπαντᾷ τὰ μάλιστα μὲν κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ, ἠπίου ἢ ἐντόνου, ἧττον δὲ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ συνεχοῦς ἢ ὑφεσίμου πυρετοῦ, καὶ σπανιώτερον κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας.

Τὸ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ παραλήρημα εἶνε συνήθως μικρὸν καὶ μετὰ διαλειμμάτων, ὁπόταν ὅμως εἶνε διαρκέστερον καὶ ὁ πάσχων ἀπαντᾷ ἀκαταλήπτως εἰς τὰς ἀπευθυνομένας αὐτῷ ἐρωτήσεις, σκαιῶς δὲ καὶ ἀγρίως, ἢ καὶ ἐξεγείρεται ἀποτόμως τῆς κλίνης αὐτοῦ, τότε τὸ παραλήρημα ἀποτελεῖ στοιχεῖον ἴδιον ἀποτελοῦν τὸ κύριον σύμπτωμα τοῦ κακοήθους παραληρηματικοῦ (φρενιτικοῦ, μανιακοῦ ἢ καὶ παρακοπτικοῦ).

Τὸ παραλήρημα τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ οἱασδήποτε μορφῆς καὶ ἂν εἶνε ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτοῦ εἰς ἐγκεφαλικὸν ἐρεθισμόν, εἴτε ἔντονον εἴτε ἤπιον, συνοδευόμενον δὲ μετὰ συμφορήσεως ἢ μετ᾽ ἀναιμίας ἢ καὶ ἀδιαφόρως. Συνήθως ἀπαντᾷ κατὰ τὸ πυρετικὸν στάδιον, σπανιώτερον δὲ καὶ μετὰ τοῦτο, ὅθεν διακρίνομεν παραλήρημα πυρετικὸν καὶ παραλήρημα ἀπύρετον ἢ τῆς ἀναρρώσεως, ὅπερ δύναται νὰ λάβῃ τὴν θέσιν τοῦ τῆς τοξικῆς φρενοβλαβείας. Ὁ Chabal *ποιούμενος λόγον περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἑλονοσίαν παραληρήματος, ἰσχυρίζεται ὅτι δύναται τοῦτο νὰ ἀπαντᾷ καὶ κατὰ πάσας τὰς περιόδους τῆς ἑλομιάνσεως· μὴ ἀποδεχόμενος δὲ τὴν διαίρεσιν τοῦ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν παραληρήματος ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ὑφ᾽ οἵαν καὶ ἐπὶ τῶν μολυσματικῶν νόσων, τοῦτ᾽ ἔστιν εἰς διάκρισιν παραληρήματος κατὰ τὴν ὀξεῖαν τῆς νόσου περίοδον καὶ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν αὐτῆς, ἐπιλέγει ὡς ἑξῆς: «Ἡ ἑλομίανσις τῷ ὄντι δὲν εἶνε ἐξέλιξις ἑνιαία ὡς π.χ. ὁ τυφοειδὴς πυρετός, ἀλλὰ πορεία διαλείπουσα μετὰ ἐξάρσεων ὀξειῶν διαδεχομένων εἰς ποικίλα διαστήματα, καὶ θὰ ἦτο παρακεκινδυνευμένον νὰ*

ἐκζητῇ τις νὰ ἀνεύρῃ ὀξέα παραληρήματα εἰς πάσας τὰς περιόδους τῆς ἑλομιάνσεως».

Τὰ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ἀπαντῶντα ποικίλα νευρικὰ συμπτώματα, ὡς τὸ ῥῖγος, ἡ κεφαλαλγία, αἱ νευραλγίαι, τὸ π α ρ α λ ή ρ η μ α, οἱ σπασμοὶ καὶ αἱ ποικίλης ἐκφάνσεως καὶ ἐντάσεως δ ι α τ α ρ α χ α ὶ τῶν διανοητικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων καὶ τὸν Leveran ἔτι αὐτὸν φέρουσι πρὸ τοῦ διλήμματος, ἐὰν τοξίνη τις ἰδία ἐκκρινομένη ὑπ᾿ αὐτοῦ τοῦ ἑλοπαρασίτου εἶνε ἡ κυρία αἰτία ἁπάντων τῶν νευρικῶν φαινομένων, ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑλοπαράσιτον. Εἰς τὸ δίλημμα τοῦτο φαίνεται πιθανωτέρα ἡ σκέψις, ὅτι ἡ αἰτία τοῦ ἐπὶ τῶν ἐγκεφαλονωτιαίων κέντρων ἐρεθισμοῦ προκαλεῖται μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἐκ τῶν ἑλοπαρασίτων τοξινῶν. Κατὰ τὰς θεωρίας τὰς ἤδη ἰσχυούσας γιγνώσκομεν τὴν σημασίαν, ἣν ἐνασκοῦσι τὸ ἔδαφος, οἱ χημισμοί, αἱ τῶν ἐκκρίσεων ἀλλοιώσεις, αἱ τοῦ στομάχου διάφοροι ζυμωτικαὶ ἐπεξεργασίαι, ἡ ἀναστολὴ τῶν ἐκκρίσεων καὶ οἱ μικροοργανισμοὶ εἴτε ποσοτικῶς εἴτε ποιοτικῶς, εἴτε ἐξ ἀλληλεπιδράσεως, εἴτε ἐν ἐπιμιξίᾳ συμμαχικῇ ἢ καὶ ἀνταγωνιστικῇ. Ἂν δὲ πειραματικῶς μόνον γιγνώσκωμεν τὴν ποσοτικήν, τὴν ποιοτικὴν καὶ τὴν ἐδαφικὴν ἐπήρειαν, θετικῶς ὅμως γνωρίζομεν τὴν σημασίαν, ἣν ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ ἐνασκοῦσιν αἱ ἐν τούτῳ γινόμεναι χώραν χημικαὶ μεταβολαί, αἱ δρῶσαι ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς νευρικῆς οὐσίας, τοῦτο δὲ εἶνε ἡ μόνη καὶ κυρία αἰτία, ἥτις δηλητηριάζει τὰ νευρικὰ κέντρα. Ὡς δὲ ἐν τῇ παθολογίᾳ τοῦ νευρικοῦ συστήματος αἱ τοξῖναι γενικῶς κατέχουσι πρωτίστην θέσιν, οὕτω κατ᾿ ἀκολουθίαν καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐχὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑλοπαράσιτον, ἀλλ᾿ αἱ ἀπὸ τούτου τοξῖναι εἶνε ἡ παθογενὴς αἰτία τῶν διαφόρων νευρικῶν φαινομένων.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι τὰ μικρόβια ἐφ᾿ ἁπασῶν τῶν μολύνσεων δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου ἄξονος διὰ τῆς παραγωγῆς τῶν οἰδημάτων καὶ τῶν ὑπεραιμιῶν τῶν ὑποβοηθουμένων ἐκ τῆς ἐν τοῖς διαστήμασι τῆς παχείας μήνιγγος συσσωρεύσεως τοῦ παρασίτου. Ὡς ὅμως ἐπὶ τῆς συφιλίδος, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς λύσσης, ἐπί τοῦ τετάνου, ἐπὶ τῆς πυοκυανείου μολύνσεως καὶ ἐπί τινων ὀξειῶν μυελιτίδων παθήσεων, αἵτινες συλλήβδην ἐνῷ δρῶσιν ἰδιαίτατα ἐπὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἐν τούτοις τὸ εἰδικὸν αὐτῶν μικρόβιον δὲν ἀνευρίσκεται, ἀλλὰ καθ᾿ ὑπόθεσιν μόνον γνωρίζομεν, ὅτι ὁ ἰὸς τούτων δρᾷ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου ἄξονος, καὶ ὡς ἐπίσης ἐφ᾿ ἁπασῶν τῶν μολυσματικῶν νευριτίδων δὲν ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς νευ-

ρικοῖς κορμοῖς (ἐκτὸς ἐπὶ τῆς λέπρας) τὸ σχετικὸν μικρόβιον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως πάσας τὰς ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐξαρτωμένας διαταραχάς, δὲν ἀποδίδομεν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑλοπαράσιτον, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν ἰὸν αὐτοῦ.

Ἀληθῶς οἱ πρῶτοι παρατηρηταὶ Heschl, Planer, Frerichs κ.λ. ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων τοῦ ἐγκεφάλου συσσώρευσιν τῆς μελαγχρωστικῆς τὴν παθογένειαν τῶν ἐγκεφαλικῶν διαταράξεων, ὁ δὲ Laveran οὐχὶ εἰς τὴν συσσώρευσιν τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς, ἀλλὰ εἰς τὴν παρουσίαν τῶν παρασίτων, οἱ δὲ Afanasiew, Kelsch καὶ Kiener εἰς τὰς ἀνατομοπαθολογικὰς ἀλλοιώσεις. Ἀλλὰ τότε πῶς ἄλλως δέον νὰ ἐξηγηθῶσιν αἱ κεραυνοβόλοι ἐκεῖναι περιπτώσεις κακοήθων παροξυσμῶν, καθ' ἃς ἐν ταῖς τοῦ ἐγκεφάλου ἱστολογικαῖς τομαῖς οὔτε ἑλοπαράσιτα, οὔτε ἀνατομοπαθολογικαὶ ἀλλοιώσεις ἀνευρίσκονται, ἢ ὡς ἡμεῖς διατεινόμεθα, εἰς τὴν τοῦ ἰοῦ τῶν ἑλοπαρασίτων ἐπίδρασιν;

Μεταξὺ τῶν κατ' ἐξοχὴν νευρικῶν φαινομένων, ἅπερ ἀπαντᾷ τις ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως, συχνῶς ἀπαντᾷ καὶ τὸ παραλήρημα. Τὸ παραλήρημα τοῦτο, εἰ καὶ ἀπαντᾷ γενικῶς ἐπὶ πάντων, εἴτε πλήρη εἴτε καὶ ἐλλιπῆ φερόντων τὴν ὀργανοψυχικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἐν τούτοις κατά τινας συνθήκας φαίνεται ὅτι τοῦτο προτιμᾷ τοὺς προδιατεθειμένους εἰς τὰς νευροπαθητικὰς καταστάσεις. Ἡ μόλυνσις δὲ ἵνα προσβάλλῃ σύστημά τι καὶ ἐνκεντρισθῇ, οὕτως εἰπεῖν, προαπαιτεῖ, καθ' ἃ εἶνε γνωστόν, ὅπως ἕτεροι παράγοντες ἔχωσι παρασκευάσει τὸ ἔδαφος πρὸς καλλιεργίαν, τοῦτο δ' ἐνταῦθα ἰσχύει καθ' ὁλοκληρίαν, καὶ τὸ δόγμα τοῦ Charcot, περὶ τῆς ἐπιδράσεως δηλαδὴ τῆς κληρονομικότητος τῶν νευροπαθολογικῶν προηγουμένων, καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς κράσεως, τῆς ἰδιοσυγκρασίας, τῶν διαθέσεων, τῆς ἡλικίας καὶ τῆς καταστάσεως τῶν ὀργάνων καὶ διαφόρων συστημάτων, εἶνε καὶ τὸ αἴτιον ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ προδιατεθειμένων ἀτόμων, ἐπὶ παιδίων δὲ καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ καταχραστῶν τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν ἀπαντῶμεν συχνότερον τὰς τῆς ἑλομιάνσεως διανοητικὰς διαταραχάς.

Εἶνε λοιπὸν γεγονὸς ἀναμφίλεκτον, ὅτι ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως τῆς τε ὀξείας καὶ τῆς χρονίας ἀπαντῶσι τὸ μὲν διαταραχαὶ αἰσθητικαὶ ἢ ψυχικαί, τὸ δὲ καὶ ἐξαρτώμεναι ἀπ' αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀπὸ προηγουμένης τινὸς παθολογικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἀπὸ τῆς πλημμελοῦς λειτουργίας ὀργάνου ἢ συστήματός τινος.

Εἰς τὴν ἔξαρσιν ὅμως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ συμπτώματος δὲν συντρέχει πρωτευόντως ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις οὐδὲ δρᾷ αὕτη κατὰ προτίμησιν ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ὀργάνου ἢ καὶ συστήματος, ἀλλὰ τούτου αἰτία προδιαθετικὴ εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ ὀργανισμός, αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔδαφος, ὅπερ εἴτε ἐπικτήτως εἴτε καὶ κληρονομικῶς παρεσκεύασε τὸ μέλλον νὰ δεχθῇ τὴν μεγαλειτέραν πλῆξιν ὄργανον ἢ σύστημα διὰ τῆς ἥσσονος ἀντιστάσεως αὐτοῦ. Ὑποτεθείσθω ὅτι τὸ ἑλοπαράσιτον (ὅπερ εἰ καὶ δὲν εἶνε φλεγμονογόνον, ἐν τούτοις ἐπιφέρει παροδικὰς ἢ καὶ ἐμμόνους φλεγμονώδεις συμφορήσεις τοῦ ἥπατος, τοῦ σπληνός, τῶν πνευμόνων, τῶν νεφρῶν, ὡς καὶ ὑπεραιμίας τοῦ ἐγκεφάλου, τῶν μηνίγγων καὶ τοῦ ῥαχίτου μυελοῦ), ἐξελίσσεται ἐπὶ ἐδάφους προπάσχοντος ἢ φέροντος ἐν ἑαυτῷ κληρονομίαν νοσηρὰν τούτου τοῦ ὀργάνου ἢ ἐκείνου τοῦ συστήματος, ἀναμφιλέκτως θέλει ἀνεύρει ἐκεῖ ἔδαφος ἥσσονος ἀντιστάσεως καὶ κατάλληλον, ὅπως καλλιεργούμενον καὶ ἀναπτυσσόμενον ἀφυπνίσῃ νόσον ἐντετοπισμένην ἢ γενικήν, ἀλλὰ διατελοῦσαν ἐν λανθανούσῃ καταστάσει ἢ νὰ παροξύνῃ τὴν ὑφεστῶσαν ἢ καὶ τέλος νὰ ἀποτυπώσῃ ἔτι εἰς ἰδίαν κλινικὴν εἰκόνα τὴν ἔξαρσιν τῆς ἐπιδράσεως,ἣν εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ προπάσχοντος ὀργάνου ἢ συστήματος ἐπάγει. Οὕτω λοιπὸν οἱ ἐκ δυσεντερίας εὑρισκόμενοι ἐν ἀναρρώσει, ἐὰν ὑποστῶσι πυρετικοὺς παροξυσμοὺς διαλείποντος πυρετοῦ, βλέπουσιν ἀφυπνιζομένην τὴν δυσεντερίαν, οἱ πάσχοντες χρονίαν νεφρίτιδα καὶ εὑρισκόμενοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς ὑφέσεως, οὐχὶ σπανίως ἐκ τῶν παροξυσμῶν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν βλέπουσι παροξυνομένην τὴν κατάστασιν αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς λοιπὰ ἄλλα νοσήματα ἀπαντᾷ.

Ἡ ἑλομίανσις ποσάκις δὲν ἀφύπνισε καὶ δὲν παρώξυνε φυματιώδεις καὶ διαφόρους ἄλλας παθολογικὰς καταστάσεις εἴτε ἐν ὑφέσει εἴτε καὶ ἐν λαθροβιώσει διατελούσας; Ἡ ἑλομίανσις ὡς αἰτία προδιαθέτουσα, ἕνεκα τῆς βαθείας ἀναιμίας ἣν ἐπάγει, δὲν ἀφυπνίζει προϋπαρχούσας νευραλγίας, ὡς λ. χ. ἡμικρανίας, ἰσχιαλγίας, νευραλγίας μεσοπλευρίους καὶ τοῦ τριδύμου νεύρου; ὡς προδιαθέτουσα δὲ αἰτία δὲν ἐπάγει τὰς νευρίτιδας καὶ τὰς πολυνευρίτιδας; Ποσάκις εἰς προδιατεθειμένους ἐπικτήτως ἢ καὶ κληρονομικῶς εἰς τὴν νευρασθένειαν, τὸν ὑστερισμὸν ἢ καὶ εἰς τὰς ψυχώσεις ἔτι, ἡ ἑλομίανσις ὡς προδιαθέτουσα αἰτία δὲν ἐχρησίμευσεν,ὅπως προκαλέσῃ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν νευρώσεων καὶ τῶν ψυχώσεων αὐτῶν; Δὲν ἀπαρνούμεθα βεβαίως τῇ ἑλομιάνσει τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπάγειν ἐπιπλοκὰς ἔκ τε τοῦ νευρικοῦ συ-

στήματος καὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν, καὶ τοῦτο οὐδεὶς δύναται νὰ διαμφισβητήσῃ ἡμῖν, ὅτι ἐκζητήσαντες ἐπιμόνως ἐν ταῖς περιπτώσεσιν ἡμῶν τὴν ἱστορίαν τῶν πασχόντων ἀνεύρομεν πάντοτε περίπου καταλεγομένην ἐν τοῖς αἰτίοις, τὴν ψῦξιν, τὴν συφιλίδα, τὴν οἰνοπνευμάτωσιν, τὴν ἐκφύλισιν, τὴν κληρονομίαν κ.λ , προδιαθετικὰ αἴτια. Ὅθεν τὸ ἔδαφος καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου μετέχει λίαν ἐνεργῶς. Εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον ἀναγνωρίζομεν μόνον τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπάγειν ἁπλᾶς ὑπεραιμίας, πάσας δὲ τὰς πέραν τοῦ σταδίου τούτου ἀναπτυσσομένας παθολογικὰς ἀλλοιώσεις ἀποδίδομεν εἰς τὴν προδιάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ οὕτως ἐπεξηγοῦμεν τὸ πολλαπλοῦν τῶν ἀλλοιώσεων καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν συμπτωμάτων, ἣν παρέχουσι τὸ μὲν οἱ κακοήθεις παροξυσμοί, τὸ δὲ καὶ ἡ χρονία ἑλομίανσις, ὡς καὶ τὰς νευρώσεις καὶ τὰς ψυχώσεις τὰς κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ἀπαντώσας. Λόγῳ τῆς καταλλήλου συστάσεως τοῦ ἐδάφους, δὲν βλέπομεν ἀναπτυσσομένους τὰ μάλιστα τοὺς κακοήθεις παροξυσμοὺς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὑπὸ κόπων, μόχθων, ἐξαντλήσεων (εἴτε νοσηρῶν εἴτε ἠθικῶν) ἐξησθενημένων ὀργανισμῶν; Ἐπὶ τοῦ οἰνοπνευματικοῦ ἐδάφους, ὡς ἀπέδειξαν οἱ **Abbote** καὶ **Deléarde**, πᾶσαι αἱ μικροβιακαὶ παθήσεις δὲν ἐκδηλοῦνται μετὰ συμπτωμάτων πολὺ βαρυτέρων ἢ ἐπὶ τοῦ ὑγιοῦς; Ὁ **Hermann** δὲν κατέδειξε διὰ τοῦ πυογόνου σταφυλοκόκκου τοῦ λευκοῦ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ὀργανικῶν ποικιλιῶν τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν πυογόνων μικροβίων; Τὸ ἔδαφος λοιπὸν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχώσεων ἐκπροσωπεῖ τὴν προδιάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς νευροπαθητικὰς καταστάσεις, καὶ ταύτην ἀποδεχόμεθα σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου, διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ψυχικῶν νόσων.

Ὁ **Regis** κατὰ τὸ ἐν Τουλούζῃ τῆς Γαλλίας τῷ 1897 συνέδριον τῶν φρενολόγων καὶ νευρολόγων ἰατρῶν, συνεταύτισε τὴν ἑλειογενῆ πρὸς τὴν διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος δηλητηρίασιν. Τὸν ἐπιτυχῆ τοῦτον παραλληλισμὸν οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, διότι ὄντως παραβάλλοντες τὰς τῆς ἑλομιάνσεως ψυχικὰς καὶ αἰσθητικὰς διαταραχὰς πρὸς τὰς ἐκ τῆς οἰνοπνευματώσεως, τοσαύτην ἐν αὐταῖς ἀνευρίσκομεν τὴν ὁμοιότητα, ὥστε δυσχερῶς ἔστιν ὅτε μεταξύ των διακρίνονται ἀμφότεραι αἱ δηλητηριάσεις, ἂν μὴ πρὸς τοῦτο δὲν ὁδηγῆταί τις ἐκ τοῦ ἀναμνηστικοῦ καὶ τῆς καχεκτικῆς εἰκόνος, ἥτις εἶνε μᾶλλον ἔκδηλος ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως.

Τὸ τῆς ἑλομιάνσεως παραλήρημα ἐκτὸς τῆς παρομοιώσεως ταύτης οὐδόλως ἐπίσης διαφέρει καὶ πάντων τῶν ἄλλων τοξικῶν παραληρημάτων, τὸ δὲ Ἐγὼ ἐπὶ τοῦ τῆς ἑλομιάνσεως παραληρήματος ἕνεκα τῆς παθολογικῆς ἐξεγέρσεως τῶν εἰδικοαισθητικῶν κέντρων διατελεῖ ὡς ἐν ὀνείρῳ, καὶ ἡ παραληρηματικὴ κατάστασις προκαλεῖται ὑπὸ μόνων τῶν ψευδαισθήσεων. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν παραληρημάτων τῶν μολυσματικῶν νόσων καὶ τῶν ἐνδογενῶν ἢ ἐξωγενῶν δηλητηριάσεων καταλέγομεν καὶ τὸ τῆς ἑλομιάνσεως παραλήρημα, καὶ μάλιστα παρὰ τὸ τῆς οἰνοπνευματώσεως.

Κατὰ τὴν παραβολὴν τῶν δύο τούτων παραληρημάτων, καὶ πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν ἀναλυτικῶς εἰς τὰς φρενοβλαβείας τὰς οἰνοπνευματικάς, ἐξετάσωμεν πρωτίστως, κατὰ παραβολὴν δέ, τὴν μικρὰν τῆς οἰνοπνευματώσεως φρενοβλάβειαν, τὴν ἁπλουστάτην τοῦτ᾿ ἔστι μορφὴν τῆς διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος δηλητηριάσεως, ἤτοι τὴν μέθην.

Κατὰ ταύτην, ὡς καὶ κατὰ τὴν ὀξεῖαν ἑλομίανσιν, δὲν ὑπάρχουσι φλεγμονώδεις βλάβαι, ἀλλὰ μόνον διαταράξεις λειτουργικαί, προερχόμεναι ἐκ τῆς ὀξείας δηλητηριάσεως, τὸ μὲν ἐπὶ οἰνοπνευματικῆς μέθης διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος, τὸ δὲ ἐπὶ ἑλειογενοῦς μέθης διὰ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ πυρετοῦ. Κατὰ τὴν οἰνοπνευματικὴν μέθην ἀναλόγως τῆς ἐγκεφαλικῆς ἀντιστάσεως, τῆς ποιότητος τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τῶν φυσιολογικῶν ὅρων, ὑφ᾿ οὓς διατελεῖ ὁ πάσχων, διακρίνομεν τέσσαρας βαθμούς.

α΄) Τὴν ἁπλῆν ἐξέγερσιν πασῶν τῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ μετὰ συνειδήσεως τῶν πεπραγμένων.

β΄) Τὴν διαταραχὴν τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν μετ᾿ ἀληθοῦς ἐνίοτε παραληρήματος.

γ΄) Τὴν κωματώδη κατάστασιν, ἤτοι τὴν πλήρη κατάλυσιν πασῶν τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν.

δ΄) Τὴν σπασμωδικὴν περίοδον.

Κατὰ τὴν ἑλειογενῆ μέθην ἀναλόγως τῆς ἐρεθιστικότητος τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ὑποκειμενικῆς αὐτοῦ προδιαθετικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ δρῶντος ποσοῦ τοῦ ἑλείου μιάσματος, διακρίνομεν ἐπίσης τέσσαρας βαθμούς.

Α΄) Τὴν κεφαλαλγίαν, τὴν ἀπαντῶσαν ἰδίᾳ ἐπὶ παιδίων καὶ μάλιστα γυναικῶν, τὴν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ὑπερβάλλουσαν εὐαισθησίαν, τὴν ἐπί τινων ἀνθρώπων παρατηρουμένην ἀκατάσχετον φλυαρίαν μετὰ τῆς ἀκεραιότητος τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν.

Β΄) Τὴν αὔξησιν τῆς κεφαλαλγίας, τὴν τοῦ νευρικοῦ συστήματος διαταραχήν, ὡς καὶ τὴν τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν μετὰ παρακρούσεων καὶ παραληρήματος.

Γ΄) Τὴν κωματώδη κατάστασιν.

Δ΄) Τὴν σπασμωδικήν.

Τὴν ἑλειογενῆ ὡς καὶ τὴν οἰνοπνευματικὴν μέθην διακρίνομεν εἰς δύο μεγάλας κλάσεις, εἰς τὴν παθολογικὴν καὶ τὴν ψυχολογικὴν μέθην. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κλάσιν κατατάσσομεν τὰς διαταράξεις πάσας τὰς ἀφορώσας αὐτὸν τοῦτον τὸν ὀργανισμὸν ἤτοι τὰς ὀργανικάς, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὰς ἀφορώσας τὰς διαταράξεις τῆς διανοίας ἤτοι τὰς ψυχικάς. Καὶ ὡς ἐπὶ τῆς ὀξείας οἰνοπνευματώσεως διακρίνομεν περίοδον διεγέρσεως, ἀναισθησίας, κώματος καὶ παραλύσεως, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐντόνου ἑλομιάνσεως (κακοήθους παροξυσμοῦ) διακρίνομεν ἀναλόγως τῆς μορφῆς διέγερσιν, ἀναισθησίαν, κῶμα καὶ παράλυσιν.

Ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν κατ᾽ ἀμφοτέρας τὰς δηλητηριάσεις παρατηροῦμεν ἔντονον ἐγκεφαλικὴν συμφόρησιν, ἀκινησίαν κορῶν (κατὰ προτίμησιν διαστολὴν αὐτῶν), πολλάκις σπασμωδικοὺς τῶν μελῶν κλονισμούς, μετὰ δὲ τὴν ἀνάνηψιν αἴσθημα ἀορίστου κακουχίας καὶ ἀμνησίαν πάντων τῶν κατὰ τὸν παροξυσμὸν γενομένων. Ὡς πρὸς δὲ τὰς ψυχικὰς διαταραχὰς ἐφ᾽ ἑκατέρας τῶν παθολογικῶν τούτων μεθῶν διακρίνομεν ὁμοίως, παραλήρημα καταδιώξεως, παραλήρημα μετὰ σφοδρᾶς μανιακῆς ἐξεγέρσεως, μελαγχολίαν καὶ ψευδοπαραλύσεις, διαταράξεις τοῦτ᾽ ἔστι ψυχικὰς ἀπαντώσας εἰς ἑκατέρας τὰς δηλητηριάσεις κατὰ τὴν ὀξεῖαν αὐτῶν μορφήν.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦδε ὁ παραλληλισμὸς οὗτος τῆς ἑλομιάνσεως πρὸς τὴν οἰνοπνευμάτωσιν βασίζεται ἐφ᾽ ὅσον ἐπὶ τῆς πρώτης λαμβάνομεν ὑπ᾽ ὄψει τὸν πυρετικὸν παροξυσμόν, ἀλλὰ καὶ τούτου ἀπελθόντος, σημειοῦνται ἔτι ψυχικαὶ διαταραχαὶ τῆς παθολογικῆς τῆς ἑλομιάνσεως μέθης, αἵτινες καὶ ἀποτελοῦσι τὸ παραλήρημα τῆς ἀναρρώσεως. Τοιοῦτον παραλήρημα παρετήρησεν ἐν Cochinchine ὁ Liebermann, περιέγραψαν οἱ Kelsch καὶ Kiener, ἡμεῖς δ᾽ αὐτοὶ ἀνεφέραμεν κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κωματώδους παροξυσμοῦ (Ἰατρικὴ Πρόοδος, Νβριος 1900), καὶ πρό τινος περιέγραψεν ὁ Chabal. Τὸ παραλήρημα τοῦτο σπάνιον, ἀπαντῶν ἐπὶ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ κωματώδους, παρατηρεῖται ἐφ᾽ ὅσον ἡ κατὰ τὸν παροξυσμὸν μηνιγγιτικὴ συμφόρησις εἶνε ἔντονος. Ἡ διάρκεια τοῦ παραληρήματος τούτου εἶνε ἡ μεγα-

λειτέρα, διότι ἡ ἀσυναρτησία τοῦ λόγου καὶ ἐν γένει ἡ θόλωσις τῆς διανοίας παραμένει πολλὰς μετὰ τὸν παροξυσμὸν ἡμέρας. Οἱ Liebermann, Kelsch καὶ Kiener παρετήρησαν τὸ παραλήρημα τοῦτο ὑφιστάμενον καὶ πέραν τῆς ἑβδομάδος μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ πυρετοῦ. Ὁ Γιοβανὼφ (ἐκ Σμύρνης) ἀνέφερε περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ παραλήρημα μετὰ τὸν πυρετὸν διήρκεσε δεκαὲξ ἡμέρας, οἱ δὲ **Pasmackin**, **Leon** (de Lima) καὶ Chabal ἀναφέρουσιν, ὅτι εἰ καὶ λίαν σπανίως, ἐν τούτοις δύναται τοῦτο νὰ παραταθῇ καὶ ἐπὶ μῆνας, ἀναφαινόμενον κατὰ διαλείψεις, ὡς δηλονότι οἱ τῆς ἑλομιάνσεως παροξυσμοί.

Τὸ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν παραλήρημα ἀπαντᾷ ὑπὸ τρεῖς μορφάς, τὴν ὑποξεῖαν, τὴν ὀξεῖαν, καὶ τὴν ὑπεροξεῖαν.

Κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας μορφὰς τοῦ παραληρήματος ὁ πάσχων βυθίζεται ἐν τῷ ὕπνῳ αὐτοῦ καὶ ἀποδίδεται ἐξ ὁλοκλήρου ἐν τῷ ὀνείρῳ του, καὶ ὅτὲ μὲν δύναταί τις νὰ ἐξεγείρῃ αὐτόν, (ὅτε καὶ πρὸς στιγμὴν ἀντιλαμβάνεται τῶν περὶ ἑαυτόν), ὁτὲ εἰ καὶ ἐξεγείρεται δὲν ἀνανήφει ποσῶς καὶ ἔχει τὴν διάνοιαν συγκεχυμένην, ὁτὲ δὲ οὐδὲν ἰσχύει νὰ ἀποσπάσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὀνείρου του.

Αἱ μᾶλλον συνήθεις παρακρούσεις εἰσὶν αἱ τῆς ὁράσεως, σπανιώτεραι αἱ τῆς ἀκοῆς, ἀμφότεραι δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προξενοῦσι τὸν τρόμον, τὴν ἔκπληξιν, τὸν φόβον ἢ τὴν ἔκστασιν.

Τὸ ὕποξυ παραλήρημα ὡς ἐπὶ τῆς οἰνοπνευματώσεως, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως ἀπαντᾷ συχνότερον πάσης ἄλλης μορφῆς καὶ ἔχει μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς ἑκατέρας τὰς δηλητηριάσεις. Τὸ παραλήρημα τοῦτο ἀποτελεῖ ὄνειρον, ὅπερ ἐν μέσῳ τοῦ τεταραγμένου ὕπνου ἀναφαίνεται, περιστρέφεται δὲ συχνῶς ἐπὶ τὰ ἔργα, εἰς ἃ ἐνασχολεῖται ὁ πάσχων. Ἐνίοτε ἰδέα τις σταθερὰ ἀποτελεῖ τὸ θέμα τοῦ παραληρήματος καὶ περὶ αὐτὴν ἐμμόνως στρέφεται πᾶσα πρᾶξις, πᾶσα ἀπόπειρα, πᾶσα τοῦ παραληρήματος φρασεολογία, ὁπότε (καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν) τὸ ὕποξυ λαμβάνει ἕνεκα τοῦ ἐντόνου ἐγκεφαλικοῦ ἐρεθισμοῦ τὸν τύπον τοῦ ὀξέος ἢ καὶ τοῦ ὑπεροξέος παραληρήματος, τοῦ ἀπαντῶντος συχνῶς ἐπὶ τοῦ καλουμένου φρενιτικοῦ ἢ κακοήθους μανιακοῦ παροξυσμοῦ.

Κατὰ τὸ ὀξὺ παραλήρημα ἡ συνείδησις μᾶλλον ἢ ἧττον τελείως ἐπισκοτίζεται, αἱ πλαναισθησίαι μεταβάλλονται λαμβάνουσαι ποικίλας φάσεις ὀνείρου μετὰ τρομακτικῶν ψευδαισθήσεων καὶ παρορμητικῶν αἰφνιδίων πράξεων· ὁ πάσχων λοιπὸν κατεχόμενος ὑπὸ ἐμμόνου τι-

νὸς ἰδέας καὶ μάλιστα τῆς ἰδέας τοῦ φόβου καὶ τῆς καταδιώξεως ἐγείρεται ἀποτόμως καὶ μετὰ σπουδῆς μεγάλης, ἂν δὲ δὲν τεθῇ κώλυμά τι εἰς αὐτόν, ρίπτεται ἀπὸ τοῦ παραθύρου ἢ καὶ τοῦ ἐξώστου πρὸς διάσωσιν ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς ἰδέας τῆς καταδιώξεως, τοῦ φόβου, τοῦ τρόμου ἢ καὶ τῆς ἐκπλήξεως. Ὁ Dutroulau, ὁ Colin, οἱ Kelsch καὶ Kiener, ὁ Didiot, ὁ Ségard καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁ ἐκ Στυμφαλίας Ε. Παπακωνσταντίνου, ἀναφέρουσι τοιαύτας περιπτώσεις κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν κακοήθων παροξυσμῶν. Ὁ Didiot μάλιστα ἀναφέρει τὴν ἱστορίαν ἀρρώστου τινὸς ριφθέντος ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸν ποταμόν, οὐχὶ διὰ νὰ αὐτοκτονίσῃ, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τοῦ φανταστικοῦ ἐχθροῦ. Ἀναμιμνησκόμεθα γυναικός τινος, ἥτις ὡς ἔμμονον ἰδέαν τοῦ παραληρήματος ἔχουσα τὸν φόβον μὴ πληγωθῇ ἀπὸ τοῦ φανταστικοῦ ταύρου, ἐν τῇ προφυλακτικῇ αὐτῆς ἀγωνίᾳ, ὁτὲ μὲν ἀνετινάσσετο ἀπὸ τῆς κλίνης, ὁτὲ ἄπελπις ἐξώρμα ἐν κραυγαῖς, ὁτὲ δὲ ἐτέλει διαφόρους κινήσεις ἐπιτηδευούσας προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ φανταστικοῦ αὐτοῦ ζῴου. Ὁ Colin (traité des fièvres intermit. Paris 1870, page 241) ἀναφέρει, ὅτι ἐν τῷ παραληρήματι καταδιώξεως ἐπὶ κακοήθους παροξυσμοῦ ἀπώλεσεν ἀσθενῆ τινα κρημνισθέντα ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ δευτέρου ὀρόφου καὶ ἀποθανόντα αὐτοστιγμεὶ ἐκ τῆς ρήξεως τοῦ σπληνός.

Ὁ Chabal τοῦ ὀξέος παραληρήματος διακρίνει δύο μορφάς, τὴν καταθλιπτικὴν καὶ τὴν διεγερτικήν. Ἡμεῖς πρὸς αὐτὰς διακρίνομεν καὶ ἑτέραν, τὴν τοῦ ὀξέος παραληρήματος μετὰ συγχρόνου καταθλίψεως καὶ ἐξεγέρσεως.

Κατὰ τὴν καταθλιπτικὴν μορφὴν ὁ πάσχων δὲν δύναται νὰ ἀντιστῇ εἰς τὰς παρακρούσεις, τὸ Ἐγὼ τοῦ πάσχοντος ἀπώλεσε τὰ δικαιώματά του, κατενικήθη καὶ δὲν δύναται νὰ κυβερνήσῃ πλέον τὸ πηδάλιον τῆς διανοίας. Κατὰ τὴν μορφὴν ταύτην αἱ πλαναισθησίαι εἰσὶ πάντοτε δυσμενεῖς, ἀπειλητικαί, τρομακτικαί, καὶ ὁ πάσχων παρουσιάζει εἰκόνα παραφόρου μανίας, μεταπίπτων οὕτω ἀπὸ τῆς ὀξείας εἰς τὴν ὑπερoξεῖαν μορφήν. Ὁ Ségard (Archives de médec. naval 1886) παρετήρησεν ἐπὶ κωματώδους παροξυσμοῦ καὶ μετὰ τὸ πυρετικὸν στάδιον νὰ διαδεχθῇ τὸ κῶμα παροξυσμὸς ὀξείας μανίας μετ' ἐρωτικῶν τάσεων διαρκέσας τρεῖς ἡμέρας.

Ἐνίοτε ἔχομεν τὸν τύπον τοῦ ὑποχονδριακοῦ παραληρήματος, ἐν τῷ ὁποίῳ δεσπόζει ἡ διατάραξις τῶν ψυχικῶν στοιχείων, ὁπότε αἱ πα-

ραληρηματικαὶ ἰδέαι καταδιώξεως ὑπὸ δαιμόνων καὶ ἄλλων φανταστικῶν ὄντων προεξάρχουσιν. Ἐνίοτε ἐπικρατοῦσι παραληρηματικαὶ ἰδέαι καταστροφῆς καὶ τότε οἱ πάσχοντες φοβοῦνται δηλητηρίασιν ἢ τοὐναντίον ἐπιζητοῦσι τὸν θάνατον, προκαλοῦντες αὐτὸν εἴτε διὰ τῆς ἀσιτίας εἴτε διὰ τῆς κατακρημνίσεώς των ἀπὸ τοῦ παραθύρου.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ π. ἔ. 1908 ἐθεράπευον κόρην τινὰ πάσχουσαν ἐξ ἐπιμόνων διαλειπόντων πυρετῶν ὑποχωρησάντων τότε, ὅτε ἐνηργήσαμεν ἐνέσεις κινίνης εἰς μεγάλας ποσότητας (2 γραμμ. ἑκάστοτε). Ἡ πάσχουσα καταληφθεῖσα ὑπὸ μελαγχολίας, ἀπεπειράθη ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της νὰ αὐτοκτονήσῃ καθ᾽ ἣν περίοδον ἐνῷ εἶχεν ὑποβληθῇ εἰς ἐνέσεις κινίνης ἐπανειλημμένας, ἐν τούτοις οἱ παροξυσμοὶ ἐπανήρχοντο.

Κατὰ Ἀπρίλιον 1908 ἕνεκα ἑλειογενῶν πυρετῶν ηὐτοκτόνησε στρατιώτης τις τοῦ Ἱππικοῦ ἐξ Ἄρτης, ὡς καὶ λοχίας τις τῶν εὐζώνων ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸν Ἀνακτορικὸν Οὐλαμόν.

Τοιαῦτα παρόμοια γεγονότα ἄξια παρατηρήσεως πόσα ἄλλα ἆρά γε νὰ παρέρχωνται ἀπαρατήρητα;

Τὴν μορφὴν τὴν διεγερτικὴν ὁ Chabal παραβάλλει πρὸς τὸ delirium tremens, ὁ δὲ Régis ἀποφαίνεται, ὅτι ἐνίοτε ἐπί τινων περιπτώσεων τοσαύτη εἶνε ἡ ὁμοιότης, ὥστε δὲν δύναταί τις ἔτι νὰ θέσῃ τὴν διαφορικὴν διάγνωσιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων καταστάσεων. Τῇ ἀληθείᾳ δὲ ἡ ἀναλογία εἶνε τόσον μεγάλη, ὥστε οὐδόλως ἀπίθανον νὰ χωρήσῃ ἐνίοτε καὶ διαγνωστικὴ πλάνη.

Τὴν μορφὴν ἣν πρῶτοι ἡμεῖς ἐρχόμεθα ἤδη νὰ ὑποστηρίξωμεν, τοῦτ᾽ ἔστι τὴν τοῦ ὀξέος παραληρήματος μετὰ συγχρόνου καταθλίψεως καὶ ἐξεγέρσεως, θεωροῦμεν ὡς τὴν μόνην ἥτις ἀπαντᾷ ἰδίᾳ μετὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμὸν καὶ ἥτις ἀτελῶς περιεγράφη ἐν τῇ περισπουδάστῳ συγγραφῇ τῶν Kelsch καὶ Kiener (Maladies des pays chauds 1889). Κατὰ τὴν μορφὴν ταύτην τὸ ἦθος τοῦ πάσχοντος εἶνε, ὁτὲ θλιβερόν, ὁτὲ εὔθυμον ἢ δύσπιστον, κατηφὲς καὶ ἀπότομον, ἀναλόγως τῶν κυριευουσῶν πλαναισθησιῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέρχονται φάσεις διανοητικῆς συγχύσεως, ὁ ροῦς τῶν ἰδεῶν ἀσυνάρτητος καὶ ἀκατανόητος ἐκφράζει παραληρηματικὰς ἰδέας ἐντόνους μετὰ χειρονομιῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ διάνοια φαίνεται ὡσεὶ διαυγής, καὶ τὸ Ἐγὼ ἔχει συνείδησιν τῶν πλαναισθησιῶν, πλὴν νέαι φάσεις διανοητικῆς συγχύσεως ἐπέρχονται, νέοι παροξυσμοὶ εἰσβάλλουσι διαδεχόμενοι ἀλλήλους μετὰ παραισθήσεων καὶ ἰδεῶν μεγαλείου, καταδιώξεως, ἢ θρησκευτικῶν

ἰδεῶν, καὶ ἡ μορφὴ αὕτη διαρκοῦσα ἡμέρας τινὰς ἢ καὶ ἑβδομάδας· βαίνει πρὸς τὴν ἴασιν βραδέως καὶ βαθμηδὸν πλὴν θετικῶς, ἐξαλειφομένης πάσης παραληρηματικῆς ἰδέας.

Ὑπεροξεῖα μορφή. Σπανιώτερον ὁ ἐγκεφαλικὸς ἐρεθισμὸς εἶνε μᾶλλον ἔντονος καὶ τὸ παραλήρημα λαμβάνει τότε τὸν τύπον τοῦ ὑπεροξέος ἢ καὶ μανιακοῦ παραληρήματος, ὁπότε γέλωτες, κλαυθμηρισμοί, συριγμοί, κραυγαί, ἀπειλαί, ἐπιθέσεις, κινήσεις βίαιαι, λόγοι συγκεχυμένοι, ἀκατάληπτοι, καταστροφὴ καὶ σχίσιμον τῶν σινδόνων καὶ ἐνδυμάτων, κτυπήματα, κινήσεις ἀπότομοι σπασμωδικαί, ἐξέγερσις καὶ ἄγρια ὄνειρα μετὰ παραισθήσεων διαδέχονται ἄλληλα, μέχρις ὅτου ἐπακολουθήσῃ πλήρης ἡ ἐξάντλησις. Ἡ ὑπεροξεῖα λοιπὸν μορφὴ εἶνε ἡ μεγαλειτέρα ἔκφρασις τοῦ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ὀξέος παραληρήματος καὶ κατὰ ταύτην ὑπάρχει πλήρης ἡ κατάλυσις τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν ὡς καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῶν αἰσθήσεων.

Μετὰ τὴν μανιακὴν ἐξέγερσιν ἡ ἀναπνοὴ γίγνεται θορυβώδης, ρεγχάζουσα, ἐνίοτε δὲ ὡς ἡ τοῦ Cheyne—Stokes καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν νευροπαθῶν ἀρρώστων συρίζουσα. Ὁ σφυγμὸς κατ' ἀρχὰς σκληρὸς καὶ βραδύς, εἶτα δ' ὁπόταν τελείως ἀποκαταστῇ ἡ ληθαργικὴ κατάστασις καὶ ἐπέλθῃ ἡ παράλυσις τῆς αἰσθητικότητος καὶ κινητικότητος, ὁ σφυγμὸς γίνεται ταχὺς καὶ ἀσθενής. Συνήθως οἱ μασσητῆρες μῦς καὶ ὁ οἰσοφάγος συσπῶνται, οἱ ὀφθαλμοὶ ἀναστρέφονται, αἱ κόραι διαστέλλονται, οἱ σφιγκτῆρες κύστεως καὶ ὀρθοῦ παραλύουσι, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπερχομένης φλεγμονῆς τῶν μηνίγγων ἢ τοῦ ἐγκεφάλου σπασμοὶ μερικοὶ ἢ κλονικοὶ ἀφαρπάζουσι τὸν ἄρρωστον ἐν μέσῳ βαθυτάτου κώματος.

Θέμα ἔτι λίαν ἐνδιαφέρον καὶ σχετιζόμενον πρὸς τὴν μελέτην ἡμῶν ταύτην εἶνε αἱ μετὰ πολὺν ἀπὸ τῆς ἑλομιάνσεως χρόνον ἀπαντῶσαι ψυχικαὶ διαταραχαί. Καὶ ἐὰν μὲν τὰς κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως ψυχικὰς διαταραχάς, νομίζωμεν ὡς οὐχὶ συχνάς, πολὺ σπανιωτέρας, ἂν μὴ ἀμφισβητησίμους ἔτι, δέον νὰ θεωρήσωμεν πάσας τὰς ψυχικὰς διαταραχὰς τὰς ἀποδιδομένας εἰς μεμακρυσμένην δῆθεν προϋπαρξιν ἑλονοσίας. Ἐὰν δ' ἔτι ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ὀξεῖαν ἢ τὴν χρονίαν ἑλομίανσιν ἀπαντωσῶν ψυχικῶν διαταραχῶν δεχώμεθα τὴν ἐπίκτητον ἢ καὶ τὴν κληρονομικὴν τοῦ ὀργανισμοῦ προδιάθεσιν, πολλῷ μᾶλλον δὲν δεχόμεθα καὶ ἐσμὲν πεπεισμένοι, ὅτι οὐδεμία αἰτιολογικὴ σχέσις δύναται νὰ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν μετὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλομιάνσεως

καὶ εἰς πολλῷ μεμακρυσμένον χρόνον, ἤτοι μετὰ ἔτη, ἀναπτυσσομένων ψυχικῶν διαταραχῶν, ὡς οὐδεμία τοιαύτη σχέσις δύναται νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ διαφόρων νευρικῶν ἐπιπλοκῶν ἢ τῶν νωτιαίων ἢ ἐγκεφαλικῶν παραλύσεων, ὡς λ. χ. νευριτίδων, πολυνευριτίδων, παραπληγιῶν καὶ ἡμιπληγιῶν, διότι πρὸ ἐτῶν συνέπεσε δῆθεν νὰ προμιανθῇ ὁ ὀργανισμὸς ὑπὸ τῆς ἑλομιάνσεως. Ἰδιότητα τοιαύτην ἀκτινοβολοῦσαν εἰς τοσούτῳ μεμακρυσμένας ἐποχὰς ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν ἀποδίδομεν τῇ ἑλομιάνσει.

Οἱ Berthier καὶ Kraeplin πάσας ταύτας τὰς ὑστερογενῶς ἐκδηλουμένας ψυχικὰς διαταραχὰς ἀποδίδουσι πολὺ ὀρθῶς εἰς τὴν ὕπαρξιν χρονίας ἑλειογενοῦς καχεξίας, τῆς δυναμένης ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, νὰ προκαλέσῃ ψυχικὰς διαταραχάς, διότι ἡ ἑλειογενὴς καχεξία οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αὐτὴ ἡ ἑλομίανσις ὑπὸ τὴν μᾶλλον ἔντονον αὐτῆς ἔκφανσιν. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν συμφωνοῦμεν ποσῶς τῇ γνώμῃ τῶν Pasmackin καὶ Chabal, δεχομένων τὴν ὑπόστασιν ψυχικῶν διαταραχῶν, ἐξαρτωμένων δῆθεν ἀπὸ τῆς πρὸ ἐτῶν ἐξελιχθείσης καὶ ἀντιπαρελθούσης ἑλομιάνσεως.

Μεθ' ὅσα εἴπομεν συνοψίζοντες ἤδη τὰς ἐπὶ ἑλονοσίας διανοητικὰς διαταραχὰς διακρίνομεν αὐτὰς α´) εἰς τὰς ἐπερχομένας κατὰ τὸν παροξυσμὸν τοῦ ἁπλοῦ ὀξέος διαλείποντος πυρετοῦ, β´) εἰς τὰς ἐπερχομένας κατὰ τὰς πυρετικὰς κινήσεις καὶ τὰς διαλείψεις τῶν κατὰ τὴν χρονίαν ἑλομίανσιν ἀναπτυσσομένων παροξυσμῶν, γ´) εἰς τὰς ἐμφανιζομένας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὑφεσίμων πυρετῶν καὶ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν, καὶ δ´) εἰς τὰς ἐπερχομένας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Ὅθεν αἱ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ψυχικαὶ διαταραχαὶ ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῆς ὀξείας ὡς καὶ ἐπὶ τῆς χρονίας μορφῆς, ἐπίσης δὲ κατὰ τὸ πυρετικὸν ὡς καὶ κατὰ τὸ στάδιον τῶν διαλείψεων ἢ τῆς ἀναρρώσεως.

Ὡς ἐν τῇ παθολογίᾳ τοῦ νευρικοῦ συστήματος αἱ τοξῖναι γενικῶς κατέχουσι τὴν πρώτην θέσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως οὐχὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἑλοπαράσιτον, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τούτου πιθαναὶ τοξῖναί εἰσιν ἡ παθογενὴς αἰτία τῶν νευρικῶν φαινομένων.

Αἱ κατὰ τὴν ἑλομίανσιν ψυχικαὶ διαταραχαί, εἰ καὶ ἀπαντῶσι γενικῶς ἐπὶ πάντων τῶν εἴτε πλήρη εἴτε ἐλλιπῆ φερόντων τὴν ὀργανοψυχικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι προτιμῶσι τοὺς εἰς τὰς νευροπαθητικὰς καταστάσεις προδιατεθειμένους.

Ἡ ἑλομίανσις δύναται νὰ ἀφυπνίσῃ προδιαθέσεις νοσηρὰς (ὡς

νευρασθένειαν, ὑστεριομόν, ψυχώσεις), ὡς καὶ νόσον τοπικὴν ἢ γενικήν, ἐν λανθανούσῃ δὲ καταστάσει διατελούσας, ὡς δύναται νὰ παροξύνῃ καὶ τὰς ὑπαρχούσας.

Τὸ τῆς ἑλομιάνσεως παραλήρημα οὐδόλως διαφέρει τῶν τοξικῶν παραληρημάτων καὶ κατατάσσομεν αὐτὸ μεταξὺ τῶν παραληρημάτων τῶν ἀπαντώντων κατὰ τὰς μολυσματικὰς νόσους καὶ τὰς ἐνδογενεῖς ἢ ἐξωγενεῖς τοῦ ὀργανισμοῦ δηλητηριάσεις.

Τὸ Ἐγὼ ἐπὶ τοῦ τῆς ἑλομιάνσεως παραληρήματος ἕνεκα τῆς παθολογικῆς ἐξεγέρσεως τῶν εἰδικοαισθητικῶν κέντρων διατελεῖ ὡς ἐν ὀνείρῳ καὶ ἡ παραληρηματικὴ κατάστασις προκαλεῖται ὑπὸ μόνων τῶν ψευδαισθήσεων.

Τὴν ἑλειογενῆ μέθην διακρίνομεν εἰς δύο μεγάλας κλάσεις, εἰς τὴν παθολογικὴν καὶ τὴν ψυχολογικήν. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἐρεθιστικότητος τοῦ πάσχοντος, τῆς ὑποκειμενικῆς αὐτοῦ προδιαθετικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ δρῶντος ποσοῦ τοῦ ἑλείου μιάσματος, διακρίνομεν τέσσαρας αὐτῆς βαθμούς, α') τὸν τῆς διεγέρσεως β') τὸν τῆς ἀναισθησίας γ') τὸν τοῦ κώματος, καὶ δ') τὸν τῆς παραλύσεως.

Τὸ παραλήρημα τῆς ἑλομιάνσεως διακρίνομεν, εἰς ὑποξεῖαν, ὀξεῖαν καὶ ὑπεροξεῖαν μορφήν.

Ἡ μορφὴ τῆς ὀξείας μανίας ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως, ἀλλὰ σπανίως.

Παρὰ τὴν καταθλιπτικὴν καὶ τὴν διεγερτικὴν μορφὴν τοῦ ὀξέος παραληρήματος ἡμεῖς διακρίνομεν καὶ ἑτέραν, τὴν τοῦ ὀξέος παραληρήματος μετὰ συγχρόνου καταθλίψεως καὶ ἐξεγέρσεως καὶ ἀπαντῶσαν ἰδίᾳ μετὰ τὸν πυρετικὸν παροξυσμόν.

Φρονοῦμεν ὅτι αἱ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως ψυχικαὶ διαταραχαί εἰσιν οὐχὶ καὶ συχναί, ἀμφισβητήσιμοι δὲ πάντως εἰσὶν αἱ ἀπαντῶσαι μετὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλομιάνσεως καὶ δὴ αἱ εἰς μεμακρυσμένον ἀπὸ ταύτης χρόνον.

Τοπικὴ ἀσφυξία τῶν ἄκρων. Πρῶτος ὁ Maurice Raynaud κατὰ τό 1862 ἐδημοσίευσέ τέσσαρας περιπτώσεις τοπικῆς ἀσφυξίας τῶν ἄκρων φύσεως ἑλειογενοῦς, κατὰ τὸ 1877 ὁ Calmette[1] ἐποιήσατο λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῆς νόσου, ἀναφέρων περιπτώσεις αἰτιο-

---

[1] 1877. Archives de Médec. Milit.

λογουμένας ἀπὸ τῆς ἑλονοσίας, βραδύτερον δὲ ὁ Moursou (1880) συνέλεξεν 23 περιπτώσεις τοιαύτης φύσεως.

Μετὰ τοὺς παρατηρητὰς τούτους οἱ Verneuil καὶ Petit, οἵτινες ἐμελέτησαν ἐμβριθῶς τὰ κατὰ τὴν τοπικὴν ἀσφυξίαν, ἀποδώσαντες τὴν παθολογικὴν αἰτίαν εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον, ἰσχυρίσθησαν ὅτι αἱ περιπτώσεις αὗται καίτοι ἀποτελοῦσι μίαν τῶν μᾶλλον συναφῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, οὐχ ἧττον εἶνε λίαν σπάνιαι ἐν σχέσει πρὸς τὴν τόσην μεγάλην συχνότητα τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Οἱ Kelsch καὶ Kiener ἀποδεχόμενοι τὴν ἐπιπλοκὴν ταύτην φρονοῦσιν, ὅτι τὸ τρίτον τῶν περιπτώσεων ἀπαντᾷ μεταξὺ ἑλυκαχεκτῶν.

Περίπτωσιν τοιαύτην ἡμεῖς δὲν παρετηρήσαμεν, οὐχ ἧττον ὀφείλομεν ἐν τῇ πράξει νὰ λαμβάνωμεν ὑπ᾽ ὄψει, ὅτι ἡ νόσος τοῦ Raynaud πολλάκις συνδυάζεται μετὰ πλείστων ἄλλων νοσημάτων, ἰδίᾳ νεφριτικῶν, καρδιακῶν καὶ δερματικῶν, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις τῇ ἀληθείᾳ ἀδυνατεῖ τις νὰ ἀντιληφθῇ τὴν σχέσιν καὶ ἀλληλουχίαν τῶν νοσημάτων τούτων πρὸς τὴν τοπικὴν ἀσφυξίαν. Ὁ Laveran φρονεῖ ὅτι ἡ ψῦξις τὰ μάλα ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς αἰτιολογίας τῆς τοπικῆς ἀσφυξίας τῶν ἄκρων, ὡς καὶ ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκπεφρασμένη ἐρεθιστικότης τοῦ νωτιαίου μυελοῦ· ἡ ἑλομίανσις ὑποβοηθεῖ πιθανῶς τὴν ἔκρηξιν τῆς νόσου αὐξάνουσα τὴν πρὸς τὸ ψῦχος εὐαισθησίαν καὶ τὴν κατ᾽ ἀντανάκλασιν ἐπενέργειαν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ ἐπὶ τῶν ἀγγειοκινητικῶν νεύρων.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων πρῶτος, ὅστις ἀνέφερε περίπτωσιν τοιαύτην, εἶνε ὁ ἐκ Βρυούλλων τῆς Σμύρνης Π. Χατζηγεωργίου[1]. Κατὰ τὴν παρατήρησιν ταύτην ἐπρόκειτο περὶ κόρης δεκαετοῦς, ἥτις κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1904 προσεβλήθη ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, τὴν δὲ 1ην 7βρίου κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ ᾐσθάνθη πόνους σφοδροὺς κατὰ τὰ κάτω ἄκρα, οἱ δάκτυλοι τῶν ὁποίων, ὡς παρετήρησαν οἱ περὶ τὴν ἀσθενῆ, ἐγένοντο λευκοί. Κατὰ τὴν δευτέραν ὑποτροπὴν τοῦ τριταίου (3 7βρ.) οἱ δάκτυλοι ἦσαν ἰώδεις, κατὰ τὸν τρίτον παροξυσμὸν (5 7βρ.) ἐκτὸς τῶν συνήθων συμπτωμάτων τοῦ διαλείποντος ἔφερεν ἡ ἀσθενὴς ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κηλῖδα ὅσον ταλλήρου τὸ μέγεθος χρώματος ἰώδους, ἡ αἴσθησις δὲ τοῦ ψύχους, τῆς θερμότητος καὶ τοῦ πόνου ἦν ἀκεραία. Οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν ψυχροί,

---

[1] Ε΄. Πανελλ. Ἰατρ. Συνέδρ. 1906 σελ. 509.

ἀναίσθητοι καὶ μελανοί, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος μέχρι τῆς κνημοταρσικῆς διαρθρώσεως ὑπεραιμικόν. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐγένοντο φλύκταιναι ἐπὶ τῶν δακτύλων καὶ τοῦ μεταταρσίου περιέχουσαι ὑγρὸν θολερόν, τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐφάνησαν τὰ σημεῖα τῆς περιχαράξεως τῆς ἐσχάρας καὶ τῶν δύο ποδῶν ἐν εἴδει ἐμβάδος καλυπτούσης τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν μέχρι τῆς ταρσομεταταρσίου διαρθρώσεως καὶ πᾶσαν τὴν πελματικήν. Μετὰ δεκαπενθήμερον ἀπέπεσεν ἡ ἐσχάρα τοῦ δέρματος τῆς πελματικῆς ἐπιφανείας μέχρι τῆς ταρσομεταταρσίου διαρθρώσεως, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ μετατάρσιον καὶ τοὺς δακτύλους τὰ σημεῖα τῆς σηπτικῆς γαγγραίνης, δυσοσμία χαρακτηριστικὴ καὶ τελεία νέκρωσις τῶν ἱστῶν, ἕνεκεν τῶν ὁποίων προέβη ὁ ἰατρὸς εἰς τὸν ἀκρωτηριασμὸν τοῦ μεταταρσίου. Ἡ ἀποθεραπεία συνεπληρώθη μετὰ δεκαήμερον διάστημα, μεθ᾽ ὃ ὑπέστη ἐφάπαξ διαλείποντα παροξυσμόν, ὁπότε τὰ κολοβωθέντα ἄκρα ἔδειξαν σημεῖά τινα ἀσφυξίας, ὠχρότητα καὶ πόνον, ἅτινα παρῆλθον τὴν ἑπομένην τοῦ παροξυσμοῦ.

Γάγγραιναι. Μετὰ τὴν συμμετρικὴν γάγγραιναν, περὶ ἧς ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ εἴπομεν, ἀπαντῶσιν ἔτι καὶ περιπτώσεις γαγγραίνης πρωτοπαθοῦς, ὀφειλομένης δῆλον ὅτι εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν εἴτε κατὰ τὴν διαδρομὴν ὀξείας ἢ καὶ χρονίας ἑλονοσίας ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Οἱ Verneuil καὶ Petit μελετήσαντες τὰς πλείστας τῶν γνωστῶν περιπτώσεων γαγγραίνης τὰς ἀποδιδομένας τῇ ἑλειογενεῖ λοιμώξει, διέκρινον ταύτας εἰς γαγγραίνας κυρίως ἑλειογενεῖς καὶ εἰς γαγγραίνας ἐπιπλέκτους ἢ δευτεροπαθεῖς. Τὰς πρώτας ἀπαντῶμεν σπανιώτερον, τὰς δευτέρας συχνότερον καὶ δὴ ἐπὶ ἑλειογενοῦς καχεξίας.

Γαγγραίνας τοῦ στόματος, γαγγραίνας ἐκ κατακλίσεως παρετηρήσαμεν ἐπὶ ἑλοκαχεκτῶν, γαγγραίνας τοῦ σπληνὸς περιέγραψεν ὁ Ἱπποκράτης, ἄλλοι δ᾽ ἀναφέρουσι γαγγραινώδεις παρωτίτιδας. Ἡ ὑπὸ τῶν Friedlaender καὶ Heydenreich περιγραφεῖσα ἀποφράσσουσα ἐνδαρτηρῖτις, ἧς περίπτωσιν παρετήρησε καὶ ὁ Laveran, δὲν εἶνε, ὡς φρονεῖ καὶ οὗτος, φύσεως ἑλειογενοῦς.

Περιπτώσεις δερματικῆς γαγγραίνης παρετήρησεν ὁ Moty, ἀποδίδει δὲ ταύτας εἰς ἐμβολὰς τῶν τριχοειδῶν ἐκ λευκοκυττάρων φερόντων κοκκία μελαγχρωστικῆς.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Παπατέστας[1] παρετήρησε περίπτωσιν ἑλειο-

[1] Πρακτικὰ Δ'. Πανελληνίου Ἰατρικοῦ Συνεδρίου 1903 σελ. 358.

γενοῦς πυρετοῦ ἀμφημερινοῦ ἐπιπλακέντος κατὰ τὸν τρίτον παροξυσμὸν μετὰ αἱμορραγικῆς πορφύρας καὶ γαγγραίνης διασπάρτου τοῦ δέρματος. Ὁ ἄρρωστος κατὰ τὸν τρίτον παροξυσμὸν ἔσχεν ἐπίσταξιν καὶ αἱμορραγίαν τῶν οὔλων μετὰ πετεχειῶν ἀρκετῶν ἐπὶ τοῦ προσώπου ὡς καὶ τῶν ἄκρων. Κατὰ τὸν τέταρτον παροξυσμὸν ἀνεφάνησαν πλάκες ἐκχυμωτικαὶ ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ δεξιοῦ μηροῦ, μία κατὰ τὸ μέσον τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς δεξιᾶς κνήμης ἔχουσα περίμετρον 1 1/2 ἑκτμ. καὶ ἑτέρα ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς ἀριστερᾶς κνήμης κατὰ τὸ ἀνώτερον τριτημόριον. Μεθ' ἡμέρας τινὰς αἱ ἐκχυμωτικαὶ πλάκες μετετράπησαν εἰς ξηρὰν γάγγραιναν, ἧς αἱ ἐσχάραι ἀποπεσοῦσαι μετὰ πάροδον 25 ἡμερῶν κατέλιπον ἐξελκώσεις ἐπουλωθείσας λίαν βραδέως.

Ὁ ἐκ Λαρύμνης Εὐάγγελος Γεωργίου[1] γάγγραιναν τοιαύτην παρετήρησεν ἐπὶ βρέφους ἡλικίας 16 μηνῶν, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν διαδρομὴν κακοήθους παγετώδους παροξυσμοῦ εἶχεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παρειᾶς, ἐπὶ τῶν δακτύλων ἄνω καὶ κάτω ἄκρων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν γλουτῶν, μελαίνας κηλῖδας (ἐκχυμώσεις) ἀπὸ φακῆς μέχρι διλέπτου τὸ μέγεθος μὴ ἐξαλειφομένας τῇ πιέσει, ἐξ ὧν αἱ μεγαλείτεραι ἐνεκρώθησαν καὶ ἀπέπεσον διὰ χρόνου, ἀφήσασαι οὐλὰς ὁρατὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὡσεὶ οὐλὰς ἐγκαυμάτων.

Διαταραχαὶ ὀφθαλμικαί.

Τὰ αἰσθητήρια ὄργανα ὀλιγώτερον τῶν σπλάγχνων ἐπηρεάζονται καὶ εἰς ἥσσονα βαθμόν, οὐχ ἧττον ἐνίοτε λίαν ἐπίσημοι καὶ λίαν σοβαραὶ εἶσιν αἱ ἀπὸ τούτων ἐπιπλοκαί, κατ' ἐξοχὴν δὲ μάλιστα αἱ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Περὶ τῶν ἐπιπλοκῶν τούτων τὰ πλεῖστα τῶν εἰδικῶν τῆς ὀφθαλμολογίας συγγραμμάτων οὐδὲν ἀναφέρουσι, τινὰ δὲ τούτων ἐπ' ἐλάχιστον θίγουσι τὸ θέμα τοῦτο, μόλις δὲ πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἤρξαντο ἐξεταζόμεναι αἱ ἀπὸ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὀφθαλμικαὶ διαταραχαί. Ἐν τούτοις ὁ Ἱπποκράτης ἔκπαλαι διεῖδε καὶ διέγνω τὴν ἐπήρειαν, ἣν ἐξασκεῖ ἡ ἑλομίανσις ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀναφέρει δὲ μάλιστα καὶ περιπτώσεις ὀφθαλμικῶν στραβισμῶν, παρατηρηθέντων κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐντόνων πιθανῶς ἑλειογενῶν παροξυσμῶν: «ἐπερρίγωσεν πυρετὸς ὀξύς, ἵδρωσεν, ψῦξις, παρέκρουσε, δεξιῷ ἴλλαινεν· γλῶσσα ἐπίξηρος, διψώδης, ἄγρυπνος». (Ἐπιδημ. Γ'. ἄρρωστος γ'.

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου Α' καὶ Β' ἔτους Τόμ. Α'. 1907 σελ. 320.

Ἔκδ. Littré τόμ. Γ'. σελ. 40). Τετάρτῃ παρέκρουσε, φόβοι, δυσθυμίαι, δεξιῷ ἴλλαινεν· ἵδρωσε περὶ κεφαλὴν ὀλίγῳ ψυχρῷ· ἄκρα ψυχρά..... οὖρα ὀλίγα, λεπτά, ὑπομέλανα». (Ἐπιδημ. Γ'. ἄρρωστος 11ος Ἔκδ. Littré τόμ. Γ'. σελ. 62).

Παρέσεις καὶ ἀνεπάρκειαν τῶν ἔσω ὀρθῶν μυῶν μετὰ διπλωπίας κατὰ τὴν πορείαν ἐντόνων παροξυσμῶν καὶ σήμερον παρατηροῦμεν. Ὁ Θ. Μεταξᾶς [1] ἀναφέρει περίπτωσιν ἀξιωματικοῦ τινος τοῦ Ἱππικοῦ πάσχοντος ἐκ διαλειπόντων παροξυσμῶν, κατὰ τὴν πορείαν τῶν ὁποίων ἐδείκνυεν ἀνεπάρκειαν τῶν ὀρθίων τοῦ ὀφθαλμοῦ μυῶν, ἐλάττωσιν τῆς ὀπτικῆς ὀξύτητος καὶ διπλωπίαν διαρκοῦσαν ἐπί τινας ἔτι ἡμέρας μετὰ τὴν ἀπεδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ. Ὁ ἄρρωστος ἀπηλλάγη πάσης ὀφθαλμικῆς διαταραχῆς ἄνευ οὐδεμιᾶς τοπικῆς ἐπεμβάσεως ἅμα ὡς ἐθεραπεύθη ἀπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Ἡ προοφθαλμοσκοπικὴ περίοδος, ὡς ἀναφέρει ὁ Μεταξᾶς, εἶνε συγκριτικῶς πλουσία εἰς μελέτας περὶ τῶν ὀφθαλμικῶν ἀλλοιώσεων τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐγνώριζον ἤδη καλῶς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους νὰ διακρίνωσι τὰς διαλειπούσας καὶ περιοδικὰς διαταραχὰς ἀπὸ τὰς ἐπιμόνους ἀλλοιώσεις τοῦ ὀργάνου τῆς ὁράσεως, ὀφειλομένας εἰς ἑλώδεις πυρετούς, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἠγνόουν τὴν ἕδραν καὶ τὴν φύσιν τῶν ἐκδηλώσεων τούτων, ὡς εὐκόλως ἐννοεῖται. Ὁ Leber ἀναφέρει πλείστας ὀφθαλμικὰς διαταραχὰς κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλονοσίας, ὡς λ.χ. ἀμαύρωσιν διαλείπουσαν, νευρίτιδα ὀπτικὴν καὶ λευκωματουρικὴν ἀμφιβληστροειδίτιδα. Ὁ Foerster ἀναφέρει δύο περιπτώσεις ἀμαυρώσεως ἄνευ ὀφθαλμοσκοπικῶν ἀλλοιώσεων ἕνεκα διαλειπόντων πυρετῶν, οἱ δὲ Testelin καὶ Stosch βασιζόμενοι ἐπὶ πολυαρίθμων περιπτώσεων, κατέταξαν μεταξὺ τῆς λαθραίας ἑλομιάνσεως τὴν ἀμαυρωτικὴν μορφήν. Πρῶτος δ' ὁ Jacobi τὸ 1886 περιέγραψεν ἑλώδη ἀμβλυωπίαν ἕνεκα ὀπτικῆς νευρίτιδος, ταὐτοχρόνως δὲ ὁ Macnamara περιέγραψε περίπτωσιν Ἰθαγενοῦς τινος νέας ἐν Καλκούτῃ ἡλικίας 13ἐτῶν παθούσης κατά τινα ἀμφημερινὸν πάρεσιν τοῦ ἀνωτέρου δεξιοῦ ἄκρου, ὡς καὶ τῶν δύο κατωτέρων μετὰ πλήρους περίπου ἀπωλείας τῆς ὁράσεως. Ὁ Gueneau de Mussy, ὁ Galezowski, ὁ Poncet, ὁ Mackenzie, ἐδημοσίευσαν ὁμοίας περίπου περιπτώσεις συνοδευομένας μετ' ἀπειραρίθμων αἱμορραγικῶν στιγμάτων ἐν τῇ κηλῖδι καὶ τῶν

---

[1] Ἰατρ. Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ 1891 ἀριθ. 6 σελ. 325.

περιφερικῶν μερῶν τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἀμφοτέρων τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ δὲ Bruni ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἐπὶ 192 περιπτώσεων διαλειπόντων πυρετῶν ἑξάκις παρετήρησε τὴν αἱμορραγίαν τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς.

Αἱ ἐκ τῆς ἑλονοσίας προκαλούμεναι ὀφθαλμικαὶ διαταραχαὶ διακρίνονται εἰς τὰς τῶν κινητικῶν μέσων, περὶ ὧν ἀνωτέρω, εἰς τὰς τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ εἰς τὰς τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου. Αἱ τῶν ἐπιπλοκῶν δ' αἱ συχνότερον ἀπαντῶσαι εἶνε ἡ φλεβώδης ὑπεραιμία τοῦ βυθοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐπεκτεινομένη καὶ ἐπὶ τὴν θηλὴν τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, ἀπαντῶσα κατὰ πάντας τοὺς τύπους τῆς ἑλονοσίας, ἰδιαίτατα δὲ ἐπὶ τῶν συνεχῶν, τῶν ἀσθενῶν παραπονουμένων κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην διὰ φωτοψίαν, φωτοφοβίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ διαλείπουσαν κυανοψίαν. Ἐπὶ 468 περιπτώσεων, ἃς ἐσπουδάσαμεν καλῶς κατὰ τὴν ἐν Ὠρωπῷ ἐπιδημίαν, παρετηρήσαμεν[1] 25άκις τὴν φωτοφοβίαν καὶ δὶς τὴν κυανοψίαν ἐπὶ ἀρρώστων πασχόντων συνεχεῖς πυρετοὺς καὶ ἀνηκόντων ὡς τὰ πολλὰ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ἐκτὸς τῆς παθητικῆς ταύτης ὑπεραιμίας ὁ ἀμφιβληστροειδὴς καθίσταται ἕδρα αἱμορραγιῶν ἕνεκα ἐμβολῶν μᾶλλον ἐκ τῶν ἑλοπαρασίτων ἢ ἐκ θρομβώσεων. Αἱ αἱμορραγίαι δ' αὗται ποικίλαι τὴν μορφὴν καὶ τὸ χρῶμα ἑδρεύουσι κατὰ μῆκος τῶν ἀγγείων πρὸς τὴν περιφέρειαν ἢ περὶ τὴν ὀπτικὴν θηλὴν καὶ τὴν ὠχρὰν κηλῖδα. Περίπτωσιν αἱμορραγίας ἐν τῇ ὠχρᾷ κηλῖδι τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ ἕνεκα ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνεκοίνωσεν[2] ὁ ὀφθαλμίατρος Γαζῆς, παρατηρηθεῖσαν ἐπὶ λοχαγοῦ τινος τοῦ Πυροβολικοῦ 35ετοῦς τὴν ἡλικίαν. Κατὰ ταύτην δὲ δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀποπληξίας τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἀλλὰ περὶ μερικῆς τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς αἱμορραγίας κατὰ πλάκας. Ὁ ἐκ Κυδωνιῶν Κ. Ἐλευθεριάδης[3] ἐξετάζων τοὺς ἀρρώστους τοὺς προσερχομένους ἐν τῇ Κλινικῇ του δι' ὀφθαλμικὰς διαταράξεις, ὡς καὶ τοὺς ἐν γένει ἑλονοσοῦντας, οὓς ἐξήταζεν ὅπως ἀνακαλύψῃ ἀλλοιώσεις κατὰ τὸν βυθόν, παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἕδρα τῶν ἑλειογενῶν ἀλλοιώσεων ἦν ὁ ἀμφιβληστροειδής. Συχνάκις δὲ παρετήρησε παρὰ τοῖς ἑλονοσοῦσιν

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστ. ἑλ. νόσων. Ἔτος Α'. καὶ Β'. 1907 σελ. 298.

[2] Ἰατρικὴ ἑταιρεία Ἀθηνῶν, συνεδρία 7 Νβρίου 1892.

[3] Πρακτικὰ Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1901 τόμ. Β'. σελ. 309.

οὐ μόνον παθολογικὴν κατάστασιν τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγείων ἰδίᾳ, τῶν ὁποίων ἡ ἔξαιμος κατάστασις ἐδείκνυε μικράν τινα τοῦ βυθοῦ γενικὴν ἀπόχρωσιν. Ἐν ταῖς πλείοσι δὲ τῶν περιπτώσεων ἡ στένωσις τοῦ αὐλοῦ τῶν ἀρτηριῶν παρεῖχε τὴν συνήθη ὄψιν τῶν ἀρτηριτίδων.

Σπανιώτερον ἀπαντᾷ ἀμφιβληστροειδικὴ ἀρτηρῖτις χαρακτηριζομένη ὀφθαλμοσκοπικῶς διὰ λευκωπῶν ἢ μαργαριτοχρόων νηματίων, προκαλοῦσα ἐνίοτε, ἐπὶ καχεξίας ἰδίᾳ, ἀτροφίαν τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου μόνιμον ἢ παροδικήν, ἔτι δὲ καὶ ἡ λευκωματουρικὴ ἀμφιβληστροειδῖτις. Ἐκτὸς τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς καὶ ὁ χοριοειδὴς δὲν εἶνε πάντη ἀπηλλαγμένος τῆς ἐπηρείας τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως διότι ἀπαντῶσι φλεβώδεις ὑπεραιμίαι, αἱμορραγίαι τῶν τριχοειδῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διαπυητικὴ χοριοειδῖτις; ἣν περιέγραψεν ἰδίᾳ ὁ Pennoff, ὡς καὶ χοριοειδοαμφιβληστροειδῖτις δύναται νὰ ἐπιπλακῇ ἕνεκα συσσωρεύσεως ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν κοκκίων μελαγχρωστικῆς. Ὁ Ἐλευθεριάδης ἔν τισι τῶν ἀρρώστων αὐτοῦ παρετήρησε καταφανῆ συμπτώματα χοριοειδίτιδος προσβαλούσης ἐπανειλημμένως τοὺς ἀρρώστους.

Ἡ ὀπτικὴ ἑλειογενὴς νευρῖτις, ἡ ἀπαντῶσα ὡς τὰ πολλὰ ἐπὶ τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας, ἐκδηλοῦται, ὁτὲ μὲν ὑπὸ μορφὴν νευρο-αμφιβληστροειδίτιδος, ὡς τοιαύτας ἀνέφερον οἱ Macnamara καὶ Jacob, περιέγραψαν δὲ οἱ Hammond, Galezowski καὶ Poncet, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν περιεσφιγμένης ὀπτικῆς θηλῆς. Ὁ Sulzer ἐν τῇ νήσῳ Ἰάβᾳ συχνῶς παρετήρησε μεταξὺ τῶν Ἰνδῶν τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ Borneo καὶ τῆς Sumatra χρονίας νευρίτιδας ἕνεκα χρονίων ἑλειογενῶν πυρετῶν μεθ᾽ ἑλειογενοῦς καχεξίας. Τὸ ὑποκειμενικόν, λέγει, καὶ μᾶλλον χαρακτηριστικὸν σύμπτωμα τῆς ἑλειογενοῦς ταύτης νευρίτιδος συνίσταται εἰς σπουδαίας ταλαντεύσεις τῆς ὀπτικῆς ὀξύτητος. Προσβάλλει δ᾽ ἡ πάθησις αὕτη ἄνευ ἐξαιρέσεως ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς χωρὶς νὰ ἄρχηται ταὐτοχρόνως καὶ ἀπὸ τῶν δύο, διάφορος δ᾽ εἶνε ὡσαύτως καὶ ἡ ἔκτασις τῆς παθήσεως κατ᾽ ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς.

Τὰ ὀφθαλμοσκοπικὰ σημεῖα τῶν μορφῶν τούτων τῆς ὀπτικῆς νευρίτιδος εἶνε οὕτως ἀνάμικτα, λέγει ὁ Μεταξᾶς, ὥστε δυσχερῆ ἐνίοτε καθιστῶσι τὴν μεταξύ των διάκρισιν, πάντως ὅμως δὲν ἐλλείπει κατ᾽ αὐτὰ ἡ περιθηλιακὴ μελάνωσις. Ἡ θηλὴ εἶνε ἐξωγκωμένη, οἰδηματώδης καὶ φαιόχρους, ἡ ὀξύτης τῆς ὁράσεως ἠλαττωμένη μετ᾽ αὐξο-

μειώσεων, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ παθογνωμονικὸν σύμπτωμα τῆς ἑλειογενοῦς ὀπτικῆς νευρίτιδος παρακολουθουμένης συχνότατα ὑπὸ αἱμορραγιῶν καὶ ἀποληγούσης εἰς ἀτροφίαν τῆς θηλῆς (Bull, Carter). Ἐπέρχεται δ' ἡ ἀτροφία τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, ὡς μοιραία οὕτως εἰπεῖν ἀκολουθία τῆς νευρίτιδος. Ὁ Ἠλίας Ἀνάργυρος παρετήρησεν ἐπὶ ἀρρώστου 45ετοῦς πάσχοντος ἐκ συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν νευρίτιδα ὀπτικὴν κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς μεθ' ὅλως ἰδιαζούσης χρώσεως τῆς θηλῆς διαρκείας τριῶν ἑβδομάδων καὶ καταλήξασαν εἰς μερικὴν ἀτροφίαν. Ὁ Κοσμετάτος[1] μεταξὺ 7 ὀπτικῶν νευριτίδων, ἃς παρετήρησεν ἐπὶ 1714 ἀσθενῶν ἐξ ὀφθαλμικῶν νόσων, αἱ δύο ὠφείλοντο εἰς ἑλειογενεῖς πυρετούς. Τοιαύτας δὲ ὀπτικὰς ἑλειογενεῖς νευρίτιδας παρετήρησε καὶ ὁ Μπίστης[2].

Μορφὴ λίαν χαρακτηριστικὴ περιγραφεῖσα τὸ 1882 ὑπὸ τῶν Salzer καὶ Secly εἶνε αἱ ἀπαντῶσαι αὐτόματοι αἱμορραγίαι μετὰ διασπάρτων λευκῶν ὡσεὶ νιφάδων καὶ κινητῶν ἐν τῷ ὑαλοειδεῖ σώματι. Ὁ Salzer δ' ἀναφέρει καὶ δύο περιπτώσεις, ἐξ ὧν ἐν τῇ μιᾷ ἐπῆλθε τύφλωσις καὶ κατὰ τοὺς δύο ὀφθαλμοὺς κατὰ τὴν νύκτα ἐν διαστήματι μιᾶς ἡμέρας, ἐνῷ ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἐμεσολάβησε διάστημα πολλῶν ἑβδομάδων διὰ τὴν προσβολὴν τοῦ ἑτέρου ὀφθαλμοῦ.

Ἐκτὸς τῶν περιγραφεισῶν διαταραχῶν παρετηρήθησαν οὐχὶ σπανίως καὶ ἡμεραλωπίαι, τοιαύτας δὲ περιπτώσεις ἀνέφερον οἱ Guaglino, Fontan καὶ Moursou, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ὁ Χ. Δασκαλάκης[3] ἐπὶ πάσχοντος παροξυσμοὺς τριταίου τύπου, καὶ ὅστις πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς παρατηρήσεώς του ἀποσχὼν τῆς χρήσεως τῆς κινίνης παρετήρησεν ἀκολουθήσασαν τὴν ἡμεραλωπίαν κατὰ δύο διαδοχικοὺς παροξυσμούς, παρερχομένην δὲ κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν.

Ὡς πρὸς τὰς ἑλειογενεῖς ἀμβλυωπίας καὶ τὰς ἀμαυρώσεις πλεῖσται εἶνε, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς πρώτας, αἱ παρατηρήσεις, τοιαύτας δὲ περιέγραψαν πολλοὶ ἐν οἷς οἱ Morand, von Storch, Deval, Leber, Raynaud, Verdan, κ.λ. Ἀποδοτέαι δὲ αἱ ἀμβλυωπίαι αὗται αἱ ἀπαντῶσαι ἄλλως τε ἄνευ ἀλλοιώσεων τοῦ βυθοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ εἰς τὰς

---

[1] Στατιστικὴ τῶν νοσηλευθέντων καὶ ἐγχειρισθέντων ἀσθενῶν ἐν τῷ ὀφθαλμολ. τμήματι τῆς Πολικλιν. 1905.

[2] Πρακτικ. Δ'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1903 σελ. 207.

[3] Πρακτικὰ Συνεδρίου Ἑλλήνων ἰατρῶν 1887 σελ. 299.

ἐπηρείας τῆς ἑλοτοξίνης ἐπὶ τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου. Ἀμβλυωπίαν ἐξ ἑλείου μιάσματος ἀναφέρει ὁ Τσαγρῆς ἐκ Κιάτου[1]. Ὁ Κοσμετάτος[2] ἀναφέρει περίπτωσιν ἀσθενοῦς τινος παθόντος γεροντικὸν καταρράκτην, ὅστις κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χρονίας ἑλονοσίας προσβληθεὶς ὑπὸ ἐπανειλημμένων κακοήθων παροξυσμῶν, προσεβάλλετο κατὰ τούτους ὑπὸ παροδικῆς ἀμαυρώσεως. Τὰς περιπτώσεις ταύτας ἐνόσῳ δὲν ἐξεδηλοῦντο διὰ θορυβωδῶν συμπτωμάτων καὶ μεγάλης πυρετικῆς κινήσεως ἐταξιθέτουν οἱ παλαιότεροι μεταξὺ τῆς λαθραίας ἑλομιάνσεως, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει κατέτασσον μεταξὺ τῶν κακοήθων. Περιπτώσεις κακοήθους ἀμαυρωτικοῦ πυρετοῦ ἀνέφερε δύο ὁ Ἀντωνιάδης, κατὰ ταύτας δ' ἀκολουθεῖ ἡ τελεία ἀπώλεια τῆς ὁράσεως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πυρετοῦ, ἀνακτωμένη μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ παροξυσμοῦ.

Ἐνίοτε ἕνεκα τῶν ὑπερκογχικῶν νευραλγιῶν προκαλοῦνται ἐπιπεφυκίτιδες, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλαφρὰ ἐξοίδησις τοῦ ἄνω βλεφάρου. Ἡ ἐπιπεφυκῖτις εἶνε διαλείπουσα παρακολουθοῦσα ἐκ παραλλήλου τὴν ὑπερκογχικὴν νευραλγίαν. Ἡ ἐξάνθησις δὲ τοῦ ἕρπητος ἡ τόσον συχνῶς παρὰ τῇ ἑλονοσίᾳ ἀπαντῶσα ἐντοπίζεται οὐχὶ σπανίως καὶ ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς. Ὁ Godo ἐπὶ 40 περιπτώσεων ἕρπητος πυρετικοῦ ἐπὶ τοῦ κερατοειδοῦς παρετήρησε τὸ $^1/_3$ μεταξὺ αὐτῶν ὅτι ἦτο φύσεως ἑλειογενοῦς.

Παρετηρήθησαν δ' ὁμοίως ὑπὸ τῶν Millingen καὶ Kipp ἡ δενδροειδὴς κερατοειδῖτις ἡ ἀποδοτέα εἰς τροφικὰς διαταραχὰς ἕνεκα νευρίτιδος τοῦ τριδύμου νεύρου, ὡς καὶ ἡ διάμεσος, ἐπιπλεκόμεναι δ' ἐνίοτε καὶ δι' ἰρίτιδος. Κερατοειδίτιδα δενδροειδῆ κατὰ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν παρετήρησεν ἐπὶ ἀρρώστου 35ετοῦς πάσχοντος ἐκ διαλειπόντων ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ ὁ Ἠλ. Ἀνάργυρος. Ὁ ἐκ Πατρῶν ὀφθαλμίατρος Κ. Ἀδριανόπουλος[3] μεταξὺ τῶν ἐξ ἑλομιάνσεως ὀφθαλμικῶν παθήσεων παρετήρησε τέσσαρας περιπτώσεις ἀποβλεπούσας εἰς ἑλκώσεις τοῦ κερατοειδοῦς καὶ δύο ἀφορώσας εἰς φλεγμονὰς ἢ κάλλιον εἰπεῖν συμφορήσεις τῆς ἴριδος. Τὴν μορφὴν δ' ἕλκους δακτυλιοειδοῦς

---

[1] Γαληνὸς 1889 ἀρ. 49 σελ. 737.

[2] Τὰ πεπραγμένα ἐν τῷ ὀφθαλμολογικῷ τμήματι τῆς Πολικλινικῆς Ἀθηνῶν 1907.

[3] Πρακτικὰ Ε' Πανελληνίου Ἰατρικοῦ Συνεδρίου 1906 σελ. 826.

συμμετρικοῦ πρῶτος οὗτος παρετήρησεν, ἐξ ὅσων καὶ ἡμεῖς γνωρίζομεν.

Διαταραχαὶ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς.

Αἱ ἀπὸ τῶν λοιμωδῶν νόσων παθήσεις τοῦ ὠτὸς εἶνε συχναὶ ὡς λ. χ. ἐπὶ γρίππης, ἱλαρᾶς, ὀστρακιᾶς, τύφου, εὐλογίας, μηνιγγίτιδος κ.τ.λ. δὲν ἔχει ὅμως οὕτω προκειμένου καὶ περὶ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως· κατὰ ταύτην σπανιώτατα ἀπαντῶσιν ἀκουστικαὶ διαταραχαί, ἴσως διότι δὲν ἐμελετήθησαν ἐπαρκῶς.

Ἐν τούτοις ὁ Ἱπποκράτης εἰς τὸ περὶ ἐπιδημιῶν βιβλίον [1] ἀναφέρει ἐπὶ τριταίου ἀναπτυχθεῖσαν παρωτίτιδα μὴ διαπυηθεῖσαν ὡς ἑξῆς: «Ὁ τῆς Ἀρισταίου γυναικὸς ἀδελφὸς χλιαινόμενος ἐταλαιπώρει ὁδῷ, κἄπειτα ἐν κνήμῃ τέρμινθοι ἐγένοντο· ἔπειτα συνεχὴς πυρετὸς ἐγένετο, καὶ τῇ ὑστεραίῃ ἱδρὼς ἐγένετο, καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἀρτίους ἐγένετο αἰεί. Ἔτι δὲ ὁ πυρετὸς εἶχεν· ἦν δὲ ὑπόσπληνος, ἡμορράγει ἐξ ἀριστεροῦ πυκνά, κατ᾽ ὀλίγον ἐκρίθη. Τῇ ὑστεραίῃ ἀριστερὸν παρ᾽ οὖς οἴδημα· τῇ δὲ ὑστεραίῃ καὶ παρὰ δεξιόν, ἧσσον δὲ τοῦτο· καὶ συνελειαίνετο ταῦτα, καὶ ἐμολύνθη καὶ οὐκ ἀπεπύησεν».

Πρῶτος μεταξὺ τῶν νεωτέρων ὁ Weberbiel περιέγραψε διαλείπουσαν ὠτίτιδα φύσεως φλογιστικῆς ὡς καὶ διαλείπουσαν ὠταλγίαν φύσεως μὴ φλογιστικῆς, ἃς δ᾽ ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἑλονοσίαν. Τοιαύτας δ᾽ ὠτίτιδας διαλειπούσας περιέγραψαν ὡς μορφὴν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὁ Liel καὶ ὁ Voltolini. Ὁ δὲ Terrieri ἀπὸ τοῦ 1874 μέχρι τοῦ 1886 μεταξὺ 4573 ἀρρώστων, οὓς ἐξήτασε, τέσσαρας μόνον περιπτώσεις ἐξηκρίβωσεν ἑλειογενῶν ὠτιτίδων. Προσβάλλονται δὲ φαίνεται κατὰ τὰς ὠτίτιδας ταύτας μᾶλλον τὰ νεῦρα, καθότι ὑπεραιμία μόνον τοῦ μέσου ὠτὸς ἀπαντᾷ μετ᾽ ὀρρώδους ἐξιδρώματος, οὐδέποτε δὲ ὡς φρονεῖ ὁ Terrieri ἐμπυΐσκεται, καὶ ἐκλείπει τῇ χρήσει τῆς κινίνης.

Εἰς τὰς ἑλώδεις χώρας, λέγει ὁ Gellé [2] ἐν τῷ περὶ ὠτικῶν νόσων συγγράμματί του, παρατηρεῖται καὶ ὠτῖτις μεσαία ὑποχωροῦσα μόνον τῇ κινίνῃ καὶ ἀνθισταμένη εἰς πᾶν τοπικὸν μέσον. Συγγραφεῖς τινες παρετήρησαν κώφωσιν, ἐμβοὰς τῶν ὤτων, ἴλιγγον καὶ ὠταλγίαν, εἶτα ἐξίδρωμα καὶ συχνάκις ὠτόρροιαν καταπαύουσαν μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ πυρετοῦ καὶ διὰ μόνης τῆς κατ᾽ αὐτοῦ θεραπείας.

[1] Βον, Τμ. 2ον Τόμ. 6ος σελ. 68.

[2] Gellé Maladies des oreilles p. 378.

Πρῶτος ὅστις παρ' ἡμῖν ἐξήτασεν ἐπιμεμελημένως τὰ τῶν ὠτικῶν νοσημάτων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἑλονοσίαν εἶνε ὁ ἐκ Σμύρνης Τσακύρογλους [1], ὅστις μεταξὺ 7,000 ὠτικῶν περιπτώσεων παρετήρησε τὴν ἑλονοσίαν ὡς αἰτιολογικὸν παράγοντα ἐπὶ 106 περιπτώσεων ἤτοι 1,5 %. Ὁ Τσακύρογλους τὰς παρατηρήσεις του ταύτας διακρίνει εἰς 5 κλάσεις, καθ' ἃς ἐπαρουσιάζοντο ὡς ἑξῆς:

1ον) Ὡς ὑποκειμενικαὶ αἰσθήσεις ἤχων ἐν μορφῇ βόμβων καὶ συριγμῶν.

2ον) Ὡς κατάρροι πυώδεις τοῦ κοίλου τοῦ τυμπάνου.

3ον) Ὡς σκλήρυνσις.

4ον) Ὡς νευρικὴ δυσηκοΐα καὶ κώφωσις, καί:

5ον) Ὡς ἴλιγγος ἢ ὠτικὸν σκότωμα.

Τὸν ἴλιγγον ὡς μορφὴν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἀνέφερε πρῶτος ὁ Weil, ὁ δὲ Τριανταφυλλίδης ἐκ Βατοὺμ ὑπεστήριξε δι' ἱκανῶν περιπτώσεων ἀποδείξας τοῦτον ὡς νεύρωσιν ἑλειογενῆ ὑποχωροῦσαν τῇ κινίνῃ. Ὁ Τσακύρογλους, ὡς ἀναφέρει, οὐ μόνον ἴλιγγον ἁπλοῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Μενιέρειον νόσον ὡς ἀπότοκον τῶν διαλειπόντων πυρετῶν παρετήρησεν ἐπὶ 30ετοῦς ἀσθενοῦς, παθόντος κατὰ τὸν τρίτον παροξυσμὸν κώφωσιν δεξιάν, ἴλιγγον, βάδισμα παραπαῖον, αἴσθησιν συνεχῆ βόμβων, βηματισμὸν ἀσταθῆ, καὶ μόλις ἤκουε τὴν φωνὴν εἰς ἀπόστασιν 0,45 ἑκτμ., διαπασῶν δεξιᾷ ἀρνητική, ἀριστερᾷ ἠλαττωμένη. Ἐπῆλθε δὲ ἡ ἀποπληκτώδης αὕτη προσβολὴ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους. Μεσαίας ὠτίτιδας ἐπὶ ἑλοκαχεκτῶν παρετήρησεν ὁ ἐκ Σούμλας Βιτσαρᾶς, βαρυηκοΐας δὲ καὶ ἐμβοὰς τῶν ὤτων συχνῶς παρετηρήσαμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ διαδρομὴν κακοήθων παροξυσμῶν.

Ὁ Μαγκάκης (ἐξ Ἀθηνῶν) παρετήρησεν ὠταλγίας ἐντόνους περιοδικάς, ἀναλόγους πρὸς τὰς λοιπὰς ἐξ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως νευραλγίας, ἄνευ ἀλλοιώσεως ἢ βλάβης τινὸς ἐκ μέρους τῶν ὤτων. Τὰς ὠταλγίας ταύτας παρετήρησεν εἰσβαλλούσας κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς διαλείποντος ἑλειογενοῦς πυρετοῦ καὶ ἀντιπαρερχομένας τῇ χρήσει τῆς κινίνης. Ἀναφέρει δ' ὡσαύτως περιπτώσεις βαρυηκοΐας ἢ καὶ κωφώσεως ἕνεκα ἑλειογενῶν πυρετῶν συχνῶς ἐπαναληφθέντων ἢ καὶ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ὀφειλομένας δὲ εἰς μόνιμον πάθησιν τοῦ λαβυρίνθου. Ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταύταις ἡ κινίνη ποσῶς δὲν ὠφέλη-

[1] Πρακτικὰ Ε' Πανελληνίου Ἰατρικοῦ Συνεδρίου 1906 σελ. 934.

σε. Κατὰ μίαν τῶν περιπτώσεων τούτων ἐπρόκειτο περὶ παιδίου ἑπταετοῦς τὴν ἡλικίαν πάσχοντος ἀπὸ μακροῦ χρόνου καχεξίαν ἑλειογενῆ μετὰ μεγαλοσπληνίας, κωφαλάλου δὲ ταὐτοχρόνως, ἅτε πρὸ διετίας παθόντος κώφωσιν τελείαν ὀφειλομένην ἀσφαλῶς τῇ ἑλειογενεῖ καχεξίᾳ.

Πρὸς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Μαγκάκη καὶ ὁ Μιχ. Παπαθανασόπουλος[1] ἀναφέρει περιπτώσεις τριῶν κωφαλάλων, οἵτινες κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν γονέων αὐτῶν ἐγένοντο κωφάλαλοι κατόπιν κακοήθους ἑλειογενοῦς πυρετοῦ μετ᾽ ἐντόνων μηνιγγιτικῶν συμπτωμάτων.

ΝΟΣΟΙ ΠΑΡΕΜΠΙΠΤΟΥΣΑΙ

Μέχρις οὐχὶ πρὸ μακροῦ χρόνου πολὺς θόρυβος ἐγένετο ἐὰν νοσήματά τινα μολυσματικά, ὡς ἡ φυματίωσις, ὁ τυφοειδὴς πυρετὸς κ.λ. παρεκώλυον τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ τἀνάπαλιν ἐὰν ἡ ἑλονοσία ἀπέκλειε τὴν ἐξέλιξιν τῶν λοιμωδῶν νόσων, προέκυψε δ᾽ ἐκ τοῦ φιλολογικοῦ τούτου ἰατρικοῦ ἀγῶνος τὸ ἀληθὲς συμπέρασμα, ὅτι οὐδεμία λοίμωξις δύναται νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλονοσίας, ἡ δὲ ἑλονοσία οὐ μόνον δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον προκαλοῦν τὴν διευκόλυνσιν πρὸς ἀνάπτυξιν πάσης ἄλλης λοιμώδους νόσου, ἀλλ᾽ ἐπὶ πλέον ὅτι δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν ἑλονοσοῦντα ὀργανισμὸν πρόσφορον ἔδαφος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τούτων ἕνεκα τῆς βαθείας ἀναιμίας, ἣν ἐπάγεται, καὶ τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, τοῦ κυριωτέρου παράγοντος τοῦ διέποντος τὴν ὅλην ἡμῶν οἰκονομίαν.

Ἡ σχέσις τῶν ἑλοπαρασίτων πρὸς τοὺς μικροοργανισμοὺς τοὺς παράγοντας τὰς λοιμώδεις νόσους δὲν δύναται νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως ἢ ἐπί τινων μόνον νοσημάτων, πρὸς τοῦτο συντρέχει ἡμᾶς ἰδιαζόντως ἡ κλινικὴ εἰκὼν ἐν ταῖς ἐξανθηματικαῖς μάλιστα νόσοις.

Ἐν τούτοις διὰ τοῦ μικροσκοπίου ἐξηκριβώθη ἡ παρὰ τῇ ἑλονοσίᾳ συνεξέλιξις τῆς δυσεντερίας, τοῦ τύφου, τῆς φυματιώσεως, τοῦ ὑποστρόφου πυρετοῦ, τῆς χολέρας, τῆς συφιλίδος, ὡς καὶ διαφόρων ἄλλων νοσημάτων, ὡς λ. χ. φλογιστικῶν ὀφειλομένων εἰς πυογόνους μι-

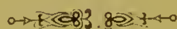
---

[1] Περὶ κωφαλάλων διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ 1906 σελ. 34.

κροοργανισμούς. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐγνώσθη ὅτι δύνανται παρὰ τοῖς ἑλοπαρασίτοις νὰ συνεξελίσσωνται καὶ ἄλλα παθογόνα παράσιτα διαβιοῦντα ἐν τῷ αὐτῷ μέσῳ, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἑλειογενῆ μικρόβια. Αἱ σπειροχαῖται λ. χ. τοῦ ὑποστρόφου πυρετοῦ δύνανται νὰ συνεξελίσσωνται μετὰ τῶν ἑλοπαρασίτων, διότι ἀμφότερα ἀνευρέθησαν ἐξελισσόμενα ἐκ παραλλήλου ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀνθρώπου, ἑπομένως φρονοῦμεν, ὅτι δύναται καὶ ἡ νηματίασις ἡ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ προκαλοῦσα ποικίλα νοσήματα νὰ συνεξελίσσηται μετὰ τῆς ἑλονοσίας, ὡς τὰ παράσιτα τοῦ Danilewsky τὰ προκαλοῦντα τὴν ἑλονοσίαν τῶν πτηνῶν δύνανται νὰ συνεξελίσσωνται, ὡς παρετηρήσαμεν, καὶ μετὰ νηματοσκωλήκων.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰ λοιμώδη νοσήματα τῶν ὁποίων τὴν φύσιν δυνάμεθα νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τοῦ μικροσκοπίου, ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ δὲ μολυσματικὰ νοσήματα καὶ δὴ τὰ ἐξανθηματικὰ βασίζομεν τὴν διάγνωσιν τῆς συνεξελίξεως ἐπὶ μόνης τῆς κλινικῆς ἐξετάσεως.

Ὅθεν ἐξηκριβώθη ἔκ τε τῆς μικροσκοπικῆς καὶ τῆς κλινικῆς παρατηρήσεως ὅτι πάντα τὰ λοιμώδη νοσήματα δύνανται νὰ συνεξελίσσωνται τῇ ἑλονοσίᾳ, μάλιστα δὲ ἡ δυσεντερία, ὁ τυφοειδὴς πυρετός, ἡ χολέρα, εἶνε τὰ κατ᾽ ἐξοχὴν νοσήματα τὰ συχνῶς τῇ ἑλονοσίᾳ συμπλεκόμενα, τόσον δὲ μάλιστα, ὥστε προὐκλήθησαν ὅροι κακῶς διερμηνεύοντες τὸ δυνατὸν τῆς παραγωγῆς τῶν παθολογικῶν τούτων καταστάσεων ἐκ μόνης τῆς ἑλονοσίας, ἐξ οὗ καὶ ἐπενοήθη ὁ κακοήθης δυσεντερικός, ἡ Thypho-malaria τῶν Ἄγγλων καὶ ὁ κακοήθης χολερικός.

ΕΛΟΝΟΣΙΑ ΚΑΙ ΔΥΣΕΝΤΕΡΙΑ

Μεταξὺ τῶν παρεμπιπτουσῶν τῇ ἑλονοσίᾳ νόσων συνηθεστέρα εἶνε ἡ δυσεντερία, ἐν πολλαῖς μάλιστα θερμαῖς χώραις, ὡς λέγει ὁ Colin, ἡ δυσεντερία καὶ οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐνδημοῦσι συγχρόνως ἀποτελοῦντες σχεδὸν ὁλοσχερῶς τὸν παθολογικὸν πίνακα τῶν χωρῶν τούτων. Τοῦτο ὅμως δὲν συνεπάγεται ν᾽ ἀποδεχθῶμεν τὸ ἄλλοτε ὑποστηριχθὲν ὅτι ἡ ἑλονοσία δύναται νὰ μεταμορφωθῇ καὶ εἰς δυσεντερίαν καὶ νὰ προκληθῇ οὕτω νέα παθολογικὴ ὑπόστασις ὁ κακοήθης δυσεντερικὸς πυρετός.

Παρ' ἡμῖν συχνῶς ἀπαντῶσιν ἐπιπλοκαὶ ἐκ μέρους τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, οἱ πυρετοὶ δὲ οἱ χαρακτηριζόμενοι ὡς κακοήθεις δῆθεν δυσεντερικοὶ ἀπαντῶσι τότε μόνον, ὅτε ἐπικρατεῖ κατὰ τὰς θερινὰς καὶ μετοπωρινὰς ὥρας τοῦ ἔτους ἐπιδημία δυσεντερικοῦ κατάρρου μετ' ἐνδημίας ἑλειογενῶν. Ἡ μορφὴ αὕτη ἢ μᾶλλον ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἑλοπλασμωδίου μετὰ τοῦ δυσεντερικοῦ ἰοῦ συναντᾶται ἐκεῖ, ἔνθα ἐκ λόγων κλιματικῶν ἢ γεωγραφικοῦ πλάτους ἐπιχωριάζουσιν ἀμφότερα τὰ νοσήματα καὶ τοῦτο ἰδίᾳ παρατηρεῖται ἐν ταῖς τροπικαῖς χώραις. Ἐν Ῥώμῃ λ. χ. ἔνθα ἡ ἑλομίανσις ἐνδημεῖ εἰς σημεῖον, ὥστε ν' ἀπορροφᾷ πάσας τὰς ἄλλας νόσους καὶ ἡ δυσεντερία εἶνε ὅλως σπανία, δὲν εἶδα, λέγει ὁ Colin, οὔτε μίαν μόνον περίπτωσιν κακοήθους δυσεντερικοῦ πυρετοῦ, ἐξηγεῖ δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τῶν δυσεντεριῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, αἵτινες οὐδόλως ὡς ἐκ τούτου ἐπιπλέκουσι τὰς ἑλώδεις νόσους· συμπεραίνων δ' ἀποφαίνεται ὅτι ἐκεῖ ἔνθα ἡ δυσεντερία δὲν ἐνδημεῖ παραπλεύρως τοῦ ἑλώδους πυρετοῦ, ἀδύνατον εἶνε νὰ παρατηρηθῇ ἡ ὕπαρξις τοῦ λεγομένου δῆθεν κακοήθους δυσεντερικοῦ πυρετοῦ. Ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Breslau ὁ Frerichs εἶδεν ἀσθενεῖς προσβληθέντας ἐκ παροξυστικῶν ἐντερικῶν αἱμορραγιῶν καὶ μάλιστα δυσεντερίας, ἃς ἀποδίδει εἰς δυσχέρειαν τῆς κυκλοφορίας κατὰ τὴν πυλαίαν φλέβα, ἧς αἱ τελικαὶ διακλαδώσεις ἐν τῷ ἥπατι ἦσαν πλήρεις μελαγχρωστικῆς. Πλὴν προστίθησιν ὁ Frerichs, ὅτι τὰ ἐντερικὰ ταῦτα συμπτώματα, διάρροια καὶ δυσεντερία, ἀνεφαίνοντο πρὸ πάντων παρὰ τοῖς ἐργάταις τοῖς ἐργασθεῖσι κατὰ τὴν πλήμμυραν τοῦ 1854 ἐν τῷ ὕδατι [1]. Ὅθεν ὑφίστατο ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταύταις διπλῆ αἰτιολογία, ἀφ' ἑνὸς ἑλῶδες μίασμα καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπίδρασις τῆς ὑγρᾶς ψύξεως, ὧν ἡ συνέπεια ἦτο διπλῆ παθολογικὴ ὑπόστασις, τὸ μὲν ὁ ἑλειογενὴς παροξυσμός, τὸ δὲ ἡ δυσεντερία.

Τὴν δυσεντερίαν ὡς ἐπιπλοκὴν τῆς ἑλομιάνσεως καὶ οὐχὶ ὡς ἀπότοκον ταύτης ἐνόει καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς Ἱπποκράτης [2], λέγων ὅτι «δυσεντερίη σπληνώδεσι μὴ μακρὴ χρήσιμον, μακρὴ δὲ πονηρόν· ληγούσης γὰρ ἐς ὕδρωπας ἢ λειεντερίας γίγνονται θανάσιμοι». Κατὰ τὸν Ἱπποκράτην λοιπὸν ἡ ἐπιπλέκουσα τὴν ἑλώδη καχεξίαν ἢ τοὺς

---

[1] Traité pratique des maladies du foie, σελ. 290 καὶ 291.

[2] Κωακαὶ προγνώσεις. Τόμ. 5 σελ. 686 – ἀφορισμοί.

διαλείποντας ἢ συνεχεῖς ἢ κακοήθεις πυρετοὺς δυσεντερία θεωρεῖται ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς αἰτιολογίας μὲν ὡς ἰδία νόσος προστιθεμένη εἰς τὴν ἑλομίανσιν, ὑπὸ δὲ τὴν ἔποψιν τῆς προγνώσεως, ὁτὲ μὲν καλή, ὁτὲ δὲ κακή.

Ὁ **Follet**[1] περιγράφων κατὰ τὸ 1877 τὴν ὑγιεινὴν κατάστασιν τοῦ **Pondichény** καὶ δεχόμενος τὸ δυνατὸν τῆς ἐπιπλοκῆς τῆς ἑλομιάνσεως πρὸς τὴν δυσεντερίαν, ἐπιλέγει ὡς ἑξῆς: «αἱ περιπτώσεις τῶν κακοήθων πυρετῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦσαν σπανιώταται... Αἱ γαστρικαὶ ἢ γαστρεντερικαὶ ἐπιπλοκαὶ ἐξεδηλώθησαν συχνάκις, ἐνίοτε δὲ ἡ δυσεντερία καὶ ὁ διαλείπων πυρετὸς συνεβάδιζον ἐκ παραλλήλου ἢ διεδέχοντο ἡ μία τὸν ἄλλον».

Ὁ **G. De Schuttelaere** γράφων περὶ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τοῦ Σιάμ, λέγει ὅτι εἶδε συχνότατα τὴν δυσεντερίαν λαμβάνουσαν διαστάσεις παραπλεύρως τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἑλομιάνσεως καὶ ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ 360 στρατιωτῶν τῆς λεγεῶνος τῆς διαμενούσης ἐν *Kong* ἐπὶ ἓν ἔτος 216 προσεβλήθησαν ἐξ ἑλωδῶν νόσων, μεταξὺ δὲ τῶν 216 τούτων 80 ἔσχον τὴν δυσεντερίαν χωρὶς νὰ παρουσιάσωσι σημεῖα ἑλομιάνσεως[2]. Ἑπομένως εἰς ἑλῶδες κλῖμα, ὡς τὸ τοῦ *Kong*, ἡ δυσεντερία ἐβάδισε παραλλήλως τῇ ἑλειογενεῖ λοιμώξει παρά τε τοῖς προσβληθεῖσιν ἐκ τῆς ἑλονοσίας ὡς καὶ μεταξὺ τῶν μὴ μολυνθέντων, τοῦτο δέ, διότι ἐνυπῆρχον οἱ κατάλληλοι ἀνθυγιεινοὶ ὅροι πρὸς ἀνάπτυξιν ἀμφοτέρων τῶν νόσων τούτων εἴτε συμμίκτως εἴτε ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων.

Ὁ **Jean Dudon**[3] ὑποστηρίζων τὴν γνώμην ὅτι παροξυσμοὶ ἑλειογενοῦς πυρετοῦ πολλάκις ἐπιπλέκουσι τὴν δυσεντερίαν, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ ἑλειογενὴς πυρετὸς δὲν δύναται κατ᾽ οὐδὲν νὰ τροποποιήσῃ τὴν πορείαν τῆς τελευταίας ταύτης, σχολιάζων δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ *Daullé* χαρακτηριζόμενον ὡς κακοήθη δυσεντερικὸν πυρετόν, δέχεται ὅτι ὑφίστανται οἱ συμπτωματικοὶ χαρακτῆρες οἱ ὁριζόμενοι ὑπὸ τοῦ *Daullé* ὡς πρὸς τὸν κακοήθη δυσεντερικὸν πυρετόν, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι «καὶ τότε εἰσέτι ὀφείλομεν νὰ θεωρῶμεν τὴν νόσον ὡς διαλείποντα πυρετὸν ἐπιπεπλεγμένον καὶ οὐχὶ ὡς κακοήθη ἑλειογενῆ πυρετὸν κυριολεκτικῶς».

---

[1] Archives de Médec. naval. 1880 Τόμ. Α' σελ. 220.

[2] Archives militair., 1895 σελ. 192.

[3] Notes et observations sur les affections paludéennes à la côte occident d' Afrique, Thèse de Paris. 1869

Ὁ Maillot, συγχέων τὴν παθογένειαν τῶν συμπτωμάτων, λέγει, ὅτι ὁ δυσεντερικὸς πυρετὸς εἶνε βαρύς, ἀλλὰ νομίζει ὅτι εἶνε κατάχρησις τοῦ νὰ θεωρῆται οὗτος ὡς κακοήθης, ὅταν ἀπολήγῃ εἰς θάνατον, ἡ δὲ κωλῖτις μεταπίπτει ἐνίοτε εἰς χρονίαν κατάστασιν, καθ' ἣν ἐπέρχεται κωματώδης ἢ παγετώδης ἢ παραληρηματική τις κατάστασις. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ παθογένεια τῶν τριῶν τούτων τελευταίων καταστάσεων προέρχεται οὐχὶ ἐκ τοῦ ἑλοπλασμωδίου, ἀλλ' ἐκ τῶν δευτερογενῶν μολύνσεων τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ κωλοβακίλλου, τοῦ στρεπτοκόκκου κ.λ. ἑτέρων μικροβίων, ἅτινα ἀπορροφώμενα ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ μεταβάλλουσι τὴν παθολογικὴν κατάστασιν τοῦ δυσεντερικοῦ πυρετοῦ οὕτως. ὥστε ἐν τέλει νὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνατος.

Ὁ Bonnal[1] ἀναφέρει πολλὰς παρατηρήσεις διαλειπόντων πυρετῶν συνοδευομένων ὑπὸ ὀρρωδῶν κενώσεων ἢ βλεννωδῶν ἢ βλεννοαιματηρῶν καὶ θεωρεῖ τὴν πάθησιν ταύτην ὡς ἑλειογενῆ πυρετὸν ἐπίπλεκτον ὑπὸ ἰδίου εἴδους δυσεντερίας ἢ ὡς δυσεντερικὴν συμφόρησιν ἑλώδους προελεύσεως.

Ὁ S. Mourson[2], διαστέλλων τὰς δύο νόσους, λέγει ὅτι «ἡ ἑλομίανσις εἶνε ἔδαφος ὅλως παρεσκευασμένον, ὅπως δεχθῇ τὴν δυσεντερίαν, διότι παρέχει ταύτῃ τὰς εὐνοϊκωτέρας συνθήκας πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ἤτοι συνέργειαν μολυσματικήν, ἐξασθένισιν τοῦ ὀργανισμοῦ, δν ἐκτίθησιν εἰς τὴν προσβολὴν πολλῶν μολύνσεων, οἷον δυσεντερίας, χολέρας κλπ.

Ἐκεῖνοι, λέγει, οἵτινες ἔρχονται εἴτε ἐξ ὑγιεινῶν μερῶν εἴτε ἐξ ἑλειογενῶν ἑστιῶν, ἢ οἵτινές εἰσι προσβεβλημένοι ἐκ τῆς ἑλονοσίας, ἐκεῖνοι πρῶτοι θέλουσι προσβληθῇ ὑπὸ τῆς δυσεντερικῆς μάστιγος». Ἐν Γουαδελούπῃ ὁ Brassac ἀπέδειξεν ὅτι ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἑλειογενὴς ἐνδημία εἶνε σπανία, ἡ δυσεντερία ἦτο βαρεῖα καὶ ἀντιστρόφως. Ὁ Mourson, σχολιάζων τὰ τῆς θνησιμότητος τῆς δυσεντερίας καὶ τῶν ἑλειογενῶν νόσων ἐν σχέσει πρὸς τὴν βαρύτητα, ἐπάγεται ἐν ἐπιλόγῳ (σελ. 216) τὰ ἑξῆς: «αἱ ἀποικίαι, ἔνθα ἡ ἑλομίανσις εἶνε ἐντονωτέρα, εἰσὶν αἱ μᾶλλον προσβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς δυσεντερίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ

---

[1] Thèse inaugurale. Recherches sur la forme dysentérique de la ftèvre intermittente simple. 1867.

[2] Recherches cliniques sur la complication paludéenne dans quelques intoxications σελ. 214, Τόμ. Β'. Archives Méd. navales 1887.

ἐλαφροτέρας μορφῆς, ἀντιθέτως δὲ αἱ ἀποικίαι, ἔνθα ἡ ἑλομίανσις εἶνε ἥσσων τὴν ἔντασιν, εἰσὶν ἐκεῖναι καθ' ἃς ἡ δυσεντερία εἶνε συχνοτέρα καὶ βαρυτέρα».

Ὅθεν ἡ δυσεντερία ἀναμφιλέκτως ἐνδημεῖ ἔνθα καὶ ἡ ἑλομίανσις, ἕνεκα δὲ τούτου πολλάκις συμβαίνει, ὥστε ἑλονοσοῦντες νὰ προσβάλλωνται ὑπὸ δυσεντερίας ἢ τἀνάπαλιν δυσεντεριῶντες ἐξ ἑλονοσίας. Εἰς τοῦτο καὶ μόνον δυνάμεθα ἀληθῶς ν' ἀποδώσωμεν τὴν πλάνην, μεθ' ἧς διακεκριμένοι συγγραφεῖς ἐθεώρησαν τὴν δυσεντερίαν ὡς ἑλειογενῆ ἐκδήλωσιν καὶ περιέγραψαν κατ' ἰδίαν ἑλώδη δυσεντερίαν, διαλείπουσαν δυσεντερίαν, καὶ κακοήθη δυσεντερικὸν πυρετόν [1].

Ἡ δυσεντερία αὐτὴ καὶ μόνη εἴς τινας περιπτώσεις, συμπίπτουσα ν' ἀναπτυχθῇ ἐπὶ ὀργανισμοῦ, ὅστις ὑπέστη πρό τινος τὴν ἑλομίανσιν καὶ φέρει καταφανῆ ἔτι τὰ στίγματα ταύτης, ἢ ὑφίσταται ἔτι τὴν ἐπήρειαν ταύτης καὶ μάλιστα ἐὰν αὕτη ἔχῃ τύπον πυρετικὸν ἢ συνεχῆ, δύναται νὰ συγχύσῃ τὰ πράγματα καὶ νὰ ὑποδυθῇ προσωπεῖον ἐπιπεπλεγμένον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν νόσων.

Ἡ ὀξεῖα δυσεντερία πολλάκις συνοδεύεται ὑπὸ πυρετοῦ καὶ ὅτε οὐδεμία μετὰ τῆς ἑλομιάνσεως ὑφίσταται ἐπιπλοκὴ αὐτῆς· ὁ πυρετὸς οὗτος δὲν ὀφείλεται ἀλλαχοῦ ἢ εἰς τὸν ἴδιον αὐτῆς ἰὸν καὶ τὰς παθολογικὰς ἐξ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐντέρου ἀλλοιώσεις. Πολλάκις δὲ παρὰ παιδίοις παθοῦσιν ἐξ ὀξέος δυσεντεροειδοῦς κατάρρου ἀπαντᾷ καὶ ὑφέσιμος ἢ συνεχὴς πυρετὸς μέχρι 40° ἀνερχόμενος ἰδίως τὴν ἑσπέραν καὶ ἐπιμένων ἐπὶ 4 ἢ 5 ἔτι ἡμέρας, χωρὶς οὐδὲ πόρρωθεν νὰ συμπαρίσταται ἡ ἑλομίανσις.

Ἡ κινίνη ἐν ταῖς περιπτώσεσι ταύταις, ὡς καὶ ὁ Laveran [2] φρονεῖ, οὐδεμίαν ἔχει ἐπενέργειαν εὐνοϊκὴν διὰ τὴν εὐτυχῆ ἀπόληξιν τῆς νόσου, ἄλλη δὲ εἶνε ἡ θεραπεία, εἰς ἣν πρέπει νὰ προστρέξῃ ὁ πρακτικὸς ἰατρὸς πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀσθενοῦς.

Ἡ παρὰ δυσεντερικοῖς ἐξέτασις τοῦ αἵματος οὐδέποτε ἀποκαλύπτει τὴν ὕπαρξιν ἑλοπλασμωδίων, ἐν δὲ τῇ νεκροτομῇ ἀνευρίσκομεν βαθείας ἀλλοιώσεις τοῦ παχέος ἐντέρου, αἵτινες οὐδόλως ἀπαντῶσι παρ' ἑλονοσοῦσιν· ὁ σπλὴν σπανίως καὶ ἥκιστα εἶνε ἐξωγκωμένος, οὐ-

---

[1] Οἱ Fournier, Antoine καὶ Baissade ὑπεστήριξαν, ὅτι ἡ δυσεντερία τῶν θερμῶν χωρῶν ἦτο ἑλώδους καταγωγῆς (Baissade, Thèse de Montpellier 1876).

[2] Laveran. Traité du Paludisme, 1898 σελ. 237.

δόλως δ᾽ ὑφίστανται κοκκία χρωστικῆς οὔτε ἐν αὐτῷ οὔτε ἐν τοῖς ἑτέροις ὀργάνοις. Μόνον ἐὰν ἡ ἑλομίανσις ἐπιπλέκηται μετὰ δυσεντερίας παρὰ τῷ ἀρρώστῳ δυνάμεθα ν᾽ ἀνεύρωμεν συγχρόνως τὸ ἑλοπλασμώδιον ἐν τῷ αἵματι καὶ τὴν φλεγμονὴν τοῦ παχέος ἐντέρου τὴν χαρακτηρίζουσαν τὴν δυσεντερίαν. Ἄρα δυσεντερία καὶ ἑλομίανσίς εἰσιν ἴδιαι νόσοι, δυνάμεναι οὐχὶ σπανίως ἐν θερμαῖς χώραις νὰ συνυπάρχωσι παρὰ τῷ αὐτῷ ἀρρώστῳ καὶ νὰ ἐξασκῶσιν ἐπ᾽ ἀλλήλων ἀδιαφιλονίκητον ἐπιρροὴν προδιαθετικήν, καθότι ἑκάστη τούτων ἐξασθενίζουσα τὸν ὀργανισμὸν ἀποτελεῖ διὰ τὴν ἑτέραν νόσον προδιαθέτουσαν αἰτίαν.

Τοιαύτας περιπτώσεις οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν, παιδία ἐξησθενισμένα καὶ ἀναιμικὰ ἐκ τῆς ἑλομιάνσεως, ὡς ἀποτελοῦντα ὀργανισμοὺς προδιατεθειμένους, εὐκόλως προσβάλλονται ἐκ τῆς δυσεντερίας καὶ ἀντιστρόφως. Ὡς προδιαθέτουσαι δὲ ἡ μὲν τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἄλλης, ἐπιλέγει λίαν ὀρθῶς καὶ ὁ Laveran, ὁ ἀναρρωνύων ἐκ δυσεντερίας καὶ προσβαλλόμενος ἐκ διαλείποντος πυρετοῦ, βλέπει τὴν δυσεντερίαν αὐτοῦ, ἥτις μόλις παρῆλθεν, ἐκ νέου ἀναφαινομένην.

Καθ᾽ ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐγγύθεν μελετήσαντας τὸ ζήτημα, ἅπασαι αἱ περιπτώσεις δυσεντερικῶν κατάρρων, ὅσας ἔτυχε νὰ παρατηρήσωμεν ἰδίως ἐπὶ τῶν μικρῶν ἀσθενῶν, ὠφείλοντο εἰς τὰς πλημμελεῖς διαθρέψεις, τὰς ἀτμοσφαιρικὰς ἐπηρείας, καὶ τὰ διαιτητικὰ παραπτώματα, συνήθως δὲ τοιοῦτοι κατάρροι παρατηροῦνται εἴτε μὲ ἐπιδημικὴν μορφὴν εἴτε καὶ σποραδικήν, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἔχῃ ὁλοτελῶς σχέσιν ἢ συμμετοχὴν τὸ ἕλειον μίασμα πρωτοπαθῆ, εἰ μὴ μόνον τὴν τῆς ἐπιπλοκῆς. Ἡ πυρετικὴ κίνησις ἐφ᾽ ὅσον δὲν μετέχῃ τὸ ἑλειογενὲς στοιχεῖον ἀνήκει καθαρῶς εἰς τὴν πρωτοπαθῆ αἰτίαν τοῦ δυσεντερικοῦ κατάρρου, οὐδόλως δ᾽ ἐπιδρᾷ, ὡς ἀντελήφθημεν τοὐλάχιστον ἡμεῖς αὐτοί, ζήσαντες ἐπὶ ἔτη εἰς ἑλωδέστατα μέρη, ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων ἡ κινίνη ἐπὶ τῆς ὅλης καὶ κυρίας καταστάσεως, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῶν κενώσεων καὶ τοῦ τεινεσμοῦ, ἀποτόκων τῆς κακῶς ὑπονοουμένης συμμετοχῆς τοῦ ἑλειογενοῦς μιάσματος.

Εἰς τὰς ἀπαντήσεις τὰς ὁποίας ἀπέστειλαν οἱ κ.κ. συνάδελφοι ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους, οὐδεὶς ἀνέφερε περιπτώσεις κακοήθους δυσεντερικοῦ πυρετοῦ, ἐκ δὲ στατιστικῆς 43 θεραπευτηρίων καὶ νοσοκομείων, καθ᾽ ἣν ἐπὶ πενταετίαν ὅλην ἐνοσηλεύθησαν 60,125

πάσχοντες έλειογενεῖς πυρετούς, ἐξ ὧν 127 κακοήθεις, οὐδεὶς ὡσαύτως κακοήθης δυσεντερικὸς παρετηρήθη.

Ἐξ ἄλλης δὲ στατιστικῆς, ἣν κατηρτίσαμεν μετὰ λίαν κοπιώδη μελέτην, ἐπὶ τῇ βάσει ἄρθρων, μονογραφιῶν, καὶ πραγματειῶν διαφόρων ἐγχωρίων καὶ ξένων συγγραφέων, Γάλλων (Ἀφρική, Τροπικαὶ χῶραι κλπ.), Ἄγγλων (Ἰνδίαι, Αὐστραλία κ.λ.π.), Γερμανῶν (Καμερούν), Ἰταλῶν (Ἀβυσσινία), μεταξὺ 1317 περιπτώσεων κακοήθων πυρετῶν ἀναφέρονται ὡς κακοήθεις δυσεντερικοὶ πυρετοὶ 8 μόνον περιπτώσεις.

Ἡ δυσεντερία εἶνε αὐθύπαρκτος νοσολογικὴ ὑπόστασις, ὑπαγομένη εἰς εἰδικὸν αἴτιον. Ὁ δὲ κακοήθης δυσεντερικὸς πυρετὸς δὲν εἶνε ἰδία νοσολογικὴ ὑπόστασις, οὐδὲ δύναται πρωτοπαθῶς ἐκ τοῦ ἑλείου μιάσματος νὰ παραχθῇ τοιαύτη μορφή.

Ἑλονοσία καὶ Τυφοειδής. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἱκανὰ εἴπομεν εἰς προηγούμενον κεφάλαιον, οὐδόλως δ' ἡ ἑλονοσία ἀντιτίθεται τῷ τυφοειδεῖ πυρετῷ. Ἐπιδημίαι τυφοειδοῦς πυρετοῦ συχνῶς ἀναπτύσσονται ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας τῆς χώρας ἡμῶν, ἐπιδημίαι δ' ἐκτεταμέναι τυφοειδοῦς πυρετοῦ παρηκολούθησαν εἴτε καὶ προηγήθησαν ἐντόνων ἐπιδημιῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, τὰ ὅρια τῆς ἀρχῆς τῶν ὁποίων συνεχέοντο.

Πάντες οἱ ἐν Ἀλγερίᾳ στρατιωτικοὶ ἰατροί, λέγει ὁ Laveran, εἶδον τὸν τυφοειδῆ πυρετὸν νὰ λυμαίνηται τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα συγχρόνως μετὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν· τοῦτ' αὐτὸ δὲ παρατηρεῖται καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, χώρᾳ κατ' ἐξοχὴν ἑλώδει. Παρ' ἡμῖν μετὰ τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετούς, τοὺς καλύπτοντας τὸ 1/3 τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς παθολογίας, ἡ κατ' ἐξοχὴν μαστίζουσα νόσος τοὺς πληθυσμοὺς εἶνε ὁ τυφοειδὴς πυρετός, ὅθεν οὐδεὶς ὁ ἐντεῦθεν ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο τούτων λοιμώξεων ὑφίσταται, τοὐναντίον μάλιστα δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι συμπίπτουσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐκ τῶν ὑπεράγαν ἐπενοήθη ὁ ὅρος Typho-malaria.

Ἑλονοσία καὶ Εὐλογία. Ἡ εὐλογία ἀναπτυσσομένη ἐπὶ ἑλονοσοῦντος ἀνθρώπου παρετηρήθη ὅτι συνήθως ἐξελίσσεται ὑπὸ βαρεῖαν μορφήν. Ὁ Laveran παρετήρησεν ἐπιδημίας εὐλογίας ἐπὶ ἀσθενῶν εἰσελθόντων εἰς τὸ ἐν Κωνσταντίνῃ τῆς Ἀλγερίας νοσοκομεῖον, οἵτινες ἐν αὐτῷ προσεβλήθησαν καὶ ἐξ εὐλογίας, ἐξεπλάγη δὲ λέγει διὰ τὴν βαρύτητα τῆς εὐλογίας εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων.

Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐπιμιξίαν τῶν δύο τούτων λοιμώξεων συμβαίνει φαίνεται ὅ,τι μεταξὺ τυφοειδοῦς πυρετοῦ καὶ ἑλομιάνσεως, ἤτοι ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ὅτι οὐδεὶς ἀνταγωνισμὸς ὑφίσταται μεταξὺ τῶν δύο τούτων λοιμωδῶν νόσων, ὡς ἄλλοτε ὑπεστήριξαν τὸ ἀντίθετον ὁ Rosenstein καὶ Prince, ἀφ᾽ ἑτέρου δ᾽ ὅτι ἐκ τῆς ἐπιμιξίας δὲν δύναται νὰ παραχθῇ ἰδίᾳ κλινικὴ εἰκών. Κατὰ τὰς λοιμώξεις ταύτας ὁ ἕτερος τῶν παραγόντων φαίνεται ὅτι μένει ἐν λαθροβιώσει καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν ἡ μία μόνον μόλυνσις ἐκφανῶς ἐξελίσσεται. Τοῦτο τεκμαίρεται καὶ ἐκ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως, καθ᾽ ἣν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν συμπτωμάτων τῆς εὐλογίας τὰ ἑλοπαράσιτα ἐξαφανίζονται ἀπὸ τῆς κυκλοφορίας, ἵνα ἀναφανῶσι κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν.

Μέχρι τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ἐξανθήματος ἡ εὐλογία δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ὑφέσιμος ἑλειογενὴς πυρετός. Κατὰ τὴν ἐν Ἀγρινίῳ ἐπιδημίαν εὐλογίας ἐν ἔτει 1881 ὁ Θεοφανίδης παρετήρησε τὸ ἐξάνθημα ἀναπτυσσόμενον κατὰ τὴν διαδρομὴν τυπικῶν τινων ἀμφημερινῶν ὡς καὶ ὑφεσίμων πυρετῶν, ἕνεκα δὲ τῆς ἀπομιμήσεως, ἣν ἐπάγεται ὁ πυρετὸς τῆς εὐλογίας πρὸς τὰς διαφόρους πυρετικὰς ἐκφάνσεις τῆς ἑλονοσίας, ὁ Θεοφανίδης[1] φρονεῖ ὅτι ἀμφότεραι αἱ λοιμώδεις νόσοι συμβαδίζουσι παραλλήλως, τῆς παρεπιδημούσης ἐνοφθαλμιζομένης οὕτως εἰπεῖν πρὸς τὴν αὐτόχθονα τὴν ἐνδημικήν, ἧς ἐπικρατοῦσι καὶ τὰ συμπτώματα.

Ἑλονοσία καὶ Ἰλαρά. Τὰ ἐξανθηματικὰ νοσήματα ὡς τὰ πολλὰ ἀναπτύσσονται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος, εἰς ὥραν καθ᾽ ἣν αἱ ἐνδημοεπιδημίαι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν δὲν ἀπαντῶσι, τούτου ἕνεκεν αἱ ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου σπουδαὶ εἶνε λίαν περιωρισμέναι, ἑπομένως καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ἰλαρᾶς παρατηρήσεις ἡμῶν εἰσιν ἀνεπαρκεῖς, ὡς καὶ αἱ κλινικαὶ παρατηρήσεις ἐν τῇ Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ εἶνε λίαν σπάνιαι. Ὁ Δοξιάδης[2] ὅστις παρετήρησε κατὰ διαφόρους ἐπιδημίας ἑλονοσοῦντας νὰ ὑποστῶσι τὴν μόλυνσιν τῆς ἰλαρᾶς, μετὰ τὴν ἀποδρομὴν δὲ ταύτης ν᾽ ἀναφανῇ ἡ ἑλονοσία, ἀναφέρει ὅτι οὐδεμίαν ἀλληλεπίδρασιν ἐνασκοῦσι τὰ νοσήματα ταῦτα ἐξελισσόμενα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἐπιδημίαι ἰλαρᾶς παρετηρήθησαν ἐν Ἀθήναις κατὰ μὲν τὸ θέρος

---

[1] Πραγματεία περὶ ἑλ. πυρετῶν Ι. Θεοφ. ἔτος 1885 σελ. 176.

[2] Πρακτικὰ Ε′ Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1906 σελ. 163.

τοῦ 1885 ἐν τῷ στρατῷ, κατὰ δὲ τὸ ἔαρ καὶ θέρος τοῦ 1906 μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Παγκρατίου καὶ Βατραχονησίου· κατ᾽ ἀμφοτέρας τὰς ὥρας ταύτας δειναὶ ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐξειλίσσοντο ταὐτοχρόνως τῇ ἐπιδημίᾳ τῆς ἱλαρᾶς. Κατὰ τὴν τελευταίαν δ᾽ ἐπιδημίαν τοῦ 1906 ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐν τοῖς συνοικισμοῖς τούτοις πολλοὶ θάνατοι ἐσημειώθησαν ἐξ ἱλαρᾶς, ἡ βαρύτης τῶν περιπτώσεων τούτων ὠφείλετο εἰς τὸ ταὐτόχρονον τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐπιδημίας τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἢ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν φύσιν τῆς νόσου; Ὁ Μαύρας [1] παρετήρησεν ὡσαύτως ὅτι πολλοὶ τῶν ἐν τῷ δήμῳ Μυκηνῶν, οἵτινες πρὸς τῇ ἑλονοσίᾳ προσεβλήθησαν καὶ ἐξ ἱλαρᾶς, ἀπεβίωσαν. Φαίνεται λοιπὸν ὄντως ὅτι ἡ ἑλονοσία ἐπηρεάζει τὴν ἱλαρὰν καθιστῶσα ταύτην βαρυτέραν, ὁπόταν συνεξελίσσηται μετὰ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως.

Ὁ Τυπάλδος [2] πραγματευόμενος τὰ τῆς ἱλαρᾶς παρὰ τῷ στρατιώτῃ κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1885, ἀναφέρει ὅτι οἱ ἰατροὶ τῶν σωμάτων παρετήρησαν περιπτώσεις, καθ᾽ ἃς τὸ στάδιον τῆς εἰσβολῆς τῆς νόσου ἐχαρακτηρίζετο παρ᾽ ἑνὸς μόνον πυρετικοῦ παροξυσμοῦ ἐντόνου, ὥρας τινὰς διαρκοῦντος καὶ ἔχοντος τὴν μορφὴν ἑλώδους διαλείποντος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ συνήθη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς ῥινὸς καὶ λοιπὰ συμπτώματα ἔλειπον, ἐξελαμβάνετο ὡς ἑλειογενὴς διαλείπων καὶ ἐχορηγεῖτο ἡ κινίνη, παρέμενον δὲ ὑγιῶς ἔχοντες εἰς τοὺς στρατῶνας αὐτῶν οἱ πάσχοντες, μέχρις οὗ ἡ ἐκ νέου ἀπότομος ἀνύψωσις τῆς θερμοκρασίας καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν πρώτων στιγμάτων τῆς ἐξανθήσεως καθίστων προφανῆ τῆς φύσιν τῆς νόσου. Ὁ Σακελλαρίου ἐκ Λαγκαδίων [3] παρετήρησε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1907 συνεξελισσομένην ἱλαρὰν μετὰ ἑλονοσίας, καθ᾽ ἣν ἡ ἱλαρὰ πλειστάκις ἀνεζωπύρου προηγηθέντας ἑλειογενεῖς παροξυσμούς, οἵτινες ὑπετροπίαζον.

Ἑλονοσία καὶ Ὀστρακιά. Ὁ Sorbet ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Mannaberg παρετήρησε παρά τινι ἀσθενεῖ ἀμφοτέρας τὰς νόσους συνεξελισσομένας. Ὁ Δοξιάδης [4] παρετήρησε κατὰ τὴν διαδρομὴν δύο ἐκτεταμένων καὶ ἐντόνων ἐπιδημιῶν ὀστρακιᾶς, ὅτι τὰ παιδία τὰ πάσχοντα ἐξ ἑλειογενοῦς καχεξίας μετὰ σπληνὸς διωγκωμένου καὶ

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου Β΄ ἔτος 1908. σελ. 331.

[2] Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ. Ἔτος Α΄. Τεῦχος Α΄.

[3] Πεπραγ. Συλλόγου Β ἔτος 1908 σελ. 352.

[4] Loc. cit.

πυρετικῶν παροξυσμῶν ἔπαθον ἐξ ἴσου ἐξ ὀστρακιᾶς, ὅπως καὶ τὰ παιδία ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα οὐδέποτε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν ἔπαθον ἑλειογενεῖς πυρετούς. «Δὲν ἀπεκόμισα δὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι παρὰ τοῖς πρώτοις ἡ μόλυνσις εἶχε σοβαρώτερον χαρακτῆρα ἢ παρὰ τοῖς δευτέροις» (Α. Δοξιάδης).

Ἑλονοσία καὶ Διφθερῖτις. *Ὁ Πίστης ἐκ Καΐρου παρετήρησε περιπτώσεις ἑλομιάνσεως συμπλεκομένας χαρακτηριστικώτατα μετὰ τῆς διφθερίτιδος οὕτως δέ, ὥστε ἐπεκράτουν τὰ συμπτώματα τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Ταῦτα δὲ παρατηρήσας καὶ ὁ Δοξιάδης συμπεραίνει ὅτι οὐδεμίαν σχέσιν στενωτέραν δύνανται νὰ ἔχωσι τὰ δύο νοσήματα πρὸς ἄλληλα ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ ἓν ἐξασθενίζον τὸν ὀργανισμὸν δύναται νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἑτέρου ἢ νὰ καταστήσῃ τὴν δευτέραν λοίμωξιν σοβαρωτέραν.*

Ἑλονοσία καὶ Κοκκύτης. *Κοκκύτου ἐπιδημίαν ἐκτεταμένην παρετηρήσαμεν ἀνὰ τὰ χωρία τοῦ δήμου Ὠρωπίων, ἔνθα παραλλήλως συνεξειλίσσετο λίαν ἔντονος καὶ ἐκτεταμένη ἐπιδημία ἑλειογενῶν πυρετῶν. Κατὰ τὴν διαδρομὴν ἀμφοτέρων τούτων τῶν λοιμωδῶν νοσημάτων ἐν μέσῳ θέρει οὐδὲν τὸ παράδοξον παρετηρήσαμεν ἢ ὅτι οἱ παροξυσμοὶ τοῦ κοκκύτου βηχὸς ἦσαν ἐντονώτεροι καὶ συχνότεροι κατὰ τὸ πυρετικὸν ὕψος τῶν παροξυσμῶν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.*

Ἑλονοσία καὶ Γρίππη. *Ἡ Γρίππη ἀπαντῶσα κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὴν ψυχρὰν τοῦ ἔτους ὥραν δὲν συναντᾶται μετὰ τῆς ἑλονοσίας ἢ κατὰ τὰ τέλη τοῦ φθινοπώρου. Ὅθεν αἱ ἐπὶ τῆς γρίππης παρατηρήσεις ἀφορῶσιν εἰς μεμονωμένας καὶ οὐχὶ εἰς ἀθρόας περιπτώσεις. Ὁ Mannaberg ἀναφέρει ὅτι λίαν συχνῶς ἐπηκολούθησαν ἑλειογενεῖς πυρετοὶ κατόπιν ἐπιδημίας γρίππης, ὁ δὲ Ceichleustern ἀρνεῖται πᾶσαν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων λοιμώξεων. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ κατ' ἐξοχὴν ἑλειογενεῖ ἡ γρίππη ἐξελίσσεται εἰς ἐκτεταμένας ἐπιδημίας, περιπτώσεις δὲ γρίππης ἐπὶ ἑλοκαχεκτῶν ὡς καὶ ἐπὶ ἑλονοσούντων οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν καὶ περιεγράψαμεν*[1].

Ἐξάγομεν δ' ὡς συμπέρασμα τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν, ὅτι ὁπόταν ἡ γρίππη προσβάλλῃ πάσχοντας ἐξ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἡ γρίππη συνεργεῖ εἰς τὴν ἀφύπνισιν τῆς ἑλονοσίας, διότι κατὰ πολλὰς περιπτώσεις παρετηρήσαμεν μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῆς γρίππης ἐπὶ προπασχόν-

---

[1] Γαληνὸς ἀριθ. 12 Μάρτιος 1894.

των ἐκ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἀκολουθοῦντας ἀθρόως παροξυσμοὺς ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἑλονοσία ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα τῶν συμμίκτων λοιμώξεων, ὡς λ. χ. μεταξὺ τυφοειδοῦς πυρετοῦ καὶ ἑλονοσίας, ἱλαρᾶς καὶ ἑλονοσίας κ.λ., καθ' ἃς συμμίκτους λοιμώξεις ἡ ἑλονοσία λαθροβιοῦσα ἀναζωπυροῦται μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῶν ἐπιγενῶν λοιμώξεων καὶ ἀναλάμπει εἰς παροξυσμούς, ἐμφανιζομένων ἐκ νέου ἐν τῇ περιφερείᾳ καὶ τῶν ἑλοπαρασίτων.

Ἑλονοσία καὶ Ἐρυσίπελας. Κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας τὸ δέρμα, ὡς γνωστόν, προσβάλλεται συχνῶς ἐκ διαφόρων ἐξανθήσεων καὶ βλαβῶν ἐντόνων, ἡ ἐρυσιπελατώδης δὲ φλεγμονὴ οὐχὶ σπανίως ἀπαντᾷ καὶ δὴ ὑπὸ μορφὴν βαρεῖαν. Τὰ ἑλοπαράσιτα βεβαίως δὲν ἀπεργάζονται πυήσεις, δύνανται ὅμως νὰ συνδυασθῶσι μετὰ τοῦ στρεπτοκόκκου καὶ νὰ προκαλέσωσι βαρείας μορφάς, ἃς συχνότερον παρετηρήσαμεν εἰς τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας μεταξὺ τῶν ἑλονοσούντων. Περιπτώσεις τοιαύτας περιεγράψαμεν ἄλλοτε [1] ἐκτὸς δ' ἡμῶν παρετήρησαν ὁ Laveran καὶ ἄλλοι.

Ἑλονοσία καὶ Φυματίωσις. Ὁ ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Shoenlein καὶ Boudin ὑποστηριχθεὶς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ φυματιώσεως, βραδύτερον δὲ ὑπὸ πληθύος ἰατρῶν, ὡς τοῦ Mitchell, Broussais, Folley Tribe, Piol, Nepple, Dubué, De Brun κ.λ., ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰατρικῆς. Κατὰ τῆς γνώμης ταύτης ἔκπαλαι ἀντετάχθη ὁ M. Levy, ὁ Gintrac, ὁ Forget κ.λ., βραδύτερον δὲ ὁ Corradi, ὁ Colin ὁ Massé κ.λ., οἵτινες ἀντὶ ἀνταγωνισμοῦ παρετήρησαν τοὐναντίον τόσον ἐν Ἰταλίᾳ ὅσον καὶ ἐν Ἀλγερίᾳ, τὸν παραλληλισμὸν τῆς νόσου, οἱ δὲ Germain Sée, Laveran, Grancher, Hutinel κ.λ. διεκήρυξαν, ὅτι ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν καὶ τῆς φυματιώσεως δὲν δύναται νὰ ἰσχύῃ μετὰ τὰς νεωτέρας ἐρεύνας τὰς γενομένας ὑπὸ διαφόρων παρατηρητῶν εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας καὶ ἑπομένως ἡ ἑλομίανσις ποσῶς δὲν ἀποκλείει τὴν φυματίωσιν. Ἡ φυματίωσις πάντοτε ὑπῆρχεν εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας, τοῦτο δ' ἄλλως τε τεκμαίρεται καὶ ἀπὸ τῶν στατιστικῶν θνησιμότητος.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων πρῶτος, ὅστις ἐμελέτησε τὴν σχέσιν φυματιώ-

---

[1] Ἰατρ. Ἐφημ. τοῦ Στρατοῦ Νβριος 1893 σελ. 195

σεως καὶ ἑλονοσίας εἶνε ὁ Κανέλλης [1], ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στατιστικῶν θνησιμότητος ἀπέδειξεν ὅτι παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ ἡ φυματίωσις ἔκπαλαι καὶ εἰς τὰς μᾶλλον ἑλειογενεῖς ἑστίας καὶ ἑπομένως ὅτι οὐδεὶς ἀνταγωνισμὸς ὑφίσταται μεταξὺ τῶν δύο τούτων λοιμωδῶν νόσων. Ὁ Θεοφανίδης [2] εἰς τὰς κώμας τῆς Εὐρυτανίας τὰς ὑψουμένας ἀπὸ τῆς θαλάσσης μεταξὺ 400—900 μέτρων, οὐχὶ δὲ καὶ τόσον ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας θλιβομένας, παρετήρησε τὴν χοιράδωσιν καὶ φυματίωσιν παραλλήλως νὰ συμβαδίζωσιν, καλεῖ δὲ τὰς νόσους ταύτας ἐνδημικάς. Οὐχ ἧττον ὁ Βαλασσόπουλος [3] ἐν Λακεδαίμονι, χώρᾳ κατ' ἐξοχὴν ἑλώδει, παρετήρησεν ἐξ ἀντιθέτου τὴν φυματίωσιν σπανίως, σπανιώτατα δὲ τὴν καλπάζουσαν, ὁ δὲ Ριζόπουλος [4] ὑπεστήριξε τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν Βαλασσόπουλον ὡς πρὸς τὴν ἑλωδεστάτην Φθιώτιδα. Πλὴν τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν, τοῦτ' αὐτὸ καὶ πολλοὶ τῶν ἀλλοδαπῶν συναδέλφων παρετήρησαν, ὡς λ. χ. ὁ De Brun ἐν Βηρυτῷ, χώρᾳ ἑλειογενεῖ, παρετήρησεν, λέγει, ὅτι ἡ φυματίωσις αὐτόσε εἶνε σπανιωτέρα ἢ ἐν Γαλλίᾳ. Αἱ παρατηρήσεις αὗται ὅσον εἰλικρινεῖς καὶ ἂν ἦνε οὐχ ἧττόν εἰσι μονομερεῖς, ὡς τοιαῦται δὲ δὲν ἔχουσι πολὺ τὸ κῦρος, καθότι ἀπέναντι τούτων ὀγκοῦται μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιθέτων παρατηρήσεων, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ φυματίωσις οὐ μόνον εἶνε συχνὴ ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς χώρας, ἀλλὰ καὶ ἡ πορεία ταύτης εἶνε ταχυτάτη, ὡς τοῦτο παρετηρήθη ἐν Ἰνδίαις, Βεγγάλῃ, Ἀντίλλαις, Γουϊάννῃ, Ρώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐπ' ἐσχάτων ὁ Τσέλιος [5] ὑπεστήριξεν, ὅτι ἡ βαθεῖα ἑλειογενὴς καχεξία ἀντὶ νὰ παρασκευάζῃ τὸ ἔδαφος εἰς τὴν φυματίωσιν τοὐναντίον προφυλάττει τοὺς πάσχοντας ἀπὸ τῆς φυματιώσεως τῶν πνευμόνων, ἀντιθέτως δηλαδὴ πρὸς τὴν γνώμην τῶν πλειοτέρων παρατηρητῶν ὡς καὶ τῆς τῶν Marchiafava καὶ Ferraresi, οἵτινες ἐξεπλάγησαν περὶ τῆς συχνότητος τῆς κεγχροειδοῦς φυματιώσεως παρὰ τοῖς ἑλονοσοῦσι τῆς Ρώμης.

Ἀληθῶς ἐπὶ τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας οὐχὶ σπανίως παρατηροῦμεν εἰκόνα φυματιώσεως μετὰ τῶν ἑξῆς κλινικῶν συμπτωμάτων, βη-

[1] Πρακτικὰ Συνεδρίου Ἑλλήνων Ἰατρῶν 1887 σελ 286.
[2] Γαληνός 1885 ἀριθ 32 σελ. 88.
[3] Πρακτ. τῶν Ἑλλήν. Ἰατρῶν 1882 σελ. 80.
[4] Πρ. Ἑλ. Ἰατρ 1882 σελ 150.
[5] Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνέδρ. 1906 σελ. 187.

χὸς ξηροῦ, σπασμωδικοῦ, συνοδευομένου μετὰ προϊούσης ἀπισχνάνσεως, πυρετίου ἑκτικοῦ, ἱδρώτων νυκτερινῶν, πόνων κατὰ τὸν θώρακα, ῥόγχων ὑγρῶν, λεπτῶν, συρρεόντων ἔστιν ὅτε πρὸς τὰς κορυφάς· ἐνίοτε πτυέλων αἱμοφύρτων, καὶ ἐν γένει εἰκόνος κλινικῆς φυματιώσεως, τὴν ὁποίαν ἀναιρεῖ ἡ μικροσκοπικῶς ἀποβαίνουσα πάντοτε ἀρνητικὴ ἐξέτασις.

Οἱ ἑλοκαχέκται οὗτοι πάσχουσιν ἁπλῶς ἐκ βρογχικοῦ κατάρρου. Καὶ ἡ ἑλοκαχεκτικὴ μὲν εἰκὼν αὕτη ἀποτελεῖ οὐχὶ τὸν κανόνα, διότι διελθὼν τὰς πλειοτέρας τῶν ἑλειογενῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους παρετήρησα ἁπανταχοῦ τῶν μικρῶν κωμῶν καὶ τῶν μικροτέρων χωριδίων, εἰς τὰς αὐτόχρημα τοῦτ' ἔστιν ἑστίας τῆς ἑλονοσίας, τὴν φυματίωσιν μεταξὺ τῶν ἑλονοσούντων διαδεδομένην εἰς οὐχὶ σμικρὰν κλίμακα, καὶ ὡς παράδειγμα φέρομεν τὸ μικροσκοπικὸν χωρίδιον Μοῦλκι τῆς Κωπαΐδος λίμνης, ἔνθα μετὰ τοῦ Ross παρετηρήσαμεν τρεῖς φυματικούς. Ἡ συχνότης αὕτη τῆς φυματιώσεως προέρχεται οὐχὶ διότι ἡ ἑλομίανσις, ὡς πολλοὶ κακῶς φρονοῦσι, παρασκευάζει τὸ ἔδαφος πρὸς τὴν φθίσιν, ὡς τοῦτο βλέπομεν εἰς πολλὰς ἄλλας λοιμώδεις νόσους (Γρίππην, Κοκκύτην, Ἱλαρὰν κ.λ.), λέγομεν δ' οὐχί, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ φυματίωσις, ἥτις εἰς τὰς βαρείας ἑλειογενεῖς ἑστίας παρετηρήθη ἀπὸ τῶν παλαιτάτων ἔτι χρόνων, καὶ ἥτις ὡς νόσος κατ' ἐξοχὴν μολυσματικὴ ἔδει νὰ εἶχε μεγάλως ἐπεκταθῇ, δὲν θὰ εὑρίσκετο εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε ὡς ἐκ τῆς σπανιότητός της ἀνὰ τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας νὰ ὑποστηριχθῇ ἄλλοτε τὸ δόγμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων νόσων. Ἡ φυματίωσις τὴν σήμερον, ἐὰν ἀπαντᾷ συχνῶς καὶ εἰς τὰς μικρὰς κώμας καὶ χωρία, τοῦτο ὀφείλεται, διότι ἀνεπτύχθησαν εἰς μεγάλην κλίμακα αἱ συνθῆκαι τοῦ μολυσμοῦ.

Παρ' ἡμῖν, εἰς τὰ μικρὰ κέντρα, εἰς τὰς κώμας δῆλον ὅτι καὶ τὰ χωρία, ἔνθα κατ' ἐξοχὴν ἡ ἑλονοσία κρατεῖ ὡς κύριον νόσημα, ἡ φυματίωσις πρὸ 3 καὶ 4 δεκαετηρίδων ἦτο νόσος σπανία, οὐχὶ διότι ἀντιτίθενται αἱ δύο αὗται λοιμώξεις, ἀλλὰ διότι οἱ χωρικοὶ ἡμῶν φρίσσοντες ἐπὶ τῷ ἀκούσματι καὶ μόνῳ τῆς λέξεως φθίσις ἐλάμβανον αὐστηρὰ προφυλακτικὰ μέτρα. Ἀφ' ἧς δ' ἤρξατο λειτουργῶν ὁ θεσμὸς τῆς γενικῆς στρατολογίας καὶ ἀφ' ἧς τὰ μέσα τοῦ πολιτισμοῦ ἔφερον εἰς στενὴν ἐπικοινωνίαν τὰ μικρὰ πρὸς τὰ μεγάλα κέντρα, καὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν αἱ συνθῆκαι τοῦ μολυσμοῦ, προέκυψεν ἡ συχνότης τῶν περιπτώσεων καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς φυματιώσεως ὑπὸ μεγάλην κλίμακα·

ἕνεκα δ' ἀκριβῶς τοῦ λόγου τούτου ἁπανταχοῦ σήμερον ἀνευρίσκει τις φυματικοὺς μηδ' αὐτῆς τῆς καλύβης τοῦ ποιμένος ἐξαιρουμένης.

Ἑλονοσία καὶ κακοήθεις ὄγκοι. Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου προσωπικῶν ἡμῶν ἐρευνῶν προκύπτει ὅτι ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις δὲν ἀνταγωνίζεται οὐδαμῶς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κακοήθων νεοπλασμάτων, ὡς δ' ἡμεῖς οὕτω καί ὁ καθηγητὴς Ζαΐμης[1] παρετήρησε κακοήθη νεοπλάσματα παρ' ἀνθρώποις διατελοῦσιν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἑλονοσίας καὶ ἀναφέρει περίπτωσιν καρκίνου ἀναπτυχθέντος ἐπὶ τοῦ ἥπατος ἑλονοσοῦντος ἀνθρώπου. Ημεῖς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς πεπλανημένης γνώμης τοῦ *Löffler* περὶ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ ἑλομιάνσεως καὶ νεοπλασμάτων, μολύναντες διὰ μεμολυσμένου ἀνωφελοῦς κώνωπος πάσχοντά τινα ἐκ κακοήθους ὄγκου παρετηρήσαμεν ὅτι ἡ ἐνοφθαλμισθεῖσα ἑλομίανσις ἑβδομάδας τινάς πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως τοῦ ἀρρώστου δὲν ἐπηρέασε παντάπασι τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κακοήθους ὄγκου, ἡ δὲ ἑλομίανσις ἐξεδηλώθη ὑποτροπιάσασα εἰς παροξυσμοὺς διαλείποντας, μετὰ τὴν ἐν τῷ νοσοκομείῳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ γενομένην ἐγχείρησιν.

Ὅθεν ἡ γνώμη ὅτι ὁ καρκῖνος δύναται νὰ ἰαθῇ ἐνοφθαλμιζομένων τῶν ἑλοπαρασίτων εἶνε ἐσφαλμένη.

Ἑλονοσία καὶ ἄνθραξ. Αἱ ἀνθρακοειδεῖς φλεγμοναὶ ἀναπτυσσόμεναι ἐπὶ ἀνθρώπου ἑλονοσοῦντος οὐ μόνον ἐντονώτερον, ἀλλὰ καὶ ἐπιμονώτερον ἐξελίσσονται, ὅθεν δέον πρὸς τῇ τοπικῇ νὰ ἐφαρμόζηται καὶ ἡ εἰδικὴ κατὰ τῆς ἑλομιάνσεως θεραπεία. Τὸν συνδυασμὸν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως μετὰ τοῦ ἄνθρακος παρετήρησεν ἐπανειλημμένως ὁ *Verneuil*, ὅστις καὶ συμπεραίνει ὅτι ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις ὡς προπάθεια δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῶν τοπικῶν ἢ γενικῶν ἐξωτερικῶν ἢ ἐσωτερικῶν ἐπιπαθειῶν.

Ἑλονοσία καὶ διαβήτης. Ὁ *Burdel* καὶ *Verneuil* ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ ἑλομίανσις εἶνε μία τῶν συχνοτέρων αἰτιῶν τοῦ διαβήτου. Ἡ γνώμη τούτων ἀπεδείχθη ὡς ἀβάσιμος, διότι ὁ διαβήτης ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας ἐν οἵᾳ ἀναλογίᾳ καὶ εἰς τὰς λοιπάς, ἄλλως τε ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἀδιαφόρως συμπίπτων δὲν παρουσιάζει τι τὸ εἰδικόν.

Ἑλονοσία καὶ κωλοβάκιλλος. Ὁ *Vincent* σπουδάζων ἐν Μασσαλίᾳ τοὺς πυρετοὺς τῶν ἐκ Μαδαγασκάρης εἰς Γαλλίαν ἐπανακαμπτόντων στρατιωτῶν παρετήρησεν ὅτι μεταξὺ τῶν βαρέως ἑλονο-

[1] Πρακτικὰ Δ'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1903 σελ. 401.

σούντων ὁ κωλοβάκιλλος δύναται συνδυαζόμενος ἐνίοτε μετὰ τῶν ἑλοπαρασίτων νὰ προκαλέσῃ νόσον προσομοιάζουσαν τῇ τυφο-ἑλομιάνσει, ὑπὸ τύπον δῆλον ὅτι συνεχῆ μετὰ τυφοειδῶν συμπτωμάτων, παραληρήματος, κωματώδους καταστάσεως, διαρροίας κ.λ. ἄνευ ἐξελκώσεων τῶν ἀδένων τοῦ *Peyer*. Ὁ Κανέλλης[1] ὑποστηρίζει ὡσαύτως ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσιν οἱ σύμμικτοι ἢ ἐπίπλεκτοι πυρετοὶ ἐκ κωλοβακιλλώσεως καὶ ἑλομιάνσεως. Ἡμεῖς πραγματευθέντες ἐπανειλημμένως περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ὑφεσίμων καὶ συνεχῶν πυρετικῶν μορφῶν[2], φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις δύναται νὰ συνδυασθῇ μετὰ τοῦ κωλοβακίλλου καὶ νὰ παραγάγῃ τὴν εἰκόνα τῶν ἐξ αὐτομιάνσεως πυρετικῶν μορφῶν, ἃς περιεγράψαμεν[3].

Ἑλονοσία καὶ τραύματα. Τὴν σχέσιν τῆς ἀλληλεπιδράσεως μεταξὺ ἑλειογενοῦς λοιμώξεως καὶ τραύματος πρῶτος ἐθεμελίωσεν ὁ *Verneuil*, κατὰ πόσον ὅμως ἡ γνώμη αὕτη ἀποτελεῖ καὶ δόγμα δὲν ἔχομεν ἐπαρκεῖς τὰς ἀποδείξεις. Ἐν τούτοις εἶνε γεγονός, ὅτι προσβεβλημένοι τινὲς ὑπὸ ἑλονοσίας, οἵτινες πρό τινος χρόνου οὐχὶ μακροῦ εἶχον παροξυσμούς τινας, ὑπέστησαν μετὰ τραυματισμὸν ἢ καὶ ἐγχείρησιν ὑποτροπὰς παροξυσμῶν τινων διαλειπόντων πυρετῶν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Ζαΐμης ὡς καὶ ὁ Καλλιοντζῆς ἀναφέρουσιν ὅτι τὰ τραύματα ἐν γένει ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἑλείου μιάσματος τόσον, ὥστε τοῦτο ἐντονώτερον γενόμενον νέας προκαλεῖ ὑποτροπὰς παροξυσμῶν, αἵτινες ὑπὸ συνεχῆ τύπον ἔστιν ὅτε δὲ καὶ μὲ κακοήθη ἔτι χαρακτῆρα δύνανται νὰ ἐκδηλωθῶσιν. Ἕνεκα τῆς ἀτονίας καὶ ἀναιμίας τοῦ ἑλονοσοῦντος ὀργανισμοῦ τὰ ἐπ' αὐτοῦ κατενεχθέντα τραύματα βραδέως προάγουσι τὴν θρέψιν καὶ βραδέως σαρκοφυοῦσιν.

Ἑλονοσία καὶ κύησις. Ἡ κύησις ἐνῷ δὲν προφυλάσσει ἀπὸ τῆς ἑλονοσίας οὐδὲ προδιαθέτει εἰς ταύτην, ἐν τούτοις ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις παρὰ τῇ ἐγκύῳ ἐντόνως ἐκδηλοῦται, τοῦτο δ' ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐπιμελῆ ἀποφυγὴν τῆς χρήσεως τῆς κινίνης.

Ἐπὶ τῶν ἐγκύων γυναικῶν ἡ ἑλονοσία ἐξελίσσεται ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀργανισμῶν, ἑπομένως οὐδεμίαν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ ἐν ὅσῳ ἐπεμβαίνει ἡ θεραπευτική, ἐγκαταλιμπανομένη δ' ὅμως

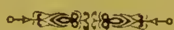
1 Ἰατρικὴ Πρόοδος 1900 Δβρ Τεῦχος 12 σελ. 365.
2 Ἰατρικὴ Πρόοδος 1900 Δβρ. Τεῦχος 12 σελ. 360.
3 Gréce Médical 1900.

ἡ νόσος εἰς ἑαυτὴν δύναται ἔστιν ὅτε νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν κύησιν καὶ νὰ διακόψῃ ταύτην προκαλοῦσα πρόωρον τοκετὸν ὡς καὶ ἔκτρωσιν.

Ὁ καθηγητὴς Λοῦρος[1] ἐπεξηγῶν τὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα τὸν πρόωρον τοκετὸν φρονεῖ, ὅτι ἡ διακοπὴ τῆς κυήσεως κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλονοσίας δὲν προκαλεῖται συνεπείᾳ τῆς ἐκ ταύτης ἐξασθενήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, οὐδὲ ἐκ τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἢ ἐκ τῆς κινίνης, ἀλλ' ὅτι ὀφείλεται εἰς ἀνατομοπαθολογικὰς ἀλλοιώσεις τοῦ πλακοῦντος προκαλουμένας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἑλονοσίας, περὶ ὧν πρῶτοι μνείαν ἐποιήσαντο οἱ *Pasquali* καὶ *Bompiani* (1884). Βραδύτερον ὁ Πετσάλης[2] ἀπέδειξεν ὅτι ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος πάσης ἑλονοσησάσης κατὰ τὴν κύησιν δὲν ἀπαντῶσιν ἀναγκαίως αἱ ἱστολογικαὶ ἀλλοιώσεις. Ἡμεῖς ἐπὶ ἓξ περιπτώσεων, ἐν αἷς ἐξητάσαμεν τοὺς πλακοῦντας μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου[3], δὲν παρετηρήσαμεν ἱστολογικὰς ἀλλοιώσεις οὐ μόνον ἐπὶ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλων περιπτώσεων, ἃς κατ' ἰδίαν μετὰ ταῦτα ἐξητάσαμεν.

Τὴν κατὰ τὴν κύησιν ἑλομίανσιν εἰ καὶ θεωροῦμεν ὡς μίαν τῶν πολλῶν αἰτιῶν προκαλοῦσαν σπανιώτερον μὲν ἐκτρώσεις συχνότερον δὲ προώρους τοκετοὺς ἐν τούτοις δὲν ἀποδίδομεν αὐτῇ οἵαν ἄλλοι ἀποδίδουσι στενὴν σχέσιν, διότι πλειστάκις παρετηρήσαμεν ἑλοκαχεκτούσας ἢ καὶ διατελούσας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διαλειπόντων πυρετῶν, διελθούσας τὴν κύησιν καὶ τὴν λοχείαν αὐτῶν οὐχὶ κακῶς.

Ὁ πρόωρος τοκετὸς εἶνε τὸ συχνότερον ἀποτέλεσμα σχετικῶς ὡς πρὸς τὰς ἐκτρώσεις, ἀπαντᾷ δὲ μεταξὺ τῶν πασχουσῶν γυναικῶν ἑλειογενῆ καχεξίαν συνηθέστερον, χωρὶς νὰ ἀποκλείηται καὶ ἡ χρονία ἑλονοσία ἄνευ καχεξίας.

ΠΑΘΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΤΟΜΙΚΗ

Βλάβαι αἵματος. Αἱ πρῶται ἀνατομικαὶ βλάβαι τοῦ ἑλονοσοῦντος ἀπαντῶσιν ἐπὶ τοῦ αἵματος, καὶ τοῦτο διότι τὸ ἑλοπαράσιτον προσβάλλει κατ' ἐξοχὴν τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια καὶ τρέφεται δαπάναις

[1] Πρακτικὰ Δ' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1903 σελ. 689.
[2] Πρακτ. Ε' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1906 σελ. 1032.
[3] Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1906 σελ. 483.

αὐτῶν. Τὴν ἐκ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως πτωχείαν τοῦ αἵματος ἔκπαλαι παρετήρησαν, ὁ δὲ Ἱπποκράτης[1] τὸ ὀρρῶδες αἷμα τῶν ἑλονοσούντων ἀποκαλεῖ ἰ χ ω ρ ο ε ι δ έ ς.

Ὅθεν τὸ πρῶτον ἐπὶ ἑλονοσίας ἀνατομοπαθολογικὸν σύμπτωμα εἶνε ἡ ὀλιγοκυτταραιμία, ἡ ἐλάττωσις δῆλον ὅτι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἱμοσφαιρίων ἡ ποικίλλουσα κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐντόνων παροξυσμῶν ἀπὸ 5—10 ἐπὶ τοῖς 100 περίπου. Τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων φυσιολογικῶς ἀριθμοῦμεν 5 ἑκατομμύρια περίπου εἰς ἕκαστον κυβ. χιλμ., δύναται δὲ ὁ ἀριθμὸς τούτων νὰ μειωθῇ κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐντόνου τινὸς παροξυσμοῦ ἀπὸ 100 χιλιάδων μέχρις 1 ἑκατομμ. εἰς ἕκαστον κυβ. χιλμ. Ἐνίοτε δὲ ὁπόταν ἔντονοι παροξυσμοὶ διαδέχωνται ἀλλήλους, δύνανται οὗτοι τοιαύτην πτωχείαν τοῦ αἵματος νὰ προκαλέσωσι, τοσαύτην καταστροφὴν νὰ ἐπενέγκωσιν, ὥστε μετὰ τὴν ἐξέλιξιν 20—30 παροξυσμῶν νὰ ἀριθμῶμεν 500 χιλιάδας μέχρις 1 ἑκατομμ. εἰς ἕκαστον κυβ. χιλμ.

Κατὰ τὰς ἀναιμίας ταύτας ὁ Hayem παρετήρησε τὸν ἀριθμὸν τῶν αἱματοβλαστῶν νὰ καταπέσῃ μέχρις 92,000, τὸν μικρότερον ἀριθμὸν δῆλον ὅτι τὸν ὁποῖον παρατηρεῖ τις ἐπὶ βαρειῶν λοιμώξεων. Ἐλαττοῦται δ' ἐπισήμως καὶ ἡ αἱμοσφαιρίνη μέχρις 10—50 τοῖς 100. Τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος αὐξάνει (ὑδραιμία), τὸ αἷμα ἀπόλλυσι τὴν ἔντονον καὶ ζωηρῶς ἐρυθρὰν αὐτοῦ χροιάν, ἐξαγγειούμενον δὲ εἶνε ροῶδες, ὕπωχρον καὶ δὲν πήγνυται. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ποιότητος δῆλον ὅτι τοῦ αἵματος παρετηρήσαμεν πλειστάκις οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας τῶν πτηνῶν μεταξὺ τῶν φερόντων ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν παράσιτα Danilewsky.

Ἡ βαθεῖα ἀναιμία συνήθως ἀπαντᾷ ἐπὶ τῆς χρονίας ἑλονοσίας, κατὰ ταύτην δὲ δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ αἵματος ἐλαττοῦται κατὰ κανόνα.

Κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς χρονίας ἑλονοσίας ἐκτὸς τῆς πτωχείας τοῦ αἵματος ἀπαντᾷ καὶ ἰδιαιτέρα τις χροιὰ τοῦ αἵματος ἡ μελαναιμία, ὀφειλομένη εἰς τὴν παρουσίαν ἐν τῷ αἵματι τῶν ἑλονοσούντων καὶ δὴ ἐν τοῖς τριχοειδέσιν ἀγγείοις τῶν διαφόρων σπλάγχνων καὶ τῶν νευρικῶν κέντρων κοκκίων μελανῶν, μεμονωμένων ἢ τὸ συνηθέστερον κατὰ ἀθροίσματα. Τὴν μελαναιμίαν ταύτην ἔκπαλαι διέκρινον οἱ παρα-

---

[1] Ἐπιδημιῶν VI, 20.

τηρηταὶ καίτοι ἐστεροῦντο μικροσκοπίου. Ὁ δὲ *Lancisi*, *Montfalcon*, *Meckel*, *Wirchow*, *Tigri*, *Frerichs* κ.λ. παρετήρησαν καὶ περιέγραψαν ἐπεξηγήσαντες ταύτην. Εἶνε δὲ ἡ μελαναιμία ἢ μᾶλλον συγκεκριμένως τὰ μελανὰ κοκκία ἡ ἠλλοιωμένη αἱμοχρωστική, ἡ μεταβαλλομένη τοῦτ᾽ ἔστιν αἱμοσφαιρίνη, ἧς ὑπαρχούσης ὑποκειμενικὰ μὲν συμπτώματα εἶνε ἐν γένει τὰ τῆς ἀναιμίας, δύσπνοια δῆλον ὅτι, παλμοί, λιποθυμίαι καὶ ποικίλα ἄλλα συμπτώματα ἀναλόγως τῆς ἕδρας καὶ τοῦ ποσοῦ τῶν συσσωρευθέντων κοκκίων μελαγχρωστικῆς ἐν τοῖς ἀγγείοις τῶν διαφόρων συστημάτων, ἀντικειμενικὰ δὲ ὑδραιμία, ἐπιστάξεις, αἱμορραγίαι, χαρακτηριστικὴ ὠχρότης καχεκτικὴ ἢ μᾶλλον χροιὰ τοῦ δέρματος τεφρομέλαινα ἢ κυανόφαιος.

Ἡ ἱστορία τῆς μελαναιμίας διακρίνεται εἰς τρεῖς περιόδους.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Οἱ *Maillot*, *Annesley*, *Haspel*, *Meckel*, *Wirchow*, *Tigri*, *Frerichs* κ.λ. ἐφρόνουν ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ προήρχετο ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ εἰς τὰ σπληνικὰ ἀγγειώδη σπήλαια διατελοῦντος εἰς στάσιν, ἐντὸς τῶν ὁποίων σχηματίζονται ἀθροίσματα αἱματωδῶν σωματίων μεταμορφουμένων βαθμηδὸν εἰς χρωστικήν. Διὰ τῆς κυκλοφορίας τὰ σωμάτια ταῦτα φέρονται πρὸς τὴν παλαιὰν φλέβα, τὴν κοίλην καὶ τὴν καρδίαν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν ἐνσφηνοῦται εἰς τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα τοῦ ἥπατος, μέρος δὲ φέρεται πρὸς τὴν καθόλου κυκλοφορίαν, ἐνσφηνούμενα οὕτω καὶ εἰς ἄλλα τμήματα τοῦ ὀργανισμοῦ ἢ σπλάγχνα ὡς λ.χ. τὸν ἐγκέφαλον, τοὺς νεφροὺς καὶ πνεύμονας καί προκαλοῦντα ἀναλόγως τῆς εἰσδυσάσης ποσότητος διαφόρους ἀνατομοπαθολογικὰς ἀλλοιώσεις, ὡς λ. χ. ὑπεραιμίας, αἱμορραγίας, ἀποφράξεις τῶν ἀγγείων (ἐγκεφάλου), ῥῆξιν αὐτῶν, φλεγμονὴν καὶ μαλάκυνσιν. Ἡ μελαγχρωστικὴ αὕτη οὐσία ἄλλοτε μὲν εἶνε ἐλευθέρα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος, ἄλλοτε δὲ περικλείεται ἐντὸς στοιχείων, ἅτινα εἶνε τὰ λευκοκύτταρα. Τὴν ἀνεύρεσιν κοκκίων μελαγχρωστικῆς ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος πολλοὶ διημφεσβήτησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ *Colin*, ὅστις βασισθεὶς ἐπὶ 65 αὐτοψιῶν ὑπεστήριξεν, ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ δὲν μεταφέρεται εἰς τὴν κυκλοφορίαν, διότι σπανιώτατα ἀνεῦρε τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς εἰς ταύτην.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον. Οἱ *Herz*, *Arnstein* κ.λ.ἐφρόνουν ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ παράγεται ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ. «Πιθανώτατον εἶνε, λέγει ὁ *Herz*, ὅτι ἡ παραγωγὴ τῆς χρωστικῆς συμβαίνει πανταχοῦ τῶν αἱματοφόρων ὁδῶν, ἡ δὲ ὑπὸ τῶν καταστραφέντων αἱμο-

σφαιρίων προκύπτουσα μελαγχρωστικὴ παραλαμβάνεται ὑπὸ τῶν ἀχρόων αἱμοσφαιρίων καὶ μεταφέρεται μακρὰν διὰ τῆς κυκλοφορίας. Διὰ τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἀχρόων κυττάρων διὰ τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀγγείων ἐξικνεῖται ἡ χρωστικὴ εἰς τοὺς ἱστούς, ὑπὲρ οὗ συνηγορεῖ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἐπισωρεύσεις τῆς χρωστικῆς εὑρίσκονται ἤδη ἀφθονώτεραι εἰς τὰ πέριξ τῶν μικρῶν ἀρτηριῶν, φλεβῶν καὶ τριχοειδῶν ἀγγείων. Ὅταν ἕνεκα ἀνωμαλίας τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τ' ἄχροα κύτταρα ἐπισωρεύωνται καὶ συγκολλῶνται εἰς μεγαλειτέρους σωρούς, ἐννοεῖται εὐκόλως τὸ δυνατὸν τῆς ἀποφράξεως τῶν τριχοειδῶν εἰς τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον ὄργανον καὶ ἰδίως ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ.

Κατὰ τὸν *Arnstein* ἡ μελαγχρωστικὴ παράγεται ἐντὸς τῶν ἀγγείων δι' ἀποσυνθέσεως τῶν ἐρυθρῶν σωματίων, μένουσα χρόνον τινὰ ἐν τοῖς τριχοειδέσιν ἀγγείοις τοῦ σπληνός, τοῦ ἥπατος, καὶ τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστῶν, ὅπως μεταφερθῇ ἐπὶ τέλους εἰς τοὺς ἱστούς. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δύο γνῶμαι κυρίως ἴσχυσαν, ἡ τοῦ *Longhaus* φρονοῦντος ὅτι ἡ μελαναιμία προέρχεται ἐκ τῆς μετατροπῆς τῆς χρωστικῆς τοῦ αἵματος, τῆς αἱμοσφαιρίνης δῆλον ὅτι, εἰς μελανίνην ἐντὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, καὶ ἡ τοῦ *Arnstein* καὶ *Kelsch* φρονούντων, ὅτι ἡ μελαναιμία εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἀμέσου διαλύσεως τῶν σφαιρίων εἰς τὸ πλάσμα τοῦ αἵματος καὶ τῆς μετατροπῆς τῆς διαλυθείσης αἱμοσφαιρίνης εἰς μελανίνην ἐν εἴδει μελανῶν κοκκίων, περισυλλεγομένων καὶ ἐναποτιθεμένων εἰς τὰ διάφορα σπλάγχνα καὶ ὄργανα.

Κατὰ τὴν τρίτην περίοδον (*Laveran*, *Marchiafava*, *Celli* κ.λ.) συμπίπτουσαν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ *Laveran* ἀνακάλυψιν τοῦ ἑλοπαρασίτου, ἐδόθη πληρεστέρα ἡ ἐξήγησις τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς τῆς μελαγχρωστικῆς, διότι παρετηρήθη ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ οὐδαμῶς διέφερε τῶν κοκκίων τῆς μελανίνης, ἅτινα ἀπαντῶμεν ἐντὸς τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀπεδείχθη δὲ ὅτι ἡ μελαναιμία εἶνε εἰδικὴ ἀλλοίωσις τῆς ἑλομιάνσεως προερχομένη ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἑλοπαρασίτων, συνεπείᾳ τῆς ἐπερχομένης καταστροφῆς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἑπομένως ὅτι ἡ μελανίνη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ μεταβεβλημένη αἱμοσφαιρίνη. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχουσι σήμερον κατὰ τὰ κοινῇ ἀποδεδεγμένα, ἐν τούτοις ὁ *Danilewsky* φρονεῖ ὅτι ἡ μελαγχρωστικὴ παράγεται ἐκ τῆς παραπυρίνης καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς αἱμοσφαιρίνης, ὡς μὴ δυναμένης ταύτης νὰ μεταβληθῇ ἀπ' εὐθείας εἰς μελανίνην.

Μορφολογικῶς ἡ μελαγχρωστικὴ παρίσταται εἰς μικρὰ κοκκία

μελανὰ ἢ μελανόφαια, ἐνίοτε δὲ ὡς κονιορτοῦ κοκκία καὶ ἄλλοτε ὡς ἁδρότερα μόρια, ἀκανόνιστα μᾶλλον τὸ σχῆμα ἢ στρογγύλα· ἀπαντῶσι δὲ ταῦτα εἰς πάντα μὲν τὰ σπλάγχνα καὶ τὰ ὄργανα, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῷ σπληνί, τῷ μυελῷ τῶν ὀστῶν καὶ τῷ ἥπατι, μεμονωμένως ἢ καὶ κατ' ἀθροίσματα διάφορα. παριστῶντα ἔστιν ὅτε κηλῖδας μεγάλας, μελανάς, ἁδράς. Ἡ προτίμησις αὕτη τῆς ἀφθονωτέρας ἐγκαταστάσεως τῆς μελαγχρωστικῆς εἰς τὰ σπλάγχνα ταῦτα καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν σπληνικὴν φλέβα, ὡς καὶ εἰς τὸν μυελὸν τῶν ὀστῶν, ὀφείλεται, διότι εἰς τὰ σπλάγχνα ταῦτα καὶ τὸν μυελὸν τῶν ὀστῶν προσφεύγουσι κατ' ἐξοχὴν τὰ ἑλοπαράσιτα, τὸ μὲν πρὸς προστασίαν, τὸ δὲ πρὸς πολλαπλασιασμόν. Ἐγκλείονται δὲ τὰ μελανὰ ταῦτα κοκκία, ὡς καὶ προλαβόντως ἀνεφέραμεν, ἐντὸς τῶν λευκῶν κυττάρων, ἅτινα προσφύονται τοῖς τοιχώμασιν ἢ φέρονται ἐλεύθερα ἐντὸς τῶν ἀγγείων. Τὰ κοκκία ταῦτα ἀθροιζόμενα ἀποτελοῦσιν ἀληθεῖς θρόμβους ἀποφράσσοντας ἐνίοτε τὰ ἀγγεῖα. Δι' ὃ ἡ μελαγχρωστικὴ οὐδεμίαν ἄλλην παθολογικὴν ἰδιότητα ἔχει ἢ τὴν τῆς ἀποφράξεως τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων, ὡς καὶ τὴν τῆς θρομβώσεως.

Τὰ μᾶλλον ἔντονα καὶ πυκνότατα τὴν σύστασιν ὀξέα δὲν δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς, ἐκ τῶν ἀλκαλοειδῶν δὲ τὸ κάλιον ἐπηρεάζει ταῦτα οὐσιωδῶς μεταβάλλον τὴν χροιὰν τούτων ἐπὶ τὸ ὠχρόν· τὸ θειοῦχον μάλιστα ἀμμώνιον κατὰ τὸν Kelsch διαλύει ταῦτα ταχύτατα. Τὰ κοκκία τῆς ἐπὶ ἑλονοσίας μελαγχρωστικῆς παρουσιάζουσι πολλὴν τὴν ἀναλογίαν πρὸς τὴν χρωστικὴν τῶν κακοήθων ὄγκων, ταύτην ὅμως συναντᾷ τις πάντοτε μὲν ἐντὸς τοῦ ὄγκου, σπανιώτατα δὲ ἐν τῷ αἵματι καὶ διαβατικῶς.

Κοκκία ὠχρά, κροκοειδῆ. Ἐκτὸς τῶν μελανῶν ἢ μελανοφαίων τούτων κοκκίων ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς σπλάγχνοις κατὰ τὰς αὐτοψίας τῶν ἐξ ἑλονοσίας ἀποβιωσάντων καὶ κοκκία ὠχρὰ ἐν τῷ πρωτοπλάσματι τῶν κυττάρων τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ παρέγχυμα πλείστων ὀργάνων καὶ ἅτινα περιέγραψαν οἱ Kelsch καὶ Kiener· τὰ ὠχρὰ ταῦτα κοκκία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὰ τῆς ἑλονοσίας, διότι ἀπαντῶσιν ἐπὶ διαφόρων παθολογικῶν καταστάσεων, ὡς λ. χ. δηλητηριάσεων, ἡπατικῶν νοσημάτων, κακοήθους ἀναιμίας, αἱμοσφαιρινουρίας, ἐγκαυμάτων κ.λ. Ἀπαντῶμεν δὲ τὴν ὠχρὰν ταύτην χρωστικὴν ἐν τοῖς ἀγγείοις ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων κοκκίων ἐν τῷ παρεγχύματι τῶν ὀργάνων καὶ ἰδίᾳ ἐντὸς τῶν ἡπατικῶν κυττάρων, ἐν τῷ παγκρέατι, τῇ καρδίᾳ, τῷ θυρεοειδεῖ ἀδένι, τῷ σπληνί, τοῖς νεφροῖς, καὶ τοῖς λυμφα-

τικοῖς γαγγλίοις, σπανιώτατα δὲ ἐν τῷ αἵματι τῆς μεγάλης κυκλοφορίας. Τὰ κοκκία ταῦτα, ἀδιάλυτα ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ οἰνοπνεύματι, κυανίζουσι διὰ τοῦ ἀντιδραστηρίου τοῦ σιδηροκυανίου καὶ ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, καθίστανται δὲ μέλανα διὰ τῆς ὑδροθειούχου ἀμμωνίας.

Βλάβαι σπλαγχνικαὶ

Σπλήν. «Σπλὴν νοῦσος πρώτη...» λέγει ὁ Ἱπποκράτης[1], διότι εἰς τὸ ὄργανον τοῦτο κατ᾽ ἐξοχὴν προσφεύγουσι τὰ ἑλοπαράσιτα, ἑπομένως ὁ σπλὴν εἶνε τὸ πρωτεῦον σπλάγχνον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐναποτίθεται ἡ μελαγχρωστικὴ ἡ προσδίδουσα τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῷ μελανὴν χροιάν. Ἕνεκα τῆς συσσωρεύσεως ταύτης ὡς πρώτη ἀρχικὴ ἀλλοίωσις ἐκσημαίνεται ἡ ὑπεραιμία τοῦ σπλάγχνου τούτου, ἐντεῦθεν δὲ ὁ ὄγκος τοῦ σπληνὸς καθίσταται μεγαλείτερος τοῦ φυσιολογικοῦ, ζυγίζοντος κατὰ μέσον ὅρον 686 γραμμ. καὶ ὡς παρετήρησεν ὁ Laveran, κυμαινομένου τοῦ βάρους τούτου μεταξὺ 400 γραμμ. τοῦ ἐλαχίστου μέχρις 850 γραμμ. τοῦ μεγίστου, (τοῦ φυσιολογικοῦ βάρους τοῦ σπληνὸς κυμαινομένου, ὡς γνωστόν, ἀπὸ 160—190 γραμμ.). Ἐπὶ χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὡς καὶ ἐπὶ ἑλειογενοῦς καχεξίας ὁ σπλὴν διογκοῦται μεγάλως, τοῦ μέσου βάρους κυμαινομένου μέχρις 790 γραμμ. Ὁ Pontioncheff ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Laveran παρετήρησεν ἐπὶ ἑλονοσούντων σπλῆνα ζυγίζοντα 2235 καὶ 3342 γραμμάρια, ὁ δὲ Γαβαλᾶς[2] ἐπὶ περιπτώσεως μεγαλοσπληνίας γεωργοῦ τινος ἐκ Τριφυλίας συνεπείᾳ χρονίας ἑλονοσίας παρετήρησε κατὰ τὴν αὐτοψίαν τὸν σπλῆνα ἔχοντα μῆκος 38 ἑκ.μ., πλάτος 26 ἑκ.μ. καὶ πάχος 8 ἑκ.μ., ζυγίζοντα δὲ 5200 γραμμ. καὶ διατηροῦντα τὸ φυσιολογικὸν αὐτοῦ σχῆμα.

Ἄλλοτε, καὶ τοῦτο εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ὁ σπλὴν ἐὰν ἦτο πρότερον διωγκωμένος, ἀνευρίσκεται κατὰ τὴν αὐτοψίαν συνερρικνωμένος, ἀτροφικός, σκληρός, ἔχων ὡσεὶ οὐλὰς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν (Griessinger). Ἡ θήκη τοῦ σπληνὸς λελεπτυσμένη καὶ εὔθρυπτος συχνῶς ῥήγνυται κατὰ τὰς νεκροψίας, λίαν δ᾽ ἐξαιρετικῶς καὶ κατὰ τὴν ζωήν· συχνῶς δ᾽ ἡ θήκη εἶνε πεπαχυμένη κατὰ ζώνας καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ ψευδοϋμένων ἀποτελούντων πλάκας διασπάρτους ἢ καὶ μεμονωμένας, ὧν τὸ πάχος δύναται νὰ ἀριθμῇ 2—3 ὑφεκατ. καὶ δι᾽ ὧν συμφύεται

---

[1] Περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν Τόμ. 7ος, σελ. 244.

[2] Πρακτικὰ Δ΄. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1903 σελ. 331.

συνήθως πρὸς τὸ διάφραγμα καὶ λοιπὰ μέρη· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐπιφάνεια τοῦ σπληνὸς εἶνε τραχεῖα.

Ὁ σπλὴν ἔχει σχῆμα μᾶλλον σφαιρικὸν μετὰ χειλέων οὐχὶ ὀξέων, ἀλλὰ μᾶλλον περιφερικῶν, τέμνοντες δὲ τοῦτον παρουσιάζει ἐνίοτε κατὰ τὴν τομὴν ὄψιν λεπτοῦ δικτύου μετὰ ἐρυθρῶν σποδοχρόων ἢ καὶ μελανιζόντων διαμέσων ἕνεκα ἐναποθέσεως χρωστικῆς, ἐνίοτε ἡ ὑπεραιμία εἶνε κραταιά, ὁ δὲ σπλὴν εἶνε βαθυχρούστερος καὶ ἔχει ὄψιν ἰομέλαιναν ἢ φαιομέλαιναν, ὁ πολφὸς αὐτοῦ εἶνε μαλθακός,εὔθρυπτος, μεμαλακυσμένος συνεπείᾳ ἐπανειλημμένων ὑπεραιμιῶν, διαρρυγνύμενος ἔστιν ὅτε διὰ τῶν δακτύλων καὶ προσκολλώμενος μεταξὺ τούτων διαρρέει ὡς χυλός. Ἀποσπώμενος ὁ σπλὴν ἀπὸ τῶν πτωμάτων τῶν ἀποβιωσάντων ἐκ κακοήθους πυρετοῦ καὶ τιθέμενος ἐπὶ τῆς ἀνατομικῆς τραπέζης καταπίπτει ἐνίοτε ὡς κύστις ἡμιπλήρης ὑγροῦ. Ἐνίοτε δὲ ἐν τῷ σπληνικῷ παρεγχύματι ἀπαντῶμεν καὶ αἱμορραγικὰς ἐμφράξεις.

Ἐξετάζοντες μικροσκοπικῶς πολφὸν μεμαλακυσμένον εἰς ξηρὰ παρασκευάσματα, ὡς πράττομεν διὰ τὸ αἷμα, ἀνευρίσκομεν μέγαν ἀριθμὸν κοκκίων μελαγχρωστικῆς διεσπαρμένων καὶ παριστώντων τὸ ὀπτικὸν πεδίον ὡς κεκονιαμένον ἐκ λεπτῆς κόνεως καὶ διαστιζόμενον ὑπὸ ἀθροισμάτων κοκκίων τοιούτων ἀπεικονιζόντων κηλῖδας διαφόρου μεγέθους. Παρατηροῦμεν δ' ὡσαύτως καὶ μέγαν ἀριθμὸν λευκῶν αἱμοσφαιρίων μελανινιφόρων, ὧν ἀφθονοῦσι κατ' ἐξοχὴν τὰ μεγάλα μονοπύρηνα, ἔτι δὲ μέγαν ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων ἐλευθέρων ἢ καὶ ἐνδοκυτταρίων ὡς καὶ μεγάλα μακροφάγα κύτταρα μονοπύρηνα ἢ πολυπύρηνα, τρὶς ἢ τετράκις μείζονα τῶν λευκῶν κυττάρων τῆς περιφερείας, περικλείοντα δὲ ἁδρὰ κοκκία μελαγχρωστικῆς.

Ἐξετάζοντες ἱστολογικῶς τομὰς τοῦ σπληνὸς παρατηροῦμεν ὁτὲ ὑπεραιμίαν τοῦ παρεγχύματος, ὁτὲ δὲ ὑπερτροφίαν τοῦ διαμέσου ἱστοῦ, ὁτὲ δὲ καὶ ἀμφότερα. Αἱ δοκίδες εἰσὶν ὑπερτροφικαί, αἱ δὲ τριχοειδεῖς φλέβες διευρυσμέναι, ἐντὸς τῶν ὁποίων κυκλοφορεῖ αἷμα ἀφθονοῦν εἰς λευκὰ αἱμοσφαίρια καὶ εἰς μακροφάγα κύτταρα. Τὸ ἐνδοθήλιον τῶν ἐν πολφῷ φλεβωδῶν ὀχετῶν εἶνε ὀγκωδέστερον τοῦ συνήθους καὶ πολυπύρηνον κατάστικτον ἐκ μελαναιμικῶν ἢ ὠχροκιτρίνων κοκκίων. Ὅπου ἀπαντῶσιν αἱμορραγικαὶ ἑστίαι ἢ ἔντονος ὑπεραιμία, ὁ πολφὸς ἀπώλεσε τὴν ἱστολογικὴν αὐτοῦ μορφήν, αἱ φλέβες αἱ ὑπερμέτρως διωγκωμέναι καταξεσχίζονται ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς ὑπεραιμίας συγκοινωνοῦσαι εὐρέως πρὸς ἀλλήλας, αἱ δὲ δοκίδες καὶ τὸ ἰνῶδες δίκτυον τοῦ πολφοῦ

ἐλεπτύνθησαν, διεῤῥάγησαν, κατεστράφησαν, καὶ μόνον που καί που ἐπιπλέουσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἱμορραγικῆς ἑστίας. (*Kelsch* καὶ *Kiener*).

Ἧπαρ. Τὸ ἧπαρ συχνῶς διατελοῦν ἐν ὑπεραιμίᾳ αὐξάνει τὸν ὄγκον ἀναλόγως πρὸς τὸν τοῦ σπληνός. Τούτου αἱ ἀνατομοπαθολογικαὶ ἀλλοιώσεις ὡς λ. χ. ἡ ὑπεραιμία, ἡ μελάνωσις καὶ αἱ ἐκφυλίσεις ἦσαν ἔκπαλαι γνωσταί, οἱ δὲ *Senac* καὶ *Portal* ἔλεγον, ὅτι δὲν ὑπάρχουσι θανατηφόροι διαλείποντες ἑλειογενεῖς πυρετοί, ἐπὶ τῶν ὁποίων νὰ μὴ εὑρίσκῃ τις ἐπισήμους ἀνατομοπαθολογικὰς ἀλλοιώσεις ἐπὶ τοῦ ἥπατος. Παρ' ἡμῖν συχνῶς ἀπαντᾷ ἁπλῆ ὑπεραιμία, οὐχ' ἧττον ἕνεκα τῶν ἐπανειλημμένων ὑπεραιμιῶν ἀκολουθεῖ καὶ μόνιμος ὑπερτροφία μετὰ σκληρίας ἀνὰ πάσας τὰς διαμέτρους. Ὁ *Colin* ἐπὶ 63 αὐτοψιῶν καχεκτικῶν παρετήρησε τὸ ἧπαρ διωγκωμένον ἐν ἀναλογίᾳ 70 ἐπὶ τοῖς 100. Τὸ μέσον βάρος τούτου ἀνέρχεται κατὰ τὸν *Sappey* μέχρι 1900 γραμμ., κατὰ τὸν *Colin* μέχρι 2100 γραμμ., τὸ δὲ μέγιστον ἀπὸ 2500 μέχρι 3000 γραμμ., λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ φυσιολογικὸν βάρος τοῦ ἥπατος ἐπὶ ἐνηλίκων κυμαίνεται μεταξὺ 1500—1800 γραμμ.

Εἶναι δὲ αἱ ἀλλοιώσεις τοῦ ἥπατος φλεγμονώδεις, ὅτε τὸ ἧπαρ εἶνε διωγκωμένον, ἢ κιρρωτικαὶ ὅτε τὸ ἧπαρ εἶνε ἀτροφικόν. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἥπατος εἶνε λεία, ἡ θήκη αὐτοῦ τεταμένη, ἡ χροιὰ αὐτοῦ ὁτὲ μὲν μελανόφαιος, ἢ μελάγχρους (*Stewardson*), ὠχρά, ἢ καστανοειδὴς ὁμοτίμως, ὁτὲ δὲ ἀνώμαλος. Ἐν γένει ἡ παθολογικὴ χροιὰ τοῦ ἥπατος ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν εἰς τὰ αἱμοφόρα τριχοειδῆ ἀγγεῖα κοκκίων μελανίνης ἢ ἐκ τῶν εἰς τὰ ἡπατικὰ κύτταρα κοκκίων ὤχρας.

Ἐπὶ κακοήθων πυρετῶν ἄνευ προηγηθείσης καχεξίας ἡ ὑπεραιμία τοῦ ἥπατος εἶνε ἔντονος, τὸ δὲ ἧπαρ εἶνε φαιόχρουν, ἡ χολὴ παχεῖα, ὑπομέλαινα πληροῦσα τὴν χοληδόχον κύστιν, ἐπὶ δὲ τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ Πρετεντέρης, πυκνή, ἰξώδης, μελανή. Ὁ Καραμήτσας[1] ἐξετάσας ἱστολογικῶς τὸ ἧπαρ ἀποβιωσάντων ἐκ κακοήθων πυρετῶν, ἐξ ὑφεσίμων, ἐκ καχεξίας καὶ ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, παρετήρησε κατὰ πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας τὸ ἧπαρ μεῖζον τοῦ φυσιολογικοῦ, μαλακὸν τὴν σύστασιν, μικροσκοπικῶς δὲ ἀνεῦρεν ἀλλοιώσεις ἐνδολοβίους καὶ μεσολοβίους.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ἐπὶ ἀτροφικῆς δῆλον ὅτι κιρρώ-

[1] Πρακτ. Συνεδρ. Ἑλλήν. Ἰατρῶν 1887 σ. 247.

σεως, τῆς συνηθεστέρας μορφῆς ἐν τῇ χρονίᾳ ἑλομιάνσει, τὸ ἧπαρ εἶνε μικρότερον τοῦ φυσιολογικοῦ κατά τε τὸν ὄγκον καὶ τὸ βάρος, ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ εἶνε ὑβώδης καὶ ἀνώμαλος, ἱστολογικῶς δὲ παρατηροῦμεν ὑπερτροφίαν τοῦ συνεκτικοῦ ἱστοῦ, ἀτροφίαν τῶν ἡπατικῶν κυττάρων καὶ νεοπλασίαν χοληδόχων σωληνίσκων ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν ὑπὸ συνεκτικοῦ ἱστοῦ καταληφθέντων λοβίων. Ὁ Γαβαλᾶς[1] ἐξετάσας ἱστολογικῶς κιρρωτικὸν ἧπαρ συνεπείᾳ χρονίας ἑλονοσίας, παρετήρησε τὸν ὄγκον τούτου μηδαμῶς ἠλαττωμένον, σμικρόν τι μὲν ἀνώμαλον τὴν ἐπιφάνειαν, οὐχὶ δὲ ταύτην καὶ κοκκιώδη. Ἡ ἱστολογικὴ ἐξέτασις ἔδειξε διήθησιν τοῦ ἱστοῦ ταύτης ὑπὸ στρογγύλων καὶ ἀτρακτοειδῶν κυττάρων. Τὰ ἡπατικὰ κύτταρα εὗρε πεπιεσμένα, διατηροῦντα τὴν ὑφὴν αὐτῶν καὶ τοὺς πυρῆνας, ἐπίσης δὲ τὰ ἀγγεῖα τῆς πυλαίας φλεβὸς παρετήρησε πιεζόμενα μέν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μέχρις ἀποφράξεως.

Ἡ ὑπερτροφικὴ κίρρωσις εἶνε σπανία, ὁ δὲ Laveran ἅπαξ παρετήρησε τοιαύτην. Κατὰ τοὺς Kelsch καὶ Kiener εἰδικώτερον παντὸς ἄλλου ἀσχοληθέντας, ἡ ὑπερτροφία τῶν ἡπατικῶν λοβίων προέρχεται κυρίως ἐκ τῆς παχύνσεως τῶν δοκίδων καθισταμένων παχυτέρων ὡς ἐκ τῆς ἐξογκώσεως καὶ ὑπερτροφίας τῶν ἡπατικῶν κυττάρων, ὧν τὸ μὲν πρωτόπλασμα θολὸν καὶ κοκκωτὸν εἶνε, οἱ δὲ πυρῆνες πολυπληθέστεροι. Καὶ ὅπου μὲν τῶν λοβίων ὑπερισχύει ἡ πάχυνσις τοῦ πλέγματος τῶν δοκίδων, ἐκεῖ τὸ πλέγμα τῶν τριχοειδῶν συνθλιβόμενον ὑπὸ τούτων στενοῦται· ὅπου δὲ ὑπερισχύει ἡ ὑπεραιμία ἐκεῖ παρατηροῦμεν τὸ μὲν τριχοειδὲς πλέγμα διευρυσμένον καὶ ἀνάπλεων ἐκ λευκῶν αἱμοσφαιρίων καὶ ἐκ μεγάλων ποικιλοσχήμων, πιθανῶς ἐκ τοῦ σπληνὸς καταγομένων κυττάρων, τὰς δὲ δοκίδας τοὐναντίον λεπτυνομένας. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς λοιπὸν παρατηροῦμεν ὑπεραιμίαν καὶ ὑπερτροφίαν, ἐπὶ προκεχωρημένης δέ πως καχεξίας παρατηροῦμεν καὶ τὸν διάμεσον συνεκτικὸν ἱστὸν λαμβάνοντα μέρος εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ παχυνόμενον ἢ ὑπερβλαστάνοντα ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ διεισδύσεως καὶ ἐναποθέσεως ἐμβρυϊκῶν κυττάρων, τοὖθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον βαθμὸν ἀρχομένης κιρρώσεως.

Νεφροί. Αἱ τῶν νεφρῶν παθολογικοανατομικαὶ ἀλλοιώσεις ποικίλλουσιν ἐξαρτώμεναι οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐντάσεως τῆς νόσου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κλίματος ἔτι, οὕτω λ.χ. ὅσῳ χρο-

---

[1] Πρακτικὰ Δ'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1903 σ. 332

νιώτερον, ἐξ ἄλλου δ' ἐντονώτερον ἐπενεργήσῃ ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις, τοσοῦτον αἱ ἐπεξεργασίαι εἶνε μᾶλλον ἐκτεταμέναι, ὅσῳ δ' ὀξύτερον καὶ ἠπιώτερον ἐπενεργήσῃ αὕτη, τοσοῦτον αἱ ἀλλοιώσεις εἶνε περιωρισμέναι ἢ καὶ ἐλλείπουσιν ἐξ ὁλοκλήρου. Παρ' ἡμῖν συνήθως ἡ ἐκ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἐπήρεια τῶν νεφρῶν εἶνε μηδαμινὴ ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι παρατηρεῖται ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις. Πλὴν μικρᾶς τινος διαβατικῆς ὑπεραιμίας οὐδὲν ἄλλο παρατηρεῖ τις συνήθως παρ' ἡμῖν, οὐχ ἧττον κατὰ τὴν διαδρομὴν κακοήθων παροξυσμῶν, ἰδίᾳ δὲ ἰκτερωδῶν αἱμοσφαιρινουρικῶν πυρετῶν οὐ σμικρὰς τὰς ἀλλοιώσεις παρατηροῦμεν ἐπὶ τῶν νεφρῶν. Κατὰ τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς ὁ ὄγκος τῶν νεφρῶν αὐξάνει, ἡ χροιὰ αὐτῶν ἔντονος στίζεται ἐνιαχοῦ ὑπὸ μελανῶν κηλίδων, αἵτινες εἶνε προϊόντα ἀθροισμάτων χρωστικῆς. Ἡ ἐναπόθεσις δ' αὕτη τῆς μελαγχρωστικῆς ἀποτελεῖ μηχανικὸν αἴτιον τῆς διαταράξεως τῆς κυκλοφορίας τοῦ νεφρικοῦ ἱστοῦ, ἐξ οὗ καὶ ἡ λευκωματουρία παρατηρεῖται.

Κατὰ τὸν παροξυσμὸν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀπαντᾷ διήθησις αἱμορραγικὴ ἐκσημαινομένη ὡς μέλαινα ἐκχύμωσις ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ νεφροῦ, ἑδρεύουσα δὲ ἐν τῇ φλοιώδῃ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ὡσαύτως δ' ἀπαντῶσι καὶ κοκκία μελαγχρωστικῆς ἐπὶ τῶν κυττάρων τῶν οὐροφόρων σωληνίσκων. Ἐπὶ νεκροψίας τινὸς ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἣν ἐνηργήσαμεν, παρετηρήσαμεν τοὺς νεφροὺς λίαν ὑπεραιμικοὺς καὶ διωγκωμένους, τὴν χροιὰν αὐτῶν σκοτεινήν, κατὰ δὲ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν πλάκας ἐκχυμωτικάς, ἦν δὲ τὸ παρέγχυμα αὐτῶν στερρῶς προσκεκολλημένον τῇ θήκῃ, ἐξ οὗ καὶ δυσχερῶς τοῦτο ἀπεσπᾶτο.

Οἱ Kelsch καὶ Kiener τὰς ἐπὶ τῶν νεφρῶν ἀλλοιώσεις διακρίνουσιν εἰς τὴν καθ' αὑτὸ παρεγχυματώδη καὶ εἰς τὴν μὲ βριχθείας κοκκιάσεις νεφρίτιδα, ἃς καὶ διαστέλλουσιν εἰς ὀξεῖαν καὶ χρονίαν μορφήν. Καὶ ἐν μὲν τῇ ὀξείᾳ παρεγχυματώδει μορφῇ τὸ κυρίως πάσχον εἶνε τὸ ἀγγειῶδες τολύπιον, οὗτινος τὰ κύτταρα μεγεθύνονται, οἱ πυρῆνες πολλαπλασιάζονται, τὰ δὲ ἀγγεῖα πάντα εὐρύνονται, πληροῦσιν ὁλόκληρον τὴν θήκην καὶ ὑπεραιμοῦσιν, οἱ ἐν συμφορήσει εὑρισκόμενοι οὕτω νεφροὶ εἶνε ὀγκώδεις, ἔχουσι τὴν χροιὰν ἐρυθράν, ἡ συμφόρησις δὲ τοσοῦτον εἶνε σφοδρά, ὥστε προκαλοῦνται παρεγχυματώδεις αἱμορραγίαι ἢ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν σωληνίσκων. Πανταχοῦ τῆς φλοιώδους οὐσίας τὰ βριχθιοειδῆ αἱματοφόρα ἀγγεῖα εἶνε ὑπεραιμικὰ καὶ διευρυ-

σμένα ἰδίως κατὰ τὸ μεταίχμιον μεταξὺ φλοιώδους καὶ μυελώδους οὐσίας. Πολλάκις δὲ καὶ κοκκία μελαγχρωστικῆς πληροῦσι τὰ κύτταρα τῶν οὐροφόρων σωληνίσκων.

Ἐν τῇ χρονίᾳ παρεγχυματώδει μορφῇ ὁ διάμεσος συνεκτικὸς ἱστὸς τῆς φλοιώδους οὐσίας εἶνε πεπαχυμένος καὶ σκληρός, ἐν τῷ μέσῳ δ' αὐτοῦ διασώζονται ἑστίαι νεφρικοῦ παρεγχύματος ἐν ᾧ ἀνεπτύχθη κυτταρικὴ ὑπερβλάστησις ἢ ἑτέρου ὑγιοῦς ἔτι ἢ τμήματα σωλήνων καὶ μαλπηγείων σωματίων καταληφθέντων καὶ αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀτροφίας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐπιθηλίου. Οὕτως ἡ καταστροφὴ καὶ ἀτροφία τοῦ νεφροῦ εἶνέ που μὲν σχεδὸν τελεία που δ' ἀτελής. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ὁ νεφρὸς εἶνε μικρός, ἐλαφρότερος τοῦ φυσιολογικοῦ, ὑβώδης, ἡ ἐπιφάνεια ἐλαφρῶς κοκκωτή, ἡ θήκη παχεῖα καὶ δυσαπόσπαστος, ἡ δὲ σύστασις εἶνε σκληρά, ἡ δὲ φλοιώδης οὐσία αὐτοῦ εἶνε ἀτροφική.

Σπανιώτερον ἀπαντᾷ ἡ ἀμυλοειδὴς ἐκφύλισις τῶν μικρῶν ἀγγείων τῶν νεφρῶν, ὁ Laveran δὶς παρετήρησε ταύτην, καὶ κατὰ τὰς δύο δὲ ταύτας περιπτώσεις ἡ ἑλώδης καχεξία ἐπεπλέκετο μετὰ χρονίας πνευμονίας.

Ἐν γένει αἱ ἀλλοιώσεις τῶν νεφρῶν ὡς πρὸς τὴν συχνότητα ἀκολουθοῦσι τὰς τοῦ σπληνὸς καὶ ἥπατος.

Πεπτικὸς σωλήν. Ἐκ μέρους τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος ἀνευρίσκομεν κατὰ τὰς αὐτοψίας ἐλαχίστας ἀλλοιώσεις ὀφειλομένας τῇ ἑλονοσίᾳ, ὀφείλονται δ' αἱ τυχὸν ἀπαντῶσαι ἀλλοιώσεις ὡς τὰ πολλὰ εἰς παρεμπιπτούσας νόσους ἢ εἰς προπαθείας τοῦ ὀργανισμοῦ. Αἱ μᾶλλον δὲ συχνότερον ἀπαντῶσαι τῶν ἀλλοιώσεων εἶνε αἱ ἀπὸ τοῦ δυσεντεροειδοῦς κατάρρου, συχνῶς παρεμπίπτοντος κατὰ τὴν χρονίαν ἑλονοσίαν ὡς καὶ κατὰ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν. Αἱ ἀπὸ τοῦ γαστροεντερορραγικοῦ πυρετοῦ ἀλλοιώσεις εἶνε σπανιώταται, παρατηροῦμεν δὲ κατὰ τὴν αὐτοψίαν ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων ἔνεσιν ἰσχυρὰν καὶ ἐκχυμώσεις ἐπιπολαίας τοῦ βλεννογόνου τοῦ στομάχου ὡς καὶ τοῦ παχέος ἐντέρου.

Ὑπεζωκός, Πνεύμονες. Ἐν περιπτώσει ὑδραιμίας ὁ πλευρικὸς ὑπεζωκὸς παρατηροῦμεν ὅτι περιέχει ἐξίδρωμα ὀρρῶδες ποικίλον κατὰ ποσόν. Ἀπὸ τῶν πνευμόνων ἐκτὸς τῆς πτωματικῆς ὑπεραιμίας κατὰ τὴν ὀπισθίαν καὶ κατωτέραν χώραν τῆς συχνῶς ἀπαντώσης παρατηροῦμεν ὡσαύτως, ἰδίᾳ ἐπὶ κακοήθων πυρετῶν, φλεγμονώδεις ἐπεξεργασίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένας, ἐπὶ τῶν κωματωδῶν

δὲ κακοήθων πυρετῶν οἱ πνεύμονες κατ᾽ ἐξοχὴν εἶνε ὑπεραιμικοί, οἱ δὲ βρόγχοι πλήρεις βλέννης, ἐνίοτε μάλιστα αἱμοχροϊκῆς. Ὁ Laveran ἐπὶ 12 νεκροψιῶν κακοήθων παροξυσμῶν, ἃς ἐνήργησεν, εὗρε τρὶς τὰς χαρακτηριστικὰς ἀλλοιώσεις λοβώδους πνευμονίας κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐρυθρᾶς καὶ φαιᾶς ἡπατώσεως. Κατὰ τοὺς κακοήθεις παγετώδεις πυρετοὺς ἐὰν ὁ θάνατος ἐπέλθῃ κατὰ τὸ στάδιον τῆς ψύξεως, οἱ πνεύμονες εἶνε οἰδηματώδεις καὶ διάσπαρτοι ἀπὸ μελανῶν στιγμάτων, αἱμορραγικῶν δῆλον ὅτι ἐμφραγμάτων. Ἐπὶ ἑλειογενοῦς καχεξίας συχνῶς ἐξελίσσονται πνευμονίαι, κατὰ δὲ τὴν χρονίαν πνευμονίαν τὸ πνευμονικὸν παρέγχυμα εἶνε σκληρόν, στερρόν, ἄνευ ἀέρος, κατὰ δὲ τὴν διατομὴν ῥέει ὑγρὸν ὀρροαιματῶδες καὶ ὁ πνευμονικὸς ἱστὸς εἶνε ἰνώδης τὴν σύστασιν. Ὡς δὲ εἰς τὰ τῶν ἄλλων ὀργάνων, οὕτω καὶ εἰς τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα τῶν πνευμόνων, ἀνευρίσκομεν ἀθροισμένα κατὰ διάφορον ποσὸν τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς.

Καρδία. Κατὰ τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς ὡς καὶ κατὰ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν ἡ καρδία συνήθως εἶνε ηὐξημένη τὸν ὄγκον ἕνεκα παθητικῆς διατάσεως τῶν κοιλιῶν, ὁ ἱστὸς δὲ τῆς καρδίας εἶνε ἄτονος, ὠχρός, μαλθακός. Τινὲς τῶν παρατηρητῶν ἀνεῦρον ἐν ταῖς κοιλίαις καὶ παλαιοὺς ἰνώδεις θρόμβους ἐκτεινομένους ἔτι καὶ ἐντὸς τῶν μεγάλων ἀγγείων, ἐπὶ δὲ ἑλειογενοῦς καχεξίας παρετηρήθη καὶ ἡ λιπώδης ἐκφύλισις τοῦ καρδιακοῦ μυός. Ἐν συνόλῳ αἱ τοῦ περικαρδίου καὶ ἐνδοκαρδίου ἀλλοιώσεις ἐπὶ ἑλονοσίας εἶναι σπανιώταται, εἶνε δ᾽ αὗται συχναί, ὁπόταν ἐπιπλακῶσιν ἐπιγενεῖς μολύνσεις ἢ ὁπόταν ἡ ἑλονοσία ἐξελίσσηται ἐπὶ ἀτόμου ἀλκοολικοῦ.

Νευρικὰ κέντρα. Αἱ μήνιγγες ἐπὶ τῶν κακοήθων πυρετῶν καὶ δὴ τοῦ κωματώδους καὶ παραληρηματικοῦ ὡς καὶ τῶν λεγομένων ἐγκεφαλικῶν ἢ καὶ μηνιγγιτικῶν εἶνε σταθερῶς συμπεφορημέναι, κατὰ δὲ τὸν Maillot αἱ σταθερώτεραι παθολογικοανατομικαὶ ἀλλοιώσεις αἱ παρατηρούμεναι ἐπὶ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν εἶνε αἱ πρὸς τὰ νευρικὰ κέντρα συμφορήσεις. Εἶνε δὲ αἱ συμφορήσεις αὗται διαφόρου βαθμοῦ κυμαινόμεναι ἀπὸ τῆς ἁπλῆς ὑπεραιμίας, τοὐθ᾽ ὅπερ συνηθέστερον, μέχρι τῆς ἐντόνου τῆς αἱμμορραγικῆς. Αἱ φλεγμοναὶ τῶν μηνίγγων οὐχὶ σπανίως συνοδεύονται καὶ ἀπὸ ὀρρωδῶν ἐξιδρωμάτων ἐξαρτωμένων οὐχὶ τόσον ἐκ τῆς ἐντάσεως τῶν παροξυσμῶν, ὅσον ἐκ τῆς παρατάσεως τούτων. Ὑπεραιμεῖ δὲ καὶ τὸ χοροειδὲς πλέγμα ὡς καὶ τὸ ὀπτικὸν χίασμα Ἕνεκα τῆς ὑπεραιμίας αἱ μήνιγγες ἔχουσι χροιὰν κυα-

νομέλαιναν. Ἐκτὸς ἐπὶ τῶν ἐγκεφαλικῶν κατὰ τοὺς λοιποὺς κακοήθεις παροξυσμοὺς αἱ συμφορήσεις αὗται δὲν ἀπαντῶσιν. Ὁ Laveran μεταξὺ 12 κακοήθων πυρετῶν ἐπὶ 2 εὗρε τὰς μήνιγγας καὶ τὸν ἐγκέφαλον ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει, καθ' ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν ἐπρόκειτο περὶ κακοήθους χολώδους, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν περὶ συμφορήσεως ἀμφοτέρων τῶν πνευμόνων.

Εἰς τοὺς κακοήθεις κωματώδεις ἐκτὸς τῆς ἐντόνου ὑπεραιμίας τῶν μηνίγγων ἀπαντᾷ ὡσαύτως ἐπὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐγκεφάλου ἔκχυσις ὀρροῦ ἀφθόνου, τῆς λευκῆς οὐσίας τοῦ ἐγκεφάλου διαστιζομένης ἐξ ἐρυθρῶν μικρῶν στιγμάτων. Ἡ ἀραχνοειδὴς εἶνε ὠχρὰ ἢ καὶ μελανίζουσα, ἐξαρτωμένης τῆς χροιᾶς αὐτῆς ἀπὸ τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς ἢ ἀπὸ τῶν κοκκίων τῆς ὤχρας. Τὰ ἀγγεῖα εἶνε συμπεφορημένα, ὡς φέροντα δὲ πολλαχοῦ ἀθροίσματα μελαγχρωστικῆς προκαλοῦνται θρομβώσεις καὶ ἐκχυμώσεις αἱματηραί. Ὁ ἐγκέφαλος φαιομέλας ἢ μελανὸς τὴν ὄψιν εἶνε, ἰδίᾳ μάλιστα ἡ φαιὰ αὐτοῦ οὐσία ὡς πλουσία οὖσα εἰς τριχοειδῆ ἀγγεῖα.

Κατὰ τὸν Colin εἰς τοὺς ἐκ κακοήθων πυρετῶν ἀποβιώσαντας ὁ ἐγκέφαλος μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ κρανιακοῦ θόλου εἶνε ὀγκωδέστερος σχετικῶς πρὸς τὴν χωρητικότητα τοῦ κρανίου. Κατὰ τὸν Laveran ἡ ἐξέτασις τῶν ἱστολογικῶν τομῶν ἀχθεισῶν κατὰ τὸ ὕψος τῶν ἐγκεφαλικῶν ἑλίκων, παριστᾷ τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα περιλαμβάνοντα πολλὰ κοκκία μελαγχρωστικῆς, ὧν τινα ἀπαντῶσιν ἐπὶ τῆς λευκῆς, πολυαριθμότερα δὲ ἐπὶ τῆς φαιᾶς οὐσίας τοῦ ἐγκεφάλου. Τὰ κοκκία ταῦτα τῆς μελαγχρωστικῆς ἀνευρίσκομεν ὡσαύτως εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς παρεγκεφαλίδος ὡς καὶ εἰς τὰ τοῦ προμήκους μυελοῦ.

Ἐκτὸς τῶν ἐκ τῆς ὑπεραιμίας καὶ τῶν ἐκ τῶν ἀποφράξεων τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων ἐξαρτωμένων κλινικῶν συμπτωμάτων καὶ ἀνατομοπαθολογικῶν ἀλλοιώσεων συνεπείᾳ τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς, οὐδεμία ἀλλοίωσις τῶν νευρικῶν κυττάρων παρατηρεῖται, ὡς τοῦτο καὶ ὁ Laveran ὁμολογεῖ.

Πρὸς τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς ἄφθονα ἀπαντῶσι κατὰ τοὺς ἐγκεφαλικοὺς πυρετοὺς καὶ τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν τοῖς ἀγγείοις τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ Daniels παρετήρησε κατὰ τὴν αὐτοψίαν ἀποθανόντος τινὸς ἐκ κακοήθους πυρετοῦ τὰ αἱματοζφάρια εἰς μεγάλην ποσότητα ἐν τοῖς ἀγγείοις τοῦ ἐγκεφάλου, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ περιφερικοῦ αἵματος ἔλλειπον ταῦτα.

Μυελὸς ὀστῶν Ὡς τὰ πολλὰ τὰ κοκκία τῆς μελαγχρωστικῆς

ἀπαντῶσι πλείονα εἰς τὸν μυελὸν τῶν μηρικῶν ὀστῶν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου παρατηρεῖται καὶ ἡ φαιομέλαινα χροιά, τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι μετὰ τὸν σπλῆνα τὰ ἑλοπαράσιτα ἀπαντῶσι κατ' ἐξοχὴν εἰς τοῦτον, εἰς τὸν μυελὸν δὲ τῶν ὀστῶν οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται ὡς καὶ αἱ μεγάλαι σχιζογονικαὶ μορφαὶ τοῦ τε καλοήθους τριταίου καὶ τεταρταίου συνήθως τελοῦσι τὴν ἐξέλιξίν των. Κατὰ δὲ τὸν *Bignami* ἐκτὸς τῶν ἑλοπαρασίτων ἀφθονοῦσιν ἐν τῷ μυελῷ τῶν ὀστῶν τὰ μεγάλα φαγοκκύτταρα ὡς καὶ τὰ μελανινιφόρα λευκὰ αἱμοσφαίρια.

ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ

Κατὰ τὸν Ἱπποκράτην ἡ παθογένεια τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ὀφείλεται οὐ μόνον εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τῶν χυμῶν καὶ δὴ εἰς τὴν ποιότητα τῆς χολῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ φλέγμα, τοῦθ' ὅπερ εἶνε τὸ παθογόνον αἴτιον τῆς ἑλειογενοῦς ἰδίᾳ καχεξίας. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ διάκρισις τῶν ἑλοκαχεκτῶν εἰς καχεκτικοὺς χολώδεις καὶ εἰς καχεκτικοὺς φλεγματίας. Διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν καχεξιῶν ὁτὲ μὲν τὸ ἕν, ὁτὲ δὲ καὶ ἀμφότερα τὰ παθογόνα αἴτια συμβάλλουσιν, ἥ τε ἀλλοίωσις δῆλον ὅτι τῶν χυμῶν ὡς καὶ τὸ φλέγμα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱπποκράτους καίτοι τοσοῦτοι αἰῶνες διέρρευσαν, οὐχ ἧττον ἡ θεωρία τῶν χυμῶν δεσπόζει ἔτι ὡς πρὸς τὴν παθογένειαν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας καὶ σήμερον ἔτι. Τὸ αἷμα ὁ εὐγενέστερος οὗτος χυμὸς τοῦ ὀργανισμοῦ δὲν ἀποτελεῖ ἕνα τῶν σπουδαιοτέρων ὅρων τῆς παθογενείας τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας ἕνεκα τῆς μεγάλης καταστροφῆς, ἣν ὑφίσταται; Πολλοὶ τῶν ἀσθενῶν δὲν περιπίπτουσιν εἰς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν ἄνευ οὐδεμιᾶς νοσηρᾶς ἐκδηλώσεως ἢ μόνον τῆς βαθείας ἀναιμίας;

Ἐκτὸς τῆς ἕνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν αἱμοσφαιρίων μεταβολῆς τῶν χυμισμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ ὁ *Laveran* διακρίνει τὰ αἴτια τῆς παθογενείας εἰς τέσσαρας κατηγορίας τὰς ἑξῆς:

α') εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν αἱμοσφαιρίων, β') εἰς τὸν ἐρεθισμὸν τῶν ἐγκεφαλονωτιαίων κέντρων, γ') εἰς τὴν πρόσκαιρον ἢ ὁριστικὴν ἀπόφραξιν τῶν αἱμοφόρων τριχοειδῶν εἴς τινα τμήματα ἀγγείων, καὶ δ') εἰς τὰς ἐπιγενεῖς φλεγμονὰς τῶν σπλάγχνων.

Ἐπιτυχέστατα δ' ἀποδίδει τὴν μεγαλειτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἀλ-

λοίωσιν τοῦ αἵματος, διότι τὰ ἑλοπαράσιτα δαπάναις τοῦ αἵματος τρεφόμενα καὶ ἐξελισσόμενα προκαλοῦσιν οὐ μόνον τὰς ἀναιμίας, τὰς ὑδραιμίας, τὰς ὀρρώδεις ἐκχύσεις ἐν ταῖς διαφόροις κοιλότησι καὶ τὰ οἰδήματα, ἀλλὰ τροποποιοῦντα τὴν αἱμοχρωστικὴν μεταβάλλουσι ταύτην εἰς μελαγχρωστικήν, εἰς κοκκία δῆλον ὅτι μελανίνης, ἐξ οὗ συμφορήσεις, θρομβώσεις, ἐκχυμώσεις καὶ ποικίλαι αἱμορραγίαι. Εἰς τὴν ἐν τοῖς τριχοειδέσιν ἀγγείοις τοῦ ἐγκεφάλου συσσώρευσιν τῆς μελαγχρωστικῆς ἀπεδίδετο ὑπὸ τοῦ Frerichs ἡ παθογένεια τῶν κακοήθων ἐγκεφαλικῶν, βραδύτερον ὅμως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἑλοπαρασίτου διεγνώσθη διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἱστολογικῶν τομῶν τοῦ ἐγκεφάλου, ὅτι ἡ ἀπόφραξις τῶν μικρῶν τούτων ἀγγείων δὲν ὠφείλετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελαγχρωστικὴν καὶ μόνην, ἀλλ' εἰς τὰ ἑλοπαράσιτα τὰ πλήρη κοκκίων χρωστικῆς, ἅτινα ἀπέφρασσον τὰ μικρὰ ἀγγεῖα καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων δρῶσα ἡ κινίνη καταστρεπτικῶς ἐπέφερε τὴν ἐξυγίασιν αἴρουσα τὸ κώλυμα. Οὕτω δὲ καὶ ἐπεξηγήθησαν αἱ παροδικαὶ θρομβώσεις, τὰ ἐγκεφαλικὰ συμπτώματα καὶ αἱ σπλαγχνικαὶ συμφορήσεις, ὡς καὶ αἱ διάφοροι τριχοειδεῖς αἱμορραγίαι, αἱ ῥινορραγίαι, αἱ αἱμοπτύσεις, αἱ γαστρορραγίαι καὶ αἱ αἱματουρίαι, αἱ ὀφειλόμεναι δῆλον ὅτι εἰς ἄθροισμα παρασίτων ἐν τοῖς τριχοειδέσιν ἀγγείοις.

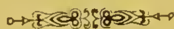
Ἡ ἐξήγησις αὕτη φαίνεται ἡμῖν βεβιασμένη πως, διότι τὰ ἑλοπαράσιτα, ὡς γνωστόν, δὲν ἀπαντῶσιν ἐκτὸς τῶν αἱμοσφαιρίων, συνήθως ταῦτα εἶνε ἐνδοκυττάρια, ὡς τοιαῦτα δὲ δὲν προκαλοῦσιν αὔξησιν τοῦ ὄγκου τοῦ αἵματος τοῦ ἀπαντῶντος ἐν τοῖς τριχοειδέσιν ἀγγείοις, ἐξ ἧς νὰ προκληθῇ ἀπόφραξις ἢ καὶ ῥῆξις τούτων. Τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα περιέχουσι ποσότητα αἵματος τόσην, ὅσην καὶ πάντοτε χωρὶς οὐδαμῶς νὰ ἐπέλθῃ αὔξησις τοῦ ὄγκου, καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ μολύνσεως ἀπὸ τοῦ βαρέος θεροφθινοπωρινοῦ ἑλοπαρασίτου θεωρουμένου ὡς τοῦ παράγοντος τοὺς κακοήθεις παροξυσμοὺς καὶ μηδαμῶς διογκοῦντος τὸ αἱμοσφαίριον. Τὸν ὄγκον τοῦ αἵματος δύνανται νὰ αὐξήσωσι μόνον τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου, ἅτινα ὄντως διογκοῦσι μεγάλως τὸ ἐρυθρὸν αἱμοσφαίριον, ἔχουσι δ' ἔτι καὶ ἄφθονα κοκκία μελαγχρωστικῆς, ἀλλὰ συνήθως τὰ κακοήθη συμπτώματα προκαλοῦσι τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ βαρέος θεροφθινοπωρινοῦ, ἅτινα σχετικῶς πρὸς τὰ λοιπὰ εἴδη τῶν ἑλοπαρασίτων ἔχουσιν ἐλάχιστα κοκκία μελαγχρωστικῆς ἐκτὸς τῶν ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν.

Ὅθεν τὸ ἄθροισμα τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τοῖς τριχοειδέσιν ἀγγείοις

32

δὲν εἶνε τὸ καθ᾽ αὑτὸ αἴτιον τῶν βαρέων συμπτωμάτων ἕνεκα τῆς προκαλουμένης δῆθεν ἀποφράξεως τῶν τριχοειδῶν, ὡς ἐκ τῆς ἐγκλειομένης ἐν τοῖς ἑλοπαρασίτοις ἀφθονίας τῶν κοκκίων μελαγχρωστικῆς. Καθ᾽ ἡμᾶς τὸ παθογόνον αἴτιον τὸ δηλητηριάζον τὰ κέντρα εἶνε οὐχὶ ἡ μελαγχρωστική, οὐχὶ τὰ ἑλοπαράσιτα, ἀλλὰ αἱ ἀπὸ τούτων ἐκκρινόμεναι τοξῖναι, αἵτινες προσβάλλουσι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σύστημα, ταῦτα ἢ ἐκεῖνα τὰ σπλάγχνα ἢ καὶ τὰ κέντρα. Ὑποστηρίζοντες τὴν θεωρίαν τῶν τοξινῶν διερμηνεύεται καὶ ἡ ἐπεξήγησις τῆς παθογενείας τῶν νευρικῶν φαινομένων, ψύχους, ῥίγους, τρόμου, σπασμῶν, παραληρήματος, κεφαλαλγίας κ.λ., τῶν ὁποίων τὴν παθογένειαν ὁ μὲν Maillot ἀποδίδει εἰς ὑπεραιμίαν καὶ ἐρεθισμὸν τοῦ ἐγκεφαλονωτιαίου ἄξονος, ὁ δὲ Laveran διαμφισβητῶν ἐρωτᾷ ἐὰν τὸ ἑλοπαράσιτον ἐπιδρᾷ ἀμέσως ἐπὶ τῶν κέντρων τούτων ἢ ἐμμέσως διὰ πυρετογόνου τινὸς οὐσίας ὑπ᾽ αὐτοῦ παραγομένης.

Ἐὰν τὸ ἑλοπαράσιτον παράγῃ ἢ οὐχὶ τοξίνας, τοῦτο ἄχρι τοῦδε δὲν ἐξηκριβώθη, ὑποτίθεται δὲ μόνον, ἐν τούτοις ἡμεῖς σπουδάζοντες μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν προσφάτῳ αἵματι κεχρωσμένῳ, παρετηρήσαμεν ὅτι κατὰ τὴν ἔκφυσιν καὶ τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν φύτρων τὰ κεχρωσμένα ζῶντα παράσιτα ἀποχρωματίζονται ἐν ἀκαρεῖ ἐντελῶς. Ἡ παρατήρησις τοῦ αἰφνιδίου τούτου ἀποχρωματισμοῦ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν τοῦ φύτρου ἀπὸ τῶν ζώντων παρασίτων κεχρωσμένων διὰ τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ἀρκοῦσαν ὅτι ὄντως ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ παράγεται ὀξεινός τις οὐσία ἱκανή, ἵνα ἀποχρωματίσῃ τὸ παράσιτον. Ἡ οὐσία αὕτη μήπως εἶνε ἡ ἄγνωστος τοξίνη;

ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Πᾶσα νόσος, ὡς γνωστόν, ἔχει ἰδίους χαρακτῆρας προσδίδοντας αὐτῇ ἰδιαιτέραν φυσιογνωμίαν, ἰδίαν ἔκφρασιν, ἐξ ἧς καὶ μόνης δύναται νὰ διαγνωσθῇ ἡ φύσις αὐτῶν, ἐπὶ τῶν χαρακτήρων τούτων στηριζόμενοι μέχρι πρό τινος, διέκρινον τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς ἐκ τῆς περιοδικότητος αὐτῶν καὶ τῆς ἐνεργείας τῆς κινίνης, ἡ διαγνωστικὴ δὲ χρῆσις ταύτης ἀπετέλει τὴν Λυδίαν λίθον, ὡς ἀποτελεῖ τοῦτο καὶ σήμερον

ἔτι εἴς τινας περιπτώσεις. Οὐχ ἧττον μετὰ τὰς γιγαντιαίας προόδους ἃς ἐπ' ἐσχάτων ἡ καθόλου Ἰατρικὴ Ἐπιστήμη ἐπετέλεσε, τὰ τεκμήρια ταῦτα ἀπεδείχθησαν πάντη ἀνεπαρκῆ πρὸς διάγνωσιν τῶν ἑλειογενῶν νόσων, διότι ἀπεδείχθη ὅτι ἡ περιοδικότης δὲν ἀποτελεῖ ἴδιον παθογνωμονικὸν σύμπτωμα καθ' ὅτι καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα νοσήματα δύναται νὰ ἀπαντᾷ οὐ μόνον ὁ διαλείπων τύπος, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ στάδια τοῦ διαλείποντος ἑλειογενοῦς πυρετοῦ, ὡς τοῦτο συχνῶς παρατηροῦμεν λ. χ. ἐπὶ φυματιώσεως, ἀγγειοχολίτιδος, γρίππης, διαφόρων κεκρυμμένων πυήσεων, πλευριτικῶν ἐξιδρωμάτων, ἡπατικῶν ἀποστημάτων, ραχιτισμοῦ κ.λ. Δυσπιστεῖτε, ἔλεγεν ὁ Trousseau, πρὸς τοὺς διαλείποντας πυρετούς, οἵτινες δὲν ἔχουσι τύπον τριταίου ἢ τεταρταίου, οἱ διαλείποντες οὗτοι πυρετικοὶ παροξυσμοὶ δύνανται νὰ παρατηρηθῶσιν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν φλεγμονῶν, ἐν τῇ πλευρίτιδι, ἐν τῇ πνευμονίᾳ π.χ. καὶ ἡ πλάνη εἶνε ἐπὶ μᾶλλον προδικαστικὴ τόσον, ὥστε ἐξελέγχοντες τὰ κύρια συμπτώματα τὰ κατὰ τὴν φλεγμονὴν τοῦ πνευμονικοῦ παρεγχύματος δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν εἰς μορφὴν κακοήθους διαλείποντος πυρετοῦ.

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ διαλείποντας μήτοι ὁ ὑφέσιμος πυρετικὸς τύπος δὲν ἀπαντᾷ ἐπὶ πάντων περίπου τῶν ὀξέων νοσημάτων; Ὁπόσας δὲ διαγνωστικὰς δυσχερείας δὲν συναντῶμεν ἐνίοτε μεταξὺ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ὀξείας φυματιώσεως, γαστρεντερικῶν μολύνσεων καὶ ὑφεσίμων ἢ συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐπὶ πλέον δὲ μεταξὺ κακοήθων καὶ σηψαιμικῶν πυρετῶν ἢ βακτηριαιμιῶν; Ἡ ἑλειογενὴς καχεξία, ἥτις τοσαύτας ποικιλίας συμπτωμάτων παρέχει καὶ διαφόρους μορφὰς προσλαμβάνει, ποσάκις δὲν συγχέεται πρὸς τὴν σπληνικὴν λευχαιμίαν; (Πίν. 64).

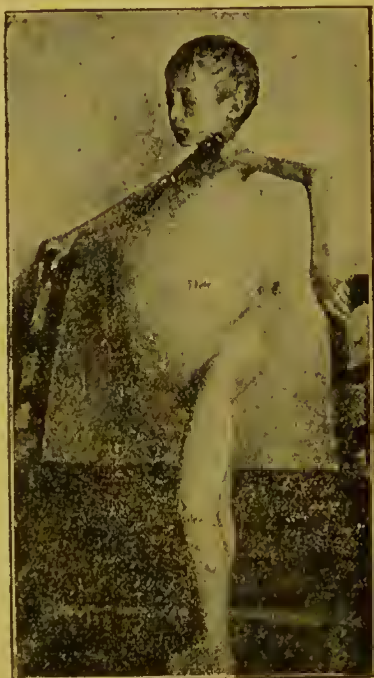
Ποσάκις μεγαλοσπληνίαι ξένης φύσεως δὲν ἀπεδόθησαν τῇ ἑλομιάνσει, ὡς λ.χ. κιρρώσεις ὑπερτροφικαὶ τοῦ Hanot, κιρρώσεις ὑπερτροφικαὶ χολώδεις, αἵτινες συχνότατα ἀπαντῶσιν εἰς τὰς θερμὰς χώρας κατὰ τὸ πέρας τοῦ θέρους ὡς καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ φθινοπώρου, κιρρώσεις μετὰ κοκκίων μελαγχρωστικῆς καὶ περισπληνίτιδος, κιρρώσεις ἐξ αὐτομολύνσεων; Ὁ Legrain[1] πραγματευόμενος περὶ τῶν ἡπατομεγαλοσπληνιῶν τῶν θερμῶν χωρῶν ἐπιλέγει «Ποία εἶνε λοιπὸν ἡ μεγαλοσπληνία, περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Griesinger, μεγαλοσπληνία ἀντιληπτὴ κατὰ τὸν πρῶτον παροξυσμὸν ἅμα τῷ σταδίῳ τοῦ ρίγους,

---

[1] Introduction à l' édude des fièvres des pays chauds 1899 p. 263.

ἀρχομένη διὰ μιᾶς ὑπερτροφίας μονίμου τοῦ σπληνὸς συνοδευομένης ὑπὸ ἀναιμίας βαθείας, συνδρόμου παθογνωμονικοῦ χρονίας ἑλομιάνσεως καὶ ἑλειογενοῦς καχεξίας; Πλὴν τῆς χρονίας ὑπερτροφίας τοῦ

ΠΙΝΑΞ 64ος

Λευχαιμία σπληνική (Legrain).

ἥπατος καὶ τοῦ σπληνὸς ἐξαρτωμένης ἀπὸ βλάβας πρωτοπαθεῖς τοῦ σπληνὸς καὶ τοῦ αἵματος καὶ πλὴν τῶν γενικῶν νοσηρῶν καταστάσεων, οἷαι ἡ σύφιλις, ἡ φυματίωσις κ.λ. ὑφίστανται νοσηραὶ καταστάσεις ἐμπύρετοι συνοδευόμεναι ἀπὸ ἡπατομεγαλοσπληνίας ὑπὸ μορφὴν ὀξεῖαν ἢ ὑποξεῖαν. Ποσάκις ἡπατομεγαλοσπληνίαι ὀφειλόμεναι εἰς σύφιλιν κληρονομικὴν δὲν συγχέονται πρὸς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν; Ἡ κληρονομικὴ σύφιλις καὶ ἡ χρονία φυματίωσίς εἰσι δύο παράγοντες, οὓς συχνῶς ἀνευρίσκει τις ἐν τῇ αἰτιολογίᾳ τῆς ἀμυλοειδοῦς ἐκφυλίσεως, καταστάσεως νοσηρᾶς συχνῶς ἀπαντώσης ἐν τῇ παθολογίᾳ τῆς Ἀλγερίας καὶ ἐν τούτοις ἐπ᾿ ἐλάχιστον διαγιγνωσκομένης· τὸ πλεῖστον τῶν ἡπατομεγαλοσπληνιῶν τούτων κατατάσσονται ἀνεξετάστως εἰς τὴν ἑλομιάνσιν».

Κύριον μέσον διαγνωστικὸν τὸ ὁποῖον αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν, ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς νόσου, εἶνε ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τοῦ αἵματος, ἡ ἐν τῷ αἵματι δ᾿ ἀνεύρεσις τῶν ἑλοπαρασίτων ἀποτελεῖ οὐ μόνον

γνώρισμα ἀναμφισβητήτου ἀξίας ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν τῆς νόσου, ἀλλὰ συντρέχει καὶ ἡμῖν μεγάλως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς καταλλήλου θεραπείας μετὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ εἴδους τῶν ἑλοπαρασίτων τοῦ προκαλέσαντος τὴν λοίμωξιν. Πολλὴν δ' ἡμεῖς ἀποδίδομεν σημασίαν εἰς τὴν ἱστολογικὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος, πρὸς ἣν ὀφείλουσι πάντες οἱ πρακτικοὶ ἰατροὶ νὰ ἦνε ἐπαρκῶς ἠσκημένοι, ὡς καθοδηγοῦσαν ἀσφαλῶς εἰς τὸν ἁρμόζοντα τρόπον τῆς θεραπείας. «Προσκομίζουσι, λέγει ὁ Laveran[1], εἰς τὸ νοσοκομεῖον ἀσθενῆ παραληροῦντα ἢ εὑρισκόμενον ἐν κώματι· ὁ ἰατρὸς ἀγνοεῖ τὸ ἀναμνηστικὸν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς τὰ συμπτώματα ταῦτα ἐξεδηλώθησαν, ἀπορεῖ δὲ μὴ γνωρίζων ἂν πρόκειται περὶ κακοήθους παροξυσμοῦ, περὶ ἡλιάσεως, ἢ μηνιγγίτιδος ἢ ἁπλῶς περὶ ἀλκοολισμοῦ. Ἡ ἱστολογικὴ τοῦ αἵματος ἐξέτασις ἐν στιγμοῖς τισι ἐπιλύει τὸ ζήτημα, ἐὰν ἀποκαλύψῃ τοῦ αἱματοζῳαρίου τὴν ὕπαρξιν». Ἐν τούτοις μνηστέον, ὅτι αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Laveran δὲν ἀποτελοῦσι καὶ τὸ ἀπόλυτον, διότι πολλάκις συμπίπτει ἐνῷ ἡ ἔντασις τῆς λοιμώξεως εἶνε βαρυτάτη, ἐλάχιστος ἀριθμὸς ἑλοπαρασίτων ἀπαντᾷ τῷ περιφερικῷ αἵματι, εἰς οὐκ ὀλίγας δὲ περιπτώσεις κακοήθων πυρετῶν οὐ μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν παρατηρητῶν ἐνῷ σχεδὸν δὲν ἀνεῦρον ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἑλοπαράσιτα, ἐν τούτοις ἀνεῦρον κατὰ τὴν αὐτοψίαν εἰς τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα τοῦ ἐγκεφάλου ὡς καὶ ἐν τοῖς σπλάγχνοις μέγαν ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων. Ὅθεν ἡ ἀπουσία ἢ ἡ σπάνις τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι οὐδεμίαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἐν σχέσει πρὸς τὴν βαρύτητα ἢ οὐχὶ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως.

Ποσάκις ἐπὶ θετικῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις δὲν ἀπέβη ἕνεκα ποικίλων λόγων ἀρνητική; Πρὸς τὴν ἀσφαλῆ ἀνεύρεσιν τῶν ἑλοπαρασίτων συντρέχουσι διάφοροι συνθῆκαι, ὡς λ. χ. ὁ χρόνος καθ' ὃν λαμβάνεται τὸ πρὸς ἐξέτασιν αἷμα ἐκ τῆς περιφερείας, ὡς καὶ τὸ εἶδος τῆς γενομένης τὸ πρότερον θεραπείας. Ἀρνητικὴ δ' ἐξέτασις τοῦ αἵματος ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν τῶν ἑλοπαρασίτων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς πλήρης ἀπόδειξις κατὰ τῆς ἑλειογενοῦς φύσεως τῆς νόσου, τοῦτο δὲ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ μεγάλην σημασίαν, πρῶτον διότι εἰς οὐχὶ σπανίας περιπτώσεις ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἑλοπαρασίτων εἶνε δυσχερὴς ἕνεκα τῆς λίαν μικρᾶς ποσότητος αὐτῶν, ἰδίᾳ μάλιστα κατὰ τοὺς

[1] Traité du paludisme 1908 pag. 254

πρώτους παροξυσμούς, δεύτερον δὲ διότι καὶ ἐν περιπτώσει τελείας ἀπουσίας τούτων ἔχομεν ὡς παθογνωμονικὸν σημεῖον τῆς ἑλομιάνσεως ἀλάθητον τὴν ἐν τῷ αἵματι παρουσίαν τῶν κοκκίων τῆς μελαγχρωστικῆς, ὡς καὶ τὴν σχέσιν τῶν μονοπυρήνων πρὸς τὰ πολυπύρηνα λευκὰ αἱμοσφαίρια. Εἶνε δὲ γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἡ αὔξησις ἰδίᾳ τῶν μεγάλων μονοπυρήνων λευκῶν κυττάρων, περὶ ὧν ἀναφέρουσιν οἱ Kelsch, Metchnikoff, Dionisi, Bastianelli, Vencint, Stephens et Chistophers, Rogers καὶ Billet, ἀποτελεῖ παθογνωμονικὸν σύμπτωμα τῆς ἑλονοσίας, ἀπαντῶσα ἰδίᾳ κατὰ τὰ διαστήματα, ἅτινα χωρίζουσι τοὺς παροξυσμούς. Ἀλλὰ καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει πάντα τὰ περιγραφέντα διαγνωστικὰ σημεῖα δὲν ἀπαντῶσι κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος, ἤτοι ἑλοπαράσιτα, κοκκία μελαχρωστικῆς ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος, μελανινιφόρα λευκὰ αἱμοσφαίρια, ἡ αὔξησις τῶν μεγάλων λευκῶν μονοπυρήνων, ἔχομεν ὡς ἀσφαλὲς ἔτι διαγνωστικὸν σημεῖον ἐκτὸς τῶν κοκκίων, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ εἴπομεν, καὶ τὴν ὕπαρξιν ἐρυθρῶν τινων αἱμοσφαιρίων ἐπὶ τῶν ὁποίων παρατηροῦμεν μικρότατα τμήματα χρωματίνης τοῦ πυρῆνος, ὅτὲ δὲ καὶ ὀφιοειδεῖς λεπτὰς γραμμὰς πρωτοπλασματικῆς οὐσίας, κατάλοιπα δῆλον ὅτι καταστραφέντων καὶ προϋπαρξάντων ἑλοπαρασίτων. Ὡσαύτως δὲ συμβάλλει εἰς τὴν διάγνωσιν μεγάλως καὶ ἡ ἀκύρωσις τῆς στίξεως τοῦ Schüffner ἐπί τινων ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου σημείου συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῆς διαγνώσεως τῆς ἑλονοσίας, περὶ ὧν συμβουλεύεται ὁ ἀναγνώστης τὰ ἐν σελίσι 174—177 περιγραφέντα.

Ἐκτὸς τῶν μικροσκοπικῶν τούτων ἐρευνῶν δυνάμεθα οὐχ ἧττον νὰ διαγνώσωμεν τὴν ἑλονοσίαν βασιζόμενοι οὐ μόνον ἐπὶ τῆς κλινικῆς εἰκόνος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῶν θεραπευτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς κινίνης. Τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀσθενοῦς, ἡ προέλευσις αὐτοῦ, ἡ ὥρα τοῦ ἔτους, τὸ ἐπάγγελμα, ἡ τάσις εἰς αὐτόματον ἴασιν, ἡ τάσις εἰς ἐπανάληψιν τῶν πυρετικῶν περιόδων, ὁ τύπος τοῦ πυρετοῦ, ἡ ἀναιμία, ἡ ἰκτερικὴ χροιά, ἡ ἐξόγκωσις τῶν ὑποχονδρίων σπλάγχνων καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἰδιάζοντες τῇ ἑλονοσίᾳ χαρακτῆρες, δύνανται νὰ παράσχωσιν ἔστιν ὅτε πολυτίμους ἐνδείξεις πρὸς τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν. Πυρετικὸς παροξυσμὸς ἐκσημαινόμενος κατὰ τὴν ἐνδημοεπιδημικὴν περίοδον ἐπὶ ἀνθρώπου προερχομένου ἐξ ἑλειογενοῦς ἑστίας, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ δυναμένου εὐχερῶς νὰ μολυνθῇ ὑπὸ τῶν κωνώπων, ὁ παροξυσμὸς οὗτος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὀφείλεται τῇ ἑλομιάνσει. Συνή-

θως δὲ ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν προσβάλλονται οἱ τὰ ἄκρα τῶν πόλεων οἰκοῦντες, οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων, οἱ διατρίβοντες ἐν ταῖς ἐξοχαῖς, οἱ γεωργοί, οἱ καλλιεργηταί, οἱ θερισταί, καὶ ἐν γένει πάντες οἱ ἐν ὑπαίθρῳ διαιτώμενοι καὶ πλησίον στασίμων ὑδάτων διαμένοντες.

Πυρετικοὶ παροξυσμοὶ πρωτογενεῖς ἐν μέσῳ χειμῶνι ἐξελισσόμενοι, ἔστω καὶ ὑπὸ τύπον διαλείποντα σαφῆ, ἀσφαλῶς δὲν εἶνε ἑλειογενεῖς. Παρ' ἡμῖν οἱ πρωτογενεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἄρχονται ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι πρώτου δεκαημέρου τοῦ μηνὸς Δβρίου, ὅθεν οἱ ἑλειογενεῖς πυρετικοὶ παροξυσμοὶ οἱ ἀπαντῶντες κατὰ τοὺς λοιποὺς μῆνας εἶνε ὑποτροπαί. Μῆνες κατ' ἐξοχήν, καθ' οὓς αἱ πλειότεραι τῶν περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀπαντῶσιν, εἶνε ὁ Αὔγουσνος καὶ ὁ 7βριος, Ἐπὶ 43562 περιπτώσεων ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐν Ἀθήναις ὡς ἑξῆς παρετηρήσαμεν ταύτας κατὰ μῆνα :

Μῆνες	Περιπτώσεις	Ἀναλογία %
Ἰανουάριος	1706	3,91 %
Φεβρουάριος	1283	2,71 %
Μάρτιος	1711	3,92 %
Ἀπρίλιος	1777	4,07 %
Μάϊος	2271	5,21 %
Ἰούνιος	3299	7,59 %
Ἰούλιος	5311	12,19 %
Αὔγουστος	7122	16,34 %
Σεπτέμβριος	7095	16,26 %
Ὀκτώβριος	5722	13,13 %
Νοέμβριος	3850	8,99 %
Δεκέμβριος	2415	5,54 %
	43562	

Τὸ συμπέρασμα τῆς συχνότητος τῶν παροξυσμῶν κατὰ τοὺς μῆνας Αὔγουστον καὶ 7βριον ἐξάγομεν οὐ μόνον ἐκ τῆς στατιστικῆς ἡμῶν ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἔτι ἃς ἠρύσθη ὁ Σύλλογος πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων ἐκ τῶν κ.κ. ἰατρῶν πάντων τῶν δήμων τοῦ Κράτους. Καθ' ὥρας τοῦ ἔτους οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἀπαντῶσι παρ' ἡμῖν ὡς ἑξῆς :

Ἔαρ	5759	13,22 %
Θέρος	15732	33,69 %
Φθινόπωρον	16667	36,05 %
Χειμὼν	5404	12,40 %
	43562	

Τὰ παθολογικὰ προηγούμενα, ἡ ἀναιμία, ἡ ἐξ αὐτῆς ἰδιάζουσα παρὰ τοῖς ἑλονοσοῦσιν ὠχρότης τοῦ προσώπου, ἡ παρὰ τοῖς καχέκταις γεώδης ὄψις καὶ ἡ ἐξόγκωσις τοῦ σπληνός, ἀποτελοῦσι στοιχεῖα συμβάλλοντα μεγάλως πρὸς τὴν ἀληθῆ διάγνωσιν τῆς νόσου. Παρατηρητὴς ἠσκημένος δύναται νὰ θέσῃ διάγνωσιν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως οὐ μόνον ἐκ τῆς ὄψεως τοῦ ἀρρώστου, ἀλλὰ καὶ νὰ διακρίνῃ ἔτι ἐκ ταύτης καὶ μόνον τὸν ἑλονοσοῦντα ἀπὸ τοῦ φυματικοῦ. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀρκούμεθα εἰς ὅσα εἴπομεν ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ.

Ὡς πρὸς τὸν σπλῆνα, ἡ διόγκωσις τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ σημεῖον παθογνωμονικόν, οὐ μόνον τῆς ἑλομιάνσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλων παθήσεων, ἡ διαφορικὴ διάγνωσις εἶνε σαφής. Οὕτω λ. χ. ἡ διαφορικὴ διάγνωσις μεταξὺ σπληνικῆς διογκώσεως ὀφειλομένης εἰς τὴν ἑλονοσίαν καὶ διογκώσεως ὀφειλομένης εἰς ἀπόστημα ἢ κύστεις ὑδατίδας στηρίζεται ἐπὶ μὲν ἑλονοσίας εἰς τὸ λεῖον, τὸ ὁμαλὸν καὶ σφαιρικὸν τῆς διογκώσεως τοῦ σπληνός, ἐπὶ δὲ ἀποστημάτων καὶ ἀναπτύξεως ὑδατίδων κύστεων εἰς τὸ σχῆμα τοῦ σπληνός, ὅπερ εἶνε ἀνώμαλον. Ἐξετάζομεν δὲ τὰ ὅρια τοῦ σπληνὸς ἐν ὀρθίᾳ ὡς καὶ ἐν ὑπτίᾳ στάσει τοῦ ἀσθενοῦς, καὶ ἐν ὀρθίᾳ μὲν στάσει ἐνεργοῦμεν ὡς ἑξῆς, ἀφοῦ κλίνωμεν μικρόν τι τὸν κορμὸν τοῦ ἐξεταζομένου πρὸς τὰ ἐμπρός, περιβάλλομεν τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ, ὅσον τοῦτο ἐφικτόν, διὰ τῆς παλαμιαίας ἐπιφανείας ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν καὶ ψηλαφοῦντες διὰ τῶν ἀντιχείρων τὸ κάτω τμῆμα τῆς κοιλίας ἀνερχόμεθα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μέχρις οὗ συναντήσωμεν τὸ κατώτερον χεῖλος τοῦ σπληνός. Ἐν ὑπτίᾳ δὲ στάσει μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀσθενοῦς χαλάρωσιν τῶν κοιλιακῶν τοιχωμάτων φέρομεν τὴν δεξιὰν χεῖρα κάτωθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὑποχονδρίου καὶ ψηλαφῶμεν ἠρέμα καὶ βραδέως ἀνερχόμενοι πρὸς τὰ ἄνω μέχρις οὗ συναντήσωμεν τὸ κατώτερον χεῖλος τοῦ σπληνός. Τὴν ἐξέτασιν τοῦ σπληνὸς ὀρθοστατοῦντος τοῦ ἀρρώστου προτιμῶσί τινες τῶν παρατηρητῶν, ἐν οἷς ὁ Ross, Ziemann κ.λ. Οὐχ ἧττον τὴν διαγραφὴν τῶν ὁρίων τοῦ σπληνὸς δύναται νὰ προσδώσῃ ἡμῖν ἀκριβῶς καὶ ἡ διὰ τῆς ἐπικρούσεως

ἐξέτασις, ἐν περιπτώσει μάλιστα καθ' ἣν ὁ σπλὴν εἶνε ηὐξημένος τὸν ὄγκον πρὸς τὰ ἄνω χωρὶς νὰ προεκβάλῃ τῶν νόθων πλευρῶν. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ ἐξέτασις τῶν ὁρίων τοῦ σπληνὸς εἶνε ἀδύνατος εἴτε ἕνεκα πόνου ἢ κινδύνου κακώσεως τοῦ σπλάγχνου τούτου, ὁ Laveran συμβουλεύει νὰ κατακλίνωμεν τὸν ἐξετασθέντα πλαγίως ἐν μέσῃ τινὶ θέσει μεταξὺ τῆς ὑπτίας κατακλίσεως καὶ τελείως ἐπὶ τὸ δεξιὸν πλάγιον, ἐπικρούομεν δ' οὕτως ἀκολουθοῦντες γραμμὴν νοερῶς ἀγομένην ἀπὸ τῆς μεσότητος τῆς μασχάλης πρὸς τὴν προσθίαν ἀνωτέραν εἰλεακὴν ἄκανθαν. Ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης ἡ σπληνικὴ ἀμβλύτης δὲν ὑπερβαίνει τὰ 3—4 ἑκατοστόμετρα ἀπὸ τῆς 9ης μέχρι τῆς 11ης πλευρᾶς.

Ἡ ἐξόγκωσις τοῦ σπληνὸς ἀναντιρρήτως ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον διαγνωστικὸν σύμπωμα τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπόλυτον, διότι τὴν σπληνικὴν διόγκωσιν ἀπαντῶμεν, ὡς διελάβομεν, καὶ εἰς ἄλλας παθολογικὰς καταστάσεις, χαρακτηρίζει δ' αὕτη ὡς τὰ πολλὰ τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν, διότι ἐπὶ τῶν ὀξειῶν μορφῶν τῆς ἑλονοσίας σχεδὸν εἶνε ἐπουσιώδης καὶ ἐξογκοῦται εἰς πάντῃ μόνον ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις. Ἐκτὸς τῶν κλινικῶν τούτων ἐνδείξεων ὁ τύπος τῶν διαλείψεων καὶ ἡ ἐπανάληψις τῶν παροξυσμῶν ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν ἢ τρίτην ἡμέραν ἀποτελοῦσι σπουδαῖον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἑλονοσίας, ὡς καὶ ὁπόταν αἱ σειραὶ τῶν παροξυσμῶν ἀναφαίνωνται κατὰ περιόδους ἄλλοτε ἄλλας. Ἡ πρὸς τὰς ὑποτροπὰς τάσις εἶνε χαρακτηρισμὸς ἰδιάζων τοῖς ἑλειογενέσι πυρετοῖς, λέγει ὁ Laveran, ἐὰν ἄρρωστός τις ὑπέστη πρό τινος χρόνου πυρετὸν ἀσαφῶς ἐκδηλωθέντα, ἀμφιβόλου φύσεως καὶ προσβληθῇ μετά τινα χρόνον ἐκ διαλειπόντων, δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι καὶ ἡ πρώτη τοῦ πυρετοῦ προσβολὴ ἦν φύσεως ἑλώδους· ἐὰν τοὐναντίον ὑποτροπὴ δὲν ἐπέλθῃ, δέον νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι πιθανώτατα ἐπρόκειτο περὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ἐμπυρέτου γαστρισμοῦ, ἢ ἄλλης τινὸς νόσου ξένης πρὸς τὴν ἕλειον μίανσιν.

Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς κινίνης ἐπὶ τῆς πορείας τῶν παροξυσμῶν ἔχει οὐ σμικρὰν τὴν διαγνωστικὴν ἀξίαν, ἐπὶ οὐδεμιᾶς δὲ πυρετικῆς κινήσεως ξένης πρὸς τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν ἡ ἐπήρεια ταύτης εἶνε τοσοῦτον καταφανής, ὅσον ἐπὶ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἀνακόπτουσα οὐ μόνον τοὺς πυρετικοὺς παροξυσμοὺς ταύτης ἀσφαλῶς, ἀλλὰ τροποποιοῦσα καὶ καταστέλλουσα καὶ τὸ θερμομετρικὸν ἔτι ὕψος

τῶν συνεχῶν ἔτι πυρετῶν. Πυρετὸς διαλείπων μὴ κολαζόμενος ὑπὸ τῆς κινίνης παρεχομένης ἐν ἐπαρκεῖ ποσότητι καὶ καταλλήλως, δὲν εἶνε φύσεως ἑλειογενοῦς. Πυρετός, λέγει ὁ Laveran, ὅστις παρατείνεται πλέον τῶν τεσσάρων ἡμερῶν παρ᾽ ἀρρώστῳ λαβόντι 1,50 μέχρις 2 γραμμ. κινίνης δι᾽ἡμέρας, ἀποκλείεται ὡς ἑλειογενής. Τὸν κανόνα τοῦτον τροποποιοῦντες ἡμεῖς, ὡς λαμβάνοντες ὑπ᾽ὄψει τοὺς μακρᾶς διαρκείας χολώδεις συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς τοὺς διαρκοῦντας ἀπὸ 8 μέχρι 12 καὶ 15 ἡμερῶν, λέγομεν ὡς ἑξῆς, πυρετὸς συνεχὴς ἢ καὶ ὑφέσιμος μὴ κολαζόμενος ἢ μὴ τροποποιούμενος μετὰ τὴν 4ην—8ην ἡμέραν ἀπὸ τῆς χρήσεως τῆς κινίνης, ἐν ἐπαρκεῖ δὲ ποσότητι καὶ καταλλήλως λαμβανομένης, δὲν εἶνε φύσεως ἑλειογενοῦς.

Κατὰ τὰς πρωτογενεῖς λοιμώξεις συχνῶς ἀπαντᾷ ἐξάνθησις ἕρπητος ἐπιχειλίου, ἡ ἐξάνθησις δ᾽ αὕτη ἀπαντᾷ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰς ἀναμολύνσεις, ἐν τούτοις ἡ ἐξάνθησις τοῦ ἐπιχειλίου ἕρπητος δὲν ἀποτελεῖ παθογνωμονικὸν σημεῖον, διότι ἀπαντᾷ ἐξ ἴσου εἰς τὸν ἐφήμερον πυρετόν, τὴν πνευμονίαν, τὴν γρίππην, εἰς τὴν ἐγκεφαλονωτιαίαν μηνιγγίτιδα, σπανιώτερον δ᾽, ὡς παρετηρήσαμεν, καὶ κατὰ τὰς πολτώδεις ἀμυγδαλίτιδας.

ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Ἐφήμερος πυρετός. Ἡ διαφορικὴ διάγνωσις μεταξὺ ἐφημέρου πυρετοῦ καὶ πρωτογενοῦς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως εἶνε πάντη ἀνέφικτος, τοσοῦτον δὲ μᾶλλον καθ᾽ ὅτι ἐπὶ τοῦ πρωτογενοῦς παροξυσμοῦ τῆς ἑλειογενοῦς μολύνσεως ἡ ἀπουσία τῶν ἑλοπαρασίτων ἢ ἡ σπάνις αὐτῶν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα. Μεταξὺ ἐφημέρου καὶ διαλείποντος ἑλειογενοῦς παροξυσμοῦ ἐξ ὑποτροπῆς, ἡ διάγνωσις τελεῖται εὐχερῶς τῇ βοηθείᾳ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τοῦ αἵματος. Ἐν περιπτώσει καθ᾽ ἣν ἀνέφικτος εἶνε ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος, τὴν ὑπὲρ τῆς ἑλομιάνσεως διάγνωσιν θέτει ἡ ἐπανάληψις τοῦ παροξυσμοῦ.

Γαστρεντερικαὶ μολύνσεις. Παρ᾽ ἡμῖν αἱ ἐμπύρετοι γαστρεντερικαὶ μολύνσεις, αἱ αὐτομολύνσεις ἢ ἐμπύρετοι γαστρισμοί, ὡς καλεῖ ταύτας ὁ Laveran, ἀπαντῶσι συχνότατα κατὰ τὸ θέρος καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου, ἀκολουθοῦσαι τὴν πορείαν συνεχοῦς ἢ ὑφεσίμου πυρετοῦ. Κλινικῶς ἡ διαφορικὴ διάγνωσις μεταξὺ

τῶν παθολογικῶν τούτων καταστάσεων καὶ τῶν συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν εἶνε λίαν δυσχερής, ὁπόταν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ πρωτογενεῖς τῆς ἑλονοσίας μολύνσεις ἐκδηλοῦνται ὑπὸ τύπον ὑφεσίμου ἢ συνεχοῦς μετὰ γαστρικῶν συμπτωμάτων. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος δύναται νὰ θέσῃ σαφῆ τὴν διάγνωσιν, ὁπόταν τελῆται οὐχὶ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ παροξυσμοῦ ἡμέραν, ἀλλὰ συνήθως μετὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν· ἄλλως τε εἰς τὴν διάγνωσιν ἐκτὸς τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως συντρέχει ἡμᾶς τὸ σύνολον τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ἀνεπτύχθη ἡ νόσος. Συνεχεῖς πυρετοὶ ἀναπτυσσόμενοι μεταξὺ ἀνθρώπων λαιμάργων, μεταξὺ πολυφάγων, μεταξὺ πολυασχόλων καὶ νευρικῶν, μετὰ κόπους δέ, μετὰ πορείας, μετὰ ψῦξιν ἢ ἐν καιρῷ μεγάλων ἀτμοσφαιρικῶν θερμοκρασιῶν ἢ καὶ μετὰ κατάχρησιν ποτῶν, πιθανὸν εἶνε ὅτι δὲν μετέχουσι τῆς ἑλειογενοῦς φύσεως.

Μελιταῖος πυρετός. Ἡ ὕπαρξις τοῦ πυρετοῦ τούτου παρ' ἡμῖν εἰ καὶ ἀπεδείχθη, ἐντούτοις ἀδιστάκτως φρονοῦμεν ὅτι δὲν ἀπαντᾷ ὡς ἀλλαχοῦ καὶ συχνῶς, διότι ὁ πυρετὸς οὗτος εἶνε γνωστόν, ὅτι ἐκεῖ ἔνθα ἐνδημεῖ ἀπαντᾷ καὶ κατ' ἐπιδημίας, αἱ ἐπιδημίαι δ' αὗται ἀναπτύσσονται, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Ἄγγλος ναυτικὸς ἰατρὸς Huge, κατὰ τὰς ὑψηλὰς θερμοκρασίας, ἀντιθέτως δηλονότι πρὸς ὅ,τι παρατηροῦμεν ἀπὸ σειρᾶς ἐτῶν ἐν Ἀθήναις, ἔνθα αἱ πλειότεραι περιπτώσεις τῶν συνεχῶν πυρετῶν ἀπαντῶσι μετὰ τὰς βροχὰς καὶ ἀναφέρονται μᾶλλον πρὸς τοὺς τυφοειδεῖς ἢ τοὺς ἑλειογενεῖς ἢ καὶ ἄλλης φύσεως πυρετούς.

Τοὺς συνεχεῖς πυρετοὺς ἀσχέτως πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν ἀπαντῶμεν ἐν Ἑλλάδι κατὰ κανόνα κατὰ δύο χρονικὰς περιόδους, κατὰ δύο ὡρισμένας ὥρας τοῦ ἔτους, ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὸ θέρος : Καὶ τὸ μὲν ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἀθρόως, τὸ δὲ θέρος σποράδην. Ἔστιν ὅτε καὶ μάλιστα μετὰ ἔαρ πολύομβρον ἀπαντᾷ καὶ κατὰ τὸ θέρος ἐπιδημία συνεχῶν πυρετῶν, ἀλλ' οἱ συνεχεῖς οὗτοι πυρετοὶ εἰσὶ κατ' ἐξοχὴν ἑλειογενοῦς φύσεως. Οἱ τοῦ ἔαρος πρωτογενεῖς συνεχεῖς πυρετοί, ἂν δὲν ὦσι τυφοειδεῖς, βεβαίως δὲν εἶνε ἑλειογενεῖς, καὶ δὲν εἶνε τοιοῦτοι, διότι τὸ ἑλοπαράσιτον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἀναπτύσσεται. Οἱ τοῦ φθινοπώρου συνεχεῖς πυρετοί, τούτων οἱ μὲν εἰσιν ἀμιγεῖς ἑλειογενεῖς ἢ ἐπιπεπλεγμένοι, οἱ δὲ καὶ μάλιστα μετὰ βροχάς, οἱ πλείονες, ὡς τοῦτο ἀπὸ σειρᾶς ἐτῶν παρατηροῦμεν ἐν Ἀθήναις, εἰσὶ τυφοειδεῖς, οἱ δὲ λοιποὶ ἀγνώστου ἂς εἴπωμεν ἔτι φύσεως.

῾Οποία λοιπὸν ἡ φύσις τῶν συνεχῶν τούτων πυρετῶν τῶν ἀπαντώντων ἰδίᾳ μὲν κατὰ τὸ ἔαρ, σποραδικῶς κατὰ τὸ θέρος καὶ ἔστιν ὅτε ἀθρόως καὶ κατὰ φθινόπωρον, ἀφοῦ δὲν εἶνε ἑλειογενεῖς, οὐδὲ τυφοειδεῖς, ἢ ἑλειογενεῖς ἐπίμικτοι ἢ παρατυφοειδεῖς ; Εἰσὶ πυρετοὶ Μελιταῖοι, εἰσὶ πυρετοὶ κωλοβακιλλικοὶ ἢ παρατυφικοὶ ἢ ὡς ἡμεῖς καλοῦμεν αὐτούς, πυρετοὶ αὐτομιάνσεως ; Ἀλλ᾽ ὁποῖός τις εἶνε ὁ πυρετὸς τῆς αὐτομιάνσεως καὶ ὁποῖός τις ὁ Μελιταῖος ;

῾Ο πυρετὸς τῆς αὐτομιάνσεως, ὅστις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ὁ γαστρικὸς πυρετός, ὁ γαστρικισμός, ἡ καταρροϊκὴ γαστρῖτις, ὁ γαστροχολώδης, ὁ στομαχικὸς κατάρρους, ὁ γαστροϋφέσιμος τῆς Ἀλγερίας, ὁ γαστρορρευματικὸς τῆς ῾Ρώμης, ὁ γαστρικὸς φόρτος τῆς Βορείου ὡς καὶ τῆς Κεντρῴας Εὐρώπης, ἢ ὁ ὑφέσιμος κλιματικὸς πυρετός, εἶνε πυρετὸς μικρὸς διαρκῶν ἡμέρας τινάς, μίαν ἑβδομάδα, σπανίως δύο καὶ ἐξαιρετικῶς τρεῖς ἑβδομάδας, ἐνῷ ὁ Μελιταῖος πυρετὸς εἶνε πυρετὸς μακρᾶς διαρκείας, τοῦθ᾽ ὅπερ χαρακτηρίζει αὐτόν, εἶνε πυρετὸς διαρκῶν κατὰ μέσον ὅρον κατὰ τὸν Rogerl ἀπὸ 70 — 80 ἡμερῶν, εἶνε πυρετὸς ἰδιαίτατα ὑποτροπιάζων, εἶνε πυρετὸς ἔχων δηλονότι σειρὰν ἀλλεπαλλήλων πυρετικῶν προσβολῶν, ἑκάστης διαρκούσης ἀπὸ μιᾶς μέχρι δύο ἢ καὶ πλειοτέρων ἑβδομάδων καὶ παρακολουθουμένης ὑπὸ πλήρους διαλείψεως ἢ καὶ σχετικῆς ἀπυρεξίας, τοιαύτας δὲ πυρετικὰς κινήσεις μὴ δικαιολογουμένας σπανίως παρ᾽ ἡμῖν ἀπαντῶμεν. Ἄλλως τε κατὰ τὸν Μελιταῖον πυρετὸν ἡ κινίνη εἶνε ἀνενεργής, ὀφείλεται δ᾽ ὁ πυρετὸς οὗτος εἰς εἰδικὸν αἴτιον τὸν micrococcus Melilensis, ὥστε ἡ διαφορικὴ διάγνωσις εὐχερής ἐστι μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος.

Τυφοειδὴς πυρετός. ῾Ο τυφοειδὴς πυρετὸς ἕνεκα τῶν κοινῶν χαρακτήρων, οὓς ἔχει μετὰ τῶν συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, μεγάλως συγχέεται πρὸς τούτους καὶ δυσχερὴς λίαν ἀποβαίνει ἡ διάγνωσις, καθισταμένη ἔτι μᾶλλον δυσχερὴς μεταξὺ ὑφεσίμων χολωδῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ τυφοειδοῦς συνοδευομένου μετὰ χολωδῶν ἐμέτων. Εἶνε δ᾽ ὁ τυφοειδὴς πυρετὸς νόσημα τὸ ὁποῖον συχνῶς ἀπαντᾷ παρ᾽ ἡμῖν καὶ πλειστάκις κατὰ τὸ φθινόπωρον ἐπιδημίαι τυφοειδοῦς πυρετοῦ ἀκολουθοῦσι τὰς τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, καὶ τἀνάπαλιν ἐπιδημίας τυφοειδῶν πυρετῶν κατὰ τὸ ἔαρ ἰδίᾳ ἀκολουθοῦσιν ἐπιδημίαι ἑλειογενῶν πυρετῶν, κατὰ τρόπον δὲ τοιοῦτον, ὥστε νὰ συγχέωνται τὰ ὅρια τῆς ἐνάρξεως καὶ λήξεως ἑκατέρας τούτων. Αἱ ἤπιαι μάλιστα μορφαὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ συγχέονται τοσοῦτον, ὥστε μόνη ἡ μικρο-

σκοπικὴ ἐξέτασις θέτει τὴν διάγνωσιν. Ἄλλοτε ὡς πρὸς τὴν διαφορικὴν διάγνωσιν μεγάλην σημασίαν ἀπέδιδον εἰς τὴν ἀπαντῶσαν παρὰ τῷ τυφικῷ εὐαισθησίαν ἐπὶ τῇ πιέσει κατὰ τὸν δεξιὸν εἰλεακὸν βόθρον, ὡς καὶ εἰς τὸν γλουγλουκισμόν, ποσάκις ὅμως ἐπὶ συνεχῶν πυρετῶν ἑλειογενοῦς φύσεως οὐ μόνον τὰ σημεῖα ταῦτα ἀπαντῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ ἔτι διάρροια ;

Κλινικῶς αἱ φακοειδεῖς κηλῖδες ἀποτελοῦσι διαγνωστικὸν σημεῖον μεγάλης παθογνωμονικῆς ἀξίας διὰ τὸν τυφοειδῆ πυρετόν, σημεῖον οὐδέποτε ἀπαντῶν ἐπὶ συνεχῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ἱστολογικῶς δὲ ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος αἴρει πᾶσαν ἀμφιβολίαν θέτουσα τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν. Ἀλλὰ τὴν μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος κατὰ τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐνεργήσωμεν, τὴν ἀξίαν δὲ ταύτης δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ ἡ χρῆσις τῆς κινίνης, ὡς ἐπηρεαζούσης τὰ μέγιστα καὶ κολαζούσης τοὺς συνεχεῖς ἑλειογενεῖς πυρετούς. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ χρῆσις τῆς κινίνης συντρέχει μεγάλως εἰς τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν, πολυτίμους ὑπηρεσίας προσφέρουσα, καθ' ὅσον λίαν διάφορος ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ ἑκατέρου τῶν νοσημάτων τούτων.

Ὡς πρὸς τὸν ἐξανθηματικὸν τύφον ἡ διαφορικὴ διάγνωσις πρὸς τοὺς συνεχεῖς ἑλειογενεῖς στηρίζεται ἐπὶ τῆς πετεχειώδους ἐξανθήσεως.

Διαλείπων ἡπατικός. Ἐκ τῶν ἡπατικῶν νοσημάτων τὰ ἀποστήματα τοῦ ἥπατος μὲ τὸν τύπον τοῦ ἡπατικοῦ διαλείποντος ὑποδύονται τελείως τὴν εἰκόνα ἁπλοῦ διαλείποντος ἑλειογενοῦς παροξυσμοῦ, παθήσεις δὲ τοῦ ἥπατος, αἵτινες τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς, εἶνε αἱ συχνῶς παρ' ἡμῖν ἀπαντῶσαι χολολιθιάσεις, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ πυώδης χολοκυστῖτις, πυώδης ἀγγειοχολῖτις ἢ καὶ ἀγγειοχολοκυστῖτις, καταστάσεις παθολογικαὶ καθ' ἃς ἀπαντᾷ ὁ ἡπατικὸς διαλείπων πυρετὸς ἔχων τοὺς αὐτοὺς ἀπολύτως χαρακτῆρας οὓς καὶ ὁ διαλείπων ἑλειογενὴς πυρετὸς μετὰ τοῦ σταδίου τοῦ ῥίγους, τοῦ πυρετοῦ, καὶ τῶν ἱδρώτων, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς πρὸς τοῦτον τάξιν, ὡς καὶ τῆς αὐτῆς ποικιλίας τῶν ἐντάσεων. Αἱ περίοδοι τῶν διαλείψεων εἶνε σαφεῖς καὶ ὁ ἡπατικὸς διαλείπων προσλαμβάνει ἐνίοτε τὸν τύπον τοῦ ἀμφημερινοῦ ἁπλοῦ ἢ διπλοῦ ὡς καὶ τοῦ τριταίου καὶ τεταρταίου ἔτι. Ἡ διαφορικὴ διάγνωσις πλειστάκις εἶνε δυσχερὴς προκειμένου μάλιστα περὶ ἀτελῶν μορφῶν χολολιθιάσεως ἄνευ πόνων, ὡς

καὶ περὶ ἀποφράξεως μικρῶν χολαγωγῶν ἀγγείων ἄνευ ἰκτέρου. Περιπτώσεις δὲ τοιαύτας οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν μόνοι ὡς καὶ μετ' ἄλλων συναδέλφων. Κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας τὴν Λυδίαν λίθον τῆς διαγνώσεως ἀποτελεῖ μᾶλλον ἡ χρῆσις τῆς κινίνης, ἀστοχούσης πάντη κατὰ τὸν ἡπατικὸν διαλείποντα. Ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ἐν μέρει συντρέχει ἡμᾶς, καθ' ὅτι ὁ ἰατρὸς καλεῖται συνήθως ἀφοῦ ὁ ἄρρωστος ἔλαβεν ἐπανειλημμένως κινίνην. Εἰς τὰς δυσχερείας ταύτας εὑρέθημεν οὐχὶ σπανίως, ἐξήχθημεν δὲ τούτων στηριχθέντες ἐκ τοῦ ἀναμνηστικοῦ τοῦ ἀρρώστου ὡς καὶ ἐκ τῶν μικροσκοπικῶν ἐρευνῶν.

Οὐρικὸς πυρετός. Κατὰ τὰς χρονίας κυστίτιδας, ὡς γνωστόν, καὶ δὴ τῆς πρεσβυτικῆς ἡλικίας ἕνεκα τῆς ἀτελοῦς κενώσεως τῶν οὔρων καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως τούτων συχνῶς παρατηροῦμεν πυρετοὺς διαλείποντας ἐντόνους παρουσιάζοντας τοὺς κλασικοὺς χαρακτῆρας οὐ μόνον τῶν διαλειπόντων ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἀλλ' εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν κακοήθων πυρετῶν. Οὐχὶ σπανίως εὑρέθημεν πρὸ ἀσθενῶν, οἵτινες ἐθεραπεύοντο δι' ἐνέσεων κινίνης, ἕνεκα διαγνώσεως κακοήθους πυρετοῦ ἢ καὶ ἁπλοῦ διαλείποντος ἑλειογενοῦς. Πάντες οὗτοι οἱ ἄρρωστοι ἐκτὸς τῆς ὁμοιότητος τῶν χαρακτήρων οὐδὲν τὸ κοινὸν εἶχον πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, διότι ἡ φύσις τοῦ νοσήματος ὠφείλετο εἰς τὰς ἐν τῇ κύστει τελουμένας ἀποσυνθέσεις καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἀπορροφήσεις. Ἡ διαφορικὴ διάγνωσις ἐκτὸς τῆς ἱστολογικῆς ἐρεύνης τοῦ αἵματος στηρίζεται πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἄστοχον χρῆσιν τῆς κινίνης, ἐν μέρει δὲ καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν διότι αἱ χρόνιαι κυστίτιδες ἀπαντῶσι συνήθως κατὰ τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν, πολὺ σπανιώτερον συγκριτικῶς πρὸς τὰς ἄλλας ἡλικίας, προσβαλλομένην ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, ὡς ἀποκτησάντων τῶν ἀγόντων τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν σχετικήν τινα ἀνοσίαν. Ἐπομένως οἱ πυρετοὶ οἱ ἀπαντῶντες κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ὀφείλονται μᾶλλον εἰς ἄλλα αἴτια ἢ εἰς τὴν ἑλονοσίαν, συχνότερον δὲ εἰς τὴν χρονίαν κυστίτιδα καὶ τὰς νεοπλασίας.

Ἐκτὸς τοῦ οὐρικοῦ πυρετοῦ οὐχὶ σπανίως ἕνεκα κακώσεων τῆς οὐρήθρας, ἐξ ἀδεξίου καθετηριασμοῦ, κ.λ. ἀναπτύσσεται διαλείπων ἢ συνεχὴς πυρετὸς ἔχων τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας πρὸς τοὺς τῆς ἑλομιάνσεως, ἡ διάγνωσις τῶν ὁποίων στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀναμνηστικοῦ. Ποικίλας μορφὰς τοῦ οὐρικοῦ πυρετοῦ ὑποδυομένας ἁπάσας τὰς τῆς ἑλονοσίας ἐκφάνσεις παρετηρήσαμεν μετὰ τοῦ Γκίζη.

Νευρικὸς πυρετός. Ὁ νευρικὸς ἢ ὑστερικὸς πυρετὸς συχνῶς

ἀπαντῶν μεταξὺ νεαρῶν ἰδίᾳ κορασίδων ὑποδύεται οὐ μόνον πάντας τοὺς τύπους τῶν διαλειπόντων ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς χαρακτῆρας τούτων. Ὑπὸ τύπον τριταίου νευρικοῦ πυρετοῦ ἐθεραπεύσαμεν κόρην 18έτιδα ἄνευ χρήσεως τῆς κινίνης, ὡς πάσχουσαν ὑστερικὸν πυρετόν. Ὁμοίαν περίπτωσιν παρετηρήσαμεν παρά τινι κόρῃ συναδέλφου τινὸς ἐν Λεβαδείᾳ, καθ᾿ ἣν ὁ παροξυσμὸς ἤρχιζε τὴν 10ην πρωΐας διὰ ῥίγους, μεθ᾿ ὃ ἡ θερμοκρασία ἀνήρχετο τὰς πρώτας μὲν ἡμέρας μέχρι 39⁰—40⁰, βραδύτερον δὲ μέχρι 43⁰ καὶ 44⁰ καὶ ὁ παροξυσμὸς λυόμενος δι᾿ ἱδρώτων ἠκολούθει ἐπὶ 8—12 ὥρας.

Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ἡμῶν μεγάλως τὸ μὲν ἡ καθ᾿ ὅλην τὴν περίοδον τοῦ πυρετοῦ βραδύτης τοῦ σφυγμοῦ κυμαινομένου ἀπὸ 75—80 μετὰ θερμοκρασίας 43⁰, τὸ δὲ ἡ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀνὰ τὰ διάφορα μέρη τοῦ σώματος ἀντίληψις θερμοκρασίας φυσιολογικῆς, ἐνῷ διὰ τῶν διαφόρων θερμομέτρων ἡ θερμοκρασία ἐσημειοῦτο μέχρι 44⁰.

Ἡ διαφορικὴ διάγνωσις τοῦ νευρικοῦ τούτου πυρετοῦ στηρίζεται ἐκτὸς τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τοῦ αἵματος, εἰς τὴν ἀνικανότητα τῆς κινίνης ἀδυνατούσης νὰ θεραπεύσῃ τὸν πυρετὸν τοῦτον, εἰς τὴν φυσιολογικὴν διαγραφὴν τῶν ὁρίων τοῦ σπληνὸς ὡς καὶ εἰς τὴν φυσιολογικὴν ὄψιν τοῦ ἀρρώστου.

Φυματικὸς πυρετός. Μεταξὺ τῶν διαφόρων παθολογικῶν καταστάσεων ἡ φυματίωσις κατὰ τὸ προφυματιῶδες στάδιον αὐτῆς κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ σύνολον τῆς φυματιώδους ἐπεξεργασίας ἀπεικονίζεται διὰ πυρετικῆς μόνον κινήσεως τύπου ὑφεσίμου, συνηθέστερον δὲ διὰ διαλείποντος, πολλὴν διαγνωστικὴν δυσχέρειαν παρέχει μεταξὺ φυματιώσεως καὶ διαλείποντος ἢ ὑφεσίμου ἑλειογενοῦς πυρετοῦ. Ὡς διαφορικὴ διάγνωσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων παθολογικῶν καταστάσεων δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι τὰ ἑξῆς: α᾿) ἐπὶ ὀξείας καὶ ὀλιγοχρονίου ἑλειογενοῦς μολύνσεως ὁ διαλείπων πυρετὸς ἄρχεται συνήθως πρὸ μεσημβρίας, ἐνῷ ὁ τῆς χρονίας ἑλομολύνσεως μετὰ μεσημβρίαν καὶ πρὸς τὸ ἑσπέρας, ὅτε κατὰ κανόνα ἄρχεται καὶ ὁ φυματικὸς πυρετός. Ἐπὶ συνεχοῦς δὲ ἢ ὑφεσίμου πυρετοῦ τὸ ὕψιστον πυρετικὸν σημεῖον ἀπαντᾷ μετὰ μεσημβρίαν καὶ πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, αἱ δὲ ὑφέσεις παρατηροῦνται τὴν πρωΐαν. Ὁ Κανέλλης[1] μεταξὺ 350 φυματικῶν διατελούντων

[1] Ε΄. Πανελλ. Ἰατρ. Συνέδρ. 1906 σελ. 350.

κατὰ τὸ προφυματιῶδες στάδιον παρετήρησε πρὸ παντὸς ἐντοπισμοῦ φυματικῆς ἐπεξεργασίας τὸν τύπον τοῦ διαλείποντος ἐπὶ 32 περιπτώσεων. Ἡμεῖς μεταξὺ 50 περιπτώσεων παρετηρήσαμεν τὸν ἀμφημερινὸν τύπον πρὸ πάσης ἄλλης φυματικῆς ἐκδηλώσεως ἐπὶ 15 περιπτώσεων. Τὸν διαλείποντα τοῦτον τύπον ἀκολουθεῖ ἐνίοτε πλήρης ὑγίεια δυναμένη νὰ παραταθῇ ἐπὶ χρόνον μικρὸν ἢ πολύν, ὁπότε νέα ὑποτροπὴ ἀκολουθεῖ ὑποδυομένη οὕτω καὶ τὸν ἰδιάζοντα ἔτι διαγνωστικὸν χαρακτῆρα τῆς ἑλομιάνσεως, ἧς αἱ πυρετικαὶ κινήσεις συχνῶς ὑποτροπιάζουσιν. Ἡ ταχύτης τοῦ σφυγμοῦ κατὰ τὸν προφυματιώδη πυρετὸν ἀποτελεῖ μεγάλην διαγνωστικὴν ἀξίαν ὡς καὶ ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος, ἥτις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πορείας ἐν ὑπαίθρῳ γενομένης ἐν οἱαδήποτε ὥρᾳ, αὐξάνει ἐπὶ φυματικῶν κατὰ δέκατά τινα (5—7). Τὰ λοιπὰ διαγνωστικὰ μέσα, ὀφθαλμαντίδρασις, μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τοῦ αἵματος κ.λ. εἶνε ἀσταθῆ, τὸ μὲν διότι τὴν ὀφθαλμαντίδρασιν παρετηρήσαμεν καὶ εἰς ἄλλα νοσήματα, τὸ δὲ διότι τὴν μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος ἐνεργοῦμεν συνήθως ἀφοῦ ὁ ἄρρωστος ἔλαβεν ἐπανειλημμένως μεγάλας καὶ ἐπαρκεῖς ποσότητας κινίνης.

Πυήσεις διάφοροι. Πλειστάκις βαθέα ἀποστήματα κεκρυμμένα εἰς διαφόρους κοιλότητας καὶ σπλάγχνα, ἐνίοτε δὲ καὶ σκωληκοειδίτιδες ἢ καὶ ἀποστήματα τῶν πνευμόνων δύνανται νὰ ἀποπλανήσωσι τὴν διάγνωσιν. Αἱ μεθ' ἡπατικῶν ἐπιπλοκῶν σκωληκοειδίτιδες, ἰδίᾳ δὲ αἱ ὑπὸ λανθάνουσαν μορφὴν ἀναπτυσσόμεναι ἐπὶ παιδίων, εἰς ἡλικίαν δῆλον ὅτι καθ' ἣν κατ' ἐξοχὴν ἀπαντᾷ ἡ ἑλονοσία, πολλὰς δυσχερείας παρέχει, διότι καὶ ὁ σπλὴν συχνῶς διογκοῦται ἐπὶ σκωληκοειδίτιδος, ὡς παρετήρησαν οἱ Sorand καὶ Berthelin [1]; ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου τὸ ἧπαρ ἀλγοῦν ἐλαφρῶς ἐπὶ τῇ πιέσει διαγράφει τὰ φυσικὰ ὅρια, ἐλλείπει δὲ καὶ ὁ ἴκτερος [2]. Συχνῶς ὁ πόνος κατὰ τὸν δεξιὸν εἰλεακὸν βόθρον λείπει (Berthelin) εἰς τὰ μικρὰ μάλιστα παιδία, ἐκτὸς τῶν γαστρεντερικῶν ἀπαντῶσι καὶ νευρικὰ συμπτώματα συχνῶς ἀναπτυσσομένου παροδικοῦ παροξυσμοῦ [3]. Ὁ Grancher παρετήρησε καὶ ἐπιχείλιον ἕρπητα, ὁ δὲ Mac Clelland [4] ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν παρατηρητῶν ἐπὶ τοῦ γεώ-

---

1 Schœmaker in médical news Philadel 1893 vol. LXII p. 398.

2 Bernhard Sahrbunch für Kinderheilkunde. fasc. 4, 1886 καὶ Ashby, Lancet 1 Νβρ. 1889.

3 Mac Clelland, Ashby.

4 Lancet 1896 10 Ἀπριλ.

δους τῆς χροιᾶς τοῦ δέρματος. Ὅθεν ἡ ἐπιπλοκὴ τῆς σκωληκοειδίτιδος μεθ' ἡπατικῶν συμπτωμάτων ὑπὸ τύπον λανθάνοντα μετὰ τῶν τριῶν τυπικῶν σταδίων τοῦ διαλείποντος παροξυσμοῦ ὑποδύεται πάντας τοὺς χαρακτῆρας τοῦ διαλείποντος ἑλειογενοῦς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου διαγιγνώσκεται διὰ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως.

Τὰ περινεφρικὰ ἀποστήματα, λέγει ὁ Laveran, τὰ ἑδρεύοντα ὡς τὰ πολλὰ ἀριστερόθεν συγχέονται ἐνίοτε πρὸς τὴν ἑλομίανσιν· ἐν τῷ ἀριστερῷ ὑποχονδρίῳ εὕρηται ὄντως ὄγκος εὐχερῶς συγχεόμενος πρὸς τὸν ὑπερτροφηκότα σπλῆνα, δὲν ἐλλείπουσι δὲ καὶ τοῦ πυρετοῦ οἱ παροξυσμοί. Ἀλλ' ὁ ὑπὸ τοῦ περινεφρικοῦ ἀποστήματος ἀποτελούμενος ὄγκος διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ ὑπερτροφηκότος σπληνός, διότι εἶνε πολλῷ μᾶλλον εὐαίσθητος ἡ κατ' αὐτὸν πίεσις, εἶνε ἐπώδυνος οὐ μόνον ἔμπροσθεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάτω τῶν νόθων πλευρῶν, συστοίχως δὲ τῇ χώρᾳ ταύτῃ εὕρηται ἐξόγκωσις καὶ οἴδημα τοῦ δέρματος λεῖπον ἀπὸ τῆς ἑλομιάνσεως. Ὁ δὲ πυρετὸς ἔχει τὸν τύπον τοῦ ἑκτικοῦ πυρετοῦ, ἐνίοτε δ' ὁ ἄρρωστος ἔχει παροξυσμοὺς πυρετικοὺς κατ' ἀκανόνιστα ἐπερχομένους διαστήματα. Ἐν γένει ὁ πυρετὸς ὁ ἀπαντῶν κατὰ τὰ περινεφρικὰ ἀποστήματα δὲν ὑποχωρεῖ τῇ κινίνῃ.

Τὰ ἀποστήματα τοῦ πνεύμονος ἐξελίσσονται ὡς πρὸς τὰς πυρετικὰς κινήσεις ὁμοίως πρὸς τοὺς διαλείποντας ἑλειογενεῖς, ἀναμιμνησκόμεθα περιπτώσεως ἀποστήματος πνευμονικοῦ παρά τινι συμβολαιογράφῳ, τοῦ δ' ἀποστήματος ἡ ἀρχικὴ ἐκδήλωσις ἐπὶ μῆνα καὶ πλέον ἄνευ πόνου ἢ ἄλλου τινὸς σαφοῦς ἐντοπιστικοῦ σημείου ἐκτὸς πλανήτων ἠπίων νευραλγιῶν ἐξεδηλοῦτο ὑπὸ τύπον πυρετίου ἀμφημερινοῦ μετὰ καταβολῆς τῶν δυνάμεων, ἀπισχνάνσεως, ὠχρότητος καὶ γεώδους ὄψεως τοῦ προσώπου. Διάγνωσις ἑλονοσίας παρὰ τῶν θεραπευόντων αὐτὸν ἰατρῶν εἶχε τεθῇ, ἡ δὲ βάσις τῆς θεραπείας ἐστρέφετο περὶ τὴν κινίνην, ἐπεσκέφθημεν δ' αὐτὸν τὸ πρῶτον εἰς τὸ Φάληρον, ἔνθα εἶχε μεταβῇ πρὸς ἀνάρρωσιν, ὅτε ἐξετάσαντες τὸν ἀσθενῆ καὶ ἀναγνωρίσαντες σημεῖα σταθερὰ ἐκ μέρους τῶν πνευμόνων, ἐπεφυλάχθημεν ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν τεθεῖσαν ὁριστικῶς τὴν ἐπιοῦσαν διὰ τῆς ἀκτινοσκοπήσεως.

Νεοπλασίαι. Αἱ νεοπλασίαι συχνῶς παρουσιάζουσι πυρετὸν τύπου διαλείποντος οὐ μόνον κατὰ τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα περίπου τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεώς των, οὐχὶ δὲ σπανίως εἰς πλάνην ἄγουσι τὸν πρακτικὸν ἰατρόν. Ἀναμιμνησκόμεθα συναδέλφου τινός, ὅστις εἶχεν ὑποβάλλει τὸ

τέκνον αὐτοῦ εἰς ἐπανειλημμένας ἐνέσεις κινίνης κατὰ παροξυσμῶν δῆθεν κακοήθων πυρετῶν, ἐνῷ τὸ 14ετὲς παιδίον αὐτοῦ ἔφερεν ὄγκον κατὰ βάθος τοῦ δεξιοῦ εἰλεακοῦ βόθρου, ἐξ οὗ καὶ ἐτελεύτησε μετά τινας ἑβδομάδας.

Ραχιτισμός. Τὰ πρόδρομα τοῦ ραχιτισμοῦ οὐχὶ σπανίως συνοδεύονται ὑπὸ πυρετικῶν κινήσεων τύπου διαλείποντος ἄνευ σαφῶν στιγμάτων τοῦ ραχιτισμοῦ. Ἡ μόνη συμπαρομαρτοῦσα ἐκδήλωσις εἶνε ἡ τῆς δυσπεψίας, ἀτονίας, ὠχρότητος καὶ καταβολῆς τῶν δυνάμεων, συμπτωμάτων ἀπαντώντων καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαλειπόντων ἑλειογενῶν πυρετῶν, πρὸς οὓς πλειστάκις συγχέεται ὁ ραχιτισμός, ὁπόταν μάλιστα συμπέσῃ πυρετικαί τινες κινήσεις τούτου νὰ παρακολουθῶνται ὑπὸ σπασμῶν. Κατά τινας δὲ περιπτώσεις ἀτελῶν μορφῶν ραχιτισμοῦ, ὑποδυομένων διαλείποντας ἀμφημερινοὺς καὶ καθ' ἃς εἶχε προηγηθῇ ἡ χρῆσις τῆς κινίνης, ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις οὐδόλως ἐξυπηρέτησεν ἡμᾶς. Συνήθως εἰς τὸν ραχιτισμὸν αἱ πυρετικαὶ κινήσεις ἄρχονται μετὰ μεσημβρίαν, ἡ κινίνη εἶνε πάντῃ ἀνενεργής, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου τὰ στίγματα τοῦ ραχιτισμοῦ καθίστανται μᾶλλον σαφῆ, ἐκτὸς βεβαίως τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς οἱ χαρακτῆρες τοῦ ραχιτισμοῦ εἶνε ἀρχῆθεν σαφῶς ἐκδεδηλωμένοι καὶ οὐδεμία πλάνη χωρεῖ.

Λευχαιμία σπληνικὴ καὶ πρωτοπαθὴς μεγαλοσπληνία. Ἡ σπληνικὴ λευχαιμία νόσος κοινοὺς τοὺς χαρακτῆρας ἔχουσα πρὸς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν, τὸ μὲν ὡς ἐκ τῆς βαθείας ἀναιμίας, τὸ δὲ ὡς ἐκ τῆς διογκώσεως τοῦ σπληνὸς καὶ τῶν πυρετικῶν κινήσεων εὐχερῶς συγχέεται πρὸς ταύτην, ἐξ ἧς καὶ διαγιγνώσκεται διὰ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τοῦ αἵματος, ἐρειδομένης τῆς διαφορικῆς διαγνώσεως εἰς τὴν μεγάλην αὔξησιν τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων.

Ὡς πρὸς τὴν πρωτοπαθῆ μεγαλοσπληνίαν, τὰς ὑπερτροφικὰς κιρρώσεις τοῦ Hanot καὶ τὰς διογκώσεις τοῦ σπληνὸς παρὰ τοῖς παιδίοις τοῖς φέρουσι κληρονομίαν φυματιώσεως καὶ συφιλίδος, καταστάσεις δῆλον ὅτι παθολογικαί, αἵτινες δύνανται νὰ ὑποδυθῶσι τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν καὶ παραπλανήσωσι τὴν διάγνωσιν, πρῶτος ὁ Legrain δι' ἀξιολόγου ἐργασίας ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν παρατηρητῶν. Ἡ πρωτοπαθὴς μάλιστα μεγαλοσπληνία, ἥτις ἐκτὸς τῆς βαθείας ἀναιμίας καὶ τῆς διογκώσεως τοῦ σπληνὸς συνοδεύεται καὶ ὑπὸ ἐπιστάξεων, ἐνίοτε δ' ἐλαφροῦ ἰκτέρου καὶ διογκώσεως τοῦ ἥπατος, εὐχερέστατα συγχέεται πρὸς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν, ὁπόταν μάλιστα συμπέσῃ νὰ προηγηθῶσι διαλείποντές τινες.

Ἡ διαφορικὴ διάγνωσις κυρίως στηρίζεται εἰς τὴν μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος, εἰς τὴν ἀδράνειαν τῆς κινίνης, ἔτι δὲ εἰς τὸ ἀναμνηστικὸν καὶ τὴν προέλευσιν τοῦ ἀσθενοῦς.

Διαφορικὴ διάγνωσις μεταξὺ κακοήθων πυρετῶν, ἡλιάσεως, μηνιγγίτιδος καὶ οὐραιμίας.

Οὐχὶ σπανίως εὑρίσκεταί τις πρὸ διαγνωστικῶν δυσχερειῶν μεταξὺ κώματος ἐξ ἡλιάσεως καὶ κώματος ἐπὶ κακοήθους πυρετοῦ, καθ' ὅτι οἵ τε κακοήθεις πυρετοὶ καὶ αἱ ἡλιάσεις κοινοὺς ἔχουσι τοὺς ἐξέχοντας χαρακτῆρας, ὡς κῶμα, σπασμούς, ὑπερθερμασίαν καὶ παραλήρημα, καὶ ὅταν, ὡς λέγει ὁ Laveran, παρά τινι ἀρρώστῳ ἐκ σαφοῦς διαλείποντος προσβεβλημένῳ ἐπέρχωνται κατὰ τὴν διαδρομὴν πυρετικοῦ τινος παροξυσμοῦ παραλήρημα ἢ συμπτώματα παγετώδη, ἢ ὅταν ὁ ἄρρωστος εἰς κῶμα ἐμπέσῃ βαθύ, εὐχερῶς τότε διαγιγνώσκεται ὁ κωματώδης, παγετώδης ἢ παρακοπτικὸς κακοήθης παροξυσμός. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἔχει πάντοτε οὕτω· τὸ πλεῖστον τῶν ἐκ κακοήθων παροξυσμῶν προσβεβλημένων ἀρρώστων εὕρηται ἐν βαρυτάτῃ καταστάσει,ὅταν ὁ ἰατρὸς προσέρχηται, δὲν συλλέγει δὲ ἢ ἀορίστους καὶ ἀβασίμους ὡς τὰ πολλὰ πληροφορίας ἐπὶ τοῦ παθολογικοῦ τοῦ ἀρρώστου ἀναμνηστικοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς νόσου.

Τῶν κακοήθων πυρετῶν οἱ μόνοι οἵτινες δύνανται νὰ συγχυσθῶσι πρὸς τὴν ἡλίασιν εἶνε ὁ κωματώδης καὶ ὁ καυσώδης ἢ ὑπερπυρετικός, ποσάκις ὅμως καὶ αἱ δύο αὗται παθολογικαὶ καταστάσεις, ἥ τε ἡλίασις καὶ ὁ κωματώδης ἢ ὑπερπυρετικὸς,δὲν συνδυάζονται καὶ δὴ παρὰ τοῖς θερισταῖς καὶ τοῖς συγκομίζουσιν ἐν πλήρει ἡλίῳ μεσοῦντος θέρους τὰ προϊόντα αὐτῶν;

Βεβαίως ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις εὐχερῶς καὶ ταχύτατα θέτει τὴν διάγνωσιν, ἀλλ' αὕτη εἶνε καὶ πάντοτ' ἐφικτή; Τὴν διαφορικὴν διάγνωσιν στηρίζομεν ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ἐπὶ τῆς καταστάσεως τοῦ σπληνός, ἡ διόγκωσις τοῦ ὁποίου συνηγορεῖ πρὸς διάγνωσιν ἑλομιάνσεως. Ἄλλως τε δὲ δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ ἡλίασις ἀπαντᾷ ἀδιακρίτως ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου καὶ ἐν πλήρει ἔτι ὑγιείᾳ,ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ σπλὴν διαγράφει τὰ φυσικὰ αὐτοῦ ὅρια. Ἐνίοτε πρὸς τὴν διάγνωσιν συντρέχει καὶ τὸ πυρετικὸν ὕψος, καθ' ὅτι παρὰ μὲν τῇ ἡλιάσει συνήθως ἡ θερμοκρασία κυμαίνεται μεταξὺ 40° καὶ 42°, ἐνίοτε δὲ καὶ 43°, ἐνῷ παρὰ τῷ κωματώδει μεταξὺ 39°5 καὶ 40°,

παρὰ τῷ ἀποπληκτικῷ κωματώδει μεταξὺ 38°5—39°, παρὰ δὲ τῷ κακοήθει καυσώδει ἢ ὑπερπυρετικῷ μέχρι 41°5. Ὅθεν θερμοκρασία ὑπερβαίνουσα τὰς 41° δέον νὰ ἐπισπᾷ τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ ἐπὶ τὴν ἡλίασιν. Ἐν τούτοις ἡ χρῆσις τῆς κινίνης καὶ ἐπὶ ἡλιάσεως ἔτι δὲν ζημιοῖ ποσῶς τὸν ἄρρωστον, τὸ εὐνοϊκὸν δὲ τοῦτο ἀποτέλεσμα πλειστάκις ἤγαγεν εἰς πλάνας διαγνωστικάς.

Ἡ ὀξεῖα μηνιγγῖτις ὡς καὶ ἡ φυματιώδης δύνανται ἐνίοτε νὰ ὑποδυθῶσι τὸν κακοήθη κωματώδη, ὡς καὶ ἡ οὐραιμία, ἡ ἱστολογικὴ ὅμως ἐξέτασις τοῦ αἵματος καὶ λοιπὰ σαφῆ κλινικὰ σημεῖα θέτουσι τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων νοσημάτων.

ΠΡΟΓΝΩΣΙΣ

Ἡ πρόγνωσις τῆς ἑλονοσίας ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων συνθηκῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν μοφήν, πρὸς τὸν τύπον, πρὸς τὴν διάρκειαν, πρὸς τὴν ἔντασιν ταύτης, πρὸς τὴν ὀργανικὴν ἀντίστασιν τοῦ ἀτόμου, πρὸς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ, πρὸς τὴν προτέραν του κατάστασιν, πρὸς τὰς διαθέσεις, πρὸς τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ πρὸς τὸ περιβάλλον.

Ἐπὶ τῶν διαλειπόντων ἡ πρόγνωσις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἶνε καλή, ἐπιβαρύνεται δ' αὕτη ὁπόταν ἡ μόλυνσις ἢ ὁ ἐπιδημικὸς χαρακτὴρ εἶνε ἔντονος, ἐπιβαρύνεται δ' ἔτι κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ προκειμένου περὶ πασχόντων, ὧν ἡ ὀργανικὴ ἀντίστασις ἕνεκα ποικίλων λόγων εἶνε ἠλαττωμένη, ὡς καὶ ἕνεκα πλημμελοῦς λειτουργίας συστήματός τινος.

Ἡ πρόγνωσις εἶνε ὡσαύτως βαρυτέρα προκειμένου περὶ παιδίων καὶ γερόντων ἐξησθενησμένων ἐκ προηγουμένων νόσων, ὡς καὶ ὅτε παρεμπίπτουσι ποικίλαι νόσοι μολυσματικαὶ ὡς λ.χ. πνευμονία, δυσεντερία κ.λ. Ὅθεν ποικίλλει ἡ ἐξέλιξις τῆς νόσου κατ' ἄτομα, ὡς καὶ ἀσχέτως πάντῃ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἑλοπαρασίτου τοῦ προκαλέσαντος τὴν λοίμωξιν. Συνήθως ἡ λοίμωξις εἶνε ἐντονωτέρα καὶ ἡ πρόγνωσις βαρεῖα, ὁπόταν ἡ μόλυνσις ὀφείληται εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ θεροφθινοπωρινοῦ, τοῦ κακοήθους δῆλον ὅτι τριταίου, ἐν τούτοις ὁπόταν συντρέχωσιν αἱ ἀνωτέρω συνθῆκαι, δύναται ἡ πρόγνωσις νὰ ἀποβῇ βαρυτέρα καὶ ἡ περίπτωσις νὰ ἀπολήξῃ κακῶς καὶ ἐὰν ἡ λοίμωξις

ὀφείληται εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ καλοήθους τριταίου. Αἱ πλημμελεῖς ὀργανικαὶ καταστάσεις, αἱ διαθεσικαὶ νόσοι ὡς λ.χ. σύφιλις, ἀλκοολισμὸς κ.λ. ἐπιβαρύνουσι τὴν πρόγνωσιν καὶ οὐχὶ σπανίως καθίστανται ἀφορμὴ εἰς ἐξέλιξιν οὐχὶ βεβαίως αὐτουσίων κακοήθων πυρετῶν, ἀλλ' εἰς τὴν παραγωγὴν κακοήθων συμπτωμάτων.

Ὡς πρὸς τοὺς κακοήθεις πυρετοὺς ἡ πρόγνωσις εἶνε βαρυτέρα σχετιζομένη μεγάλως οὐ μόνον πρὸς τὸ ἐπαρκὲς ἢ μὴ τῶν λειτουργιῶν τῶν διαφόρων τοῦ ὀργανισμοῦ συστημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὥραν τοῦ ἔτους. Παρ' ἡμῖν οἱ κακοήθεις εἶνε ἐντονώτεροι κατὰ τὰς μεγάλας θερμοκρασίας τοῦ θέρους, συχνότερον δὲ κατὰ τὰς τοιαύτας τοῦ φθινοπώρου. Κατὰ τὰς ἡμετέρας στατιστικὰς τῆς τελευταίας τριακονταετίας [1] μεταξὺ 1019 ἀποβιωσάντων ἐκ κακοήθων πυρετῶν, οἱ πλείονες ἀπεβίωσαν κατὰ μῆνα Αὔγουστον, καὶ κατὰ μὲν τὸ θέρος παρετηρήθησαν 540 περιπτώσεις, αἱ δὲ λοιπαὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἄλλας ὥρας τοῦ ἔτους. Ποικίλλει δ' ἡ πρόγνωσις τῶν κακοήθων πυρετῶν ὡς ἐξαρτωμένη μεγάλως ἐκ τοῦ χρόνου τῆς θεραπευτικῆς ἐπεμβάσεως, ὅσῳ ταχυτέρα καὶ δραστηριωτέρα ἡ ἐπέμβασις, τοσούτῳ βεβαιωτέρα ἡ διάσωσις τοῦ ἀσθενοῦς καὶ μικροτέρα ἡ θνησιμότης.

Ἡ ἐν Ἑλλάδι θνησιμότης τῶν κακοήθων πυρετῶν κατὰ μὲν τὸν Παμπούκην κυμαίνεται μεταξὺ 24,4 μέχρις 25,4 %, κατὰ δὲ τὰς στατιστικὰς σημειώσεις τοῦ Τυπάλδου [2] τὰς ἀφορώσας τὸν Στρατόν, ἔνθα ἡ θεραπευτικὴ ἐπέμβασις εἶνε ἄμεσος καὶ ταχεῖα, ἡ θνησιμότης ἀνέρχεται εἰς 26,66 %. Ἐν τούτοις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἕνεκα τῆς μεγάλης διαδόσεως τῆς κινίνης καὶ τῆς εὐρείας χρήσεως ταύτης εἰς ἐνέσεις ἰδίᾳ, ἡ πρόγνωσις τῶν κακοήθων πυρετῶν εἶνε ἧττον βαρεῖα. Οὕτω λ. χ. ἐπὶ 546 κακοήθων πυρετῶν κατὰ τὸ ἔτος 1907 ἀπεβίωσαν, ὡς πληροφοροῦσιν οἱ ἰατροὶ τῶν Ἐπαρχιῶν πρὸς τὸν Σύλλογον πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων, 87 νοσήσαντες, ἤτοι θνησιμότης 15,95 %.

Ἡ πρόγνωσις εἶνε πάντοτε βαρεῖα, ὁπόταν οἱ ἄρρωστοι ἐγκαταλιμπάνωνται ἄνευ θεραπείας τινὸς ἢ κακῶς θεραπεύωνται, τοῦτο δ' ὑπῆρξε καὶ ἡ κυρία αἰτία τῆς μεγίστης ἐν Ἑλλάδι θνησιμότητος ἐξ ἑλειογενῶν

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστ. ἑλ. νόσων. Ἔτος Α'. καὶ Β'. τόμ. Α' σελ. 152.

[2] Πεπραγμ. Συλλόγου πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλ. ν. Ἔτος Α' καὶ Β' τόμ. Α' σελ. 389.

πυρετῶν κατὰ τὸ ἔτος 1905, καθ' ὃ ἀπεβίωσαν κατὰ τὰς ἡμετέρας στατιστικὰς σημειώσεις 6162! ἑλονοσοῦντες [1].

ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Ἡ θεραπεία κατὰ τοὺς Ἱπποκρατικοὺς καὶ μεταγενεστέρους χρόνους.

Πρὸ τῆς μεγάλης ἀνακαλύψεως τῆς κινίνης ἡ θεραπεία τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐγένετο διὰ παντοίων μέσων, οὕτω κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἡ θεραπεία ἐγένετο διὰ λίθου ἀχάτου [2]. Βραδύτερον ὁ Πρόδικος [3] ὡς μέσον θεραπευτικὸν συνιστᾷ ἐπὶ τῶν πυρετιώντων περιπάτους ἐπιπόνους καὶ κοπιώδη γυμνάσια. Κατὰ τοὺς Ἱπποκρατικοὺς χρόνους ἡ θεραπεία στηριζομένη εἰς σύστημα θεωρητικὸν καὶ οὐχὶ εἰς ἐμπειρισμὸν μετεχειρίζοντο διάφορα φάρμακα, ἀποβλέποντα ἰδίᾳ εἰς τὴν κρᾶσιν τοῦ πάσχοντος, διότι ἡ χολὴ καὶ τὸ φλέγμα ἀπετέλουν τὴν κυρίαν αἰτίαν τῶν πυρετῶν καὶ τῆς καχεξίας. Μετεχειρίζοντο λοιπὸν ὡς κύρια θεραπευτικὰ μέσα πρῶτον τὰ ἐμετικὰ καὶ τὰ καθαρτικά, καὶ ὡς ἐμετικὰ μὲν μετεχειρίζοντο τὸν λευκὸν ἐλλέβορον, τὸ φάκιον ὕδωρ ἢ καὶ διάφορα ἄλλα ῥοφήματα ἀπὸ σκορόδου μετὰ μέλιτος ἢ φακίου ὕδατος μεμιγμένου μετὰ μέλιτος καὶ ὄξους· ὡς καθαρτικὸν δὲ συνηθέστατον τὸν κνέωρον, τὸν ὀπὸν τοῦ ἱππόφεω ἢ τὸν κνίδιον κόκκον. Ὡς δευτερεύοντα θεραπευτικὰ μέσα πρὸς τὴν ἄνω κάθαρσιν καὶ τὴν κατωτερὴν μετεχειρίζοντο τὴν θερμολουσίαν, τὰ διουρητικά, ὡς καὶ τὰ ἐφιδρωτικά, δίαιταν δὲ συνεβούλευον ἐν γένει λεπτὴν ἢ μαλακτικήν, μεταξὺ τῆς ὁποίας ὡς ῥόφημα ἐλαφρὸν συνιστᾶτο ὁ ἀπὸ τρυφερῶν καὶ παχυλῶν σκυλάκων ζωμός.

Κατὰ τοῦ τεταρταίου ἐπειδὴ συνήθως ἡ ἀνωτέρα θεραπευτικὴ ἀπετύγχανε, μετεχειρίζοντο καὶ μῖγμα «καρποῦ τοῦ ὑοσκυάμου ὅσον κέγχρου καὶ μανδραγόρου ἴσον ἐν οἴνῳ ἀκράτῳ πιεῖν». Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω θεραπευτικῶν μέσων συνίστων συχνῶς καὶ τὰς ἀφαιμάξεις οὐ μό-

---

[1] Πεπραγμ. Συλλόγου ἔτος Α'. σελ 184—191.

[2] Ὀρφέως Λιθικὰ στιχ. 627.

[3] Ἱπποκρ. Ἔκδοσις Kühn Τόμ. III σελ. 599.

νον κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀπὸ τούτων ἐπιπλοκάς. Ὁ Ἱπποκράτης εἰς περίπτωσιν περισπληνίτιδος ἐφλεβοτόμησε τὸν ἀσθενῆ του[1], εἰς δὲ τὸ περὶ Παθῶν βιβλίον μεταξὺ τῶν διαφόρων μέσων, ἅτινα πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν συνιστᾷ, ποιεῖται λόγον καὶ περὶ τῶν συχνῶν ἀφαιμάξεων, ἐπιλέγων ὡς ἑξῆς : «καὶ τὴν φλέβα τὴν σπληνῖτιν ἀφιέναι πυκνά». Σπληνίτιδα δὲ φλέβα ἐκάλουν τὴν ἀριστερὰν μεσοκεφαλικὴν ἢ μεσοβασιλικήν.

Κατὰ τῶν σπληνικῶν διογκώσεων ἐκτὸς τῆς διαιτητικῆς ἀγωγῆς συνίστα ὁ Ἱπποκράτης θερμῶς τὴν γυμναστικήν, τοὺς περιπάτους, καὶ τὴν κίνησιν ἐν ἐλευθέρῳ ἀέρι. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ᾽ ἣν ἀπετύγχανον συνίστα τὰς τοπικὰς καυτηριάσεις· κατὰ δὲ τῆς ὑδραιμίας τὸ ὄνειον γάλα.

Πετρωνᾶς ὁ Αἰγινήτης ἀποδίδων μεγίστην σημασίαν εἰς τὰς ἐφιδρώσεις, περιεκάλυπτε τοὺς πυρεταίνοντας ἐπιμελῶς καὶ θερμῶς πρὸς παραγωγὴν πλείονος θερμότητος καὶ δίψης, ἅμα δὲ τῇ ἀποκλίσει τοῦ πυρετοῦ ἐχορήγει ὕδωρ ψυχρὸν ὅσον ἤθελεν ὁ πάσχων μέχρις ἐνάρξεως τῶν ἱδρώτων.

Ὁ Κλεόφαντος (κατὰ τὴν Β΄. π. χ. ἑκατονταετηρίδα) ἐπέχεε τῇ κεφαλῇ τῶν ἐκ τριταίου καὶ τεταρταίου πυρεταινόντων ἄφθονον θερμὸν ὕδωρ, παρέχων ἀντὶ ἐμετικοῦ οἶνον.

Βραδύτερον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀρειβασίου (360 μ. Χρ.) ὡς ἓν τῶν ἰσχυροτέρων θεραπευτικῶν μέσων κατὰ τῶν συνεχῶν πυρετῶν ἐθεωρεῖτο ἡ μέχρι λιποθυμίας φλεβοτομία, κατὰ δὲ τὸν 11ον μ. Χ. αἰῶνα Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς ἐθεώρει ὡς ἀξιόλογον φάρμακον κατὰ τῶν ἡμιτριταίων τὸν ἀδάμαντα, «ὅστις ἐξαρτώμενος σβέννυσι τούτους».

Εἰς τὴν θεραπευτικὴν ἀγωγὴν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων μέγα μέρος διεδραμάτιζον οὐ μόνον κατὰ τοὺς παναρχαίους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ τοὺς μέχρις ἡμῶν χρόνους αἱ ἐπῳδοί, οἱ ἐξορκισμοί, αἱ μαγεῖαι, αἱ μαγγανεῖαι, ἡ Σολωμονική, καὶ λέξεις καὶ στοιχεῖα Καββαλιστικά. Ταῦτα πάντα καὶ μέχρις ἡμῶν διατηρούμενα ἔτι μαρτυροῦσι τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰ παντὸς χρονίου νοσήματος. Ἐκτὸς τῶν μαγγανειῶν οἱ Ἄραβες ἔτυπτον τὴν σπληνικὴν χώραν μετὰ τεμαχίου σιδηροῦ, οἱ δὲ Πέρσαι μετὰ ξίφους, ἐνῷ ταὐτοχρόνως ἀνεγίνωσκον περικοπὰς τοῦ Κορανίου. Ἐπὶ τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων οἱ ἰατροὶ μετεῖχον πολλῶν δημωδῶν προλήψεων, τὴν

---

[1] Ἱπποκρ. ἕβδομον περὶ ἐπιδημιῶν Τόμ. 5 σελ 464

συνηθεστάτην δὲ κατὰ τοὺς τότε χρόνους φλεβοτομίαν συνέδεον πρὸς τὰς φάσεις τῆς σελήνης. Ἐν τούτοις πλὴν τῶν μαγγανειῶν καὶ λοιπῶν ἄλλων μέσων μετεχειρίζοντο πρὸς τῇ ἀφαιμάξει καὶ διάφορα θεραπευτικὰ μέσα, τὸ δὲ περιώνυμον ἰατροσόφιον τοῦ Σταφίδα (1384) περιέχει καὶ συνταγὰς ἔτι περὶ τοῦ «τ ρ ι τ α ί ο υ ρ ί γ ο υ ς», ὡς ἐκάλει τὸν τριταῖον παροξυσμόν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἴσχυον παρ᾽ ἡμῖν μεγάλως οἱ ἐξορκισμοί, αἱ νηστεῖαι, αἱ κατὰ τὸ δέρμα περιχαρακώσεις τῶν ὁρίων τοῦ σπληνός, τὸ καὶ σήμερον ἔτι ἰσχῦον παρὰ τῷ κοινῷ καὶ καλούμενον σ τ α ύ ρ ω μ α, ὡς καὶ τὸ δ έ σ ι μ ο ν τῆς νόσου δι᾽ ὠχρᾶς μετάξης κατὰ τὴν ἔκφυσιν τῆς πρώτης δακτυλικῆς φάλαγγος τοῦ δείκτου ἢ κατὰ τὴν βάσιν στήλης τινός. Οὕτως ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ ἐξασκῶν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ζῶν ὡς ἀσκητής, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς Ἱστορίας[1], «ἔστησε μία κολώνα καὶ ᾽στὰ θεμέλια ἔδεσε ὅλαις τῆς ἀρρώστιαις μὲ μετάξια λογ͂ιὸ λογ͂ιὸ χρώματα, τὴ θέρμη μὲ μετάξι κίτρινο». Οἱ Τοῦρκοι ὡς καὶ οἱ Χριστιανοὶ οἱ ἀνὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον οἰκοῦντες καὶ σήμερον ἔτι, ὡς ἀναφέρει ὁ Λαναρᾶς[2], προσδένουσι περὶ τὸν καρπὸν τῆς μιᾶς ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν λευκόν τι ράμμα διὰ τὴν θεραπείαν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν. Ἐπικαλοῦνται δ᾽ οἱ Τοῦρκοι τὴν βοήθειαν τοῦ ἁγίου περιδένοντες τὰς κιγκλίδας ἢ τὸν φράκτην ἢ τοὺς κλῶνας δένδρων ἢ θάμνων, οἵτινες εὕρηνται ἐντὸς ἢ περὶ τὸν περίβολον τῶν μνημείων ἁγίων ἢ τόπων ἱερῶν διὰ τεμαχίων ὑφασμάτων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Δυτικοὶ λαοὶ οἱ θεωροῦντες τὸν ἅγιον Ἰάκωβον ὡς τὸν κατ᾽ ἐξοχὴν προστάτην κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν πολλὰς ὁμοίως προλήψεις ἔχουσιν.

Τῶν παλαιτάτων θεραπευτικῶν θεωριῶν λείψανα ἀπαντῶσι καὶ σήμερον ἔτι παρ᾽ ἡμῖν. Ἐν Ἀκαρνανίᾳ λ. χ. συχνῶς ἀφαιμάσσουσι τοὺς ἑλονοσοῦντας εἴτε διὰ σικυῶν εἴτε διὰ φλεβοτομίας[3], μέχρι σήμερον δ᾽ ἔτι ἰσχύουσιν ἁπανταχοῦ τῶν μικρῶν χωρίων τῆς Ἑλλάδος οἱ ἐξορκισμοὶ πρὸς θεραπείαν τῶν διογκώσεων τοῦ σπληνός. Τὰς θεωρίας τοῦ Κλεοφάντου, τῶν θερμῶν δῆλον ὅτι ἐπιχύσεων ἐν τῇ κεφαλῇ κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν τριταίων καὶ τεταρταίων παροξυσμῶν, πολ-

---

[1] Δ. Καμπούρογλου Ἱστορία Ἀθηνῶν σελ. 221.

[2] Γαληνὸς 1881 σελ. 281.

[3] Γαληνὸς ἀρ. 44 ἔτ. 1895 σελ. 653

λαχοῦ τῶν χωρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ σήμερον ἔτι ἀκολουθεῖ ἡ δημώδης Ἰατρική, ἀντὶ δὲ τοῦ θερμοῦ ὕδατος διανοίγουσιν ἢ συνθλίβουσι μεταξὺ δύο λίθων ὀρνίθια, τὰ ὁποῖα θερμότατα ὡς εἶνε, ἐπιθέτουσι τῇ φλογιζομένῃ κεφαλῇ. Ἀλλαχοῦ δὲ ἀντὶ τῶν θερμῶν ἐπιχύσεων μεταχειρίζονται τὰ ψυχρὰ ἐπιθέματα, ἅτινα ὑποκαθιστῶσιν ἐπιθέτοντες τῇ κεφαλῇ βατράχους μεγάλους. Συλλήβδην λοιπὸν ἁπασῶν τῶν κυριωτέρων θεραπειῶν τῶν ἰσχυσασῶν καθ' ὅλας τὰς χρονικὰς περιόδους καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἀπαντῶσιν ἔτι παρ' ἡμῖν λείψανα ὧν χάριν συντομίας ἐλάχιστα ἐθίξαμεν.

Πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς κινίνης ἡ ἀνθρωπότης ὑπερβαλλόντως λυμαινομένη ἐκ τῆς ἑλονοσίας κατέφευγεν εἰς διάφορα μέσα, ἤδη ὅμως προϊόντος τοῦ χρόνου αἱ δημώδεις θεραπεῖαι ἐκτοπίζονται, ὑποχωροῦσαι πρὸ τῆς μεγάλης ἀνακαλύψεως τοῦ τόσον εὐεργετικοῦ φαρμάκου τοῦ περιστείλαντος τὰς πρότερον τελουμένας ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας μεγάλας καταστροφὰς τῇ ἀνθρωπότητι.

Ἡ κινίνη. Γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ ἐμάστιζον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τῶν παλαιτάτων χρόνων, ἐπιδημίαι δὲ ἐκτεταμέναι καὶ ἔντονοι ἐθανάτουν τὰ πλήθη ἀνὰ ἑκατοντάδας χιλιάδων, ὡς σήμερον ἐν Ἀφρικῇ ἡ νόσος τοῦ ὕπνου ἢ Ἀφρικανικὴ ληθαργία. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ μόνῃ, ὡς ἀναφέρει ὁ Levy, ἀπέθνῃσκον ἐτησίως ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν 60000 ἄνθρωποι, ἐν δὲ ταῖς Τροπικαῖς χώραις ἐπὶ τῆς γενικῆς θνησιμότητος 40,20 % ἀπέθνῃσκον ἐξ ἑλονοσίας (Morehead) Ἐκτὸς τῶν θερμῶν χωρῶν ἐπιδημίαι μεγάλαι ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐδῄουν συχνῶς καὶ τὴν Εὐρώπην, τοιαύτας δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἀναφέρει ὁ Hirch ὡς ἀναπτυχθείσας κατὰ τὰ ἔτη 1700—1710, 1714, 1750, 1770—1775, 1779—1781, 1808—1811, 1824—1836, 1844—1849 καὶ 1851—1855. Παρ' ἡμῖν δ' ἐπιδημίαι μέγισται ἀναφέρονται αἱ τῶν ἐτῶν 1835, 1838, 1849, 1856, 1859, 1860, 1861, 1886 καὶ 1905.

Κατὰ τοῦ τρομεροῦ τούτου νέου Μινωταύρου, ὑπὸ τὸ πέλμα τῶν ποδῶν τοῦ ὁποίου ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης ἐσφάδαζε, δισεκατομμύρια δὲ ἀνθρώπων ἐθανατώθησαν, χεῖρα ἐκδικητοῦ, χεῖρα Ἡράκλειον ὕψωσεν οὐχὶ ἡ αἰθέριος διάνοια τῶν ὑπὸ τὴν λαμπηδόνα τῆς φιλοσοφικῆς λυχνίας καταυγαζομένων σοφῶν μας, ἀλλὰ ἡ εἱμαρμένη, ἡ ὁποία τὴν ζφοπάροχον ταύτην ἀνακάλυψιν ἐπεφύλαξεν ὡς εἰρωνείαν τῆς τύχης εἰς τοὺς ἀγρίους, εἰς τοὺς μαύρους, εἰς τοὺς σκλάβους αὐτοὺς

τῶν λευκῶν! Ποσάκις τῇ ἀληθείᾳ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι, βαθυνούσταται καὶ θαυμασταὶ θεωρίαι, παρ' ὅλον τὸ κατὰ συνθήκην ἐπιστημονικὸν σφρῖγος, δὲν εἶνε πεπλανημέναι, δὲν καταδείκνυνται ὡς ἐπὶ ἄμμου ἱδρυμέναι, ὡς ἀνεμώλιοι! Ἐξ ἀντιθέτου δὲ ποσάκις ἡ Ἐπιστήμη ἔκπληκτος δὲν ἔλαβε σοφὰ διδάγματα παρὰ τῆς τύχης, φθεγξαμένης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας διὰ μέσου ἀπευδεύτων, ἀπολιτίστων ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀγρίων ἀνθρώπων!

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς κινίνης, φαρμάκου κυριαρχοῦντος σήμερον ἐν τῇ θεραπευτικῇ, ἐγένετο πρὸ 270 ἐτῶν ὑπὸ τὰς ἑξῆς συνθήκας:

Ἡ κόμησα d'El Cinchon, σύζυγος τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Περουίας, πάσχουσα δεινῶς ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἐθεραπεύθη τῷ 1638 ὑπὸ εἰρηνοδίκου τινὸς τῆς ἐπαρχίας Loxa, συμβουλεύσαντος αὐτῇ τὴν χρῆσιν κόνεώς τινος. Ἡ κόνις αὕτη προήρχετο ἐκ λειοτριβημένου φλοιοῦ τῆς κίνας, καί, ὡς ἀναφέρει ὁ Joseph de Jussieu (1735), ταύτης ἐγένετο χρῆσις κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν χωρικῶν τοῦ χωρίου Malacotos. Ὁ ἰατρὸς τῆς κομήσσης Ἰωάν. Δελβέγος, κατανοήσας τὰς ἀντιπυρετικὰς ἰδιότητας τοῦ φλοιοῦ τῆς κίνας, ἀπέστειλε ποσότητά τινα τούτου εἰς Ἱσπανίαν· τῷ δὲ 1640 ἡ κόμησσα d'El Cinchon ἐλθοῦσα εἰς Εὐρώπην, ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς ποσότητά τινα ἐκ τῆς κόνεως ταύτης, ἣν διένειμεν εἰς πάσχοντας, ἐξ οὗ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα κόνις τῆς Κομήσσης. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐφέρετο μέχρι τοῦ 1649, ὁπότε οἱ Ἰησουῖται τῆς Ῥώμης, καθαρίσαντες μεγάλην ποσότητα ἐκ ταύτης, συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς, ἐμπεπιστευμένης πρότερον εἰς χεῖρας ὀλίγων καὶ μὴ ἰατρῶν, ἐξ οὗ καὶ ἐπωνομάσθη κόνις τῶν πατέρων ἢ κόνις τῶν Ἰησουιτῶν. Τῷ 1660 ἡ κόνις αὕτη ἐν Ἀγγλίᾳ εἶχε πολλὴν τὴν ὑπόληψιν ὡς φάρμακον, ἀλλ' ἕνεκα ἀποτυχιῶν τινων καὶ διὰ τὸ βαρύτιμον ἀφ' ἑτέρου, οὐδεὶς πλέον μετεχειρίζετο ταύτην. Ἡ λίτρα ἐτιμᾶτο 10 ταλλήρων! Ἐκ τῆς ἀφανείας ἀνεσύρθη τὸ ἔτος 1679, ὁπότε ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου XIV ὡς σωσίβιον φάρμακον καὶ ἐδόθη εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἴασις αὐτοῦ τούτου τοῦ Βασιλέως, κατατρυχομένου ἐξ ἐπιμόνων διαλειπόντων πυρετῶν, ἡ ἐπιτευχθεῖσα ὑπὸ Ἄγγλου τινὸς ἐμπειρικοῦ ὀνόματι Talbot. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβῖκος ἐθεραπεύθη δι' οἰνώδους βάμματος κίνας, ἐξηγόρασε δὲ τὸ μυστικὸν τῆς σκευασίας τοῦ φαρμάκου παρὰ τοῦ ἐμπειρικοῦ τούτου ἀντὶ 48 χιλ. λιρῶν καὶ ἰσοβίου συντάξεως 2 χιλ. λιρῶν ἐτησίως!

῾Ως πᾶσαι αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις, οὕτω καὶ ἡ προκειμένη σφοδρὸν ὑπέστη πόλεμον ἐκ μέρους ἰατρῶν ἐπιφανῶν, ὡς τοῦ *Baglivi*, τοῦ *Ramazzini*, τοῦ *Stahl*, τοῦ *Guy Patin* κ.λ. Ἀλλ᾽ αἱ σοφαὶ πραγματεῖαι τοῦ *Sydenham*, τοῦ *Boerhaave*, τοῦ *Morton*, καὶ *Torti* ἴσχυσαν νὰ ἐπιχύσωσιν ἱκανὸν φῶς, καὶ ἔκτοτε ἡ κινίνη ἔλαβεν ὁριστικῶς θέσιν μεταξὺ τῶν πλέον ἰσχυρῶν θεραπευτικῶν μέσων τῆς ἑλονοσίας, οὐδὲν δὲ φάρμακον ἐδέσποσε καὶ θὰ δεσπόσῃ πιθανῶς ἐν τῇ θεραπευτικῇ ὅσον αὕτη.

῾Η κινίνη διδομένη τότε εἰς κόνιν παρεῖχε πολλὰ τὰ ἄτοπα, καθότι πρὸς θεραπείαν ἁπλοῦ τινος διαλείποντος ἠπίας μορφῆς ἔδει νὰ δοθῇ ἐκ τῆς κόνεως τῆς κίνας ποσὸν 60 γραμμαρίων, ἀντιπροσωπευόντων ἓν περίπου γραμμ. θειϊκῆς κινίνης, ποσὸν δύσληπτον, καθιστῶν δυσχερῆ τὴν πέψιν, προκαλοῦν δ᾽ ἐνίοτε καὶ ἐμέτους. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐγίνετο βραδέως ἡ ἀπορρόφησις, ἡ χρῆσις ταύτης ἐδείκνυτο ἀνεπιτήδειος κατὰ τὰς βαρείας ὡς καὶ τὰς ἐπειγούσας ἀνάγκας.

Πάντες οἱ φλοιοὶ τῆς κίνας περιέχουσι τὰ ἑξῆς συστατικά: κινίνην, κιγχονίνην καὶ τὰς ἰσομερεῖς τούτων παραλλαγάς, κινικίνην, κινιδίνην, κιγχονίνην, κιγχονικίνην, κιγχονιδίνην· ὡς δεύτερα δὲ στοιχεῖα τὴν κινοβίνην, ὀξέα τινὰ βυρσοδεψοειδῆ καὶ ἅλατα.

Τὴν ἀπομόνωσιν τῆς κινίνης μετὰ πολυειδεῖς χημικὰς ἐρεύνας ἐπέτυχον οἱ *Pelletier* καὶ *Caventou* τῷ 1820, ἀναδειχθέντες μετὰ τοῦ *Laveran*, τοῦ ἀνακαλύψαντος τὸ 1880 τὰ μικρόβια τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ τοῦ *Ross* τοῦ ἀνακαλύψαντος τὰ αἴτια τῆς μεταδόσεως αὐτῶν, οἱ μέγιστοι εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν τῇ ὑδρογείῳ 20 ἐργοστάσια κατεργάζονται τοὺς φλοιοὺς τῆς κίνας, παράγοντα ἐτησίως 940,000 λίτρας κινίνης. ῾Η ῾Ελληνικὴ Κυβέρνησις τῇ εἰσηγήσει τοῦ Συλλόγου πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων ἐνεπιστεύθη τὴν προμήθειαν καὶ κατεργασίαν τῆς διὰ τὸ ῾Ελληνικὸν Κράτος προωρισμένης κινίνης καὶ εἰσαχθείσης ἤδη εἰς τὸ ἐν Τουρίνῳ κεντρικὸν ἐργοστάσιον τοῦ Ἰταλικοῦ Κράτους, προμηθευομένου τὴν κινίνην ἀπ᾽ εὐθείας ἐκ τῆς νήσου Ἰάβας παρ᾽ ῾Ολλανδῶν καλλιεργητῶν εὐρυτάτων ἐκτάσεων δένδρων τῆς Κίνας.

῾Η κινίνη νοθεύεται ἰδιαίτατα διὰ τῆς κιγχονίνης καὶ τῆς κινιδίνης, σωμάτων οὐδεμίαν ἢ ἀσθενεστάτην θεραπευτικὴν ἐνέργειαν ἐξασκούντων κατὰ τῆς ἑλονοσίας, ἔτι δὲ διὰ τῆς κιγχονιδίνης, τοῦ μαννίτου, διαφόρων εἰδῶν σακχάρου, θειικοῦ νατρίου, φωσφορικοῦ ἀσβε-

στίου, ἰτεΐνης, ἰτεϋλικοῦ ὀξέος, θειικοῦ ἀσβεστίου καὶ θειικοῦ μαγνησίου, παρὰ δὲ τῶν παντοπωλῶν δι' ἀμύλου καὶ διὰ πάσης λευκῆς κόνεως ἐχούσης τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν κινίνην εἰδικὸν βάρος !

Ἀπέναντι τοῦ εὐχεροῦς ὡς καὶ τοῦ ἀσυνειδήτου τρόπου τῆς καταδολιεύσεως τῆς γνησιότητος τοῦ ζῳοπαρόχου τούτου φαρμάκου, τοῦ μόνου ἰσχυροῦ καὶ θετικοῦ ὅπλου κατὰ τῆς ἑλονοσίας, ὁ πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων Σύλλογος λαβὼν ὑπ' ὄψει τὰ ἐκ τῆς πείρας προκύψαντα γεγονότα τὰ ἀποδεικνύοντα ἐναργῶς τὴν ὑπεροχὴν τῆς κινίνης ὡς μέσου θεραπευτικοῦ καὶ ἐξόχως προφυλακτικοῦ ἐπεδίωξεν ὡς κύριον μέλημα αὐτοῦ εἰς τὸν κατὰ τῆς ἑλονοσίας ἀγῶνα τὴν ἐξασφάλισιν τῇ κοινωνίᾳ γνησίας, εὐώνου καὶ καταλλήλου πρός τὰς ἡλικίας κινίνης καὶ ὑποβαλὼν τῇ Κυβερνήσει καὶ τῇ Βουλῇ σχέδιον νόμου ἐμερίμνησε καταλλήλως, ὥστε κατέστη πλέον τοῦτο Νόμος τοῦ Κράτους.

Ἅλατα κινίνης.

Κινίνης ὑπάρχουσι πολλὰ ἅλατα, πάντων ὅμως προτιμητέα ἡ ὑδροχλωρικὴ ὡς περιέχουσα 81 ἐπὶ τοῖς 100 κινίνην, τῆς δὲ θειϊκῆς περιεχούσης 59 μόνον ἐπὶ τοῖς 100. Κατὰ τὰς ἐργασίας τῶν Beurmann, Regnauld καὶ de Villejean τὰ ἅλατα τῆς κινίνης ταξινομοῦνται ἐκ τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτοῖς ἀλκαλοειδοῦς καὶ ἐκ τῆς διαλυτικότητος ὡς ἑξῆς :

Πίναξ τῆς ἐν τοῖς ἅλασι τῆς κινίνης περιεχομένης ποσότητος τοῦ ἀλκαλοειδοῦς κατὰ Laveran.

100	μέρη	ὑδροχλωρ.	βασικῆς	κινίνης	περιέχουσιν	81,71	κινίνης
»	»	»	οὐδετέρας	»	»	81,61	»
»	»	γαλακτικῆς	βασικῆς	»	»	78,26	»
»	»	ὑδροβρωμικῆς	»	»	»	76,60	»
»	»	θειϊκῆς	»	»	»	74,31	»
»	»	αἰθυλοθειϊκῆς	»	»	»	72,16	»
»	»	γαλακτικῆς	οὐδετέρας	»	»	62,30	»
»	»	ὑδροβρωμικῆς	»	»	»	60,67	»
»	»	θειϊκῆς	»	»	»	59,12	»
»	»	αἰθυλοθειϊκῆς	»	»	»	56,25	»
»	»	μυρμηκικὴ	βασικὴ	»	»	87,56	»

Πίναξ βαθμοῦ διαλυτότητος.

1	μέρος	ὑδροχλωρ. οὐδετέρας	κινίνης	διαλύεται	εἰς		0,66	ὕδατος
»	»	αἰθυλοθειϊκῆς	»	»	»	»	0,70	»
»	»	γαλακτικῆς	»	»	»	»	2,00	»
»	»	αἰθυλοθεϊκ. βασικῆς		»	»	»	3,30	»
»	»	ὑδροβρωμ. οὐδετέρας		»	»	»	6,33	»
»	»	θειϊκῆς	»	»	»	»	9,00	»
»	»	γαλακτικῆς βασικῆς		»	»	»	10,29	»
»	»	ὑδροχλωρικῆς	»	»	»	»	21,40	»
»	»	ὑδροβρωμικῆς	»	»	»	»	45,02	»
»	»	θειϊκῆς	»	»	»	»	581,00	»

Ἡ αἰθυλοθειϊκή, ἡ γαλακτικὴ καὶ ἡ ὑδροβρωμικὴ κινίνη εἶνε αἱ ὀλιγώτερον διαλυταὶ καὶ αἱ πτωχότεραι εἰς κινίνην ἢ ἡ ὑδροχλωρική, ἡ δὲ αἰθυλοθειϊκὴ καὶ ἡ ὑδροβρωμικὴ κινίνη εἶνε ἀσταθεῖς ἐν τῇ συνθέσει αὐτῶν. Ἡ μηρμυκικὴ βασικὴ ἢ *quinoforme* εἶνε διαλυτὴ εἰς ὕδωρ 19άκις μεγαλείτερον τοῦ βάρους της εἰς θερμοκρ. 16° ἐνῷ εἰς θερμοκρ. 32° εἶνε διαλυτὴ εἰς ὕδωρ ὀκταπλασίου ποσοῦ τοῦ βάρους της. Διάλυμα λοιπὸν 1 : 10 μέχρις 1 : 20 εἶνε κατάλληλον δι' ἐνέσεις. Ἓν γραμμάριον μηρμυκικῆς κινίνης ἰσοδυναμεῖ πρὸς $1\,^1/_2$ περίπου γραμμ. ὑδροχλωρο-θειϊκῆς κινίνης καὶ περιέχει 14 $^0/_0$ περισσότερον καθαρὰν κινίνην τῆς βασικῆς θειϊκῆς κινίνης.

Τελευταίως ἡ ἀριστοκινίνη διαφημίζεται ὡς μᾶλλον πλουσιωτέρα. Πειρατέον. Ἡ οὐρεοχλωρυδρικὴ κινίνη (*uréo-chlorydratée quinine*) διπλοῦν ὑδροχλωρικὸν ἅλας κινίνης καὶ οὐρίας εἶνε λίαν εὐδιάλυτος ἐν ὕδατι. Κατὰ δὲ τὸν *S. Solis Cohen* εἶνε τὸ ἀποτελεσματικώτερον κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Πάντων τῶν ἁλάτων τῆς κινίνης ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, συνιστῶμεν τὴν ὑδροχλωρικήν, ἡ δὲ Κυβέρνησις τοῦ Κράτους κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἰατροσυνεδρίου ἀπεδέχθη τὴν διθειϊκήν, τὴν ὑδροχλωρικὴν καὶ δισυδροχλωρικήν, ὡς καὶ τὴν ταννικὴν κινίνην μετὰ σοκολάτας.

Φυσιολογικὴ ἐνέργεια τῆς Κινίνης.

Ἡ κινίνη κατὰ τὸν *Manquat* καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀντισηπτικῶν, τοῦτο τοὐλάχιστον ἀπέδειξαν τὰ πειράματα τοῦ *Binz*. Τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ τοῦ γαστρικοῦ χυμοῦ εὐνοεῖ μεγάλως τὴν διάλυσιν τῆς κινίνης, τοὐναντίον δὲ δεσμεύουσι ταύτην αἱ ἀλκαλικαὶ ἐκκρίσεις τοῦ

ἐντέρου. Ἡ κινίνη ἀνευρίσκεται ἐν τοῖς οὔροις μετὰ 5′—30′ τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς ἀπορροφήσεως, ἀνευρίσκομεν δὲ ταύτην ἐν τοῖς οὔροις διὰ τῆς ἑξῆς διαλύσεως, ἰωδίου 15,0, ἰωδιούχου καλίου 4,0, ὕδατος 300,0. Διὰ τῆς διαλύσεως ταύτης ἀποτελεῖται κατακρήμνισμα κιτρινοκαστανόν. Τὰ οὖρα τὰ περιέχοντα κινίνην, ἐὰν θερμάνωμεν εἰς τὴν λυχνίαν, δίδουσι θόλωμα λευκὸν ὡσεὶ λεύκωμα, τὸ θόλωμα τοῦτο διαλύεται ἐγχύνοντες μικράν τινα ποσότητα οἰνοπνεύματος, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἀνάγκη ἐξετάσεως τοῦ λευκώματος καὶ δι᾽ ἄλλων μεθόδων (ἰδίᾳ τῆς τοῦ Tanret) πρὸς πληρέστερον ἔλεγχον. Ἡ κινίνη εἰ καὶ ταχέως ἀναφαίνεται ἐν τοῖς οὔροις, οὐχ ἧττον βραδύτατα ἀπεκκρίνεται τοῦ ὀργανισμοῦ ἐξ ὁλοκλήρου, ἡ μεγαλειτέρα ταύτης ἔκκρισις τελεῖται κατὰ τὴν 5ην πρὸς τὴν 6ην ὥραν, μόρια ὅμως κινίνης ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς οὔροις καὶ μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας· ἐπὶ μεγάλων δὲ ποσοτήτων καὶ κατὰ τὴν πέμπτην ἔτι ἡμέραν. Κατὰ τὰ πειράματα τῶν Kerner, Byasson καὶ Kleine ἓν γραμμάριον κινίνης διέρχεται τὸν ὀργανισμὸν ἀπεκκρινόμενον διὰ τῶν οὔρων ἐντὸς 24 ὡρῶν, ἐντὸς δὲ τῶν ἀκολούθων 24 ὡρῶν δὲν ἀνευρίσκει τις ἐν τοῖς οὔροις ἢ ἴχνη, μετὰ 48 δ᾽ ὥρας ἀπὸ τῆς λήψεως οὐδὲν ἴχνος ἀπαντᾷ. Ἐν περιπτώσει καθ᾽ ἣν ὁ ἀσθενὴς λάβῃ ἀνὰ ἓν γραμμάριον κινίνης εἰς δύο κατ᾽ ἐξακολούθησιν πρωΐας, ἡ μεγαλειτέρα ταύτης ἔκκρισις παρατηρεῖται τὴν δευτέραν ἡμέραν, τοῦθ᾽ ὅπερ ἀποδεικνύει ἀθροιστικὴν ἰδιότητα τοῦ φαρμάκου.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Robin ἡ κινίνη χορηγουμένη εἰς μικροτέραν ποσότητα τῶν 0,20 centigr. ἐνεργεῖ τοξικῶς, βοηθεῖ τὴν θρέψιν, αὐξάνει τὴν ὄρεξιν καὶ συμβάλλει εἰς τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν ἀναπνοήν. Ἄνω τῶν 0,20 centigr. παρακωλύει τὴν θρέψιν.

Ἡ κινίνη ἐσφαλμένως καταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀντιθερμικῶν φαρμάκων, πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἐναργῶς συντρέχει ἡμᾶς ὁ τυφοειδὴς πυρετός, εἰς τὰς πυρετικὰς ἐξάρσεις τοῦ ὁποίου ἐπ᾽ ἐλάχιστον δρᾷ ἡ κινίνη, καίτοι διδομένη εἰς μεγάλην ποσότητα. Ἡ κινίνη δὲν δρᾷ κατὰ πάσης πυρετικῆς κινήσεως, ἀλλὰ μόνον κατὰ τῆς ἑλονοσίας, καθ᾽ ἧς ἀποτελεῖ κράτιστον φάρμακον, διότι δρᾷ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῆς αἰτίας τῆς προκαλούσης τὸν πυρετόν.

Πῶς καταστρέφονται τὰ ἑλοπαράσιτα διὰ τῆς Κινίνης.

Τὰ ἑλοπαράσιτα, ὡς γνωστόν, ἐπηρεάζονται κατὰ διάφορον βαθμὸν ὑπὸ φαρμακευτικῶν τινων οὐσιῶν, κατ᾽ ἐξοχὴν δὲ ὑπὸ τῆς κινίνης,

τελεῖται δὲ ἡ διὰ τῆς κινίνης καταστροφὴ τῶν ἑλοπαρασίτων ὡς ἑξῆς:

Μίαν ἢ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ἐνεργὸν διὰ κινίνης θεραπείαν τὸ πρωτόπλασμα τῶν νεαρῶν μορφῶν ἤτοι τῶν δακτυλιοειδῶν παρασίτων ἀπόλλυσι τὴν συμπαγῆ σύστασίν του, βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀραιοῦται, λεπτύνεται, παρουσιάζει χώρους μικροὺς λευκάζοντας ἕνεκα τῶν διακένων, προϊούσης δὲ τῆς θεραπείας τὸ πρωτόπλασμα καταρρακοῦται, σχίζεται ὡς τὰ πολλὰ καὶ διὰ τῶν χρωστικῶν μεθόδων λίαν ἐλαφρῶς χρώννυται. Ἐν προσφάτῳ αἵματι ἐξεταζόμενα τὰ παράσιτα εἶνε λίαν διαθλαστικά, ὑαλοειδῆ, εἰς κεχρωσμένα δὲ παρασκευάσματα τινὰ μὲν τῶν δακτυλιοειδῶν ἔχουσι τὸν κενὸν χῶρον φωτεινόν, ἐνίοτε δὲ λίαν λευκόν, ἄλλα δὲ διατηροῦσι ζῶν ἔτι τὸ πυρήνιον, ἐνῷ τινα τούτων ἢ εἶνε ἄνευ πυρηνίου ἢ ἔχουσι τοῦτο νεκρὸν ἀπεικονιζόμενον ὡς σκωριόχρουν ἢ ὡς μελανὴ κηλίς.

Ἐξακολουθοῦντες τὴν θεραπείαν δραστηριώτερον, παρατηροῦμεν κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος πυρήνια αὐτοτελῆ νεκρὰ ἢ ζῶντα καὶ τὰ μὲν νεκρὰ παρίστανται ὡς μελαναὶ κηλῖδες, τὰ δὲ ζῶντα ἔτι χρώννυνται μὲ ζωηρὸν ἐρυθρὸν χρῶμα. Σπανιώτερον περὶ τὸ πυρήνιον διασώζονται ἔτι ἴχνη πρωτοπλασματικῆς ὕλης ἐξεικονιζομένης εἴτε ἐν εἴδει λεπτοτάτης ἀνωμάλου γραμμῆς σχεδὸν ἀφανοῦς, εἴτε ἐν εἴδει νεφέλης.

Προϊούσης τῆς θεραπείας πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ δακτυλιοειδῆ παράσιτα ἐξαφανίζονται ἀπὸ τῆς κυκλοφορίας, καταστρέφονται δὲ τελευταῖα τὰ ἔχοντα διῃρημένον τὸ πυρήνιον.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἐν ξηροῖς παρασκευάσμασιν ἀνευρίσκομεν ἔτι νεαρὰς μορφὰς ἐν σχιζογονίᾳ ἤτοι δακτυλίους, ὧν τὸ πυρήνιον εἶνε διῃρημένον, ὀφείλομεν νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὴν θεραπείαν μέχρι τῆς ὁλοσχεροῦς ἐξαλείψεώς των ἀπὸ τῆς κυκλοφορίας.

Τῶν μεγάλων παρασίτων ἡ καταστροφὴ καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον συντελεῖται, τούτων μάλιστα ἡ καταστροφὴ ἐκτὸς τῶν γαμετῶν συνήθως εὐχερέστερον συμπληροῦται. Συνέπεσε δὲ οὐχὶ ἅπαξ νὰ παρατηρήσωμεν ἐξαφανιζομένους τῆς κυκλοφορίας τοὺς μεγάλους σχίζοντας (vivax) κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατόπιν δραστηρίας θεραπείας διὰ κινίνης ἐντὸς τριῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ δύο ἡμερῶν. Μετὰ μίαν δύο ἢ τρεῖς ἐνέσεις κινίνης τὸ πρωτόπλασμα τῶν μεγάλων παρασίτων ἀρχικῶς λεπτύνεται, ἀραιοῦται, χρωννύμενον δὲν φαίνεται ὡς συμπαγές, δὲν εἶνε δῆλον ὅτι ζωηρῶς κεχρωσμένον, εἶνε δὲ ἡ χρῶσις τού-

του ἐλαφρά, διότι τὸ πρωτόπλασμα παρουσιάζει κενοχώρια, εἶνε ὡσεὶ ἐκφυλισμένον. Βαθμηδὸν καὶ κατ᾽ ὀλίγον ἐφ᾽ ὅσον προχωρεῖ ἡ θεραπεία, τὸ πρωτόπλασμα διαχωρίζεται καὶ τμήματα τούτου φέροντα κοκκία μελαγχρωστικῆς ἀποσπῶνται τοῦ παρασίτου διαχεόμενα ἄνευ ἴχνους πυρῆνος ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος. Συνήθως τὸ πρωτόπλασμα ἀφοῦ λεπτυνθῇ σχίζεται πολλαχοῦ, πολλοὶ δὲ τῶν μεγάλων σχιζόντων φαίνονται ὡσεὶ καταρρακωμένοι καὶ ἄλλοι μὲν στεροῦνται πυρῆνος, ἄλλοι δὲ ἔχοντες τὸ πρωτόπλασμα λελεπτυσμένον ὡς εἰς νεφέλωμα ἔχουσι τὸν πυρῆνα κατεστραμμένον εἰς τμήματα μικρὰ ἢ εἰς μικρὰ κοκκία ζῶντα ἔτι ὡς χρωννύμενα ἐρυθρῶς. Ἐξαφανισθέντος τοῦ πρωτοπλάσματος εἰς τὰ ὑπολειφθέντα τμήματα πυρῆνος παρατηροῦμεν ἐνίοτε ἅλω λευκωπὴν παριστῶσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ λείψανα τοῦ νεκρωθέντος καὶ ἀχρόου ἤδη πρωτοπλάσματος. Ἐνίοτε παρ᾽ ὅλην τὴν γενομένην δραστηρίαν δι᾽ ἐνέσεων κινίνης θεραπείαν διασώζονται τμήματα πρωτοπλάσματος ὡς λωρίδες ἢ γραμμαὶ ἀκανόνιστοι ὀφιοειδοῦς μᾶλλον σχήματος, ἅτινα πιθανῶς ἑνούμενα μετὰ ἐλευθέρων τμημάτων πυρηνίων δύνανται νὰ ἀναζήσωσιν. Οὐχὶ σπανίως ἀντὶ τῶν λωρίδων ἢ ὀφιοειδῶν γραμμῶν διασώζεται τὸ κεντρικὸν τμῆμα τῶν σφαιρικῶν σχιζόντων περιλαμβάνον ἢ λεπτότατα τμημάτια πυρῆνος ἀνεξάρτητα ἢ καὶ ἡνωμένα διὰ λεπτῆς γεφύρας. Τὰ παράσιτα ταῦτα ὁμοίως ἐὰν ἡ θεραπεία δὲν ἐξακολουθήσῃ δραστηρίως τελουμένη δύνανται νὰ ἀναζήσωσιν.

Κατὰ κανόνα καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων παρασίτων ὁ πυρὴν των καταστρέφεται τελευταῖον κατατεμαχιζόμενος καὶ θρυμματιζόμενος εἰς μικρὰ ἀνεξάρτητα κοκκία μέχρι κονιοποιήσεως.

Ἐν ὅσῳ λοιπὸν εἰς τὴν κυκλοφορίαν ἀνευρίσκομεν ἴχνη ἔτι παρασίτων, ἡ θεραπεία ὀφείλει νὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρι τελείας ἐξαλείψεως τούτων.

Ἡ καταστροφὴ τῶν γαμετῶν διὰ τῆς κινίνης τελεῖται καθ᾽ οἷον περίπου τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν παρασίτων, καταστρέφονται δὲ τελευταῖοι καὶ δὴ οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται, ὡς ἀντέχοντες τὰ μέγιστα εἰς τὴν κινίνην. Ὅθεν πρὸς ἐντελῆ θεραπείαν τοῦ πάσχοντος ἀνάγκη νὰ καταστρέψωμεν πάντας τοὺς ἐν τῷ ὀργανισμῷ γαμέτας, ἄλλως ἡ θεραπεία εἶνε ἀτελής. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου ἐὰν ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ ἀνευρίσκοντες ἡμισεληνοειδεῖς τινας γαμέτας διακόψωμεν τὴν θεραπείαν μετὰ 6—7 ἡμερῶν ἐνέσεις κινίνης, οἱ παροξυσμοὶ δὲν

θὰ βραδύνωσιν νὰ ὑποτροπιάσωσι, πολλαπλασίονες δ' ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ θέλουσιν ἐμφανισθῇ ἐκ νέου οἱ γαμέται μετὰ νεαρῶν μορφῶν.

Συνήθως μετὰ σύντονον θεραπείαν 5—6 ἡμερῶν οὐ μόνον οἱ τῶν ἄλλων παρασίτων, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦ *Praecox* ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται ἐπηρεάζονται σπουδαίως ὑπὸ τῆς κινίνης, διότι πολλῶν τούτων καθορῶμεν τὸ πρωτόπλασμα λεπτόν, ἀραιόν, κατὰ τόπους λευκωπὸν ὡσεὶ διάτρητον καὶ μὴ χρωννύμενον καλῶς. Ἐξακολουθούσης τῆς θεραπείας ἄρχεται ἡ καταστροφὴ τοῦ πρωτοπλάσματος χρωννυμένου πλέον ἐλαφρῶς, ὁπότε καὶ διακρίνομεν τμήματα πρωτοπλάσματος διακεχυμένα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος, τοῦ δὲ πυρῆνος καταφανὴς εἶνε μόνον ἡ χρωματίνη. Βραδύτερον τὸ πρωτόπλασμα τῶν ἡμισεληνοειδῶν δὲν χρώννυται παντελῶς, μένει ἄχρουν καὶ διαφανές, ἀντὶ δὲ τοῦ πυρῆνος παρατηροῦμεν τὸ δίκτυον τῆς χρωματίνης. Ἐν τούτῳ τὰ παράσιτα καθίστανται ὑαλοειδῆ, ἄχροα τελείως, ἡ χρωματίνη τοῦ πυρῆνος χρώννυται λίαν ἐλαφρῶς, τινὰ δὲ τῶν παρασίτων ἔχουσι τελείως καταστραφῆ καὶ μόνη ἡ διεσκεδασμένη μελαχρωστικὴ μαρτυρεῖ τὴν προτέραν ὕπαρξιν παρασίτου.

Φαίνεται ὅτι παρέχουσι τῶν ἡμισεληνοειδῶν τὰ ἄρρενα ἢ τὰ θήλεα μεγαλειτέραν ἀντοχήν.

Τρόποι καὶ μέθοδοι χορηγίας τῆς Κινίνης.

Τὴν κινίνην εἰσάγομεν ἐν τῷ ὀργανισμῷ διὰ τοῦ στόματος, διὰ τοῦ ἀπευθυσμένου, ὑποδορίως, ἐνδομυϊκῶς, ὡς καὶ ἐνδοφλεβικῶς. Ἀσφαλεστέρα ὁδὸς χορηγίας τῆς κινίνης εἶνε ἡ διὰ τῶν ἐνέσεων, ὡς καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ στόματος, ὁπόταν ἡ πεπτικὴ λειτουργία τούτου εἶνε ἄθικτος. Ἡ χορηγία τῆς κινίνης δι' ὑποκλυσμῶν καὶ ὑποθεμάτων, ὡς καὶ δι' ἐντριβῶν τοῦ δέρματος, εἶνε ἀπορριπτέα πάντῃ, ὡς οὔσης προβληματικῆς τῆς ἀπορροφήσεως. Διὰ τοῦ ἐντερικοῦ μάλιστα σωλῆνος ἡ ἀπορρόφησις τῆς κινίνης εἶνε ἀνέφικτος ἕνεκα τῶν ἀλκαλικῶν ἐκκρίσεων.

Χορηγεῖται δ' ἡ κινίνη ἀπὸ τοῦ στόματος εἴτε διαλελυμένη εἴτε εἰς πεπιεσμένα δισκία, εἴτε εἰς σακχαρόπηκτα εἴτε καὶ ἐντὸς καλυπτρίδων ἐξ ἀζύμου ἄρτου. Προτιμητέα ἡ εἰς διάλυσιν κινίνη, ὁπόταν τοῦτο ᾖ ἐφικτόν. Αἱ σκευασίαι τῆς κινίνης ἐν εἴδει καταποτίων περιτετυλιγμένων μετὰ σιγαροχάρτου ἢ ἄλλως πάντῃ ἀπορριπτέαι. Εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ πεπτικὴ λειτουργία εἶνε ἐξησθενημένη οὐδεμίαν πεποίθησιν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν ἀπορρόφησιν ταύτης, διότι ἐνίοτε δύνανται

τὰ καταπότια ταῦτα νὰ ἐξέλθωσιν τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος ἄπεπτα.

Ἡ πικρία τῆς διαλελυμένης κινίνης κατὰ τὸν Manson κολάζεται, ἐὰν πρὸ τῆς λήψεως τῆς διαλυθείσης κινίνης ἐντὸς μεγάλου κοχλιαρίου γάλακτος γλισγράνωμεν τὸ στόμα τοῦ ἀρρώστου διὰ τεμαχίου ἄρτου βουτυροχρίστου. Ἐν τούτοις πάντες οἱ ὀργανισμοὶ δὲν δύνανται ἀπὸ τοῦ στόματος νὰ δεχθῶσι τὴν κινίνην, ἐνῷ ἄλλοι τῶν ἀνθρώπων δὲν δύνανται νὰ ἐξοικειωθῶσι πρὸς τὴν κατάποσιν τῶν δισκίων ἢ καλυπτρίδων, ὅθεν προτιμητέα ἡ χρῆσις διαλύματος κινίνης δι' ἐνέσεων. Διὰ τῶν ἐνέσεων ταχύτατα καὶ ἀσφαλέστατα εἰσάγομεν εἰς τὸν ὀργανισμὸν ὡρισμένον ποσὸν ἐκ τοῦ φαρμάκου, ἀσυγκρίτως δ' ὀλιγώτερον κακῶς διατίθεται τὸ νευρικὸν σύστημα διὰ τῶν ἐνέσεων ἢ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς χρήσεως τῆς κινίνης ἐκ τοῦ στομάχου. Ἡ κινίνη ἐνιεμένη εἰς τὰς συνήθεις ποσότητας τῶν 0,50 centigr. δὲν προκαλεῖ ἐντόνους ἐμβοὰς τῶν ὤτων οὐδὲ προκαλεῖ ζάλην ἢ μέθην, σπανιώτεραι δὲ κατὰ πολὺ ἀπαντῶσιν αἱ ἐκ ταύτης διαταραχαὶ συγκριτικῶς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ στόματος λῆψιν τῆς αὐτῆς ποσότητος. Ἀφ' ἧς ἐν Ἑλλάδι ἤρξατο ἡ εὐρεῖα χρῆσις τῆς κινίνης δι' ἐνέσεων ἡ πρόγνωσις τῶν κακοήθων παροξυσμῶν μετεβλήθη, διότι ἡ θνησιμότης, ἥτις κατὰ τὸν Παμπούκην ἐκυμαίνετο ἀπὸ 21,4—25,4 %, κατῆλθε κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς ὁ Σύλλογος ἠρύσθη παρὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κ. κ. ἰατρῶν εἰς 15,95 %.

Πάντα τὰ ἅλατα τῆς κινίνης εἶνε κατάλληλα πρὸς διάλυσιν καὶ πρὸς χρῆσιν εἰς ἐνέσεις, ἐν τούτοις προτιμητέον τὸ ἅλας τῆς ὑδροχλωρικῆς καὶ δισυδροχλωρικῆς κινίνης ἕνεκα τοῦ εὐδιαλύτου καὶ τῆς σταθερᾶς αὐτῶν συνθέσεως.

Ἡ ὑδροχλωρικὴ βασικὴ κινίνη διαλύεται εἰς 21 μέρη ὕδατος, ἡ δὲ οὐδετέρα οὖσα εὐδιαλυτωτέρα διαλύεται 1 : 0,66 ὕδατος. Οἱ Beurmann καὶ Villejean συνιστῶσι δι' ὑποδερμικὰς ἐνέσεις τὴν ἀκόλουθον διάλυσιν.

Δισυδροχλωρικῆς κινίνης	5,0
Ὕδατος ἀπεσταγμ. ὅσον ἀρκεῖ διὰ	10 c. c.

1 κυβ. ὑφεκατ. περιέχει 0,50 ὑφεκατ. ὑδροχλ. κινίνης. Ἡ διάλυσις εἶνε διαυγής, μετά τινα δὲ χρόνον γίνεται φαιά.

Ὁ Köbner συμβουλεύει τὴν ἑξῆς διάλυσιν

Ὑδροχλωρικῆς κινίνης	0,50—1,0
Γλυκερίνης καθαρᾶς }	ἀνὰ 2,0
Ὕδατος ἀπεσταγμένου }	

Τὴν ἔνεσιν ἐκτελοῦμεν ἀφοῦ προηγουμένως θερμάνομεν τὴν διάλυσιν.

Ὁ Grémeaux συνιστᾷ τὴν ἑξῆς διάλυσιν.

Ὑδροχλωρικο-Θειϊκῆς κινίνης	*5,0*
Ὕδατος ἀπεσταγμένου	*6,0*

1 κυβ. ὑφεκατ. περιέχει 0,50 ὑφεκατ. κινίνης ἐκ τῆς διαλύσεως.

Ὁ Laveran συνιστᾷ τὴν ἑξῆς διάλυσιν

Ὑδροχλωρικο-Θειϊκῆς κινίνης	*10,0*
Ὕδατος ἀπεσταγμένου	*12,0*

1 κυβ. ὑφεκατ. περιέχει 0,33 ὑφεκατ. ὑδροχλωρικο-θειϊκῆς κινίνης.

Αἱ ἐνέσεις τῆς μυρμηκικῆς κινίνης συνιστῶνται ὑπὸ τῶν Lacroix, Hirtz, Claisse καὶ Lemoine, ὡς ἧττον ὀδυνηραὶ τῶν ἄλλων ἁλάτων τῆς κινίνης. Ἐπὶ τοῦ ἅλατος τούτου οὐδεμίαν γνώμην ἔχομεν, ἀπερρίψαμεν δὲ τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καθ' ὅσον τὰ πρῶτα δείγματα τὰ ἀποσταλέντα ἡμῖν παρὰ τοῦ Lacroix εἰς φύσιγγας περιεῖχον κινίνην μὴ καλῶς διαλελυμένην.

Πάντα τὰ ἅλατα ταῦτα ἐνιέμενα εἶνε κατὰ διάφορον βαθμὸν ἐπώδυνα, μάλιστα δὲ ἡ αἰθυλο-θειϊκὴ ὡς καὶ ἡ ὑδροβρωμικὴ κινίνη, ὡς μὴ οὖσαι σταθεραὶ τὴν σύνθεσιν, συχνῶς προκαλοῦσι τοπικοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ ἐπιπλοκάς. Πλειστάκις δὲ παρ' ὅλην τὴν τηρουμένην ἀντισηψίαν προκαλοῦσι νεκρώσεις τῶν ἱστῶν καὶ ἀποστήματα, προκαλούμενα ἀπὸ τὰς ὀξίνους ἀντιδράσεις τὰς δυσαναλόγους πρός τε τὸ ποσὸν τῆς κινίνης καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ὑγροῦ, ὃν δύναται νὰ περιλάβῃ ἡ φύσιγξ. Πρὸς μείωσιν τοῦ προκαλουμένου ἄλγους ἐπενοήθη ὑπὸ τοῦ Triulzi ὁ συνδυασμὸς ἀντιπυρίνης μετὰ ὑδροχλωρικῆς κινίνης. Ἡ ἀντιπυρίνη δὲ συνδυαζομένη μετὰ τῆς κινίνης οὐ μόνον καθιστᾷ ταύτην εὐδιάλυτον, ἀλλ' ἐνεργεῖ καὶ ὡς ἀναισθητικὸν ἢ ἀναλγησικὸν φάρμακον, ἔτι δὲ καὶ ὡς ἀντιθερμικὸν καταβιβάζουσα σταθερῶς τὴν θερμοκρασίαν. Ἡ διάλυσις αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ὑδροχλωρικῆς βασικῆς κινίνης	*3,0*
Ἀντιπυρίνης	*2,0*
Ὕδατος ἀπεσταγμένου	*6,0*

Σύριγξ ἑνὸς γραμμ. πλήρης περιέχει 0,30 ὑφεκατ. ἐκ τῆς διαλύσεως.

Τὰς ἐνέσεις ταύτας καθιστῶμεν τελείως ἀνωδύνους, ἐὰν προσθέσωμεν εἰς τὸ ἄνω διάλυμα 6 centigr. cocaïne.

῾Ο ἐν ῾Ρώμῃ καθηγητὴς *G. Gaglio*[1] ἀντὶ τῆς ἀντιπυρίνης συνιστᾷ τὴν αἰθυλικὴν οὐρεθάνην, οὐ μόνον ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν τελειοτέραν διάλυσιν τῶν ἁλάτων τῆς κινίνης, ἀλλὰ καὶ ὡς χρησιμεύουσαν ἀναλγησικῶς, κατὰ τὴν ἑξῆς σύνθεσιν:

῾Υδροχλωρικῆς κινίνης	3,0	
Αἰθυλικῆς Οὐρεθάνης	3,0	
῞Υδατος ἀπεσταγμένου	5,0	διαλύει καὶ θερμαίνει ἐλαφρῶς.

῞Εν κυβ. ἑκατοστ. ἐκ τοῦ διαλύματος τούτου περιέχει 0,30 centigr. περίπου ὑδροχλωρικῆς κινίνης.

Τὸ διάλυμα τοῦτο ἐλαφρῶς ἀλκαλικὸν τὴν ἀντίδρασιν, οὐ μόνον οὐδένα πόνον προκαλεῖ ἢ βλάβην τῶν ἱστῶν, ἀλλ᾽ ἀπορροφεῖται τάχιστα μὴ κατακρημνιζόμενον ἐν τοῖς ἱστοῖς. Τὸ διάλυμα τοῦτο διέθηκε πρὸς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ ἡ Κυβέρνησις τοῦ ῾Ελληνικοῦ Κράτους.

῾Ημεῖς κατὰ τὰ τελευταῖα τρία ἔτη μετεχειρίσθημεν ὑπὸ μεγάλην κλίμακα, μετὰ λίαν δ᾽ εὐαρέστων ἀποτελεσμάτων καὶ ἄνευ οὐδενὸς τοπικοῦ ἐρεθισμοῦ ἢ εἰς σπανιωτάτας πάντη ἐξαιρέσεις, διάλυμα δισυδροχλωρικῆς κινίνης 1:12 ὕδατος ἀπεσταγμένου κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ *Baccelli*. Διάλυμα τοῦτ᾽ ἔστι κινίνης εἰς μέγα ποσὸν ὕδατος. ῾Ο *Glalard* ἐξ *Oran* συνιστᾷ διὰ τὰ θηλάζοντα ὁμοίως ἐνέσεις δισυδροχλωρικῆς κινίνης εἰς ἀραιὰν διάλυσιν ὕδατος 1:20. Οἱ *Gualdi*, *Gallenga* καὶ *Malaffosse*, συνιστῶσιν ἀραιοτέρας ἔτι διαλύσεις μέχρις 1:25. ῞Οθεν ἐκ τῆς πείρας προέκυψεν ὅτι αἱ ἀραιαὶ διαλύσεις εἶνε πολλῷ προτιμότεραι τῶν πυκνῶν διαλύσεων, προκαλουσῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φλεγμονὰς τοπικὰς καὶ προβληματικῆς καθισταμένης τῆς ἀπορροφήσεως τῆς κινίνης ἕνεκα τῆς κατακρημνίσεως ταύτης ἐν τοῖς ἱστοῖς. Παρετηρήσαμεν ἀρρώστους οἵτινες πρὸ δύο ἐτῶν ὑποστάντες ἐνέσεις κινίνης ὑδροχλωρικῆς εἰς πυκνὰς διαλύσεις ἐντὸς τῶν συνήθων φυσίγγων φέρουσιν ἔτι εἰς βωλάρια τὴν κατακρημνισθεῖσαν ἐν τοῖς ἱστοῖς αὐτῶν κινίνην μὴ ἀπορροφηθεῖσαν ἔτι.

᾽Εκτὸς τῶν ἀραιῶν διαλυμάτων τῶν ἁλάτων τῆς κινίνης, ἅτινα θερμῶς συνιστῶμεν, τὸ πρὸς ἔνεσιν διάλυμα δέον νὰ ᾖ διαυγὲς ἄνευ κρυστάλλων ἢ σπόρων· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διὰ μὲν τῆς θερμάνσεως διαλύομεν τὰ κρύσταλλα, διὰ δὲ τοῦ βρασμοῦ ἀποστειροῦμεν καταστρέφοντες τοὺς μύκητας. ῾Η σύριγξ συστήματος *Lüer* πληροῖ τοὺς

[1] Atti della Soc. p. gli Stud. della Malaria, tom. VI, 1905.

καλλιτέρους ὅρους, διότι ὁλόκληρος εἶνε ἐξ ὑέλου, ἡ δὲ βελόνη ἐκ πλατίνης, ἥ τε σύριγξ καὶ βελόνη πρὸ πάσης χρήσεως δέον νὰ ἀποστειρῶνται διὰ βρασμοῦ. Πρὸς ἀπολύμανσιν τοῦ δέρματος συνιστῶμεν πλύσεις αὐτοῦ διὰ διαλύματος *Sublimé* 2 : 1000.

Αἱ ἐνέσεις ἐνεργοῦνται, ὡς εἴπομεν, ὑποδορίως, ἐνδομυϊκῶς καὶ ἐνδοφλεβίως, τούτων προτιμῶμεν τὰς ἐνδομυϊκὰς καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τὰς ὑποδερμικάς. Αἱ ὑποδερμικαὶ ἐνέσεις τῆς κινίνης δέον νὰ ἐνεργῶνται εἰς χώραν ἀφθόνως προικισμένην διὰ κυτταρώδους ἱστοῦ, ὡς αἱ λαγόνιοι χῶραι, ἐκτὸς τῶν γλουτῶν, ἔνθα πάντοτέ εἰσιν ὀδυνηραί.

Αἱ ἐνδομυϊκαὶ ἐνέσεις αἱ ὑπὸ τοῦ *Ziemann* εἰσαχθεῖσαι εἰς *Cameroon* καὶ ὑπὸ τοῦ *Lemanski* εἰς Τύνιδα τείνουσι νὰ ἐκτοπίσωσι τὰς ὑποδορίους καθ' ὅσον εἶνε ἧττον ὀδυνηραί, ἄλλως τε δὲ δὲν διατρέχει τις τὸν κίνδυνον νὰ ἐνέσῃ πλησίον νεύρων ἢ ἀγγείων. Αἱ ἐνδομυϊκαὶ ἐνέσεις, ὁπόταν λάβῃ τις τὰ προσήκοντα μέτρα, δὲν παράγουσι φλεγμονὰς ἢ ὁπόταν ἡ ἔνεσις γίνηται ἐν τῷ ὑποδορίῳ κυτταρώδει ἱστῷ (βραχίονος ἢ κοιλίας). Ἐνεργοῦμεν δὲ τὰς ἐνδομυϊκὰς ἐνέσεις, ἐμπείροντες καλῶς τὴν βελόνην μέχρι ῥίζης, εἰς τὴν πλαγίαν γλουτιαίαν καὶ κατὰ τὸ ὀπισθοτροχαντήριον ἐπίπεδον, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον εἰς τὴν ὠμοπλατιαίαν χώραν.

Τὰς ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις συνιστᾷ ὁ *Baccelli* κατὰ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν, ἐγχύνων τὸ ὑγρὸν σταγόνα πρὸς σταγόνα εἰς φλέβα τινὰ τῆς κατ' ἀγκῶνα πτυχῆς, μεταχειριζόμενος τὸ ἑξῆς διάλυμα.

Ὑδροχλωρικῆς κινίνης	1,0
Χλωριούχου νατρίου	0,75
Ὕδατος ἀπεσταγμένου	10,0

Ἐκτὸς τῶν ἐνέσεων τούτων ὁ *Jousset de Bellesme* ἐπεχείρησε νὰ ἐνεργήσῃ ἐνέσεις τῆς κινίνης ἐνδοτραχειακὰς ἐπὶ κακοήθων παροξυσμῶν, μεταχειρισθεὶς διάλυμα 1 : 10 καὶ ἐγχύνων ἐξ αὐτοῦ σταγόνα πρὸς σταγόνα μίαν σύριγγα 1 c. c. εἰς τὴν τραχεῖαν νύσσων ταύτην κατὰ τὸν κρικοειδῆ χόνδρον.

Τινὲς ἐπεχείρησαν ἐνέσεις καὶ ἐπὶ τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος, τὸ τοιοῦτον ὡς λίαν παρακεκινδυνευμένον καταδικάζομεν ἀπολύτως.

Χρῆσις θεραπευτικὴ τῆς κινίνης.

Κατὰ τὸν *Torti* ἡ κινίνη ἐχορηγεῖτο κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ παροξυσμοῦ, κατὰ δὲ τὸν *Sydenham* ἐχορηγεῖτο ὅσον ἦτο δυνατὸν πορρω-

τέρω τοῦ ἐλευσομένου παροξυσμοῦ. Ἤδη οἱ πλειότεροι τῶν συγγραφέων χορηγοῦσι τὴν κινίνην κατὰ τὴν ἀπυρεξίαν, κατὰ δὲ τῶν συνεχῶν πυρετῶν πρῶτος ὁ Maillot ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην τῆς χορηγίας τῆς κινίνης καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν τούτων, μεταχειριζόμεθα δὲ ταύτην κατὰ δύο τρόπους, θεραπευτικῶς καὶ προφυλακτικῶς.

Θεραπευτικῶς χορηγοῦμεν τὴν κινίνην ἐπὶ ἐνηλίκων ὡς ἑξῆς:

Ἐπὶ τῶν ὑποστάντων δύο ἢ τρεῖς παροξυσμοὺς χορηγοῦμεν ταύτην ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας ἀνὰ 20 κόκκους εἰς δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας, εἶτα δὲ ἡμέραν παρ' ἡμέραν μέχρις ἐννέα ἡμερῶν ἀνὰ 16 σιτάρια κινίνης εἰς δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ὑποτροπῶν.

Μετὰ τοῦτο ἀνὰ πᾶσαν ἑβδομάδα ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἡμέρας (Σάββατον καὶ Κυριακὴν) χορηγοῦμεν ἀνὰ ἓν γραμμάριον κινίνης εἰς μίαν ἢ δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ θέρους, ἐνεργοῦντες πλέον οὕτω οὐχὶ θεραπευτικῶς, ἀλλὰ προφυλακτικῶς.

Ἐπὶ τῶν ὑποστάντων ἐπανειλημμένους παροξυσμοὺς χορηγοῦμεν ἅμα τῇ καταπτώσει τοῦ πυρετοῦ καὶ εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐφιδρώσεως 25 σιτάρια κινίνης εἰς δύο δόσεις ἐντὸς μιᾶς ὥρας, μεθ' ὃ ἐπὶ ἕνδεκα ἔτι ἡμέρας ἀνὰ 20 σιτάρια εἰς δύο δόσεις ἐντὸς μιᾶς ὥρας.

Τὴν κινίνην χορηγοῦμεν πάντοτε μεταξὺ 8 καὶ 6 ὡρῶν πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ.

Μετὰ διάλειψιν τεσσάρων ἡμερῶν ἐπαναλαμβάνομεν τὸ αὐτὸ ποσὸν ἐπὶ δύο ἡμέρας, μεθ' ἃς ἀνὰ πᾶσαν ἑβδομάδα ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἡμέρας (Σάββατον καὶ Κυριακὴν λ. χ.) χορηγοῦμεν ἀνὰ ἓν γραμμάριον εἰς μίαν ἢ καὶ δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας, μέχρις οὗ συμπληρωθῶσι δύο μῆνες. Τὸ τοιοῦτον παρατείνεται καθ' ὅλον τὸ θέρος, ἐὰν ὁ ὑπὸ θεραπείαν διατελῶν ἐξακολουθῇ νὰ παραμένῃ εἰς ἑλειογενεῖς ἑστίας καὶ ὑπόκειται εἰς τυχὸν ἀναμολύνσεις.

Ἐπὶ χρονίας ἑλονοσίας, ἤτοι ἐπὶ χρονίων ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἡ ἀνωτέρω θεραπευτικὴ ἀγωγὴ παρατείνεται μέχρι τριῶν μηνῶν, περαιτέρω δὲ συνιστᾶται ἡ προφυλακτικὴ θεραπεία, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ πάσχων ἤθελε παραμένει εἰς ἑλειογενεῖς ἑστίας καὶ ἑπομένως ἤθελε διατρέξει τὸν κίνδυνον ἀναμολύνσεως.

Ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς ἡλικίας ποιούμεθα λόγον ἐν τῷ Β' μέρει τοῦ βιβλίου.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θεραπεύομεν ἀσφαλῶς καὶ τοὺς χρονιωτέρους ἔτι τῶν πυρετῶν. Ἀνάγκη δὲ νὰ γίνῃ παρατεταμένη χρῆσις

τῆς κινίνης, διότι τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ μὲν ἠπίου τριταίου (vivax) δύνανται εἰς ἐξαιρετικάς τινας περιπτώσεις νὰ ἀνευρεθῶσιν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι κατ᾽ ἀνώτατον ὅριον καὶ μετὰ 16 ἔτι ἡμέρας ἀφ᾽ ἧς ὁ πάσχων ἐτέθη εἰς θεραπείαν, τὰ δὲ τοῦ βαρέος τριταίου (praecox) καὶ μετὰ 35 ἔτι ἡμέρας. Οὐχ ἧττον, ὡς παρετηρήσαμεν, ἀπαντῶσι καὶ ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου, οὕτω λ. χ. ἐθεραπεύομεν κόρην τινὰ πάσχουσαν ἀπὸ δύο ἐτῶν ἐκ διαλειπόντων πυρετῶν, ἥτις ὅτε προσῆλθε παρ᾽ ἡμῖν μόλις πρὸ 4 ὡρῶν εἶχεν ἀνανήψει ἐκ τοῦ τελευταίου παροξυσμοῦ τῶν ἐξ ὑποτροπῆς ἀμφημερινῶν. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ἔδειξε μόλυνσιν καλοήθους τριταίου (vivax) καὶ αἱ ἐπὶ 7 ἡμέρας ἐνέσεις ἀνὰ 0,50 centigr. κινίνης δισυδροχλωρικῆς ἑκάστοτε, τὰς ὁποίας ἔκτοτε ἐνηργήσαμεν, ὑπῆρξαν ἀλυσιτελεῖς, διότι τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, 27 Μαρτ., νέα ὑποτροπὴ μικροῦ παροξυσμοῦ ἐγένετο, ἀνελθούσης τῆς θερμοκρασίας μέχρι 37° 6. Ἔκτοτε αἱ ἐνέσεις καίτοι ἐδιπλασιάσθησαν καὶ ἐνεχύνομεν ἐνδομυϊκῶς ἑκάστοτε καὶ ἐφ᾽ ἅπαξ ἀνὰ 1 γραμμ. δισυδροχλωρικῆς κινίνης οὐχ ἧττον ὁ παροξυσμὸς ἐπανελήφθη τὴν 29 Μαρτ. ὑπὸ τύπον τριταίου ἀνελθόντος τοῦ πυρετοῦ μέχρις 38° 2. Τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ηὐξήσαμεν εἰς τὸ ποσὸν 1 ½ γραμμ. ἑκάστοτε καὶ ἐφ᾽ ἅπαξ καὶ ἐν τούτοις τὴν 31 Μαρτ. παροξυσμὸς λίαν ἔντονος ἐξερράγη μετὰ ρίγους λίαν ἐντόνου διαρκείας 2 ½ περίπου ὡρῶν καὶ θερμ. 41°, ἡ δ᾽ ἐξέτασις τοῦ αἵματος κατέδειξεν ἀφθόνους πολυτμίτους μορφὰς vivax. Ἡ ἄρρωστος ἐπ᾽ οὐδενὶ λόγῳ ἐδέχετο νὰ ὑποστῇ ἐνέσεις κινίνης καὶ ἔλαβε τῇ 1 Ἀπριλίου 25 σιτ. κινίνης ὑδροχλωρικῆς εἰς 4 θυλάκους ἀνὰ ½ ὥραν ἕνα, καὶ τὴν ἐπομένην 2 Ἀπριλίου ἤτοι μετὰ 6 ὥρας ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς κινίνης ὑπέστη παροξυσμὸν ἰσχυρότατον διαρκέσαντα ἐπὶ 28 ὥρας. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ὑπῆρξε πάντη ἀρνητικὴ ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν ἑλοπαρασίτων. Τὴν 3, 4, 5, 6 καὶ 7ην Ἀπριλίου ἐνήργησα ἐνέσεις πρωΐαν καὶ ἑσπέρας ἀνὰ 1 γραμμ. ὑδροχλωρικῆς κινίνης ἤτοι 2 γραμμ. ἐντὸς 24 ὡρῶν, καὶ ἡ ἄρρωστος ἐφαίνετο ἔχουσα καλῶς, ἀπὸ τῆς 8ης δὲ μέχρι 17ης Ἀπριλίου ἐνήργησα ἐφ᾽ ἅπαξ καὶ ἑκάστοτε ἀνὰ 1 γραμμ. ὑδροχλωρικῆς κινίνης καὶ τὴν 17ην Ἀπριλίου πέντε ὥρας μετὰ τὴν ἔνεσιν ὑπέστη ἔντονον παροξυσμὸν (θερμ. 40° 5). Σημειωτέον δ᾽ ὅτι πρὸς τὰς ἐνέσεις τῆς κινίνης ἐγένοντο καὶ ἐνέσεις ἀρσενικοῦ. Ἡ ἄρρωστος ὡς ἀποτυχούσης τῆς διὰ τῶν ἐνέσεων θεραπείας ἀπεγοητεύθη καὶ ἐξῃτήσατο τὴν ἀρωγὴν τοῦ Μαρίου Μελισσηνοῦ, ὅστις μετεχειρίσθη τὸ κυανοῦν τοῦ Με-

θυλακίου. Μέχρι τῆς 28 Ἀπριλίου ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς νέας ταύτης θεραπείας εἶχεν ὑγιῶς, πλὴν ἔκτοτε ἤρξατο νέα περίοδος ἀμφημερινῶν λίαν ἐντόνων καὶ τὴν 2 Μαΐου ἐκλήθημεν ἐκ νέου κατά τινα παροξυσμὸν αὐτῆς ἐντονώτατον, τῆς θερμοκρασίας ἀνελθούσης εἰς 41° 8. Ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ἔδειξεν ἄφθονα παράσιτα vivax. Ἔκτοτε ἐνηργήσαμεν ἐνέσεις ἀνὰ 2 γραμμ. κινίνης δισυδροχλωρικῆς ἑκάστοτε καὶ ἅπαξ τῆς ἡμέρας ἐπὶ 12 συνεχεῖς ἡμέρας καὶ ἐθεραπεύθη.

Ὁμοία περίπτωσις ταύτης ἔτυχεν ἡμῖν καὶ ἄλλη δεικνύουσα ὅτι ἐνίοτε καὶ τὰ παράσιτα τοῦ ἠπίου τριταίου ἀντέχουσι πρὸς τὰς συνήθεις ποσότητας τῶν ἐνέσεων κινίνης, δι' ὃ ἀνάγκη πρὸ τοιούτων περιπτώσεων νὰ διπλασιάζωμεν καὶ τετραπλασιάζωμεν τὸ ἐνετέον ποσὸν ταύτης.

Συνεχεῖς. Ἐπὶ τῶν συνεχῶν πυρετῶν συνιστῶμεν ὡσαύτως ἔντονον θεραπείαν, προκειμένου δὲ περὶ χολωδῶν συνεχῶν πυρετῶν μακρᾶς διαρκείας δυνάμεθα νὰ παρατείνωμεν τὰς ἐνέσεις δύο γραμμ. κινίνης κατὰ τὸ 24ωρον ἐπὶ σειρὰν 6—8 ἡμερῶν καὶ ἔτι περαιτέρω ἀναλόγως τῶν ἐνδείξεων.

Κακοήθεις. Ἐπὶ κακοήθων πυρετῶν συνιστῶμεν ὁμοίως λίαν ἐνεργὸν διὰ κινίνης θεραπείαν, φρονοῦμεν δ' ὅτι τὸ ἀνώτερον ὅριον τῆς ἐνετέας ποσότητος τῆς διαλελυμένης κινίνης δὲν ὀφείλει νὰ ὑπερβαίνῃ τὸ ποσὸν τῶν 3 γραμμαρίων ἡμερησίως.

Ὁ Klein κατὰ τὸν παγετώδη παροξυσμὸν συνιστᾷ τὴν ἑξῆς διάλυσιν:

Ὑδροβρωμικῆς κινίνης	2,0
Θειϊκοῦ αἰθέρος	12,0

Οἰνοπνεύματος ἀπολύτου ὅσον ἀρκεῖ διὰ διάλυμμα 20 c.c. Ἑκάστη σύριγξ ἑνὸς γραμμ. περιέχει 10 centigr. κινίνης.

Συμπτωματικὴ θεραπεία.

Καὶ βάσις μὲν τῆς θεραπείας πάσης μορφῆς καὶ τύπου ἑλονοσίας εἶνε τὸ εἰδικὸν φάρμακον ἡ κινίνη, ἥτις δέον νὰ προηγῆται παντὸς ἄλλου θεραπευτικοῦ μέσου καὶ οὐχὶ κατατετμημένη εἰς μικρὰς ποσότητας, ἀλλ' ἀθρόως, ὡς διεγράψαμεν. Συμπτωματικῶς δὲ τόσον ἐπὶ τῶν συνεχῶν ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν κακοήθων πυρετῶν ἐν γένει ἀνάγκη νὰ γίνῃ συνδυασμὸς καὶ ἄλλων βοηθητικῶν μέσων πρὸς ἁπλοποίησιν τοῦ παροξυσμοῦ. Ὅθεν ἀναλόγως τῆς μορφῆς τοῦ πυρετοῦ, τῶν συμπτωμάτων, καὶ τῶν ἐπιγενῶν ἐπιπλοκῶν ποικίλα εἰσὶ καὶ τὰ ἐνδεικνύμενα θε-

ραπευτικὰ μέσα. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐπὶ τῶν συνεχῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν κακοήθων πυρετῶν ἐφ' ὅσον προεξέχουσι τὰ ἐγκεφαλικὰ ἡ ἐκκενωτικὴ λεγομένη μέθοδος ὀφείλει νὰ κατέχῃ τὴν πρώτην θέσιν, ἐνεργοῦντες διὰ δραστηρίων καθαρσίων, ἐπὶ δὲ τυφώδους καταστάσεως καὶ ἐγκεφαλικῶν συμπτωμάτων, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ὁποίων ὁ ἄρρωστος δὲν δύναται νὰ λάβῃ καθάρσιον, ἐνεργοῦμεν ὑποκλυσμοὺς ἐκκενωτικοὺς ἐξ ἐγχύματος σέννης μετὰ θειϊκοῦ νατρίου. Ἐπὶ ἐγκεφαλικῶν δὲ συμπτωμάτων συνοδευομένων μετὰ κωματώδους καταστάσεως ἐκτὸς τῶν ψυχρῶν ἐπιθεμάτων ἐνεργοῦμεν συχνὰς ἐπιχύσεις τῇ κεφαλῇ ὕδατος ψυχροῦ πολλοῦ ἢ παγολύτου συνεχῶς ἐπὶ λεπτά τινα τῆς ὥρας. Τοπικῶς χρησιμοποιούμεναι αἱ παγόλυτοι ἐπιχύσεις τῇ κεφαλῇ, συνεχῶς δὲ ἐπὶ λεπτά τινα τῆς ὥρας, σκοποῦσι τὴν ἐπιπολαίαν ὡς καὶ τὴν κατὰ βάθος τοπικὴν ἐνέργειαν, βοηθουμένην μεγάλως διὰ τῆς μονίμου μᾶλλον ἐπιθέσεως παγολύτων ἐπιθεμάτων ἢ καὶ πάγου μόνου. Ἡ μόνιμος ἐπίθεσις τοῦ πάγου οὐ μόνον ἐλαττοῖ τὴν ὑπεραιμίαν, ἀλλὰ προλαμβάνει καὶ τὰ ἐξιδρώματα. Ὅθεν ἀνάγκη πρὸς ἀνακοπὴν ἢ πρόληψιν τῆς φλογιστικῆς ἐπεξεργασίας ἕνεκα τῆς ἐντόνου ὑπεραιμίας τοῦ ἐγκεφάλου νὰ ἐνεργήσωμεν ὅσον τὸ δυνατὸν τὸ ταχύτερον.

Βοηθητικὴ θεραπεία. Τὰ καθέκαστα τῆς βοηθητικῆς θεραπείας τῶν διαφόρων μορφῶν τῶν κακοήθων πυρετῶν βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰ σχετικὰ κεφάλαια.

Κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν ὡς καὶ κατὰ τὴν διὰ κινίνης ἔτι θεραπείαν ἐνεργοῦμεν βοηθητικῶς εἰς τὰς χρονίας ἰδίως μορφὰς τῆς ἑλονοσίας 30 ἐνέσεις ἀρσενικοῦ νάτρου (arrhénal) μετὰ τῶν σχετικῶν διαλειμμάτων, χορηγοῦντες ἐν ταὐτῷ πεπτωνοῦχον σίδηρον τοῦ Robin, βάμμα ἐμετικῶν καρύων, οἶνον γενναῖον καὶ τροφὴν οὐσιαστικήν.

Θεραπεία ἑλειογενοῦς καχεξίας. Ὡς πρὸς τὴν θεραπείαν τῆς ἠπίας μορφῆς τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας οὐδὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν, καθ' ὅσον ἡ θεραπεία ταύτης οὐδαμῶς διαφέρει τῆς χρονίας ἑλονοσίας. Βάσις τῆς θεραπείας ἔστωσαν ἡ κινίνη, τὰ τονωτικά, τὰ ἀναληπτικὰ καὶ τὰ ἀποβλέποντα ἐν γένει ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀνάπλασιν τοῦ αἵματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος.

Ἡ θεραπεία τῆς ἐντόνου ἑλειογενοῦς καχεξίας, καθ' ἣν τὰ σπουδαιότερα τῶν σπλάγχνων ὑπέστησαν ποικίλας ἀλλοιώσεις, δέον νὰ ᾖ μᾶλλον ἐνεργός. Ἀλλαγὴ κλίματος, διαμονὴ τοῦ ἀσθενοῦς εἰς ὕψος

ἱκανόν, 1000 περίπου μέτρα ἄνω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης ἢ εἰς παραθαλάσσιον ἐστερημένον πάντη ἑλειογενῶν ἑστιῶν, ἀποτελοῦσι συνθήκας συμβαλλούσας κατὰ πολὺ εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ ἀσθενοῦς ὡς ἀποκλειομένων τῶν αἰτίων τῆς ἀναμολύνσεως. Ἐν ᾗ περιπτώσει αἱ συνθῆκαι αὗται δὲν δύνανται νὰ τηρηθῶσιν, ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ ὀφείλει νὰ στραφῇ εἰς τὰ ἑξῆς τέσσαρα κύρια σημεῖα.

α΄) Εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἑλώδους μιάσματος.

β΄) Εἰς τὴν ἀνάπλασιν τοῦ αἵματος.

γ΄) Εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς λειτουργίας τῶν ἐκκριτικῶν καὶ τῶν αἱματοποιητικῶν ὀργάνων.

δ΄) Εἰς τὴν ἐκνίκησιν τῆς δυσπεψίας, τὴν ὑποστήριξιν τῆς λειτουργίας τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος, καὶ εἰς τὴν ἐκνίκησιν τῆς χρονίας ὑπεραιμίας τῶν σπλάγχνων καὶ τῶν διαφόρων συστημάτων.

Καὶ κατὰ μὲν τῆς κυρίας αἰτίας τῆς ἑλομιάνσεως χορηγοῦμεν τὴν κινίνην. Κατὰ δὲ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ αἵματος ἀποβλέποντες ἰδιαίτατα εἰς τὴν ἀλκαλικότητα αὐτοῦ, διότι καὶ ὡς ἐκ τούτου ταχεῖα ἡ αὔξησις τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων γίνεται καὶ ἡ πρόσκτησις μείζονος ἀντιστάσεως τούτων κατὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἀπὸ μικροβίων τοξινῶν, συνδυάζομεν τὴν κινίνην μετὰ τῶν ὑποδορείων ἐνέσεων τεχνητοῦ ὀρροῦ ἐνεργοῦντες ὡς ἑξῆς. Μετὰ τὴν διὰ μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως ἐξακρίβωσιν τῆς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρρώστου ὑπάρξεως ἑλοπαρασίτων ἐνεργοῦμεν ἐπὶ 4 ἡμέρας καὶ δὶς τῆς ἡμέρας ἐνέσεις κινίνης δισυδροχλωρικῆς 1 γραμμ. τὴν πρωΐαν καὶ ἑσπέρας εἰς διάλυσιν φυσιολογικοῦ ὀρροῦ ἀνὰ 150 γραμμ. Τὰς δ' ἐπιλοίπους ὀκτὼ ἡμέρας ἀνὰ ἓν γραμμ. κινίνης εἰς 200 γραμμ. φυσιολογικοῦ ὀρροῦ. Μεθ' ὃ ἐφαρμόζομεν τὴν αὐτὴν περὶ κινίνης θεραπευτικὴν καὶ προφυλακτικὴν ἀγωγήν, ἣν διεγράψαμεν διὰ τὴν θεραπείαν τῆς χρονίας ἑλονοσίας. Ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ ἐξέτασις ἀποβῇ ἀρνητικὴ ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν τῶν ἑλοπαρασίτων ἐνεργοῦμεν τὰς ἐνέσεις τοῦ ὀρροῦ ἐπὶ 12 ἡμέρας συνεχεῖς ἐγχύνοντες 4άκις τῆς ἡμέρας ἀνὰ 50 μόνον γραμμ., διότι αἱ ἐνέσεις μικρῶν ποσοτήτων ὀρροῦ κατά τινα μελέτην, ἣν ἄλλοτε εἴχομεν ἐνεργήσῃ ἐν τῇ Παιδιατρικῇ Κλινικῇ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἣν ἀτυχῶς διεκόψαμεν ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως ἡμῶν, παρετηρήσαμεν ὅτι αἱ ἐνέσεις ὀρροῦ φυσιολογικοῦ διὰ μικρῶν ποσοτήτων προάγουσι τὴν θρέψιν θετικῶς. Ἐκτὸς τῶν ἐνέσεων τούτων συμβουλεύομεν καὶ λουτρὰ χλιαρά, λουτρὰ ἀρωματικά, λουτρὰ ἁλα-

τοῦχα, φάρμακα τονωτικά, ἐνέσεις ἀρσενικοῦ ἐπαλλασσομένας μετὰ στρυχνίνης, ἔτι δὲ καὶ πεπτωνοῦχον σίδηρον.

Ὁσάκις αἱ ὑποδόριοι ἐνέσεις τοῦ τεχνητοῦ ὀρροῦ εἴτε ἐκ τῆς γενικῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῆς ζωτικότητος τῶν ἱστῶν εἴτε ἕνεκα ἄλλων λόγων δὲν εἶνε αὗται ἐφικταί, τὰς ὑποδορίους ἐνέσεις ὑποκαθιστῶμεν διὰ τῶν ὑποκλυσμῶν τοῦ τεχνητοῦ ὀρροῦ.

Εἰς τὴν ὑδροθεραπείαν ἐπιμένομεν ἰδιαζόντως καὶ ταύτην συνιστῶμεν ὡς διεγείρουσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν μυϊκὸν τόνον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ἐπιδρῶσαν ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος τοῦ διέποντος τὴν ὅλην ἡμῶν οἰκονομίαν. Συμβουλεύομεν δὲ τὰ χλιαρὰ λουτρὰ ὡς ἐπιδρῶντα ἐπὶ τῆς ταχείας καταλλαγῆς τῆς ὕλης, ὡς διεγείροντα ἐλαφρῶς τὴν μυϊκὴν ἐνέργειαν, αὐξάνοντα τὰς ὀξειδώσεις καὶ ἐπιταχύνοντα τὴν ἀναρρόφησιν καὶ ἀπέκκρισιν τῶν προϊόντων τῆς νοσηρᾶς καταλλαγῆς τῆς ὕλης. Δι' αὐτῶν δὲ διεγείρεται ἡ κυκλοφορία τοῦ ξηροῦ δέρματος, προκαλεῖται ἔντονος ὑπεραιμία αὐτοῦ καὶ αὐξάνει τὸ ποσὸν τοῦ διὰ τούτου ἀποβαλλομένου ἀνθρακικοῦ ὀξέος.

Τὰ χλιαρὰ λουτρὰ ἐπὶ πλέον διαλύουσι ταχέως τὸν ἀνὰ σάρκα ὕδρωπα, καὶ οὐχί, ὡς κακῶς πρὸς τοῦτο ἰσχυρίζονταί τινες, τὰ ἱδρωτικὰ καὶ διουρητικά, ἐξ ὧν τὰ πρῶτα ἀπορρίπτομεν τελείως κατὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἑλώδους καχεξίας ὡς λίαν ἐξασθενοῦντα τὸν ἄρρωστον. Θεραπεύων δ' ὁ ἰατρὸς τὴν ἑλειογενῆ καχεξίαν διὰ τῶν ἱδρωτικῶν καὶ διουρητικῶν ἀντλεῖ εἰς πίθον Δαναΐδων.

Τά χλιαρὰ λουτρά εἰσι λίαν ὠφέλιμα ἔτι κατὰ τῶν χρονίων ὑπεραιμιῶν τῶν σπλάγχνων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἥπατος, οὗ ἕνεκα τῆς χρονίας ὑπεραιμίας ἐπέρχονται δυσπεψίαι, δυσκοιλιότης, πολυχολία, ἴκτερος, χολὴ ἐν τοῖς οὔροις, κλπ. Ἀποκαθίσταται δὲ κατὰ τὸ ἐφικτὸν καὶ ἀναλόγως τῆς χρονιότητος τῆς ὑπεραιμίας ἡ ἰσόρροπος διανομὴ τοῦ αἵματος ἐν ὅλῳ τῷ ὀργανισμῷ, ἥτις ἐπὶ ἑλώδους καχεξίας ὅλως ἀνωμάλως τελεῖται. Ἡ παροχετευτικὴ αὕτη ὑδροθεραπεία ἀνευρύνουσα τὰ ἀγγεῖα καὶ ὑπεραιμοῦσα τὸ δέρμα προκαλεῖ οὕτω τὰς παροδικὰς ἀνακουφίσεις τῶν ἐκ τῆς ἑλώδους καχεξίας ὑπεραιμιῶν τῶν σπλάγχνων καὶ διαφόρων ὀργάνων, ἐπιφέρουσα τὴν ἐπιδιωκομένην σχετικὴν ἰσορροπίαν τοῦ αἵματος εἰς τρόπον, ὥστε τὰ ἀγγεῖα τῶν πασχόντων σπλάγχνων ἀναλαμβάνουσι βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὸν φυσιολογικὸν τόνον καὶ εὖρος, ἀντιπαρερχομένων οὕτω τῶν συμπτωμάτων τῆς ὑπεραιμίας τοῦ ἥπατος, σπληνός, νεφρῶν, κ. λ. ὀργάνων.

Ὅθεν διεγειρομένου ἐν συνόλῳ τοῦ μυϊκοῦ τόνου καὶ ἐπηρεαζομένης τῆς καταλλαγῆς τῆς ὕλης, ἐπακολουθεῖ καὶ διὰ τῶν ἄλλων θεραπευτικῶν μέσων ἡ καθολικὴ τοῦ ὀργανισμοῦ εὐεξία, βελτιουμένης οὕτω βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τῆς καθόλου θρέψεως τοῦ ἑλοκαχέκτου.

Δίαιτα τῶν πασχόντων ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Ὁ ἀσθενὴς λαμβάνων τὴν κινίνην κατὰ τοὺς κανόνας, οὓς διεγράψαμεν ἀνωτέρω, εἰς οὐδεμίαν ὑποχρεοῦται δίαιταν, ἐκτὸς ἂν εἶχε προπάθειαν ἐκ μέρους τῶν πεπτικῶν ὀργάνων, δηλαδὴ τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων, ὡς καὶ ἐκ μέρους τοῦ ἥπατος ἢ τῶν νεφρῶν.

Ἡ ἐπιβαλλομένη δίαιτα τῶν ζωμῶν καὶ τῆς γαλακτοτροφίας εἰς τοὺς πάσχοντας ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν εἶνε οὐ μόνον παράλογος, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιος. Αἱ δυσπεψίαι καὶ ἐν γένει αἱ πεπτικαὶ ἀνωμαλίαι αἱ ἀπαντῶσαι κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν εἶνε συμπτώματα δευτεροπαθῆ, ἐφήμερα, τὰ ὁποῖα παρακολουθοῦσι πάντοτε τοὺς παροξυσμοὺς καὶ τὰ ὁποῖα παρέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄνευ θεραπείας τινός, ἐκτὸς ἐὰν ἕνεκα βαρείας ἑλειογενοῦς καχεξίας ἐπῆλθεν ἐκφύλισις τῶν σπλάγχνων.

Ὁ ἀπὸ ὀλίγου εἴτε ἀπὸ πολλοῦ χρόνου πάσχων ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ἔχει ἀνάγκην ρωστικῆς τροφῆς, ἔχει ἀνάγκην οὐσιαστικῆς τροφῆς χάριν τῆς ταχείας ἀναπλάσεως τοῦ αἵματος αὐτοῦ· διότι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ εἶνε νόσημα καταστρέφον ἰδιαζόντως τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς γνωστόν, ἐν τῷ ὀργανισμῷ αὐτοῦ ἔχει 5—6 λίτρας αἵματος, ἤτοι τὸ 1/13 περίπου τοῦ βάρους τοῦ σώματος· μία δὲ λίτρα αἵματος περιέχει 5 περίπου τρισεκατομ. ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, ὅστις κατὰ μέσον ὅρον ζυγίζει 65 λίτρας, ἔχει ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ 25 τρισεκατομμύρια ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Φυσιολογικῶς δὲ εἰς ἓν κυβικὸν χιλιοστόμ. περιέχονται 4,500,000 ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐρυθρῶν τούτων αἱμοσφαιρίων κατέρχεται μετά τινας παροξυσμοὺς ἑλειογενῶν πυρετῶν εἰς 1,000,000, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι 500,000. Τοσαύτη εἶνε ἡ ἐπερχομένη καταστροφὴ τοῦ αἵματος ἀπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. Τοσαύτη εἶνε ἡ ἐκ τῆς ὠχρᾶς ταύτης πανώλους βαθεῖα ἀναιμία τοῦ πάσχοντος, οὕτω δ' ἐξηγεῖται καὶ τὸ ὠχρόν, τὸ κηρῶδες τῆς ὄψεως αὐτοῦ. Εἷς πυρετικὸς ἑλειογενὴς παροξυσμὸς δύναται νὰ καταστρέψῃ 500,000 μέχρις 1,000,000 ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων.

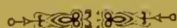
Πρὸς ταχεῖαν λοιπὸν ἀνάπλασιν τοῦ αἵματος ἀνάγκη ἐπιβεβλημένη, ὅπως ὁ πάσχων ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν τρώγῃ καλῶς, οὐ μόνον δ' ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ καὶ τροφὴν θρεπτικήν. Πρέπει νὰ κατανοηθῇ καλῶς ὅτι ὁ πάσχων ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ἔχει ἀνάγκην τροφῆς πλουσίας ὡς καὶ οἴνου καλοῦ.

Ἡ ζωμογαλακτοδίαιτα, ἡ συνιστωμένη, εἶνε ἄντικρυς ἀνοησία, διότι αἱ τροφαὶ αὗται δὲν εἶνε ἐπαρκεῖς, δὲν εἶνε ρωστικαί. Ὁ πάσχων ἔχει ἀνάγκην νὰ τονώσῃ τὸν ὀργανισμόν του τάχιστα, ὅπως ἀποκτήσῃ οὗτος μεγαλειτέραν ἀντίστασιν, μεγαλειτέραν ἀντοχήν· διὰ τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἐκτὸς τῆς κινίνης χορηγοῦμεν καὶ τονωτικά τινα φάρμακα, ὡς σίδηρον καὶ ἀρσενικόν.

Ὡς πρὸς τὰς **διογκώσεις τοῦ σπληνὸς** συνέστησάν τινες τὰς ἐντὸς τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος ἐνέσεις ἐκ διαλύσεως ὑγροῦ τοῦ Fowler εἰς ἀναλογίαν 1 : 10 καὶ εἰς ποσότητα κατὰ τὸν Mossler ἑνὸς ἑκατοστογρ., ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐνέσεις διαλύσεως φαινικούχου εἰς ἀναλογίαν 1 : 200. Ὁ ἰατρὸς Μιχ. Νικολάου Καΐρης ὡς ἰατρὸς τοῦ Ἐφηβείου καὶ τῶν Γυναικείων Φυλακῶν ἐπὶ τριῶν περιπτώσεων ἑλειογενοῦς καχεξίας μετὰ μεγαλοσπληνίας ἐνήργησεν ἐπιτυχῶς ἐνέσεις ὑγροῦ Fowler ἐντὸς τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν ἡμέραν ἀπὸ ἡμίσειαν σύριγγα Pravaz. Οἱ Murri καὶ Boazi συνιστῶσι τὰς ἐνδοσπληνίους ἐνέσεις δι' ἁπλοῦ ὕδατος ἀπεστειρωμένου ἀνὰ 15θήμερον μίαν καὶ ἐξ ἑνὸς ἑκατοστογράμμου. Ἄλλοι συνιστῶσι τὰς ἐνέσεις ἐργοτίνης ἢ ἐργοτινίνης, ὁ Laveran τὸν ἠλεκτρισμόν, ὁ δὲ ἐκ Πατρῶν Γερ. Λασκαρᾶτος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Δημ. Γ. Μήλιας καὶ Ἀντίγονος Πολυμέρης συνιστῶσιν ἐνθέρμως τὴν διὰ τῆς ὑδροχλωρικῆς βερβερίνης μετὰ κινίνης θεραπείαν τῶν διογκώσεων τοῦ σπληνός. Ὁ σπλὴν ἐφ' ὅσον δὲν ἐνοχλεῖ μεγάλως τοὺς καχέκτας, φρονοῦμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀναμείνωμεν ἐφαρμόζοντες τὴν θεραπείαν,ἣν συνεβουλεύσαμεν,ἐν ᾗ ὅμως περιπτώσει τὰ θεραπευτικὰ μέσα εἶνε ἀνίσχυρα νὰ μειώσωσι τὸν ὄγκον τοῦ σπλάγχνου καὶ αἱ ἐνοχλήσεις καθίστανται ὑπερβάλλουσαι ἢ ἐὰν ἐπέλθῃ ἐκτόπισις τοῦ σπληνὸς καὶ δυσχερὴς ἡ ἀνάταξις εἶνε τότε, ἢ τὸ σπλάγχνον καθίσταται λίαν ἐπώδυνον, ὥστε ὁ ἄρρωστος ζῇ ὑπὸ διηνεκὲς μαρτύριον, δὲν δύναται δὲ νὰ ἀνακουφισθῇ οὐδὲ διὰ τῆς ζώνης τοῦ Glenard, ἐπιβάλλεται τότε ἡ **σπληνεκτομία.**

Παρὰ τὰ γενόμενα πειράματα τῶν φυσιολόγων ὁ μὲν Schiff ὑποστηρίζει τὴν ἐπὶ τῆς πέψεως ἐπίδρασιν τοῦ σπληνός, ὁ Gischeil-

den κ.λ. θεωροῦσι τοῦτον ὡς πραγωγὸν τῆς οὐρίας, καὶ οἱ *Frey*, *Hirt*, κλ. φρονοῦσιν ὅτι ὁ σπλὴν εἶνε τὸ κέντρον μεταμορφώσεως τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων εἰς ἐρυθρὰ ἢ ἐξ ἀντιθέτου τὸ κέντρον καταστροφῆς τῶν ἐρυθρῶν· ἐκ πάντων τούτων ἐξάγεται ὅτι ἡ ἀφαίρεσις τοῦ σπληνὸς ἀπεδείχθη εἰς πολλοὺς τῶν ἐγχειρηθέντων ὡς λίαν ἀνύσιμος. Πρῶτοι ἐνεργήσαντες σπληνεκτομίαν ὑπῆρξαν οἱ Ἰταλοὶ χειρουργοὶ *Zacarelli* καὶ *Fioraventi* κατὰ τὸ 1546 ἐπὶ γυναικὸς φερούσης ὑπερμεγέθη σπλῆνα ἕνεκα ἑλονοσίας. Ἡ ἐγχείρησις αὕτη μετὰ πάροδον αἰώνων ἐπανελήφθη πρό τινων ἐτῶν ὑπὸ τῶν διασήμων χειρουργῶν *Pean*, *Spencer*, *Wels* καὶ ἄλλων καὶ ἔκτοτε ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις αὕτη ἀφόβως διενεργεῖται οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐξ ἑλονοσίας διογκώσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλων περιπτώσεων ξένων πρὸς ταύτην. Ἐπὶ ἑλονοσίας δὲ ἐπεμβαίνομεν χειρουργικῶς προκειμένου περὶ κινητοῦ σπληνὸς ἢ ἐπὶ ὑπερτροφιῶν ὀχληρῶν ἐπαπειλουσῶν διὰ τῆς ἐπὶ τῶν σπλάγχνων ἀγγείων καὶ νεύρων πιέσεως αὐτῶν τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἀρρώστου καὶ μὴ ὑπεικουσῶν οὐδεμιᾷ τῶν ἐν χρήσει μεθόδων. Σπληνεκτομίας ἐπιτυχεῖς ἐπὶ ἑλοκαχεκτῶν ἐνήργησαν ἐκ τῶν ἡμετέρων χειρουργῶν ὁ Δάλλας (Κων)πολις), ὁ Καλλιοντζῆς, ὁ Φωκᾶς καὶ Γερουλᾶνος.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΤΟΞΙΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΤΗΣ ΚΙΝΙΝΗΣ

Ἐξανθήσεις. *Πρῶτος ἐξερευνήσας τὰς φυσιολογικάς, ἀλλὰ καὶ παρατηρήσας συγχρόνως τοξικάς τινας ἰδιότητας τῆς κινίνης ἦτο ὁ Briquet, ἔκτοτε μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν γενομένων ἐπὶ ταύτης παρατηρήσεων, πρῶτος δ' ὁ Girard ἐσπούδασε τὰς ἐκ τῆς κινίνης ἐξανθήσεις, παρατηρήσας μεταξὺ τῶν ἐργατῶν τῶν ἀποφλοιούντων τὴν κίναν ἐρεθισμοὺς τοῦ δέρματος, ἐξανθήσεις καὶ κνιδώσεις, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Chevalier (1850). Ὄντως δὲ παρετηρήθη ὅτι συχνῶς οἱ ἐργάται οἱ κατεργαζόμενοι τὴν κινίνην καταλαμβάνονται διαφοροτρόπως κατὰ τὰς χεῖρας καὶ τὸ ἀντιβράχιον ὑπὸ κνησμονῆς μετ' ἐρυθρότητος καὶ ἐξανθήσεως λειχηνοειδοῦς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ οἰδήματος τοῦ προσώπου ὡς καὶ τῶν γεννητικῶν μορίων.*

Τὴν πρὸς τὴν κινίνην εὐαισθησίαν τινὲς τῶν ὀργανισμῶν ἔχουσι μεγάλως ηὐξημένην, μὴ ἀνεχόμενοι οὐδὲ ἓν σιτάριον ταύτης, τοῦτο δ'

εἰς πάντα ἰατρὸν ἐν τῇ τοῦ ἐπαγγέλματος ἐξασκήσει προστυγχάνει.

Σύνηθες τοξικὸν σύμπτωμα εἶνε ἡ προκαλουμένη ἐκ ταύτης **κνίδωσις**, ἐξανθήσεις δὲ τοιαύτας ἀναφέρουσιν οἱ *G. Behrend*, *Bauer*, *Pflüger*, *Köbner*, κ.λ. βαρεῖαν δὲ κνιδώσεως περίπτωσιν ὁμοίαν τῇ τοῦ *Köbner* παρετηρήσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ παιδίσκης τινός, προελθοῦσαν μετὰ τὴν λῆψιν ἐσωτερικῶς τριῶν κόκκων κινίνης. Ἡ κορασὶς μίαν ὥραν μετὰ τὴν λῆψιν τῆς κινίνης προσεβλήθη ἐξ ὀστρακιώδους ἐξανθήσεως μὲ πλάκας ὡσεὶ γαγγραινωμένας, ἔτι δὲ ἐκ κωλικῶν μετὰ κενώσεων, ὡς καὶ ἀποχρέμψεων αἱματηρῶν. Ὁ *Köbner* τὰ αὐτὰ περίπου συμπτώματα προυκάλεσε πειραματικῶς εἰς παιδίον ἡλικίας 4 $^1/_2$ ἐτῶν ἐκ πέντε κόκκων κινίνης ληφθείσης ἀπὸ τοῦ στόματος.

Ὁ *Rizu*[1] παρετήρησε παρά τινι τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ συμφόρησιν κατὰ τὸ πρόσωπον, εἶτα ὀρθόπνοιαν καὶ κνίδωσιν, ὁσάκις ἐλάμβανεν ἐλαχίστην ποσότητα κινίνης. Ὁ ἐν Πυλίᾳ συνάδελφος Ἡρ. Τσικλητήρας ἐξ ἐλαχίστης ποσότητος κινίνης καταλαμβάνεται ἐκ πνιγμονῆς ὡς καὶ ὀρθοπνοίας. Τὰς κνιδώσεις πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν παρετήρησαν, μεταξὺ δὲ τῶν πρώτων ὁ καθηγητὴς Πεζόπουλος, ὁ Τσούκαλης, ὁ Κούσκουρης, ὁ Φουστάνος, ὁ Φεραῖος κ.λ. Ἐν Μαραθῶνι μεταξὺ 1156 κατοίκων παρετηρήσαμεν ὅτι πάσχουσι κνίδωσιν ἐκ κινίνης ἓξ ἤτοι 5 $^0/_{00}$ περίπου.

Τὰ συμπτώματα τῆς δηλητηριάσεως ταύτης ἀναφαίνονται μεταξὺ $^1/_2$—5 ὡρῶν ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς κινίνης, κατά τινα δὲ παρατήρησιν τοῦ Φουστάνου[2] καὶ μετὰ λεπτά τινα τῆς ὥρας δύνανται νὰ ἐμφανισθῶσι συμπτώματα τῆς δηλητηριάσεως ἀναλόγως πιθανῶς τῆς πρὸς ταύτην εὐαισθησίας τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ κλινικὴ δὲ ταύτης εἰκὼν ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἀρχικῶς ἐκσημαίνονται πταρμοί, κνησμὸς ἢ ἐρυθρότης τοῦ προσώπου, ὁτὲ δὲ ἐξοιδαίνεται ἀποτόμως τὸ πρόσωπον, ὁπότε καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶνε ἐνειμένοι, ἀκολουθεῖ δακρυρροΐα καὶ ἐξάνθημα γενικὸν τοῦ σώματος, ὁτὲ μὲν ὁμοτίμως διακεχυμένον, ὁτὲ δὲ παρουσιάζον πλάκας ἀκανονίστους τὴν μορφὴν ἐν εἴδει βλατίδων· πυρετὸς ἀναπτύσσεται, προστίθενται δ' ἐνίοτε ἔμετοι, δυσφορία ἄλλοτ' ἄλλη τὴν ἔντασιν, αἴσθημα καύσου καὶ ξηρασίας κατὰ τὰ παρίσθμια, βὴξ ἐνίοτε παροξυστικός, ζάλη, καρηβαρία, βόμβοι τῶν ὤτων, ὡς καὶ λιποθυ-

---

[1] Bul. de la Societ. de Médec. et natur. de Jassy 1887.

[2] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1896 σελ. 232.

μίαι· ἄλλοτε ἀπαντῶσι κωλικοὶ καὶ ἔπειξις πρὸς ἀφόδευσιν, ὡς καὶ κνισμὸς ἀφόρητος. Τὰ συμπτώματα ταῦτα ἀκολουθοῦντα ὥρας τινὰς παρέρχονται ἄνευ οὐδεμιᾶς βλάβης τοῦ ἀρρώστου.

Ὁ καθηγητὴς Πεζόπουλος [1] ἐπί τινος περιπτώσεως κνιδώσεως μετὰ χρῆσιν κινίνης παρετήρησε μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Χατζημιχάλη τελείαν ἔλλειψιν σφυγμῶν, ἐνῷ ἡ καρδία ἔπαλλεν ἀρκούντως κανονικῶς καὶ ζωηρῶς· ἀποδίδει δὲ τὴν ὀλιγόστιγμον ταύτην συγκοπὴν μᾶλλον εἰς ἀναιμίαν τοῦ ἐγκεφάλου ἐκ συσπάσεως τῶν ἀγγείων αὐτοῦ ἢ εἰς συμφόρησιν προελθοῦσαν ἐκ συσπάσεως τῶν περιφερικῶν ἀγγείων.

Ὁ ἐκ Χειμάρρας ἰατρὸς Χ. Τσούκαλης [2] ἐπί τινος 50ετοῦς ἀρρώστου χορηγήσας 20 σιτάρια κινίνης παρετήρησε τὰ ἑξῆς: Πέντε ὥρας μετὰ τὴν λῆψιν τῆς κινίνης ὁ ἄρρωστος ᾐσθάνθη μυρμηκιασμὸν καὶ αἱμωδίαν καθ᾽ ὅλον τὸ ὄσχεον καὶ τὴν βάλανον, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ μεσαίου δακτύλου τῆς ἀριστερᾶς χειρός, μεθ᾽ ὃ κνισμὸς πολύς, τὸ ὄσχεον κατέστη ὑποπέλιδνον, συνεπτύχθη, συνερρικνώθη, ἐσκληρύνθη καὶ μετὰ 3 ἢ 4 ἡμέρας μέρος τοῦ ὀσχέου ἀπεφολιδώθη.

Ὁ Φουστᾶνος [3] ἐκτὸς τῆς κνιδώσεως ἀναφέρει καὶ περίπτωσιν κυρίας τινός, ἥτις «εἰς μικρὰν δόσιν παρουσιάζει εὐθὺς κατὰ τὴν ραχιαίαν ἐπιφάνειαν τοῦ παραμέσου δακτύλου τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς πλάκα ἐρυθρὰν οἰδηματώδη, ἐρυσιπελατώδους μορφῆς, ἥτις ἐξαπλοῦται βαθμηδὸν καὶ ταχέως καθ᾽ ἅπασαν τὴν χεῖρα καὶ τὸ ἀντιβράχιον μετὰ πόνων ἐπεκτεινομένων μέχρι τῆς μασχάλης. Ἡ ἐρυσιπελατώδης αὕτη ἐκ κινίνης ἑρπητικὴ ἐξάνθησις περιορίζεται μόνον δι᾽ ἐπανειλημμένων τοπικῶν ἐπιχρίσεων ἰσχυρᾶς διαλύσεως νιτρικοῦ ἀργύρου. Ἡ κυρία αὕτη ἀπό τινος χρόνου διαμένει ἐν Ἑρμουπόλει καὶ ὁσάκις τελευταίως ἐπεχειρήσαμεν νὰ χορηγήσωμεν αὐτῇ κινίνην παρουσιάζει πάντοτε σταθερῶς τὰ αὐτὰ φαινόμενα, ὡς καὶ ἀνωτέρω.

»Διάφοροι παρατηρηταὶ ἐδημοσίευσαν ἤδη παρατηρήσεις ὀστρακιώδους ἐξανθήσεως ἐκ κινίνης μετ᾽ ἐπακολούθου ἀπολεπίσεως τοῦ δέρματος ἀποπίπτοντος κατὰ πλάκας. Ἄλλοι δ᾽ ἀνέφερον περιπτώσεις δερματίτιδος φυσαλιδώδους ἀναπτυχθείσης ἕνεκα κινίνης. Ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῇ παιδικῇ ἡμῶν ἡλικίᾳ διαμένοντες ἐν χώρᾳ ἑλώδει, ὁσά-

[1] Γαληνός 1888 ἀριθ. 47 σελ. 736.
[2] Γαληνὸς 1887 ἀριθ. 23 σελ. 364.
[3] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1898. Τεῦχος 9 σελ. 250.

κις ἕνεκα ἑλομιάνσεως ἐλαμβάνομεν κινίνην, προσεβαλλόμεθα ὑπὸ πυκνοτάτου καὶ ἐντονωτάτου ἐπιχειλίου ἕρπητος, εἴδους ὀξέος ἐκζέματος κηριώδους, μετὰ ρύσεως ἀφθόνου καὶ παχυτάτων ἐσχαρῶν, αἵτινες κατελάμβανον ὁλόκληρον τὴν ὀπὴν τοῦ στόματος καὶ ἐπεξετείνοντο πέριξ μέχρι τοῦ πώγωνος, τῶν παρειῶν καὶ τῆς ρινός, καὶ αἵτινες διήρκουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καθ' ἃς, τοῦ στόματος μόλις διανοιγομένου, μόνον διὰ ρευστῆς τροφῆς (ζωμοῦ καὶ γάλακτος) ἐτρεφόμην. Ἡ ἐκ κινίνης αὕτη σταθερῶς πάντοτε ἀναφαινομένη μοι κατάστασις ἦν ἐπὶ τοσοῦτον ὀχληρά, ὥστε καὶ τὸν ἰατρὸν αὐτὸν τῆς οἰκογενείας μας ἔθετε πολλάκις εἰς ἀμηχανίαν ὡς πρὸς τὴν χορήγησιν τῆς κινίνης, ὁσάκις προσεβαλλόμην ὑπὸ ἑλειογενοῦς πυρετικοῦ παροξυσμοῦ».

Ἀμαυρώσεις καὶ Ἀμβλυωπίαι. *Αἱ ἐκ κινίνης διαταραχαὶ τῆς ὁράσεως δὲν εἶνε σύνηθες φαινόμενον, οὐχ ἧττον εἰς πάντα τὰ ἰατρικὰ περιοδικὰ ἀπαντῶσιν ἐγκατεσπαρμέναι τοιαῦται παρατηρήσεις. Ὁ Trousseau, ὁ Colin, ὁ Galezowski, ὁ L. Championnière, ὁ Beau, ὁ V. Miller καὶ ἄλλοι ἐδημοσίευσαν περιπτώσεις παροδικῆς τυφλώσεως ἐκ κινίνης. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Σταθακόπουλος ἀνεκοίνωσεν ἐν τῷ κατὰ τὸ ἔτος 1887 Συνεδρίῳ τῶν Ἑλλήνων Ἰατρῶν περίπτωσιν ἀμβλυωπίας ἐκ κινίνης ἐπὶ κορασίου ἡλικίας πέντε ἐτῶν, ὅπερ μετὰ λῆψιν 15 σιταρίων κινίνης ἕνεκα πυρετῶν κατελήφθη ὑπὸ ἐμέτων, τοῦ ἰατροῦ δὲ φοβηθέντος μήπως ὁ πυρετὸς μετατραπῇ εἰς κακοήθη, ἐχορήγησε δι' ὑποκλυσμοῦ 15 ἔτι σιτάρια κινίνης καὶ τὸ κοράσιον μετὰ δύο ὥρας ἔσχεν ἀκατασχέτους ἐμέτους, κατελήφθη ὑπὸ ἀνησυχίας μεγάλης, στενοχωρίας, τρόμου τῶν σκελῶν καὶ ἀπώλεσε τελείως τὴν ὅρασιν αὐτοῦ ἐπὶ 36 ὥρας.*

Ἀμβλυωπίας παρετήρησε καὶ ὁ Δελαπόρτας, μίαν ἐπὶ ὀδοντοϊατροῦ τινος 30ετοῦς τὴν ἡλικίαν μετὰ λῆψιν 20 σιταρίων κινίνης παραταθεῖσαν ἐπὶ 16 περίπου ὥρας καὶ ἑτέραν ἐπὶ κυρίας τινὸς ἐκ Πειραιῶς ἐν ἔτει 1883, εἰς ἣν μετὰ τὴν λῆψιν κινίνης ἐπήρχετο θάμβος τῶν ὀφθαλμῶν διαρκοῦν δύο ἡμέρας. Τὸ τοιοῦτον συχνῶς ἐπανελαμβάνετο κατὰ τοὺς παροξυσμούς, ὁσάκις ἐλάμβανε κινίνην, ἡμέραν δέ τινα μετὰ λῆψιν 30 σιταρίων κινίνης οὐ μόνον τὸ θάμβος δὲν ἐξηλείφθη, ἀλλ' ἠλάττωσεν ἐπαισθητῶς τὴν ὅρασιν.

Ἀμαυρώσεις καὶ ἀμβλυωπίας παροδικὰς ἐκ κινίνης ἀναφέρουσιν

ὡσαύτως οἱ Τσαγρῆς[1] (ἐκ Κιάτου), ὁ Γραικούσης[2] (ἐκ Γαστούνης) καὶ ὁ Φεραῖος (ἐκ Καστορίας). Ἀμαύρωσιν ἕνεκα λήψεως δύο γραμμαρίων κινίνης καὶ διαρκείας πέντε ἡμερῶν ἀναφέρει ὁ Tiffany[3] ἐπὶ ἀνδρὸς ἡλικίας 34 ἐτῶν. Περίπτωσιν δ' ἀμαυρώσεως ἕνεκα γρίππης περιγράφει τις ὡσαύτως ἐν τοῖς Annal. ophtalm. 1887 σελ. 491. Κατὰ ταύτην ἡ πάσχουσα ἕνεκα λήψεως 4 γραμμαρίων κινίνης ὑπέστη ἀμαύρωσιν, καθ' ἣν ἡ βελτίωσις ἐπῆλθε λίαν βραδέως. Ἡ ἄρρωστος τὴν ὀγδόην ἡμέραν δὲν διέκρινε τὰ χρώματα, ἡ ὀφθαλμοσκόπησις ἐδείκνυεν ἀναιμίαν κατὰ βάθος τῶν ὑμένων καὶ ἐντονωτάτην ὠχρότητα τῆς ὀπτικῆς θηλῆς. Μόλις δὲ μετὰ ἐννέα μῆνας ἡ ὅρασίς της ἀνέκτησε τὴν φυσιολογικὴν αὐτῆς ἔντασιν.

Κατὰ τὰς ἀμβλυωπίας παρατηρεῖται διαστολὴ καὶ ἰσχαιμία τῶν ἀγγείων τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἢ μᾶλλον συστολὴ τοῦ χιτῶνος τῆς κεντρικῆς τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἀρτηρίας, ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς κινίνης συσπάσεως. Ἡ ροδόχρους τοῦ βυθοῦ τῶν ὀφθαλμῶν χροιὰ εἶνε λίαν ἀσθενὴς καὶ ἡ ὀπτικὴ θηλὴ ἄχρους. Κατὰ τὴν ἀμαύρωσιν, ἡ διαστολὴ τῶν κορῶν εἶνε εἰς τὸ ὕψιστον, οὐδεμία ἀντίδρασις εἰς τὸ προσπίπτον διὰ τοῦ ὀφθαλμιοσκοπικοῦ κατόπτρου φῶς παρατηρεῖται, εἶνε δὲ ἡ ὀπτικὴ θηλὴ ὠχροτάτη, ἀναιμική, καὶ ὁ ἀμφιβληστροειδὴς ἀναιμικός, σχεδὸν λευκός.

Κωφώσεις. Αἱ ἀπὸ τῆς κινίνης ἐνοχλήσεις τῆς ἀκοῆς εἶνε σύνηθες σύμπτωμα, σχεδὸν δὲ πάντες αἰσθανόμεθα βόμβους ἐπὶ τῇ λήψει κινίνης, κατὰ διάφορον δὲ βαθμόν. Ὁ Béclére ἀναφέρει περίπτωσιν ἀσθενοῦς τινος, ὅστις μετὰ τὴν λῆψιν 0,60 centigr. θεϊκῆς κινίνης ὑπέστη ἴλιγγον ἔντονον. Ὁ Lermoyez ὁμοίως ἀναφέρει τοιαύτας περιπτώσεις ἐξ ἐλαχίστων ποσοτήτων κινίνης. Ἐπὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων τούτων τῶν ἐχόντων εὐαισθησίαν πρὸς τὴν κινίνην ἐκ μέρους τῆς ἀκοῆς καὶ καταλαμβανομένων ὑπὸ ἰλίγγων καὶ ἐκ μικρῶν ποσοτήτων κινίνης· ἀπαντῶσι βεβαίως ἀλλοιώσεις τοῦ λαβυρίνθου. Σπάνιον φαινόμενον εἶνε ἡ τελεία πλὴν παροδικὴ κώφωσις, ὀφειλομένη δὲ εἴτε εἰς εὐαισθησίαν ὑποκειμενικὴν εἴτε εἰς τὴν λῆψιν μεγάλης ποσότητος κινίνης. Αἱ τοιαῦται διαταραχαὶ ἀπαντῶσι συνήθως, ὁπόταν ἡ κινίνη λαμβάνηται ἀπὸ τοῦ στόματος, ἐνῷ ἐνιεμένη ἧττον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀκοῆς.

---

[1] Γαληνὸς 1889 ἀριθ. 47.

[2] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1902 ἀριθ. 3.

[3] Revu. gener. d'Ophthalm. Avril 1890.

῾Ο Guinon ἀναφέρει τελείαν κώφωσιν διαρκείας μιᾶς ἡμέρας ἐπὶ νευρασθενικοῦ τινος ἐπιχειρήσαντος νὰ αὐτοκτονήσῃ διὰ τῆς ἐφ᾽ ἅπαξ λήψεως 8 γραμμ. κινίνης. Συνήθως τὰς ἀμαυρώσεις συνοδεύει καὶ παροδικὴ κώφωσις, ἂν μὴ πλήρης, τοὐλάχιστον λίαν ἐκσεσημασμένη.

Αἱμορραγίαι. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀπὸ κινίνης ἐκτρόπων περιγράφονται καὶ αἱμορραγίαι ποικίλαι ἐκ διαφόρων συστημάτων. ῾Ο Κάρκας [1] θεραπεύων κυρίαν τινὰ πάσχουσαν ἐξ αἱμορραγικῆς μητρίτιδος, εἰς ἄκρον δ᾽ ὑστερικὴν καὶ χορηγήσας ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς ἓν γραμμ. ὑδροχλωρικῆς κινίνης παρετήρησε μετὰ δύο ὥρας διαδοχικὰς αἱμοπτύσεις. ῾Η κυρία αὕτη ὁσάκις ἐλάμβανε κινίνην ὑφίστατο πάντοτε αἱμοπτύσεις διαρκούσας 6—8 ὥρας. ῾Ο Κυριαζίδης [2] ἐκ Δελβίνου ἀναφέρει ἐπιστάξεις ἐκ κινίνης. ῾Ημεῖς παρετηρήσαμεν ἐντερικοὺς κωλικοὺς καὶ ἔπειξιν πρὸς κενώσεις αἱματηράς. ῾Ο Ε. Παπακωνσταντίνου (ἐκ Στυμφαλίας) ἀναφέρει περίπτωσιν [3] ἐπὶ ἐγχειρηθέντος ἐκ βουβωνοκήλης, καθ᾽ ἣν μετὰ λῆψιν 20 κόκκων κινίνης ὁ ἄρρωστος κατελήφθη ὑπὸ ρίγους καὶ πυρετοῦ, ἐμέτων ἐπανειλημμένων, οὔρων αἱματηρῶν, μετὰ συχνῶν αἱματηρῶν κενώσεων. ᾽Εντερορραγίας δ᾽ ἐκ κινίνης μετὰ κωλικῶν ἀναφέρουσιν ὡσαύτως καὶ οἱ Köbner, Kirchner καὶ Schwabach.

Συχνότερον πάντων τῶν συστημάτων ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς κινίνης ἡ μήτρα, πολλοὶ δὲ τῶν παρατηρητῶν ἀναφέρουσιν αἱμορραγίας τῆς μήτρας ἀπὸ κινίνης· ἄλλως τε ἡ κινίνη θεωρεῖται ὡς φάρμακον ἐκτρωτικὸν τοῦ λαοῦ καὶ αἱ γυναῖκες συχνῶς χρῶνται ταύτῃ κατὰ τὴν πρώτην ἐμμηνόπαυσιν πρὸς ἐπαναφορὰν τούτων. ῾Ο Φουστάνος [4] ἀναφέρει περίπτωσιν γυναικὸς ἡλικίας 52 ἐτῶν, ἥτις ὁσάκις ἐλάμβανε μικρὰν ποσότητα κινίνης (4—6 σιτ.) προσεβάλλετο μετά τινας ὥρας ὑπὸ μητρορραγίας ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου συμπτώματος ὀχληροῦ τοπικοῦ ἢ γενικοῦ.

Τὴν ἐπὶ τῆς μήτρας ἐνέργειαν τῆς κινίνης ὡς διερεθίζουσαν τὴν κινητικότητα τῶν μυϊκῶν ἰνῶν τῆς μήτρας πρῶτος ἐν ἔτει 1845 παρετήρησεν ὁ Petitgean, ἔκτοτε δ᾽ ἡ κινίνη πολλαπλασιασθεισῶν τῶν παρατηρήσεων ἐθεωρήθη ὡς ὠκυτόκιον, ἐκτοπίσασα μάλιστα ἐν ἐποχῇ τινι

---

[1] ᾽Ιατρικὴ Πρόοδος 1900 σελ. 375

[2] Γαληνὸς 1880 ἀριθ. 50 σελ. 377.

[3] ᾽Ιατρικὴ Πρόοδος 1904 Τεῦχος 15—16ον σελ. 242.

[4] ᾽Ιατρικὴ Πρόοδος 1898 Τεῦχος 9ον σελ. 250.

καὶ τὴν ἐρεσυβώδη ὄλυραν. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἱκανὰ ἀναφέρομεν εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον περὶ συγγενοῦς ἑλονοσίας.

Συνηθεστέρα ἐνέργεια τῆς κινίνης εἶνε ἡ αἱμολυτική, ἐξ ἧς ἡ αἱμοσφαιρινουρία, πλεῖστοι δ' ὅσοι παρατηρηταὶ Ἕλληνες, ἰδίᾳ καὶ Ἰταλοὶ ἀναφέρουσι γεγονότα ἱκανά. Ὁ Καραμήτσας πειραματικῶς ἀπέδειξε τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν, ὁ δὲ καθηγητὴς Σάββας[1] πειραματικῶς ἀπέδειξε τὴν ἐκ τῆς κινιδίνης καὶ κιγχονίνης πρόκλησιν κατὰ βούλησιν αἱμοσφαιρινουρίας παρά τινι ἐκ Θηβῶν στρατιώτῃ. Περὶ τούτων πάντων πλειότερα βλέπει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ οἰκεῖον περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ κεφάλαιον.

Ποικίλαι ἄλλαι διαταραχαὶ ἐκ κινίνης. Ὁ Φεραῖος[2] (ἐκ Καστορίας) ἀναφέρει περίπτωσιν σπασμωδικῆς παραπληγίας ἐκ κινίνης.

Ἡμεῖς[3] περιεγράψαμεν ἐκλαμπτικὸν παροξυσμὸν ἐκ κινίνης παρά τινι παιδίῳ.

Ὁ Ἀχιλλ. Τζήμας (ἐκ Λαρίσης)[4] ἀναφέρει περίπτωσιν ἰσχουρίας καὶ ἀνουρίας ἐπὶ παιδίου ἡλικίας δύο ἐτῶν κατόπιν λήψεως 10 σιτ. κινίνης. Τὸ παιδίον τοῦτο ἐπανειλημμένως μετὰ χρῆσιν κινίνης καὶ μικροτέρας ποσότητος κατελαμβάνετο ὑπὸ πόνων σφοδρῶν κατὰ τὸ ὑπογάστριον, ἕνεκα τῶν ὁποίων συνεστρέφετο ἐπὶ τῆς κλίνης. Χορηγήσας δ' ὁ ἰατρὸς οὗτος πειραματικῶς 10 ὑφεκατόγρ. ὑδροβρωμικῆς κινίνης προυκάλεσεν ἀνουρίαν ἐπὶ 42 ὥρας.

Ὁ Trousseau[5] ἀναφέρει τὴν ἱστορίαν νεαρᾶς καλογραίας, ἥτις μετὰ λῆψιν 20 σιταρ. κινίνης θεϊκῆς κατέστη ὡσεὶ παράφρων ἐπὶ 24 ὥρας.

Ὁ Guersen ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Laveran περιγράφει περίπτωσιν κυρίας τινος, εἰς ἣν ὁ σύζυγός της ἰατρὸς μονομανὴς ἐχορήγησεν ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν 41 γραμμάρ. θεϊκῆς κινίνης· ἡ γυνὴ αὕτη ἀπώλεσε προσκαίρως τὴν ὅρασιν, τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν λαλιάν, ἐψύχη ὡς πτῶμα, ἀλλ' οὐχ' ἧττον ἡ κατάστασις αὕτη παρῆλθε ταχύτατα.

«Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐπιλέγει ὁ Briquet, δὲν ὑπάρχει παράδειγμα δη-

---

1 Γαληνὸς 1886 ἀριθ. 42 σελ. 241.
2 Ἰατρικὴ Πρόοδος 1904 ἀριθ. 15 — 16 σελ. 239.
3 Γαληνὸς 1892 ἀριθ. 10 σελ. 148.
4 Ἰατρ. Πρόοδος 1900 σελ. 374.
5 Le Dantec Pathologie exotique 2e édit page 598.

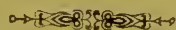
ληπηριάσεως διὰ κινίνης εἰς θάνατον ἀποληξάσης ἐκτὸς τοῦ παράφρονος ἐκείνου ἰατροῦ, ὅστις πρὸς θεραπείαν ἠπίου τινὸς πυρετοῦ ἔλαβεν ἐν διαστήματι 10 — 12 ἡμερῶν τὴν τεραστίαν ποσότητα τῶν 200 γραμμ. θειϊκῆς κινίνης καὶ ὅστις ἀπέθανεν ἐκ τῆς μεγίστης καταπτώσεως καὶ ἐξαντλήσεως».

Ὁ ἰατρὸς Guinon παρετήρησε παρ' ἐφήβῳ νευρασθενεῖ λαβόντι ἐφ' ἅπαξ 8 γραμμ. κινίνης, ὅπως αὐτοκτονήσῃ, βαθεῖαν κατάπτωσιν, ἀναισθησίαν· πρὸς πᾶσαν περιφερικὴν διέγερσιν, ἀπόψυξιν τῶν ἄκρων, ῥίγη συνεχῆ καὶ κυάνωσιν τῶν χειλέων (Laveran).

Δύο στρατιῶται, λέγει ὁ Laveran, ἀντὶ νὰ λάβωσι θειϊκὸν νάτριον ἠπατήθησαν ὡς πρὸς τὴν φιάλην καὶ ἔλαβον διάλυσιν θειϊκῆς κινίνης ἀνὰ 12 περίπου γραμμ. ἅλατος ἕκαστος ἐξ αὐτῶν. Ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὴν ἀπορρόφησιν τοῦ φαρμάκου κατελήφθησαν ἀμφότεροι ὑπὸ πόνων κατὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐμέτων, ὠχρότης ἀνὰ τὸ πρόσωπον αὐτῶν διεχύθη, ἡ ἀναπνοὴ ἐγένετο βραχεῖα, αἱ κόραι διεστάλησαν, ὁ σφυγμὸς κατέστη μικρός, ἄτακτος καὶ ἐνίοτε νηματοειδής, ἠκολούθησε δὲ βόμβος τῶν ὤτων, ἀπόψυξις καὶ τάσις πρὸς συγκοπήν.

Ὁ Κορδούλης[1] ἐξ Ἀθηνῶν ἀναφέρει περίπτωσιν θηλάζοντος ἡλικίας 11 μηνῶν, καθ' ἣν μετὰ τὴν κατὰ λάθος λῆψιν ἑνὸς γραμμ. κινίνης εἰς δύο δόσεις, τὸ βρέφος μετὰ ἓξ ὥρας ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς κινίνης παρουσίασε συμπτώματα δηλητηριάσεως (δύσπνοιαν, κυάνωσιν, ταχυσφυγμίαν, ἀναισθησίαν, διαστολὴν κορῶν, ψῦξιν ἄκρων κ.λ.) καὶ μετὰ δύο ὥρας ἀπεβίωσεν.

Εἰς χωρίον Μπέη τοῦ δήμου Μαραθῶνος ἀπεβίωσε μὲ τὰ αὐτὰ συμπτώματα, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἐξ αἱματοδιαλύσεως, παιδίον τι ἡλικίας δύο ἐτῶν μετὰ λῆψιν ἐφ' ἅπαξ 22 σιταρίων ὑδροχλωρικῆς κινίνης εἰς δισκία σακχαρόπηκτα.

ΑΝΤΕΜΒΑΛΛΟΜΕΝΑ ΤΗι ΚΙΝΙΝΗι ΦΑΡΜΑΚΑ

Πλεῖσται οὐσίαι ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ Βασιλείου ἐδοκιμάσθησαν, ὅπως ὑποκαταστήσωσι τὴν κινίνην κατὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, πλὴν οὐδὲν τούτων δύναται νὰ ἀριθμήσῃ ἐπιτυχίας

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδ. 1902, ἀριθ. 27, σελ. 356.

τινὰς ἢ μόνον τὸ κυανοῦν τοῦ Μεθυλαινίου, ἡ ἀτοξύλη, τὸ ἀρσενικὸν ὀξύ, τὸ ἀρσενικὸν νάτρον, ἡ φαινοκόλλη, ἡ εὐκινίνη, ἡ θειϊκὴ κιγχονίνη, ὡς καὶ ἡ κιγχονιδίνη. Τὰ λοιπὰ ἅλατα τῆς κινίνης, ὡς ἡ κινιδίνη, κινοειδίνη, ἐπηνέθησαν μὲν ὡς δυνάμενα νὰ θεραπεύσωσι τοὺς ἁπλοῦς διαλείποντας παροξυσμούς, πλὴν ἀπεδείχθησαν σκευασίαι ἀδρανεῖς καὶ εἰς τριπλασίαν ἔτι ποσότητα τῆς θειϊκῆς κινίνης διδόμεναι. Τὰ ἄλλα φάρμακα τά τε ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης δοκιμασθέντα ὡς καὶ τὰ λαϊκά, οὐδεμίαν θεραπευτικὴν ἀξίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν, οὐδὲ δύνανται νὰ ὑποκαταστήσωσι τὴν κινίνην. Εἰς τὴν διαφήμησιν φαρμάκων τινῶν, ὡς ἀντεμβαλλομένων τῇ κινίνῃ πρὸς θεραπείαν δὲ τῶν ἁπλῶν διαλειπόντων πυρετῶν, διότι περὶ τῆς θεραπείας τούτων μόνον πρόκειται καὶ οὐχὶ περὶ τῶν συνεχῶν ἢ καὶ κακοήθων πυρετῶν, συνετέλεσε πολὺ τὸ ἐν πολλαῖς περιπτώσεσιν αὐτόματον τῆς ἰάσεως ἠπίων διαλειπόντων παροξυσμῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς τινος θεραπευτικῆς ἐπεμβάσεως. Ἐνίοτε μόνη ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος ἐπιφέρει τὴν θεραπείαν, ὡς ἄλλοτε θαλάσσιον ταξείδιον, διαμονὴ εἰς ὕψος ἄνω τῶν 1000 μέτρων ἀπὸ τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης, ἀνάπαυσις, ἢ ρωστικὴ δίαιτα.

Ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου πάντα τὰ πικρὰ φυτά, ὡς ἡ κουάσσια, ἡ γεντιανή, ἡ ἄψινθος, ἡ ἐλαία, ἡ ἰτέα, ὁ εὐκάλυπτος, τὸ παμβότανον καὶ πλεῖστα ἄλλα διαφημισθέντα, ἐδοκιμάσθησαν καὶ ἐδέσποσαν μὲν προσκαίρως, ἐκ τούτων δὲ πάντων παραμένει ἔτι εἰς μικράν τινα χρῆσιν ὁ εὐκάλυπτος καὶ ἡ βερβερίς.

Εὐκινίνη. Ἐκ τῆς Εὐκινίνης οὐδόλως ἐξυπηρετήθημεν, τὸ μὲν διότι τὸ φάρμακον εἶνε δύσληπτον ὡς δυσδιάλυτον, τὸ δὲ διότι ὀφείλει τις νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν διπλασίαν καὶ τριπλασίαν ποσότητα, ἐντεῦθεν δ' ἡ χρῆσις τοῦ φαρμάκου εἶνε πάντῃ ἀνεπιτηδεία, τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ ὄγκου τὸν ὁποῖον παρέχει ἡ ἀναλογοῦσα ποσότης τῆς οὐσίας ταύτης πρὸς θεραπευτικὸν σκοπόν, τὸ δὲ καὶ τὸ πολτῶδες τοῦ διαλύματος ταύτης.

Κυανοῦν τοῦ Μεθυλαινίου. Τὸ Κυανοῦν τοῦ Μεθυλαινίου πολλάκις συνέτρεξεν ἡμᾶς οὐχὶ βεβαίως εἰς περιπτώσεις κακοήθων παροξυσμῶν, ἀλλ' εἰς περιπτώσεις χρονίας ἑλονοσίας, ὡς καὶ ἐπὶ περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ὁσάκις ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἑλοπαράσιτα. Τὴν σκευασίαν ταύτην μετεχειρίσθημεν ἐπὶ διαφόρων μορφῶν τῆς ἑλονοσίας εἰς πλείονας τῶν 300

περιπτώσεων, τὰς ἐπὶ τούτων δὲ παρατηρήσεις ἡμῶν ἐδημοσιεύσαμεν[1].

Τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυλαινίου μετεχειρίσθημεν ἀμιγὲς εἰς ποσότητα 8—12 σιταρίων ὡς καὶ μεμιγμένον ἐν ἀναλογίᾳ 2 : 1 κινίνης, διανέμοντες τὰ ποσὰ ταῦτα εἰς τέσσαρας θυλάκους καὶ χορηγοῦντες ἀνὰ δίωρον ἕνα. Τὰ ἀποτελέσματα ἡμῶν ἐπί τε τῆς ὀξείας ὡς καὶ τῆς χρονίας ἑλονοσίας ἐκ τῶν σκευασιῶν τούτων ὑπῆρξαν ὡς τὰ πολλὰ εὐνοϊκά. δὲν δυνάμεθα ὅμως ὡς ἐκ τούτου νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι εἶνε καὶ ὑπέρτερα τῆς κινίνης. Ἡ χρῆσις τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου ἐνδείκνυται εἰς τὰς ἠπίας μορφὰς τῆς ἑλονοσίας, καθ' ἃς ἡ λοίμωξις ὀφείλεται εἰς τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ ἠπίου τριταίου (vivax), εἰς τὰς σπανίας ἐκείνας περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ κινίνη δείκνυται οὐχὶ τελεσφόρος, εἰς ὅσας περιπτώσεις ἡ κινίνη ἕνεκα τῆς εὐαισθησίας ὀργανισμῶν τινων ἐνεργεῖ ἐπὶ τούτων τοξικῶς, ὡς καὶ κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ χορηγοῦμεν τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυλαινίου εἰς 1 γραμμ. ἡμερησίως ἐντὸς 4 θυλάκων ἐξ ἀζύμου ἄρτου δίδοντες ἀνὰ δύο ὥρας ἕνα καὶ ἡνωμένον μετὰ διττανθρακικῆς σόδας εἰς πενταπλασίαν ποσότητα πρὸς ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἐρεθισμοῦ τῆς κύστεως, ὃν προκαλεῖ. Εἰς ὅσας περιπτώσεις δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ληφθῇ τὸ φάρμακον τοῦτο ἀπὸ τοῦ στομάχου, χορηγοῦμεν τὸ φάρμακον δι' ὑποκλυσμῶν ἐν ἀναλογίᾳ 1 : 100 γραμμ. ὕδατος χλιαροῦ, ὑποκλυζομένων ἐντὸς 12 ὡρῶν δύο τοιούτων διαλύσεων. Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ φαρμάκου παρηκολουθήσαμεν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ ὄντως παρετηρήσαμεν ταῦτα ἀραιούμενα τὸ ποσόν. Ἄλλως τε ὁ Guttmann καὶ Herlich ἐκ τῆς ἰδιότητος ἣν ἔχει τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυλαινίου νὰ φονεύῃ τὰ ζῶντα ἑλοπαράσιτα εἰς πρόσφατα παρασκευάσματα κεχρωσμένα δι' αὐτοῦ, ἤχθησαν εἰς τὸ συμπέρασμα καὶ μετεχειρίσθησαν τὸ φάρμακον ἐσωτερικῶς.

Τὰς κλινικὰς ἡμῶν παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀνυσιμότητος τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐπανέλαβον μεθ' ἡμᾶς πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν, ὄντως δ' εἴς τινας περιπτώσεις, ὡς ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, ἐξυπηρετεῖ σπουδαίως τὴν θεραπευτικήν, δὲν δυνάμεθα ὅμως ὡς ἐκ τούτου νὰ θεωρήσωμεν τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυ-

---

[1] Γαληνὸς 4, 8, Νέβριος 1893.—Γαληνὸς 23 καὶ 25 Ἰουνίου 1894.—Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ, Μάρτ. 1895.—Γαληνὸς 22 Νεβρίου 1896.—Klinische Beobachtungen über das Méthyl. blau. Deutschen Médicinis. Wochenschr. N° 5 1898.

λαινίου ὑπέρτερον τῆς κινίνης καὶ νὰ ὑποδείξωμεν τοῦτο ὡς ἐντελῶς ἀντεμβαλλόμενον ταύτῃ. Μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ φαρμάκου τούτου εὐρεῖαν κλινικὴν πεῖραν, ἣν ἔχομεν, θεωροῦμεν τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυλαινίου κατὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν οὐχὶ ὡς κύριον, ἀλλ' ὡς βοηθητικὸν μέσον.

Ἀρσενικοῦχοι σκευασίαι. Τὸ ἀρσενικὸν ὀξὺ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου θεωρεῖται ὡς εἰδικὸν φάρμακον κατὰ τῆς ἑλομιάνσεως, πλειστάκις δ' ἐχορηγήθη καὶ χορηγεῖται δ' ἔτι καὶ σήμερον ἀντὶ τῆς κινίνης. Τοῦ ἀρσενικοῦ ὀξέος τὴν θεραπευτικὴν ἰδιότητα πάντες διεφήμισαν, πλὴν ὁ Boudin ὑπῆρξε πρῶτος ὅστις ἔδωκε μεγάλην ὤθησιν πρὸς εὐρεῖαν τούτου χρῆσιν, μεταχειρισθεὶς καὶ ὑποκαταστήσας τῇ κινίνῃ τὰς ἀρσενικούχους σκευασίας πρὸς θεραπείαν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν. «Ἡ ἡμετέρα μέθοδος, γράφει ὁ Boudin [1], δὲν συνίσταται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, εἰς τὴν ἁπλῆν ὑποκατάστασιν τῶν ἀρσενικούχων εἰς τὴν θέσιν τῆς κινίνης, ἀλλ' εἶνε μέθοδος σύνθετος, καθ' ἣν σὺν τῷ ἀρσενικῷ χορηγοῦνται καὶ τὰ ἐμετικά, ἐπιβλέπεται δὲ καὶ κανονίζεται καὶ ἡ δίαιτα. Τὰ ἐμετικὰ καταπολεμοῦσι τὸν φόρτον τὸν γαστρικὸν καὶ ἐπιταχύνουσι τῆς ὀρέξεως τὴν ἐπάνοδον· ἡ δίαιτα καὶ ἡ διατροφὴ ἐπιβραχύνουσι τῆς ἀναρρώσεως τὴν περίοδον καὶ πολεμοῦσι τὴν εἰς ὑποτροπὰς τάσιν καὶ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ὑστερογενεῖς ἐπιπλοκὰς τὰς ἐκ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ αἵματος».

Ἡ θεραπευτικὴ μέθοδος τοῦ Boudin ἔχει ὡς ἑξῆς:

1ον) Κατ' ἀρχὰς χορηγεῖ ἐμετικὸν εἰς τὸν ἀσθενῆ.

2ον) Χορηγεῖ τὸ ἀρσενικὸν τμηματικῶς εἰς μικρὰς καὶ πολλὰς δόσεις, ὧν τὴν τελευταίαν παρέχει δύο ὥρας κατ' ἐλάχιστον ὅρον πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ.

3ον) Ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θεραπείας ἀνεκτικότητος τοῦ φαρμάκου χορηγεῖ τὴν μεγαλειτέραν τοῦ ἀρσενικοῦ δόσιν, ὑποβιβάζων βαθμιαίως ταύτην, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ πρὸς τὸ φάρμακον ἀνεκτικότης ἐλαττοῦται.

4ον) Χορηγεῖ τὸ φάρμακον ἀδιαφόρως ἐν πυρετῷ ὡς καὶ ἐν ἀπυρεξίᾳ.

5ον) Παρατείνει τὴν ἰατρείαν εἰς χρόνον ἀνάλογον πρὸς τὴν διάρκειαν τῆς νόσου.

---

[1] Traité de Geographie et de Statistique Médicales par Boudin.

6ον) Διατρέφει τονωτικῶς καὶ ἀφθόνως καὶ παρέχει οἶνον γενναῖον.

Ἐκ τῶν ἀρσενικούχων σκευασιῶν ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἑλοπαρασίτου δὲν ἐπηρεάζεται μηδαμῶς, αἱ σκευασίαι αὗται ἐνεργοῦσι μετ' ἐπιτυχίας ὡς ἐπανορθοῦσαι ταχέως τὰς ἀλλοιώσεις τοῦ αἵματος, ἕνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου τινές, καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ Riva καὶ Levrier, μετεχειρίσθησαν τὰς ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις τοῦ ἀρσενικούχου νατρίου. Συνιστῶμεν δὲ καὶ ἡμεῖς θερμῶς παραλλήλως τῇ κινίνῃ τὰς ὑποδορίους ἐνέσεις τῶν ἀρσενικούχων σκευασιῶν καὶ δὴ τοῦ κακοδυλικοῦ νατρίου, ὡς ὀλιγώτερον δηλητηριώδους καὶ ὡς ἐπιτρέποντος τὴν ἐν τῷ ὀργανισμῷ εἰσαγωγὴν πολλῷ μεγαλειτέρων ποσοτήτων τοῦ ἀρσενικοῦ ὀξέος.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ὁ καθηγητὴς Gautier ἐσπούδασε τὴν θεραπευτικὴν ἱκανότητα νέας ἀρσενικούχου σκευασίας τοῦ κακοδυλικοῦ νατρίου. Τὸ κακοδυλικὸν νάτριον καίτοι πλούσιον εἰς ἀρσενικῶδες ὀξύ, ὡς περιέχον 54 ἐπὶ τοῖς 100, ἐν τούτοις εἶνε ἐλάχιστα τοξικόν, καὶ δύναταί τις νὰ χορηγήσῃ αὐτὸ εἰς 25 centigr. δι' ἡμέρας ἀπὸ τοῦ στομάχου, καὶ ὑποδερμικῶς εἰς 10 centigr. ἡμερησίως ἄνευ ἐπεισοδίου τινός. Θεραπευτικῶς ἐπὶ χρονίας ἑλονοσίας ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν ὀξειῶν μορφῶν χορηγοῦμεν τοῦτο ὑποδερμικῶς 0,01—0,02 μέχρις 0,05 centigr. ἡμερησίως.

Ὁ Gautier ἀναγράφει τὰς ἑξῆς συνταγάς:

1) Κακοδυλικοῦ νατρίου	1 γραμμάριον
Ὕδατος ἀπεσταγμένου	20 »

Ἄρχεται χορηγῶν ἡμερησίως ἀνὰ 5 σταγόνας καὶ φθάνει μέχρις 20. Ὁ ἀριθμὸς τῶν 20 σταγόνων περιέχει 0,05 centigr. ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐν διαλύσει κακοδυλικοῦ νατρίου.

2) Κακοδυλικοῦ νατρίου	6 γρ. καὶ 40 ὑφεκατόγρ.
Οἰνοπνεύματος φαινικούχου	10 σταγόνας
Ὕδατος ἀπεσταγ. καὶ διϋλισμένου	100 γραμμ.

Ἕκαστον κυβ. ἑκατοστόμετρον περιέχει 0,05 καὶ ἄρχεται τῶν ἐνέσεων δι' ἑνὸς τετάρτου τῆς σύριγγος τοῦ ἑνὸς γραμμαρίου.

Διὰ τῶν ἐνέσεων τοῦ κακοδυλικοῦ νατρίου ταχέως αὐξάνουσι τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, ἐνισχυομένης οὕτω τῆς ἀμύνης τοῦ ὀργανισμοῦ, κατὰ δὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Billet[1] ἡ αὔξησις τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἄρχεται ἀποτόμως ἡμίσειαν ὥραν μετὰ τὴν ἔνεσιν, κυμαι-

[1] Bullet. Général de Thérapeutique.

νομένη ἀπὸ 340,000 (τὸ ἐλάχιστον) μέχρις 620,000 (τὸ μέγιστον), ἐπειδὴ δὲ ἡ αὔξησις τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων διατηρεῖται μετὰ τὴν ἔνεσιν ἐπὶ 3—4 ἡμέρας, ὁ Billet συνιστᾷ, ὅπως αἱ ἐνέσεις τοῦ κακοδυλικοῦ νατρίου ἢ κακοδυλικοῦ σιδήρου ἐκτελῶνται ἀνὰ πᾶσαν τρίτην ἢ τετάρτην ἡμέραν.

᾿Ατοξύλιον. ᾿Επ᾿ ἐσχάτων κατόπιν τῶν ὑπὸ τοῦ Κὼχ γενομένων πειραμάτων ἐν τῇ θεραπείᾳ τῆς νόσου τοῦ ὕπνου διὰ τοῦ ᾿Ατοξυλίου, σκευασίας ἀρσενικούχου, ἥτις καίτοι ἐνέχουσα μικρὰν τοξικὴν δύναμιν, ἐν τούτοις παρετηρήθη ὅτι ἔχει παρασιτοκτόνον ἐνέργειαν ἐπὶ διαφόρων πρωτοζῳϊκῶν νόσων, ἀχθεὶς ἐκ τούτων ὁ Γεωργόπουλος [1] ἐπειραματίσθη πρὸς θεραπείαν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐπὶ 14 περιπτώσεων. ᾿Εχορήγησε τὸ φάρμακον ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας δι᾿ ὑποδορίων ἐνέσεων 0,5 γραμμ, ἤτοι 2 $^1/_2$ κυβ. ἑκατοστόμ. ἐκ μιᾶς διαλύσεως 20 $^0/_0$. Μεθ᾿ ὃ ἐχορήγησε τὴν αὐτὴν ποσότητα τρὶς ἐντὸς ἓξ ἡμερῶν ἤτοι ἑκάστην δευτέραν ἡμέραν, καὶ τέλος ἐνήργησε τρεῖς ὁμοίας ἐνέσεις κατὰ χρονικὰ διαστήματα τριῶν ἡμερῶν. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἐν χρόνῳ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον βραχεῖ κατέπαυσαν, ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς ἐξηφανίσθη ἢ ἠλαττώθη, τὰ πλασμώδια ἐξηφανίσθησαν ἐκ τοῦ περιφερικοῦ αἵματος, ἡ δ᾿ ἐν γένει κατάστασις τῶς ἀρρώστων ἐδείκνυε προϊοῦσαν βελτίωσιν. ῾Ομοίως ὁ ἐν Νεαπόλει ἰατρὸς G. **Fusco** [2] μετ. χειρίσθη τὸ νέον τοῦτο ἀρσενικοῦχον προϊὸν ἐπὶ διαφόρων πρωτοζῳϊκῶν νόσων μετ᾿ ἐπιτυχίας ὡς καὶ ἐπὶ ἑλονοσίας. Εἰς δύο δὲ ἑλονοσοῦντας ἐνῷ μετὰ ἐνέσεις κινίνης ὑποδερμικὰς ἑκάστοτε ἐπαναλαμβανομένας οὐδεμίαν βελτίωσιν παρετήρησεν, ἐθεράπευσε τούτους τελείως μετὰ δύο ἐνέσεις ἐξ 1 καὶ 2 κυβ. ἑκστμ. διαλύματος ἀτοξυλίου πρὸ 10 $^0/_0$. ῾Ο δὲ F. Mendel [3] πρὸς θεραπείαν τῶν πρωτοζῳϊκῶν νόσων προτιμῶν τὰς ἐνδοφλεβικὰς ἐνέσεις διαλύσεως 15 $^0/_0$ ἀτοξυλίου καὶ ἐνεργήσας 50 καὶ πλέον ἐνέσεις ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θέσεως τῆς φλεβὸς ἄνευ ἴχνους τινὸς καταφανοῦς ἐθεράπευσεν ἐπιτυχῶς διὰ τῶν ἐνδοφλεβίων ἐνέσεων ἑλονοσοῦντά τινα, μεταχειρισθεὶς εἰς ἓξ ἐνδοφλεβίους ἐνέσεις 1,3 γραμμ. ἀτοξυλίου.

---

[1] ᾿Αρχεῖα ᾿Ιατρικῆς ἀριθ. 3, 1908 σελ. 27.
[2] Gen. Fusco Gaz. des Hôpitaux 1907 N. 83.
[3] Therapie der Gegenwart 1908. Heft. 7.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἐπιτυχίας ταύτας μεταχειρισθεὶς ὁμοίως τὸ Ἀτοξύλιον εἰς ἐνδοφλεβικὰς ἐνέσεις ἐν τῇ Κλινικῇ τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Nicolas Jancso [1] ἐπὶ ἠπίων περιπτώσεων ἑλονοσίας ἀπὸ μολύνσεως vivax καὶ οὐδεμίαν ὠφέλειαν καρπωθεὶς ὑπὲρ τῶν ἀσθενῶν του κατέφυγεν ἐκ νέου εἰς τὴν κινίνην.

Τὸ Ἀτοξύλιον ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν ἑλειογενῶν νόσων μεταχειρισθεὶς ὁμοίως καὶ ὁ Vassal ἐπὶ 17 περιπτώσεων ἐν τῷ ἐν Annam νοσοκομείῳ τῶν Ἰθαγενῶν τῆς Nhatrang καὶ εἰς μεγάλας θεραπευτικὰς ποσότητας (2 γραμμ. εἰς ἐνέσεις ὑποδερμικὰς ἐντὸς ἑβδομάδος δι' ἕκαστον νοσοῦντα) οὐδεμίαν ἀπολύτως θεραπευτικὴν ἐπήρειαν παρετήρησε τόσον ἐπὶ τοῦ κακοήθους ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ καλοήθους τριταίου. Συμπεραίνει δὲ ὅτι τὸ Ἀτοξύλιον εἰς δόσεις μεγάλας οὐ μόνον δὲν εἶνε πολὺ ἀνεκτὸν ὑπὸ τοῦ στομάχου, ἀλλὰ δύναται καὶ δυστυχήματα νὰ προκαλέσῃ [2].

Ὑδροχλωρικὴ Φαινοκόλλα. Ἡ φαρμακευτικὴ αὕτη οὐσία ἐδοκιμάσθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Pucci ἐπὶ 20 περιπτώσεων, ἐξ ὧν 4 ἀνῆκον εἰς ἀρρώστους προσφάτως ἑλομολυνθέντας, ὧν 10 ἔπασχον ἐξ ὑποτροπῶν ἑλειογενοῦς λοιμώξεως μὴ ἐνδιδούσης τῇ χρήσει τῶν ἁλάτων τῆς κινίνης, 5 δὲν ἠνείχοντο τὴν κινίνην καὶ 2 ἔπασχον ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Εἰς πάσχοντας χρονίαν ἑλειογενῆ λοίμωξιν ἐχορήγησε τὴν ὑδροχλωρικὴν φαινοκόλλην ἀπὸ τριῶν μέχρι 4 ½ περίπου γραμμαρίων ἐν συνόλῳ, χορηγῶν ἑκάστοτε ἀνὰ 8—10 κόκκους, κατὰ δόσεις δὲ ἀπὸ 2 ½—4 κόκκους. Τὸ φάρμακον ἐχορήγει, κενοῦ ὄντος τοῦ στομάχου, εἰς τρόπον, ὥστε ἡ τελευταία δόσις νὰ συμπίπτῃ 4—5 ὥρας πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ. Ἐπὶ 18 περιπτώσεων παρετήρησε 15άκις ἐλαττωθεῖσαν τὴν διάρκειαν τοῦ παροξυσμοῦ, ἅπαξ ἔσχεν ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα καὶ δὶς ἀβέβαιον, εἰς 2 δὲ περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐπέτυχε τὴν θεραπείαν, ὅθεν ἐπὶ 20 περιπτώσεων ἔσχε 17 ἐπιτυχίας, καὶ συμπεραίνει ὅτι τὸ φάρμακον διεγείρει τὰς ζωτικὰς λειτουργίας τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἐπιδρᾷ καταστρεπτικῶς ἐπὶ τῶν ἑλοπαρασίτων καὶ οὐδεμίαν διατάραξιν προκαλεῖ. Ἡ φαινοκόλλα ἐχορηγήθη ὡσαύτως ἐπιτυχῶς ὑπὸ τοῦ Moncorvo

---

[1] Atti della Società per gli Studi della Malaria vol. IX 1908 p. 150.

[2] Bulletin de la Société de pathologie exotique, tom. I, N. 9, 1908 page 539.

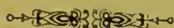
καὶ Modigliano εἰς παιδία ἑλονοσοῦντα ἐπὶ σειρὰν ἡμερῶν ἄνευ διαταραχῆς τινος, ἐν τούτοις ἡμεῖς ὡς καὶ ὁ Ziemann ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδόλως ἐξυπηρετήθημεν ὑπὸ τοῦ φαρμάκου τούτου κατὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Ὀρροθεραπεία καὶ Ὀργανοθεραπεία. Ἡ διὰ τῆς ὀργανοθεραπείας ἢ ὀποθεραπείας νέα θεραπευτικὴ μέθοδος χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Βιολογικῇ ἑταιρείᾳ ἀξιομνημονεύτων ἀνακοινώσεων τοῦ Brown Séquard κατὰ τὸ 1885 περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν παραγομένων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν ὑποδορίων ἐνέσεων χυμοῦ ἐξαγομένου ἐκ τῶν ὄρχεων τῶν κονίκλων, ἀλλὰ τόσον ἡ μέθοδος αὕτη ὅσον καὶ αἱ γενόμεναι πειραματικαὶ ἔρευναι πρὸς θεραπείαν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν διὰ τοῦ ὀρροῦ διαφόρων ζῴων καὶ ἰδίᾳ τῆς αἰγὸς ἀπεδείχθησαν ἀλυσιτελεῖς. Κατὰ τὰς γενομένας τελευταῖον φυσιολογικὰς ἐρεύνας ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ἐρυθρὸς μυελὸς τῶν ὀστῶν εἶνε μία τῶν ἐπισήμων πηγῶν τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, τοῦτο δὲ ὤθησε τοὺς παρατηρητὰς νὰ χορηγήσωσι τὸν μυελὸν κατὰ πάσης ἀναιμίας, εἴτε εἰς δισκία, εἴτε εἰς καταπότια. Ἐκ τῶν δημοσιευθεισῶν ἐπιτυχῶν κλινικῶν παρατηρήσεων κατὰ διαφόρων χλωροαναιμιῶν ἐνθαρρυνθεὶς ὁ Alexeïeff ἐπεχείρησε καὶ ἐχορήγησεν εἰς πάσχοντας χρονίαν ἑλονοσίαν 50—100 γραμμ. μυελοῦ ὀστέων προσφάτου καὶ ἐλαφρῶς ἡλισμένου, οἱ δὲ Burot καὶ Legrand ἐχορήγησαν εἰς πολλοὺς πάσχοντας χρονίαν ἑλώδη καχεξίαν πολφὸν σπληνὸς μετὰ μυελοῦ ὀστέων εἰς καταπότια μετὰ σακχάρεως, ὁ δὲ Critzmann ἐχορήγει καθ' ἑκάστην εἰς πάσχοντας ἑλειογενῆ καχεξίαν καὶ δὶς τῆς ἡμέρας κατὰ τὰς ὥρας τοῦ γεύματος καὶ τοῦ δείπνου ἀνὰ 50 γραμμ. προσφάτου σπληνὸς βοείου ἀναμεμιγμένου μετὰ κρόκου ᾠοῦ καὶ 10 γραμμ. μυελοῦ ὀστέων. Αἱ θεραπευτικαὶ αὗται μέθοδοι ἐφαρμοσθεῖσαι ἐπὶ ἀριθμοῦ τινος ἑλονοσούντων ἀπεδείχθησαν οὐ μόνον ἀλυσιτελεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀηδεῖς, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ διεκόπτοντο μετά τινας ἡμέρας.

Ἀκτινοθεραπεία. Τελευταίως ἐγένοντο πειράματα θεραπείας ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ διὰ τῶν ἀκτίνων τοῦ Roentgen, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αὗται αἱ ἀπόπειραι ἀπεδείχθησαν πάντη ἀνίσχυροι.

Ἐν συνόλῳ ἐξεταζόμενα τὰ ἀντεμβαλλόμενα τῇ κινίνῃ δύνανται εἰς ἐξαιρετικάς τινας περιπτώσεις νὰ δοκιμασθῶσι, προκειμένου ὅμως περὶ ἐπειγούσης ἀνάγκης ἢ βαρείας περιπτώσεως οὐδεὶς φρονοῦμεν ἤθελεν ἔχειν τὴν ἀφέλειαν, ὥστε νὰ μεταχειρισθῇ θεραπευτικὴν ἀγωγὴν

ἐπισφαλῆ. Ἡ κινίνη εἶνε τὸ εἰδικώτερον κατὰ τῆς ἑλονοσίας φάρμακον, ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ κατέχῃ τὰ σκῆπτρα ἐν τῇ θεραπείᾳ ταύτης, ἂν δέ ποτε ἀστοχῇ, φρονοῦμεν ὅτι εἰς τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων δέον νὰ καταλογισθῇ τὸ ἀμέθοδον τῆς θεραπευτικῆς ἀγωγῆς ἢ ἡ ἀδιαφορία καὶ ἀμέλεια τοῦ πάσχοντος.

ΠΡΟΦΥΛΑΞΙΣ

Τὰ μέτρα τῆς προφυλάξεως ἀπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀποβλέπουσι α') εἰς μέτρα προφυλακτικὰ ἀτομικά, τὰ σκοποῦντα δῆλον ὅτι τὴν ἀπολύμανσιν τοῦ αἵματος τῶν ἀνθρώπων καὶ β') εἰς μέτρα προφυλακτικὰ γενικά, τὰ σκοποῦντα δῆλον ὅτι τὴν ἀπολύμανσιν τοῦ ἐδάφους.

Ἡ προφύλαξις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πασῶν μὲν τῶν λοιμωδῶν νόσων, κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἀπὸ τῆς ἑλονοσίας εἶνε παλαιτάτη καὶ ἀνάλογος πρὸς τὰς ἑκάστοτε ἰσχυούσας θεωρίας. Οἱ κάτοικοι λ. χ. τῶν πεδιάδων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους καταλείποντες τὰς κατοικίας των ἀποσύρονται εἰς τὰ ὄρη. Κατὰ τὸν Jacquot οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης καὶ οἱ Ἄραβες τῆς Ἀλγερίας ἐπικρατούντων κατὰ τὸ θέρος τῶν πυρετῶν κατέλειπον τὰ χθαμαλὰ ἐδάφη καὶ ἀπεσύροντο ἀνὰ τὰ ὄρη, μακρὰν τῶν ἀπὸ τῶν ἑλῶν ἀναθυμιάσεων, μακρὰν τῆς δυσαερίας ἢ ἀνεμοφθορίας. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι παρ' ἡμῖν οἱ κάτοικοι τῶν πεδιάδων τῆς Θεσσαλίας ἰδίᾳ τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλων ἀνέρχονται ἀνὰ τὰ ὀρεινὰ χωρία τῆς Πίνδου κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους, ἀλλαχοῦ δὲ ἐρημοῦνται τελείως τὰ χωρία πανοικεὶ μεταναστευόντων τῶν κατοίκων, ὡς τοῦτο παρετηρήσαμεν κατὰ μῆνα Αὔγουστον ἐν τῷ χωρίῳ Σουλίου τοῦ δήμου Μαραθῶνος πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐνδημούντων αὐτόσε ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ὡς δ' ἀνέκαθεν οὕτω καὶ ἤδη ἔτι οἱ κάτοικοι τῶν ἑλωδῶν ἐπαρχιῶν φροντίζουσι νὰ ἐκλέγωσι διὰ τὰς κατοικίας αὐτῶν τὰ εἰς ἐξεχούσας τὰ εἰς ὑψηλοτέρας καὶ τὰ εἰς ξηρὰς θέσεις ἐδάφη φροντίζοντες νὰ περιβάλλωσι ταύτας διὰ δενδροφυτειῶν θεωρουμένων ὡς κώλυμα τῶν διὰ τῶν ἀνέμων μεταφερομένων ἀναθυμιάσεων. Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου οἱ μὲν Ἄγγλοι ἐν Ἰνδίαις, οἱ δὲ Γάλλοι ἐν Γουαδελούπῃ ᾠκοδόμησαν σταθμοὺς ὑγιεινοὺς ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ὀροπεδίων. Σήμερον

ὅτε κατέπεσε τὸ δόγμα τῶν ἀναθυμιάσεων καὶ ἀπεδείχθη ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ μεταδίδονται διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ὡς κύριον προφυλακτικὸν μέσον θεωρεῖται ἡ ἐπιμελὴς ἀποφυγὴ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων. Ἡ ἀπὸ τῶν κωνώπων δὲ προφύλαξις δὲν εἶνε ἔργον τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας προσεπάθουν νὰ κατορθώσωσι παντοῖα μηχανευθέντες πάντες οἱ περὶ τὰ ἕλη κατοικοῦντες λαοὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οὐχὶ βεβαίως ὡς γνωρίζοντες τὴν σημασίαν τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀπὸ τούτων ἐνοχλήσεων. Ὁ Ἡρόδοτος[1] ἐξιστορῶν τὰ κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους ποιεῖται μνείαν περὶ κωνώπων ὡς καὶ περὶ κωνωπείων ἐν τοῖς ἑξῆς: «Τοὺς μὲν τὰ ἄνω τῶν ἑλέων οἰκέοντας οἱ πύργοι ὠφελέουσιν, ἐς τοὺς ἀναβαίνοντες κοιμέονται· οἱ γὰρ κώνωπες ὑπὸ τῶν ἀνέμων οὐκ οἷοί τέ εἰσι ὑψοῦ πέτεσθαι· τοῖσι δὲ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέουσι τάδε ἀντὶ τῶν πύργων ἄλλα μεμηχάνηται»· ἀναφέρει δ' ὅτι ἕκαστος ἀνὴρ κατὰ τὰς νύκτας μετεχειρίζετο κωνωπεῖον, ἐνῷ ἄλλοι οἱ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέοντες, ὅπως ἀποδιώξωσι τοὺς κώνωπας ἀλείφονται κατὰ τὰς νύκτας «ἀπὸ τῶν σιλλικυπρίων τοῦ καρποῦ, τὸ καλεῦσι μὲν Αἰγύπτιοι κίκι»[2], καρποῦ δυσωδεστάτου.

Ἄλλοι τῶν λαῶν πρὸς ἀποδίωξιν τῶν κωνώπων μετεχειρίσθησαν τὰς πυράς, ὁ ἐκ ποικίλων δ' οὐσιῶν καπνὸς τῶν πυρῶν ἀποτελεῖ τὸ κοινὸν οὕτως εἰπεῖν ἀλεξικωνώπιον μέσον καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῶν αἰώνων, παραμένον καὶ μέχρι σήμερον ἔτι καὶ παρ' ἡμῖν. Ἐν Ἀβησσηνίᾳ οἱ κυνηγοὶ τῶν ἱπποποτάμων πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων μεταχειρίζονται, ὡς ἀναφέρει ὁ Vaillant, τοὺς ὑποκαπνισμούς, πρὸς τοῦτο δὲ κατασκευάζουσι σκηνὴν διὰ κλινοσκεπασμάτων πρόχειρον, ἐν ᾗ κλείεται ἐντὸς ὁ μέλλων νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων, ἐκβάλλει τὰ ἐνδύματά του καὶ ἀνάπτει μικρὸν τεμάχιον θείου ἐπί τινα λεπτά, λαμβάνων οὕτω θειοῦχον ἀτμόλουτρον. Τοῦτο δ' ἔχει προφυλακτικὸν σκοπὸν κατ' ἐξοχήν, διότι οἱ κώνωπες ἀποστρέφονται νὰ δήξωσι τὴν θειωθεῖσαν ἐπιδερμίδα, θεωροῦντες δὲ τὸ μέσον τοῦτο καὶ ὡς θεραπευτικὸν ἐπαναλαμβάνουσι τὰ θερμοθειόλουτρα ταῦτα ἑκάστοτε μέχρις οὗ ἀπαλλαγῶσι τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

---

[1] Βιβλ. II 95.
[2] » » 94.

Τὰς πρώτας ὑπονοίας, ὅτι οἱ κώνωπες συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νόσου συνέλαβεν ὁ King τὸ 1883, ὑπεστήριξεν ὁ Laveran τὸ 1884, κατηγορηματικώτερον δ᾽ ὑπεστηρίξαμεν ἡμεῖς τὸ 1894[1]. Ὡς κτῆμα ἐπιστημονικὸν θεωρεῖται σήμερον ὅτι ἡ ἑλονοσία μεταδίδεται οὐχὶ διὰ τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων.

ΠΙΝΑΞ 65ος

Ἕλη μικρὰ ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ ὄπισθεν τοῦ Ἀρεταιείου (ἀριστερόθεν τῆς γεφύρας) γέμοντα προνυμφῶν ἀνωφελῶν κωνώπων.

Ἤδη δὲ ὁ κατὰ τῶν κωνώπων ἀγὼν ἐπιμελέστερον διευθύνεται οὐχὶ πλέον ἐναντίον τούτων ὡς ὀχληρῶν ἐντόμων, ἀλλ᾽ ὡς φορέων τοῦ μολύσματος· γνωρίζοντες δὲ τὸν ἐχθρὸν εὐστοχώτερον δυνάμεθα νὰ φέρωμεν κατ᾽ αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ τῶν κωνώπων ἀγῶνος ἔδει νὰ διαδοθῶσιν εἰς εὐρὺν κύκλον, ἐκλαϊκευόμεναι οὕτως εἰπεῖν αἱ νέαι θεωρίαι τῆς αἰτιολογίας καὶ τῶν μέσων τῆς προφυλάξεως ἀπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, ὅθεν κατὰ φυσικὴν συνέπειαν προέκυψαν οἱ διάφοροι κατὰ τῆς ἑλονοσίας Σύλλογοι, οἵτινες ἐκήρυξαν

[1] Γαληνὸς 1894 Ἀρ. 4. σελ. 51.

ἀληθῆ κατὰ ταύτης σταυροφορίαν, διότι ἁπανταχοῦ ὅπου ἔδρασαν οἱ Σύλλογοι οὗτοι, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, Ἀλγερίᾳ, Κορσικῇ, Ρωσσίᾳ, Ἀγγλικαῖς κτήσεσιν, Ἀμερικῇ, Γερμανικαῖς ἀποικίαις, Οὑγγαρίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν, οὐ μόνον ἡ νοσηρότης μεγάλως περιεστάλη, ἀλλὰ καὶ ἡ θνησιμότης.

Ἡ μεγάλη τοῦ Ross ἀνακάλυψις καὶ αἱ τῶν Grassi καὶ Koch ἐργασίαι αἵτινες ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ὑφίσταται ἑλονοσία ἄνευ ἀνωφελῶν κωνώπων πανταχόθεν ἐξηκριβώθη, ὄντως δ' ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἑλονοσία μεταδίδεται ἀποκλειστικῶς διὰ μόνον τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, ἐπομένως ἡ ὕπαρξις ἀνωφελῶν κωνώπων καὶ ἀνθρώπων ἑλονοσούντων ἀποτελοῦσιν οὐ μόνον τὴν ἑλονοσίαν, ἀλλὰ τὸν κρίκον τῆς διαιωνίσεως

ΠΙΝΑΞ 66ος

Μικροσυλλογαὶ ὑδάτων ῥεόντων διαλειπόντως ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ μεταξὺ Αἰγινητείου καὶ ἀποθήκης Ὑλικοῦ Πολέμου πλήρεις προνυμφῶν ἀνωφελῶν κωνώπων. (Συνεργασία Ζ. Ζαχαριάδου, Ι. Καρδαμάτη)

τῆς νόσου. Περιστέλλοντες λοιπὸν ἢ ἐξαφανίζοντες μᾶλλον τὸν ἕνα τῶν παραγόντων καταστρέφομεν αὐτὴν ταύτην τὴν νόσον. Πρὸς ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου ὁ ἀγὼν ἐστράφη κυρίως εἰς τὰ ἑξῆς δύο σημεῖα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν κωνώπων ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν ἐξαφά-

νισιν τῶν ἑλοπαρασίτων ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν ἀνθρώπων ἀφ' ἑτέρου. Τὸ πρῶτον κεφάλαιον περιέχει πολλὰ τὰ ἀπίθανα σημεῖα, διότι εἶνε ἰδεῶδες νὰ φρονῶμεν ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ὁλοσχερῆ ἐξάλειψιν τῶν κωνώπων, ὡς ἐκ τούτου ἡ προσοχὴ τῶν ὑγιεινολόγων ἐστράφη μᾶλλον πρὸς τὸ δεύτερον κεφάλαιον ἤτοι τῆς ἀπολυμάνσεως τοῦ αἵματος τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς προφυλακτικῆς χρήσεως τῆς κινίνης. Οὐχ' ἧττον καὶ ἡ καταστροφὴ μέρους τῶν κωνώπων ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι μειοῦντες ὅσον τοῦτο εἶνε ἐφικτὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν κωνώπων μειοῦμεν τὴν παραγωγὴν τοῦ ἑτέρου παράγοντος, ἐλαττοῦμεν δῆλον ὅτι τὰ μέσα, δι' ὧν ἐξαπλοῦται ἡ νόσος.

ΠΙΝΑΞ 67ος

Λιμνάζοντα ἀβαθῆ ὕδατα ἕλους «Μεγάλη Βρύσις» παρὰ τὴν Λαμίαν, πλήρη προνυμφῶν ἀνωφελῶν κωνώπων. (Συνεργασία Τσουκαλᾶ, Παπακώστα, Καρδαμάτη).

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν περιστολὴν ἢ τὴν καταστροφὴν τῶν κωνώπων, δέον πρωτίστως νὰ σπουδάσωμεν μετ' ἐπιμελείας τὴν τοπογραφίαν τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ τὰς κλιματολογικὰς συνθήκας. Διὰ τῆς τοπογραφικῆς σπουδῆς τούτου καθορίζομεν τὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας, ἀνευρίσκομεν τὰς ἑστίας τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων, σὺν τῇ σπουδῇ δὲ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν δυνάμεθα πρὸ πά-

σης ἄλλης ἐρεύνης νὰ πεισθῶμεν, ἐὰν τὸ πρὸς μελέτην ἔδαφος εἶνε ἐπιδεκτικὸν ἢ οὐχὶ διὰ τὴν ἐνδημίαν τῆς ἑλονοσίας, ἀφοῦ μάλιστα εἶνε γνωστόν, ὅτι ὅροι εὐνοοῦντες κατ' ἐξοχὴν τὸν ἕτερον τῶν παραγόντων τῆς ἑλονοσίας εἶνε ἡ ὑψηλὴ ἀτμοσφαιρικὴ θερμοκρασία καὶ ἔδαφος δυνάμενον νὰ διακρατῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ὕδωρ κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους. Ἡ ὑψηλὴ ἀτμοσφαιρικὴ θερμοκρασία, τὸ λιμνάζον ὕδωρ καὶ τὸ ἔδαφος, θεωροῦνται ἀπὸ παλαιτάτων χρόνων ὡς οἱ κύριοι παράγοντες τῆς ἑλονοσίας, ὅθεν ἡ ἀπὸ ταύτης προφύλαξις στηρίζεται εἰς τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἐκ τῶν αἰτίων τούτων παραγώγων, ἤτοι τῶν κωνώπων.

ΠΙΝΑΞ 68ος

Τμῆμα ἕλους «Μεγάλη Βρύσις» Τρόπος ἀνιχνεύσεως τῶν προνυμφῶν καὶ νυμφῶν τῶν κωνώπων εἰς τὰ ἀβαθῆ ἕλη (Συνεργασία Τσουκαλᾶ, Παπακώστα, Καρδαμάτη).

Ἀλλὰ πῶς θὰ ἐξουδετερώσωμεν τὰ αἴτια, πῶς δὲ θὰ καταστρέψωμεν τοὺς κώνωπας;

Τοὺς κώνωπας καταστρέφομεν κατὰ διάφορον τρόπον, ὅταν ἦνε σκωληκοειδῆ ὑδρόβια ἔντομα καὶ κατ' ἄλλον, ὁπόταν εἶνε τέλεια ἔντομα πτερωτά. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν μεταχειριζόμεθα διάφορα νυμφοκτόνα μέσα, ὧν ἄλλα μὲν εἶνε μεταλλικά, ἄλλα δὲ φυτικὰ ἢ ἐλαιώδη,

κατὰ τὴν δευτέραν μεταχειριζόμεθα ποικίλα μέσα, ὧν τὰ μὲν ἔχουσι σκοπὸν τὴν καταστροφὴν ἢ ἀπομάκρυνσιν τῶν κωνώπων, τὰ δὲ τὴν ἀπὸ τούτων προφύλαξιν.

Ὁ κατὰ τῶν φαρίων, τῶν προνυμφῶν καὶ νυμφῶν τῶν κωνώπων ἀγὼν ἀποβαίνει λυσιτελής, εἴτε διὰ τῆς πλήρους ἐξαφανίσεως τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας στασίμων ὑδάτων καὶ δὴ τῶν μικροσυλλογῶν, εἴτε, ὅταν τοῦτο ἀνέφικτον ᾖ, διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως τοὐλάχιστον τῶν συνθηκῶν τῶν εὐνοουσῶν τὴν ἐξέλιξιν τῶν προνυμφῶν.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς ἐξυγιάσεως τοῦ ἐδάφους ἀνάγκη, ὅπου ὑπάρχουσι μικραὶ συλλογαὶ ὑδάτων, λάκκοι, τάφροι ἢ ὅπου μικρὰ ἕλη καὶ τενάγη, νὰ ἐπιχωσθῶσι διὰ χωμάτων ἢ λίθων, ἢ ἐὰν εἶνε τοῦτο ἀνέφικτον, ὡς ἐπὶ μικροπηγῶν ἢ κρηνῶν, ὧν τὰ ἀείρροα ὕδατα σχηματίζουσι τέλματα καὶ μικρὰ ἕλη, ὡς καὶ ἐν χειμάρροις, ἐν τῇ κοίτῃ τῶν ὁποίων αἱ μικροπηγαὶ σχηματίζουσι βραδυρροοῦντα ὕδατα εἴτε ἐν συνεχείᾳ εἴτε καὶ διαλειπόντως, ἀνάγκη τότε τὸ ἔδαφος ἀναλόγως τῶν ἀπαιτουμένων συνθηκῶν ἢ νὰ διασωληνωθῇ ἢ αἱ μικροπηγαὶ νὰ ἀποξηρανθῶσιν ἢ ὅπου ἀπαντῶσι μικραὶ αὔλακες νὰ στεγασθῶσι διὰ μικρᾶς ὑπονόμου ἢ τὰ ὕδατα νὰ βυθίζωνται εἰς φρέατα ἢ τέλος συγκεντρούμενα ταῦτα, ὁπόταν ἡ ἐδαφικὴ κλίσις ἐπιτρέπῃ τοῦτο, εἰς στενήν τινα αὔλακα, νὰ δίδωμεν εἰς ταῦτα διέξοδον, ὡς ἐνηργήσαμεν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ. Τέλος ὅπου αἱ μικροσυλλογαὶ ὑδάτων σχηματίζονται ἀπὸ τὰ περιττεύοντα ὕδατα καταστημάτων, νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ σύστημα τῶν βόθρων μετὰ τῶν διϋλιστηρίων. Ἡ διέξοδος τῶν λιμναζόντων ὑδάτων ἀποτελεῖ σπουδαῖον ἐξυγιαστικὸν ὅρον, τοῦτο δὲ διδασκόμεθα φαεινῶς ἀπὸ τῶν παλαιτάτων χρόνων, καθ' οὓς ὁ Ἐμπεδοκλῆς[1] (504 π. Χ.) ἔσωσε τὸν Ἀκράγαντα ἀπὸ δεινῆς ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν διὰ τῆς ἀποτειχίσεως χάσματος ὄρους, δι' ὧν ὁ νότος εἰς τὸ πεδίον ὑπερέβαλεν καὶ ἐλίμναζον τὰ ὕδατα. Ἐκτὸς τῆς διεξόδου τῶν λιμναζόντων ὑδάτων ἡ διασωλήνωσις τοῦ ἐδάφους ἀποτελεῖ τὴν μόνιμον ἐξυγίασιν τούτου, πλεῖστα δὲ μέρη τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸν XVI αἰῶνα, τῆς Γαλλίας ἐπὶ Ἐρρίκου IV καὶ Λουδοβίκου XIV, τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὡς καὶ τῆς Ὁλλανδίας κατὰ τὸ 1838 ἐξυγιάσθησαν διὰ τοῦ τρόπου τούτου, ἐν Ἀθήναις δὲ ἡ κατασκευὴ ὑπονόμου καλυψάσης

---

[1] Α. Κούζη. Τινὰ περὶ ἑλειογενῶν πυρετῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς. Πεπραγμένα Συλλ. Περιστ. Ἑλωδ. νόσων ἔτος Α'.

τμῆμα τοῦ χειμάρρου Κυκλοβόρου ἐξυγίανε τὴν μέχρι πρό τινων ἐτῶν ἑλωδεστάτην συνοικίαν Βάθειας, ὡς καὶ τὰ περὶ τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον. Ἡ διασωλήνωσις οὐ μόνον ἐξυγιαίνει τὸ ἔδαφος, ἀλλ' αὐξάνει τὴν ἀξίαν ὡς καὶ τὴν γονιμότητα αὐτοῦ, ἀπόδειξιν τούτου ἀποτελεῖ ἡ Ὁλλανδία ἰδίᾳ, ἔνθα ἄλλοτε ἡ ἑλονοσία λίαν ἐνεργὸν μέρος ἐν τῇ νοσολογίᾳ τῆς χώρας διαδραματίζουσα, ἤδη ἐξέλιπε τελείως καταστᾶσα μετὰ τὴν διασωλήνωσιν τοῦ ἐδάφους τὸ παραγωγικώτερον τμῆμα τῆς Εὐρώπης. Τελεῖται δ' ἡ καλουμένη γεωργικὴ διασωλήνωσις τοῦ ἐδάφους

ΠΙΝΑΞ 69ος

Λιμνάζοντα ὕδατα ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ παρὰ τὸ Σιφυλιδικὸν Νοσοκομεῖον πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐξυγιαστικῶν ἔργων.

διὰ τῆς ἐν αὐτῷ τοποθετήσεως σωλήνων ἐκ πορώδους κεκαυμένου πηλοῦ, σωλήνων τουτ' ἔστι φερόντων τοιχώματα διαχωρητὰ ἐπιτρέποντα τὴν εἴσοδον τοῦ ἀέρος καὶ ἀποτελούντων οὑτωσὶ τὸ κέντρον τῆς ἕλξεως τῶν ὑδάτων.

Τὴν διασωλήνωσιν τοῦ ἐδάφους δυνάμεθα νὰ ἀντικαταστήσωμεν ἐπιτυχῶς διὰ τῆς διαυλακώσεως τούτου ἢ ὅπου αἱ ἑλώδεις ἐκτάσεις εἶνε μεγαλείτεραι διὰ τῆς κατασκευῆς διωρύγων, ἐν ᾗ ὅμως περιπτώ-

σει οἱ χάνδακες, αἱ αὔλακες ἢ αἱ διώρυγες δὲν ἔχουσιν ἔδαφος ἐπικλινὲς καὶ τὸ ὕδωρ ρέει βραδέως, ὀφείλομεν ἀπαραβάτως ἀνὰ πᾶσαν δεκάτην ἡμέραν νὰ καθαρίζωμεν τοὺς χάνδακας διὰ καταλλήλων μέσων, ὡς διὰ σαρώθρων κ.λ. παρασύροντες ἐπιμελῶς οὐ μόνον τὴν ἀναπτυχθεῖσαν φυτικὴν νηματοειδῆ βλάστησιν, ἀλλὰ καὶ τὰς τυχὸν ἀναπτυχθείσας προνύμφας, ἄλλως αἱ αὔλακες, χάνδακες καὶ διώρυγες καθίστανται λίαν ἐπίφοβοι εἰς τὴν ὑγίειαν τῶν ἀνθρώπων. Παράδειγμα πρόχειρον φέρομεν τὴν Κωπαΐδα λίμνην, ἥτις καίτοι ἀπεξηράνθη, ἀπὸ γεωργικῆς δ' ἀπόψεως ὠφελήθη μεγάλως ἡ ἀναλαβοῦσα τὴν ἀποξήρανσιν ταύτης εταιρεία, οὐχ' ἧττον ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως ἡ δημοσία ὑγίεια κατ' οὐδὲν ὠφελήθη, καθ' ὅτι ἡ ἑλονοσία ἐν τῇ Κωπαΐδι βαρυτάτη ἔτι ἐνδημεῖ, ἡ εἰκὼν δὲ ταύτης ἠνάγκασε τὸν μέγαν ἐπιδημιολόγον Ross σπουδάσαντα μεθ' ἡμῶν τὴν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἑλονοσίαν νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι «δὲν (εἶδε) τίποτε χειρότερον εἰς τὰ μᾶλλον ἑλώδη μέρη τῶν Ἰνδιῶν καὶ δὲν

ΠΙΝΑΞ 70ος

Διευθέτησις τῶν λιμναζόντων ὑδάτων ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ τοῦ ἀπεικονιζομένου ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 69 πίνακι μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐξυγιαστικῶν ἔργων

(εἶδεν) ὅμοιον εἰς τὴν Ἀφρικήν, ὅπου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ ἐντόπιοι εἶνε πεπροικισμένοι διὰ μεγαλειτέρας ἀνοσίας [1]». Ἡ ἐν Κωπαΐδι διαιώνισις τῆς ἑλονοσίας καὶ μετὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης, ὀφείλεται εἰς τοὺς διαυλακοῦντας τὸ ἔδαφος ταύτης μικροὺς χάνδακας, ἐν οἷς τὰ ὕδατα λιμνάζουσι καὶ ἐν οἷς αἱ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἐξελίσσονται.

Κατὰ τὸν Celli τὸ διὰ τῶν διωρύγων ἢ αὐλάκων παροχετευόμενον ὕδωρ, ἵνα ᾖ ἀνεπιτήδειον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν φαρίων τῶν κωνώπων, ὀφείλει νὰ ἔχῃ ταχύτητα κατ' ἐλάχιστον ὅρον 0,20 τοῦ ἑκατοστομέτρου ἀνὰ δευτερόλεπτον, ἄλλως τὸ ὕδωρ τῶν διωρύγων περιέχει συνθήκας καταλλήλους διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν προνυμφῶν τῶν κωνώπων. Εἰς ὅσας περιπτώσεις αἱ αὔλακες, οἱ χάνδακες δὲν ἔχουσιν ἀπαιτουμένην κλίσιν καὶ λείπει ἡ φυσικὴ παροχέτευσις, ὡς μόνον μέσον διευκολύνσεως

ΠΙΝΑΞ 71ος

Λιμνάζοντα ὕδατα ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ παρὰ τὸν ἔναντι τῶν λουτρῶν τοῦ στρατοῦ συνοικισμόν, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐξυγιαστικῶν ἔργων.

[1] Πεπραγμένα Συλλόγ. Περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων Τόμος Α΄ (1907) σελ. 81.

τοῦ φυσικοῦ ροῦ τῶν ὑδάτων,ὅπου τοῦτο εἶνε ἐφικτόν,εἶνε ἡ ἀνύψωσις τῶν ὑδάτων διὰ καταλλήλων ἠλεκτρικῶν μηχανημάτων,δι' ὧν ἀνυψοῦται τὸ ὕδωρ. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφηρμόσθη ἐν Κωπαΐδι, ἐφηρμόσθη ὡσαύτως εἰς τὰς Κάτω χώρας, διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἀπεξηράνθη ἐν Ἰταλίᾳ ἡ λίμνη Fucino, τῇ βοηθείᾳ δὲ τῶν μηχανῶν συστήματος Golferri ἐν Ἰταλίᾳ πολλὰς θέσεις χθαμαλὰς ἐξυγίανον διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὑδάτων. Προκειμένου περὶ ὑδάτων μικρᾶς ποσότητος ἐπὶ χθαμαλοῦ ἐδάφους μὴ δικαιολογούσης τὴν ἀνύψωσιν τούτων ἀπέναντι τῆς καταβληθησομένης

ΠΙΝΑΞ 72ος

Διευθέτησις λιμναζόντων ὑδάτων ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ τοῦ ἀπεικονιζομένου χώρου ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 71 πίνακι μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐξυγιαστικῶν ἔργων.

δαπάνης ἢ ἀνεφίκτου οὔσης τῆς ἀνυψώσεως δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ σύστημα τοῦ Chamblelend τῶν ἀπορροφητικῶν τοῦ' ἔστι φρεάτων. Χρησιμοποιοῦμεν δῆλον ὅτι τὰ κατὰ βάθος ἀπορροφητικὰ τοῦ ἐδάφους στρώματα διανοίγοντες φρέατα μικρά, δι' ὧν τὸ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ ὕδωρ κατέρχεται εἰς τὰ βάθη τῶν φρεάτων.

Ἐδάφη χθαμαλά. Ἕλη,ὧν τὸ ἔδαφος εἶνε χθαμαλώτερον τῆς

ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἀποξηραίνομεν προϊόντος τοῦ χρόνου διὰ τοῦ καταποντισμοῦ, κατακλύζοντες δῆλον ὅτι τὰ ἕλη ταῦτα διὰ τῆς στροφῆς τῶν ὑδάτων παρακειμένου ποταμοῦ, οὗτινος τὰ ὕδατα εἶνε πλήρη ἰλύος εἰς τρόπον, ὥστε ἡ ἐναποτιθεμένη ἰλὺς βαθμηδὸν καὶ κατ᾽ ὀλίγον νὰ πληρώσῃ τὰς ὑπὸ τοῦ ὕδατος κατεχομένας κοιλότητας. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐγκαινιασθὲν ὑπὸ τοῦ *Léonard de Vinci* ἀπολαύει πολλῆς ὑπο-

ΠΙΝΑΞ 73ος

Λιμνάζοντα ὕδατα ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ποταμοῦ μεταξὺ Ἐφορείας Ὑλικοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἔναντι τῶν λουτρῶν τοῦ στρατοῦ συνοικισμοῦ, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐξυγιαστικῶν ἔργων.

λήψεως ἐν Ἰταλίᾳ, ἰδίᾳ δὲ ἐν Τοσκάνῃ, τοῖς πέριξ τῆς Νεαπόλεως, ὡς καὶ ἐν Ραβέννῃ, τὸ σύστημα δὲ τοῦτο προυτάθη καὶ παρ᾽ ἡμῖν ὑπὸ τῶν οἰκείων μηχανικῶν πρὸς ἀποξήρανσιν τοῦ παρὰ τὴν Λαμίαν ἕλους Μεγάλη Βρύσις, διὰ τῆς προσχώσεως δῆλον ὅτι τούτου διὰ τῆς ἰλύος τῶν διοχετευθησομένων πρὸς τὸ ἕλος ὑδάτων τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ὁ Γαλιλαῖος καὶ *Torricelli* ἐπλήρωσαν καὶ ἀπεξήραναν τὴν μεταξὺ Τιβέρεως καὶ Ἄρνου κοιλάδα τῆς *Chiana*, ὡς

ἀπεξήραναν τὸ ἕλος τοῦ Castiglione *διὰ τῆς ἰλύος τοῦ* Ombrone *ποταμοῦ, καὶ τὰ ἐγγὺς τῆς* Narbonne *καὶ* Vice *τέλματα διὰ τῶν ἐναποθέσεων τοῦ ποταμοῦ* Aude. *Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφηρμόσθη ὡσαύτως εἰς τὰ πέριξ τοῦ* Grosseto, *ὡς καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ διὰ τὴν ἐξυγίασιν τῆς πεδιάδος τοῦ* Magadino *καὶ ἐν* Valais.

Τὴν φυσικὴν ταύτην ἐπίχωσιν τῶν ἑλῶν δυνάμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν καὶ ἄλλως πληροῦντες τοῦτ᾿ ἔστι τὰ ἕλη διὰ χώματος καὶ ἄμμου ἀλλαχόθεν μεταφερομένης· τὸ σύστημα τοῦτο ἐφήρμοσεν ὁ Ross *ἐν* Sierra-Leone, *ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἕλη μικρᾶς μόνον ἐκτάσεως, προκειμένου δ᾿ ὅμως περὶ μεγάλων ἐκτάσεων τοῦτο ἔσται ἀνέφικτον ὡς λίαν δαπανηρόν.*

ΠΙΝΑΞ 74ος

Διευθέτησις λιμναζόντων ὑδάτων ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ τοῦ ἀπεικονιζομένου χώρου ἐν τῷ ὑπ᾿ ἀριθ. 73 πίνακι μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐξυγιαστικῶν ἔργων.

Τὰ τέλματα καὶ τενάγη ἐξυγιαίνομεν καταποντίζοντες ὁμοίως ταῦτα δι᾿ ἀφθόνων ὑδάτων· ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐξυγιάσεως εἶνε παλαιός, πανάρχαιον δὲ παράδειγμα μνημονεύεται τὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἀπαλλάξαντος μεγάλης ἐπιδημίας τὴν Σελινοῦντα, κατακλύσαντος διὰ πολλῶν ὑδάτων τὰ περὶ αὐτὴν ἕλη διὰ τῶν ὑδάτων δύο παρακειμένων ποταμῶν. Τὸ παράδειγμα τοῦτο μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἠκολούθησεν ἐν Ρώμῃ μὲν ὁ Lancisi, *ὅστις καὶ ἀνέκοψε βαρυτάτην ἐπιδημίαν ἑλειογε-*

τῶν πυρετῶν, κατακλύσας δι' ἀφθόνων ὑδάτων τοὺς περὶ τὸ φρούριον τοῦ ἁγίου Ἀγγέλου βόθρους καὶ χάνδακας, ἐν Ὁλλανδίᾳ δ' ἐφηρμόσθη ἐπιτυχῶς ὑπὸ τῆς Πολιτείας.

Καλλιεργία ἐδάφους. Φυτεῖαι κλ. Πάσας τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας τεχνικὰς ἐργασίας συμπληροῖ ἡ καλλιεργία τοῦ ἐδάφους καὶ ἡ ἀνάπτυξις δενδροφυτειῶν. Ἡ ἀποψίλωσις τῆς χώρας ἡμῶν ἀποτελεῖ μίαν τῶν οὐσιωδεστέρων αἰτιῶν τῆς λιμνάσεως τῶν ὑδάτων, ἡ εἰς μεγάλην δὲ κλίμακα ἐπέκτασις τῆς ἑλονοσίας παρ' ἡμῖν ὀφείλεται εἰς τὴν καταστροφὴν

ΠΙΝΑΞ 75ος

Τὸ συνεργεῖον διὰ μαθητῶν τοῦ ἐν Μαραθῶνι δημοτικοῦ Σχολείου ἐκτελοῦν τὰς ἐν τῷ παραρρέοντι χειμάρρῳ ἐξυγιαστικὰς ἐργασίας.

τῶν δασῶν, εἰς τὴν δενδροτόμησιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ἐλλιπῆ καλλιεργίαν τοῦ ἐδάφους καὶ εἰς τὴν πλήρη ἐγκατάλειψιν τῆς χώρας, ἐξ ἧς ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς τῶν στασίμων ὑδάτων. Ἡ ἀνάπτυξις φυτειῶν καὶ ἡ ἀναδάσωσις τῆς χώρας σπουδαίως ἤθελον συντελέσει εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν ὅρων τῆς ὑγιεινῆς παρ' ἡμῖν. Ἐν Ἀλγερίᾳ ὡς καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τμήματα νοσωδέστατα μετεβλήθησαν εἰς ὑγιεινότατα, ὡς λ.χ. ἡ Ostie, τὰ περὶ τὴν Bône καὶ ἀλλαχοῦ διὰ τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ὑδάτων καὶ

τῶν δενδροφυτειῶν, οὕτω δ' ἐξυγιάσθη ὁλόκληρος ἡ Ὁλλανδία καὶ τὸ Βέλγιον, ἔνθα ἄλλοτε λίαν ἐκτεταμένως ἐνεδήμουν οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί.

Μέτρα Νυμφοκτόνα. *Ἐπὶ μεγάλων ἐκτάσεων στασίμων ὑδάτων, ἐφ' ὧν ἕνεκα ποικίλων λόγων οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν ἐκ τῶν προταθέντων ἀνωτέρω μηχανικῶν μέσων, ἐνεργοῦμεν τὴν ἐξυγίασιν τούτων διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν ᾠαρίων, τῶν προνυμφῶν καὶ τῶν νυμφῶν τῶν κωνώπων μεταχειριζόμενοι μεταλλικάς, φυτικὰς ἢ καὶ ἐλαιώδεις οὐσίας.*

Πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐντόμων τούτων πλεῖσται ὅσαι οὐσίαι ἐδοκιμάσθησαν, ὡς ὁ καπνός, τὸ κάλιον, ἡ κόνις τῶν χρυσανθέμων, τὸ θειοῦχον ὕδωρ, τὸ ἁλατοῦχον ὕδωρ, τὸ διττανθρακικὸν νάτριον καὶ κάλιον, ὁ θειϊκὸς χαλκός, ὁ θειϊκὸς σίδηρος, ἡ πίσσα, τὸ γάλα τῆς ἀσβέστου, ἡ νάρδος, ἡ κονάσσια, ἡ δάφνη, τὰ χρώματα τῆς ἀνιλίνης, τὸ ὑπερμαγγανικὸν κάλι, ἡ ἀμμωνία, τὸ πετρέλαιον, τὸ ἔλαιον τῶν ἐλαιῶν, ἡ φορμαλίνη, τὸ ὀξικὸν ὀξύ, καὶ διάφοροι φυτικαὶ οὐσίαι εἰς πόλτον μεταβληθεῖσαι. Ἐκ πάντων τούτων τῶν οὐσιῶν τὰ θετικώτερα ἀποτελέσματα δίδουσιν αἱ ἐλαιώδεις οὐσίαι. Ἐὰν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ῥίψωμεν σταγόνας τινὰς ἐλαιώδους οὐσίας, τείνουσιν αὗται, ὡς γνωστόν, νὰ καλύψωσι μεγάλην ἔκτασιν τῆς ἐπιφανείας εἰς λεπτότατον στρῶμα, τὸ πετρέλαιον μάλιστα ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐλαιώδη οὐσίαν ἐξαπλοῦται πλειότερον. Τὸ σχηματισθὲν οὕτω στρῶμα καθιστᾷ ἀδιαπέρατον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος οὐ μόνον παρεμποδίζον τοὺς ἱπταμένους κώνωπας νὰ συγκοινωνήσωσι πρὸς τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ καὶ φονεῦον τὰς προνύμφας καὶ νύμφας τῶν κωνώπων, διότι καθ' ἣν στιγμὴν ἀνέρχονται αὗται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος μικροσκοπικὸν σταγονίδιον τοῦ πετρελαίου φράσσει τὴν ὀπὴν τοῦ ἀναπνευστικοῦ σωλῆνος ἢ τὰς ὀπὰς τῶν τραχειακῶν στιγμάτων καὶ προκαλεῖ τὸν δι' ἀσφυξίας θάνατον. Τὴν νυμφοκτόνον ἰδιότητα τοῦ πετρελαίου πρῶτος παρετήρησεν ὁ Ἀαρών, πρῶτος ἐπὶ τούτου ἐπειραματίσθη ὁ Howard, καὶ πρῶτοι οἱ Celli, Casagrandi καὶ Laveran καθώρισαν τὸ ἀπαιτητέον ποσὸν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν προνυμφῶν καὶ τῶν νυμφῶν τῶν κωνώπων.

Ἐνέργεια τῶν ἐλαίων καὶ αἰθερίων ἐπὶ τῶν προνυμφῶν καὶ νυμφῶν τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων ἐν θερμοκρασίᾳ 18°—20° [1].

Οὐσίαι	Διάρκεια ζωῆς Προνυμφῶν κοινῶν καὶ ἀνωφελῶν κωνώπων		Διάρκεια ζωῆς Νυμφῶν		Παρατηρήσεις
	Ἐλάχιστ.	Μέγιστον	Ἐλάχιστ.	Μέγιστον	
Πετρέλαιον	1 ὥρα	5 ὧραι	45 λεπτά	4 ὧραι	
Σαπρόλη	1 »	6 »	25 »	» »	
Ἔλαιον λευκὸν Βαζελίνης	18 ὥρας	4 ἡμέραι	2 ὧραι	48 »	Τινὲς μετεμορφ. εἰς κώνωπας
» κίτρ. βαζ.	2 »	34 ὧραι	1 »	48 »	
» ἐλαιῶν	7 »	11 ἡμέραι	3 »	24 »	
» ἀγριοκράμβης	11 »	72 ὧραι	3 »	11 »	» » » »
» σησάμεως	1 1/2 »	4 ἡμέραι	1 1/2 ὧραι	48 »	» » » »
» μήκωνος	8 1/2 »	28 ὧραι	2 »	23 »	
» βάμβακος	19 »	3 ἡμέραι	2 »	72 »	
» ἀραχίδνης (φυτ. ἀραχοειδοῦς)	7 1/2 »	6 »	1 1/2 »	19 »	
Ἔλ καρύων	7 1/2 »	3 »	2 »	18 »	
» λίνου	14 »	9 »	3 »	7 »	
» κικίνου	30 »	2 1/2 ἡμ	4 »	30 »	» » » »
» κρότωνος	3 »	48 ὧραι	3/4 »	12 »	
» κέδρου	2 »	2 ἡμέραι	2 »	4 »	
» ἀρκεύθου	1 1/2 »	6 »	1 1/2 »	22 »	
» Dippel	1 1/2 »	48 ὧραι	1/2 »	8 »	
» ἥπατ. ὀνίσκου	13 »	48 »	2 »	7 »	
» ἰχθύων	21 »	5 1/2 ἡμ.	1 »	8 »	
» φώκης	11 »	3 1/2 »	3 »	24 »	
» ἐκ τῶν βοείων ποδῶν	8 »	3 »	1 »	8 »	
» μηκωνίδος	1 »	11 ὧραι	7 »	18 »	» » » »
» τερεβινθ ν.	3/4 »	5 »	3/4 »	2 1/2 »	
Ξυλέλαιον	5 λεπτά	48 »	5 λεπτά	16 »	» » » »
Τολουόλη	1-2 δευτ.	2 ἡμέραι	1-2 δευτ	3/4 »	
Βενζόλη	1-2 »	2 »	1-2 »	1/4 »	» » » »
Βενζίνη	14 ὥρας	5 »	5 λεπτά	48 »	» » » »

[1] Therapeutische Monatshefte 1904. Septembre.

Καὶ ἐνόσῳ μὲν τὰ χρηματικὰ μέσα ἐπιτρέπουσι τὴν ἐφαρμογὴν διαφόρων μηχανικῶν μέσων, ἡ χώρα ἐξυγιαίνεται παγίως, ὁπόταν δ' ὅμως οἱ πόροι εἰσὶν ἀνεπαρκεῖς, ἐξυγιαίνομεν τὰ ἕλη διὰ χημικῶν μέσων. Διὰ τὴν ἐξυγίασιν ἑνὸς τετραγωνικοῦ μέτρου ὕδατος ἀρκεῖ ἡ ποσότης 10—15 γραμμαρίων πετρελαίου, ἐπειδὴ δὲ ἡ οὐσία αὕτη εἶνε πτητικὴ καὶ ἐξαεροῦται, ἀνάγκη κατὰ τὴν μᾶλλον θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους νὰ ἐνεργῶμεν τὴν πετρελαίωσιν τῶν στασίμων ὑδάτων ἀνὰ πᾶσαν δεκάτην ἡμέραν. Ἐν Μαραθῶνι μετεχειρίσθημεν τὸ ἀκάθαρτον πετρέλαιον, τὸ διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀκρίδων προωρισμένον, καθιστάμενον δ' ἀκάθαρτον διὰ τῆς προσαναμίξεως μικρᾶς τινος ποσότητος πίσσης. Τὸ πετρέλαιον τοῦτο εἶνε κατὰ πολὺ εὐωνότερον τοῦ διὰ τὸν φωτισμόν, ὡς στοιχίζοντος τοῦ κιβωτίου τοῦ περιέχοντος δύο δοχεῖα ἐκ 16 ὀκάδων ἑκάστου πρὸς δραχμὰς 20. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἔχει τις στάσιμον ὕδωρ, ἡ ἐπίχυσις τοῦ πετρελαίου εἶνε εὐχερής, τελουμένη δι' οἱουδήποτε μέσου ἔστω καὶ δι' ἁπλῶν ποτιστικῶν δοχείων, ὁπόταν ὅμως ἔχωμεν χειμάρρους, ὧν συνήθως ἡ κοίτη εἶνε λίαν ἀνώμαλος ὡς ἐν Μαραθῶνι, τὸ δὲ ὕδωρ ἐνιαχοῦ ῥέει μετὰ σχετικῆς τινος ταχύτητος, ἡ πετρελαίωσις ὀφείλει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὰ παρὰ τὰς ὄχθας βραδυρροοῦντα ὕδατα. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐπιχύνομεν κατὰ τὸ μέσον τοῦ ὁρμητικοῦ ῥεύματος ποσότητά τινα πετρελαίου βραδέως, τοῦτο δὲ παρασυρόμενον ὑπὸ τοῦ ῥέοντος ὕδατος διανέμεται κατωτέρω εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας αὐτοῦ καλύπτον πᾶσαν τυχὸν βραδυρροοῦσαν ἢ στάσιμον συλλογὴν ὕδατος ἐντὸς μικρῶν κολπωμάτων σχηματιζομένων. Τὸ πετρέλαιον καὶ μετὰ δέκα ἔτι ὥρας καλύπτει τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βραδέως ῥέοντος ὕδατος, οὕτω δὲ πᾶσαι αἱ νύμφαι καὶ προνύμφαι τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων καταστρέφονται.

Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἔχει τις μικρὰς ἐκτάσεις στασίμων ὑδάτων νὰ ἀπολυμάνῃ, ἡ πετρελαίωσις εἶνε εὐχερὴς καὶ ὀλιγοδάπανος, προκειμένου ὅμως νὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ μεγάλων ἐκτάσεων ἐκ πολλῶν δεκάδων καὶ ἑκατοντάδων χιλιάδων στρεμμάτων, ἡ ἐξυγίασις εἶνε προβληματική, διότι ἔσται λίαν πολυδάπανος, ἄλλως τε ἀπέναντι τῶν ἀμφιβόλων ἀποτελεσμάτων, ἅτινα ἤθελε παρουσιάσει ἡ ἀτελὴς ἔκβασις τῆς ἐργασίας, προτιμοτέρα εἶνε ἡ προφύλαξις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς κινίνης, πρὸς ἣν ὡς εἰς θετικώτερον μέσον ἀποβλέπουσιν ἤδη μετ' ἐμπιστοσύνης οἱ πλείονες τῶν ὑγιεινολόγων.

Ἐκτὸς τοῦ πετρελαίου οἱ Galli - Valerio καὶ Roc de Jongh συνι-

στῶσι τὴν σαπρόλην, ὁ δὲ Περ. Μαρουδῆς ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς ὑγιεινῆς καὶ μικροβιολογίας τοῦ Καθηγητοῦ Σάββα ἐξετέλεσεν ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τούτου πειράματα πρὸς καταστροφὴν τῶν προνυμφῶν διὰ τῆς ἀσβέστου. «Τὴν ἄσβεστον, λέγει ὁ Σάββας, μετεχειρίσθημεν ἐπιτυχῶς ἐν εἴδει λεπτοτάτης κόνεως ἐν ἀναλογίᾳ 1 $^0/_0$. Ἡ κόνις δ' αὕτη οὐ μόνον διαλύεται πάραυτα εἰς τὸ ὕδωρ φονεύουσα τὰς προνύμφας ἐντὸς πέντε περίπου ὡρῶν, ἀλλὰ καὶ σχηματίζει ἐπίπαγον, ὅστις συντελεῖ καὶ οὗτος πρὸς θάνατον τῶν νυμφῶν καὶ προνυμφῶν διὰ τῆς εἰσδύσεως κόνεως ἀσβέστου εἰς τὰ ἀναπνευστικὰ αὐτῶν στόμια, συγχρόνως δὲ παρακωλύει καὶ τὴν ἐναπόθεσιν νέων φαρίων». (Δ' Πανελ. Ἰατρ. Συνέδριον).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω χημικῶν μέσων πρὸς καταστροφὴν τῶν προνυμφῶν συμβάλλουσιν ἔτι πολλὰ εἴδη ἐκ τῶν ἀσπονδύλων καὶ σπονδυλωτῶν ἐντόμων, ἅτινα λαιμάργως κατατρώγουσι ταύτας, οὕτως εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Μέλανος Ποταμοῦ παρετήρησα μικρόν τι εἶδος ἰχθυδίων, τὸ ὁποῖον κατατρώγει τὰς προνύμφας καὶ νύμφας τῶν κωνώπων, τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ παρετήρησαν πρὸ ἡμῶν ἀλλαχοῦ, ὡς ὁ Laveran, Ross κλ. Κατὰ δὲ τὰς ὑπὸ τῶν Galli Valerio καὶ Jongh γενομένας παρατηρήσεις εἴδη ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, ἅτινα δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν πρὸς καταστροφὴν τῶν φαρίων, τῶν προνυμφῶν ὡς καὶ τῶν νυμφῶν τῶν κωνώπων, εἶνε τὰ ἑξῆς :

- **Σπονδυλωτά**
  - Ἔμβρυα
    - Βατράχια
      - Τρίτωνος τοῦ λοφοφόρου.
      - » τοῦ τῶν Ἄλπεων.
      - » τοῦ στεγανόποδος.
    - Σαλαμάνδρας τῆς στικτῆς.
  - Ἔντομα τέλεια
    - Ἀμφίβια
      - Τρίτων ὁ λοφοφόρος.
      - » ὁ τῶν Ἄλπεων
      - » ὁ στεγανόπους.
    - Ἰχθύες τῶν γλυκέων ὑδάτων
      - Κυπρῖνος ὁ χρυσὸς (κοινῶς χρυσόψαρον καὶ κοκκινόψαρον).
      - Phoxinus lœvis.
      - Κυπρῖνος ὁ πράσινος.
      - Κυπρῖνος ὁ Carpio (κοινῶς ἐν Θεσσαλίᾳ μὲν καλούμενος Καρλόψαρο, ἐν Ἀκαρνανίᾳ Τσεροῦκλα, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ Σαζάνι).
      - Cobytis barbatula (κοινῶς καλούμενον ἐν Θεσσαλίᾳ φειδόψαρο).
      - Telestes muticellus
      - Gasterosteus aculeatus.
      - Tellia apoda.
      - Gambusia aifinis.
      - Girardines versicolor.
      - Barrigulo.

Ἀσπόνδυλα — Ἔντομα

Προνύμφαι:
d'Odonnates (Ὑδροσταθμυλλίς, Ἰσχνή).
Κορήθρας.
Φρυγάνων.
Δύτου (Τὸν δύτην πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος παρετηρήσαμεν).

τέλεια:
Ὑδροκόρις (Ranatra linearis).
» Νωτονίκτης (Notonecta glauca).
» Νήπη (καλουμένη κοινῶς καὶ σκορπίον ὕδατος).
» Γυρῖνος (οὐχὶ ὁ τοῦ Βατράχου).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων ἐντόμων καὶ ἰχθύων ἀπαντῶσι παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴν τῆς Ζῳολογίας κ. Ν. Ἀποστολίδην πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀσπονδύλων ἐντόμων, πάντα τὰ τῶν βατραχίων, ἐκ δὲ τῶν ἰχθύων Κυπρῖνος ὁ χρυσίζων, Κυπρῖνος ὁ καὶ Καρλόψαρο καλούμενος, ὡς καὶ ὁ Κυπρῖνος ὁ καὶ φειδόψαρο ἐπονομαζόμενος.

Σημασίαι ἐδάφους. Κατοικίαι κλ. *Καὶ ταῦτα μὲν πάντα τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα ἀφορῶσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν προνυμφῶν καὶ τῶν νυμφῶν τῶν κωνώπων, ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀπὸ τῶν κωνώπων ὡς πτερωτῶν ἐντόμων προφύλαξιν πρωτίστως ἀνάγκη νὰ γίνηται ἡ ἐκλογὴ τῆς κατοικίας ἡμῶν. Οἰκία ἐκτισμένη εἰς τόπον χθαμαλόν, ὑγρὸν καὶ κακῶς ἀεριζόμενον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφθονεῖ κωνώπων, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ ἐπὶ ξηροῦ καὶ ὑψηλοῦ ὡς καὶ ἡ ἐπὶ ἐδάφους ἀναπεπταμένου παντὶ ἀνέμῳ στερεῖται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κωνώπων. Ἡ γειτνίασις κήπων καὶ ἐν γένει δένδρων συντρέχει εἰς τὴν παρουσίαν τῶν κωνώπων, ὅθεν ἡ κατοικία ἡμῶν δέον νὰ ᾖ μακρὰν τοιούτων, τὰ δὲ δωμάτια τοῦ ὕπνου νὰ ἦνε εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, διότι οἱ κώνωπες δὲν ἵπτανται ὑψηλά.*

Ὁ κατὰ τῶν κωνώπων ὡς πτερωτῶν ἐντόμων ἀγὼν δέον εἰς δύο τινὰ νὰ ἀποβλέπῃ, τὸ μὲν εἰς τὴν καταστροφήν, τὸ δὲ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τούτων. Πρὸς τὴν καταστροφήν, πρωτίστην καὶ παναρχαίαν θέσιν κατέχει τὸ πῦρ, πάντες δὲ οἱ εἰς τὰς πεδιάδας κατοικοῦντες, ἤναπτον πυρὰς πέριξ ὡς καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν κωνώπων, τοῦτο δὲ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ σήμερον ἔτι τελεῖται, ἀνάπτουσι δ' οἱ κάτοικοι πυρὰς ἐκ διαφόρων χόρτων, ἰδίᾳ δὲ ἐκ πλακουντίων βοείου κόπρου, κοινῶς βουνιᾶς καλουμένης. Ἐν Ἀβησσηνίᾳ οἱ στρατιῶται Ἰωάννου τοῦ Αὐτοκράτορος, ὡς ἀναφέρει ὁ Παρίσης[1], συχνάκις ἐπυροβόλουν τὰς νύκτας πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν πυρετῶν, ἤναπτον δὲ πρὸς τοῦτο καὶ περισσοτέρας πυράς.

---

[1] Ν. Παρίση Ἡ Αἰθιοπία ὑπὸ ἰατρικὴν ἔποψιν. Γαληνὸς 1887 ἀριθ. 18 σελ. 285.

Φῶς. *Τὸ φῶς, ὡς ἀναφέρει ὁ Billet, ἐξεμεταλλεύθησαν ἐπιτηδείως εἰς χώρας τινὰς τῆς Ἀμερικῆς, κατασκευάζοντες εἶδος λυχνιῶν, κάτωθεν τῶν ὁποίων τοποθετοῦσι κώδωνας σφαιρικοὺς ἢ καὶ δοχεῖα πλήρη πετρελαίου, ἐντὸς τῶν ὁποίων πίπτουσιν οἱ ἑλκυόμενοι πρὸς τὸ φῶς τῆς λυχνίας κώνωπες ὡς θαμβούμενοι ἐκ τῆς ἐντάσεως τούτου.*

Διάφοροι οὐσίαι, κόνεις ἐντομοκτόνοι κλπ. *Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀδμηρῶν οὐσιῶν, ὅστις ἐδοκιμάσθη ἐν εἴδει ἀλοιφῶν πρὸς ἐπαλείψεις κατὰ τὰς νύκτας τῶν γυμνῶν μερῶν τοῦ σώματος. Οἱ Celli, Casacrandi, Fermi, Lumbao, Otto, Neumann, Gali Valerio καὶ Rochaz de Jongh ἠσχολήθησαν ἰδιαζόντως ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου καὶ προέβησαν εἰς ἀπείρους πειραματικὰς ἐρεύνας ἐπὶ διαφόρων οὐσιῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀπὸ τούτων καπνῶν. Πλεῖστα αἰθέρια ἔλαια, ἐκχυλίσματα καὶ μίγματα διάφορα ἐδοκιμάσθησαν πρὸς ἀποδίωξιν τῶν κωνώπων, πλὴν πάντα ἀπεδείχθησαν ἀνίσχυρα. Τρόπος ἀσφαλέστερος ἀποδιώκων τοὺς κώνωπας ἐθεωρήθη ὁ δι' ὑποκαπνισμῶν καὶ ἐξαερώσεων διαφόρων οὐσιῶν, ἀλλ' αἱ μὲν τούτων εἶνε ἐπικίνδυνοι διὰ τὸν ἄνθρωπον, αἱ δὲ ναρκοῦσι προσκαίρως μόνον τοὺς κώνωπας. Συνέστησαν ἀτμοὺς θειούχου ἄνθρακος, φορμόλης, θείου ἢ θειώδους ὑδρογόνου, χλωροφορμίου, χλωρίου καὶ ἀμμωνίας, ἀλλ' οἱ ἀτμοὶ τῶν οὐσιῶν τούτων δέον νὰ χρησιμοποιῶνται ἐν κενοῖς μόνον δωματίοις, διὰ τὰ κατῳκημένα δωμάτια συνιστῶνται οἱ καπνισμοὶ διαφόρων κωνωποκτόνων κόνεων, ὡς πυρέθρου, χρυσανθέμου, εὐκαλύπτου, φύλλων νικοτιανῆς, κουασσίας, ἡδυόσμου, λιβανωτίδος, χαμαιμήλων, ὑγρῶν ἀχύρων ἢ χόρτων ὡς καὶ πάσης οὐσίας ἀναδιδούσης ὀσμήν. Τὸ ἐν τῇ ἐμπορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Zambironi μῖγμα, ἀποτελούμενον ἐκ κόνεως χρυσανθέμων καὶ νιτρικοῦ καλίου εἶνε ἀρίστη σκευασία, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Σάββας.*

Ἓν τεμάχιον Zambironi ἀρκεῖ διὰ 10—12 κυβικὰ μέτρα. Ἐν τούτοις ἐκτὸς τοῦ μίγματος τούτου ἀποκτῶμεν ἄριστον μῖγμα πρὸς ὑποκαπνισμοὺς ἀναμιγνύοντες ὡς ἑξῆς.

Κόνεως χρυσανθέμου	*ἀνὰ 4 μέρη*
» ρίζης βαλεριανῆς	
» φύλλων εὐκαλύπτου	
» νιτρικοῦ καλίου	*ἓν μέρος*

Ἓν κοχλιάριον ζωμοῦ ἀρκεῖ πρὸς ὑποκαπνισμοὺς διὰ χῶρον 30—40 κυβ. μέτρων.

Ὅπως ἀποδιώξωμεν τοὺς κώνωπας τοῦ δωματίου ἀνοίγομεν πρῶτον τὰ παράθυρα καὶ εἶτα ἀνάπτομεν τὴν κόνιν, ἐκ τῆς ἀναδιδομένης δ' ὀσμῆς οἱ κώνωπες φεύγουσι προτροπάδην, μεθ' ὃ κλείομεν τὰ παράθυρα πρὶν ἢ καῇ ὁλόκληρος ἡ ποσότης τῆς κόνεως.

Κωνωπεῖα. *Πάντων τούτων ἀσφαλέστερον μέσον εἶνε τὰ κωνωπεῖα, ὧν ἡ χρῆσις γνωστὴ ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων. Τὸ μέσον τοῦτο εἶνε βέβαιον καὶ ἀποτελεσματικόν, δέον ὅμως τὰ κωνωπεῖα νὰ εἶνε κατεσκευασμένα ἐξ ὑφάσματος δικτυωτοῦ λευκοῦ καὶ ἀραιοῦ εἰς τρόπον, ὥστε παρακωλυομένης τῆς εἰσόδου τῶν κωνώπων νὰ διέρχηται καὶ ἀνανεῶται ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀὴρ ἐλευθέρως. Τὰ σκιερὰ χρώματα φευκτέα, διότι φιλοῦσι ταῦτα οἱ κώνωπες, τὰ δὲ κωνωπεῖα ἔστωσαν εὐρέα, ὑψηλά, καὶ μὴ ἐφαπτόμενα τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ὑπνώττοντος. Ὡς ἀλεξικωνώπια συνεστάθησαν ἔτι καὶ οἱ ἀνεμιστῆρες, ὧν εὐρεῖα γίγνεται χρῆσις εἰς τὰς τροπικὰς χώρας, διότι οἱ κώνωπες, ὡς γνωστόν, ἀποφεύγουσι τὰ ῥεύματα τοῦ ἀέρος.*

Μηχανικὴ προφύλαξις. *Ὡς μέσον ὡσαύτως ἀσφαλὲς εἶνε καὶ ἡ μηχανικὴ προφύλαξις, ἡ περιφρούρησις δῆλον ὅτι πάντων τῶν*

ΠΙΝΑΞ 76ος

Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς ἐν Ἰταλίᾳ φέρων θύρας καὶ παράθυρα προπεφυλαγμένα διὰ συρματίνου πλέγματος. (Ἐκ τῆς μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

ἀνοιγμάτων τῶν οἰκιῶν (θυρῶν, θυρίδων, καπνοδόχων κ.λ.) διὰ δικτυωτῶν ἐκ λεπτοτάτων πλεγμάτων φυτικῶν ἢ μεταλλικῶν ἰνῶν. Εἶνε δ' ὄντως ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀπὸ τῶν κωνώπων προφυλάξεως ὁ ἧττον ὀχληρὸς καὶ μᾶλλον ἀσφαλής. Γνωστὸς καὶ ἐν χρήσει ἀπὸ πολλῶν

χρόνων ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ καὶ δὴ ἐν Camargue ἐναντίον τῶν μυιῶν καὶ τῶν κωνώπων, προυτάθη δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Spence (1841) καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ Bachy (1864). Τὸ μηχανικὸν τοῦτο σύστημα τῆς προφυλάξεως ἐφηρμόσθη πρωτίστως εἰς τοὺς σταθμοὺς καὶ τὰ φυλακεῖα τῶν εἰς Latium Ἰταλικῶν σιδηροδρόμων ἐν ἔτει 1899 ὑπὸ τοῦ Celli, σήμερον δὲ μετὰ τὰ ἐπὶ τοῦ συστήματος τούτου δημοσιευθέντα εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα ὑπὸ τῶν Grassi, Celli, di Mattei, Proccaccini, Postempski, de Luca κ.λ. ἐτέθη ἐν χρήσει ἁπανταχοῦ. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου τούτου εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ὀφείλεται εἰς τὸν

ΠΙΝΑΞ 77ος

Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς ἐν Ἰταλίᾳ μετὰ συρματίνων πλεγμάτων πρὸ τῆς θύρας καὶ τῶν παραθύρων. (Ἐκ τῆς μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

ἀπὸ 2 Νβρίου 1901 Ἰταλικὸν νόμον, καθ' ὃν ὑποχρεωτικὴ εἶνε ἡ μηχανικὴ προφύλαξις τῶν ἐν τοῖς φυλακείοις τελωνοφυλάκων, τοῦ προσωπικοῦ τῶν δημοσίων ἐπαρχιακῶν καὶ δημοτικῶν ὁδῶν, τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν ἐκτελούντων δημόσια ἔργα ἐργολάβων.

Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν προφυλακτικῶν τούτων μέτρων προκύψαντα εὐάρεστα ἀποτελέσματα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

Κατὰ τὸ 1899—1900 ἐπὶ 207 ἀνθρώπων προφυλαχθέντων, ὡς ἀνεφέραμεν, προσεβλήθησαν 10.

Κατὰ τὸ 1901 ἐπὶ 5165 ἀνθρώπων προσεβλήθησαν 3,3 $^0/_0$ ἐκ πρωτογενοῦς μολύνσεως καὶ 20,2 $^0/_0$ ἐξ ὑποτροπῶν.

Κατὰ τὸ 1902 ἐπὶ 5851 ἀνθρώπων προσεβλήθησαν 2,4 $^0/_0$ ἐκ πρωτογενοῦς μολύνσεως καὶ 10,1 $^0/_0$ ἐξ ὑποτροπῶν.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφαρμοσθὲν εἰς τὰς ἐν Ἀμερικῇ Ἀγγλικὰς ἀποικίας (Mac Gregor), ἐν Κογχιγκίνῃ (Kermorgant), ἐν Κορσικῇ (Batesti) καὶ ἐν Ἀλγερίᾳ (Edm. et Et. Sergent), ἀπέδωκε λίαν εὐάρεστα ἀποτελέσματα.

ΠΙΝΑΞ 78ος

Χωρικὴ καλύβη ἐν Ἰταλίᾳ, φέρουσα πρὸ τῆς θύρας συρμάτινον πλέγμα.
(Ἐκ τῆς μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

Ἡ μηχανικὴ αὕτη προφύλαξις ἐκτὸς τοῦ ὅτι προφυλάσσει τοὺς ὑγιεῖς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων προφυλάσσει ἔτι καὶ τοὺς κώνωπας νὰ μὴ μολυνθῶσιν ἐκ τῶν ἑλονοσούντων ἀνθρώπων, ἀντικαθίσταται δ' οὕτω καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως τῶν ἑλονοσούντων, τὸ ὁποῖον κακῶς εἶχε προταθῇ, ὡς οὐδένα πρακτικὸν σκοπὸν πληροῦν, διότι γαμέτας τῶν ἑλοπαρασίτων ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ αἵματι οὐ μόνον ἑλονοσούντων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ πολλῶν ἀνθρώπων ἐκ τῶν θεωρουμένων ὡς ὑγιῶν εἴτε ὡς ἀποθεραπευθέντων ἐκ προτέρας ἑλονοσίας εἴτε καὶ ὡς οὐδέποτε παρουσιασάντων παροξυσμούς.

Τὰ ἐκ μεταλλικῶν ἰνῶν δικτυωτὰ πλέγματα, χάλκινα, ὀρειχάλκινα ἢ καὶ σιδηρογαλβανισμένα δέον νὰ ἐφαρμόζωνται στεγανῶς ἐπὶ παντὸς ἀνοίγματος τῶν οἰκημάτων διὰ μέσου ξυλίνων περιθωρίων.

῾Η ἐξωτερικὴ θύρα τοῦ οἰκήματος δέον νὰ εἶνε διπλῆ εἰς τρόπον μάλιστα τοιοῦτον, ὥστε πρὸ τῆς κυρίας θύρας τῆς οἰκίας νὰ σχηματίζηται μικρὸς προθάλαμος, αἱ δὲ θύραι νὰ κλείωσιν αὐτομάτως. Τὰ ἐπὶ τῶν καπνοδόχων τεθέντα συρμάτινα δίκτυα δέον ἀνὰ πᾶσαν ὀγδόην ἡμέραν νὰ καθαρίζωνται, ἄλλως ἀποφρασσόμενα ὑπὸ τῆς αἰθάλης

ΠΙΝΑΞ 79ος

Σιδηροδρομικὸς ὑπάλληλος φέρων περὶ τὴν κεφαλὴν συρμάτινον πλέγμα. ('Εκ τῆς μικροβιολογίας Κ. Σάββα).

καθίστανται ἐπικίνδυνα πρὸς πυρκαϊάν. Τὸ μηχανικὸν τοῦτο σύστημα τῆς προφυλάξεως εἶνε πολλαχοῦ τῆς 'Ιταλίας διαδεδομένον, πολλοὶ δὲ τῶν ἐν 'Ιταλίᾳ χωρικῶν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θέρους προφυλάσσουσι τὰς προχείρους αὐτῶν ἐκ χόρτων καλύβας διὰ διπλῶν θυρῶν μετὰ προθαλάμου ἐκ συρματοπλέκτων δικτύων.

Προφύλαξις ἀτομική. ῾Η ἀτομικὴ προφύλαξις ἀφορᾷ τοὺς ἐν ὑπαίθρῳ διανυκτερεύοντας, ἑπομένως ἐνδιαφέρει τοὺς στρατιώτας, τοὺς σιδηροδρομικοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἐν γένει ὅσους ἐκ τῶν ἐνασχολήσεών των εἶνε ἠναγκασμένοι νὰ διέρχωνται τὰς νύκτας ἐν ὑπαίθρῳ. Ὅθεν πρὸς προφύλαξιν ἀνάγκη νὰ φέρωσιν ἐπὶ τοῦ πίλου αὐτῶν ὕφασμα λεπτόν, δικτυωτόν, καλύπτον τὸ πρόσωπον καὶ πῖπτον πρὸς τοὺς ὤμους καὶ πρὸς τὸ στῆθος εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἐφάπτηται τὸ πρόσωπον, αἱ χεῖρες δέον νὰ καλύπτωνται διὰ παχέων χειροκτίων,

οἱ δὲ πόδες ὡσαύτως δέον νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων.

Ἡ χρῆσις τῶν καλυπτρῶν, ὡς γνωστόν, παρὰ τοῖς Ἑβραίοις καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις εἶνε ἀρχαιοτάτη, εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ὁλόκληρος ἡ Αἴγυπτος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἐκτεταμένων καὶ ἀπειροπληθῶν ἑλῶν, μήτοι ἡ ἀφετηρία τῆς καλύπτρας παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις ἔχει αἰτίαν τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τῶν ἐντόμων καὶ δὴ τῶν κωνώπων, ἐξ ὧν ἔβριθεν ἡ Αἴγυπτος πᾶσα;

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὴν χρῆσιν τῶν καλυπτρῶν πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων, ὡς ἀναφέρουσιν οἱ Nuttal καὶ Laveran, μετεχειρίζοντο κατὰ τὰ ἔτη 1818—1837 ἐν Γαλλίᾳ, ὁ δὲ Oldham [1] ἀναφέρει ὅτι λαός τις τοῦ Punjaub, οὗτινος τὸ πλεῖστον μέρος χάριν τῆς κυνηγεσίας καὶ ἁλιείας διαιτᾶται ἀνὰ τὰ ἕλη, εἶνε ἄνοσος τῇ ἑλονοσίᾳ, διότι καλύπτει χάριν προφυλάξεως τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας ἐκ περιβολῆς ἰδιαιτέρας ἀδιαχωρήτου καὶ ἣν ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου ἀποβάλλει. Ὁ Bignami [2] ἀναφέρει περίπτωσιν φυσιοδίφου τινὸς οὐδέποτε προσβληθέντος ἐξ ἑλονοσίας χάρις εἰς τὴν προσωπίδα καὶ τὰ χειρόκτια, τὰ ὁποῖα ἔφερε πάντοτε κατὰ τὰς ἐκδρομάς του.

Πρῶτοι οἵτινες ἐφήρμοσαν τὸ σύστημα τῆς ἀτομικῆς προφυλάξεως ἐπιτυχῶς ἀναφέρονται οἱ Fermi καὶ Cano-Brusco. Οὗτοι μετέφερον ἑκάστην ἑσπέραν 16 ἄνδρας εἰς καλύβην τινὰ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ἕλους Ziccari, ἔνθα ἀφθονοῦσιν οἱ ἀνωφελεῖς κώνωπες, δέκα ἐξ αὐτῶν προεφυλάσσοντο καλύπτοντες τὰς νύκτας τὸ πρόσωπον, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, οἱ δὲ ἓξ οὐδεμίαν ἐλάμβανον προφύλαξιν· ἐκ τῶν πρώτων οὐδεὶς προσεβλήθη, ἐκ δὲ τῶν ἓξ τῶν μὴ προφυλασσομένων προσεβλήθησαν ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν οἱ πέντε.

Καταχρήσεις, ψῦχος, δίαιτα ρωστική. Ἐκτὸς τῆς ἀπὸ τῶν δηγμάτων τῶν κωνώπων προφυλάξεως δέον οἱ εἰς ἑλειογενεῖς χώρας διαμένοντες νὰ διαιτῶνται καλῶς, νὰ τρέφωνται ἐπαρκῶς, φειδόμενοι δὲ τῶν δυνάμεών των νὰ μὴ ὑποπίπτωσιν εἰς τὰς παντοίας καταχρήσεις, ὀφείλουσι δὲ νὰ ἐνισχύωσι τὸν ὀργανισμὸν αὐτῶν. Ἡ ἀπὸ τοῦ ψύχους προφύλαξις κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τοῦ φθινοπώρου καὶ ἡ ἀποφυγὴ πασῶν τῶν ἐξασθενωτικῶν αἰτίων ἐπιβάλλεται.

[1] Waht is Malaria. London.

[2] Policlinico N. 14

ΠΡΟΦΥΛΑΚΤΙΚΗ ΧΡΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΙΝΙΝΗΣ

Ἡ κινίνη ἐκτὸς τοῦ ὅτι θεραπεύει ἀσφαλῶς τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς ἀποτελεῖ οὐχ' ἧττον καὶ τὸ πολυτιμότερον καὶ ἀσφαλέστερον προφυλακτικὸν μέσον κατὰ τῆς ἑλονοσίας ὑπὲρ πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα. Ἡ προφυλακτικὴ δὲ χρῆσις τῆς κινίνης ἡ παρακωλύουσα τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν διὰ τῶν δηγμάτων τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων εἰσβιβασθέντων τῷ ὀργανισμῷ σποροζωϊδίων ἐφηρμόσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1717 κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βελιγραδίου, ἔνθα ὁ κόμης Bonnevol διένεμεν ἑκάστοτε εἰς τοὺς στρατιώτας του ποσότητά τινα ἐκ τῶν φλοιῶν τῆς κίνας. Ὡσαύτως μετεχειρίσθησαν προφυλακτικῶς τοὺς φλοιοὺς τῆς κίνας καὶ εἰς Mantoue τὸ 1797. Βραδύτερον πολύ, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταπέσῃ ἡ ἀξία τῆς κίνας, οἱ Ἄγγλοι μετεχειρίσθησαν ὡς προφυλακτικὸν μέσον κατὰ τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν τὸν οἶνον τῆς κίνας, πρῶτοι δ' οἵτινες μεθοδικῶς μετεχειρίσθησαν τὴν κινίνην προφυλακτικῶς κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἦσαν οἱ Ἄγγλοι καὶ Ἀμερικανοὶ ναυτικοὶ ἰατροί. Ὁ Lind καὶ Morehead μετεχειρίσθησαν ταύτην προφυλακτικῶς ἐν Ἰνδίαις, κατὰ δὲ τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας (1859) οἱ Ἄγγλοι στρατιωτικοὶ ἰατροὶ μετεχειρίσθησαν ὁμοίως τὴν κινίνην προφυλακτικῶς, ὡς καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ ἰατροί, οἵτινες ἐχορήγουν ἑκάστοτε 3—6 σιτάρια κινίνης.

Ὁ Van Buren, ὡς καὶ οἱ Evens, Hammont καὶ Bood, πλεῖστα εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα ἀναφέρουσιν ὡς πρὸς τὴν προφυλακτικὴν ἀξίαν τῆς κινίνης. Μετεχειρίσθησαν δ' ὡσαύτως προφυλακτικῶς οὐ μόνον τὴν κινίνην, ἀλλὰ καὶ τὴν κιγχονίνην κατὰ τὸν ἐμφύλιον Ἀμερικανικὸν πόλεμον. Ἐν Γαλλίᾳ ἀνεγνώριζον ὡσαύτως τὴν προφυλακτικὴν ἀξίαν τῆς κινίνης, μάλιστα δὲ ὁ Colin συνίστα, ὅπως οἱ εἰς ἑλειογενεῖς χώρας εὑρισκόμενοι στρατιῶται λαμβάνωσι τὰς πρωΐας καφὲ ἐκ κίνας.

Ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν πολλαχοῦ μετεχειρίζοντο τὴν κινίνην προφυλακτικῶς, τοῦτο δ' ἤρξατο διαδιδόμενον παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1854 κατοχῆς τῆς χώρας ὑπὸ τῶν ξενικῶν στρατευμάτων. Ὁ Ἀφεντούλης[1] ἀνομολογῶν ὅτι ἡ κινίνη δοκιμασθεῖσα εὑρέθη ὡς τὸ ἀσφαλέστατον τῶν προφυλακτικῶν φαρμάκων κατὰ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀναφέρει ὅτι οἱ

---

[1] Φαρμακολογίας Α' τόμ. σελ. 319.

Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ κατὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ κατοχὴν τοῦ 1854 ἐλάμβανον ἑκάστοτε 4—8 σιτάρια κινίνης καὶ «διέμειναν ἀπρόσβλητοι ἀπὸ πυρετῶν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν τῶν καθ' ἡμέραν φοβερῶς ταλαιπωρουμένων ὑπὸ τῆς νόσου. Ἔκτοτε δὲ καὶ ἡμεῖς χρώμεθα τῇ κινίνῃ κατὰ τὸ θέρος ὡς μέσῳ προφυλακτικῷ καὶ ἄλλοις δὲ συμβουλεύομεν νὰ ποιῶνται χρῆσιν ὁμοίαν καὶ δὲν μεταμέλονται».

Ὁ Ν. Παρίσης διαμένων προσκαίρως ἐν Ἀβησσηνίᾳ, ὡς ἰατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου καὶ διατρίβων εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐν ἐκστρατείᾳ, ἐν ἐπαρχίᾳ δὲ ἔνθα βαρεῖαί εἰσιν αἱ ἑλειογενεῖς ἑστίαι (1886) ἀναφέρει[1] ὅτι ἑκάστην πρωΐαν ἐλάμβανον προφυλακτικῶς 4—5 σιτάρια κινίνης αὐτός τε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, πρὸς ὃν συνέστησε τὸ τοιοῦτον, τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν του καὶ ἄλλοι, καὶ δὲν ἐνόσησαν ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ὅθεν ἡ προφυλακτικὴ χρῆσις τῆς κινίνης δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα τῶν νεωτέρων περὶ ἑλονοσίας θεωριῶν, ἀλλ' εἶνε ἀποτέλεσμα πείρας στηριζομένης ἐπὶ τῆς πραγματικῆς ἱκανότητος τοῦ φαρμάκου τούτου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου.

Ἡ κινίνη προφυλακτικῶς χορηγεῖται κατὰ διαφόρους τρόπους.

Ὁ Laveran συνιστᾷ τρεῖς μεθόδους τὰς ἑξῆς:

α') δόσεις μικρὰς καθημερινὰς	ἀπὸ 0,10-0,25	centigr.
β') δόσεις μεσαίας ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμ.	ἀπὸ 0,30-0,50	»
γ') δόσεις μεγάλας ἀνὰ 4—7 ἡμέρας	ἀπὸ 0,60-1	γραμμ.

Τῶν τριῶν τούτων μεθόδων καίτοι ἀριθμουσῶν ἐπιτυχίας, ὁ Laveran ἐν τούτοις συνιστᾷ τὴν δευτέραν ἤτοι τὰς μεσαίας δόσεις 0,30-0,50 centigr. ἀνὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, τὴν μέθοδον δὲ ταύτην ἠκολούθησαν ἐπιτυχῶς ἐν Μαδαγασκάρῃ, Τογκίνῳ, Ἀλγερίᾳ καὶ Τύνιδι.

Ὁ Κὼχ συνιστᾷ τὰς μεγάλας δόσεις καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν συνεβούλευσεν ἓν γραμμάριον κινίνης ἀνὰ πᾶσαν 7ην ἡμέραν, βραδύτερον δὲ μετεχειρίσθη ἀνὰ ἓν γραμμάριον ἀνὰ πᾶσαν 10ην καὶ 11ην ἡμέραν.

Τὴν πρώτην μέθοδον τοῦ Κὼχ μεταχειρισθέντες οἱ Ruge ἐν Zanzibar, ὁ Olwig ἐν Dar-el-Salam, ὁ Bludau ἐν Δαλματίᾳ καὶ οἱ Van Campenhout καὶ Dryepondt ἐν Congo, ἔσχον ἄριστα ἀποτελέσματα. Ὁ Gosio ἐφαρμόσας ἐπὶ 1090 ἀνθρώπων τὴν προφυλακτικὴν ταύτην μέθοδον ἔσχε νοσηρότητα 13,57 %. Ὁ Postempski ἐπὶ 2580

---

[1] Γαληνὸς 1887 σελ. 284.

ἀνθρώπων χορηγήσας προφυλακτικῶς ἓν γραμμάριον κινίνης ἀνὰ πᾶσαν 5ην ἢ 6ην ἡμέραν ἔσχε νοσηρότητα 19,3 %.

Ὁ Celli ἐν Ἰταλίᾳ ἐφαρμόσας συστηματικῶς τὴν προφυλακτικὴν μέθοδον διὰ τῆς διττοθειϊκῆς καὶ ὑδροχλωρικῆς κινίνης καὶ χορηγῶν ἑκάστοτε εἰς μὲν τοὺς ἐνηλίκους 0,40 ἑκατοστόγραμμα, εἰς δὲ τὰ παιδία 0,20 ἑκτ.γρ. ἔσχε τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα.

Ἔτη	Ἄτομα	Νοσηρότης %
1901	208	2 %
1902	3,055	7.7 %
1903	19,021	5,6 %
1904	52,690	8 %
1905	59,340	5,8 %
1906	110,804	6,4 %.
1907	100,816	4,1 %

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων πορισμάτων καὶ πλεῖστοι ἄλλοι παρατηρηταί, ὡς οἱ Ziemann, Plehn, Quennec, Abbatucci, Chaudoge, Battesti, Sergent, Vallin, Groeser, Stendel, Mariotti-Bianchi, Michon κ.λ. εἰς τὰ αὐτὰ περίπου πορίσματα κατέληξαν.

Παρ' ἡμῖν ὁμοίως ἐφαρμοσθεῖσα ἡ διὰ τῆς κινίνης προφυλακτικὴ μέθοδος ἔδωκε λίαν εὐάρεστα ἀποτελέσματα. Ἐν ἔτει 1905 οἱ συνοδοὶ ἡμῶν κατὰ τὴν ἀποστολήν μας ἐν τοῖς δήμοις Ὠρωπίων καὶ Αὐλίδος πρὸς περιστολὴν τῆς αὐτόσε πανδημίας τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἔμειναν ἀπρόσβλητοι ὡς λαμβάνοντες προφυλακτικῶς τῆς κινίνης ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἀνὰ 8 σιτάρια ἐφ' ἅπαξ.

Ἐν Μαραθῶνι ὡσαύτως ἐχορηγήσαμεν ἐν ἔτει 1907 τὴν κινίνην προφυλακτικῶς εἰς 1252 κατοίκους, ἐφαρμόσαντες τροποποιημένην τὴν μέθοδον τοῦ Κώχ καὶ ἐχορηγοῦμεν ποσότητα κινίνης ἀνὰ 1 γραμμάρ. εἰς τοὺς ἐνηλίκους, ἀνάλογον δὲ διὰ τὰς λοιπὰς ἡλικίας δὶς τῆς ἑβδομάδος ἀνὰ πᾶν Σάββατον καὶ Κυριακήν. Καὶ ὅσοι μὲν ἔλαβον τὴν κινίνην τακτικῶς οὐδεμίαν παρουσίασαν νοσηρότητα, ἐνῷ τοὐναντίον οἱ μᾶλλον ἀτάκτως λαβόντες ταύτην παρουσίασαν μείζονα νοσηρότητα ὡς ἑξῆς:

Ἐπὶ	67 ἀτόμ.	λαβ.	κιν.	ἐπὶ 21-24	ἑβδ.	οὐδεὶς	προσεβλήθη,	νοσηρ.	0
»	145	»	»	» 16-20	»	30	»	»	20,6 %
»	220	»	»	» 11-16	»	103	»	»	48,6 %
»	820	»	»	» ἀτάκτ. 1-10	»	464	»	»	56,5 %

Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς χορηγίας τῆς κινίνης τροποποιήσαντες κατὰ τὸ ἔτος 1908 ἐχορηγοῦμεν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν προφυλακτικῶς 0,35 περίπου ἑκατοστόγρ. πρὸ τοῦ νυκτερινοῦ ὕπνου καὶ τὰ ἀποτελέσματα ὡσαύτως ὑπῆρξαν λίαν ἱκανοποιητικά, τῆς νοσηρότητος κατελθούσης ἐπὶ 1271 κατοίκων εἰς 1,81 ⁰/ .

ΠΙΝΑΞ 80ος

Τὸ ἐν Μαραθῶνι ἰατρικὸν Συνεργεῖον τοῦ Συλλόγου πρὸς περιστολὴν τῶν ἑλωδῶν νόσων χορηγοῦν προφυλακτικῶς τὴν κινίνην εἰς τὰς μαθητρίας τῆς αὐτόσε δημοτικῆς σχολῆς.

Τὴν κινίνην κατὰ τὸ πρῶτον ἐν Μαραθῶνι ἔτος ἐχορηγοῦμεν εἰς θυλακίσκους ἐξ ἀζύμου ἄρτου, κατὰ τὸ δεύτερον δ' ὅμως ἔτος 1908 ἐχορηγοῦμεν εἰς σακχαρόπηκτα δισκία, διὰ δὲ τὰ θηλάζοντα ὡς καὶ τὰ μεγαλείτερα παιδία τὰ μὴ ἔχοντα τὴν αἴσθησιν τῆς καταπόσεως ἐχορηγοῦμεν ταννικὴν κινίνην σοκολατοῦχον. Ἀμφοτέρας ταύτας τὰς σκευασίας τῆς κινίνης λίαν προθύμως ἐλάμβανον οὐ μόνον οἱ χωρικοί, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδία. Ἡ σκευασία τῆς κινίνης εἰς μικρὰ δισκία ἐσακχαρωμένα, ἰδίᾳ δὲ ἡ σοκολατοῦχος, συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν διάδοσιν ταύτης ἀνὰ τὰ πλήθη, φρονοῦμεν δ' ἀδιστάκτως ὅτι ἡ ἑλονοσία παρ'

ἡμῖν μεγάλως θέλει περισταλῇ, ὁπόταν εὐρέως διαδοθῇ ἡ χρῆσις τῆς κινίνης τοῦ Κράτους. Παράδειγμα ἀψευδὲς πρόκειται ἡμῖν ἡ Ἰταλία, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὅσον αὐξάνει ἡ διάδοσις τῆς κινίνης τοῦ Ἰταλικοῦ Κράτους, τοσοῦτον μειοῦται ἡ θνησιμότης, ὡς δεικνύει ὁ ἑπόμενος πίναξ.

Ἔτη	Χιλιόγρ. πωληθέντα	Θνησιμότης ἐξ ἑλονοσίας
1900	—	15,865
1901	—	13,358
1902	2,242	9,908
1903	7,234	8,513
1904	14,071	8,501
1905	18,712	7,838
1906	20,723	4,871
1907	24,351	4,160

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Η ΕΛΟΝΟΣΙΑ ΠΑΡΑ ΤΩι ΠΑΙΔΙΩι

Ἡ ἐκ τῆς Ἑλονοσίας νοσηρότης καὶ θνησιμότης παρὰ τῷ παιδίῳ.

Σπουδάζοντες τὰς στατιστικὰς νοσηρότητος καὶ θνησιμότητος πάσης ἑλοβριθοῦς χώρας παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμία ἄλλη νόσος λυμαίνεται τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τόσον ὅσον ἡ ἑλονοσία. Τοῦτο δ᾽ εἶνε γεγονὸς ἀναμφίλεκτον πάντοθεν ὑποστηριζόμενον.

Ἀλλὰ τοῦτο ἀληθεύει ἐξ ἴσου διὰ τὴν πρώτην, ὡς καὶ διὰ τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν; Ἀναμφηρίστως οὐχί, ὡς θέλομεν τοῦτο ἀποδείξει ἐν τοῖς ἑπομένοις κεφαλαίοις.

Εἰς χρόνους οὐχὶ πολὺ ἀπομεμακρυσμένους ἡ γνώμη ὅτι τὰ θηλάζοντα προσεβάλλοντο πλειότερον πάσης ἄλλης ἡλικίας ἦτο κτῆμα κοινόν. Ὁ Semanos (1) ὑποστηρίζει ἔκτοτε, ὅτι ἡ μᾶλλον ὕπουλος καὶ θανατηφόρος τῶν νόσων εἶνε οἱ κακοήθεις πυρετοί, προσβάλλοντες ἰδίᾳ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν. Ὁ Burdel (2) κατὰ τὸ 1857 παρετήρησεν ἐν Sologne ἐπὶ 100 παιδίων τὰ 70 φέροντα στίγματα ἑλονοσίας, πρὸ παντὸς δὲ τὰ θηλάζοντα. Ὁ Buchut (3) ἔλεγεν, ὅτι ὀλίγαι νόσοι τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας παρέχουσι τοσοῦτον ἐνδιαφέρον, ὅσον οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί. Οἱ Monfalcon (4), Puvis (5), Melier (6) καὶ Burdel (7) ἐν Sologne ὡς καὶ οἱ ἐν Brenne, Bresse καὶ Dombes ἐγχώριοι ἰατροί, παρετήρησαν τὴν ἐκ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν μεγάλην θνησιμότητα τῶν μικρῶν παιδίων. Ὁ Bohn ἐπὶ 465 περιπτώσεων ἑλονοσούντων παίδων παρετήρησεν, ὅτι τὰ πλειότερα εἶχον ἡλικίαν ἀπὸ 2—7 ἐτῶν. Ὁ Maurel (18) ἐπὶ 392 παιδίων γεννηθέντων ἐν Γουϊνέᾳ παρετήρησεν ἀποβιώσαντα ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν τὰ 233. Ὁ Orgeas (19) ἐπὶ 100 παιδίων ἐν Γουϊνέᾳ ἀναφέρει ὅτι μόλις 32 φθά-

νουσιν εἰς ἡλικίαν. 10 ἐτῶν. Ὁ Davidson (20) συγκρίνων τὴν θνησιμότητα τῶν παίδων μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τῶν Ἄγγλων στρατιωτῶν ἐν Ἰνδίαις πρὸς τὴν τῶν ἐν Λονδίνῳ εὑρίσκει ὅτι ἐπὶ 1878 θανάτων παίδων κάτω τοῦ ἑνὸς ἔτους ἐπὶ τῶν αὐτοῦ ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν, ἐν μὲν ταῖς Ἰνδίαις ἡ θνησιμότης ἦτο 314 ἐπὶ τοῖς 1000, ἐν δὲ τῷ Λονδίνῳ 183 ἐπὶ τοῖς 1000. Τὴν αὔξησιν ταύτην τῆς ἐν Ἰνδίαις θνησιμότητος ἀποδίδει εἰς τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετούς. Ὁ Koch (21) ἐπὶ 416 παιδίων παρετήρησεν ἐν Ambarawa μεμολυσμένα ἐξ ἑλονοσίας τὰ 69 ἤτοι 16,6 %, εἰς δὲ τὰ περὶ τὴν Oengaran ἐπὶ 185 τὰ 16 ἤτοι 8,6 %, εἰς Tandjoena Priok ἐπὶ 125 τὰ 20 ἤτοι 23,5 %, εἰς δὲ τὴν Sindanglaia 1 ἐπὶ 176 παιδίων. Ὁ Kiewiet de Jonge (22) ἐν Tjilatzap ἑστίᾳ ἑλειογενεῖ τῆς Ἰάβας ἐξετάσας 110 παιδία κάτω τῶν 4 ἐτῶν παρετήρησε μεμολυσμένα ἐξ ἑλονοσίας τὰ 50 ἤτοι 45,5 %, ἐξετάσας δ' ὡσαύτως καὶ 98 ἐφήβους παρετήρησε μεμολυσμένους 15 ἤτοι 15,3 %. Ὁ Terburgh (23) εἰς τὰ πέριξ τῆς Ambarawa παρετήρησε μεμολυσμένα τὰ κάτω τῶν δύο ἐτῶν παιδία μέχρις 69,6 %. Ἐπὶ 200 δὲ παιδίων ἡλικίας ἀπὸ 1—10 ἐτῶν παρετήρησε μεμολυσμένα τὰ 88.

Συμπεραίνει δὲ ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων, ὅτι τὰ πλειότερον μεμολυσμένα παιδία εἶνε τὰ ἄγοντα ἡλικίαν ἀπὸ 1—3 ἐτῶν. Ὁ De Brun εἰς Beyrouth ἐπὶ 2073 ἑλονοσούντων παρετήρησεν, ὅτι 1065 ἦσαν παιδία κάτω τῶν 8 ἐτῶν. Ὁ Moncorvo (24) ἐπὶ 513 παιδίων ἑλονοσούντων παρετήρησε προσβεβλημένα ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀπὸ 0—1 ἔτους 198, ἀπὸ 1—2 ἐτῶν 118, ἀπὸ 2—7 ἐτῶν 128, καὶ ἀπὸ 8—15 ἐτῶν 69 παιδία. Ὁ Ziemann (16) εἰς τὸ Kameroon παρετήρησεν ὅτι τὰ ἀπὸ 1—5 ἐτῶν παιδία ἦσαν μεμολυσμένα ἐν ἀναλογίᾳ 37 %, ἀπὸ 5—10 ἐτῶν 18 % καὶ ἀπὸ 10 — 16 ἐτῶν 21 %. Οἱ Gray καὶ Low (25) ἀναφέρουσιν, ὅτι τὰ ἐν Sainte-Lucie προσβαλλόμενα παιδία ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀπὸ 2 — 9 ἐτῶν, ἀναλογοῦσι 60 %. Ὁ James (26) εἴς τινας χώρας τῶν Ἰνδιῶν παρετήρησεν, ὅτι τὰ μέχρι τοῦ 5ου ἔτους τῆς ἡλικίας παιδία προσβάλλονται ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν μέχρις 86 %. Ὁμοίως οἱ Stephens καὶ Christophers (27) ἐν Ἀφρικῇ (Côte de l'Or) παρετήρησαν 40 παιδία μεμολυσμένα ἐπὶ 64, ὁ δὲ Ronald Ross ἐν Ἀφρικῇ παρετήρησεν ὅτι γενικῶς τὰ παιδία ἦσαν προσβεβλημένα ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν μέχρις 28 %, τὰ δὲ μεταξὺ 2 καὶ 3ου ἔτους 60 %. Εἰς τὰ παράλια τοῦ Grosseto, ὡς

ἀναφέρει ὁ Gosio (28), ἡ ἑλονοσία προσβάλλει τὰ παιδία ἀπὸ ἡλικίας 0—15 ἐτῶν μέχρις 58,17 %. Ἐν Bogadjim, ὡς ἀναφέρει ὁ Le Dantec (29), οἱ κάτοικοι ἀπὸ 5 — 55 ἐτῶν δὲν προσβάλλονται ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, τὰ δὲ παιδία κάτω μὲν τῶν 2 ἐτῶν προσβάλλονται μέχρις 80 %, ἄνω δὲ τῶν 2—5 ἐτῶν μέχρι 41,6 %. Ὁ Gabritschewsky (30) ἐν Ρωσσίᾳ παρετήρησεν, ὅτι τὰ πλείοτερον πάσης ἡλικίας προσβαλλόμενα ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν εἶνε τὰ παιδία, οὕτω δ' ἐξηγεῖ καὶ τὴν τῶν Ταττάρων μικρὰν προδιάθεσιν πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, ὡς ἀποκτησάντων τὴν σχετικὴν ἀνοσίαν ἕνεκα τῆς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀπαντώσης μεγάλης νοσηρότητος. Ὁ Vassal (31) περιγράφων τὴν ἑλονοσίαν ἐν τῇ νήσῳ τῆς Réunion ἀναφέρει, ὅτι ἐπὶ 1076 θανάτων κατὰ τὸ 1905 ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν οἱ 217 ἀνῆκον εἰς παιδία. Ὁ Broquet (33) ἐπὶ 566 κατοίκων τοῦ ἁγίου Φιλίππου ἐπὶ τῆς νήσου Réunion ἀναφέρει, ὅτι 159 παιδία ἦσαν προσβεβλημένα ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν. Ὁ Manson (34) ἀναφέρει, ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς παροξυσμοὶ οὐ μόνον εἶνε συχνότεροι εἰς τὰ μικρὰ παιδία, ἀλλὰ καὶ βαρύτεροι καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ Καραμήτσας (35) ἐπὶ 10,373 ἑλονοσούντων διαφόρου ἡλικίας καὶ προσελθόντων ἐν τῇ Ἀστυκλινικῇ κατὰ τὰ ἔτη 1860—1870 παρετήρησεν 1887 παιδία ἀνήκοντα εἰς τὴν ἡλικίαν ἀπὸ 1—7 ἐτῶν, καὶ 2447 παιδία ἀπὸ 8—15 ἐτῶν. Ὁ Ὀρφανίδης (36) ἐπὶ 3181 ἑλονοσούντων διαφόρου ἡλικίας καὶ προσελθόντων τῇ Ἀστυκλινικῇ Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1887 παρετήρησεν 655 ἀνήκοντα εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Κατὰ τὰς ἡμετέρας στατιστικὰς (37) ἀπὸ τοῦ ἔτους 1894—1904 ἐπὶ 8600 ἑλονοσούντων διαφόρου ἡλικίας παρετηρήσαμεν 806 παιδία ἀπὸ 0—5 ἐτῶν, 1228 ἀπὸ 5—10 καὶ 985 ἀπὸ 10—15 ἐτῶν. Ὁ Θούας[1] περιγράφων τὴν ἐν τῷ δήμῳ Ψωφίδος ἑλονοσίαν ἀναφέρει, ὅτι τὸν μείζονα φόρον ἀποτίνουσι τὰ ἀπὸ 2—10 ἐτῶν παιδία. Ὁ Πατρώνης[2] ἐν τῷ δήμῳ Μακρυνείας παρετήρησε κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1906 πολλὰς περιπτώσεις συνεχῶν πυρετῶν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ὁ Ε. Παπανικολάου[3] ἀναφέρει, ὅτι ἐν τῷ δήμῳ Αἰδηψίων τὰ 4/6 τῶν ἐκ τῆς ἑλονοσίας προσβαλλομένων ἀνήκουσι μέχρι τοῦ 10ου ἔτους τῆς ἡλικίας.

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων, τόμ. Α' σελ. 436.
[2] Πεπραγ. Συλ. περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων, τόμ. Α' σελ. 240.
[3] Πεπραγ. Συλ περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων, τόμ. Α' σελ 488.

Ὁ Α. Μιτσιάλης[1] ἀναφέρει, ὅτι αἱ βαρεῖαι μορφαὶ τῆς ἑλονοσίας ἀπαντῶσιν ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀπὸ τοῦ 1—5 ἔτους, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τύπον συνεχῶν καὶ καχεξιῶν. Ὡς πρὸς τὴν διόγκωσιν τοῦ σπληνὸς τὴν ἀποτελοῦσαν παθογνωμονικὸν σύμπτωμα τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ὁ Griesinger φρονεῖ ἀπαντῶσαν ταύτην ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρὰ τῷ παιδίῳ. Ὁ Laure ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Catrin (38) παρετήρησεν εἰς τὸ Bakel τῆς Γουϊνέας πάντα τὰ ἀπὸ 4—10 ἐτῶν παιδία ἔχοντα τὸν σπλῆνα διωγκωμένον. Ὁ Steiner (39) ἐπισκεφθεὶς χωρίον τι ἑλοβριθές, εὗρε τὸν σπλῆνα διωγκωμένον εἰς 50 παιδία ἤτοι τὸ $^1/_3$ τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ Edmond καὶ Etienne Sergent (40) ἐπὶ 3946 ἐξετασθέντων κατοίκων ἐν Ἀλγερίᾳ παρετήρησαν ἐπὶ 1269 παιδίων ἐξόγκωσιν τοῦ σπληνός, ὡς ἑξῆς: Ἀπὸ 0—5 ἐτῶν 23,5 $^0/_0$, ἀπὸ 5—10 ἐτῶν 33, 1 $^0/_0$ καὶ ἀπὸ 10—15 ἐτῶν 41, 9 $^0/_0$.

Παρ' ἡμῖν ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς παρὰ τῷ παιδίῳ, ἡ τὸ ἀλάθητον τοῦτο σημεῖον τῆς διαβαθμίσεως τῆς ἐνδημίας τῆς ἑλονοσίας ἐν τόπῳ τινὶ ἀποτελοῦσα, ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἑλειογενοῦς ἑστίας. Οὕτως εἰς τὸ χωρίον Σκριποῦ (Ὀρχομενὸς) παρὰ τὴν Κωπαΐδα ἐξετάσαντες μετὰ τοῦ Ross 50 μαθητάς, 25 τούτων ἤτοι 50 $^0/_0$ παρετηρήσαμεν ὅτι εἶχον σπλῆνα διωγκωμένον. Ἐν τῷ δήμῳ Μαραθῶνος ἐπὶ 434 παιδίων ἡλικίας ἀπὸ 1—12 ἐτῶν τὰ 229 παρετηρήσαμεν ὅτι εἶχον σπλῆνα διωγκωμένον. Ἐν τοῖς δήμοις Ἐλευσῖνος, Εἰδυλλίας καὶ Ἐρυθρῶν ἐπὶ 582 μαθητῶν ἡλικίας 6—12 ἐτῶν ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς ἀναλογεῖ πρὸς 8,76 $^0/_0$. Ἐν Ἀθήναις ἐπὶ 345 μαθητῶν κατοικούντων τὰ πέριξ τῆς πόλεως (Παγκράτι-Βατραχονήσιον), ἔνθα ἐνδημοῦσιν οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ καὶ οὓς ἐξητάσαμεν κατὰ Ἀπρίλιον ὡς καὶ κατὰ Νβριον παρετηρήσαμεν ὅτι ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς ἀναλογεῖ πρὸς 2,87 $^0/_0$. Ἐν τῷ συνοικισμῷ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν-Ἀβερωφείῳ, ἔνθα κατὰ τὸ ἔτος 1907 ἀνεπτύχθη πανδημία, ἐξετάσαντες 155 παιδία ἡλικίας 1—12 ἐτῶν ἐξηκριβώσαμεν ὅτι τὰ 80 εἶχον σπλῆνα διωγκωμένον, ἤτοι 50,3 $^0/_0$. Κατὰ πληροφορίας δὲ τῶν κ. κ. ἰατρῶν τοῦ Κράτους[2] πρὸς τὸν Σύλλογον ἐπὶ 8625 μαθητῶν ἀγόντων ἡλικίαν ἀπὸ 6—12 ἐτῶν ἡ παρὰ τούτων γενομένη ἐξέτασις ἀπέδειξεν ὅτι 1882 μαθηταὶ εἶχον σπλῆνα διωγκωμένον ἤτοι 23 $^0/_0$ περίπου. Ὅθεν ἐξ ὅσων ἄχρι τοῦδε ἀνεφέραμεν σχε-

---

[1] Πεπραγ. Συλ. περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων, τόμ. Α' σελ. 367.
[2] Πεπραγμ. Συλλόγου περιστολῆς ἑλ. ν. τόμ. Β'.

τικῶς μὲ τὴν ἑλονοσίαν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀνὰ τὰ διάφορα σημεῖα τοῦ κόσμου, ἀποδεικνύεται ἀναντιρρήτως, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἡλικιῶν ἡ παιδικὴ ἔχει τὴν μεγαλειτέραν ἐκ τῆς ἑλονοσίας **νοσηρότητα**, ἐκ ταύτης δὲ ὡς οἱ πολλοὶ ὑποστηρίζουσι τὰ πλειότερον καταθλιβόμενα εἶνε τὰ θηλάζοντα.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἐκ τῆς ἑλονοσίας νοσηρότητος καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκ ταύτης ἔτι **θνησιμότητα** πολλοὶ τῶν συγγραφέων ἀναφέρουσιν, ὅτι ἡ πρώτη παιδικὴ ἡλικία ὑφίσταται τὰς μεγαλειτέρας καταστροφάς. Ὁ Olwig (41) ποιούμενος λόγον περὶ τῆς μεγάλης συχνότητος τῆς ἑλονοσίας ἐν Dar es-Salam ἀναφέρει, ὅτι ἡ ἐκ τῆς ἑλονοσίας θνησιμότης ἐπὶ τῶν νεογνῶν καὶ θηλαζόντων ἀνέρχεται εἰς τὸ $^1/_3$. Ὁ Vassal (31) ἀναφέρει, ὅτι ἐν τῇ νήσῳ Réunion ἡ ἐκ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν θνησιμότης μεταξὺ τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας ἀπὸ 0—2 ἐτῶν εἶνε μεγίστη, ἅς ἀποθνήσκοντος ἐξ αὐτῶν τοῦ $^1/_3$ τῶν παιδίων.

Ἐν Ἑλλάδι ὡς ἀναφέρει ὁ Σάββας (42), ἐπὶ 2174 θανάτων ἐξ ἑλονοσίας ἀπὸ τοῦ 1899—1906 εἰς 12 πόλεις ἀριθμούσας 369,570 κατοίκους, ἀπεβίωσαν κατὰ τὰς ἐπισήμους στατιστικὰς κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας 651 θηλάζοντα ἤτοι 299 $^0/_{00}$, ἀπὸ δὲ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τετάρτου ἔτους τῆς ἡλικίας 486 παιδία ἤτοι 226 $^0/_{00}$.

Κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Παπαπαναγιώτου (43) ἐπὶ 675 ἀποβιωσάντων παιδίων ἐξ ἑλονοσίας ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1888—1899 ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν 503 ἦγον τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας, 83 τὸ δεύτερον, 25 τὸ τρίτον, 18 τὸ τέταρτον καὶ 32 τὸ 5ον—10ον ἔτους. Ὁ Ν. Ζοῦγκος [1] παρετήρησε κατὰ τὴν ἐν τῷ δήμῳ Ἰθώμης ἐπιδημίαν τοῦ ἔτους 1905 τοὺς περισσοτέρους θανάτους μεταξὺ τῶν παιδίων ἡλικίας 3—5 ἐτῶν. Ὁ Γ. Βηλαρᾶς [2] περιγράφων τὴν ἐν τῷ δήμῳ Φιγαλίας ἑλονοσίαν ἀναφέρει τὴν ἐκ τῆς ἑλονοσίας θνησιμότητα εἰς μὲν τοὺς ἐνηλίκους 2 $^0/_0$, εἰς δὲ τὰ παιδία 15—20 $^0/_0$. Ὁ Ὄθ. Στεφόπουλος [3] ἀναφέρει ὅτι εἰς Χλεμβοτσάριον ἀπεβίωσαν κατὰ τὸ ἔτος 1906 ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν 8 παιδία ἡλικίας 1—5 ἔτους. Εἰς Μουσταφάδες ἐπὶ 20 θανάτων ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν τὰ 15 ἦσαν παιδία καὶ 5 ἐνήλικοι

---

[1] Πεπραγμ. Συλ. περιστ. ἑλ. ν. τ. Α' σελ. 460.
[2] Πεπραγμ. Συλ. περιστ. ἑλ. ν. τ. Α' σελ. 230.
[3] Πεπραγμ. Συλ. περιστ. ἑλ. ν. τ. Α' σελ. 416.

εἰς δὲ τὸ χωρίον Μπράτσι ἐπὶ 22 θανάτων 2 μὲν ἦσαν ἐνήλικοι, τὰ δὲ 18 παιδία ἡλικίας ἀπὸ 1—8 ἐτῶν.

Ὅθεν καὶ ὡς πρὸς τὴν θνησιμότητα ἔτι ὁμολογεῖται πάντοθεν, ὅτι οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ μεγάλην καταστροφὴν ποιοῦνται κατὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω προκύπτουσιν, ὡς εἰκός, αἱ ἑξῆς γνῶμαι, ἡ τῶν φρονούντων ὅτι ἡ ἑλονοσία ἐπικρατεῖ κατὰ τὴν θηλάζουσαν ἡλικίαν, ἡ τῶν φρονούντων ὅτι κρατεῖ αὕτη μεταξὺ τῶν παιδίων τῶν ἀγόντων ἡλικίαν 2—3 ἐτῶν, ἡ τῶν ἄλλων μεταξὺ τῶν παιδίων ἀπὸ 1—5 ἐτῶν, καὶ ἡ τῶν τελευταίων τῶν φρονούντων ὅτι ἡ ἑλονοσία ἐπικρατεῖ μεταξὺ τῶν παιδίων τῶν ἀγόντων ἡλικίαν ἀπὸ 2 μέχρις 7 ἐτῶν.

Ἡ ἑλονοσία παρὰ τῷ θηλάζοντι. Πρὸς ἀπόδειξιν ἐὰν τὸ θηλάζον εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν προσβαλλόμενον ἢ οὐχὶ ὑπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν, δὲν δύνανται νὰ συντρέξωσι μόναι αἱ στατιστικαί, ὡς οὐδὲ μόναι αἱ κλινικαὶ παρατηρήσεις, διότι, ἂν μὴ ἄπειροι, τοὐλάχιστον πολλαὶ εἶνε αἱ μεσολαβοῦσαι πλάναι. Πρὸς τὴν ἀπόδειξιν ταύτην συμβάλλουσι κατὰ πολύ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μικροβιολογικὴ ἐξέτασις τοῦ αἵματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐξέτασις τῶν ὁρίων τοῦ σπληνὸς τῶν μικρῶν, ὅρους τοὺς ὁποίους πρῶτος ἔθηκεν ὁ Koch. Μόναι ἀληθῶς αἱ κλινικαὶ παρατηρήσεις καὶ αἱ ἀπ' αὐτῶν ἐξαγόμεναι στατιστικαὶ δὲν ἐξαρκοῦσι πρὸς διευκρίνισιν τῆς ἀληθείας, διότι κατὰ τὴν θηλάζουσαν ἡλικίαν, πᾶσαν νόσον ἐξελισσομένην ὑπὸ τύπον διαλείποντα ἢ πάντα θάνατον μετὰ βραχυχρόνιον πυρετικὴν κίνησιν ἢ καὶ ἀποτόμως ἐπερχόμενον ἐν κωματώδει καταστάσει, ἀποδίδομεν καὶ σήμερον ἔτι ἐλαφρᾷ τῇ συνειδήσει τῇ ἑλονοσίᾳ. Πλειστάκις δὲ ἐν τῇ πράξει καὶ δὴ τῇ ἰδιωτικῇ, ὁπόταν δὲν εἶνε εὐχερὲς νὰ μεσολαβήσῃ ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις, πολλὰς σηψαιμικὰς καταστάσεις, λευχαιμίας, ψευδολευχαιμίας, ραχιτικὰς ἐκδηλώσεις, κληρονομικὴν σύφιλιν, φυματικὰς ἐκδηλώσεις, ἐντερικὰς μολύνσεις, δυσπεψίας, γριππώδεις μολύνσεις, φλογιστικὰς ἐπεξεργασίας διαφόρους, ἐγκεφαλικὰς παθήσεις καὶ παντοίας συμμίκτους μολύνσεις δυναμένας νὰ ὑποδυθῶσιν ἠπίαν ἢ ἔντονον ἑλειογενῆ μόλυνσιν ἕνεκα τοῦ δυσχεροῦς τῆς ἐπακριβοῦς διαγνώσεως ἀποδίδομεν τῇ ἑλονοσίᾳ, ὡς ἄλλοτε πᾶσαν διάρροιαν ἰατροί τε καὶ μητέρες ἀπεδίδαμεν τῇ ὀδοντοφυΐᾳ. Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην δὲν στηρίζομεν ἐπὶ λόγων θεωρητικῶν, ἀλλ' ἐπὶ γεγονότων, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῇ πράξει πλέον ἢ ἅπαξ ἔτυχε νὰ πλανηθῶμεν ἕνεκα τῆς φύσεως

τῶν νοσημάτων καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους· ὅτε δὲ διετέλουν ὡς ἐπιμελητὴς τῆς Παιδιατρικῆς κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου παρετήρησα μετ' ἐκπλήξεώς μου μετὰ τὴν μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν τοῦ αἵματος 150 θηλαζόντων εἰσαχθέντων ἐν αὐτῇ, ὡς πασχόντων δῆθεν τῶν πλειοτέρων ἐξ ἑλονοσίας, ὅτι οὐδὲν τούτων ἔφερεν ἐν τῷ τῆς περιφερείας αἵματι ἑλοπαράσιτα, διότι πάντα ἔπασχον ἐξ ἐντερικῶν μολύνσεων, ὡς ἀπέδειξε τοῦτο ἡ ἐξέλιξις τῆς νόσου, ἡ θεραπεία καὶ ἡ γενομένη εἰς τὰ τυχὸν ἀποβιώσαντα νεκροψία.

Ὅθεν ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν ἡμετέρων παρατηρήσεων τῶν ἀπορρεουσῶν ἐκ κλινικῶν ὡς καὶ μικροσκοπικῶν ἐρευνῶν κατὰ τὴν σπουδὴν πολλῶν ἐπιδημιῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ θηλάζουσα ἡλικία ἀπὸ 0 μέχρις 1 ἔτους οὐ μόνον εἶνε ἡ ὀλιγώτερον προσβαλλομένη ὑπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν καὶ ἡ μικροτέραν θνησιμότητα παρέχουσα, ἀλλὰ καὶ ἡ μᾶλλον ἀντέχουσα πρὸς τὴν ἑλονοσίαν πάσης ἄλλης παιδικῆς ἡλικίας. Πρῶτον διότι τὸ ἔμβρυον δὲν μολύνεται ὑπὸ τῆς μητρὸς διὰ μέσου τοῦ πλακοῦντος, δεύτερον διότι θηλάζοντά τινα μολυνθέντα τυχὸν ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας οὐδεμίαν ἐκδήλωσιν τῆς λοιμώξεως παρουσιάζουσιν, οὐδὲ προσβάλλονται ὑπὸ πυρετικῶν παροξυσμῶν, τρίτον διότι τὸ θηλάζον οὐ μόνον μείζονα ὀργανικὴν ἀντίστασιν παρέχει πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν νευρικὴν ἀντίδρασιν ἔχει μᾶλλον ἔντονον. Ἡ ἑλονοσία δὲ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐπηρεάζουσα τὸ νευρικὸν σύστημα ἡ ἐκδηλουμένη οὐχὶ σπανίως παρὰ τῷ θηλάζοντι δι' ὑψηλῆς θερμοκρασίας δὲν ἐπηρεάζει τοῦτο τόσον ὅσον κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος καὶ τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν, οὐδὲ ἐπηρεάζει οὐσιωδῶς τὴν θρέψιν αὐτοῦ ὡς καὶ τὴν λοιπὴν οἰκονομίαν.

Τὸ θηλάζον ὡς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν φαίνεται ὅτι ἔχει **ἀνοσίαν σχετικὴν** τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τῆς ζωῆς του. Τοῦτο παρατηρηθὲν δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ Griesinger [1] ἀναφέροντος ὅτι ἡ ἑλονοσία παρὰ τῷ θηλάζοντι ἀναφαίνεται μετὰ 8—9 ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του. Ὁ Χαρμαντᾶς [2] παρετήρησεν ὅτι ἀναπτυχθείσης ἐν ἔτει 1905 ἐκτεταμένης ἐπιδημίας ἑλειογενῶν πυρετῶν, καθ' ἣν ἐπὶ 3683 κατοίκων ἐνόσησαν 2578, ἐλάχιστα τῶν βρεφῶν προσεβλήθησαν. Τοῦτο δὲ παρετήρησε καὶ ὁ Ἰωαννίδης [3] κατὰ τὴν ἐν τῷ

[1] Traité des maladies infectieuses pag. 71.
[2] Πεπραγμένα Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων. Ἀθῆναι 1907 σελ. 431.
[3] » » » » » » » » 461.

δήμῳ Τιτανίου πανδημίαν τοῦ 1905 καθ' ἣν ποιούμενος διαστολὴν τῆς βρεφικῆς ἡλικίας ἀναφέρει ὅτι πάντα τὰ ἀπὸ 1—10 ἐτῶν παιδία προσεβλήθησαν.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἐφειλκύσθη ἡ προσοχὴ ἐνίων παρατηρητῶν, οἵτινες καὶ ἀποδεικνύουσιν ὡς πεπλανημένην τὴν γνώμην τῆς συγγενοῦς ἑλονοσίας. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ἡμῶν ὅτι τὸ θηλάζον κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τῆς ἡλικίας του παρέχει φυσικὴν ἀνοσίαν ὡς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν καὶ ἑπομένως ὅτι ἡ ἑλονοσία παρὰ τῷ θηλάζοντι εἶνε οὐχὶ ὡς νομίζεται τόσον συχνὴ συναγωνιστὴν ἔχομεν τὸν ἐν Ρώμῃ καθηγητὴν τῆς Παιδιατρικῆς Concetti (44), ὅστις βασισθεὶς ἐπὶ 360 ἰδίων αὐτοῦ περιπτώσεων ἐδημοσίευσε τὰς παρατηρήσεις του, ἐχούσας ὡς ἑξῆς :

Ἡλικία	Περιπτώσεις ἑλονοσούντων
0—1 μηνὸς	0
1—6 μηνῶν	3
6—12 »	6
1—2 ἐτῶν	24
2—3 »	49
3—4 »	83
4—5 »	69
5—6 »	73
6—7 »	53
	360

Αἱ τοῦ Koch ἐργασίαι ἐν Ἀφρικῇ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τρόπου ἀσφαλοῦς ἐκτιμήσεως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἑλονοσίας χώρας τινὸς συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὑπὸ τύπον λαθραῖον ὑφισταμένης παρὰ τῷ παιδίῳ ἑλονοσίας. Παρετήρησε δ' ἀληθῶς ὁ Koch ὅτι ἐπὶ μὲν 235 θηλαζόντων τὰ 49 ἔφερον ἑλοπαράσιτα, ἐπὶ δὲ 366 ἄνω τοῦ ἑνὸς ἔτους τὰ 36. Ἀλλ' αἱ παρ' αὐτοῦ γενόμεναι παρατηρήσεις δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐκ τῆς ἑλονοσίας νοσηρότητος τῶν ἡλικιῶν, διότι συγκριτικὴ σπουδὴ δὲν ἐγένετο δι' ἑκάστην ἡλικίαν. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐγκύψαντες ἀπὸ ἐτῶν, στηρίζομεν τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα συγκριτικῶς ἐπὶ 2614 περιπτώσεων ἀφορωσῶν εἰς παιδία διαφόρου ἡλικίας. Τὸ ὑλικὸν δὲ τοῦτο ἐμελετήθη καὶ ἀφορᾷ παρατηρήσεις γενομένας εἰς ἐνδημίας, ἐπιδημίας καὶ πανδημίας κατὰ διάφορα ἔτη. Αἱ περιπτώσεις ἡμῶν αὗται ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

Ἡλικία		Παιδία	Προσεβλήθησαν	Ἀναλογία %
0—12	μηνῶν	405	131	32,3 %
13—24	»	237	156	65,8 %
3	ἐτῶν	151	98	64,9 %
4	»	184	121	65,7 %
5	»	153	101	66 %
6	»	159	103	64,7 %
7	»	179	119	66,4 %
8	»	171	105	61,4 %
9	»	120	76	63,3 %
10	»	154	98	63,6 %
11	»	120	81	67,5 %
12	»	133	80	60,1 %
13	»	117	83	70,9 %
14	»	108	60	55,5 %
15	»	127	79	70, %
16	»	98	50	59, %
		2614	1541	

Ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ παρατεθέντος τούτου πίνακος προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὄντως ἡ θηλάζουσα ἡλικία εἶνε ἡ ὀλιγώτερον προσβαλλομένη ὑπὸ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἐκ τῆς ἑλονοσίας νοσηρότητος τοῦ θηλάζοντος ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄλλας ἡλικίας παραθέτομεν τοὺς κατωτέρω στατιστικοὺς πίνακας καταρτισθέντας ἐπὶ τῇ βάσει κλινικῶν καὶ μικροσκοπικῶν παρατηρήσεων ἡμῶν, γενομένων κατὰ διαφόρους ἐπιδημίας τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν.

1ος. Πίναξ στατιστικός νοσηρότητος καταρτισθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει κλινικῆς ἐξετάσεως 1571 παιδίων ἡλικίας 0—16 ἐτῶν.

Ἡλικία Μηνῶν	Ὑγιῆ	Προσβληθέντα	Σύνολον	%
1	14		14	
2	19	7	26	
3	15	5	20	
4	10		10	
5	12	7	19	
6	19	4	23	36,98 %
7	9	8	17	
8	13	9	22	
9	5	8	13	
10	4	8	12	
11	1	3	4	
12	17	22	49	
	138	81	219	
14	1	1	2	
16		4	4	
17		1	1	
18	13	29	42	70,17 %
19	2	2	4	
20		4	4	
24	18	39	57	
	34	80	114	
Ἐτῶν				
3	13	63	76	
4	16	83	99	
5	25	70	95	79,13 %
6	21	75	96	
7	21	78	99	
	96	364	460	
8	26	67	93	
9	23	57	80	
10	27	75	102	71,17 %
11	22	58	80	
12	30	59	89	
	128	316	444	
13	22	56	78	
14	29	54	83	
15	34	64	98	65,26 %
16	31	44	75	
	116	218	334	
Σύνολον	512	1059	1571	67,40 %

2ος. Πίναξ στατιστικὸς νοσηρότητος καταρτισθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως τοῦ αἵματος 1037 παιδίων ἡλικίας 0—16 ἐτῶν, ἐξ ὧν ἦσαν μεμολυσμένα 477 ὡς ἑξῆς.

Ἡλικία Μηνῶν	Ὑγιῆ	Προσβληθέντα	Εἶδος ἑλοπαρασίτου Vivax	Praecox	Τεταρτ.	Μικτὴ Pr. Vivax.	Σύνολον	%
1	22	—					22	
2	15	4	1	3			19	
3	8	—					8	
4	12	7		4		2	19	
5	12	4	2	3			16	
6	12	4		3			16	
7	6	2	3				8	25,90 %
8	14	6	2	3	1		20	
9	15	5		4			20	
10	9	1		1			10	
11	2	8	2	6			10	
12	16	9	1	8			25	
	143	50	11	35	1	2	193	
14	4	2		2			6	
15	2						2	
17		4	4				4	
18	17	21	5	16			38	61,78 %
19	3						3	
20	2	7	5	2			9	
24	19	42	20	22			61	
	47	76	34	42			123	
Ἐτῶν								
3	40	35	16	16		3	75	
4	47	38	21	13	1	3	85	
5	27	31	5	18	8		58	49.28 %
6	25	28	10	14	4		53	
7	39	41	13	22	6		80	
	178	173	65	83	19	6	351	
8	40	38	4	29	2	3	78	
9	21	19	4	15			40	
10	29	23	2	21			52	48,81 %
11	17	23	6	17			40	
12	23	21	2	13	4	1	44	
	130	124	18	95	6	4	254	
13	12	27	10	12	3	2	39	
14	19	6		3	3		25	
15	14	15	2	8	5		29	46 55 %
16	17	6	3	3			23	
	62	54	15	26	11	2	116	
Σύνολον	560	477	143	281	37	14	1037	45,99 %

Σπουδάζοντες τοὺς παρατεθέντας στατιστικοὺς πίνακας ἡμῶν, τοὺς ἀφορῶντας εἰς τὸν κατὰ προσέγγισιν καθορισμὸν τῆς ἐξ ἑλονοσίας νοσηρότητος κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ στατιστικῶν ἡμῶν τῶν καταρτισθεισῶν ἐπὶ τῇ βάσει κλινικῶν μόνον παρατηρήσεων παρουσιάζεται διαφορὰ νοσηρότητος 25—40 % περίπου συγκριτικῶς πρὸς τὰς καταρτισθείσας ἐπὶ τῇ βάσει μικροσκοπικῶν ἐρευνῶν. Τοῦτο προέρχεται ἀσφαλῶς, διότι πολλὰ ξένα νοσήματα καταλογίζονται τῇ ἑλονοσίᾳ. Οὕτω δ' ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὑπὸ τῶν στατιστικῶν φερομένη μεγάλη θνησιμότης ἐξ ἑλονοσίας παρὰ τῷ θηλάζοντι. Ὅθεν τὰ ἐξαγόμενα ἐν τοῖς ἑπομένοις κεφαλαίοις συμπεράσματα στηρίζομεν ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων ἐξελεγμένων διὰ τῆς μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως ὡς ὀφειλομένων ὄντως τῇ ἑλονοσίᾳ. Κατὰ ταύτας λοιπὸν προσβάλλεται· α΄) ἡ θηλάζουσα ἡλικία ὀλιγώτερον πάσης ἄλλης ἡλικίας, β΄) τὰ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους μῆνας τῆς ἡλικίας θηλάζοντα συγκριτικῶς πρὸς τὰ τῶν ἄλλων μηνῶν μέχρι τοῦ δωδεκάτου μηνὸς προσβάλλονται σπανιώτερον, γ΄) εἰς τὰ θηλάζοντα κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἡλικίας των παρατηρεῖται σχετικὴ ἀνοσία, δ΄) τὰ μέχρι τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡλικίας των θηλάζοντα συγκριτικῶς πρὸς τὰς ἀνιούσας ἡλικίας τοῦ παιδίου παρουσιάζουσι μικροτέραν νοσηρότητα πιθανῶς ἕνεκα τῶν λαμβανομένων ὑπὸ τῆς μητρὸς ἢ τῆς τροφοῦ μέτρων, δι' ὧν προφυλάσσεται[1] τὸ βρέφος ὑπὸ τὰ κωνωπεῖα τὰς πλειοτέρας ὥρας τῆς ἡμέρας ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, καὶ ε΄), ἡ ἑλονοσία προσβάλλει ἐξ ἴσου περίπου τὴν πρώτην ὡς καὶ τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ παιδία τὰ ἄγοντα ἡλικίαν μεταξὺ 2ου καὶ 3ου ἔτους.

Συγγενὴς ἑλονοσία.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ὑπεστηρίξαμεν τὴν γνώμην, ὅτι τὰ θηλάζοντα κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἡλικίας αὐτῶν παρέχουσι σχε-

---

[1] Τοῦτο δ' οὐ μόνον παρ' ἡμῖν γίγνεται ἐπιμελῶς, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν Ἰθαγενῶν τῶν Τροπικῶν χωρῶν. Τὴν παρὰ τῆς μητρὸς προφύλαξιν ταύτην παρετήρησαν εἴς τινα διαμερίσματα τῶν Ὁλλανδικῶν Ἰνδιῶν ὁ Koch (Kiewiet de Jonge) (22) καὶ ὁ J. Th. Terburgh (23). Τὸ μέτρον δὲ τοῦτο τῆς προφυλάξεως, ὡς ἀναφέρει ὁ Oldham (68), λαμβάνουσιν ἐν γένει οἱ κάτοικοι ἀποικιῶν τινων τοῦ Punjaub, ἕνεκα τοῦ ὁποίου οὐδέποτε προσβάλλονται ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν.

τικὴν ἀνοσίαν ὡς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, τοῦτο δ' ἐξηγάγομεν βασισθέντες ἐπὶ τῶν προσωπικῶν ἡμῶν ἐρευνῶν, καθ' ἃς οὐδέποτε παρετηρήσαμεν ἐν τῷ αἵματι ἑλοπαράσιτα, ὁσάκις ἐξητάσαμεν νεογνὰ οὐ μόνον κατὰ τὰς ἐνδημίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐπιδημιῶν ἐντόνων ὡς καὶ πανδημιῶν, προερχόμενα εἴτε ἀπὸ μητέρων ἑλονοσουσῶν εἴτε καὶ οὐχὶ ἢ ὁσάκις ἔτυχε νὰ ἐξετάσωμεν ἱστολογικῶς τὰ σπλάγχνα καὶ τὸν ἐγκέφαλον τῶν τυχὸν ἀποβιωσάντων νεογνῶν ἢ καὶ τὸ αἷμα νεογνῶν ἡλικίας μέχρις ἑνὸς μηνὸς ἔτι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γνώμη ἡμῶν περὶ τῆς σχετικῆς ἀνοσίας κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἡλικίας τῶν θηλαζόντων ἀποβλέπει καὶ εἰς νεογνὰ ἀριθμοῦντα βίον ὡρῶν ἢ καὶ ἡμερῶν τινων, φυσικὰ παρέλκεται τὸ ζήτημα τῆς συγγενοῦς ἑλονοσίας, τὸ ὁποῖον ὡς πολλοῦ ἐνδιαφέροντος θέλει τύχει τῆς σπουδῆς ἡμῶν καὶ μάλιστα ἀφοῦ αἱ ἐπ' αὐτοῦ γνῶμαι τῶν συγγραφέων καὶ παρατηρητῶν διΐσταντα ἀτυχῶς ἔτι.

Ἀπὸ τῆς παλαιτάτης ἐποχῆς μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν πάντες περίπου οἱ συγγραφεῖς ὁμοφώνως ἐκφέρουσι γνώμην, ὅτι ἡ ἑλονοσία μεταδίδεται ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον διὰ τοῦ πλακοῦντος. Ὁ Ἱπποκράτης ἐν τῷ ἕκτῳ τόμῳ σελ. 364 καὶ κεφαλαίῳ «περὶ ἱερῆς νούσου» ὑποστηρίζων τὴν αὐτὴν γνώμην, λέγει τὰ ἑξῆς: «εἰ γὰρ ἐκ φλεγματώδεος φλεγματώδης, καὶ ἐκ χολώδεος χολώδης γίγνεται καὶ ἐκ φθινώδεος φθινώδης καὶ ἐκ **σπληνώδεος σπληνώδης**». Οἱ Schuring (1746), Hoffman, Stokes, Russel, J. Frank, P Aubanais, Bouchut, Griesinger, Boudin, Sue, Hawelka, Playfair, Duchek, Trousseau, Bohn, Bureau, Leroux, Jacquemier, Bonfils, Lasfargue, Chiarleoni, Laveran, Jules Simon, Bein, Kohlstock, Bouzian, Cima, Economou, W. Bellantyne, Malugenko καὶ πλῆθος ἄλλο συγγραφέων καὶ παρατηρητῶν δέχονται ἀπολύτως τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἑλονοσία μεταδίδεται ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον, εἴτε ἀναφέροντες ἰδίας περιπτώσεις ἢ ἀναφερόμενοι εἰς τὰς τῶν ἄλλων· ἄλλοι δὲ ὡς οἱ Scheube, Freytag, Van der Elst ὑπερακοντίζοντες τούτους οὐ μόνον δέχονται τὴν κληρονομικὴν ἑλονοσίαν, ἀλλ' ἀναφέρουσιν ἔτι ὅτι παρετήρησαν τὰ ἐξ ἑλοκαχεκτουσῶν μητέρων προερχόμενα νεογνά, ὡς ἔχοντα σπλῆνα διωγκωμένον καὶ προσβεβλημένα ἅμα τῷ τοκετῷ ἐκ τῆς ἑλώδους καχεξίας.

Μετὰ τὰ ἀποδεδειγμένα ἐπιστημονικῶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταδόσεως τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν διὰ μέσου τῶν ἀνωφελῶν κωνώ

πων ἡ δοξασία τῆς κληρονομικῆς ἑλονοσίας ἐπ' ἐσχάτων διεσείσθη, ἡ γνώμη δὲ τοῦ διασήμου Verneuil καὶ τοῦ Felkin περὶ τῆς κληρονομικότητος τῆς ἑλονοσίας εἰς τοὺς ἀπογόνους, ὡς καὶ ἡ γνώμη τοῦ Luc (61) καὶ Boudin περὶ τῆς μεταδόσεως τῆς ἑλονοσίας διὰ τοῦ γάλακτος τῆς τροφοῦ, ἐλπίζομεν ὅτι κατέπεσεν. Εἰς τὴν μετατροπὴν τῆς γνώμης περὶ συγγενοῦς ἑλονοσίας συνετέλεσαν μεγάλως αἱ ἐπ' ἐσχάτων δημοσιευθεῖσαι ἔρευναι Ἰταλῶν ἰδίᾳ παρατηρητῶν, ὡς αἱ τοῦ Guarnieri, G. Bastianelli, Marchiafava, Bigniami, Sereni, Tornu, Pennato, Ferroni, Caccini, Concetti καὶ τοῦ Ἀμερικανοῦ Thayer, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ ἑλοπαράσιτον δὲν μεταδίδεται ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ κυοφορούμενον ἐν τῇ μήτρᾳ διὰ τοῦ πλακοῦντος, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι ἡ ἑλονοσία δὲν μεταδίδεται εἰς τὸ ἔμβρυον. Ὑπὲρ τῆς πρώτης γνώμης, τῆς μεταδόσεως τοὐτέστι τῆς ἑλονοσίας διὰ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον, συνηγοροῦσι θεωρητικοὶ μόνον λόγοι, τούτους δ' ἐπικαλοῦνται οἱ ὀπαδοὶ ταύτης, βασιζόμενοι τὸ μὲν εἰς τὰς κλινικὰς παρατηρήσεις, τὸ δὲ εἰς τὰς θεωρίας καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τελούμενα πειράματα, ὡς λ.χ. εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Arloing, Cornevin Thomas, Straus, Chamberland κ.λ. ἀναφορικῶς πρὸς τὴν μετάδοσιν τοῦ συμπτωματικοῦ ἄνθρακος, εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Netter, Foa, Uffreduzzi, Ortmann, Thorner ἀναφορικῶς πρὸς τὴν μετάδοσιν τῆς πνευμονίας διὰ τοῦ πλακοῦντος καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Reher, Neuhauss, Chantemess, Widal καὶ Egiglio ὡς πρὸς τὴν μετάδοσιν τοῦ τύφου ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον. Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰς γενομένας κλινικὰς παρατηρήσεις καὶ πειραματικὰς ἐργασίας τῶν Vogel, Heine, Baillon, Ferrario, Kaltenbach, Lœfler, Guarnier, Bouley, Tizzoni κ.λ. ὡς πρὸς τὴν μεταβίβασιν τῶν ἐξανθηματικῶν πυρετῶν ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον διὰ τοῦ πλακοῦντος.

Ἡ κλινικὴ παρατήρησις ἀπὸ τῶν παλαιτάτων χρόνων, ἣν δ' ἠκολούθησε πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἡ πειραματικὴ παθολογία, ἀπέδειξε τῇ ἀληθείᾳ ἐπὶ πολλῶν μολυσματικῶν νόσων, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς εὐλογίας καὶ τῆς συφιλίδος τὴν μολυσματικὴν μεταβίβασιν, ἀλλ' εἰς πάσας ταύτας περίπου τὰς περιπτώσεις ὁ κυρίως συντελεστὴς τῆς μεταβιβάσεως τῆς νόσου εἶνε αἱ κατὰ τὰς μολύνσεις ἀπαντῶσαι ἀλλοιώσεις τοῦ πλακοῦντος, συμπέρασμα τὸ ὁποῖον ἐξήγαγε διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ὁ Malvoz. Οἱ παθογόνοι μικροοργανισμοί, ὅπως διαπιδύσωσι τὸν ὑπὸ τῶν Brauell, Davaine καὶ Charrin ὡς τέλειον ἠθμὸν θεωρού-

μενον πλακοῦντα, ἀνάγκη νὰ συναντήσωσι διαμαρτίας τούτου, ἀνάγκη αὐτοὶ οὗτοι νὰ ἐπαγάγωσι διαταραχὰς ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ τοῦ πλακοῦντος, διότι ἄνευ ἀλλοιώσεων αὐτοῦ τὰ ἔμμορφα στοιχεῖα δὲν δύνανται νὰ διέλθωσιν. Ὁ Malvoz διὰ τὸν σπληνάνθρακα, οἱ Ferraresi καὶ Guarnieri διὰ τὴν μᾶλιν παρετήρησαν κατὰ τὰς μολύνσεις τοῦ ἐμβρύου αἱμορραγικὰς ἑστίας εἰς τὸν πλακοῦντα· εἰς τὴν συφιλίδα συχνότατα ἔχομεν ἐκτρώσεις ἕνεκα ἀλλοιώσεων τοῦ πλακοῦντος, ὡς καὶ εἰς ἄλλας μολυσματικὰς νόσους. Ὡς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν πρῶτοι ἐν ἔτει 1884 παρετήρησαν τὰς ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος ἀλλοιώσεις οἱ Ἰταλοὶ Pasquali καὶ Bompiani, ἐπ᾽ ἐσχάτων δὲ ὁ καθηγητὴς Λοῦρος (45) καὶ Πετσάλης (46). Ἐνίοτε ὅμως κατά τινας περιπτώσεις ὡς λ.χ. ἐπὶ ἄνθρακος καὶ σηψαιμίας, ἐνῷ εὐχερῶς τῇ ἀληθείᾳ διέρχονται τὰ παθογόνα μικρόβια τὸν πλακοῦντα, ἡ μικροσκοπικὴ ἐν τούτοις ἐξέτασις συχνῶς ἀποβαίνει ἀρνητική, ὡς εἶνε τοιαύτη καὶ διὰ τὸ μικρόβιον τοῦ Friedländer, τὸ ὁποῖον ἐνῷ προκαλεῖ τὴν ἔκτρωσιν τοῦ ἐμβρύου, ἐν τούτοις δὲν διέρχεται τὸν πλακοῦντα, ὡς ἀπέδειξαν οἱ Foa καὶ Rattone. Ἐπὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ ὡσαύτως μεμονωμέναι εἰσὶν αἱ περιπτώσεις, καθ᾽ ἃς ἀνεῦρον εἰς τὸ ἔμβρυον τὸν βάκιλλον τοῦ Eberth. Τοιαύτας δ᾽ ἀναφέρουσι μόνον οἱ Chantemesse, Widal καὶ Egiglio, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε οὐδεμία ἀλλοίωσις εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν ἐκτιτρωσκομένων ἐμβρύων παρετηρήθη, καὶ αἱ ἐξελκώσεις ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ Payer δὲν ἀπαντῶσι. Φαίνεται λοιπὸν κατὰ τὰς περιπτώσεις, καθ᾽ ἃς τὸ μικρόβιον δὲν διέρχεται τὸν πλακοῦντα, ὅτι τὰ ἔμβρυα φονεύονται μᾶλλον διὰ τοῦ ἰοῦ τοῦ βακίλλου εἰσδύοντος ἀπ᾽ εὐθείας εἰς τὸ αἷμα καὶ φονεύοντος ταῦτα. Ἑπομένως κατὰ τοὺς ἑξῆς δύο τρόπους δυνάμεθα θεωρητικῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν μετάδοσιν τῶν μολυσματικῶν νόσων ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον διὰ τοῦ πλακοῦντος, εἴτε δεχόμενοι ἐπιγιγνομένας ἀλλοιώσεις τοῦ πλακοῦντος, εἴτε δεχόμενοι ὅτι ὁ ἰὸς τῆς νόσου ἐνεργεῖ ἀπ᾽ εὐθείας ἐπὶ τοῦ αἵματος τῆς μητρός. Τὸ πρῶτον δὲν φαίνεται ἀρκούντως ἀποδεδειγμένον μέχρι τοῦδε, δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐπειδὴ εἰς τὰ λοιπὰ μολυσματικὰ νοσήματα ἀπαντῶσιν ἀλλοιώσεις, κατ᾽ ἀναλογίαν ὅτι θὰ ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ ἑλονοσίας. Ὄντως οἱ Pasquali καὶ Bompiani, ὡς ἀναφέρομεν καὶ ἀνωτέρω, παρετήρησαν ἀλλοιώσεις ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος ἐπὶ ἑλονοσίας, ὁ δὲ καθηγητὴς Κ. Λοῦρος τὰς παρατηρουμένας κατὰ τὴν διαδρομὴν ἑλονοσίας ἐκτρώσεις ἢ προώρους τοκετοὺς ἀποδίδει εἰς ἀνατομι-

κὰς οὐσιώδεις ἀλλοιώσεις τοῦ πλακοῦντος ἤτοι αἱμορραγικὰ ἐμφράγματα καὶ ἰνώδη ἀποθέματα. Ὁ Πετσάλης παρατηρήσας καὶ οὗτος εἴς τινας μόνον περιπτώσεις τὰς ἐπὶ ἑλονοσίας ἀνατομοπαθολογικὰς ἀλλοιώσεις τοῦ πλακοῦντος, παρομοίας δὲ πρὸς τὰς ἐπὶ ἄλλων λοιμώξεων γενικῶν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ δηλητηριάσεων, φρονεῖ, ὅτι ἐπὶ τοῦ πλακοῦντος πάσης ἑλονοσησάσης κατὰ τὴν κύησιν δὲν ἀπαντῶσιν ἀναγκαίως καὶ αἱ ἱστολογικαὶ ἀλλοιώσεις, ἐπὶ 18 δὲ ἑλονοσουσῶν τῶν ὁποίων ἐξήτασεν ἱστολογικῶς τοὺς πλακοῦντας, ἑνδεκάκις εὗρε λευκοθρομβώματα, ὧν ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλακοῦντος ἔκτασις καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐποίκιλλον ἀπὸ 1—10. Ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων τούτων τόσον τῶν τοῦ Λούρου ὅσον καὶ τῶν τοῦ Πετσάλη παρουσιάζεται μέγα κενόν, τὸ ὁποῖον μεγάλως μειοῖ τὸ κῦρος τῶν γενομένων παρ᾽ αὐτῶν ἐξετάσεων, διότι δὲν ἐγένετο ἐξέτασις τοῦ αἵματος τῶν μητέρων πρὸς ἀπόδειξιν ἂν αὗται ἔπασχον ὄντως ἐξ ἑλονοσίας ἢ οὐχί. Ἐπὶ τῆς μόνης δὲ περιπτώσεως, ὡς ἀναφέρει ὁ Πετσάλης, ἐφ᾽ ἧς ἐξητάσθη τὸ αἷμα, ἡ γενομένη μικροσκοπικὴ ἐξέτασις ἀπέβη ἀρνητική, καίτοι ὀκτὼ ἡμέρας πρὸ τοῦ τοκετοῦ ἡ ἐξετασθεῖσα ἔπασχε πυρετούς, ἀγνώστου βεβαίως φύσεως, ἀφοῦ ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις ὡς πρὸς τὰ ἑλοπαράσιτα ἀπέβη ἀρνητική. Εἰς πάσας δὲ τὰς περιπτώσεις του, ἐφ᾽ ὧν ἐστηρίχθη ὁ Λοῦρος καὶ ἐξήγαγε τὰ συμπεράσματά του, δὲν ἀνεῦρεν ὡσαύτως εἰς τὸ ἐν τῷ πλακοῦντι περιεχόμενον αἷμα οὔτε πλασμώδια οὔτε κοκκία μελαγχρωστικῆς. Ἀπέναντι τῶν παρατηρήσεων τούτων ἡμεῖς ἐξ ἀντιθέτου εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις τάς τε ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀνατομικῆς Παθολογίας Πεζοπούλου καὶ τὰς κατ᾽ ἰδίαν γενομένας παρ᾽ ἡμῶν ἐρεύνας, πάντοτε ἀνεύρομεν τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ πλακοῦντι, οὐδέποτε δὲ παρετηρήσαμεν ἀνατομοπαθολογικὰς ἀλλοιώσεις εἴτε ἱστολογικῶς ἐρευνῶντες εἴτε μακροσκοπικῶς, ἑπομένως αἱ ἀλλοιώσεις αὗται φρονοῦμεν, ὅτι ἀπαντῶσιν οὐχὶ συχνῶς. Ὁσάκις δὲ συμπέσῃ νὰ ἐξακριβωθῇ μόλυνσις ἐμβρύου ἢ νεογνοῦ ἀπὸ ἑλονοσούσης μητρός, πιθανῶς ἡ τυχὸν ἀπαντῶσα μόλυνσις αὕτη, ὡς φρονοῦσιν καὶ πολὺ ὀρθῶς οἱ *Bignami* καὶ *Sereni*, νὰ ὀφείληται μᾶλλον εἰς ἐνοφθαλμισμὸν ἐνδοπλακούντιον ἕνεκα αἱμορραγίας ἢ εἰς μετάδοσιν τοῦ ἑλοπαρασίτου φυσιολογικῶς. Ὡς πρὸς τὴν δευτέραν σκέψιν τῆς μεταδόσεως δηλονότι τοῦ ἑλειογενοῦς ἰοῦ ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον διὰ μέσου τοῦ πλακοῦντος φρονοῦμεν ταύτην μᾶλλον θεωρητικήν, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἡμῶν τούτου ἀναφέρομεν

παρεμπιπτόντως τὸ ἑξῆς, ἀφοῦ ἡ κλινικὴ ἀπέδειξε τὴν μεταβίβασιν τῆς λύσσης, πῶς τελεῖται ἡ μετάδοσις τοῦ ἰοῦ ταύτης ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον, ἀφοῦ σχεδὸν οὐδέποτε ἀνευρέθησαν ἐν τῷ αἵματι μολυσματικαὶ ἰδιότητες; Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἑλειογενὴς μόνον ἰὸς διέρχηται διὰ τοῦ πλακοῦντος καὶ οὐχὶ τὰ ἑλοπαράσιτα, ἀφοῦ οὐδεὶς περίπου τῶν Ἰταλῶν καὶ Ἑλλήνων παρατηρητῶν ἀνεῦρε ταῦτα ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἐμβρύου, ἐὰν δὲ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν οὕτω τὰς κληρονομικὰς ἑλειογενεῖς καχεξίας, περὶ ὧν πολλοὶ ἀναφέρουσι, στηριζόμενοι εἰς κλινικὰς μόνον παρατηρήσεις, ἐὰν ἐξηγήσωμεν οὕτω καὶ τὴν γνώμην τῶν ὑποστηριζόντων τὴν συγγενῆ ἑλονοσίαν, γνώμην καθ᾿ ἣν τὰ ἐξ ἑλονοσουσῶν μητέρων γεννώμενα εἶνε μικρότερα τὸ βάρος, μικρότερα τὸ μέγεθος, ὠχρά, σ π λ η ν ώ δ ε α καὶ ἀναιμικά, τότε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔδει ἡμεῖς οἱ ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ μεγαλονήσῳ Κρήτῃ οἱ καταθλιβόμενοι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν τῆς Εὐρώπης ἐκ τῆς ἑλονοσίας νὰ εἴχομεν ἐκφυλισθῇ, νὰ εἴχομεν μεταβληθῇ εἰς νάνους, καὶ ὁ Ἡράκλειος τύπος τοῦ Κρητὸς ὡς καὶ τοῦ Ἀκαρνᾶνος, νὰ εἶχον ἐκλείψῃ. Ἡ ἑλονοσία ἐξ ὅσων θέλομεν ἀναφέρει δὲν μεταδίδεται διὰ τοῦ πλακοῦντος, τοῦτο δὲ ἂν ἀπαντᾷ, τελεῖται πιθανῶς εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιπτώσεις ἀγνώστους ἡμῖν ἄχρι τοῦδε. Ἀληθῶς μετὰ τὰς ἐργασίας τῶν **Ercolani, Tafani, Strahl, Duval, Heinricius, Lieberkhün, Marchand** *καὶ* **Sobota**, *περὶ ἐξαγγειώσεως τῶν συστατικῶν τοῦ αἵματος ἐν τῷ πλακοῦντι, τῆς σκοπούσης τὴν προϊοῦσαν διατροφὴν τοῦ ἐμβρύου, ὡς ἐπίσης καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας τῶν* **Rosa, Pavlovsky, Merthens** *κ.λ. ἀναμφίλεκτον εἶνε, ὅτι μικροοργανισμοί τινες δύνανται νὰ διέλθωσι διὰ μέσου τῶν λεπτῶν τοιχωμάτων τοῦ πλακοῦντος κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια τῆς κυήσεως καὶ νὰ εἰσέλθωσιν ἑπομένως εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἐμβρύου, δὲν ἕπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι δέον κατ᾿ ἀναλογίαν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι τοῦτ᾿ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τῶν ἑλοπαρασίτων. Πρῶτον διότι οὐδέποτε ἀνεῦρον ταῦτα πολλοὶ τῶν δοκίμων παρατηρητῶν εἰς τὸ αἷμα τῶν ἐμβρύων καὶ νεογνῶν, δεύτερον δὲ διότι οὐχὶ σπανίως παρετηρήσαμεν ἀπὸ μητέρων ἑλοκαχεκτουσῶν προερχόμενα νεογνὰ θάλλοντα ἐν ὑγιείᾳ καὶ εὐεξίᾳ. Ἐκ τῶν ἐγκύων, λέγει ὁ Θεοφανίδης[1], μία διατρέχουσα τὸν Σεπτέμβριον τὸν 7 μῆνα τῆς κυοφορίας αὐτῆς κατείχετο ἐκ πολυχρονίων πυρετῶν ἑλωδῶν ὑπο-*

---

[1] Πεπραγμένα Συλλ. περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων Ἔτος Α′ καὶ Β′ σελ. 330.

στρεφόντων μετὰ ὑπερμεγέθους σπληνὸς διήκοντος κατὰ τὴν ἐπιμήκη αὐτοῦ διάμετρον μέχρις ἀριστεροῦ εἰλεακοῦ βόθρου, κατὰ δὲ τὴν ἐγκάρσιον ὅσον περίπου 6—8 ἑκατοστομέτρων πέραν τοῦ ὀμφαλοῦ. Καὶ μ᾿ ὅλα ταῦτα αὕτη καὶ καλῶς καὶ φυσικῶς ἔτεκε πρὸ 40 ἡμερῶν καὶ τὸ νεογνὸν αὐτῆς ἤδη φαίνεται ἱκανῶς ὑγιὲς καὶ εὐτραφές· ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ μ᾿ ὅλον τὸν ὑπερμεγέθη σπλῆνα καὶ τὰς συχνὰς πυρετικὰς ὑποτροπάς, οὐδὲν ἧττον κατ᾿ ἐπίφασιν δὲν παρουσιάζει εἰκόνα ἑλώδους καχεξίας. Πλὴν ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοφανίδου καὶ ἄλλοι, τινὲς δὲ μάλιστα καὶ μεταξὺ τῶν ὑπερμαχούντων ἔτι τῆς συγγενοῦς ἑλονοσίας παρετήρησαν, ὅτι ἡ ἑλονοσία τῶν μητέρων δὲν ἐπηρεάζει τὴν ὑγίειαν τῶν ἐμβρύων, ἐνῷ δ᾿ οὗτοι κατὰ τὰς μικροσκοπικάς των παρατηρήσεις ἀνεύρισκον ἐν τῷ αἵματι τῆς κυκλοφορίας τὰ ἑλοπαράσιτα, ἀφ᾿ ἑτέρου ἀνομολογοῦσιν, ὅτι «τὰ νεογνὰ τῶν ἑλοκαχεκτουσῶν μητέρων καὶ ἔμβρυα ἄλλων μητέρων, αἵτινες ἀπέθανον ἐκ κακοήθους πυρετοῦ ἐν βαρείᾳ ἀναιμίᾳ, εἶχον (λέγουσι) πλούσιον τὸ αἷμα καὶ οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν τῶν σπλάγχνων. Καὶ τὰ νεογνά, ὧν τὰς παρατηρήσεις ἐκθέτομεν ἀνωτέρω (λέγει ὁ Οἰκονόμου) καὶ ὅσα ἄλλα εἴδομεν προηγουμένως προερχόμενα ἐκ μητέρων ἑλονοσουσῶν, ἦσαν εὔχροα καὶ οὐδόλως ὑστέρουν τῶν γεννωμένων ἀπὸ τῶν αὐτῶν μητέρων ἀπηλλαγμένων τῆς ἑλονοσίας». (Γ. Οἰκονόμου 47). Ὁ δὲ Ν. Βιτσαρᾶς (48) θερμὸς ὀπαδὸς καὶ οὗτος τῆς κληρονομικῆς ἑλονοσίας ὁμολογεῖ, ὅτι «οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἀπήντησε βρέφη καχεκτικὰ ἐν τῇ γεννήσει αὐτῶν καίτοι εἶδεν ἀπειρίαν βρεφῶν γεννηθέντων ἐκ μητέρων καχεκτικῶν καὶ ἐν τόποις ἑλωδεστάτοις».

Μέχρι τῆς σήμερον, ἀφ᾿ ἧς τὸ ἑλοπαράσιτον ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Laveran, δὲν ὑπάρχουσιν, ὡς τοῦτο τονίζουσι καὶ οἱ Ἰταλοὶ παρατηρηταί, παραδείγματα συγγενοῦς ἑλονοσίας βεβαιωμένα μικροκοπικῶς ἢ μεμονωμένα τοιαῦτα, ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου σοβαρῶν ἐπιστημόνων καὶ εὐσυνειδήτων παρατηρητῶν ὑπάρχουσι πολλὰ τὰ παραδείγματα. Ἡ τοῦ Bouzian περίπτωσις, ὡς λέγει καὶ ὁ Laveran (14), δὲν ἔχει ἀξίαν τινά, ὡς γενομένης τῆς ἐρεύνης δώδεκα ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετόν, ὡς καὶ ἡ τοῦ Topi. Ἡ μόνη σαφὴς περίπτωσις, ἥτις καὶ ἐκπροσωπεῖ τὴν γνώμην τῆς συγγενοῦς ἑλονοσίας, εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Bein (49) ἀναφερομένη, καθ᾿ ἣν εἰς τὸ αἷμα νεογνοῦ τινος ὡς καὶ εἰς τὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἀνεῦρε τὰ ἑλοπαράσιτα.

Ἐξ ἀντιθέτου αἱ τῶν Ἰταλῶν παρατηρητῶν γενόμεναι ἔρευναι ἐπὶ 18 ἐμβρύων καὶ αἱ παρατηρήσεις ἡμῶν αἱ γενόμεναι ἀφ᾿ ἑνὸς μὲν

μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου (51) (52) ἐπὶ νεογνοῦ τινος ὡρίμως τεχθέντος καὶ ἀποβιώσαντος ἅμα τῷ τοκετῷ, ὡς καὶ ἐπὶ ἓξ ἄλλων ζώντων, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ παρ᾽ ἡμῶν κατ᾽ ἰδίαν ἐπὶ δέκα ἄλλων νεογνῶν ὡρίμως τεχθέντων καὶ ζώντων, ἤτοι ἐν ὅλῳ ἐπὶ 35 περιπτώσεων πάντοτε ἀνευρέθησαν εἰς μὲν τὴν μητέρα τὰ ἑλοπαράσιτα, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰ ἔμβρυα ἢ τὰ νεογνά. Εἰς τὰς παρατηρήσεις δὲ ταύτας οὐδαμῶς καταλογίζομεν τὰς περιπτώσεις τῶν *Bignami* καὶ *Marchiafava* τὰς γενομένας ἐν τοῖς νοσοκομείοις τῆς Ρώμης, ὡς οὐδὲ τὰς περιπτώσεις τῶν ἀπὸ κοινοῦ ἐξετασθέντων πλακούντων ὑπὸ τῶν *Concelli* καὶ *Sereni*. Τελευταίως ὁ *Nicolas Jancso* (53) ἀναφέρει γυναῖκα ἑλονοσοῦσαν, ἥτις ἐν μέσῳ παροξυσμοῦ κακοήθους κωματώδους ἐγέννησεν ὑγιέστατον νεογνὸν ἄνευ οὐδενὸς ἴχνους ἑλονοσίας, ὁμοίως ἑτέραν γυναῖκα ὑποστᾶσαν τὸν ἕκτον μῆνα τῆς κυήσεως ἔκτρωσιν, ἐν τῷ αἵματι τῆς ὁποίας ἀνεῦρεν ἑλοπαράσιτα τοῦ θεροφθινοπωρινοῦ, ἐνῷ ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἐκβληθέντος ἐν ζωῇ ἐμβρύου τοῦ καὶ καλῶς ἀνεπτυγμένου οὐδὲν ἀνεῦρεν. Ἀναφέρει δ᾽ ὡσαύτως καὶ τρίτην γυναῖκα τέξασαν ὡρίμως ἔμβρυον καλῶς ἀνεπτυγμένον, εἰς τὸ αἷμα τῆς ὁποίας ἀνεῦρε τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ θεροφθινοπωρινοῦ, ἐνῷ εἰς τὸ τοῦ νεογνοῦ ἀπολύτως οὐδέν. Μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἕνεκα πυρετοῦ παρατηρηθέντος εἰς τὸ νεογνὸν ἡ γενομένη παρ᾽ αὐτοῦ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ἀπέδειξεν ἑλομόλυνσιν τοῦ καλοήθους τριταίου, μόλυνσιν τουτέστιν ἐπιγενῆ γενομένην μετὰ τὸν τοκετόν.

Ἀπέναντι λοιπὸν τῆς μιᾶς περιπτώσεως τοῦ *Bein* ἔχομεν ἐν ὅλῳ ἐξηκριβωμένας ἄχρι τοῦδε 38 γνωστὰς περιπτώσεις πάντη ἀρνητικὰς διὰ τὴν μεταβίβασιν τῆς ἑλονοσίας ἀπὸ τῆς μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον, ἀφορώσας δ᾽ ὡς ἑξῆς: 18 εἰς ἔμβρυα ἐκβληθέντα προώρως νεκρά, 18 εἰς ἔμβρυα τεχθέντα ὡρίμως καὶ ζῶντα καὶ εἰς 2 ἐκβληθέντα προώρως μὲν ἀλλὰ ζῶντα.

Περὶ τῆς ὑποστηριζομένης συγγενοῦς ἑλονοσίας συμβαίνει ἀκριβῶς, ὅτι ἐκ παραλλήλου συνέβαινεν ἄλλοτε περὶ τῆς κληρονομικῆς φυματιώσεως. Ὡς λ. χ. πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἑλοπαρασίτου διάσημοι παρατηρηταὶ ἀνέφερον γεγονότα ἀναμφισβήτητα περὶ τῆς συγγενοῦς ἑλονοσίας, οὕτω καὶ περὶ τῆς κληρονομικῆς φυματιώσεως διάσημοι παιδίατροι καὶ διαπρεπεῖς παρατηρηταί, ὡς ὁ *Landouzy*, ὁ *Queyrat*, ὁ *Hayem*, ὁ *Damascinos*, ὁ *Lanelongue* καὶ *Leroux*, παρετήρησαν φυματίωσιν ἐπὶ βρεφῶν κατωτέρας τῆς ἡλικίας τριῶν

μηνῶν, ἐνῷ ἄλλοι ὡς ὁ Peter, ὁ Charrin, ὁ Berti, ὁ Meckel, ὁ Csokor, ὁ Hildebrand καὶ Ernst παρετήρησαν περιπτώσεις ἀναφερομένας ἐπὶ νεογνῶν καὶ ἐμβρύων, καθ᾽ ἃς ἡ μόλυνσις δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ δικαιολογηθῇ μετὰ τὴν γέννησιν. Τὴν σήμερον παρ᾽ ὅλας ταύτας τὰς γενομένας παρατηρήσεις τὸ ζήτημα τῆς κληρονομικῆς φυματιώσεως θεωρεῖται ὡς πλάνη, ὡς τοιαύτη δὲ ἐν προσεχεῖ μέλλοντι θέλει ἀποδειχθῇ καὶ διὰ τὴν ἑλονοσίαν. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αἱ ἐξαιρέσεις βεβαίως δὲν εἶνέ τι ἔκτακτον καὶ μάλιστα ἀφοῦ παρατηρηταὶ ὡς οἱ Abelin καὶ Dupuy ἀναφέρουσιν,ὅτι τὰ ἐξ ἑλονοσουσῶν μητέρων νεογνὰ ἔχουσι μικρότερον βάρος τῶν ἐξ ὑγιῶν, ἀλλὰ δεχόμενοι πρὸς στιγμὴν τοῦτο, ὡς καὶ τὴν γνώμην τοῦ δυνατοῦ τῆς μεταβιβάσεως τοῦ ἑλειογενοῦς ἰοῦ ἀπὸ τοῦ αἵματος τῆς ἑλονοσούσης μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον, ἐρωτῶμεν.

α′) Ὑπὸ ποίας συνθήκας ἡ μετάβασις αὕτη τελεῖται;

β′) Τοῦτο δὲ τελούμενον συμβαίνει συχνῶς ἢ σπανίως;

Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἡ ἀπάντησις ἀπόκειται εἰς τὸ μέλλον, ὑπὲρ τούτου δὲ ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ ἡ ἱστολογία, ἐρευνῶσα τὸ συλλεγόμενον ὑλικὸν ἐπιμελῶς καὶ ἐξεταζομένου ἱστολογικῶς τοῦ αἵματος ὡς καὶ τῶν σπλάγχνων οὐ μόνον τῶν ἐκτιτρωσκομένων ἐμβρύων ἢ τεθνεώτων νεογνῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν θνησκουσῶν μητέρων,ὡς καὶ τῶν μητρικῶν πλακούντων.Ἐκ παραλλήλου δ᾽ ὡσαύτως δέον νὰ ἐξετάζηται μικροσκοπικῶς τὸ αἷμα τῶν τυχὸν ἐπιζώντων νεογνῶν ὡς καὶ τὸ τῶν μητέρων αὐτῶν μετὰ τῶν πλακούντων.

Ἄλλοτέ ποτε καὶ ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ ἐφρονοῦμεν, ὅτι ἡ ἑλονοσία τῶν μητέρων ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως τοῦ ἐμβρύου, καὶ στηριχθέντες ἐπὶ μεμονωμένων περιπτώσεων εἴχομεν γνώμην ὅτι τὰ νεογνὰ τὰ ἐκ τῶν μητέρων ἑλοκαχεκτικῶν προερχόμενα ἔχουσι βάρος κατὰ μέσον ὅρον 3 χιλ. γραμμαρίων, ἀφ᾽ ἧς ὅμως σπουδάζοντες διαφόρους ἐπιδημίας τῆς ἑλονοσίας ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος ἐπεδόθημεν εἰδικώτερον εἰς τὴν μελέτην τοῦ κεφαλαίου τῆς κληρονομικῆς ἑλονοσίας, ἐπείσθημεν ἀκραδάντως, ὅτι ὄντως ἡ τῆς μητρὸς ἑλονοσία οὐδόλως ἐπιδρᾷ τὴν γενικὴν κατάστασιν τοῦ ἐμβρύου, διότι παρετηρήσαμεν νεογνὰ προερχόμενα ἐκ μητέρων ἑλοκαχεκτικῶν ἐν θαλερᾷ ὑγιείᾳ καὶ εὐεξίᾳ. Τὸ τοιοῦτον μάλιστα ἐπ᾽ ἐσχάτων ἐν Μαραθῶνι, τόπῳ κατ᾽ ἐξοχὴν ἑλωδεστάτῳ, παρετηρήσαμεν οὐχὶ σπανίως, ἐπὶ ἑπτὰ δὲ περιπτώσεων, καθ᾽ ἃς αἱ μητέρες εἶχον μεγαλοσπληνίαν,ἐξετάσαντες τὸ

αἷμα τῶν τε μητέρων καὶ βρεφῶν, εἰς μὲν τὰς τρεῖς τῶν μητέρων ἀνεύρομεν ἑλοπαράσιτα, εἰς πάντα δὲ τὰ νεογνὰ οὐχί. Ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων τῶν μὴ καταλογιζομένων εἰς τὰς σημειουμένας ἀνωτέρω 38, αἱ μικροσκοπικαὶ ἐξετάσεις ἐγένοντο χρονολογικῶς ὡς ἑξῆς: Εἰς 2 νεογνὰ τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετόν, εἰς 1 νεογνὸν μετὰ ἓξ ἡμέρας, εἰς 3 νεογνὰ μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας, καὶ εἰς 1 νεογνὸν τριάκοντα ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετόν. Ἀνεύρομεν δὲ τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ εἰς τὸ αἷμα τῶν μητέρων τῶν δύο νεογνῶν, καὶ εἰς τὸ αἷμα τῆς μητρὸς νεογνοῦ 15 ἡμερῶν.

Ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς συγγενοῦς ἑλονοσίας ἀσχοληθέντες μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Παθολογικῆς ἀνατομίας Πεζοπούλου ἀπὸ κοινοῦ ὡς καὶ κατ᾽ ἰδίαν, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ ἑλοπαράσιτα δὲν δύνανται νὰ μεταδοθῶσιν ἀπὸ τῆς ἐγκύου μητρὸς εἰς τὸ ἔμβρυον διὰ τοῦ πλακοῦντος. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο στηρίζομεν ἐπὶ 20 περιπτώσεων, καθ᾽ ἃς ἐξητάσαμεν ἔνθεν μὲν τὸ αἷμα τῶν μητέρων πασχουσῶν ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, τὸ αἷμα τῶν νεογνῶν, τὸ αἷμα τοῦ ὀμφαλίου λώρου καὶ τὸ τοῦ πλακοῦντος κατ᾽ ἀμφοτέρας τὰς ἐπιφανείας καὶ κατὰ τὸ κέντρον αὐτοῦ, ἔνθεν δὲ τομὰς μικροσκοπικὰς τοῦ ὀργάνου τούτου, ὡς καὶ τομὰς τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνὸς δύο ἐκ τῶν νεογνῶν, τοῦ μὲν ἀποθανόντος δύο ἡμέρας ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, τοῦ δὲ κατὰ τὸν τοκετόν. Τὰ πορίσματα ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τούτων ἔχουσιν οὕτω:

Α΄) Κατὰ πάσας τὰς περιπτώσεις ἡμῶν αἱ μητέρες ἔπασχον ἐξ ἑλονοσίας δεινῶς, τινὲς δὲ μάλιστα μετὰ λίαν ἐκσεσημασμένης ἑλειογενοῦς καχεξίας, ἄλλαι δὲ μετ᾽ ἐντόνων πυρετικῶν παροξυσμῶν ἐκδηλωθέντων κατὰ διαφόρους μὲν περιόδους τῆς κυήσεως, εἴς τινας δὲ καὶ ἐπὶ τῷ τοκετῷ.

Β΄) Εἰς τὸ αἷμα τῶν εἴκοσι μητέρων τὸ ἐξετασθὲν μετὰ τὸν τοκετὸν ὥρας τινάς, εἰς τὰς πλείους δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ, ἀνεύρομεν ἑλοπαράσιτα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἄφθονα.

Γ΄) Εἰς τὸ αἷμα τῶν τε νεογνῶν καὶ τῶν ἐκβληθέντων δύο ἐμβρύων, ἐξετασθὲν μετ᾽ ὀλίγας ὥρας ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, δὲν ὑπῆρχον ἑλοπαράσιτα, καίτοι μέγαν ἀριθμὸν παρασκευασμάτων ἐξητάσαμεν.

Δ΄) Εἰς τὸ αἷμα τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ σπληνὸς καθὼς καὶ εἰς τὰς τομὰς τῶν ὀργάνων τούτων τῶν δύο νεκροτομηθέντων ἐμβρύων δὲν ὑπῆρχον ὡσαύτως ἑλοπαράσιτα.

Ε΄) Εἰς τὸ αἷμα τῶν πλακούντων κατὰ μὲν τὰς πρώτας περιπτώσεις, ἃς ὁ καθηγητὴς Πεζόπουλος ἐξήτασε μεθ' ἡμῶν ἀπὸ κοινοῦ, εἰς μὲν τὸ ἐκ τῆς μητρικῆς ἐπιφανείας ὑπῆρχον ἄφθονα ἑλοπαράσιτα, ἐνῷ εἰς τὸ αἷμα τὸ ληφθὲν ἐκ τῆς ἐμβρυϊκῆς ἐπιφανείας ἢ οὐδὲν ἑλοπαράσιτον ὑπῆρχεν ἢ ἐλάχιστα. Εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας συνοψίζοντες καὶ τὰς ἡμετέρας τὰς βραδύτερον γενομένας κατ' ἰδίαν, συνάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι κατά τινας μὲν τῶν περιπτώσεων ἐλλείπουσι πάντη τὰ ἑλοπαράσιτα ἀπὸ τῆς ἐμβρυϊκῆς ἐπιφανείας τοῦ πλακοῦντος, εἰς ἄλλας ἀπαντῶσι σπάνια καὶ εἴς τινας τῶν περιπτώσεων ἀπαντῶσι μὲν τὰ ἑλοπαράσιτα εἰς τὴν ἐμβρυϊκὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ κατὰ πολὺ ὀλιγώτερον ἀριθμὸν συγκριτικῶς πρὸς τὰ τῆς μητρικῆς ἐπιφανείας.

ΣΤ΄) Εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀμφαλίου λώρου καθ' ἁπάσας τὰς περιπτώσεις οὐδὲν ἑλοπαράσιτον ἀνεύρομεν.

Ζ΄) Εἰς τὸ αἷμα πάντων τῶν ἐξετασθέντων πλακούντων κατὰ κανόνα ἀνεύρομεν μέγαν ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων ἐν σχιζογονίᾳ (μορφῶν πολυτμήτων), γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἄλλων σπλάγχνων καταφεύγουσι τὰ ἑλοπαράσιτα καὶ εἰς τὸν πλακοῦντα πρὸς τέλεσιν τοῦ πολλαπλασιασμοῦ αὐτῶν.

Η΄) Ἐν τῷ αἵματι τῶν μητέρων ἀνεύρομεν ἑξάκις τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ καλοήθους τριταίου (Ζωηροῦ=vivax), δωδεκάκις τὸ τοῦ βαρέος θεροφθινοπωρινοῦ (Πρoώρου=praecox), ἅπαξ τὸ τοῦ τεταρταίου καὶ ἅπαξ μικτὴν μόλυνσιν (praecox μετὰ vivax).

Θ΄) Ἐπὶ τῶν δύο ἐκτρώσεων καὶ τῶν δύο προώρων τοκετῶν, ἀνεύρομεν ἐν τῷ αἵματι τῶν μητέρων τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ βαρέος θεροφθινοπωρινοῦ πυρετοῦ.

Ἔχοντες λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ δεδομένον ὅτι ἐνῷ εἰς τὴν μητέρα ἀνεύρομεν τὰ ἑλοπαράσιτα, εἰς τὰ ἔμβρυα δὲ καὶ νεογνὰ οὐχί, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι τὰ ἐκ μητέρων ἑλοκαχεκτικῶν νεογνὰ ἢ ἔμβρυα οὐδόλως ἐπηρεάζονται ἐκ τῆς ἑλονοσίας τῆς μητρός, ἐκ τρίτου δὲ ὅτι εἰς τὸν ἐμβρυϊκὸν πλακοῦντα ἢ ἔλειπον πάντη τὰ ἑλοπαράσιτα ἢ ἀνευρίσκομεν ὀλίγα τοιαῦτα, ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου εἰς τὸν μητρικὸν πλακοῦντα μέγαν ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων ἀνευρίσκομεν συγκριτικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι εἰς τὰ θηλάζοντα τὰ ἄγοντα ἡλικίαν μέχρις ἑνὸς μηνὸς ἀπαντᾷ ἀνοσία, ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οὐδόλως ἀπίθανον ἐν τῇ πρὸς τὸ ἔμβρυον ἐπιφανείᾳ τοῦ πλακοῦντος, ὡς καὶ ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἐμβρύου καὶ νεογνοῦ νὰ ἀπαντῶσιν ἀντιτοξικαὶ οὐσίαι, δυσμενεῖς διὰ τὴν ἀνά-

πτυξιν τῶν ἑλοπαρασίτων, φονεύουσαι ταῦτα ἅμα ὡς μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐμβρυϊκὴν τοῦ πλακοῦντος ἐπιφάνειαν. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δύναται νὰ ἐξηγηθῇ οὐ μόνον ἡ ἔλλειψις τῶν ἑλοπαρασίτων ἀπὸ τῶν ἐμβρύων καὶ νεογνῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ μὴ ἐπίδρασις τῆς ἀπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων τῆς μητρὸς διερχομένης ἑλοτοξίνης εἰς τὴν γενικὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἐμβρύου. Ὁ Α. Plehn [1] ὑποστηρίζων τὴν συγγενῆ ἢ ἔμφυτον ἀνοσίαν, φρονεῖ ὅτι αὕτη «ἄρχεται πιθανῶς κατὰ τὴν ἐμβρυϊκὴν ζωήν, ὁπότε αἱ ἐνδοτοξῖναι αἱ κυκλοφοροῦσαι ἐν τῷ μητρικῷ αἵματι μεταβαίνουσιν εἰς τὴν πλακουντικὴν κυκλοφορίαν, τούτου δὲ ἕνεκα τὸ παιδίον, ὅταν γεννᾶται, εἶνε μέχρι βαθμοῦ τινος ἀσφαλὲς ἀπὸ τοῦ παρασιτικοῦ ἰοῦ, καίτοι τὰ παράσιτα δύνανται ἐλευθέρως νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐν τῷ αἵματι τοῦ παιδίου, ὅταν ἅπαξ τοῦτο μολυνθῇ».

Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἐργασιῶν τοῦ Ehrlich καὶ Hayem γνωστὸν εἶνε ὅτι τὸ αἷμα οὐ μόνον τοῦ ἐμβρύου, ἀλλὰ καὶ τοῦ νεογνοῦ διαφέρει κατὰ πολὺ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων ἡλικιῶν. Ἡ πυκνότης λ.χ. τοῦ αἵματος αὐτοῦ ποικίλλει κατὰ τὰς διαφόρους συνθήκας, εἰς τὰς ὁποίας εὑρίσκεται τὸ παιδίον. Τὸ μέγιστον ἀπαντᾷ κατὰ τὴν γέννησιν, ἔκτοτε δὲ κατέρχεται μέχρι τῆς 2—4 ἑβδομάδος, ἐνίοτε δὲ καὶ μέχρι τοῦ 2ου καὶ 3ου μηνὸς ἀπὸ τῆς γεννήσεως. Τὸ ποσὸν τῆς αἱμοσφαιρίνης παρουσιάζει μεγάλας διαφορὰς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, παρὰ δὲ τῷ νεογνῷ καὶ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ζωῆς του ἡ αἱμοσφαιρίνη εἶνε ἀφθονωτέρα, κατὰ δὲ τὸν τρίτον μῆνα τῆς ἡλικίας φθάνει εἰς τὸ ἐλάχιστον. Τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια παρὰ τῷ νεογνῷ παρουσιάζουσι ποικιλίας μεγάλας ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις, ἅμα δὲ τῷ τοκετῷ τὰ μεγάλα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια γίνονται κατὰ πολὺ ὀγκωδέστερα, τὰ δὲ μικρὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια κατά τι μεγαλείτερα τῶν τοῦ ἐφήβου. Κατὰ τὰς τέσσαρας πρώτας ἡμέρας τῆς ζωῆς δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν ἔτι ἱκανὰ ἐμπύρηνα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, εἰς μίαν δὲ περίπτωσιν ἐξετάζοντες μικροσκοπικῶς ἐν τῷ αἵματι νεογνοῦ ὑγιεστάτου (Ἀρτεμισίας Καπετανάκη παρὰ τὸ Ἀβερώφειον Ἀθηνῶν), ἀνεύρομεν ἐμπύρηνά τινα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια δύο μῆνας μετὰ τὸν τοκετόν.

Τὰ μικροκύτταρά εἰσι κατὰ πολὺ ἀφθονώτερα παρὰ τῷ νεογνῷ ἢ παρὰ τῷ θηλάζοντι, κατὰ δὲ τὸν Hayem ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν

[1] Ἀρχεῖα Ναυτικῆς Ὑγιεινῆς τῶν θερμῶν χωρῶν 1905.

οὐσιώδη διαφορὰν τοῦ αἵματος τοῦ νεογνοῦ εἶνε αἱ σχετικαὶ ἐναλλαγαὶ τῆς ἀνατομικῆς συστάσεως τοῦ αἵματος αἱ ἀπαντῶσαι παρ' αὐτῷ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ σχῆμα τῶν σωματίων. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων εἶνε μέγιστος οὐ μόνον παρὰ τῷ ἐμβρύῳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ νεογνῷ, ὁ **Gundobin** ἀναβιβάζει ταῦτα παρὰ τῷ νεογνῷ εἰς 6,700,000 κατὰ μέσον ὅρον par m. c., ἡ ποσότης δὲ τούτων ἐλαττοῦται κατὰ τὸν β' ἢ γ' μῆνα τῆς ἡλικίας του εἰς 4,500,000 καὶ ἔκτοτε μένει στάσιμος καθ' ὅλην τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ὡς πρὸς τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια ὁ ἀριθμὸς τούτων κατὰ τὸν Hayem εἶνε τριπλάσιος καὶ τετραπλάσιος παρὰ τῷ νεογνῷ ἢ παρὰ τῷ ἐφήβῳ, ἀπὸ 19600—30000, κατὰ δὲ τὸν **Gundobin** ἡ ὑπερλευκοκύττωσις αὕτη ἐλαττοῦται κατὰ τὸ ἥμισυ πρὸς τὴν 5ην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του καὶ ἀποκαθίσταται ὁ ἀριθμὸς φυσιολογικὸς κατὰ τὴν 10ην ἡμέραν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν σχέσιν τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων πρὸς τὰ ἐρυθρὰ ὁ **Demme** εὗρε ταῦτα κατὰ τὴν γέννησιν 1:130 ἐρυθρά, κατὰ δὲ τὸν α'. μῆνα 1:150—180, καὶ ἀπὸ τοῦ α'. μέχρι τοῦ ε'. μηνὸς 1:180—210. Παρὰ τῷ νεογνῷ τὸ αἷμα ἔχει ῥοπὴν ἐξαιρετικὴν εἰς πῆξιν ἕνεκα τῆς μεγάλης ποσότητος τῆς ἰνώδους οὐσίας, ἣν περικλείει. Αἱ οὐσιώδεις λοιπὸν αὗται διαφοραὶ τῶν στοιχείων τοῦ αἵματος τοῦ ἐμβρύου καὶ νεογνοῦ μήτοι ἀποτελῶσι τὰς ἀπαιτουμένας συνθήκας, δι' ὧν ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἐμβρύου καὶ νεογνοῦ ἀντιδρᾷ κατὰ τοῦ μολυσματικοῦ παράγοντος;

Μήτοι αἱ διαφοραὶ αὗται τῶν στοιχείων τοῦ αἵματος ἀποτελῶσι τὰς συνθήκας τῆς πρὸς τὴν ἑλονοσίαν ἀνοσίας, παρατεινομένης ταύτης καθ' ὅλον τὸν πρῶτον μῆνα τῆς ἡλικίας τοῦ νεογνοῦ;

Τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποδείξεως ἐπεχείρησαν πρὸ ἡμῶν οἱ Bignami καὶ Sereni, οἵτινες παρετήρησαν ὅτι τὰ ἐμπύρηνα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια δὲν καταλαμβάνονται ὑπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων, ἤδη ὑπελείπετο ἡμῖν νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς ἐρεύνας τούτων, ἐσκέφθημεν δέ, ὅπως ἀναμιγνύοντες ὀρρὸν ἢ καὶ αἷμα ἐκ τῆς κυκλοφορίας ἐμβρύου ἢ νεογνοῦ μετ' ἴσης ποσότητος αἵματος ἑλονοσοῦντος, περιέχοντος ζῶντα ἑλοπαράσιτα, παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον ἐκ παραλλήλου πρὸς ἀμιγῆ παρασκευάσματα αἵματος περιέχοντος ἑλοπαράσιτα.

Τὴν σκέψιν ἡμῶν ταύτην ἀτυχῶς ἕνεκα τῆς ὥρας τοῦ ἔτους δὲν

ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, ἐπιφυλασσόμενοι δ' ὅμως νὰ πράξωμεν τοῦτο εἰς πρώτην εὐκαιρίαν κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος.

Βαθμοὶ τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως παρὰ τῷ παιδίῳ.

Ἡ ἑλονοσία παρὰ τῷ παιδίῳ ὑπὸ δύο μορφὰς ἐξελίσσεται, ὑπὸ τὴν ὀξεῖαν καὶ τὴν χρονίαν, τούτων δὲ συνηθέστερον ἡ δευτέρα ἀπαντᾷ. Αἴτιον συμβάλλον κατὰ πολὺ εἰς τὸ συχνότερον τοῦ τύπου τούτου εἶνε, ἀφ' ἑνὸς ἡ μὴ ἐν καιρῷ διάγνωσις τῆς νόσου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἀτελὲς τῆς θεραπείας.

Τὸ παιδίον προσβάλλουσι πάντες οἱ τύποι καὶ πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς ἑλονοσίας, οὐδεμίαν δὲ προτίμησιν παρέχει ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ δι' οἱονδήποτε ἐκ τῶν τριῶν γνωστῶν εἰδῶν τοῦ ἑλοπαρασίτου.

Αἱ μικροσκοπικαὶ τοῦ αἵματος ἔρευναι ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ παιδίον προσβάλλεται ἀδιαφόρως παρά τε τοῦ ἑλοπαρασίτου Vivax καὶ Praecox ὡς καὶ παρὰ τοῦ Τεταρταίου, ὡς προσβάλλονται καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἡλικίαι. Ὁ Concetti (44) ἐν τούτοις παρετήρησεν ὅτι τὸ παιδίον συνηθέστερον μολύνεται ἀπὸ τοῦ ζωηροῦ (vivax) παρασίτου, παρετήρησε τοῦτ' ἔστιν ὡς ἀπαντῶσαν παρὰ τῷ παιδίῳ μᾶλλον τὴν ἠπίαν ἑλονοσίαν, ἤτοι τοὺς ἠπίους ἐαρινοὺς τριταίους, μεθ' ὃ τοὺς τεταρταίους καὶ τελευταῖον τοὺς βαρεῖς θερινοφθινοπωρινοὺς μετὰ σπανίων μορφῶν κακοήθων παροξυσμῶν. Ἐπὶ 360 δὲ περιπτώσεων, ἃς ἐσπούδασε μετὰ τοῦ Valagussa, παρετήρησε τούτων 52 ἀνηκούσας εἰς τὴν βαρεῖαν μορφήν, ἤτοι τοὺς θερινοφθινοπωρινοὺς (praecox), (ἐξ ὧν 12 κακοήθεις), 85 εἰς τοὺς τεταρταίους, 205 εἰς τοὺς ἐαρινοὺς (vivax) καὶ 18 εἰς μὴ ὁρισθέντας. Ἡμεῖς ἐπὶ 838 περιπτώσεων ἡλικίας 0—16 ἐτῶν ἐξετάσαντες τὸ αἷμα κατὰ διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους, εἰς 179 παιδία ἀνήκοντα εἰς ἡλικίαν 0—2 ἐτῶν παρετηρήσαμεν 63 μεμολυσμένα ὑπὸ τοῦ καλοήθους τριταίου (vivax), 106 ὑπὸ τοῦ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ (Praecox), 3 ὑπὸ τοῦ Τεταρταίου καὶ 7 ἐκ μικτῆς μολύνσεως.

Λεπτομερείας πλείονας περὶ τῶν καθ' ἡλικίας μολύνσεων, ὡς καὶ τοῦ εἴδους τοῦ μολύναντος ἑλοπαρασίτου, παρατηρεῖ τις εἰς τὸν κατωτέρω στατιστικὸν πίνακα.

3ος. Στατιστικὸς πίναξ κατ' εἶδος ἑλοπαρασίτου καὶ καθ' ἡλικίαν ἀπὸ 0—16 ἐτῶν, συμπεριλαμβανομένου τοῦ 2ου πίνακος μετὰ περιπτώσεων ἐκ τῆς ἐπιδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1902 καὶ 1903.

Ἡλικία	Εἶδος ἑλοπαρασίτου				Σύνολον περιπτώσεων
	Vivax	Praecox	Τεταρτ.	Μικτὴ	
Θηλάζοντα	22	58	3	4	87
2 ἐτῶν	41	48		3	92
3 »	20	32	6	6	64
4 »	35	29	4	3	71
5 »	19	38	14		71
6 »	12	25	8		45
7 »	22	35	11	2	70
8 »	19	38	4	3	64
9 »	12	22	3		37
10 »	10	29			39
11 »	10	18	1		29
12 »	9	29	7	3	48
13 »	15	16	3	2	36
14 »	10	10	4	1	25
15 »	11	13	5	1	30
16 »	7	18	2	3	30
	274	458	75	31	838

Ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ἀνωτέρου στατιστικοῦ πίνακος, φαίνεται, ὅτι τὸ παιδίον παρ' ἡμῖν μολύνεται μᾶλλον ἐκ τοῦ βαρέος ἢ τοῦ ἠπίου τριταίου, ὡς δηλονότι τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ ἐνηλίκων. Τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦτο πιθανῶς καὶ ἐκ συμπτώσεως νὰ δίδῃ ἡμῖν τοιαύτην ἀναλογίαν, ἐπειδὴ συμπίπτει αἱ πλειότεραι τῶν ἐξετάσεων νὰ ἔχωσι γίνῃ κατὰ τοὺς μῆνας Αὔγουστον, 7βριον καὶ 8βριον, ὥραν δηλαδὴ καθ' ἣν παρ' ἡμῖν εἶναι ἡ συχνοτέρα ἐμφάνισις αὐτοῦ. Ὅθεν ἡ ἀρχικὴ γνώμη ἡμῶν ὅτι τὸ παιδίον προσβάλλεται ἐκ τῶν ἑλοπαρασίτων ἀδιαφόρως φρονοῦμεν ὅτι εἶνε καὶ ἡ ἀληθής. Μολυνόμενον δὲ τὸ παιδίον ἀντέχει κατὰ τὰς μολύνσεις, διότι παρετηρήσαμεν παιδία φέροντα ἐν τῷ κυκλοφορικῷ αὐτῶν αἵματι σχιζογονικὰς μορφὰς τοῦ τεταρταίου, σπανιώτερον δὲ τοῦ καλοήθους τριταίου, χωρὶς νὰ ὑφίστανται ταῦτα ποσῶς

πυρετικὰς ἀντιδράσεις, ἐξ ἄλλου δὲ παρετηρήσαμεν θηλάζοντα μολονότι φέροντα ἐν τῷ αἵματι τῆς περιφερείας αὐτῶν ἑλοπαράσιτα, ἐν τούτοις διατελοῦντα ἐν πλήρει ὑγιείᾳ, καὶ εὐεξίᾳ. Τοιοῦτόν τι παρετηρήσαμεν μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου εἰς θηλάζον ἡλικίας 35 ἡμερῶν κατὰ τὴν ἐν Αὐλίδι ἐπιδημίαν, τελευταίως δὲ ἐν τῷ δήμῳ Μαραθῶνος παρετηρήσαμεν ὁμοίας περιπτώσεις κατ' ἰδίαν τὸς ἑξῆς: Τὸ θηλάζον Π. Γεραμάνης ἡλικίας ἓξ μηνῶν, καίτοι φέρον ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ δακτυλιοειδῆ Praecox μικρὰ μὲ λεπτότατον πρωτόπλασμα, ἐν τούτοις ἦτο ὑγιέστατον. Ἦσαν δ' ὁμοίως ὑγιᾶ καὶ εὐεκτοῦντα, τὸ θηλάζον Κωνστ. Λάσκος ἡλικίας ἐννέα μηνῶν, φέρον ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ γαμέτας ἡμισεληνοειδεῖς ἄνευ νεαρῶν μορφῶν, τὸ νήπιον Μηλιὰ Κάτσου δώδεκα μηνῶν φέρον ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ ἄφθονα δακτυλιοειδῆ Praecox, τὸ 28 μηνῶν παιδίον Γεώργιος Αὐγερόπουλος φέρον ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ δακτυλιοειδῆ τινα Praecox, τὸ ἡλικίας 2 ἐτῶν μικρὸν Δημήτριος Λαμπαρὸς φέρον ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ γαμέτας τεταρταίου.

Ἡ 12 ἐτῶν παιδίσκη Ἀναστασία Δημογιάννη φέρουσα ἐν τῷ αἵματι αὐτῆς δακτυλιοειδῆ τινα καὶ σφαιρικούς τινας σχίζοντας Τεταρταίου, ὡς καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις παρὰ τὸ Ἀβερώφειον ἀβάπτιστον θῆλυ Γεωργίου Γλυνοῦ ἡλικίας δύο μηνῶν φέρον ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ ἱκανὰ δακτυλιοειδῆ Praecox, ὧν τινα μετὰ πυρηνίου διῃρημένου.

Πάντα ταῦτα τὰ βρέφη, ὡς καὶ τὸ δωδεκαετὲς κοράσιον, καίτοι ἔφερόν τινα μὲν τούτων τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ, ἄλλα δὲ καὶ σχιζογονικὰς μορφὰς τούτου, ὡς καὶ τοῦ τεταρταίου, ἐν τούτοις οὐ μόνον εἶχον κάλλιστα ὡς πρὸς τὴν ὑγίειαν αὐτῶν, ἀλλὰ προήγοντο καὶ κατὰ τὴν θρέψιν.

Ἐκτὸς τῶν ἐποικοδομητικῶν τούτων περιπτώσεων, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ἡ φυσικὴ ἀνοσία κατὰ τὴν θηλάζουσαν ἰδίᾳ ἡλικίαν, παρετηρήσαμεν ἀφ' ἑτέρου παιδία διαφόρου ἡλικίας, τὰ ὁποῖα, καίτοι ἔφερον ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν ἑλοπαράσιτα, μόλις εἶχον πυρετικήν τινα κίνησιν, ἐκσημαινομένην ἀπὸ 37°2—37°7. Τῶν παιδίων τούτων τινὰ εἶχον καλῶς τὴν ὑγίειαν καίτοι ἐλαφρῶς ἐπύρεσσον, μηδαμῶς ἐπηρεαζομένου τοῦ ὀργανισμοῦ, ἄλλα δὲ τούτων τοὐναντίον κατεβάλλοντο τὰ μάλιστα, διότι καὶ ὠχρὰ καὶ ἀναιμικὰ καὶ ἐξησθενημένα ἦσαν. Τοιοῦτόν τι περίπου παρετήρησεν ἐν Ρώμῃ καὶ ὁ Concetti μετὰ τοῦ Valagussa ἐπί τινων παιδίων εἰς τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ἐνῷ ὑπῆρχον ἄφθονα ἑλοπαράσιτα καλοήθους τριταίου (vivax), ὁ πυρετὸς μόλις ἀνήρχετο εἰς 37°4—

37° 7. «Εἴδομεν, λέγει ὁ Concelli, τὰ παράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου καὶ τοῦ τεταρταίου νὰ κυκλοφορῶσιν ἐν τῷ αἵματι καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ κύκλου των χωρὶς νὰ προκαλέσωσι παροξυσμόν». Τοῦτο δ' ἐπὶ τῶν ἐφήβων παρετήρησεν ὡσαύτως καὶ ὁ **Bignami** κατά τινα ἠπίαν μόλυνσιν τεταρταίου.

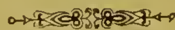
Ἐκ τῶν ὅσων ἄχρι τοῦδε ἀνεφέραμεν ἐξάγεται α') ὅτι παρὰ τῷ θηλάζοντι, ὡς καὶ παρὰ τῷ παιδίῳ, ἀπαντῶσιν ὀργανισμοὶ παρέχοντες ἄλλοτε μὲν ἀσθενῆ, ἄλλοτε δὲ ἰσχυρὰν τὴν ὀργανικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὰ τοξικὰ προϊόντα τῶν ἑλοπαρασίτων, τῆς φυσικῆς ταύτης ἀνοσίας ἐκσημαινομένης κατὰ διάφορον βαθμόν.

β') Ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν ἀπαντᾷ φυσικὴ ἀνοσία, οἵα καὶ παρὰ τοῖς Ἰθαγενέσι τῶν Τροπικῶν χωρῶν, τοῖς Νιγρήταις, πλὴν εἰς λίαν μικρὰν κλίμακα.

γ') Ἡ μορφὴ τῆς ἑλονοσίας ἡ ἄγευσα εἰς τὴν ἀνοσίαν δὲν ἐπιφέρει πάντοτε ἀναιμίαν, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ A. Plehn (62).

δ') Ἡ ἀνοσία παρετηρήθη εἰς παιδία μὴ ὑποστάντα ποσῶς πρότερον παροξυσμὸν καὶ ἑπομένως, εἶνε διάφορος τῆς ὑπὸ τοῦ Koch, A. **Plehn** καὶ **Firket** παρατηρηθείσης, πάντη δὲ ἀλλοία τῆς ὑπὸ τοῦ Celli παρατηρηθείσης εἰς τὰ πέριξ τῆς Ρώμης.

Εἰς τοὺς φέροντας ἐν ἑαυτοῖς τὰ ἑλοπαράσιτα καὶ μὴ ἐξωτερικεύοντας διὰ κλινικῆς εἰκόνος μηδαμῶς τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξίν των δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι ὄντως ἡ ἑλονοσία ἐξελίσσεται ὑπὸ λαθραῖον τύπον. Τὰ ἄτομα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸν μεγαλείτερον κίνδυνον τῆς ἐξαπλώσεως τῆς ἑλονοσίας. Παρόμοιον δὲ κίνδυνον ἀποτελοῦσι καὶ τὰ παιδία, ἅτινα μετὰ παροξυσμούς τινας ἐνῷ φαίνονται ὅτι ἀπολαύουσιν ὑγιείας, οὐχ' ἧττον φέρουσιν ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν γαμέτας, ἔτι δὲ καὶ τὰ καχεκτικὰ παιδία, ἐν τῷ αἵματι τῶν ὁποίων ἀπαντᾷ τις συχνῶς γαμέτας, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ σχιζογονικὰς μορφὰς ἄνευ πυρετικῆς ἐκδηλώσεως.

ΟΞΕΙΑ ΕΛΟΝΟΣΙΑ

Πρώτη παιδικὴ ἡλικία. Γνώμη κρατοῦσα μεταξὺ πάντων τῶν παρατηρητῶν, ἧς προΐστανται ὁ Bouchut, ὁ Valleix, ὁ Griesinger, ὁ Jules Simon, ὁ Hochsinger, ὁ Perier, ὁ Fereira, ὁ Rouvier, ὁ Pepper, οἱ D'Espine et Picot, ὁ Laveran, ὁ Concetti, ὁ

Crespin, ὁ *Mariottini* κ.λ. εἶνε ὅτι ὅσον μικρότερον τὸ παιδίον τόσον ἀνωμάλως ἐκδηλοῦνται παρ' αὐτῷ οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοί, ἀπομακρυνόμενοι τῶν κλασικῶν τύπων. Ὁ *Moncorvo* τοὺς παρὰ τῷ θηλάζοντι πυρετικοὺς παροξυσμοὺς τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως ἀποκαλεῖ ἀναρχικούς, ἕνεκα τοῦ ἀνωμάλου τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ὁ *Bouchut* πρῶτος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ *Valleix* (54) ὡς καὶ ὁ *Griesinger* ἐπέσυρον τὴν προσοχὴν τῶν παρατηρητῶν ἐπὶ τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ παρὰ τῷ θηλάζοντι, χαρακτηριζομένου ὡς ἑξῆς:

Πρόδρομα. Τὸ θηλάζον κατ' ἀρχὰς φαίνεται ἀνήσυχον, τὸ πρότερον ἀνθηρὸν χρῶμα αὐτοῦ διαδέχεται ὠχρότης, κλαυθμηρίζει, τὸ πᾶν ἐνοχλεῖ αὐτό, γίνεται δύσθυμον, κατηφές, χασμᾶται, αἰσθάνεται ὡς νὰ τῷ συμβαίνει τι ἀόριστον, λαμβάνει τὸν μαστὸν πλὴν δὲν θηλάζει, ἐν τῷ μεταξὺ ναυτιᾷ, ἐνίοτε δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐμεῖ ὕλας γλοιώδεις.

Στάδια παροξυσμοῦ. Ἐκ τῶν τριῶν τυπικῶν σταδίων πάντες οἱ παρατηρηταὶ ἀνομολογοῦσιν, ὅτι παρὰ τῷ παιδίῳ τὸ ἓν τούτων λείπει καὶ μάλιστα τὸ ῥῖγος ἢ οἱ ἱδρῶτες. Ὁ *Antonio Mariottini* ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ *Crespin* (55), ἐπὶ 129 περιπτώσεων ἑλονοσίας κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, παρετήρησεν εἰς τὰς 53 τὴν ἔλλειψιν τοῦ ῥίγους.

Ῥῖγος. Τὸ ῥῖγος εἰς τὰ θηλάζοντα ἀληθῶς δὲν ἐκδηλοῦται ὡς εἰς τὸν ἐνήλικον, θορυβωδῶς δηλονότι, ἐν τούτοις καίτοι τὸ θηλάζον φαίνεται ὅτι δὲν ῥιγεῖ, οὐχ' ἧττον ψύχεται κατὰ τὰς ἀπαρχὰς τοῦ παροξυσμοῦ, ὠχριᾷ, ὡς ἐκ τοῦ ψύχους δὲ τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται, ἡ ῥίς, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ τὸ δέρμα καθίστανται παγετώδη. Τὰ μεγαλείτερα παιδία ῥιγοῦσι μᾶλλον ἐκσεσημασμένως, διότι τρέμουσι καὶ γογγύζουσι, τινὰ δὲ τούτων καὶ κλαίουσιν, ὡς μὴ ἀντέχοντα εἰς τὸ ῥῖγος. Ἐπὶ τῇ ψύξει οἱ ὄνυχες, τὰ χείλη, ὡς καὶ τὸ ἀκρορρίνιον, καθίστανται κυανᾶ, μετ' οὐ πολὺ δὲ τὴν ὠχροκυανῆν χροιὰν τοῦ προσώπου διαδέχεται ἐλαφρὰ ἐρυθρότης αὐτοῦ τοῦ πυρετικοῦ ὕψους ἕνεκα.

Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ῥίγους ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ παροξυσμοῦ, λέγει ὁ *Crespin*, δύο συμπτώματα ἐξέχουσιν ἰδιαζόντως, οἱ ἔμετοι καὶ οἱ σπασμοί. Ἐνίοτε δὲ παρατηρεῖται τρόμος τῶν μελῶν, συσπάσεις σπασμωδικαὶ καὶ τρομώδεις κινήσεις τῶν ὀφθαλμικῶν μυῶν. Τὸ ῥῖγος διαρκεῖ ἀπὸ στιγμῶν τινων μέχρις ὥρας περίπου, ἄλλοτε πάλιν, ὡς τοῦτο καὶ ἐπὶ ἐνηλίκων παρατηρεῖται, ὁ πυρετὸς εἰσβάλλει μι-

κρὸν κατὰ μικρὸν καὶ ἄνευ ῥίγους, ὁπότε κατὰ τὸ στάδιον τοῦ πυρετοῦ ἐπέρχονται οἱ σπασμοί. Οἱ σπασμοὶ οὕτω κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἀπαντῶσι μᾶλλον κατὰ τὸ στάδιον τοῦ πυρετοῦ ἢ κατὰ τὸ τοῦ ῥίγους.

Πυρετός. *Συνήθως ὁ πυρετὸς κυμαίνεται μεταξὺ 3—6 ὡρῶν, οὐχὶ δὲ σπανίως παρατεινόμενος καὶ πέραν ἔτι. Παρὰ τῷ μέχρις ἑνὸς ἔτους θηλάζοντι τῷ παρουσιάζοντι παρθένον ἔδαφος καὶ τῷ πρῶτον ἤδη μολυνομένῳ ὁ πυρετός, ὁσάκις ἡ ὀργανικὴ ἀντίστασις δὲν εἶνε ἰσχυρά, διαρκεῖ πολλὰς ὥρας, λαμβάνων εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις τὸν συνεχῆ τύπον, ὁπότε, ἀναπτυσσομένης διαῤῥοίας, ἡ ἑλομόλυνσις κλινικῶς μόνον καὶ ἄνευ μικροσκοπικῆς ἐξετάσεως ἐλεγχομένη δύναται εὐχερῶς νὰ παραγνωρισθῇ.*

Ἱδρῶτες. *Τὸ στάδιον τῶν ἱδρώτων εἰς τὰ θηλάζοντα λείπει τελείως, ἀντικαθίσταται δὲ ὑπὸ ἐλαφρᾶς νοτίσεως τοῦ πρότερον ξηροῦ δέρματος, καὶ ὁτὲ μὲν νοτίζεται ἐλαφρῶς ἡ κεφαλὴ μόνον ἢ καὶ οἱ βραχίονες, ὁτὲ δὲ ὁ αὐχὴν μόνον.*

Μετὰ τὸν παροξυσμὸν τὸ θηλάζον ἀναλαμβάνει, γίνεται εὔθυμον, θηλάζει, ἐὰν ὅμως οἱ παροξυσμοὶ ἐπαναληφθῶσιν ἀλλεπαλλήλως, γίνεται ἀναιμικόν, καθίσταται παράξενον, ἡ διάῤῥοια τὸ ἐξαντλεῖ, μέχρις ὅτου ἐπέμβῃ σώτειρα ἡ θεραπευτική.

Σπλήν. *Ὁ σπλὴν κατὰ τοὺς πρώτους παροξυσμοὺς φαίνεται ὅτι δὲν διογκοῦται, ἀλγεῖ ὅμως τὸ παιδίον ἐπὶ τῇ πιέσει τούτου. Ὅπως καταστῇ οὗτος ψηλαφητὸς δέον νὰ ἐξελιχθῶσιν ἀλλεπαλλήλως οἱ παροξυσμοί. Ἀποκατασταθείσης τῆς διογκώσεως ἀναπτύσσονται ἐνίοτε αὐτόματοι πόνοι τοῦ σπληνὸς κατὰ τὸν παροξυσμὸν ἰδίᾳ. Ἡ διόγκωσις αὕτη τοῦ σπληνὸς ἀποτελεῖ ἓν τῶν κυριωτέρων διαγνωστικῶν σημείων τῆς ἑλονοσίας παρὰ τῷ παιδίῳ. Ὁ Crespin δὲ συμφωνῶν πρὸς τοὺς D'Espin et Picot ἀναφέρει, ὅτι ἡ διόγκωσις τοῦ πληνὸς προκαλεῖ ἐνίοτε ἀλγεινὰς ἀκτινοβολίας κατὰ τὴν βάσιν τοῦ θώρακος καὶ δυσχέρειαν κατὰ τὴν ἀναπνοήν, συμπτώματα δυνάμενα νὰ ὑποδυθῶσι πάθησιν τῆς πλευρᾶς ἢ τῶν πνευμόνων.*

Τύποι πυρετικοί. *Συνήθης τύπος παρὰ τῷ θηλάζοντι εἶνε ὁ τοῦ ἀμφημερινοῦ ἢ μᾶλλον ὁ τοῦ ἀτάκτου, τὰ ὁπωσδήποτε δ' ἐντονώτερον μεμολυσμένα ἐξωτερικεύουσι τὴν μόλυνσίν των ὑπὸ τύπον ὑφεσίμου ἢ συνεχοῦς. Ὁ τύπος σαφοῦς τεταρταίου παρὰ τῷ θηλάζοντι καίτοι συχνῶς μολυνομένῳ ὑπὸ τοῦ τεταρταίου ἑλοπαρασίτου, κλινικῶς σπανίως ἐκδηλοῦται παρ' αὐτῷ. Ἡμεῖς τοὐλάχιστον οὐδέποτε πα-*

ρετηρήσαμεν τοῦτον μόνον ἐξαιρετικῶς εἰς τὰ παιδία τὰ ἄνω τῶν δύο ἐτῶν. Ἡ τοῦ τεταρταίου παρασίτου μόλυνσις ἐκδηλοῦται παρὰ τῷ παιδίῳ κλινικῶς εἴτε ὑπὸ τύπον ἀμφημερινοῦ, εἴτε τριταίου ἢ καὶ ὑπὸ τύπον ἀτάκτου. Ἐπειδὴ δὲ κλινικῶς δὲν δύναται νὰ διαγνωσθῇ ἡ λοίμωξις τοῦ τεταρταίου, διὰ τοῦτο εἰς τὰς στατιστικὰς τὰς ἐπὶ τῆς κλινικῆς μόνον παρατηρήσεως βασιζομένας ὁ τύπος οὗτος δὲν ἀναφέρεται ἢ σπανιώτατα, ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου εἰς τὰς στατιστικὰς τὰς βασιζομένας ἐπὶ μικροσκοπικῶν παρατηρήσεων ἡ τοῦ τεταρταίου λοίμωξις δὲν εἶνε σπανία.

Στατιστικὴν συχνότητος τῶν διαφόρων τύπων παρὰ τῷ παιδίῳ παραθέτομεν κατωτέρω στηριζομένην ἐπὶ 1287 περιπτώσεων.

4ος Πίναξ στατιστικὸς ἐπὶ 1287 παιδίων ἡλικίας 0–16 ἐτῶν ἀφορῶν εἰς παρατηρήσεις Ἀθηνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1901, 1902, 1903, 1904 καὶ 1906.

Ἡλικίαι	0–12 μηνῶν	1 Ἔτ.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	Σύνολον	%
Ἀμφημερινοὶ	29	22	29	33	46	49	32	49	50	21	36	12	41	21	25	29	30	= 554	43,04
Τριταῖοι	5	7	13	16	11	14	16	19	24	8	15	5	12	2	4	13	9	= 203	15,77
Τεταρταῖοι			1	1			1	1										= 4	0,31
Συνεχεῖς	3	4	9	13	11	16	17	9	17	8	18	3	26	9	12	21	20	= 216	16,78
Ἄτακτοι	6	1	3	1	4	5	1	2	5	2	2	—	5	2	3	5	—	= 47	36,51
Ἀγνώστου τύπου			1	9	8	12	9	10	4	3	1	4	1				1	= 63	4,89
Καχεξίαι	3	4	5	16	19	19	14	15	13	6	5	4	8	4	9	6	10	= 160	12,43
Κακοήθεις	2	4	2	2	2	1	5	2	1	2	4	1	4	1	3	3	1	= 40	3,10
Σύνολον	48	42	63	91	101	116	95	107	114	50	81	29	97	39	56	77	71	=1287	

Ἡλικία	Ἀμφημερινοὶ	%	Τριταῖοι	%	Τεταρταῖοι	%	Συνεχεῖς	%	Ἄτακτοι	%	Ἀγνωστοι	Σύνολον
Ἀπὸ 0—2 ἐτῶν	81	14,62	25	12,31	1	25%	16	7,40	10	21,27	1	= 134
» 3—7 »	208	37,54	76	37,43	3	75%	66	30 55	13	27,65	48	= 414
» 8—12 »	160	28,70	64	31,52			72	33,33	14	29,78	13	= 323
» 13—16 »	105	18,95	38	18,66			62	28,70	10	21,27	1	= 216
Σύνολον	554		203		4		216		47		63	=1087

Δευτέρα παιδικὴ ἡλικία. Ὅσῳ ἀπομακρυνόμεθα τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας κατὰ τοσοῦτον οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἐκδηλοῦνται σαφέστερον προσομοιάζοντες τοὺς παροξυσμοὺς τῶν ἐνηλίκων. Παρὰ τῷ παιδίῳ ἡλικίας 2—6 ἐτῶν οἱ παροξυσμίο, λέγει ὁ Laveran, χαρακτηρίζονται καλλίτερον, τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους διαρκεῖ ἀπὸ τετάρτου μέχρις ἡμισείας ὥρας περίπου, τὰ στάδια δὲ τοῦ πυρετοῦ καὶ τῶν ἱδρώτων εἶνε μᾶλλον ἔκδηλα. Κατὰ δὲ τὸν Jules Simon ὁ πυρετὸς κατὰ τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν λαμβάνει ἐν γένει τὸν τύπον ἀμφημερινοῦ ἁπλοῦ ἢ διπλοῦ ἢ τὸν τοῦ τριταίου παροξυσμοῦ. Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Jules Simon συμπίπτει πρὸς τὰς ἡμετέρας, διότι ἐπὶ 554 περιπτώσεων ἀμφημερινῶν:

81	ἦγον	ἡλικίαν	ἀπὸ	0 — 2 ἐτῶν
208	»	»	»	3 — 7 »
160	»	»	»	8 — 12 »
105	»	»	»	13 — 16 »

Κατὰ τὴν θηλάζουσαν ἡλικίαν μέχρι 2 ἐτῶν ὡς ἐπικρατεστέραν ἐπιπλοκὴν τῆς ἑλονοσίας ἔχομεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς γαστρεντερικὰς διαταραχάς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοὺς σπασμούς, κατὰ τὰς μεγαλειτέρας δ' ὅμως ἡλικίας τοὺς σπασμοὺς διαδέχεται ὡς μᾶλλον ἐξέχον σύμπτωμα τὸ παραλήρημα. Λαμβάνοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ παραλήρημα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν δυσκοιλιότητα, τὴν ὡς τὰ πολλὰ ἀντικαθιστῶσαν τὴν ἐπιπλεκομένην διάρροιαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἡ διάγνωσις ἐνίοτε δύναται νὰ πλανηθῇ καὶ νὰ ἐκληφθῇ ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξις ὡς φλογιστικὴ ἐπεξεργασία τῶν μηνίγγων. Εἰς τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν, ὁπόταν ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τοῦ αἵματος καθίσταται ἀνέφικτος, δύναται νὰ συντρέξῃ ἡμᾶς κατὰ πολὺ τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ ἀσθενοῦς, ἡ ὥρα τοῦ ἔτους, ὡς καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ σπληνός. Ὡς δ' εἶνε γνωστὸν καὶ ὡς προκύπτει ἔτι ἐκ τῶν ἡμετέρων στατιστικῶν παρατηρήσεων, ἃς παρενείρομεν ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, ἡ κατ' ἐξοχὴν προσβαλλομένη ἡλικία ἐκ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν εἶνε ἡ μεταξὺ 2ου καὶ 7ου ἔτους, κατὰ τὴν ἡλικίαν δὲ ταύτην ἀπαντᾷ καὶ συχνότερον ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνός. Ὁ Steiner μάλιστα ὑποστηρίζει, ὅτι οὐδέποτε λείπει ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνός. Οἱ δὲ Lewis, Smith, Meigs, Pepper, Moncorvo κ. λ. ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐντάσεως τῆς μολύνσεως. Ὁ Duboué ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Moncorvo (24) ἀντιθέτως πρὸς τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ 100 περι-

πτώσεων έλειογενοῦς λοιμώξεως κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν οὐδεμίαν περίπτωσιν εἶδε μεγαλοσπληνίας, ὁ δὲ A. Plehn ἀναφέρει, ὅτι αἱ μεγαλοσπληνίαι, ὡς παρετήρησεν εἰς Cameroon, δὲν ἀπαντῶσι κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Plehn καὶ τοῦ Duboué φρονοῦμεν ὅτι ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν, τὸ ἀληθὲς δ' εἶνε ὅτι ἡ ἐξέτασις τοῦ σπληνὸς ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰ ὅρια τῆς διογκώσεώς του ἀποτελεῖ πάντοτε βοήθημα πολύτιμον ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως. Ὁσάκις δὲ ἐξετάζοντες παιδία παρετηρήσαμεν σπλῆνα διωγκωμένον, εἰς τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων τὰ παιδία ταῦτα εἶχον ὄντως προσβληθῆ ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν, ἀνευρίσκομεν δὲ τὰ ἑλοπαράσιτα εἰς ἀναλογίαν 75 %. Οὕτως ἐπὶ 345 μαθητῶν καὶ μαθητριῶν ἡλικίας 6—12 ἐτῶν τῆς (συνοικίας Παγκράτι-Βατραχονησίου) πόλεως Ἀθηνῶν, ὧν τὸ αἷμα ἐξητάσαμεν μικροσκοπικῶς κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον π. ἔ. 1907, μεταξὺ 29 παιδίων φερόντων τὸν σπλῆνα διωγκωμένον, ἀνεύρομεν ἑλοπαράσιτα εἰς 21. Μεταξὺ δὲ 211 παιδίων ἡλικίας 0 - 12 ἐτῶν ἐκ τῶν προσβληθέντων κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ ἔτους 1907 ἐν Ἁλμυρῷ καὶ Ἀμαλιαπόλει, ἐξ ὧν 81 ἔφερον διόγκωσιν τοῦ σπληνὸς καὶ ὧν τὸ αἷμα ἐξητάσαμεν περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους, ἀνεύρομεν ἑλοπαράσιτα εἰς 69. Ἐν δὲ τοῖς συνοικισμοῖς Ἀβερωφείου καὶ Ἀμπελοκήπων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ 80 παιδίων φερόντων διόγκωσιν τοῦ σπληνὸς καὶ ὧν τὸ αἷμα ἐξητάσαμεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου, ἀνεύρομεν ἑλοπαράσιτα εἰς 64. Ἤτοι ἐν συνόλῳ ἐπὶ 200 παιδίων φερόντων διόγκωσιν τοῦ σπληνὸς ἀνεύρομεν ἑλοπαράσιτα εἰς 154 ἤτοι 77 %.

Ὁ Wlassiewsky (56) εἰς τὰ αὐτὰ περίπου καὶ οὗτος κατέληξε συμπεράσματα, ὡς ἀνευρὼν ἐν τῷ αἵματι τῶν φερόντων παιδίων διόγκωσιν τοῦ σπληνὸς τὰ ἑλοπαράσιτα εἰς ἀναλογίαν 72, 1 %.

Οἱ Stephens καὶ Christophers (57) σπουδάσαντες τὴν παρὰ τῷ παιδίῳ σχέσιν τῶν διωγκωμένων σπληνῶν πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν συμπεραίνουσι τὰ ἑξῆς.

α') Κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀπὸ 1—2 ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν μεμολυσμένων παίδων ὑπερβαίνει συνήθως τὸν ἀριθμὸν τῶν παίδων τῶν ἐχόντων τὸν σπλῆνα διωγκωμένον.

β') Ἄνω τῶν δύο ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν παίδων τῶν ἐχόντων σπλῆνα διωγκωμένον εἶνε συνήθως μικρόν τι μεγαλείτερος ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐξ ἑλοπαρασίτων μεμολυσμένων παίδων.

γ') Μετὰ τὰ δέκα ἔτη ὁ ἀριθμὸς τῶν παίδων τῶν ἐχόντων σπλῆνα

διωγκωμένον εἶνε συνήθως μέγας ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν παίδων τῶν ἐχόντων ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν ἑλοπαράσιτα.

῞Οθεν ἡ διόγκωσις τοῦ σπληνὸς ὡς πρὸς τὴν διάγνωσιν τῆς ἑλονοσίας ἀποτελεῖ ὅρον πολύτιμον.

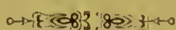
*
* *

Τύπος διαλειπόντων. Τύπος συχνότερον ἀπαντῶν κατὰ τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν εἶνε ὁ ἀμφημερινός, μεθ' ὃν ὁ τριταῖος, ὡς καὶ ὁ συνεχής, σπανιώτερον δὲ κατὰ πολὺ ὁ τεταρταῖος. Ὡς πρὸς τοὺς συνεχεῖς πυρετοὺς συγκριτικῶς πρὸς τὴν πρώτην ἡλικίαν ἀπαντῶμεν συχνότερον τούτους κατὰ τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν. Κατά τινα δὲ πανδημίαν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ Βοιωτίᾳ ἐπισυμβᾶσαν ἐν ἔτει 1905, πρὸς καταστολὴν τῆς ὁποίας ὁ κατὰ τῆς ἑλονοσίας Σύλλογος εἶχεν ἐνεργήσῃ ἰατρικὴν ἀποστολὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἡμῶν, παρετηρήσαμεν, ὅτι ἡ συχνότερον προσβληθεῖσα ἡλικία ὑπὸ συνεχῶν πυρετῶν ἦτο ἡ μεταξὺ 5 καὶ 10ου ἔτους, διότι ἐπὶ 500 περιπτώσεων συνεχῶν πυρετῶν προσεβλήθησαν 214 παιδία κατὰ τὰς ἑξῆς ἡλικίας. ἀπὸ 0—1 ἔτους 5 παιδία, ἀπὸ 1—5 ἐτῶν 58, ἀπὸ 5—10 ἐτῶν 83 καὶ ἀπὸ 10—15 ἐτῶν 68 παιδία.

Προσεβλήθησαν δὲ ἐκ τῶν συνεχῶν τούτων πυρετῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ παρθένα ἐξ ἑλονοσίας παιδία, ἡ δὲ ἐπιδημία αὕτη εἶχεν ἔντονον τὸν χαρακτῆρα. Κλινικῶς πᾶσαι αἱ περιπτώσεις τῶν συνεχῶν πυρετῶν ἀδιαφόρως ἡλικίας εἶχον τὴν εἰκόνα τῶν ὑφεσίμων καὶ συνεχῶν χολωδῶν πυρετῶν, ὡς ἀπαντᾷ τις τούτους εἰς τὰς Τροπικὰς χώρας, μεθ' ὅλων δηλονότι τῶν τῆς πολυχολίας συμπτωμάτων (ἐμέτων χολωδῶν, ἰκτέρου, διαρροίας χολώδους κ.λ.). Εἴς τινας περιπτώσεις ἡ πορεία τῆς μολύνσεως ἦτο μακρὰ κυμαινομένη ἀπὸ 8—15 ἡμερῶν, κατὰ δὲ τὰς πλείους τῶν περιπτώσεων τὰς καὶ βαρυτέρας ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις κατέδειξε τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἑλοπαρασίτου τοῦ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ (Praecox).

Κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐπιδημιῶν οὐχὶ τόσον ἐντόνων, ὡς τῆς ἀνωτέρω, καὶ ἐνδημιῶν ἁπλῶν ἀπαντῶσι παρὰ τῷ παιδίῳ συνεχῶν ἢ ὑφεσίμων πυρετῶν ἠπιώτεραι μορφαί, πλειστάκις δὲ ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων ἐξετάσαντες τὸ αἷμα μικροσκοπικῶς ἀνεύρομεν τὸ πλασμώδιον τοῦ καλοήθους τριταίου (vivax). Αἱ μορφαὶ τῶν συνεχῶν τούτων πυρετῶν ὀφείλονται βεβαίως εἰς διαλείποντας ἀμφημερινοὺς ὑπεισδύον-

τας, τοῦτο μὲν ἕνεκα πολλαπλῶν γενεαλογιῶν ἑλοπαρασίτων, τοῦτο δ' ἕνεκα παρατάσεως τῆς διαρκείας ἑκάστου τῶν πυρετικῶν παροξυσμῶν.

ΧΡΟΝΙΑ ΕΛΟΝΟΣΙΑ

Ἡ χρονία ἑλονοσία προσβάλλει τὸ παιδίον συχνότερον τῆς ὀξείας, ὁ Concetti (44) ἐπὶ 360 παιδίων μεμολυσμένων ἐξ ἑλονοσίας παρετήρησε 258 περιπτώσεις ὡς ἀνηκούσας εἰς τὴν χρονίαν ἑλειογενῆ λοίμωξιν. Παρ' ἡμῖν, ἔνθα ἡ ἑλονοσία εἰς μεγάλην κλίμακα εἶνε ἀνεπτυγμένη, τὰ $^{3}/_{4}$ περίπου τῶν περιπτώσεων μεταξὺ τῶν ἀνὰ τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς παιδίων ἀνήκουσιν εἰς τὴν χρονίαν ἑλομόλυνσιν. Ἐν Μαραθῶνι λ.χ. δήμῳ ἀγροτικῷ, ἐπὶ 758 παιδίων ἡλικίας ἀπὸ 0—16 ἐτῶν 554 ἤτοι 73,08 $^{0}/_{0}$ ἔπασχον κατὰ τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν ἐκ χρονίας ἑλομολύνσεως. Ἀναλυτικῶς αἱ περιπτώσεις αὗται ἔχουσιν ὡς ἑξῆς.

Ἐπὶ τῶν 758 τούτων παιδίων ἡλικίας ἀπὸ 0—16 ἐτῶν ἔπασχον ἐκ χρονίας μὲν ἑλονοσίας 554, ἦσαν ὑγιᾶ 160, προσεβλήθησαν δ' ἐξ ὀξείας ἑλονοσίας 44.

Ἐκ τῶν 758 παιδίων τούτων εἶχον τὸν σπλῆνα διωγκωμένον τὰ ἑξῆς:

Ἐπὶ	215 θηλαζόντων	ἀπὸ	0—12 μηνῶν	τὰ	13 θηλάζοντα.
»	51 παιδίων	»	1— 2 ἐτῶν	»	26
»	212 »	»	3— 7 »	»	109
»	163 »	»	8—12 »	»	94
»	117 »	»	13—16 »	»	48
	758				302

Ὅθεν ἐπὶ τῶν 758 παιδίων εἶχον σπλῆνα διωγκωμένον τὰ 302 ἤτοι 39,84 $^{0}/_{0}$.

Αἴτια τῆς καχεξίας. Ἀρχικὸν καὶ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς χρονίας ἑλονοσίας εἶνε ἡ βαθεῖα ἀναιμία, ἀποτέλεσμα προκαλούμενον ὑπὸ τῶν ἑλοπαρασίτων κατὰ τὴν χρονίαν διαδρομὴν τῆς ἑλομολύνσεως, καὶ σύμπτωμα ἀποτελοῦν τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς καχεξίας. Αἰτίαν δ' ἔχει ἡ παρὰ τῷ παιδίῳ χρονία ἑλονοσία τοὺς ἐπανειλημμένους παροξυσμοὺς ἀτελῶς θεραπευθέντας ἢ κακῶς διαγνωσθέντας. Ἐν τούτοις τὸ ἀποτέλεσμα τῆς χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως

ἤτοι βαθεῖαν ἀναιμίαν δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ συνήθως παρὰ τῷ παιδίῳ οὐ μόνον μετὰ τὴν διαδρομὴν παροξυσμῶν τινων ἠπίου ἢ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ πυρετοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄνευ ἐξελίξεως τοιούτων. Κατὰ τὸ ἔτος 1907 ἐπὶ 641 παιδίων ἡλικίας 0—12 ἐτῶν παρετηρήσαμεν 9 παιδία φέροντα σπλῆνα διωγκωμένον καὶ ἔχοντα τὸν τύπον τῆς καχεξίας, χωρὶς πρότερον οὐδὲ ἕνα παροξυσμὸν νὰ ὑποστῶσι ταῦτα ἢ νὰ πάσχωσιν ἐξ ἄλλης τινὸς νόσου, δυναμένης νὰ προκαλέσῃ τὴν σπληνικὴν διόγκωσιν.

Ἡλικία	Περιπτώσεις	Διόγκωσις σπληνὸς
Μηνῶν 6	1	1 ἐγκάρσιον δάκτυλον
» 8	1	2 » »
» 8	1	3 » »
» 10	1	3 » »
» 12	1	3 » »
Ἐτῶν 2	2	2 » »
» 4	1	3 » »
» 11	1	2 » »
	9	

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων πλὴν ἐξηκριβωμένων καλῶς περιπτώσεων προκύπτει καταφανῶς τὸ πόρισμα, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ παιδίου δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἀνεπαισθήτως ὑπούλως δηλονότι ἡ ἑλειογενὴς καχεξία, χωρὶς νὰ προηγηθῶσι παντάπασιν ἐπανειλημμένοι παροξυσμοί. Ἐκτὸς τοῦ τρόπου τούτου δύναται ὡσαύτως νὰ ἀναπτυχθῇ παρὰ τῷ παιδίῳ ἑλειογενὴς καχεξία καὶ ἐξ ἀπίνης, μετὰ δύο ἢ τρεῖς τουτέστι βαρεῖς παροξυσμούς. Τοιαύτας δὲ περιπτώσεις περιεγράψαμεν ἄλλοτε (58).

Κλινικὰ συμπτώματα τῆς καχεξίας. Τῆς ἑλοκαχεκτικῆς διαθέσεως ἐγκαταστάσης, τὸ παιδίον ἄρχεται νὰ ὠχριᾷ, νὰ ἐξαντλῆται καὶ νὰ μαραίνηται. Παρὰ τῷ θηλάζοντι ἰδίᾳ ἡ ὄψις τοῦ προσώπου ἔχει τι τὸ ἰδιάζον συγκριτικῶς οὐ μόνον πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἄλλων νοσημάτων ἀναιμίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς μεγαλειτέρας ἡλικίας τοῦ παιδίου. Τὸ θηλάζον κατὰ τὸν πρῶτον τοῦτον βαθμὸν τῆς καχεξίας δὲν ἔχει τὴν γαιώδη χροιὰν τῶν ἐνηλίκων καχεκτῶν, ἀλλ' ἔχει τὴν ὄψιν αὐτοῦ κηρώδη. Ἡ λευκότης δ' αὕτη τοῦ προσώπου τῶν ἐξ ἑλώδους καχεξίας πασχόντων βρεφῶν ἐμποιεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως ἐντύπωσιν, λέγει ὁ Βιτσαρᾶς (48).

Ἐκτὸς τῆς ἀναιμίας ἕτερον σύμπτωμα χαρακτηριστικὸν λίαν οὐσιῶδες τῆς χρονίας ἑλειογενοῦς λοιμώξεως εἶνε ἡ σπληνικὴ διόγκωσις. Τοῦτο δὲ μετὰ τῆς ἀναιμίας ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Προϊόντος τοῦ χρόνου ἐὰν δὲν ἀνακοπῇ ἡ πρόοδος τῆς περαιτέρω πορείας τῆς καχεξίας διὰ καταλλήλου θεραπευτικῆς ἀγωγῆς, τὸ παιδίον ὑφίσταται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πυρετικὰς κινήσεις, ὁτὲ μὲν τύπου ἀμφημερινοῦ, ὁτὲ δὲ ἀτάκτου. Ἡ θρέψις ὑστερεῖ, τὸ παιδίον ἀπισχναίνει, αἱ σάρκεις αὐτοῦ καθίστανται πλαδαρώτεραι καὶ ἡ ἀναιμία γίνεται ἐντονωτέρα εἰς τρόπον, ὥστε ἀριθμεῖ τις εἰς ἓν m. c. 2—1 ἑκατομμύριον ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἔλαττον ἔτι. Μετὰ τὰς πυρετικὰς ταύτας κινήσεις ὁ σπλὴν διογκοῦται ἐπὶ μᾶλλον, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ ἄνω τῶν δύο ἐτῶν παιδία, λαμβάνει τεραστίας διαστάσεις, ὁπότε κατερχόμενος μέχρις ἠβικῆς συμφύσεως καταλαμβάνει τὸ κύτος τῆς κοιλίας, (ὅρα σχετικὰς εἰκόνας ἐν σελίσι 305, 307, 308). Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ σύστασις τοῦ σπληνικοῦ παρεγχύματος καθίσταται σκληρά, σανιδώδης, ἐνίοτε δὲ ἕνεκα τῆς μεγάλης διογκώσεως πολλαὶ λειτουργίαι δυσχεραίνονται, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν εἶνέ τι σπάνιον σύμπτωμα ἡ δύσπνοια, προερχομένη ἕνεκα τῆς ἀνωθήσεως τοῦ διαφράγματος.

Συχνότης τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας. Παρ' ἡμῖν ἀτυχῶς ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν τῆς νόσου συχνῶς ἀπαντᾷ, ἵνα δὲ λάβῃ τις ἰδέαν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀνὰ τὰς βαρείας ἑλειογενεῖς ἑστίας ἑλονοσίας ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν, ἀναφέρομεν τὰς ἑξῆς παρατηρήσεις γενομένας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 1906. Εἰς τὸ χωρίον Μούλκι τῆς Κωπαΐδος μεταξὺ 50 παιδίων ἀπὸ 4—12 ἐτῶν τὰ 35 ἔφερον μεγαλοσπληνίαν, εἰς τὸ χωρίον Μάζι ἐπὶ 50 παιδίων τῆς αὐτῆς ἡλικίας τὰ 12 ἔφερον μεγαλοσπληνίαν, εἰς τὸ χωρίον Σκριποῦ ἐπὶ 25 παιδίων ἐχόντων σπλῆνα διωγκωμένον τὰ 9 εἶχον μεγαλοσπληνίαν. Εἰς δὲ τὸν παρὰ τὸ ἕλος τῆς Φθιώτιδος «Μεγάλη Βρύσις» μικρὸν συνοικισμὸν ἐπὶ 15 παιδίων, τὰ ὁποῖα ἐξητάσαμεν κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1907, τὰ 8 εἶχον μεγαλοσπληνίαν. Σπληνικὰς διογκώσεις παρεμφερεῖς πρὸς τὰς χαρακτηριζούσας τὴν ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις νόσον Kala azar πολλαχοῦ τῆς χώρας ἡμῶν ἀπαντᾷ τις οὐχὶ σπανίως παρὰ τῷ παιδίῳ. Τοιαύτας περιπτώσεις παρετηρήσαμεν μετὰ τοῦ Ronald Ross εἰς τὰ χωρία Σκριποῦ, Μούλκι καὶ Κριμπᾶ τῆς Κωπαΐδος λίμνης κατὰ τὸ ἔτος 1906.

Καχεξία βαρεῖα ἄνευ μεγαλοσπληνίας. Ἡ τεραστία διόγκωσις τοῦ σπληνὸς δὲν ἀποτελεῖ καὶ σύμπτωμα ἀπαράβατον τῆς

ἐλειογενοῦς καχεξίας, διότι πολλάκις ἀπαντῶμεν παιδία, ἅτινα ἐνῷ πάσχουσιν ἐντόνως ἐκ τῆς ἐλειογενοῦς καχεξίας μετὰ συμπτωμάτων ὑδραιμίας, ἐν τούτοις μετρίαν ἔχουσι τὴν διόγκωσιν τοῦ σπληνὸς αὐτῶν. Μεταξὺ 108 περιπτώσεων βαρείας ἐλειογενοῦς καχεξίας ἐπὶ παιδίων ἡλικίας ἀπὸ 0—12 ἐτῶν παρετηρήσαμεν ἐκ τούτων 83 ἔχοντα μεγαλοσπληνίαν καὶ 25 φέροντα μετρίως διωγκωμένον τὸν σπλῆνα, καίτοι ἡ ἐλειογενὴς καχεξία καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων ἦτο λίαν ἐντόνως ἐκσεσημασμένη.

Ἡλικία	Περιπτώσεις	Σπλὴν διωγκωμένος
Ἐτῶν 2	1	Κατὰ 3 ἐγκαρσ. δακτύλους
» 3	2	» 3 » »
» »	1	» 4 » »
» 4	2	» 3 » »
» 5	2	» 3 » »
» »	2	» 4 » »
» »	1	» 5 » »
» 6	1	» 3 » »
» »	1	» 4 » »
» 7	1	» 2 » »
» »	3	» 4 » »
» »	3	» 5 » »
» 8	1	» 3 » »
» 10	1	» 3 » »
» 11	1	» 4 » »
» 15	1	» 2 » »
» 16	1	» 3 » »
	25	

Ἡλικία συχνότερον προσβαλλομένη. Ἐκτὸς τῶν ἀναφερομένων τούτων 25 περιπτώσεων ἐλειογενοῦς καχεξίας παραθέτομεν ἕτερον στατιστικὸν πίνακα, ἀφορῶντα τὴν ἡλικίαν καὶ ἐπὶ 185 παιδίων πασχόντων ἐλειογενῆ καχεξίαν.

Πίναξ ἀναλυτικὸς 185 καχεξιῶν παρὰ τῷ παιδίῳ.

Ἀπὸ 0— 2 ἐτῶν	13	παιδία
» 3— 7 »	102	»
» 8—12 »	39	»
» 13—16 »	31	»
	185	»

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου προκύπτει ἀναμφηρίστως ὅτι ἡ μᾶλλον παρὰ τῷ παιδίῳ ἐπηρεαζομένη ἡλικία ἐκ τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας εἶνε ἡ μεταξὺ 3—7 συμπεπληρωμένου ἔτους, διότι ἐπὶ 185 περιπτώσεων ἑλειογενοῦς καχεξίας ἡλικίας ἀπὸ 0—16 ἐτῶν ἔπασχον ἐκ ταύτης εἰς ἡλικίαν μεταξὺ 3ου καὶ 7ου ἔτους 102 παιδία ἤτοι 55,1 %.

Μὲ τὴν θλιβερὰν εἰκόνα τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας οὐκ ὀλίγα παιδία παρ' ἡμῖν διέρχονται τὸν βίον αὐτῶν ὁλόκληρα ἔτη θεραπευόμενα πολλὰ τούτων μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ προσκτώμενα οὕτω τὴν ἀνοσίαν, ἐκτὸς ἐὰν ἐπιγενής τις λοίμωξις ἐπιβαρύνουσα τὴν διατρέχουσαν ὑφαρπάσῃ τὸ παιδίον.

Κατά τινας τῶν περιπτώσεων τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας τοῦ παιδίου, ὡς ἡ μεγαλοσπληνία δύναται νὰ λείπῃ, οὕτω καὶ ἡ ἔντονος ἀναιμία ἀπαραιτήτως δὲν συμπαρομαρτεῖ κατὰ πάσας τὰς περιπτώσεις τῆς καχεξίας. Κατὰ ταύτας τὰ παιδία ἀδηφάγα καὶ βουλιμιῶντα, διαρκῶς ἔχοντα τὸν ἄρτον ἀνὰ χεῖρας καὶ τρώγοντα ἀπαύστως κρατοῦσι τὸν ὀργανισμὸν ἕνεκα τῆς ὑπερσιτίσεως ταύτης εἰς σχετικὴν ἰσορροπίαν.

*
* *

Μορφαὶ καχεξίας. *Τῆς καχεξίας διακρίνομεν δύο μορφάς, τὴν ξηρὰν καὶ τὴν ὑγράν. Τούτων συνηθεστέρα εἶνε ἡ λεγομένη ξηρὰ καχεξία, συνισταμένη ἀνατομοπαθολογικῶς εἰς ὑδραιμίαν μυελώδη. Ἡ ὑγρὰ καχεξία χαρακτηρίζεται δι' ὕδρωπος ἀνὰ σάρκα.*

Περίοδοι καχεξίας. *Τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας διακρίνομεν δύο περιόδους, ἡ πρώτη ἀποτελεῖται ἐκ τῆς διογκώσεως τοῦ σπληνὸς καὶ τῆς ἀναιμίας ἄλλοτε ἄλλης τὸν βαθμόν, ἡ δευτέρα χαρακτηρίζεται ἀπὸ τῶν ἐπερχομένων ἐκφυλίσεων τῶν σπλάγχνων. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ἀνακόπτονται, ὡς ἐξαρτώμενοι εὐθὺ ἀπὸ τῆς μολύνσεως τοῦ ἑλοπαρασίτου, ὁπόταν δ' ὅμως ἀναπτυχθῶσιν αἱ ἐκφυλίσεις τῶν σπλάγχνων καὶ ὁ ὀργανισμὸς βαθέως ἀλλοιωθῇ, οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ ὡς συμπτωματικοὶ δὲν ὑποχωροῦσιν ἀτυχῶς ἢ ὁπόταν ἄρξηται προαγομένη ἡ γενικὴ εὐεξία τοῦ ὀργανισμοῦ.*

Ἐπιπλοκαί. *Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὸ παιδίον καταβάλλεται, ἀπισχναίνει, ἡ διάρροια τὸ ἐξαντλεῖ, τὸ πρόσωπον, ὁσάκις δὲν ἀναπτυχθῶσιν οἰδήματα καχεκτικά, ῥυτιδοῦται, ἡ ὄψις αὐτοῦ καθίσταται φαιοπρασινίζουσα, ἐνίοτε ἀκολουθοῦσιν ἐπιστάξεις, αἱμορραγίαι τῶν οὔλων συμβαίνουσιν, ἔστιν ὅτε δὲ πορφύρα αἱμορραγικὴ ὡς καὶ γάγγραινα τῶν ἄκρων παρατηρεῖται, σπανίως δὲ καὶ τοῦ αἰδοίου. Τὸ παιδίον*

ἄτονον πλέον, ἄθυμον, καταβάλλεται καὶ ἀποθνήσκει ἢ ἐκ πνευμονικοῦ οἰδήματος ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς παρεμπιπτούσης νόσου.

Τῶν ἐπιπλοκῶν τῆς ἑλειογενοῦς καχεξίας σπανία θεωρητέα ἡ ἑλκώδης στοματῖτις, ἄχρι τοῦδε δὲ ἐπὶ χιλιάδων περιπτώσεων, ἅς παρετηρήσαμεν, δὶς μόνον εἴδομεν τὴν ἐπιπλοκὴν ταύτην εἰς παιδίον ἑπταετὲς (58) καὶ πρὸ πενταετίας εἰς παιδίσκην ἑξαέτιδα. Ἐκ τῶν δύο τούτων περιπτώσεων τὸ μὲν παιδίον ἀπολαύει πλήρους ὑγιείας ὡς θεραπευθὲν ἔκτοτε, ἡ δὲ παιδίσκη ὑπέκυψεν εἰς τὴν νόσον.

Τύπος πυρετικὸς καθ᾽ ὃν ἀνεπτύχθησαν αἱ ἑλειογενεῖς καχεξίαι.

Ἐπὶ 175 περιπτώσεων ἑλειογενῶν καχεξιῶν καὶ μεγαλοσπληνιῶν ἀνεπτύχθησαν αἱ καταστάσεις αὗται κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ἑξῆς πυρετικῶν τύπων. Ἐπί τινων περιπτώσεων ὁ σημειούμενος τύπος διετηρήθη καὶ κατά τινας περιόδους ὑποτροπῶν, ἀκολουθησασῶν μέχρι τῆς παρ᾽ ἡμῶν ἐξετάσεως τοῦ αἵματος.

5ος Πίναξ στατιστικὸς ἐπὶ 175 περιπτώσεων μεγαλοσπληνιῶν ἐμφαίνων τοὺς πυρετικοὺς τύπους.

Ἡλικία	Τύπος πυρετικός: Ἀμφημερινοί	Τριταῖοι	Τεταρτ.	Συνεχ.	Ἄτακτοι	Ἄγνωστοι	Ἄνευ παροξυσμοῦ	Σύνολον
	Περιπτώσεις							
Μηνῶν								
10						1		1
11	1							1
Ἐτῶν								
1	1							1
2					1	6		7
3	1	1				5	7	14
4	1			2	4	4	7	18
5	5			2	3	6	8	24
6	2	1		1	2	5	8	19
7	2			1		7	9	19
8	5	2		1	3	3	3	17
9		1		1	1	1	2	6
10				1		2	1	4
11						2		2
12	2			1		9	2	14
13	2					1	1	4
14	1				3	3		7
15	1			1		5		7
16	5			1		4		10
	29	5		12	17	64	48	175

Ἐκ τοῦ στατιστικοῦ τούτου πίνακος ἐπὶ 111 περιπτώσεων ἑλειογενοῦς καχεξίας, ὧν ὁ τύπος γνωστός, προκύπτει ὅτι ὁ μᾶλλον συχνὸς τύπος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη ἡ ἑλειογενὴς καχεξία, εἶνε ὁ ἀμφημερινὸς καὶ ὁ ἄτακτος. Ἡ ἀναλογία τῶν τύπων, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθη ἡ ἑλειογενὴς καχεξία, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐπὶ ἀμφημερινῶν	*26,1 %*
» τριταίων	*4,5 %*
» συνεχῶν	*10,8 %*
» ἀτάκτων	*16,2 %*
Ἄνευ παροξυσμοῦ	*43,2 %*

Παρατηρήσεις μικροσκοπικαί. *Ἐπὶ 175 περιπτώσεων παιδικῶν μεγαλοσπληνιῶν καὶ καχεξιῶν ἐξετάσαντες τὸ αἷμα κατὰ διαφόρους περιόδους, ἀνεύρομεν μικροσκοπικῶς τὰ ἑξῆς ἑλοπαράσιτα.*

6ος πίναξ στατιστικὸς ἐπὶ τῶν αὐτῶν 175 περιπτώσεων μεγαλοσπληνιῶν ἐμφαίνων τὰ ἀνευρεθέντα ἐπ' αὐτῶν ἑλοπαράσιτα.

Ἡλικία	Εἴδη ἑλοπαρασίτων: Praecox	Vivax	Τεταρτ.	Μικτή	Οὐδέν	Σύνολον
	Περιπτώσεις					
Μηνῶν		1				1
10			1			1
11						
Ἐτῶν		1				1
1	1	2			4	7
2	5	1	3	1	4	14
3	6	4	3		5	18
4	5	5	5		9	24
5	3	3	3		10	19
6	3	4	4	1	7	19
7	4	8	1		4	17
8	2		3		1	6
9	2	1			1	4
10			1		1	2
11	3	1		3	6	13
12	1	1			2	4
13	1	1		1	5	8
14	1	2			4	7
15	3			3	2	10
	40	35	26	9	65	175

Ἐκ τοῦ στατιστικοῦ τούτου πίνακος προκύπτει ὅτι ἡ ἐλειογενὴς καχεξία δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἑλοπαρασίτου τοῦ βαρέος τριταίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἑλοπαρασίτου τοῦ καλοήθους τριταίου, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ τεταρταίου. Ἐξ 115 περιπτώσεων τῆς ἡμετέρας παρατηρήσεως ἡ ἀναλογία τῶν ἑλοπαρασίτων τῶν προκαλεσάντων τὴν ἐλειογενῆ καχεξίαν ἔχει οὕτως:

Πρόωρον (Praecox)	34,8 %
Ζωηρὸν (Vivax)	30,4 %
Τεταρταῖον	25,2 %
Μόλυνσις μικτὴ	7,8 %

Ἐξαγόμενα τῶν κατὰ τὸ θέρος καὶ φθινόπωρον γενομένων μικροσκοπικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ 115 μεγαλοσπληνιῶν καὶ καχεξιῶν προσφάτων.

Εἰς 11 περιπτώσεις ἀφορώσας παιδία ἡλικίας 1, 4, 5, 7, 8, 15 καὶ 16 ἐτῶν παρετηρήσαμεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἀφθονώτατα τὰ ἑλοπαράσιτα. Τούτων 5 ἔφερον μόνον δακτυλιοειδῆ καὶ σχίζοντας Praecox, 1 ἄφθονα ἡμισεληνοειδῆ, 2 ἀφθόνους σχίζοντας καὶ δακτυλιοειδῆ Vivax καὶ 3 ἀφθόνους πάσας τὰς μορφὰς τῶν ἑλοπαρασίτων Praecox καὶ Vivax ἐν ἐπιμιξίᾳ.

Εἰς μίαν περίπτωσιν παρετηρήσαμεν ἑλοπαράσιτα (Praecox) τελείως ἄχροα, φωτεινὰ μετὰ γαμετῶν ἡμισεληνοειδῶν.

Μόλυνσις Ζωηροῦ (Vivax). Εἰς θηλάζον τι 10 μηνῶν ὡς καὶ εἰς ἄλλα μεγαλειτέρας ἡλικίας παιδία ἡ καχεξία καίτοι ἦτο βαρεῖα (ὑδραιμία κ.λ.) ἡ ἐλειογενὴς λοίμωξις ὠφείλετο εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον Vivax.

Μόλυνσις Προώρου (Praecox). Εἰς 14 παιδία ἐκ τῶν μεμολυσμένων ἀπὸ τοῦ ἑλοπαρασίτου Praecox παρετηρήσαμεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἑλοπαράσιτα λίαν σπάνια.

Παιδίον τι ἐκ τῶν φερόντων ἐν τῷ περιφερικῷ αὐτῶν αἵματι ἄφθονα ἑλοπαράσιτα Praecox ἔπασχε διπλοὺς ἀμφημερινούς.

Μολύνσεις μικταί. Ἐκ τῶν μικτῶν μολύνσεων παιδίον τι 16 ἐτῶν πάσχον ἀμφημερινοὺς εἶχεν ἐν τῷ περιφερικῷ αὐτοῦ αἵματι δακτυλιοειδῆ Praecox καὶ σχίζοντας Τεταρταίου. Ὁμοίως εἰς παιδίον ἡλικίας 14 ἐτῶν καὶ πάσχον ἀτάκτους ἀνεύρομεν σπάνιά τινα δακτυλιοειδῆ Praecox καὶ ἀφθόνους σχίζοντας Τεταρταίου. Παιδίον ἡλικίας

7 ἐτῶν καὶ πάσχον ἀμφημερινοὺς ἔφερε τοῦ μὲν Praecox ἄφθονα δακτυλιοειδῆ, τοῦ δὲ Vivax σχίζοντας ἐν ἴσῃ περίπου ἀναλογίᾳ. Παιδίον ἡλικίας 3 ἐτῶν ἔφερεν ἐν ἴσῃ ποσότητι τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ τε Vivax καὶ Praecox καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου ὑπὸ μορφὴν δακτυλιοειδῶν, ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ὑπὸ μορφὴν λεπτοτάτων καὶ ἀκανονίστων σχιζόντων.

Εἰς τὰς ὑπολοίπους ἑπτὰ περιπτώσεις τῶν μικτῶν μολύνσεων ἐπεκράτει μᾶλλον τὸ ἓν εἶδος τῶν ἑλοπαρασίτων.

Παρατηρήσεις ἱστολογικαὶ ἐπὶ τοῦ αἵματος πασχόντων παιδίων ἐκ προσφάτων καχεξιῶν.

Ἐπὶ μιᾶς περιπτώσεως ἀφορώσης παιδίον τι ἡλικίας 2 ἐτῶν, καθ' ἣν ἑλοπαράσιτα δὲν εἶχε, παρετηρήσαμεν ἱκανὰ ἐμπύρηνα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια.

Ἐπὶ τριῶν περιπτώσεων ἀφορωσῶν εἰς παιδία ἡλικίας 5, 6 καὶ 14 ἐτῶν παρετηρήσαμεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι ἱκανὰ γιγαντοκύτταρα ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια.

Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν παιδίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφορῶσιν αἱ παρατηρήσεις αὗται, ἡ καχεξία προσφάτως εἶχεν ἐγκαστασταθῇ, τὸ δὲ ὑλικὸν συνελέγη κατὰ τὴν διαδρομὴν ἐντόνων καὶ ἐκτεταμένων ἐπιδημιῶν.

Παρατηρήσεις γενόμεναι κατὰ Μάϊον μῆνα καὶ ἀποβλέπουσαι εἰς 60 περιπτώσεις παλαιῶν καχεξιῶν.

Εἰς πάσας τὰς ἐξετασθείσας 60 περιπτώσεις παλαιῶν καχεξιῶν τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι κατὰ κανόνα ἦσαν σπανιώτατα.

Εἰς τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων παρετηρήσαμεν ἑλοπαράσιτα Τεταρταίου. Εἰς περίπτωσίν τινα ἀφορῶσαν εἰς παιδίον ἡλικίας 4 ἐτῶν ἀνεύρομεν σπανιώτατα ἡμισεληνοειδῆ.

Ἐκ τῶν 60 περιπτώσεων, ἃς ἐξητάσαμεν κατὰ μῆνα Μάϊον, ἐπὶ 48 οἱ πυρετικοὶ παροξυσμοὶ εἶχον παύσει πρὸ 4—8 μηνῶν. Ἐπὶ τῶν 48 τούτων περιπτώσεων εἰς 18 οὐδὲν ἴχνος ἑλοπαρασίτου ἀνεύρομεν. Ἐπὶ τῶν ἐπιλοίπων 30 περιπτώσεων ἀνεύρομεν τὰ ἑξῆς: Εἰς 19 μόλυνσιν Τεταρταίου, εἰς 7 μόλυνσιν Vivax καὶ εἰς 4 μόλυνσιν Praecox.

Ἐπὶ 6 περιπτώσεων, καθ' ἃς ἐξηκολούθουν αἱ πυρετικαὶ κινήσεις, ἀνεύρομεν τὰ ἑξῆς: Ἐπὶ ἑνὸς ἀμφημερινοῦ σπανίαν σχιζογονίαν Τεταρταίου, ἐπὶ ἑτέρου σχίζοντας ἱκανοὺς ὡς καὶ γαμέτας Τεταρταίου, ἐπὶ ἑνὸς

ἀτάκτου σπάνιά τινα δακτυλ. καὶ σχίζ. Vivax, ὁμοίως ἐπὶ ἑνὸς ἀτάκτου σπάνιά τινα δακτυλ. Praecox καὶ ἐπὶ δύο ἀτάκτων οὐδέν.

Ἐπὶ 6 περιπτώσεων, καθ' ἃς οὐδὲν γνωρίζομεν ἐὰν τὰ ἑλοκαχεκτικὰ παιδία ὑφίσταντο ἢ οὐχὶ πυρετικὰς κινήσεις, παρετηρήσαμεν τὰ ἑξῆς: Εἰς 5 περιπτώσεις μόλυνσιν Vivax καὶ εἰς 1 περίπτωσιν μόλυνσιν Praecox.

Εἰς τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων τοῦ Τεταρταίου ὑπῆρχον μόνον σπανιώτατοι γαμέται.

Εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἐπὶ μολύνσεως Vivax ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι γαμέτας.

Εἰς τὰς ἐκ Praecox 5 μολύνσεις ἅπαξ ἀνεύρομεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι γαμέτας ἡμισεληνοειδεῖς λίαν σπανίους. Τοῦτο ἀποτελεῖ φαινόμενον ἐξαιρετικόν, διότι εἰς σπανίας μόνον περιπτώσεις ἀνευρίσκομεν ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ ἔαρ εἰς ἄτομα πάσχοντα ἀτάκτους παροξυσμούς, συνήθως παρ' ἡμῖν οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται ἄρχονται ἐμφανιζόμενοι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μηνὸς Ἰουλίου γινόμενοι πολὺ συχνότεροι κατὰ Αὔγουστον, εἶτα δὲ κατὰ Σεπτέμβριον καὶ 8βριον, τέλος δὲ κατὰ Νβριον καὶ Δβριον ἐλαττοῦνται ταχέως κατ' ἀριθμὸν καὶ ἐξαφανίζονται (59).

Παρατηρήσεις ἱστολογικαὶ ἐπὶ τοῦ αἵματος παιδίων ἀπὸ πολλοῦ νοσούντων ἐκ καχεξιῶν.

Ἐπὶ παιδίου τινὸς ἡλικίας 5 ἐτῶν πάσχοντος ἐκ βαρείας ἑλειογενοῦς καχεξίας χρονίας μετὰ πορφύρας αἱμορραγικῆς καὶ ἐπιστάξεων παρετηρήσαμεν ἱκανὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων μεγαλείτερα τοῦ φυσιολογικοῦ ὡσεὶ διωγκωμένα. Ἡ χροιὰ τούτων ἦτο μᾶλλον φαιά, ἐλάχιστα δὲ τούτων ἦσαν ἐμπύρηνα.

Εἰς δύο περιπτώσεις, ἐξ ὧν ἐπὶ τῆς μιᾶς ἄνευ παροξυσμῶν, ἐπὶ τῆς ἄλλης δὲ μετὰ παροξυσμῶν ἀτάκτου τύπου καὶ ἀφορώσης εἰς παιδία ἡλικίας 8 καὶ 12 ἐτῶν, παρετηρήσαμεν πολλὰ μικρὰ λυμφοκύτταρα.

Εἰς ἐννέα περιπτώσεις παρετηρήσαμεν αὔξησιν τῶν μονοπυρήνων λευκῶν αἱμοσφαιρίων ἰδίᾳ τῶν μεσαίων.

Εἰς τρεῖς περιπτώσεις ἄνευ παροξυσμῶν παρετηρήσαμεν ηὐξημένα τὰ ἐωσηνόφιλα κύτταρα.

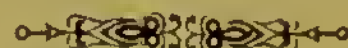
Εἰς δύο περιπτώσεις τῆς μὲν ἀφορώσης παιδίον δωδεκαετές, τῆς δ' ἑτέρας διετὲς παιδίον ἄνευ παροξυσμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἑλειο-

γενὴς καχεξία προσωμοίαζε τὴν εἰκόνα τῆς νόσου Kala-azar, παρετηρήσαμεν πολλὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων μικρότερα ὄντα τὸν ὄγκον τοῦ φυσιολογικοῦ (μικροκύττωσις).

Κατὰ τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων οἱ αἱματοβλάσται ἦσαν ὀλιγώτεροι κατὰ τὸ ποσόν.

Εἰς ἐλαχίστας περιπτώσεις παρετηρήσαμεν τὰ οὐδετερόφιλα κύτταρα.

Κατὰ τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων παρετηρήσαμεν λευκοκύτταρα ἐκπεφυλισμένα.

ΚΑΚΟΗΘΕΙΣ ΠΑΡΟΞΥΣΜΟΙ

Μεταξὺ τῶν κακοήθων παροξυσμῶν οἱ κατὰ τάξιν συχνότητος καὶ μορφῆς προσβάλλοντες τὸ παιδίον εἶνε οἱ ὡς σπασμωδικοὶ ἀναφερόμενοι, οἱ κωματώδεις, οἱ παραληρηματικοὶ καὶ οἱ ὡς δυσεντερικοὶ ἐκλαμβανόμενοι. Τούτων οἱ μὲν σπασμωδικοὶ προσβάλλουσι συνηθέστερον τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν, οἱ δὲ κωματώδεις, ὡς διατείνονται οἱ πλειότεροι τῶν παλαιοτέρων συγγραφέων, τὰ νεογνὰ καὶ τὰ θηλάζοντα.

Ἐπὶ 67 περιπτώσεων κακοήθων παροξυσμῶν παρετηρήσαμεν τὰς ἑξῆς μορφάς: Σπασμωδικοὺς 31, κωματώδεις 23, παραληρηματικοὺς 10, ὑπερπυρετικοὺς 2, γαστραλγικοὺς 1.

Τὰ 67 παιδία, ἐφ᾽ ὧν ἀνεπτύχθησαν οἱ κακοήθεις παροξυσμοί, ἦγον τὴν ἑξῆς ἡλικίαν. Ἀπὸ 0—2 ἐτῶν 16 παιδία, ἀπὸ 3—7 ἐτῶν 24, ἀπὸ 8—12 ἐτῶν 17 καὶ ἀπὸ 13—16 ἐτῶν 10 παιδία.

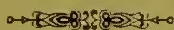
Τὰ 31 παιδία τὰ παθόντα τὸν σπασμωδικὸν παροξυσμὸν εἶχον τὴν ἑξῆς ἡλικίαν, 5 μηνῶν 1, 7 μηνῶν 2, 18 μηνῶν 4, 2 ἐτῶν 4, 3 ἐτῶν 2, 4 ἐτῶν 4, 5 ἐτῶν 2, 6 ἐτῶν 2, 7 ἐτῶν 2, 10 ἐτῶν 4, 14 ἐτῶν 2 καὶ 15 ἐτῶν 2.

17 παιδία παθόντα τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν ἦγον τὴν ἑξῆς ἡλικίαν, Ἀπὸ 0—2 ἐτῶν 1, ἀπὸ 3—7 ἐτῶν 11, ἀπὸ 8—12 ἐτῶν 3 καὶ ἀπὸ 13—16 ἐτῶν 2.

Καίτοι ἡ προσωνυμία κακοήθης παροξυσμὸς ἐκσημαίνει τὸν βαρύτερον βαθμὸν τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως καὶ συνεπῶς τὸν κίνδυνον, ὃν διατρέχει τὸ πάσχον παιδίον, ἐν τούτοις ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις οὐχὶ σπανίως ἀναιρεῖ τὰ κλινικὰ συμπτώματα, καθόσον οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τῶν κωματωδῶν, συχνότερον δὲ ἐπὶ τῶν σπασμωδικῶν, τὴν ἑλειογενῆ

λοίμωξιν τὴν τόσον σοβαρῶς ἀπεικονιζομένην ὑπὸ μορφὴν κωματώδη ἢ καὶ σπασμωδικὴν παρατηροῦμεν ὡς ὀφειλομένην οὐχὶ εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ καλοήθους τριταίου ἤτοι εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον ζωηρὸν (vivax). Οὕτως ἐπὶ 27 περιπτώσεων σπασμωδικοῦ παροξυσμοῦ εἰς 17 ἤτοι 62,9 % ἀνεύρομεν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι τὸ ἑλοπαράσιτον Vivax. Ἐπὶ 17 δὲ περιπτώσεων κωματώδους εἰς 9 ἤτοι 52,9 % ἀνεύρομεν τὸν vivax. Ἐν συνόλῳ δὲ ἐπὶ 44 περιπτώσεων κακοήθων πυρετῶν ἀνεύρομεν εἰς 26 περιπτώσεις ἤτοι 58,9 % τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ καλοήθους τριταίου.

Καθ' ἃ εἶνε γνωστόν, τὸ ἑλοπαράσιτον Praecox τὸ παράγον τοὺς βαρεῖς θερινοφθινοπωρινοὺς πυρετοὺς εἶνε καὶ τὸ προκαλοῦν τοὺς κακοήθεις παροξυσμούς. Ἐπὶ τῶν προκειμένων λοιπὸν περιπτώσεων τῆς ἡμετ.παρατηρήσεως τῶν ὑποδυομένων μᾶλλον τὸ προσωπεῖον τῶν κακοήθων παροξυσμῶν ἡ συχνὴ ἀνεύρεσις τοῦ ἑλοπαρασίτου τοῦ καλοήθους τριταίου συντρέχει βεβαίως εἰς τὴν παλαιὰν γνώμην ἡμῶν (63),φρονούντων ἔκπαλαι,ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἑλοπαρασίτου συμβάλλει εἰς τὴν ἐκδήλωσιν κακοήθους παροξυσμοῦ τὸ ἔδαφος, αἱ προδιαθέσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, αἱ ὑφεστῶσαι παθολογικαὶ καταστάσεις (ἀνεπάρκεια ἥπατος, ἀνεπάρκεια νεφρῶν κ.λ.), ὡς καὶ αἱ παρεμπίπτουσαι νόσοι. Ἑπομένως φρονοῦμεν ὅτι οἱ κατ' οὐσίαν κακοήθεις πυρετοὶ οἱ ὀφειλόμενοι ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον εἶνε πολλῷ σπανιώτεροι ἢ ὅσον κοινῇ πιστεύεται. Παρὰ τῷ παιδίῳ τῷ πολλαχῶς μολυνομένῳ καὶ ὑποκειμένῳ εἰς μολύνσεις διαφόρων μικροοργανισμῶν ἀπαντῶσι μᾶλλον συμπτώματα λαμβάνοντα τὸν τύπον κακοήθων παροξυσμῶν, χωρὶς νὰ ὦσι πραγματικοὶ κακοήθεις παροξυσμοὶ ὀφειλόμενοι εἰς αὐτὸ καὶ μόνον τὸ ἑλοπαράσιτον.

ΕΠΙΠΛΟΚΑΙ

Αἱ ἐπιπλοκαὶ παρὰ τῇ ἑλονοσίᾳ εἶνε σύνηθες φαινόμενον, παρὰ τῷ θηλάζοντι δὲ ἡ μᾶλλον ἐξέχουσα τῶν ἐπιπλοκῶν εἶνε αἱ γαστροεντερικαὶ διαταράξεις. Κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905 ἐν τοῖς δήμοις Ὠρωπίων καὶ Αὐλίδος, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐκτεταμένην ἐν Ἁλμυρῷ ἐπιδημίαν τοῦ θέρους 1907, συχνοτέρα τῶν ἐπιπλοκῶν ὑπῆρξεν ἡ διάρροια ὑπὸ τὰς ποικίλας μορφὰς αὐτῆς, εἴτε ὡς ἁπλῆ, εἴτε ὡς πρασίνη

διάρροια, εἴτε ὡς χολεροειδής, εἴτε ὡς δυσεντεροειδής, εἴτε καὶ ὡς ἐντεροκωλῖτις. Ὁ Θεοφανίδης [1] περιγράφων τὴν ἐν ἔτει 1906 ἑλονοσίαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τριχωνίας ἀναφέρει, ὅτι εἴς τινα τῶν θηλαζόντων παιδίων ἐπῆλθον μετὰ τὸν πυρετὸν σπουδαῖαι γαστρεντερικαὶ ἐπιπλοκαί. Ἓν τούτων δ' ἔπαθε τὴν παιδικὴν χολέραν. Τῶν συγγραφέων τινὲς ἀναφέρουσιν ὅτι κατὰ τὴν ἑλονοσίαν τοῦ παιδίου σχεδὸν οὐδέποτε λείπει κατὰ τὴν διαδρομὴν ταύτης ἡ διάρροια, τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι εἶνε ὀλίγον ὑπερβολικόν, διότι αἱ ποικίλαι παρὰ τῷ θηλάζοντι πεπτικαὶ διαταραχαὶ καὶ αἱ ἐμπύρετοι περιοδικαὶ διάρροιαι αἱ τόσον συχνῶς παρ' αὐτῷ ἀπαντῶσαι συσκοτίζουσι τὴν διάγνωσιν, ἂν μὴ μεσολαβήσῃ ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις. Ἐξετάσαντες 92 θηλάζοντα διαφόρου ἡλικίας πάσχοντα ἀπὸ ἐμπύρετον πυρετικὴν διάρροιαν χαρακτηρισθεῖσαν ὡς φύσεως ἑλειογενοῦς, εὕρομεν ὅτι εἰς πάντα ἡ ἐνεργηθεῖσα παρ' ἡμῶν μικροσκοπικὴ ἐξέτασις ὑπῆρξεν ἀρνητικὴ ὡς πρὸς τὴν ὕπαρξιν ἑλοπαρασίτων. Τοῦτο ἀναφέρομεν οὐχὶ βεβαίως, ὅπως διαμφισβητήσωμεν τὸ γεγονός, ὅτι ὄντως παρὰ τῷ θηλάζοντι ἡ συνηθεστέρα τῶν ἐπιπλοκῶν εἶνε ἡ διάρροια, ἀλλ' ὅπως ὑποδείξωμεν τὴν πλάνην, ἥτις ἐνίοτε γίγνεται.

Ἐκτὸς τῶν διαρροιῶν συνήθης ἐπιπλοκὴ εἶνε αἱ σπληνικαὶ διογκώσεις, ἡ ἀναιμία, οὐχὶ δὲ σπανίως ἡ ὑδραιμία, ὁ ἀσκίτης, αἱ κιρρώσεις, ἡ περισπληνῖτις, αἱ ἑλειογενεῖς κνιδώσεις, αἱ ἐκ κινίνης κνιδώσεις, τὰ ἐρυθήματα κ. λ. Ἐκ τῶν ἑλειογενῶν κνιδώσεων τελευταίως εἴχομεν παρατηρήσει μίαν περίπτωσιν ἐπὶ παιδίου ἡλικίας 12 ἐτῶν πάσχοντος συνεχῆ πυρετόν, ἑτέραν ἐπὶ παιδίου ἡλικίας 14 ἐτῶν καὶ πάσχοντος κακοήθη κωματώδη, τρίτην δὲ ἐπὶ παιδίου ἡλικίας 14 ἐτῶν πάσχοντος διαλείποντα ἀμφημερινόν. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας περιπτώσεις δὲν εἶχε προηγηθῇ ἡ κινίνη παντάπασιν.

Ἀπὸ τοῦ κυκλοφορικοῦ συστήματος συχνῶς ἀπαντῶσιν ἐπιστάξεις, σπανιώτερον πορφύρα αἱμορραγική, ἔτι δὲ σπανιώτερον αἱμοσφαιρινουρία. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπιδημίαν τοῦ θέρους 1907 εἴχομεν ὑπὸ θεραπείαν τρία παιδία, ὧν τὰ μὲν δύο ἔπαθον κατά τινα ἀμφημερινὸν παροξυσμὸν αἱματεμέσεις μετὰ κενώσεων αἱματηρῶν, τὸ δὲ τρίτον ἀποχρέμψεις μόνον αἱματηράς. Καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας περιπτώσεις ἡ μόλυνσις ὠφείλετο εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον τοῦ βαρέος θερινοφθινοπωρινοῦ.

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστ. ἑλ. νόσων. τόμ. Α'. σελ. 331.

Μεταξὺ τῶν σπανίων ἐπιπλοκῶν παρετηρήσαμεν δὶς ἑλκώδη στοματίτιδα εἰς παιδίον ἡλικίας ἑπτὰ ἐτῶν καὶ εἰς παιδίσκην ἡλικίας ἓξ ἐτῶν. Νεφρίτιδα ἑλειογενῆ σχεδὸν οὐδέποτε παρετηρήσαμεν παρὰ τῷ παιδίῳ, πιθανῶς ἐκ συμπτώσεως. Ἐν ταῖς Τροπικαῖς δ᾿ ὅμως χώραις ἡ ἐπιπλοκὴ αὕτη ἀπαντᾷ πολὺ συχνῶς. Ἐξετάσαντες τὰ οὖρα πολλῶν ἑκατοντάδων, ἐπὶ περιπτώσεων ὀξείας καὶ χρονίας ἠπίας καὶ βαρείας ἑλονοσίας, εἰς λίαν ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἀνεύρομεν λεύκωμα.

Φωτοφοβίας παρετηρήσαμεν συχνῶς παρὰ τῷ παιδίῳ, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ συνεχῶν πυρετῶν, συχνότερον δὲ ἢ παρὰ τῷ ἐνηλίκῳ. Ἡ κυανοψία θεωρητέα ἐξαιρετικὸν φαινόμενον.

Ἐκ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐκτὸς τῶν σπασμῶν, οἵτινες συνήθως ἀπαντῶσιν, ὡς καὶ τοῦ παραληρήματος, παρατηροῦμεν ἐνίοτε καὶ παθήσεις νευρικὰς ἐπὶ παιδίων ἰδίᾳ προδιατεθειμένων εἰς ταύτας, σπανιώτερον δὲ καὶ διανοητικὰς διαταραχάς. Πρὸ τριῶν ἐτῶν εἴχομεν ἐπισκεφθῇ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου παιδίον τι ἡλικίας 12 ἐτῶν, τὸ ὁποῖον 20 ἡμέρας μετὰ ἀτάκτους πυρετοὺς ἤρξατο ἔχον παραλήρημα ἤπιον, τὸ ὁποῖον συνεχὲς καὶ κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ πατρὸς ἀνεξάρτητον πάντη τοῦ διαλείποντος παροξυσμοῦ ηὔξανε βαθμηδὸν καὶ κατ᾿ ὀλίγον, ὥστε τοῦτο διεδέχετο κλαυθμήρισμα γοερόν, ὁπότε τὸ παιδίον τύπτον ἀσυνειδήτως τὸ πρόσωπόν του δι᾿ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν δὲν ἐπαύετο, ἐὰν ὑπὸ τρίτου δὲν διεκόπτετο ἐκ τοῦ ἔργου του. Τὸ τοιοῦτον ἀσχέτως πρὸς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἑλειογενοῦς παροξυσμοῦ ἢ οὐχὶ ἐπανελαμβάνετο συχνάκις τῆς ἡμέρας διαρκοῦν ἀπὸ λεπτῶν τινων μέχρι μιᾶς καὶ δύο ὡρῶν ἐνίοτε.

Τὸ παιδίον ἦτο ὠχρόν, ἀναιμικόν, μὲ τοὺς ἐπιπεφυκότας ἐνειμένους, ᾐτιᾶτο δὲ κατὰ τὸν ἐγκεφαλικὸν παροξυσμὸν πόνον ἰσχυρὸν κατὰ τὴν ἀριστερὰν κροταφικὴν χώραν καὶ ἐπώδυνον νευραλγίαν ὑπερκογχικὴν δεξιάν. Εἶχε τὴν αἴσθησιν ἀκεραίαν, ὡς καὶ τὴν ἀντίληψιν, τὰ ἀντανακλαστικὰ εἶχον κατὰ φύσιν, οὐδὲν δὲ σημεῖον ὑστερίας παρουσίαζεν.

Ἡ γενομένη παρ᾿ ἡμῶν ἐξέτασις τοῦ αἵματος κατέδειξε λοίμωξιν ἑλειογενῆ ὀφειλομένην εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον Praecox.

Αἱ θεωρούμεναι ἑλειογενεῖς βρογχίτιδες καὶ βρογχοπνευμονίαι εἶνε οὐχὶ ἐπιπλοκαί, ἀλλὰ νόσοι αὐθυπόστατοι, εἶνε νόσοι παρεμπίπτουσαι, ὡς δύνανται καὶ ποικίλαι ἄλλαι λοιμώδεις νόσοι νὰ παρεμπέσωσιν, ὡς

ἡ ἱλαρά, ὁ τῦφος, ἡ φυματίωσις, ὁ κοκκύτης κ.λ. Τοιαῦτα αὐθυπόστατα νοσήματα παρετηρήσαμεν οὐχὶ σπανίως παρεμπίπτοντα κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλονοσίας. Εἰς τὸ χωρίον Μαρκόπουλον τοῦ δήμου Ὠρωπίων παρετηρήσαμεν κατὰ τὸ ἔτος 1905 πανδημίαν ἑλονοσίας συνεξελισσομένην μετὰ πανδημίας κοκκύτου, τοιαύτην δ' ἐπιδημίαν παρετήρησεν ἐν τῷ δήμῳ Παρνασσίων καὶ ὁ Ἡρ. Φιλιππόπουλος [1], κατὰ δὲ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1906 παρετηρήσαμεν εἰς τοὺς παρὰ τὸ Βατραχονήσιον τῶν Ἀθηνῶν συνοικισμοὺς συνεξελισσομένας ἐπιδημίας ἑλονοσίας καὶ ἱλαρᾶς. Καὶ τὰ δύο ταῦτα μολυσματικὰ νοσήματα κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐπιδημίας, ὅ τε κοκκύτης καὶ ἡ ἱλαρὰ συνεξειλίσσοντο μετὰ τῆς ἑλονοσίας ἀδιαφόρως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ παιδίου ἄνευ τινὸς ἀλληλεπιδράσεως. Ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας ταύτης τῆς ἱλαρᾶς παρετηρήθησαν ἱκανοὶ θάνατοι. Ἡ βαρύτης ἆρά γε τῆς ἐπιδημίας τῆς ἱλαρᾶς ὀφείλεται εἰς τὴν συνεξέλιξιν τῆς ἑλονοσίας ἢ ὠφείλετο εἰς τὴν ἔντασιν αὐτῆς ταύτης τῆς νόσου;

Σπανιώτερον κατὰ πολὺ παρετηρήσαμεν συνεξελισσομένην παρὰ τῷ παιδίῳ ἑλονοσίαν μετὰ φυματιώσεως, ὡς καὶ μετὰ τυφοειδοῦς πυρετοῦ.

ΔΙΑΓΝΩΣΙΣ

Ὡς ἡ ἑλονοσία δὲν δύναται ἐνίοτε παρὰ τῷ παιδίῳ νὰ διαγνωσθῇ, οὕτω καὶ ἀντιθέτως διάφορα νοσήματα ξένα πρὸς τὴν ἑλονοσίαν δύνανται νὰ ὑποδυθῶσι ταύτην. Ἡ φυματίωσις ὑπὸ τὰς ποικίλας μορφὰς αὐτῆς, τὸ πλῆθος τῶν γαστρεντερικῶν μολύνσεων κατά τὴν θηλάζουσαν ἰδίᾳ ἡλικίαν, ἡ διαλείπουσα γρίππη, ἡ λευχαιμία, αἱ ψευδολευχαιμίαι, αἱ σπληνικαὶ ἀναιμίαι (μεγαλοσπληνία πρωτοπαθὴς τοῦ Debove καὶ Bruhl, νόσος τοῦ Somma, νόσος τοῦ Banti, νόσος Kala-azar), αἱ ἀπαντῶσαι μᾶλλον κατὰ τὴν δευτέραν παιδικὴν ἡλικίαν, ὁ ῥαχιτισμός, ἡ πλευρῖτις, ὁ τυφοειδὴς πυρετός, αἱ ἐνδοκαρδίτιδες, αἱ κωλοβακιλώσεις, οἱ παρατυφοειδεῖς, ἐνίοτε δὲ αὐτὴ ἡ σκωληκοειδῖτις καὶ ἡ ἐμπύρετος προϊοῦσα κακοήθης ἀναιμία, ὡς καὶ ἄλλα νοσήματα, δύνανται εἴς τινας περιπτώσεις νὰ ἀποπλανήσωσι τὸν παρατηρητήν, ἂν μὴ μεσολαβήσῃ ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις. Σήμερον ἡ τοῦ αἵματος ἐξέτασις διὰ τοῦ μικρο-

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδῶν νόσων. Τόμος Α'. 1907 σελ. 475.

σκοπίου ἀποτελεῖ τὸ κύριον μέσον τῆς ὀρθῆς διαγνώσεως, ὡς πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ ἑλοπαρασίτου ἡ ἐπὶ τῆς πυρετικῆς κινήσεως ἐπήρεια τῆς κινίνης ἀπετέλει τὴν Λυδίαν λίθον.

Ὁπόταν ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἑλοπαρασίτων ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι εἶνε λίαν δυσχερής, εἴτε διότι προηγήθη κινίνη εἴτε διότι ἐλάχιστα ἑλοπαράσιτα ἀπαντῶσιν ἐν τῇ περιφερείᾳ, ἐφαρμόζομεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὴν μέθοδον τοῦ Ross, τῆς παχείας δῆλον ὅτι στιβάδος τοῦ αἵματος καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς αἱμοσφαιρίνης.

Εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ἑλονοσίας συντρέχει ἐπίσης ἡ σπουδὴ τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων συμφώνως πρὸς τοὺς τύπους, οὓς καθώρισαν οἱ Vincent (64), Billet (65), Rogers (66) κ.λ.π. Περὶ τούτων δὲ πάντων βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ περὶ διαγνώσεως κεφαλαίῳ τοῦ Α΄ μέρους τοῦ βιβλίου.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐκ τῆς αἱματολογίας διαγνωστικῶν τούτων μέσων εἰς τὴν διάγνωσιν συμβάλλει κατὰ πολὺ καὶ τὸ ἀναμνηστικὸν τοῦ παιδίου, ἡ ὥρα τοῦ ἔτους, ἡ τυχὸν ἀναπτυχθεῖσα ἐπιδημία, ὡς καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ σπληνός. Ἡ διόγκωσις μάλιστα τοῦ σπληνὸς ἀποτελεῖ ὄντως σημεῖον ὁπωσοῦν συμβάλλον κατὰ πολὺ εἰς τὴν διάγνωσιν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἀπολύτως, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ σπλὴν δὲν διογκοῦται πάντοτε σταθερῶς ἐπὶ τῆς ἑλονοσίας, δύναται διωγκωμένος νὰ ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων νοσημάτων, ὡς ἐπὶ τῆς συχνῶς ἀπαντώσης παρὰ τῷ παιδίῳ λευχαιμίας, τῆς ψευδολευχαιμίας, (anemie infantile pseudoleucémique de Von Jaksch), τῶν διαφόρων βαρειῶν ἀναιμιῶν ὡς καὶ τῆς κιρρώσεως.

Ὁ Crespin (55) ἐκτὸς τῆς σπληνικῆς διογκώσεως ἀποδίδει σημασίαν διαγνωστικὴν τῆς ἑλονοσίας παρὰ τῷ παιδίῳ καὶ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν ἐπωδύνων σημείων ἐπὶ τῶν φρενικῶν νεύρων τῶν ἐννευρούντων τὸ διάφραγμα, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν σκαληνῶν μυῶν ἢ πλαγίων τραχηλικῶν.

*
* *

Ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς **Προγνώσεως καὶ τῆς Παθολογικῆς Ἀνατομίας** οὐδὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν ἐξ ὅσων ἀνεφέραμεν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ βιβλίου, εἰς ὃ καὶ παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην.

ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Παρὰ τῷ παιδίῳ οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶμεν αὐτομάτους θεραπείας τῆς ἑλονοσίας, ἐν τούτοις βάσις τῆς θεραπείας ταύτης καὶ ἐπὶ τῆς παρὰ τῷ παιδίῳ ἑλονοσίας εἶνε ἡ κινίνη. Εἶνε δ' αὕτη οὐσία δρῶσα οὐχὶ μόνον ὡς φάρμακον ἀντιπυρετικόν, ἀλλ' οὐσία καταστρέφουσα αὐτὰ ταῦτα τὰ ἑλοπαράσιτα. Ἡ ἐπήρεια τῆς κινίνης ἐπὶ τῶν ἑλοπαρασίτων ὅσον ταχεῖα καὶ ἀποτελεσματικὴ εἶνε ἐπὶ τοῦ ἠπίου τριταίου (vivax), τοσοῦτον νωθρὰ καὶ ἀνεπαίσθητος εἶνε ἡ ἐνέργεια ταύτης ἐπὶ τῶν διαφόρων μορφῶν τοῦ ἑλοπαρασίτου τοῦ βαρέος τριταίου (Praecox) καὶ δὴ ἐπὶ τῶν ἡμισεληνοειδῶν γαμετῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ τεταρταίου παρασίτου. Δρᾷ δ' ἡ κινίνη, τὸ μὲν φονεύουσα κατ' ἐξοχὴν τὰ ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος διακεχυμένα ἑλοπαράσιτα, τὸ δὲ ὡς προκαλοῦσα κατὰ τὸν Billet (60) τὴν αὔξησιν τῶν μονοπυρήνων λευκῶν αἱμοσφαιρίων.

Τὴν κινίνην μεταχειριζόμεθα εἰς γενναίας ποσότητας, καθόσον τὰ μὲν ἑλοπαράσιτα τοῦ ἠπίου τριταίου (vivax) δύνανται νὰ ἀπαντῶσιν ἐν τῷ περιφερικῷ αἵματι κατ' ἀνώτατον ὅριον καὶ μετὰ 16 ἔτι ἡμέρας, ἀφ' ἧς ὁ ἄρρωστος τεθῇ ὑπὸ τὴν θεραπείαν τῆς κινίνης, τὰ δὲ τοῦ βαρέος τριταίου (praecox) τοῦ θερινοφθινοπωρινοῦ, καὶ δὴ οἱ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέται αὐτοῦ, δύνανται νὰ ἀπαντῶσι 35 ἡμέρας καὶ πέραν ἔτι, ἀφ' ἧς ὁ πάσχων τεθῇ εἰς δραστηρίαν διὰ ἐνέσεων κινίνης θεραπείαν. Ὡς πρὸς δὲ τὸν τεταρταῖον, ἐνῷ ἀπὸ τῆς περιφερείας ἔχωσιν ἐνίοτε ἐξαλειφθῇ τελείως τὰ ἑλοπαράσιτα, ἐν τούτοις εἴς τινας περιπτώσεις χρονίας ἑλονοσίας ὁ παροξυσμὸς δυνατὸν νὰ ἐπαναλαμβάνηται παρ' ὅλην τὴν ἐνεργουμένην δι' ἐνέσεων κινίνης θεραπείαν.

Τὴν κινίνην μεταχειριζόμεθα κατὰ προτίμησιν εἰς ἐνέσεις, τῶν δ' ἁλάτων ταύτης τὴν δισυδροχλωρικὴν διαλελυμμένην εἰς ποσὸν 1:12, καθ' ἃ ὁ Baccelli συμβουλεύει. Ἡ κινίνη εἰς ἀραιὰν διάλυσιν οὕτω παρασκευαζομένη οὐ μόνον οὐδένα προκαλεῖ πόνον ἐνιεμένη, ἀλλ' οὐδ' ἐπιφέρει νέκρωσιν ἱστῶν ἢ σκληρίαν τινὰ ἐπὶ τόπου. Τὸ Ἰταλικὸν κράτος, τελευταίως δὲ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, μεταχειρίζονται διάλυμα κινίνης δι' ἐνέσεις κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ἐν Ρώμῃ καθηγητοῦ τῆς Φαρμακολογίας Gaglio, τὸ ὁποῖον ὡς ἐλαφρῶς ἀλκαλικὸν κατὰ τὴν ἀντίδρασιν δὲν προκαλεῖ πόνον οὐδὲ νέκρωσιν τῶν ἱστῶν καὶ ἀπορροφᾶ-

ται τάχιστα. Ἡ εὐκινίνη οὐδέποτε ἐξυπηρέτησεν ἡμᾶς ἐπιτυχῶς, καθ' ὅσον καὶ ἀδρανὲς φάρμακον εἶνε καὶ οὐσία δύσληπτος ἕνεκα τοῦ ὄγκου τὸν ὁποῖον παρουσιάζει, ὡς χορηγουμένη εἰς τὸ διπλάσιον καὶ τριπλάσιον ποσὸν τῆς θειϊκῆς καὶ ὑδροχλωρικῆς κινίνης.

Κατάλληλος καὶ λίαν εὔληπτος διὰ τὰ πολὺ μικρὰ παιδία ὡς καὶ διὰ τὰ παιδία τὰ πάσχοντα ἑλονοσίαν μετὰ ἐντερικοῦ κατάρρου εἶνε ἡ σοκολατοῦχος ταννικὴ κινίνη τοῦ Κράτους. Τὰ δισκία ταῦτα διαλύομεν εἰς κοχλιάριον θερμοῦ ὕδατος ἢ γάλακτος, λίαν δ' εὐχαρίστως λαμβάνουσι τὸ διάλυμα τοῦτο καὶ τὰ θηλάζοντα ἔτι. Τελευταίως ὁ Martinotti παρεσκεύασε σοκολατοῦχον ταννικὴν κινίνην περιέχουσαν 39 ἐπὶ τοῖς 100 ἀνύδρου κινίνης, διὰ ταύτης δὲ πειραματισθεὶς ἐπὶ πολλῶν ἑκατοντάδων παιδίων ὁ ἐν Ρώμῃ καθηγητὴς τῆς παιδιατρικῆς Concetti ἔσχεν ἄριστα ἀποτελέσματα. Τὴν σκευασίαν ταύτην τῆς κινίνης ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀποδεχθεῖσα εἰσήγαγεν εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ, ταύτην δὲ ἐξ ἰδίας πείρας συνιστῶμεν θερμῶς. Ἡ εἰς μικρὰ δισκία ἐσακχαρωμένη κινίνη τοῦ Ἰταλικοῦ Κράτους, ἣν εἰσήγαγε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις παρ' ἡμῖν, τὰ μέγιστα ἐξυπηρέτησεν ἡμᾶς κατὰ τὴν ἐξυγίασιν τοῦ Μαραθῶνος.

Ἐὰν τὰ γαστρικὰ ὀξέα εἶνε ἠλαττωμένα ἢ ἐὰν ἕνεκα μεγάλης ποσότητος βλέννης ἢ ἄλλης τινὸς αἰτίας παρατηρῆται ἐξουδετέρωσις τῆς ὀξύτητος τοῦ γαστρικοῦ χυμοῦ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δέον χορηγοῦντες τὴν κινίνην ὑπὸ οἱονδήποτε σκεύασμα (εἴτε εἰς δισκία, εἴτε εἰς θυλακίσκους, εἴτε εἰς κόνιν κ.λ.) νὰ λαμβάνῃ ὁ ἀσθενὴς μετὰ τὴν λῆψιν τῆς κινίνης σταγόνας τινὰς ὑδροχλωρικοῦ ἢ θειϊκοῦ ὀξέος ἀραιουμένου ἐντὸς 30 γραμμ. ὕδατος ἐσακχαρωμένου ἢ νὰ λαμβάνῃ ποσότητά τινα λεμονάδος, διότι ἕνεκα τῆς ἀλκαλικῆς ἀντιδράσεως ἡ κινίνη διέρχεται τὸν ἐντερικὸν σωλῆνα ἄπεπτος καὶ ἀναπορρόφητος.

Ἡ δι' ἀλοιφῶν, ὑποκλυσμῶν καὶ δι' ὑποθέτων χρῆσις τῆς κινίνης εἶνε προβληματικὴ καὶ ὡς τοιαύτη ἀπορριπτέα.

Τὴν κινίνην εἴτε ἀπὸ τοῦ στόματος εἴτε δι' ἐνέσεων χορηγοῦμεν ὡς ἑξῆς:

1) Ἐπὶ παιδίων προσβληθέντων προσφάτως ἐκ δύο ἢ τριῶν παροξυσμῶν χορηγοῦμεν τὴν κινίνην ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας ἀναλόγως τῆς ἡλικίας του εἰς δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας, εἶτα δὲ ἡμέραν παρ' ἡμέραν μέχρις συμπληρώσεως ἐννέα ἔτι ἡμερῶν, ἤτοι ἐν ὅλῳ ἐπὶ

ἡμέρας 12. Μεθ' ἃς χορηγοῦμεν τὴν κινίνην προφυλακτικῶς ὡς διατυποῦμεν εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον.

2) Ἐπὶ παιδίων προσβληθέντων ἐπανειλημμένως καὶ προσβαλλομένων ἔτι χορηγοῦμεν ἅμα τῇ καταπτώσει τοῦ παροξυσμοῦ καὶ κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐφιδρώσεως τὸ ἀνώτερον ποσὸν τῶν διαγραφομένων κατωτέρω ποσοτήτων κινίνης ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου. Ἐξακολουθοῦμεν δὲ τοῦτο ἐπὶ ἕνδεκα συνεχεῖς ἡμέρας χορηγοῦντες ὅμως πλέον τὴν κινίνην 6 ὥρας πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ.

Μετὰ διάλειψιν τεσσάρων ἡμερῶν ἐπαναλαμβάνομεν τὸ αὐτὸ ποσὸν τῆς κινίνης ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἡμέρας, μεθ' ἃς ἀνὰ πᾶσαν ἕκτην καὶ ἑβδόμην ἡμέραν χορηγοῦμεν προφυλακτικῶς κινίνην ἀνάλογον τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου ἐξακολουθοῦντες τοῦτο καθ' ὅλην τὴν θερινοφθινοπωρινὴν περίοδον. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸ παιδίον ἀπομακρυνθῇ τῆς ἑλειογενοῦς ἑστίας καὶ μεταβῇ εἰς μέρος ἀπρόσβλητον ἐξ ἑλονοσίας ἢ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἀναλάβωμεν τὴν θεραπείαν τοῦ παιδίου κατὰ τὸ πέρας τῆς πυρετικῆς περιόδου ἐξακολουθοῦμεν χορηγοῦντες τὴν κινίνην καὶ κατὰ τὴν πρώτην ὡς καὶ κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν πρὸς θεραπευτικὸν σκοπὸν μέχρι συμπληρώσεως δύο μηνῶν.

3) Ἐπὶ ἑλονοσίας δὲ ἀπὸ πολλοῦ χρονολογουμένης ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ ἡμῶν παρατείνεται μέχρι τριῶν μηνῶν καὶ ἂν τὸ παιδίον ἤθελεν ἀπομακρυνθῇ τῆς ἑλειογενοῦς ἑστίας. Πέραν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ἀναλόγως τῆς ὥρας τοῦ ἔτους συνιστῶμεν τὴν προφυλακτικὴν χρῆσιν τῆς κινίνης.

Ἐπὶ τῶν παιδίων μεταχειριζόμεθα τὴν κινίνην θεραπευτικῶς ὡς ἑξῆς :

Ἐπὶ θηλαζόντων χορηγοῦμεν 1—2 σιτάρια ἐφ' ἅπαξ.

Ἀπὸ 1—2 ἐτῶν » 3—5 σιτάρια εἰς μίαν ἢ δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας.

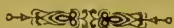
Ἀπὸ 2—4 ἐτῶν » 4—8 σιτάρια εἰς μίαν ἢ δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας.

Ἀπὸ 4—8 ἐτῶν » 8—12 σιτάρια εἰς δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας.

Ἀπὸ 8—12 ἐτῶν » 12—16 σιτάρια εἰς δύο δόσεις ἐντὸς ὥρας.

Ἐπὶ περιπτώσεων ἐπειγουσῶν, ἐπὶ περιπτώσεων βαρειῶν, ἡ ποσότης τῆς κινίνης αὐξάνει ἀναλόγως τῆς ἡλικίας. Ἐκτὸς τῆς κινίνης

ἐνεργοῦμεν ταὐτοχρόνως εἰς τὰ μεγάλα παιδία καὶ 20—30 ἐνέσεις arrhenal εἰς ποσὸν ἀνάλογον τῆς ἡλικίας μὲ τὰς ἐν τῷ μεταξὺ γιγνομένας συνήθως διαλείψεις. Χορηγοῦμεν δ' ἔτι τὰ πικρά, ἰδίᾳ δὲ τὸ βάμμα τῶν ἐμετικῶν καρύων ὡς καὶ τὸν πεπτωνοῦχον σίδηρον Robin.

ΠΡΟΦΥΛΑΞΙΣ

Ἡ ἑλονοσία νόσος ἐξόχως μολυσματικὴ εἶνε καὶ νόσος φευκτέα. Πρὸς γένεσιν τῆς νόσου κατὰ τὸν Gosio (67) ἀρκεῖ εἷς ἄνθρωπος μεμολυσμένος ἢ ὁμὰς ἀνθρώπων μεμολυσμένων καὶ εἷς ἀνωφελὴς ἢ ὁμὰς ἀνωφελῶν κωνώπων διὰ τὴν διάδοσιν τῆς νόσου. Ἡ ἔλλειψις ἑνὸς τῶν δύο τούτων ὅρων ἀποκλείει τὴν ἑλονοσίαν. Διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν ἀμφοτέρων τούτων τῶν αἰτίων ἰσχύουσι τὰ γνωστὰ γενικὰ μέτρα, περὶ ὧν ἱκανὰ εἴπομεν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τοῦ βιβλίου.

Τὸ κεφάλαιον τῆς προφυλάξεως τοῦ παιδίου πληροῖ τὸν σπουδαιότερον ὅρον, ἅτε γνωστοῦ ὄντος ὅτι ταῦτά εἰσι τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀποτελοῦντα τὴν κυριωτέραν ἑστίαν τοῦ μολύσματος.

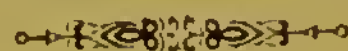
Διὰ τὰ θηλάζοντα, ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ τὰ μέχρις ἡλικίας δύο ἐτῶν παιδία, ἡ προφύλαξις εἶνε μᾶλλον εὐχερής, διότι δυνάμεθα νὰ προφυλάξωμεν ταῦτα ὑπὸ τὰ κωνωπεῖα εἰς τὰς κοιτίδας, μεταχειριζόμενοι ταὐτοχρόνως καὶ τὰς κινινούχους σοκολατίνας, διὰ τὰ μεγαλείτερα ὅμως παιδία τὰ φέροντα ἡλικίαν ἀπὸ 2—5 ἐτῶν, διὰ τὰ παιδία δῆλον ὅτι τὰ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας μαστιζόμενα, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε εὐχερές, διότι ἡ λῆψις τῆς κινίνης καθ' οἱονδήποτε τρόπον συσκευῆς, ὑπὸ προφυλακτικὴν δὲ μέθοδον χορηγουμένη σχεδὸν εἶνε ἀνέφικτος. Τὸ ζήτημα τοῦτο μεγάλως ἀπησχόλησεν ἡμᾶς κατὰ τὴν ἐξυγίασιν τοῦ Μαραθῶνος. Μόνον ἡ σοκολατοῦχος κινίνη δύναται νὰ παράσχῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεγάλας ὑπηρεσίας.

Ὡς πρὸς τὰ παιδία τὰ ἡλικίας ἄνω τῶν ἓξ ἐτῶν ἡ προφύλαξις εἶνε εὐχερής, διότι τὰ ἐσακχαρωμένα δισκία τῆς κινίνης εὐχερῶς λαμβάνονται ὑπὸ τούτων, ὡς τοῦτο ἐκ πείρας γνωρίζομεν.

Προφυλακτικῶς εἰς τὰ μὴ προσβληθέντα παιδία προτιμῶμεν τὴν χορηγίαν τῆς κινίνης ἑκάστοτε εἴτε καὶ ἡμέραν παρ' ἡμέραν, τοῦτο δὲ διότι κατὰ τὴν ἐξυγίασιν τοῦ Μαραθῶνος χορηγοῦντες προφυλακτικῶς

τὴν κινίνην δὶς τῆς ἑβδομάδος κατὰ Πέμπτην καὶ Παρασκευὴν εἰς τοὺς μαθητὰς ἡλικίας 6—12 ἐτῶν παρετηρήσαμεν μετὰ τοῦ Σάββα ὅτι τινὲς τούτων ἐδείκνυον μεγάλην εὐαισθησίαν πρὸς ταύτην ἕνεκα τοῦ μεγάλου ποσοῦ συγκριτικῶς πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ ἐλάμβανον, ἐὰν ἐχορηγοῦμεν τὴν κινίνην ἑκάστοτε.

Εἰς τὰ παιδία τὰ ἄγοντα τοιαύτην ἡλικίαν ἡ ἑκάστοτε χρῆσις τῆς κινίνης προφυλακτικῶς εἰς τὸ ποσὸν 0,20 centigr. φρονοῦμεν ὅτι ἐκπληροῖ τὸν σκοπόν, ἄλλως τε δὲ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Celli συμβουλεύεται. Εἰς τὰ μικροτέρας ἡλικίας παιδία χορηγοῦμεν ταύτην ἀναλόγως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ Β΄. ΜΕΡΟΥΣ

1 Semanos. De la fièvre pernicieuse chez les enfants à la mamele.— Gazette médicale de Paris 1847 page 739.
2 Burdel. Recherches sur la fièvre paludeènne. Paris 1857
3 Monfalcon. Histoire des marais. Paris.
4 Paris. Des étagnes,de leurs constitution, de leurs produits e.t.c Paris.
5 Mélier. Rapport sur les marais salants (Bull. et mém. Acad. de Médecin).
6 Burdel. Recherches sur les fièvres intermittentes. Paris.
7 Bouchut Traité pratique des maladies des nouveau-nès. Paris 1867 5e édit. p. 676.
8 Négre. Malaria chez les enfants. Thése de Nancy 1894.
9 A. Trousseau. Clinique médical de l'Hôtel-Dieu de Paris 1882. Tom. 3ème.
10 S. Jaccoud. Pathologie interne. Tome 3ème Paris 1883.
11 L Colin. Maladies epidémiques. Paris 1879
12 Griessinger. Traité des maladies infectieuses 1877.
13 Jules Simon. Leçons cliniques et thérapeutiques.
14 A. Laveran. Traité du paludisme 2e édition 1907.
15 R. Koch. Deutsch. medicine wochenschrif. 1900. 281 Berichte (Deuts. med Woch No 5, 17, 18, 25, 34, 50.
16 Ziemann. Ueber die Beziehungen des Moskitas zu den Malaria parasiten in Kamerun (Deuts. Med. Wochen. Mai No 25).
17 Descroizilles. Pathologie et Clinique enfantil. Tome 2e.
18 Maurel Traité des maladies paludéennes à la Guyane 1883 p. 46.
19 Orges. La colonisation de la Guyane par la transportation (Archiv. de méd. nav. et colon. XXXIX).
20 Davidson. Hygiene and diseases of warm climates. Londres 1893 pag. 3.

21 R. Koch. (Berichte Deuts. méd. Woch. No 5, 17, 18, 25, 34, 50).
22 Kiewiet de Jonge. Atti della Societa per gli Studi della Malaria. Vol. V. p. 260
23 Terburgh. Atti della Societa per gli Studi della Malaria Vol. V. p. 261 et 280.
24 Moncorvo. Sur la malaria infantile et son traitement. (Médec. infantile No 15 Juil, 15 Août et 15 Sept. 1895).
23 Terburgh. Zweiter Bericht. über malaria und Moskitos an der Afrikanischen Westküste (id. No 47 et 48).
25 Gray et Low. Malaria fever in St. Lucia (Brit méd. journ. 25 Janvier).
26 James. Malaria in India (Sc. mem. by officers of the méd. and sanit. Depart. of Govern. in India. Calcuta).
27 Stephens et Christophers. Society, Further rep. to the mal. Comm. London 1900.
28 Gossio La campagna antimalarica dell'anno 1901 nella Maremma, Grossetana, Roma.
29 A. Le Dantec. Précis de pathologie exotique 2e édition page 543.
30 Gabritschewsky. Atti della Societa per gli Studi della Malaria Vol. VII 1906 p 154.
31 Vassal Le paludisme à l'île de la Réunion. Atti della Societa per gli studi della malaria Vol. VIII 1907 p. 21 et 23.
32 Campanetti. Paludisme et son étiologie. Thèse de Lyon 1904.
33 Vassal Loc. cit.
34 Manson. Maladies des Pays chauds traducti. Franc. Paris 1904 p. 137.
35 Καραμήτσας. Πρακτικὰ Συνόδου Ἑλλήνων ἰατρῶν 1882 σελ. 142.
36 Ὀρφανίδης. Λογοδοσία Πρυτάνεως 1886.
37 Καρδαμάτης. Ἡ Ἑλονοσία ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ Πεπραγμένα τοῦ Συλλόγου ἐτῶν 1905 καὶ 1906. σελ. 108—162.
38 Catrin. Paludisme chronique p 46.
39 Steiner. Compendium des maladies des enfants. Traduct. Franc. Paris 1880 p. 652.
40 Edmond et Etienne. Sergent. Etudes épidemiologiques et prophylactiques du paludisme. Cinquième campagne en Algerie 1906.— Annal. de l'inst. Pasteur.
41 Ollwig. Brit. med. Journ. p. 139.
42 Σάββα καὶ Καρδαμάτη. Ἡ ἑλονοσία ἐν Ἑλλάδι καὶ τὰ Πεπραγμένα τοῦ Συλλόγου τόμ. Α' σελ. 12—14.
43 Papapanagiotou. De la morbidité et la mortalité des enfants à Athènes 1899 p. 79—82.
44 Concetti. Malaria. Traité des maladies de l'enfance 2e édit. Paris. Tome I p. 554.
45 Κ. Λοῦρος. Πρακτικὰ Δ'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1903.

46 Πετσάλης Ν. Πρακτικὰ Δ' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ 1903.
47' Οἰκονόμου Γ. Ἰατρικὸς Μηνύτωρ 1905 ἀριθ. 5 σελ. 43.
48 Ν. Βιτσαρᾶ. Περὶ ἑλώδους καχεξίας 1898 σελ 95.
49 Bein. Communication à la Societé de Med. à Berlin 21 Mars 1892.
50 Oeconomos (de Sparte). La perméabilité du placenta aux hématozoaires — le paludisme congenital — Communication f. à la Soc. d'Obstetr. de Paris 28 Fevrier 1907.
51 Pezopoulos et Cardamatis. Paludisme congénital. (Arch. de Médec. des enfants No 1, Janvier 1907. p. 36.
52 Καρδαμάτης.—Δελτίον Ἰατρικῆς ἑταιρείας Ἀθηνῶν. Τεῦχος Β' 1904 σελ. 90
53 Nicolas Jancso. Observation sur l'endémie de la Malaria à Kolozvar (Atti della Soc. p. gli St. della Malaria Vol. VII p. 189).
54 Valleixa. Cuide de médec. praticien Volum V.
55 Crespin. Le paludisme chez l'enfant Rapport 1907.
56 N. Wlassiewsky. Rapport sur l'expédition printanière de 1904 au Gouvernement de Woronège (Atti del. Soc. p. gli St. d. Malaria Vol. VII p. 161).
57 Stephens et Christophers. Du paludisme et des parasites du sang (traduct. franç. par Sergent p. 237).
58 Cardamatis. Formes très grave de Cachexie paludeénne aigue (Progrès Médical de Paris 1901).
59 Pezopoulo und Cardamatis. Die Malaria in Athen (Centralbatt f. Bacter. paras. und infekt. XL. Band 1906 Heft 3,344 – 351. Heft 4 480 – 496).
60 Billet. De la formule hémoleucocytaire dans le paludisme. XIII Congrés internat. de Médecine. Paris 2—9 Août 1900.
61 Luc. Nôte sur la transmission possible de la diathèse paludeénne par l'allaitement naturel (Rec. et mem. de médec. milit., 3ème Ser, XII p. 394).
62 A. Plehn. Weiteres ü Malaria — Immunität und Latenz-periode. Jena.
63 Cardamatis et Kanellis. Qnelques réflexions sur les fièvres pernicieuses palud. (Progrès Médic. No 40 Octobre 1898.
64 Vencint. Contribution à l'étude du processus leucocytaire dans la malaria (Amnal. Instit. Pasteur XI p. 890).
65 Billet. De la formule hémo-leucocytaire dans le paludisme. Bull. méd. de l'Algérie, p. 193).
66 Rogers. The seasonal prevalence of Anopheles and malarial fever in Lower-Bengal (Journ. of Hyg. Oct. p. 407).
67 Gosio. La Malaria di Grosseto nell anno 1899 (Policlin, VII).
68 Oldham. What is Malaria (London) cité par Billet (Rapport XIII Congrès Intern. 1903).
69 A. Plehn. Die Malaria der Afrikanischen Negerbevœlgerung....

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΠΕΡΙ ΙΚΤΕΡΩΔΟΥΣ ΑΙΜΟΣΦΑΙΡΙΝΟΥΡΙΚΟΥ ΠΥΡΕΤΟΥ

Ὁρισμός.

Καλοῦμεν αἱμοσφαιρινουρίαν τὸ ὡς ἀποτέλεσμα ἐν τῷ ὀργανισμῷ τελούμενον σύμπτωμα, καθ᾿ ὃ ἀνεξαρτήτως τῶν ποικίλων αἰτίων ἀπολύεται ἐν μεγάλῃ ποσότητι ἀπὸ τῶν νοσηρῶς καὶ μὴ κατὰ φύσιν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἢ διὰ τῶν οὔρων ἐκκρινομένη αἱμοσφαιρίνη ἄνευ οὐδεμιᾶς παρουσίας ἢ ἐν ὀλίγαις περιπτώσεσι σπανίων ἐρυθρῶν ἀκεραίων αἱμοσφαιρίων.

Διαίρεσις τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν.

Ἐξετάζοντες συλλήβδην τὰ αἴτια τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν, διακρίνομεν αὐτὰς εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας.

Α΄) Εἰς τὴν κατηγορίαν, καθ᾿ ἣν τὰ παθογενετικὰ αἴτια εὕρηνται ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ

Β΄) Εἰς τὴν κατηγορίαν, καθ᾿ ἣν τὰ αἴτια ἐν αὐτῷ τῷ ὀργανισμῷ ὑπάρχουσιν.

Ἐν τῇ πρώτῃ ὑπάγομεν τὰς τοξικὰς καὶ τὰς μικροβιακὰς ἢ ἰδιοπαθεῖς αἱμοσφαιρινουρίας.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ τὰς ἐκ διαθεσικῶν αἰτίων καὶ τὰς ἐξ ὀργανικῶν παθήσεων αἱμοσφαιρινουρίας.

Ἐν τῇ τάξει τῶν τοξικῶν αἱμοσφαιρινουριῶν ἀνάγονται αἱ λεγόμεναι παροξυντικαί, δῆλον ὅτι αἱ ἐκ ψύξεως, αἱ ἐκ ζῳϊκῶν (δῆξις ὄφεως), φυτικῶν ἢ ἀνοργάνων δηλητηρίων καὶ αἱ ἀπὸ ἐγκαυμάτων (Klebs, Brouardel)[1] *ἢ ἀπὸ καυτηριάσεως (διὰ θερμοκαυτῆρος, Flischer).*

---

[1] Brouardel. P. Annal. d'Hygiène publiq. et de médecin. lég. Novembre 1876.

Μεταξὺ τῶν φυτικῶν, τῶν χημικῶν οὐσιῶν ἢ καὶ τῶν φαρμάκων, τῶν δυναμένων νὰ προκαλέσωσι τοξικὴν αἱμοσφαιρινουρίαν εἶνε ἡ κινίνη (Σ. Βερέτας[1], Δ. Κόνσολας[2], Γ. Καραμήτσας[3], *Tomaselli*[4], *Moscato Ughetti*[5]), τὸ φαινικὸν ὀξύ, *azobenzoles*[6], ὁ θειϊκὸς χαλκὸς (*Allen Staar*)[7], ὁ φωσφόρος (*Vogel-Bartels*), τὸ χλωρικὸν νάτριον (*Hoppe-Seyler*), ἡ ναφθόλη (*Kaposi*), ἡ ἀνιλίνη (*Wertheimer et Mayer*), τὸ πυρογαλικὸν ὀξὺ (*Neisser*), τὸ θεϊικὸν ὀξύ, ἡ γλυκερίνη (*Luchisniger*, Α. Χρηστομάνος), τὸ τερεβινθινέλαιον, τὸ ὑδροχλωρικὸν ὀξὺ (*Naungn*)[8], τὸ χλωρικὸν κάλι (*Hayem*), τὸ ὑδροθειϊκόν, τὸ θειοῦχον ὑδρογόνον, τὸ *liqueur Fovler* (Θ. Φαρμακόπουλος)[9] ἡ *Totuylaine diamine* (*Affanasiew, Stadelmann*), τὸ *Sulfonal* (*Ueber*)[10], τὸ *trional*, εἴδη τινα μυκήτων, τὸ ἀρσενικοῦχον καὶ τὸ ἀντιμονιοῦχον ὑδρογόνον (*Waechler*[11], *Vogel*[12]), οἱ χλωροὶ κύαμοι καὶ τὰ ἄνθη αὐτῶν (Σκα-

---

1 Σ. Βερέτας. Περὶ τῆς κατὰ τοὺς διαλείποντας πυρετοὺς αἱματουρίας καὶ ἰδίως περὶ τῆς κινίνης ὡς ἐνεργοῦ αἰτίας. Διατριβὴ ἀναγνωσθεῖσα πρὸ τῆς ἐν Παρισίοις Ἑλληνικῆς τῶν Ἰατρῶν ἑταιρείας ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 6 Νοεμβρίου 1858. Ἰατρικὴ ἐφημερίς, ἔτος Β', ἀριθ. 54, 23 Μαρτίου 1859, σελ. 29.

2 Δ. Κόνσολας. Ἰατρικὴ ἐφημερίς, ἔτος Β', ἀριθ. 54, 23 Μαρτ. 1859, σελ. 30.

3 Γ. Καραμήτσας. Ἀσκληπιός, τόμος ΙΒ', ἔτος 1874, σελὶς 208

4 Tomaselli. Sulla intossicazione chinica. Rivist. lial No 1. p. 79.— Jahresbericht von Virchow und Hirsch 1878

5 Ughetti G.B. uno cazo di intossicazione chinica —Lo sperim. Decembr. 1877, p. 624.

6 Saarbab L. Ueber. die Wirkung des Azobenzoles auf. d. Thierköper sowie über einige — Verän derüngen des Blutfarbstoffes No 39. 705.

7 Staar. M. Allen. Poisoning by sulfat of copper haemoglobinurie. Deuth. Autopsy. New-York, med. Rec. 1882. May 27. 56.

8 B. Beiträge zur Lehre von Icterus Archiv. für Anatomie und Physiologie 1868 s. 410.

9 Θεόδ. Φαρμακόπουλος. «Αἱμοσφαιρινουρία ἐκ φαρμάκων». Ἰατρικὴ ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ. Ἀθῆναι, Μάρτιος 1897 σελὶς 447.

10 Ueber, Hämatoporphyrinurie Deut. Archiv. f. Klin. Médic. 1897 vol. L. VIII s. 313.—Garrod et T. Hopkins. Sem. Médicale 1895 page 486.

11 Vierteljahrsschrift, für gerichtliche Médic. 1878 vol. 28 s. 259. —Zur Casuistik der Arsenwasserstoff-intoxicationnen.

12 Neubauen und Vogel. Anleitung zur Harnanalyse. Archiv. f. gemeinsch. Arbeiten. Bd. 1.

βέντζος, [1], *Ε. Καββαδίας* [2], *Ἑρμ. Βελλόπουλος* [3], *Girotti* [4]), *ὁ ὑδράργυρος, αἱ ἐνέσεις τῶν ἱδρώτων (Arloing), τὸ ὕδωρ (Hermann), τὰ χολικὰ ὀξέα (Frerichs, Kübner), ἡ ἀντιπυρετίνη (Germain Sée), ἡ Εὐκινίνη (Ἰω. Καρδαμάτης, Ε. Βελλόπουλος* [5], *Ι. Θεοφανίδης, Γ. Παπαζαχαρίου* [6]). *Ἡ ὀσμὴ ῥητίνης (Βαρβοῦζοι), τὸ ἀβρότονον (Εὐσταθίου), ὁ φύκος (Ξ. Κουκουλιώτης), ἡ σαλόλη (Ἰω. Καρδαμάτης), τὸ ἔμβρεγμα κουασσίας, τὸ ἀφέψημα πόας ἀψίνθου (Δ. Γαλλιαδοῦρος), ὡς καὶ ἡ βρῶσις κοχλιῶν (Ν. Χ. Γιωμπρές).*

Μεταξὺ τῶν μικροβιακῶν ἢ ἰδιοπαθῶν αἱμοσφαιρινουριῶν ἀνάγονται αἱ ἑξῆς.

α') Αἱ ἐκ τῶν πυροπλασμάτων προκαλούμεναι αἱμοσφαιρινουρίαι εἰς τὰ ζῷα. Πρόβατα (Babes) [7] *βόας ἢ ἀγελάδας (Smith et E. Kilborne)* [8], *ἵππους (Bollinger* [9] *Thomas* [10]), *καὶ κύνας.*

β') Αἱ ἔκ τινων ἐνδοζωαρίων (Baginsky, Société Médicale de Berlin 1878, Filaria sanguini hominis).

γ') Αἱ ἀπαντῶσαι εἰς τὰ νεογνὰ (Winkel [11]*—cyanose ictérique pernicieuse sans fièvre avec hémoglobinurie—Laroyenne, Charrin, maladie bronzée—Liouville ictére noir—ἀπὸ μικροκόκκων (Barret et Grand homme).*

---

[1] Γ. Καραμήτσα. Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτική. ἔκδοσις β' Τόμ. β' σελὶς 782, ὑποσημείωσις.

[2] Ε. Καββαδιας. Ἰατρικὴ Πρόοδος Ι. Φουστάνου Τεῦχος 6ον 1897.

[3] Ἑρμ. Βελλόπουλος. Ἰατρικὴ Πρόοδος Ἰ. Φουστάνου Τεῦχος 11ον Ὀκτώβριος 1898.

[4] Girotti. Gazetta degli Ospedali 8 Janvier 1899

[5] Ἑρμ. Βελλόπουλος Ἰατρικὴ Πρόοδος Ἰ Φουστάνου Τεῦχος 11ον Ὀκτώβριος 1898.

[6] Γ. Παπαζαχαρίου. Ἰατρικὴ Πρόοδος Ἰ. Φουστάνου Ἔτος Δ' τεῦχος 6ον 1899 σελ. 149.

[7] Bäbes. L'étiologie d'une enzootie des moutons, denomée «Carneag» en Romania. Communication Académie des sciences 22 Août 1892.

[8] Dr. E. Salmon. Wasington Gouvernement printing office 1893 soi page et X planches.

[9] Bollinger. Deutsche Zeitschrift. T. III s. 155.

[10] Thomas. Wochenschr. F. Thierheik. u. Viehzucht 1891 No 7.

[11] Prof. Winkel. Société des Sciences Médic. à Berlin 1879. Rapport sur l'émoglobinurie chez les jeunes athrepsiques.—Veroeffentliech der paediatrischen. Séction der Geselscht Heilk Berlin 24 et 25 Avril 1879.

δ') Αἱ ἀπαντῶσαι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς τῶν νεογνῶν καὶ θηλαζόντων (ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός)· καὶ

ε') Αἱ ἀπὸ λοιμωδῶν ἢ καὶ ὀξέων νοσημάτων προερχόμεναι, ὡς λ. χ. ἀπὸ ὀστρακιᾶς (Heubner), κοιλιακοῦ τύφου (Immermann, Καραμήτσας [1], Ν. Μακκᾶς, Βάμβας, Ὀρφανίδης), ἐρυσιπέλατος (Lunger) [2], πνευμονίας (Krempel) [3], βαρέος ἰκτέρου, σκορβούτου κ.λ.

Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν, ἐν ᾗ ὑπάγονται αἱ διαθεσιακαὶ ἢ αἱ ἐξ ὀργανικῶν παθήσεων αἱμοσφαιρινουρίαι, διακρίνομεν τὰς ἀπὸ συφιλίδος, ῥευματισμῶν καὶ ἀρθριτισμοῦ αἱμοσφαιρινουρίας, ὡς καὶ τὰς ἀπὸ νόσων τῆς καρδίας, τῶν νεφρῶν (Heubner [4], Robin [5], Hood), καὶ τοῦ ἥπατος (Bullet) [6].

Ἐν συνόλῳ λοιπὸν διακρίνομεν τέσσαρας κεφαλαιώδεις τύπους αἱμοσφαιρινουριῶν.

Α') Τοξικὴν αἱμοσφαιρινουρίαν. Β') Μικροβιακὴν ἢ ἰδιοπαθῆ. Γ') Διαθεσικήν· καὶ Δ') Ἐξ ὀργανικῆς βλάβης.

Ἱστορία.

«Τὰ μέλανα οὖρα» ἢ ἡ αἱμοσφαιρινουρία ἦτο κτῆμα τῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τῶν χρόνων ἔτι τοῦ Ἱπποκράτους [7], διότι παρετηρήθη ἐν τῇ νήσῳ Θάσῳ [8] (Πλαταμῶνι τῶν Εὐαλκίδων), ἐν Ἀβδήροις καὶ ἐν Κυζίκῳ. Μετὰ τοὺς χρόνους τούτου ἔγγραφοι μαρτυρίαι, ὅσον δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, δὲν ὑπάρχουσι. Κατὰ τὴν 7ην ἑκατονταετηρίδα Θεό-

---

[1] Αἱματουρία ἢ αἱμοσφαιρινουρία ἐκ κινίνης ὑπὸ Γ. Καραμήτσα (Συνεδρία Ἰατρ. Ἑταιρ. Ἀθηνῶν 18 Νβρ. 1878).

[2] Lunger. Haemoglobinurie als complication von Erysipel bei einem 7 Wochen alten Knaben, Prager, Wochensch 1891.

[3] Krempel. F. Haemoglobinurie in Floge von infections krankbeiten, Din. Würzburg 1894.

[4] Heubner. Archiv. für. klin. Médic. 1879 s. 288.

[5] A. Robin. De l'hémoglobinurie paroxystique provoquée par la marche. Etude clinique et pathogénique. Gazette de Paris 1888 No 14.

[6] Bullet. Gazette des Hôpitaux 1888 No 61.

[7] Littré.(Œuvres compl,d'Hippocrate Vol. 2 page 543 etc., Philiscos... Selinos...

[8] Hippocrat. Epidem. 1 page 684.

φιλος ὁ Πρωτοσπαθάριος[1] ποιούμενος μνείαν περὶ τῶν μελανῶν οὔρων θεωρεῖ ταῦτα ὡς εἰδικὰ τῶν λυομένων τριταίων. Μετὰ πάροδον δὲ πολλῶν αἰώνων ὁ Jean Denis[2] (1667) πραγματευόμενος τὰ περὶ μεταγγισμοῦ τοῦ αἵματος, καὶ βραδύτερον ὁ Charles Stewart (1794), παρετήρησαν αἱμοσφαιρινουρίαν· κατὰ δὲ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ προπαρελθόντος αἰῶνος ὁ Rayer ἀναφέρει ταύτην, ἀλλὰ πάντες οὗτοι τὴν συνέχεον πρὸς τὴν γνησίαν αἱματουρίαν.

Πρῶτος περιγράψας τὰς αἱματουρίας ἢ μᾶλλον τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἦτο ὁ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ ἔτος 1842 Κ. Μαυρογιάννης[3]. Τοῦτον ἠκολούθησαν διάφοροι παρατηρηταί, ἐν οἷς ὁ Ἀντωνιάδης[4] ὅστις καὶ παρετήρησεν αὐτὸν (1848) ἐν Ναυπλίῳ.

Μετὰ τοὺς Ἕλληνας παρατηρητὰς ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς παρετηρήθη ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς νοσοκομείοις τῆς Mayotte καὶ τῆς Sénégale ὑπὸ τῶν Labeau καὶ Gelineau. Ἐν ἔτει 1853 ὁ Roy de Méricourt[5] περιέγραψεν αὐτόν, ὁ δὲ Daullé[6] τῷ 1857 πραγματευόμενος τὰ κατ᾽ αὐτὸν ἐθεώρησεν ὡς ἴδιον χολῶδες εἶδος τῆς Μαδαγασκάρης.

Κατὰ τὸ ἔτος 1858 ὁ Ἕλλην στρατιωτικὸς ἰατρὸς Σ. Βερέτας[7] ἀπέδειξε πρῶτος τὴν ἐκ κινίνης αἱματουρίαν, ἐν ἔτει δὲ 1861 ὁ ἐκ Πάρου Ἀθαν. Παπαβασιλείου[8] ἀνέφερε καὶ περιπτώσεις τινὰς αἱματουρίας ἀπὸ κινίνης. Τῷ 1868 παρετήρησε τὸν πυρετὸν τοῦτον ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ τὸ πρῶτον ὁ Ἰω. Θεοφανίδης, ὅστις καὶ ἐπανειλημμένως περιέγραψεν αὐτόν. Τῷ 1870 παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Γ. Χρυσοσπάθη ἐν Μεσ-

---

[1] Ἀρ Κούζη. Τινὰ περὶ ἑλειογ. πυρετῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ἰατρούς Πεπραγμ. Συλ ἑλ. νόσων. Τόμος Α' σελ 107.

[2] Jean Denis (Paul Scheel : Die Transfusion des Blutés. Copenhagen 1862. Tom. 1 page 123

[3] Κ. Μαυρογιάννης. Ἐρανιστής. Ἔτος Βον Τόμος Α' Φυλλάδιον ε' καὶ ς'. Σελὶς 315.

[4] Ἀντωνιάδης «Πρακτικὸν Σχεδίασμα περὶ κακοήθων πυρετῶν» Ἀσκληπιὸς Τόμος ς' Σελὶς 112

[5] Le Roy de Méricourt «Histoire médicale de la campagne de la corvette a vapeur «L'Archimides» Station de l'Océan Indien, années 1850-51-52. Thèse des Paris 1853.

[6] Daullé Thèse des Paris 1857.

[7] Σ. Βερέτας. «Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς κατὰ τοὺς διαλείποντας πυρετοὺς αἱματουρίας». Ἰατρικὴ ἐφημερὶς ἔτος Βον ἀριθ. 54, ἔτος 1859 23 Μαρτ. σελὶς 29.

[8] Ἀσκληπιός. Τόμος Βος ἔτος 1874 σελὶς 137.

σηνίᾳ, τὴν 1 Δεκεμβρίου 1873 ὑπὸ τοῦ Γ. Καραμήτσα[1] *ἐν Ἀθήναις. Τὸ ἑπόμενον ἔτος 1874 παρετηρήθη ἐν Κυπαρισσίᾳ ὑπὸ τοῦ Τ. Φραντζῆ*[2]. *Ἔκτοτε δὲ ἐπηκολούθησαν παρατηρήσεις καὶ περιγραφαὶ τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων παρατηρητῶν ἀναφέρομεν τοὺς Kelsch καὶ Kiener 1899, Legrain, Borius. Loupy, Monestier, Legrand, Πρετεντέρην, Thomaselli, Κορῦλλον, Heabner, Berenger-Ferraud, Ughelli, Cerf-Mayer, Παμπούκην, Ι. Καρδαμάτην, Σ. Κανέλλην, Lajoux, Lestrille, Βελλόπουλον, Μπιτσάκον, Φουστάνον, Οἰκονόμου κ.λ.*

Ὅθεν οἱ καλούμενοι μελανουρικοὶ πυρετοί, σήμερον δὲ αἱμοσφαιρινουρικοί, ἦσαν γνωστοὶ τόσον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅσον καὶ κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη, ἀλλὰ συνεχέοντο πρὸς τοὺς κακοήθεις χολώδεις πυρετούς. Ὁ Morehead[3] *λ. χ. καὶ ἄλλοι τῶν Ἄγγλων συγγραφέων, περιγράφοντες τὸν ὑφέσιμον πυρετὸν μετὰ ἰκτέρου, ὃν παρετήρησαν ἐν ταῖς Ἰνδίαις καὶ τῇ Sierra-Leonne, συνέχεον αὐτὸν μετὰ τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἀγνοοῦντες ἐξ ὁλοκλήρου, ἐὰν ἔπρεπε νὰ θεωρῶσιν αὐτοὺς ὡς αἱματουρικοὺς πυρετοὺς ἢ οὐχί.*

Ἐν δὲ τῇ Σενεγάλῃ ἀπὸ τοῦ 1855 ὁ αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἐσημειοῦτο ἐν ταῖς στατιστικαῖς τοῦ νοσοκομείου ὡς ἰδία νόσος.

Ἐν Ἑλλάδι πρῶτος, ὅστις περιέγραψε καὶ ἐθεώρησεν αὐτὸν ὡς ἰδιαιτέραν μορφὴν μεταξὺ τῶν κακοήθων πυρετῶν, ἦτο ὁ ἀρχίατρος Ἀντωνιάδης[4] *(1858). Βραδύτερον ὁ Bérenger-Feraud*[5] *ὡσαύτως μελετήσας τοῦτον κλινικῶς ἐν Σενεγαμβίᾳ, ἐδέχετο αὐτὸν ὡς ἡμικακοήθη ἑλώδη ἔκφανσιν ἢ ὡς αὐτούσιον κακοήθη πυρετόν· ἐξαίρων δὲ τὴν τάσιν, ἣν ἔχει ὁ αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς εἰς τὴν ὑπερέκκρισιν τῆς χολῆς, ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ νόσος δύναται νὰ ὑποδυθῇ πάντας τοὺς*

---

[1] Γ. Καραμήτσας «Μία περίπτωσις ἰκτερώδους αἱματουρικοῦ πυρετοῦ». Ἀσκληπιὸς τόμος ΙΒ' 1874, σελὶς 286.

[2] Τ. Φραντζῆς «Ὀλίγα τινὰ περὶ ἰκτερώδους αἱματουρικοῦ πυρετοῦ». Πρακτικὰ τῆς συνόδου τῶν Ἑλλήνων Ἰατρῶν 1882, σελὶς 488.

[3] Morehead. Clinial researche on the disease in India. Londes 1860 s. 73.

[4] Ἀντωνιάδης «Περὶ τῶν αἱμορραγιῶν καὶ ἰδίως τῆς αἱματουρίας ἐπὶ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν» Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς» τόμος Α' ἔτος 1858 σελὶς 161 — «Πρακτικὸν σχεδίασμα περὶ κακοήθων πυρετῶν». Ἀσκληπιὸς τόμος ϛ' 1861 σελὶς 112.

[5] Bérenger Ferraud. «Etude sur la fièvre mélanurique» 1874.

γνωστοὺς τύπους τῆς ἑλομιάνσεως, ὡς λ. χ. τὸν τοῦ διαλείποντος, τοῦ συνεχοῦς, τοῦ ὑφεσίμου καὶ τοῦ ψευδοσυνεχοῦς. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ τοῦ **Bérenger-Feraud** συνετάχθη βραδύτερον καὶ ὁ **Pellarin**[1], ὅστις ἐξελάμβανε τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν ὡς μίαν ἐπὶ πλέον κλίμακα τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν τῶν θερμῶν χωρῶν.

Πρῶτος ὅστις ἐπραγματεύθη ἀορίστως ὅμως τὸ ζήτημα τῆς ἀπολύσεως τῆς αἱμοσφαιρίνης, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς διόδου ὁλοκλήρου τοῦ αἱμοσφαιρίου ἐν τοῖς οὔροις, ἦτο ὁ **Dressler**[2] ἐν ἔτει 1854. Ὁ S. **Jaccoud**[3] βραδύτερον (1863) ἐξέφρασεν ὡσαύτως ὑπονοίας περὶ τῆς διελεύσεως μόνης τῆς αἱμοσφαιρίνης καὶ οὐχὶ τοῦ αἱμοσφαιρίου καλέσας μάλιστα ταύτην ψευδοαιμορραγίαν. Ὁ δὲ **Harley**[4] τῷ 1865 ἐσπούδασε καὶ ἀπέδειξε ταῦτα ὡς πρὸς τὰς παροξυντικάς, τὰς ἐκ ψύξεως δῆλον ὅτι αἱμοσφαιρινουρίας. Τοῦτον ἠκολούθησεν ὁ **Pavy**, ἐνῷ ὁ **Rcheildlen**[5] τῷ 1872 ἀπέδειξεν ὡρισμένως τὴν ἀπόλυσιν τῆς αἱμοσφαιρίνης ἀπὸ τοῦ αἱμοσφαιρίου ἐν ταῖς παροξυντικαῖς αἱμοσφαιρινουρίαις, ὁ δὲ Καραμήτσας[6] ἀπὸ τοῦ 1874 διανοηθεὶς ὡς ἀπαντῶσαν ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀπέδειξε ταύτην κατὰ τὸ ἔτος 1882.

Συνωνυμίαι.

Ἀφ' ὧν χρόνων σημειοῦται ἐν τῇ Ἰατρικῇ ἱστορίᾳ ὁ αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός, αἱ συνωνυμίαι τούτου εἶνε· οὐκ ὀλίγαι, ἀποδιδόμεναι εἰς αὐτὸν τὸ μὲν ἐκ τῶν ἐξαιρομένων συμπτωμάτων, τὸ δὲ ἐκ τοῦ ἤθους τῆς φύσεως καὶ τοῦ τοπικισμοῦ αὐτοῦ.

Ὁ Ἱπποκράτης[7] ἐν ταῖς περιγραφαῖς τῆς νόσου ταύτης ἀναφέρει τὸ σύμπτωμα μόνον ὡς ἑξῆς: «οὖρα τούτοισιν ὀλίγα, μέλανα» «μέ-

---

[1] Pellarin. «De la fièvre bilieuse hématurique observée à la Guadeloup». Archives de Médecine navale. Vol. A 1876 page 475.

[2] Dressler. Virch. Archives 1854 VI s. 264.

[3] S. Jaccoud. Pathologie interne.Tome troisième 1883, Paris, page 357.

[4] Harley. Médic. Chir. trans 1865 No 48 s. 161:—Mod. Chér. Frans 1865.—Tr. pathol. soc. 1864—65.

[5] Dr Gagey. Thèse des Paris 1896.

[6] Γ. Καραμήτσας. «Μία περίπτωσις ἰκτερώδους αἱματουρικοῦ πυρετοῦ». Ἀσκληπιὸς τόμος ΙΒ' τεῦχος δ', ἔτος 1874, σελὶς 286.—«Περὶ ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ» 1882.

[7] Ἐπιδημιῶν Α.

λανα οὔρησε» «οὖρα μέλανα, μέλαιναν ὑπόστασιν ἔχοντα»· «οὖρα ὑπομέλανα». Οἱ Γάλλοι πλείστας προσωνυμίας ἀπέδωκαν αὐτῷ, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν ὁ Μαυρογιάννης[1] καλεῖ τοῦτον πυρετὸν αἱματουρικὸν ἢ μελανοχολερικόν, ὁ Καραμήτσας ἑλώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, ὁ Θεοφανίδης[2] ἑλώδη αἱματινουρικὸν πυρετόν, ὁ δὲ Οἰκονόμου[3] ἑλώδη αἱμοσφαιρινουρίαν. Εἰς τὰς Τροπικὰς χώρας καλοῦσι τοῦτον χολώδη αἱματουρικὸν πυρετόν. Οἱ δὲ ἕλληνες τοῦ Soudan καλοῦσι τοῦτον «μαύρην θέρμην».

Ἐνόσῳ ἡ φύσις τοῦ πυρετοῦ τούτου ἀμφισβητεῖται ἔτι, φρονοῦμεν ὅτι ὀρθοτέρα εἶνε ἡ προσωνυμία «**ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς**», προσωνυμία ἐκφράζουσα σαφῶς τὰ τρία χαρακτηριστικὰ συμπτώματα τῆς νόσου, ἤτοι τὸν πυρετόν, ἴκτερον καὶ τὰ αἱματηρὰ οὖρα, δι' ὧν χαρακτηρίζεται ἡ νόσος.

Εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα ἡ νόσος ἀπόλλυσι τὴν προσωνυμίαν ταύτην καλουμένη αἱμοσφαιρινουρία παροξυστική.

Γεωγραφία.

Ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς νέμεται ἁπάσας τὰς Ἠπείρους τῆς ὑδρογείου, συχνότερον δ' ἀπαντᾷ εἰς τὰ μικρότερα γεωγραφικὰ πλάτη. Ἐὰν πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν προσυπολογίσωμεν καὶ τὰς ἐκ ψύξεως αἱμοσφαιρινουρίας τὰς εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα ἀπαντώσας, αἱ ἐν γένει αἱμοσφαιρινουρίαι ἀνεξαρτήτως τῆς αἰτίας αὐτῶν ἀπαντῶσιν εἰς ἁπάσας περίπου τὰς χώρας. Ἐν τοῖς βορείοις κλίμασι τῆς Εὐρώπης καὶ δὴ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα τόσον συχνῶς ἀπαντᾷ ἡ ἐκ ψύξεως αἱμοσφαιρινουρία, τοσοῦτον σπανίως—καὶ μόνον ἐπὶ τῶν ἀπὸ θερμῶν χωρῶν μεταναστευόντων—παρατηρεῖται ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός· ὅσον δὲ κατερχόμεθα ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Μεσημβρίαν καὶ δὴ εἰς τὰς εὐκράτους ζώνας καὶ τὰς Τροπικὰς χώρας, τόσον συχνότερον οὗτος ἀπαντᾷ. Ὅθεν ὁ αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς εἶνε νόσος διαδεδομένη εἰς πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ κλίματα.

---

[1] Κ. Μαυρογιάννης. Ἐρανιστής, ἔτος Β', τόμος Α', φυλλάδια ε'. καὶ ς'. σελὶς 315.

[2] Ι. Θεοφανίδης. Πραγματεία περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν σελὶς 209.

[3] Γ. Οἰκονόμου. «Περὶ ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρίας», 1899, σελ. 12.

Ἐν Ἑλλάδι συγκριτικῶς πρὸς τὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἔνθα ἐπικρατεῖ ἡ ἑλονοσία, ὁ πυρετὸς οὗτος εἶνε μᾶλλον συχνός, ἐνῷ ἐν Βουλγαρίᾳ, Ρουμανίᾳ, Ἰταλίᾳ, ταῖς παρὰ τὸν κάτω Δούναβιν ἐπαρχίαις, ἐν Καυκάσῳ, καὶ λοιπαῖς τῆς Εὐρώπης χώραις, ἔνθα ὡσαύτως ἐπικρατοῦσιν οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοί, ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς σπανιώτερον ἀπαντᾷ.

Ἐν Ἀφρικῇ, ἔνθα πάντα τὰ παράλια εἶνε νοσωδέστατα καὶ τόποι ἑλοβριθεῖς, οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ συχνῶς ἀπαντῶσι, καὶ συχνότατα μὲν ἐν τοῖς Δυτικοῖς καὶ Ἀνατολικοῖς παραλίοις τῆς ἠπείρου ταύτης, ἐνῷ ἐν Ἀλγερίᾳ καὶ Τύνιδι, ἔνθα οἱ ἑλειογενεῖς ἐπικρατοῦσι τῆς ὅλης νοσολογίας, ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς εἶνε ἄγνωστος ἢ σπανιώτατος.

Ἐν Ἀσίᾳ ἀπαντᾷ, ἐν τῇ Καυκασίᾳ, ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Κασπίας λίμνης, ἐν ταῖς Ἰνδίαις (ἰδίᾳ ταῖς ἀνατολικαῖς καὶ δὴ τῇ χερσονήσῳ τοῦ Γάγγου), ἐν τῷ Σιάμ, ἐν τῇ Κορέᾳ, ἔν τισι τῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν παραλίοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔν τισι νήσοις τῆς Τουρκίας, ἐν τῇ Κογχικίνῃ δέ, ἔνθα ἀφθονοῦσιν οἱ ἑλώδεις πυρετοί, οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ εἶνε σπάνιοι.

Ἐν Ἀμερικῇ ἀπαντᾷ ἐν ταῖς νοτίοις καὶ μεσημβριναῖς ἐπαρχίαις, ὡς καὶ ἐν τῇ κεντρῴᾳ Ἀμερικῇ, ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τῆς μέσης Ἀμερικῆς χώραις, ἐν τῷ Μεξικανικῷ κόλπῳ καὶ τῇ Καριβικῇ θαλάσσῃ, ἐν ταῖς Ἀντίλλαις νήσοις, ὡς καὶ ἐν Γουϊάννῃ.

Μικροβιολογία.

Πολὺς θόρυβος περὶ τὴν ἀνεξερεύνητον ἔτι φύσιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ τελεῖται, τίς οἶδε δ' ὁπόσος ἀγὼν ὑπολείπεται, μέχρις οὗ ἀποδειχθῇ ἐὰν ὁ πυρετὸς οὗτος εἰς τὸ ἑλοπαράσιτον ὀφείλεται ἢ εἰς ἄλλας αἰτίας διαφευγούσας ἔτι τὴν παρατήρησιν. Περὶ τὴν μικροβιολογικὴν τοῦ πυρετοῦ τούτου φύσιν πολλοὶ ἐρευνηταὶ ἠσχολήθησαν, καί τινες μὲν ἀνεῦρον τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἑλοπαρασίτων, τὸ τοῦ τεταρταίου, τὸ τοῦ θεριναφθινοπωρινοῦ καὶ τὸ τοῦ ἠπίου τριταίου, ἄλλοι δὲ οὐχί, ἐνῷ ἕτεροι ἀνεκάλυψαν ἄλλα μικρόβια. Ἐπὶ 437 περιπτώσεων ἀναφερομένων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὅτι ἐγένοντο μικροσκοπικαὶ ἔρευναι. Αἱ μέχρι σήμερον γνωσταὶ μικροσκοπικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν περιπτώσεων αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνέρ-

χονται ἐν ὅλῳ εἰς 74 καὶ μόνον ὡς ἑξῆς: Τούτων 4 ἀνήκουσιν εἰς τὸν Καραμήτσαν[1], 17 εἰς τὸν Κανέλλην, 3 εἰς τὸν Θωμόπουλον[2], 3 εἰς τὸν Οἰκονόμου[3], 40 εἰς ἡμᾶς καὶ 7 εἰς τὸν Πεζόπουλον ἐν συνεργασίᾳ μεθ' ἡμῶν. Καὶ ὁ μὲν Καραμήτσας εἰς 4 περιπτώσεις ἀνεῦρε σφαιρικὰ σωμάτια καὶ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας, ὁ Κανέλλης εἰς 5 περιπτώσεις ἀνεῦρεν ὁμοίως τὰ σφαιρικὰ σωμάτια καὶ ἡμισεληνοειδεῖς γαμέτας, ὁ Οἰκονόμου οὐδὲν ἀνεῦρεν, ὁ Θωμόπουλος εἰς 2 περιπτώσεις ἀνεῦρε τὰ ἡμισεληνοειδῆ, ὁ Πεζόπουλος[4] ἐν συνεργασίᾳ μεθ' ἡμῶν ἀνεῦρεν εἰς δύο μὲν περιπτώσεις τὸ Ζωηρὸν παράσιτον (vivax), εἰς δὲ τὴν τρίτην δακτυλιοειδῆ τοῦ Προώρου (praecox), ἡμεῖς δὲ ἐπὶ 5 ἀνεύρομεν διαφόρους μορφὰς τοῦ Ζωηροῦ παρασίτου (vivax).

Ἐκ τῶν ξένων παρατηρητῶν ὁ Mackie[5] εἰς μίαν περίπτωσιν παρετήρησε μαστιγιοφόρα, ὁ δὲ Bertrand[6] παρετήρησε σχιζογονίαν τεταρταίου. Ἐκτὸς ἡμῶν καὶ τοῦ Πεζοπούλου τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου ἐπὶ περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνεῦρον ὡσαύτως εἰς τὰς περιπτώσεις των ὁ Van der Horst[7], ὁ Hughes[8], ὁ Koch[9] εἰς πέντε περιπτώσεις, ὁ A. Plehn[10] εἰς τρεῖς περιπτώσεις, ὁ Ollwig[11], ὁ Mc Elroy[12], ὁ Goltman καὶ Krauss[13], ὁ Brem[14] ὁ Herrick καὶ Cure[15] εἰς τρεῖς περιπτώσεις. Τὰ δὲ

---

[1], [2] Ι. Καρδαμάτη. Πραγματεία περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 1900. Σελ. 43.

[3] Γ. Οἰκονόμου. Ὁ πυρετὸς ἐν τῇ ἑλώδει αἱμοσφαιρινουρίᾳ. Ἰατρικὴ Πρόοδος 1896. Ἰούνιος Σελ. 116.

[4] Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1906.

[5] Mackie. La Médecine Moderne 1899 p. 15.

[6] Bertrand. Académie de Médecine de Paris. Séance du 17 Janvier 1899.

[7] Crosse—Blackwater Fever. London, 1899.

[8] Hughes.—Jn. Trop. Med , June, 1899.

[9] A. Plehn. Arch. f. Schffs. u. Tropenhyg., III, 4.

[10] » Die malaria der Afrikanischen Negerbevölkerung. Jenna 1902.

[11] F. » Arch. f. Schffs. u. Tropenhyg, III, 6.

[12] Mc Elroy—Memphis med. Monthly, May-June, 1905.

[13] Goltman and Krauss—Memphis Lancet, December 1898.

[14] Brem Jn. Am. Med. Assn. December 8—15, 1906.

[15] » » » » » » » »

ἑλοπαράσιτα τοῦ τριταίου ἢ τεταρταίου παρετηρήθησαν εἰς περιπτώσεις τοῦ Vincenzi [1], τοῦ Grocco [2], τοῦ Kleine [3], τοῦ Otto [4], τοῦ Thiroux [5] καὶ Laveran. Ἐν τούτοις πολλοὶ τῶν παρατηρητῶν εἰς πολλὰς τῶν περιπτώσεών των δὲν ἀνεῦρον ἑλοπαράσιτα. Οὕτω λ.χ. ὁ Antony [6] ἀνεκοίνωσεν ἐν τῇ ἑταιρείᾳ τῆς Ἀνατομίας καὶ Φυσιολογίας ἐν Παρισίοις, κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 15 Φεβρ. 1897, ὅτι οὐδὲν ἑλοπλασμώδιον ἢ ἄλλον τινὰ μικροοργανισμὸν ἀνεῦρε κατὰ τὰς διαφόρους τομάς, ἃς ἐνήργησεν ἐπὶ τοῦ νεφροῦ καὶ τοῦ ἥπατος, ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀσθενοῦς αὐτοῦ, τοῦ πάσχοντος τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου ὅμως ἀνεῦρεν ἄφθονα ἑλοπλασμώδια.

Ὁ Marchoux [7] εἰς ἐννέα περιπτώσεις ἐν Σενεγάλῃ ἀνεῦρεν ἅπαξ τὰ ἑλοπαράσιτα. Ὁ R. Koch [8] μεταξὺ 41 περιπτώσεων, ἐπὶ 23, ἐφ᾽ ὧν ὁ ἴδιος ἐξήτασε τὸ αἷμα μικροσκοπικῶς δὲν ἀνεῦρεν ἑλοπαράσιτα. Ὁ Vincent ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Ἰατρικῆς ἑταιρείας τῶν νοσοκομείων ἐν Παρισίοις (2 Ἀβρίου 1898) ἀνέφερεν ὅτι ἡ ἐπισταμένη ἐξέτασις τῶν παρασκευασμάτων αὐτοῦ, οὐδέποτε κατέδειξε τὸ ἑλοπλασμώδιον, ἅπαξ δὲ παρετήρησεν ἐν ἑνὶ τῶν παρασκευασμάτων αὐτοῦ ἓν καὶ μόνον παράσιτον. Ὁ Berthier [9] ἐξετάσας τὸ αἷμα μικροσκοπικῶς καὶ σπείρας τὰ οὖρα οὐδὲν ἀνεῦρε κατ᾽ ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις.

Οἱ Grawitz καὶ Kohlstock [10] ἐξετάσαντες κατ᾽ ἐπανάληψιν παρασκευάσματα ἀπὸ ἀσθενοῦς τινος πάσχοντος ἐπὶ ἐννέα συνεχεῖς ἡμέρας ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ οὐδέποτε ἀνεῦρον τὸ ἑλοπλασμώδιον ἢ ἄλλο τι παράσιτον. Ἀπὸ τῆς ἑβδόμης δὲ ἡμέρας ἀνεφάνησαν μεγαλοσφαίρια ὠχρότατα, πολλὰ πυρηνωτὰ ἐρυθροσφαίρια, γι-

---

[1] Mannaberg - Malarial Diseases, Philad, 1905.
[2] » » » » »
[3] Kleine - Brit. Med. Jn. September. 14, 1901.
[4] Otto. - Deutsch. Med. Wochens 1902 No 4.
[5] Laveran. Traité du Puludisme. Paris 1907.
[6] Jourual de Médecine de Bordeaux 1897 No 20 p. 235.
[7] Marchoux. Archives de Médecine navale 1897, page 288.
[8] Rob. Koch. Zeitschrift für Hygiéne und Infection Krankheiten 1899.
[9] Berthier. Archives de Médecine experimentales 1896. Vol. 8ème p. 628—686.
[10] Berlin. Klin. Wochenschrift 1892, No 7, 18.

γαντοσφαίρια, μονοπύρηνα ἢ διπύρηνα, τινὰ μετὰ κροσσωτῶν χειλέων μικροσφαίρια καὶ ποικιλοσφαίρια,ὡς τοιαῦτα ἀπαντῶσι κατὰ τὰς βαρείας ἀναιμίας. Ὁ Raoul Dumas[1],δὲν ἀνεῦρέ ποτε τὸ ἑλοπλασμώδιον εἰς τὰ μικροσκοπικὰ παρασκευάσματά του. Ὁ Dantec[2] εἰς τρεῖς περιπτώσεις οὐδὲν ἀνεῦρεν. Οἱ Stephens et Cristophers[3] εἰς σειρὰν περιπτώσεων ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀφρικῇ ἀνεῦρον τὰ ἑλοπαράσιτα εἰς ἀναλογίαν 12, 5 : 100. Βασισθέντες δὲ ἐπὶ 95 περιπτώσεων διαφόρων παρατηρητῶν κατέληξαν εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα. Τὰ ἑλοπαράσιτα ἀνευρίσκομεν πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ εἰς 95: 100, ἀναφαίνονται δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν προσβολῶν εἰς 70 : 100, μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν προσβολὴν εἰς 20:100. Ὁ Mannaberg ἀνεῦρε τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν τῇ ἑξῆς ἀναλογίᾳ. Τῇ προτεραίᾳ τῆς προσβολῆς 95,6 : 100, τῇ ἡμέρᾳ τῆς προσβολῆς 63 : 100, τῇ ἐπομένῃ τῆς προσβολῆς 17,1 : 100. Ὁ Τριανταφυλλίδης[4] ἐν Βατοὺμ δὲν ἀνεῦρε τὸ ἑλοπλασμώδιον.

Ὁ Senator[5] ἐξετάσας τὸ αἷμα νοσήσαντος τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ἐπὶ35 συνεχεῖς ἡμέρας,δὲν ἀνεῦρε τὸ ἑλοπλασμώδιον. Ὁ Wordsworth Poole (The jour. of tropical medicine 1900) ἐξετάσας 56 περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ,εἴς τινας μὲν περιπτώσεις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παροξυσμοῦ ἀνεῦρε 2—3 ἑλοπαράσιτα φοειδῆ, εἰς δύο ἄλλας περιπτώσεις μικρὰ παράσιτα μετὰ χρωστικῆς, εἰς μίαν περίπτωσιν ἓν ἡμισεληνοειδὲς τὴν δευτέραν ἀπὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἡμέραν, εἰς ἄλλην ἓν σωμάτιον σφαιρικὸν τὴν ὀγδόην ἡμέραν καὶ εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν ἓν σφαιρικὸν σωμάτιον κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ ἐπανειλημμένας ἐξετάσεις. Εἰς τὰς λοιπὰς περιπτώσεις οὐδὲν ἀνεῦρεν. Ὁ Laveran (Bullet. de l'Academ. de méd. de Paris Séance 4 Dec. 1900) ἐξετάσας ἐπανειλημμένως τὸ αἷμα τῶν ἀσθενῶν του κατὰ μὲν τοὺς προηγηθέντας τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παροξυσμοὺς ἀνεῦρε πάντοτε τὰ ἑλοπαράσιτα, ἐνῷ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐξετάζων μικροσκοπικῶς τὸ αἷμα ἢ δὲν ἀνεύρισκε τὰ

---

[1] Raoul Dumas. Archives de Médecine naval. 1897, page 292.

[2] Dantec. Prèc. pathologie exotique 1905 p. 604.

[3] Stephens et Christophers «Du paludisme et des parasites du sang 1906 p. 281.

[4] Ἰατρικὴ Πρόοδος. Ἰω. Φουστάνου 1892, Τεῦχος Ἰουλ. Σελὶς 214.

[5] Sénator. Klin. Wochenschrift 1892 No 18. 19.

ἑλοπαράσιτα ἢ ἦσαν ταῦτα σπάνια. Ἀνεῦρε δὲ παρ' ἑνὶ τῶν ἀσθενῶν ἄφθονα ἑλοπαράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου.

Ὁ Yersin [1] ἐξετάσας ἐν Ἰνδοκίνᾳ δύο περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἀναφέρει ὅτι ἀνεῦρεν εἰς τὰ οὖρα καὶ τοὺς νεφροὺς ἕνα λίαν μικρὸν βάκιλλον, ὅστις ἔδωκε καλλιεργίας κοκκοβακίλλων παθογενῶν διὰ τὸν κόνικλον καὶ τὸν μῦν.

Ὁ Breaudut [2] ἐν Τογκίνῳ ἐξετάσας τὰ οὖρα πολλῶν πασχόντων ἐκ τοῦ πυρετοῦ τούτου ἐν τῷ νοσοκομείῳ d'Hanoi, ἀνεῦρε βάκιλλόν τινα λίαν μικρὸν ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ Yersin, τὴν παρουσίαν τοῦ ὁποίου ἐπεκύρωσε καὶ ἡ μετὰ ἕνα μῆνα γενομένη ἐξέτασις ἐπὶ τῶν αὐτῶν παρασκευασμάτων ὑπὸ τῶν ἐκεῖθεν διερχομένων Yersin καὶ Fontaine· τὰ δὲ πειράματα ἐγένοντο ἐπὶ οὔρων πέντε ἀσθενῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἥπατος ἑνὸς θανόντος ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ὁ Lion [3] ἐπὶ περιπτώσεώς τινος ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παρετήρησεν εἰς ἅπαντα τὰ ὄργανα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν σπλῆνα πλουσιωτάτας ἀποικίας τοῦ proteus vulgaris. Ὁ Boinet περιέγραψε στρεπτόκοκκον, ὃν ἀνεῦρεν ἐν Ἰνδοκίνᾳ ἐπί τινος ἀπὸ μακροῦ χρόνου πάσχοντος τὴν ἑλομίανσιν καὶ προσβληθέντος ἐκ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἐσχάτως δ' ὁ Collet (Lancet December 28, 1904) ὑπέδειξεν ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὸν bacillus megatherium.

Πάσας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας μικροσκοπικὰς ἐρεύνας ἐπὶ περιπτώσεων τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀλλοδαπῶν παρατηρητῶν συνοψίζομεν εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα.

Παρατηρηταὶ	Σύνολον περιπτ.	Περιπτ. καθ' ἃς ἀνευρέθησαν ἑλοπαράσιτα
Γ. Οἰκονόμου [4]	3	—
Ν. Πεζόπουλος—Καρδαμάτης [5]	7	3
Σ. Κανέλλης [6]	12	5

[1] Dr. Yersin. de Médec. naval. 1895, psge 51.
[2] Archives de Médec. naval Vol. A'. page 325, an. 1895.
[3] Semaine Médicale 1894 page 7.
[4] Γ. Οἰκονόμου. Ὁ πυρετὸς ἐν τῇ ἑλώδει αἱμοσφαιρινουρίᾳ. Ἰατρικὴ Πρόοδος Ἰούνιος 1896 σελ. 116.
[5] Πεζόπουλος-Καρδαμάτης. Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1906.
[6] Κανέλλης Bevue de Médecine 1906 10 Octobre.

I. Καρδαμάτης[1]	25	4
I. Καρδαμάτης[2]	15	1
Marchoux[3]	9	1
Koch[4]	41	18
Le Dandec[5]	3	—
A. Powell[6]	11	5
Bignami et Bastianelli[7]	2	1
Vincent[8]	5	1
Dryepondt et Vancampenhout[9]	1	—
Koch[10]	16	2
Hanley[11]	13	—
Burns[12]	3	3
Boisson[13]	3	3
Daniels[14]	16	4
Wellman[15]	1	1
Crosse[16]	1	1
Brem[17]	14	2
Kraus[18]	11	7

---

1 Καρδαμάτης Περὶ τοῦ Ἰκτερώδους αἱμοσφαιρ. πυρετοῦ 1900 σελ. 45.

2 » Παρατηρήσεις ληφθεῖσαι κατὰ τὸ 1907

3 Marchoux. Archives de medec. naval. 1897 p. 288.

4 Koch Zeitschrift für Hygiéne und iufection Krankheiten 1899.

5 Le Dautec. Précis de pathologie exotique (2e édition) p. 604.

6 A. Laveran. Traité du paludisme 1907 p. 285.

7 Marchiafava and Bignami, Summer — Autumn Malarial Fevers, London 1894.

8 Ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Mense. Arch. f. Schffs. u. Tropenhg III, 4.

9 Dryepond and. Vancampenhout. Jn. Méd. de Bruxelles. 1899, 9.

10 Koch. Arbeiten aus den Kaisellichen Cesundheitsamte, 14, 2.

11 Hanley. Jn. Trop. Med. 1899, p. 85.

12 Burns. Jn. Amer. Med Assn. November. 17, 1900.

13 Boisson. Ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Laveran.

14 Daniels. Reports to the Malaria Committee, 5th. Series. 1901.

15 Welman. Jn. Am. Med. Assn, vol. 45. p. 1736.

16 Crosse. Lancet, January 6, 1900.

17 Brem. Jn. Am. Med. Assn. December 8—15, 1906

18 Krauss. Memphis. Med. Monthly. April. 1902.

Mc. Elroy[1]	*23*		*9*
Thin[2]	*1*		—
Kleine[3]	*15*		*6*
Hoffman[4]	*3*		*2*
Curry[5]	*2*		—
Troussaint[6]	*7*		*5*
Ketchen[7]	*1*		*1*
Masterman[8]	*1*		*1*
Schlayer[9]	*1*		*1*
Ollwig[10]	*15*		*3*
Stephens and Chirstophers[11]	*16*		*6*
Howard[12]	*1*		—
Ruge[13]	*1*		*1*
Goltman and Krauss[14]	*12*		*4*
Woldert[15]	*1*		*1*
Hartsock[16]	*1*		*0*
F. Plehn[17]	*33*		*22*
Le Moal[18]	*9*		*1*
	340	*ἤτοι*	*36%*

[1] Mc Elroy. Memphis. Med. Monthly. May-June 1905.
[2] Thin Brit. Med. Jn. September 1, 1900.
[3] Kleine » » » » 14, 1901.
[4] Hoffman Med. Bericht. über d. Deuts. Schutzgebiete 1903-1904.
[5] Curry. Jn. Am. Med. Assn. vol. 38, p. 1130.
[6] Troussaint, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Laveran.
[7] Ketchen. Brit. Med. Jn. November, 10, 1906.
[8] Masterman. » » February 10, 1906.
[9] Schlayer. Deut. Med. Woch, July 10, 1902.
[10] Ollwig. Med. Bericht. über. d. Deut. Schutzgebiete, 1903—1904.
[11] Steffens et Christophers. Reports to the Malarial Com. 5th ser, 1901.
[12] Howard. Jn. Trop. Med. March 1. 1907.
[13] Ruge. Deut. Med. Woch. July. 10, 1902.
[14] Goltman and. Krauss Memphis, Lancet, December. 1898.
[15] Woldert. N. Y. Med. Jn. February 23, 1895.
[16] Hartsock. » » » September 13, 1902.
[17] F. Plehn. Die Kamerun Küste, Berlin 1898.
[18] Le Moal. Annal. d'Hygiène et de Médec. Colonial 1907 No 2. p. 277.

*
* *

Ἐξετάζοντες αἱματολογικῶς ξηρὰ παρασκευάσματα αἵματος πάσχοντος ἐξ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ οὐδέν τι τὸ ἀσύνηθες παρατηροῦμεν, οὐχ ἧττον κατά τινας τῶν περιπτώσεων, ἰδίᾳ ἐπὶ βαθείας ἀναιμίας, ἡ σταγὼν τοῦ αἵματος δυσχερῶς ἁπλοῦται ἐπὶ τῆς ἀντικειμενοφόρου πλακός.

Τινὲς δὲ παρετήρησαν τὸν ὀρρὸν τοῦ αἵματος ὁτὲ μὲν κίτρινον (χολαιμία), ὁτὲ δὲ ἐρυθρωπὸν (αἱμοσφαιριναιμία). Ἡμεῖς τοιοῦτόν τι δὲν παρετηρήσαμεν, ἴσως κατὰ σύμπτωσιν, καίτοι εἴχομεν καὶ βαρυτάτας περιπτώσεις. Τινὲς ἀναφέρουσιν ἀνωμαλίας τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν τὰ ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια παρετηρήσαμεν πάντοτε κανονικά. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον σχεδὸν πάντοτε παρετηρήσαμεν ἦτο ἡ αὔξησις τῶν λευκῶν αἱμοσφαιρίων καὶ δὴ τῶν μεγάλων μονοπυρήνων, σημεῖον ἀλάθητον οὐ μόνον τῆς συνεξελισσομένης ἑλονοσίας, ἀλλ' ἐξαρτώμενον οὐχ ἧττον καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῆς κινίνης.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΑ

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Dutroulau (1861), τοῦ Pellarin (1862), ἰδίᾳ δὲ τοῦ Barthélemy-Bénoit (1865), τοῦ σημειώσαντος τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐν ταῖς διαφόροις ἀποικίαις, καὶ παρασχόντος τὰ διαγνωστικὰ αὐτοῦ σημεῖα, ἡ παθολογικὴ αὕτη ὑπόστασις κατὰ τὰς μαρτυρίας πάντων τῶν παρατηρητῶν καὶ συγγραφέων ἀπαντᾷ ἰδίᾳ ἐκεῖ ἔνθα ἐνδημεῖ, οὕτως εἰπεῖν, ἡ ἑλομίανσις καὶ ὑφίστανται αἱ ἑλοβριθεῖς ἑστίαι.

Ἐν Ἑλλάδι ὁ πυρετὸς οὗτος ἀπαντᾷ κυρίως ἀνὰ τὰ ἑλώδη παράλια καὶ τὰς ἑλώδεις μεσογείους ἐπαρχίας, ἔνθα μιασματικαὶ ἑστίαι καὶ κατάλληλοι μετεωρολογικαὶ συνθῆκαι ὑπάρχουσι πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλώδους μιάσματος (Θεοφανίδης), ὡς ἐν τῇ ἑλωδεστάτῃ ἐπαρχίᾳ Ἁλμυροῦ, ἔνθα οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ ἀφθονοῦσιν (Π. Παπαδόπουλος [1], ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀγρινίου (Ι. Θεοφανίδης [2]), καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Αἰγίου (Ι. Μπιτσάκος [3]).

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου. Ἔτος Α' καὶ Β' σελ. 622,623
[2] » » » » » » 205.
[3] » » » » » » 214.

Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐν ταῖς ἑλοβριθέσιν ἑστίαις δύναταί τις μὲν νὰ δεχθῇ ὡς κανόνα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπόλυτον, διότι εἰς πολλὰς ἑλειογενεῖς ἑστίας ὁ πυρετὸς οὗτος, ἂν δὲν εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστος, οὐχ ἧττον σπανίως ἀπαντᾷ. Ἡ Ἀλγερία λ. χ. ἡ Συρία, ἡ Ἰταλία, αἱ Ἰνδίαι, ἡ Κεντρικὴ Ἀγγλικὴ Ἀφρική, τὰ περὶ τὸν Καύκασον, ὡς καὶ ἄλλαι χῶραι ἑλειογενεῖς, μαρτυροῦσι κατὰ τοῦ ἀπολύτου τοῦ κανόνος τούτου. Ἐν Ἰνδίαις μάλιστα πρὸ τοῦ 1885 ἡ νόσος ἦτο τελείως ἄγνωστος. Εἶνε κοινοτάτη μέν, λέγει ὁ Manson [1], μεταξὺ μικροῦ ἀριθμοῦ Εὐρωπαίων ζώντων ἐν τῇ Τροπικῇ Ἀφρικῇ, τελείως δ' ἄγνωστος μεταξὺ τῶν χιλιάδων Ἄγγλων τῶν κατοικούντων τὰς ἑλειογενεῖς χώρας τῶν Ἰνδιῶν.

Ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι θέσεις, αἵτινες ἐνῷ εἶνε βαρεῖαι ἑλειογενεῖς ἑστίαι, οἱ δὲ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ παντὸς τύπου καὶ πάσης μορφῆς λυμαίνονται τοὺς περιοίκους, ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς σπανίως ἢ οὐδόλως ἀπαντᾷ, ὡς εἰς τὰ περὶ τὸ Μεσολόγγιον χωρία Γαλατᾶς καὶ Μπουχῶρι, ἅτινα εἶνε βαρεῖαι ἑλώδεις ἑστίαι.

Εἰς τὰ πέριξ τοῦ δήμου Τρινάσσου καὶ Ἕλους, ἑκατέρωθεν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐρώτα ποταμοῦ, εἰς τὸν δῆμον Ἀλέας ἐπαρχίας Ἄργους, ἔνθα ἡ ἑλονοσία ἐνδημοῦσα προσβάλλει τοὺς κατοίκους 40 ἐπὶ τοῖς $^0/_0$), (Δημ. Ἀθ. Οἰκονομόπουλος [2]), ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς σπανίως ἀπαντᾷ.

Ὁ Νικολόπουλος ἐπὶ εἰκοσαετίαν καὶ ὁ Τσικλητήρας πολυχρονιώτερον ἔτι ἐξασκοῦντες τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἐν Πύλῳ καὶ ἐν τοῖς περὶ ταύτην ἑλωδεστάτοις χωρίοις Ὀσμάναγα, Τραγάναι, Πετροχώριον, Ρωμανοῦ κ.λ. πολὺ σπανίως παρετήρησαν τοῦτον.

Ὁ Χρυσοσπάθης ἐν Μεσσηνίᾳ, χώρᾳ ἑλοβριθεῖ, ἔνθα ἀπὸ παλαιῶν χρόνων (Judan [3] Fause [4]) ἐνδημεῖ ἡ ἑλομίανσις εἴς τε τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς Μεσσηνιακῆς πεδιάδος, ἀποτελοῦσα, οὕτως εἰπεῖν, τὴν μᾶλλον ἐπικρατοῦσαν νοσολογίαν τοῦ τόπου ὑφ' ὅλας τὰς μορφάς, πα-

---

[1] Manson. Maladies des pays chauds deuxième éd. 1908 p 225.

[2] Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστ. ἑλ. νόσων, ἔτος Α'. καὶ Β'. σελ. 208 καὶ 426.

[3] Judan. «Topographie Médicale des Patras. Strasbourg. 1834—Lombard, traité de climatologie Médicale T. III.

[4] Fause. Des fiévres intermittentes et continues 1829.

ρετήρησε τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν σποραδικῶς καὶ καθ᾽ ὅλον τὸ 40ετὲς διάστημα ἔσχε μόλις 30 περιπτώσεις.

Ἐν τῷ νήσῳ Κεφαλληνίᾳ ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός, εἰ καὶ οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ εἰς περιοχάς τινας τῆς νήσου ταύτης εἶνε λίαν συχνοί, σπανίως ἢ σποραδικῶς μόνον ἀπαντᾷ. Ἐν τῇ νήσῳ Ζακύνθῳ μαστιζομένῃ κατὰ θέσεις ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς εἶνε σπανιώτατος (Ι. Θωμόπουλος)[1].

Ἐν Προνοίᾳ καὶ Ναυπλίῳ ὁμοίως «ἐπεφάνη μετὰ τὴν πολυομβρίαν τοῦ 1894 κατὰ φθινόπωρον καὶ χειμῶνα καὶ ἔκτοτε λίαν σπανίζει (Θ. Φαρμακόπουλος). Ἐν Λαυρίῳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890—1908 καὶ δὴ ἐν Καμαρίζῃ, Πλάκᾳ καὶ Δασκαλιό, μεταξὺ τῶν ἐργατῶν τῆς Γαλλικῆς ἑταιρείας, καίτοι οἱ ἑλώδεις πυρετοὶ ἀφθονοῦσιν, ἅπαξ μόνον παρετήρησε τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ὁ Δ. Κολοβός.

Ἐν Καυκάσῳ, ἐν τῷ Βατοὺμ καὶ τοῖς περιχώροις αὐτοῦ, ἐνῷ οἱ ἑλώδεις πυρετοὶ ὑφ᾽ ὅλας τὰς μορφὰς ἐπιπολάζουσιν, οὐχ ἧττον ὁ Τριανταφυλλίδης μεταξὺ τῶν 15 χιλιάδων περιπτώσεων ἑλωδῶν πυρετῶν, ἃς παρετήρησε κατὰ τὸ 12ετὲς διάστημα τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματός του, ἅπαξ μόνον παρετήρησε τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν. Ἐν Ἀλγερίᾳ ὁ Laveran[2] ἐπὶ πενταετίαν οὐδέποτε παρετήρησε τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, ὁ δὲ Brault[3] αὐτόχθονα μὲν πυρετὸν τοιοῦτον οὐκ εἶδεν, ἀλλὰ παρετήρησε τέσσαρας περιπτώσεις κατὰ τὸ 1900, ὀφειλομένας δ᾽ ὅμως εἰς στρατιώτας προερχομένους ἐκ Μαδαγασκάρης καὶ Τογκίνου. Ὁ Baldwin Seal ἐν Ἰνδίαις ἐπὶ ἐννεαετίαν ἓξ μόνον περιπτώσεις παρετήρησεν. Οἱ Fred. καὶ A. Plehn, ὡς καὶ ὁ Kohlbrugge, ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἐν Ἰνδίαις εἶνε τόσον σπάνιος, ὥστε δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι εἶνε ἄγνωστος. Οἱ David Cross καὶ Blatyre[4] οὐδέποτε ὁμοίως παρετήρησαν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Κεντρικῇ Ἀφρικῇ, οἱ δὲ Van der Scheer καὶ Jacob ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος εἰς τὰς Ὁλλανδικὰς Ἰνδίας εἶνε σπανιώτατος. Ἐν Ἰταλίᾳ ὁμοίως δὲν εἶνε τόσον

---

1 Ἰάκ. Θωμόπουλος. Περὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἑλοπρωτοζῴων ἐν Ἑλλάδι κ.λ.π. Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ. Αὔγουστος 1895 σελ. 716.

2 Laveran. Traité du paludisme 1907. page 278.

3 Enquête du Dr Mense sur la fièvre bilieuse hemoglobinurique.

4 Journal of Tropical Diseases 1900

συχνός, ἐν Ἰωνίᾳ, ὡς ὁμολογεῖ ὁ Τσακύρογλους, σπανίως ἀπαντᾷ, ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ, ὡς λέγει ὁ De Brun [1], *οὐδέποτε παρετήρησε τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, καίτοι οὐ μόνον ἡ ἑλονοσία εἶνε συχνοτάτη, ἀλλὰ καὶ καταχρῶνται τῆς κινίνης.*

Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐν τοῖς χωρίοις Καμάραις καὶ Τραγανῷ τοῦ δήμου Ἐρινεῶν, καίτοι οὐδεμία ἑλειογενὴς ἑστία ἀπαντᾷ, ἐν τούτοις συχνότατα παρατηρεῖται ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς (Π. Καργάδος). Ἐν Βυτίνῃ τῆς Ἀρκαδίας, πολίχνῃ κειμένῃ εἰς ὕψος 1000 περίπου μέτρων ἄνω τῆς θαλάσσης καὶ ἐχούσῃ ἓν τῶν μάλιστα ὑγιεινῶν κλιμάτων τῆς Ἑλλάδος, ὡς περιστοιχιζομένῃ ὑπὸ πυκνοφύτων δασῶν ἐξ ἐλατῶν, εἰ καὶ σπανίως ἀπαντῶσιν οἱ ἑλώδεις πυρετοί, ἐν τούτοις ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἀπαντᾷ, ὁ δὲ Λαμπρινόπουλος ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν παρετήρησεν 25 τούτου περιπτώσεις. Ἑπομένως ὁ πυρετὸς οὗτος ἀπαντᾷ καὶ εἰς τόπους μὴ ἑλειογενεῖς, ὁ Macland [2] *λ.χ. ἀναφέρει ὅτι εἰς θέσιν* Konakry *τῆς Γουϊνέας, ἔνθα ἡ ἑλομίανσις εἶνε ἄγνωστος, ὁ πυρετὸς οὗτος παρατηρεῖται. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔνθα ἡ ἑλονοσία δὲν ἀπαντᾷ, οὐχ ἧττον ἡ νόσος σποραδικῶς ἀπαντᾷ, πλὴν ὡς αἱμοσφαιρινουρία ἐκ ψύξεως.*

Τόσον οἱ Εὐρωπαῖοι ὅσον καὶ οἱ Ἰθαγενεῖς τῶν Τροπικῶν χωρῶν προσβάλλονται ἐξ ἴσου ἐκ τῆς νόσου ταύτης. Τινὲς ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς Ἰθαγενεῖς ὡς πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν φυλετικὴν ἀντοχὴν τῶν ὀργανισμῶν οἵαν ὑπολαμβάνουσι καὶ διὰ τὰ ἑλώδη νοσήματα, ἡ γνώμη τούτων εἶνε πεπλανημένη, διότι ἐξ αὐτῶν τῶν στατιστικῶν καταδείκνυται, ὅτι ἡ ἑλομίανσις προσβάλλει ἐξ ἴσου περίπου τοὺς Εὐρωπαίους, ὡς καὶ τοὺς Ἰθαγενεῖς, ὅθεν προτίμησιν ἰδιαιτέραν δὲν ποιεῖται μεταξὺ τῶν **φυλῶν** *οὔτε ἡ ἑλομίανσις οὔτε ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός, ἐὰν δὲ ὡς πρὸς τὴν ἑλομίανσιν φαίνεται ὅτι ὑφίσταται μικρά τις διαφορά, τοῦτο ἀποδοτέον μᾶλλον εἰς τὴν δίαιταν τῶν Εὐρωπαίων (κατάχρησις οἰνοπνευμάτων, κοπώσεων, ἀφροδισίων κ.λ.). Κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Α.* Plehn *οἱ μιγάδες εἶνε μᾶλλον προδιατεθειμένοι εἰς τὴν νόσον ταύτην ἐκ τῶν ἄλλων φυλῶν, ὁ δὲ* Sambon [3] *ἀναφέρει ὅτι ἐνίοτε μεταξὺ τῶν Ἰθα-*

---

[1] Enguête du Dr Mense.

[2] Archives de Medec. navales 1894 p. 338.

[3] Journal of Tropical Medicine 1899.

γενῶν τῶν Τροπικῶν χωρῶν τῆς Ἀφρικῆς ἀληθεῖς ἐπιδημίαι αἱμοσφαιρινουρικῶν πυρετῶν ἀναπτύσσονται. Καθ' ἃ δ' ἀναφέρει ὁ Laveran [1], εἰς τὰς Γαλλικὰς ἀποικίας εἰσῆλθον ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς νοσοκομείοις δι' αἱμοσφαιρινουρίαν ἐκ μὲν τῶν Εὐρωπαίων στρατιωτῶν 112 μὲ 42 θανάτους (νοσηρότης 4,2 : 1000—θνησιμότης 1,5 : 1000) ἐκ δὲ τῶν Ἰθαγενῶν 107 μὲ 34 θανάτους (νοσηρότης 3,3 : 1000—θνησιμότης 1,1 : 1000).

Οἱ ἐν ταῖς Τροπικαῖς χώραις Εὐρωπαῖοι διὰ νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνάγκη κατὰ τὴν γνώμην συγγραφέων τινῶν νὰ ἔχωσι μακρὰν διαμονὴν ἐν ταῖς ἑλώδεσι ταύταις χώραις καὶ νὰ προηγηθῶσιν ἱκανοὶ παροξυσμοὶ διαλειπόντων πυρετῶν. Ἐν Ἑλλάδι ὁμοίως ἅπαντες οἱ παρατηρηταὶ παραδέχονται, ὅτι πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ θὰ προηγηθῶσιν ὀλίγοι ἢ πολλοὶ παροξυσμοὶ διαλειπόντων, τοῦτο δ' ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ παρετηρήσαμεν· δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἔχομεν καὶ ἀναμφίλεκτα γεγονότα ἐν τῇ Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ τόσον ἐκ τῶν Τροπικῶν ὅσον καὶ ἐκ τῆς χώρας ἡμῶν (Ἀντωνιάδης, Γ. Καραμήτσας, Γ. Οἰκονόμου, Τσακύρογλους, Πετρόπουλος, Ζαροκώστας, Κουκουλιώτης κ.λ.) καθ' ἃ ἐνῷ οὐδόλως προηγήθησαν διαλείποντες πυρετοὶ ἢ μακρὰ διαμονὴ ἐν ταῖς ἑλώδεσιν ἑστίαις, ἐν τοσούτῳ παρετηρήθη ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς καὶ δὴ μεταξὺ εὐεκτούντων καὶ ἐντελῶς ὑγιῶν ἀνθρώπων. Τὰ γεγονότα ταῦτα βεβαίως δὲν δύνανται νὰ ἀναιρέσωσι τὴν ἐκ τῆς πείρας μορφωθεῖσαν γνώμην τὴν καὶ ἀποδεκτὴν γενομένην ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν παρατηρητῶν, ὅτι προηγήθη δῆλον ὅτι ἀναμφισβητήτως ἡ ἑλειογενὴς λοίμωξεις ὀξεῖα ἢ χρονία.

Τινὲς μεταξὺ τῶν συγγραφέων δέχονται κατὰ κανόνα, ὅτι οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ παρατηροῦνται εἰς τοὺς ἔχοντας πολλὰ ἔτη διαμονῆς εἰς τοὺς ἑλώδεις τόπους, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἄλλοι ἐπίσης ἔγκριτοι παρατηρηταὶ εἶδον ὅτι οἱ πυρετοὶ οὗτοι ἐπῆλθον καὶ εἰς νεοαφιχθέντας εἰς τὰς ἑλώδεις χώρας καὶ μὴ καταθλιβέντας προηγουμένως καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τοῦ ἑλώδους μιάσματος, μηδὲ ἐμποτισθέντας ἀπὸ τούτου, μηδὲ ἐκδηλώσαντας μορφήν τινα τῆς ἑλομιάνσεως. Τὸ ζήτημα τοῦτο παρέχει ὄντως πολλὴν σπουδαιότητα

[1] Laveran. Traité du paludisme 1907 page 277.

καὶ ἀναιρεῖ γνώμην βαθέως ἐρριζωμένην παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν συναδέλφων, διότι ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἡμετέρων στατιστικῶν σπουδῶν ἐπὶ 150 περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, 7 μὲν προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ τούτου κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς διαμονῆς αὐτῶν ἐν ταῖς ἑλώδεσι χώραις, 23 δὲ μετὰ διαμονὴν δύο ἐτῶν· ὅθεν τὸ δόγμα τῆς πολυχρονίου διαμονῆς εἰς ἑλειογενεῖς ἑστίας διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καταπίπτει.

Γνώμη ἔτι ἀπολύτως ἐκφερομένη καὶ ὑποστηριζομένη ὑπὸ ἱκανῶν παρατηρητῶν εἶνε, ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς φιλεῖ νὰ προσβάλῃ τοὺς πάσχοντας βαθεῖαν ἀναιμίαν ἐκ προηγηθέντων ἑλωδῶν πυρετῶν, καὶ ἐὰν μὲν τοῦτο συχνῶς παρατηρῆται, δὲν ἀποτελεῖ ὅμως ὅρον ἀπαράβατον, διότι πολλοὶ τῶν παθόντων τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν εἶχον ἀκμαῖον τὸν ὀργανισμὸν καὶ μείζονα τὴν ἀντοχὴν ἄλλων χρονίως ἑλονοσησάντων, καὶ ὅμως ἐνῷ οἱ καχέκται καὶ οἱ βαθέως ἀναιμικοὶ ἔμειναν ἄτρωτοι, οὐχ ἧττον προσεβλήθησαν ἐκ τῆς νόσου ταύτης οἱ ἔχοντες ὁπωσδήποτε ὀργανισμὸν κρείσσονα σχετικῶς πρὸς τοὺς ἑλοκαχέκτας.

Ἡμεῖς ἐν ὀλίγαις μόνον περιπτώσεσι παρετηρήσαμεν ὅτι οἱ παθόντες τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ἔπασχον πρότερον ἐκ βαθείας ἀναιμίας, τοὐναντίον πολλοὶ τούτων ἦσαν, εἰ καὶ οὐχὶ ἐντελῶς εὔρωστοι καὶ ἀκμαῖοι, οὐχὶ ὅμως καὶ ἑλοκαχέκται. Εἰς εὐρώστους καὶ ὑγιεῖς παρετήρησαν ἀναπτυχθείσας ὁμοίως περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ οἱ **Scott**, **Ritchie**, **Plehn**, **Lynch**, **Hearsey**, **Daniel**, **Manson** κ.λ. Ἂν καὶ ὁμολογεῖται λοιπόν, ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς φιλεῖ νὰ προσβάλλῃ τοὺς ὁπωσδήποτε πάσχοντας βαθεῖαν ἀναιμίαν, τοῦτο ἀποδεικνύεται οὐχὶ καὶ ἀπόλυτον, διότι οὐ μόνον οἱ ἐλαφρῶς ἑλονοσοῦντες καὶ μὴ πάσχοντες ἐκ βαθείας ἀναιμίας δύνανται νὰ προσβληθῶσιν ἐκ τῆς νόσου ταύτης, ἀλλὰ καὶ ὑγιεῖς καὶ εὐεκτοῦντες ὀργανισμοί.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων αἰτίων τῶν προκαλούντων τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν καταλέγονται ἔτι αἱ ἀναταράξεις τοῦ ἐδάφους (Laffay), αἱ ἐκχωματώσεις, αἱ ὀχυρωματικαὶ ἐργασίαι, ἡ ψῦξις, αἱ διαθέσεις (Καρδαμάτης), αἱ ἰδιωτικαὶ στερήσεις, αἱ ζωηραὶ ἠθικαὶ συγκινήσεις (Plehn [1] Λαμπρινόπουλος), καὶ ἐν γένει οἱ κάματοι (Ἱπ-

[1] Plehn. «Sur une fiévre paludéenne particulière aux côtesoccidentales de L'Afrique» Société de Médecine Berlinoise Séance de 8 Mai 1895

ποκράτης), ὡς οἱ ἐκ ταξειδίων καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων, ἔτι δὲ καὶ αἱ ὑπερβάλλουσαι διανοητικαὶ ἐργασίαι καὶ μέριμναι. Τὸν σωματικὸν κάματον ὡς προκλητικὸν αἴτιον τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ὁ Ἱπποκράτης ἔκτοτε διεῖδε, περιγράφει δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σεληνοῦ ἀναφέρων ὅτι «ἐκ κόπων καὶ ποτῶν καὶ γυμνασίων ἀκαίρων πῦρ ἔλαβε, ἤρξατο δὲ πονέειν καὶ ὀσφὺν καὶ κεφαλήν, εἶχε βάρος καὶ τράχηλον ἦν ξύντασις, ἀπὸ δὲ κοιλίας τῇ πρώτῃ χολώδεα ἄκρητα ἔπαφρα κατακορέα πολλὰ διῆλθεν· Οὖρα μέλανα.....».

Τινὲς διϊσχυρίσθησαν ὅτι κατοικίαι ἀνθυγιειναὶ πλειστάκις ἐγένοντο αἰτία εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πυρετοῦ τούτου, περιπτώσεις δέ τινες παρατηρηθεῖσαι ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ τὸ μὲν μεταξὺ συγγενῶν[1]*, τὸ δὲ μεταξὺ ξένων, ὑπῆρξαν ἡ αἰτία νὰ συζητηθῇ ἡ ἰδέα τῆς μολυσματικότητος τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἥτις παρὰ τοῖς Κρεόλαις ἰδίᾳ τοῦ Nossi-bé εἶνε βαθέως ἐρριζωμένη, ὑποστηριχθεῖσα ἄλλοτε καὶ παρ' ἡμῖν*[2]*.*

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω αἰτίων ποικίλα ἄλλα αἴτια ἀναφέρονται ὡς δυνάμενα νὰ αἰτιολογήσωσι τὴν γένεσιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Οὕτω λ. χ. ὁ **Berenger Feraud**[3] *ὡς αἴτιον θεωρεῖ τὴν οἰνοπνευμάτωσιν ὡς καὶ τὰς ἀνωμάλους λειτουργίας τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλῆνος, ἰδίως μάλιστα ἐκείνων οἵτινες καταχρώμενοι τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν διαταράσσουσι τὰς πεπτικὰς αὐτῶν λειτουργίας.*

Ὁ Λαμπρινόπουλος (ἐκ Πύργου) παρετήρησεν, ὡς καὶ ἀνωτέρω

---

[1] Α. Καλλιβωκᾶς. Ἀναφέρει ἐν τῇ Ἰατρικῇ Ἐφημερίδι τοῦ Στρατοῦ, 1895, Σελίδι 311, οἰκογένειάν τινα εἰς ἣν ἀλληλοδιαδόχως ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν προσβληθέντες ἐξ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, πατήρ, μήτηρ, θυγάτηρ, ἀπέθανον ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον μετὰ 24 ὥρας ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῆς νόσου. Ἡ οἰκογένεια αὕτη μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ἀτυχήματα ἐπανελθοῦσα εἰς Ἀθήνας, ἀπὸ τοῦ χωρίου Κουτσοπόδι τῶν Μυκηνῶν, ὑπέστη νέαν προσβολήν, καὶ τὰ ὑπολειφθέντα 4 μέλη τῆς οἰκογενείας προσεβλήθησαν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἅτινα εὐτυχῶς ἰάθησαν. Ἐννέα ὅλα ἔτη μετὰ τοῦτο προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ τούτου ἐκ δευτέρου ἡ μία τῶν θυγατέρων, ἥτις καὶ τότε διεξέφυγε τὸν θάνατον.

[2] Ἰωάν. Θεοφανίδης. Σκέψεις τινὲς ἐπὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ τῆς πιθανῆς μεταδοτικότητος αὐτοῦ, Γαληνὸς 1888. Ἀριθ. 1 καὶ 2.

[3] Ber. Féraud. De la fiévre melanurique bilieuse 1874, p. 270

ἐσημειώσαμεν, ἐπί τινος νευροπαθοῦς ἡλικίας 35 ἐτῶν κατ' ἐπανάληψιν τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν προελθοῦσαν ἕνεκα ἠθικῶν συγκινήσεων.

Οἱ ἐκ Λίμνης τῆς Εὐβοίας Στ.'Αρ. καὶ Σταμ.'Αγ.Βαρβοῦζοι παρετήρησαν τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν προελθοῦσαν ἐξ ὀσμῆς ῥητίνης. 'Ο ἐκ Λευκάδος Ξεν. Κουκουλιώτης παρετήρησεν ἐπὶ 8ετοῦς τὴν ἡλικίαν παιδίου ἀναπτυχθέντα τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ἕνεκα βρώσεως ἀφθόνου φύκου. 'Ο ἐκ Λαμίας Ταλλιαδοῦρος[1] παρετήρησε παρά τινι τῶν ἀρρώστων αὐτοῦ προκληθεῖσαν τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν μετὰ λῆψιν ἐμβρέγματος κουασίας ὡς καὶ μετὰ λῆψιν ἀφεψήματος πόας ἀψινθίου. 'Ημεῖς παρετηρήσαμεν παρὰ θηλάζοντι αἱμοσφαιρινουρίαν μετὰ χρῆσιν καλομέλιτος καὶ σαλολίου, ὁ δὲ Ν. Χ. Γιωμπρὲς ἐξ 'Αγ. Γεωργίου τῆς Νεμέας παρετήρησε περίπτωσιν αἱμοσφαιρινουρίας θανατηφόρον ἐκ βρώσεως κοχλιῶν.

'Εκτὸς τῆς βαθείας ἀναιμίας, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἴπομεν, ὡς καὶ τῶν ὑπό τινων συγγραφέων ἀναφερομένων καταχρήσεων τῆς γενετησίου ὁρμῆς, αἱμορραγιῶν, τραυματισμοῦ (Εὐάγ. Καλλιοντζῆς)[2] διαθεσικῶν τινων καταστάσεων, ἰδιοσυγκρασίας, συφιλίδος, χοιραδώσεως καὶ λοιπῶν ἄλλων αἰτίων, θεωρεῖται ὡς αἴτιον τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ ἡ κινίνη. Παρὰ τῷ 'Ελληνικῷ δὲ λαῷ, παρὰ τοῖς 'Ιθαγενέσι τῶν Τροπικῶν χωρῶν, παρὰ τοῖς μιγάσι τῶν ἐν 'Αντίλλαις Γαλλικῶν ἀποικιῶν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς τῆς νήσου τοῦ 'Ινδικοῦ πελάγους Réunion, ἔκπαλαι ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ κινίνη προκαλεῖ αἱμοσφαιρινουρίαν.

Περιπτώσεις δ' αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐκ κινίνης ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀνεκοινώθησαν ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων 'Ιατρῶν, οὓς ἠκολούθησαν οἱ 'Ιταλοί, καὶ πρῶτος μεταξὺ τούτων καὶ πρὸ τοῦ ἐν Κατάνῃ τῆς 'Ιταλίας καθηγητοῦ Tomaselli, ὡς καὶ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Jaccoud, παρατηρήσας τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν ἦτο ὁ Ἕλλην στρατιωτικὸς ἰατρός Σ. Βερέτας,[3] ὅστις κατὰ τὸ ἔτος 1858 περιέγραψε ταύτην ἐν

---

[1] Πρακτικὰ Γ' Πανελλ. 'Ιατρ Συνεδρ. 1901 σελ. 604.

[2] 'Ανακοίνωσις Στατιστικῆς ἐγχειρήσεων, γενομένη ἐν τῇ Συνεδρίᾳ 17 8βρίου 1895 τῆς 'Ιατρικῆς 'Εταιρείας 'Αθηνῶν. 'Ιατρ. 'Εφημ. τοῦ Στρατοῦ Ἔτος ς' Τόμ. Ζ', Νβρ. 1895 Σελὶς 248.

[3] 'Ιατρικὴ 'Εφημερὶς 'Αναγνωστάκη. 'Αριθ. 54, Ἔτος 13ον, 23 Μαρτίου 1859, Σελὶς 29. «Διατριβὴ ἀναγνωσθεῖσα ἐνώπιον τῆς ἐν Παρισίοις 'Ελληνικῆς τῶν ἰατρῶν ἑταιρείας, ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 6 Νβρίου 1858».

πραγματείᾳ ἐπιγραφομένῃ ὑπὸ τὸν τίτλον.«Περὶ τῆς κατὰ τοὺς διαλείποντας πυρετοὺς αἱματουρίας καὶ ἰδίως περὶ τῆς κινίνης ὡς ἐνεργοῦ αἰτίας».

Τοῦτο μέχρι τοῦ 1900 παρεῖδον οἱ Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς, ἐπηνώρθωσαν δὲ μετὰ τὴν ὑποβολὴν τοῦ μεταφρασθέντος εἰς τὸ Γαλλικὸν ἔργου ἡμῶν «Περὶ τοῦ Ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ» ἐνώπιον τῆς ἐν Παρισίοις Ἰατρικῆς Ἀκαδημίας, καὶ ἤδη πολλοὶ τῶν συγγραφέων, ὡς ὁ Laveran, Le Dantec, Manson κ.λ. ἀναφέρουσιν, ὅτι οὐχὶ ἡ Ἰταλική, ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Ἰατρικὴ Σχολὴ πρώτη κατέδειξε τὴν ἰδιότητα ταύτην τῆς κινίνης. Πρὸ τοῦ 1858 δὲ καὶ ὁ τότε ἐν Βονίτσῃ ὡς ἐπαρχιακὸς ἰατρὸς Δ. Κόνσολας[1] παρετήρησε ὁμοίως τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν εἰς δύο στρατιώτας καὶ εἰς νέον τινά, πάσχοντας ἐκ χρονίων διαλειπόντων πυρετῶν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι Ἕλληνες ἰατροὶ πρὸ τοῦ Tomaselli παρετήρησαν τὴν ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν. Ὁ Ἀθανάσιος Παπαβασιλείου ἐκ Πάρου κατὰ τὸ ἔτος 1861 ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀσκληπιῷ» Τόμῳ 6ῳ, Τεύχει Α' Σελ. 137, πέντε περιπτώσεις αἱματουρίας ἐκ κινίνης. Κατὰ τὸ ἔτος 1872 ὁ Δ. Ριζόπουλος (Ἀσκληπιὸς Τόμος 10 Σελὶς 247), καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1874 ὁ Καραμήτσας (Ἀσκληπιὸς Τόμος 12ος, Σελὶς 208), ἀνέφερον ὁμοίας περιπτώσεις.

Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν ἐπισήμων δημοσιευμάτων ἐξάγεται ἀριδήλως ὅτι πρώτη ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ κατέδειξε τὴν τοξικὴν ταύτην ἰδιότητα τῆς κινίνης, μετὰ ταύτην δὲ καὶ μετὰ πάροδον δεκάδων ἐτῶν ἠκολούθησεν ἡ Ἰταλικὴ Σχολή. Ἔκτοτε μέγας ἀριθμὸς παρατηρήσεων ἐπηκολούθησε, πλεῖστοι δὲ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν ἔκ τε τῶν παλαιοτέρων καὶ νεωτέρων ἐξηκρίβωσαν τοῦτο.

Τινὲς τῶν Ἑλλήνων Ἰατρῶν ἐκ τοῦ συστάδην, οὕτως εἰπεῖν, καὶ βαθύτερον μελετήσαντες τὰ κατὰ τὴν κινίνην ὡς πρὸς τοὺς ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετοὺς παρετήρησαν ὅτι αὕτη οὐ μόνον αἱμοσφαιρινουρίαν δύναται νὰ προκαλέσῃ, ἀλλ' ὅτι διδομένη εἰς πάσχοντας τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ἐπιβαρύνει τὴν θέσιν αὐτῶν ἐπιφέρουσα ἔστιν ὅτε καὶ τὸν θάνατον. Ὁ Ἀθαν. Παπαβασιλείου μεταξὺ πέντε παθόντων τὴν ἐκ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν κατά τὸ ἔτος 1861 ἀναφέρει ἕνα ὑποστάντα νεφρορραγίαν. Ὁ Ἀφεντούλης κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων ἰα-

---

[1] Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς Ἀναγνωστάκη 1859, Ἀριθ. 54, Σελ. 30.

τρῶν ποιησάμενος λόγον περὶ τῆς ἀνατομοπαθολογικῆς ἐρεύνης τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ κατὰ τοὺς αἱμοσφαιρινουρικοὺς παροξυσμούς, ἀνέφερεν ὅτι παιδίον τι πενταετὲς φέρον καρδιακὴν πάθησιν ἐκ κληρονομίας καὶ ἁλισκόμενον ὑπὸ διαλειπόντων πυρετῶν, παρουσίασε κατά τινα τῶν παροξυσμῶν αὐτοῦ οὖρα ἔχοντα ἀρχικῶς χροιὰν ὕφαιμον ἀσθενεστάτην, τὴν ἑπομένην δὲ ὅτε ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, τὰ οὖρα ἐδείκνυον «πολλὰ ἀκέραια καὶ κατεσχισμένα αἱμοσφαίρια, κύτταρα ἐπιθηλιακὰ εἴς τε κυλίνδρους καὶ διεστῶτα, λεύκωμα ἄφθονον» καὶ λοιπὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς παρεγχυματώδους νεφρίτιδος.

Ὁ καθηγητὴς Καραμήτσας [1] ἀναφέρει τὴν ἱστορίαν κορασίου τινὸς πάσχοντος τὴν ἐκ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν, οὗτινος ὁ πατὴρ παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν συμβουλῶν ἄλλου συναδέλφου ἐχορήγησε τὴν κινίνην, καὶ ἐκ ταύτης ἐπῆλθεν αἱμοσφαιρινουρία μετὰ παρεγχυματώδους νεφρίτιδος θανατωσάσης τὸ κοράσιον. Τοιαύτας παρατηρήσεις θανάτων ὑπὸ τῆς κινίνης πολλοὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἰατρῶν ἔσχον, δύο δὲ τοιαύτας περιπτώσεις, καθ᾿ ἃς ἡ κινίνη ἐπενεγκοῦσα παρεγχυματώδη νεφρίτιδα ἐθανάτωσε τοὺς πάσχοντας, ἀνέφερεν ἡμῖν ἐν μακρᾷ ἐπιστολῇ ὁ ἐξ Ἀγρινίου Ἰω. Θεοφανίδης, ἑτέραν δ᾿ ὁμοίαν ἀνεκοίνωσε πρὸ τῆς Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 24 Νοεμβρίου 1894 ὁ Σπ. Κανέλλης. Ἐπ᾿ ἐσχάτων δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι παρετήρησαν [2], οὗ ἕνεκα ἀπέχουσι πλέον τῆς κινίνης κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ.

Τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν δὲν παρατηροῦμεν μόνον ἀπὸ τῆς κινίνης προερχομένην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εὐκινίνης ἔτι. Περιπτώσεις δ᾿ αἱμοσφαιρινουρίας ἐκ τῆς εὐκινίνης παρετηρήσαμεν δύο κατὰ τὸ ἔτος 1897 ἐν Ἀκαρνανίᾳ, εἰς πάσχοντας τὴν ἐκ τῆς θεϊκῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν. Ἐκτὸς δ᾿ ἡμῶν παρετήρησαν τοιαύτην ὁ ἐν Ἀταλάντῃ Ἑρμ. Βελλόπουλος [3], ὁ ἐν Τρικκάλοις Γ. Παπαζαχαρίου [4] καὶ ὁ Θεοφανίδης ἐν Ἀγρινίῳ.

---

[1] Γ. Καραμήτσας. «Αἱματουρία ἢ αἱμοσφαιρινουρία ἐκ κινίνης. Διατριβὴ ἀναγνωσθεῖσα τῇ 18 Νοεμβρίου 1878 ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰατρικῆς Ἑταιρείας.

[2] Ἀνάγνωθι Πεπραγμένων Συλλ. ἑλ. νόσων Α΄. καὶ Β΄. τόμον.

[3] Ἑρμ. Βελλόπουλος. Περὶ αἱμοσφαιρινουρίας. Ἰατρικὴ Πρόοδος, 8βριος 1898, Σελ. 318.

[4] Ἰατρικὴ Πρόοδος Φουστάνου. 1899, Ἰούνιος, σελ. 149

῾Ο καθηγητὴς Σάββας κατὰ τὸ 1886 πρῶτος ἀπέδειξε πειραματικῶς τὴν ἐκ τῆς κινιδίνης καὶ κιγχονίνης αἱμοσφαιρινουρίαν, βραδύτερον δὲ κατὰ πολὺ ὁ ἐκ Λαμίας Ταλλιαδοῦρος προυκάλεσε πειραματικῶς σφοδροτάτην αἱμοσφαιρινουρίαν οὐ μόνον ἐκ δύο μόνον κόκκων κιγχονίνης μετ᾽ ὀπίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀφεψήματος κίνας. ῾Η ἐκ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρία εἶνε γεγονὸς ἀναντίρρητον, μολονότι συγγραφεῖς τινες, ὡς οἱ Maget[1], Gros[2], Clarac[3], ἐκφράζουσιν ἔτι καὶ νῦν ἀμφιβολίας. Παρ᾽ ἡμῖν ἡ ἀπὸ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρία ἀπαντᾷ συνηθέστατα, ὡς δ᾽ ἐξάγομεν ἐκ τῶν παρατηρήσεων πολλῶν ἐγχωρίων ἰατρῶν, πιθανῶς ἀπαντᾷ συχνότερον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν. Ἐκ τῶν νεωτέρων παρατηρητῶν[4] οἱ Μακρυγιάννης, Ἰωαννίδης, Μερεντίτης, Κωνσταντινίδης, Τσάκας, Χωματιανός, Παπαματθαίου, Ἀσημακόπουλος, Παπαδημητρίου, Μαρκόπουλος, Λουκέρης, Καββαδίας, Σαμαράκης, Πάλλης, Κασσαβέτης, Παπακωνσταντίνου[5], Ἀούερβαχ, Ν. Νικολαΐδης καὶ πλῆθος ἄλλο ἰατρῶν παρετήρησαν καὶ περιέγραψαν τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν. Ἐκ τῶν ξένων δὲ παρατηρητῶν ἀναφέρομεν τοὺς Tomaselli, Plehn, Murri, Laveran, Koch, Calmette, Meyers, Ruge, Ross, Kohlstock, Mannaberg, Le Moal, Rec, Ughetti. Bastianelli, Pezet, Stephens et Cristopher's κ.λ.

῾Ο Ketchen[6] ἀναφέρει παροξυσμὸν αἱμοσφαιρινουρίας ἐξ $^1/_{18}$ τοῦ γραμμαρίου θειϊκῆς κινίνης. ῾Ο Marchiafava καὶ Bignami[7] ἀναφέρουσιν ὅτι ἡ μικροτέρα ποσότης κινίνης, ἐξ ἧς προυκλήθη αἱμοσφαιρινουρία, εἶνε $^1/_{20}$ τοῦ γραμμαρίου. ῾Ο Laveran[8] ἀναφέρει τὸ ποσὸν ἑνὸς ἑκατοστογράμμου κινίνης, ὁ δὲ Ruge[9] ἀναφέρει ὅτι παρετηρήθη αἱμοσφαιρινουρία καὶ ἐξ ἑνὸς ἔτι χιλιοστοῦ τοῦ γραμμαρίου.

῾Ως χρόνος ἐμφανίσεως τῆς αἱμοσφαιρινουρίας μετὰ τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης φέρεται ὑπὸ τῶν πλείστων παρατηρητῶν ἀπὸ 1—6 ὡρῶν.

---

1 Maget· Archives de Medec. naval 1895 pag. 328.
2 Gros » » » » 1894 » 236.
3 Clarac » » » » 1897 »
4 Πεπραγμένα Συλλόγου πρὸς περιστολὴν ἑλ. ν. Ἔτος Α' καὶ Β' Τόμος Α'.
5 Ἰατρικὴ Πρόοδος 1904. Τεῦχος 15—16.
6 Brit. Med. Jn. Novembr. 10, 1906.
7 Malaria. New. york. 1900.
8 Laveran. Traité du paludisme 1907.
9 Ruge-Einführ. in das Stadium der Malariakrankheiten, Jenna, 1906.

Πέραν τῶν 12 ὡρῶν ἡ ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρία εἶνε προβληματική. Περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας μετὰ ἐνέσεις ἀπὸ κινίνης εἶνε πάντη ἐξαιρετικαί, τοιαύτας περιπτώσεις ἀναφέρουσί τινες τῶν παρατηρητῶν, ὡς ὁ Le Moal[1], *ὁ Le Roy*[2], *ὁ Marchoux*[3] *καὶ ὁ Vedy*[4]. *Τοιαύτην περίπτωσιν παρατηρήσαντες ἐν τῇ κλινικῇ τοῦ Καραμήτσα ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ Πραγματείᾳ ἡμῶν*[5] *ὡς ἑξῆς.*

«Ἐργάτης τις συφιλιδικὸς ἐκ τῶν μεταλλουργείων τοῦ Λαυρίου εἰσῆλθε περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου παρελθόντος ἔτους (1899) εἰς τὴν κλινικὴν τοῦ Καραμήτσα πάσχων κακοήθη κωματώδη πυρετόν· ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος διὰ τοῦ μικροσκοπίου κατέδειξε τὴν ὕπαρξιν τῶν ἑλοπλασμωδίων, ἡ δὲ θεραπεία ἐγένετο διὰ τῶν ἐνέσεων τῆς κινίνης, αἵτινες καὶ ἐγένοντο ἡ αἰτία μὲν τῆς θεραπείας τοῦ κακοήθους πυρετοῦ, αἰτία δ' ἅμα τῆς ἐπελεύσεως τῆς ἀπὸ ταύτης αἱμοσφαιρινουρίας. Ἡ πρὸς τὴν κινίνην εὐαισθησία τοῦ ἀρρώστου διετηρήθη ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας, μεθ' ἃς ἠδύνατο νὰ ἀνέχηται καὶ αὖθις ταύτην».

Ἐκτὸς τῆς ἀπὸ τῆς κινίνης καὶ τῆς ἀπὸ τῶν σκευασιῶν αὐτῆς αἱμοσφαιρινουρίας παρετηρήθη εἰς θέσεις τινὰς τῆς Ἑλλάδος αἱμοσφαιρινουρία καὶ ἐκ τῆς βρώσεως ἀώρων κυάμων ἢ καὶ ἐκ τῶν ἀνθέων αὐτῶν. Περιπτώσεις τοιαῦται παρετηρήθησαν συχνῶς ἐν τῇ νήσῳ Σκοπέλῳ καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Σκαβέντζου καὶ Στ. Δούκα[6], *τελευταίως δὲ ὑπὸ τοῦ Βακράτσα. Παρετηρήθησαν ὡσαύτως ἐν τῇ νήσῳ Σκιάθῳ ὑπὸ τοῦ Βίλδ, ἐν Λευκάδι ὑπὸ τοῦ Ε. Καββαδία*[7] *καὶ Κουκουλιώτη, ἐν Ἀταλάντῃ ὑπὸ τοῦ Ἑρμολ. Βελλοπούλου*[8], *ἐν Μεσολογγίῳ ὑπὸ τοῦ Σ. Νίδερ, ἐν Πύργῳ ὑπὸ τοῦ Λαμπρινοπούλου, ἐν Τυρνάβῳ ὑπὸ τοῦ Τσολάκου, ἐν Λαρύμνῃ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου, ἐν*

---

[1] Annales d' Hygiène et de medec. coloniales No 2, 1907, page 259.

[2] Contribution á l'étude de la fiévre bil. hémoglob. aux pays chauds. 1901.

[3] Annales d'Hygiéne et de med. col. No 2, 1907, pages 268—269.

[4] Vedy. La fiévre bil. hémogl. dans le bassin du Congo 1907.

[5] I. Καρδαμάτη. Περὶ ἰκτερ. αἱμοσφ. πυρετοῦ 1900. Σελὶς 67.

[6] Εἰδικὴ νοσολογία καὶ θεραπευτική. Γ. Καραμήτσα. Ἔκδοσις Β'. Σελὶς 782, 6' ὑποσημείωσις.

[7] Ε. Καββαδίας. Αἱμοσφαιρινουρία ἐκ βρώσεως χλωρῶν κυάμων. Ἰατρικὴ Πρόοδος 1897 Τεῦχος 6ον.

[8] Ἑρμ. Βελλόπουλος. Περὶ αἱμοσφαιρινουρίας. Ἰατρικὴ Πρόοδος 8βριος 1898 σελὶς 317.

τῷ δήμῳ Τρινάσου ὑπὸ τοῦ Ἠλ. Τσαρπαλῆ[1], *ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Α. Τσέλιου*[2], *ἐν Φενεῷ ὑπὸ τοῦ Λουρίδα, ἐν Λευκάδι ὑπὸ τοῦ Κοντογούρη, ἐν Ἀντιπάρῳ ὑπὸ τοῦ Βιάζη, ἐν Μαϊμουλίῳ ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη, ἐν τοῖς χωρίοις Μουράταγα καὶ Κοφίνι (ἐπαρχία Ναυπλίου) ὑπὸ τοῦ Θ. Φαρμακοπούλου, ἐν Ῥόδῳ ὑπὸ τοῦ Θ. Κωνσταντινίδου, ἐν Ἰθάκῃ ὑπὸ τοῦ Βεντούρου, ἐν Ἁλιβερίῳ ὑπὸ τοῦ Κόλια, ἐν Παραβόλᾳ ὑπὸ τοῦ Παλιούρα, ἐν Ἀμαλιάδι ὑπὸ τοῦ Καρακίτσου, ἐν Μεσσήνῃ ὑπὸ τοῦ Πουλοπούλου, ἐν Ἁγίᾳ Ἄννῃ ὑπὸ τοῦ Τσαμούρα, ἐν Τρικέροις ὑπὸ τοῦ Σκούρα, ἐν Ἀγρῷ Κερκύρας ὑπὸ τοῦ Δούλη, ἐν Ξηροχωρίῳ ὑπὸ τοῦ Σφακιανάκη, ἐν Πάτραις ὑπὸ τοῦ Τραμπαδώρου, ἐν Μπουγιάτι Ἀλέας ὑπὸ τοῦ Οἰκονομοπούλου, ἐν Λίμνῃ ὑπὸ τῶν Βαρβούζων, ἐν Μαϊμουλίῳ ὑπὸ τοῦ Ζούγκου, ἐν Καρδίτσῃ ὑπὸ τοῦ Σαμαράκη, ἐν Χλεμβοτσαρίῳ ὑπὸ τοῦ Στεφοπούλου, ἐν Μολάοις ὑπὸ τοῦ Μανιατάκη, ἐν Γαργαλιάνοις ὑπὸ τοῦ Πυλιώτη, ἐν Μεμεριζίῳ ὑπὸ τοῦ Ζαρατσιώτη, ἐν Ἀστακῷ ὑπὸ τοῦ Πεταλᾶ καὶ ἐν Νεμέᾳ τῆς Κορινθίας ὑπὸ τοῦ Ν. Γιωμπρέ.*

Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν οἵτινες πρὸ 35ετίας περίπου ἐγνώριζον τὴν τοιαύτην ἐκ κυάμων αἱμοσφαιρινουρίαν, ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Girotti ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Gazette degli Ospedali, 8 Janv. 1899. τέσσαρας περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας ἐκ κυάμων μετὰ ἐλαφροῦ πυρετοῦ, ἰκτέρου, ἐμέτων, οὔρων μελανῶν κ.λ. ἀποφαινόμενος δὲ μετὰ τοῦ Barnabei καὶ Piga[3], *ὅτι τὰ γεγονότα ταῦτα ὀφείλονται εἰς χημικὴν οὐσίαν, ἣν περιέχουσιν οἱ κύαμοι, καὶ οὐχὶ εἰς δρᾶσίν τινα μικροπαρασιτικήν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας συνηγοροῦσιν ὁ Cipriani καὶ πλεῖστοι τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἰατρῶν.*

Παρ' ἡμῖν ὁ καθηγητὴς Δαμβέργης προκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φουστάνου[4] *ἀποδίδει τὰς ἐκ βρώσεως χλωρῶν κυάμων αἱμοσφαιρινουρίας οὐχὶ εἰς δηλητηριώδη τινὰ οὐσίαν περιεχομένην ἐντὸς τῶν κυάμων, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Φουστάνος, θὰ εἴχομεν λίαν συχνὰς τὰς ἐκ κυάμων δηλητηριάσεις ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα*

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου ἑλ ν. 1907 σελ. 562

[2] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1—15 Ἰουλ. 1904 σελ. 203.

[3] Clinica medica Italiana No 6 1899.—La médec. moderne 1899 No 64 page 508.

[4] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1—15 Αὐγ. 1904 σελ. 230.

κατὰ μεγάλα ποσὰ καταβιβρώσκονται οὗτοι, ἀλλ' ἀποδίδει εἰς τὴν βρῶσιν τῶν χλωρῶν κυάμων μετὰ τῶν φλοιῶν αὐτῶν. Ὀφείλεται δ' ἡ αἱμοσφαιρινουρία εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν φλοιῶν τῶν κυάμων ἐγκατεσπαρμένους ἐνίοτε μικρομύκητας, οἵτινες ὡς περιέχοντες δραστικὸν καὶ δηλητηριῶδες συστατικὸν ἀναλόγου συστάσεως πρὸς τὴν φαλλίνην προκαλοῦσι τὴν χαρακτηριστικὴν τῶν μυκήτων αἱμοσφαιρινουρίαν μετὰ ἰκτερικῶν φαινομένων. Ὁ Κούζης μετὰ τοῦ Βουρνάζου[1] ἀναζητήσαντες μεταξὺ τῶν ζυμώσεων τὴν τῶν κυάμων οὐσίαν τὴν προκαλοῦσαν τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν, ἀνεῦρον ἐν τοῖς κυάμοις ἐκτὸς ἰχνῶν ὑδροκυανικοῦ ὀξέος καὶ εἰδικὴν ζύμωσιν, ἣν ἐκάλεσαν κυάμωσιν.

Ὁ ἐκ Λίνδου τῆς Ρόδου Κωνσταντινίδης[2] συχνῶς παρατηρήσας τὴν ἐκ βρώσεως χλωρῶν κυάμων αἱμοσφαιρινουρίαν καὶ συμφωνῶν τῇ γνώμῃ τοῦ Λαμβέργη παραδέχεται στηριζόμενος ἐπὶ οἰκογενειακῶν περιπτώσεων εἰς προδιάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, εἶνε δέ, λέγει, ἐν Ρόδῳ γνωστόν, ὅτι οἱ χλωροὶ κύαμοι ἐσθιόμενοι φέρουσι σκοτοδίνην, ὑπνηλίαν καὶ γαστρικὰς διαταραχάς. Εἴς τινα μάλιστα χωρία πρεσβεύουσιν ὅτι τὸ ἐσθίειν ἐν αὐτῷ τῷ κυαμῶνι κυάμους κακόν ἐστι καὶ ἀποτρέπουσι τοῦτο. Ἐκ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου λαμβάνων ἀφορμὴν ὁ Κωνσταντινίδης ὑποβάλλει τὴν ἐρώτησιν. «Ἆρά γε μὴ καὶ ὁ Σάμιος φιλόσοφος Πυθαγόρας συνειδὼς τοῦτο ἀπεῖργε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τοῦ διὰ τῶν κυαμώνων διέρχεσθαι» ; Εἰς τὴν ὑποβληθεῖσαν ταύτην ἐρώτησιν ἀπαντῶμεν ὅτι εἶνε γνωστὸν τί ἐσήμαινεν ἡ τῶν ἀρχαίων φράσις, κυάμων ἀπέχεσθαι.

Περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας ἐκ κυάμων δὲν παρετηρήσαμεν, ὡς συνηγάγομεν ὅμως ἐκ τῆς μελέτης ἄλλων περιπτώσεων, ἡ νόσος ἄρχεται κατὰ τὴν αὐτὴν ἢ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ τῆς κυαμοφαγίας ἡμέραν, εἰσβάλλει δὲ συνηθέστερον διὰ ρίγους μετὰ γαστρικῶν συμπτωμάτων, παρακολουθοῦντος ἢ ἐνίοτε προηγουμένου τοῦ ἰκτέρου μετὰ αἱμοσφαιρινουρίας. Ὁ πυρετὸς ἀνέρχεται ἀπὸ 37°5—40° ἀναλόγως τῆς βαρύτητος τῆς δηλητηριάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ. Παρατηρεῖται δὲ ταχυσφυγμία, ταχύπνοια, ἀλυσμὸς κατὰ τὴν ἀκμὴν τῶν γαστρικῶν συμπτωμάτων, ναυτίαι, ἔμετοι, διάρροια ἢ δυσκοιλιότης καὶ ἡ ὅλη κλινικὴ εἰκὼν κυμαίνεται ἀναλόγως τῆς δηλητηριάσεως ἐξελισσο-

---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος. Ἀριθ. 20,15 8βρ. 1904 σελ. 314—316

[2] Πρακτικὰ Ε' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου, 1906 σελ. 179.

μένη ἀπὸ 3—10 ἡμερῶν. Ὡς πρὸς τὴν πρόγνωσιν ἡ νόσος εἶνε μᾶλλον θανατηφόρος μεταξὺ παιδίων, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ ἐκ Νεμέας Ν. Γιωμπρὲς ὁ παρατηρήσας πολλὰς περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας ἐκ βρώσεως χλωρῶν κυάμων μεταξὺ παιδίων καὶ ἐνηλίκων.

Πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν ἀνέφερον ἡμῖν καὶ οἰκογενειακὴν ἔτι προδιάθεσιν διὰ τὴν ἐκ βρώσεως χλωρῶν κυάμων αἱμοσφαιρινουρίαν. Ὁ δὲ ἐκ Λαρύμνης Εὐάγ. Γεωργίου παρετήρησεν οἰκογένειαν, ἥτις ἕνεκα τῆς μεγάλης εὐαισθησίας, ἣν ἔχει πρὸς τοὺς χλωροὺς κυάμους, οὐ μόνον ἐπαύσατο νὰ τρώγῃ, ἀλλ' οὐδὲ νὰ καλλιεργῇ τούτους, διότι κατὰ τὴν καλλιεργίαν τούτων προσεβάλλοντο τὰ μέλη ταύτης ἐκ σκοτοδίνης μετὰ σφοδρᾶς καρηβαρίας, ὡσεὶ ἀπὸ βαρείας μέθης.

Ὁ ἐκ Σκοπέλου Σ. Βακράτσας ἀναφέρει ἡμῖν ὡσαύτως ὅτι παρετήρησε καὶ θάνατον ἐπὶ ἑξαετοῦς παιδίου, εὑρεθέντος νεκροῦ ἐντὸς ἀγροῦ κυάμων ἐν πλήρει ἀνθήσει.

*
* *

Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἀνεφέρομεν ἀνωτέρω αἰτίων διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καταλέγομεν καὶ τὴν **ψῦξιν.**

Ὄντως δὲ οἱ παροξυσμοὶ ἀπαντῶσι συχνότερον κατὰ τὴν ψυχρὰν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ πείρας γνωρίζομεν, ἀλλ' ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς στατιστικῆς, ἣν κατηρτίσαμεν. Οὕτω λ.χ. ἐπὶ 615 περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ αἱ 512 παρετηρήθησαν κατὰ τὴν ψυχρὰν ὥραν τοῦ ἔτους ἤτοι τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, ἐνῷ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ θέρους 103 μόνον.

Ὁ Corre εἶδε τὴν νόσον ἀναπτυσσομένην εἰς ἀποτόμως μετοικήσαντας ἐκ θερμοτάτης πόλεως εἰς ἑτέραν σχετικῶς ψυχράν. Ἐν Σενεγάλῃ, Μαδαγασκάρῃ[1] καὶ λοιπαῖς Τροπικαῖς χώραις συχνῶς παρατηρεῖται ἡ αἱμοσφαιρινουρία παρὰ τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς ἐμπορευομένοις, οἵτινες μετὰ μακρὰν διαμονὴν εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη ἀφικνοῦνται μετέπειτα εἰς τὰς ψυχρὰς ἀκτάς. Τινὲς τῶν ἐν ταῖς ἀποικίαις στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἅμα ὡς ἐπανακάμψωσιν ἑαυτῶν πατρίδας, ἔνθα τὸ κλῖμα ψυχρότερον, προσβάλλονται εὐθύς,

[1] Laffay. étude sur la pathologie des Européens dans l'Autsianaka (Madagascar) et notamment sur la fiévre bil. hématurique Arch. de Méd. nav. 1899. page 256.

ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν βιβλίων τῶν ναυτικῶν νοσοκομείων τῆς Γαλλίας. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν δέ, ἅτινα ἑκάστοτε δαψιλῶς παρέχουσι τῇ Ἰατρικῇ φιλολογίᾳ οἱ ἐν Σενεγάλῃ, Σουδάν, Μαδαγασκάρῃ, Γουαδελούπῃ, Μαρτινίκᾳ, Ἀντίλλαις, Κογκώ, Καμεροὺν καὶ Τογκίνῳ Γάλλοι, Βέλγοι καὶ Γερμανοὶ παρατηρηταί, βλέπομεν τὴν νόσον ἐμφανιζομένην ὅτὲ μὲν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπιβιβάσεως, ὅτὲ δὲ κατὰ τὴν πορείαν τῶν ταξειδίων. Ὁ Dryepondt (Congrés Internat. de Med. Paris 1900) ἀναφέρει ὅτι τὰ δύο τρίτα τῶν περιπτώσεων αὐτοῦ ἐν Congo εἶχον ὡς αἰτιολογίαν τὴν ψῦξιν. Ἐν Μαδαγασκάρῃ οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ παρατηροῦνται κατὰ τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ψύχη. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι πάντες οἱ παρατηρηταί, ἀφ' οὗ χρόνου περιεγράφη ὁ πυρετὸς οὗτος, εἶδον τὰς περιπτώσεις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, ἐξαιρουμένων ὀλίγων, οἵτινες καὶ κατὰ τὰς 4 ὥρας τοῦ ἔτους ἔσχον τοιαύτας.

Ὁ καθηγητὴς Ν. Γ. Μακκᾶς [1] ἐν συζητήσει τινὶ περὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐν τῇ Ἰατρικῇ Ἑταιρείᾳ Ἀθηνῶν ὑπέβαλε σχετικῶς πρὸς τὴν ψῦξιν τὸ ἑξῆς ἐρώτημα. Τὸ ἐν τῇ εἰσβολῇ ἑλώδους τινὸς πυρετοῦ ῥῖγος δύναται ἆρά γε νὰ προκαλέσῃ αἱμοσφαιρινουρίαν ἐκ ψύξεως εἰς ἀνθρώπους ὑποκειμένους εἰς τὴν νόσον ταύτην; Ὁ Γ. Καραμήτσας καὶ Σ. Κανέλλης παραδέχονται ὁμοίως τὴν ψῦξιν, ὡς σπουδαιότατον αἴτιον τῆς νόσου, διότι αἱ πλεῖσται τῶν περιπτώσεων, λέγουσι, παρατηροῦνται κατὰ τοὺς φθινοπωρινοὺς καὶ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας. Ὁ Γεωργιάδης [2] παρετήρησεν ἐν Βόλῳ καὶ Λαρίσῃ 18 περιπτώσεις, καὶ πάσας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος. Ὁ Ὀρλάνδος καὶ Χρυσοσπάθης παρετήρησαν ταύτας, ὅτε ἐπεκράτουν ὑγροὶ καιροί. Ὁ δὲ Δ. Ριζόπουλος αὐθεντικῶς ἐκφράζεται, ὅτι ἡ κυριωτέρα ἐποχὴ τῆς προσβολῆς τῶν περιπτώσεων αὐτοῦ ἦτο τὸ φθινόπωρον ἰδίᾳ περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ χειμῶνος. Ὁ Κωτσονόπουλος παρετήρησεν ἐν Ναυπλίῳ 20 ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς, ὧν 10 κατὰ τὸν χειμῶνα, 5 κατὰ τὸ φθινόπωρον, 2 κατὰ τὸν Αὔγουστον, ἐπὶ 3 δὲ δὲν σημειοῦται ἡ ἐποχή. Ὁ ἐκ Λεβαδείας Μπουρ-

---

[1] Ν. Γ. Μακκᾶς Συνεδρία 1 Δβρίου 1894 Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν.

[2] Γ. Καραμήτσας. Πραγματεία περὶ ἑλώδους αἱμασφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἀθῆναι 1882. Σελ. 104.

νόζος [1] παρετήρησεν 78 περιπτώσεις κατὰ τοὺς μῆνας 7βριον 8βριον Νβριον καὶ Δβριον. Ἐκ τῶν ἰδίων ἡμῶν 55 περιπτώσεων τὰς 28 παρετηρήσαμεν κατὰ Νοέμβριον, Δεκέμβριον καὶ Ἰανουάριον, κατὰ Ἀπρίλιον 3, κατὰ Αὔγουστον 7, κατὰ 7βριον 9 καὶ κατὰ 8βριον μῆνα 8. Προσθέτοντες δὲ εἰς 150 περιπτώσεις προερχομένας ἐκ διαφόρων ἄλλων συγγραφέων καὶ 78 τοῦ Μπουρνόζου, 35 τοῦ Κορύλλου [2], 18 τοῦ Γεωργιάδου, 20 τοῦ Κωτσονοπούλου, 17 τοῦ Θεοφανίδου [3], 94 τοῦ Οἰκονόμου [4], 30 τοῦ Τυπάλδου [5], 30 τοῦ Στέλλου [6], 9 τοῦ Πεζοπούλου καὶ ἡμῶν [7], ἔτι δὲ 57 τοῦ Core [8], 38 τοῦ Borius [9], 55 ἡμετέρας, 56 τοῦ Φαρμακοπούλου καὶ 41 τοῦ Κουκουλιώτη, ἔχομεν ἐν ὅλω 728 περιπτώσεις κατανεμομένας ὡς πρὸς τὰς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ κατὰ μῆνας ὡς ἑξῆς :

Αἱ περιπτώσεις αὗται κατὰ μῆνας κατανέμονται ὡς ἑξῆς :

Μάρτιος	30		
Ἀπρίλιος	18	Ἔαρ	60
Μάϊος	12		
Ἰούνιος	9		
Ἰούλιος	24	Θέρος	82
Αὔγουστ.	49		
7βριος	83		
8βριος	128	Φθινόπ.	358
Νβριος	147		
Δβριος	117		
Ἰανουάρ.	67	Χειμὼν	228
Φεβρουάρ.	44		
	728		728

Ὅθεν οἱ κατ᾿ ἐξοχὴν μῆνες καθ᾿ οὓς ἀπαντῶσι συχνότερον οἱ αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ εἶνε ὁ Ὀκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμ-

---

1 Πρακτικὰ Ε΄. Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδ. 1906.

2. Κορῦλλος. Περὶ Ἰκτερώδ. αἱμ. πυρ. 1879 σελ. 19.

3 Θεοφανίδου. Πραγματεία περὶ ἑλωδῶν νόσων 1885 σελ. 202.

4 Οἰκονόμου. Περὶ ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρίας 1899 σελ. 45.

5, 6 Πεπραγμένα Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδῶν ν. Τόμος Α΄. σελ. 397 καὶ 457.

7 Πρακτικὰ Ε΄ Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου 1906.

8 Archives de medec. nav. 1881 p. 161.

9 » » » » 1882 p. 230.

βριος. Ὡς δ' ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς πεπραγμένοις τοῦ Συλλόγου (Ἔτος Α' καὶ Β') δημοσιευθεισῶν ἀπαντήσεων 38 ἰατρῶν, 24 ἐξ αὐτῶν παρετήρησαν τὰς περιπτώσεις αὐτῶν κατὰ τὸ φθινόπωρον, 6 κατὰ τὸν χειμῶνα, 3 κατὰ τὸ θέρος καὶ 5 κατὰ τὸ ἔαρ. Κατὰ δὲ τὰς ἀπαντήσεις,ἃς εἴχομεν τὴν τιμὴν νὰ λάβωμεν ἐκ διαφόρων συναδέλφων, πρὸς οὓς ἀπετάθημεν δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς καὶ οἷς εὐγνωμονοῦμεν, 9 παρετήρησαν περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ κατὰ τὸ θέρος, 4 κατὰ τὸ ἔαρ, 14 καθ' ὅλους τοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς ἑξῆς.

Κατὰ	Ἰούνιον	8
»	Ἰούλιον	9
»	Αὔγουστον	18
»	7βριον	34
»	8βριον	36
»	Νβριον	30
»	Δβριον	22
		157

Τὴν ψῦξιν θεωροῦμεν ὡς ἔμμεσον αἴτιον τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ὡς προκαλοῦσαν ἀγγειοκινητικὰς διαταράξεις, ἐκ τῶν ἀντιδράσεων τῶν ὁποίων κατὰ τὰς ἐρεύνας τῆς παθολογικῆς φυσιολογίας προκαλοῦνται αἱ ἀλλοιώσεις τῆς χημικῆς συστάσεως τῶν χυμῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ Carmouze [1] ἐν τῷ Σουδὰν παρετήρησε τὴν καταφανῆ ἐπίδρασιν τῆς ψύξεως καὶ ἀπέδωκε τὴν συχνότητα τῶν περιπτώσεών του εἰς τὰς αἰφνιδίους μετεωρολογικὰς συνθήκας. Ὁ Laffay [2] ἐν Μαδαγασκάρῃ θεωρεῖ ὁμοίως τὴν ψῦξιν ὡς βοηθητικὸν αἴτιον πρὸς παραγωγὴν τῆς νόσου. Τοῦ Ἱπποκράτους τινὲς τῶν περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παρετηρήθησαν μετὰ ψῦξιν καὶ κάματον. Ὁ Σκουζάκης [3] καὶ τὰς 19 αὐτοῦ περιπτώσεις παρετήρησε μετὰ ψῦξιν ἔντονον καὶ κόπον. Ὁ Λύτρας [4] ὁμοίως συχνὰ παρετήρησε νὰ προηγηθῶσι τῆς ἐμφανίσεως τῆς αἱμοσφαιρινουρίας ψῦξις, καταχρήσεις περὶ τὰ ἀφροδίσια καὶ ὑπερκοπώσεις. Ἡμεῖς

---

[1] Carmouze Archives de Médec. naval. 1897 page 337.
[2] Archiv. de Medec. naval. 1899, p. 256.
[3] Πρακτ. Ε' Παν. Ἰατρ. Συν. σελ. 495.
[4] » » » » » » 496.

ἀποδίδομεν τῇ ψύξει σχετικήν τινα ἐπήρειαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς νόσου, δεχόμενοι αὐτὴν οὐχὶ ὡς πρόφασιν ἀπόλυτον, ἀλλ' ὡς ἔμμεσον, προσθέτοντες εἰς ταύτην καὶ τὴν συμβολὴν τῶν τοξικῶν στοιχείων τοῦ προδιατεθειμένου ὀργανισμοῦ. Ἐπὶ ὀργανισμῶν μάλιστα προδιαθειμένων καὶ παρεσκευασμένων διὰ τῶν δυσθρεπτικῶν παραγώγων, ὡς λ. χ. ἐπὶ ἀλκοολισμοῦ, ψαμμιάσεως, συφιλίδος, ρευματικῆς καὶ ἀρθριτικῆς διαθέσεως, τὴν ψῦξιν θεωροῦμεν ὡς τὸ διαμεσώτερον, οὕτως εἰπεῖν, αἰτιολογικὸν στοιχεῖον τῆς ἐξωτερικεύσεως τῆς νόσου, ἥτις δύναται νὰ ἦνε κεκρυμμένη ἕνεκα ἀτελοῦς πιθανὸν ἐπιδράσεως τῶν παθογόνων στοιχείων καὶ νὰ μὴ ἐξωτερικεύηται ἂν μὴ ἡ ψῦξις βοηθήσῃ.

Ἡ ψῦξις ἐπιφέρουσα ὑπεραιμίαν εἰς τὰ σπλάγχνα καὶ δὴ εἰς τὸ ἐκκριτικὸν σύστημα (ἧπαρ, νεφρούς), ὧν καταστρέφει τὰς λειτουργίας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ ἧπαρ, οὗτινος καταλύει τὰς προστατευτικὰς ἰδιότητας κατὰ τῶν μικροβίων καὶ τοξινῶν καὶ ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀπέκκρισιν τῶν τοξινῶν (καὶ δὴ ἐπὶ δυσθρεπτικῶν ὀργανισμῶν), αἵτινες ἐπεχόμεναι, πιθανὸν νὰ ἐνεργῶσιν ὡς αἱμολυτικὰ δηλητήρια.

Πόσον δὲ καταστρεπτικῶς ἐπὶ τῶν αἱμοσφαιρίων ἐπιδρᾷ ἡ ψῦξις, κατεδείχθη ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῶν χοιριδίων πειραμάτων τοῦ G. Rouge[1]. Ἄλλως τε εἰς τὰ ψυχρὰ κλίματα, ἐνίοτε δὲ καὶ παρ' ἡμῖν, ὡς αὐταπόδειξιν ἔχομεν τὰς ἐκ ψύξεως αἱμοσφαιρινουρίας, αἵτινες ἐν τοῖς βορείοις κλίμασιν ὑποκαθιστῶσι τοὺς ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς.

Πρῶτος ἐν Ἑλλάδι ὅστις παρετήρησε καὶ ἀνέφερε περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας ἐκ ψύξεως, εἶνε ὁ Καραμήτσας[2] ὀνομάσας μάλιστα αὐτὰς αἱματουρίας ἐκ ψύξεως, μετὰ τοῦτον βραδύτερον πολὺ ὁ Π. Παμπούκης[3], σὺν αὐτῷ δὲ ὁ Σ. Χωματιανός[4]. Αἱμοσφαιρινουρίας ἐκ ψύξεως παρετήρησαν, ὡς ἀνεκοίνωσαν ἡμῖν καὶ οἱ Α. Τραμπαδῶρος (Πάτραι), Βαρβοῦζοι (Λίμνη Εὐβοίας), Α. Καπάλλας (ἐκ Καρδίτσης),

---

[1] P. Castets. Thése de Paris.

[2] Γ. Καραμήτσα Β' ἔκδοσις Παθολογίας Niemeyer. — Πρακτικὰ Ἰατρ. Ἑταιρ. Ἀθηνῶν 1 Δεβρ. 1894.

[3] Π. Παμπούκη. Πρακτικὰ Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν 1 καὶ 8 Δεκεμβρίου 1894.

[4] Σολ. Χωματιανός. Περίπτωσις αἱμοσφαιρινουρίας κατὰ παροξυσμοὺς ἐπερχομένους ἢ ἐκ ψύξεως. Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ. Φεβρουάρ 1895, σελὶς 402.

Ζησόπουλος (ἐκ Φθιώτιδος) καὶ Τσάκας (ἐκ Σπερχειάδος). Ἔχοντες λοιπὸν δεδομένην τὴν ὑπὸ τῆς ψύξεως καταστρεπτικὴν ἐπίδρασιν κατὰ τῶν αἱμοσφαιρίων καὶ μάλιστα μετὰ τὰ ἐπὶ τῶν χοιριδίων ὑπὸ τοῦ G. Rouge[1], ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Ehrlich, Rosbach καὶ Küsner ἐνεργηθέντα πειράματα, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἀποδίδωμεν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ψῦξιν.

Θεωροῦντες τὴν ψῦξιν ὡς ἔμμεσον σχετικῶς στοιχεῖον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, πῶς δέον νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς περιπτώσεις ἐκείνας,αἵτινες εἰ καὶ σπανιώτεραι, συναντῶνται ὅμως καὶ κατὰ τὸ θέρος, ὅτε ἡ θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας εἶνε ὑψηλή;

Ἡμεῖς φρονοῦμεν, ὅτι καὶ εἰς τὰς κατὰ τὸ θέρος ἐπισυμβαινούσας περιπτώσεις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ὅτε ὁ ἐπικρατῶν καιρὸς εἶνε ξηρὸς καὶ θερμός, σχετικὸν αἴτιον εἶνε ἡ ψῦξις, μάλιστα δὲ διότι οἱ προσβαλλόμενοι καχέκται ὄντες παρέχουσιν ἕνεκα τῆς πτωχείας τοῦ αἵματος εὐαίσθητον ὀργανισμὸν καὶ εἰς τὰς ἐλαφροτέρας μεταβολὰς τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἀλλὰ δύναταί τις ἴσως νὰ εἴπῃ, πῶς ἐπὶ τόσων νοσηρῶν ἐκδηλώσεων καὶ δὴ ἐπὶ τῶν κακοήθων παγετωδῶν πυρετῶν, καθ' οὓς ἡ θερμοκρασία καταπίπτει καὶ ὁ ὀργανισμὸς φαίνεται ψυγόμενος, πῶς ἐκ τῆς ψύξεως ταύτης δὲν ἐπέρχεται ἡ αἱμοσφαιρινουρία;

Βεβαίως ἐπὶ τῶν παγετωδῶν πυρετῶν, ἐνῷ ἡ φυσικὴ θερμοκρασία εὕρηται ὑπὸ τὸ κατὰ φύσιν, δὲν παρατηρεῖται ἡ νόσος, διότι ἐπὶ τούτων ἡ ψῦξις οὐδεμίαν ὁμόλογον νευρικὴν ἐπίδρασιν ἐνασκεῖ, οἱ δὲ ἀσθενεῖς εἰ καὶ διατελοῦσιν ὑπὸ τοιαύτην παγετώδη κατάστασιν, τοὐναντίον ὑποκειμενικῶς αἰτιῶνται σφοδρὰν θερμότητα ἐσωτερικήν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου πιθανῶς δὲν ἔχομεν τὰς αὐτὰς χημικὰς τροποποιήσεις, οὐδὲ τὸ ἔδαφος εἶνε ἕνεκα ἰδίων συνθηκῶν ἀπορρεουσῶν ἐκ τῆς βαθυτέρας ἴσως ἑλομιάνσεως πρόσφορον πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς νόσου, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἀμφισβητῆται ἡ ἑλώδης φύσις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἡ τοιαύτη ὅμως σκέψις οὐδὲν ἄλλο σκοπεῖ ἢ τὴν μείωσιν τῆς αἰτιολογικῆς ἀξίας τῆς ψύξεως, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔδει τοῦτο νὰ παρατηρῆται καὶ ἐπὶ περιπτώσεων συφιλιδικῶν καὶ διαβητι-

---

[1] G. Rouge. Communication à l'Académie de Médecine de Paris. Séance 15 Fevrier 1898.

κῶν, καθ᾽ ἃς ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος κατέρχεται εἰς 34° καὶ 32°, μάλιστα δὲ ἀφοῦ ἡ σύφιλις ἀποδεδειγμένως θεωρῆται ὡς προδιαθετικὴ αἰτία τῶν παροξυστικῶν αἱμοσφαιρινουριῶν. Ὁμοίως ὤφειλε νὰ παρατηρῆται καὶ ἐπὶ νόσων τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν γενικὴν παράλυσιν (*Esquirol*, *E. Régis*), ὁπότε τὸ θερμόμετρον κατέρχεται καὶ μέχρις 22° Κελσίου.

Ἑπομένως ἡ ψῦξις ἐνῷ δὲν εἶνε βεβαίως ἡ κυρία παραγωγὸς αἰτία τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, χρησιμεύει ὅμως ὡς διάμεσον στοιχεῖον τῆς ἐξωτερικεύσεως τῆς ἐν τῷ κρυπτῷ τελουμένης καταστροφῆς τοῦ αἵματος, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς συνυπαρχούσης ἢ προϋπαρχούσης ἐλομιάνσεως μετὰ τοῦ εἰδικοῦ αἰτίου, τὸ δὲ ἕνεκα καταλύσεως τῆς λειτουργίας τοῦ ἡπατικοῦ ἰδίᾳ ἀδένος καὶ τῶν νεφρῶν, ἐξ οὗ οὐδόλως ἀπίθανον νὰ προέρχωνται τοξῖναι προκαλοῦσαι τὴν αἱμολυσίαν.

Ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς συφιλίδος, ἐφ᾽ ἧς τὸ μικροσκόπιον ἀποδεικνύει μεγάλην καταστροφὴν τῶν αἱμοσφαιρίων καὶ συχνοτάτη εἶνε ἡ κατάπτωσις τῆς θερμοκρασίας, πᾶσα οὐσιώδης μεταβολὴ τῆς ἀτμοσφαίρας γίνεται λίαν αἰσθητὴ εἰς τὸν πάσχοντα. Κατάπτωσιν δὲ τῆς κεντρικῆς θερμοκρασίας μετ᾽ ἀποψύξεως τῶν ἄκρων καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος παρατηροῦμεν καὶ ἐπὶ ἀπωλειῶν τοῦ αἵματος ἐκ διαφόρων αἰτίων, ὡς λ.χ. ἐσωτερικῆς αἱμορραγίας, τραυμάτων κοιλίας κ.λ. Μὴ λοιπὸν καὶ τὸ κατὰ τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ῥῖγος εἶνε ἀπότοκον τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ καταστροφῆς τοῦ αἵματος, εἶνε δηλαδὴ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ οὐχὶ τὸ αἴτιον;

Ἡ σκέψις αὕτη ἐπὶ τοῦ προκειμένου βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἔχῃ θέσιν, διότι ἡ ψῦξις σπουδαίως ἐνεργεῖ κατὰ τοῦ ἥπατος. Ἡ κατάλυσις δὲ τῆς λειτουργίας τοῦ ἡπατικοῦ ἀδένος ἐκ τῆς ψύξεως ἀποτελεῖ καθ᾽ ἡμᾶς ὅρον σπουδαιότατον ἐν τῇ παθογενείᾳ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, πιθανὸν δὲ ἡ καταστροφὴ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων ἐν τῷ ἥπατι μᾶλλον νὰ συντελῆται ἢ ὡς κοινῶς πιστεύεται ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ. Ἡμεῖς εἰς τὰς λειτουργίας τοῦ ἡπατικοῦ ἀδένος ἀναπληροῦντος καὶ τὰς τυχὸν ἐλλιπεῖς τοιαύτας τοῦ σπληνὸς ἀποδίδομεν μεγίστην σημασίαν θεωροῦντες τὸ ἧπαρ οὐ μόνον ὡς ὄργανον αἱματοποιητικόν, ἀλλὰ καὶ ὡς ὄργανον τεταγμένον διὰ τὴν καταστροφὴν καὶ ἐξουδετέρωσιν τῶν τοξινῶν· πᾶσα λοιπὸν κατάλυσις τῆς λειτουργίας τούτου ἐπιβαρύνει σπουδαίως τὸν ὅλον ὀργανισμόν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν **ἡλικίαν** ὁ Ριζόπουλος ἐπὶ 1200 ἀτομικῶν αὐ-

τοῦ περιπτώσεων παρετήρησεν ὅτι ἡ νόσος προσέβαλε πᾶσαν μὲν ἡλικίαν (ἐκτὸς τῶν δύο πρώτων ἐτῶν) ἑκάτερα τὰ φῦλα καὶ ἰδίως τὴν παιδικὴν καὶ νεανικήν. Ὁ Χ. Κορῦλλος[1] *τὰ* $^4/_5$ *τῶν 28 αὐτοῦ περιπτώσεων ἀφεώρων εἰς τὴν ἡλικίαν ἀπὸ τοῦ 2ου μέχρι τοῦ 20οῦ ἔτους· ὁ αὐτὸς δὲ τελευταίως ἀναφέρει, ὅτι ἡ μᾶλλον προσβαλλομένη ἡλικία εἶνε ἡ ἀπὸ τοῦ 10ου μέχρι τοῦ 30οῦ ἔτους. Ὁ Κυρτσώνης παρετήρησε τὰς 25 αὐτοῦ περιπτώσεις ἀπὸ τοῦ 5ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους. Ὁ Καργάδος εἶδεν 100 περιπτώσεις μεταξὺ τοῦ 5ου καὶ 30οῦ ἔτους, ὁ Λέλλος μεταξὺ τοῦ 5ου καὶ 35ου ἔτους, ὁ Σπ. Ἰγγλέσης ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 20οῦ ἔτους, ὁ Παναγ. Παμπούκης*[2] *ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 35ου ἔτους καὶ ὁ Κανέλλης τὰς 20 αὐτοῦ περιπτώσεις παρετήρησε μεταξὺ 7ου καὶ 45ου ἔτους.*

Λαμβάνοντες δ' ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς μὲν 150 περιπτώσεις διαφόρων ξένων παρατηρητῶν[3], *102 τοῦ ἐκ Σπάρτης Οἰκονόμου*[4], *57 τοῦ Θ. Φαρμακοπούλου, 23 τοῦ ἐξ Ἀμαλιαπόλεως Δ. Σκούρα, 49 τοῦ Θεοφανίδου, 45 διαφόρων ἄλλων συναδέλφων καὶ 55 ἡμετέρας ἤτοι ἐν ὅλῳ 481 περιπτώσεις, ἡ ἡλικία αὐτῶν εἶχεν ὡς ἑξῆς:*

Ἡλικία	*Περιπτώσεις*
Ἀπὸ 2½—10 ἐτῶν	*85*
» *10 —20* »	*103*
» *20 —30* »	*156*
» *30 —40* »	*78*
» *40 —50* »	*35*
» *50 —60* »	*11*
» *60 —70* »	*5*
Ἀγνώστου ἡλικίας	*1*
ἀπὸ 50 ἐτῶν καὶ ἄνω	*7*
	481

Ἀναφέρει δὲ ὁ Κουτσορόδης[5] *ἐκ Τσαγκαράδων περίπτωσιν ἰκτερώ-*

[1] Χρ Κορῦλλος. Περὶ ἰκτερώδους αἱματουρικοῦ πυρετοῦ παρατηρηθέντος ἐν Πάτραις 1879.

[2] Παν Παμπούκης. Μελέτη περὶ τῶν κακοήθων πυρετῶν τῆς Ἑλλάδος. Γαληνὸς 1888, σελὶς 42.

[3] Πραγματεία Ἰων. Καρδαμάτη. Περὶ Ἰκτερ. αἱμοσφ. πυρ. 1900 σελ. 81.

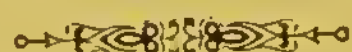
[4] » Γ. Οἰκονόμου. Περὶ ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρίας 1899.

[5] Πεπραγ. Συλλόγου Περ. Ἑλ. Ν. Τόμ. Β' σελ. 471.

δους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἰς γέροντα ἡλικίας 70 ἐτῶν, ὁ Ραζέλος ἐξ Ἀρεοπόλεως εἰς γραῖαν ἡλικίας 75 ἐτῶν, ὁ δὲ ἐκ Τρικκέρων Δ. Σκούρας ὁμοίως εἰς γραῖαν ἡλικίας 75 ἐτῶν, ἥτις κατ' ἐπανάληψιν προσεβλήθη, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐθεραπεύθη ἄνευ κινίνης, τὸ δὲ ὕστατον, ὅτε καὶ ἐτελεύτησεν, ἐθεραπεύετο διὰ κινίνης. Ὅθεν ἐκ πάντων τούτων συνάγεται ὅτι πᾶσα ἡλικία προσβάλλεται ἐκ τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐκτὸς τῶν θηλαζόντων.

Αἱ συχνότερον προσβαλλόμεναι ἡλικίαι εἶνε ἡ ἐφηβικὴ καὶ ἀνδρική, σπανιώτερον κατὰ πολὺ ἡ γεροντική, ἔτι δὲ σπανιώτερον τὰ ἄγοντα ἡλικίαν ἀπὸ 1—3 ἐτῶν παιδία.

Ὡς πρὸς τὸ **φῦλον** φαίνεται ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς προσβάλλει μᾶλλον τὸ ἄρρεν. Ἐπὶ 150 προσβληθέντων ἀτόμων 18 μόνον ἀνῆκον εἰς τὸ θῆλυ, ἐνῷ 132 εἰς τὸ ἄρρεν, ὁ δὲ ἐκ Ναυπλίου Φαρμακόπουλος μεταξὺ 57 περιπτώσεων παρετήρησεν ὅτι 42 ἦσαν ἄνδρες καὶ 15 γυναῖκες, ὧν δύο θηλάζουσαι. Ἐν ὅλῳ δὲ ἐπὶ 207 περιπτώσεων 174 ἦσαν ἄνδρες ἤτοι 84%. Ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν, ἐν οἷς ὁ ἐν Πάτραις Χρ. Κορῦλλος, ὁ ἐν Σαμψοῦντι Στ. Συμεωνίδης, ὁ ἐν Βυτίνῃ Γ. Λαμπρινόπουλος καὶ ὁ ἐν Ἀμαλιαπόλει Δ. Σκούρας παρετήρησαν τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων αὐτῶν εἰς τὸ θῆλυ γένος. Ἡμεῖς ὅμως φρονοῦμεν ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος οὐδεμίαν διάκρισιν ποιεῖται μεταξὺ τοῦ φύλου, ἀμφότερα τὰ γένη ἀδιαφόρως προσβάλλων καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει ἰδιάζων λόγος τῆς προτιμήσεως. Προσβάλλει δὲ ἰδίᾳ τὸ ἄρρεν φῦλον, διότι τοῦτο εἶνε τὸ μᾶλλον ἐκτεθειμένον. Ἔνθα δὲ ἡ γυνὴ εὑρίσκεται ὑπὸ τὰς αὐτὰς τοῦ βίου συνθήκας, ὑφ' ἃς καὶ ὁ ἀνήρ, ἐκεῖ βεβαίως ὁ πυρετὸς οὗτος οὐδεμίαν διάκρισιν ποιεῖται καὶ προσβάλλει ἐξ ἴσου ἀμφότερα τὰ φῦλα.

ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ

Ἐκτὸς τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκτεθέντων αἰτίων τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν, δηλαδὴ τῆς ἑλομιάνσεως, τῶν διαφόρων λοιμωδῶν νόσων (ὀστρακιᾶς, ἐρυσιπέλατος, πνευμονίας, τύφου, ἰκτέρου), νοσημάτων ὀργανικῶν (ἥπατος, καρδίας, νεφρῶν), ἐγκαυμάτων, ψύξεως, καμάτου (Ἱπποκράτης) [1], δια-

[1] Ἱπποκράτης. Ἐπιδημ. 1, σελ. 984.

φόρων καταχρήσεων, φαρμακευτικῶν οὐσιῶν, ζωϊκῶν δηλητηρίων, μυκήτων, κυάμων καὶ ἐνέσεων διαφόρων οὐσιῶν, δέον νὰ προσθέσωμεν ἔτι καὶ τὰς νοσηρὰς διαθέσεις, ὡς τὴν οἰνοπνευμάτωσιν, τὴν συφιλίδα, τοὺς ῥευματισμοὺς καὶ ἑτέρας νοσηρὰς ἐκδηλώσεις ἀναγομένας εἰς τὸν **ἀρθριτισμόν.**

Ἐκ τῆς μελέτης πάντων τῶν ἀνωτέρω παραγωγικῶν αἰτίων τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν ἐν γένει, ἓν καὶ μόνον ἀναμφίλεκτον πόρισμα ἐξάγεται, ὅτι ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν πάντα τὰ αἴτια ταῦτα τὴν αὐτὴν ἔχουσι δρᾶσιν ἐπὶ τοῦ αἵματος, τοῦτο δὲ ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν παθογένειαν τῆς νόσου ταύτης, περὶ ἧς τοσοῦτος θόρυβος ἄλλοτε ἐγένετο, ὡς καὶ νῦν ἔτι γίγνεται, μεταξὺ τῶν παραδεχομένων ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ αἵματος ἐν αὐτῇ τῇ κυκλοφορίᾳ γίγνεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοξινῶν μικροβιακῶν καὶ μή, ἐξ ὧν ἡ αἱμοσφαιριναιμία, καὶ μεταξὺ τῶν δεχομένων ἀφ' ἑτέρου τὴν γνώμην ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ αἵματος τελεῖται ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ νεφρικῷ ἠθμῷ (*Pavy* [1], *Rosenbach* [2], *Gull* [3], *Robin* [4], *Delabrosse* [5], *Dickinson* [6], *Murri* [7], *Mackenzie* [8], *etc.*) ἢ ἐν τῇ οὐροδόχῳ κύστει (*Thudicum*, *von Rossen* [9], *Hayem* [10]), ἄνευ προηγουμένης ἀλλοιώσεως αὐτοῦ.

*
* *

Ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνευρίσκομεν τὸν εἰδικὸν αὐτοῦ μικροοργανισμόν, ἀποτελεῖ κατ' ἀνάγκην οὐχὶ νόσον αὐθύπαρκτον, ἀλλὰ ἁπλοῦν καὶ μόνον σύμπτωμα διάφορον τὴν ἔντασιν. Πάντα τὰ αἴτια τὰ παράγοντα τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν εἰ καὶ ἀπειράριθμα καὶ ποικίλα τὴν φύσιν εἰσίν, οὐχ ἧττον ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μονα-

---

1 Robin Hémoglobinurie pathogenique et traitem. Gazette des Hôpit. 1888 No 61.

2 Delabrosse Thése de Paris 1889.

3 Dickinson Médic. Chirurg. trans. London 1865, s 175—184.

4 Murri. Rivista clin. di Bologna 1879.

5 Mackenzie. Lancet 1870, 116.

6 Von. Rossen. Centrablat für die Méd. Wissenschaft 1878, s 488.

7 Hayem. Du sang et des altérations anatomiques. Paris 1889. Gazette hebdomadaire 1889 No 11.

8 Pavy. Lancet, 1866 p. 33.

9 Rosenbach. Berl. Klin. Wochenschrif. 1880, No 10, s 132.

10 Gull. Guys Hosp. reports. 1866 XIII.

δικὸν σύμπτωμα, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κλινικὸν τύπον, κατὰ βαθμοὺς δὲ μόνον διάφορον, ἀναλόγως τοῦ δράσαντος αἰτίου, ἐπάγονται καὶ δρῶσιν ἐπὶ τοῦ αἵματος ὁμολόγως, διότι προκαλοῦσι τὴν ἀπόλυσιν καὶ μόνον τῆς αἱμοσφαιρίνης ἀπὸ τοῦ ἐρυθροῦ αἱμοσφαιρίου.

Ὁ Α. Plehn θεωρεῖ τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ὡς ἐπιπλοκὴν τῆς ἑλονοσίας ἐπερχομένην κατά τινας συνθήκας· εἶνε, λέγει, ἐπιπλοκὴ τῆς αὐτῆς τάξεως, οἵα ἡ περιτονῖτις, ἢ ἡ ἐντερικὴ αἱμορραγία ἐν τῷ τύφῳ, ἢ ἡ πυώδης πλευρῖτις ἐν τῇ πνευμονίᾳ. Ἑπομένως ἐρωτῶμεν ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς εἶνε σύμπτωμα, εἶνε ἐπιπλοκὴ ἢ εἶνε νόσος αὐθύπαρκτος; Ὁ ἰκτερώδης λοιπὸν αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός εἶνε σύμπτωμα διάφορον κατὰ κλινικὸν τύπον, ἀκριβῶς ὡς ἡ ἀθρεψία, ἥτις δὲν εἶνε νόσος, ἀλλὰ σύμπτωμα, ἢ εἶνε νόσος αὐτουσία, νόσος αὐθύπαρκτος, ὡς ἡ ἱλαρά, ἡ ὀστρακιά, ὁ τυφοειδὴς πυρετὸς καὶ ἄλλα νοσήματα, τὰ γνωρίζοντα ἕνα καὶ μόνον ἰόν, ἓν καὶ μόνον εἰδικὸν μικρόβιον;

Ἀπέναντι τοσαύτης ποικιλίας αἰτιολογικῆς, ἀπαντώσης δ' ἔτι καὶ ἐπὶ διαφόρου φύσεως νοσημάτων, ἡ παθογενὴς αἰτία τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν, ὡς καὶ τοῦ ἰδιοπαθοῦς ἔτι ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τοῦ ἑλοπαρασίτου καὶ μόνον, οὐδὲ ἀπὸ τῆς κινίνης καὶ μόνης, ἢ καὶ ἐν συνδυασμῷ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ δέον νὰ ἀναζητηθῇ ἐν τῇ χημειοταξίᾳ τοῦ αἵματος καὶ δὴ ἐν τῷ ὀρρῷ αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἐπιτευχθήσεται πιθανῶς ἡ θετικὴ ἀνίχνευσις τῆς αἱμολυτικῆς ἐκείνης οὐσίας, τῆς ἐκ πολλῶν μὲν αἰτίων ὁρμωμένης τὸ αὐτὸ δὲ σύμπτωμα πάντοτε παραγούσης.

*
* *

Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῶν διαθέσεων, ὅπερ ἐθίξαμεν καὶ δὴ τοῦ ἀρθριτισμοῦ, ἐπανερχόμεθα πρὸς στιγμὴν ὡς εἰς εἰσαγωγὴν τοῦ κεφαλαίου τούτου εἰς ὅ,τι ἀναφορικῶς πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ψῦξις εἶνε οὐχὶ ἡ κυρία παθογενετικὴ αἰτία αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ διαμεσώτερον στοιχεῖον πρὸς τὴν ἐξωτερίκευσιν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας. Ἡ ψῦξις ὅμως ἐξωτερικεύουσα τὴν παθολογικὴν ταύτην κατάστασιν τοῦ αἵματος, δεικνύει σαφῶς ὑποκρυπτομένην οὐ μόνον ἀσθενικήν τινα σύστασιν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἥσσονα τούτων ἀντοχὴν εἰς τὴν

ψῦξιν, ὡς διϊσχυρίσθησαν οἱ *Lichthein*[1], *Koberι und Küssner*[2], *Cohnheim*[3], *Ehrlich*[4], *Boas*[5], *Bamberger*[6] διὰ τὰς παροξυντικὰς αἱμοσφαιρινουρίας. Τοῦτο ἀποτελεῖ προδιάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀληθῶς δὲ τὴν προδιάθεσιν ταύτην ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν οἰνοπνευμάτωσιν, τὴν συφιλίδα, ὡς τὴν ρευματικήν, καὶ τὴν νευρικὴν ἤτοι τὴν ἀρθριτικὴν διάθεσιν, φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὴν προδιαθετικὴν ταύτην αἰτίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐνασκοῦσιν ὡς διαθέσεις δρῶσαι ἐπὶ τοῦ αἵματος, οὕτινος μεταβάλλουσι τὴν σύστασιν καὶ μειοῦσι τὴν ἀντοχὴν τοῦ ὀργανισμοῦ ἕνεκα τῆς μεταβολῆς τῶν χημικῶν, φυσικῶν καὶ δυναμικῶν αὐτοῦ συνθηκῶν. Ἐκτὸς λοιπὸν τῶν ἄλλων αἰτίων τῆς παραγωγῆς τῆς αἱμοσφαιρινουρίας θεωρητέον ὡς παθογενετικὸν αἴτιον τὴν προδιάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, τὴν δυσθρεπτικὴν τουτέστι κατάστασιν αὐτοῦ. Ὡς δὲ εἴς τινας αἱμοσφαιρινουρίας ἐξακριβοῦται, ὅτι ὑφίσταται ἀκεραία ἡ δρᾶσις τῆς συφιλιδικῆς καὶ ρευματικῆς διαθέσεως, οὕτω ἐκτὸς τούτων ἡμεῖς συγκαταριθμοῦμεν καὶ τὸν ἀρθριτισμόν, ἐξάγοντες τὴν παθογενετικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἔκ τε τῶν ἰδίων ἡμῶν παρατηρήσεων καὶ ἐκ τῶν παρατηρήσεων ἄλλων συναδέλφων. Αἱ διαθέσεις οὖσαι παθολογικὸν ἔδαφος ἐπάγονται δυσθρεψίας, τὰ δ' ἀπὸ τῶν κυττάρων δυσθρεπτικὰ παράγωγα τοῦ εἰς τὸν ἀρθριτισμὸν ὑποκειμένου δύνανται δρῶντα μετ' ἄλλων ταυτοχρόνως αἰτίων νὰ καταστῶσιν ἐπιβλαβῆ καὶ ἐπιτήδεια, παρασκευάζοντα τὸν ὀργανισμὸν διὰ τὴν γένεσιν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας. Αἱ διαθέσεις λοιπὸν προπαρασκευάζουσι τὸν ὀργανισμὸν οὕτως, ὡς καὶ ἡ χρονία ἐπήρεια τῆς ἑλομιάνσεως, καταλύουσαι τελείως ἢ ἀτελῶς τὰς κατὰ τῶν διαφόρων τοξινῶν κυτταρικὰς δυναμικὰς καὶ χημικὰς ἐπιδράσεις αὐτοῦ. Ὅθεν αἱ διαθέσεις εἶνε ἔδαφος ἀνωμάλων χυμισμῶν εὐνοουσῶν τὴν γένεσιν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας.

Ἡ ἐπὶ τῶν πλειοτέρων περιπτώσεων τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἔλλειψις τοῦ ἑλοπλασμωδίου εἶνε ζήτημα διχάζον

---

[1] Lichtein. Volkman, Samml. Klin. Vorträge 1878 No 134.

[2] Kobert und Küssner. Berlin Klin. Wochenschrif. 1878 No 43 und 1879 No 37.

[3] Cohnheim Allg Pathologie 1877 Tom. II, s 394.

[4] Ehrlich. Zeitsch. für Klin. Médic. III, s 383.

[5] Boas. Deutsch. Archiv. für Klin. Médic. XXXII s. 355.

[6] Bamberger. Allgem. Wiener. Médic. Zeitung. 1884 No 45.

τὴν γνώμην τῶν συγγραφέων ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πυρετοῦ τούτου, δίδει δὲ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα εἰς τοὺς θεωροῦντας τὸν πυρετὸν τοῦτον ἀνεξάρτητον τῆς ἑλομιάνσεως. Ὁ Koch [1] δέχεται, ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς δέον νὰ θεωρῆται ὡς ἰδία νοσολογικὴ ὑπόστασις ἀνεξάρτητος τοῦ ἑλείου μιάσματος, διότι, λέγει, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἑλομιάνσεως ἀνευρίσκει τις πάντοτε τὰ ἑλοπαράσιτα, ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ταῦτα συνήθως δὲν ἀπαντῶσιν. Ἀλλ᾽ ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι ἡ μὴ ἀνεύρεσις τοῦ ἑλοπαρασίτου δὲν ἔχει τὴν ἀπόλυτον σημασίαν, τὸ μὲν διότι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς συνήθως παρατηρεῖται μεταξὺ τῶν ὀργανισμῶν, καθ᾽ ὧν ἐπὶ μακρὸν ἢ ἐπ᾽ ὀλίγον ἔδρασεν ἡ ἑλομίανσις, ἡ ἔμμεσος δηλονότι προδιαθετικὴ αἰτία, ἡ μεταβάλλουσα τοὺς χυμισμοὺς τῶν ἱστῶν καὶ καθιστῶσα τὸν ὀργανισμὸν ἐπιτήδειον διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς νόσου ταύτης, τὸ δὲ διότι ἡ νέα αὕτη κατάστασις ἀπότοκος οὖσα τῆς κυρίας αἰτίας (τῆς ἑλομιάνσεως), δύναται κατὰ τὰ μετέπειτα στάδια νὰ μὴ ἐκδηλῶται μικροβιακῶς, ὡς δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν λευκωματουρίας εἰς νοσήσαντας πρὸ πολλοῦ ἀπὸ ὀστρακιᾶς, μυοκαρδίτιδα εἰς νοσήσαντας πρὸ πολλοῦ ἀπὸ εὐλογίας, ἐρυσιπέλατος ἢ ἄλλης τινος λοιμώδους νόσου, ἐνδοκαρδίτιδα ἀπὸ ρευματισμῶν, πνευμονίαν ἀπὸ τυφοειδοῦς πυρετοῦ καὶ φυματίωσιν πνευμονικὴν ἀπὸ γρίππης, χωρὶς καὶ νὰ ἀνευρίσκωμεν τὰ ἀρχικὰ μικρόβια. Πῶς ὅμως δέον νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς περιπτώσεις ἐκείνας,κατὰ τὰς ὁποίας οὐδόλως προηγήθησαν διαλείποντες πυρετοί; Εἶνε αὗται αἱμοσφαιρινουρίαι παροξυντικαὶ ἐκ ψύξεως;

Ἡ ὑπὲρ τῆς ἑλομιάνσεως θεωρία, εἰς ἃς περιπτώσεις δὲν ἀνευρίσκεται τὸ ἑλοπλασμώδιον, ἀναιρεῖται ριζικῶς, μένει δὲ πάντοτε συζητήσιμος ἡ φύσις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν περιπτώσεων καθ᾽ ἃς ἐνυπάρχει τὸ ἑλοπλασμώδιον, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῇ τις τὴν γνώμην, ὅτι ἴσως ὑφίσταται μικροβιακὴ ἐπιμιξία τοῦ ἑλοπλασμωδίου μετὰ εἰδικοῦ τινος αἰτίου τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, νὰ συνεξελίσσωνται δ᾽ ἑκάτερα ἀσχέτως πρὸς ἄλληλα, ὡς ἔχομεν συνεξέλιξιν ἑλομιάνσεως καὶ φυματιώσεως, ἑλομιάνσεως καὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ἑλομιάνσεως καὶ γρίπ-

---

[1] Robert Koch. Zeitschft fur Hygiene und infections Krankheiten 1899 XXX, 2, s. 295.

πης, ἑλομιάνσεως καὶ ἐρυσιπέλατος, ἑλομιάνσεως καὶ ἱλαρᾶς, ἑλομιάνσεως καὶ ἄνθρακος, καὶ συνεξέλιξιν διαφόρων ἄλλων μικροοργανισμῶν ;

Αἱ περιπτώσεις καθ' ἃς ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρινουρικοὶ πυρετοὶ ἀνεφάνησαν καὶ εἰς ἄτομα, ἅτινα προηγουμένως οὐδεμίαν παρουσίασαν ἐκδήλωσιν τῆς ἑλομιάνσεως (Rendu. Société Médicale des Hôpitaux. Séance du 2 Decembre 1898), καθιστῶσι σαφὲς τὸ ζήτημα, ἀναιροῦσι δὲ καὶ τὰς θεωρίας τῆς ἐπὶ μακρὰ ἔτη λανθανούσης δῆθεν ἑλομιάνσεως, τῆς δικαιολογουμένης ἐκ προτέρας δῆθεν διαμονῆς εἰς ἑλώδεις τόπους. Δεχόμεθα ἑπομένως τὸ πιθανὸν τοῦ συνδυασμοῦ εἰδικοῦ τινος αἰτίου τοῦ πυρετοῦ τούτου μετὰ τοῦ ἑλοπλασμωδίου τοῦ Laveran καὶ θεωροῦμεν ἀμφότερα ὡς ἕτερον ἑκάτερον.

Ἀποδίδομεν δὲ μεγάλην σπουδαιότητα εἰς τὴν παρατηρουμένην ἐπὶ τῶν πλειοτέρων περιπτώσεων τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀπουσίαν τοῦ ἑλοπλασμωδίου, διότι ὁ πυρετὸς οὗτος θεωρεῖται ὑπὸ τῶν πολλῶν ἑλώδους φύσεως καὶ μετάπτωσις ἀπὸ τῆς ὀξείας ἢ χρονίας ἑλομιάνσεως. Γνωρίζομεν δὲ θετικῶς, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀπότοκοι καταστάσεις ἀπό τε τῆς ὀξείας καὶ ἀπὸ τῆς χρονίας ἑλομιάνσεως παρέχουσι στάδια μορφολογίας τοῦ παρασίτου τοῦ Laveran, διότι ἐπὶ μὲν τῆς ὀξείας ἑλομιάνσεως ἔχομεν συνήθως δακτυλίους καὶ σφαιρικὰ σωμάτια, ἐπὶ δὲ τῆς χρονίας τὰ ἡμισεληνοειδῆ καὶ τοὺς γαμέτας. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐπὶ καχεκτῶν, ὁσάκις ἔχουσι πυρετικὰς κινήσεις, πάντοτε ἀνευρίσκεται τὸ ἑλοπλασμώδιον, ἐκ στατιστικῆς δέ, ἣν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Laveran ἀρυόμεθα, ἐπὶ 136 καχεκτῶν πασχόντων τὴν χρονίαν ἑλομίανσιν, ἀνευρέθησαν τὰ ἡμισεληνοειδῆ εἰς 126 περιπτώσεις. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπὶ ἀναμφισβητήτου χρονίας ἑλομιάνσεως εἰς πολὺ ὀλίγας περιπτώσεις δὲν ἀνευρίσκεται τὸ ἑλοπλασμώδιον, βεβαίως ἡ ἔλλειψις τούτου εἰς τὰς πλειοτέρας περιπτώσεις τῶν παροξυσμῶν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἶνε ἀξιοσημείωτος ὡς πρὸς τὴν παθογένειαν τῆς νόσου, ἔχοντες δ' ὑπ' ὄψει ὡρισμένα γεγονότα, ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὴν ἔλλειψιν τῶν αἱματοζωαρίων τοῦ Laveran. Ἡμεῖς πρὸς τὰ λοιπὰ παθογενετικὰ αἴτια συγκαταλέγομεν τὰς διαφόρους δυσκρασίας, τὰς διαφόρους δυσθρεψίας καὶ δὴ τὸν ἀρθριτισμόν, περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ὁποίου ἀφιεροῦντες κεφάλαιον ὁλόκληρον [1] ἐν τῇ

---

[1] Περὶ τοῦ Ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 1900 σελ. 89—113.

περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ μονογραφίᾳ ἡμῶν παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην ἐκεῖ.

Στηριζόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν ἰδίων ἡμῶν παρατηρήσεων παραδεχόμεθα ὡς πρωτοστατοῦν αἴτιον ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς αἱμοσφαιρινουρίας τὸν ἀρθριτισμόν, διότι μεταξὺ 55 ἡμετέρων περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνεύρομεν 18άκις σαφῶς ἐκδεδηλωμένον τὸν ἀρθριτισμόν, ἐπὶ 45 δὲ περιπτώσεων αἱμοσφαιρινουρίας ἀπὸ κινίνης παρετηρήσαμεν τὸν ἀρθριτισμὸν ἐνεχόμενον εἰς 27 περιπτώσεις. Ἤτοι ἐν ὅλῳ ἐπὶ 100 περιπτώσεων αἱμοσφαιρινουριῶν ὁ ἀρθριτισμὸς ἐνείχετο εἰς 45 περιπτώσεις ἤτοι 45 $^0/_0$. Ἄλλως τε δὲ μετὰ τὰς γενομένας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀνακοινώσεις ἡμῶν, περὶ τῆς σχέσεως δῆλον ὅτι τοῦ ἀρθριτισμοῦ πρὸς τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν, ὅπερ καὶ ἄλλοι τῶν συναδέλφων παρετήρησαν, ὡς ὁ Νικολόπουλος, ὁ Λαμπρινόπουλος, ὁ Κορῦλλος, ὁ Χρυσοσπάθης, ὁ Λέλλος, ὁ Καργάδος, ὁ Συμεωνίδης, ὁ Σκουζάκης, ὁ Μπουρνόζος κ.λ.

*
* *

Δεχθέντες ὅτι ὁ ἀρθριτισμὸς λαμβάνει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας ἕνεκα τῶν δυσθρεπτικῶν αὐτοῦ παραγώγων, ὀφείλομεν νὰ ἐξάρωμεν διὰ τοὺς δεχομένους τὴν νεφρικὴν θεωρίαν τῆς παθογενείας τῆς νόσου τὰς ἐπὶ τοῦ ἀρθριτισμοῦ παρατηρουμένας, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων συμφορήσεις, καὶ νὰ συσχετίσωμεν ταύτας μετὰ τῆς **ψύξεως**, τῆς δρώσης ὡς αἰτιολογικοῦ στοιχείου ἐπὶ τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν.

Αἱ κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν συχναὶ ἐπιστάξεις, αἱ συμφορήσεις τῆς μήτρας, αἱ μητρορραγίαι, αἱ αἱμορροϊδικαὶ ῥύσεις καὶ λοιπαὶ συμφορητικαὶ ἐπεξεργασίαι, ἐπιφέρουσαι τοπικὰς ἀλλοιώσεις, ἐπηρεάζονται μεγάλως ὑπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν. Ἐὰν δὲ παρακολουθήσωμεν μετὰ προσοχῆς τὰς συμφορητικὰς ταύτας ἐπεξεργασίας, θέλομεν πεισθῇ ὅτι ἡ ψῦξις μεγάλην ἐπήρειαν ἐνασκεῖ ἐπὶ τῶν ἀρθριτικῶν, ὡς πρὸς τὰς συμφορητικὰς ταύτας ἐκφάνσεις. Ὅθεν οὐδόλως παράδοξον εἰς τοὺς φέροντας τὴν ἀρθριτικὴν διάθεσιν ἐκτὸς τῶν συμφορήσεων, ὅτι συντελεῖ καὶ ἡ ψῦξις εἰς τὴν ἐπίτασιν τῶν δυσθρεπτικῶν καταστάσεων, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἑλοπλασμωδίου, ὁσάκις τοῦτο ὑπάρχει. Ἀλλ' εἰς τὸ ἑλοπλασμώδιον ἡμεῖς ἀποδίδομεν ἐνέργειαν δευτεροπαθῆ ὡς πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρε-

τόν, ἀνάλογον πρὸς τὰ ἄλλα αἴτια, ἅτινα παρεμπίπτοντα δύναιται νὰ ἀφυπνίσωσιν ἢ νὰ ἐξάρωσι τὴν λαθραίως ἢ ἐκδήλως ἐνυπάρχουσαν διαθετικὴν ἢ παθολογικὴν κατάστασιν. Δεχόμεθα ὅμως ὅτι ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀρθριτικοῦ ἕνεκα τῆς ἀλλοιώσεως τῶν χυμισμῶν καὶ τῶν θρεπτικῶν διαταραχῶν ἐπέρχεται πιθανῶς κατάστασίς τις ἰδιαιτέρα,ἐνισχύουσα τὴν ἰώδη δύναμιν τοῦ καθ᾽ αὐτὸ στοιχείου τοῦ προκαλοῦντος τὸν πυρετὸν τοῦτον.

Σκέψις ἀπωτέρα, ἣν οἱ εἰς τὸ ἑλοπλασμώδιον ἀποδίδοντες τὴν προέλευσιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ δύνανται νὰ προβάλωσιν, εἶνε ὅτι τὸ ἑλοπλασμώδιον εὑρίσκον ἴσως ἔδαφος παθολογικῶς διάφορον καὶ μετεστοιχειωμένον προσδίδει εἰς τὴν κλινικὴν αὐτοῦ εἰκόνα τὴν τυπικὴν ἔκφανσιν τοῦ πυρετικοῦ αὐτοῦ διαγράμματος, τοῦ ἑλοπλασμωδίου ἐνισχυομένου καθ᾽ ὅμοιον τρόπον, καθ᾽ ὃν ἕτεροι μικροοργανισμοὶ μέχρι τοῦδε διαμένοντες ἐν τῷ ὀργανισμῷ λαθραίως, ἀφυπνίζονται καθιστάμενοι ἐπικίνδυνοι ἕνεκα τῆς ἰώδους ἐνισχύσεως, ἣν λαμβάνουσιν ἀπὸ εἰσαχθεῖσαν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοξίνην τινὰ μικροβιακὴν ἢ ἀπὸ μεταστοιχείωσιν τῶν χυμῶν, ὡς λ.χ. ἕνεκα καμάτου, θλίψεων, καταχρήσεων, ψύξεως καὶ λοιπῶν ἄλλων αἰτίων, καὶ ἐπάγουσι παθολογικὰς καταστάσεις δυναμένας ἔστιν ὅτε καὶ τὸ μοιραῖον τέλος νὰ προκαλέσωσιν. Ἢ ὅτι τὸ ἑλοπλασμώδιον δρῶν ἐν συνδυασμῷ μετ᾽ ἀγνώστων μικροβίων παρέχει τοιαύτην κλινικὴν εἰκόνα, ἀφοῦ μάλιστα εἶνε δεδομένον, ὅτι σπόροι κοινοὶ ἐν συνεταιρισμῷ μετὰ εἰδικοῦ τινος μικροβίου δύνανται νὰ μεταβάλωσι τελείως τὴν κανονικὴν ἐξέλιξιν τῆς νόσου, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὴν γρίππην, τὴν φυματίωσιν, τὴν λέπραν, τὴν χολέραν, τὴν πνευμονίαν, τὴν ἱλαράν, τὴν ὀστρακιάν. Ἀλλ᾽ ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ ἑλοπλασμωδίου εἶνε μᾶλλον θεωρητική, ὑπόθεσιν δὲ ὁμοίως δύναταί τις νὰ ἐκφέρῃ καὶ τὸ ὅτι οὐδόλως ἀπίθανος εἶνε καὶ ὁ συνδυασμὸς τῆς ἑλοτοξίνης μετὰ συνδυασμοῦ ἄλλων τοξινῶν ἀπορρεουσῶν ἀπὸ μικροβίων ἀγνώστων καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν πρωτοζωαρίων ἀνηκόντων ἢ ἀπὸ χημικῶν μεταστοιχειώσεων τοῦ ὀργανισμοῦ. Σήμερον δὲ τῇ ἀληθείᾳ οὐδεὶς δύναται νὰ ἀναιρέσῃ τὴν ἀλληλεπίδρασιν, ἣν ἐνασκοῦσιν αἱ διάφοροι μικροβιακαὶ τοξῖναι, ὁπόταν αὗται τύχωσιν ἐδάφους μετεστοιχειωμένου, καὶ ἣν διορῶμεν καταφανῶς, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸν βάκιλλον τοῦ Κώχ, ὅστις δύναται νὰ ζῇ ἐν τῷ ὀργανισμῷ ὡς ἁπλοῦν σαπρόφυτον ἕνεκα τῆς ἀκαταλληλότητος τοῦ ἐδάφους, καὶ ὡς πρὸς τὸν στρεπτόκοκκον, ὅστις το-

σοῦτον δρᾷ ἐπὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας, ὁπόταν τὸ ἔδαφος εἶνε πρόσφορον. Ἡ χοιράδωσις, ἥτις σήμερον ἐπὶ τὸ εὐφημότερον καλεῖται λυμφατισμός, δὲν εἶνε ἔδαφος κατάλληλον διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς φυματιώσεως; Ἡ ταχεῖα δὲ ἐξέλιξις τῆς φυματιώσεως παρὰ τοῖς διαβητικοῖς, ἐπὶ ἐδάφους τουτ᾽ ἔστιν, ὅπερ εἶνε ἐμπεποτισμένον ὑπὸ τῆς γλυκωσύνης τῶν πυογόνων μικροβίων, ὡς καὶ ἡ σχέσις τῆς φυματιώσεως πρὸς τὴν συφιλίδα, καὶ ἡ ταχύτης ἡ καταπληκτικὴ τῆς ἐξελίξεως τῆς φυματιώσεως ἐπὶ ἐδάφους συφιλιδικοῦ, δὲν ὑποδηλοῦσι τὴν σημασίαν, ἣν δύναται νὰ ἐνασκήσῃ τὸ ἔδαφος ὡς διαθετικὸν αἴτιον ;

Εἰς τὸ ἑλοπλασμώδιον ἀποδίδοντες δευτεροπαθῆ σημασίαν, ἀναγνωρίζομεν τοὐναντίον μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ λαμβάνομεν τὰς δυσκρασίας καὶ δὴ τὸν ἀρθριτισμόν, ὡς οὐσιῶδες προδιαθετικὸν αἴτιον πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τῶν διαθέσεων ὡς καὶ ἡ ἐπήρεια τοῦ ἐδάφους εἶνε ἀδιαφιλονίκητος, ἀλλ᾽ ἡ διαφορὰ τοῦ ἐδάφους δύναται νὰ παραστήσῃ διάφορον ἐξωτερίκευσιν, εἰ καὶ τὸ αἴτιον εἶνε ἓν καὶ τὸ αὐτό. Οὗτος δὲ εἶνε καὶ ὁ λόγος, δι᾽ ὃν οἱ μὲν τῶν ἀρθριτικῶν διαφεύγουσι τὰς αἱμοσφαιρινουρίας, οἱ δὲ ὑποκύπτουσιν· ὡς ἐπίσης ὁ αὐτὸς ὀργανισμὸς ἕνεκα τῆς ἑκάστοτε συντελουμένης ποικιλίας τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως δύναται ὁτὲ μὲν ἕνεκα τῶν θρεπτικῶν αὐτοῦ ἐναλλαγῶν νὰ παρέχῃ κατάλληλον ἔδαφος πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς νόσου, ὁτὲ δὲ οὐχί.

Ἡ διάφορος αὕτη ἰδιότης, μολονότι ὑφίσταται τὸ αὐτὸ αἴτιον, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐδάφους, ἡ ἐπήρεια δὲ αὕτη εἶνε καταφανὴς ἐπὶ τοῦ πυογόνου ἰδίᾳ στρεπτοκόκκου τοῦ δυναμένου νὰ παραγάγῃ μεγάλην ποικιλίαν τοπικῶν ἐπεξεργασιῶν. Ἵνα ἀποδείξωμεν δὲ ὅτι, εἰ καὶ ὑφισταμένου ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τοξικοῦ αἰτίου, διάφορος ὅμως εἶνε ἡ δρᾶσις τούτου ἕνεκα τῆς διαφόρου συστάσεως τοῦ ἐδάφους, λαμβάνομεν ὡς παράδειγμα τὸ χλωρικὸν κάλι, ὅπερ ἐνῷ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις καὶ κυσὶ προκαλεῖ συνήθως ἐν γενναίαις ποσότησιν αἱμοσφαιρινουρίας, παρὰ τοῖς κονίκλοις τοὐναντίον, ἐὰν καὶ εἰς θανατηφόρον ποσότητα ἔτι χορηγηθῇ, δὲν ἐπάγεται τοιαύτην. Τί ἄλλο ἀποδεικνύει τοῦτο ἢ τὴν σημασίαν τοῦ ἐδάφους ; Ἡ σημασία τῆς ἐπιδεκτικότητος τοῦ ἀτόμου ὑφίσταται ἀκεραία ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας ἰατρικῆς ἐπιστήμης.

Αἱ ἰδιοσυγκρασίαι αἱ ἀφορῶσαι τὰς ἀτομικὰς παραλλαγάς, αἱ κράσεις αἱ ἀφορῶσαι τὰς παραλλαγὰς τῆς θρεπτικῆς καὶ λειτουργικῆς δυ-

νάμεως, καὶ αἱ διαθέσεις αἱ ὑπερβαίνουσαι, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ὅρια τῆς φυσιολογικῆς καταστάσεως τῶν θρεπτικῶν ἐναλλαγῶν, ἔκτοτε μένουσι καὶ δὲν δύνανται ἢ νὰ μένωσιν ἀκέραιαι. Αἱ διαθέσεις αἱ ἀποτελοῦσαι, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἔμμονον διατάραξιν τῶν θρεπτικῶν ἐναλλαγῶν (Bouchard), δὲν εἶνε βεβαίως νόσοι, ἀλλὰ προδιαθέσεις προπαρασκευάζουσαι τὸ ἔδαφος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διαφόρων νόσων· τὰς προδιαθέσεις δὲ δεχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῶν καθόλου αἱμοσφαιρινουριῶν, δυνάμεθα οὕτω καὶ μόνον νὰ ἐπεξηγήσωμεν τὰς οἰκογενειακὰς περιπτώσεις, ἃς ἀνέφερον Ἕλληνες συγγραφεῖς, ὡς οἱ Νικ. Μακκᾶς, Καλλιβωκᾶς[1], Κορῦλλος, Καρέκλης, Ὀρλάνδος, Γιαννόπουλος, Γ. Οἰκονόμου[2], Α. Τζαμαλούκας[3], Ἀρ. Σταματόπουλος[4], Δημ. Ἀντωνιάδης[5], Λύτρας[6], Μπουρνόζος[7], κ. λ., κατὰ τοὺς ὁποίους ἀλληλοδιαδόχως καὶ κατ᾽ ἐποχὰς τὰ πλειότερα τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας προσεβλήθησαν τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο εἴτε ἐκ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἴτε ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς κινίνης αἱμασφαιρινουρίας. Τοιαύτας οἰκογενειακὰς περιπτώσεις παρετηρήσαμεν καὶ ἡμεῖς, ἐσπουδάσαμεν δὲ τὴν ἐπίκτητον καὶ ἐκ κληρονομίας διάθεσιν, ἐξ ὧν καὶ ἐπείσθημεν περὶ τῆς ἀναμφιλέκτου ἐπιδράσεως τῶν θρεπτικῶν διαταράξεων. Νὰ περιγράψωμεν τοιαῦτα ἱστορικὰ θεωροῦμεν μάταιον, οὐχ ἧττον ἀναφέρομεν ὅτι πρό τινων ἐτῶν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Μπέῃ χωρικοῦ Χρ. Βεργιώτη ἀπεβίωσαν ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον πέντε ἀδελφοί, τοῦτο δὲ καὶ μόνον τὸ παράδειγμα ἀρκεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν οἰκογενειακὴν προδιάθεσιν. Εἶνε δὲ αἱ προδιαθέσεις αὗται ἢ ἰδιοσυγκρασίαι ἐπιδεκτικαὶ πρὸς πρόκλησιν αἱμοσφαιρινουρίας ἀνεξαρτήτως τοῦ λαμβανομένου ποσοῦ τῆς κινίνης, τοῦ τρόπου τῆς παρασκευῆς ἢ καὶ τὸ μέσου τῆς λήψεως ταύτης. Δεχόμενοι λοιπὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς προδιαθέσεως, δὲν θεωροῦμεν ταύτην ὡς ἀόριστον ἔκφρασιν, οὐδὲ συγκαλύπτουσαν ἄγνοιαν τῆς φύσεως τῆς νόσου. Θεωροῦμεν δὲ τὰς προδιαθέσεις οὐχὶ διαρκεῖς, οὐδὲ δι᾽ ὅλου τοῦ βίου ἐπιδρώσας, διότι αἱ μεταμορφώσεις

---

[1] Ἰατρικὴ ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ 1895, σελὶς 311. Συνεδρία Ἰατρ. Ἑταιρ. Ἀθηνῶν 21 8βρίου. 1895

[2] Γ. Οἰκονόμου. Ἔργ. μνημον. σελὶς 58.

[3],[4],[5]. Πεπραγμένα Συλλόγου Ἑλωδ. νόσων Ἔτος Α´ καὶ Β σελ. 237, 427, 637.

[6] Πρακτ. Ε´ Πανελ. ἰατρ. Συνεδρ. σελ. 503.

[7] » » » » » » »

τῆς ὕλης, αἱ θρεπτικαὶ ἐναλλαγαί, αἱ δυσθρεψίαι ὑπὸ τὸ κράτος νόμων φυσικῶν, ὡς λ.χ. τῆς ὑγιεινῆς, τῆς ἡλικίας κ.λ., δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν, ἀλλὰ θεωροῦμεν ταύτας ὡς παρεχούσας καὶ περιόδους, καθ᾽ἃς ἀμβλύνονται ἢ θεραπεύονται, καὶ καθ᾽ ἃς τοὐναντίον ὑπὸ δυσμενῶν συνθηκῶν δημιουργοῦνται ἢ ἐξαίρονται παρὰ φύσιν αἱ θρεπτικαὶ αὗται διαταραχαί. Τοῦτο δ᾽ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν αἰτίαν, καθ᾽ ἣν παρουσιάζεται λίαν ἐλαστικὴ ἡ διάθεσις τῶν ἀπὸ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουριῶν εἰς ἄτομα φέροντα ἀπὸ κληρονομίας τὴν εὐαισθησίαν ταύτην, ἥτις δύναται νὰ παρέλθῃ,ἵνα ἀναφανῇ ἐκ νέου εἰς ἄλλο χρονικὸν διάστημα ἢ καὶ νὰ λείψῃ τελείως. Βασιζόμενοι λοιπὸν ἐπὶ τῶν οἰκογενειακῶν ὡςκαὶ ἐπὶ τῶν μεμονωμένων περιπτώσεων αἱμοσφαιρινουριῶν, ὑποστηρίζομεν ἐν πεποιθήσει, ὅτι ἐκτὸς τοῦ εἰδικοῦ αἰτίου μεσολαβεῖ στοιχεῖόν τι (αἱ θρεπτικαὶ τοῦτ᾽ ἔστι διαταράξεις) χρησιμεῦον ὡς **προδιάθεσις.** Ὡς δὲ ἡ σύφιλις, ἡ οἰνοπνευμάτωσις, ἡ χολώδης ἢ αἱματοχολώδης ἰδιοσυγκρασία (Barthelemy-Bénoit)[1] προδιαθέτουσι τὸν ὀργανισμὸν εἰς δυσθρεψίας καὶ συνθήκας ἀγνώστους,ἀλλὰ καταλλήλους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αἱμοσφαιρινουρίας, οὕτω καὶ ὁ ἀρθριτισμὸς ὁ ἀποτελῶν διατάραξιν τῶν θρεπτικῶν ἐναλλαγῶν χρησιμεύει ὡς προδιαθετικὸν αἴτιον, ὡς ἔμμεσον στοιχεῖον διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας. Τὴν προδιάθεσιν οἱ πλειότεροι τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ σήμερον ἔτι διεφύλαξαν. Ἀλλὰ τὴν προδιάθεσιν ταύτην δὲν ἀποδίδουσιν ὡς ἡμεῖς εἰς τὴν διατάραξιν τῶν θρεπτικῶν ἐναλλαγῶν, ἀλλ᾽ ἐξαρτῶσιν ἀπὸ τοῦ ἑλείου μιάσματος καὶ ἀπὸ τῆς κινίνης, ἄλλοι δὲ ὡς ὁ Ριζόπουλος, ὁ Στάης, ὁ Συμεωνίδης δέχονται μεσολαβοῦν στοιχεῖόν τι, ἰδιαιτέρα ἰδιοσυγκρασία, ἢ διαθετική τις αἰτία ἄγνωστος. Ὁ Κανέλλης[2] ἀποκρούων τὴν κληρονομικὴν καὶ ἀποδεχόμενος τὴν ἀτομικὴν προδιάθεσιν, λέγει ὅτι εἴς τινα ἄτομα ὑφίσταται «ἰδιάζουσά τις ἀνώμαλος κατάστασις τοῦ κυκλοφορικοῦ ἐν γένει συστήματος καὶ τῶν αἱμοσφαιρίων, ἐξ ἧς ἀποβαίνει εὐχερὴς ἡ καταστροφὴ πολλῶν τοιούτων καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῆς αἱμοσφαιρίνης αὐτῶν ἐν τῷ πλάσματι».

Ἄλλοι παρατηρηταί, ὡς ὁ Βελλόπουλος[3];ὁ Kocholstock, ὁ Λύτρας

---

[1] Archiv. de Médec. naval. Vol II 1865 page 307.

[2] Σ. Κανέλλης. Σκέψεις τινὲς ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 1888 σελ. 9.

[3] Ἑρμ. Βελλόπουλος. Περὶ αἱμοσφαιρινουρίας. Ἰατρικὴ Πρόοδος 1898, 8βριος, σελὶς 315.

κ.λ. στηριζόμενοι εἰς τὴν χρονίαν προμίανσιν τῆς ἑλομιάνσεως καὶ τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης, ἐδέχθησαν αὐτὰς ὡς προδιαθετικὰ αἴτια τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παραγομένου εἴτε ἐκ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων εἴτε ἐκ τῆς ἑκατέρας τούτων δράσεως.

Δέχονται δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς κοινῆς συμπράξεως, δηλαδὴ τῆς ἀπὸ τῶν ἑλοπλασμωδίων ἐκκρινομένης ἑλοτοξίνης ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς κινίνης ἀφ' ἑτέρου, σχηματίζεται τρίτη τις οὐσία τοξική, ἥτις ἐπιφέρει τὴν διάλυσιν ἀμφοτέρων· διὰ νὰ προπαρασκευασθῇ δὲ ἡ δηλητηριώδης αὕτη οὐσία, ἀπαιτεῖται ἀναλογία τις τῆς ἑλοτοξίνης πρὸς τὴν κινίνην, πᾶσα δὲ διατάραξις τῆς ἀναλογίας αὐτῆς ματαιοῖ τὴν ἐμφάνισιν τῆς νόσου.

Ὁ ἐν Αἰγίῳ Ἰωάνν. Μπιτσάκος [1] στηριζόμενος ἐπὶ ἰδίων παρατηρήσεων ἀποδίδει καὶ οὗτος μεγάλην αἰτιολογικὴν ἀξίαν εἰς τὴν κινίνην, διότι πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ προηγήθη πάντοτε ἡ χρῆσις ταύτης.

Μέχρι τοῦδε ἐξ ὅλης τῆς φιλολογικῆς κινήσεως περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 4 γεγονότα ἀνεπίδεκτα ἀμφισβητήσεως προκύπτουσι, τὸ μὲν ὅτι ἔχομεν αἱμοσφαιρινουρίας ἐκ κινίνης καὶ τῶν ἀλκαλοειδῶν ταύτης, τὸ δὲ καὶ ἐκ ψύξεως, ἔτι δὲ αἱμοσφαιρινουρίας ἐπὶ ἑλονοσούντων χωρὶς νὰ προηγηθῇ κινίνη, ὡς καὶ αἱμοσφαιρινουρίας ἐπὶ μὴ ἑλονοσησάντων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς δύο πρώτας περιπτώσεις τὸ προκαλοῦν αἴτιον εἶνε καταφανές, ὁποῖον ὅμως τὸ αἴτιον εἰς τὰς δύο τελευταίας περιπτώσεις; Εἶνε τὸ ἑλειογενὲς στοιχεῖον; Εἶνε τὸ εἶδος τῶν ἑλοπαρασίτων; Εἶνε τὸ ἐνεργοῦν ποσὸν τῶν ἑλοπαρασίτων ἀδιαφόρως τοῦ εἴδους αὐτῶν; Εἶνε αἱ τοξῖναι αἱ προκαλοῦσαι τὴν αἱμολυσίνην; Εἶνε λαθραία ἑλονοσία ἢ ἄλλο τι τὸ αἴτιον;

Ἡ κινίνη δύναται νὰ προκαλέσῃ αἱμοσφαιρινουρίαν ἐπὶ μὴ ἑλονοσοῦντος; Βεβαίως οὐχί, ἀφοῦ διδομένη ἐπικρατικῶς εἰς τόσα ἄλλα νοσήματα, ἰδίᾳ ἐπὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ οὐδέποτε παρετηρήθη, καθὼς δὲν δύναται νὰ προκαλέσῃ τὸ σύμπτωμα τοῦτο καὶ ἐπὶ παντὸς ἑλονοσοῦντος. Αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἀπαντᾷ ἐπὶ ἑλονοσούντων χωρὶς νὰ προηγηθῇ ποσῶς κινίνη; Βεβαίως, τοιαύτας δὲ περιπτώσεις πολλὰς ἀναφέρουσιν. Ἄλλως τε οἱ φιλύποπτοι Ἰθαγενεῖς τῶν Τροπι-

---

[1] Ι. Μπιτσάκος. Περὶ τῆς φύσεως τοῦ καλουμένου ἑλώδους αἱμοσφ. πυρετοῦ. Ἰατρικὴ Πρόοδος 1899 σελ. 17.

κῶν Χωρῶν, οἵτινες σπανίως λαμβάνουσι κινίνην, μόλις δ' ἐσχάτως ἤρξαντο ποιούμενοι προφυλακτικὴν χρῆσιν ταύτης, συχνῶς προσβάλλονται ἐξ αἱμοσφαιρινουρικῶν πυρετῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἐρωτημάτων δύο σκέψεις ἀπορρέουσιν ὅτι τόσον ἡ κινίνη ὅσον καὶ ἡ ἑλονοσία κατά τινας περιπτώσεις δύνανται νὰ προκαλέσωσι αἱμοσφαιρινουρίαν. Ἀλλὰ ποῖαι αἱ συνθῆκαι αὗται δυνάμει τῶν ὁποίων δύναται νὰ προκληθῇ ἡ αἱμοσφαιρινουρία; Ἀφορῶσιν ἐξωγενῆ ἢ ἐνδογενῆ αἴτια; Ἀφορῶσι τὴν ψῦξιν, προδιαθέσεις, τοπικά, κλιματολογικὰ αἴτια, αὐτοχθονισμόν, προδιάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἢ εἰδικὰ αἴτια;

Ἡ συχνὴ τῆς κινίνης χρῆσις πρὸς θεραπείαν τῶν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ διαλειπόντων πυρετῶν κατέλαβε τοιαύτην αἰτιολογικὴν ἀξίαν διὰ τὴν προέλευσιν τοῦ πυρετοῦ τούτου, ὥστε μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῶν νεωτέρων συγγραφέων ἐπικρατεῖ γνώμη ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κινίνη εἰς πάσας σχεδὸν τὰς περιπτώσεις προηγεῖται, ἐκπληροῖ αὕτη κυρίαν αἰτίαν τῆς παθογενείας τοῦ πυρετοῦ τούτου. Ἐν τούτοις εἰς τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν παρετηρήσαμεν προηγηθεῖσαν μεγάλην χρῆσιν τῆς κινίνης οὐδὲ κατάχρησιν ταύτης, ὡς κοινῶς πιστεύεται. Ἡ γνώμη τῆς αἰτιολογικῆς ἰδιότητος τῆς κινίνης διὰ τὴν πρόκλησιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν, ὡς καὶ μεταξὺ τῶν ξένων συγγραφέων· ὁ ἐν Ρώμῃ δὲ Bastianelli[1] θεωρεῖ τὴν κινίνην ὡς προκλητικὸν παράγοντα, ὁ δὲ Koch[2] καὶ Marchoux ὡς παθογενετικὸν αἴτιον.

Ἀλλ' αἱ ἰδιότητες αὗται ἀποδιδόμεναι ἀπολύτως τῇ κινίνῃ, ὡς καὶ ἡμεῖς ἄλλοτε ἐφρονοῦμεν, εἶνε βεβιασμέναι, καὶ δὲν δυνάμεθα μὲν οὐδὲ τολμῶμεν νὰ διαμφισβητήσωμεν τὴν ἐπήρειαν αὐτῆς, ἀφοῦ εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ κινίνη ἐπὶ ὀργανισμῶν τινων πασχόντων ἐξ ἑλομιάνσεως ἐπιφέρει τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν, καὶ ἀφοῦ ἐν Ἑλλάδι βλέπομεν συχνότερον τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, ἀφ' ὅτου ἀνεπτύχθη ἡ μεγάλη χρῆσις τῆς κινίνης, ἀλλ' ἐνόσῳ ὅμως ἔχομεν γεγονότα ἀναμφίλεκτα διακεκριμένων καὶ ἐμπείρων παρατηρητῶν, ὅτι ἔπαθόν τι-

---

[1] Bastianelli Annal di „Médicine, Anno I fasc. 2.

[2] Bericht des Geheimen Medizinalrathes Professor Dr. R. Koch, über die ergebnisse seiner. Forschungen in Deutsch-Ostafrika.

νες τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, τὸ μὲν χωρίς ποτε νὰ προηγηθῇ ἀμέσως ἡ κινίνη, τὸ δὲ πρὸ μηνῶν ἢ πρὸ ἐτῶν μόνον, ἐνῷ εἰς ἄλλους διὰ πρώτην φορὰν μόλις ἤδη πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχεν αὕτη χορηγηθῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐνόσῳ βλέπομεν ὅτι εἰς ἑλειογενεῖς χώρας, ὡς ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐν Ἰνδίαις, ἐν Συρίᾳ, ἐν τοῖς περὶ τὸν Καύκασον κλ. ἔνθα εἰ καὶ μεγάλη χρῆσις τῆς κινίνης γίγνεται, ἐν τούτοις δὲν ἀπαντῶσιν ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ ἢ σπανιώτατα, φρονοῦμεν, ὅτι ἡ γνώμη ἡ θεωροῦσα ἀποκλειστικῶς τὴν κινίνην ὡς κύριον αἴτιον διὰ τὴν προέλευσιν τοῦ πυρετοῦ τούτου, εἶνε λίαν ἀπόλυτος. Ὁ Mense, ὁ Rothschuh, ὁ Fluit, ὁ Fr. Plehn καὶ πλῆθος ἄλλο Εὐρωπαίων παρατηρητῶν, περὶ ὧν κατωτέρω, παρετήρησαν περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ χωρίς ποτε νὰ προηγηθῇ ἡ κινίνη. Ὁ Karl Vieth παρετήρησε περίπτωσιν αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἰς μαῦρόν τινα χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ κινίνη. Τοῦτο δὲ παρετήρησεν ὁμοίως παρὰ τοῖς Νιγρήταις τοῦ Congo ὁ Carré, ὁ Kassaï, ὁ Mense, καὶ ὁ De Greny μεταξὺ τῶν μαύρων τῶν Ἀγγλικῶν Ἀντιλλῶν, ὁ Moal μεταξὺ τῶν Συρίων τῆς Γουϊνέας, ὡς καὶ ὁ Ziemann παρὰ τοῖς Νιγρήταις τοῦ Togo, οἵτινες ἐνῷ δὲν λαμβάνουσι κινίνην, οὐχ' ἧττον προσβάλλονται ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. «Πάντες οἱ ἄλλοι ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοί, οὓς παρετήρησα, λέγει ὁ Θεοφανίδης, φαίνονται πηγάζοντες ἐξ ἑλώδους δηλητηριάσεως, διότι δέκα μὲν τούτων ἐκ τῶν τριάκοντα πέντε φοβούμενοι τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν, οὐδὲ ἓν σιτάριον ἐκ ταύτης ἔλαβον προηγουμένως πρὸς διακοπὴν τῶν προηγηθέντων ἑλωδῶν πυρετῶν, ὑφ' ὧν ἐμαραίνοντο· εἷς δὲ ἐπίσης ἐπὶ δύο μῆνας περίπου πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς νόσου δὲν εἶχε λάβει οὐδὲ ἓν σιτάριον».

Τοιαύτας περιπτώσεις, καθ' ἃς χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ χρῆσις τῆς κινίνης ἐπῆλθεν ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός, περιεγράψαμεν καὶ ἡμεῖς δύο ἐν τῇ περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ μονογραφίᾳ ἡμῶν [1], ὧν ἡ μὲν ἀφορᾷ 15ετῆ νεανίαν ὅστις 18 μῆνας πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἔλαβε κινίνην, ἡ δὲ νεάνιδά τινα, ἥτις ἐπὶ 7 ὁλόκληρα ἔτη πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ δὲν εἶχε λάβει τοιαύτην.

Ὁ Κορῦλλος [2] ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ μεταξὺ 27 παρατηρήσεων

[1] Πραγματεία περὶ ἰκτερ. αἱμοσφ. πυρ. 1900 σελ 96 καὶ 105.

[2] Χρ. Κορύλλου. «Περὶ ἰκτερώδους αἱματουρ. πυρετοῦ παρατηρηθέντος ἐν Πάτραις» 1879 σελ. 42—44.

ἀναφέρει 8 περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, καθ' ἃς οὐδόλως προηγήθη ἡ κινίνη. «Εἰς τὰς πλείστας, λέγει, τῶν περιπτώσεων, ἃς ἐγὼ παρετήρησα, πράγματι εἶχε χορηγηθῇ ἡ θειϊκὴ κινίνη κατὰ τῶν προηγηθέντων ἑνὸς ἢ δύο παροξυσμῶν ἁπλοῦ διαλείποντος πυρετοῦ, εἴς τινας ὅμως δὲν ἐγένετο χρῆσις τοῦ φαρμάκου εἴτε δι' ἀμέλειαν εἴτε ἕνεκεν δυσπιστίας πρὸς αὐτό, ἀφοῦ τοσάκις πρότερον χορηγηθὲν οὐδὲν ἕτερον ἀγαθὸν ἐπήνεγκεν ἢ τὴν ἀνακοπὴν τοῦ παροξυσμοῦ ἐπί τινας μόνον ἡμέρας. Εἰς τοὺς ἀρρώστους λοιπὸν τούτους, καίπερ μὴ λαβόντας προηγουμένως τὸ φάρμακον, ἐπῆλθον οὐδὲν ἧττον τὰ αὐτὰ ἀκριβῶς φαινόμενα τοῦ ἰκτερώδους αἱματουρικοῦ πυρετοῦ, οἷα καὶ εἰς τοὺς λαβόντας αὐτὸ ἴσως μάλιστα καὶ βραδύτερον εἰς τοὺς πρώτους».

Ἀλλὰ πρὸς τὰς ἡμετέρας ὡς καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν μνημονευθέντων συγγραφέων ἀναφέρονται καὶ ἄλλαι περιπτώσεις ὑπὸ τῶν Γ. Οἰκονόμου[1], Ρεμπότση, Πανουτσοπούλου, Πρεντεντέρη, Τσάμη καὶ πλήθους ἄλλου Ἑλλήνων παρατηρητῶν ἐκ τῶν νεωτέρων, περὶ ὧν κατωτέρω, ὡς καὶ ὑπὸ Berenger-Féraud[2] (ὅστις ἀντιτιθέμενος τῇ γνώμῃ τῶν Thomaselli καὶ Ughetti περὶ τῆς ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίας, ἀνέφερε πολλὰς περιπτώσεις, ἃς παρετήρησεν ἐν Σενεγάλῃ καὶ Μαρτινίκᾳ), καθ' ἃς ἀνεπτύχθη ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς χωρὶς νὰ προηγηθῇ ποσῶς ἡ κινίνη. Ἀλλὰ μήτοι οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοί, οἵτινες τοὺς Ἰθαγενεῖς τοὺς μὴ ποσῶς χρωμένους κινίνῃ προσβάλλουσιν ἐνίοτε ὡς καὶ ἀληθεῖς ἐπιδημίαι, δὲν ἀποτελοῦσι στοιχεῖον λίαν διδακτικόν, ἀναιροῦν τὴν γνώμην τοῦ Koch καὶ τῶν ὀπαδῶν τούτου;

Ἤδη ἐξετάσωμεν τὸν ἕτερον ὅρον τὸν θεωρούμενον εἴτε ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς κινίνης εἴτε αὐτὸν καὶ μόνον ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, καὶ ἴδωμεν κατὰ πόσον ἡ χρονία ἑλώδης προμίανσις δύναται νὰ εἶνε τὸ κύριον προκλητικὸν ἢ προδιαθετικὸν αἴτιον. Ἀληθῶς τοῦτο εἶνε τὸ μᾶλλον σύνηθες φαινόμενον, πάντες δὲ σχεδὸν οἱ παρατηρηταὶ εἶδον καὶ συμφωνοῦσιν, ὅτι πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινου-

---

[1] Γ. Οἰκονόμου. «Ὁ πυρετὸς ἐν τῇ ἑλώδει αἱμοσφαιρινουρίᾳ» Ἰατρικὴ Πρόοδος 1897 σελ. 117.

[2] Journal de Thérapeutique 1879. Juin 25. — Archiv de Médecine navale 1879.

ρικοῦ πυρετοῦ πάντοτε προηγήθησαν διαλείποντες πυρετοί, τοῦτο ὅμως τὸ σύνηθες δὲν δύναται νὰ ἀναιρέσῃ τὸ ὅτι ἐπέρχεται ὁ πυρετὸς οὗτος καὶ εἰς περιπτώσεις, καθ᾽ ἃς οὐδόλως προηγήθησαν διαλείποντες πυρετοί. Τινὲς τῶν Γάλλων παρατηρητῶν ἐν ταῖς ἀποικίαις ἀναφέρουσιν, ὅτι προηγήθησαν τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ μόνον γαστρικοί τινες πυρετοί, ἐνῷ ἄλλοι παρετήρησαν προηγηθέντας μόνον τοὺς χολώδεις, πρό τινος δὲ ὁ Rendu ἀνέφερε τὴν ἱστορίαν παθόντος τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, χωρὶς ποσῶς νὰ προηγηθῇ ἐκδήλωσίς τις τῆς ἑλομιάνσεως. Ἄλλως τε τὸ ὅτι προϋπῆρξαν διαλείποντες πυρετοί, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς φύσεως τῆς νόσου, πολλῷ δὲ μᾶλλον συγγένειαν πρὸς τὴν ἑλονοσίαν, ὁπόταν εἰς τὰς ἑλειογενεῖς χώρας τὸ κύριον νόσημα εἶνε ἡ ἑλονοσία καὶ συχνῶς οἱ κάτοικοι τούτων ὑφίστανται περιόδους λοιμώξεως, καὶ κατ᾽ ἀνάγκην πάντες ἔχουσι προμιανθῇ. Ἐν τούτοις ὁ L. Védy[1] μεταξὺ 14 περιπτώσεων εἰς 5 περιπτώσεις προηγήθησαν, λέγει, σπάνιοί τινες διαλείποντες, εἰς δύο περιπτώσεις λίαν σπανιώτατοι, καὶ εἰς μίαν περίπτωσιν οὐδόλως. Ὁ Rendu (Société méd. des Hôpitaux. Séance. 2 Decembre 1898) ἀνεκοίνωσε περίπτωσιν ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παρατηρηθεῖσαν εἰς μὴ ἑλονοσήσαντα. Παρ᾽ ἡμῖν ὁ Καραμήτσας[2] καὶ Ὀρφανίδης ἀνέφερον ὅτι παρετήρησαν ἐπελθόντα τὸν πυρετὸν τοῦτον εἰς παιδίον τι οὐδέποτε παθὸν τὴν ἑλομίανσιν.

«Κωνσταντῖνος Μ. ἐτῶν 12 γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις, κατῴκει πάντοτε ἐν κεντρικαῖς τῆς πόλεως συνοικίαις οὐδέποτε ἄλλοτε νοσήσας εἰμὴ πρὸ πενταετίας ἐξ ὀλιγοημέρου βρογχικοῦ κατάρρου». (Καὶ ἐν σελ. 100). Ὁ δωδεκαετὴς παῖς, ὡς εἴδομεν, διέφερε τῶν ἄλλων, διότι οὐδέποτε πρότερον εἶχε πάθῃ διαλείποντας, οὐδέποτε εἶχε λάβῃ κινίνην, κατῴκει πάντοτε ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως, δὲν εἶχε σπλῆνα ἐξωγκωμένον, προσεβλήθη ὑπὸ τῆς νόσου τέως ὑγιαίνων καὶ εὔρωστος».

Ὁ Ἀντωνιάδης[3] ὁμοίως ἀνέφερε νεανίαν δεκαεξαετῆ «ἰσχνὸν εἰς ἄκρον μηδέποτε παθόντα διαλείποντα, ὅστις παρεπιδημῶν εἰς Λαμίαν

---

[1] La fiévre bil. hémoglob. dans le bassin du Gengo 1907.

[2] Γ. Καραμήτσα. Πραγματεία περὶ ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 1882 σελ. 15, 17 καὶ 100.

[3] Α. Ἀντωνιάδου. Πρακτικὸν Σχεδίασμα. Σελ. 126—Πραγματεία Καραμήτσα περὶ ἑλ. αἱματουρ. πυρετοῦ σελ. 101

ὡς βοηθὸς φαρμακείου προσεβλήθη ὑπὸ παροξυσμοῦ ἐν τῇ διαλείψει, τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὴν ἐπιοῦσαν 16 κόκκους θειϊκῆς κινίνης καὶ ἐξηκολούθησεν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ τὴν ἑπομένην καὶ πάλιν ἐπῆλθεν αὐτῷ ῥῖγος, πλέον τῆς ὥρας διαρκέσαν, τοῦτο δὲ διεδέχθη καῦσος διαρκής... τὴν ἀκόλουθον πρωΐαν οὔρησε μέλανα· ἐνῷ δὲ ὁ πυρετὸς ἔπαυσε, τὰ οὖρα ἦσαν αἱματηρά, ἡ δὲ κινίνη ὑποκλυζομένη ἀπεβάλλετο, ἐνῷ ὁ στόμαχος ἐξήμει αὐτήν, καὶ ὁ πάσχων μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπεβίωσεν.»

Ὁ ἐν Σμύρνῃ Τσακύρογλους[1] ἀνεκοίνωσεν ὁμοίως ἐνώπιον τῆς Ἰατρικῆς ἑταιρείας Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἱστορίαν νέου τινὸς 19 ἐτῶν, ὅστις ἐνῷ οὐδέποτε ἠσθένησεν ἢ ὑπέφερεν ἐξ ἑλωδῶν πυρετῶν, οὐχ ἧττον προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἰκτερώδους πυρετοῦ. Ἡμεῖς ἐπίσης ἀνεφέραμεν[2] τὴν ἱστορίαν νέας τινός, ἥτις κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν εἶχε πάθῃ διαλείποντας πυρετούς, ἔκτοτε δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη διετέλει ἐν πλήρει ὑγιείᾳ, ἀπηλλαγμένη δ' οὖσα ἐντελῶς τῆς ἑλομιάνσεως ἔπαθε τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν.

Μετὰ τὰ ἄχρι τοῦδε λεχθέντα ὁποίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἀπόλυτον σημασίαν ἡ γνώμη, ὅτι πρὸς ἐπέλευσιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀπαιτοῦνται δύο παράγοντες, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἑλεῖον μίασμα ὡς αἴτιον προδιαθετικόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ κινίνη ὡς προκλητικὸν (Bastianelli), ἐξ ἄλλου δ' ὅτι ἐκ τῆς ἀναγκαίας προϋπάρξεως ἀμφοτέρων ἐπέρχεται ἡ παραγωγὴ τρίτης τινὸς οὐσίας τοξικῆς, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν παθογένειαν τοῦ πυρετοῦ τούτου ;

Πιθανὸν οἱ φρονοῦντες ὅτι εἶνε ἀναγκαία ἡ προηγουμένη τῆς κινίνης χρῆσις, ὡς καὶ ἡ ἑλώδης προμίανσις, ὑποθέτουσιν ἴσως ὅτι οἱ ὑφιστάμενοι τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν χωρὶς νὰ προηγηθῶσιν ἑλειογενεῖς πυρετοὶ καθ' ὑποτροπὴν ὑπόκεινται εἰς τὴν λαθραίαν ἐπήρειαν τοῦ ἑλείου μιάσματος· ἡ ὑπόθεσις αὕτη φρονοῦμεν ἀνάγεται εἰς θεωρίας μὴ στηριζομένας ἐπὶ δεδομένων, ὁπόταν μάλιστα ἔχωμεν περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐπὶ ἀτόμων πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν διατριψάντων εἰς ἑλώδη μέρη (Γ. Οἰκονόμου), ὡς καὶ μεταξὺ λαμβανόντων τὴν κινίνην προφυλακτικῶς (Bec à Dakar), ἐνῷ εἰς χώρας τινας, ὡς λ. χ. ἐν Συρίᾳ (De Brun), ἔνθα ἡ ἑλονοσία κατα-

---

[1] Tsakyroglou. Deux cas de fièvre hémoglobinurique palustre chez nous—Gazette Médicale d'orient No 18, 1897 15 Novembre.

[2] I. Καρδαμάτη ἔργ. μνημον. 1900 σελ. 105.

θλίβει τοὺς κατοίκους, ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἀφρικῇ καὶ ἀλλαχοῦ, οὐδέποτε παρετηρήθη αὐτόχθων αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετός. Ὡς πρὸς τὴν γνώμην δ' ὅτι δέον νὰ προηγηθῇ πάντοτε ἡ κινίνη, ἵνα δώσῃ τὴν πρώτην ὤθησιν εἰς τὸν παροξυσμὸν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ ὅτι αὕτη εἶνε ἡ κυρία αἰτία, λέγομεν, ὅτι τοῦτο ἀναιρεῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος παρετηρήθη καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἱπποκράτους, ὅτε ἡ χρῆσις τῆς κινίνης ἦτο πάντῃ ἄγνωστος. Ἄλλως τε εἶνε γνωστὸν ὅτι εἰς θέσεις τινὰς ὑψηλὰς τῆς Ἀμερικῆς, ὡς λ. χ. εἰς τὰ ὀροπέδια τῆς Βραζιλίας, καὶ εἰς χώρας θερμάς, ὡς ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐν Συρίᾳ, ἐν Ἰνδίαις, ἐν τοῖς περὶ τὸν Καύκασον, ἔνθα ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἑλονοσίας εὐρυτάτη γίνεται ἡ χρῆσις τῆς κινίνης, αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ δὲν ἀπαντῶσιν. Ὁ Strachan [1] ἐν ταῖς Δυτικαῖς Ἰνδίαις μεταξὺ χιλιάδων κατοίκων χρωμένων τῇ κινίνῃ οὐδέποτε εἶδε περίπτωσιν αἱμοσφαιρινουρίας, ὡς καὶ ἄλλοι τῶν παρατηρητῶν, ἑπομένως ἡ θεωρία τοῦ Koch ἡ τοσοῦτον θόρυβον προκαλέσασα δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπόλυτος. Ὡς δ' ὁμολογεῖ καὶ ὁ William Deaderick [2] τὸ βαρὺ τῆς νόσου καὶ ἡ ἔντασις τῶν συμπτωμάτων τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ δὲν εὑρίσκονται εἰς οὐδεμίαν κατ' εὐθεῖαν σχέσιν πρὸς τὸ ληφθὲν ποσὸν τῆς κινίνης, δύναται νὰ προκληθῇ ἔντονος αἱμοσφαιρινουρία ἐξ ἡμίσεως καὶ ἐξ ἑνὸς ἢ δύο κόκκων κινίνης, ἢ καὶ ἐξ ἑνὸς χιλιοστοῦ τοῦ γραμμαρίου (Ruge), ὡς θὰ προεκαλεῖτο καὶ ἐξ ἑνὸς ἢ δύο γραμμαρίων. Ἡ χορηγία κινίνης ἐπὶ ἑλονοσίας εἶνε φυσικώτατον, ὁπόταν ἡ κινίνη εἶνε τὸ εἰδικὸν φάρμακον ταύτης, ἑπομένως ἡ λῆψις τῆς κινίνης πρὸ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἶνε ὡσαύτως φυσικόν, ὅθεν δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν βεβαίαν ἐὰν μετὰ τὴν κινίνην ἐπῆλθεν αἱμοσφαιρινουρία, οὐδὲ δυνάμεθα ἁπάσας τὰς περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας νὰ ἀποδώσωμεν, ὡς φρονεῖ ὁ Koch, εἰς τὴν κινίνην, ἐνόσῳ ἀριθμοῦμεν οὐκ ὀλίγας περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀποκλείεται τελείως ἡ λῆψις τῆς κινίνης. Ταῦτα πάντα εἰσὶ στοιχεῖα ἀποκλείοντα τὴν γνώμην ὅτι πᾶσαι αἱ περιπτώσεις τῆς αἱμοσφαιρινουρίας εἶνε παράγωγα τῆς χρήσεως κινίνης.

---

[1] Journal of Tropical Medec. 1899.
[2] Wil. Deaderick, M. D. Mariana Ark. Hemoglobinurie Fever 1908.

Οἱ *E. Plehn* [1] καὶ *A. Plehn* [2] παρετήρησαν περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας χωρὶς νὰ προηγηθῇ κινίνη, τοῦτο δ' ὡσαύτως παρετήρησαν οἱ *Marchiafava* [3], *Celli* [4], *Bastianelli,* [5], *Beyfuss* [6], *Van der Sheer* [7], *Seal* [8], *Powell* [9], *Von Diesing* [10], *Carre* [11], *Schellong* [12], *Laveran* [13], *Quennec* [14], *Navarre* [15], *Reynolds* [16], *Etienne* [17], *Sims* [18], *Donny* [19] *Dryepondt* [20], *Mense* [21], *Rothschuh* [22], *Flui* [23], *E. Plehn* [24], *Dempwolff* [25]. *Brin* [26], *Crosse* [27], *Thin* [28], *Stalkart* [29], *Hopkins* [30], *Cargill* [31], *Mould* [32], *Hoffmann* [33], *Daniels* [34], *Ram-*

---

1 E. Plehn Arch. f. Schffs-u. Tropenhyg, III 6.
2 A. Plehn » » » » VII. 12.
3 » » » » » III, 4.
4 » » » » » »
5 » » » » » »
6 » » » » » »
7 » » » » » »
8 Seal-Jn. Trop. Med., February 15, 1899.
9 A. Plehn. Ar. f. Schf. u. Trop. III, 4.
10 » » » » » »
11 » » » » » »
12 » » » » »
13 Laveran Traité du Paludisme, Paris 1907.
14 A. Plehn Ar. f Schf. uTrop. III, 4.
15 » » » » » »
16 » » » » » »
17 » » » » » »
18 » » » » » »
19 » » » » » »
20 » » » » » »
21 » » » » » »
22 Mense. Arch f. Schffs-u. Tropenhyg. III, 4.
23 » » » » » »
24 E. Plehn » » » » »
25 » » » » » »
26 » » » » » »
27 Crosse-Brit. Med. Jn., October 8, 1898.
28 Thin » » » September 1, 1900.
29 Stalkarrt- » » » 9, 1899.
30 Hopkins-Dublin Jn. Med. Sc. June, 1903.
31 Grosse-Lancet, January 6, 1900.
32 Mould-Brit. Med. Jn., September 9. 1899.
33 Med. Bericht. Uber d. Deut. Schutzgebiete, 1903-1904.
34 Daniels-Reports to the Malaria Committee. 5th. Series, 1901.

kin[1], *Yoff*[2], *Moffat*[3], *Schlayer*[4], *Curry*[5], *McElroy*[6], *Dubose*[7], *Hearsey*[8], *Ziemann*[9], *Brem*[10], *Bignami*[11], *Dœring*[12], *Shropshire*[13], καὶ *Le Moal*[14], ὅστις παρετήρησε περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας ἄνευ προτέρας χρήσεως τῆς κινίνης ἐν ἀναλογίᾳ 15 : 100.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων νεωτέρων παρατηρητῶν πολλοὶ εἶνε οἱ παρατηρήσαντες περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρίας χωρὶς νὰ προηγηθῇ παντάπασιν ἡ κινίνη οἱ ἑξῆς :

Ὁ Φαρμακόπουλος ἐν Ναυπλίῳ, ὁ Παλαμάρας ἐν Καλάμαις, ὁ Πρωτοπαππᾶς ἐν Μεγαρίδι, ὁ Παβέλας ἐν Ναυπλίῳ, ὁ Παχὺς ἐν Ἀκράτᾳ, ὁ Συνούριος ἐν Πάτραις, ὁ Εὐθυμιάδης ἐν Σοφάδαις, ὁ Σταυρόπουλος ἐν Σουδενοῖς, ὁ Καρακῖτσος ἐν Ἀμαλιάδι, ὁ Τσαμούρας ἐν Ἁγίᾳ Ἄννῃ, ὁ Καλογερᾶς ἐν Μονεμβασίᾳ, ὁ Παγώνης ἐν Ἀνδρονιάνοις, ὁ Ραντόπουλος ἐν Λουτρακίῳ, ὁ Εὐσταθίου ἐν Πάτραις, ὁ Κολοβὸς ἐν Λαυρίῳ, ὁ Σφακιανάκης ἐν Ξηροχωρίῳ, ὁ Βιάζης ἐν Ἀντιπάρῳ, ὁ Τραμπαδῶρος ἐν Πάτραις ὁ Παγορόπουλος ἐν Ὑπάτῃ, ὁ Δελούκας ἐν Ἀκράτᾳ, ὁ Ζοῦγκος ἐν Μαϊμουλίῳ, ὁ Ἀρβανίτης ἐν Σωποτῷ, ὁ Μάκοτσης ἐν Ποταμῷ, ὁ Ζωητὸς ἐν Δωρίδι, ὁ Μηνογιάννης ἐν Βαρυμπόπῃ, ὁ Παπακώστας ἐν Κερκύρᾳ, ὁ Κουκουλιώτης ἐν Λευκάδι, ὁ Ζαρατσιώτης ἐν Μεθώνῃ κλπ. Ἐκ τῶν παλαιοτέρων οἱ παρατηρήσαντες ὁμοίας περιπτώσεις εἶνε οἱ ἑξῆς :

---

1 Bankin-Brit. Med. Jn, September, 1, 1900.
2 Laveran. trait du Palud. 1907.
3 Moffatt-Brit. Med. Jn , January 25 1902.
4 Schlayer-Deut. Med. Woch., July 10, 1902.
5 Curry-Jn. Am. Méd. Assn , vol. 38, p. 1130.
6 McElroy-Jn. Am. Med. Assn., vol. 41 p. 605.
7 Du Bose- » » » » March. 11, 1899.
8 Hearsey-Brit. Med. Jn. January 26, 1901.
9 Ziemann, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Laveran trait des pal. 1907.
10 Brem-Jn. Am. Med. Assn., December 8—15. 1906.
11 Bignami, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Plehn. Arch. f. Sc. u. Trop. III, 4.
12 Doering ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ F. Plehn Arch. f. Sc. u. Trop. III, 6.
13 Shropshire-Jn. Am. Med. Assn., Vol, 41. p. 600
14 Le Moal. Annales d'Hygiéne et de Médec, coloniales T. 10 éme No 2, 1907.

Περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφ. πυρετοῦ Ἐν ὅλῳ		Περιπτώσεις ἰκτερ. αἱμοσφ. πυρετοῦ ἄνευ προηγουμένης χρήσεως τῆς κινίνης.
49	Θεοφανίδης Ἰωάν.	10
30	Καρδαμάτης Ἰωάν.	2
105	Οἰκονόμου Γεώργ.	2
7	Καραμήτσας Γεώργ.	1
29	Κορῦλλος Χρῆστος	8
3	Ρεμπότσης	3
2	Τσακύρογλους	1
—	Ἀντωνιάδης Α.	1
—	Πρετεντέρης Τ.	1
—	Τσάμης	1
—	Πανουτσόπουλος	2
52	Λύτρας	2
126	Ταλλιαδοῦρος	2
403		35

Ἐπῆλθε λοιπὸν ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς εἰς 35 μεταξὺ 403 περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἡ κινίνη, ἤτοι 8, 68 %.

Περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφ. πυρετοῦ ἐν ὅλῳ	Παρατηρηταὶ	Περιπτώσεις ἰκτερ. αἱμοσφ. πυρετοῦ ἄνευ ἑλώδους προμιάνσεως
7	Καραμήτσας Γ.	1
105	Οἰκονόμου Γ.	1
2	Τσακύρογλους	1
30	Καρδαμάτης Ἰωάν.	1
—	Ἀντωνιάδης Ἀ.	1

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὡς ἐπληροφόρησαν ἡμᾶς καὶ νεώτεροι παρατηρηταὶ, ὡς ὁ Πετρόπουλος ἐκ Πύργου, ὁ Παχὺς ἐξ Ἀκράτας, ὁ Συνούρης ἐκ Πατρῶν, ὁ Πουλόπουλος ἐκ Μεσσήνης, ὁ Παπαχρήστου ἐκ Καββασίλων, ὁ Παπακώστας ἐκ Κερκύρας, ὁ Κουκουλιώτης ἐκ Λευκάδος, καὶ ὁ Ζαρατσιώτης ἐκ Μεθώνης, παρετήρησαν ἀναπτυχθέντας ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετοὺς ἐπὶ μὴ ὑποστάντων πρότερον ἑλομίανσιν.

Ὁ Manson [1] ἀναφέρει ὡσαύτως ὅτι παρετήρησε συχνῶς αἱμοσφαιρινουρίαν ἐπὶ μὴ ὑποστάντων πρότερον παροξυσμοὺς ἑλονοσίας.

Ἐπισκοποῦντες τ' ἀνωτέρω συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς παρετηρήθη εἰς 5 ἄτομα μεταξὺ 144 ἤτοι 3,47 $^0/_0$ χωρὶς νὰ προηγηθῇ οὐδέποτε ἑλώδης προμίανσις. Ρίπτοντες δὲ βλέμμα ἐπὶ τὴν στατιστικήν, ἣν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ μονογραφίᾳ ἡμῶν βλέπομεν ὅτι ἀνεφέραμεν ἐπὶ 150 περιπτώσεων 12 ἀρρώστους, εἰς οὓς οὐδὲ κόκκος κινίνης εἶχε προηγηθῇ, 5 εἰς οὓς ἡ κινίνη εἶχε προηγηθῇ ἀπὸ 54—60 ἡμερῶν, καὶ 8 εἰς οὓς πρὸ 30 ἡμερῶν προηγήθη ἡ κινίνη. Ὡς πρὸς τὴν ἑλώδη δὲ προμίανσιν παρετηρήσαμεν μεταξὺ 150 περιπτώσεων εἰς 12 οὐδέποτὲ προηγηθεῖσαν ταύτην, ἐνῷ εἰς 31 προηγήθησαν μόνον παροξυσμοί τινες διαλείποντος πυρετοῦ. Ἐν τῷ συνόλῳ λοιπὸν ἐπὶ 553 περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 47 οὐδέποτε ἐποιήσαντο πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ χρῆσιν τῆς κινίνης, 64 δὲ ἔλαβον ταύτην πρὸ μηνῶν ἢ καὶ πρὸ ἐτῶν. Ἐκ 294 δὲ περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἰς 16 ἡ ἑλώδης μίανσις προηγήθη τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, εἰς 47 προηγήθη αὕτη πρὸ ἔτους καὶ πλέον, εἰς 73 πρὸ μηνῶν καὶ εἰς 28 πρὸ ἡμερῶν πολλῶν. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτυλιχθέντα καθίσταται δῆλον ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἄνευ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς ἑλώδους προμιάνσεως ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς κινίνης ἀφ' ἑτέρου, ὡς τοῦτό τινες φρονοῦσιν.

Ἐπανερχόμενοι ἤδη εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς προδιαθέσεως τοῦ ὀργανισμοῦ οὐχὶ τῆς ἐξαρτωμένης ἀπὸ τοῦ ἑλείου μιάσματος μετὰ τῆς κινίνης, ἀλλὰ τῆς διαθετικῆς καταστάσεως τοῦ ἀτόμου, τῆς διαταράξεως τουτ' ἔστι τῶν θρεπτικῶν ἐναλλαγῶν, ἥτις ἀκεραία μένει μεταξὺ τῶν αἰτίων τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἐκφέρομεν γνώμην, ὅτι καὶ αὗται δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ἀπόλυτον ἐν τῇ αἰτιολογίᾳ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, διότι ἐνῷ ἔχομεν ὀργανισμοὺς ὑπὸ τὰς αὐτὰς παραλλήλους συνθήκας εὑρισκομένους, δηλαδὴ ὡς πρὸς τὴν μεταβολὴν τῶν ὀργανικῶν χυμῶν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλείου μιάσματος, ἐν τούτοις ἰκτερώδης αἱμο-

---

[1] Manson. Maladies des pays chauds 1908.

σφαιρινουρικὸς πυρετὸς δὲν γεννᾶται. Οὕτως εἴς τινας θέσεις τῆς χώρας ἡμῶν λ. χ. εἰς τὰ χωρία Γαλατᾶ καὶ Μπουχῶρι τοῦ Μεσολογγίου, τὰς ἀποτελούσας βαρείας ἑλειογενεῖς ἑστίας, ὡς ἐν Ἰνδίαις, ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐν Ἰωνίᾳ, ἐν τοῖς περὶ τὸν Καύκασον, ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἔνθα ἀναποδράστως ἀπαντῶσι βεβαίως καὶ ὀργανισμοὶ μετὰ τῶν δυσθρεψιῶν αὐτῶν, οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ εἶνε ἄγνωστοι, ἐνῷ ἀφ᾽ ἑτέρου εἰς ἄλλας μὲν θέσεις ἢ χώρας ἑλειογενεῖς, ἀποτελούσας βαρείας ἑστίας, οἱ πυρετοὶ οὗτοι ἀπαντῶσι σπανίως ἢ τοὐναντίον εἰς ἄλλας θέσεις ἧττον ἑλειογενεῖς ἀπαντῶσι συχνῶς, εἰς ἄλλας δὲ ἑλειογενεῖς ἑστίας ἀφθονοῦσι καὶ ὑπερβάλλουσι πολὺ καὶ τοὺς κακοήθεις ἔτι πυρετούς. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπάρχουσι καὶ εἰδικὰ αἴτια ἐξαρτώμενα ἀπὸ λόγους πιθανῶς τοπικούς, ἢ κλιματικοὺς εὐνοοῦντας ἴσως εἴτε τὴν παραγωγὴν εἰδικοῦ μικροβίου ἀγνώστου, εἴτε τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τοξικότητα εἴδους τινὸς ἐκ τῶν πρωτοζῳαρίων ἀγνώστων ἔτι, διότι ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διατὶ ἐνῷ ὁ ἀρθριτισμὸς, ὅστις βεβαίως ὑπάρχει ἀνὰ πάσας τὰς ἑλειογενεῖς χώρας, ἐν τούτοις ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ποιεῖται τοιαύτην κατὰ τόπους διάκρισιν ὡς λ.χ. ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐν Ἰνδίαις, ἐν Καυκάσῳ καὶ ἄλλαις χώραις. Ὅθεν ἀνάγκη ὑπάρξεως τοξικοχυμισμοῦ τινος ἰδιαιτέρου, ἐξαρτωμένου ἀπὸ ἐξωτερικῶν ἐπηρειῶν, ἀπὸ λόγων τοπικῶν ἢ κλιματολογικῶν, ἐν συνδυασμῷ δὲ πρὸς τὰς θρεπτικὰς διαταραχάς, διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ πυρετοῦ τούτου.

Ἀλλὰ καὶ αἱ κλιματικαὶ ἐπήρειαι ἢ καὶ οἱ τοπικοὶ λόγοι, μολονότι συμβάλλουσι πολὺ εἰς τὴν σκέψιν ἡμῶν ταύτην, οὐχ ἧττον δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι καὶ ἀπόλυτον αἰτίαν, διότι τότε μεταπίπτομεν εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ αὐτοχθονισμοῦ τοῦ πυρετοῦ τούτου. Ἀλλὰ μήτοι αἱ ἐντερικαὶ παθήσεις, αἱ τοῦ ἥπατος παθήσεις, δὲν ἀπαντῶσι συχνότερον ἐν ταῖς Τροπικαῖς Χώραις καὶ τοῖς θερμοῖς κλίμασιν, ὡς ἡ ἑλομίανσις δὲν εἶνε νόσημα ἐπιχωριάζον ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ εὐκραέσι κλίμασιν; Ὡς λοιπὸν ἡ χολέρα ἔχει τὴν τοπικὴν αὐτῆς ἑστίαν ἐν ταῖς ὄχθαις τοῦ Γάγγου, ὡς ἡ νόσος τοῦ ὕπνου, ὁ κίτρινος πυρετὸς καὶ τόσα ἄλλα νοσήματα ἐπιχωριάζουσιν, οὕτω καὶ οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοί, ὡς ἐξαρτώμενοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων αἰτίων πιθανῶς καὶ ἀπὸ λόγων τοπικῶν, ἀπαντῶσι τὰ μάλιστα ἐν ταῖς Τροπικαῖς Χώραις καὶ κατὰ προτίμησιν ἐν διαφόροις ἑλειογενέσιν ἑστίαις, παρατηρούμενοι σπανιώτερον μακρὰν τῆς ἑστίας αὐτῶν, ὡς ὁ λοιμός, ἡ χολέρα

καὶ λοιπὰ μολυσματικὰ νοσήματα, ἅτινα δύνανται ἐκτοπιζόμενα τῶν ἑστιῶν αὐτῶν ν' ἀναφανῶσι καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐκ τούτων λοιπὸν συνάγομεν, ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων αἰτίων τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἰσχύουσιν ὡσαύτως καὶ τὰ κλιματικά, ὡς καὶ τοπικὰ αἴτια.

Ἀφ' ὅτου καὶ ἰδίως κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἐγνώσθη καὶ περιεγράφη τόσον ἐν Ἑλλάδι, ὅσον καὶ ἐν ταῖς τῶν Γάλλων ἀποικίαις ὑπὸ διαφόρων παρατηρητῶν, ἔκτοτε καὶ αἱ διαμάχαι περὶ τῆς φύσεως τῆς νόσου χρονολογοῦνται. Τῶν παρατηρητῶν οἱ μὲν κατατάσσουσιν αὐτὸν εἰς τὴν ἑλειογενῆ μίανσιν, οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσωσι πῶς ποιούμενος οὗτος διάκρισιν κατὰ χώρας καὶ μὴ παρατηρούμενος εἰς πάσας τὰς ἑστίας, ἔνθα ἡ ἑλομίανσις δεσπόζει ἁπάσης τῆς νοσολογίας, ἀποτάσσουσιν αὐτὸν τῆς ἑλώδους μιάνσεως. Ἐκ βαθυτέρας ὅμως σπουδῆς τῆς φύσεως αὐτοῦ ἐξεταζόμενος φαίνεται ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἐκεῖθεν ὁρμᾶται, προερχόμενος δῆλον ὅτι ἀπὸ τῶν ἀποτόκων τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως καὶ ἐξαρτώμενος οὐχὶ βεβαίως ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἑλοπλασμωδίου, ἀλλ' ἐμμέσως· διότι ἄμεσος σχέσις ὑπάρχουσα μεταξὺ ἑλοπαρασίτων καὶ διαλειπόντων ὡς καὶ ὑφεσίμων πυρετῶν δὲν ὑφίσταται καὶ διὰ τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν.

Τὴν ἰδέαν τῆς ἑλώδους φύσεως τοῦ πυρετοῦ τούτου πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἠσπάσθησαν, μεταξὺ δὲ τούτων προεξάρχει ὁ Καραμήτσας [1], ὅστις δεχόμενος ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος εἶνε πάντοτε ἑλειογενοῦς φύσεως ἐξαρτᾷ αὐτὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τοῦ ἑλοπλασμωδίου, «διότι ἀνεῦρεν, ὡς λέγει, τὰ σωμάτια τοῦ Laveran, ὁσάκις ἐξήτασε περιπτώσεις τοιαύτας». Ὁ Κορῦλλος [2] βαίνων ἔτι περαιτέρω θεωρεῖ τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν οὐ μόνον ἑλώδους φύσεως, ἀλλὰ ἀποκλείων πᾶσαν προδιάθεσιν καὶ μὴ δεχόμενος οὐδὲν εἰδικὸν μίασμα φρονεῖ ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος εἶνε κακοήθης μορφὴ τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν ἀναπτυσσομένη μεταξὺ τῶν διαποτισθέντων πρότερον ὑπὸ τοῦ ἑλείου ἰοῦ. Ἐπὶ πλέον δὲ ὁ Σόλων Χωματιανὸς [3] θεωρεῖ τὸν χολώδη αἱματουρικὸν πυρετόν, ὡς καλεῖ τοῦτον, ὡς τὸν τελευταῖον βα-

[1] Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ. Ἔτος Ε'. Φεβρ. 1895, σελ. 426.

[2] Χρ. Κορύλλου. Περὶ ἰκτερ. αἱματ. πυρετοῦ ἐν Πάτραις 1879.

[3] Σ. Χωματιανός. Γαληνὸς 1888 σελ. 580.

θμὸν τῆς ἑλώδους καχεξίας, τὸν ἀποτελοῦντα τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἑλώδους δηλητηριάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἕτεροι ὅμως παρατηρηταὶ οὐ σμικρὰν ἔχοντες πεῖραν καὶ σπουδάσαντες αὐτὸν ἀνὰ ἑκατοντάδας ἐν αὐτῷ, οὕτως εἰπεῖν, τῷ κλινικῷ πεδίῳ, ὡς ὁ Ριζόπουλος, ὁ Βελλόπουλος, κ.λ. φρονοῦσιν ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἐξαρτᾶται ἐμμέσως ἀπὸ τῆς ἑλομιάνσεως, θεωροῦντες αὐτὴν ὡς προπαρασκευαστικὸν μόνον αἴτιον· ὁ δὲ Θεοφανίδης[1] θεωρῶν ὡς συνθήκην ἀναπόφευκτον τὴν ἑλομίανσιν δὲν δέχεται αὐτὴν καὶ ὡς τὸ εἰδικὸν παραγωγικὸν αἴτιον, ἀλλ' ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀπαιτεῖται ἕτερον εἰδικὸν μίασμα διάφορον τοῦ ἁπλοῦ ἑλώδους. Ὁ καθηγητὴς Ν. Μακκᾶς πρὸς ταῖς τοπικαῖς συνθήκαις δέχεται ὅτι τὸ ἑλεῖον μίασμα τροποποιούμενον κατὰ καιρούς, προκαλεῖ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ τοιαύτην δρᾶσιν. Ὁ δὲ Laveran[2] εἰσηγούμενος ἐνώπιον τῆς Ἰατρικῆς Ἀκαδημείας τῶν Παρισίων τὸ ἔργον ἡμῶν. «Περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ» ὡς ἑξῆς ἀποφαίνεται περὶ τῆς σχέσεως τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ ἑλονοσίας καὶ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. «Πρὸ πολλοῦ ἐπέμεινα ἐπὶ τῆς μεγάλης σπανιότητος τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφ. πυρετοῦ ἐν Ἀλγερίᾳ καὶ εἶπον ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὅτι ἡ παθογενὴς αἰτία τῆς ἑλομιάνσεως δὲν ἐμεσολάβει κατ' εὐθεῖαν διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ πυρετοῦ τούτου ἢ ὡς ἐκείνη ἡ προκαλοῦσα τοὺς κακοήθεις πυρετούς.... Δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ δικαίως, φρονῶ, ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφ. πυρετὸς ἐξαρτᾶται ὀλιγώτερον κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τῆς ἑλονοσίας ἢ οἱ διαλείποντες πυρετοί, οἱ συνεχεῖς ἑλειογενεῖς καὶ οἱ κακοήθειν παραληρηματικοί, κωματώδεις καὶ παγετώδεις.... Εἶνε ἀποδεκτὸν ὅτι πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν ἀριθμόν τινα περιπτώσεων ἀναγραφομένων εἰς τοὺς ἰκτερώδεις αἱμομοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς, ἀλλὰ δὲν ὀφείλει νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν πάσας τὰς περιπτώσεις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἀφοῦ δὲν γνωρίζομεν ἢ μόνον τὰς προδιαθετικὰς αἰτίας, ἑλομίανσιν, ἀρθριτισμόν, ἢ τὰς αἰτιατὰς αἰτίας, κινίνην, ψῦξιν κ.λ., καὶ ὅτι οὐδεμία τῶν αἰτίων τούτων δύναται ἀπομονουμένη νὰ

[1] I. Θεοφανίδης, Γαληνός, 1888, σελ. 20,

[2] Laveran. Bulletin de l' Académie de Médecine Séance du 4 Décembre)—Sur un ouvrage de Mr le Dr J. P. Cardamatis, intitulé. Traité de a fiévre bilieuse hémoglobinurique observé en Gréce.

ἐπεξηγήσῃ τὴν παραγωγὴν παροξυσμοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ, ὁ Καρδαμάτης συμπεραίνει ὅτι ὑφίσταται παθογόνον τι εἰδικὸν αἴτιον τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ διαφεῦγον ἄχρι τοῦδε ἁπάσας τὰς γενομένας ἐν τῷ μεταξὺ ἐρεύνας πρὸς ἀνακάλυψίν του.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο δὲν εἶνε ἀπορριπτέον, ἀφοῦ οὐδεμία τῶν ἀριθμηθεισῶν αἰτιῶν παρὰ τοῦ Καρδαμάτη δὲν εἶνε ἐπαρκὴς αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν νὰ παραγάγῃ τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρινουρικὸν πυρετόν, δὲν δύνανται νὰ προκαλέσωσι τὴν νόσον ταύτην καὶ ἐὰν πᾶσαι αὗται αἱ αἰτίαι ἤθελον ἑνώσῃ τὰ ἀποτελέσματά των. Τὸ αἱματοζφάριον τῆς ἑλονοσίας οὐχὶ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ δευτερογενῶς κατόπιν τῶν ἀλλοιώσεων τοῦ αἵματος, τὰς ὁποίας ἐπάγεται, θέτει τὸν ὀργανισμὸν εἰς τὴν νοσηρὰν προδιαθετικὴν κατάστασιν. Ἡ κινίνη, ἡ ψῦξις, ὁ κάματος κλ. προκαλοῦσιν εἰς τὰ ἄτομα τὰ οὕτω προδιατεθειμένα τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ παροξυσμοῦ, οὗτινος σχεδὸν πάντοτε προηγοῦνται ἢ ἕπονται ἐκδηλώσεις καθαρῶς ἑλειογενεῖς.

Ὁ Firkel (Bulett. de l'Acad. Royale de méd. de Belgique Séance du Juil 1900) εἰς τελευταῖόν του ἔργον περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις συμπεραίνει ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος εἶνε σύμπτωμα **παρελειογενές**. Ἡ ἔκφρασις αὕτη μοὶ φαίνεται ὅτι δίδει καλὴν ἰδέαν εἰς τὴν φύσιν τῆς νόσου».

Πάντες λοιπὸν οἱ παρατηρηταὶ ἐξαρτῶσι τὸν πυρετὸν τοῦτον ἀπὸ τοῦ ἑλείου μιάσματος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἰδίως δὲ οἱ ἀνευρόντες τὰ ἑλοπλασμώδια ἐν τοῖς μικροσκοπικοῖς παρασκευάσμασιν αὐτῶν ὑπολαμβάνουσιν ἀδιστάκτως τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ὡς μετάπτωσιν ἀπὸ τῆς ὀξείας ἑλομιάνσεως. Ὁποία ὅμως ἡ ἐξαγγελλομένη στενὴ συγγένεια μεταξὺ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ τῆς ἑλομιάνσεως, ὁπόταν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τὴν κατ' ἐξοχὴν λυμαινομένην ὑπὸ τῆς ἑλονοσίας ὁ ἰκτερ. αἱμ. πυρετὸς δὲν ἀπαντᾷ τόσον συχνῶς, ὅσον μεταξὺ τοῦ 20 ἢ 30 ἔτους; Μεταξὺ 481 περιπτώσεων ἀπὸ 2 ½—10 ἐτῶν ἀναλογοῦσιν 85, ἐνῷ ἀπὸ 11—20 103, ἀπὸ δὲ τοῦ 21—30 156 περιπτώσεις, πρὸς τί ἡ διάκρισις αὕτη; Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς μικρᾶς ἡλικίας ἡ ἑλονοσία προσβάλλει ἰδιαίτατα καὶ τὰς ἐγγύους, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰς λεχωΐδας, αἱ πλεῖσται δὲ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐγγύων γυναικῶν (ἐκτὸς ὀλίγων ἐν τοῖς μεγάλοις κέντροις ἐξαιρέσεων) φόβῳ ἐκτρώσεως ἀποφεύγουσι παντελῶς τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης, πολλάκις δὲ διότι ἀφίστανται τῆς εἰδικῆς ταύτης θεραπείας μεταπίπτουσιν εἰς

τὴν βαθεῖαν ἀναιμίαν, εἰς τὴν ἑλώδη καχεξίαν καὶ λυμαίνονται ὑπὸ τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν καὶ δὴ ὑπὸ τῶν κακοήθων· κατὰ τὴν λοχείαν δὲ πάσχουσιν ἐνίοτε ἑλώδεις ὑφεσίμους μετὰ τυφωδῶν συμπτωμάτων, ὑποδυομένους τὴν ἐπιλόχειον μίανσιν καὶ ἀνεξαρτήτους τῆς αὐτομιάνσεως, θέτουσι δὲ εἰς δυσχέρειαν τὴν διάγνωσιν ἐκεῖ, ἔνθα ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέτασις δὲν δύναται νὰ γίνῃ. Ἐξ ὅσων λοιπὸν ἡμεῖς γνωρίζομεν, οὐδέποτε παρετηρήθη ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἐπὶ ἐγγύων γυναικῶν ἢ καὶ ἐὰν παρετηρήθη τοῦτο εἶνε σπάνιον, διότι ἐν ἁπάσῃ τῇ ἰατρικῇ φιλολογίᾳ ἤτοι μεταξὺ 4,022 περιπτώσεων οὐδὲ ἓν τοιοῦτον ἱστορικὸν ἀνεύρομεν. Μόνον δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, διότι ἴσως γίνεται ἐλευθεριωτέρα χρῆσις τῆς κινίνης ἐπὶ τῶν ἐγγύων γυναικῶν, ὁ Γεωργίου ἐν Λαρύμνῃ, ὁ Βελλόπουλος ἐν Ἀταλάντῃ, ὁ Νίδερ ἐν Μεσολογγίῳ, ὁ Κουκουλιώτης ἐν Λευκάδι, ὁ Τσάκας ἐν Φθιώτιδι, ὁ Κομνηνὸς ἐκ Μεγαλοπόλει, ὁ Κολοβὸς ἐν Λαυρίῳ καὶ ὁ Δελούκας ἐν Ἀκράτᾳ, παρετήρησαν περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐπὶ ἐγγύων γυναικῶν, κατὰ δὲ τὰς πρὸς ἡμᾶς πληροφορίας ἐπὶ 2,506 περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, χωρὶς νὰ ὑπολογίζωμεν τὰς ἀνωτέρω 4,022 περιπτώσεις, ὁ παροξυσμὸς οὗτος παρετηρήθη εἰς 13 ἐγγύους γυναῖκας ἤτοι 0,51 %. Ἡ μικρὰ σχετικῶς ἀναλογία τῆς ἀνοσίας πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν κατὰ τὴν κύησιν καὶ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, ποίαν ἆρά γε αἰτίαν ἔχει; Στερεοτύπως ὑπὸ τῶν δεχομένων τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ὡς φύσεως ἑλώδους καὶ ἀναγόντων τοῦτον ὡς μορφὴν τῆς ἑλονοσίας κακοήθη ἀποδίδεται ἡ μὴ ἀνεύρεσις τῶν ἑλοπαρασίτων εἰς τὴν συγκαταστροφήν των μετὰ τῶν αἱμοσφαιρίων. Ἡ γνώμη τούτων φρονοῦμεν ἀδιστάκτως εἶνε πάντῃ θεωρητικὴ χωρὶς νὰ στηρίζεται ποσῶς εἰς γεγονότα, καὶ λέγομεν εἶνε θεωρητική, διότι ἐὰν ὄντως τὰ ἑλοπαράσιτα προϋπῆρχον ἐν τοῖς καταστραφεῖσιν αἱμοσφαιρίοις οὐδὲν θὰ ἐκώλυε νὰ ἀνεύρωμεν ταῦτα ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος, ὡς τοῦτο ἀπειράκις παρετηρήσαμεν κατὰ τὰς λοιπὰς μορφὰς τῆς ἑλονοσίας. Συχνῶς τοῦτ' ἔστι παρατηροῦμεν ἐν τῷ ὀρρῷ τοῦ αἵματος, ἰδίᾳ μάλιστα προκειμένου περὶ λοιμώξεως Vivax νεαρὰ ἑλοπαράσιτα, μεροζωΐτας καὶ σχίζοντας διαφόρου μεγέθους ὡς καὶ γαμέτας σφαιρικούς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡμισεληνοειδεῖς ἐλευθέρους ἐν τῷ ὀρρῷ τοῦ αἵματος. Ἑπομένως ἐὰν τὰ ἑλοπαράσιτα ὄντως προϋπῆρχον ἐν τοῖς καταστραφεῖσιν αἱμοσφαιρίοις, τινὰ τοὐλάχιστον τῶν πυρηνίων τούτων

θὰ ἀνευρίσκοντο ἐν τῷ πλάσματι τοῦ αἵματος ζῶντα ἢ νεκρά, ὡς τοῦτο συχνάκις παρετηρήσαμεν εἰς πρόσφατα ὡς καὶ εἰς ξηρὰ παρασκευάσματα ἐπὶ τῶν διαφόρων ἄλλων μορφῶν τῆς ἑλονοσίας. Μὴ ἀνευρίσκοντες λοιπὸν τοιαῦτα, δύο σκέψεις χωροῦσιν ἢ ὅτι δὲν προϋπῆρχον ἑλοπαράσιτα ἢ ὅτι κατεστράφησαν ἐκ παρασιτολυσίνης τινὸς ὑπαρχούσης ἐν τῷ ὀρρῷ. Τοιαύτη τις ὅμως παρασυτολυσίνη ἐν τῷ ὀρρῷ τοῦ πάσχοντος τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν δὲν παρατηρεῖται, ὡς ἐξηκριβώσαμεν πειραματικῶς μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου. Καθέκαστα τῶν πειραμάτων τούτων βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ σχετικῷ κεφαλαίῳ κατωτέρω. Γενικῶς δ' ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος, τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ ὀρρῷ τοῦ αἵματος ἀνεξαρτήτως τῆς παθήσεως ταύτης ὅτι δὲν δύνανται νὰ ζήσωσιν ἕνεκα ὅρων πιθανῶς δυσμενῶν ἀγνώστων ἡμῖν ἔτι, ἴσως δὲ καὶ ἕνεκα τοῦ ἀνεπιτηδείου τῆς διατροφῆς τούτων, τοῦτο εἶνε γεγονός, τὸ ὁποῖον ἑκάστοτε ὑπὸ τὸ μικροσκόπιον παρατηροῦμεν. Ὅθεν οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν φρονούντων ὅτι τὰ ἑλοπαράσιτα ἐν τῷ ἰκτερώδει αἱμοσφαιρ. παροξυσμῷ συγκαταστρέφονται μετὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, εἶνε λόγοι θεωρητικοὶ ἀναιρούμενοι ὑπὸ τῶν γεγονότων. Ἄλλως τε τὸ τοιοῦτον ὤφειλε νὰ παρατηρῆται κατὰ κανόνα, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας περιγράφονται περιπτώσεις ὑπὸ δοκίμων παρατηρητῶν, καθ' ἃς τὰ ἑλοπαράσιτα ἀνευρέθησαν καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν παροξυσμὸν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐν ἀφθονίᾳ. Ποία ἄλλη καλλιτέρα ἀπόδειξις ταύτης πρὸς ἀναίρεσιν τῶν θεωρητικῶν λόγων ὅτι τὰ ἑλοπαράσιτα δὲν ἀνευρίσκονται ὡς συγκαταστρεφόμενα μετὰ τῶν αἱμοσφαιρίων.

Τινὲς τῶν ἀγωνιζομένων νὰ ἀποδείξωσι τοὺς θεωρητικοὺς τούτους λόγους, ἐν οἷς καὶ ὁ Plehn, ἀναφέρουσιν ὅτι ἐνῷ πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ τὰ ἑλοπαράσιτα ἀπαντῶσιν ἐν ἀναλογίᾳ 95 %[1]—95, 6 %[2], ὡσαύτως δ' ὅτι ταῦτα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ παροξυσμοῦ ἀνευρίσκονται ἱκανά, οὐχ ἧττον κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ παροξυσμοῦ ἰσχυρίζονται ὅτι ταῦτα ἐξαλείφονται ἢ ἐλαττοῦνται σχετικῶς πρὸς τὸν ἀριθμόν[3], διότι συγκαταστρέφοντα ταῦτα μετὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων. Τοῦτο, ὡς

---

[1] Stephen et Ghristophers.

[2] Mannaberg.

[3] Beitraege zur Kenntuiss von Verlauf und Behandlung der Tropischen Malaria in Kamerun.

γνωρίζουσι πάντες οἱ περὶ τὴν μικροβιολογικὴν σπουδὴν τῶν ἑλοπαρασίτων ἀσχοληθέντες, δὲν εἶνέ τι ἐξαιρετικόν καὶ δὲν τελεῖται μόνον ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἀλλ' ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἁπάσας ἔτι τὰς μορφὰς τῆς ἑλονοσίας. Εἶνε δὲ γεγονὸς ἀναντίρρητον, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀπείρων παρατηρήσεων ἐξηκριβώσαμεν καὶ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου, ὅτι ὅσῳ χωροῦμεν πρὸς τὸν παροξυσμόν, τόσον τὰ ἑλοπαράσιτα ἐλαττοῦνται καὶ τέλος ἐξαφανίζονται τὰ μείζονα τὸν ὄγκον παράσιτα, ἐνῷ τὰ δακτυλιοειδῆ ἐλαττοῦνται κατ' ἀριθμὸν μεγάλως. Δὲν συγκαταστρέφονται δὲ μετὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ὡς φρονεῖ ὁ Plehn (*Die Malaria der Afrikanischen Negerbevælgerung etc.*), διότι τὰ πλεῖστα τούτων ἀποχωροῦσιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ὄργανα, ὅπως τελέσωσιν ἐκεῖ τὸν πολλαπλασιασμόν των καὶ ἀναφανῶσιν ἄφθονα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ παροξυσμοῦ. Ἑπομένως ἡ κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐξαφάνισις τῶν ἑλοπαρασίτων δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν συγκαταστροφήν των μετὰ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἀλλ' εἰς τὴν ἀποχώρησιν τούτων ἐν τοῖς σπλάγχνοις χάριν τῆς ἀναπαραγωγῆς των.

Τινὲς τῶν συγγραφέων, ὡς οἱ Grocco, Quennec, Rho, Dryepondt, Thin, Crosse, F. Plehn, Bertrand καὶ ἄλλοι, φρονοῦσιν ὅτι ἐκτὸς τοῦ μηχανικοῦ αἰτίου, τῆς καταστροφῆς δῆλον ὅτι τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, τὰ ἑλοπαράσιτα ἀποβάλλουσι **τοξίνας αἱμολυτικὰς** ἐν τῷ ὀρρῷ τοῦ αἵματος, ἐξ ὧν ἡ κυρία αἰτία τῆς αἱμοσφαιρινουρίας. Οἱ δὲ Stephens καὶ Christophers ἐξέφρασαν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ κινίνη ἐνῷ φονεύει τὰ ἑλοπαράσιτα καθιστᾷ τὰς τοξίνας τούτων ἐλευθέρας ἐν ποσότητι ἐπαρκεῖ καὶ δυναμένῃ νὰ προκαλέσῃ τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν. Πρὸς ἐξακρίβωσιν ἐὰν ἐν τῷ αἵματι τῶν ἑλονοσούντων ὑπάρχῃ ὄντως οὐσία τις δυναμένη νὰ προξενήσῃ οὐ μόνον τὴν καταστροφὴν καὶ ἐξαφάνισιν τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀλλὰ καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἐργασθέντες ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου «ἀνεμίξαμεν ἐπανειλημμένως 1—2 σταγόνας ὀρροῦ αἵματος, ὅπερ ἐλάβομεν κατὰ τὸν παροξυσμὸν αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἢ καὶ μετ' αὐτόν, μετὰ μιᾶς σταγόνος αἵματος ἑτέρων ἑλοπαθῶν, περιέχοντος ἑλοπαράσιτα, καὶ παρετηρήσαμεν, ὅτι τὰ ἑλοπαράσιτα ταῦτα ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσιν, ὡς τοῦτο ἐδείκνυεν ἡ κίνησις τῶν μελαγχρωστικῶν αὐτῶν κοκκίων καὶ ἡ ἐξαγωγὴ μαστιγίων κλπ., ἐφ' ὅσον καὶ τὰ ἐν ἄλλοις παρασκευάσμασιν εὑρισκόμενα, εἰς ἃ δὲν εἴχομεν ἐνερ-

γήσει τοιαύτην μῖξιν. Πλὴν τούτου δὲ παρετηρήσαμεν, ὡς ἄλλως τε καὶ ἕτεροι παρετήρησαν τοῦτο, ὅτι ὁ ὀρρὸς οὗτος οὐδεμίαν βλαβερὰν ἐπίδρασιν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων, ἅτινα καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸν χρωστικὸν τόνον φυσιολογικὰ διατηροῦσιν».

Ἐκτὸς τῶν ὅσων ἄχρι τοῦδε ἀνεφέρομεν ἐν σχέσει τῆς ἑλονοσίας πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν καὶ τὰς **ἐπιδημίας** *ἔτι τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν, σπουδάζοντες δὲν βλέπομεν ἐχούσας κατ᾽ ἀναλογίαν τὰς περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ πρὸς τὰς λοιπὰς μορφὰς τῆς ἑλονοσίας.*

Ἐν Ἀκαρνανίᾳ κατὰ τὴν ἀναπτυχθεῖσαν τὸ 1892 ἐπιδημίαν ἑλωδῶν πυρετῶν μίαν μόνην περίπτωσιν εἴχομεν ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ ταύτην μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῆς ἐπιδημίας. Ἐν Πυλίᾳ καὶ δὴ εἰς χωρία τινὰ ἑλοβριθῆ τῶν δήμων Βουφράδος καὶ Πυλίων, ἔνθα κατὰ τὸ ἔτος 1894 παρετηρήσαμεν πανδημίαν ἑλωδῶν πυρετῶν οὐδὲ ἓν κροῦσμα εἴδομεν ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἢ μίαν μόνον ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν[1]*. Κατὰ τὰς πανδημίας τοῦ 1901, 1905, 1906 καὶ 1907 ἐν Ἀθήναις, τὰς ὁποίας μετ᾽ ἐπιμελείας παρηκολουθήσαμεν, σπανιώτατα παρετηρήσαμεν ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς. Κατὰ τὴν πανδημίαν τοῦ 1905 ἐν τοῖς δήμοις Ὠρωπίων καὶ Αὐλίδος ἐπὶ χιλιάδων περιπτώσεων 4 μόνον αἱμοσφαιρινουρίας παρετηρήσαμεν. Κατὰ τὴν ἐν Ἁλμυρῷ καὶ Ἀμιαλιαπόλει ἐπιδημίαν τοῦ 1907 ὡσαύτως ἐλαχίστας περιπτώσεις παρετηρήσαμεν, κατὰ δὲ τὴν πανδημίαν τοῦ Ἀβερωφείου οὐδεμίαν, ἐνῷ ἐξ ἀντιθέτου τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων παρετηρήσαμεν κατὰ τὰ ἐνδημικὰ μόνον ἔτη. Ἡ γνώμη λοιπὸν ὅτι ἐπὶ ἐπιδημιῶν παρατηρεῖται ἀναλογία τῶν περιπτώσεων τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν τὴν ἑλομίανσιν πασχόντων, δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀληθής. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο οὐ μόνον τὴν σήμερον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους παρετηρήθη, οὕτως ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν μεγάλην ἐπιδημίαν τοῦ ἔτους 1865 οὐδὲ εἷς ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς παρετηρήθη, κατὰ δὲ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1885 καὶ 1886 οὐχὶ μόνον οὐδεμία ἀναλογία δὲν παρετηρήθη τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ πρὸς τοὺς κακοήθεις, τοὺς ὑφεσίμους καὶ καὶ τοὺς ἀθρόους διαλείποντας πυρετούς, ἀλλ᾽ οὐδὲ κἂν παρε-*

---

[1] Γαληνὸς ἀριθ. 1, σελ. 5, 1894.

τηρήθη ὁ πυρετὸς οὗτος, μόνον τοῦ Ν. Λαμπαδαρίου [1] ἀναφέραντος μίαν καὶ μόνην περίπτωσιν.

Ἐν Λαμίᾳ ἐπαρχίᾳ ἑλωδεστάτῃ, ἔνθα οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν παρατηροῦνται, ἀναφέρει ὁ Ριζόπουλος ὅτι κατὰ τὰς ἐπιδημίας τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν καὶ δὴ τῶν κακοήθων, οὐδέποτε ἐνέσκηψεν ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ συνήθως περὶ τὸ τέλος τῶν ἐπιδημιῶν. Κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ ἔτους 1868 οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ ἦσαν σπανιώτεροι καὶ ἐλαφρότεροι, δὲν παρουσίασαν δὲ τὰ βαρέα συμπτώματα, τὰ ὁποῖα ἀπήντησε κατὰ τὴν πρώτην (1863), ἔσχε δὲ θνησιμότητα μικράν. Κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1870, ὅτε πολλοὶ κακοήθεις παρετηρήθησαν, οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ ἐφάνησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἤπιοι. Κατὰ δὲ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ 1883 καὶ 1884, καθ᾽ ἣν ἐπεκράτουν οἱ κακοήθεις, οἱ ὑφέσιμοι καὶ οἱ συνεχεῖς πυρετοί, ὀλίγας τινὰς περιπτώσεις ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παρετήρησε. Ὁ Θεοφανίδης κατὰ τὴν ἔντονον καὶ ἐκτενεστάτην ἐπιδημίαν τοῦ ἔτους 1857 ἐν ἁπάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Τριχωνίας οὐδὲ μίαν περίπτωσιν εἶδεν ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1855 μέχρι τοῦ 1862, ὅτε διέμενεν ἐν Ἀγρινίῳ, μόλις δύο περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παρετήρησε. «Γεγονὸς δ᾽ ἄξιον λόγου, λέγει, ὅπερ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν παρατηρῶ, ἐν ᾗ διαμένω ἑλώδει χώρᾳ, καὶ ὅπερ ἑλκύει τὴν προσοχήν μου, εἶνε τὸ ὅτι ἐνῷ ἄλλοτε ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ παρατηρῶ συχνάκις μεγάλας ἐξογκώσεις τοῦ σπληνὸς μέχρις ἀληθοῦς ὑπερτροφίας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκφυλίσεως τοῦ ἱστοῦ αὐτοῦ, συνοδευομένας μετὰ συμπτωμάτων βαρείας ἑλώδους καχεξίας, οἱ δὲ αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ ἦσαν τότε σπανιώτατοι, ἀπὸ δεκαετίας καὶ ἐντεῦθεν σπανιώτατα παρατηρῶ τὰς εἰρημένας ὀργανικὰς ἀλλοιώσεις· ἐξ ἄλλου δὲ ὅτι ἐνῷ ἄλλοτε παρετήρησα συχνότερον τὰς διαφόρους μορφὰς τῶν κακοήθων πυρετῶν, σήμερον πολὺ σπανίως παρατηρῶ αὐτάς, ἐνῷ ἐκ τοῦ ἐναντίου συχνότερον τοὺς ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς. Ὁ Χρυσοσπάθης ἐν Καλάμαις ἀναφέρει ὡσαύτως, ὅτι ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν οὐδὲ ἕνα κακοήθη πυρετὸν εἶδεν, ἐνῷ ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ ἐντεῦθεν εἶδε 30 περιπτώσεις ἰκτερώ-

---

[2] Ν. Ε. Λαμπαδάριος Περὶ τῆς ἐπιδημίας τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 1885—86, σελ. 53.

δους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἀντιθέτως δὲ πρὸ τοῦ 1870, ὅτε ἐπεπόλαζον οἱ κακοήθεις, οὐδόλως εἶδεν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, κατὰ τὸν 8βριον δὲ τοῦ 1870 παρετηρήθη τὸ πρῶτον ὁ πυρετὸς οὗτος ἐν Μεσσηνίᾳ. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βάλτου, ἐν ᾗ τὰ $^4/_5$ τῶν κατοίκων πάσχουσιν ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφάς, οἱ αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ κατέστησαν λίαν σπάνιοι, οἱ δὲ ὀλίγοι προσβληθέντες προήρχοντο ἐξ ἄλλων μερῶν (Ἀντίγ. Πολυμέρης)[1]. Εἰς τὸ χωρίον Μπρακουμάδι τοῦ δήμου Φαρῶν, ὡς ἀναφέρει ὁ Τραμπαδῶρος[2], ἐνῷ οἱ κάτοικοι πάσχουσιν ἐξ ἑλειογενῶν πυρετῶν μέχρι 40 %, ἀπαντῶσι δὲ καὶ σπληνιῶντες μὲ πελωρίους σπλῆνας, οἱ αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ δὲν ἀπαντῶσιν. Ἐν τῇ νήσῳ Σκύρῳ, ἐνῷ οἱ κακοήθεις πυρετοὶ εἶνε σπάνιοι, οἱ αἱμοσφαιρινουρικοὶ εἶνε συχνότεροι (Γ. Στεφανίδης)[3]. Ἐν Λαυρίῳ οἱ αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ εἶνε ἄγνωστοι (Μαντζαβῖνος)[4]. Ἐν Autsianaka τῆς Μαδαγασκάρης, ἐνῷ οἱ κακοήθεις πυρετοὶ εἶνε σπανιώτατοι, ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς τοὐναντίον εἶνε συχνός. (Laffay[5].

Ὁ καθηγητὴς Βάφας μὴ ἀποδίδων στενὴν σχέσιν τῶν ἑλειογενῶν πυρετῶν διὰ τὴν παθογένειαν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, θεωρῶν δὲ τούτους ὡς ἀφορμὴν μᾶλλον ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς :

«Τὸ ὅτι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἀπαντᾷ συνηθέστατα ἐν ταῖς ἑλώδεσι χώραις παρὰ τοῖς παθοῦσιν ἑλειογενεῖς πυρετοὺς καὶ τοῖς κατατρυχομένοις ὑπὸ τῆς ἑλώδους καχεξίας—πιθανώτατα ἄρα ὡς ἀφορμὴν πολλάκις ἔχει τοὺς ἑλειογενεῖς πυρετοὺς ἢ τὴν ἐκ τούτων καταβολὴν τῶν δυνάμεων ἢ τὰς ἐπερχομένας ἀλλοιώσεις ἐν τῷ ὀργανισμῷ—περὶ τούτων οὐδεμία ἐν ἐμοὶ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπομείνῃ ἀμφιβολία. Ὅτι ὅμως, ἐπειδὴ ἡ νόσος συχνάκις ἀπαντᾷ, ἕπεται ὅτι μόνον καὶ πάντοτε ἐκ τοῦ ἑλείου μιάσματος προέρχεται καὶ τὸν προκαλοῦντα τοὺς ἑλειογενεῖς μικροοργανισμὸν ἔχει ὡς γενεσιουργὸν αἰτίαν, τοῦτο οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐπείσθην νὰ δεχθῶ ὡς ἀληθές»[6].

Δὲν φαίνεται λοιπὸν ὅτι πραγματικῶς ἐξαρτᾶται ὁ ἰκτερώδης

---

[1], [2], [3], [4]. Πεπραγ. Συλλόγου περιστολῆς ἑλωδ. νόσων Ἔτος Γ'. 1907 Τόμος Β'.

[5] Laffay Étude sur la pathologie des Européens dans l'Autsianaka (Madagascar) et notamment sur la fiévre bilieuse hématurique.—Archives de médecine navale 1899 No, 10, Octobre.

[6] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1901 Τεῦχος 1 σελ. 26.

αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἀπὸ τῆς ἑλομιάνσεως, οὐδὲ στηρίζεται ἡ ἐξήγησις τῆς ἐμφανίσεως τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῆς ἐπιδημίας τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν ἕνεκα τοῦ ἀναγκαίου δῆθεν τῆς προποτίσεως τῶν ὀργανισμῶν, διότι ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐκτεταμένας ἐπιδημίας τῶν διαλειπόντων καὶ κακοήθων πυρετῶν, οἵτινες ἀνὰ ἑκατοντάδας ἀποδεκατίζουσι τὰ πλήθη, οἱ ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὶ πυρετοὶ δὲν σημειοῦνταί ποτε καὶ μετὰ τὸν προποτισμὸν ἔτι ἀπὸ τοῦ ἑλώδους μιάσματος, οὐδὲ εἶνε δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι οἱ πυρετοὶ οὗτοι ὑπάρξαντες διέφυγον τὴν προσοχὴν τῶν παρατηρητῶν. Ἄλλως τε διατὶ δὲν ἀπαντᾷ ἡ νόσος αὕτη εἰς τόσας χώρας μαστιζομένας ὑπὸ ἑλονοσίας, πάντες οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων εἶνε ποτισμένοι κυριολεκτικῶς ἐκ τῶν ἑλοπαρασίτων; Δι᾽ ὃ φρονοῦμεν μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα ὡς ἐπαρκῶς ἀποδειχθὲν ὅτι δὲν εἶνε ἡ σχέσις τῆς ἑλονοσίας πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν τόσον στενὴ ὅσον θεωρεῖται.

Ἐπιχείρημα ὡσαύτως κατὰ τῆς ἑλειογενοῦς φύσεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, τὸ ὁποῖον εἶνε μεγίστης σημασίας, εἶνε καὶ τὸ ἑξῆς. Πλειστάκις ἐπὶ ἱκανῶν περιπτώσεων ἑλομιάνσεως καὶ μάλιστα κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀνευρίσκομεν μέγιστον ἀριθμὸν ἑλοπαρασίτων, πρὸς τί κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας δὲν προκαλεῖται αἱμοσφαιρινουρία; Ἀλλὰ μήτοι, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ William Deaderick[1], ἀνταποκρίνωνται αἱ χρονικαὶ ἐποχαὶ τῶν αἱμοσφαιρινουρικῶν πυρετῶν πρὸς τὰς ἐποχὰς τῆς ἑλονοσίας; Τινὲς θεωροῦσι τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ὡς τὸ κορύφωμα τῆς ἑλειογενοῦς λοιμώξεως, ἀλλ᾽ ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἑλοπαρασίτων εἰς ὀλίγας περιπτώσεις δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὑπὲρ τῆς ἑλειογενοῦς φύσεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ παροξυσμοῦ, διότι αἱ μικροσκοπικαὶ ἔρευναι ἀπέναντι τῆς βαρύτητος τῆς νόσου δὲν ἀνταποκρίνονται, οὐδὲ συνηγοροῦσιν εἰς τοὺς θεωρητικοὺς λόγους, διότι οὐ μόνον τὸ ποσὸν τῶν ἑλοπαρασίτων δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν βαρύτητα τῶν συμπτωμάτων, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ εἶδος τῶν ἑλοπαρασίτων, πλειστάκις παρετηρήθησαν ἐπὶ τῶν αἱμοσφαιρινουρικῶν τὰ παράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου, μεταξὺ δὲ 16 περιπτώσεων κατὰ τὰς 7 ἀνεύρομεν τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου, πλεῖστοι δ᾽ ἄλλοι παρατηρηταὶ ἀνεῦρον ὡσαύτως ταῦτα. Τὸ τελευταῖον

---

[1] Hemoglobinurie Fever 1908, σελ. 14.

τοῦτο φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει καὶ μεγάλην ἀξίαν, ὁπόταν εἰς κακοήθεις πυρετοὺς ἀνεύρωμεν τὰ ἑλοπαράσιτα τοῦ καλοήθους τριταίου, οὐ μόνον δ᾽ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν ξένων παρατηρητῶν, ὡς οἱ French (91), Ewing (92), Ziemann (93) ἀνεῦρον. Ἀξίαν τινὰ ἔχει βεβαίως τὸ ποσὸν τῶν ἑλοπαρασίτων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἀπαντᾷ ἐπὶ αἱμοσφαιρινουρικῶν πυρετῶν οὔτε κατὰ τὸν παροξυσμὸν οὔτε καὶ πρὸ αὐτοῦ ἢ εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιπτώσεις. Τινὲς ἀποδίδουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν **ὑπερλευκοκύττωσιν** *καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν μεγάλων μονοπυρήνων τὴν ἀπαντῶσαν ἐπὶ τοῦ ἰκτερ. αἱμοσφ. πυρετοῦ σχετικῶς μὲ τὴν ἑλειογενῆ φύσιν τῆς νόσου, ἀλλὰ τοῦτο μήτοι δὲν ἀπαντᾷ καὶ ἐκ τῆς χρήσεως τῆς κινίνης, χρήσεως προηγηθείσης σχεδὸν πάντοτε πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφ. πυρετοῦ, καὶ ἐπὶ τῇ ἱκανότητι τῆς ὁποίας ἐστηρίχθη ὁ Billet ἐπεξηγῶν τὸν τρόπον τῆς διὰ κινίνης θεραπείας ἐπὶ ἑλονοσίας, ὡς προκαλούσης ὑπερλευκοκύττωσιν;*

Ὁ πυρετὸς τοῦ Texas *ὁ ἀνεξάρτητος τελείως τῆς ἑλομιάνσεως εἶνε αὐτόχρημα νόσος πυρετικὴ παράγουσα ταχίστην ἀναιμίαν, οὖρα μέλανα καὶ λοιπὴν συμπτωματολογίαν, εἶνε δὲ νόσος πάντῃ αὐθυπόστατος ὀφειλομένη εἰς τὸ πυρόπλασμα, μικροοργανισμὸν τῆς τάξεως τῶν πρωτοζῳαρίων. Ἡ ἐπὶ τῶν ζῴων αἱμοσφαιρινουρία ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου αἱμοσφαιρινουρίαν ἀπαντᾷ ὡς καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου ἀνὰ τὰς ἑλώδεις ἑστίας, τοιαύτας δὲ ἐπὶ βοῶν αἱμοσφαιρινουρίας περιεγράψαμεν καὶ ἡμεῖς[1], παρατηρήσαντες αὐτὰς διαμένοντες ἄλλοτε εἰς τὰς ἑλώδεις ἐπαρχίας τοῦ Κράτους. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀμφότεραι αἱ ὁμοειδεῖς νόσοι ἀπαντῶσι συνήθως ἐν ταῖς ἑλοβριθέσιν ἑστίαις, μήτοι ὑπάρχῃ σχέσις τις τοῦ πυροπλάσματος τῶν βοῶν πρὸς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν τοῦ ἀνθρώπου; Μήτοι ὑφίσταται ἀνάγκη πολλῶν διαμέσων ὀργανισμῶν πρὸς διαμόρφωσιν τούτου εἰς παθογόνον αἴτιον τοῦ ἀνθρώπου; Τὴν ὑπόνοιαν ταύτην, ἣν πρὸ δεκαετίας περίπου διετυπώσαμεν καὶ ἣν ἐπανέλαβον οἱ Ἄγγλοι παρατηρηταί, καὶ σήμερον ἔτι ἐπαναλαμβάνομεν, φρονοῦντες πάντως ὅτι μεταξὺ τῶν δύο τούτων νόσων ὑπάρχει σχέσις τις μὴ δυναμένη ἔτι νὰ καθορισθῇ.*

Ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἀναπτυσσόμενος ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων αἰτίων καὶ ἐπὶ διαφόρων ἔτι νόσων ἀπαντῶν (ὡς

---

[1] Ἰωάν. Καρδαμάτη. Αἱμοσφαιρινουρία παιδὸς ἐκ κινίνης, καὶ αἱμοσφαιρινουρία βοός. Ἰατρ. Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ Νβριος 1896.

σύμπτωμα), δὲν δύναται νὰ ἦνε ἀποκλειστικὸν προϊὸν τῆς ἑλομιάνσεως, ἀλλ' ἴσως ἀναπτύσσεται ἐξ ἑτέρου τοξικοῦ αἰτίου, τῆς ἑλομιάνσεως μόνον χρησιμευούσης ὡς ἐλαφρᾶς προφάσεως, ὡς καὶ ὁ καθηγητὴς Βάφας φρονεῖ. Ὡς δὲ ἐπὶ τῶν λοιμωδῶν νόσων ὁ ἰὸς λ.χ. τῆς ἱλαρᾶς, ὁ ἰὸς τῆς ὀστρακιᾶς ἐπηρεάζει τὸν βλεννογόνον τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος καὶ ἐπιφέρει μόνον ἐλαφρὰν διάρροιαν, διὰ δὲ τὴν ἐντεροκωλίτιδα, τὴν χολεροειδῆ διάρροιαν, ἀνάγκη νὰ μεσολαβήσῃ οὐχὶ πλέον ὁ ἰός, οὐχὶ ἡ φύσις τῆς νόσου, ἀλλ' ἄλλα αἴτια, οἱ ἐνσκηνοῦντες τουτ' ἔστιν ἐν τῷ ἐντερικῷ σωλῆνι μικροοργανισμοί, οὕτω κατ' ἀναλογίαν καὶ τὸ ἑλοπρωτόζῳον ἐπηρεάζει μὲν ἐλαφρῶς τὸν ὀργανισμόν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνάγκη ἑτέρου εἰδικοῦ αἰτίου ἀγνώστου μέχρι τοῦδε καὶ διαφεύγοντος τὰ τεχνητὰ τῆς ἐπιστήμης μέσα. Ἐὰν τὸ ἑλεῖον μίασμα αὐτὸ καὶ μόνον εἶνε ἱκανὸν νὰ παραγάγῃ τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν χωρὶς νὰ συντρέξῃ καὶ ἄλλο αἴτιον, διατί ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ ἑλείου μιάσματος νὰ μὴ παρατηρῆται συχνῶς καὶ ἐπὶ τῆς ἑλώδους καχεξίας, καταστάσεως ἥτις ἐπεξηγεῖ τὸ ὕψιστον τῆς ἐξελίξεως τοῦ μιάσματος, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἐξαγγειώσεις τοῦ αἵματος ὡς καὶ τόσας ἄλλας νοσηρὰς ἐκδηλώσεις ἔχομεν; Δὲν ἐξαρτῶμεν λοιπὸν τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ἀπὸ τοῦ ἑλοπλασμωδίου κατ' εὐθεῖαν, ἀλλὰ φρονοῦμεν ὡς ὀφειλομένην πιθανῶς τὴν παθογένειαν τούτου εἰς ὅλως εἰδικὸν αἴτιον. Τὴν ἑλομίανσιν καὶ τὰς δυσθρεψίας θεωροῦμεν ὡς ἔμμεσον αἰτίαν. Ἡ ἑλομίανσις δηλαδή, ὡς καὶ αἱ δυσθρεψίαι, αὐταὶ καὶ μόναι δὲν δύνανται καθ' ἕκαστα ἐνεργοῦσαι νὰ ἐπιφέρωσι τὴν νόσον, ἐπηρεάζουσιν ὅμως τὸν ὀργανισμὸν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πυρετοῦ τούτου. Ποῖος ὅμως ὁ παθογόνος μικροοργανισμός; Εἶνε τὸ πυρόπλασμα bigeminum ὑφιστάμενον ἐξέλιξιν πρὸ τῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐγκατασκηνώσεως εἰς διαφόρους ἑτέρους ξενιστὰς ἢ ἄλλο τι συγγενὲς ἐκ τῶν πρωτοζῳαρίων; Εἰς τὴν σκέψιν ταύτην ἀγόμεθα ἐν ὅσῳ βλέπομεν τὴν νόσον ταύτην περιοριζομένην εἰς θέσεις τινάς.

Ἀνατομοπαθολογικαὶ ἀλλοιώσεις.

Αἱ βλάβαι αἱ ἀπαντῶσαι ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ οὐ μόνον δὲν εἶνε σταθεραί, ἀλλ' οὐδὲ συνηγοροῦσι πάντοτε ὑπὲρ τῆς ἑλώδους τούτου καταγωγῆς. Εἴς τινας λ. χ. τῶν νεκροψιῶν εὑρίσκομεν ἀναμφηρίστως τὰς χαρακτηριστικὰς ἀλλοιώσεις τῆς ἑλο-

μάνσεως, ἐνῷ εἰς ἄλλας οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ἔχομεν, οἵαν ἐπὶ ἑλομιάνσεως. Ὁ Vincent[1] *ἐνεργήσας τὴν αὐτοψίαν ἐπὶ δύο περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, παρὰ τῇ μιᾷ μὲν τὰς χαρακτηριστικὰς ἀλλοιώσεις τῆς ἑλομιάνσεως εὗρε, παρὰ δὲ τῇ ἄλλῃ οὐδὲν στίγμα αὐτῆς ἀνατομοπαθολογικόν. Πρῶτος μεταξὺ τῶν παρατηρητῶν, οἵτινες ἠσχολήθησαν εἰς τὰς ἀνατομοπαθολογικὰς ἐρεύνας τοῦ πυρετοῦ τούτου, εἶνε ὁ Pellarin. Τὰς παρατηρήσεις δ᾽ αὐτοῦ ἐπεκύρωσαν καὶ αἱ ἔρευναι τῶν Kelsch καὶ Kiener. Ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Pellarin περιγραφεισῶν ἀνατομοπαθολογικῶν ἀλλοιώσεων οὐδὲν ἄλλο ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφέρεται ἢ αἱ συνήθεις ὑπεραιμίαι τοῦ ἥπατος, τοῦ σπληνὸς καὶ τῶν νεφρῶν, ἐφ᾽ ὧν μὴ ἐπανερχόμενοι, ἅτε γνωστῶν, ἀναφέρομεν μόνον τὰς ἐπὶ δύο νεκροψιῶν παρατηρήσεις ἡμῶν.*

Συμπτωματολογία.

Τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ διακρίνομεν δύο μεγάλας κατηγορίας, τὴν καλοήθη καὶ τὴν κακοήθη. Καὶ καλοήθη μὲν ἐννοοῦμεν ἐκείνην καθ᾽ ἣν τὸ ἧπαρ μόνον συμμετέχει ἀνεπαρκῶς τῆς νοσηρᾶς ἐξελίξεως, κακοήθη δὲ ἐκείνην καθ᾽ ἣν πρὸς τὸ ἧπαρ συμμετέχουσιν ἐπίσης ἀνεπαρκῶς καὶ οἱ νεφροί.

Προδρομικὰ Συμπτώματα. *Ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν παρατηροῦμεν 12 ἢ 24 ὥρας πρὸ τοῦ κυρίως παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ κακοδιαθεσίαν τινά, φρίκια ἢ ἐλαφρὰ ρίγη, μικρὸν πυρέτιον, κάματον, ἐλαφρὰν κεφαλαλγίαν, μετὰ τὰ ὁποῖα ἀναλάμπει ὁ παροξυσμός. Κατὰ κανόνα λοιπὸν προηγοῦνται τὰ προδρομικὰ ταῦτα φαινόμενα, ἢ δύο τρεῖς παροξυσμοὶ ὑπὸ τελείαν ἢ ἀτελῆ μορφὴν διαλείποντος πυρετοῦ· εἰς λίαν δὲ σπανίας περιπτώσεις εἰσβάλλει ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἐξ ἐφόδου.*

Σημεῖον μεγάλης παθογνωμονικῆς ἀξίας, μολονότι σπανίως, εἶνε ὁ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν προδρόμων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀναφαινόμενος ἴκτερος, διὰ τοῦ ὁποίου δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ διαγνώσῃ τὸν μέλλοντα παροξυσμὸν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Αὐ-

---

[1] Vincent. «Sur l'étiologie de la fiévre bilieuse hémoglobinurique» Communication faite à la Societé Médicale des Hôpitaux. Séance de 2 Decembre 1898.

θετικώτερον δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ τοῦτο, ἐὰν πρὸς τῷ ἰκτέρῳ συνυπάρχουσι καὶ οἱ κατὰ τὰς νεφρικὰς χώρας πόνοι.

Τύπος τῶν παροξυσμῶν. *Ἡ συνηθεστέρα μορφὴ τῆς πυρετικῆς πορείας τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἶνε συνήθως ἡ τοῦ διαλείποντος, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ ὑφεσίμου, σπανιωτέρα ἡ τοῦ ἀτάκτου, τελευταία δὲ ἡ τοῦ συνεχοῦς πυρετοῦ.*

Ἀλλ' ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς προσεγγίζει τὸν διαλείποντα οὐ μόνον κατὰ τὸν τύπον τοῦ πυρετοῦ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ στάδια ἔτι τούτου, τοῦτο δ' ἀπαντᾷ εἰς πολὺ ὀλίγας περιπτώσεις, διότι τὸ τρίτον στάδιον τὸ τόσον σύνηθες καὶ χαρακτηριστικὸν τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, τοῦτ' ἔστι τὸ τοῦ ἱδρῶτος, λείπει τελείως εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, πιθανῶς δὲ ἕνεκα τῆς διαρροίας καὶ τῶν ἐμέτων. Σπανιώτερον τοῦ σταδίου τῶν ἱδρώτων λείπει τὸ στάδιον τοῦ ῥίγους.

Ἠπία μορφή. *Διὰ τοῦ ὅρου ἠπία μορφὴ ἐννοοῦμεν τὴν συνοδευομένην ὑπὸ μόνης καὶ μετρίας ἐκδηλώσεως τῆς αἱμοσφαιρινουρίας. Ὁ αἱμοσφαιρινουρικὸς παροξυσμὸς κατὰ τὴν μορφὴν ταύτην σπανίως εἶνε μεμονωμένος, εἰς τὰς πλείους τῶν περιπτώσεων προηγοῦνται αὐτοῦ ἁπλοῖ τινες ἢ καὶ χολώδεις παροξυσμοὶ ἀμφημερινοῦ ἢ τριταίου τύπου. Ἡ διάρκεια αὐτοῦ κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 12 καὶ 36 ὡρῶν, εἶνε δ' ἡ μόνη μορφὴ ἥτις δύναται νὰ παρουσιάσῃ τὰ τρία χαρακτηριστικὰ στάδια τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ καὶ δύναται νὰ συγχυσθῇ πρὸς τοὺς καθαρῶς ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς· διότι ἡ αὐτὴ συμπτωματολογία ἐκ παραλλήλου ὑφίσταται. Διαγνωστικὸν σημεῖον μεγάλης παθογνωμονικῆς ἀξίας μεταξὺ τῆς ἐλαφρᾶς μορφῆς τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ τοῦ παροξυσμοῦ τῆς ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίας εἶνε, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐξέτασις τοῦ σφυγμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐξέτασις τῶν οὔρων πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶνε σύμπτωμα θετικὸν πάντοτε ἐξακριβούμενον, τὸ δὲ δεύτερον ὀφείλει νὰ γίγνηται κατὰ τὸ στάδιον τῶν προδρόμων. Εἰς τὸν ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ὁ σφυγμὸς οὐδέποτε παρακολουθεῖ τὴν πορείαν τοῦ πυρετοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ὡς ἡμεῖς ἀσφαλῶς ἀντελήφθημεν εἶνε βραδύτερος καὶ πληρέστερος· τοὐναντίον εἰς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν ὁ σφυγμὸς εἶνε ταχύς, μικρός, εὐπίεστος, συχνός, ἐνίοτε ἀνώμαλος, ἄλλοτε δὲ ἰσχυρὸς καὶ ταχύς. Ἡ ἐξέτασις τῶν οὔρων τῶν μελλόντων*

νὰ πάθωσι τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν πρὶν ἢ ἐπέλθῃ ἡ αἱμοσφαιρινουρία, πάντοτε παρουσιάζει τὴν ἀντίδρασιν τοῦ λευκώματος, τοῦτο δὲ μετὰ τῆς πρωΐμου ἐμφανίσεως τοῦ ἰκτέρου, ὅστις ἰδιάζει μόνον εἰς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετόν, παροδικῶς δ' ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν, ἀποτελεῖ προγνωστικὸν σημεῖον θετικόν, ἐξ οὗ δύναταί τις ἐὰν ὑπάρχῃ καὶ ἡ ὀσφυαλγία νὰ διαγνώσῃ μετὰ πεποιθήσεως τὸν ἐπελευσόμενον παροξυσμὸν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο προγνωστικὸν σημεῖον ἤτοι ὁ ἴκτερος, ἀπουσιάζει σχεδὸν πάντοτε ἢ ἐμφανίζεται παροδικῶς εἰς τοὺς ἀπὸ κινίνης αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς.

Μετρία μορφή. Τὸ ἀρχικὸν ῥῖγος ἐν τῇ μορφῇ ταύτῃ συνοδεύεται ὑπὸ ἐμέτων, κατ' ἀρχὰς τῶν τροφῶν εἶτα κενῶν καὶ τελευταῖον χολωδῶν. Τοὺς ἐμέτους ἀκολουθεῖ ἡ αἱμοσφαιρινουρία καὶ πολλάκις ἰσχυρὰ ὀσφυαλγία. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμέτων παρουσιάζεται καὶ λὺγξ διαφόρου ἐντάσεως. **Ὁ Πυρετὸς** παρουσιαζόμενος ὑπὸ τύπον διαλείποντα συνήθως εἶνε μέτριος, δύναται ὅμως νὰ ὑπερβῇ τοὺς 40^{0}, ὅτε καὶ τὸ πρόσωπον ἐξερυθροῦται, κεφαλαλγία δὲ μετωπιαία ἢ νευραλγία κογχικὴ συνοδεύει αὐτόν. Ὁ σφυγμὸς εἶνε συχνὸς πλήρης ἢ μικρός. Δίψα ἄσβεστος, ναυτίαι, γαστραλγία, καὶ προκάρδιος στενοχωρία. **Τὰ μέλανα οὖρα** συνήθως ἐμφανίζονται ταὐτοχρόνως μετὰ τοῦ πυρετοῦ, ἐνίοτε προηγοῦνται καὶ ἄλλοτε ἕπονται τοῦ ῥίγους, παρατηροῦνται δὲ μᾶλλον κατά τὸ στάδιον τοῦ καύσου καὶ ἐλαττοῦνται κατὰ τὴν ὕφεσιν· ἡ σχέσις ὅμως αὕτη δὲν παρατηρεῖται πάντοτε, διότι οὐ μόνον κατὰ τὴν ὕφεσιν, ἀλλὰ καὶ 48 ὥρας μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ παροξυσμοῦ τὰ οὖρα ἐπὶ περιπτώσεών τινων ἐξακολουθοῦσι μελανὰ καὶ δὴ ἐντονώτερον κεχρωσμένα. Τὰ ἐκκρινόμενα οὖρα ἄλλοτε εἶνε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἄφθονα, ἄλλοτε αὐξάνουσι πρὸς τὸ τέλος, ἐν γένει ὅμως ταῦτα ἐλαττοῦνται κατὰ τὸν παροξυσμόν, ἡ δὲ ἐλάττωσις αὐτῶν ὀφείλεται ἢ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν νόσον ἢ εἰς τὴν θεραπείαν. Παρά τισιν ἐνίοτε τὰ οὖρα ἐνῷ εἶνε ὀλίγα κατὰ τὸν παροξυσμόν, ἐξακολουθοῦσι παραμένοντα τοιαῦτα καὶ μετὰ τοῦτον, μὴ ἀναφαινομένης οὐδόλως τῆς κριτικῆς πολυουρίας.

Ἡ πυκνότης τῶν οὔρων εὑρίσκεται ἐν ἀντιστρόφῳ σχέσει πρὸς τὴν ποσότητα, ἐν γένει δὲ μειοῦται αὕτη περὶ τὸ τέλος τοῦ παροξυσμοῦ, ὁπότε καὶ τὰ οὖρα γίνονται διαυγῆ. Ἡ ἀντίδρασις εἶνε συνήθως ὀξεῖα,

σπανιώτερον οὐδετέρα ἢ ἀλκαλική. Ἐκτὸς τῆς ἐν τοῖς οὔροις αἱμοσφαιρίνης παρατηροῦνται καὶ ἕτεραι χρωστικαὶ οὐσίαι, ἰδίως δὲ ἡ χολοχρωστική. Ἡ λευκωματουρία εἰς τὰς ἐλαφρὰς μορφὰς φαίνεται ἐξαρτωμένη ἀπὸ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐλαφρᾶς νεφρίτιδος, καθ᾽ ὅσον αὕτη συνήθως δὲν ὑφίσταται μετὰ τὴν ἀποδρομὴν τῶν μελανῶν οὔρων ἢ μόνον κατ᾽ ἴχνη. Τὰ οὖρα ὁτὲ παρουσιάζουσι γραμμὰς ὀξυαιμοσφαιρίνης καὶ οὐροχολίνης, ὁτὲ πυοσφαίρια, κύτταρα ἐπιθηλιακά, κυλινδρικά, καὶ ὁτὲ ὀλίγα ἀκέραια αἱμοσφαίρια ἀποκεχρωσμένα.

Τὸ χολῶδες στοιχεῖον ἐκτὸς τοῦ πυρετοῦ καὶ τῶν μελανῶν οὔρων εἶνε λίαν οὐσιῶδες ἐπὶ τῆς μορφῆς ταύτης. Ὁ ἴκτερος μεταξὺ τούτων εἶνε ἡ πρώτη συνήθης ἐκδήλωσις, ἀναφαίνεται δὲ εἰς τὰς πλείους τῶν περιπτώσεων καὶ πρὸ τῶν μελανῶν οὔρων, σπανιώτερον ἐμφανιζόμενος μετ᾽ αὐτὰ ἢ συγχρόνως μετὰ τῶν χολωδῶν ἐμέτων. Ὁ ἴκτερος ἐμφανίζεται πρωτίστως ἐπὶ τοῦ σκληρωτικοῦ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀκολούθως ἐπὶ τῶν βλεννογόνων καὶ εἶτα ἐπὶ τοῦ δέρματος, εἰσβάλλει δὲ ἐνίοτε ἀποτόμως ὅτε καὶ γενικεύεται ἀμέσως. Οἱ ἔμετοι τὰ μάλιστα ἐμφανιζόμενοι κατὰ τὸ τέλος τοῦ ῥίγους ἢ μετὰ τὴν τελείαν ἀποδρομὴν τούτου, σπανιώτερον ἀπαντῶσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸ παντὸς ἄλλου οὐσιώδους συμπτώματος. Οἱ ἔμετοι ἐξακολουθοῦντες καὶ κατὰ τὸ στάδιον τοῦ καύσου, ἄφθονοι, ἀκατάπαυστοι καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ καυστικοῦ πόνου κατά τε τὸ ἐπιγάστριον καὶ κατὰ τὴν ἡπατικὴν χώραν, συχνότερον ἀπὸ κιτρίνων γίνονται πρασινωποὶ καὶ ἀφρώδεις ἢ πρασινομέλανοι. Εἰς ἐξαιρετικὰς πάντη περιπτώσεις οἱ ἔμετοι δὲν παρατηροῦνται. **Τὰ ὑποχρόνδρια σπλάγχνα** διογκοῦνται συνήθως καὶ ἀλγοῦσιν ἐλαφρῶς κατὰ τὴν πίεσιν, εἴς τινας δὲ περιπτώσεις οὔτε ἡ διόγκωσις οὔτε τὸ ἄλγος παρατηρεῖται· οὐχ ἧττον φαίνεται μᾶλλον τὸ ἧπαρ συμπεφορημένον ἢ ὁ σπλήν. **Ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος** παρατηροῦνται ἤπια συμπτώματα, ἡ διάνοια μένει καθαρὰ ἡ δὲ ὀσφυαλγία εἶνε μᾶλλον ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς νεφρικῆς συμφορήσεως πολλάκις διακλαδιζομένη πρὸς τὴν διαδρομὴν τῶν οὐρητήρων. Ἅπασα ἡ κλινικὴ εἰκὼν ἐνόσῳ ἐγγίζει τὸ πέρας τῆς νόσου ὑφίεται πλὴν τῶν χολωδῶν συμπτωμάτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἰκτέρου ὅστις ἐκλείπει τελευταῖος.

Βαρεῖα μορφή. Ἡ βαρύτης τῆς μορφῆς ταύτης ἔγκειται εἰς τὴν παρατηρουμένην μεγάλην ἐξάντλησιν τοῦ ἀρρώστου, ὀφειλομένην εἰς

τὴν ἔντασιν ἁπάσης τῆς κλινικῆς εἰκόνος, ἥτις παραλύει οὐ μόνον τὰς αἱματοποιητικὰς καὶ τὰς ἐκκριτικὰς λειτουργίας τῶν καταλλήλων πρὸς τοῦτο ὀργάνων, ἀλλὰ καὶ τὸ νευρικὸν σύστημα, ἐπηρεάζουσα λίαν τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀρρώστου. Τῆς βαρείας μορφῆς οἱ Kelsch καὶ Kiener διακρίνουσι τρεῖς ὑποδιαιρέσεις, τὴν βαρεῖαν, τὴν ἐκλυτικὴν καὶ τὴν οὐραιμικὴν μορφήν· ἡμεῖς τὴν ὑποδιαίρεσιν ταύτην δὲν ἀκολουθοῦμεν, διότι αἱ δύο τελευταῖαι μορφαὶ δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι μίαν. Ὅθεν διακρίνομεν μόνον τὴν βαρεῖαν καὶ τὴν βαρυτάτην μορφήν, ὑπάγοντες ἐν τῇ δευτέρᾳ τὴν ἐκλυτικὴν καὶ τὴν οὐραιμικήν.

Ἐκεῖνο, ὅπερ διακρίνει τὴν βαρεῖαν τῆς ἐλαφρᾶς μορφῆς ἢ τῆς μετρίας, εἶνε ἡ ἔντασις ἁπάσης τῆς συμπτωματολογίας. Σημεῖον δ' ὅπερ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δύναται νὰ προσδώσῃ τὴν βαρύτητα τῆς μορφῆς ταύτης εἶνε ὁ ἐξ ἐφόδου ἴκτερος καὶ τὸ παρατεταμένον ἢ τρομῶδες ῥῖγος. Τοῦ βαρέος παροξυσμοῦ προηγοῦνται δύο ἢ τρεῖς παροξυσμοὶ ἐλαφροὶ ὑπὸ τύπον διαλείποντα, κατὰ τοὺς ὁποίους προέχουσιν οἱ χολώδεις ἔμετοι. Εἰσβάλλουσα ἡ μορφὴ αὕτη ἐπέρχεται οὕτως εἰπεῖν θορυβωδῶς, στοιχεῖον δ' ἐξέχον εἶνε ἡ πολυχολία μετὰ τῆς ἐπισχέσεως τῶν οὔρων καὶ τῆς ἐντάσεως τῶν ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος συμπτωμάτων. **Ἔμετοι** ἐπίπονοι, ἀγωνιώδεις, ἄφθονοι, μετὰ λυγγὸς ἐπιμόνου καταπονοῦσι τὸν πάσχοντα, μὴ ὑποχωροῦντες εἰς οὐδὲν τῶν γνωστῶν μέσων. Εἶνε βαθέως πράσινοι, μελανοί, καταλείποντες εἰς τὸ ἐμετοδοχεῖον πηκτήν τινα χολὴν ὑπομιμνήσκουσαν τὴν θέαν τοῦ πρωτοϊωδιούχου ὑδραργύρου, ἐστιγματισμένοι ἀπὸ γραμμὰς αἵματος ἢ βάφοντες τὸν πυθμένα τοῦ δοχείου αἱματηρὰ καὶ ἐξαντλοῦντες τὸν ἄρρωστον, ἐνίοτε δὲ τὸ ποσὸν τῆς χολῆς τοσοῦτον ἀφθονεῖ, ὥστε μένει τις ἔκθαμβος πρὸ τῆς μεγάλης αὐτῆς πολυχολίας. Λὺγξ ἐπίμονος, κενώσεις πράσινοι, χολώδεις, μελαναί, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ αἱματηραί. **Ὁ πυρετὸς** ἀκολουθῶν μᾶλλον ὑφέσιμον τύπον, σπανιώτερον συνεχῆ, συνήθως δ' ἄτακτον, καθιστᾷ τὸ δέρμα ξηρὸν, ἐνῷ ἡ χολώδης διάῤῥοια καὶ οἱ ἔμετοι ἐκλύουσι τὸν ὀργανισμόν, στεροῦντες αὐτὸν τόσων ὑγρῶν, ἅτινα προκαλοῦσι δίψαν ἄσβεστον, ξηρασίαν τῆς γλώσσης, τοῦ φάρυγγος, καὶ καθιστῶσι μετὰ τοῦ πυρετοῦ τὰ χείλη ξηρὰ καὶ ἔστιν ὅτε ἀποφολιδωμένα. **Τὰ οὖρα** συνήθως εἶνε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀλίγα ἢ παρατηρεῖται πλήρης ἀνουρία ἐξαρτωμένη εἴς τινας περιπτώσεις ἐκ τῆς παρέσεως ἢ τῆς ἀτονίας τῆς κύστεως, ἐνίοτε δὲ ἡ διούρησις συνοδεύεται ὑπὸ πόνων κυστικῶν.

Τὰ ὑποχόνδρια σπλάγχνα καὶ μᾶλλον τὸ ἧπαρ εἶνε

συμπεφορημένα καὶ ὀγκηρά, μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας καὶ τὴν πάροδον τοῦ χολώδους στοιχείου ἡ διόγκωσις αὕτη μειοῦται. Τινὲς ὅμως καὶ μετὰ τὴν πάροδον ἔτι ἁπάσης τῆς συμπτωματολογίας δὲν ἀπαλλάσσονται τόσον ταχέως τῆς ἐν τῷ ὀργάνῳ τούτῳ φλογιστικῆς ἐπεξεργασίας, ἀλλ' ἐπὶ ἡμέρας ἔτι κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν αἰσθάνονται τὰς ἀπὸ τοῦ ἥπατος ἐνοχλήσεις.

Τὰ νευρικὰ συμπτώματα *ἀναφαίνονται ἐνωρίς, τὸ δὲ παραλήρημα παρατηρεῖται κατὰ τὰς ὑφέσεις, ὡς καὶ κατὰ τὴν ὑποθερμασίαν, ὅτὲ μὲν ἤρεμον, ὅτὲ δὲ θορυβῶδες καὶ ἄγριον. Ἔστιν ὅτε ἐπέρχονται σφοδραὶ σπασμωδικαὶ κινήσεις ἐπαναλαμβανόμεναι, εἰς σπανιωτέρας δὲ περιπτώσεις ἐπακολουθοῦσι σπασμοὶ κλονικοί. Γαστραλγία ἐνίοτε ὀδυνηρὰ μετ' ἐντόνου ὀσφυαλγίας, ἐπιστάξεις ἀπὸ τῆς ῥινὸς ἄφθονοι, ἐνίοτε δὲ δυσεπίσχετοι ἀποκάμνουσαι τοὺς πάσχοντας· οὗτοι ἔχοντες τὸ νευρικὸν σύστημα τεταραγμένον μετὰ ἀϋπνιῶν, δυσφοριῶν, δυσπνοίας μεγάλης, ἐνίοτε δὲ διαφραγματικῆς, προκαρδίου στενοχωρίας, παραληρημάτων, πόνων κατὰ τὰ ὑποχόνδρια ὅτὲ μὲν αὐτομάτων, ὅτὲ δὲ καὶ ἐπὶ τῇ πιέσει, φέρονται πλησίστιοι πρὸς τὸν θάνατον ἐν πλήρει συνειδήσει, ἄλλοτε δὲ ὑφιεμένου τοῦ πυρετοῦ ἢ καὶ ἐπερχομένης ἐν τούτῳ κωματώδους καταστάσεως, ὑφαρπάζει τοὺς ἀναισθητοῦντας πάσχοντας ὁ θάνατος, ἐνῷ τὰ οὖρα ἐνίοτε εἰ καὶ σπάνια οὐχ ἧττον φαίνονται καθαρώτερα. Ἄλλοτε ἀρχομένης ἐλαφρᾶς πολυουρίας ἢ καταπαύσεως τῶν ἐμέτων, σημείων δεικνυόντων προφανῶς ἀρχὴν βελτιώσεως, ὑφαρπάζεται ὁ πάσχων ἐν πλήρει συνειδήσει καὶ ἄκρᾳ ἐξαντλήσει διὰ τῆς συγκοπῆς. Σπανιώτερον ἐν μέσῳ τῆς ἐξηρμένης συμπτωματολογίας ἀκολουθεῖ αἰφνιδία τις πολυουρία ἢ ἀπότομος στάσις τῶν ἐμέτων, ὁπότε ὄντως ἡ ἀνάρρωσις ἄρχεται ἀναφαινομένη καὶ αἴρει ἀπὸ τοῦ πάσχοντος τὸν κίνδυνον*

Βαρυτάτη μορφή. *Ῥῖγος τρομῶδες παρατεταμένον, ἐκλαμβανόμενον ἐνίοτε ὑπὸ τῶν περὶ τὸν ἄρρωστον ὡς σπασμοί, διαρκοῦν δ' ἐνίοτε καὶ μέχρι δύο ὡρῶν, ἀνοίγει τὴν σκηνὴν τῆς βαρυτάτης ταύτης μορφῆς μετὰ ἰσχυρᾶς νευραλγίας ὑπερκογχικῆς ἢ ὑποκογχικῆς, βιαζούσης τοὺς πάσχοντας ν' ἀποσπῶσιν ἀπαύστως γογγυσμούς, παραπονουμένους ἔτι καὶ διὰ τὰς ὀχληρὰς συνολκὰς τῶν μελῶν αὐτῶν. Ἔστιν ὅτε παρατηρεῖται παράλυσις ἢ σύσπασις μυϊκή, σύσφιγξις τῶν μασσητή-*

ρων, διεύρυνσις τῶν κρρῶν [1] τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ δὲ πάσχων αἰτιᾶται καῦσον μετὰ ξηρότητος εἰς τὸν λάρυγγα καὶ θερμασίαν καυστικὴν ἐν τοῖς σπλάγχνοις αὐτοῦ. Ὑπερθερμασία, ἀπυρεξία ἢ ὑποθερμασία, δύναται νὰ παρατηρηθῇ ἀδιαφόρως ἐν τῇ βαρυτάτῃ ταύτῃ μορφῇ. Ἐπίμονος ῥαχιαλγία διακλαδιζομένη πρὸς τὴν ὀσφὺν καὶ τοὺς οὐρητῆρας μετὰ ἀγωνιωδῶν ἐμέτων καὶ βαθέος ἰκτέρου ἐξαγγέλλουσι μετὰ τῆς μελανῆς στραγγουρίας τὴν τοῦ παροξυσμοῦ βαρύτητα. Ἐξαχάμνισις ἀπότομος, ἐξάντλησις βαθεῖα, ἀναιμία ἄκρα καὶ αἴσθησις προσεγγίζοντος θανάτου. Ἡ ἐπίσχεσις τῶν οὔρων εἶνε σχεδὸν πλήρης, ὀλίγαι τινὲς σταγόνες μετὰ πόνων λίαν ἰσχυρῶν, ὡς εἰς περιπτώσεις ὀξείας βλεννορροίας [2], τάχιστα αἱ δυνάμεις ἐκλείπουσιν, ἡ ἀνουρία ἐπακολουθεῖ τελεία, ἡ ἀντίστασις τοῦ ὀργανισμοῦ καταλύεται, ὁ σφυγμὸς σμικρύνεται, πολλαπλασιάζεται, μόλις καθίσταται αἰσθητός, καὶ ὁ πάσχων ταχὺς φερόμενος πρὸς τὸν θάνατον σβύνει εἰς διάστημα τριῶν μέχρι τεσσάρων ἡμερῶν μετ' ἀπατηλῆς τινος ἔστιν ὅτε ἀναλαμπῆς προσκαίρου βελτιώσεως.

Τὴν οὐραιμικὴν μορφὴν τοσοῦτον ἐπιτυχῶς περιγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Guillaud ὑπάγομεν ὁμοίως εἰς τὴν βαρυτάτην μορφήν, ἡ μορφὴ δ' αὕτη κυρίως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς παρακωλύσεως τῆς λειτουργίας τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ καὶ τῶν ἀπὸ ταύτης ἀποτόκων, φαίνεται δ' ὅτι εἶνε μορφὴ οὐχὶ σπανίως ἀναφαινομένη. Ὁ Θεοφανίδης μεταξὺ 32 αὐτοῦ περιπτώσεων ἀναφέρει 10 οὐραιμικὰς μορφὰς ἀποληξάσας εἰς θάνατον, ἡμεῖς δὲ μεταξὺ 55 εἴχομεν 6 περιπτώσεις τοιαύτης μορφῆς. Ἐν τῇ μορφῇ ταύτῃ ἀναπτύσσεται κατάστασίς τις τυφώδης διαδεχομένη ὑπὸ κώματος, καὶ συνοδευομένη ὁτὲ μετ' ἐντόνου παραληρήματος ὁτὲ δὲ ἀγρίου. Ἱδρῶτες ψυχροὶ ἄλλοτε ἰξώδεις ἢ κολλώδεις περιρρέουσι τὸ δέρμα, ἐνῷ τὰ ἀταξοαδυναμικὰ συμπτώματα καταβάλλουσι τὸν ὀργανισμόν. Ἐνίοτε ἐπέρχεται σχετική τις ὕφεσις, ὁ πυρετὸς ὑποχωρεῖ τελείως, καὶ ὑποθερμασία ἔστιν ὅτε παρατηρεῖται.

Ἐν τῇ διαδρομῇ τῆς μορφῆς ταύτης οἱ χολώδεις ἔμετοι μετὰ τῆς διαρροίας καὶ τῆς ἰσχυρᾶς κεφαλαλγίας εἶνε συχνότεροι συνοδευόμενοι

---

[1] Dr I. Cuiol. Archives de Médecine navale Vol. II 1882.

[2] Dr Plehn. Sur une fiévre paludeen. partic. aux cótes occidént. de l' Afrique.—Communication faite à la Société de Médecine Berlinoise.—Séance du 8 Mai 1895.

ὑπὸ τελείας ἀνουρίας. Κῶμα βαθὺ ἐπικρατεῖ, ἐγκεφαλικὸς παροξυσμός, γογγυσμοὶ καὶ στοναχαὶ βαθεῖαι διακόπτουσι τὸ παραλήρημα, ἡ δ' ἔντονος δύσπνοια καθίσταται ἐνίοτε δυσχερὴς καὶ σπανιώτερον διαφραγματική. Σπασμοὶ μερικοὶ κλονικοί, σπανιώτατα δὲ τετανικοὶ ἐπέρχονται ἐπαλλασσόμενοι μετὰ τοῦ κώματος, ὁτὲ δὲ παρατηρεῖται καὶ ἀσφυξία τῶν ἄκρων, ἐκδηλουμένη διὰ τῆς κυανώσεως καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῆς αἰσθήσεως, ὁπότε ἡ ζωὴ ἐν μέσῳ κώματος βαθέως ἐκλείπει ἤ, ἐὰν ἐπέλθῃ ἡ διάσωσις ἀπὸ τοῦ κινδύνου, ὁ πάσχων εἶνε λίαν ἐξησθενημένος, ἀπαθὴς μὲ πλήρη τὴν τυφώδη εἰκόνα, ἐκ τῆς ὁποίας μετὰ πάροδον πολλῶν ἡμερῶν ἀναλαμβάνει. Περίπτωσιν τοιαύτης μορφῆς ἀναφέρει καὶ ὁ Ἱπποκράτης εἰς τὸ περὶ ἐπιδημιῶν Α΄ ὡς ἑξῆς:

«Ἐρασῖνον, ὃς ᾤκει παρὰ Βοώτου χαράδρην, πῦρ ἔλαβε μετὰ δεῖπνον· νύκτα ταραχώδης, ἡμέρην τὴν πρώτην δι' ἡσυχίης, νύκτα ἐπιπόνως· δευτέρῃ πάντα παρωξύνθη, ἐς νύκτα παρέκρουσε, τρίτῃ ἐπιπόνως, πολλὰ παρέκρουσε· τετάρτῃ δυσφορώτατα, ἐς δὲ τὴν νύκτα οὐδὲν ἐκοιμήθη· ἐνύπνια καὶ λογισμοί· ἔπειτα χείρω, μεγάλα καὶ ἐπίκαιρα, φόβος, δυσφορίη· πέμπτῃ πρωῒ κατήρτητο, κατενόει πάντα· πολὺ δὲ πρὸ μέσου ἡμέρης ἐξεμάνη, κατέχειν οὐκ ἠδύνατο· ἄκρεα ψυχρὰ ὑποπέλια· οὖρα ἐπέστη· ἀπέθανε περὶ ἡλίου δυσμάς· τούτῳ πυρετοὶ διὰ τέλεος ξὺν ἱδρῶτι, ὑποχόνδρια μετέωρα, ξύντασις μετ' ὀδύνης· οὖρα μέλανα, ἔχοντα ἐναιωρήματα στρογγύλα, οὐχ ἱδρύετο, ἀπὸ δὲ κοιλίης κόπρανα διῄδει· δίψα διὰ τέλεος οὐ λίην, σπασμοὶ πολλοὶ ξὺν ἱδρῶτι περὶ θάνατον».

Ἐπιπλοκαί. Κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν ἐκ τῶν ἐπιπλοκῶν μᾶλλον ἐπίφοβος εἶνε ἡ δυσεντερία, ὁ ἐν Βυτίνῃ Λαμπρινόπουλος μεταξὺ τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ εἶδε τὸν δυσεντερικὸν κατάρρουν συνεξελισσόμενον μετὰ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παρ' ὀκταετεῖ παιδίῳ. Πρὸς τῇ δυσεντερίᾳ δύναται νὰ ἀναφανῇ τὸ ἐρυσίπελας, ἡ πνευμονία, καὶ ἡ παρωτῖτις. Ἔστιν ὅτε κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς νόσου παρατηρεῖ τις βρογχικοὺς κατάρρους, τοῦτο δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρατηρεῖται ἐκεῖ, ἔνθα ὑπάρχει ἰδίᾳ σπληνικὴ διόγκωσις [1].

Ὁ Γ. Παπαβασιλείου [2] ἀναφέρει περίπτωσιν παιδίου 13 ἐτῶν,

[1] Dr Plhen. «Sur une fiévre paludeén. particulière aux côtes occident. de l'Afrique».

[2] Γ. Παπαβασιλείου. Κλινικαὶ καὶ θεραπευτικαὶ παρατηρήσεις σελ. 125.

ὅπερ κατὰ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ ἐνῷ «τὰ μέλανα οὖρα ἀπὸ 4 ἡμερῶν εἶχον γίνει καθαρὰ μὲ ἵζημα μόνον πυκνόν, ἐφάνησαν ὀδυνηρότάται τετανικαὶ συσπάσεις τῶν αὐχενικῶν τῆς ῥάχεως καὶ τῶν μασσητήρων μυῶν μέχρι τελείας συσφίγξεως τῶν ὀδόντων, ἐνῷ ἡ θερμοκρασία ἦν τὴν πρωΐαν 37^0, οἱ σφυγμοὶ 100, τὰ ἄκρα εἰς εὐκινησίαν καὶ τὸ πρόσωπον ὑπὸ ἱδρῶτος περίρρυτον, καὶ ὁ ἀσθενὴς παρουσίαζε (πρὸ αὐτοῦ) τὴν εἰκόνα καθαροῦ τετάνου». Ὡς εἰς πάσας τὰς μολυσματικὰς νόσους οὕτω καὶ εἰς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν δύνανται νὰ ἐπισυμβῶσι πολλαὶ αἱμορραγίαι κατὰ τὰς βλενομεμβράνας, τὸ δέρμα, τοὺς μῦς, καὶ τὸν ὑποδόριον συνεκτικὸν ἱστόν, αἵτινες συνήθως προέρχονται ἐξ ἀλλοιώσεως τοῦ τοιχώματος τῶν τριχοειδῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ στεατώσεως. Οὕτως ἔχομεν πετεχείας, ἐντερορραγίας, αἱματεμέσεις, αἱματηρὰς κενώσεις, αἱμορραγίας τοῦ στόματος, αἱμορραγίας κατὰ τὸν ἀμφιβληστροειδῆ (Λ. Γαζῆς) καὶ ἐπιστάξεις, αἵτινες ἐνίοτε ἄφθονοι καὶ δυσεπίσχετοι ἐπαπειλοῦσι τὴν ζωὴν τοῦ ἀρρώστου.

Χαρακτὴρ τῆς νόσου. Ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς συνήθως ἀπαντῶν σποράδην ἐμφανίζεται ἐνίοτε κατ' ἐποχάς τινας ἀθροώτερον, τοῦθ' ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ συζητηθῇ τὸ ἐπιδημικὸν ἢ οὐχὶ τῆς νόσου. Ἀληθῶς δὲ εἰς σπανίας τινὰς περιπτώσεις ὁ πυρετὸς οὗτος ὑποδύεται τύπον ἐπιδημικόν. Οὕτω λ.χ. ἐν τῇ bassin du Niger οὔσῃ ἑστίᾳ ἑλοβριθεῖ παρετηρήθη ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ὑπὸ μορφὴν ἐπιδημίας καὶ μάλιστα βαρείας[1]. Ἐν Λαμίᾳ[2] κατὰ τὸ 1858—59, κατὰ τὸ 1865—66, καὶ κατὰ τὸ 1870 παρετηρήθη ἐπίσης ὑπὸ ἐπιδημικὴν μορφήν. Ἐν Μεσσηνίᾳ κατὰ Ὀκώβριον 1870 παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Γεωργ. Χρυσοσπάθη τὸ πρῶτον ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ὑπὸ τύπον μικρᾶς ἐπιδημίας, προσβαλλούσης πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Καλαμῶν καὶ Μεσσηνίας, ἕνεκα δὲ τοῦ ἐπιδημικοῦ τύπου συνάδελφός τις εἶχεν ὑπολάβη τὴν νόσον ταύτην ὡς κίτρινον πυρετόν. Ὑπὸ τύπον ἐπιδημίας παρετηρήθη ὡσαύτως κατὰ τὸ 1900 ἐν τῷ δήμῳ Σκιλλοῦντος ὑπὸ

---

[1] Primet. Archives de Médecin navale 1893. p. 372.

[2] Δ. Ριζόπουλος. «Περὶ τοῦ χολώδους αἱματουρικοῦ πυρετοῦ». Ἀσκληπιὸς 1872, Ἰανουάριος καὶ Φεβρουάρ. σελ. 244 καὶ 226.

τοῦ Πρίγκουρη [1], ὁμοίως ἐν Ἀσπροπύργῳ ὑπὸ τοῦ Προκ. Παπαδημητρίου [2], ἐν Καρδίτσῃ κατὰ τὸ 1905 ὑπὸ τοῦ Ι. Σαμαράκη [3] καὶ ἐν Ἀταλάντῃ κατὰ τὸ 1906 ὑπὸ τοῦ Μιχ. Θεοφανοπούλου [4].

Ὑποτροπαί. *Αἱ ὑποτροπαὶ τῆς νόσου εἶνε συνήθεις, δι' ὃ ἀνοσία ἐπὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ δὲν ἀπαντᾷ ἐπὶ τῶν προσβληθέντων. Παρατηροῦνται δὲ αἱ ὑποτροπαὶ τὰ μάλιστα εἰς τοὺς εἰς μερίμνας, εἰς παντοίας καταχρήσεις ὑποβαλλομένους, ὡς καὶ εἰς τοὺς ταξειδεύοντας, ἢ τοὺς ὁπωσδήποτε ὑποβαλλομένους εἰς τοὺς κόπους ταξειδίων ἢ ἐκτιθεμένους εἰς τὴν ψῦξιν, ἰδίᾳ δὲ τοὺς ἔχοντας ἠλλοιωμένον τὸν νεφρικὸν ῥυθμόν, τοὺς πάσχοντας δηλονότι λανθάνουσαν νεφρίτιδα ἢ καὶ τοὺς μετὰ τὴν πρώτην προσβολὴν παρουσιάζοντας ἐπὶ ἑβδομάδας ἴχνη λευκώματος.*

Ὁ χρόνος τῆς ὑποτροπῆς δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ, παρετηρήθη ὅτι μετὰ ἑβδομάδα, μετὰ μῆνας, μετὰ ἔτος, μετὰ δεκαετίαν, ὡς καὶ μετὰ δεκαπενταετίαν ἔτι παθόντες τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν καὶ εἴτε ἐξ ἑλωδῶν τόπων ἀναχωρήσαντες καὶ εἰς ὑγιεῖς ἐγκαταστάντες ἢ καὶ τἀνάπαλιν, ἔπαθον κατ' ἐπανάληψιν τὸν πυρετὸν τοῦτον.

Πορίσματα.

Ἀνακεφαλαιοῦντες πάνθ' ὅσα ἀνεφέραμεν ὡς πρὸς τὴν συμπτωματολογίαν τῶν διαφόρων μορφῶν τῆς νόσου συμπεραίνομεν τὰ ἑξῆς:

Ὁ πυρετὸς καὶ ἡ λοιπὴ συμπτωματολογία δὲν βαίνουσιν ἐκ παραλλήλου, διότι ἐνῷ ἔχομεν ἐλαφρὸν μόνον πυρέτιον, ἡ ἄλλη συμπτωματολογία εἶνε ἐξηρμένη, ἄλλοτε δὲ ἐνῷ ὁ πυρετὸς διαλείπει τελείως, τὰ λοιπὰ συμπτώματα ἐπιδεινοῦνται, καὶ ἐν πλήρει ὑποπυρεξίᾳ ἐπέρχεται τὸ μοιραῖον τέλος.

Κατὰ κανόνα ὁ πυρετὸς ἐκλείπει ταχύτερον τῶν ἄλλων συμπτωμάτων, ἐνῷ δὲ εἰς τὰς πλείονας τῶν περιπτώσεων καταπαύει ἑπομένης τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, τὰ γαστροχολικὰ φαινόμενα ἐπιμένουσιν. Ἡ αἱμοσφαιρινουρία ἐνίοτε παύει συγχρόνως μετὰ τοῦ πυρετοῦ. Ἡ παράτασις ἢ τοὐναντίον ἡ ταχεῖα ἐξαφάνισις τῶν μελανῶν οὔρων δὲν ἔχει

---

[1] Πεπραγμ. Συλλόγ. ἑλ. ν τόμ. Α' καὶ Β' σελ. 235.
[2] » » » » » » » » 286.
[3] » » » » » » » » 476.
[4] » » » » » » » » 616.

μεγάλην προγνωστικὴν ἀξίαν, διότι τινὲς τῶν παθόντων ἀπέθανον ἀκριβῶς μετὰ τὴν πρὸ ἡμερῶν ἐξάλειψιν τῶν μελανῶν οὔρων, ἀπέθανον δηλαδὴ τότε, ὅτε ἐνόμιζέ τις ὅτι θὰ εἰσήρχοντο εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναρρώσεως.

Ἡ ἐλάττωσις τῶν οὔρων εἶνε σύμπτωμα συχνόν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ ὥρας ἢ καὶ ἐπὶ ἡμέρας πλήρης ἀνουρία,δὲν εἶνέ τι σπάνιον. Ὁ ἐν Φαρσάλοις Ἀλκ. Ριζιώτης ἀνέφερεν ἡμῖν περίπτωσιν τελείας ἀνουρίας ἐπὶ 9 ἡμέρας ἄνευ ἀξίων λόγου οὐραιμικῶν συμπτωμάτων. Ἡ ἄρρωστος δ᾽ ἀπεβίωσεν ἐκ καρδιακῆς παραλύσεως. Ἄλλοτε δὲ ἐνῷ παρατηρεῖται πολυουρία καὶ ἄφθονος διούρησις καθαρά, ἥτις εἰς ἄλλας περιστάσεις θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς εὐνοϊὴ λύσις, ὡς κριτικὸν δῆλον ὅτι σημεῖον, ἐπέρχεται τοὐναντίον ὁ θάνατος. Ὁ ἐν Μεγαλοπόλει Γ. Κομνηνὸς ἀπώλεσεν ἀσθενῆ τού τινα μετὰ πολυουρίαν οὔρων ἀχρόων.

«Μετὰ τοῦ ἰατροῦ Ρούσου ἐπισκεφθέντες εἰς Ἄργος κατὰ 7βριον 1907 παῖδα 12ετῆ προσβληθέντα ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ διὰ δευτέραν φορὰν καὶ πάσχοντα ἀπὸ 8 ἡμερῶν ἐκ στραγγουρίας ἀπωλέσαμεν τοῦτον τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς τὸ κατὰ φύσιν διούρησιν, ἀφοῦ ἡ στραγγουρία ἢ μᾶλλον ἡ ἀνουρία προηγήθη ἐπὶ 13 ὅλας ἡμέρας. «Ὁ ἀσθενής, ἔγραφέ μοι, ὃν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἐπισκεφθῶ μεθ᾽ ὑμῶν, ὑπέκυψεν εἰς τὸ μοιραῖον τέλος μετὰ 13 ὅλας ἡμέρας, ἀφ᾽ ἧς ἐπαρουσιάσθη ἡ τελεία ἀνουρία καὶ κατὰ πικρὰν εἰρωνείαν, ἐνῷ τὰς τρεῖς τελευταίας ἡμέρας τὰ οὖρα ηὔξησαν καταπληκτικῶς ἀνελθόντα εἰς τὸ ποσὸν τῶν 650—700 γραμμ.τὸ 24ωρον, ἀφ᾽ ἑτέρου τὰ οὐραιμικὰ φαινόμενα ἐνέσκηψαν ραγδαίως μετὰ ἀφθόνων αἱμορραγιῶν ἀπό τε τῶν σπλαγχνικῶν ὀργάνων καὶ τοῦ δέρματος. Μόνη σχετικῶς ἡ διάνοια παρέμεινε καθαρὰ μέχρι πρὸ ὀλίγων ὡρῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου» (Ἐμ. Π. Ροῦσος).

Τὰ γαστροχολικὰ εἴς τινας τῶν περιπτώσεων ἐπιμένουσι καὶ πέραν τῆς λήξεως τῆς αἱμοσφαιρινουρίας. Ἡ ἐν τοῖς οὔροις παρουσία λευκώματος καὶ μορφολογικῶν στοιχείων ἐκσημαίνει τὴν ὕπαρξιν νεφρίτιδος, ὁτὲ μὲν παρερχομένης μετὰ τῆς λοιπῆς συμπτωματολογίας, ὁτὲ δὲ τοὐναντίον ἐπιμενούσης ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ ἑβδομάδας, ἐξ ἧς ὁ θάνατος. Ἐπέρχεται δ᾽ οὗτος συχνότερον μὲν αἰφνιδίως ἐν εἴδει συγκοπῆς, ἄλλοτε δὲ ἡσύχως καὶ βραδέως, καὶ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις μετὰ ἀγωνίας. Εἰς ὅσας περιπτώσεις ὁ θάνατος δὲν ἐπέρχεται ἐκ τῆς

ἀνουρίας αἰτιολογεῖται ἀπὸ τῆς ἀσφυξίας τῶν πνευμόνων, ἀπὸ τῆς συγκοπῆς τῆς καρδίας καὶ ἀπὸ τῆς θρομβώσεως.

Ἡ ἀνάρρωσις εἶνε ὁτὲ μὲν ταχεῖα, ὁτὲ δὲ λίαν βραδεῖα καὶ δυσχερής. Ἐνίοτε διότι ἡ διάνοια μένει καθαρὰ μέχρι τελευταίας πνοῆς, ὁ πάσχων προαισθάνεται τὸ ἐγγίζον αὐτοῦ τέλος, ἠρέμα δὲ καὶ ἡσύχως χωρεῖ πρὸς τὸν θάνατον, σβεννυμένου τοῦ ὀργανισμοῦ χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ ἐνίοτε ἡ τελευταία αὐτοῦ στιγμή. Ἄλλοτε ὑπάρχει ἀναισθητική τις κατάστασις ἀτελής, ἔλλειψις τοῦτ᾽ ἔστι συνειδήσεως ἡμιτελής, ἀμβλύτης οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀντιλήψεως, ἥτις ἐπιμένει ἐπὶ ἡμέρας, δυσχερῶς ἀντιλαμβανόντων τῶν ἀσθενῶν καὶ μετὰ κόπου ἀπαντώντων, ὡς ἀπὸ τυφώδους καταστάσεως. Εἴς τινα τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν ἡ κατάστασις αὕτη παρετάθη ἐπὶ δώδεκα συνεχεῖς ἡμέρας, μεθ᾽ ἃς ἀνένηψε τελείως ἐκ τῆς τυφώδους αὐτῆς καταστάσεως. Ἐνίοτε παρατηρεῖται πλήρης ἡ ἀναισθησία, κῶμα βαθὺ ἐπικρατεῖ καὶ ὁ πάσχων ἀποθνήσκει ἄνευ οὐδεμιᾶς αἰσθήσεως. Ἡ κωματώδης ἐν γένει κατάστασις φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν πυρετόν, ἐξαρτᾶται δὲ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐλαττώσεως τῶν οὔρων ἢ τῆς ἀνουρίας, διότι ἐν πλήρει ἀπυρεξίᾳ ὁ πάσχων πίπτει εἰς κῶμα, ἐξ οὗ δὲν δύναται πλέον νὰ ἀναλάβῃ. Ἐνίοτε τὸ κῶμα εἰσβάλλει ἀποτόμως ἄνευ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν κακοήθων κωματωδῶν πυρετῶν, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιπτώσεις ἀναφαίνεται ἀμέσως μετὰ τὸ ῥῖγος, ἄλλοτε δὲ ἐξαρτᾶται ἐκ πάσης τῆς ἄλλης συμπτωματολογίας. Τὸ κῶμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναφαίνεται περὶ τὸ τέλος τῆς νόσου. Εἰς περιπτώσεις δὲ καθ᾽ ἃς τοῦτο εἶνε βαθὺ συνοδεύεται καὶ ὑπὸ σπασμωδικῶν κινήσεων.

Διάγνωσις.

Ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἔχει ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὸν κίτρινον πυρετόν, ἀπαντᾷ συνήθως μεταξὺ κατοικούντων ἐν ἑλώδεσι χώραις καὶ ὑποστάντων προηγουμένως παροξυσμοὺς διαλειπόντων πυρετῶν, ἐνῷ ὁ κίτρινος πυρετὸς προσβάλλει ἰδίως τοὺς νεωστὶ ἀφικνουμένους εἰς τὰς χώρας, ἔνθα ὑπάρχει ὁ ἰὸς αὐτοῦ καὶ ἐκδηλοῦται αἰφνιδίως ἄνευ προδρομικῶν συμπτωμάτων.

Ὁ κίτρινος πυρετός, ὡς καὶ ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικός, παρουσιάζει ἐπίσης πολλαπλᾶς αἱμορραγίας, ἀλλ᾽ ἕδρα τούτων ἐπὶ τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ εἶνε ὁ στόμαχος καὶ ἡ κύστις. Ἐν ταῖς τροπικαῖς χώραις, ἔνθα ἀμφότεραι αἱ νόσοι ἐξ ἴσου συχνῶς ἀπαντῶσιν, ἡ διαφορικὴ

διάγνωσις ἀποβαίνει δυσχερής, διότι ἐπὶ τοῦ κιτρίνου, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, παρατηροῦνται ἐπιστάξεις, αἱματεμέσεις καὶ μελαναὶ κενώσεις. Ἐν τῷ κιτρίνῳ πυρετῷ ὁ ἴκτερος εἶνε πάντοτε βαθύτερος, οἱ ἔμετοι αἱμορραγικοὶ καὶ ἀραιότεροι, ἐκτὸς δὲ τῶν ἐπιστάξεων ἔχομεν καὶ ὑποδορίους αἱμορραγίας, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ὤτων. Ἡ χροιὰ τῶν οὔρων εἶνε φυσιολογική, περιέχουσι δὲ ταῦτα λεύκωμα.

Ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαινουρικὸς πυρετὸς διακρίνεται τοῦ βαρέος ἰκτέρου εὐχερῶς, διότι ἐπὶ τούτου ἔχομεν πραγματικὴν αἱματουρίαν.

Πρόγνωσις.

Ἡ πρόγνωσις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ποικίλλει ἀναλόγως τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἐκφάνσεων. Οὕτως εἰς τὰς ἐλαφρὰς μορφὰς ἡ ἔκβασις εἶνε πάντοτε καλή, εἰς δὲ τὰς βαρείας ἀμφίβολος. Οἱ παρέχοντες μικρὰν ὀργανικὴν ἀντίστασιν, ὡς λ.χ. οἱ καχέκται, οἱ καταχρασταὶ τῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν ἢ τῆς γενετησίου ὁρμῆς, εἶνε οἱ μᾶλλον ἐκτεθειμένοι εἰς τοὺς κινδύνους. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ παρατεταμένου τρομώδους ῥίγους, ὡς εἰσβολὴ τῆς νόσου, μετ' ἐντόνου κεφαλαλγίας, ἰσχυρᾶς ὀσφυαλγίας καὶ ἰκτέρου, ἀπαιτοῦσι μεγάλην ἐπιφύλαξιν ὡς πρὸς τὴν πρόγνωσιν. Ἡ μεγάλη πολυχολία ὡς καὶ ὁ ἐπίμονος λὺγξ ἐπιβαρύνουσι πολὺ ταύτην. Ἐὰν ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς ἐπιπλακῇ μετὰ τῆς δυσεντερίας, ὡς τοῦτο συχνῶς συμβαίνει ἐν τοῖς δυτικοῖς παραλίοις τῆς Ἀφρικῆς, παρέχει βαρεῖαν τὴν πρόγνωσιν. Ἡ ὑπερθερμασία ὡς καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν ἐμέτων ἐπιβαρύνουσι τὸ προγνωστικὸν τοῦ πάσχοντος.

Ἡ οὐσιώδης ἐλάττωσις τῶν οὔρων, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἀνουρία βαρύνει πολὺ τὴν πρόγνωσιν, τοὐναντίον ἡ κατὰ τὴν παρακμὴν τῆς συμπτωματολογίας πολυουρία εἶνε σύμπτωμα εὐνοϊκόν. Ἐν περιπτώσει ἐπισχέσεως τῶν οὔρων φόβος ὑπάρχει περὶ ἐξαντλήσεως τῶν νευρικῶν κέντρων, τῆς θρεπτικῆς ζωῆς, ἢ περὶ αἰφνιδίας ἀπολήξεως εἰς θάνατον ἐκ καταπτώσεως τῶν δυνάμεων ἢ συγκοπῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὡς λέγει καὶ ὁ Corre, εἶνε πιθανὸν ὁπόταν ἡ θερμοκρασία ταπεινωθῇ ταχέως καὶ ἀποτόμως, ὁ δὲ σφυγμὸς γίνει συχνὸς καὶ ἀσθενής.

Ὁ ἐκ Πατρῶν Γεώργ. Εὐσταθίου φρονεῖ ὅτι ἡ πρόγνωσις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εὑρίσκεται εἰς εὐθὺν λόγον

ἀνάλογον πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἑλώδους καχεξίας, ἐν ᾗ εὑρίσκεται ὁ πάσχων κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς αἱμοσφαιρινουρίας.

Θεραπεία.

Μέχρι πρό τινων ἐτῶν οἱ πλείονες τῶν συγγραφέων διϊσχυρίζοντο, ὅτι ἡ θεραπεία ὀφείλει νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ ἑλώδους στοιχείου, τὸ μέσον τοῦτο τῆς θεραπείας ἐνόσῳ ἡ αἰτιολογία τῆς νόσου δὲν εἶνε καθωρισμένη φρονοῦμεν ὅτι εἶνε βεβιασμένον, ὡς στηριζόμενον ἐπὶ παθογενείας ὑποθετικῆς. Ἐνδείξεις λοιπὸν θεραπείας δὲν δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν, ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἀπὸ τῆς ἑλομιάνσεως, τῆς συφιλίδος, τοῦ ἀρθριτισμοῦ κ.λ. θρεπτικαὶ παραλλαγαὶ θεωροῦνται ὡς αἴτια, δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐὰν δὲν τολμᾷ νὰ ὑποδείξῃ εἰδικὴν θεραπείαν, ὅμως, ὡς καὶ ὁ Robin λέγει, δύναται θεραπευτικὴν ἀγωγὴν κατὰ τῶν αἰτίων τούτων νὰ σημειώσῃ. Μέχρι τινὸς ἴσχυεν ἀκεραία ἡ γνώμη τῆς προελεύσεως τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀπὸ τοῦ ἑλώδους στοιχείου, καὶ ὡς μόνη λογικὴ θεραπεία ἐθεωρεῖτο ἡ εἰδικὴ κατὰ τῆς ἑλομιάνσεως, τελευταίως ὅμως ἤρξατο ἡ θεωρία τῆς ἑλομιάνσεως διασειομένη καὶ μειουμένη ἡ πρὸς τὴν κινίνην ἐμπιστοσύνη. Πρὸ πολλοῦ ἡ ἀνεπιτηδειότης αὐτῆς ἐναντίον τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ὡς μέσου θεραπευτικοῦ εἶχεν ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τῶν κλινικῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Pellarin (1862—65) καὶ τοῦ Corre, δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι παρετηρήθη αὕτη, διότι προυτίμων οὗτοι εἰς ἰδιαιτέρας ὅλως περιπτώσεις τὰς μετρίας ποσότητας τοῦ φαρμάκου. Πρῶτος ὅμως ὅστις ἐπισημότερον μεταξὺ τῶν παρατηρητῶν διέσεισε τὴν πεποίθησιν τῶν κλινικῶν ἐπὶ τῆς θεραπευτικῆς ἰδιότητος τῆς κινίνης ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἦτο ὁ ἐν Λαμίᾳ Ριζόπουλος[1], ὅστις στηριχθεὶς ἐπὶ 78 περιπτώσεών του ἀπεφήνατο, ὅτι ἡ ἄνευ κινίνης γενομένη θεραπεία τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὰ εὐαρεστότερα ἀποτελέσματα, διότι ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἀσθενεῖς αὐτοῦ ἰάθησαν. Μετὰ τὸν Ριζόπουλον, Δευτεραῖον[2] καὶ ἄλλους τινας παρατηρητὰς θεραπεύσαντας ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετοὺς ἄνευ κινίνης ἐμεσολάβησεν ἔκτοτε δεκαπενταετία, καθ' ἣν ἐδέσποζεν ἐπὶ

---

[1] Δ. Ριζόπουλος. «Περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ». Γαληνὸς 1888, σελ. 212.

[2] Γαληνὸς 1879 σελ. 258.

τοσοῦτον ἡ χρῆσις τῆς κινίνης, ὥστε ὁ ἰατρὸς ὁ μὴ θεραπεύων τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν διὰ ταύτης, ἀλλὰ δι' ἄλλων θεραπευτικῶν μέσων, ἐθεωρεῖτο ὅτι διέπραττεν ἄντικρυς ἔγκλημα. «Μέχρι τοῦ ἔτους 1899, λέγει ὁ Παπαδημητρίου [1]*, κατὰ τὸ φθινόπωρον, ἐνίοτε καὶ κατὰ τὸ θέρος εἶχον κρούσματα αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ὁτὲ πολλὰ ἐν εἴδει ἐπιδημίας, ὁτὲ σποραδικά, τὰ ὁποῖα ἐθεράπευον τῇ χρήσει τῆς κινίνης ἐσωτερικῶς ἢ ὑποδερμικῶς ἑπόμενος τοῖς διδάγμασι τοῦ Καραμήτσα καίπερ τοῦ λαοῦ διαμαρτυρομένου... Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890 μέχρι σήμερον, ὅτε ποιοῦμαι χρῆσιν τῆς κινίνης κατὰ τὸ φθινόπωρον μετὰ πολλῆς περισκέψεως, ἔπαυσα νὰ βλέπω κρούσματα αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ».*

Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1893 θαρραλέον κατὰ τῆς κινίνης διεξήλθομεν ἀγῶνα [2] *ὡς ἀνεπιτηδείου μέσου θεραπευτικοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, καταλήξαντες εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ τελεία ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ φαρμάκου τούτου εἶνε ἡ ἀνυσιμωτέρα ἀγωγή. Ἡμᾶς ταχθέντας πρώτους ἐκ νέου κατὰ τῆς κινίνης ἠκολούθησαν οἱ ἐν ταῖς Γαλλικαῖς ἀποικίαις Γάλλοι ναυτικοὶ ἰατροί, καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ προστιθεμένων ἀπαύστως τῶν κατὰ τῆς κινίνης ἰατρῶν, ἤδη ἤρξατο πανταχόθεν ἡ κατ' αὐτῆς διαμαρτυρία, οὕτω δὲ οἱ πλειότεροι τῶν ἐν ταῖς ἀποικίαις ἰατρῶν ἀπέχουσι μᾶλλον ἢ ποιοῦνται χρῆσιν μικρῶν ποσοτήτων κινίνης, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τοῦ κατὰ τῆς κινίνης νεωτέρου ἀγῶνος ἵσταται ὁ πολὺς Koch, Marchoux κλ. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν ὁ καθηγητὴς Πεζόπουλος* [3] *καταδικάζων ἀπολύτως τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης, λέγει, «ἡμεῖς τασσόμεθα ἀπολύτως ὑπὲρ τῆς γνώμης ἐκείνων, οἵτινες συμβουλεύουσιν ἀπόλυτον ἀποχὴν ἀπὸ πάσης τοιαύτης», οἱ ἐν Λαμίᾳ Ριζόπουλος καὶ Ταλλιαδοῦρος, ὁ ἐν Ἀταλάντῃ Ἑρμ. Βελλόπουλος, ὁ ἐν Αἰγίῳ Ἰω. Μπιτσάκος, ὁ ἐν Σπάρτῃ Γεώργιος Οἰκονόμου, ὁ ἐν Ναυπλίῳ Θεόδ. Φαρμακόπουλος, ὁ ἐν Καλάμαις Βασιλάκης, ὁ ἐν Ἀσπροπύργῳ Παπαδημητρίου, ὁ ἐν Λαρύμνῃ Γεωργίου, ὁ ἐν Καρυταίνῃ Πολυχρονιάδης, ὁ ἐν Καρδίτσῃ Ἰωαννίδης, ὁ ἐν Κρωπίᾳ Πρόφης, ὁ ἐν Χαιρωνείᾳ Σκουζάκης, ὁ ἐν Λεβαδείᾳ*

---

[1] Πεπραγμένα Συλλόγου ἑλ. ν. ἔτος Α' καὶ Β' σελ. 286.

[2] Ι Καρδαμάτης. «Περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν κακοήθους μορφῆς» Γαληνὸς 1893, 23 Ἰουλίου.

[3] Πρακτικὰ Ε'. Πανελλ. Ἰατρ. Συνέδρ. 1906.

Μπουρνόζος, καταδικάζουσι τελείως τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης· οἱ δὲ Μαρκίδης, Πετρίδης, Κωνσταντινίδης, Καψάλης, Τσέλιος, Ὀρλάνδος, Δ. Κανάκης, Ν. Λαμπαδάριος, Ἰω. Θεοφανίδης, Γ. Λαμπρινόπουλος κ.λ. ἐθεράπευσαν ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετοὺς ἄνευ κινίνης. Ὁ δὲ ἐν Βερατίῳ τῆς Ἠπείρου Ἀούερβαχ ἀναφέρει θεραπείας δι' εὐκαλύπτου.

Ὁ ἐν Σμύρνῃ Τσακύρογλους, ὁ ἐν Βατοὺμ Τριανταφυλλίδης, ὁ ἐν Πυλίᾳ Νικολόπουλος, ὁ ἐν Ἀμφίσῃ Λύτρας κ.λ. εὗρον ἐν γένει τὴν κινίνην οὐχὶ ἀνύσιμον. Ὁ ἐν Βώλῳ Παραθύρης παρετήρησε ταύτην ὡς ἀνεπιτηδείαν ἐπὶ τῶν βαρειῶν μορφῶν, ὁ δὲ ἐν Καλάμαις Γ. Χρυσοσπάθης εὗρεν αὐτὴν ὠφέλιμον μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς νόσου. Οἱ Καραμήτσας, Χατζῆ-Μιχάλης, Κανέλλης, Χρ. Παναγιωτόπουλος, Θεοφανίδης, Ἄγγελος Σταματόπουλος, Δ. Παπακωνσταντίνου, Θωμόπουλος κ.λ. τάσσονται ὑπὲρ τῆς κινίνης, ἀλλ' οἱ πλείονες τούτων συμβουλεύουσι τὴν χρῆσιν ταύτης εἰς μετρίας ποσότητας.

Ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης ἡμῶν ἐπὶ πολλῶν περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ παρετηρήσαμεν ὅτι ἡ κινίνη μολονότι εἶχε πρὸ τοῦ παροξυσμοῦ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ οὐχὶ πλέον εἰς ὀλίγα centigrames, ἀλλ' εἰς μεγάλας ποσότητας χορηγηθῇ, δὲν κατεδείχθη ὡς ἐγκλείουσα προφυλακτικὴν ἰδιότητα, τελευταίως δὲ ἐν Μαραθῶνι ὁ χωρικὸς Τσούτης, καίτοι ἐλάμβανε κινίνης ἀκεραίας δόσεις ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἑβδομάδων, οὐχ' ἧττον κατὰ τὰς πρώτας ψύξεις τοῦ Ν)βρίου προσεβλήθη ἐξ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ ἀπεβίωσεν. Ἡ κινίνη ἄρα δὲν δύναται νὰ θεωρῆται ὡς μέσον προφυλακτικόν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς προκλητικὸν αἴτιον τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ἡ ἀνικανότης τῆς κινίνης ὡς μέσου προφυλακτικοῦ ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς. Ἐν Κογκῷ ἔνθα οἱ ἑλειογενεῖς πυρετοὶ εἶνε λίαν συχνοί, οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι οἱ χρώμενοι τῇ κινίνῃ σπανίως προσβάλλονται ὑπὸ τῶν κακοήθων πυρετῶν, οἱ δὲ μαῦροι, οἵτινες ἀποφεύγουσι τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης, προσβάλλονται συχνῶς καὶ βαρέως. Ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς κατ' ἀντίθετον λόγον εἰς μὲν τοὺς Εὐρωπαίους τοὺς χρωμένους τῇ κινίνῃ εἶνε συχνὸς καὶ βαρύς, εἰς δὲ τοὺς Ἰθαγενεῖς τοὺς μὴ χρωμένους ταύτῃ ἐκ φόβου πρὸς τὸ αἱμοσφαιρινουρεῖν εἶνε μὲν καὶ παρ' αὐτοῖς βαρύς, ἀλλ' οὐχὶ τόσον συχνός,

Εἰς τὸ *Lubuc* [1] ἔνθα οἱ κακοήθεις πυρετοὶ παρὰ τοῖς Ἰθαγενέσιν εἶνε συχνοὶ καὶ βαρεῖς, οὐδὲ εἷς αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς παρετηρήθη· Οἱ Hovas ἐν Μαδαγασκάρῃ καὶ μάλιστα ἐν τῇ *Autsianaka* ἐνῷ λυμαίνονται ἐπίσης ὑπὸ πασῶν τῶν μορφῶν τῆς ἑλομιάνσεως, οὐδέποτε εἶδε παρ' αὐτοῖς, λέγει ὁ *Laffay* [2], περίπτωσίν τινα τοῦ ἰκτερώδους αἱμορφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ· τοῦτο δὲ διότι ἀποφεύγουσι τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης. Ὁ δὲ *Carré* παρετήρησε μὲν ἐν τῷ Βελγικῷ *Congo* τοὺς Νιγρήτας νὰ οὐρῶσιν αἷμα, ἀλλ' ἄνευ πυρετοῦ ἤτοι παρετήρησεν ἠπίαν αἱμοσφαιρινουρίαν.

Διὰ τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀείποτε ὑπῆρξαν διχογνωμίαι, τινὲς δὲ μὴ θέλοντες νὰ ἀποστῶσι τῆς χρήσεως τῆς κινίνης, ἤρξαντο συνιστῶντες τὰς μετρίας αὐτῆς δόσεις ἀντιθέτως τῇ γνώμῃ ἄλλων καταδικασάντων τελείως τὴν χρῆσιν αὐτῆς. Ὁ *Gros* [3] σχολιάζων τὴν πραγματείαν τοῦ *Stendel*, γράψαντος περὶ τοῦ ἐν *Bacamoyo* ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἔνθα ἐσπούδασεν ἰδιαιτέρως αὐτόν, πρῶτος οὗτος καὶ μεταξὺ τῶν νεωτέρων ξένων συγγραφέων ἔγραψε κατὰ τῶν μεγάλων χορηγιῶν τῆς κινίνης, ἓν ἔτος μεθ' ὅσα ἡμεῖς ἐγράψαμεν ἐν ἔτει 1893 κατὰ τῆς κινίνης ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἐπιλέγων ὡς ἑξῆς. «Φρονῶ ὅτι αἱ μεγάλαι ποσότητες τῆς κινίνης κατὰ «τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἶνε ἄχρηστοι. Εὑρισκό-«μενος ἐν *Gabon* ἐθεράπευσα δεκάδα τοιούτων πυρετῶν, συχνότερον «διὰ τῶν ἁλάτων τῆς θειικῆς κινίνης εἰς δόσεις λίαν μετρίας, σπανίως «μέχρις ἑνὸς γραμμαρίου».

Ὁ *Plehn* [4] ἐν ἔτει 1895 μεταχειρισθεὶς κατ' ἀρχὰς μεγάλας ποσότητας κινίνης ἔσχεν ἐπὶ δεκατεσσάρων ἀρρώστων αὐτοῦ τρεῖς θανάτους ἐξ οὐραιμίας. «Ἔκτοτε, λέγει, ἐπείσθην ὅτι τὰ ἀντιπυρετικὰ μέσα «εἶνε ἄχρηστα, καὶ ὅτι ὁ ἑλειογενὴς οὗτος πυρετὸς ἔχει τάσιν τινὰ φυ-

---

[1] Congrès National d' Hygiéne et de Climatologie Médicale de la Belgique et du Congo. Bruxelles 1898, page 709.

[2] Dr. Laffay. Étude sur la pathologie des Europ. dans l' Autsianaka (Madagascar) et notam. sur la fiévre bil. hématur.—Archiv. de Médec. naval. 1899. N⁰ 10, Octobre, page 259—260.

[3] Gros. «Analyse de la Revue militaire Allemande». Archiv. de Méd. nav 1894, p. 236.

[4] Plehn. Société de Médecine Berlinoise—Séance du 8 Mai 1895.

«σικὴν νὰ θεραπεύηται» ..... «Ἡ χρῆσις τοῦ ἀλκαλοειδοῦς τούτου «ἐπὶ ἀσθενῶν προσβεβλημένων ἐκ τῆς νόσου ταύτης εἶνε πάντοτε ἐπι-«κίνδυνος». Μετὰ τέσσαρα δ' ἔτη (1899) ὁμιλῶν [1] ἐνώπιον τῆς Ἰατρικῆς Ἑταιρείας τοῦ Βερολίνου, κατέκρινεν αὖθις τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ἐπὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ὁ Friedländer [2] τῷ 1895 ἐν τῇ Ἰατρικῇ Ἑταιρείᾳ τοῦ Βερολίνου ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ κινίνη εἶνε ἀνίκανος διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Ὁ Berthier [3] τῷ 1896 λέγει ὅτι «οἱ ναυτικοὶ ἰατροὶ γενικῶς δὲν εἶνε ὀπαδοὶ τῆς χρήσεως τῆς κινίνης»......

«Εἰς μικρὰν ποσότητα ἡ θειϊκὴ κινίνη δρᾷ ὡς ἀγγειοσυσταλτικὴ «ἐπιταχύνουσα τὴν καρδίαν καὶ ὑψοῦσα τὴν πίεσιν τοῦ αἵματος. Εἰς «μεγάλας δόσεις εἶνε ἀγγειοδιασταλτικὴ ἕνεκα τῆς παραλύσεως τῶν «ἀγγειακῶν νεύρων ἢ τῶν κέντρων τῶν ἀγγειοκινητικῶν»... «Βασι-«ζόμενος ἐπὶ τῆς φυσιολογικῆς καὶ τῆς παθογενετικῆς ἐνεργείας τῆς «κινίνης, εἰμὶ τῆς γνώμης νὰ ἀποφεύγω τὰς μεγάλας δόσεις αὐτῆς «μὴ ὑπερβαίνων τὰ 6 μέχρις 8 decigrames. Διὰ ταύτης τῆς μετρίας «ποσότητος ἡ θειϊκὴ κινίνη ἔχει ἐνέργειαν ἀγγειοσυσταλτικὴν ἕνεκα «τῆς ὁποίας δρᾷ ἐπωφελῶς κατὰ τῆς νεφρικῆς φλεγμονῆς».

Ὁ Gros [4] τῷ 1896 λέγει, ὅτι «τὸ φάρμακον τοῦτο δέον νὰ δίδη-«ται εἰς τὰς πλέον μικρὰς δόσεις. Δὲν ἔσχον ἢ ἕνα μόνον θάνατον, «ἀκριβῶς παρ' ἑνὶ Πορτογάλλῳ, εἰς ὃν ἐθεώρησα καθῆκον νὰ προστρέξω εἰς δόσεις ἀπὸ 4—5 grammes». Ὁ Clarac [5] τῷ 1896 ἀντιτιθέμενος καὶ οὗτος ταῖς μεγάλαις δόσεσι τῆς κινίνης ἐπιλέγει, «ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ἁλάτων τῆς κινίνης δέον νὰ γίγνηται μετὰ μεγάλης φρονήσεως. Αἱ συγκεντρωμέναι τῆς κινίνης δόσεις διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ δὲν εἶνε ἀκίνδυνοι, διότι «πρέπει νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν οὐ μόνον τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, ἀλλὰ καὶ

---

[1] Plehn «Des rapports de l'anemie des pays chauds avec l' infection malarique»—Communication à la Société de Médecine Berlinoise—Séance du 31 Mai 1899—Sem. Méd. 1899 p. 199.

[2] Friedländer. Societé de Méd. Berlinoise—Séance du 8 Mai 1895.

[3] Berthier. Archives de Médec. experimentales. Tom. Huitiéme 1896, page 628—686.

[4] Gros. «Transfusions à la gueriso n des manifestations paludeénnes» Archives de Médecine Navale 1896, page 412.

[6] Clarac Archives de Médec. naval. 1896, page 277.

«τὴν κατάστασιν τῆς καρδίας καὶ τῶν νεφρῶν». Οἱ Burrol et Légrand[1] ἐν ἔτει 1897 ἀποδίδοντες δευτεροπαθῆ ἐνέργειαν τῇ κινίνῃ, ἐπιλέγουσιν. «Ἡ κινίνη ἐνταῦθα ἐνεργεῖ δευτεροπαθῶς, ἡ χρῆσις αὐτῆς δέον «νὰ γίγνηται μετὰ μεγίστης προσοχῆς καὶ εἰς μετρίας δόσεις, δυναμέ«νης νὰ ἐπιτείνῃ τὴν αἱματουρίαν».

Ὁ Carmouze[2] τῷ 1897 καίτοι δεχόμενος ὅτι ἡ κινίνη δὲν δίδει εὐχάριστα ἀποτελέσματα κατὰ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, συνιστᾷ οὐχ ἧττον ταύτην ὡς παρέχουσαν μείζονας ἐπιτυχίας ἐν μετρίαις δόσεσιν ἀπό 1—2 γραμμαρίων ἀπὸ τοῦ στομάχου, ἢ δι' ἐνέσεων ἐκ 50 centigrames. Ὁ Bastianelli[3] χορηγεῖ τὴν κινίνην ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ τότε μόνον, ὅτε ἐντὸς τοῦ αἵματος ὑπάρχουσιν ἑλοπαράσιτα. Εἰς περιπτώσεις δὲ ἑλώδους πυρετικοῦ παροξυσμοῦ, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἐπῆλθεν ἡ αἱμοσφαιρινουρία, ἐὰν μὲν προηγουμένως εἶχε δοθῇ ἡ κινίνη συνιστᾷ τὴν διακοπὴν ταύτης, ἐὰν δὲ ἡ κινίνη δὲν εἶχε δοθῇ καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ αἵματος δὲν ἔδωκεν ἑλοπλασμώδια καὶ αὖθις δὲν χορηγεῖ αὐτήν. Ἐν περιπτώσει ὅμως καθ' ἣν ἡ αἱμοσφαιρινουρία ἐπέλθῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑλομιάνσεως, καθ' ἧς εἶχε χορηγηθῇ ἡ κινίνη, τότε μόνον συμβουλεύει τὴν χορήγησιν τῆς κινίνης, ὅτε ἐν τῷ αἵματι ἀνευρίσκονται τὰ ἑλοπαράσιτα. Ὁ Laffay[4] μεταχειρίζεται τὴν κινίνην μόνον κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς νόσου, φρονεῖ δ' ὅτι μόνον κατὰ τοῦ ἑλοπλασμωδίου συντελεῖ, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας τῆς ἐξαρτωμένης κατ' αὐτὸν ἀπὸ γαστρεντερικῆς μολύνσεως. Οἱ Γερμανοὶ ἰατροὶ εἰς τὸ Cameroon, λέγει ὁ A. Plehn[5], διέγραψαν τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης κατὰ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ.

Ὅτι ἡ κινίνη οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα ἰσχύει καὶ ἐλάχιστα ἢ οὐδὲν δρᾷ ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ—αὕτη ἡ γνώμη οὐχὶ τοσοῦτον ἐκ τῆς ἰδίας μου δυστυχοῦς πείρας ἐπέμεινεν ἐν ἐμοί, ὅσον ἐκ τῆς μελέτης παρατηρήσεων ἄλλων ἰατρῶν, οἵτινες μυριάκις οὐ μόνον ἐλάχιστα ἢ μηδὲν εὗρον ὠφελοῦσαν τὴν κινίνην, ἀλλὰ καὶ βλάψασαν τοσοῦ-

---

[1] Burot et Légrand «Therapeutique du paludisme» 1897, page 80.
[2] Carmouze. Archives de Médec. naval. 1897, page 337.
[3] Annal di Medicina. Anno II, fasc 2.
[4] Laffay. Archives de Médec. naval. 1899 N° 10, Octobre, p. 259.
[5] Plehn. Arch de med. naval. 1900 σελ. 351.

τον δέ, ὥστε τινὲς καὶ καθόλου εἶχον ἀποδιώξει ἐκ τῆς θεραπευτικῆς τοῦ νοσήματος τούτου (Γ. Βάφας)[1]. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ὁ πεῖραν ἱκανὴν ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἔχων Βελλόπουλος[2], ὅστις κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του εἶδεν ὑπὲρ τὰς 400 περιπτώσεις, ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς περὶ τῆς κινίνης. «Ἡμεῖς ποιούμενοι ἄλλοτε χρῆσιν πάντων τῶν ἁλάτων τῆς κινίνης, «παρετηρήσαμεν διάφορα ὄντως καὶ ἀντιφατικὰ ἀποτελέσματα κατὰ «γενικὸν κανόνα πρὸς βλάβην τῶν πασχόντων· δι' ὃ καὶ ἀπὸ δεκα-«ετίας σχεδὸν ἀπέχομεν ὁριστικῶς ταύτης». Ὁ ἐν Αἰγίῳ Μπιτσάκος[3] «χορηγουμένη, λέγει, ἡ κινίνη ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νόσου ἐπὶ ὀργανισμῶν «ἐξηντλημένων ἤδη καὶ ἀναιμικῶν, ἀναντιρρήτως μεγάλως ἐπιβαρύνει «τὴν κατάστασιν αὐτῶν καὶ πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ ἐνεργήσῃ θεραπευτι-«κῶς, ἐπιφέρουσα ἀθρόαν τὴν καταστροφὴν τῶν αἱμοσφαιρίων, παρα-«σύρει εἰς θάνατον διὰ τῆς μεγάλης ἐξαντλήσεως ἢ τῆς ἀνουρίας. Δι' «ὃ καὶ προτιμότερον ἐν ἀρχῇ τελείως νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν κινίνην. «Ἐν πάσῃ περιπτώσει δέον νὰ γίγνηται ταύτης πολὺ πλέον λελογισμένη «χρῆσις καὶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ δοκιμαστικῶς, οὕτως εἰπεῖν, «καὶ οὐχὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ ἀναφαινομένῃ ἐρυθρᾷ χρώ-«σει τῶν οὔρων νὰ χορηγῶνται τεράστιαι πολλάκις δόσεις τῆς κινίνης, «ὧν τὰς λυπηρὰς συνεπείας οὐχὶ σπανίως εὑρέθην εἰς θέσιν νὰ βε-«βαιώσω.... Ἐγὼ ὀπαδὸς πρότερον τῆς διὰ τῆς κινίνης θεραπείας, «λαβὼν ὅμως ἀφορμὴν κατόπιν ἐξ ἐπανειλημμένων ἀποτυχιῶν νὰ «δυσπιστήσω πρὸς ταύτην, ἐδοκίμασα τὴν ἄνευ τῆς κινίνης θεραπείαν «καὶ δὴ ἐνίοτε παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἀτόμοις, παρ' οἷς ἄλλοτε ἐθεράπευσα «τὴν νόσον διὰ τῆς κινίνης. Τοσοῦτον δ' ἐπείσθην περὶ τῶν πλεονεκτη-«μάτων τῆς ἄνευ κινίνης θεραπείας, ὥστε ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου «μετ' ἐξαιρετικῆς ἐπιτυχίας ἀσκῶ ταύτην ἀποκλειστικῶς ὡς ἑξῆς. «Τὴν κινίνην ἐπιφυλάσσων διὰ τὰς σπανιωτάτας περιπτώσεις αἱμο-«σφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, οἵτινες ἤθελον παρουσιασθῇ ἄνευ προηγου-«μένης χρήσεως τῆς κινίνης, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὰς περιπτώσεις καθ' «ἃς σὺν τῇ αἱμοσφαιρινουρίᾳ δεσπόζουσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἕτερα

---

[1] Ἰατρικὴ Πρόοδος 1901 Ἀρ. 1 σελ. 26.

[2] Βελλόπουλος. «Περὶ αἱμοσφαιρινουρίας» Ἰατρικὴ Πρόοδος, Ἔτος Γ'. Τεῦχος 11ον, 1898 σελ. 317.

[3] Μπιτσάκος. «Περὶ τῆς φύσεως τοῦ καλουμένου ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ». Ἰατρικὴ Πρόοδος Τεῦχος 1 ἔτος Δ'. Ἰανουάρ. 1898 σελ. 18.

«κακοήθη συμπτώματα, ἀπαγορεύω εἰς τὰς συνήθεις περιπτώσεις τὰς «ἀποτελούσας κατ' ἐμὴν γνώμην πλέον ἢ τὰ ἐννέα δέκατα τοῦ ὅλου «ἀριθμοῦ τῶν αἱμοσφαιρινουρικῶν πυρετῶν ἐν ἀρχῇ ἐντελῶς τὴν κινί-«νην μέχρι τελείας ἐξαφανίσεως τῆς αἱμοσφαιρίνης ἐκ τῶν οὔρων..., «ὁπότε τούτου ἐξαφανισθέντος δὲν ἔχομεν ἢ νὰ θεραπεύσωμεν τὸν «ἁπλοῦν διαλείποντα ἢ ὑφέσιμον πυρετὸν διὰ τῶν συνήθων μέσων καὶ «διὰ τῆς κινίνης αὐτῆς, ἐὰν προκρίνωμεν τοῦτο, ἀλλὰ διὰ μικρῶν ἐν «ἀρχῇ δόσεων καὶ δοκιμαστικῶς, μήτοι καὶ πάλιν προκληθῇ ὑπὸ ταύ-«της αἱμασφαιρινουρία».

Ὁ Θεοφανίδης σχετικῶς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν τὰ ἑξῆς: «Οὐδὲν ἧττον νομίζω ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἠπίων περιπτώσεων ἰκτερώδους ἢ ἁπλοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, αἵτινες πορεύονται ὑπὸ τύπον καθαρῶς διαλείποντα, δυνάμεθα νὰ ἀπόσχωμεν τῆς κινίνης, καὶ νὰ δώσωμεν κατόπιν αὐτήν, ἐὰν ἴδωμεν ὅτι ἡ ἀποχὴ ταύτης δὲν ὠφέλησε. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίπτωσιν ἓν ὡς δύο γραμμάρια κινίνης εἰς δύο ἢ τρεῖς τὸ πολὺ μερίδας, τοῦ ἑνὸς γραμμαρίου διῃρημένου, ἀρκεῖ πρὸς ἐξυγίασιν τῆς νόσου». Ὁ ἐν Καλάμαις Χρυσοσπάθης θεωρῶν τὴν κινίνην ὡς τὸ μόνον τελεσφόρον φάρμακον κατὰ τοῦ πυρετοῦ τούτου ἐγκαίρως προσφερόμενον, δέχεται ὅτι τοῦτο εἶνε ἀνίκανον θεραπευτικὸν μέσον, ὁπόταν ἄρχωνται ἐν τῷ ὀργανισμῷ αἱ δευτερογενεῖς ἀλλοιώσεις. Ὁ ἐν Πύργῳ τῆς Ἠλείας Γ. Λαμπρινόπουλος ἀναφέρει ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου αὐτοῦ ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ τούτου ἦτο ἡ διὰ τῶν ἐνέσεων χρῆσις τῆς κινίνης. Ἐν γένει ὅμως ἡ διὰ τῆς κινίνης θεραπεία δὲν παρέσχεν αὐτῷ εὐάρεστα ἀποτελέσματα, διότι ἀντικαταστήσας ταύτην ἐσχάτως διὰ τῆς κιγχονίνης ἔσχε πολὺ περισσοτέρας ἐπιτυχίας καὶ μένει λίαν εὐχαριστημένος ἐκ τῆς ἀπὸ ταύτης ἀποχῆς. Ὁ ἐν Ἁγίῳ Λαυρεντίῳ Παραθύρης παρετήρησεν ὅτι ἡ κινίνη ἀποτυγχάνει εἰς τοὺς βαρεῖς ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετούς, φρονεῖ δ' ὅτι «ἡ ἐσωτερικὴ χρῆσις αὐτῆς ἐν καιρῷ τῶν παροξυσμῶν δύναται νὰ γίνῃ βλάβης πρόξενος». Ὁ ἐν Σμύρνῃ Τσακύρογλους[1] οὐδεμίαν θεραπευτικὴν ἀξίαν ἀποδίδει τῇ κινίνῃ.

Ὁ Ριζόπουλος ὁ ἔχων τὴν μεγαλειτέραν πεῖραν ἐπὶ τῶν πυρετῶν

---

[1] Tsakyroglous. «Deux cas de la fiévre hémoglobinurique palustre» — Communication faite à la Société impérial de Médecine de Constantinople - Séance du 12 Novembre 1897.

τούτων πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ξένων ἰατρῶν, ὡς νοσηλεύσας 1200 περιπτώσεις, συνιστᾷ τὴν ἀπόλυτον ἀποχὴν οὐ μόνον ἀπὸ τῆς κινίνης, ἀλλὰ καὶ πασῶν τῶν σκευασιῶν αὐτῆς. Ὁ Ταλλιαδοῦρος [1] φρονῶν καὶ αὐτὸς ἄλλοτε ὅτι ὁ αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς ἦτο μορφὴ κακοήθους ἑλειογενοῦς ἐχορηγοῦμεν, λέγει, τὴν κινίνην ἀφειδῶς καὶ δι' ὅλων τῶν μέσων, ἰδίᾳ δι' ἐνέσεων, τὰς δὲ εἰς θάνατον συχνὰς ἐκβάσεις ἀπεδίδομεν εἰς κακοήθειαν πάντοτε τοῦ πυρετοῦ. Ὅτε ὅμως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1885 ἐκ τῶν 23 ἀσθενῶν, οὓς ἐθεραπεύομεν οὕτως, εἴχομεν τὴν ἀτυχίαν νὰ ἴδωμεν ἀποθνήσκοντας τοὺς 7, ἔκτοτε δὲν μετεχειρίσθημεν ταύτην, θεραπεύσας δὲ ἀπὸ τοῦ 1886 – 1900 περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐν ὅλῳ, 126 ἄνευ κινίνης, ἔσχε μόνον 4 θανάτους. Ὁ Καθηγητὴς Πεζόπουλος, ὁ ἐν Ναυπλίῳ Φαρμακόπουλος, ὁ ἐν Σπάρτῃ Οἰκονόμου, ὁ Ὀρλάνδος, ὁ Παραθύρης, ὁ Ταλλιαδοῦρος, ὁ Σκουζάκης, καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων συναδέλφων, ἀντὶ τῆς κινίνης μεταχειρίζονται ἐπιτυχῶς τὸ κυανοῦν τοῦ μεθυλαινίου, ὁσάκις ὑποπτευθῶσιν ὑφισταμένην τὴν ἑλομίανσιν. Ἡμεῖς [2] δὲ ἀπὸ τοῦ 1893 ἐκηρύχθημεν κατὰ τῆς κινίνης ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ.

Τόσον οἱ κατὰ τῆς κινίνης ὅσον καὶ οἱ ὑπὲρ αὐτῆς τασσόμενοι διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐστράφησαν περὶ τὴν μικροσκοπικὴν ἔρευναν τοῦ αἵματος τῶν πασχόντων ἐπιζητοῦντες ἐκεῖθεν νὰ ἀντλήσωσι διασαφηνίσεις τοῦ ζητήματος. Μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ὅμως μικροσκοπικὰς πάντων τῶν παρατηρητῶν ἐρεύνας ἐξήχθη τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἰς τὰς πλείους τῶν περιπτώσεων, εἰ καὶ προηγεῖται ἡ ἑλομίανσις, τὰ ἑλοπλασμώδια οὐδαμῶς ἀνευρίσκονται. Ἑπομένως δύο γνῶμαι προέκυψαν, ἡ ἐκζητοῦσα ἀπολύτως νὰ ἐξαρτήσῃ πάντας τοὺς ἰκτερώδεις αἱμοσφαιρινουρικοὺς πυρετοὺς ἀπὸ τῆς ἑλομιάνσεως, καὶ ἡ ὑπερβάλλουσα τὴν πρώτην, ἡ ἐπιδιώκουσα δηλαδὴ νὰ ὑποτάξῃ αὐτοὺς εἰς τὴν τοξικὴν τῆς κινίνης ἰδιότητα καὶ νὰ ἐξαρτήσῃ ἁπάσας τὰς περιπτώσεις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀπὸ τοῦ φαρμάκου τούτου, ἀναιροῦσα οὕτω καὶ τὸν Ἱπποκράτην, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὁποίου, εἰ καὶ ἦτο γνωστὴ ἡ νόσος, πάντῃ

---

[1] Πρακτικὰ Γ' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. 1901 σελ. 163.

[2] Ι. Καρδαμάτη. «Περὶ ἑλωδῶν πυρετῶν κακοήθους μορφῆς» Γαληνὸς 1893, σελ. 429—497.

ὅμως ἄγνωστος ἦτο ἡ κινίνη. Ἐκτὸς ἐὰν δεχθῶμεν τὰς περιπτώσεις τοῦ Ἱπποκράτους ἐκ ψύξεως ἢ καμάτου προελθούσας, ὁπότε ἀνακύπτει σειρὰ ὁλόκληρος περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις ὀφειλομένων οὔτε εἰς τὴν ἑλειογενῆ λοίμωξιν οὔτε εἰς τὴν κινίνην, ἀλλ' εἰς τὴν ψῦξιν.

Ὅτι ἡ ἑλομίανσις προδιαθέτει τὸν ὀργανισμὸν δευτεροπαθῶς εἰς τὸν ἰκτερώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὡς ἐπίσης ὅτι ἡ κινίνη ἐπιφέρει οὐ μόνον τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κλινικὴν εἰκόνα τοῦ βαρέος ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν δυσχερειῶν ἐπὶ τῶν περιπτώσεων, ἐφ' ὧν ἡ διάγνωσις δὲν εἶνε εὐχερής, μεταξὺ δῆλον ὅτι τῆς ἀπὸ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρίας καὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀπὸ ψύξεως, τῶν λεγομένων παροξυστικῶν αἱμοσφαιρινουριῶν, τότε μόνον δέον νὰ μεταχειρίζηταί τις τὴν κινίνην διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ὁπόταν ἐν τῷ αἵματι ἀνευρίσκωνται τὰ ἑλοπλασμώδια· ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰς πλειοτέρας τῶν περιπτώσεων δὲν ἀνευρίσκονται ταῦτα, διότι δὲ ἡ κινίνη δύναται νὰ καταλογίζηται ὡς παθογενὲς αἴτιον τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, φρονοῦμεν ὅτι χάριν τῆς μικροτέρας πιθανότητος τῆς συμμετοχῆς δῆθεν τῆς ἑλομιάνσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου πυρετοῦ, δὲν ὀφείλομεν νὰ παρορῶμεν τὴν μείζονα πιθανότητα τῆς μὴ συνεργίας ταύτης, καὶ νὰ ἀποκλίνωμεν ἀπολύτως ὑπὲρ φαρμάκου ἀποδειχθέντος τὸ μὲν ὡς τοξικοῦ αἰτίου, τὸ δὲ καὶ ὡς ἀβεβαίου. Ἡμεῖς ἀπὸ 16ετίας καὶ πέραν ἔτι ἑπόμενοι ταῖς σκέψεσι ταύταις, κατεδικάσαμεν ἀπολύτως τὴν χρῆσιν αὐτῆς διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, προηγήθημεν δὲ καὶ ὡς πρὸς τοῦτο τῶν νεωτέρων Γάλλων καὶ Γερμανῶν ἰατρῶν, οἵτινες ἀπετέλεσαν τὴν κατὰ τῆς κινίνης νεωτέραν φιλολογικὴν κίνησιν.

Παρ' ὅλην τὴν στενὴν σχέσιν, ἣν ἀποδίδωσι τῷ ἰκτερώδει αἱμοσφαιρινουρικῷ πυρετῷ πρὸς τὸ ἑλεῖον μίασμα, ἡμεῖς, ὡς καὶ προλαβόντως εἴπομεν, τείνομεν νὰ θεωρήσωμεν τὸν πυρετὸν τοῦτον μᾶλλον ὡς σύμπτωμα ἢ ὡς ἰδίαν νόσον. Ἐξετάζοντες δὲ τὰ παράγωγα φρονοῦμεν, ὅτι ὁ πυρετὸς οὗτος διάφορα ἔχει τὰ αἴτια. Καὶ ὡς ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου αἰτίου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους δύο διάφορα εἴδη δύνανται ἔστιν ὅτε νὰ γεννηθῶσιν, οὕτω καὶ ἀντιστρόφως, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ἐκ ποικίλων αἰτίων δύναται ἡ αὐτὴ νόσος νὰ παραχθῇ. Ὁ ἰκτερώδης

λοιπὸν αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς δυνάμενος νὰ προκληθῇ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ἐκ διαφόρων αἰτίων, ὡς λ. χ. ἑλομιάνσεως, συφιλίδος, ἀρθριτισμοῦ κ.λ. δύναται νὰ προκληθῇ καὶ ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου αἰτίου, ὡς λέγουσι, τοῦ ἑλοπλασμωδίου, ἀλλ' ἐνόσῳ τοῦτο εἶνε ἀβέβαιον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ παθογενὲς αἴτιον πασῶν τῶν αἱμοσφαιρινουριῶν, πῶς δύναται ἡ θεραπεία τοῦ συμπτώματος τούτου νὰ ὑποβληθῇ εἰς σχετικὸν κανόνα καὶ νὰ θεωρηθῇ ἡ κινίνη ὡς τὸ εἰδικὸν τούτων φάρμακον ;

Γνωρίζοντες ἀφ' ἑνὸς ὅτι ἐν ταῖς πλείσταις τῶν περιπτώσεων ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς τὰ μάλιστα προσβάλλει τοὺς χρονίως ἐμπεποτισμένους ὑπὸ τῆς ἑλομιάνσεως καὶ τοὺς ὁπωσδήποτε φέροντας παθολογικὰς ἀλλοιώσεις ἐπὶ τῶν νεφρῶν, καὶ ὅτι ὁσάκις ἐπέρχεται ὁ θάνατος ἀνευρίσκονται ἐπίσης βλάβαι τοῦ παρεγχύματος τῶν νεφρῶν διάφοροι, γνωρίζοντες δ' ἀφ' ἑτέρου ὅτι τό τε ἕλειον μίασμα καὶ ἡ κινίνη δρῶσι συμφορητικῶς ἐπὶ τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ, δὲν εὑρίσκομεν τοὺς ἀποχρῶντας λόγους διατὶ νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὴν διὰ τῆς κινίνης θεραπείαν κατὰ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἀφοῦ μάλιστα εἰς ὑποθέσεις μόνον στηριζόμεθα ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ νοσήματος. Τὴν γνώμην δέ τινων συναδέλφων ὅτι δέον νὰ προσφεύγῃ τις διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ὡς οἷόν τε τὸ ταχύτερον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης πρὸς πρόληψιν τῶν ἀπὸ τοῦ ἑλείου μιάσματος μεγαλειτέρων καταστροφῶν τῶν αἱμοσφαιρίων, ὑπολαμβάνομεν ὅλως θεωρητικὴν δι' οὓς λόγους εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ἀνεφέρομεν.

Ἐνόσῳ ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ πυρετικὸν στοιχεῖον, τὸ τυπικὸν αὐτὸ στάδιον πάσης ἐκφάνσεως τῆς ἑλομιάνσεως, δὲν συμβαδίζει παραλλήλως μεθ' ἁπάσης τῆς λοιπῆς συμπτωματολογίας, ἀλλὰ τοὐναντίον ἔν τισι περιπτώσεσιν ὑστερεῖ τῶν χολωδῶν ἐμέτων, τοῦ ἰκτέρου καὶ τῶν λοιπῶν παθολογικῶν συμπτωμάτων τῆς πολυχολίας, ἐνόσῳ δ' ἀφ' ἑτέρου τῇ χρήσει τῆς κινίνης βλέπομεν ἐνίοτε ἐπερχομένην πλήρη τὴν κατάπτωσιν τοῦ πυρετοῦ, πᾶσαν δὲ τὴν ἄλλην συμπτωματολογίαν ὑφισταμένην, καὶ ἐνόσῳ οὐ μόνον ἀπυρεξίαν μετὰ τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης, ἀλλ' ὑποπυρεξίαν (36⁰—35⁰8) παρατηροῦμεν, κυμαινομένην ἀπὸ ὡρῶν μέχρις ἡμερῶν, πᾶσαν δὲ τὴν λοιπὴν συμπτωματολογίαν ἀκεραίαν ὑφισταμένην, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ δυσπιστῶμεν εἰς τὴν γνώμην τὴν ὑπολαμβάνουσαν πάσας τὰς περιπτώσεις τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρι-

κοῦ πυρετοῦ ὡς ἐξαρτωμένας ἀπὸ τοῦ ἑλοπλασμωδίου καὶ ὡς δεομένας τῆς εἰδικῆς διὰ τῆς κινίνης θεραπείας.

Διὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας τὴν γνώμην τῆς παροχῆς τῆς κινίνης ὡς μέσου θεραπευτικοῦ κατὰ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ συμβουλεύομεν θερμῶς τὴν τελείαν ἀπὸ ταύτης ἀποχήν, ὁπόταν ἄρξωνται κατὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐμφανιζόμενα τὰ προδρομικὰ συμπτώματα τῆς ἀνουρίας. Ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ἡ κινίνη ἀπόλλυσι τὴν θεραπευτικὴν αὐτῆς ἰδιότητα, διότι ἀδυνατοῦσα νὰ ἀπεκκριθῇ διὰ τῶν νεφρῶν, τῶν εὑρισκομένων παθολογικῶς ἠλλοιωμένων, ἀποκτᾷ ἀθροιστικὴν ἐνέργειαν καὶ δύναται νὰ δράσῃ οὕτω παραλυτικῶς ἐπὶ τῆς καρδίας, ἐπιφέρουσα πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς ἀπὸ τῆς κινίνης βαρείας δηλητηριάσεως. Κατὰ τὸν Ριζόπουλον ἡ κινίνη ἐν τοιαύταις περιπτώσεσι χορηγουμένη δύναται νὰ βλάψῃ ἱκανῶς, διότι ἐπιτείνουσα τὴν ἤδη ὑφισταμένην συμφόρησιν τῶν νεφρῶν συναυξάνει καὶ τὰς δευτεροπαθεῖς παθολογικὰς ἀλλοιώσεις τῆς ὑφῆς τοῦ νεφρικοῦ παρεγχύματος, οὕτω δ᾿ ἔτι μᾶλλον διαταράσσεται ἢ ἐπὶ μέρει ἢ ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ἐπίσχεσις τῆς ἐκκριτικῆς αὐτῶν δράσεως, ὁ δὲ πρὸς τὸν θάνατον κίνδυνος ἀποβαίνει κατὰ φυσικὸν λόγον μᾶλλον σοβαρός.

Ἕνεκα τούτων πάντων, τὸ μὲν διότι ὁ ἰκτερώδης αἱμοσφαιρινουρικὸς πυρετὸς συνήθως ἀναφαινόμενος εἰς τοὺς ὑφισταμένους τὴν χρονίαν ἐπίδρασιν τῆς ἑλομιάνσεως, ἐξ ἧς ἔχομεν τὰς χρονίας συμφορητικὰς ἐπηρείας ἐπὶ τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ, τὸ δὲ διότι ὁ ἀρθριτισμὸς ἐπάγεται συμφορητικὰς ἐξάρσεις ἐπὶ τῶν νεφρῶν, καὶ διότι ἡ κατὰ τῆς χρονίας ἑλονοσίας συχνὴ χρῆσις τῆς κινίνης ἐπηρεάζει συμφορητικῶς τοὺς νεφρούς, φρονοῦμεν ὅτι εἶνε ὀρθὸν νὰ ἀπέχωμεν τελείως τῆς χρήσεως τῆς κινίνης ὡς μέσου θεραπευτικοῦ κατὰ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, οὔσης τῆς ἀπὸ ταύτης ἀποχῆς ἐπιβεβλημένης ἐφ᾿ ὅσων περιπτώσεων ἀνευρίσκομεν διὰ τῆς ἀνακριτικῆς ἐρεύνης τὴν ἐπίκτητον ἢ τὴν κληρονομικὴν διάθεσιν, ἢ καὶ ὁπόταν τῇ χρήσει τῆς κινίνης προκληθέντα ἀναφανῶσι τὰ χολώδη συμπτώματα.

Ὁ Tomaselli ἐπὶ 30 περιπτώσεων αἱμοσφαιρινουρίας διὰ κινίνης ἔσχεν 6 θανάτους. Ὑποστηρίζει δ᾿ ὅτι ἡ κινίνη δύναται νὰ προκαλέσῃ νεφρίτιδα καὶ ἀνουρίαν θανατηφόρον.

Ὁ Κανέλλης[1] ἐπὶ ἀρρώστου πάσχοντος τὴν ἀπὸ τῆς κινίνης

[1] Σπυρ. Κανέλλης. «Περὶ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ». Ἀνακοίνωσις ἐνώ-

αἱμοσφαιρινουρίαν ἐπαναλαβὼν τὴν κινίνην μετὰ 16 ἡμέρας ἀπὸ τοῦ πρώτου παροξυσμοῦ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, παρετήρησεν ἐπελθοῦσαν παρ' αὐτῷ τὴν ἀνουρίαν μετ' ὀξείας παρεγχυματώδους νεφρίτιδος, ἐξ ἧς ἀπώλεσε τὸν πάσχοντα.

Ὁ Καραμήτσας[1] ἀναφέρει παιδίον τετραετὲς φέρον τὴν εὐπάθειαν τῆς ἐκ κινίνης αἱμοσφαιρινουρίας, παθὸν δὲ τὴν ἑλώδη καχεξίαν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὁ θεραπεύων ἰατρὸς χορηγήσας παρὰ τὰς ἐνστάσεις τῶν οἰκείων τὴν κινίνην, ἐγένετο ἡ αἰτία νὰ ἐπέλθῃ αὐτῷ ἐκ νέου ἡ αἱμοσφαιρινουρία. Συμβουλίου δὲ γενομένου ἐπῆλθε διαφωνία, καθ' ἣν ἴσχυσεν ἡ γνώμη τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς περαιτέρω χρήσεως τῆς κινίνης, ἥτις ἐπέφερεν ἀνουρίαν καὶ θάνατον.

Συνάδελφός τις[2] γνωρίζων ὅτι τὸ ἐννεαετὲς αὐτοῦ κοράσιον παρουσίαζε πάντοτε μετὰ τὴν λῆψιν τῆς κινίνης συμπτώματα ἐλαφρᾶς αἱμοσφαιρινουρίας, προσβληθὲν ὑπὸ παροξυσμῶν διαλείποντος πυρετοῦ, ὧν ὁ τελευταῖος ἀπεῖχε χρονικῶς πολὺ τοῦ ἀπὸ τῆς κινίνης παροξυσμοῦ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, καὶ παραπεισθεὶς ὑπὸ ἄλλου συναδέλφου ἐχορήγησε κατ' αὐτῶν τὴν κινίνην, πλὴν ἐπῆλθον ἐκ ταύτης συμπτώματα βαρέος ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ τὸ κοράσιον ἀπεβίωσεν. Ὀκταέτις μικρὰ πάσχουσα τὴν ἀπὸ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν, μετὰ δύο ἑβδομάδας ἀπὸ τοῦ τελευταίου παροξυσμοῦ τῆς ἐκ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρίας, κατόπιν νέας ὑποτροπῆς διαλειπόντων πυρετῶν, ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ αὐτῆς ἐκ νέου τὴν κινίνην, ἀλλ' ἅμα τῇ λήψει ταύτης ἐπῆλθεν αὐτῇ νέος παροξυσμὸς βαρείας αἱμοσφαιρινουρίας καὶ ἐντὸς 24 ὡρῶν ἀπεβίωσεν[3]. Ὁ Οἰκονόμου ἐκ Σπάρτης ἀναφέρει ἱερέα τινὰ αἱμορροϊδικόν, ὅστις ὁσάκις ἐλάμβανε τὴν κινίνην, ᾐσθάνετο ἀορίστους ἐνοχλήσεις, λαβὼν δ' ἡμέραν τινὰ 15 κόκκους ἐφάπαξ, ἐούρησε μέλανα καὶ μετὰ τρεῖς ὥρας, ἀφ' ἧς ἔλαβε τὴν κινίνην, ἐξέπνευσεν. Ὁ Θεοφανίδης θεραπεύσας πάσχοντά τινα ἰκτε-

---

πιον τῆς Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν 1894, 24 Νβρίου. — Ἰατρικὴ Ἐφημερὶς τοῦ Στρατοῦ, 1895 Ἰανουάριος, σελὶς 355.

[1] Γ. Καραμήτσα. Πραγματεία περὶ ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, σελὶς 80.

[2] Γ. Καραμήτσα. Πρακτικὰ Ἰατρικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν. Συνεδρία 18 Νοεμβρίου 1887.

[3] Γ. Καραμήτσα Αἱματουρία ἢ αἱμοσφαιρινουρία ἐκ κινίνης. 1887 σελ. 18—19.

ρώδη αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν διὰ τῶν ἐνέσεων τῆς κινίνης, κα ἐπιχειρήσας μετὰ τρία ἔτη νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν αὐτὴν θεραπείαν κατὰ ἐπιμόνων διαλειπόντων πυρετῶν, καὶ ἐγχύσας ὑποδορίως 10 κόκκους δισυδροχλωρικῆς κινίνης ἐπῆλθε μετὰ ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ῥῖγος τρομῶδες, συχνοὶ ἔμετοι χολώδεις, ἔντονος ἴκτερος καὶ μέλανα οὖρα, πυρετὸς 40⁰, δυσφορία μεγάλη, ἀνουρία, δύσπνοια καὶ μετὰ 24 ὥρας θάνατος.

Οἱ συγγραφεῖς, οἵτινες δέχονται ἑλειογενῆ τὴν προέλευσιν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ βασίζουσι τὴν θεραπείαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κινίνης, συμφωνοῦσι νὰ χορηγῶσι ταύτην δι' ὑποδορίων ἐνέσεων· δικαιολογοῦσι δὲ τὴν οὑτωσὶ παροχὴν ταύτης, ὡς ταχύτερον ἀπορροφουμένης καὶ ἀπεκκρινομένης διὰ τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ, καὶ μὴ δυναμένης ἕνεκα τούτου νὰ δράσῃ συμφορητικῶς κατὰ τοῦ ἥπατος καὶ τῶν νεφρῶν, ὡς ὅταν παρέχηται ἀπὸ τοῦ στομάχου. Τῶν παρατηρήσεων τούτων, ἐναντίας ἔχομεν τὰς ἡμετέρας περιπτώσεις, τὰς τοῦ Καραμήτσα, τὰς τοῦ Θεοφανίδου κ.λ., καθ' ἃς ἐὰν εἰς ὀργανισμὸν ὑφιστάμενον τὴν ἀπὸ τῆς κινίνης αἱμοσφαιρινουρίαν χορηγήσωμεν αὐτὴν εἴτε διὰ τῶν ἐνέσεων εἴτε διὰ τοῦ στομάχου, διὰ τοῦ ἀπευθυσμένου καὶ δι' ἐντριβῶν ἔτι, καθ' ὃν χρόνον ὁ ὀργανισμὸς παρέχει τὴν πρὸς τὴν κινίνην εὐαισθησίαν, ἡ αἱμοσφαιρινουρία θὰ προκύψῃ ἀνεξαρτήτως τοῦ ποσοῦ, τοῦ τρόπου, τῆς παρασκευῆς, ὡς καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰσόδου.

Ὁ ὀργανισμὸς καθ' ἡμᾶς δὲν παρέχει μονίμως τὴν πρὸς τὴν κινίαν εὐαισθησίαν, ἀλλὰ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα μὴ δυνάμενα νὰ ὁρισθῶσιν. Συνεπείᾳ τῆς ἰδιότητος ταύτης δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν καὶ τὰς περιπτώσεις τοῦ ἐκ Μυτιλήνης Ἀνδρεαδέλη[1], τοῦ ἐκ Μάκρης Μουσαίου καὶ ἄλλων, οἵτινες διατείνονται ὅτι ἐθεράπευσαν περιπτώσεις αἱμοσφαιρινουριῶν διὰ κινίνης, ἐνῷ «ἅπασαι προεκλήθησαν ἐκ κινίνης», ὡς ἐπίσης καὶ τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀναστασιάδου ἐκ Καλαμῶν[2], καθ' ἣν μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τοῦ παροξυσμοῦ αἱμοσφαιρινουρίας συνεπείᾳ τανικῆς κινίνης ὁ πάσχων αὐτοῦ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ στόματος 2 κόκκους κινίνης ἄνευ ἀπευκταίου τινός. Κλινικῶς γνωρίζω, λέγει ὁ Λύτρας, ὅτι ἐκ τῶν 50 παθόντων τὸν αἱμοσφαιρινουρικὸν πυρετὸν μετὰ χρῆσιν κινίνης πάντες ἠνέχθησαν αὐτὴν μετὰ μᾶλλον ἢ ἧτ-

---

[1] Πρακτικὰ Ε' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρ. σελ. 485.
[2] « » » » » 499.

τον μακρὸν χρονικὸν διάστημα πλὴν δύο διατηρούντων εἰσέτι τὴν πρὸς τὴν κινίνην εὐπάθειαν. Ὁ Μπουρνόζος εἰς 35 περιπτώσεις ἐχορήγησε τὴν κινίνην μετὰ 20 ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀποδρομῆς τοῦ ἰκτερ. αἱμ. πυρετοῦ μετὰ ἐργοτίνης ἄνευ αἱμοσφαιρινουρίας. Ἡ χρονικὴ διαστολὴ τῆς ἰδιότητος τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς τὸ αἱμοσφαιρινουρεῖν ἀπὸ τῆς κινίνης, οὖσα λοιπὸν ἀόριστος ὠθεῖ πολλοὺς τῶν παρατηρητῶν εἰς τὴν πεπλανημένην γνώμην τοῦ νὰ φρονῶσιν ὅτι ἡ κινίνη διδομένη ἀπὸ τοῦ στομάχου ἐπιφέρει αἱμοσφαιρινουρίαν, ἐνῷ ἐνιεμένη δὲν προκαλεῖ τοιαύτην.

Ἔχοντες δεδομένον ὅτι τινὲς μὲν τῶν ὀργανισμῶν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, τινὲς δὲ μόλις ἐπί τινας ἡμέρας παρέχουσι τὴν πρὸς τὴν κινίνην εὐαισθησίαν καὶ ὅτι ἐπί τινων ἀνεπτύχθησαν βαρεῖς παροξυσμοὶ αἱμοσφαιρινουρίας μετὰ τὰς ἐνέσεις τῆς κινίνης, συμπεραίνομεν ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν φρονούντων ὅτι ἡ κινίνη ἀπὸ μὲν τοῦ στομάχου ἐπιφέρει αἱμοσφαιρινουρίαν, ἐνῷ ὑποδορίως ἐνιεμένη δὲν παράγει τοιαύτην, εἶνε ἀβάσιμος. Ἐπὶ 11 μεταξὺ 130 περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐγχυθεῖσα ὑποδορίως ἡ κινίνη ἐπέφερε τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν ἀπολήξασαν ἐπί τινων περιπτώσεων κακῶς. Ὁ Σκουζάκης [1] εἰς δύο περιπτώσεις μετὰ ἐνέσεις κινίνης παρετήρησεν ἀνουρίαν καὶ θάνατον. Ἡ κινίνη, λέγει ὁ Λύτρας [2], χορηγηθεῖσα ἐσωτερικῶς ἐπὶ 4 περιπτώσεων κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, καὶ τὸν πυρετὸν μετὰ ρίγους ηὔξησε καὶ τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν ὡς καὶ τὰ ἄλλα συμπτώματα. Ἡ κινίνη χορηγηθεῖσα εἰς ἐνέσεις διαρκούσης τῆς αἱμοσφαιρινουρίας καὶ τοῦ πυρετοῦ ἐπὶ 28 περιπτώσεων, εἰς 9 τούτων ἐξετράχυνε πάντα τὰ συμπτώματα, εἰς 11 ὑπέθαλψε καὶ παρέτεινε τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν ὡς καὶ τὸν πυρετόν, εἰς 7 ἐφάνη οὐδὲν ἐπενεγκοῦσα ἀποτέλεσμα, εἰς μίαν δὲ μόνον ἀπέβη ἀνύσιμος· καὶ ἐκ τῶν 52 περιπτώσεων 10 ἀπεβίωσαν ἐξ ἀνουρίας καὶ 9 ἐξ ἄκρας ἐξαντλήσεως.

Τίς δύναται λοιπὸν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ διὰ τῶν ἐνέσεων τῆς κινίνης, ὁτὲ μὲν ἐπιδεινούμενοι, ὁτὲ δὲ ἐπανερχόμενοι νέοι παροξυσμοὶ τῆς αἱμοσφαιρινουρίας, δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς; Μήτοι αἱμο-

---

[1] Πρακτ. Ε' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίου σελ. 405.
[2] » » » » » » 497.

σφαιρινουρίαι δὲν ἐπῆλθον ἔτι μετὰ ἐνέσεις κινίνης κατὰ τὴν θεραπείαν κακοήθων πυρετῶν;

Ἡ περίπτωσις αἱμοσφαιρινουρίας ἡ παρατηρηθεῖσα ἐν τῇ Κλινικῇ τοῦ Καραμήτσα μετὰ ἐνέσεις κινίνης ἐπὶ κοκοήθους κωματώδους καὶ ἣν παρηκολουθήσαμεν εἶνε διδακτικωτάτη. Ἑπόμενοι λοιπὸν τοῖς ἀνωτέρω καὶ ἔχοντες, ὡς ἀνεφέρομεν, πολλὰς περιπτώσεις θεραπείας ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἄνευ κινίνης, φρονοῦμεν ὅτι δέον νὰ ἀπέχωμεν ἀπολύτως τῆς χρήσεως τῆς κινίνης ἀνεξαρτήτως τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν μέσων, δι᾽ ὧν ἤθελεν αὕτη εἰσαχθῇ ἐν τῷ ὀργανισμῷ.

Ἡ θνησιμότης ἐν τῷ ἰκτερώδει αἱμοσφαιρινουρικῷ πυρετῷ καὶ στατιστικαὶ σημειώσεις περὶ τῆς κινίνης.

Ὁ Kohlstock[1] εἰς τὰς ἄνευ τῆς κινίνης θεραπείας ἀναβιβάζει τὴν θνησιμότητα ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ (Cameroon) ἀπὸ 11—17,4 %, μετὰ δὲ τῆς κινίνης φέρει κατερχομένην ταύτην μέχρις 4 %.

Ὁ Θεοφανίδης[2] ἐν Ἀγρινίῳ ἐπὶ 23 περιπτώσεων θεραπευομένων διὰ κινίνης ἔσχε 14 θανάτους, ἐπὶ 9 δ᾽ ἄλλων περιπτώσεων ἄνευ κινίνης οὐδὲ ἕνα.

Ὁ Οἰκονόμου[3] ἐπὶ 18 περιπτώσεων, ἐφ᾽ ὧν ἡ θεραπεία ἐγένετο διὰ τῆς κινίνης, ἔσχε 5 θανάτους καὶ ἐπὶ 31 ἄνευ κινίνης 2 μόνον.

Κατὰ τὴν ἡμετέραν στατιστικὴν ἀφορῶσαν εἰς 319 περιπτώσεις[4] ἐπὶ 251 νοσηλευθέντων μετὰ κινίνης θάνατοι 74, θνησιμότης 29 ½ %. Ἐπὶ 68 νοσηλευθέντων ἄνευ κινίνης θάνατοι 3, θνησιμότης 4,4 %.

Συνοψίζοντες πάσας τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις, ἃς ἀναλυτικώτερον εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν ἡμετέραν μονογραφίαν «περὶ Ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 1900», ὡς καὶ τὰς πληροφορίας τῶν ἀνακοινωσάντων κατὰ τὸ Γ′ καὶ Ε′ Πανελλήνιον Ἰατρικὸν Συνέδριον, ὡς καὶ τὰς ἀνεκδότους πρὸς ἡμᾶς πληροφορίας πολυτίμων συναδέλφων, καταρτίζομεν τὰς κατωτέρω στατιστικὰς καταδικαζούσας ἀπολύτως τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ἐπὶ τοῦ Ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ.

---

[1] Kohls'ock. Zur chininbehandiung des Schwazwassers fieber No 46, s. 763, 1895.

[2] Ι. Καρδαμάτη. Πραγματεία περὶ ἰκτερ. αἱμοσφ. πυρετοῦ 1900 σελ. 174.

[3] Γ. Οἰκονόμου. Περὶ ἑλώδους αἱμοσφαιρινουρίας 1899 σελ. 46.

[4] Περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ 1900 σελ. 226.

Θεραπεία διὰ κινίνης.

Παρατηρηταί.	*Περιπτώσεις.*	*Θάνατοι.*
Θεοφανίδης ('Αγρίνιον)	23	14
* 'Ανδρεαδέλης (Μιτυλήνη)	15	4
* Θ. 'Αναστασιάδης (Καλάμαι)	1	0
* Λ. Σχουζάκης (Χαιρώνεια)	2	2
* Θ. Λύτρας ("Αμφισσα)	52	19
* Λ. Μπουρνόζος (Λεβάδεια)	3	2
* Δ. Ταλλιαδοῦρος (Λαμία)	23	7
+ Γ. Πρωτοπαπᾶς (Πειραιεὺς)	10	0
+ Κ. Βενιζέλος (Καλάμαι)	30	15
Ν. Σχοῦντζος (Γαργαλιάνοι)	6	2
Ν. Παβέλας (Ναύπλιον)	20	10
Ν. Ζαβιτσιάνος (Κέρκυρα)	1	0
Γ. Πρωτόπαπας (Μεγαρὶς)	1	1
Π. Σακελλαρίου (Λαγκάδια)	5	1
Γ. Παχὺς ('Ακράτα)	30	6
Δ. Μανωλόπουλος (Δομοκὸς)	20	6
Ν. Συνούρης (Πάτραι)	3	0
'Α. Σταυρόπουλος (Σουδενὰ)	10	4
Θεμ. Π. Κόλιας ('Αλιβέριον)	7	3
'Ανδρ. Βαρότσης (Βωλάντζα)	5	4
'Αθ. Παλιούρας (Παραβόλα)	12	3
Σ. Κ. 'Ιγγλέσης ('Αργοστόλιον)	3	2
Δ. Π. Τσαμούρας ('Αγία "Αννα)	11	1
'Εμμ. Καλογερᾶς (Μονεμβασία)	10	2
'Αγάλ. Σχούρας (Τρίκκερι)	1	1
Κ. Χ. Κουτσορόδης (Τσαγκαράδα)	1	1
Γερ. Εὐσταθίου (Πάτραι)	56	9
Δημ. Κολοβὸς (Λαύριον)	3	1
Κ. Χ. Παπαχρήστου (Καββάσιλα)	1	1
Μιχ. Σφακιανάκης (Ξηροχώριον)	7	2
'Αναστ. Γ. Τραμπαδῶρος (Πάτραι)	7	2

---

* Οἱ φέροντες ἀστερίσκον ἀνεκοινώσαντο τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν κατὰ τὸ Ε' Πανελλ. 'Ιατρ. Συνέδριον.

Οἱ φέροντες τὸ σημεῖον + ἀνεκοινώσαντο τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν κατὰ τὸ Γ' Πανελλ. 'Ιατρ. Συνέδριον. Οἱ λοιποὶ ἐπληροφόρησαν ἡμᾶς δι' ἐπιστολῶν ἐπὶ τεθέντων αὐτοῖς ἐρωτημάτων, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ προσηρτημένῳ πίνακι κατὰ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

Δ. Χ Κασῖμος (Καστρίον)	1	0
Γ. Λ Γεωργαντᾶς (Λιάτανι)	5	1
Ἰ. Γ. Ραζέλλος (Ἀρεόπολις)	11	4
Γ. Π. Δελούκας (Ἀκράτα)	50	12
Θεόδ. Φαρμακόπουλος (Ναύπλιον)	13	4
Ἑρμόλ. Βελλόπουλος (Ἀταλάντη)	200	35
Σπήλ. Ἀρβανίτης (Σωποτὸν)	6	1
Ἰω. Σαμαράκης (Καρδίτσα)	5	0
Γ. Παλαμάρας (Καλάμαι)	2	2
Σταμ. Βακράτσας (Σκόπελος)	1	1
Κων. Παμπούκης (Ἀκράτα)	30	7
Π. Τζωρτζάκης (Καστανιὰ)	3	1
Δ. Η. Χρυσοσπάθης (Ζευγολατιὸ)	2	1
Θεόδ. Ζωητὸς (Καλλιθέα)	7	2
Ζήσ. Κυρτσώνης (Δράκια)	98	0
Γεώργ. Ἀθανασιάδης (Δίβρη)	27	4
Σπυρ. Μηνογιάννης (Βαρυμπόπη)	6	1
Α.Α. Συριόπουλος (Δῆμος Λαπαθῶν)	2	0
Πέτρ. Πετρόπουλος (Πύργος)	15	0
Γ. Ἀγγελόπουλος (Χαλκὶς)	5	1
Γ. Νέγκας (Δῆμος Ὀπιταΐδῶν)	1	0
Σ. Νίδερ (Μεσολόγγιον)	40	12
Μιχ. Τσολάκης (Τύρναβος)	20	1
Κ. Στέλλος (Ἀγριὰ)	62	5
Ξεν. Κουκουλιώτης (Καρυὰ)	23	10
Εὐάγ. Σ. Γεωργίου (Λάρυμνα)	23	10
Σ. Χυτήρας (Κουραμάδες)	1	1
Δ. Χ. Πύρρος (Κεφαλόβρυσον)	11	0
Χ. Ι. Πολυχρονιάδης (Καρύταινα)	1	1
Α.Κ. Σταθόπουλος (Τουρκοχώριον)	3	2
Γ. Κομνηνὸς (Μεγαλόπολις)	5	4
Πεζόπουλος — Καρδαμάτης	1	1
Νικ. Παπαληγούρας	28	2
Ἰωάν. Κ. Φεφὲς	9	2
Σύνολον	1096	255 ἤτοι 23,26 %

Θεραπεία ἄνευ κινίνης.

Παρατηρηταί.	*Περιπτώσεις.*	*Θάνατοι.*
Πολ. Μανιατάκης (Καλύβια)	3	1
Θ. Κ. Καρυώτης (Ὀλυμπία)	10	1
Ξεν. Κουκουλιώτης (Καρυὰ)	15	0

Χ. Ι. Πολυχρονιάδης (Καρύταινα)	9	0
Γ. Κομνηνὸς (Μεγαλόπολις)	3	0
Ν. Δ. Βεντοῦρος (Κιόνιον)	3	0
Ν. Δ. Συνούρης (Πάτραι)	1	0
Θεμ. Π. Κόλιας (Ἀλιβέριον)	1	1
Ἀ. Θ. Βαρότσης (Βωλάντζα)	1	0
Ἀθ. Δ. Παλιούρας (Παραβόλα)	6	0
Γ. Α. Πουλόπουλος (Μεσσήνη)	11	2
Δ. Π. Τσαμούρας (Ἁγία Ἄννα)	1	0
Ἀγάλλος Σκούρας (Τρίκκερα)	5	1
Κ. Χ. Κουτσορόδης (Τσαγκαράδα)	1	0
Γερ. Α. Εὐσταθίου (Πάτραι)	8	2
Γ. Ν. Παπαναστασίου (Δίστομον)	12	1
Γ. Ν. Δούλης (Ἀγρὸς)	1	0
Μιχ. Σφακιανάκης (Ξηροχώριον)	4	4
Δαμ. Βιάζης (Ἀντίπαρος)	5	0
Ἀναστ. Γ. Τραμπαδῶρος (Πάτραι)	1	1
Ι. Γ. Ραζέλλος (Ἀρεόπολις)	5	1
Θεόδ. Φαρμακόπουλος (Ναύπλιον)	44	3
Χρυσόστ. Ζηῦγκος (Μαϊμούλιον)	9	4
Ἑρμ. Βελλόπουλος (Ἀταλάντη)	500	25
Γ. Παλαμάρας (Καλάμαι)	100	15
Σταμ. Βακράτσας (Σκόπελος)	1	0
Ὄθων Στεφόπουλος (Χλεμβοτσάριον)	15	0
Ζήσ. Κυρτσώνης (Δράκια)	2	2
Γεώργ. Ἀθανασιάδης (Δίβρη)	4	3
Γ. Παπακώστας (Κέρκυρα)	1	0
Π. Πετρόπουλος (Πύργος)	5	0
Γ. Ἀγγελόπουλος (Χαλκὶς)	1	3
Σ. Νίδερ (Μεσολόγγιον)	10	0
Ι. Θεοφανίδης (Ἀγρίνιον)	9	0
Γ. Οἰκονόμου (Σπάρτη)	31	2
Δ. Ταλλιαδοῦρος (Λαμία)	126	4
Κ. Βενιζέλος (Πήδημα)	65	1
Πεζόπουλος—Καρδαμάτης	8	0
Ἰω. Καρδαμάτης	25	3
Ν. Παπαληγούρας	4	2
Σύνολον	1066	80 ἤτοι 7,50 %

Θεραπεία διὰ κινίνης περιπτ. 1096 θάνατοι 255 θνησιμ. 23,26 %
» ἄνευ » » 1066 » 80 » 7,50 %

Εἰς τὰς νεωτέρας ταύτας περιπτώσεις τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν,

ἃς εἶχον τὴν εὐγενῆ προθυμίαν νὰ ἀνακοινώσωσιν ἡμῖν δι' ἐπιστολῶν τινὲς τῶν κ. κ. συναδέλφων, ἐὰν προσθέσωμεν τὰς ἐν τῇ μονογραφίᾳ ἡμῶν περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀναγραφομένας 319 περιπτώσεις καὶ ἀναγομένας πρὸ τοῦ ἔτους 1900, ἀριθμοῦμεν ἐν συνόλῳ 2481 περιπτώσεις τῶν Ἑλλήνων παρατηρητῶν.

Τούτων 1347 περιπτώσεις ἀφορῶσιν εἰς θεραπείαν διὰ κινίνης
καὶ 1134 » » » » ἄνευ »
Ἐπὶ τῶν 1347 περιπτ. τῶν διὰ κινίν. θεραπ. θάν. 329 ἤτοι θνησ. 24,42 %
» » 1134 » » ἄνευ » » » 83 » » 7,32 %

Ἀποβλέποντες ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἡμετέραν πεῖραν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὰ ἐκ τῶν ἀνωτέρω στατιστικῶν προκύπτοντα συμπεράσματα καταδικάζομεν ἀπολύτως τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ἐπὶ πάσης αἱμοσφαιρινουρίας.

Εἰδικὴ θεραπεία τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ.

Κατὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἀνουρίας καὶ τῆς προϊούσης τοῦ ὀργανισμοῦ δηλητηριάσεως ὁ Laffay [1] συνιστᾷ τὴν ἀφαίμαξιν ὡς τὸ μόνον μέσον τὸ συντελοῦν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ αἵματος. Αἱ ἀφαιμάξεις προκαλοῦσαι μεγάλην αὔξησιν τῆς λευκοκυττώσεως, καθιστῶσι μείζονα τὴν ἀντοχὴν τοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τῶν μικροβίων. Τὴν προστατευτικὴν δ' ἰδιότητα ἣν ἐνασκοῦσι κατὰ τῶν μικροβίων τὰ λευκὰ αἱμοσφαίρια διὰ τῶν ἐκκρινομένων αὐτῶν ὑποστάσεων τῶν ἐπιδρωσῶν ἐπὶ τῆς χημικῆς λειτουργίας τῶν μικροβίων, τόσον ὁ Buchner [2], ὅσον καὶ οἱ Roux, Salimbeni, Metchnikoff ἐσπούδασαν, ἀποδείξαντες τὴν ὑπὸ τῶν φαγοκύττων πέψιν τῆς τοξίνης τῆς χολέρας καὶ τῆς τοξίνης τῆς τετανικῆς διὰ τῶν λευκοκύττων τῆς ὄρνιθος [3]. Ὁ δὲ Henle ἀφ' ἑτέρου, ὁ Wirchow, ὁ Maurel, ὁ Moleschott κ.λ. ἀπέδειξαν τὴν τῶν λευκοκύττων μεγάλην αὔξησιν κατὰ πᾶσαν ἀπώλειαν τοῦ αἵματος, τοῦτο δὲ παρετηρήσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐπί τινων τοξικῶν αἱμοσφαιρινουριῶν ὡς καὶ ἐπί τινων περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ ἐξετάζοντες συστηματικῶς τὸ αἷμα. Ἀλλ' αἱ γενναῖαι ἀφαιμάξεις καθί-

---

1 Laffay. Archives de Médec. nav. Octobre 1899. N° 10, page 260.
2 Munchener. Méd. Wochenschrif 1849. N° 37, 38—1897 N° 47.
3 Annales Instit. Pasteur. 1897 page 808.

σταντι πολλάκις προδιαθετικὴ αἰτία ἀφυπνίσεως νοσηρᾶς τινος καταστάσεως, δυνάμεναι οὐ μόνον αὔξησιν, ἀλλὰ τοὐναντίον σπουδαίαν τῆς λευκοκυττώσεως ἐλάττωσιν νὰ ἐπιφέρωσιν. Ποσάκις ἐπὶ λεχωΐδων,αἵτινες ὑπέστησαν αἱμορραγίας, δὲν βλέπομεν τὴν τυχοῦσαν προτέραν ἐλομίανσιν ἀφυπνιζομένην ὁρμητικωτέραν, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ μεταπίπτουσαν εἰς κακοήθη πυρετόν; Ἐξ ἀντιθέτου ὅμως δὲν ἔχομεν καὶ τυφοειδεῖς πυρετοὺς θεραπευθέντας ἀποτόμως μετὰ ἐντερορραγίαν, καὶ δυσκρασίας τινὰς τοῦ αἵματος, ὡς χοιράδωσιν, ἀναιμίαν καὶ χλώρωσιν [1], θεραπευομένας διὰ φλεβοτομιῶν;

Κατὰ τὸ ἔτος 1887 πρῶτος ὁ Φουστάνος [2] ἀπέδειξε διὰ τῶν πειραματικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν ἐπὶ ὑγιῶν ἀνθρώπων τὴν αἱματοπλαστικὴν διέγερσιν καὶ τὴν εὐεργετικὴν ἐπὶ τῆς θρέψεως ἐπίδρασιν, ἣν προκαλεῖ πᾶσα μετρία ἀφαίμαξις, πολὺς δ᾽ ἄλλοτε ἐγένετο λόγος ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῶν Παρισίων περὶ τῆς ὠφελείας τῶν ἀφαιμάξεων ἐν ταῖς μολυσματικαῖς νόσοις, ὡς προκαλουσῶν ἔξαρσιν εἰς πάντα τὰ τῆς θρέψεως φαινόμενα, δυστυχῶς ὅμως αἱ συζητήσεις δὲν κατέληξαν εἰς θετικὸν συμπέρασμα. Κατὰ φλεγμονῆς ἢ συμφορήσεώς τινος, θωρακικῆς ἢ ἐγκεφαλικῆς, ὡς τοῦτο συμβαίνει λ. χ. ἐπὶ τῶν κακοήθων κωματωδῶν πυρετῶν, δυνάμεθα μὲν προσκαίρως νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν πίεσιν τοῦ αἵματος, ἀλλ᾽ ἵνα ἔχωμεν ταύτην παρατεταμένην ἐσμὲν ἠναγκασμένοι νὰ προβαίνωμεν ἐπανειλημμένως εἰς τὸ μέτρον τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἀποτέλεσμα πᾶν ἄλλο θέλει εἶσθαι ἢ ἡ μείζων ἀντοχὴ τοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τῶν τοξινῶν. Ἐν παλαιοτέρᾳ ἐποχῇ μεταξὺ τῶν διαφόρων κατὰ τῆς ἐλομιάνσεως θεραπευτικῶν μέσων συνίστων καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀφαιμάξεων [3], ἐξαιμοῦντες δὲ τοὺς ὀργανισμοὺς τοσοῦτον ἠλάττουν τὰ στοιχεῖα τῆς ἀντιστάσεως αὐτῶν,ὥστε πολλάκις ἡ αἰτία τοῦ θανάτου ὠφείλετο εἰς τὰς συχνὰς καὶ τὰς μεγάλας ἀφαιμάξεις. Εἴς τινας τῶν κακοήθων παραλυτικῶν πυρετῶν αἰτία θανάτου ἦσαν αἱ μεγάλαι ἀφαιμάξεις, συχνάκις δὲ μετὰ ταύτας, ὡς καὶ ὁ Landouzy [4] λέγει, ηὔξησεν ἡ παραλυτικὴ κατάστασις.

---

[1] Krönig-Baginsky. Societé de Médécine Berlinoise. Séance 11 Mai 1898.

[2] Πρακτικὰ τοῦ Β΄. συνεδρίου τῶν Ἑλλήνων Ἰατρῶν. 1887 σελ. 127.

[3] I. Καρδαμάτη. «Αἱ ἀφαιμάξεις κατὰ τοὺς διαλείποντας πυρετούς». Γαληνὸς 1895, ἀριθ. 44.

[4] Landouzy.«Des paralysies dans les maladies aigues» thése agreg. 1880.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω φρονοῦμεν ὅτι ἐὰν ἐν μέτρῳ ἐφηρμόζομεν τὰς ἀφαιμάξεις ἐφ᾽ ὅσων περιπτώσεων εἴχομεν τὴν ἀνουρίαν παραταθεῖσαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἴσως νὰ ἐσώζοντο οἱ ἀσθενεῖς ἡμῶν, διότι ἐνῷ μετὰ τὴν ἀνουρίαν ἐπανήρχοντο τὰ οὖρα διαυγῆ, ὁ ἄρρωστος ἀπέθνῃσκεν ἕνεκα βεβαίως τῆς ἐπελθούσης δηλητηριάσεως τοῦ αἵματος κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνουρίας.

Ἐκτὸς τοῦ μέτρου τούτου πρὸς πρόληψιν τῆς δευτεροπαθοῦς τοξαιμίας συνεπείᾳ ἐλαττώσεως ἢ ἐπισχέσεως τῶν οὔρων συνιστῶμεν τὴν χρῆσιν ἔτι φαρμακευτικῶν οὐσιῶν ὡς λ. χ. τὸν αἰθέρα.

Διὰ τοῦ θεραπευτικοῦ τούτου μέσου χωρὶς νὰ προκληθῇ μέθη ἢ νὰ συμβῇ ἀπευκταῖόν τι, ἐνισχύεται ὁ σφυγμός, ἀναστέλλεται ἡ δύσπνοια, καταστέλλονται οἱ ἔμετοι, ἡ προκάρδιος στενοχωρία, καὶ προκαλεῖται ἄφθονος διούρησις. Ὁ Quennec [1] κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ συνιστᾷ τὸ χλωροφόρμιον ἀντὶ τοῦ αἰθέρος, παρέχει δὲ τὸ χλωροφόρμιον συχνότερον τὴν δευτέραν ἀπὸ τοῦ παροξυσμοῦ ἡμέραν, καὶ μέχρις οὗ τὰ οὖρα ἀποχρωματισθῶσι καὶ δὲν περιέχωσι λεύκωμα. Ἐκτὸς τοῦ αἰθέρος εἰς ὅσας περιπτώσεις εἶνε ὑπὸ τοῦ μικροσκοπίου μεμαρτυρημένη καὶ ἡ συνεξέλιξις τοῦ ἑλοπλασμωδίου, συνιστῶμεν θερμῶς τὸ Bleu de Méthyléne médicinal καταστήματος Merck, καὶ ἐπὶ ἐνηλίκων μὲν χορηγοῦμεν τοῦτο εἰς ποσότητα 1 γραμμαρίου κατὰ τὸ 24ωρον ἐντὸς 4 θυλάκων ἐξ ἀζύμου, κατ᾽ ἀναλογίαν δὲ εἰς τὰς μικροτέρας ἡλικίας. Ἐπειδὴ δ᾽ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ πάσχοντες ἐμοῦσι, προτιμητέος ὁ ὑποκλυσμὸς ἐν τῷ ἀπευθυσμένῳ ἑνὸς γραμμαρίου πρωΐαν καὶ ἑσπέραν διαλελυμένου ἐντὸς ὕδατος 100 γραμμαρίων. Εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου ἐπιμένομεν μέχρις ἐξαλείψεως τοῦ ἑλοπλασμωδίου ἀπὸ τοῦ περιφερικοῦ αἵματος. Τὸ φάρμακον τοῦτο ἔχον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν διουρητικὴν δύναμιν, ὡς κανονίζον τὰς λειτουργίας τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ, συνιστῶμεν θερμῶς, ἀφοῦ τόσον ἐπὶ λευκωματουριῶν [2] συνιστᾶται, ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν μονίμων νεφριτίδων, ὡς εὐνοοῦν τὴν ἔκκρισιν τῆς οὐρίας, τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος καὶ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ λευκώματος.

Κατὰ τῶν μετρίων ἐμέτων ἐκτὸς τοῦ ποτοῦ Rivier μεθ᾽ ὕδατος

---

[1] Quennec Bulettin de la Societé de Pathologie et d' Hygiéne colonial. Mars 1895—Archives de Médecine naval. Vol. I 1894, page 407.

[2] Journ. des praticien 22 Mai 1897.

δαφνοκεράσου συνιστῶμεν καὶ τὸν πάγον, ἐν περιπτώσει δ' ἀκατασχέτων ἐμέτων παρὰ τὸν αἰθέρα ἢ τὸ χλωροφόρμιον καὶ τὰ ἀντισπαστικὰ ἢ τὰ ναρκωτικὰ δύναταί τις νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὰς εἰσπνοὰς τοῦ ὀξυγόνου, ὡς καίοντος πάντα τὰ ἐν τῷ αἵματι ὀργανικὰ δηλητήρια, ἅτινα ἐπιφορτίζουσιν αὐτό. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς προκλήσεως τῶν ἐμέτων συμβουλεύομεν τὴν ἀποχὴν παντὸς ἐρεθίζοντος τὴν στομαχικὴν βλενομεμβράνην· ἐπὶ ἐμέτων δὲ τεινόντων νὰ ἐπιταθῶσι, συνιστῶμεν τὴν τελείαν ἀποχὴν τῆς ἀπὸ τοῦ στομάχου διατροφῆς τοῦ ἀρρώστου.

Κατὰ τῶν ἐπὶ ἀνουρίας ἐμέτων τῶν ἀνθισταμένων εἰς πάντα τὰ θεραπευτικὰ μέσα, ὡς λ. χ. πάγον, μορφίνην, χλωριάλην, αἰθέρα, χλωροφόρμιον κ. λ. ἀνάγκη νὰ μὴ ἀντιστῶμεν ποσῶς εἰς τὴν ὁρμὴν αὐτῶν, διότι οἱ ἔμετοι ἐπὶ τῆς οὐραιμικῆς μορφῆς χρησιμεύουσιν, ὡς γνωστόν, ὡς ἐπιπολαία ἀναπληρωματικὴ διέξοδος τῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ ἀθροισθέντων τοξικῶν προϊόντων. Ὅθεν τὴν ὁλοσχερῆ καταστολὴν αὐτῶν θεωροῦμεν ἄντικρυς ἐπιβλαβῆ.

Κατὰ τῶν πόνων, οἵτινες συνοδεύουσι τοὺς ἐμέτους, ἐνεργοῦμεν καὶ ἐπισπαστικῶς ἐπὶ τῆς στομαχικῆς χώρας. Κατὰ τῆς ἀνουρίας ἐκτὸς μικρᾶς ποσότητος διουρητίνης καὶ τῶν ἐνέσεων τοῦ ὀρροῦ πειρατέον καὶ τὴν ἀφαίμαξιν. Ὡς πρὸς τὰ διουρητικὰ δὲ συνιστῶμεν λίαν μεμετρημένην χρῆσιν, ὡς φρονοῦντες ὅτι αὗται εἶναι μᾶλλον ἐπιβλαβεῖς, ἐπιτείνουσαι λίαν τὴν νεφρικὴν συμφόρησιν. Ἰατροὶ δέ τινες ἀποδίδουσι μάλιστα εἰς τὴν χρῆσιν τῶν φαρμάκων τούτων τὴν παραγωγὴν ἢ ἐπιτάχυνσιν τῆς ἐμφανίσεως τῶν αἱμορραγικῶν ἐμφράξεων, αἵτινες ἐν ταῖς νεκροτομαῖς ἀπαντῶσιν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῆς ἐντόνου νεφρικῆς ὑπεραιμίας συνιστῶμεν τὰς αἱματηρὰς ὡς καὶ τὰς κούφας σικύας ἐπιτιθεμένας ἀλλεπαλλήλως, διὰ τούτων δ' ἐνίοτε ἐλαττοῦται καὶ ἡ παρακολουθοῦσα ἔντονος ὀσφυαλγία, διευκολυνομένου οὕτως ἐν μέρει τοῦ ἔργου τῆς διουρήσεως.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1904 μέχρις 1906 συνεργασθέντες μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πεζοπούλου ἐπὶ ἐννέα περιπτώσεων ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ καὶ ἀνακοινώσαντες ἀπὸ κοινοῦ τὰ συμπεράσματα τῆς συνεργασίας ἡμῶν ἐν τῷ Ε' Πανελλ. Ἰατρ. Συνεδρίῳ ἐφαρμόζομεν ἔκτοτε τὴν ἑξῆς θεραπευτικὴν ἀγωγήν. Θερμὴν κατάκλισιν τοῦ ἀσθενοῦς, ἀπόλυτον γαλακτοτροφίαν, αὐστηρὰν ἀποφυγὴν παντὸς οἰνοπνευματώδους ποτοῦ, σικύας αἱματηρὰς κατὰ τὴν νεφρικὴν χώραν, ἀφθόνους ὑποδορίους ἐνέσεις τεχνητοῦ ὀρροῦ μέχρι 1500 γραμμ. τὸ

24ωρον, ἤτοι 500 γραμμ. ἀνὰ πᾶσαν 6ην ὥραν καὶ ὑποκλυσμοὺς ὀρροῦ ἐξ ἑνὸς λίτρου δὶς τῆς ἡμέρας. Χλωριούχου ἀσβεστίου (chlorure de Calcium) 5—8 γραμμ. δι' ἡμέρας εἰς διάλυμα ὕδατος 160 γραμμ. παρέχοντες ἀνὰ ὥραν κοχλιάριον σούπας. Τελευταίως ἀντὶ τοῦ χλωριούχου ἀσβεστίου συνιστῶ καὶ τὰς ἐνέσεις πηκτῆς (ζελατίνης) καταστήματος Merck δύο σωλῆνας τῶν 40 c.c. τὸ 24ωρον δι' ἐνήλικα (Gélatine stérilisée Merck pour injections à 10 %). Τὸ θεραπευτικὸν τοῦτο μέσον φρονῶ ὅτι μεγάλως θὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς ἐν τοῖς μικροῖς κέντροις κ. συναδέλφους τοὺς στερουμένους πολλῶν μέσων. Πρὸ πάσης ἐνέσεως τηροῦμεν τὴν ἐπιβεβλημένην ἀντισηψίαν τοῦ δέρματος, θερμαίνομεν τὸν σωλῆνα εἰς θερμὸν ὕδωρ (38° Κελ.) καὶ ἐγχύνομεν ὑπὸ τὸ δέρμα.

Τὴν ἀπόλυτον ἀνάπαυσιν ἐκτὸς ἡμῶν συνιστᾷ θερμῶς καὶ ὁ Α. Plehn παρατηρήσας ὅτι ἡ μετακίνησις βαρύνει οὐσιωδῶς τοὺς πάσχοντας.

Πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀρρώστου προτιμῶμεν τὸ γάλα, διότι εἶνε οὐσία διουρητικὴ καὶ ἐν ταὐτῷ ἀσηπτική, τῶν ἄλλων τροφῶν μὴ δυναμένων νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς αὐτό.

Ἐπὶ τῆς ἐπερχομένης μεγίστης τῶν δυνάμεων ἐκλύσεως, τῆς ἐπιτεινομένης ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν συχνῶν ἐμέτων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀπὸ τοῦ στομάχου διατροφή, ὀφείλομεν νὰ καταφεύγωμεν εἰς τοὺς θρεπτικοὺς ὑποκλυσμούς. Ἡμεῖς δ' ἐκ πείρας μεταχειριζόμεθα εἰς ὑποκλυσμὸν τὰ ἑξῆς·

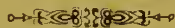
Γάλακτος καὶ ζωμοῦ ἀνὰ 60 γραμμ., Κρόκον ᾠοῦ ἕνα, Οἴνου ἐρυθροῦ κοχλιάρ. σούπας ἕν, Πεψίνης Langenbec 5 γραμμ., Βάμματος ὀπίου 3 σταγόνας. Δι' ἕνα ὑποκλυσμὸν ἐπαναλαμβανόμενον τετράκις τῆς ἡμέρας.

Συμβουλεύομεν δ' αὐστηρῶς καὶ τὴν ἀποχὴν παντὸς οἰνοπνευματώδους ποτοῦ καθ' ἅπαντα τὰ στάδια τῆς νόσου, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν ἔτι. Τοῦτο δὲ διότι φρονοῦμεν, ὅτι δέον ν' ἀποφεύγωμεν κατὰ τὴν θεραπείαν πάσας τὰς δυναμένας αἰτίας νὰ προκαλέσωσιν ὑπεραιμίας τοῦ νεφρικοῦ ἠθμοῦ. Ἵνα ἀπαλλάξωμεν δὲ τὸν πάσχοντα ἀπὸ πάσης τοιαύτης ἐπηρείας ὀφείλομεν νὰ συστήσωμεν τῷ ἀναρρωννύοντι τὴν ἀποφυγὴν ἔτι πάσης ἀφορμῆς ἀπὸ τῆς ψύξεως, τοῦ καμάτου, ὡς καὶ τῶν ἀφροδισίων καταχρήσεων.

Κατὰ τὴν ἀνάρρωσιν, ἵνα ἐπιφέρωμεν τὴν νευρικὴν δραστικότητα εἰς τὸ σημεῖον τῆς τονώσεως, καὶ ἐξασφαλισθῇ ἡ δύναμις τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης προκλητικῆς ἐπιδράσεως πρὸς νέον παροξυσμόν,

χορηγοῦμεν τὰς σκευασίας τῶν ἐμετικῶν καρύων ἢ ἐνεργοῦμεν ἐνέσεις στρυχνίνης μετὰ ἀρσενικοῦ, συμβουλεύομεν δ᾽ ὡσαύτως τὴν χρῆσιν τῶν διαφόρων τονωτικῶν ἐκχυλισμάτων, τῶν γλυκεροφωσφατούχων σκευασιῶν, ὡς καὶ τοῦ πεπτωνούχου σιδήρου.

Προφυλακτικῶς φευκτέον τοὺς κόπους, τὰ ταξείδια, τὰς ψύξεις, τὰς βροχάς, τὰς καταχρήσεις, τὰς θλίψεις, τὰς στερήσεις καὶ λοιπὰς καταθλιπτικὰς αἰτίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἄχρι τοῦδε δύο περίοδοι ἐπιστημονικῶν ἀγώνων κατὰ τῆς χρήσεως τῆς κινίνης ἐπὶ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ σημειοῦνται. Ἡ πρώτη ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μὲν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Pellarin (1865), ἐν Ἑλλάδι δὲ ὑπὸ τοῦ Ριζοπούλου, ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τοῦ 1893 καὶ ἐντεῦθεν, καθ᾽ ἣν πρῶτοι ἡμεῖς σημειούμεθα πολεμοῦντες δι᾽ ἐπιστημονικῶν ἄρθρων δημοσιευθέντων ἐν τῷ ἰατρικῷ περιοδικῷ Ἀθηνῶν «Γαληνῷ» τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης ἐν τῇ νόσῳ ταύτῃ.

Ἡ κινίνη, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἀντιπυρετικὰ φάρμακα, χρησιμεύει κατὰ τοῦ πυρετικοῦ καὶ μόνου στοιχείου, οὐδεμίαν ἐνασκοῦσα ἐπήρειαν κατὰ τῆς λοιπῆς συμπτωματολογίας.

Ἡ κινίνη εἰς τὰς πλείονας τῶν περιπτώσεων ἐνασκεῖ ἀναμφισβήτητον ἐπὶ τῶν οὔρων ἐπήρειαν, ὁτὲ μὲν ἐλαττοῦσα ταῦτα, ὁτὲ δὲ καὶ τὴν ἀνουρίαν ἐπάγουσα.

Ἡ γνώμη ὅτι ἡ κινίνη χορηγουμένη ἀπὸ τοῦ στόματος προκαλεῖ τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν, ἐνῷ ἐνιεμένη δὲν ἐπιφέρει αὐτὴν εἶνε θεωρητική.

Εἰς τοὺς ἐπιμένοντας κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἰς τὴν χρῆσιν τῆς κινίνης συνιστῶμεν τὴν πλήρη ἀπὸ ταύτης ἀποχήν.

α΄) Ἐπὶ ἀτομικῆς ἢ κληρονομικῆς προδιαθέσεως τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς τὸ αἱμοσφαιρινουρεῖν,

β΄) ἐπὶ ἐπιτάσεως τῶν χολωδῶν συμπτωμάτων,

γ΄) ἐπὶ τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων τῆς ἀνουρίας.

Ἡ χρῆσις τῆς κινίνης κατὰ τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἶνε ἐνδεδειγμένη ἐν αἷς περιπτώσεσιν ἐξακριβοῦται ἢ διὰ τοῦ μι-

κροσκοπίου συνεξέλιξις τοῦ ἑλοπλασμωδίου, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τούτων ἀντὶ τῆς κινίνης συνιστῶμεν τὴν χρῆσιν τοῦ κυανοῦ τοῦ μεθυλαινίου, διότι ἐνῷ καταστρέφει τὸ ἑλοπλασμώδιον, εἶνε φάρμακον εὐνοοῦν τὴν ἔκκρισιν τῆς οὐρίας, τοῦ οὐρικοῦ ὀξέος, ὡς καὶ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ λευκώματος.

Κατὰ τὰς στατιστικὰς παρατηρήσεις, ἃς εἴχομεν δημοσιεύσει τῷ 1900 ἐν τῇ μονογραφίᾳ ἡμῶν περὶ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ, ἐξάγεται ὅτι ἡ διὰ τῆς κινίνης θεραπεία τοῦ πυρετοῦ τούτου ἔχει μείζονα τὴν θνησιμότητα, διότι ἐπὶ 3,008 περιπτώσεων, ὧν 1489 ἀφορῶσι τὴν ξένην καὶ 1519 τὴν ἡμεδαπὴν φιλολογίαν, εἰς ὅσας περιπτώσεις ἐγένετο χρῆσις τῆς κινίνης ἡ θνησιμότης ἀνέρχεται εἰς 26,1 %, εἰς δὲ τὰς ἄνευ αὐτῆς εἰς 7,5 %.

Κατὰ τὰς νεωτέρας στατιστικάς, ἃς κατηρτίσαμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἡμετέρων περιπτώσεων, ὡς καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἰατρῶν ἤτοι ἐν συνόλῳ ἐπὶ 2,481 περιπτώσεων, ἡ θεραπεία διὰ κινίνης δίδει θνησιμότητα 24,42 %, ἄνευ δὲ κινίνης 7,32 %.

Ὅθεν ἡ χρῆσις τῆς κινίνης κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἰκτερώδους αἱμοσφαιρινουρικοῦ πυρετοῦ εἶνε πάντῃ ἀπορριπτέα.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Σελ.

Σελ.

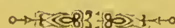

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Η ΕΛΟΝΟΣΙΑ ΠΑΡΑ ΤΩι ΠΑΙΔΙΩι

ΜΕΡΟΣ Γ'.

ΠΕΡΙ ΙΚΤΕΡΩΔΟΥΣ ΑΙΜΟΣΦΑΙΡΙΝΟΥΡΙΚΟΥ ΠΥΡΕΤΟΥ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ὁ ἕβδομος πίναξ δέον νὰ λογισθῇ ὡς δωδέκατος, ἐπομένως ὁ 80ὸς πίναξ δέον νὰ ἀριθμῆται ὡς 85ος, προσθέτοντες δὲ καὶ τὸν πίνακα τοῦ ἐξωφύλλου, οἱ ὅλοι πίνακες εἶνε 86.

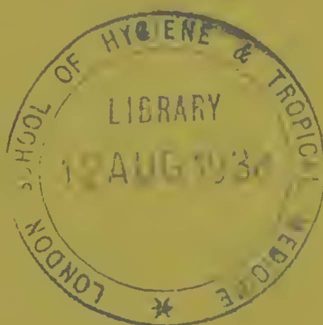

Ἡ ἐκτύπωσις τοῦ ἔργου ἀρξαμένη τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1908 ἐπερατώθη τὴν 31 Ἰανουαρίου 1909.

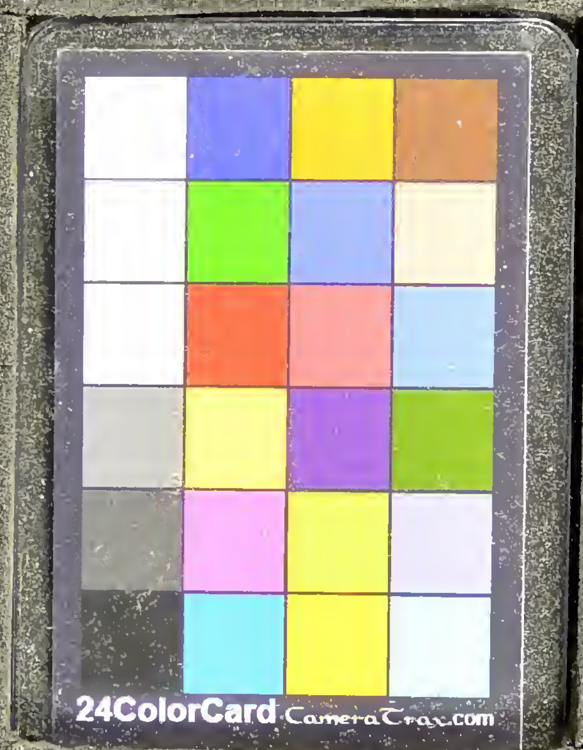
ΠΙΝΑΞ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΑΤΩΤΕΡΩ ΥΠΟΒΛΗΘΕΝΤΩΝ ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΙΚΤΕΡΩΔΟΥΣ ΑΙΜΟΣΦΑΙΡΙΝΟΥΡΙΚΟΥ ΠΥΡΕΤΟΥ

Ἀπαντήσαντες	Πόλις ἢ χωρίον	Ἀπαντᾷ Ἰκ. αἱμ. πυρ.: Ναὶ	Οὐχὶ	Μῆνες καθ' οὓς ἀπαντᾷ: Ἰούν.	Ἰούλ.	Αὔγ.	Σεπτ.	Ὀκτ.	Νβριος	Δβριος	Ὧραι ἔτους καθ' ἃς ἀπαντᾷ	Ποσὸν παρατ. περιπτώσεων	Ἐὰν παρετήρησε εἰς παιδία κάτω τῶν 3 ἐτῶν	Ἐὰν παρετήρησεν εἰς ἔγκυον γυναῖκα	Ἐὰν προηγήθη ἡ κινίνη (πάντοτε)	Ἐὰν προηγήθησαν διαλείποντες πυρετοί	Θεραπεία διὰ κινίνης	Θεραπεία ἄνευ κινίνης	Τρόπος χρήσεως κινίνης	Θάνατοι ἐκ θεραπείας διὰ κινίνης	Θνητότης ἐκ θεραπείας ἄνευ κινίνης	Αἱμοσφαιρ. ἐκ χλωρῶν χυμῶν	Αἱμοσφαιρινουρία ἐξ ἄλλων αἰτίων
Σχοῦντζος Νικόλ.	Γαργαλιάνοι	»					»	»	»			6	Οὐχὶ	Οὐχὶ	Πάντοτε	Πάντοτε	Ναὶ		Ἐνέσεις	2 ἐπὶ 6			
Μουστάκας	Κίμωλος		»																				
Παβέλας Κ. Νέστ.	Ναύπλιον	»									Φθινόπ. καὶ 2 θέρος	20	»	»	εἰς τὰς πλείστ.	»	»		»	10 » 20			
Ζαβιτσιάνος Νικόδ.	Κέρκυρα		»									1					»		ἀπὸ στόμ. μετ' ἐργοτίν.	0 » 1			
Σωτηρίου Μ.	Ἀρμενάδες (Κέρκυρ.		»																				
Πρωτόπαππας Γ.	Κριεκούκιον Μεγαρ.	»		»	»	»	»					6	»	»	Οὐχὶ	»		Ἄνευ					
Βεντοῦρος Δ. Ν.	Κιόνιον Ἰθάκης	»			»					»	Μάρτιον	4	»	»	Πάντοτε	»		»		1 » 1	0 ἐπὶ 3	Ναὶ 1	
Σακελλαρίου Α. Π.	Λαγκάδια	»					»	»	»	»		5	»	»	»	»	»		δι' ἐνέσεων	1 » 5			
Παχὺς Ξ. Γεώργ.	Ἀκράτα	»				»	»	»			καὶ καθ' ὅλας ἐποχὰς	30	»	»	Οὐχὶ	Ἐκτὸς μιᾶς	»		»	6 » 30			
Μανωλόπουλος Δ.	Δομοκὸς	»									» » » »	20	Εἰς διετὲς	»	Πάντοτε	Πάντοτε		»		6 » 20			
Συνούρης Δ. Νικόλ.	Πάτραι	»					»	»	»		» » » »	4	Οὐχὶ	»	Οὐχὶ	Οὐχὶ	»	»	»	0 » 3	0 » 1		
Εὐθυμιάδης Ἰωάν.	Σοφάδες δῆμ. Κιερίου	»					»	»				50	»	»	»	Πάντοτε	»						
Σταυρόπουλος Γ. Α.	Σουδενὰ	»									Κατὰ τὸ θέρος	10	»	»	»	»	»		δι' ἐν. καὶ στόμ.	4 » 10			
Κόλιας Π. Θεμιστ.	Ἀλιβέριον Καρυστίας	»					»	»	»		καὶ καθ' ὅλας ἐποχὰς	7	Οὐχὶ	»	Πάντοτε	»	»		»	3 » 7	1 » 1	1	
Βαρότσος Θ. Ἀνδρ.	Βωλάντζα Ὀλυμπ.	»							»	»	καὶ Ἰανουάριον	6	»	»	»	»	»	»	»	4 » 5	0 » 1		
Παλιούρας Δ. Ἀθ.	Παραβόλα	»		»					»	»		18	»	»		»	»	»	»	3 » 12	0 » 6	3	
Ἰγγλέσης Κ. Σ.	Ἀργοστόλιον		»									3	»	»	»	»	δι' ἀφεψ. Κίνας			2 » 3			
Καρακῖτσος Δ. Νικ	Ἀμαλιὰς	»		»				»			καὶ καθ' ὅλας ἐποχὰς	40	»	»	Οὐχὶ	»	διὰ κινίνης		»			Ναὶ	
Δημητριάδης Ἰωάν.	Σκῦρος	»										2	»										
Πουλόπουλος Α. Γ.	Μεσσήνη	»				»		»		»		11	»	»	Πάντοτε	Οὐχὶ		»			2 » 11	14	
Τσαμούρας Π. Δ.	Ἁγ. Ἄννα (Εὐβοίας)	»					»	»	»	»	Ἰανουάρ., Φεβρ.	12	»	»	Πλὴν μιᾶς	Πάντοτε	»		»	1 » 11	0 » 1	2	
Καλογερᾶς Ἐμμαν.	Μονεμβασία	»				»	»	»				12	»	»	Οὐχὶ	»				2 » 10			
Σχούρας Ε. Ἀγάλλος	Τρίκερα Μαγνησίας	»									καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς	6	»	»	Πάντοτε	»		»		1 » 1	1 » 5	1	
Τσέκος Ν. Β.	Δάρα (δῆμος Νάσων)		»																				
Κουτσορόδης Χ. Κ.	Τσαγκαράδα		»									2	»	»			»		»	1 » 1	0 » 1		
Παγώνης Ι. Γεώργ.	Ἀνδρονιάνοι	»				»	»					7	»	»	Οὐχὶ	»							
Ραυτόπουλος Γ Β.	Λουτράκιον	»					»	»	»	»	σπαν. καθ' ὅλον τὸν χρόν.	200	»	»	»	»	»		»	9 » 56	2 » 8		1 ἐξ ἀβροτάνου
Εὐσταθίου Α. Γερ.	Πάτραι	»						»	»	»	ἀπὸ Αὐγ. μέχρις Ἀπρ.	64			»	»	»			1 » 3			
Κολοβὸς Μ. Δημ.	Καμάριζα (Λαυρίου)	»									θέρος καὶ φθινόπωρον	4		εἰς 1 περ.	»	»	»				1 » 12		
Παπαναστασίου Ν. Γ.	Δίστομον (Λεβαδείας)	»										12	»	Οὐχὶ	Πάντοτε			»		1 » 1			
Παπαχρήστου Χ. Κ.	Καββάσιλα	»										1	—			Οὐχὶ					0 » 1	1	
Δούλης Ν. Γ.	Ἀγρὸς (Κερκύρας)	»						»				1			»	Ναὶ				2 » 7	4 » 4	8	
Σφακιανάκης Μιχ.	Ξηροχώριον	»										11	»	»	Οὐχὶ	»					0 » 5	1	
Βιάζης Δαμιανὸς	Ἀντίπαρος	»			»		»	»				5	»	»	»			»					
Φραγκῖσκος Γ. Ἀντ.	Ἀπείρανθος (Νάξου)		»																»	2 » 7	1 » 1	2	2 ἐκ ψύξεως
Τραμπαδῶρος Γ. Α.	Πάτραι	»					»	»	»			8	»	»	Οὐχὶ	»	»					2	
Οἰκονομόπουλος Α. Δ	Μπουγιάτι (Ἀλέας)		»																	0 » 1			
Κασῖμος Χρ Δημ.	Καστρίον (Κυνουρίας)	»										1											ἐκ ψύξεως
Παγορόπουλος Δ. Γ.	Ὑπάτη	»						»	»	»	σπανίως λοιπ. μῆνας		»	»	»					1 » 5		1	
Γεωργαντᾶς Λ. Γ.	Λιάτανι (Τανάγρας)	»							»			5	»	»		»				4 » 11	1 » 5		
Ραζέλος Γιαν. Ἰω.	Ἀρεόπολις	»									κατὰ φθινόπωρον ἰδίᾳ.	16	2-3 ἐτῶν περ. 2	»		»							
Δελούκας Π. Γεώρ.	Ἀκράτα	»	»			»	»	»			σπαν. λοιπὰς ἐποχὰς	50	Οὐχὶ	εἰς 1 περ.	»	»	»		δι' ἐν. καὶ στόμ.	12 » 50			
Βαρβοῦζος Ἀγ. Στ	Λίμνη (Εὐβοίας)	»									ἰδίᾳ κατὰ φθινόπωρον	20	»	»		»			»			Ναὶ	ἐκ ψύξεως καὶ
Βαρβοῦζος Ἀρισ Στ.																»				4 . 13	3 » 44	3	ὀσμῆς ῥητίνης
Φαρμακόπουλος Κ. Θ.	Ναύπλιον	»										57	ἕν, 2 1)2,3 ἐτ.	»	ἐκτὸς 3	»		»			4 » 9	πλεῖστ.	
Ζοῦγκος Ἰ Χρυσόστ.	Μαϊμούλιον (Λαρίσ)	»									θέρος καὶ »	9	Οὐχὶ	»	» 1	»				35 » 200	25 » 500	10	
Βελλόπουλος Ἑρμ.	Ἀταλάντη	»					»	»	»		σπανιώτ. λοιπ. μῆνας	700	1 ἐπὶ διετ.	εἰς 1 περ.	Πάντ. ἐκτὸς 1	»	»		»	1 » 6			
Ἀρβανίτης Σπήλιος	Σωποτὸν (Καλαβρ.)	»										6	Οὐχὶ	Οὐχὶ	Οὐχὶ	»							
Τσώνης Βασίλ.	Βαρυμπόπη Μακραχ.	»			»	»	»	»	»	»	Ἰαν. Φεβρ. σπανιώτ.	35	1 ἐπὶ διετ.	»	Πάντοτε	»	»			0 » 5		1	
Σαμαράκης Ἰω.	Καρδίτσα	»									ψυχρ. μῆν. φθινοπώρ.		Οὐχὶ	»	»	»		»		2 » 2	15 » 100		
Παλαμάρας Γ.	Καλάμαι	»									συχνῶς » »	100	»	»	Οὐχὶ	»				1 » 1	0 » 1	2	
Βακράτσας Σταμ.	Σκόπελος	»									ἔαρ καὶ χειμῶνα	3	»	»	Πάντοτε	»		»					
Καββαδίας Γ	Ἅγιος Πέτρος	»					»	»					»	»	»			»			0 » 15	1	
Στεφόπουλος Ὄθων	Χλεμβοτσάριον	»									φθινόπ. καὶ »	15	»	»	— »	»				122 » 514	60 » 735		
												1605											

Ἀπαντήσαντες	Πόλις ἢ χωρίον	Ἀπαντᾷ ἡ αἱμ. πυρ.;		Μῆνες καθ' οὓς ἀπαντᾷ							Ὧραι ἔτους καθ' ἃς ἀπαντᾷ	Ποσὸν παρατ. περιπτώσεων	Ἐὰν παρετήρησε εἰς παιδία κάτω τῶν 3 ἐτῶν	Ἐὰν παρετήρησεν εἰς ἔγκυον γυναῖκα	Ἐὰν προηγήθη ἡ κινίνη πάντοτε	Ἐὰν προηγήθησαν διαλείποντες πυρετοί	Θεραπεία διὰ κινίνης	Θεραπεία ἄνευ κινίνης	Τρόπος χρήσεως κινίνης	Θάνατοι ἐκ θεραπείας διὰ κινίνης	Θνητότης ἐκ θεραπείας ἄνευ κινίνης	Αἱμοσφαιρ. ἐκ χλωρῶν χυλμων	Αἱμοσφαιρινουρία ἐξ ἄλλων αἰτίων
		Ναί	Οὐχί	Ἰούν.	Ἰούλ.	Αὔγ.	Σεπτ.	Ὀκτ.	Νβριος	Δβριος													
												1605								122 ἐπὶ 514	60 ἐπὶ 735		
Παμπούκης Κωνστ.	Ἀχράτα	»					»	»	»	»	Ἰαν. Φεβρ. σπανιώτ.	30	Οὐχὶ	Οὐχὶ	Πάντοτε	Ναὶ	Διὰ κινίνης	Ἄνευ	δι' ἐν. καὶ στόμ.	7 » 30			
Ζωγράφος Γ. Ἀσκλ	Ἄργος	»													»		»						
Καπάλας Α.	Καρδίτσα	»		»	»		»	»	»	»		20	παιδ. 1 1)2 ἔτ.	»	»	»	»						ἐκ ψύξεως
Χαρμαντᾶς Σ.	Ναύπλιον	»											Οὐχὶ	»									
Τζωρτζάκης Κ. Π	Καστανιὰ (Σπάρτης)	»					»	»	»			3	»	»			»			1 » 3			
Χρυσοσπάθης Ἠλ. Δ.	Ζευγολατιὸ (Οἰχαλ.)	»								»		2	»	»	»					1 » 2			
Μάκοτσης Δ.	Ποταμὸς (Κερκύρας)	»										1			ἄνευ χρήσ. κιν.								
Ζησόπουλος Δημ.	Λιανοκλάδ (Παραχ.)	»					»	»			σπανίως λοιπ. μῆνας		»	»								6	1 ἐκ ψύξεως
Κουστουβάρης Νικ.	Κορώνη		Οὐχὶ																				
Ζωητὸς Κ. Θεόδ.	Καλλιθέα (Δωρίδος)	»					»		»	»	καὶ Φεβρουάριον	7	»	»	ἐκτὸς 1	»	»		»	2 » 7			
Κυρτσώνης Δ. Ζήσ.	Δράκια (Βόλου)	»									ἰδίᾳ ἔαρ καὶ φθινόπ.	100				»				0 » 98	2 » 2		
Ἀθανασιάδης Γεωρ.	Δίβρη (Ἠλείας)	»										2								4 » 27	3 » 4		
Μεσσηνέζης Ι. Γ. Α.	Τῆνος		»																				
Λέλλος Ζαχαρίας	Μπουρλέσια (Μακρ.)	»					»				» »	200	»	»							65 » 741		
Α. Ἀργυρὸς	Παξοὶ		»																				
Σπυρ. Μηνογιάννης	Βαρυμπόπη Μακρακ	»										6	»	»	εἰς τὰς πλ.	»				1 » 6			
Ἀθαν. Κ. Γεωργιάδης	Πυργετὸς		»																				
Ζ. Ι. Μαραγκογιάννης	Δομοκὸς	»		»								11	»	»	Πάντοτε	»	»		»				Οὐχὶ
Ἀνδρ. Συριόπουλος	Δ. Λαπαθῶν (Καλάβ.)	»										2					»			0 » 2			
Γ. Παπακώστας	Κέρκυρα		»								» »	1			Οὐχὶ	Οὐχὶ					0 » 1		
Πέτρος Πετρόπουλος	Πύργος	»										20	»	»	»	εἰς τὰς πλειοτ.			»	0 » 15	0 » 5		»
Γ. Ἀγγελόπουλος	Χαλκὶς	»					»					6	»	»	Πάντοτε	Πάντοτε			»	1 » 5	1 » 1		
Κωνστ. Νικολαΐδης	Πόρος		»																				
Δημ. Γ. Σχούρας	Ἀμαλιάπολις	»										23	»	»	»	»		»					
Γ. Μπαλογιάννης	Μαζέϊκα (Κλειτορίας)	»									» »	60	»	»	»	»		»		8—10 %			»
Ἀλέξ. Ν. Μπέτσης	Πόρος	»					»					2	»	»	»	»							»
Γεώργιος Νέγκας	Ρωμῆρι (Ὀπιτ. Ζάκ.)	»										1						»		0 ἐπὶ 1			»
Δ. Λ. Μαρκόπουλος	Πεταλίδιον	»										6	»	»	»	»							»
Σ. Νίδερ	Μεσολόγγιον	»						»	»	»	καὶ Ἰανουάριον	50	»	ἅπαξ	»	»				12 » 40	0 » 10	2	»
Γ. Λαμπρινόπουλος	Πύργος	»								»		100	»	»	»	»		»		50 %	30 %	2	ἐξ ἠθικ. συγκινήσ.
Γ. Ι. Χέλμης	Γαύριον		»																				
Μ. Γ. Γορτύνιος	Μπεζάνοι (Μαρμαρ.)		»																				
Πολυζ. Μανιατάκης	Καλύβια Μολάων	»										4	»	»	»	»		»			1 » 3	1	
Θ. Κ. Καρυώτης	Ἀρχαία Ὀλυμπία	»										10	»	»	»	»		»			1 » 10		
Δ. Χρυσανθακόπουλος	Γαργαλιάνοι	»					»					50	»	»	»	»		»				2	
Μιχ. Τσολάκης	Τύρναβος	»										40	2 κάτω 3 ἐτῶν	»		»	»			1 ἐπὶ 20		1	
Κωνστ. Στέλλος	Ἀγριὰ Βόλου	»									καθ' ὅλον τὸ ἔτος	62	Οὐχὶ	»	»	»	»		»	5 » 62			
Εὐάγ. Σ. Γεωργίου	Λάρυμνα	»											»	Ναὶ	»	»		»		10 » 23	0 » 15	1	1
Ξενοφ. Κουκουλιώτης	Καρυὰ Λευκάδος	»										41	»	1 περίπτ.	Οὐχὶ	Οὐχὶ		»		10 » 25		1	
Γ. Ζαρατσιώτης	Μεμερίζιον	»										8			»	»	»					[illegible]	
Σ. Χυτήρης	Κουραμάδες (Κερκ.)	»										1	»	Οὐχὶ	»	»	»			1 » 1			
Δημ. Χ. Πύρρος	Κεφαλόβρυσον	»									ἰδίᾳ φθινόπωρον	11	»	»	Πάντοτε	Πάντοτε	»		»	0 » 11		Οὐχὶ	
Χ. Ι. Πολυχρονιάδης	Καρύταινα	»										10	»	»	»	»		»		1 » 1	0 » 9	»	
Ἀ. Κ. Σταθόπουλος	Τουρκοχώρ. Τριταίας	»										3	»	»	»	»	»		»	2 » 3			
Χρ. Τσάκας	Σπερχειάς (Φθιώτ.)	»									» »		»	1 περίπτ	»	»							1 ἐκ ψύξεως
Ν. Πεταλᾶς	Ἀστακὸς (Ἀκαρν.)	»									» »		»	Οὐχὶ	»	»		»				3	
Στέφ. Ρουβᾶς	Κέρκυρα		»																				
Γεώργ. Κομνηνὸς	Μεγαλόπολις	»									» »	8	»	Εἰς 3	»	»	»		»	4 » 5	0 » 3		»
Ν. Χ. Γιωμπρὲς	Ἅγ. Γεώργ (Νεμέας)	»										8	»	Οὐχὶ	Οὐχὶ	»	»	»	»			πολλάς	ἐκ χοχλιῶν
Νικ. Παπαληγούρας	Ἄσσος (Κορινθίας)	»										32	»	ἅπαξ	Πάντοτε	»	»			2 » 28	2 » 4		
Ἀπ. Ἰ. Σαφαρίκας	Ἅγ. Βλάσ. (Εὐρυτ.)		»									5	»	Οὐχὶ	Οὐχὶ	Οὐχὶ							
Ἰω. Κ. Φεφὲς	Μαζέϊκα	»										12	ἅπαξ	»	»	»	»			2 » 9			
Νικ. Γρηγορόπουλος	Λουμπέτι, Λετρίνων	»										5	Οὐχὶ	»	»	»	»					1	
Νικ. Μ. Λογοθέτης	Κίμωλος	Οὐχὶ																					
												2568								189 » 938	135 » 1543		

STAINLESS STEEL

24ColorCard CameraTrax.com